

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಗ - 2

ಸೂತ್ರ-ಭಾಷ್ಯ-ಟೀಕಾ-ಟಿಪ್ಪಣಿ-ಮೊದಲಾದ 18 ಗ್ರಂಥಗಳೊಂದಿಗೆ
ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ

ಹಿನ್ನಾಧಿಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಈಶ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಪ್ರಕಾಶಕರು : ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಪ್ರಕಾಶನ ಮೈಸೂರು

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತಮಾಮ್ ॥

ಭಾಗ - ೨

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಈಕತ್ಯಧಿಕರಣ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ	ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ	ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ	ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ
ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ	ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ	ಪ್ರಕಾಶ	ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಟೀಕಾ
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ	ಸತ್ಯರ್ಥದೀಪಾವಳಿ	ಗುರುರಾಜೇಯ	ಅಣುಭಾಷ್ಯ
ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ	ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ	ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ	ತತ್ವಮುಂಜರಿ
	ಭಾವದೀಪ		
	ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ		

(ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮಿನೀ, ವಿವರಣೆ, ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು)

* * * * *

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರು :

ಎ|| ಆರ್. ವೇಂಕಟೇಶಚಾರ್ಯ

ಶ್ರೀರಂಗಮ್

ಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅನುವಾದ :

ಎ|| ಬೆಮ್ಮತಿ ವೇಂಕಟೇಶಚಾರ್ಯ

ಬೆಂಗಳೂರು

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಪ್ರಕಾಶನ

ಮೈಸೂರು

'ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ' ವಿಶ್ವಕನಿಷ್ಠಾಸಂವತ್ಸರ ವೈಕುಂಠ ಶುದ್ಧ ದ್ವಾದಶೀ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಜಯಂತಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಮಾನ್ಯತೀರ್ಥರ ಆರಾಧನೆಯ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ (ತಾ||೨೫/೫/೨೦೧೦) ಪರಿಮಾರು ಕೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥಶ್ರೀವಾದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥಶ್ರೀವಾದರಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಯಿತು ಮತ್ತು ಆಶ್ವಿನ ಶುದ್ಧ ಸಪ್ತಮಿಯಂದು (೧೪/೧೦/೨೦೧೦) ಶ್ರೀಸತ್ಯಾತ್ಮತೀರ್ಥಶ್ರೀವಾದರಿಂದ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು.

ಪ್ರಕಾಶನ : ಶ್ರೀಹರಿವಾಯು ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು.

ಸಹಕಾರ : ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥಾಚಾರ್ಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ,

(ನಿವೃತ್ತ ಜಿಲ್ಲಾ ಹಾಗೂ ಸೆಷನ್ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು).

ಪೆಟ್ರೋಲಿಯಂ ಬೋರ್ಡ್ ಛೇರ್ಮನ್, ಹೊಸಕೆರೆಹಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಪ್ರಥಮಮುದ್ರಣ : 2010

ಪುಟಗಳು : 1100

ಬೆಲೆ : 1000 ರೂ

ಪ್ರತಿಗಳು : 1000

© ಬೆಮ್ಮತಿ ವೆಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯ

All rights reserved . No part of this publication may be produced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the proper permission of Bemmatti Venkateshacharya.

ಅಕ್ಷರಚೋಡಣೆ :

ಬಿ.ಎನ್. ಚಿತ್ರಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್, ಬೆಮ್ಮತಿ.

ನಾಗಲತಾ(ಸುಧಾ)ಗಿರಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪದಾಳಹಳ್ಳಿ - 93431 17136

ಮುಖಪುಟ : ಕೆ.ಎಂ. ಶೇಷಗಿರಿ

Printed at : Pavan Printers

Chamarajpet, Bangalore

Mobile : 96864 89131, 93412 79130

ಕೃತಜ್ಞತೆ

ನೂರರೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಉತ್ತಮ ಜೀವನ ನಡೆಸಿ ಹರಿಭಕ್ತರೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ
ಶ್ರೀರಾಜಾರಾಯರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಪದ್ಮಾವತಮ್ಮ ಇವರಿರ್ವರ ಸಾಧಕ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ
ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಗುರುಗಳು ಮಂಗಳವಸ್ತುಂಟುಮಾಡಲಿ ; ಉತ್ತರೋತ್ತರ-
ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ
ಉತ್ತಮ ಸಾಧನೆಯಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೋಣ.
ಇವರ ಸುಪುತ್ರರಾದ ವಿದ್ವಾನ್ || ಮೋಹನಾಚಾರ್ಯರು
ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಜ್ಞಾನದಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ
ಅಡಿವಾವರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆದಿದ್ದಾರೆ.

- - - - -

ಪಾಜಕ ಗುರುಕುಲದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾದ
ವಿದ್ವಾನ್ || ಎನ್. ರವಿಕುಮಾರಾಚಾರ್ಯರು ಭಾವದೀಪದ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ಅನನ್ಯವಾದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.
ಇವರಿಗೆ ಅನೇಕ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು

- - - - -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ
ಮಾಲಿನೀವೇಂಕಟೇಶಮೂರ್ತಿ, ಇವರಿಗೆ
ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು, ಮತ್ತು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿಯ
ಸೇವಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಇವರ ಉಪಕಾರವನ್ನು
ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾಗದು.

- - - - -

ಅನುಭವಿಗಳೂ, ಹಿರಿಯರೂ, ಉತ್ತಮ ಬುಭುಕ್ಷುಗಳೂ ಆದ
ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥಾಚಾರ್ಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ, ಜಡ್ಡ ; ಹಾಗೂ,
ಶ್ರೀ ಗುರುರಾಜ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ
ಇವರು ನೀಡಿದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

- - - - -

* ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ *

ಒಳಗೇನಿದೆ?

೧. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ - ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರ ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿ
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕ ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರು
ಸರ್ವಜ್ಞಶಿಖಾಮಣಿಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು
೨. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ - ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ -
ಭಗವತ್ಪಾದರು
೩. ನ್ಯಾಯವಿವರಣ - ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ -
ಭಗವತ್ಪಾದರು
೪. ಅಣುಭಾಷ್ಯ - ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ -
ಭಗವತ್ಪಾದರು
೫. ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ - ಪ್ರಾಚೀನಟೀಕಾಕಾರರಾದ
ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು
೬. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ
ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು
೭. ನ್ಯಾಯವಿವರಣಟೀಕಾ - ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪ ಟೀಕಾಕೃತ್ಪಾದರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ
ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು
೮. ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ - ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು

೯. ಪ್ರಕಾಶ -

ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು

೧೦. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಭಾವದೀಪ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು

೧೧. ತತ್ವಮಂಜರೀ -

ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು

೧೨. ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ -

ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು

೧೩. ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ -

ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು

೧೪. ಭಾಟ್ಟಪಂಗ್ರಹ -

ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು

೧೫. ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ -

ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾಚಾರ್ಯರಾದ

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳು

೧೬. ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ -

ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾಚಾರ್ಯರಾದ

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳು

೧೭. ಗುರುರಾಜೀಯ(ಚಂದ್ರಿಕಾ) - ಪಾಂಡುರಂಗೀ ಕೇಶವಾಚಾರ್ಯರು

೧೮. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀ(ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ) -

ಶರ್ಕರಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು

* * * *

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮುನ್ನುಡಿ

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ಯದೋಷಗಂಧಾಯ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಸಿಂಧವೇ ।

ನಮೋನಮೋ ಭಕ್ತಮುಕ್ತಿದಾಯಿನೇ ಶೇಷತಾಯಿನೇ ॥

ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಕಾರಕನಾದ ನಾರಾಯಣನು ಸಜ್ಜನರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಗಹನವಾದ ವೇದಗಳ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವು ಆಗದೇ ಇದ್ದಾಗ, ವಾಯುದೇವರು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿ ಈ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿವರಣಾರೂಪವಾಗಿ ೪ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ೧. ಅಣುಭಾಷ್ಯ ೨. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ, ೩. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ೪. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಎಂದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು, ಶ್ರೀತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥರು ಸನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಳಿ, ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪಿಕಾ, ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಟೀಕಾಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಮಹನೀಯರು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಟೀಕಾಗ್ರಂಥದ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಆಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಹೇಗೆ ಮೂಲಾರೂಢ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಜರ ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥವು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಸ್ವತಃ ವ್ಯಾಸರಾಜರೇ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸೂತ್ರೇ ಭಾಷ್ಯೇನುಭಾಷ್ಯೇ ಚ ಸನ್ನ್ಯಾಯವಿವೃತೌ ತಥಾ ।

ಟೀಕಾಸು ಚ ಯದಸಪ್ತಂ ತಚ್ಚ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಷ್ಯತೇ ॥ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ರಾಯರು -

ಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥವು ಕೇವಲ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಠಿಣ ಪದಗಳ ಅರ್ಥ, ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗಹನವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಇವುಗಳ ವಿವರಣೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲಾ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುವ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ಒಂದು ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕವಾದ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಇದಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಜಯತೀರ್ಥರಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಟೀಕಾಕಾರರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರು - ಇವರು ರಚಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಗ್ರಂಥವೂ ಆಗಿದೆ - ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪರಿವರ್ತಕಾಂಶ

ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಹೊರತು ಯೌಗಿಕವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟ ಚೇತನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೇ, ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಫಲ.

ವಸ್ತುತಃ 'ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ'ವು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕ ಧರ್ಮ, ಆದರೂ ಈ ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಯೋಜಕ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಟಿಚಿತ್ತವಿದೆ - ಅದು ಏನೆಂದರೆ, 'ವಿಶ್ವಕರ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಇಂತಹ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಶ್ವದಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ -

ಹೀಗೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ, ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ - "ಅನೇನ ಲಕ್ಷಣೇನ (ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣೇನ) ಲಕ್ಷಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು 'ಗುಣಪೂರ್ತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ - ಆದ್ಯಸೂತ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಜೀವಾದಿವ್ಯಾವರ್ತಕಗುಣಪೂರ್ತಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಸೂಚಯಿತ್ವಾ, ದ್ವಿತೀಯೇ ತಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚಿತಾಸಿದ್ಧಯೇ ಜೀವಪರತಾನಿರಾಸಾಯ, ಕಾರಣತಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಷ್ಯಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಉಕ್ತ್ವಾ .... ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ -

೧. ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ, ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಹೊರತು ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೨. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದೆ. (ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಮೊದಲಾಗಿ)

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

೩. ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಅಂತಹ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಜೀವನಿಗೆ ಬಾಧಿತವಾದುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೋಗಿಕವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಚೇತನ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪. ಹೀಗೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೫. ಹಾಗೆಯೇ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಅಸಂಭಾವಿತ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಜಗಜ್ಜನಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಂಭಾವಿತ ಅಂತನೂ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿತಾ ಹಾಗೂ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎರಡು ತರಹದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಧಿಕರಣದ ಫಲವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ವ್ಯಾಸರಾಜರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಎರಡನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ದೃಢವಾಗಿಸುವುದು - ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ - "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ....." ಎಂದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವಾಗಿರ ವಿಕೇಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜೀವ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. (ಬ್ರಹ್ಮ ಜಾತಿ ಜೀವಕಮಲಾಸನ ಶಬ್ದರಾಶಿಷು) ಎಂದು ಧಾತುವಾತಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನವಿರುವುದರಿಂದ, (ಅಭಿಧಾನವೇ ರೂಢಿಯಾದ್ದರಿಂದ) ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ವಸ್ತುತಃ ಧಾತುಗಳು ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ - ಅಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತಹದ್ದು) ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಧಾತುವು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳದೇ, ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಜೀವ, ಕಮಲಾಸನ) ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ರಾಯರು ಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ, ಧಾತುವು ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಅಂತ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ - ಉದಾ:- ಗಡಿ ವದನೈಕದೇಶೇ ಎಂಬ ಧಾತು ಪಾಠದಿಂದ, ಗಡ್ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಗಂಡ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವದನದ ಏಕದೇಶ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಧಾತುವು ಕೂಡ ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲದೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

(ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಬ್ರಹ್ಮ + ಮನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಧಾತುವಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಅರ್ಥವೋ ಅಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ = ಬ್ರಹ್ಮಧಾತು = ಜೀವ)

ಹೀಗೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅದರಂತೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇಷು' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವರು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಇದೆ. (ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ)

ಉತ್ತರ :- ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾತ್ ಉಚ್ಯತೇ, ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ, ಬೃಹಂತೋಹ ಆಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲಾ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಆದರೆ ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು, ಯೋಗವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ. (ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು) ಯೋಗವೃತ್ತಿಗಿಂತ ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯು ಪ್ರಬಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯು ಅವಯವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸದೆ. ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ, "ಅವಯವಾರ್ಥಪರ್ಯಾಲೋಚನಸಾಪೇಕ್ಷ ಯೌಗಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ತನ್ನಿರಪೇಕ್ಷತಯಾ ಸಮುದಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧೀಃ ಬಲೀಯಸ್ವಾತ್" ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಉತ್ತರ :- ಜೀವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಯಮಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ ಕವಯೋ ವಯಂತಿ.... ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅಜ್ಞರೂಢಿ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಪರವಾದರೆ, ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೂ ಕೂಡ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ, ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗದೇ ಹೋದರೆ, ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಇವರಿಬ್ಬರ ಭೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸು ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ)

ಉತ್ತರ :- ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಯೋಗರೂಢಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದೆ. ತಥಾ ಚ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ವಾದವು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೀಮಾಂಸಕರು, ಯೋಗಾರೂಢಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರೆ, ಯೋಗದಿಂದ ಒಂದು ಶಬ್ದವು ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ, ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದರೆ, ಆಗ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಉದಾ:- ಪಂಕಜ ಶಬ್ದವು ಯೋಗರೂಢಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪದ್ಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಯೋಗವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ, ಪಂಕಜನಿರ್ವೃತ್ತವು ಪದ್ಧದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ, ಕಪ್ಪೆಯಲ್ಲೂ ಇದೆ. ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ, ಆಗ ಭೇದಾದಿಗಳು ವ್ಯಾವೃತ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪಂಕಜಶಬ್ದವು ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪದ್ಧವಿಶಿಷ್ಟಪಂಕಜನಿರ್ವೃತ್ತ ಎಲ್ಲದೆಯೋ (ಪದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಅದು ಪಂಕಜಶಬ್ದಾರ್ಥ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಯೋಗರೂಢಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಪರಿಹಾರವೆಂದು ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ.

ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಯೋಗವೃತ್ತಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟ ಚೇತನನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ, ಇತರರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಲು ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ "ಬೃಹಂತೋಹಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ, 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಆಹುಃ" ಎಂದು ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅಸಂಗತ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಬೃಹಂತೋಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂದು ಕೇವಲ ಯೋಗದಿಂದಲೂ 'ಆಹುಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರ) ಒಪ್ಪಿದರೂ ಅಲ್ಲಿ 'ಯಮಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ ಕವಯೋ ವಯಂತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಸಮುದ್ರತಾಯತ್ವ'ವೆಂಬ ಪ್ರಬಲವಾದ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮವು ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಲಿ, ಅದರ 'ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' 'ತದ್ರೂಪ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಯಾವ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು?

ಉತ್ತರ :- 'ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಕೇಳಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಜೀವನೂ ಕೂಡ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ ಅಲ್ಲವೋ ಮೊದಲಾದ ಸಂದೇಹಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ, ಇಂತಹ ಸಂದೇಹಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೂ ಕೂಡ ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾಗಿದ್ದಾನಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ' ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಪುರಾಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಇದು ಬಾಧಿತ, ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವಪರವಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಯತೋವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ' ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಂಶ ಇವೆ. ೧. "ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ" ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ. ೨. "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ" ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯ - ಇದು ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಧಾನ. ಸಾಮಾನ್ಯನಿಯಮವೇನೆಂದರೆ, ಈ ಪ್ರಧಾನ ಹಾಗೂ ಅಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ, ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ (ವಿಧಿವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಪ್ರಧಾನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ) ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅಪ್ರಧಾನವಾದ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಪ್ರಕೃತ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆಂದರೆ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸದೆ ಜೀವನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಂದರೆ, ಘಟ, ಪಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಅಥವಾ ಈ ಜಗತ್ತು ಜೀವನಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ್ದರಿಂದ, ಜೀವಕಲ್ಪಿತವಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಜೀವನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಬಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು ಜೀವರಿಂದ ಉಪಭೋಗ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಜೀವರುಗಳ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ. ಉದಾ:- ಒಬ್ಬನು ಊಟ ಮಾಡಲು ಆಹಾರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದಕ್ಕೆ, ಆ ಜೀವನ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಕೂಡ ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ಜೀವನಿಂದ ಉಪಭೋಗ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲವೂ ಜೀವರ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ರಧಾನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, "ತದ್‌ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವ(ಆತ್ಮ)ಪರ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಕೂಡ ಇದೆ. ಬೇರೊಂದು ಕಡೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ "ಆತ್ಮಾವರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ" ಮೊದಲಾಗಿ, ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದಿದೆ. ಆ ಸಮಾನ ಉಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನೀವು, ಕಾರಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥವೋ ಅಥವಾ ಉಪಾದಾನಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಾದಾನಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ್ದರಿಂದ.

ಹೀಗೆ 'ತದ್‌ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಸಾಧಕಗಳು ಇವೆ. ಮತ್ತು ಜೀವಾನ್ಮಪರ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಅನೇಕ ಬಾಧಕಗಳು ಇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರ, ಅಂತಹ ಜೀವನು ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಸುರೀರ್ಘವಾಗಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಿಂದ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಘಟ್ಟ ಮಾಡುವುದು ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರ ಅಪೂರ್ವ ಕೊಡುಗೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ ಇಂತಹ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ, ಅನೇಕ ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ದೃಢ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ವಮರಣೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ - ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು 'ಟೀಕಾಸು ಚ ಯದಸ್ವಪ್ನಂ ತಚ್ಚ ಸ್ವಪ್ನಿಕೇರಿಷ್ಯತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಪ್ನ ಎನ್ನುವುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ ಆವಾತತಃ ತೋರುವ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಉದಾ:- ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ - 'ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ - ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಈ ವಾಕ್ಯದ ಮೇಲ್ನೋಟದ ಅರ್ಥ : ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ, ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಕೂಡದೇ ಹೋದರೇನೇ, ಬಾಧಕವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ

ರೂಢಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರ ಎಂದು ಹೇಳಲಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗಿದೆ ಈ ಟೀಕಾ ವಾಕ್ಯ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾ ಹೇಗಿರಬೇಕಿತ್ತು ಎಂದರೆ, 'ತದಾವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜೀವ' ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಜೀವನು 'ಅಸಂದಿಗ್ಧ' ಎನ್ನುವ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸಂದಿಗ್ಧ ಎಂದಾದರೂ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು ಎಂದು.

ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಜೀವಪರವು ಆಗಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಾನ್ಯಪರ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಉದಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ. 'ದೇಹಾದಿತೋ ವಿವಿಕ್ತಯಾ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ, ದೇಹದಿಂದ ಜೀವನು ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಜೀವನು ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲಾ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉದ್ಭವಿಸಬಹುದು.

ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲನೇ ಸೂತ್ರದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಮೊದಲನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆನಂತರ, ಎರಡನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ನ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂದು ಆಗಬೇಕು. ಈಗ ಕಥಂಚಿತ್ ಜೀವನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ, ಪೂರ್ವಸೂತ್ರದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನೇ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿವೆ.

೧. ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು (ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ - ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್, ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ) ಎಂದೇಕೆ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ?

೨. ಜನ್ಮಾದಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಫಲಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುವಂತೆ, ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರದೆ ಇರುವಂತೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ?

೩. ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಹಾಗೂ ಸುಧಾಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿದೆಯಲ್ಲಾ?

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಈ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. "ವಿಶಿಷ್ಟ - ಅಧಿಕಾರಿಕಮೋಕ್ಷಫಲಕಜೀವಾನ್ಯಧರ್ಮಿಕಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ ಪ್ರಕಾರಕಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪೇಣೈವ ಟೀಕಾದ್ವಯೇಽಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರವೃತ್ತೇಃ"

ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ - ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಜೀವನು ಸಂದಿಗ್ಧನೆಂದು ಹೇಳಿ; ಅವನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಕಥಂಚಿತ್' ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಉದಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದಲ್ಲಾ? ಎಂದರೆ, ಮೊದಲನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಭಿಪ್ರೇತವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟಜಿಜ್ಞಾಸಾವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಬಹುದು. ಇಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು - ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ವಿಶಿಷ್ಟಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ('ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರತೀಯಮಾನವಾದ ಕೇವಲ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗೆ ಅನಭಿಪ್ರೇತವಾದ್ದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ, 'ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಾ? ಎಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಅತಿಗಹನವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೊರತು ಸರ್ವಥಾ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಹಾಗೂ ಸುಧಾ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ) ಬರುವ ಅಪಾತತಃ ವಿರೋಧವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸುಧಾರೀತ್ಯಾ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎರಡರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ, ಒಂದು ಅಸ್ವಾರಸ್ಯ ಬರಬಹುದು. ಏನೆಂದರೆ, ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ, 'ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ - ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸರ್ವಥಾ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಭಿಮತ ವಿಶಿಷ್ಟಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಸುಧಾರೀತ್ಯಾ ಮಾಡಿದರೆ, ಸರ್ವಥಾ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್' ಎಂದು ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಎರಡನೇ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಜೀವನು ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ' ಎಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ವಿಚಾರವಿಧಿಗೆ ಹೇಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು? ಹಾಗೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವು ಬರುತ್ತದಲ್ಲಾ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ, ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ, ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿದೆಯೋ ಅದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ, ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ತ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ವಿಚಾರವಿಧಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ವಾ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಕ್ಯಮಧ್ಯಸ್ಥತಯಾ ಲೋಕಾದೇಃ ವಿಧಿಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧೇನ ವಿಚಾರ-ಅವಿಧಾಯಕತ್ವೇನ ವಾ', ಎಂದು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸಿದ್ದರೂ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಬೇಕು. (ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು ಅಪ್ರಮಾಣ, ಅಥವಾ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ತ ಎಂದು ಲೋಕ ಲಹಾರದ ವಿಧಿಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. (ವಿದ್ವದ್‌ವಾಕ್ಯದಂತೆ) ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಿಸಬೇಕು.) ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ, ಸುಧಾವಾಕ್ಯದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲ? ಎಂದರೆ, ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ದೇಹಾದ್ಯನ್ಯತಯಾ ಜೀವನ ಬಗ್ಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ, ವಿಶಿಷ್ಟ-ಅಧಿಕಾರಿಕ-ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈಗ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ .... ಸುಧಾದಲ್ಲಿ, ದೇಹಾದ್ಯನ್ಯತಯಾ ಜೀವನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು ಎಕೆಂದರೆ,

“ಜಾತಮಾತ್ರಾ ಮೃಗಾ ಗಾವೋ ಹಸ್ತಿನಃ ಪಕ್ಷಿಕೋ ಝಪಾಃ

ಭಯಾಭಯಸ್ವಭೋಗಾದೌ ಕಾರಣಾನಿ ವಿಜಾನತೇ”

ಎಂದು ಅನುಷ್ಠುಪ್ಪಾದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ, ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರರಿಗೆ (ಎಲ್ಲಾ ದೇಹವುಳ್ಳ ಜೀವರಿಗೆ) ದೇಹ ಬೇರೆ ಜೀವ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ರೀತಿಯ ಸಂದೇಹವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ದೇಹ ಹಾಗೂ ಜೀವನ ವಿವೇಕವು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೆ ಇದ್ದರೂ, ಸ್ಫುಟತರವಿವೇಕವು ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದು.

ಹೇಗೆ ಕಾದು ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ, ಕಬ್ಬಿಣ ಯಾವುದು, ವಹ್ನಿ ಯಾವುದು ಎಂಬ ಭೇದವು ಸ್ಫುಟತರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ, ದೇಹ ಹಾಗೂ ಜೀವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿವೇಕವು ಇದ್ದರೂ ಸ್ಫುಟತರವಿವೇಕವು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಸಂದೇಹವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಜಯತೀರ್ಥರು ಹೇಳುತ್ತಾ, “ದೇಹಾದಿತೋ ವಿವಿಕ್ತತಯಾ ನಾತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ‘ಅತಿ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ರಾಯರು ಪ್ರಕಾಶ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.)

ನಾಲ್ಕನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ - “ಟೀಕಾಸು ಚ ಯದಸಪ್ತಪ್ರವಾ”

ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ, ಕೇವಲ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡುವುದು ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸುಧಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಸಪ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಇದಕ್ಕೊಂದು ನಿದರ್ಶನ ಈ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ಇದೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಪರನೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಾನ್ಯಪರನೋ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹ ಬಂದರೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದರೆ, ಅನೇಕ ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

೧. ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಮೊದಲು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು,

೨. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

೩. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಅರ್ಥಾಂತರದಲ್ಲಿ, ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇದೆ ಎಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಇದೆ. ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತದ್ವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಗುಣಪೂರ್ಣತತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತದ್ವಾಚಕತ್ವವನ್ನೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ, 'ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಸತ್ವ' ಎನ್ನುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರ ಹೊರತು ಗುಣಪೂರ್ಣತತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ವಿಷ್ಣುಪರವಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ನೋಡಿದಾಗ ಇಷ್ಟು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಗುಣಪೂರ್ಣತತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತದ್ವಾಚಕತ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ ಆದರೆ ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಸತ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ, ಇದ್ಯಾವುದನ್ನೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು - 'ತತ್ರ ಅತ್ರ ಇವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ನ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ ಇತಿ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಕಿಂತು ಸರ್ವತ್ರ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರ ಸಾರಾಂಶ : ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವನಿಗಿಂತ ಅನ್ಯಪರ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವ ಮೂರು ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ, ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಏನೆಂದರೆ, ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಕೇವಲ 'ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಸತ್ವ, ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನುವ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಹೊರತು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಾನ್ಯಪರ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಕೋಶದಲ್ಲಿ (ಧಾತು ಪಾಠದಲ್ಲಿ) ಬೃಹ ಧಾತುವಿಗೆ ಜಾತಿ, ಜೀವ, ಕಮಲಾಸನ, ಶಬ್ದರಾಶಿ (ವೇದ) ಇವುಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದೆ

ಹೊರತು, ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ, ಒಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಏನೆಂದರೆ, ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ, 'ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಗುಣಪೂರ್ಣವಾಚಕಃ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ತರೋ ಭವತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಕತ್ವ ಇದೆ. ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಪ್ತೃಪರ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವಡೆ ಪದಾರ್ಥವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತದ್ವಾಚಕತ್ವ ಇದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಶಾಲಿನಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಾನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು? ಎಂಬ ಸಂದೇಹ ಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಜರು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ-

'ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ.....' ಈ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಕೃಚಿತ್‌ಗುಣಪೂರ್ಣವಾಚಕ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಶಂಕಾಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿದೆ. ಏನು ಶಂಕಾ ಎಂದರೆ,

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರನೋ ಅಥವಾ ಅನ್ಯಪರನೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸಬಾರದು. ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣವಾಚಕವೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ತೋರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಆಶಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಕತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಯತೀರ್ಥರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಪರಿಹಾರದ ಕ್ರಮ ಹೀಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಕತ್ವ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, ವಾಚಕತ್ವ ಇದ್ದರೂ, ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇರಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಂತಿಮ ಇಂಗಿತ ಏನೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತೃಪರ ಅಲ್ಲ ಎಂದು.

ಈ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು 'ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎನ್ನುವ ವಾಕ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ.

ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ : "ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ....." ಎನ್ನುವ ವಾಕ್ಯವು, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣವಾಚಕತ್ವ ಇದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. (ಹೊರತು ಸಂದೇಹವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಕತ್ವವು ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇರಬೇಕಿತ್ತು ಎಂಬ ಶಂಕಾವಿಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು) ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವಪರನೋ

ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಂತರಪರನೋ? ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯಘಟಿತವಾದ ಸಂದೇಹಪ್ರಕಾರವೇ ಸರಿಯಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದರೂ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಎನ್ನುವ ಪದವು ಏಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಗೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

(ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚೀ ಇತ್ಯೇವತಾ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ಪರೋ ಭವತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವತ್ರ ಪದ)

ಯಾಕೆಂದರೆ, "ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚಿ ಆದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು, ಅದರಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದೇನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಘಟಿತವಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸಿದ್ದು" - ಎಂದು ಇಷ್ಟೇ ಆಶಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ "ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚೀ ಇತ್ಯೇವತಾ ತತ್ಪರೋ ಭವತಿ" ಎಂದು ಸರ್ವತ್ರ ಎಂಬ ಪದವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ರಾಯರು ಪ್ರಕಾಶಿತ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೀಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಕೆಲವೆಡೆ ವಾಚಕತ್ವವಿದ್ದರೆ ಕ್ವಚಿತ್ ವಾಚ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಸರ್ವತ್ರ ವಾಚ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇದೆ ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯಘಟಿತ ಸಂದೇಹವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು ಉಚಿತ. ಸರ್ವತ್ರ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೂ ಹಾಕಿರುವುದು ಒಂದು ಕಡೆ ಒಪ್ಪಿದರೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಪ್ಪಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿಸಲು.

ಆದರೆ ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಇನ್ನೊಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿ ಇದೆ. ಅಲ್ಲೇ ಮುಂದೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ "ತತ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಕಿಂಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಪರಃ ಉತ ಅರ್ಥಾಂತರಪರಃ ಎಂದು ಸಂದೇಹವನ್ನೇ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆಂದರೆ, ಕೇವಲ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಪರ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಇದೆಯೋ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ ನ' ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಆಶಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಏಕೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು - ಎಂದು.

ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ತತ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಕೇವಲ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಜೊತೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರತು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತಪ್ರಣಯ ಚಂದ್ರಿಕಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂದೇಹವು ಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಾನ್ಮಪರ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಮೂರು ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೋಷ - "ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು" ಎಂದು (ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಾನ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು). ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಾನ್ಮಪರ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅದು ಮೊದಲು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ನಂತರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಾನ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಜೀವಾನ್ಮಪರ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಾನ್ಮಪರ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಾನ್ಮನಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಕೊಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಲಕ್ಷ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ, ಅಂದರೆ ಯೋಗವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು. ಆವಾಗ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಜೀವಾನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು (ಯೋಗವೃತ್ತಿ)ಯನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಆಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿ ಇದೆ ಎಂದಾಯಿತು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ, ಕ್ವಚಿತ್ ಅಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ನ ಜೀವಾನ್ಮಪರಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಸುಧೆಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಬಹುದಾದ ಅನೇಕ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿ, ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಅದೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇದೇ ರೀತಿ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ, ತತ್ವಪ್ರದೀಪಿಕಾ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಒಟ್ಟು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಜರು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

೧. ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಇರುವ ಆಚಾರ್ಯರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಸಮರ್ಥನೆ.

೨. ಪ್ರಾಚೀನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಇದೆಯೋ ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಮಾಡುವುದು.

೩. ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ ಇತರ ಮತಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು.

೪. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಾಗಿ ಇರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಕೂಡಿಸಿ ಹೇಳುವುದು.

ಪಂಡಿತರಾದ ಬೆಮ್ಮತ್ತಿ ವೇಂಕಟೇಶಾಚಾರ್ಯರು ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸತತವಾಗಿ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಈ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತದ್ವಿತಪಃ ತದ್ವಿತಪಃ' ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಸೇವೆ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೂ ಒಂದು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾ, ನನ್ನ ವಾಕ್ತವ್ಯದಿಗಾಗಿ, ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಂತಹ ಎರಡು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಈ ಸೇವೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಗುರುಗಳ ಅಂತರ್ಗತ ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಪ್ರೀತರಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

- ಎ || ಜೆ. ವಿಜಯಾನಂದ
ಬೆಂಗಳೂರು.

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಜಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ	4
ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ	5
ಸೂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲ	5
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿವಿಚಾರ	6
ಸಂಶಯ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	7
ಸಿದ್ಧಾಂತ	8
ಸಂಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ	9
ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಧೆ ಟೀಕೆಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ	11
'ಬ್ರಹ್ಮ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ	12
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	13
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಕೃತಗುಣವಾದ ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	14
ಟೀಕಾಪಾಠದ ವಾಕ್ಯವಿಚಾರ	15
ಟೀಕೆಯ ಅಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	15
ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತ ಎಂದರೇನು?	16
ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೆಂದಲ್ಲ	16
ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳ ಫಲಿತಾರ್ಥ	17
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ	21
ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನು	22
'ಸ್ಮಿತಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದೇಕೆ ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲ?	22
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಿಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದ	23
ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಮಾಸ	23
ಜನ್ಮಸ್ಮಿತಾದಿಗಳಿಗೆ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವಿಲ್ಲ	24
ತತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ	25
ಬ್ರಹ್ಮನ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವಿಲ್ಲ	26
ಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೆಯೆನ್ನಲು ಆಧಾರ	27
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆನ್ನಲು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ	28
ಲಕ್ಷಣಸಮುದಾಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಪಾದಾರಣಾಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಲು ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯ	29

ತೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೈಗೊಂಬೆಗಳು	31
ಪ್ರತ್ಯೇಕಶ್ರುತಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ?	32
ಶ್ರುತಿಶ್ಲೋಕಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	32
"ಯ ಉ" ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	33
ವಿಕಾದಶಾದಿತ್ಯರು ಐವತ್ತು ಮರುತ್ತುಗಳು ಹೇಗೆ?	33
ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ	34
ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರ	37
ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆ ಹೊಂದಲು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ	40
'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	41
'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	41
ಅಧಿಕರಣದ ಉಪಸಂಹಾರ	42
ಟೀಕೆಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯವರ್ಣನೆ	43

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಸಾರ	47
ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ	55
ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	60
ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣಮ್	66
ಪ್ರೋಕ್ಷಣ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್	67
ಪ್ರೋಕ್ಷಣ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇಷು ತು ಕ್ಲಪ್ತಾ ರೂಢಿಃ ಇತಿ 1-4-9	67
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಜೀವನನ್ನಲು ರೂಢಿಪ್ರಮಾಣ	69
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಜೀವನನ್ನಲು ರೂಢಿಪ್ರಮಾಣ	71
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಯೇ?	75
ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕಾದ್ವಯಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರ	80
ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನನ್ನಲು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬಾಧಕವಲ್ಲ	85
ಸಿದ್ಧಾಂತ	97
'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ	108
'ತೇಷ್ವದರ್ಶನಾತ್' ವಿರೋಧಸ್ತು ಸಮಾವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್' (1-3-5)	111
ರೂಢಿಯ ಜೊತೆ ಯೋಗವನ್ನೂ ಒಪ್ಪೋಣ	115
ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ	122
ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು	146
ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಿದ್ಧಾಂತ	152
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು	155

ಭಾಮತಿಯ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವಿಮರ್ಶೆ	160
ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ	168
ರಾಮಾನುಜರ ನಿರಾಕರಣೆ	173
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿಮರ್ಶೆ	180
ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು	191
'ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲ'	211
ನಿರುಪಾಧಿಕಸತ್ತಾಯೋಗಿತತ್ವಮ್ - ಸತ್ಯತತ್ವಮ್	218
ನಿತ್ಯಾಸಂಕುಚಿತಜ್ಞಾನತತ್ವಮ್ - ಜ್ಞಾನತತ್ವಮ್	218
ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗುಣತತ್ವಮ್ ಅನಂತತತ್ವಮ್	219
'ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲ'	219
ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ.	226
ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದ ನಿರ್ವಚನವೇ ಅತಕ್ಕ	236
ಲಕ್ಷ್ಯಾಂತರ್ಗತತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ ನಿರಾಸ	245
ಜಗತ್ಕಾರಣತತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತತ್ವಸಮರ್ಥನೆ	251
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯನಿರಾಕರಣೆ	264
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾದಿ:	275-288
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರಿ, ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ	

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಜಗತ್ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣ	291
ಸಂದೇಹ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	294
ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ	295
ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿ	295
ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಪರಿಹಾರ	296
'ಅನ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದರು	297
ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯ	298
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	298
ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತತ್ವಸಮರ್ಥನೆ	299
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	299
ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಾರ	300
'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವೇ?	300

ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರವಿದ್ಯೆಯೂ ಹೌದು; ಅಪರವಿದ್ಯೆಯೂ ಹೌದು.	302
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಠಿಣಪದಗಳ ಅರ್ಥ	302
ಶುಷ್ಕತರ್ಕಕ್ಕೆ ಜೋತುಬೀಳಬೇಡಿ	305
ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆ ದುಷ್ಪ್ರಸಂಗದ	310
ಭಾಷ್ಯದ ಅಧಿಪದಾರ್ಥ	312
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ದುಷ್ಪ್ರಸಂಗದಾರ್ಥ	313
ನಾಸ್ತಿಕರ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತದ ಪ್ರಯೋಗ	316
ಈಶ್ವರನೊಪ್ಪದೇ ಗತಿಯಿಲ್ಲ	320
ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು	321
ನಾಸ್ತಿಕವಾದನಿರಾಸವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೇ ಆಗಿದೆ	323
ಯೋನಿಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣ	323
ಹನ್ನೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಗೆ ನಾಸ್ತಿಕವಾದನಿರಾಸಕತ್ವಸಮರ್ಥನೆ	324
ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕಗಳು	326
ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೇನು?	327
ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ	328
ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	328
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಸಮಶಬ್ದಾರ್ಥ	329
ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮವಜ್ಞೇ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹ	329
ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಕುಮಾರ್ಗಗಳೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ	334
'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವೀಡಿಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು	336
ಸ್ಥಾಪನವನ್ನೇಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು?	337
ವೇದಾರಣ್ಯಕ ಎಂದರೇನು?	337
ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಂಗನಿರೂಪಣೆ	338
ವೇದಕ್ಕೂ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ	340
ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ	341
ಯೋನಿಶಬ್ದಾರ್ಥ	342
'ಜ್ಞಪ್ತಿ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ?	342
ಗಮ್ಯಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ ಯೋನಿ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಏನುಕಾರಣ ?	343
ಗೀತಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರಿ	344
ವೇದಗಳಿಗೆ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು	344
ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಓದಿರಿ	345

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಧಿಕರಣಸಾರ	354
ಸಂಗತಿ ಫಲನಿರೂಪಣೆ - ಸ್ಫುತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತತ್ವಂಕೆ	361
ಸ್ಫುತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರ	373
ಸ್ಫುತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಬಹುವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ	378
ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಾಧಿಕರಣ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಸ್ಫುತ್ಯಧಿಕರಣ	395
ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	401
ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತತ್ವಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ .	408
ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶುಷ್ಕತರ್ಕವು ಅಪ್ರಮಾಣ	424
ಕೆಲವರ ಅಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ಖಂಡನೆ	431
ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯನಿರಾಕರಣೆ- ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಬೃದ್ಧಿ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವಲ್ಲ	435
ಸಾರ್ವಜ್ಞಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಹೇತುವಂತರವಲ್ಲ-ಭಾಮತೀ ವಿವರಣೆಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ	442
ವಿವರಣೆ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವನಿರಾಕರಣೆ	453
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ. (ಕಲ್ಪತರು ನಿರಾಕರಣೆ)	459
ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರನಿರಾಸ	464
ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಸಮಾನದೋಷ	469
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಾಧಿಕರಣ 'ಯತೋ ವಾ' ಶ್ರುತಿ ಅನುವಾದಕವಲ್ಲ	
(ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತ ಖಂಡನೆ)	477
ವಿಷ್ಣುವೇ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯ ಶೈವಮತಖಂಡನೆ	480
ಟೀಕೆಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ	485
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾದಿ:	495-506
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮುಂಜರಿ, ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ	

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ರುದ್ರಾದಿಗಳೇಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಲ್ಲ?	509
ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಸಂಶಯ	511
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಿದ್ಧಾಂತ	511
ಆಪಾತತಃ ತೋರಿದ್ದು ನಿಜಾರ್ಥವಲ್ಲ	512
ಅಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿ	513
ಅನ್ಯಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ವಿಕವಚನಾರ್ಥ	513
ಎರಡು ಭಾಷ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	513

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವಿಲ್ಲ	514
ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಯೋಜನೆ	516
ಷಡ್ವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು	517
ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಪರಿಚಯ	522
ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯ ವಿಚಾರ	524
ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಸ್ವರೂಪ	525
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ	527
ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಲಿಂಗತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ	528
ನಿರವಕಾಶವೇ ಪ್ರಬಲ	529
ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವ ನಿಯಮವಿದೆಯೇ?	530
ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆ?	530
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥ	531
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	531
ಎಲ್ಲವೂ ಹರಿಪರ	532
ಕರ್ಮಕಾಂಡವೂ ಹರಿಪರ	533
ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವೇ?	534
ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿ	536
'ವಿತೇನ ಸರ್ವೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ	537

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಸಾರ	550
ಸಂಗತಿ, ಫಲ, ವಿಷಯ, ಸಂಶಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	561
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು ಯಾವುವು?	572
ಅಪಚ್ಛೇದಾಧಿಕರಣ	581
ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣ	583
ಶ್ರುತೇ: ಜಾತಾಧಿಕಾರ: ಸ್ಯಾತ್ (ಜೈ.ಸೂ. 3-3-1)	583
ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ	590
ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು	601
ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಮರ್ಥನೆ	610
'ಅಭ್ಯಾಸ' ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕ ಹೇಗೆ?	617
ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಂದರೆ ಏನು?	623
'ಸಂಸ್ಕಾರೇ ಚ ತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್' (4 - 2 - 11)	639
ಆಘಾರಾಗ್ನಿಹೋತ್ರರೂಪತ್ವಾತ್ (2 - 2 - 5)	641

ತದ್ಗುಣಾಸ್ತು ವಿಧೇರನ್ನವಿಭಾಗಾದ್ ವಿಧಾನಾರ್ಥೇನ ಚೇದನ್ಯೇನ ಶಿಷ್ಟಾ (1-4 - 6)	643
ಭೂಯಸ್ತ್ವೇನೋಭಯಶ್ರುತಿಃ (3 - 3 - 3)	646
ಅರ್ಥವಾದ	651
ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಾಬಲವ್ಯವಸ್ಥೆ	656
ಸಂದಿಗ್ಧೇಷು ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ (1-4- ಉಪಾಂತ್ಯ)	665
ಓಂ ಪ್ರಥಮೇಽಶ್ವವಣಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ತಾ ಏವ ಹ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ (3 - 1 - 5)	668
ಅಚೋದಿತಂ ಚ ಕರ್ಮಭೇದಾತ್ (3- 4 - 11)	669
ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಬಲ	674
ಅನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್ (1 - 1 -12)	676
ಅಪೂರ್ವತೆಯು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠ	678
"ಓಂ ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾದ್ವಿತಾಕರಣಾದಿಮೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಓಂ" (2- 1 - 22)	682
ಅಪೂರ್ವತೆಗಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾದದ್ದು ಫಲ.	686
ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ (2 - 3 - 9)	692
ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠ	699
ಓಂ ಸಮಾಕರ್ಷಾತ್ ಓಂ	705
ಓಂ ಉತ್ಪನ್ನವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಏವಂಭಾವಾದಿತ್ಯಾದಿಲೋಮಿಃ ಓಂ	705
ಓಂ ಸ್ತುತಯೇಽನುಮತಿರ್ವಾ ಓಂ - (3-4- 14)	707
ಓಂ ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ ಚ ಯಜ್ಞಾದಿ ಶ್ರುತೇರಶ್ವತ್ ಓಂ	708
ವಿಧಿರ್ವಾಸ್ತಾದಪೂರ್ವತ್ಯಾತ್ (3 - 4 - 3)	709
ಸರ್ವಮೂಲ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ	711
ಓಂ ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್ ಓಂ (2 - 3 - 14)	715
ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ	717
ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕ್ಯದ ಸ್ಥಾನಮಾನ	725
ನಿರವಕಾಶಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅಧಿಷ್ಠೀಯಸ್ಥಾನ	735
ಓಂ ಆತ್ಮಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ಓಂ (1 - 2 - 9)	741
ಓಂ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಓಂ (1 - 3 - 6)	742
ಓಂ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ ಓಂ (1 - 2 -15)	742
ಓಂ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಯುಕ್ತಾಭಿಧಾನಾಚ್ಛ ಓಂ (1 - 2 - 16)	742
ಸೂತ್ರಾರೂಢಮೂಲಕ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವರ್ಣನೆ	746
ಭಾಮತೀಕಾರರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ	749
ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಅಸಾಧ್ಯ	755
ಕಂಠಮಣಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ	761

ರಾಮಾನುಜಮತ ನಿರಾಸ	764
ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ	771
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾದಿ:	773-786
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಸ್ತುಂಬರೀ, ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ	

ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ
ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೇ?	791
ಸಂಗತ್ಯಾದಿಗಳ ನಿರೂಪಣೆ	796
ಅಶಬ್ದ ಎಂದರೇನು?	797
ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ	797
ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲ	798
ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವಿಲ್ಲ	799
ಸಂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಗೆ?	800
ವಚನ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣ	800
ದ್ರವ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ನಿರೂಪಣೆ	801
ಬ್ರಹ್ಮ ಅವಾಚ್ಯನಾದರೂ ವ್ಯಾಹತಿ ಇಲ್ಲ	802
ಗೋಚರಪದ ಯಾವ ಲಿಂಗ	802
'ಅಶಬ್ದಂ ನ' ಎಂದೇ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು?	803
'ಈಕ್ಷತೇ:' ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	804
ಈಕ್ಷತೇ: ಎಂದರೆ 'ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್' ಎಂದರ್ಥ	805
ವಾಚ್ಯಮೇವ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣೆ ಹೇಗೆ?	806
ಅಶಬ್ದ ಪದದ ಅವಶ್ಯಕತೆ	806
ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿ ವ್ಯರ್ಥ	807
ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದೈಕಗಮ್ಯ	813
ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವ ನಿರಾಕರಣೆ ಸಲ್ಲದು	818
ಅವಾಚ್ಯತ್ವವಾಚಕ ಶ್ರುತಿಗೇನು ಗತಿ	819
ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನೆಗೆ ಪ್ರಮಾಣ ಕಥನ	819
ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅನುವಾದ	820
ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	820
ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿರಾಕರಣೆ	820
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲ	822

ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೇಕೆ	822
ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಕೊಡಲು ಕಾರಣ	823
ಭಾಷ್ಯವು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಗತವೇ?	824
ಇತರ ಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯರು ಯಾರು?	824
ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಅರ್ಥ ಸರಿಯಲ್ಲ	825
ಈಕ್ಷಿತ್ವವು ಯಾರು?	826
ಗೌಣಾತ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲ	830
ಈಕ್ಷತಿ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಜೀವ	834
ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನು ಜೀವನಲ್ಲ	835
ಜೀವನು ಅನಾತ್ಮನೇ?	835
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಿರುವಾಗ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಸಲ್ಲದು	836
'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ	836
ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಚಾರಪದದ ಅರ್ಥ	837
ಶುದ್ಧಶಬ್ದಾರ್ಥ ಕೇವಲ ಎಂದಲ್ಲ	838
ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯ	839
ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಜೀವನಲ್ಲ	846
ಜೀವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ	847
ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಿ	847
ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮತ್ವ ನಿಶ್ಚಯ ಹೇಗೆ	848
'ಆರ್ಜವ' ಪದದ ಅರ್ಥ	848
ಸಗುಣನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಲ್ಲ	849
ಗೌಣಪದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವೇನು?	850
'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ	850
'ಅಯಮಾತ್ಮಾ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	851
ಆತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ	852
ಅಹೇಯನೇ ಆತ್ಮ	855
ಹೇಯನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಆತ್ಮನಲ್ಲ	857
ಆತ್ಮಾಶಬ್ದಾರ್ಥ ಜೀವ ಎನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ	858
ಸೂತ್ರದ ಚ ಶಬ್ದಾರ್ಥ	858
'ತಮೇವೈಕಂ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	859
ದೃಶ್ಯತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ	860
ದೃಶ್ಯಾದ್ಯಾಯತನ ಸೂತ್ರ	860

ಸೂತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟ	861
ಎಲ್ಲವೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ	862
ಭಗವಂತನು ಎಂದೆಂದೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ	866
ಲಯವು ಯಾರಲ್ಲಿ?	867
ಇದು ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯ ಯುಕ್ತಿ	868
'ಸ್ವಾಪ್ನಯಾತ್' ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ	869
'ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಪದಾಧ್ಯಹಾರ	869
ಸೂತ್ರದ ಸ್ಪಷ್ಟಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥ	870
ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ	870
ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತುಗಳು ಆತ್ಮಂತಸಂಗತ	871
ವೈದಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳು	871
ಕೆಲವರು ಮಾಡುವ ಪುನರುಕ್ತಪರಿಹಾರ	872
ಸಕಲವೇದಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ	875
ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಾಖೆಯಲ್ಲೂ ನಿರ್ಗುಣನೇ ವಾಚ್ಯ	877
ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ	878
'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	878
ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ	880
ಯುಕ್ಯಂತರದಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆ	885
ಪದ ಅವಾಚ್ಯನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ	886
ವಾಚ್ಯವಾದದ್ದೇ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ	887
'ಏಕೋ ದೇವಃ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ	889
ಲಕ್ಷಣಾಬೇಜ	889
ಅಸಾಧಾರಣ ಅನೈಕಾಂತಿಕ ಇಲ್ಲ	890
ವಿಪಕ್ಷ ಬಾಧಕತರ್ಕವಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಆತ್ಮಂತ ಬಲಿಷ್ಠ	891
ಲಕ್ಷಣಾ ಒಪ್ಪುವವರಿಗೆ ಅನವಸ್ಥಾ	892
ವಾಚಕತ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾ ಇಲ್ಲ	892
ದೋಷಗಳಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಹಾಕಿಕೊಂಡ ಅದ್ವೈತಿಗಳು	893
ಅಧಿಕರಣದ ಫಲ	894
ರಾಮಾನುಜ ಮತ ನಿರಾಸ	895

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಈಕ್ಷತ್ವದಿಕರಣಸಾರ	902
ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಈಕ್ಷತ್ವದಿಕರಣ	909

ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಚಿಂತೆಗಳು	922
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ	927
ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ	931
ನ್ಯಾಯೋಪೇತ ಶ್ರುತಿಯೇ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕ	940
ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವು ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿಸ್ವತಿಯಿರುವದ್ದು	948
ಒಹುವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ	953
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಸರಿಯಲ್ಲ	961
ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ	966
ಶೈವಮತನಿರಾಕರಣೆ	974
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ	976
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯೇ ಇಲ್ಲ.	981
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ	
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ನಿರಾಕರಣೆ	986
'ಈಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ	
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ತಪ್ಪು.	993
ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಮತ್ತು ನಿರಾಕರಣೆ	1001
ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತ ನಿರಾಕರಣೆ - ಟೀಕೆಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ	1010
ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣ ನಿರಾಕರಣೆ	1020
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾದಿ:	1029-1046
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮುಂದರಿ, ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ	

***

ವಿನಂತಿ

ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣಗಳ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹದಿನೆಂಟು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಓದುವವರು ವಿಷಯನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿನ ಪಕ್ಕತೆಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಬಹುದು, ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾದವಶಾತ್ ಆಗಿರಬಹುದಾದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

****

ಭಾಗ - ೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳೀ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹೃಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹೃಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್॥

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ

ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ

ದೇವದೇವೋತ್ತಮ ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮ ಅಖಲಾಂಡಕೋಟಿಪ್ರಹ್ಲಾಂಡನಾಯಕ, ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮ್ - ॥ಓಂ ಜನ್ಮಾಥಸ್ಯ ಯತಃ ಓಂ॥೧-೧-೨॥

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳು ಯಾರಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

॥ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

* * * * *

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಓಂ॥ ಜನ್ಮಾಥಸ್ಯ ಯತಃ ॥ಓಂ

ಅಸ್ಯ = ಪ್ರಮಿತಜೀವಜಾತಮಕಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಯತಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ಜನ್ಮಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿಾಪಠಕಮ್ । ಭವತೀತಿ ಶ್ರುತಂ
ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾನ್ಯದೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅಸ್ಯ = ಪ್ರಕೃತವಾದ ಜೀವಜಾತಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಯತಃ = ಯಾರಿಂದ, ಜನ್ಮಾದಿ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಳಗಳು,
ಆಗುತ್ತವೆಂದು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ.

॥ ಸೂತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

* * * * *

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

ಜಿಜ್ಞಾಸುಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् - (१) ब्रह्मणो लक्षणमाह-

॥ ॐ जन्माद्यस्य यतः ॐ ॥ २ ॥

सृष्टिस्थितिसंहारनियमनज्ञानाज्ञानबन्धमोक्षा यतः ।

(೧) ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಪಾಲನೆ, ನಾಶ, ಪ್ರೇರಣೆ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂಸಾರಬಂಧನ, ಸ್ವರೂಪಾ-
ನಂದಾವಿಭಾವಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತವೋ' (ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ.)

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಜನ್ಮಾದಿಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಎಂಬ
ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ತೃತ್ತೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ
ಬ್ರಹ್ಮನ, ಲಕ್ಷಣಂ = ಲಕ್ಷಣ ಸಮುದಾಯವನ್ನು, ಆಹ = ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ
ಯತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟಿ = ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಸ್ಥಿತಿ = ರಕ್ಷಣೆಯು, ಸಂಹಾರ =
ನಾಶವಿಧನಾಶವು, ನಿಯಮನ = ಪ್ರೇರಣೆಯು, ಜ್ಞಾನ = ಜ್ಞಾನವು, ಅಜ್ಞಾನ =
ಅಜ್ಞಾನವು, ಬಂಧ = ಸಂಸಾರಬಂಧನವು, ಮೋಕ್ಷ = ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವವು,
ಯತಃ = ಯಾರಿಂದ, ಭವಂತಿ = ಆಗುತ್ತವೋ, (ತತಃ = ಅವನೇ ತೃತ್ತೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು)^(೧)

(१) भाष्यदीपिका - एतदधिकरणप्रतिपाद्यं दर्शयति - ब्रह्मण इति ॥ निर्बाधरूढिबलाद् जीव
एवेदं ब्रह्म, तस्य चासन्दिग्धत्वाच्च जिज्ञास्यत्वमिति प्राप्ते तन्निराकर्तुं ब्रह्मशब्देन जीवग्रहणे
बाधकरूपं श्रुत्युक्तं जिज्ञास्यब्रह्मणो लक्षणमाह सूत्रकार इत्यर्थः । 'श्रुत्युक्तं लक्षणमाह'
इति टीकया 'सा विष्णोर्ब्रह्मत्वविधात्री तैत्तिरीयश्रुतिर्यानि तस्य लक्षणान्याह तान्यनेन
सूत्रेण भगवानाह' इति तत्त्वप्रदीपोक्तेः तच्छब्दाध्याहारेण भाष्यार्थ उक्तः । अत एव
लक्षणमिति समुदायैकवचनमिति ज्ञातव्यम् । अनेन पूर्वत्र विवक्षितब्रह्मजिज्ञासाक्षेपेणेह
पूर्वपक्षोत्थानात् पूर्वाधिकरणेनास्याऽक्षेपिकी सङ्गतिरुक्ता भवति । ब्रह्मविषयत्वाच्छास्त्रसङ्गतिः
सिद्धैव । यद्यपि 'ब्रह्मशब्दश्च विष्णावेव' इत्यनेन ब्रह्मशब्दो विष्णावेव मुख्य इत्युक्तम् ।
तथाऽपि भाष्यकारैरुक्तत्वेऽपि सूत्रकृताऽनुक्तत्वाद् ब्रह्म किं जीव उत विष्णुरिति भवत्येव
सन्देहः । सूत्रं पठति - 'जन्म' इति । यत इत्युक्तेस्तद्ब्रह्मेति प्रकृतं भवतीति शेषः ।

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಸತ್ಪರ್ವದೀಪಾವಳಿ

ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ

‘ಕಿಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ? ಯಜ್ಞಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ’ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾयां ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಾಖ್ಯೇನ
स्वरूपलक्षणेन विशिष्टब्रह्मप्रतिपादयत् सूत्रमवतारयति - ब्रह्मण इति ॥
जन्मायस्येति व्याचष्टे - सृष्टीति ॥ ‘यज्ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಥಃ ।

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು ಯಾರು? ಯಾರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂಬ
ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬಂದರೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ
ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು “ಬ್ರಹ್ಮಣಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸು ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ‘ಸೃಷ್ಟಿ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾರು
ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ಸೂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲ

‘ब्रह्मस्वरूपमात्रप्रशंस्य उत्तरत्वेन जगत्कर्तृत्वादिविशिष्टब्रह्माभिधानम-
सङ्गतम्’ इति चेत् मैवम् । सर्वधानवगतस्य प्रशंसासम्भवात् बृहद् ब्रह्मेति ज्ञानमेव

यद्वा - ‘जन्मायस्य यत इति सूत्रे श्रुतमिति वाक्यशेषः’ इति सुधोक्तेः श्रुतमिति
वाक्यशेषः । जन्म आदिर्यस्य सृष्ट्यादिसमुदायस्य तज्जन्मादीति तद्गुणसंविज्ञानबहुव्रीहिः,
तस्य समासार्थकदेशस्य जन्मनो गुणत्वेन विशेषणत्वेन संविज्ञानात् । तथा च - ‘अस्य’
प्रमितस्य जगतो ‘जन्मादि यतः’ भवति श्रुतमिति वा तद्ब्रह्मेति सूत्रार्थ इत्यभिप्रेत्य अस्य
जगतो जन्म, आदिपदोक्ते स्थितिसंज्ञायां यतस्तद्ब्रह्मेत्याद्यन्यथाप्रतीतिवारणाय सूत्रं
यथावद् व्याचष्टे - ‘सृष्टि’ इति ॥ ।

अत्र प्रयोजकव्यापारवाचित्सृष्टिसंहारनियमनशब्दैर्लक्षणया प्रपञ्चनिष्ठजन्मनाशनियम्यत्वरूप-
प्रयोज्यव्यापाराः प्रतिपाद्यन्ते । लक्षणाप्रयोजनं ब्रह्मण उपादानत्वाभावप्रदर्शनमिति
चन्द्रिकोक्तिः । सृष्ट्यादीनामष्टानां च प्रत्येकं लक्षणत्वं, न तु समुदितवेधेन, अतिव्याप्या-
द्यभावात् । एतच्च लक्षणमनन्तगुणपूर्णत्वस्याप्युपलक्षकम् । एकेनोपलक्षणसम्भवेऽपि
मुमुक्षुज्ञेयत्वात् सार्थकमष्टानां वचनम् । यथोक्तं श्रीमन्महाभारततात्पर्यनिर्णये -

‘सृष्टिरक्षाहृतिज्ञाननियत्यज्ञानबन्धनान् ।

मोक्षं च विष्णुतश्चैव ज्ञात्वा मुक्तिर्न चान्यथा ॥’ इति ।

यत इत्यनन्तरं ‘श्रुताः’ ‘भवन्ति’ इति वा शेषः । अस्य तद्ब्रह्मेत्युपस्कृतेनान्वयः ॥

ಸರ್ವತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತತಯಾ ಜ್ಞಾತುಂ ಪೃಥಕ್ವೇನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಸಕ್ಷತತ್ವಾತ್ । ನಿರ್ಗುಣಂ ಚೇದತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ 'ಜನ್ಮಾಪ್ಯಸ್ಯ ನ ಯತಃ' ಇತಿ ಸ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಧರ್ಮರಹಿತಾತ್ ಕಿञ್ಚಿದುತ್ಪಪತೇ?

ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಪರಿಚಯಿಸಬೇಕು. ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯು ಅಸಂಗತವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯದ ಪದಾರ್ಥದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ? ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿದಿರಲೇ ಬೇಕು? ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣನಾದಲ್ಲಿ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ನ ಯತಃ' ಎಂದು ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿವಿಚಾರ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅತ್ರ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವಸಮರ್ಪನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಕ್ಷತಿಃ । ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಕ್ಷತಿಸ್ತು 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಯಾವನ್ನ ಸಾಧ್ಯತೇ ತಾವತ್ ತಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಿವಾ ಭೇದಕಾಭಾವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ ನ ಸಮ್ಮವತಿತಿ ।

ಅನುವಾದ -- ಈ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ.

'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ಹೊರತು ಭೇದದ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವಭಿನ್ನನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿ ಅಧಿಕರಣ ಸಂಗತಿಗಳು ಇವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಶಯ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತಚ್ಚೈತುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಽತ್ರ ವಿಷಯಃ । ಕಿಂ ವಿಷ್ಣುರೂಪಃ ಜೀವಃ? ಇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗ ಉಪಪದ್ಯಮೇವ ಸಂದೇಹವಿಜಯಃ ।

ಯಥಾಪಿ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ ವಿಷ್ಣೋವೇವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ತಥಾಪಿ ಸ್ವಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾಪನಾಯ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀವೋಕ್ತವ್ಯಾದ್ ಭವತಿ ಸಂದೇಹಃ ।

‘ಜೀವ ಉಪಪದ್ಯಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ । ‘ಬೃಹಜಾತಿಜೀವಃ’ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇ ರೂಪತ್ವಾತ್ । ಯಥಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣೋ ಪ್ರವರ್ತತೇ ತಥಾಪಿ ತಸ್ಯ ತತ್ರ ಯೋಗೇನೈವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ । ‘ರುದಿಯೋಗಯೋಶ್ಚ ರುದೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್’ ಜೀವವಾಚಿತ್ವಮೇವ ಮುಖ್ಯಮ್ । ನ ಚ ರೂಪರೀತ್ಯಾಗೋನ ಯೋಗಾಕ್ಷೇಪಕಾರೋ ಯುಕ್ತಃ । ‘ಬಾಧಕಂ ವಿನಾ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್’ । ನ ಚಾತ್ರ ತಾದೃಶಂ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ । ತಸ್ಮಾತ್ (ಜಾತ್ಯಾದೇರ್ಮುಖ್ಯತೋಽಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್) ಜೀವ ಉಪಪದ್ಯಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ । ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತೈನಾಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾದಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತಿ ।

ಶ್ರುತೀರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯ. ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥ ವಿಷ್ಣುವೋ ಅಥವಾ ಜೀವನೋ ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹ. ಎರಡೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಇದೇ ಸಂದೇಹವಿರುವುದು.

ವಸ್ತುತಃ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೂ ಸಹ ತಾವು ಮಾಡಿದ(ಸೂತ್ರಕಾರರೇ) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರು. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸಮರ್ಥಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮತ್ವವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ -- ಶ್ರುತೈಶ್ಚೈತುಕ್ತಮ್ ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಬೃಹಜಾತಿಜೀವಃ’ ಎಂಬ ಕೋಶದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಯೋಗದಿಂದಷ್ಟೇ ಇದೆ ಹೊರತು ರೂಪಿಯಿಂದ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಪಿ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ರೂಪಿಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಕ್ತು ಮಾಡಿ ಯೋಗವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ

ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ಅಂತಹ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಅಂತಹ ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿಶ್ಚಿತನಾದ ಜೀವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಅಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ - ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ⁽¹⁾ ||
 'ನಿರ್ಬಾಧರೂಢಿಬಲಾತ್ ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತನ್ನಿರಾಕತು ಜೀವಗ್ರಹಣೇ ಬಾಧಕಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಸ್ಯ = ಜಗತೋ ಜನ್ಮ ।
 'ಆದಿಪದೋಕ್ತೇ ಸ್ಥಿತಿಸಿಂಹತೀ ಯತಃ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾಯ ಸೂತ್ರಂ ಯಥಾವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇ - ಸೃಷ್ಟೀತಿ || ಸೃಷ್ಟಾಪಾಢಕಮಸ್ಯ ಜಗತೋ ಯತೋ ಭವತಿ ತದೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಚ್ಯತೇ । ತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಸಂಭವತಿ ನ ಜೀವೇತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇ ರೂಢತ್ವೇಽಪಿ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್, 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಯುಕ್ತೇವ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ. 'ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ರೂಢಿಯ ಬಲದಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು' ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಜೀವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು 'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತಿನ ಎಂದರ್ಥ. 'ಜನ್ಮ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂಹಾರಗಳಿರದನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯು ಆಪಾತತಃ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರದ ಯಥಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು 'ಸೃಷ್ಟಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಜನ್ಮ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಎವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ

(1) 'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ' ಇತಿ ವದನ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೋಕ್ತಸಿದ್ಧಾಂತಸಮರ್ಪನಾರ್ಥಂ ತತ್ರೈವ ಸ್ವಭಾಷ್ಯೇ ಪ್ರಪಂಚಿತಮಖಿಲಮನುಪಮೃದೇವ 'ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ' ಇತಿ ವಚನಾತ್ ತಯೋರಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೋಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಇತ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಾಂ ಪರಿಹತುಂ ಕ್ರಮೇಣ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾಲ್ಪಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ವತ್ವೇ ಸಂಕ್ಷಾಸ್ತ್ರಾಲ್ಪಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಸಮರ್ಪಯಿತುಮುನ್ನರಾಧಿಕರಣದ್ವಯಮಿತ್ಯಪಿ ಸನ್ನತಿಂ ಸೂಚಿತವಾನ್ । ಅತಃ ನ ಗ್ರನ್ಥದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ । (ಗುರ್ದೇವದೀಪಿಕಾ)

“ಅಸ್ಯ = ಜಗತ್ತಿನ, ಜನ್ಮಾದಿ = ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಈ ಎಂಟು ಧರ್ಮಗಳು ಯಾರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ” ಎಂದು. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಢವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ (ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ‘ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಭಾವದೀಪ

ಸಂಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ॐ ಜನ್ಮಾद्यस्य यतः ॐ ॥ प्रत्यधिकरणं प्रतिपाद्यज्ञानेन स्पष्टत्वाद् भाष्यानुक्तमपि अन्तर्भावसङ्गतिं स्वयमाह - अत्रेति ॥ ‘एतदधिकरणे’ इत्यर्थः । सङ्गतिरिति ॥ ‘अन्तर्भावरूपा’ इत्यर्थः । तदुपपादनम् ‘श्रुत्युक्ते’त्यादि । ‘ब्रह्मपदवाच्यस्य’ इत्येव वाच्ये ‘श्रुत्युक्ता’ इत्युक्तिः ‘सौत्रब्रह्मपदोक्तस्य’ इति भ्रमनिरासाय । ‘तथा च श्रुत्यर्थनिर्णायिकन्यायग्रथनात्मके शास्त्रे अस्य श्रौत-ब्रह्मपदार्थनिर्णायिकन्यायग्रथनात्मकस्यान्तर्भावो युक्तः’ इति भावः ।

ಅನುವಾದ - ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ತಾವೇ ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು ‘ಅತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಅತ್ರ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸಂಗತಿ ಎಂದರೆ ಅಂತರ್ಭಾವವರೂಪವಾದ ಸಂಗತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯಸ್ಯ’ ಎನ್ನದೆ ‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಣಃ’ ಎಂದು ಹೇಳದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ನ್ಯಾಯಗಳ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ನ್ಯಾಯರೂಪವಾದ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುವುದು ಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಭಾವದೀಪ: - विष्णुत्वेति ॥ सिद्धान्ते तस्य रूढिनिरासेन यौगिकत्वमात्रोक्तावपि योगार्थस्य विष्णावेव सम्भवात् ‘यौगिकत्व’ इत्यनुत्पत्त्या ‘विष्णुत्व’ इति फलितोक्तिः कृता । श्रुत्यादीति ॥ ‘अधिकरणम्’ ‘आदि’पदार्थः । सङ्गतिः

ಪೂರ್ವಾನಂತರೈರೂಪಾ । ಏಕವಚನಂ ತು 'ಏಕಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನೇಽನ್ಯಸ್ಯ ಸಾ ಸುಜ್ಞಾನಾ ಏಕಪ್ರಕಾರತ್ವಾತ್
 ಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣಸಂಕ್ರಾಂತಿಃ' ಇತಿ ಪ್ರಕಾರೈಕೈವಬುದ್ಧ್ಯಾ । ನ ತು ಸಂಕ್ರಾಂತೈಕೈವಬುದ್ಧ್ಯಾ । ಕ್ವಚಿತ್
 ದ್ವಿವಚನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ । ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣತದ್ವಿಷಯವಾಕ್ಯಾಭ್ಯಾಮೇತದಧಿಕರಣವಿಷಯ-
 ವಾಕ್ಯಯೋಃ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಃ ತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇತ್ಯುಕ್ತಮिति ॥ 'ವಿಷಯಾದಿನ್ಯಾಯೈಃ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ
 ಸಾಧಿತಮ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಯ = ಶ್ರೌತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ । ನ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ॥
 'ರೂಪಾದಿಪ್ರಾಜಕಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವರೂಪಾಧಿಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹೋಪದರ್ಶನೇನ' ಇತಿ ಭಾವಃ । ಭೇದಕಾ-
 ಭಾವೇನೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಜೀವಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತಾಪತ್ಯಾ ಪೂರ್ವತ್ರೇವ ವಿಷಯಾದಿಶ್ಚೈವತ್ವೇನ
 ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತಾ ನ ಕಾರ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾದ್ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೀಸಂಕ್ರಾಂತಿರितिರ್ಯಃ;
 'ಪೂರ್ವಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ ಯತ್ರ ತತ್ರ ಸಾಕ್ಷೇಪಿಕೀ ಮತಾ' ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ।

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣುತ್ವ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅಂತಿಮವಾದ ಆಶಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ
 ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ರೂಪಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಯೋಗಿಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ
 ಯೋಗಾರ್ಥವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೂಡುವುದರಿಂದ 'ಯೋಗಿಕತ್ವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ವಿಷ್ಣುತ್ವ'
 ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಸ್ತು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಧಿಕರಣ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಸಂಗತಿ' ಎಂಬ
 ಪದದಿಂದ ಪೂರ್ವಾನಂತರ್ಯರೂಪವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ಸಂಗತಿಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ
 ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿಯು ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಒಂದು ಕಡೆ
 ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ
 ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಂದು
 ಕಡೆ ದ್ವಿವಚನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ
 'ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಅದರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಮತ್ತು ಇದರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ
 ಪರಸ್ಪರಸಂಗತಿಗಳನ್ನು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

'ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್' ಎಂದರೆ 'ವಿಷಯಾದಿ ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಿತವಾಗಿದೆ' ಎಂದು
 ಅರ್ಥ. 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ನ
 ಸಾಧ್ಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂದರೆ 'ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಬಾಧಕನ್ಯಾಯಗಳು
 ಇರುವುದರಿಂದ ರೂಪಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು' ಎಂದು
 ಅರ್ಥ. ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಭೇದತಾಭಾವೇನ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.
 ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ
 ವಿಷಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವಾಗುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ
 ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೀಸಂಗತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಪೂರ್ವಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ'

ಯತ್ರ ತತ್ರ ಸಾಕ್ಷೀಪೀಠೇ ಮಹಾ' (ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸುವುದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪೀಕರಣಸಂಗತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.) ಎಂಬ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಏತೇನ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕಾರ್ಯೈತ್ಯುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವ ತದಸಕ್ರತಮ್ । 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ-ಇತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಿಷ್ಣುತ್ವೇನ ರೂಢ್ಯಾ ಜೀವತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಪೂರ್ವಶ್ರುತ್ಯಾತ್ರ ವಿಚಾರ್ಯಶ್ರುತೇರಪಿ ಸಕ್ರತಃ: ಸಿದ್ಧಾ । ವಾಕ್ಯೈಕೇಪಿ ಪೂರ್ವತ್ರ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯಂಶ: 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿರೂಪಹೇತುತ್ವಾ ವಿಚಾರಿತಃ, ಅತ್ರ ತು ಪೂರ್ವತ್ರ ಹೇತುಕೃತ'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಂಶ:, ಉತ್ತರತ್ರ ತು ಅತ್ರ ಹೇತುಕೃತೋ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಾಂಶೋ ವಿಚಾರ್ಯತ ಇತ್ಯಂಶಭೇದಾದ್ ಭೇದ ಇತಿ ಭಾವ: । 'ಇತಿ'ಶಬ್ದಸ್ಯ 'ಇತಿ ಸಕ್ರತಃ:' ಇತಿ ಪೂರ್ವಗಾಂವಯ: । ಏವಮಗ್ರೇಪಿ ಸಕ್ರತಃಪ್ರಗ್ರನ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಧ್ಯೇಯಾ ।

ಇದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ರೂಢಿಯಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಆಕ್ಷೇಪೀಕರಣಸಂಗತಿ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಅಂಶವು 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿರೂಪವಾದ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇತುವಾಕ್ಯವಾಗಿದ್ದ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಅಂಶವು ಅನಂತರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿರುವ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಾಂಶವು ವಿಮರ್ಶಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಯಗತವಾದ ಅಂಶಗಳ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಇತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ: ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ಕೂಡ ಸಂಗತಿಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಧೆ ಟೀಕೆಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

ಭಾವದೀಪ: - ತಚ್ಚುಕ್ತಮಿತಿ ॥ 'ನ ತು ಸುಧಾಯಾಮಿವ ಸರ್ವಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಪದಾರ್ಥಮಾತ್ರಂ ಜೀವ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷತೇ' ಇತಿ ತಚ್ಚಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾಭಿಪ್ರಾಯ: । ಉಭಯತ್ರಾಪಿತಿ ॥ " 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ವಿಷ್ಣೌ 'ಬೃಹಜಾತಿಜೀವಕಮಲಾಸನಶಬ್ದರಾಶಿಛು' ಇತಿ ಜೀವೇ ಪ್ರಯೋಗ:" ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಕಾರಣತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ ಜಾತ್ಯಾದೇರಿಹಾಸಂದೇಹನಿವಿಷ್ಟತ್ವಂ ವ್ಯಕ್ತಮ್ । ಯದ್ವಾ ತದಪ್ಯುಪಲಕ್ಷ್ಯಮ್ । ಉತ ಜೀವಾದೀರಿತಿ ॥ ಯಥೋಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೀಕಾಯಾಮ್ - 'ಜೀವ

एवेति जात्यादेरुपलक्षणम् । एवशब्दस्तु भगवन्तं व्यावर्तयति' इति ।
स्वकृतेति ॥ 'यतो नारायणप्रसादमृते' इत्यादिना स्वकृतेत्यर्थः । तथा
चेतःपूर्वसूत्रे विष्णुत्वासाधनात् सन्देहो युक्त इति भावः ।

ಸುಧಾದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅರ್ಥವು ಜೀವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ತಚ್ಚುತ್ಯುಕ್ತಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಜೀವ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತತ್ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಬೃಹಜಾತಿಜೀವಕಮಲಾಸನಶಬ್ದಾತಿಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಜೀವ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಉಭಯಶ್ರುತಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದರಿಂದ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ 'ಉತ ಜೀವಾದಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಜೀವ ವಿವೇತಿ ಜಾತ್ಯಾದೇರುಪಲಕ್ಷಣಮ್' । ವಿವಶಬ್ದಸ್ತು ಭಗವಂತಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ' (ಜೀವ ವಿವ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ವಿವಶಬ್ದದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಬೇಕು) ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ವಕೃತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಯತೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ' ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಶಯವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ಬ್ರಹ್ಮ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ

भावदीपः - यत् तु 'स विष्णुराह हि' इत्यादावेतत् पूर्वभाविसूत्रद्वये
ब्रह्मशब्दस्य विष्णौ मुख्यत्वं सिद्धम् । अस्मिन्नपि शास्त्रे 'स्याच्चैकस्य ब्रह्मशब्दवत्'
इत्यत्र द्वितीये, 'परं जैमिनिमुख्यत्वात्' इति चतुर्थे च मुख्यत्वं सूत्र एव
सिद्धमिति । तन्न । योगेनैव तत्र मुख्यत्वस्याभिमतत्वात् । इह 'तद् ब्रह्म' इति
श्रुतौ योगार्थस्यैव पूर्वपक्षिणाऽऽक्षेपात् । विष्णौ विद्वद्रूढिसत्त्वेपि इह
तदभावाभ्युपगमेन केवलयोगिकत्वोपगमेनोत्तरपक्षप्रवृत्तेरिति तात्पर्यात् ।
अभ्युपगमकृत्यं तु 'अभ्युपगम्योक्तिरियम्' इति टीकाव्याख्याने वक्ष्यामः ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - 'ಸ' ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಈ ಮೊದಲು ಬಂದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಯಾತ್ ಚ ವಿಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಪರಂ ಜೈಮಿನಿರ್ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯತ್ವವು

ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ - ಎಂಬುದಾಗಿ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ತದ' ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದರೂಢಿ ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅದು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಕೇವಲ ಯೌಗಿಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರಪಕ್ಷವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು 'ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೋಕ್ತಿಃ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತೇವೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - 'ನ ಚ ಜೀವ ಏವಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಂ ವಿವೃಣ್ವಾನ ಆಹ - ಜೀವ ಏವೇತಿ || ತತ್ರಸ್ಯ 'ಏವ'ಕಾರಸ್ತುಚಿತಹೇತುಮಾಹ - ರೂಢತ್ವಾದಿತಿ || ಗುಣಪೂರ್ಣರೂಪಯೋಗಸ್ಯ ಜೀವೇ ಅಯೋಗಾತ್ | ಅನ್ಯಸ್ಯ ಚಾನತಿಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಜಾತ್ಯಾದಿಸಾಹಚರ್ಯಾಚ್ಚ ರೂಢತ್ವಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ || 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಾವೇತಿ ಭಾವಃ | ಯೋಗೇನೇವೇತಿ || ರೂಢತ್ವೇ ಗುಣಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧೀರೇತಿ ಭಾವಃ | 'ಏವ'ಕಾರಸ್ತು ಯೋಗರೂಢಿವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಃ | 'ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿ- ಕ್ತಸಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಶಕ್ತಿರೂಪಯೋಗೇನೈವೋಪಪತ್ತೌ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರೂಪರೂಢಿಃ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಸರ್ವತ್ರಾಕಲ್ಪಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಏತೇನ ವಿಷ್ಣೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಢಿರಪ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಾ | ರೂಢೀವೇತಿ || ಅವಯವಾರ್ಥನಿರಪೇಕ್ಷಾಃ ಶಿಘ್ರಮರ್ಯೋಪಸ್ಯಾಪಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ನ ಚ ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಜೀವ ಏವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಏವ'ಕಾರದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಹೇತುವನ್ನೇ "ರೂಢತ್ವಾತ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಗುಣಪೂರ್ಣರೂಪವಾದ ಯೋಗಾರ್ಥವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೊಂದದಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಾಹಚರ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ರೂಢತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಪ್ರವರ್ತತಃ' ಎಂದರೆ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಯೋಗೇನೈವ' ಎಂಬುದರಿಂದ "ರೂಢತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಏವ'ಕಾರವನ್ನು ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಲು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸಪ್ತವಾಗಿ ಅವಯವಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಯೋಗಾರ್ಥದಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ, ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ರೂಢಿಯು 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗಲಾರದು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. 'ರೂಢೀರೇವ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅವಯವದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯೇ ಪ್ರಬಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಭಾವದೀಪ: - 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವಾತ್ರಾಪ್ಯಸ್ತು, ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚಾತ್ರೇತಿ || 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ- ಇತ್ಯರ್ಥ: | ತಾದೃಶಂ ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತ್ವಾದಿರೂಪಮ್ | ಕಾರಣತ್ವಂ ತದ್ವೃತ್ತದ್ವಾರಾ ಜೀವೇಪಿ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವ: | ಉಕ್ತಂ ಪ್ರಮೇಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವಿವರಣಾರೂಢಂ ಕುರ್ವನ್ ಉಪಸಂಹರತಿ - ತಸ್ಮಾದ್ ರೂಢೌ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿತಿ || 'ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಪೇನ 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ:' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮುಕ್ತಾರ್ಥಮ್ | ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ | 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಅತ್ರಾಪ್ಯೇವಕಾರೇಣ ಪೂರ್ವೋಕ್ತದಿಶಾ ಜಾತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ವಾ (ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರಮೇವ ವಾ) ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ | ಜೀವಾದಾವನೇಕತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬುದ್ಧಿಪ್ರಸಕ್ತವೇವ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಯಾ ವಿಷ್ಣುರೇವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಯಿತವ್ಯತ್ವಾತ್ | ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನ್ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತಿ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಶೇಷಂ 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ:' ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುಬರ್ತ್ಯ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ವಾಕ್ಯಂ ಪೂರ್ಯತಿ - ತಸ್ಯ ಚೇತಿ || ಏತೇನ ಫಲಂ ದರ್ಶಿತಮ್ | ಅತ್ರ 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ' ಇತಿ ಜಾತ್ಯಾದೇ: ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನೇತ್ಯಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ ವಾ (ಅಧ್ಯಾಹಾರೋ ವಾ) | 'ಇತಿ'ಶಬ್ದ: ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಮಾತೌ | ಏವಮಗ್ರೇಪಿ |

"ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲೂ ಕೂಡ ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ನ ಚಾತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ತಾದೃಶಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಮುದ್ರತಾಯಿತ್ವಾದಿ ಹೇತುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಅದೃಷ್ಟದ್ದಾರಾ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಂದಬಲ್ಲದು' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾ "ತಸ್ಮಾತ್ ರೂಢೌ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ:' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲೂ ಕೂಡ ವಿವರಣದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಥವಾ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. 'ಜೀವನೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬುದ್ಧಿಯು ಬಂದಾಗಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವೇ' ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. 'ತಸ್ಯ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ವಿವರಣಾರೂಪವಾದ 'ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ:' ಎಂಬಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತೇನ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣತೆಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಆ ಅಂಶವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. "ಇತಿ" ಶಬ್ದವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು 'ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಿತು' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಂತೆ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಟೀಕಾಪಾಠದ ವಾಕ್ಯವಿಚಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ಅತ್ರ ಕವಿತ್ 'ಜಾತ್ಯಾದೇರ್ಮುಖ್ಯತೋಽಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾತ್ । ದೇಹಾತ್ಮ-
ಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಟೀಕಾಪಾಠೋ ನಾತ್ರತ್ಯಟೀಕಾಪಾಠಃ । 'ತಸ್ಯ ಚ' ಇತ್ಯಾಶ್ರುತ್ತರ-
ವಾಕ್ಯಾನಾನುಗುಣ್ಯಾಚ್ಚಂದ್ರಿಕಾವಾಕ್ಯಾನಾನುಗುಣ್ಯಾಚ್ಚ । ಕಿಂತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕಾಸ್ಯ ಏವಾತ್ರ
ಕೇವಿತ್ ಪ್ರಕ್ಷಿಸ್ತೋ ಬಹುಕೋಶೋಪದರ್ಶನಾದಿತ್ಯಾಹುಃ ।

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಜಾತ್ಯಾದೇಃ ಮುಖ್ಯತಃ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾತ್ । ದೇಹಾತ್ಮ-
ವಿವೇಕಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಟೀಕಾಪಾಠವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ
ವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. 'ತಸ್ಯ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇದು ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ
ಚಂದ್ರಿಕಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ
ಇರುವ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವರು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ
ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯ ಅಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ಅಥೇತಿ ॥ 'ಅಯ ಕೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಪ್ರಕೃತಾ-
ದರ್ಶಾಂತರೇಽಯಮಯಶಾಬ್ದಃ, 'ವಿಷ್ಣುರೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿತುಮ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ।
ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೌ ಸಿಜ್ಞಾಪ್ರತಿತಿಃ 'ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಾಬ್ದಃ' ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರೋಕ್ತಂ ಸಂಯೋಜಯಂತಾಮಾಹ
- ನಿರ್ವಾಧೇತಿ ॥ ಉಕ್ತಂ ಚ 'ಸಿಜ್ಞಾಪ್ರಾಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ' ಇತಿ । ಇತ್ಯಾದೀತಿ ॥ 'ಆಶ್ರಯ-
ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಜನ್ಮ ಯತಃ' ಇತ್ಯೇತತ್ 'ಆದಿ'ಪದಾರ್ಥಃ ।

ಇಲ್ಲಿ 'ಅಥ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಥ ಕೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ 'ಪ್ರಕೃತವಿಷಯವನ್ನು
ಮುಗಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು
ಹೇಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅರ್ಥ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು
ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಬೇಕು. ನೇರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ
ಹೇಳಿದರೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಗತಿಯು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ 'ಜೀವ ವಿಷಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೇರೆ
ಕಡೆ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾ, "ನಿರ್ವಾಧ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು
"ಸಂಗಮ್ಯಂತೇ ಗುರೋರ್ಗಿರಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

“ಇತ್ಯಾದಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಆದಿ’ಶಬ್ದದಿಂದ ‘ಆದ್ಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಜನ್ಮ ಯತಃ’ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವೈಸ್ತಸಮಸ್ತ ಎಂದರೇನು?

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ಸೂತ್ರೇ ‘ಜನ್ಮಾದಿ’ ಇತ್ಯೇಕವಚನಮ್, भाष्ये तु ‘मोक्षाः’ इति बहुवचनं कथं व्याख्यानम्? इत्यतः ‘समुदायाशयं सूत्रम्’ इति भावेनाकाङ्क्षितपूर्त्या भाष्यसूत्रयोरर्थमाह - सृष्ट्यादीति ॥ ‘यथायोग्यं(गं) व्यस्तं समस्तं च’ इति भावः । ‘व्यस्तसमस्तविभूतये’ इति प्राक् स्फुटत्वादत्रानुक्तिः । भाष्ये बहुवचनं तु- ‘सौत्रैकवचनात् सर्वमेकं लक्षणम्’ इति परीत्या न भ्रमितव्यम् - इति बहुलक्षणसूचनाय । व्यक्तमेतत् सुधाचन्द्रिकयोः ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಜನ್ಮಾದಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ‘ಮೋಕ್ಷಾಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು; ಇದು ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಸೂತ್ರವು ಜನ್ಮಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದು, ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ’ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಾದ ಇತರ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು “ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವ ಮತ್ತು ಜಡಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತೆ ವೈಸ್ತವಾಗಿ ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತವಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ‘ವೈಸ್ತಸಮಸ್ತವಿಶ್ವವಿಭೂತಯೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಪರರು ಹೇಳುವಂತೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಸುಧಾ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೆಂದಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ‘जन्मादिकारणत्वलक्षणयुक्तमेव’ इत्यर्थः तदेवेति ॥ ‘जन्मादि- कारणत्वस्यैव लक्षणत्वोक्तेरिति न्यायविवरणोक्तेः’ इति भावः । ‘यतः’ इत्युक्ते: ‘तदि’ति लभ्यते । भाष्यटीकयो: ‘सृष्टिस्थिति’ इत्यादिप्रयोजकव्यापारवाचिना सृष्ट्यादिशब्देन प्रयोज्यव्यापारो जन्मादिलक्ष्यते । लक्षणाफलं तु ‘ब्रह्मणः स्रष्टृत्वादिकमेव न तूपादानत्वमिति प्रदर्शनम्’ इति चन्द्रिकोक्तेः । अत एव वक्ष्यति - यो नः पितेति ॥

“ತದೇವ” ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ‘ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತೇಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ‘ಯತಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ‘ತತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣತಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ “ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣತ್ವವಿದ ಹೊರತು ಉಪಾದಾನತ್ವರೂಪವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಅಲ್ಲ” ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ “ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳ ಫಲಿತಾರ್ಥ

भावदीपः - ब्रह्मोच्यत इति ॥ तेन पूर्वस्माद् ब्रह्मपदानुवृत्तिः सूचिता । ततः किम्? इत्यतो वक्ष्यमाणं भाष्यं सर्वं हृदि कृत्वा, सूत्रभाष्ययोः फलितार्थमाह - तल्लक्षणं चेति ॥ सम्भवति ‘वक्ष्यमाणदिशा’ इति भावः । न जीव इति ॥ ‘न जीवादौ’ इत्यर्थः ।

‘ಬ್ರಹ್ಮೋಚ್ಯತೇ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ‘ಮುಂದೇನು?’ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಂತಿಮನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು “ತಲಕ್ಷಣಂ ಚ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸಂಭವತಿ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮದಂತೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ‘ನ ಜೀವಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ‘ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಶ್ರೀಶರ್ಕರಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

वाक्यार्थमञ्जरी - ॥ शास्त्रसङ्गतिरिति ॥ ‘ब्रह्ममीमांसाशास्त्रप्रतिपाद्यब्रह्मविचारपरत्वात् ब्रह्ममीमांसाशास्त्रेऽन्तर्भावसंगतिः’ इत्यर्थः । एवमग्रेपि शास्त्रसङ्गतिर्व्याख्येया ॥ श्रुत्यादि-सङ्गतिस्त्विति ॥ आदिपदेनाधिकरणम् एकवचनप्रयोगश्चैकप्रदर्शनेनान्यापि सुज्ञातेति प्रकारिक्या-भिप्रायेण चतुरधिकरण्यां ‘यतो वा’ इत्यादि श्रुतिरेव विचार्यत इति श्रुतिसङ्गतिः स्फुटा । तुशब्दः शास्त्रसङ्गतिः आक्षेपकत्वाख्यं विशेषमाह ‘पूर्वमाक्षिप्यते यत्र तत्र आक्षेपिकी मता’ इत्युक्तेः । एवमग्रेपि यत्र पूर्वाक्षेपस्तत्राक्षेपिकी ध्येया ॥ गुणपूर्व्यसिद्धेति ॥ ‘रूढ्या जीवपरत्वे यौगिकार्थगुणपूर्व्यसिद्ध्या’ इत्यर्थः । उभयत्रेति ॥ ‘तदेव ब्रह्म’ इति विष्णौ । बृहज्जाति-

ಜೀವೇತಿ || ಜೀವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ || 'ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋಮುಖ್ಯಸ್ಯೈವ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ' ಇತ್ಯನ್ಯತರನಿಶ್ಚಯಾತ್ರೋಕ್ತಸಂದೇಹಃ ಸಂಭವತೀತಿ ಭಾವಃ ||

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಮಿಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ಪರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಮಿಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

"ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಸ್ತು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದಿ ಪದದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗವು ಒಂದನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದರ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿದೆ. ನಾವು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯು ಸುಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ತು" ಶಬ್ದವು ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯಂತೆ ಅಕ್ಷೇಪಿಸೇಸಂಗತಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪಿಸೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ; ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ಎಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪಿಸೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ "ಗುಣವೋರ್ತ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯಾಃ" ಎಂಬ ಪದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ- ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಪಿಯಿಂದ ಜೀವಪರವಾದರ ಯೋಗಾರ್ಥದಿಂದ ಗುಣವೋರ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು "ಉಭಯತ್ರ" ಎಂದರೆ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬೃಹಜ್ಜಾತಿಜೀವ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

'ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್' ಎಂಬ ಟೀಕಾ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಮತ್ತು ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ಸ್ವಕೃತೇತಿ || 'ಯತೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ ನ ಮೋಕ್ಷಃ' ಇತ್ಯಾದಿನೇತೃತಃ | ನ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೇತೇವ ಶಬ್ದಃ | ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೈವ ಪರಕೀಯಸಂಭಾವಿತಸಂದೇಹಾತ್ ಪರೇಣ ತನ್ನಿರಾಸಕನ್ಯಾಯಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಇತರಕೋಟಿಪ್ರಾಪಕಂ ಪ್ರತಿವೇಧಯತಿ - ಯಥಾಪೀತ್ಯಾದಿನಾ || ಯೋಗೇನೇವೇತಿ || ರೂಢ್ಯಶ್ಚಿತ್ತಕಾರೇ ಗುಣಪೂರ್ವಸಿದ್ಧೇರೀತಿ ಭಾವಃ | ತರ್ಹಿ ಪಙ್ಕಜಾದಿಶಬ್ದವದ್ಯೋಗರೂಢಿರಸ್ತು ತಾವತಾಪಿ ಗುಣಪೂರ್ತಿ-ಲಾಭಾತ್ | एवं ಚ ರೂಢಿಮಾತ್ರತೋ ಯೋಗರೂಢಿಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚೇತ್ | 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದ್?' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಿಯೋಗೇನೈವ ತದ್ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಾವಸಿದ್ಧಿಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರೂಪರೂಢಿಕಲ್ಪನಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಪಙ್ಕಜಾದಿಶಬ್ದೇ ಯೋಗಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭೇದಾದಾವತಿಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾ ರೂಢಿಕಲ್ಪನಮ್ | ನ ಚಾತ್ರ ತಥಾ | ಅನ್ಯತ್ರ ಗುಣಪೂರ್ವೇ(?) ಅನಗ್ರಿಕಾರಾತ್ ತದೇವಾಹ 'ಯೋಗೇನೈವ' ಇತ್ಯೇವಕಾರೇಣ ರೂಢೇವೇತಿ |

"ಸ್ವಕೃತೇ" ಎಂದರೆ ತಾವೇ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ 'ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕವಚನದಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರನ್ನು ನಿಷೇಧ

ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯದೃಶ ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯವು ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಶಯಕೋಟಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತದೆ. "ಯೋಗೇನ್ನೈವ" ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಗುಣಪೂರ್ವಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ, ಪಂಕಜವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಯೋಗಾರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸೋಣ. ಆದರಿಂದಲೂ ಗುಣಪೂರ್ವಿಯು ದೂರಯುಕ್ತದಲ್ಲವೇ? ಅಲ್ಲದೆ ರೂಢಿಯೋಗಗಳಿಗಿಂತ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ : ಪಂಕಜಶಬ್ದದಂತೆ ಯೋಗರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಸಿದ್ಧವಾದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿ ರೂಪವಾದ ರೂಢಿ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಆದರೆ ಪಂಕಜವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಿದರೆ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕವಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ.

ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ "ಯೋಗೇನ್ನೈವ" ಎಂದು ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ನ चेति ॥ बाधकं विनेति ॥ तत्र 'समुद्रस्थत्वं बाधकम्' इति भावः । अत्रापि जिज्ञास्यत्वं बाधकमित्यत आह - न च तादृशमिति ॥ समुद्रस्थत्ववदपरीहार्यमित्यर्थः । जिज्ञास्यत्वं तु वक्ष्यमाणारित्या जीवेऽपि सावकाशमिति भावः । ननु ब्रह्मशब्दस्य जीव इव जात्यादावपि रूढत्वात् कथं जीव एवेत्यवधारणम्? इति शङ्कां परिहरन्नेवोपसंहरति - तस्मादिति ॥ मुख्यतः अवश्यं तस्यातीव प्रसिद्धेरिति भावः ।

जीवस्यापि 'अहम्' इति प्रसिद्धिरस्तीत्यतः स्वरूपेण सिद्धत्वेऽपि देहभिन्नत्वेन न सिद्धेः इति भावेनाह - देहात्मविवेकस्येति ॥ अन्यथा 'भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमनं कुतः?' इति चार्वाकोक्तरीत्या न पुण्यपापकरणाकरणे स्यातामिति भावः । 'यद्यपि कमलासनस्यापि प्रसिद्धिरस्ति । तथापि न तस्य जिज्ञास्यत्वं प्रयोजनाभावात्' इति सुधायामेवोक्तम् ।

ननूक्तरीत्या जीवस्य जिज्ञास्यत्वे 'तस्य च' इत्यादिना कथं तस्याजिज्ञास्यत्वोक्तिरिति चेत् उच्यते जात्यादिवैलक्षण्योपपादनाय देहान्यत्वादिना जीवस्य जिज्ञास्यतोक्ता । सिद्धान्त्यभिमत-मोक्षफलकगुणपूर्णत्व प्रकारकजिज्ञासा निराक्रियते । अत एव चन्द्रिकायां 'विशिष्टाधिकारिक-मोक्षफलकजीवान्यधर्मिकगुणपूर्णत्वप्रकारकपूर्वसूत्रोक्तजिज्ञासाऽक्षेपेणैव' इत्याद्युक्तम् ॥

ಯೋಗಾರ್ಥವು ಅವಯವ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ತೀವ್ರವಾಗಿ ಉಪ್ಪತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು "ನಚಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿವಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವೇತಿ || ಜೀವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ || 'ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋರ್ಮುಖ್ಯಸ್ಯೈವ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ' ಇತ್ಯನ್ಯತರನಿಷ್ಠಯಾತ್ರೋಕ್ತಸಂದೇಹಃ ಸಂಭವತೀತಿ ಭಾವಃ ||

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಮಿಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರ ಪರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಮಿಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವಸಂಗತಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

"ಶ್ರುತ್ಯಾಸಂಗತಿನ್ನು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದಿ ಪದದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗೃಹಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗವು ಒಂದನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದರ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಂಗತಿಯು ಸುಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ತು" ಶಬ್ದವು ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಗಿಂತ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಂಗತಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ; ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ಎಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ "ಗುಣಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ" ಎಂಬ ಪದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ- ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಪಿಯಿಂದ ಜೀವಪರವಾದರೆ ಯೋಗಾರ್ಥದಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ವಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು "ಉಭಯತ್ರ" ಎಂದರೆ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟುವಿನಲ್ಲಿ ಬೃಹಜಾತಿಜೀವ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

'ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್' ಎಂಬ ಟೀಕಾ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಮತ್ತು ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಆಸ್ತದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ಸ್ವಕೃತೇತಿ || 'ಯತೋ ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದಮೃತೇ ನ ಮೋಕ್ಷಃ' ಇತ್ಯಾದಿನೀತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೈವ ಶಬ್ದಃ | ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೈವ ಪರಕೀಯಸಂಭಾವಿತಸಂದೇಹಾತ್ ಪರೇಣ ತನ್ನಿರಾಸಕನ್ಯಾಯಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಇತರಕೋಟಿಪ್ರಾಪಕಂ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ - ಯಥಾಪೀತ್ಯಾದಿನಾ || ಯೋಗೇನೈವೇತಿ || ರೂಪರಸಾದಿಗುಣಗುಣಪೂರ್ವಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ತರ್ಹಿ ಪಕ್ಷಜಾದಿಶಬ್ದವ್ಯಯೋಗರೂಢಿರಸ್ತು ತಾವತಾಪಿ ಗುಣಪೂರ್ತಿ-ತಾಭಾತ್ | एवं ಚ ರೂಢಿಮಾತ್ರತೋ ಯೋಗರೂಢಿಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚೇತ್ | 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದ್?' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಿಯೋಗೇನೈವ ತದ್ ವಿವಹಾರೋಪಪತ್ತಾವಸಿದ್ಧಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರೂಪರೂಢಿಕಲ್ಪನಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ | ಪಕ್ಷಜಾದಿಶಬ್ದೇ ಯೋಗಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭೇದಾದಾವತಿಪ್ರಸಕ್ತಿಯಾ ರೂಢಿಕಲ್ಪನಮ್ | ನ ಚಾತ್ರ ತಥಾ | ಅನ್ಯತ್ರ ಗುಣಪೂರ್ವೇ(?) ಅನಕ್ಷಿಕಾರಾತ್ ತದೇವಾಹ 'ಯೋಗೇನೈವ' ಇತ್ಯೇವಕಾರೇಣ ರೂಢೀವೇತಿ |

"ಸ್ವಕೃತೇ" ಎಂದರೆ ತಾವೇ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ 'ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಏವಕಾರದಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರನ್ನು ನಿಷೇಧ

ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯವು ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಶಯಕೋಟಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತದೆ. "ಯೋಗೇನ್ನಿವ" ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಗುಣಪೂರ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ, ಪಂಕಜವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಯೋಗಾರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸೋಣ. ಅದರಿಂದಲೂ ಗುಣಪೂರ್ತಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಅಲ್ಲದೆ ರೂಢಿಯೋಗಗಳಿಗಿಂತ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ : ಪಂಕಜಶಬ್ದದಂತೆ ಯೋಗರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಸಿದ್ಧವಾದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿ ರೂಪವಾದ ರೂಢಿ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಆದರೆ ಪಂಕಜವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಿದರೆ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕವಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಪ್ರಸಕ್ತ ಇಲ್ಲ.

ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ "ಯೋಗೇನ್ನಿವ" ಎಂದು ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ನ चेति ॥ बाधकं विनेति ॥ तत्र 'समुद्रस्थत्वं बाधकम्' इति भावः । अत्रापि जिज्ञास्यत्वं बाधकमित्यत आह - न च तादृशमिति ॥ समुद्रस्थत्ववदपरिहार्यमित्यर्थः । जिज्ञास्यत्वं तु वक्ष्यमाणरित्या जीवेऽपि सावकाशमिति भावः । ननु ब्रह्मशब्दस्य जीव इव जात्यादावपि रूढत्वात् कथं जीव एवेत्यवधारणम्? इति शङ्कां परिहरन्नेवोपसंहरति - तस्मादिति ॥ मुख्यतः अवश्यं तस्यातीव प्रसिद्धेरिति भावः ।

जीवस्यापि 'अहम्' इति प्रसिद्धिरस्तीत्यतः स्वरूपेण सिद्धत्वेऽपि देहभिन्नत्वेन न सिद्धेः इति भावेनाह - देहात्मविवेकस्येति ॥ अन्यथा 'भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमनं कुतः?' इति चार्वाकोक्तरीत्या न पुण्यपापकरणाकरणे स्यातामिति भावः । 'यद्यपि कमलासनस्यापि प्रसिद्धिरस्ति । तथापि न तस्य जिज्ञास्यत्वं प्रयोजनाभावात्' इति सुधायामेवोक्तम् ।

ननूक्तरीत्या जीवस्य जिज्ञास्यत्वे 'तस्य च' इत्यादिना कथं तस्याजिज्ञास्यत्वोक्तिरिति चेत् उच्यते जात्यादिवैलक्षण्योपपादनाय देहान्यत्वादिना जीवस्य जिज्ञास्यतोक्ता । सिद्धान्त्यभिमत-मोक्षफलकगुणपूर्णत्वं प्रकारकजिज्ञासा निराक्रियते । अत एव चन्द्रिकायां 'विशिष्टाधिकारिक-मोक्षफलकजीवान्यधर्मिकगुणपूर्णत्वप्रकारकपूर्वसूत्रोक्तजिज्ञासाऽक्षेपेणैव' इत्याद्युक्तम् ॥

ಯೋಗಾರ್ಥವು ಅವಯವ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು "ನಚಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂಬರ್ಥದಂತೆ ಜಾತಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ತಸ್ಮಾತ್" ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಿಂದ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜಾತಿಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವು ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂಬ ಭಾವ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ॐ ಜನ್ಮಾद्यस्य यतः ॐ ॥ अस्य प्रमितस्य चेतनाचेतनात्मकस्य जगतः जन्मादि सृष्टिस्थितिलयनियमनज्ञानाज्ञानबन्धमोक्षजातं यतः यस्मात् यथायोयं भवति; तत् जन्मादिकारणं ब्रह्म इत्यर्थः ।

೬೦ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯಯತಃ ೬೦. "ಅಸ್ಯ = ಪ್ರಮಿತವಾದ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತಿನ, ಜನ್ಮಾದಿ = ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳು, ಯತಃ = ಯಾರಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು" ಎಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - पूर्वपक्षप्रतिबन्धकयुक्तेरेव वक्तव्यत्वात् लक्षणकथनमसङ्गतम्? इत्यत आह - निर्बाधेति ॥ श्रुत्युक्तमिति ॥ विष्णुलक्षणत्वेन प्रमितं जन्मादिकारणत्वं जिज्ञास्यब्रह्मसम्बन्धित्वेनाहेत्यर्थः ॥ अस्येति ॥ इदं त्रितयकर्तृताभिधायिमायावादिव्याख्यानम् । आदिपदेन जन्म आदिः यस्य पालनस्य इत्यतद्गुणसंविज्ञानबहुव्रीहिणा । पालनकर्तृत्वमेवोच्यत इति रामानुजव्याख्यानसङ्ग्रहः । निरासायेति ॥ "जिज्ञासाविधायके 'यतो वा' इत्यादिश्रुतावेव चतुष्टयकर्तृत्वोक्तेः" इति भावः ॥

॥ सृष्ट्याद्यष्टकमिति ॥ ननु सूत्रे जगन्निष्ठजन्माद्युच्यते । भाष्यटीकयोस्तु स्रष्टा संहर्ತृत्यादि प्रयोगाद् ब्रह्मनिष्ठव्यापार उच्यते अतः कथं व्याख्यानव्याख्येयभावः? इति चेत्, उच्यते "प्रयोजकव्यापारवाचिना सृष्ट्यादिशब्देन प्रयोज्यव्यापारो जन्मादिर्लक्ष्यते लक्षणाप्रयोजनं च ब्रह्मणः स्रष्टृत्वमेव न तूपादानत्वमिति सूचनम् । अत एव 'यो नः पिता' इति श्रुतिं तथैवा-वतारयिष्यति" इति ध्येयम् ।

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ "ನಿರ್ಬಾಧ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ವಿಶ್ವವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು.

"ಅಸ್ಯ" ಪದದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕೇವಲ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಲಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ "ಅದಿ" ಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜನನವೇ ಆದಿಯಾಗಿವುಳ್ಳ ಪಾಲನ ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಆತದ್‌ಗುಣ-

ಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ರಾಮಾನುಜರ ಮತವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ಕೇವಲ ಸ್ಥಿತಿ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಸೃಷ್ಟಿ, ಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲ ಎಂದು).

“ನಿರಾಸಾಯ” ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಭಾವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವ “ಯತೋ ವಾ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಚತುಷ್ಟಯಗಳಿಗೆ ಕರ್ತಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ : ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲದೆ. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವನು, ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವನು, ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಭಾವ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಸಮಾಧಾನ : ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಶಬ್ದದಿಂದ, ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿದೆ. ಲಕ್ಷಣದ ಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕೇವಲ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವವನು ಹೊರತು ಅವನೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಲ್ಲವೆಂದು “ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಆದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

‘उत्पत्तिस्थितिसंहारा नियतिज्ञानमावृतिः ।

बन्धमोक्षौ च पुरुषायस्मात्स हरिरिकराट्’ इति स्कान्दे ।

‘ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಪ್ರಳಯ, ಪ್ರೇರಣೆ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂಸಾರಬಂಧನ, ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮತ್ತು ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರನು.’ ಹೀಗೆ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ — ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪಕರ್ತೃತ್ವವು ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟಿ = ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಸ್ಥಿತಿ = ರಕ್ಷಣೆಯು, ಸಂಹಾರ = ನಾಲ್ಕುವಿಧಪ್ರಳಯವು, ನಿರುತಿಃ = ಪ್ರೇರಣೆಯು, ಜ್ಞಾನ = ಜ್ಞಾನವು, ಅವೃತಿಃ = ಅಜ್ಞಾನವು, ಬಂಧ = ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಬಂಧನವು, ಮೋಕ್ಷೌ ಚ = ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳು, ಯಸ್ಮಾತ್ = ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಯಾವ, ಪುರುಷಾತ್ = ಪುರುಷಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದವನಿಂದ, (ಆಗುತ್ತವೋ), ಸಃ = ಅವನೇ, ಹರಿಃ = ಪಾಪಹರಿಹಾರಕನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ವಿಕರಾಟ್ = ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸ್ಕಾಂದೇ = ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ⁽¹⁾.

(1) भाष्यदीपिका - ननु जगज्जन्मादिकर्तृत्वं यदि विष्णवेकनिष्ठं भवेत् तदा ब्रह्मसाध्येन जीवग्रहणे बाधकरूपं स्यात्; तस्य विष्णवेकनिष्ठत्वमेव कुतो ज्ञायत इत्यत आह-
जन्मादिकरं

ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನು

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ - 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ ಚ ಹರಿरेव' इत्यत्र पुराणवचनमाह - उत्पत्तीति ॥ 'भीषास्माद् वातः पवते' 'यः पृथिवीमन्तरो यमयति' इत्यादि श्रुतावपि विष्णुरेव जगज्जन्मादिकर्तोच्यते । 'तद् ब्रह्म' इति श्रवणात् ।

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಪುರಾಣವಚನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಉತ್ತತಿಸ್ಥಿತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ಭೀಷಾಸ್ತಾದ್ವಾತಃ ಪವತೇ' 'ಯಃ ಪೃಥಿವೀಮಂತರೋ ಯಮಯತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವೇ 'ತದ್ವಿಜ್ಞಾಸ್ತಸ್ಯ' 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

'ಸ್ಮಿತ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದೇಕೆ ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲ?

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - यद्यपि विष्णौ ब्रह्मशब्दो विद्वद्ब्रह्मविद्युक्तः, तथाप्यभ्यु-
गम्योक्तिरियमिति ज्ञातव्यम् । 'जन्माद्यस्य' इति तद्रूपसंविज्ञानम् । 'लब्धजन्मनो
हि स्थित्यादिः' इत्यतो जन्मत आदित्वम् । ननु जगज्जन्मादिकर्तृत्वं यदि
विष्णवेकनिष्ठं तर्हि भवेत् जीवापबाधकं तदेव कुतः? इत्यत आह -
उत्पत्तीति ॥ आवृतिः अज्ञानम् । एकराट् स्वतन्त्रः ।

ಅನುವಾದ - ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಲಬ್ಧಜನ್ಮನೋ ಹಿ ಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿ' (ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗೆಷ್ಟೇ ಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ). ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬಂದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಜೀವನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಈ ಧರ್ಮವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಉತ್ತತಿ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವೃತಿಃ = ಅಜ್ಞಾನ, ವಿಕರಾಟ್ = ಸ್ವತಂತ್ರ.

'उत्पत्ति' इति । अस्य जगतो 'यस्मात्' पुरुषात् 'उत्पत्तिस्थितिसंहाराः' भवन्ति 'नियतिः' नियमनम् 'आवृतिः ज्ञानं' च यस्माद् भवति 'बन्धमोक्षौ च' यस्माद् भवतः 'सः एकराट् स्वतन्त्रो 'हरिः' एव इत्यर्थः । विरिञ्चादिष्वतिव्याप्तिपरिहारार्थम् 'एकराट्' इति । 'इति स्कान्दे' इत्यनन्तरं 'वचनात् सृष्ट्यादिकर्ता हरिरेव' इति वाक्यशेषः ॥

ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಿಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ರೂಢ್ಯಾ ಜೀವ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರೇ ವಿವಿಧರೂಢ್ಯುಕ್ತಯೈವ ಸಮಾಧಿ: ಕಾರ್ಯ: । 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ವಿವಿಧರೂಢಿ: ಸತ್ವಾತ್ । ನ ತು ರೂಢೌ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಯೇತ್ಯಾಶಾಂಕಾಹ - ಪಞ್ಚಮೀತಿ ॥ 'ಇಯಮ್' ಇತಿ ಸೌತೃತಿ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿ: । 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ವಿಷ್ಣೌ ರೂಢ್ಯಭಾವಮಗ್ನೀಕೃತೈವ ನ ತು ವಸ್ತುತ:' ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದಫಲಂ ತು ಜೀವಭೇದಕಗುಣಪೂರ್ತಿಲಾಭೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿವಿಷಯಸಿದ್ಧಿರिति ಜ್ಞೇಯಮ್ । ರೂಢ್ಯುಕ್ತೌ ತದಲಾಭಾತ್ ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವ' ಎಂಬರ್ಥ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕವೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದೇ ಸೂಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ರೂಢಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ತಾನೆ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಯದ್ಯಪಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಇಯಮ್" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬಾಧಕವಚನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ರೂಢಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ರೀತಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡುವ ಗುಣಪೂರ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ರೂಢಿಯಿಂದಲೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಈ ರೀತಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಜನ್ಮಾದ್ಯಪಕರ್ತೃಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಮಾಸ

ಭಾವದೀಪ: - ಅಽಕಲಾಭಾಪಾಹ - ತದಗುಣೇತಿ ॥ 'ತಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯ ಉಪಸರ್ಜನೀ- ಭೂತಸ್ಯಾನ್ಯಪದಾರ್ಥೇ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಂ ಯस्ಮಿನ್ ಬಹುಬ್ರಿಹೌ ಸ ತದಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನೋ ಬಹುಬ್ರಿಹಿ:' ಇತಿ ಶೇಷ: । 'ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಮ್' ಇತಿ ಪಾಠೇ 'ತದ್ಗುಣಸ್ಯಾನ್ಯಪದಾರ್ಥೇ ಸಂವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಮ್' ಇತ್ಯರ್ಥ: ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು 'ತದ್ಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗುಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವರೂಪವಾಗಿ ಯಾವ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದು ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಉಪಸರ್ಜನೀಭೂತವಾದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಅನ್ವಯವು ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಜನ್ಮ ಆದಿ: ಪ್ರಥಮಂ ಯस्ಮಿನ್ ಸ್ಥಿತಾದಿಜಾತ:' ಇತ್ಯತ್ರ ಕಥಂ ಜನ್ಮನಸ್ತೇಷು ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್? 'ನ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಮಿच्छन्ತಿ ನಘಾಂ ಭ್ರಾಮ್ಯದ್ಭ್ರಮೇರಿವ' ಇತಿ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧೋಕ್ತಿಯಾ, ದರ್ಶಪೌರ್ಣಮಾಸೀತಿಥ್ಯೋರಿವ ಜನ್ಮಸಂಸಾರಯೋರನಾದಿತ್ವಾತ್, ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಲಬ್ಧೇತಿ || ಸತ್ಯಮೇವಮ್, ತಥಾಪಿ 'ಲಬ್ಧಜನ್ಮನ: ಸ್ಥಿತಿಯಾ(ದೀ)ದಿ:' ಇತಿವತ್, ಸ್ಥಿತತಸ್ಯ ನಷ್ಟಸ್ಯ ವಾ ಜನ್ಮನೇತ್ಯೇಕವ್ಯಕ್ತಪೇಕ್ಷಯಾ ಜನ್ಮನ: ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್ - ಇತಿ ಭಾವ: | ವ್ಯಕ್ತಮೇತತ್ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಖಂಡನದೀಕಾಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಮ್ |

ಭಾಗವತತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ 'ನ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಮಿಚ್ಛಂತಿ ನದ್ಯಾಂ ಭ್ರಾಮ್ಯದ್ಭ್ರಮೇರಿವ' (ನದಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಲೆಗಳಂತೆ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣ ಮೊದಲು, ಈ ಗುಣ ಅನಂತರದ್ದು ಎಂಬ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಭಾವವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಮೊದಲು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಜನ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸಾರ ಇವುಗಳು ಎರಡೂ ಅನಾದಿವಿಷಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ "ಜನ್ಮಾದಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲಾಗಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಥಮತಯಾ ಹೇಳದ್ದು ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಲಬ್ಧಜನ್ಮನ:" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - 'ಯಾರಿಗೆ ಜನ್ಮ ಇದೆಯೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ಮಿತ್ಯಾದಿಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ನಾಶವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮ ಇಲ್ಲ' ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನವಿರೋಧನದ ಟೀಕಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ಅನ್ಯಾಕಾರಭ್ರಾಂತಿಂ ನಿರಾಹ - ಆವೃತ್ತಿರिति || ಏಕಾಕಿತ್ವಭ್ರಾಂತಿಂ ನಿರಾಹ - ಏಕರಾಡ್ಧಿತಿ || ನಿಯತಿ: = ವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಪ್ರೇರಣಮ್ | ಬಂಧ: ಪ್ರಕೃತಿತ: | 'ಮೋಕ್ಷೋ ಬಂಧಾದಿತಿ ವ್ಯಕ್ತಮ್' ಇತಿ ಭಾವ: | ಏತೇಷಾಮಸಾಕ್ಷ್ಯೈ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ವ್ಯಕ್ತಮ್ |

'ಅವೃತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂಧಕಾರ ಎಂಬರ್ಥವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದೆಂದು ಅವೃತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಜ್ಞಾನ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿ 'ವಿಕರಾಟ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ಒಬ್ಬರಿಗಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದ 'ಸ್ವತಂತ್ರ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. 'ನಿಯತಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ನಾನಾರೀತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಬಂಧ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಬಂಧನ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. 'ಮೋಕ್ಷವು ಬಂಧದಿಂದ' ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. 'ಈ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಾಂಕರ್ಯವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ

भावहीणः — एतेन

'सृष्टिः स्थितिः संहतिश्च नियमो ज्ञानबोधने ।

बन्धो मोक्षः सुखं दुःखमावृत्तिर्ज्योतिरेव च ॥

इति तत्त्वसङ्ख्यानोक्त्या सुखादीन्यपि कुतो न गृहीतानि? इति निरस्तम् ।
स्कान्दे सूत्रकृतैवाष्टककर्तृत्वस्यैव लक्षणत्वेनोक्तत्वात् । सूत्रे तावत् एव
विवक्षणीयत्वात् ।

ತತ್ವಸಂಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ

'ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸಂಹತಿಶ್ಚ ನಿಯಮೋ ಜ್ಞಾನಬೋಧನೇ ।

ಬಂಧೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಸುಖಂ ದುಃಖಮಾವೃತ್ತಿರ್ಜ್ಯೋತಿರೇವ ಚ ॥'

ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಹನ್ನೆರಡು ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು; ಇಲ್ಲಿ ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಸ್ಮರಿಸಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಷ್ಠಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಅಪ್ರಕೃತ್ಯವನ್ನು ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

वाक्यार्थमञ्जरी — नन्वत्र जीवे रूढिमश्रीकृत्य बाधकवशात् तत्परित्याग इति न वक्तव्यम् ।
किन्तु 'तदेव ब्रह्म परमं कवीनाम्' इति पूर्वाधिकरणोक्तन्यायेन ब्रह्मशब्दस्य विष्णौ विद्वद्रूपेणोक्तत्वात्
विद्वद्वैविध्यद्वयो विद्वद्रूपेण बलीयस्त्वात् विष्णुरेवात्रोक्तं ब्रह्मेति वक्तव्यम्, इत्याशङ्क्य परिहरति —
यद्यपीति ॥

ಅಕ್ಷೇಪ : ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥವಾದ ಜೀವ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಬಾಧಕ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ" ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಈ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ "ಯದ್ಯಪಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೇತಿ || ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಜೀವಭೇದಕಗುಣಪೂರ್ತಿಲಾಭಃ ರೂಢ್ಯಗ್ರಹೀಕಾರೇ ತದಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಇಯಮುಕ್ತಿಃ ಸೌತ್ರೀ ಬಾಧಾಕ್ತಿಃ | ರಾಮಾನುಜರೀತ್ಯಾ ಅತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನೇಽ ಷ್ಟಕಾಲಾಭಾದಾಹ - ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನ ಇತಿ || ತಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥ ಪ್ರತ್ಯುಪಸರ್ಜನೀಭೂತಸ್ಯಾನ್ಯಪದಾರ್ಥ ಸಂವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನೋಪಾದಾನಂ ಯस्ಮಿನ್ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಸ ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಃ ಯಥಾ 'ಲಮ್ಬಕರ್ಣಮಾನಯ' ಇತ್ಯಾದೌ | ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ತಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯಾನ್ಯಪದಾರ್ಥಪಾಲನಾದಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಸರ್ಜನೀಭೂತಸ್ಯಜನ್ಮನೋಽನ್ಯಪದಾರ್ಥ ಪಾಲನಾದೌ ಸಂವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನೋಪಾದಾನಂ ಕಾರ್ಯಂ ನ ತು 'ಚಿತ್ರಗುಮಾನಯ' ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ತತಃಪರಿತ್ಯಾಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ನನು ಕಥಂ ಜನ್ಮನಃ ಸ್ಥಿತಿಯಾಽಪೇಕ್ಷಯಾ ಆದಿತವ್ಯಂ ? ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯೇಣೇತಿ चेन्न | ದರ್ಶಪೌರ್ಣಮಾಸತಿಥ್ಯೋರಿವ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಪ್ರವಾಹಸ್ಯಾನಾದಿತ್ವೇನ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಾನಿಯಮಾದಿತವ್ಯತ ಆಹ - ಲಬ್ಧಜನ್ಮೇತಿ || ಸತ್ಯಮೇವಂ ತಥಾಪಿ ಲಬ್ಧಜನ್ಮನಃ ಸ್ಥಿತಿಯಾದಿರೀತಿವಿವ್ರಂ ಸ್ಥಿತಿಸ್ಯ ನೃಪಸ್ಯ ವಾ ಜನ್ಮೇತ್ಯೇಕವ್ಯಕ್ತಪೇಕ್ಷಯಾ ಜನ್ಮನಃ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಅಜ್ಞಾನಂ = ಭಾವರೂಪಂ ||

ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೆಂದರೆ 'ಜೀವಭೇದಕವಾದ ಗುಣಪೂರ್ತಿಯ ಲಾಭ'. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬ್ರಹ್ಮ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಗುಣಪೂರ್ತಿಯು ಲಾಭವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. ರಾಮಾನುಜರಂತೆ ಆತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹೌಸಮಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥವಾದ ಪಾಲನಾದಿಗಳ ಜೊತೆ ಕೂಡಿದ ಜನ್ಮವು ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥವಾದ ಪಾಲನಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು ಹೊರತು 'ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಿಂಹವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಕ್ಷೇಪ : ಜನ್ಮವು ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಆದಿಯಾಗುತ್ತದೆ? ಏಕೆಂದರೆ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸತಿಥಿಗಳಂತೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಗಳ ಪ್ರವಾಹವು ಅನಾದಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದೇ ಮೊದಲೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ?

ಸಮಾಧಾನ : ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ "ಲಬ್ಧಜನ್ಮಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಅಜ್ಞಾನಂ' ಎಂದರೆ ಭಾವರೂಪಜ್ಞಾನ ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮನ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವಿಲ್ಲ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಂ - 'ಯತೋ ಬಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ | ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ | ಯತ್ಪ್ರಯನ್ತಯಿಮಿಸಂವಿಜ್ಞಂತಿ' 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ |

'ಯಾರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಚೇತನಲಾಭಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೋ, ಜೀವಿಸುತ್ತವೋ, ಮತ್ತು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೋ, ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯ ಅನಂತರ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಿಹರಿಸುತ್ತವೋ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೇ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು. ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.” ಹೀಗೆ ಶ್ವೆತೀರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ‘ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣುರೇವ, ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೇತುಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮುಂದಿನ ಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದೆ.

ಯತೋ ವಾ = ಯಾರಿಂದಲೇ, ಇಮಾನಿ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದ, ಭೂತಾನಿ = ಜೀವರಾಶಿಗಳು, ಜಾಯಂತೇ = ಹುಟ್ಟುತ್ತವೋ, ಯೇನ = ಯಾರಿಂದಲೇ, ಜಾತಾನಿ = ಹುಟ್ಟಿರುವ ಜೀವರಾಶಿಗಳು, ಜೀವಂತಿ = ಬದುಕುತ್ತಿವೆಯೋ, ಯತ್ = ಯಾರಲ್ಲಿಯೇ, ಪ್ರಯಂತಿ = ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆಯೋ, ಯತ್ = ಯಾರನ್ನು, ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ = ಹೊಂದಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತವೋ, ತತ್ = ಅವನನ್ನು, ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ವ = ವಿಚಾರ ಮಾಡು, ತತ್ = ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮ = ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು. ಹೀಗೆ ಶ್ವೆತೀರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ⁽¹⁾.

ಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೆಯೆನ್ನಲು ಆಧಾರ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ನನ್ವೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ನೊಪಲಭ್ಯತೇ, ಅತಃ ಕಥಂ ಜೀವಾಪಬಾಧಕಮ್? ಇತ್ಯತಸ್ತತ್ಪೂರ್ವಾಕ್ಯೇ ಕಥಿತಮ್? ಇತಿ ತದುದಾಹರತಿ - ಯತ ಇತಿ || ಯತ್ಪ್ರಯನ್ತಿ ಪ್ರಲಯೇ | ಯದಭಿವೇಶ್ಯತಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಮುಕ್ತೌ |

ಈ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ ಏನು ಬಾಧಕ? ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವು ‘ತದ’ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ವ’ ಎಂಬುದರ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು “ಯತಃ” ಎಂಬ ಭಾವವಿದ್ದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯತ್ಪ್ರಯಂತಿ’ = ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುತ್ತಾರೋ; ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ.

(1) भाष्यदीपिका - जिज्ञास्यं ब्रह्म विष्णुरेव भवेद् जन्मादिकर्तृत्वाद् इत्यनुमाने हेत्वसिद्धिं जिज्ञास्यब्रह्मलक्षणस्य तत्रानुपलम्भकृतासम्भवं वा निराकर्तुं जगत्कारणत्वलक्षणं जिज्ञास्ये ब्रह्मणि ‘तद्विजिज्ञासस्व’ इत्यतः पूर्ववाक्ये कथितमित्याह - ‘यतः’ इति || वैशब्दः प्रसिद्धौ । भूतशब्दः ‘अस्तित्वाद् भूतनामभ्यः सर्वजीवेभ्य एव यत्’ इति गीतातात्पर्य-निर्णयवचनाज्जीववाची तदुपलक्षितसर्वजगत्परः । तथा च - ‘इमानि भूतानि यतो जायन्ते येन जातानि’ उत्पन्नानि ‘जीवन्ति’ प्राणं दधति ‘यत्’ च प्रलये ‘प्रयन्ति’ प्रविशन्ति यच्च ‘अभि’ स्वेच्छया सम्यक् ‘विशन्ति’ मुक्ता ‘तत्’ तदेव ‘ब्रह्म’ नान्यत् । मुख्यतः तज्ज्ञानाय वेदार्थभूतं ‘तद्विजिज्ञासस्व’ तद्विषयकविचारं कुर्वित्यर्थः । इतिशब्दः श्रुतिस्य एव । तस्य ‘इति वरुणो भृगुमुवाच’ इति क्रियापदेनान्वयः ||

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆನ್ನಲು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಪೂರ್ವಾಕ್ಯೇ ಕಥಿತಮಿತಿ || ತೇನ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಸಂಭವನಿರಾಸಾರ್ಥಮೇತದಿತಿ ದರ್ಶಿತಮ್ | ಅತ एव ವಕ್ಷ್ಯತುಪಸंहಾರೆ व्यास्यादीत्यादिपदम् | नन्वत्र वाक्ये जन्मस्थितिलयमुक्तिरूपव्यापारचतुष्टयकृत्वमात्रमेव श्रुतं न तु सृष्ट्याद्यष्टक-कर्तृत्वरूपम्, अतः कथमेतल्लक्षणं पूर्ववाक्ये कथितम्? इत्युक्तिः | मैवम् | एतद्वाक्योपक्षितेष्वेवंरूपवाक्यान्तरेषु | 'त्वं मुक्तिदो बन्धदोऽतो मतो नस्त्वं ज्ञानदो ज्ञानदश्चासि विष्णो' इत्यादिषु तत्र तत्र व्यापारान्तराणां श्रवणेनात्राप्युप-लक्षणतया सृष्ट्याद्यष्टकस्य ग्राह्यत्वात्' इति तात्पर्यात् | विवृतमेतत्, सृष्ट्याद्यष्टकस्य श्रौतत्वं तत्त्वಪ್ರದೀಪचಂದ್ರಿಕಯೋ: |

"ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಕಥಿತಮ್" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದಿಪದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು — 'ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಯು ಮುಕ್ತಿಯಾದುದಾದ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಕಥಿತಮ್' ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ 'ತ್ವಂ ಮುಕ್ತಿದೋ ಬಂಧತೋಽತೋ ಮತೋ ನಃ, ತ್ವಂ ಜ್ಞಾನದೋ ಅಜ್ಞಾನದಶ್ಚಾಪಿ ವಿಷ್ಣೋ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ^(೧).

(೧) ತತ್ವಪ್ರದೀಪ: - तथाहि - 'यतः प्रसूता जगतः प्रसूती' 'सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः पुरुषादधी'ति प्रकृतिकालसृष्ट्यभिधानेन तस्मादेव सर्वसृष्टिरुक्ता | तदधीनत्वादितरसृष्टे: | 'यस्मिन्निदं सञ्च विचैति सर्वं यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः' इति स्थितिः | 'वेनस्तत्पश्यन् विश्वा भुवनानि विद्वान् यत्र विश्वं भवत्येकनीळम्' इति ज्ञानं संहारश्च | 'विवेश भूतानि चराचराणि' इत्यर्थात् नियमनम् | 'येनाऽदित्यस्तपति तेजसा भ्राजसा च' इति स्पष्टम् | 'ऋतस्य तन्तुं विततं विवृत्य तदपश्यत् तदभवत् प्रजास्विव' इत्यज्ञानं बन्धश्च | 'य एनं विदुरमृतास्ते भवन्ति' इति मोक्षः | 'यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते, येन जातानि जीवन्ति' 'यत्प्रपन्त्यभिसंविशन्ति, तद् विजिज्ञासस्व तद् ब्रह्म' इति तैत्तिरीयश्रुतिः विष्णोरेवैतानि स्रष्टृत्वादीनि प्रसिद्धलक्षणानीत्याह |

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ನೊಪಲಭ್ಯತಃ ॥ ತದಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವೇತ್ರಾನುಪಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಪ್ರಯಂತಿ
ಪ್ರಯಾಂತಿ ।

“ನೋಪಲಭ್ಯತೇ” ಎಂದರೆ “ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧಿಯಿಲ್ಲ ಎಂದು
ಭಾವ. ‘ಪ್ರಯಂತಿ’ ಅಂದರೆ ಪ್ರಯಾಂತಿ ಎಂದು.

ಲಕ್ಷಣಸಮುದಾಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಲು ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯ
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

य उ त्रिधातु पृथिवीमुत चामेको दाधाग भुवनानि विश्वा ।

चतुर्भिस्साकं नवतिं च नामभिश्चक्रं न वृत्तं व्यतीरैवीविपत् ।

‘ಯಾವ ಸಮರ್ಥನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿ; ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಆಕಾಶವನ್ನು, ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೋ ಅವನೇ ಗುಣ- ಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು’ ಎಂದು
ಯುಗ್ಮ್ಯದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ವಾಮದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕುರೂಪಗಳಿಂದ ವಸು, ರುದ್ರ, ಆದಿತ್ಯ, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ತೊಂಭತ್ತು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಚಕ್ರದಂತೆ
ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನೇ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು- ಹೀಗೆ ಯುಗ್ಮ್ಯದವು ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಸಹ
ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವಾಗ ಲಕ್ಷಣದ ಸಮುದಾಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಅಸಾಧಾರಣ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಎಂಬ
ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯಃ = ಯಾವ ವಿಷ್ಣುವು, ಏಕಃ ಉ = ಒಬ್ಬನೇ, ತ್ರಿಧಾತುಃ = ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ,
ಕಾಲಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿ, ಪೃಥಿವೀಂ = ಭೂಮಿಯನ್ನು. ಉತ = ಮತ್ತು, ದ್ವಾವಾ =
ಆಕಾಶವನ್ನು, ವಿಶ್ವಾ ಭುವಾನಿ = ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ದಾಧಾರ =
ಬ್ರಹ್ಮಚ್ಛರೀರದಿಂದ ಧರಿಸಿರುವನೋ, ಅವನೇ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು.

ಮತ್ತು ನಾಮಭಿಃ = ಸ್ವರೂಪಭೇದತಾತ್ಮನವಾದ, ಚತುರ್ಭಿಃ = ವಾಮದೇವ,
ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ, ನವತಿಂ =
ತೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿ, ವ್ಯತೀನ್ = ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ವೃತ್ತಂ = ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರುವ, ಚಕ್ರಂ
ನ = ಚಕ್ರದಂತೆ, ಅವೀವಿಪತ್ = ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೋ, (ಅವನೇ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ
ಬ್ರಹ್ಮನು)^(೧).

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪಿಸಾಕ್ಷಾಂ ಁಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಕ್ಷಾಂ ವಾ ಪರಿಹತ್
ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ಮೃತಿಮುಪನ್ಯಸ್ಯೇದಾನಿ ಸೃಷ್ಟಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪಿ ವಿಷ್ಣವೇಕನಿಷ್ಠಂ ಕಿಮು
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಸತ್ತರ್ದದೀಪಾವಳಿ - ಎತಃಕಾರ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುಸೂಕ್ತಗತಶ್ರುತಿ ದರ್ಶಯತಿ - ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತ್ವಿತ್ಯಾದಿನಾ || ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ಯಃ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಕಾಲಾಧಾರತ್ವಾತ್ ತ್ರಿಧಾತುಶಬ್ದೋಕ್ತಃ ಏಕ ಏವ ಪೃಥಿವ್ಯಾಧಾರಃ, ಸ ಹಿ ವಿಷ್ಣುರ್ಮಯತ್ವೇನ ನಾಮಪಾದೋಕ್ತೈಶ್ಚತುರ್ಭಿರ್ವಾಸುದೇವಸಂಕ್ಷರ್ಪಣ ಪ್ರಪುಂಜಾನಿರೂಪಾಖ್ಯಸ್ವರೂಪೈಃ ಸಹಿತಃ ಅಶ್ವಸ್ವೇಕಾದಶರೂಢ ವಿಷ್ಣುರ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೈಕಾದಶಾ-ದಿತ್ಯಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿದಶಪ್ರಜಾಪತಿ ಪಚ್ಚಾಶನ್ಮರೂಢಾಖ್ಯಾನವತಿಸಂಕ್ಷಾಪಕಾನ್ ವಿಶೇಷಣಾತಾನ್ ಅಧಿಕಾನ್ ಅನ್ಯಾಂಶ್ಚ ಪದಾರ್ಥಾನ್ ವೃತ್ತಂ ಚಕ್ರಮಿವ ಅಬಿವಿಪತ್ ವಿಶೇಷಣ ಸೃಷ್ಟಾದಿನಾ ಪರಿವರ್ತಯಾಮಾಸ - ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅಂತಃ ವಿಷ್ಣುವೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿಷ್ಣುಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ "ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಯಾವಾತನು ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಕಾಲಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾದ್ದರಿಂದ ತ್ರಿಧಾತುಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅಂತಃ

ಸರ್ವಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಸ್ಥಿತಿತೀರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಕನಿಷ್ಠತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಮಾಹ - 'ಯಃ' ಇತಿ || ಉಶಬ್ದ ಉಚಾರ್ಯಃ, ತ್ರಿಧಾತ್ವಿತ್ಯೇಕಂ ಪದಂ, ಉಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ಚ - 'ಯೋ' ವಿಷ್ಣುಃ 'ಏಕಃ' ಏವ 'ತ್ರಿಧಾತು' ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಕಾಲಧಾರಕಃ 'ಪೃಥಿವೀ' ಭೂಮಿಂ 'ಘಾ' ಶ್ರಿಯಂ ಚ 'ವಿಶ್ವಾ' ವಿಶ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ 'ಭುವನಾನಿ' 'ದಾಧಾರ' ದಧಾರೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ನಿರ್ಮಲನಿರ್ಮಲಾಪಿ ವಿಷ್ಣುಕಕರ್ತೃತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಮಾಹ - 'ಚತುರ್ಭಿಃ' ಇತಿ || ಸ ಇತಿ ಶೇಷಃ, ನಶಬ್ದ ಉಚಾರ್ಯಃ, ಚಶಬ್ದೋ ಮಾತ್ರಾರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ - ಸ ಬೃಹಚ್ಚರೀರೋ ಮೂಲರೂಪಿ ವಿಷ್ಣುಃ 'ನಾಮಮಿಶ್ರ' ನಾಮಮಾತ್ರೈಃ ಸ್ವರೂಪಭೇದಶ್ಚೈಃ 'ಚತುರ್ಭಿಃ' ವಾಸುದೇವಸಂಕ್ಷರ್ಪಣಪ್ರಪುಂಜಾನಿರೂಪೈಃ 'ಸಾಕಂ ನವತಿಂ' ನವತಿಸಂಕ್ಷಾಪಕಾನ್ 'ವ್ಯತಿನ್' - ದೇವೇಷು ಯೌಗಿಕೋಽಯಂ ಶಬ್ದಃ - ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕಾನ್ ದೇವಾನ್ ಕಿಮುತಾನಾನ್ 'ವೃತ್ತಂ ಚಕ್ರಂ ನ' ವರ್ತುಲಂ ರಥಾಕ್ರಮಿವ ಯುಗಪತ್ 'ಅಬಿವಿಪತ್', ವಿಪ ಪರಿವರ್ತನಂ ಇತಿ ಧಾತುಃ, ಪರಿವರ್ತನದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಷ್ಟೈ ವಸವಃ, ಏಕಾದಶ ರೂಢಾಃ, ವಿಷ್ಣುರ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೈಕಾದಶಾಽದಿತ್ಯಾಃ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೇನ ಸಹ ದಶ ಪ್ರಜೇಶ್ವರಾಃ, ಪ್ರಧಾನೇನ ಪಚ್ಚಾಶನ್ಮರೂಢ ಇತಿ ನವತಿಃ |

ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು - ಪ್ರಥಮಂ ಟೀಕೋಕ್ತಾರ್ಥಮಭಿಧಾಯ -

'ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರೂಢಾ ಮರುತಶ್ಚಾವಿವನಾವಪಿ |

ಬೃಹಸ್ಪತಿಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಮನುರ್ದಕ್ಷೋ ವಿನಾಯಕಃ ||

ಭೃಗುಶ್ಚೇವಾನಿರೂಢಶ್ಚ ಧರ್ಮೋ ನಿಕ್ರಂತಿರೇವ ಚ |

ಕುಬೇರಸಹಿತಾ ದೇವಾಃ ನವತಿಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ಅನಂತೋ ಗರುಡೋ ವಾಪುಃ ಚತ್ವಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ||'

ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಚತುರ್ದಶನವತಿರೂಕ್ತಾ | ತತ್ರೈವ ನಾಮವಜ್ರಿಃ ಕೀರ್ತಿಮಜ್ಜಿರೀತಿ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ||

ಒಬ್ಬನೇ ಪುರುಷನು ಪ್ರಥಿವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವು ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ನಾಮಾತ್ಮಕವಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಷ್ಟವಸುಗಳು, ಏಕಾದಶರುದ್ರರು, ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕಾದಶ ಆದಿತ್ಯರು, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರೇ ಮೊದಲಾದ ಹತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ಐವತ್ತು ಮರುದೇವತೆಗಳು ಹೀಗೆ ತೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಚಕ್ರದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೈಗೊಂಬೆಗಳು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - 'ಸೃಷ್ಟಾದಿಕಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪಿ ವಿಘ್ನವೇಕನಿಘ್ನಂ ಕಿಮು ಸರ್ವಮ್?' ಇತ್ಯभिप्रायेण स्थितिकर्तृत्वस्य तदेकनिष्ठत्वे श्रुतिमाह - य इति ॥ य एक एव प्रकृतिपुरुषकालाधारकः पृथिवीं यां सर्वभुवनानि च दधारेत्यर्थः । तथा नियमनं च तदेककर्तृकमिति श्रुतिमाह - चतुर्भि रिति ॥ 'स बृहच्छरीरो मूलरूपी चतुर्भिः वासुदेवादिनामभिर्नाममात्रैः स्वरूपभेदशून्यैः साकं नवतिं विशेषेणाधिकान् देवान् वृत्तं चक्रमिव पर्यवर्तयत्' इत्यर्थः । अष्टौ वसव एकादश रुद्रा एकादशदित्याः दश प्रजापतयः पञ्चाशन्मरुत इति नवतिः ।

ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧರ್ಮಗಳೇ ಆಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಎಂಬ ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮೊದಲು ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ ಎಂದು "ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಯಾರೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತು ಪ್ರಥಿವಿ, ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೋ" ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ. ಆದರಂತೆ ನಿಯಮನವೂ ಸಹ ಅವನಿಂದಲೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು "ಚತುರ್ಭಿಃ ಸಾಕಂ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿಶಾಲಶರೀರನಾದ ಮೂಲರೂಪದ ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಮಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ರೂಪಗಳಿಂದ ತೊಂಭತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ವಿಶೇಷಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೋ' ಎಂದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ. ಆ ತೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ಯಾರಿಂದರೆ, ಎಂಟು ವಸುಗಳು, ಹನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರು, ಹನ್ನೊಂದು ಆದಿತ್ಯರು (ವಿಷ್ಣುನಾಮಕ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಮಂದಿಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು), ಹತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ಐವತ್ತು ಮರುತ್ತುಗಳು (ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಮರುದೇವತೆಗಳು, ಮುಖ್ಯವಾಯುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಐವತ್ತು ಮರುತ್ತಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ) ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರತ್ಯೇಕಶ್ರುತಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ?

ಭಾವದೀಪ: - ಏಕೈಕವ್ಯಾಪಾರೋಕ್ತಿಪರಶ್ರುತಿಯುಕ್ತೇರೂಪಯೋಗಾಪ್ರತೀತಿರಾಹ - ಸೃಷ್ಟಿವಾದೀತಿ ||
ವಿಣ್ಣವೇಕನಿಷ್ಠಮಿತಿ || 'ಜೀವಾಪಬಾಧಕಮ್' ಇತಿ ಅನುವರ್ತತೆ |

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೇ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವು ಗೊತ್ತಾಗದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ "ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. "ವಿಷ್ಣುಕನಿಷ್ಠಮ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಜೀವಾಪಬಾಧಕಮ್' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ-ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - ಕಿಮ್ವಿತಿ || "ಸ್ಕಾನ್ದಸ್ಮೃತ್ಯಾ, 'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಶ್ರುತ್ಯಾ
ಚ ಸರ್ವೆ ವಿಣ್ಣವೇಕನಿಷ್ಠಂ ಸಜ್ಜಿವಬಾಧಕಂ ಕಿಮು ವಾಚ್ಯಮ್?" ಇತ್ಯರ್ಥ: | 'ಸರ್ವಮ್' ಇತ್ಯನೇಕಪರಂ
ವಾ | ಪ್ರಾಗುಕ್ತದಿಶಾ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯತ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತಸೃಷ್ಟಿವಾದಿಶ್ರುತೀಕರಂ ವಾ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ತದೇಕನಿಷ್ಠ
ಇತಿ || 'ಏಕ ಏವ' ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಧಾರಣಾದೇತದ್ಭಾವ ಇತಿ ಭಾವ: | ಶ್ರುತಮಿತಿ || ಸ್ಮೃತೌ
ಸರ್ವಸ್ಯ ತದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವೋಕ್ತೆ: ಸಾ ಪೂರ್ವಮುಕ್ತೇತಿ ಭಾವ: | ಏತೇನ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ
ಚತುರ್ದಶಶ್ರವಣೇನಾಪಾದಕಾಶ್ರವಣೇನಾಪಿ ತೇನ ತತ್ರ ಜೀವಬಾಧನಂ ಸಿದ್ಧಿವಾಚೀತೀತತ್ ಸ್ಮೃತಿಯುಕ್ತೌ ಫಲಂ
ಸೂಚಿತಮ್ |

ಸ್ವಾಂದಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಈ
ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತವೆ.
ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು "ಕಿಮು" ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ
ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸರ್ವಮ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅನೇಕ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಯತೋ
ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ 'ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. "ಏಕ ಏವ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣಾ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ
ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ ಎಂಬಂಶವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು
"ತದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವೇ" ಎಂಬ ಅಂಶ ಹೊರಟಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾಂದಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಅಪ್ಪಕ್ಕವು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ ಎಂಬಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿದ್ದಾರೆ
ಎಂಬುದನ್ನು "ಶ್ರುತಿಮ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿ
ಇದರಿಂದಲೇ 'ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಹಿಂದೆ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ
ಅಂತಿಮವಾದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

“ಯ ಉ” ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಉ’ಐತಿ ‘ಏಕಸ್ಯ’ ಐತಿ ಪದೇನಾನ್ವಯಂ ಮತ್ವಾರ್ಥಮಾಹ - ಏಕ ಏವೇತಿ ||
‘ತ್ರಿಧಾತು’ ಐತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥ: ‘ಪ್ರಕೃತಿ’ತಿ | ವಿಷ್ಣುಸೂಕ್ತಸ್ಯತ್ವಾತ್ ಯಚ್ಚಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುಪುರ: |
ತಸ್ಯ ‘ತದಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಮ್’ ಐತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನಾನ್ವಯ ಐತಿ ಭಾವ: | ತದೇಕೇತಿ || ‘ಶ್ರುತೌ
ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಾದಿಸರ್ವದೇವತಾನಿಯಮನೋಕ್ತಾ ಏತಲ್ಲಾಭ:’ ಐತಿ ಭಾವ: |

‘ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಉ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಏಕ:’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು
ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಏಕ ಏವ’ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಕೃತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವು
‘ತ್ರಿಧಾತು’ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುಸೂಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಯತ್‌ಶಬ್ದವನ್ನು
ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಯತ್‌ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬರುವ ‘ತದಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಮ್’
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ವಿಷ್ಣುವು
ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಈ ನಿಯಮನವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ
ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ‘ತದೇಕಕರ್ತೃಕಂ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಚತುರ್ಭಿರ್ನಾಮಿಭಿ:’ ಐತ್ಯುಕ್ತೇರ್ಭಾವ: ‘ನಾಮಮಾತ್ರೈ:’ ಐತ್ಯಾದಿ | ‘ವ್ಯತಿನ್’
ಐತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥ: ‘ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕಾನ್’ ಐತಿ | ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕತ್ವೇನ ‘ವ್ಯತಯೋ ದೇವತಾ: ಸ್ಮೃತಾ:’
ಐತಿ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯೋಕ್ತೇ: | ‘ನ’ ಐತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥ: ‘ಇವ’ ಐತಿ | ಪರ್ಯವರ್ತಯದಿತಿ || ‘ವಿಪ
ಪರಿವರ್ತನೆ’ ಐತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಧಾತೋರ್ಗಿಚಿ ಲುಙಿ ರೂಪಮ್ |

‘ಚತುರ್ಭಿರ್ನಾಮಿಭಿ:’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ‘ನಾಮಮಾತ್ರೈ:’ ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ
ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ವ್ಯತಿನ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕಾನ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ಈ ಅಂಶವು ‘ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕತ್ವೇನ ವ್ಯತಯೋ ದೇವತಾ: ಸ್ಮೃತಾ:’ ಎಂಬ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯದ ವಾಕ್ಯವು
ಹೇಳುತ್ತದೆ. ‘ಚಕ್ರಂ ನ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ‘ನ’ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ಇವ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.
‘ಅವೀವಿವತ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ತತ್ವಪ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ‘ವಿಪ ಪರಿವರ್ತನೇ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ
ಃಸಂಕವಾದ ಲುಙ್ ಲೂಕದ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಕಾಂಡಾದಿತ್ಯರು ಐವತ್ತು ಮರುತ್ತುಗಳು ಹೇಗೆ?

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಯಾನೈತಾನಿ ದೇವಜಾತಾನಿ ಗಣಾ: ಆರ್ಲ್ಯಾಯಂತೇ’ ‘ವಸವೋ ರೂಢಾ
ಆದಿತ್ಯಾ ವಿಶ್ವೇದೇವಾ ಮರುತ:’ ಐತಿ ಕಾಣ್ವಶ್ರುತೌ ತೃತೀಯೇ |

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

‘ಆದিত್ಯಾ ವಸವೋ ರುद्रಾಸ್ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ಸುರಾ ಯತಃ |

ಮರುತಶ್ಚೈವ ವಿಶ್ವೇ ಚ ಸಾಧ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಚ ತದ್ಗತಾಃ ||’

ಇತಿ ಸಮಸ್ಕಂಧತಾತ್ಪರ್ಯೇ | ‘ನವಚಯಂ ನವತಿಮ್’ ಇತ್ಯತ್ರ ಕ್ರಮಭಾಷ್ಯೇ ಚ ಗಣಶಃ
ಉಕ್ತಾನ್ ದೇವಾನಾಹ - ಅಷ್ಟಾವಿತಿ || ಆದಿತೃಯಾನ್ ದ್ವಾದಶತ್ವೇಪಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವತಿರಿಕ್ತಾನ್
ನಿಮ್ಯಾನಾಮೇಕಾದಶತ್ವಾತ್ ‘ಏಕಾದಶಾದಿತೃಯಾಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ | ಪಂಚಾಶದಿತಿ ||
‘ಏಕೋನಪಂಚಾಶನ್ಮರುತಾಂ ಮುಖ್ಯವಾಯುನಾ ಸಹ ಪಂಚಾಶತ್ವಾತ್’ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಏತೇನ
ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯಾಪಿ ನಿಯಮ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ | ಮುಖ್ಯವಾಯೋರೇವ ತತ್ತ್ವಾತ್ |

‘ಯಾನ್ಯೇತಾನಿ ದೇವಜಾತಾನಿ ಗಣಶಃ ಆಖ್ಯಾಯಂತೇ’ (ಕಾಣ್ವಶ್ರುತಿ)

‘ವಸವೋ ರುದ್ರಾ ಆದಿತ್ಯಾ ವಿಶ್ವೇದೇವಾ ಮರುತಃ’ (ತೃತೀಯ ಭಾಗ.ತಾ.ನಿ.)

‘ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುದ್ರಾಃ ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ಸುರಾ ಯತಃ |

ಮರುತಶ್ಚೈವ ವಿಶ್ವೇ ಚ ಸಾಧ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಚ ತದ್ಗತಾಃ ||’ (ಸಪ್ತಮಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ)

ದೇವತೆಗಳು ವಸು ರುದ್ರ ಆದಿತ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಧಾನಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವವರು. ಮರುತ್ತುಗಳು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯರು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ
ಅಪ್ರಧಾನರಾದುದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹೀಗೆ ತ್ರಿಭಃ ಎಂಬ ಭಾಗವತದ
ಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಗಣದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘ನವಚಯಂ ನವತಿಮ್’ (ಯಗ್ವಿಷ್ಣು) ಎಂಬ ಮಂತ್ರಭಾಗದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ‘ಅಷ್ಟೌ’ ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯದಿಂದ — ಗಣಶಃ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಆದಿತ್ಯರು ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ
ಆಗಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಆತಿರಿಕ್ತರಾದ, ಅವನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಮಂದಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ
ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು’ ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ “ಎಕಾದಶಾದಿತ್ಯಾಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮರುತ್ತುಗಳು ನಲ-
ವತ್ತೊಂಭತ್ತುಮಂದಿ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಯುವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ೫೦ ಮಂದಿ ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ
‘ಪಂಚಾಶನ್ನರುತಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯವಾಯುವೇ ಚತುರ್ಮುಖರಾದುದರಿಂದ ಚತು-
ರ್ಮುಖರೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತೊಂಬತ್ತು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರ

ಭಾಬದೀಪಃ - ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು ಟೀಕೋಕ್ತಮೇಕಮರ್ಥಮುಕ್ತವಾ ಚತುರ್ಭಿರ್ನಾಮಿಭಿಃ ನಾಮವದ್ಧಿಃ
ಸಾಕಂ ನವತಿಂ ದೇವಾನ್ ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್’ ಇತಿ ವಾನ್ವಯಃ | ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ -

‘ಆದಿತೃಯಾ ವಸವೋ ರುद्रಾ ಮರುತಶ್ಚಾಸ್ತ್ರಿವಿಧಾವಪಿ |

ಬೃಹಸ್ಪತಿಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಮನುರ್ದಕ್ಷೋ ವಿನಾಯಕಃ |

ಭೃಗುಶ್ವೇಶಾನಿರುದ್ಧಶ್ಚ ಧರ್ಮೋ ನಿರ್ಮಿತೀವ ಚ ।
 ಕುಬೇರಸಹಿತಾ ದೇವಾ ನವತಿಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ।
 ಅನಂತೋ ಗರುಡೋ ವಾಯುಶ್ಚಿತ್ತಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ'

ಇತ್ಯಂತೇನ ಗ್ರಂಥೇನ 'ನಾಮಭಿಶ್ಚತುರ್ಭಿಃ' ಇತ್ಯಂತೇನ ಅನಂತಾದಿಚತುರ್ಣಾಂ, ಏಕೋನಪಂಚಾಶನ್ಮುರತಾಂ, ಅಶ್ವಿನೋರೈಕೈವಿವಕ್ಷಯಾಶ್ವಿಪ್ರಭೃತ್ಯೇಕಾದಶದೇವಾನಾಂ ಚ 'ನವತಿ'ಪದೇನ ಗ್ರಹಣಮುಪೇತ್ಯ ಇಯಂ ಶ್ರುತಿರನ್ಯಥಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ।

ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ — ಅನಂತ, ಗರುಡ, ವಾಯು, ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕುಮಂದಿ ಹೆಸರಾಂತದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ತೊಂಭತ್ತು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವು ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಆ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುದ್ರಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುದ್ರಾ ಮರುತಶ್ಚಾಶ್ವಿನಾವಪಿ ।
 ಬೃಹಸ್ಪತಿಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಮನುರ್ದಕ್ಷೋ ವಿನಾಯಕಃ ।
 ಭೃಗುಶ್ಚ ವಾನಿರುದ್ಧಶ್ಚ ಧರ್ಮೋ ನಿರ್ಮಿತೀವ ಚ ।
 ಕುಬೇರಸಹಿತಾ ದೇವಾ ನವತಿಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ।
 ಅನಂತೋ ಗರುಡೋ ವಾಯುಶ್ಚಿತ್ತಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ॥'

ಹನ್ನೊಂದು ಮಂದಿ ಆದಿತ್ಯರು, ಅಪ್ಸರಸುಗಳು, ಏಕಾದಶರುದ್ರರು, ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಕಾಮ, ಮನು, ದಕ್ಷ, ವಿನಾಯಕ, ಭೃಗು, ಅನಿರುದ್ಧ, ಧರ್ಮ, ನಿರ್ಮತಿ, ಕುಬೇರ ಹೀಗೆ ತೊಂಭತ್ತುಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ಇವರೊಂದಿಗೆ ಅನಂತ, ಗರುಡ, ವಾಯು, ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕುಮಂದಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಒಟ್ಟು ತೊಂಭತ್ತನಾಲ್ಕುಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇಬ್ಬರು ಆಗಿದ್ದರೂ ಸದಾ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಏಕೈಕವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ತ್ರಿಧಾವಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಕಾಲಾಧಾರಕ ಇತಿ ಯಚ್ಚಂದ್ರಸ್ಯ ತದಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಮಿ ತ್ಯುತ್ತೇಗಾನ್ವಯಃ ।

'ಚತುರ್ಭಿರ್ನಾಮಿಭಿಃ ಸಾಕಂ ವಾಸುದೇವಾದಿಭಿರ್ಹೀರಿಃ ।
 ವಸುನ್ ರುದ್ರಾಸ್ತಥಾದಿತ್ಯಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮರುತಸ್ತಥಾ ॥
 ಬೃಹಚ್ಛೀರೋ ಭಗವಾನ್ ಶಾಸತಿ ನಿಯತಃ'

ಇತಿ ಪ್ರमाणಾನುಸಾರೇಣ ಶ್ರುತಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಬೃಹಚ್ಛರೀರ ಇತಿ || ಬೃಹಚ್ಛರೀರೋ ವಿಮಿಮಾನಿತ್ಯುತ್ರರತ್ನೋ-
ಮಿದಮ್ | 'ವ್ಯತಿನ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕಾನಿತಿ 'ವಿಶೇಷಣಾಧಿಕತ್ವೇನ ವ್ಯತಯೋ ದೇವತಾ: ಸ್ಮೃತಾ:'
ಇತಿ ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯೋಕ್ತೇ: | ವೃತ್ತಂ ಭ್ರಮಮಾಣಂ ನೇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ ಇವೇತಿ || ಪರ್ಯವರ್ತಯದಿತಿ || ವಿಪರಿವರ್ತನಧಾತೋರಿತಿ
ಭಾವ: | 'एकादशादित्या:' ಇತಿ ಆದಿತೀಯಾಂ ದ್ವಾದಶತ್ವೇಪಿ ವಿಷ್ಣುವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಂ ನಿಯಮ್ಯಾನಾಮ್
एकादशत्वादियमुक्ति: | पञ्चाशन्मरुत इति | एकोनपञ्चाशन्मरुतां मुख्यवायुना सह पञ्चाशत्वादिति
भाव:; तत्त्वप्रदीपे चेमं प्रकारमभिधाय -

“आदित्या वसवो रुद्रा मरुतश्चाश्विनावपि |
बृहस्पतिश्च कामश्च मनुर्दक्षो विनायक: ||
भृगुश्चैवानिरुद्धश्च धर्मो निर्र्कतिरेव च |
कुबेरसहिता देवा नवति: सम्प्रकीर्तिता: ||
अनन्तो गरुडो वायुश्चत्वारो ब्रह्मणा सह”

ಇತಿ ಪ್ರमाणಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಅತ್ರಾಶ್ವಿನೋರೇಕತ್ವಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ ||

ತ್ರಿಧಾತು ಪದದ ಅರ್ಥ ಪ್ರಕೃತಿ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದವನು ಎಂದು. 'ಯತ್'
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ತತ್' ಅಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಂ' ಎಂಬ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

“ಹರಿಯು ವಾಸುದೇವನೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ವಸುಗಳನ್ನು,
ರುದ್ರರನ್ನು ಮತ್ತು ಅದಿತ್ಯರನ್ನು, ಆದರಂತೆ ಮರದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಆದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ
ಶಾಸನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

“ಬೃಹಚ್ಛರೀರ” ಎಂಬ ಟೀಕಾ ವಾಕ್ಯದಿಂದ “ವೃತ್ತೀನ್” ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಧಿಕವಾದ ಎಂದು. ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ “ವಿಶೇಷೇಣಾಧಿಕತ್ವೇನ
ವ್ಯತಯೋ ದೇವತಾ:” ಎಂದು. “ವೃತ್ತಂ” - ತಿರುಗಿಸುವ, “ನ” ಪದದ ಅರ್ಥ ಇವ (ಅಂತೆ)
ಎಂದು. 'ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ 'ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನ ಮಾಡುವವನು'
ಎಂದು.

ಅದಿತ್ಯರು ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಇದ್ದರೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬ ಆ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ,
ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಯಮ್ಯರಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಮಂದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಶಾದಶಾ-
ದಿತ್ಯರು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲರುವ “ಪಂಚಾಶನ್ನರುತ:” ಪದಾಭಿಪ್ರಾಯ - ೪೯ ಜನರು ಮರುದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ
ಮುಖ್ಯವಾಯುವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ೫೦ ಜನರ ಗುಂಪಾಗುತ್ತದೆ. ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ
ತೊಂಬತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಅದಿತ್ಯರು, ವಸುಗಳು, ರುದ್ರರು,
ಮರುದ್ವೀಪ ಮತ್ತು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಕಾಮ, ಮನು, ದಕ್ಷ, ವಿನಾಯಕ, ಭೃಗು,

ಅನಿರುದ್ಧ, ಧರ್ಮ, ನಿರ್ಮಲತೆ, ಕುಬೇರ ಮತ್ತು ಶೇಷ, ಗರುಡ, ವಾಯು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವತೆಗಳು ಸೇರಿ ತೊಂಬತ್ತು ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಒಬ್ಬರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

‘परो मात्रया तन्वा बृधान न ते महित्वमन्वभुवन्ति ।

न ते विष्णो जायमानो न जातो देव महिम्नः परमन्तमाप’ ।

‘यो नः पिता जनिता यो विधाता धाम्नि विदे भुवनानि विश्वा’

इत्यादि च ॥ २ ॥

॥ इति जन्माधिकरणम् ॥ २ ॥

“ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ! ನೀನು ಅಳತೆಗೆ ಸಿಗುವವನಲ್ಲ. ನೀನು ದೇಹದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಿ. ನಿನ್ನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮುಕ್ತರಾಗಲಿ, ಅಮುಕ್ತರಾಗಲಿ ಹೊಂದಲಾರರು. ಶ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ನಿನ್ನ ಈ ಅಗಾಧಮಹಿಮೆಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹುಟ್ಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು, ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಾಗಲಿ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ, ಈಗಲೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ ಮುಂದೆಯೂ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ” ಹೀಗೆ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

‘ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೆ ತಂದೆಯಂತೆ ಜನಕನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಧಾರಕನೂ, ಪೋಷಕನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೋ, ಅವನು ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂದು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ.

॥ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಈ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿದ್ದುತ್ತಮೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೂ ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಷ್ಣೋ = ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ!, ತ್ವಂ = ನೀನು, ಮಾತ್ರಯಾ = ಅಳತೆಯಿಂದ, ಪರಃ = ಮೀರಿದ್ದಿ; ತನ್ವಾ = ನಿನ್ನ ದೇಹದಿಂದ, ವೃಧಾನ = ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಿ; ತೇ = ನಿನ್ನ, ಮಹಿತ್ವಂ = ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ಅನು = ಮುಕ್ತರೇ ಆಗಲಿ, ಅಮುಕ್ತರೇ ಆಗಲಿ, ನ ಅಶ್ವವಂತಿ = ಅನುಭವಿಸಲಾರರು. ಹೇ ದೇವ = ಶ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ತೇ = ನಿನ್ನ, ಮಹಿಮ್ಯಃ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ-
ಕರ್ತೃತ್ವಮಹಿಮೆಯ, ಪರಂ ಅಂತಂ = ಕೊನೆಯನ್ನು, ಜಾತಃ = ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರಾಶಿಗಳು, ಜಾಯಮಾನಃ = ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜೀವರೂಪಿಗಳು, ನ ಆವ = ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ, ಹೊಂದಿಲ್ಲ, ಮುಂದೆಯೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ^(೧).

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಶಾರಮೂಲಕವಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಹೊರತು ತಂದೆಯಂತೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಃ = ಯಾವ ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ನಃ = ನಮಗೆ, ಪಿತಾ = ತಂದೆಯು, ಜನಿತಾ = ಉತ್ಪಾದಕನೂ, ಯಃ = ಯಾರು, ವಿಧಾತಾ = ಧಾರಕನು, ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ = ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳೇ ಧಾಮಾನಿ = ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೋ, ವೇದ = ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನೂ,

- (೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - एतेषां लक्षणा नामतिव्याप्तिं विष्ण्वेकनिष्ठत्वेोक्त्या स्मृत्या चार्थात् परिहृतामपि साक्षादन्यत्र लक्षणाभावं प्रतिपादयन्त्या श्रुत्या निराह - पर इति ॥ विष्णावित्याकृष्यते । तत्त्वोद्योतटीकोक्तरीत्या मुक्ता अमुक्ताश्चेति शेषः । अत एव टीकायां क इत्युक्तम् । तथा च - 'तन्वा' स्वमूर्त्यैव न तु कीर्तिमात्रेण 'बृधान' अपरिच्छिन्न हे विष्णो त्वं यतो 'मात्रया' मिते: 'पर:' विलक्षणोऽसि अपरिमितोऽसीति यावत् । अत एवम्भूतस्य 'ते महित्वं' जगत्सृष्ट्यादिरूपं महिमानम् 'अनु' अपि केऽपि मुक्ता अमुक्ताश्च 'नाश्नुवन्ति' न प्राप्नुवन्तीत्यर्थः । यद्वा - 'नाश्नुवन्ति' नानुभवन्तीत्यर्थः । नाश्नुवन्तीति वर्तमाननिषेधात् स्यादुत्तरत्रेत्यत आह - 'न' इति ॥ प्राप्नोतीति शेषः । तथा च - हे 'विष्णो' 'देवमहिम्नः' रमादिमहिम्नः 'परम् अन्तं' सीमानं महिमतारतम्यपरावधिभूतं 'ते महित्वं' महिमानं 'जायमानः' न प्राप्नोति, जातो 'नाऽप' इत्यर्थः । उपलक्षणं चैतद् जनिष्यमाणो न प्राप्स्यतीत्यपि द्रष्टव्यम् ॥ अत एव तत्त्वप्रदीपे - 'परो मात्रया तन्वा बृधान । न ते महित्व मन्वश्नुवन्ति । उभे ते विश्व रजसी पृथिव्या विष्णो देवत्वं परमस्य वित्से । न ते विष्णो जायमानो न जातो देवमहिम्नः परमन्तमाप । उदस्तभ्रा नाकमृष्वं बृहन्तं दाधर्यं प्राचीं ककुभं पृथिव्याः' इति ऋग्वेदपमेवमेव व्याख्यातम् । तथा हि - मात्रयाः परः परिमाणातीतः, तन्वा बृधानः तन्वा वर्धमानः, देहेन पूर्णः - इत्यम्भावे तृतीया - देहरूपेण पूर्ण इत्यर्थः । यतश्चिदानन्दाद्यात्मको विष्णोरभिन्नश्च देहः । ते महित्वं महिमानं नानुभवन्ति न प्राप्नुवन्ति च । ते त्वदीयायाः पृथिव्याः प्रकृतेः रजसी रजोगुणकार्ये उभे पुण्यपापे वयं विश्वः । प्रकृतेः रजसा हि पुण्यपापे सृज्येते । परमस्य ते महिमानं त्वमेव वित्से । त्वमेव महिम्नः महिमसमुदायस्यान्तं ब्रह्मणः श्रियो वा महिमानमतिशयितो हि विष्णुमहिमा अन्यमहिम्नां परम् अन्तं ते महिमानं न कश्चिदाप । यत्राकं नास्ति तन्नाकम् । ऋष्वं प्रकाशरूपम् । बृहन्तं पूर्णं लोकम् उदस्तभ्राः उदस्तभ्रः उच्चैरस्तम्भयः । पृथिव्याः प्रथिव्यात्मकस्य ब्रह्माण्डस्य प्राचीं ककुभं दिशम् इन्द्रस्यापनेन दाधर्यं धृतवानसि । सर्वधारणोपलक्षण-मेतदिति ॥

ಇತ್ಯಾದಿ ಚ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಮುಗ್ಧೇದದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ರಕೃತ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ^(೧).

॥ ಫಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾನುಸಾರಿಯಾದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ - 'ತದೇತ್ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯೇ ನ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ' ಇತ್ಯೇತದ್ವಚ್ಯತೇ - ಪರ ಇತಿ ॥ 'ಯತೋ ಮಾತ್ರಾಯಾ ಮಿತೇ: ಪರ: ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ: ಅವಧ್ಯತೀತ: ತನ್ವಾ ವೃಧಾನ ಜಗದ್ವ್ಯಾಸ್ಯಾ ವಿಷ್ಣೋ ತೇ ತವ ಮಹಿಮಾನಮನ್ಯೇ ನ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥ: । 'ಮಹಿಮಾತಾರತಮ್ಯಪರಾವಧಿಭೂತಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಿತ್ವಂ ಯಥೇದಾನೀಂತನೋ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ತಥಾ ಜಾತೋ ನಾಪಿ ಜನಿಷ್ಯಮಾಣೋ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯತಿ' ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ - ನ ತ ಇತಿ ॥ ಏತದೇವ ಮಹಿತ್ವಂ ದೃಶ್ಯತೇ - ಯೋ ನ ಇತಿ ॥ "ಯೋ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಾಮಾ ಪನ್ನಾಭೋ ನ: ಸುರನರಾದೀನಾಮಸ್ಮಾಕಮ್, ಪಿತಾ ಇತ್ಯಾಽಪಿ ದತ್ತಪುತ್ರಾದೇರಜನಕೋಪಿ ಪಿತಾ ದೃಢ ಇತಿ ತನ್ನಿವೃತ್ಯರ್ಥಂ ಜನಿತಾ ಪಿತೇತಿ ವಿಶೇಷಣಮ್ । 'ಪಾತಿ' ಇತಿ ವಾ, ಪಿತಾ ವಿಶೇಷಣ ಧಾತಾ ವಿಧಾರಕ: ಪೋಷಕೋ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತತ್ಸಂಪೃಚ್ಛಯತ ಇತಿ ಸಂಪ್ರಸಂಗಂ ಭುವನಾನಿ ಯಂತಿ" ಇತ್ಯನ್ವಯ: ।

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳ್ಯಾಂ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಇಂತಹ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಮಹಿಮೆಯು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪರೋ ಮಾತ್ರೆಯಾ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ -- ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದೀಯೋ, ಅಂತಹ ಎಲ್ಲ ವಿಷ್ಣುವೇ! ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬೇರಾರೂ ಹೊಂದಲಾರರು- ಎಂದು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು

(೧) ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ವಿಕಾರಿತವೇನ, ಕಿಂತು ಪಿತೃವಭಿಮಿತವೇನೈವೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ದರ್ಶಯತಿ - ಯ ಇತಿ ॥ 'ಯ:' ಏಕ ಏವ 'ನ:' ಅಸ್ಮದಾದಿಸರ್ವೇಷಾಂ 'ಜನಿತಾ' ಜನಯಿತೌವ 'ಪಿತಾ' ನ ದತ್ತಪುತ್ರಪಿತೃವತ್ ಪಾಲಕಪಿತೃಮಾತ್ರಮ್ । ಯದ್ವಾ - 'ಸ ಏವ ಪಿತೃಸಂಸ್ಥಸ್ತು ಪಾತೃತ್ವಾತ್ ಪಿತೃನಾಮಕ:' ಇತ್ಯೇತರೇಷಾಂಭ್ಯದಿಶಾ 'ಪಿತಾ ಪಾತಾ' ಇತಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತೇ: 'ಜನಿತಾ' ಜನಕ: 'ಪಿತಾ' ಪಾತಾ ಚೇತ್ಯರ್ಥ: । 'ಯೋ ವಿಧಾತಾ' ವಿಶೇಷಣ ಧಾರಕ: ಪೋಷಕ:, 'ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪೋಷಣಂ ಚ ಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷದಾನೇನ' ಇತಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತೇ: । 'ವಿಧಾತಾ ಕರ್ತಾ' ಇತಿ ಪ್ರಮೇಯದೀಪೋಕ್ತಿ: । ತಸ್ಯ ಧಾರಣಪೋಷಣಯोरिति ಭಾವ: । ಯೋ 'ವಿಶ್ವಾ' ವಿಶ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭುವನಾನಿ ತದ್ವತ್ 'ಧಾಮಾನಿ' ಗೃಹಾಣಿ ಜೀವಾದಿವಸ್ತುರೂಪಾಣಿ ಚ 'ವೇದ' ಜಾನಾತೀತ್ಯರ್ಥ: । 'ಇತ್ಯಾದಿ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮ್ 'ವಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತಿ ಶೇಷ: । ಆದಿಶಾಬ್ದೇನ ಏತಜ್ಞಾತೀಯಕಶ್ರುತ್ಯಂತರಂ 'ಧಾವಾಮೂಮಿ ಜನಯನ್' ಇತಿ ಚ ಗೃಹೀತೇ ॥ ೨ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾयां ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಈಗಿನ ಜನಗಳು ಹೊಂದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಜೀವಿಗಳು ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಜೀವಿಗಳೂ ಸಹ ಹೊಂದಲಾರರೆಂದು "ನ ತೇ ಮಹಿತ್ವಂ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂತಹ ಮಹಿಮೆಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು 'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಾವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಂಬ ಪದ್ವನಾಭನು ನಮಗೆ ಅಂದರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ತಂದೆಯಾಗಿದ್ದಾನೋ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಇತರರಿಗೆ ಜನಕನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ದತ್ತಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನಕನಾಗದಿದ್ದರೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಂದೆಯನ್ನೇ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಒತ್ತತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಜನಿತಾ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ತಂದೆಯೆಂದೂ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧಾರಣಾಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಿಧಾರಕನೆಂದೂ, ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪೋಷಕನೆಂದೂ, ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಯ ಪದಗಳಿಗೂ ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸತ್ವಕರ್ಮದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ
ಜನ್ಯಾದಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು ||

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆ ಹೊಂದಲು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एतान्यपि लक्षणाणि अन्यव्याप्तानि नेत्याह - पर इति ||
 हे विष्णो स्वमूर्त्यैवापरिच्छिन्न त्वं मितेः परोऽस्यतोऽपरिमितत्वात् ते
 जगत्सृष्ट्यादिमहिमानं केऽपि न प्राप्नुवन्तीत्यर्थः । वर्तमाननिषेधात्
 स्यादतीतादावतिव्याप्तिः, इत्यत आह - नेति || हे विष्णो देव ते महिम्नः परमन्तं
 सीमानं जायमानो न प्राप्नोति जातो नाप्यजनिष्यमाणो नाप्यतीत्यर्थः ।
 जगत्काणत्वं च ब्रह्मणो न विकारित्वेन किन्तु पितृवदेवेति श्रुत्या दर्शयति - य
 इति || नः सर्वेषां । न दत्तपुत्रपितृवत् पिता किन्तु जनिता जनकः । सर्वाणि
 भुवनानि तद् गतधामानि च वेदेत्यर्थः । अतोऽतिव्याप्त्यादिशून्यविष्णुलक्षणवत्त्वात्
 विष्णुरेव श्रुत्युक्तं ब्रह्म न जीवोऽतो युक्तैव ब्रह्मजिज्ञासेति स्थितम् ||

|| इति श्रीमज्जयतीर्थभिಕ್ಷुविरचितायां तत्वप्रकाशिकायां जन्माधिकरणम् || २ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬೇರೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ! ನೀನು ಕೇವಲ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನೀನು ಆಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾಗಿದ್ದಿ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ್ದಿ. ಹೀಗೆ ನೀನು ಆಪರಿಮಿತನಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಹೊಂದಲು ಅಥವಾ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತಿಥಿಯು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ವತ್ನವಂತಿ' ಎಂದು ಕೇವಲ ವರ್ತಮಾನಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ನಿನಗಿಂತ ಸರ್ವೋತ್ತಮರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಇರಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುದೇವನೇ! ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯು ಕೊನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ; ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ; ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ಹೊಂದುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ" ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಹಾರರೂಪದಿಂದಲೇ (ಉಪಾದಾನರೂಪದಿಂದ) ಹೇಳಬಾರದು. ಹೊರತಾಗಿ ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯು ಹೇಗೆ ಕಾರಣನೋ ಅದರಂತೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನೆಂದು "ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನಃ' = ಸಕಲಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ. ದತ್ತ ಪುತ್ರನಿಗೆ ತಂದೆಯಿರುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವು ತಂದೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಜನಕನಂತೆ ಉತ್ಪಾದಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವನು ಸಕಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ ದೋಷಶೂನ್ಯವಾದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವರು ಎಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

'ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - एतान्यपीति ॥ 'सृष्टिकर्तृत्वादीन्यष्टावपि लक्षणानि' इत्यर्थः । 'विष्णो देवत्वम्' इत्युत्तरार्धे श्रवणादाह - हे विष्णो इति ॥ 'तन्वा बृधान' इत्यस्यार्थः 'स्वमूर्त्या'दि । 'मात्रया' इत्यस्य 'मिते: परिमिते:' इत्यर्थः ।

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ "ವಿಕಾನ್ಯಪಿ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ 'ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. "ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣೋ ದೇವ ತ್ವಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದದ ಶ್ರವಣವಿರುವುದರಿಂದ "ಹೇ ವಿಷ್ಣೋ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ಮಮೂರ್ತ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದದಿಂದ 'ತನ್ಮಾ ವೃಧಾನ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಾತ್ರಯಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಮಿತಿ ಅಥವಾ ಪರಿಮಿತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - 'पूर्वोक्तं हेतुगर्भम्' इति भावेनाह - अत इति ॥ 'आप' इत्यस्य विपरिणामेनार्थमाह - प्राप्नोति इति ॥ एतच्चोपलक्षणं मत्वाऽऽह - जनिष्यमाण

इति ॥ सर्वे च वयं च वयं । 'त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम्' इति एकशेषं मत्वाऽऽह
 - न इति ॥ नोऽस्माकम् अस्मदादिसर्वेषाम् इत्यर्थः । पुनरुक्तेराह - न दत्तेति
 ॥ जनिता = जनयिता । 'जनिता मन्त्रे' इति सूत्रात् जनक इत्यर्थः । विधाता
 = धारणपोषणकर्ता ।

ಮಂತ್ರದ ಪೂರ್ವಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವು ಹೇತುಗರ್ಭ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಆತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಆಪ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಜಾಯಮಾನಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
 ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ
 'ಜಾಯಮಾನಃ ಮತ್ತು ಜಾತಃ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಭವಿಷ್ಯತ್‌ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣಿಯಾ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು
 'ಜನಿಷ್ಯಮಾಣಃ' ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ನಮ್ಮನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರಿಗೂ
 ವಿಷ್ಣುವು ಜನಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ನಃ ಎಂಬ ಪದವು 'ತೃದಾದೀನಿ
 ಸರ್ವೈರ್ನಿತ್ಯಮ್' ಎಂಬ ವ್ಯಾಕರಣದ ನಿಯಮದಂತೆ ಏಕಶೇಷಸಮಾಸರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಃ ಎಂಬ
 ಪದಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವೇ ಚ ವಯಂ ಚ ವಯಂ ತೇಷಾಂ ನಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಪ್ರಕೃತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇ 'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ' ಎಂಬ
 ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ನ ದತ್ತಃ'
 ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಜನಿತಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜನಯಿತಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಅಂದರೆ 'ಜನಿತಾ
 ಮಂತ್ರೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಜನಕ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ವಿಧಾತಾ' ಎಂಬ 'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
 ಧಾರಣೆಯನ್ನು, ಪೋಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು' ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಧಿಕರಣದ ಉಪಸಂಹಾರ^(೧)

भावदीपः - न च 'जीव एवायं ब्रह्मशब्दः' 'यतो वा' इत्यादिना
 जन्मादिकारणत्वस्यैव ब्रह्मलक्षणत्वोक्तेः' - इति न्यायविवरणारूढं दर्शयितुं तदर्थं
 व्युत्क्रमेणानुबदन्नधिकरणार्थं फलोत्तयोपसंहरति - अत इति ॥ उक्तश्रुतिस्मृतिबलात्
 अतिव्याप्त्यादिशून्येत्यवधारणार्थोक्तिः । असम्भव आदिपदार्थः । स च 'यतो वा'
 इत्यादिवाक्योक्तितात्पर्यलब्धः । लक्ष्यैक्यादव्याप्तिशङ्का नास्त्येव । न च जीव
 एवेत्यवधारणं 'विष्णुरेव' इत्यध्याहृतविष्णुपदेनान्वेतीति भावेनोक्तम् - विष्णुरेव

(१) तस्मात् सृष्ट्यादिकर्ता यः तद्ब्रह्म स हरिः स्मृतः ।

न जीवादिरतो विष्णुर्विजिज्ञास्य इति स्थितम् ॥ (भावबोधः)

ಶ್ರುತುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ನ ಜೀವ ಇತಿ ॥ 'ನ ಜೀವಾದಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾನ್
ಚಿತ್ತಜೀವತ್ವಾಭಾವೇನ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಸಮ್ಮವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ನ ಚ ಜೀವ ವಿವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎಂಬ ಅಂಶದೊಡನೆ ಈ
ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂದು ಮುಂದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ 'ಅತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ
ನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರ" ಎಂಬ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಿವರಣವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ
ದೋಷಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅದಿಪದದಿಂದ 'ಅಸಂಭವ'ವನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ "ಅಸಂಭವರೂಪದೋಷ ಇಲ್ಲ" ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಸಿಗುವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಒಂದೇ
ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಶಂಕೆಯೇ ಬರಲಾರದು. 'ನ ಚ ಜೀವ ವಿವ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವಿವ' ಎಂಬ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥವು ಅಧ್ಯಾಹತವಾದ ವಿಷ್ಣುಪದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು
ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನ ಜೀವಃ'
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವಕಮಲಾಸನಾದಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. "ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ
ಹೊರತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ
(ಬ್ರಹ್ಮನ) ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ"
ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಟೀಕೆಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯವರ್ಣನೆ

टीकागाम्भीर्यमाहात्म्यं मशं मशं पुरो मनः ।

नैति तद्विस्तरभयात् करोत्यग्रेसरं मतिः ॥

ಟೀಕಾಗಾಂಭೀರ್ಯಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಮಶಂ ಮಶಂ ಪುರೋ ಮನಃ ।

ನೈತಿ ತದ್ವಿಸ್ತರಭಯಾತ್ ಕರೋತ್ಯಗ್ರೇಸರಂ ಮತಿಃ ॥

ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯದ ಗರಿಮೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮನಸ್ಸು
ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತು ಬಿಡುತ್ತಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಗ್ರಂಥವು ವಿಪ್ರಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ
ನಾವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

॥ಇಲ್ಲಿಗೆ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ

ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ಉತ್ತರಾಂಶಃ || ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ಥಿತಿನಿಯಮನಕರ್ತೃತ್ವೇ ಕಿಂ ತ್ವಷಾವಪೀತ್ಯರ್ಥಃ |
 'ತನ್ವಾ ವೃಧಾನ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಸ್ವಮುಖೈವಾಪರಿಚ್ಛಿತ್ರ ಇತಿ | ಮಾತ್ರೇತ್ಯಸ್ಯ ಮಿತೇರಿತಿ || ಅಪರಿ-
 ಮಿತತ್ವಾದಿತಿ || ವಿಷ್ಣೋರಪರಿಮಿತತ್ವೋಕ್ತೌ ಮಹಿಮ್ನಃ ತತ್ಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪರಿಮಿತತ್ವಮುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಶಯೇನ
 ಇಯಮುಕ್ತಿಃ || ವರ್ತಮಾನೇತಿ || ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥಕಲದ್ ಪ್ರಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಯಥಾ ಜೀವಮಹಿಮಾಸು ಚತುರ್ಮುಖ-
 ಮಹಿಮ್ನಃ ಸೀಮಾತ್ವಂ ಯಥಾ ವಾ ಪರತನ್ತ್ರಮಹಿಮಾಸು ರಮಾಮಹಿಮ್ನಃ ಸೀಮಾತ್ವಮೇವಂ ವಿಷ್ಣುಮಹಿಮ್ನೋಪಿ ವಿವಕ್ಷಾವಿಶೇಷಣ
 ಸೀಮಾತ್ವಂ ನ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ - ಪರಮಿತಿ ||

"ಜಾತೋ ಜನಿಷ್ಯಮಾಣಶ್ಚ ವರ್ತಮಾನಸ್ತಥೈವ ಚ" ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೇಣದಮುಪಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ -
 ಜನಿಷ್ಯಮಾಣ ಇತಿ || "ಸರ್ವೇ ಚ ವಯಂ ಚ ವಯಂ" ತ್ಯದಾದಿನಿ ಸರ್ವೇನಿತ್ಯಮಿತ್ಯೇಕಶೇಷತ್ವಂ ಮತ್ವಾ ಆಹ - ನಃ
 ಸರ್ವೇಷಾಮಿತಿ || ಅಸ್ಮದಾದಿ ಸರ್ವೇಷಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಪೌನರುಕ್ತಿವಾರಣಾಯಾಹ - ನ ದತ್ತಪುತ್ರವದಿತಿ || ಪಿತಾ
 ಪಾಲಕಃ || ೩ ||

"ವಿಶ್ವಾನ್ಮಹಿಮ್ನಃ" ಎಂದರೆ, ಸ್ಥಿತಿ, ನಿಯಮನ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುವವನಲ್ಲ, ಅಪ್ಪಕರ್ತೃನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ
 ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಟೀಕೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ "ತನ್ವಾ ವೃಧಾನ" ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು
 ಸ್ವಮೂರ್ತೃವಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಾತ್ರಯಾ' ಪದದ ಅರ್ಥ ಮಿತಿ ಎಂದು.
 ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ "ಅಪರಿಮಿತತ್ವಾತ್" ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಮಹಿಮೆಯು
 ಅವನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. "ವರ್ತಮಾನ" ಪದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವರ್ತಮಾನ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು
 ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷ ಪ್ರಯೋಗವೆಂದು.

ಜೀವಕೋಟಿ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಚರ್ತುಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯೇ ಕೊನೆಯೋ, ಅದೇ ರೀತಿ
 ಪರತಂತ್ರರ ಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ರಮಾದೇವಿಯ ಮಹಿಮೆಯೇ ಕೊನೆ. ಆದರೆ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ
 ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆಗೂ ವಿವಕ್ಷಾವಿಶೇಷದಿಂದ ಸೀಮಿತವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು
 "ಪರಂ" ಪದವನ್ನು ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

"ಹಾತೋ ಜನಿಷ್ಯಮಾಣಶ್ಚ ವರ್ತಮಾನಸ್ತಥೈವ ಚ" (ಹಿಂದೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ, ಮುಂದೆ
 ಹುಟ್ಟಿರುವ, ವರ್ತಮಾನದಲ್ಲಿರುವ) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರದಿಂದ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ 'ಜನಿಷ್ಯಮಾಣಃ'
 ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ "ನಃ" ಪದಕ್ಕೆ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಏತಾ ಮತ್ಸು
 ಜನಿಷಾ ಎರಡೂ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ತಂದೆ ಎಂದು ಒಂದೇ ಅರ್ಥ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ
 ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ "ನ ದತ್ತ ಪುತ್ರವತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಏತಾ
 ಅಂದರೆ ವಾಲಕ ಎಂದರ್ಥ.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶರ್ಕರಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರು ಬರೆದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

* * * * *

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಗ - ೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶ, ಗುರುರಾಜೀಯ,
ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ, ವಿವರಣ,
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟದೋಷಗಂಧಾಯ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಸಿಂಧವೇ ।
ನಮೋನಮೋ ಭಕ್ತಮುಕ್ತಿದಾಯಿನೇ ಶೇಷಶಾಯಿನೇ ॥ ೧ ॥

ಶಮಯನ್ ಭವಸಂತಾಪಂ ರಮಯನ್ ಸಾಧುಚಾತಕಾನ್ ।
ಕೃಷ್ಣವೇಘಃ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿವೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪುಷ್ಪಾತು ಮಾಮಪಿ ॥ ೨ ॥

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವಾರ

ಗುಣಪೂರ್ಣತೆ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಅಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ರಕೃತ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೂ ಉತ್ತಮನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಪಂಚ್ಯಪ್ರಪಂಚಕ-ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಎವಕ್ಷಿಸಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥ ಸ್ವರಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆವಾಗ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಕೋಶ ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಯೋಗವು ರೂಢಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಜೀವನೆನ್ನಲು ರೂಢಿಪ್ರಮಾಣ

ಇನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗಾದರೆ ಯೋಗದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತೆವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯ ಜೊತೆ ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಪಂಚಜಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕಪ್ಪೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಯೋಗಾರ್ಥ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅಂತಹ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವೇನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸುಮ್ಮನೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಎತಿ ಒಪ್ಪಬೇಕು?

ಈ ವಿಚಾರವೆಲ್ಲವು 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಾದ ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವನ್ನಲು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಯೇ?

'ತದಾವಿಜ್ಞಾಸಸ್ತು ತದಾಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಜೀವನಲ್ಲೇ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೋಗದಿಂದ ಇದೆ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂದೇಹ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಿ? 'ತದಾವಿಜ್ಞಾಸಸ್ತು' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನು 'ಅಹಂ' ಎಂದು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೂ ಆಗಲಾರ. ಹೀಗೆ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸ ಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಈ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ - ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ ನಿತ್ಯನೋ, ಅನಿತ್ಯನೋ? ಅಣುನೋ, ವ್ಯಾಪ್ತನೋ? ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಆದರೆ ಆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದಾಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಂತೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಜೀವನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ? ಅಭಿನ್ನನೋ? ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಹೊರಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜೀವಾನ್ಮುನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ 'ತದಾವಿಜ್ಞಾಸಸ್ತು ತದಾಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೆಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಟೀಕೆ ಹಾಕು ಸುಧೆಯ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಟವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾದ್ವಯಗಳ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕಾದ್ವಯಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರ

ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬಾಧಕವಲ್ಲ

'ತದಾವಿಜ್ಞಾಸಸ್ತು ತದಾಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಗೊಂದಲ ಸಹಜ. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನು

ಜೀವನೇ ಏಕಾಗಬಾರದು? ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳ ವಾದ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಘಟಪಟಾದಿ ಜಗತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಜೀವನು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಬಹಳ ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ಘಟಪಟಾದಿಗಳ ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಆವಾಗ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜೀವನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಪದವು ಸಹಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯ-ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಲು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ನಿಷ್ಕಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಗಲಾರ. ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೂ ಆಗಲಾರ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜಿಜ್ಞಾಸನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಾರದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೃಷ್ಟದ ಮುಖಾಂತರ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ಮತ್ತು ಇತರದೃಷ್ಟದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸುತರಾಂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಲು ನಿಷ್ಕಿಯತ್ವಶ್ರುತಿವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಮರಹಿತವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಅದರರ್ಥ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಸಹಕರ್ತಾ' 'ಸತ್ಯಕರ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುವಾದಕವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೆಯೂ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಕ್ಯಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಲ್ಲವೇ?

ರೂಢಿಯ ಜೊತೆ ಯೋಗವನ್ನೂ ಒಪ್ಪೋಣ

'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮತೋ ಹಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಯೋಗ ಹಾಗೂ ರೂಢಿ ಎರಡನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿದರೆ ತಪ್ಪೇನಿಲ್ಲ. ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಆತಿಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದೇನು ಶ್ರಾದ್ಧ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪಂಕಜಪದಕ್ಕೆ ರೂಢಾರ್ಥ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಆಹುಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯ ರೂಪವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ರೂಢಿಯೆಂದು ಕರದರೂ ನಮಗೇನು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರೆಯುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಹಾಗು ಬ್ರಹ್ಮ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೇ ಇವರಡಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಯವಮಯಾಧಿ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆನ್ನಲು ಪೂರ್ವಮಾಮಾಂಸೆಯ ಒಳನೇಮಾಧಿಕರಣದ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಮ್ಮತಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಯಾವುದೇ ಸ್ಪಷ್ಟಿಯ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ತದೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗೌಣೀವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಾಮಾಂಸಕರೂ ಸಹ ಲಕ್ಷಣ ಒಂದರಲ್ಲೇ ತಾರತಮ್ಯ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಂತೆ ಕೇವಲ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಒಪ್ಪಿದರೆ ವಿನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.

ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು

ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ 'ತದಾವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ತದಾಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ತದಾಬ್ರಹ್ಮತ್ಯತೆಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂದು ಸಂಶಯಧರ್ಮಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವೂ 'ತದಾಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಷ್ಟೇ ಆ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಸಹ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ - ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಗೌರವದೋಷವೂ ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥನಾದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಕವಾದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಗೌರವದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದಾದೀತು. ಇನ್ನು ಸಂಸಾರಬಂಧನವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಬಂದಿದ್ದೆಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಜೀವನು ಬದ್ಧನೇ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಲಾರದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಅಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಈಶ್ವರನು ಬಂಧಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಬಂಧಕತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಗಿದೆ ಹೊರತು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಎಕೆ ಹೇಳಿದ್ದುದರ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಮೋಚಕತ್ವವು ಅಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು. ಇವು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಭಾಮತಿಯ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವಿಮರ್ಶೆ

ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣದ ರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ- ಜಗತ್ತನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುವುದಂತೂ ಅನುಭವವಿರುದ್ಧ. ಇನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರಣದ ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೂರ್ಯನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನ ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿಬಿಡುವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಇವರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಪರಿಹಾರವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಅನಾತ್ಮವಾಗಿರುವಾಗ ಆತ್ಮವಿರುದ್ಧಸೃಜನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯಗಮನಕ್ಕೆ ದೇಶಾಂತರಸಂಯೋಗವು ಅನುಮಾಪಕವೇ ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹಾಗೆ ಅನುಮಾಪಕವೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ

'ತುಂಡು ಕೊಂಬಿನ ಹಸು' 'ಕೊಂಬಿಲ್ಲದ ಹಸು' 'ಪೂರ್ಣಕೊಂಬಿರುವ ಹಸು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾರಿಗೆ ಗೋವಿನ ಪರಿಚಯವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಗೋಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಒಂದೆ ಗೋ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ 'ಜನಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಸ್ಮಿತಿಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಲಯಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮರೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮವೂ ತೋರದ ಕಾರಣ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಣವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನೇಕನಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷಣಗಳು ತಮಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಜನ್ಮವಿರುವಾಗ ಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲ. ಸ್ಥಿತಿಯಿರುವಾಗ ಸಂಹಾರವಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಬೃಹಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಾದ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಉಪಲಕ್ಷನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ರಾಮಾನುಜರ ನಿರಾಕರಣೆ

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವೂ ಅತ್ಯಂತ ಆಯುಕ್ತ. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇವೆ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದ ಬರಲು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯ? ಮತ್ತು

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಯತಃ' ಪದವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಸೃಷ್ಟಿ' ಮೊದಲಾದವು ವಿಶೇಷಣಗಳೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಮಾನುಜರು ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸರಿಯಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಿರೋಧ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ಸರ್ಗಾದ್ಯಾಃ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣತ್ವ ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ. ಇದು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ಲಯ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇರುವಾಗ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಅವಿರೋಧವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿಮರ್ಶೆ

'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಆದ್ವೈತಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, 'ಯಸ್ಯೈವ ದ್ಯೌಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವಾನಂದ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸವೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಲಯಕ್ಕೂ ಜನ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಆವಾಗ ನಿಮ್ಮ ತ್ರಿವಿಧ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೂ ಚ್ಯುತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು

ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಗದು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಂಧದ್ವಂದ್ವಸರೂಪವೆಂದರೆ ಉತ್ತತ್ತಿಯೂ ಪ್ರಾಗಭಾವದ್ವಂದ್ವಸರೂಪವಾಗಲಿ. ಅಜ್ಞಾನವೂ ಬಂಧಕರೂಪವೇ ಹೊರತು ಬಂಧರೂಪವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಇನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಅಸ್ಯ ಪದದಿಂದ ಹೇಳೋಣವೆನ್ನುವುದೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ಇದಂ' ಶಬ್ದದ ಪಶ್ಚಿಮಭಕ್ತಿಯಾದ ಅಸ್ಯ ಪದವು ಧರ್ಮಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಪದವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಧರ್ಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಸಂಹಾರವನ್ನೂ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದ ಅರ್ಥವೆನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಚಾರ - ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಮಾತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಧರ್ಮರೂಪದಿಂದ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬೇಕೆಂದೇನಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಇರಬೇಕೋ, ಅದು ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಇನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ವಿಶೇಷ ಆಧಾರವಿದೆ. ಮತ್ತು ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಬೇರೊಬ್ಬ ಜಗತ್ಕಾರಣನಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಸಮಸ್ತ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ.

‘ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲ’

ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಾವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ರಾಮಾನುಜರು ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿ ಹೇತುತ್ವಸಮುದಾಯವೆಂಬ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಜನ್ಮಾದಿ’ ಎಂಬ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣ ಒಪ್ಪಲು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಇವರು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಜನ್ಮಕೃತ್ಯ’ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಬಾರದಿದ್ದಾಗ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅವರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರಂತರಯಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಬೇಕು. ಜನ್ಮಕೃತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ನಿರಂತರಯಮಹತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇವರ ವಾದ. ಆದರೆ ಇವರು ಕೇವಲ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಯುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು, ನಿಯಮನಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಶಕ್ತಾದಿಗಳ ಲಾಭವನ್ನು ಇವರಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸಲಾಗದು. ಆಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗಷ್ಟೇ ನಿರಂತರಯಮಹತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪ - ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ‘ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದಿರಬೇಕು ಎಂದು. ಆದರೆ ಜನ್ಮಕಾರಣನೇ ಸ್ಥಿತಾದಿಕಾರಣನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ತರಹದ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಅವರೂ ಸಹ ‘ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಅನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೆ ಇರದಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂಬ ಅವರ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ‘ಯತ್ರ ಸಾಸ್ತಾದಯಃ ಸಾ ಗೌಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿದ್ದರೂ ಗೋಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ದೇವದತ್ತನ ಮನೆಗೆ ಶಾಗಿಯು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಆನಂದಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಐಕ್ಯವಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೆ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕು. ಆವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಲಕ್ಷಣ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಸಂಭವದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ನಿಯಮ ಅಸಮೀಚನವಾಗಿದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ

ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದ ನಿರ್ವಚನವೇ ಅಶಕ್ಯ

'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಹುರುಳು. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪರಿಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವಾಗಲೂ ಅದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಅಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಇಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಅಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೇ? 'ವಸ್ತುತಸ್ತು' 'ಈಶಾನಃ ಪ್ರಭುರವ್ಯವಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಧರ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ.

ಲಕ್ಷ್ಯಾಂತರ್ಗತತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ ನಿರಾಸ

ಸ್ವರೂಪತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸುಮ್ಮನಾಗದ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಪುನಃ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಅಂತರ್ಗತವಾಗದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದು. ಆದರೆ ಅಂತರ್ಗತ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಕಷ್ಟವಿದೆ. ಏಕದೇಶ ಎಂದಾಗಲೀ ಅಭೇದ ಎಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಿದರೆ ಅವಿವಿಧಾರ್ಥತೆಗೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಇದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಂತೆ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಸೋಪಾಧಿಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಹೊರತು ನಿರುಪಾಧಿಕಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಾರವು.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳೆಂಬ ಅದ್ವೈತಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇತರ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ವೈಜಾತ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇವರ ನಿಲುವು ಆತ್ಮಂತ ಬಾಲಿಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪಚಾದಿ ಪೃಥಿವಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ವಿಜಾತೀಯವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜೀವಾದಿಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಜೀವಾದಿಗಳ ವೈಜಾತ್ಯವೂ ಸಹ ಅದೇ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದ ಸ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗಿದೆ.

* * * * *

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತಮಾಮ್ ॥
 ॥ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತೋ ವಿಜಯತೇತಮಾಮ್ ॥
 ॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಥ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್

॥ ॐ ಜನ್ಮಾಪಸ್ಯ ಯತಃ ॐ ॥

ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕಾರಣಿಭೂತಗುಣಪೂರ್ತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ ।

ಜೀವಾದಿಭೇದಕಂ ವಿಷ್ಣೋर्विश्वकर्तृत्वमुच्यते ॥

पूर्वोक्तजिज्ञासाक्षेपेणेह पूर्वपक्षोत्थानात् पूर्वाधिकरणेनाक्षेपिकीसङ्गतिः,
 चिन्ताया सफलत्वं च । सुधायां तु - 'आयसूत्रे साधनादिसहितं ब्रह्म विचार्यम्'
 इत्युक्तम् । तत्र साधनफलयोर्ब्रह्मज्ञानसाधनं ब्रह्मज्ञानफलमिति ब्रह्मोपहितत्वेन तद्
 ज्ञानाधीनज्ञानत्वात् ब्रह्मणश्च साधनादिज्ञानाधीनज्ञानत्वाभावादभ्यर्हितत्वाच्चादौ
 तजिज्ञासैव प्राप्ता । सा च लक्षणप्रमाणाभ्याम् । तत्रापि लक्षणविशिष्टे प्रमाणाकाङ्क्षेति
 लक्षणस्य प्राथम्यमिति प्रकारान्तरेणाधिकरणसङ्गतिरुक्ता ।

ಅನುವಾದ - 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ
 ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದಸಾಧಕವಾದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಈ
 ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ'.

"ಹಿಂದಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸ-
 ಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಲಾರನು"
 ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ
 ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿ ಇದೆ. ಸಂಶಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯವಿದೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದ ನಿರ್ವಚನವೇ ಅಶಕ್ಯ

'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಹುರುಳು. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪರಿಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವಾಗಲೂ ಅದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಇಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಅವಾಧ್ಯವಲ್ಲವೇ? 'ವಸ್ತುತಸ್ತು' 'ಈಶಾನಃ ಪ್ರಭುರವ್ಯವಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಧರ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ.

ಲಕ್ಷ್ಯಾಂತರ್ಗತತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ ನಿರಾಸ

ಸ್ವರೂಪತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸುಮ್ಮನಾಗದ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಪುನಃ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದು. ಆದರೆ ಅಂತರ್ಗತ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಕಷ್ಟವಿದೆ. ಏಕದೇಶ ಎಂದಾಗಲೇ ಅರ್ಥದ ಎಂದಾಗಲೇ ಹೇಳಿದರೆ ಅಖಂಡಾರ್ಥತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಛಾಂತಿ ಇದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಂತೆ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಸೋಪಾಧಿಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಹೊರತು ನಿರವಾಧಿಕಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಾರವು.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳೆಂಬ ಅದ್ವೈತಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇತರ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ವೈಜಾತ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇವರ ನಿಲುವು ಅತ್ಯಂತ ಬಾಲಿಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪಚಾದಿ ಪೃಥಿವಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ವಿಜಾತೀಯವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜೀವಾಧಿಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಜೀವಾದಿಗಳ ವೈಜಾತ್ಯವೂ ಸಹ ಅದೇ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದ ಸ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗಿದೆ.

* * * * *

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇಶವಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವರಾಜೋ ವಿಜಯತೇಶವಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವರಚತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಥ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್

॥ ॐ ಜನ್ಮಾಥಸ್ಯ ಯತಃ ॐ ॥

ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕಾರಣಿಭೂತಗುಣಪೂರ್ತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ ।

ಜೀವಾದಿಭೇದಕಂ ವಿಷ್ಣೋर्विश्वकर्तृत्वमुच्यते ॥

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪೇಣೈಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇನಾಕ್ಷೇಪಿಕೀಸಙ್ಗತಿಃ, ಚಿಂತಾಘಾತ ಸಫಲತ್ವಂ ಚ । ಸುಧಾಘಾತಂ ತು - 'ಆಥಸ್ತೇ ಸಾಧನಾದಿಸಹಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಚಾರ್ಯಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಸಾಧನಫಲಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಫಲಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಹಿತತ್ವೇನ ತದ್ ಜ್ಞಾನಾಧೀನಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಸಾಧನಾದಿಜ್ಞಾನಾಧೀನಜ್ಞಾನತ್ವಾಭಾವಾದಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಾತ್ವಾದೌ ತಜ್ಞಿಜ್ಞಾಸೇವ ಪ್ರಾಪ್ತಾ । ಸಾ ಚ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಮ್ । ತತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ವೇತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಧಿಕರಣಸಙ್ಗತಿಃ ।

ಅನುವಾದ - 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದಸಾಧಕವಾದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ'.

"ಹಿಂದಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಲಾರನು" ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿ ಇದೆ. ಸಂಶಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯವಿದೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚ್ಯಪ್ರಪಂಚಕ-
ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಧನಾದಿಗಳಿಂದ
ಸಹಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಸಾಧನ' ಎಂದರೆ
'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನ' ಎಂದರ್ಥ. ಫಲ ಎಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಫಲ' ಎಂದರ್ಥ. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ
ಬ್ರಹ್ಮನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧನಜ್ಞಾನ ಹಾಗು ಫಲಜ್ಞಾನಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಅಧಿ-
ನವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಾಧನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ಅಧೀನನಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರಧಾನನೇ
ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಥಮವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಲಕ್ಷಣ
ಹಾಗು ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದಷ್ಟೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುವುದರಿಂದ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿಯನ್ನು
ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕರೀಷದಾರ್ಥ

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಜ್ಞಾನಾಕ್ಷೇಪೇಣ = ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಚಿಂತಾಯಾಃ = ಸಂತಯ-
ಕೋಟಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನವು, ಬ್ರಹ್ಮೋಪಹಿತತ್ವೇನ = ಬ್ರಹ್ಮನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತ ಪ್ರಕಾಶ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ॐ ಜನ್ಮಾद्यस्य यतः ॐ ॥ पूर्वाधिकरणेन सङ्गतिप्रयोजने
सूचयन्नधिकरणप्रमेयं सङ्गहाति - जिज्ञासेति । श्लोकस्य द्विरूपतां व्यनक्ति -
पूर्वोक्तेति । यावज्जीवभेदकं नोच्यते, तावदत्र श्रुतौ रूढित्यागे बाधकाभावेन
ब्रह्मपदाद्योगासिद्ध्या, गुणपूर्त्यसिद्धेर्न जिज्ञासा युक्तेति पूर्वपक्षे तदाक्षेपात्
सङ्गतिः । गुणपूर्तिप्रसिद्धिद्वारा जिज्ञासासिद्धिः फलमित्यर्थः । यद्यपि
ब्रह्मपदलब्धगुणपूर्णत्वमेव भेदकम्, तथाऽपि विश्वकर्तृत्वरूपधर्मेण समस्तवस्तु-
व्यावृत्ततयाऽवगत एव ब्रह्मणि गुणपूर्णत्वं सिद्धयतीति तदुपपादकतयैतदुक्तिः । अत
एव “गुणपूर्तिप्रसिद्धये” इत्युक्तम् । उक्तं च सुधायाम् “अनेन लक्षणेन लक्षिते
ब्रह्मणि समस्तगुणपूर्णत्वं प्रधानलक्षणं सिद्धयति” इति । एतेन “श्रुत्यादिसङ्गतिस्तु”
इति सङ्गतिटीका विवृता । सङ्गत्यन्तरमप्यत्रानुसन्धेयमिति भावेनाह - सुधायाम्
त्विति ॥ प्रकಾರान्तरेणेति ॥ तेन सुधाविरोधः प्रत्युक्तः ।

ಪಾಂಡುರಂಗಿಕೇಶವಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ

ಗುರುರಾಜೀಯ (ಭಾವದೀಪ)

ಗುರಾರಾಜೀಯ - ॐ ಜನ್ಮಾಥಸ್ಯ ಯತಃ ॐ ॥ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣ ಸಕ್ರತತ್ವೇನೈತದಧಿಕರಣ ಪ್ರತಿಪಾಢಮಾಹ - ಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ । ತಥಾಪಿ ಕಾ ಸಕ್ರತೀಕೀತಿ ನ ಪ್ರತೀಯತೇ ಅತ ಆಹ - ಪೂರ್ವೀಕೀತಿ । ನನು ಯಥಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇನ ತದುತ್ತಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಯಾನೇನಾಕ್ಷೇಪಕೀಸಕ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಫುಚ್ಯತೇ ತದಾ ಸುಭಾವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ರ ಚಿನ್ತಾಯಾ ಏವ ಸಕ್ರತೀಕೀತವಾದೀತ್ಯತಃ ಸುಧೀಕಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಾದ್ಭವತ್ವಾನ್ನ ವಿರೋಧ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಸುಧೀಕಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಮಾಹ - ಸುಭಾಷಾಂ ತ್ವಿತಿ । ತತ್ರ ಸಾಧನಫಲಪೂರಿತಿ ॥ ಅನನುಸಂಹಿತೋಪಾಧೇರುಪಹಿತಪ್ರತ್ಯಯಾಪೋಗಾದೀತಿ ಭಾವಃ - ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣೇತಿ । ಅನೇನ ಪ್ರಪಂಚಪ್ರಪಂಚಕಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಕ್ರತೀಕೀತಾ ಭವತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ಸಮಗ್ರ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಪೂರ್ವೋಕ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ 'ಸುಧಾಯಾಂ ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊರಟವೆ.

'ತದವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಪದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಕವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ರೂಢ್ಯರ್ಥ ಬಿಡಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಾಗ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಯಾವಾಗ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿಯೇ ಇದೆ.

ಸಂಗತಿಯು ಅಂತರ್ಭಾವ ಮತ್ತು ಅನಂತರ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ನ್ಯಾಯಗ್ರಂಥಸೂತ್ರಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಭಾವ-ಸಂಗತಿಯಿದೆ. ಇನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ವಾದಾಂತರ್ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಧಿಕರಣದ ಅನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಆರು ಅಥವಾ ಏಳು ವಿಧದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶನದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಪೂರ್ವಮಾಕ್ಷೇಪ್ಯತೇ ಯತ್ರ ತತ್ರ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಮತಾ' ಎಂಬಂತೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯದ

ಮೇಲೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರ ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಫಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದಜ್ಞಾಪಕವಾದದ್ದು ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಭೇದಜ್ಞಾಪಕಧರ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಎರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಭೇದಜ್ಞಾಪಕವಾದದ್ದು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಧರ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಧರ್ಮದಿಂದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಗುಣಪೂರ್ಣಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧಾದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅನೇನ ಲಕ್ಷಣೇನ ಲಕ್ಷಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಂ ಸಿದ್ಧತಿ' 'ಪ್ರಕೃತವಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಲಕ್ಷಿತನಾದ ಮೇಲೆ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು.

ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂಗತಿಟೀಕೆಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸಂಗತಿಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - 'ಶ್ರುತ್ವಾದಿಸಂಗತಿಸ್ತು ತದ್ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಯಾವನ್ನ ಸಾಧ್ಯತೇ ತಾವತ್ಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಭೇದಕಾಭಾವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ ನ ಸಂಭವತಿ' 'ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದದ ಅರ್ಥ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ವಾದಿಸಂಗತಿಯು ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಗತಿಟೀಕೆಯು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ 'ಪೂರ್ವೋಕ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ ಸುಧಾವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬೇರೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ?

ಸಮಾಧಾನ - ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿ ಒಂದುರೀತಿ; ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿ. 'ಪ್ರಕಾರಾಂತರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರಾದೂಪಕತ್ವಾತ್ ನ ವಿರೋಧಃ' 'ಒಂದು ಬಗೆಯು

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯನ್ನು ದೂಷಿತರಾದದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವನ್ನು 'ಸುಧಾಯಾಂ ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಧನಾದಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸಾಧನೆ ಹಾಗು ಫಲಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಹಾಗು ನಿರೋಪಪತ್ತಿವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಬೇಕು? ಆದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಸಿಗದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ವಿಚಾರವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಿಚಾರದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಗಾಗಿ ಸಾಧನಾಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಫಲಜಿಜ್ಞಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ - ಸಾಧನೆ - ಫಲ - ಈ ಮೂರರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಸಾಧನಾಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಫಲಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಮೊದಲು ಮಾಡದೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೇ ಮೊದಲು ಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ತತ್ರ ಸಾಧನ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸಾಧನಂ' ಎಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ' ಎಂದು, 'ಫಲಂ' ಎಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಫಲಂ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಫಲವನ್ನಾಗಲೀ ತಿಳಿಯಲಾರವು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಫಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಘಟಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ). ಘಟಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಘಟಕವಾದ ಸಾಧನ ಫಲಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಘಟಕಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಘಟಕಜ್ಞಾನಂ ಕಾರಣಮ್' ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧನಜ್ಞಾನ ಫಲಜ್ಞಾನಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಅಧೀನವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಫಲಜ್ಞಾನ ಸಾಧನಜ್ಞಾನಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನ, ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಫಲವು ಸೇರಿರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಘಟಕಪದಾರ್ಥಗಳಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದರ ಅವೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು, 'ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಧನಫಲಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಾಗಿ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಸಾಧನ ಫಲಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಅಭ್ಯರ್ಹಿತವಾಗಿದೆ. (ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ) ಸಾಧನಫಲಗಳು ಅಭ್ಯರ್ಹಿತವಾಗಿಲ್ಲ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ). ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಧನ ಫಲಗಳಿಗಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಸಾಧನೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಫಲವಿಚಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದು ಸೂಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ವಿಚಾರ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ, ಅನಂತರ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ

ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅನಂತರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವುದು ಸಂಗತವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸುಧೆಯು ಅಧಿಕರಣಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದೆ.

ಇದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚ್ಯಪ್ರಪಂಚಕಥಾವೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. - ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಅದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಕರಣವು ಪ್ರಪಂಚಕವಾಯಿತು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಪಂಚ್ಯವಾಯಿತು. ಪ್ರಪಂಚಕ ಎಂದರೆ ವಿವರಿಸುವಂತಹದ್ದು. ಪ್ರಪಂಚ್ಯ ಎಂದರೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ 'ಹೇತುಹೇತುವದ್ವಾನ್' ಎಂಬ ಆನಂತರ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಹೊರಟದ್ದೇ ವೃಥಾವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಈ ಜನ್ಮಾದಿ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಹೇತುವಾಯಿತು. ಅದರ ಹೇತುಮತ್ = ಕಾರ್ಯ ಈ ಜನ್ಮಾದಿ ಅಧಿಕರಣಗಳು. ಹೀಗೆ ಆನಂತರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಈ ಎರಡುವಿಧ ಸಂಗತಿಗಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೂ ಉತ್ತಮನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಪಂಚ್ಯಪ್ರಪಂಚಕ-ಭಾವಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

अत्र "तद्विजिज्ञासस्व तद् ब्रह्म" इति वाक्यस्य ब्रह्म किं जीव उत विष्णुरिति चिन्ता । तदर्थं ब्रह्मशब्दस्य रूढ्यर्थजीवत्यागेन यौगिकार्थविष्णुग्रहणे हेतु-
नास्त्युतास्तीति । तदर्थं विध्युद्देशस्य ब्रह्मशब्दस्वारस्याय "यतो वा"

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಾಕ್ಯಂ किं जीवे कथंचिन्नेतुं शक्यमुताशक्यमिति । पूर्वपक्षस्तु - जीव एवेदं ब्रह्म, 'बृह जातिजीव' इत्यभिधानात् ब्रह्म शब्दस्य तत्र रूढेः, विष्णौ तु यौगिकत्वात् । रूढेश्चावयवार्थनिरपेक्षायास्तत्सापेक्षयोगाद् बलीयस्त्वस्य रथकारादिशब्देषु स्थितत्वात् । प्रोक्षण्यादिशब्देषु तु क्लृप्तो योगः, अक्लृप्ता रूढिः । न च जीवेऽपि योगाङ्गीकाराद् रूढिरक्लृप्तेति वाच्यम् । यौगिकार्थस्य गुणपूर्त-
जीवेऽसम्भवात् । सम्भवे वा जिज्ञास्यत्वेनाभिमतस्य जीवाद् भेदासिद्धिः ।
गुणपूर्तितोन्यस्य यौगिकार्थत्वे तु जिज्ञास्यस्यापि गुणपूर्णसिद्धिः ।

ಅನುವಾದ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ತದ್‌ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನ್ನು ಜೀವನೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಈ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢ್ಯರ್ಥ ಜೀವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಯೋಗಾರ್ಥವು ವಿಷ್ಣು ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗಿಕಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಿದೆಯೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ 'ತದ್‌ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕಾಗಿ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನ್ನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ 'ಬೃಹಜಾತಿಜೀವಕಮಲಾಸನಶ ಬೃರಾಶಿಷು' ಎಂಬ ಕೋಶವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಢವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯೌಗಿಕವಾಗಿ ಇದೆ. ಯೋಗ ಮತ್ತು ರೂಢಿಗಳು ಒಂದೇ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದಾಗ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ರೂಢಿಯು ಅವಯವಾರ್ಥನಿರಪೇಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯೋಗವು ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ-ಯೆಂಬುದು ರಥಕಾರಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಪೋಕ್ಷಣ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗವು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ರೂಢಿಯು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದಾದ್ದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಜೀವನಲ್ಲಿ ಯೋಗವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಾಗ. ರೂಢಿಯು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಜೀವನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿರಬೇಕು. ಜೀವನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಲ್ಲದಕಾರಣ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಒಂದುವೇಳೆ ಜೀವನನ್ನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಸಮ್ಯಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜೀವಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಆದರೆ ದ್ವೈತಿಕನಾದ ನೀವು ಜೀವಭೇದ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಿ). ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಯೋಗವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುತ್ತೇವೆಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತದರ್ಥಂ = ಹಿಂದಿನ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಸಂಭವೇ ವಾ = ಜೀವನಲ್ಲಿ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥ ಒಂದರೂ ಸಹ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಮಿತಿ || ಸುಧಾयां कचिदपि विष्णुपरत्वानङ्गीकारेण पूर्वपक्षप्रवृत्तावपीह टीकायां “तदेव” इत्यादिवाक्यान्तरस्य ब्रह्मशब्दस्य विष्णु-परत्वमुपेत्यैतद्वाक्यस्यस्य विष्णुपरत्वाक्षेप इति द्योतयितुं “इति वाक्यस्य ब्रह्म विषयः” इत्युक्तम् । किं जीव इति । जात्यादेरिहायोग्यतापराहतत्वादिति भावः । यदि जीवे नेतुं शक्यं, तदा यौगिकार्थविष्णुग्रहणे हेतोरभावाद्ब्रह्मार्थो जीव एवेति पूर्वपक्षे फलफलभावः । यदि तु जीवे नेतुमशक्यं, तदा ब्रह्मार्थत्यागेन यौगिकार्थग्रहणे हेतुरस्तीति विष्णुरेवेति सिद्धान्ते फलफलभावः स्पष्ट इति भावः । एतेन विषयसंशयटीकाऽपि विवृता । पूर्वपक्षटीकां व्यनक्ति - जीव एवेति । “बृह जातिजीवकमलासनशब्दराशिषु” इत्यभिधानादित्यर्थः । धातोः क्रियार्थकत्वेऽपि “गडि वदनैकदेशे” इत्यादाविव तत्क्रियोपलक्षणत्वेन बृहतेः जात्याद्यर्थकत्वं युक्तमिति ध्येयम् । “तत्र योगेनैव प्रवृत्तेः” इत्येतद् व्याचष्टे - विष्णौ त्विति । “रूढियोगयोश्च” इति वाक्यं हेतुदृष्टान्तोक्त्या व्यनक्ति - रूढेऽप्येति । वाक्यात् पदश्रुतेरिवेति भावः । षष्ठे “वचनाद् रथकारस्याधानम्” इत्याद्यपादीयोपान्त्याधिकरणे “वर्षासु रथकारोऽग्नीनादधीत” इत्यत्र ब्राह्मणादीनामेव रथकरणे निमित्ते वर्षाकालविधिरुत रथकारसंज्ञस्यावान्तरवर्णस्याधानान्तरविधिरिति संशये, त्रैवर्णिकानां वैदुष्यस्य स्वतो लाभात्, कालमात्रविधौ च लाघवात्तेषामेव काल-विधिर्नाविदुषोऽवान्तरवर्णस्य विशिष्टाधानविधिरिति प्राप्ते, अवयवार्थपर्यालोचन-सापेक्षयौगिकप्रसिद्धयपेक्षया तन्निरपेक्षायाः समुदायप्रसिद्धेर्बलीयस्त्वाद् वचनबलाद-विदुषोऽप्यधिकारप्रतीतेरविद्यावदवान्तरवर्णस्यायमाधानान्तरविधिरिति सिद्धान्ति-तम् || अत्र रूढेर्बलीयस्त्वस्य व्युत्पादितत्वात् ब्रह्मपदेऽपि सैव ग्राह्येत्यर्थः ।

नन्वेवमाद्ये चतुर्थपादे “प्रोक्षणीष्वर्थसंयोगात्” इत्यष्टमेऽधिकरणे रूढितोऽपि योगस्य बलवत्त्वोक्तिरयुक्तेत्यत आह - प्रोक्षण्यादीति । “प्रोक्षणीरासादय” इत्यादौ, प्रोक्षणीशब्दः संस्कारनिमित्तकः किं वा जातिनिमित्तकः उत यौगिक इति संशये, संस्कृतास्वप्सु शास्त्रस्थानां प्रयोगात् संस्कारनिमित्तत्वं प्राप्तमपोद्य, बर्हिंराज्यादिशब्दवदसंस्कृतास्वपि कचित्प्रयोगात्, जात्यव्यभिचाराज्जातिनिमित्तता प्राप्ता । न च यौगिकत्वं युक्तम्, समुदायप्रतीतेर्बलीयस्त्वादिति प्राप्ते, लब्धात्मिकाया एव रूढेर्योगाद् बलीयस्त्वम् । अश्वकर्णादिशब्देषु वृक्षादाववयवार्थासम्भव एव तस्या आत्मलाभः । अवयवार्थसत्त्वे तु तन्मात्रेणोपपत्तावदृष्टसमुदायशक्तिकल्पनाऽ-

(१) भाट्टसङ्ग्रहः -

अथ नवमं प्रोक्षण्यादिशब्दानां यौगिकताधिकरणम्
(प्रोक्षणीशब्दस्य यौगिकत्वसमर्थनम्)

॥ प्रोक्षणीष्वर्थसंयोगात् ॥ ११ ॥

अत्र पूर्वसिद्धान्तन्यायेन शङ्कनादापवादिकी सङ्गतिः । दर्शपूर्णमासयोः ‘प्रोक्षणीरासादयति’ इति श्रुतवाक्यस्य प्रोक्षणीशब्दः किं संस्कारनिमित्तकोऽयं जातिनिमित्तको यौगिको वेति सन्देहः । अभिमन्त्रणासादनादिसंस्कृतास्वेवाप्सु शास्त्रस्य सर्वलोकप्रयोगात् संस्कारनिमित्तक इत्येकः पूर्वपक्षः । लोके ‘जलक्रीडायां प्रोक्षणीभिरुद्वेजिताः स्मः’ इति कचिदेशविशेषे असंस्कृतास्वप्सु प्रयोगेण जातौ रूढत्वात् संस्कारस्य व्यभिचारात् लोके वेदे च जातेरव्यभिचाराच्च रूढ्या अस्वादिजातिनिमित्तक इत्यन्यः । सिद्धान्तस्तु वृद्धव्यवहारे प्रोक्षणीशब्दस्य उदकजातौ पूर्वमङ्गुलत्वेनेतः परं शक्तेः कल्पनीयत्वात् अश्वकर्णादिशब्दवन रूढिः । योगस्तु व्याकरणे क्लृप्तः । प्रपूर्वात् ‘उक्ष सेचने’ इति धातोः करणे ल्युट्प्रत्यये व्युत्पादनात् । अक्लृप्तरूढितः क्लृप्तयोगस्य बलवत्त्वात्प्रकृत्योक्षणसाधनत्वार्थको यौगिकोऽयं शब्द इति । तथा च सूत्रं ॥ प्रोक्षणीष्वित्यादि ॥ प्रोक्षणीषु अवयवार्थसंयोगात् जातौ समुदायशक्तिरूपा रूढिरिति ॥ ११ ॥

फलन्तु यत्र विकृतिविशेषे ‘सोमारीद्रं चरावाज्यं प्रोक्षणम्’ इति घृतस्य श्रुतप्रोक्षणसाधनत्वसिद्धिः । ततश्च तत्र चोदकप्राप्ते ‘प्रोक्षणीरासादय’ इति वाक्ये ‘आज्यमासादय’ इत्यूहो जातिवाचित्वपक्षे । संस्कारवाचित्वपक्षे तु त्रीलिङ्गबहुवचान्तस्यैव संस्कारवाचित्वात् आज्येऽपि अविकारेण ‘प्रोक्षणीरासादय’ इत्येव प्रयोगो नोहः ।

यौगिकत्वपक्षे तु विशेष्यनिघ्नत्वात् ‘प्रोक्षणमासादय’ इत्यूह इति ।

इति नवमं प्रोक्षण्यादिशब्दानां यौगिकताधिकरणम्

ಒಂದುವೇಳೆ ಜೀವನನ್ನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಸಮ್ಯಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜೀವಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಆದರೆ ದ್ವೈತಿಗಣದ ನೀವು ಜೀವಭೇದ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಿ). ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಯೋಗವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುತ್ತೇವೆಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತದರ್ಥಂ = ಹಿಂದಿನ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಸಂಭವೇ ವಾ =
ಜೀವನಲ್ಲಿ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥ ಒಂದರೂ ಸಹ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಮಿತಿ || ಸುಧಾयां कचिदपि विष्णुपरत्वानङ्गीकारेण पूर्वपक्षप्रवृत्तावपीह टीकायां “तदेव” इत्यादिवाक्यान्तरस्य ब्रह्मशब्दस्य विष्णु-परत्वमुपेत्यैतद्वाक्यस्यस्य विष्णुपरत्वाक्षेप इति द्योतयितुं “इति वाक्यस्यं ब्रह्म विषयः” इत्युक्तम् । किं जीव इति । जात्यादेरिहायोग्यतापराहतत्वादिति भावः । यदि जीवे नेतुं शक्यं, तदा यौगिकार्थविष्णुग्रहणे हेतोरभावाद्ब्रूढ्यर्थो जीव एवेति पूर्वपक्षे फलफलभावः । यदि तु जीवे नेतुमशक्यं, तदा रूढ्यर्थत्यागेन यौगिकार्थग्रहणे हेतुरस्तीति विष्णुरेवेति सिद्धान्ते फलफलभावः स्पष्ट इति भावः । एतेन विषयसंशयटीकाऽपि विवृता । पूर्वपक्षटीकां व्यनक्ति - जीव एवेति । “बृह जातिजीवकमलासनशब्दराशिषु” इत्यभिधानादित्यर्थः । धातोः क्रियार्थकत्वेऽपि “गडि वदनैकदेशे” इत्यादाविव तत्क्रियोपलक्षणत्वेन बृहतेः जात्याद्यर्थकत्वं युक्तमिति ध्येयम् । “तत्र योगेनैव प्रवृत्तेः” इत्येतद् व्याचष्टे - विष्णौ त्विति । “रूढियोगयोश्च” इति वाक्यं हेतुदृष्टान्तोक्त्या व्यनक्ति - रूढेऽर्थेति । वाक्यात् पदश्रुतेरिवेति भावः । षष्ठे “वचनाद् रथकारस्याधानम्” इत्याद्यपादीयोपान्त्याधिकरणे “वर्षासु रथकारोऽग्नीनादधीत” इत्यत्र ब्राह्मणादीनामेव रथकरणे निमित्ते वर्षाकालविधिरुत रथकारसंज्ञस्यावान्तरवर्णस्याधानान्तरविधिरिति संशये, त्रैवर्णिकानां वैदुष्यस्य स्वतो लाभात्, कालमात्रविधौ च लाघवात्तेषामेव काल-विधिर्नाविदुषोऽवान्तरवर्णस्य विशिष्टाधानविधिरिति प्राप्ते, अवयवार्थपर्यालोचन-सापेक्षयौगिकप्रसिद्धयपेक्षया तन्निरपेक्षायाः समुदायप्रसिद्धेर्बलीयस्त्वाद् वचनबलाद-विदुषोऽप्यधिकारप्रतीतेरविद्यावदवान्तरवर्णस्यायमाधानान्तरविधिरिति सिद्धान्ति-तम् || अत्र रूढेर्बलीयस्त्वस्य व्युत्पादितत्वात् ब्रह्मपदेऽपि सैव ग्राह्येत्यर्थः ।

नन्वेवमाद्ये चतुर्थपादे “प्रोक्षणीष्वर्थसंयोगात्” इत्यष्टमेऽधिकरणे रूढितोऽपि योगस्य बलवत्त्वोक्तिरयुक्तेत्यत आह - प्रोक्षण्यादीति । “प्रोक्षणीरासादय” इत्यादौ, प्रोक्षणीशब्दः संस्कारनिमित्तकः किं वा जातिनिमित्तकः उत यौगिक इति संशये, संस्कृतास्वप्सु शास्त्रस्थानां प्रयोगात् संस्कारनिमित्तत्वं प्राप्तमपोद्य, बर्हिंराज्यादिशब्दवदसंस्कृतास्वपि कचित्प्रयोगात्, जात्यव्यभिचाराज्जातिनिमित्तता प्राप्ता । न च यौगिकत्वं युक्तम्, समुदायप्रतीतेर्बलीयस्त्वादिति प्राप्ते, लब्धात्मिकाया एव रूढेर्योगाद् बलीयस्त्वम् । अश्वकर्णादिशब्देषु वृक्षादाववयवार्थासम्भव एव तस्या आत्मलाभः । अवयवार्थसत्त्वे तु तन्मात्रेणोपपत्तावदृष्टसमुदायशक्तिकल्पनाऽ-

(१) भाट्टसङ्ग्रहः -

अथ नवमं प्रोक्षण्यादिशब्दानां यौगिकताधिकरणम्
(प्रोक्षणीशब्दस्य यौगिकत्वसमर्थनम्)

॥ प्रोक्षणीष्वर्थसंयोगात् ॥ ११ ॥

अत्र पूर्वसिद्धान्तन्यायेन शङ्कनादापवादिकी सङ्गतिः । दर्शपूर्णमासयोः ‘प्रोक्षणीरासादयति’ इति श्रुतवाक्यस्य प्रोक्षणीशब्दः किं संस्कारनिमित्तकोऽयं जातिनिमित्तको यौगिको वेति सन्देहः । अभिमन्त्रणासादनादिसंस्कृतास्वेवाप्सु शास्त्रस्य सर्वलोकप्रयोगात् संस्कारनिमित्तक इत्येकः पूर्वपक्षः । लोके ‘जलक्रीडायां प्रोक्षणीभिरुद्देजिताः स्मः’ इति कश्चिदेशविशेषे असंस्कृतास्वप्सु प्रयोगेण जातौ रूढत्वात् संस्कारस्य व्यभिचारात् लोके वेदे च जातेरव्यभिचाराच्च रूढ्या अस्वादिजातिनिमित्तक इत्यन्यः । सिद्धान्तस्तु वृद्धव्यवहारे प्रोक्षणीशब्दस्य उदकजातौ पूर्वमङ्गुलत्वेनेतः परं शक्तेः कल्पनीयत्वात् अश्वकर्णादिशब्दवचन रूढिः । योगस्तु व्याकरणे क्लृप्तः । प्रपूर्वात् ‘उक्ष सेचने’ इति धातोः करणे ल्युट्प्रत्यये व्युत्पादनात् । अक्लृप्तरूढितः क्लृप्तयोगस्य बलवत्त्वात्प्रकृष्टोक्षणसाधनत्वार्थको यौगिकोऽयं शब्द इति । तथा च सूत्रं ॥ प्रोक्षणीष्वित्यादि ॥ प्रोक्षणीषु अवयवार्थसंयोगात् जातौ समुदायशक्तिरूपा रूढिरिति ॥ ११ ॥

फलन्तु यत्र विकृतिविशेषे ‘सोमारीद्रं चरावाज्यं प्रोक्षणम्’ इति घृतस्य श्रुतप्रोक्षणसाधनत्वसिद्धिः । ततश्च तत्र चोदकप्राप्ते ‘प्रोक्षणीरासादय’ इति वाक्ये ‘आज्यमासादय’ इत्यूहो जातिवाचित्वपक्षे । संस्कारवाचित्वपक्षे तु त्रीलिङ्गबहुवचान्तस्यैव संस्कारवाचित्वात् आज्येऽपि अविकारेण ‘प्रोक्षणीरासादय’ इत्येव प्रयोगो नोहः ।

यौगिकत्वपक्षे तु विशेष्यनिघ्नत्वात् ‘प्रोक्षणमासादय’ इत्यूह इति ।

इति नवमं प्रोक्षण्यादिशब्दानां यौगिकताधिकरणम्

ಯೋಗಿಕಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ । ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಸಮ್ಮೇವೇ ವೇತಿ । ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ -
ಗುಣಪೂರ್ಣತೋನ್ಯಸ್ಯ ಇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಅಧಿಕರಣದ ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಲು ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ಏನೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟೂ ಕಡೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸುಧಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ 'ತದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು.

ಶಂಕೆ - ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಜೀವಕಮಲಾಸನಶಬ್ದಾತಿಷ್ಠ' ಎಂಬ ಕೋಶದಂತೆ ಜಾತಿ, ಜೀವ, ಕಮಲಾಸನ, ಶಬ್ದಾತಿ ಇಷ್ಟು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಧಾತುವು ಇರುವಾಗ ಜೀವನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಏಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅರ್ಹವೇ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಸಂಶಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೋ? ಬ್ರಹ್ಮನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ತೋರಿಸಿದ್ದು ಸೂಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ತೋರಿಸಬೇಕಾದರೆ 'ಕಿಂ ವಿಷ್ಣುರುತ ಜೀವಃ'? ಎಂದು ಮೊದಲು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಮಂದರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಎಂದೇ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕಿಂ ಜೀವಃ ಉತ ವಿಷ್ಣುಃ'? ಎಂದು ಜೀವನನ್ನೇ ಮೊದಲು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಮೊದಲು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬೇಕು. ಇದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಇದರ ಹಿಂದಿನ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಜೀವಪರತ್ವವು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಜೀವಪರತ್ವವು ತೀರ್ಮಾನವಾದರೆ ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ರೂಢ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಫಲಫಲಿಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ವಾಚ್ಯನೆಂದು
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಿದೆಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬೇಕು. ಇದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಇದರ ಹಿಂದಿನ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಜೀವಪರವಾದ ಅರ್ಥವು ಅಶಕ್ಯವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಬೇಕು. ಒಂದುವೇಳೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಜೀವಪರವಾದ ಅರ್ಥವು ಅಶಕ್ಯವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾದಲ್ಲಿ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಇಟ್ಟು-
ಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಫಲಫಲಿಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ಮೂರು ಹಂತದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯುಕ್ತ ವಿಷಯಃ ಕಿಂ ವಿಷ್ಣುರುತ ಜೀವ ಇತಿ ಸಂದೇಹಃ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗೇ ವಿವ ಸಂದೇಹಬೀಜಮ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ 'ಜೀವ ವಿವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಂಡಿಸುವ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಜೀವೇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರ ರೂಢೇಃ' ಎಂದು. ಇದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಭಿಧಾನಾತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಯಾವ ಶಬ್ದಗಳು ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ನಾವು ಕೋಶದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕೋಶ ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜಾತಿ ಜೀವ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಹೊರತು ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿ (ಬಳಕೆ) ಜೀವನಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣು ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಶಂಕೆ - ಎಲ್ಲಾ ಧಾತುಗಳೂ ಕ್ರಿಯಾವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಧಾತುವೂ ಕ್ರಿಯಾವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಜಾತಿ, ಜೀವ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇವುಗಳು ಕ್ರಿಯಾ ಅಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಸಮಾಧಾನ - 'ವದನದ ವಿಕದೇಶ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಗಡಿ ಧಾತುವನ್ನು ಪಾಣಿನಿಯು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ವದನದ ವಿಕದೇಶವು ಕ್ರಿಯಾ ಆಗಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಧಾತುವು ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

'ತತ್ರ ಯೋಗೇನೈವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ' ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೋಗದಿಂದ ಶಬ್ದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ವಿಷ್ಣೋ ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣಮ್

ವಸಂತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಗ್ನಿನಾದಧೀತ, ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ರಾಜನ್ಯಃ, ಶರದಿ ವೈಶ್ಯಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ತ್ರೈವರ್ಣಕರಿಗೆ ಅಗ್ನಾದಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ "ವರ್ಷಾಸು ರಥಕಾರೋಽಗ್ನಿನಾದಧೀತ" ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಆಧಾನವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ, ವರ್ಷಾಕಾಲವೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು

ವಿಧಿಸುತ್ತದೋ, ಅಥವಾ ರಥಕಾರರೇಬ ಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಿಧಿಗಳು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ರಥಕಾರರಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕಪ್ಪಿಯ, ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ. ರಥಕಾರರು ಅವಂತರ ಜಾತಿಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ವರ್ಷಕಾಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಧಾನ ಮಾಡುವುದು ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿದ್ದೇತನ ವರ್ಷಕಾಲವಿಧಾನವನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯ ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಹೊರತು ರಥಕಾರಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಆಧಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಅವಯವಾರ್ಥಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ ರಥಂ ಕರೋತೀತಿ ರಥಕಾರಃ ಎಂಬ ಯೌಗಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಿಂತ ಅವಯವಾರ್ಥನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ ಸಮುದಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಲಭ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೂಢಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ರಥಕಾರವೆಂಬ ಜಾತಿಯವರೇ ಇಲ್ಲಿ ಆಧಾನವಿಧಿಗೆ ವಿಷಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಮಾಹಿಷ್ಯೋಗೌ ಪ್ರಜಾಯೇತೇ ವಿಟ್ ಶೂದ್ರಾಂಗನಯೋರ್ಯಪಾತ್ |

ಶೂದ್ರಾಯಾಂ ಕರಮೋ ವೈಶ್ಯಾತ್ ..... ||

ಮಾಹಿಷ್ಯೇಣ ಕರಣ್ಯಾಂ ತು ರಥಕಾರಃ ಪ್ರಜಾಯೇತೇ |

ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದದ್ದು ಈ ರಥಕಾರಜಾತಿ. ಆ ಜಾತಿಯವರು ವರ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಧಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಈ ವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ಆಧಾನದಿಂದ ಮುಂದೆ ಏನೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ. ರಥಕಾರಜಾತಿಯವರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಯಾಗಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ವಚನಬಲದಿಂದ ಕೇವಲ ಆಧಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಯೌಗಿಕಾರ್ಥ ಮತ್ತು ರೂಢ್ಯರ್ಥ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸಂಶಯ ಬಂದಾಗ ರೂಢಿಯು ಅವಯವಾರ್ಥನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ ರೂಢಾರ್ಥವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರೋಕ್ಷಣ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್

ಪ್ರೋಕ್ಷಣ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇಷು ತು ಕ್ಷಪ್ರಾ ರೂಢಿಃ ಇತಿ || ೧-೪-೯||

ಪ್ರೋಕ್ಷಣೇರಾಪಾದಯತಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ದಶಪೂರ್ಣಮಾಸವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನೀರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಗದ ಕೇವಲ ನೀರನ್ನೇ ರೂಢಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಯೋಗದಿಂದ ಪೋಕ್ಷಣೀಸಾಧನವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನ-ಆಸಾದನಾದಿಗಳೆಂಬ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲೇ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶಿಷ್ಟಜಲವಾಚಕವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶಿಷ್ಟಜಲವಾಚಕವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೆ ಜಲಕ್ರೀಡಾಯಾಂ ಪೋಕ್ಷಣೀಭಿರುದ್ದೇಜಿತಾಸ್ತು ಎಂಬತ್ತಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ಕೇವಲ ಅಪ್ಪಜಾತಿವಿಶಿಷ್ಟಜಲವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅವಯವಾರ್ಥಸಾಪೇಕ್ಷ ಯೌಗಿಕ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊತಲೂ ಅವಯವಾರ್ಥ ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ ಸಮುದಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಬಲವತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪ್ರಕಾರ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದ ಯೌಗಿಕವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯೌಗಿಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ದುರ್ಬಲ. ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಾರ್ತಾಸಂಗಜ್ಞಾನವು ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ಹೇಗೆ ಜಘನ್ಯವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯೌಗಿಕಪದಗಳು ವಾಕ್ಯತುಲ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಯೌಗಿಕಪದಗಳಿಂದ ಬರುವ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಲಕ್ಷಣಜಘನ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಜಘನ್ಯ. ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಕೇವಲ ಶಬ್ದಶ್ರವಣದಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದು ಜಘನ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೇ ಪ್ರಬಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯಿಂದಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ನೀರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ಯೌಗಿಕವೇ ಹೊರತು ರೂಢವಲ್ಲ. ಸಮುದಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ. ಆದರೂ ಸಮುದಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಲ್ಪಕವಾದ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ-ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಅವಯವಾರ್ಥ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ರಥಕಾರಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಶ್ವಕರ್ಣಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅವಯವಾರ್ಥ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯು ಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ರೂಢವೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದ ಕಲ್ಪಕಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅವಯವಾರ್ಥ ಕೂಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಪೂರ್ವಕ ಉಕ್ತ(ಸೇಚನೇ) ಧಾತುವಿನ ರೂಪವಾದ ಈ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪೋಚನಸಾಧನವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಜೇಪ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗ ಜಲವನ್ನು, ಬೇರೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಪೋಕ್ಷಣಂ ಆಜ್ಞಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ರೂಢವಾದರೆ ಆಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪೋಕ್ಷಣೀಭಿರುದ್ದೇಜಿತಾಃ ಸ್ತು ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪೋಚನಸಾಧನ-ಜಲವಾಚಕವಾದದ್ದೇ ಈ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದ. ಲೌಕಿಕವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪೋಕ್ಷಣೀರಾಸಾದಯತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪೋಕ್ಷಣೀಶಬ್ದವು ಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪೋಚನಸಾಧನವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಈ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗದ ರೂಢಿಗಿಂತ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಯೋಗವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪೋಕ್ಷಣ್ಯಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಾಗದು.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಯೋಗಾರ್ಥವಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥ ಸ್ವರಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆವಾಗ ರೂಢ್ಯರ್ಥವಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಕೋಶ ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಯೋಗವು ರೂಢಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಜೀವನಿನ್ನಲು ರೂಢಿಪ್ರಮಾಣ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನ ಚ जिज्ञास्येऽपि रूढिः, तथात्वे गुणपूर्त्यसिद्धेः । न च योगरूढिः, “बृहन्तो ह्यस्मिन् गुणाः” इति श्रुत्यनुसारिकृतावयवशक्त्यैवोपपत्तौ समुदायशक्तौ मानाभावात् । “तदेव ब्रह्म परमं कवीनाम्” इत्यादेः केवलयोगेनाप्युपपत्तेः । न च पङ्कजादाविव योगोऽतिप्रसक्तः, येन योगरूढिः, अन्यत्र गुणपूर्तेरनङ्गीकारात् । अत एव टीकायां “योगेनैव” इत्येवकारः । तथा च “तदेव ब्रह्म परमम्” इत्यादौ रूढिबाधकसमुद्रशायित्वादिलिङ्गाद् विष्णुपरत्वेऽपि “तद् विजिज्ञासस्व” इत्यत्र न तत्परता । अत एव टीकायां “ब्रह्मशब्दो यद्यपि विष्णौ प्रवर्तते” इत्युक्तम् ।

ಅನುವಾದ - ಶಂಕೆ - ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗದು.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಸಮಾಧಾನ - ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಯೋಗದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಗುಣಪೂರ್ತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು.

ಶಂಕೆ - ಹಾಗಾದರೆ ರೂಢಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಯೋಗವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಈಗ ಗುಣಪೂರ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - 'ಬ್ರಹ್ಮಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿ (ರೂಢಿ)ಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' ಈ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಯೋಗದಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಮತ್ತು 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ 'ಯೋಗರೂಢಿ'ಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಪಂಕಜಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಕಮಲವು ಕೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಪ್ಪೆ ಮೊದಲಾದವೂ ಕೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯೋಗವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ರೂಢಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯೋಗೇನೈವ' ಎಂದು ಏವಕಾರದಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಾದ ಸಮುದ್ರತಾಯಿತ್ವಾದಿರಿಂಗಗಳಿವೆ. ಆದರೆ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗೆ ಅಂತಹ ಬಾಧಕವೇನು ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯದ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ವಿಷ್ಣೋ ಪ್ರವರ್ತತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತಥಾತ್ಮೇ = ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿ = ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು
ಅಂಗೀಕರಿಸಲು, ನ ತತ್ಪರತಾ = ವಿಷ್ಣು ಪರವಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एतेन “जीवे रूढत्वात्” इति टीकोक्तहेतुः साधितो भवति ।
“यद्यपि ब्रह्मशब्दो विष्णौ प्रवर्तते, तथाऽपि तत्र तस्य योगेनैव प्रवृत्तेः” इति
टीकागतैवकारस्य व्यावर्त्याशङ्कापूर्वं तात्पर्यमाह - न च जिज्ञास्य इति ।

विष्णावित्यर्थः । असिद्धेरिति । तथा च जीवाद्भेदो न सिद्धयेत् । “बृहन्तो हि” इति श्रुतिविरोधाच्चेति भावः । न चेति । योगयुक्ता रूढिरित्यर्थः । तथा च गुणपूर्तिलाभः केवलरूढचपेक्षया प्राबल्यं चेति भावः । रूढिवद्योगस्याप्रामाणिकत्वे कल्प्यत्वाविशेषाद्रूढिरेव कल्प्येतेत्यत उक्तं - श्रुत्यनुसारिकृतेति । उक्तं च मीमांसकैः

भवेतां यदि वृक्षस्य वाजिकर्णौ कथञ्चन ।

अङ्गसां समुदायस्य कशक्तिं जातु कल्पयेत्” इति ।

ननु “तदेव” इति श्रुतौ कवीनां मते तदेव परमं ब्रह्मेत्याहुरिति रूढिरुक्तेत्यत आह - तथेवेति । तर्हि पङ्कजादौ योगरूढिर्न स्यादित्यत आह - न चेति । तत्र पङ्कजनिकर्तृत्वस्य भेकादावपि सत्त्वेनैकान्ततस्तेन पद्मप्रतीत्ययोगाद्रूढिरङ्गीकृता । न चैवं प्रकृते योगोऽतिप्रसक्तः, येन रूढिरपि स्यादित्यर्थः । एवं टीकोक्तो विष्णौ यौगिकत्वहेतुः समर्थितो भवति । “यद्यपि” इत्यादिवाक्यं व्यनक्ति - तथाचेति । न तत्परतेति । वक्ष्यमाणदिशा बाधकाभावादिति भावः ।

ननु सुधायां कापि ब्रह्मशब्दो विष्णुपरो नेत्युक्तेः कथमेवमित्यत आह - अत एवेति । तत्र तथा प्रवृत्तावप्यत्र टीकायां कचिद् विष्णुपरत्वमुपेत्यैव प्रवृत्ते न दोष इति भावः । एतेन - कचिद् ब्रह्मशब्दस्य योगेनापि विष्णुपरत्वे शाखान्तराधिकरणन्यायेन प्रत्यभिज्ञानात् “तद् ब्रह्म” इत्यत्रापि विष्णुपरत्वं स्यादिति निरस्तम् । “यमन्तस्समुद्रे” इति पूर्ववाक्योक्तसमुद्रशापित्वरूपलिङ्गस्येवेह बाधकस्याभावादिति भावः । अत्र यद्यपि “न च जीवेऽपि” इत्यादेर्ग्रन्थस्य “ब्रह्मशब्दस्य तत्र रूढेः” इत्युक्तहेत्वसिद्धिपरिहारार्थत्वात्तदानन्तर्यं, तथा “न च जिज्ञास्येऽपि” इत्यादेश्च “विष्णौ यौगिकत्वात्” इत्युक्तहेत्वसिद्धिनिरासार्थत्वात् तदानन्तर्यं तथा “रूढेश्च” इत्यस्यैतदानन्तर्यं चोचितं, हेत्वोः सिद्ध्यनन्तरमेव प्राबल्यादिजिज्ञासोदयात् । तथापि प्रोक्षण्यादिशब्दवैषम्यकथनाय “न च जीवेऽपि” इत्यस्य यथान्यासे युक्ते तत्सम्बद्धत्वात् “न च जिज्ञास्येऽपि” इत्यस्यापि पश्चाद् भाव इति न दोषः ।

ಗುರಾಜೀಯ - ಯಾಸ್ಯಿತಮೇವಕಾರಸಮ್ಬಂಧಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತನ್ನಿವರ್ತ್ಯಾಶಿಕ್ಷಾಮಾಹ - ನ
 चेति । योगेनेत्यस्य केवलयोगेनेत्यर्थमभिप्रेत्य तन्नಿವर्त्यमाह - न चेति । किं च
 योगमात्रेऽतिप्रसक्त एव रूढ्यङ्गीकारस्य पञ्जनादिशब्दे दृष्टत्वात्प्रकृते च योग-
 मात्रस्यानतिप्रसक्ततया रूढ्यङ्गीकारो न युक्त इत्याह - न चेति ।

ವಿವರಣೆ - 'ತದ್‌ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಜೀವನೇ
 ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಯೋಗಾದ್ಯುಪಾರ್ಥಲೋಯಸೀ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವೇ
 ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೋಗವಿದೆ ಹೊರತು ರೂಢಿ ಇಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ
 ರೂಢಿ ಇದೆ ಹೊರತು ಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಈ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮತ್ತು ರೂಢ್ಯರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ತತ್‌ಕ್ಷಣ
 ತಿಳಿಯುವಂತಹದ್ದು ರೂಢ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಶಂಕೆ - ಜೀವನಂತೆ ವಿಷ್ಣುವೂ ಸಹ ರೂಢ್ಯರ್ಥನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಯೋಗಾದ್ಯುಪಾರ್ಥಲೋಯಸೀ' ಎಂಬ
 ನ್ಯಾಯದಂತೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದೇ
 ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ನಿಮಗೆ
 ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯದೈಕ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣೋ ಪ್ರವರ್ತತೇ ತಥಾಪಿ ತತ್ರ ತಸ್ಯ ಯೋಗೇನ್ನಿವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ'
 ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. 'ಯೋಗೇನ್ನಿವ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ 'ವಿವ' ಕಾರದಿಂದ ರೂಢಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು
 ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಯಾವ ಶಂಕೆಯು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೋ ಆ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ನಶಃ' ಇತ್ಯಾದಿ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿಯು ತತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೊಂದು ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು
 'ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ' ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಮಾತ್ರ
 ಅದರಿಂದ ಗುಣವು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ರೂಢಿಯಿಂದ ಯಾವ ಗುಣವೂ ತಿಳಿಯಲಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ನೀವು
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿ
 ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
 ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಂಕೆ - ಗುಣಪೂರ್ಣತೆಗೋಸ್ಕರ ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ರೂಢಿಯನ್ನೂ
 ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಜೀವನಂತೆ ಇವನೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು
 ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಯೋಗಯುಕ್ತವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪಂಕಜಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ
 ಕಂಡಿದೆ. ಕಮಲವು ಕಿಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗವು ಇದೆ. ಕಮಲದಲ್ಲೇ ಪಂಕಜಶಬ್ದವನ್ನು
 ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯೂ ಇದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀ-
 ಕರಿಸೋಣ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದರೂ ರೂಢಿಗಿಂತಲೂ ಯೋಗರೂಢಿಯು
 ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಯುಕ್ತವೂ ಪ್ರಬಲವೂ ಆಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು 'ಬ್ರಹ್ಮಂತೋ ಹೃದ್ವಿ ಗುಣಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿ (ರೂಢಿ)ಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಯೋಗವನ್ನೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಎರಡೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಯೋಗವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬರಬಾರದೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿತ್ವ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಯೋಗವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಲ್ಲ; ಶ್ರುತಿಯೇ ಸ್ವತಃ. ಅಂತಹ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೀಮಾಂಸಕರ ಉಕ್ತಿಯೊಂದು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. 'ಆಶ್ವಕರ್ಣ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೈಕೃದ್ವಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಇದೆ; ಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಆ ವೈಕೃತ್ಯ ಕುದುರೆ ಕಿವಿಗಳು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಯೋಗವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು (ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು) ಯಾರು ತಾನೆ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು? ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು.

ಶಂಕೆ - 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ' (ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವಮಾತ್ರನಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಅಸಮಂಜಸವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಯೋಗಪರವಾಗಿಯೂ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೇ?

ಶಂಕೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಪಂಕಜಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಇಲ್ಲವೆಂದಾದೀತು. ಯೋಗರೂಢಿಯೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಸಮಾಧಾನ - ಪಂಕಜಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಯೋಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಕೆಸರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಪ್ಪೆಯು ಪಂಕಜಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದೀತೆಂಬ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪಂಕಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢಿಯು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದರಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗದು. ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಾಗ ಪಂಕಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕು. ಆದರೆ ಯೋಗಾರ್ಥವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ನಿವಾರಣೆಗೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು.

ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯೋಗವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯದೃಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ವಿಷ್ಣೋ ಪ್ರವರ್ತತೇ ತಥಾಪಿ ತಸ್ಯ ತತ್ರ ಯೋಗೇನೈವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ' ಎಂದು ಯೋಗೇನೈವ ಎಂಬ 'ಎವ'

ಕಾರದಿಂದ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ತಥಾಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾದರೂ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆಯೋ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಗೂ ಚಂದ್ರಿಕೆಗೂ ವಿರೋಧ ಬಂತಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮವೇ ಬೇರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮವೇ ಬೇರೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ರಮವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಕೆಲವು ಕಡೆ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಶಾಖಾಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೂ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಶಾಖಾಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಎರಡುಕಡೆಯೂ ಸಮಾನನ್ಯಾಯ ಇರಬೇಕು. ಉಳಿದೆಡೆ ಸಮುದ್ರತಾಯತ್ರಾದಿಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಲಿಂಗಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಖಾಂತರಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗದು.

ಶಂಕೆ - ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ವಾಕ್ಯದ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ರಮ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನಂತರ 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ತು ತತ್ರ ರೂಢೇಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷದ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ವಾಕ್ಯಗಳ ಅನಂತರ 'ನಚ ಜೀವೇಽಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ 'ನಚ ಜೀವೇಽಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ತು ತತ್ರ ರೂಢೇಃ' ಎಂಬುದರ ಅನಂತರವೇ ಬರಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ 'ವಿಜಿಜ್ಞಾತು ಯೌಗಿಕತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನಂತರ 'ನಚ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇಽಪಿ ರೂಢಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮೂಲದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಮೇಲೆ ಬಂದಿರುವ ಅಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ 'ರೂಢೇಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಈ ಮೂಲದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳು ಪರಿಹೃತವಾದಮೇಲೆ ಹೇತುವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇತುವು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲಷ್ಟೇ ಪಾಬಲ್ಯಾದಿಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ವಾಕ್ಯವಿನ್ಯಾಸ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪ್ರೋಕ್ಷಣ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಲ್ಲವೆಂದು ವೈಷಮ್ಯ ತೋರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಸಂಶಯ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದು ಬಿಡುತ್ತದೆ.

ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ವಾಕ್ಯವಿನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪೋಸ್ಟ್‌ಪಾಸಿಟಿವ್‌ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಅಸಂಗತ-
ವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ವಾಕ್ಯವಿನ್ಯಾಸ ಸೂಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಯೋಗದಿಂದ ಲಭಿಸುವ
ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯ ಜೊತೆ ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ
ಪರಿಹಾರವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಪಂಚಜಾತಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದು
ಅನಿವಾರ್ಯ. ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕಪ್ಪೆಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು
ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಯೋಗಾರ್ಥ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅಂತಹ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವೇನು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸುಮ್ಮನೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಎಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು?

ಈ ವಿಚಾರವೆಲ್ಲವು 'ತದ್'ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ'
ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಾದ ಸಮುದ್ರತಾಯಿತ್ಯಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವರವನ್ನೆಲ್ಲ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಯೇ?

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನನ್ವತ್ರಾಪಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮೇವ ಬಾಧಕಮ್ । ನ ಚಾಸ್ಯಾಸಂದಿಗ್ಧಜೀವಪರತಯಾ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮೇವಾಸಿದ್ಧಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾತ್ । ನ ಚ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ದೇಹಾದನ್ಯ-
ತಯಾ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮ್ । ಟೀಕಾಪಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಜೀವಸ್ಯಾಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವೋಕ್ತಿस्तು
ಬ್ರಹ್ಮವದತಿಗಹನತ್ವಂ ನೇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ । ಅತಃ ಏವ ಸುಧಾಪಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ - 'ದೇಹಾದಿತೋ ವಿವಿಕ್ತತಯಾ
ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ' ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪ್ರಯೋಜಕಮಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । ತತಃ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಸ್ಯ
ಜೀವೇಽಪಿ ಸಮ್ಮವಾನ್ ತಜ್ಜೀವಪರತ್ವೇ ಬಾಧಕಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಕಥಂಚಿತ್ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸಮ್ಮವೇನ
ತದಾಕ್ಷೇಪೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುದಯಾದಿತಿ ಚೇನ್, ವಿಶಿಷ್ಟಾಧಿಕಾರಿಕಮೋಕ್ಷಫಲಕಜೀವಾನ್ಯಧರ್ಮಿಕ-
ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಪ್ರಕಾರಕಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪೇಣೈವ ಟೀಕಾಢ್ಯೇಽಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೃತ್ತೇಃ ।

ಅನುವಾದ - 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಮುದ್ರತಾಯಿತ್ವ' ರೂಪ ಲಿಂಗವು ಹೇಗೆ ಬಾಧಕವೋ
ಹಾಗೆಯೇ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಂತಹ ಜೀವನು ನಿಶ್ಚಿತನಾದ ಕಾರಣ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವೇ ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಜೀವಪರತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಅಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಅಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವಪರತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಬರಲು ಏನೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನನ್ನು ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಎಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಜೀವನು ಅತಿಗಹನನಲ್ಲ ಎಂಬಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಸುಧೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ದೇಹಾದಿತೋ ವಿವಿಕ್ತಯಾ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ' 'ಜೀವನು ದೇಹಭಿನ್ನನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವಪರವನಿಸಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕಥಂಚಿತ್ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ನಾವು ಕೇವಲ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಶಮದಮಾದಿಯುಕ್ತನಾದವನೇ ಅಧಿಕಾರಿ, ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲ, ಜೀವಾನ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಧರ್ಮ. ಅವನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಪ್ರಕಾರಕವಿಷ್ಣುಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಪೂರ್ವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಸುಧೆ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅತ್ರಾಪಿ = ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅಸ್ಯ = ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ, ಆತ ದಿವ = ಅತಿಗಹನನಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಟೀಕಾದ್ವಯೋಪಿ = ಸುಧೆ ಹಾಗೂ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಶಿಷ್ಟ = 'ಭಕ್ತಮಾನ್ ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಬಾಧಕಾಭಾವಾನಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪರತೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಶಾಕ್ತೇ - ನನ್ವತ್ರಾಪೀತ್ಯಾದಿನಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುದಯಾದಿತ್ಯನ್ತೇನ । "ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಾಬಿಪೀತ್ಯರ್ಥಃ । "ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನಾಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ" ಇತಿ ಟೀಕಾಂ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾ ಶಾಕ್ತೇ - ನ ಚಾಸ್ಯೇತಿ । "ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ - ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ।

‘ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ’ इति शेषः । तथा च नेदं बाधकमिति शङ्काभिप्रायः । अन्योन्याश्रयादिति । सिद्धे च जीवपरत्वे जिज्ञास्यत्वासिद्धिः जिज्ञास्यत्वासिद्धौ बाधकाभावेन रूढ्या जीवपरत्वसिद्धिरित्यन्योन्याश्रयादित्यर्थः । एतेन टीकायामस्यासन्दिग्धजीवपरत्वमुपेत्याजिज्ञास्यतोक्तिरपुक्ता, प्रत्युत “तद्विजिज्ञासस्व” इत्युक्तजिज्ञास्यत्वेन जीवपरत्वत्याग एव युक्तः, जीवस्य सन्दिग्धत्ववर्णनं वा कार्यमिति शङ्कितुर्हृदयमिति ध्येयम् । सुधानुरोधेन टीकाशयं वर्णयन् सन्दिग्धत्वोपवर्णनेन जिज्ञास्यत्वसम्भवमाशङ्कते - न चेति । ‘इति वाच्यं’ इत्यन्वयः । टीकायामिति । अत एव “देहात्मविवेकस्यावश्यकत्वात्” इति काचित्कपाठे जीवस्य जिज्ञास्यत्वोक्तिरिति भावः । कथञ्चिदिति । देहादिविविक्तत्वेनेत्यर्थः । तथा च रूढ्या जीवपरत्वं वदता पूर्ववादिना, तादृशपूर्वपक्षोदयार्थं तस्य जिज्ञासानर्हत्वाय टीकोक्तदिशाऽसन्दिग्धत्वमवश्यं वाच्यमिति श्रुतजिज्ञास्यत्वं रूढित्यागे बाधकं स्यादेव, सुधारीत्या टीकास्याजिज्ञास्यत्वोक्तेरर्थान्तरवर्णनमसमञ्जसमिति भावः । एवं बाधकशङ्काव्याजेन टीकयोर्विरोधोऽप्युद्घाटितः, सुधायामिव टीकायामपि जीवस्योक्तविधया सन्दिग्धत्वेन जिज्ञास्यत्वसम्भवेऽपि सिद्धान्त्यभिमतविशिष्टजिज्ञासाया एवाक्षेप्यत्वेन जिज्ञासाक्षेपेण पूर्वपक्षोदयो न विरुद्धः, टीकाद्वयाविरोधश्चेति भावेन जिज्ञास्यत्वस्य बाधकत्वं परिहरति - विशिष्टेति । “भक्तिमान् परमे विष्णौ” इत्याद्युक्तविशेषण-विशिष्टेत्यर्थः । अयादिशब्दोक्तान्येतानि जिज्ञासाविशेषणानि । प्रागुक्तानाक्षेपादफलैयं चिन्तेत्यत उक्तं - पूर्वसूत्रोक्तेति । तथा च टीकाद्वयेऽपि जीवस्य जिज्ञास्यत्वाङ्गीकारेण “तद्विजिज्ञासस्व” इत्युक्तस्य जीवपरत्वे जिज्ञास्यत्वं न बाधकं, टीकायाम-जिज्ञास्यत्वोक्तिस्तु प्रागुक्ताभिप्राया, टीकयोरविरोधश्चेति ध्येयम् ।

गुरुराजीय - न चात्र तादृशं बाधकमस्तीत्यनेन पूर्वपक्षे बाधकं नास्तीत्युक्तं टीकायाम् । तदपुक्तम् । बाधकाभावस्यासिद्धत्वादित्यतस्तद्भवत्किं जिज्ञास्यत्वं वा कारणत्वं वेति विकल्पं मनसि निधाय क्रमेण दूषयति ॥ नन्वित्यादिना । न चास्येति । तथाचेदं वाक्यं ब्रह्मशब्दार्थस्य न जिज्ञास्यत्वप्रतिपादकम् । असन्दिग्ध-जीवपरत्वादित्यर्थः । अन्योन्याश्रयादिति । अस्य वाक्यस्यासन्दिग्धजीवपरत्वे सिद्धे

ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಪರತ್ವಾಸಿದ್ಧಿರ್ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಪರತ್ವಾಸಿದ್ಧೌ ಚಾಸಂದಿಗ್ಧಪರತ್ವಸಿದ್ಧಿರित್ಯನ್ಯೋ-
ನ್ಯಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥ ದೇಹಾನ್ಯತಯಾ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಥಾಶ್ಚಿ-
ದಿತಿ ॥ ತಥಾಚಾತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾನ್ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯೇತಿ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮೇವ ಬಾಧಕಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಸುಧಾತು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪ್ರಯೋಜಕಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಪರಾ ನ ।
ಕಿಂ ತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮಾತ್ರಪರಾ । ಅನ್ಯಥಾ ಪಾದೃಶತಾದೃಶಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಸುಲಭತ್ವೇನ
ಸರ್ವಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ । ವಿಶಿಷ್ಟಾಧಿಕಾರಿಕೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಾಧಿ-
ಕಾರಿಕತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಉದಾಹರಣಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಸ್ಯಾತ್ರ
ವಾಕ್ಯೇಽಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಪ್ರತೀಯಮಾನಸ್ಯ ಚ ಸಿದ್ಧಾಂತ್ಯನಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಂ
ಬ್ರಹ್ಮಸಾಧನೇ ಜೀವಗ್ರಹಣೇ ಬಾಧಕಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಪ್ರಕಾರಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾದ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಪ್ರಕಾರಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು
ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
'ಯೋಗಾದ್ಯುತ್ಥೇರ್ಬಲೀಯಸೀ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಯೋಗವು ಬಾಧಿಸಲಾರದು.
ಆದ್ದರಿಂದ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ತದೇವ
ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಲಿ? ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು
ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಲು 'ಸಮುದ್ರತಾಯತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಲಿಂಗವು ರೂಢಿಯನ್ನು
ಬಾಧಿಸುವುದರಿಂದ 'ಯೋಗಾದ್ಯುತ್ಥೇರ್ಬಲೀಯಸೀ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ
'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಬಾಧಕಲಿಂಗಗಳೇನು ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಪ್ರಬಲ ಶಂಕೆಯೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಸ
ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಶಂಕೆಯ ವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ - 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ
ಸಮುದ್ರತಾಯತ್ವ' ಎಂಬ ಲಿಂಗವು ಬಾಧಕವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಬಾಧಕವಿದೆ. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಲಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.
'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಬಾಧಕಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳಲಾಗದು.

'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ ಜೀವಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಧರ್ಮವೇ ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.
ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಮೇಲೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ.
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದಾದ ಮೇಲೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವಪರತ್ವವು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ರೂಢ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕ ಆಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷ ಹೇಳುವವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಜೀವಪರವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಜೀವನನ್ನು ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವಪರವಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಅಥವಾ ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುವಂತೆ ಜೀವನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಟೀಕಾಕಾರಿಯರು ಜೀವಪರವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ದೇಹಾದಿವಿವಿಕ್ತನಾಗಿ ಜೀವನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು (ಕಥಂಚಿತ) ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಉದಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾನರ್ಹತ್ವವನ್ನೇ ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಉದ್ದೇಶವೆನಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವಾಯಿತು. ಜೀವನಂತೂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ' ಎಂಬುದು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸಿಗೆ ಅನರ್ಹನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಜೀವನಿಗೆ ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವವೇ ರೂಢ್ಯರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುವುದರಿಂದ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಸುಧಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಟೀಕೆಗೆ ಅರ್ಥಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದು ಅಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಜೀವನನ್ನು ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಜೀವನನ್ನು ನೀವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಇದೇ ರೂಢ್ಯರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಟೀಕೆಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮತ್ತಷ್ಟು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಂದಿಗ್ಧತ್ವದಿಂದ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸುಧಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡೂ ಟೀಕೆಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಟೀಕೆಯೂ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗಾದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ರಚಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಕವಾದ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮಿಕವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೆಯನ್ನೇ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ಟೀಕೆಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಜೀವನಲ್ಲೇ ರೂಢವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೋಗದಿಂದ ಇದೆ. ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂದೇಹ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಿ? 'ತದ್‌ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನು 'ಅಹಂ' ಎಂದು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೂ ಆಗಲಾರ. ಹೀಗೆ ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸ ಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಈ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ - ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ ನಿತ್ಯನೋ, ಅನಿತ್ಯನೋ? ಆಮಾನೋ, ವ್ಯಾಪ್ತನೋ? ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಹವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಿರಿ. ಆದರೆ ಆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಂತೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಜೀವನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ? ಅಭಿನ್ನನೋ? ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಹೊರಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜೀವಾನ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ 'ತದ್‌ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನೆಂದರ್ಥ. ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಟೀಕೆ ಹಾಗೂ ಸುಧೆಯ ಮತುಗಳು ಹೊರಟವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕಾದ್ವಯಗಳ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

=====

• • • • •

ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕಾದ್ವಯಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यद्वेह टीकायां पूर्वपक्षे पूर्वाधिकरणपूर्वपक्षापत्त्या “तद् विजिज्ञासस्व”
इत्यस्यापि पूर्वाधिकरणपूर्वपक्षन्यायेनाजिज्ञास्यत्वेऽप्युपपत्तेरजिज्ञास्यत्वेनैव
पूर्वपक्षः । सुधायां तु देहाद्यन्यतया जीवस्य जिज्ञासामङ्गीकृत्या सिद्धान्त्यभिप्रेत-
जिज्ञासाऽऽक्षिप्तेति द्रष्टव्यम् ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನುವಾದ - ಟೀಕೆಗೂ ಸುಧೆಗೂ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಂತೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೇ ಅಲ್ಲವೆಂದಂತಾಯಿತು. 'ತದ'ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಚಾರ-ವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯಗಳ ಗತಿಯೇನು? ಎಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನಾಯದಂತೆ ಜೀವನು ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದರೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಥವಾ ಲೋಪಾದಿಗಳ ವಿಧಿಶಕ್ತಿಯು ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೊರಟಿದೆ.

ಸುಧೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಹೊರಟಿದೆ - ದೇಹಾದಿಭಿನ್ನನಾಗಿ ಜೀವನು ಸಂದಿಗ್ಧನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಕಮೋಕ್ಷಫಲಕಜೀವಾನ್ಯಧರ್ಮಿಕ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಪ್ರಕಾರಕವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ" ಇತ್ಯಾದಿटीकास्वारस्यानुसारात् ಕಲ್ಪಾಂತರಮಾಹ - ಯಥೇತಿ || ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪತ್ಯೇತಿ | ಯಾ ಹಿ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ ಜೀವಸ್ಯಾಸಂದಿಗ್ಧತ್ವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಮಾತ್ರಾಕ್ಷೇಪಸ್ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಢ್ಯಾ ಜೀವಪರತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚಾಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾಜಿಜ್ಞಾಸಾ ನ ಯುಕ್ತೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಪತ್ಯೇತರ್ಥಃ | ನನು ಪೂರ್ವತ್ರ ಹಿ ಜೀವಾನ್ಯಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಜೀವಾನ್ಯಸರ್ವಾಸತ್ಯತ್ವಂ ಚೋಪೇತ್ಯ, ಜೀವಸ್ಯ ಚಾಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಮುಕ್ತವಾಽ-ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತಮ್ | ನ ತೇಹ ತಥಾ, "ತದೇವ" ಇತ್ಯಾದೌ ಯೋಗೇನ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮುಪೇತ್ಯ "ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ" ಇತ್ಯತ್ರೈವ ರೂಢ್ಯಾ ಜೀವಪರತ್ವಶಕ್ನಾತ್ | ನ ತೇಹ ಜೀವಾದನ್ಯದ್ ದೇಹಾದಿಭಿನ್ನತ್ವಮಸತ್ಯಂ, ಜೀವಪರಾಭೇದಾನಕ್ಷೀಕಾರಾತ್ | ಯೇನಾನ್ಯಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾನರ್ಹತಯಾ ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಸಿದ್ಧತಯಾಽಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ಕ್ರಿಯತೇತಿ ತೇತ್, ಅಯಮಾಶಯಃ - ದೇಹಭಿನ್ನತ್ವಸ್ಯ ಜೀವಾನ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯತಯಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾರ್ಹತ್ವೇಽಪಿ -

ಜಾತಮಾತ್ರಾ ಮೃಗಾ ಗಾಬೋ ಹಸ್ತಿನಃ ಪಕ್ಷಿಣೋ ಜ್ಞಾಃ |

ಭಯಾಮಯಸ್ವಭೋಗಾದೌ ಕಾರಣಾನಿ ವಿಜಾನತೇ |

ಇತ್ಯನುನ್ವಾಯಾನಾದ್‌ಯುಕ್ತದಿಶಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಚೈತನ್ಯವತ್ ಸಿದ್ಧತಯಾ ಸಂದೇಹಾಭಾವೇನಾ-ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ | ನನ್ವೇವಂ ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಸುಧಾಪಾಂ ತೇನ ರೂಪೇನಸಂದಿಗ್ಧತ್ವೋಕ್ತೀರಿತಿ ತೇತ್ |
ಉಚ್ಯತೇ - ಸ್ಫುಟತರವಿವೇಕಾಭಾವೇನ "ನೈಷಾಂ ಮಮಾಹಮಿತಿ ಧಿಃ ಷಸ್ಮಗಾಲಭಸ್ಯೇ"

ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯಪದೇಶವದತಿಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾभावेन देहादिभिन्नत्वेन सन्दिग्धत्वमुपेत्य पूर्वपक्षः कृतः । अत एव तत्र 'देहादितोऽतिविविक्ततया न प्रसिद्धः' इत्यतिशब्दप्रयोगः । वक्ष्यति च "देहाद्यन्यतया जीवस्य जिज्ञास्यत्वमङ्गीकृत्यापि" इत्यपिपदेनाभ्युपगमवादोऽयमिति । "देहात्मविवेकस्यावश्यकत्वात्" इति काचित्कटीका अभ्युपगमवादेनैव योज्येति । ननु तर्हि विचारविधेः का गतिरित्यतो वा, अस्मिन् पक्षे जिज्ञास्यत्वबाधकाजीवपरत्वमेव त्यज्यतामित्यतो वाऽऽह - तद् विजिज्ञासस्वेति । अप्रामाण्येन वा, प्रामाण्येऽपि ब्रह्मपरवाक्यमध्यस्थतया लोढादेर्विधिशक्तिप्रतिबन्धेन विचाराविधायकत्वेन वा, ब्रह्मशब्दार्थस्याजिज्ञास्यत्वेऽपि जीवपरत्वे श्रुतेरुपपत्तेरित्यर्थः । अतो न जिज्ञास्यत्वं जीवपरत्वे बाधकं, तस्यैवासिद्धेः अन्योन्याश्रयोऽपि प्रागुक्तो नास्ति, अन्यथा जिज्ञासासिद्धेरुक्तत्वादिति भावः । सुधापक्षे तु - जिज्ञास्यत्वस्य बाधकताशङ्कैव नास्ति, जीवे तस्याङ्गीकारादिति भावेनाह - सुधायां त्विति । अपिपदेनाभ्युपगमवादसूचनात् टीकाविरोधः परिहृतो भवति । सिद्धान्तीति । "विशिष्टाधिकारिक" इत्याद्युक्तविशेषणयुक्तेत्यर्थः ।

गुरुराजीय - नन्वेवं जीवस्य जिज्ञास्यत्वमभ्युपगम्य सिद्धान्त्यभिमतोक्त-विशेषणकजिज्ञासाक्षेपे जीवस्य सर्वथा निर्विषयत्वप्रतिपादकस्वप्रकाशत्वादिति टीकाविरोधः स्यात् । तावता शास्त्रानारम्भश्च न स्यात् । सर्वथा विषयशून्यत्व एव हि स स्यादित्यत आह - यद्वेति । इह टीकायां पूर्वपक्षेऽजिज्ञास्यत्वेनैव पूर्वपक्ष इत्यन्वयः । ननु कथमजिज्ञास्यत्वेन पूर्वपक्ष इत्यत उक्तं पूर्वाधिकरणेति ॥ पूर्वाधिकरणे यः स्वप्रकाशत्वेनासन्दिग्धत्वाच्च जीवस्य जिज्ञास्यत्वमिति पूर्वपक्षस्तस्यात्राप्यापत्त्या तादृशपूर्वं पक्षोत्राप्याप्नोति यतोऽतोऽजिज्ञास्यत्वेन पूर्वपक्षः सुकर इत्यर्थः । ननु तर्हि 'तद् विजिज्ञासस्व' इति जिज्ञासाविधायकवाक्यस्य का गतिरित्यत आह - तद् विजिज्ञासस्वेत्यस्यापीति । तथा च पूर्वाधिकरणे यथा 'तद् विजिज्ञासस्व' इत्यादिरजिज्ञास्यत्वेनोपपत्तिः कृता तथात्राप्युपपत्तेः कर्तुं शक्यत्वादित्यर्थः । नन्विह टीकायामजिज्ञास्यत्वेन पूर्वपक्षकरणे सुधाविरोध इत्यत आह - सुधायान्त्विति । एतद्विचारायां जीवस्य देहादितोऽन्यत्वेन जिज्ञास्यत्वस्याविवक्षितत्वाच्च सुधाविरोध इति भावः ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಎರಡೂ ಟೀಕೆಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಸುಧೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವಪರವೇ ಆಗಿರಿ. ಆದರೆ ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೇ ಅಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದೋ, ಅಥವಾ ಜಪಕ್ಕೋಸ್ಕರವೆಂದೋ ಪೂರ್ವಾಧಿಕ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಜೀವನನ್ನು ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಟೀಕೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೊರಟಿದೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವನು ದೇಹಾದಿವಿವಿಕ್ತನಾಗಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೋಕ್ತವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಡಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೊರಟಿದೆ. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಆದು ಹೀಗೆ - ಜೀವನು ಸಂದಿಗ್ಧನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷ್ಣುಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಟೀಕಾಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಜೀವಾನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳಾದ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಿಚಾರವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಜಡವಸ್ತುಗಳೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಗಳಾಗಿವೆ. ಜೀವನಾದರೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂಬುದೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ೧) ಜೀವನಿಗಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಲ್ಲ ೨) ಜೀವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜಡಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸುಳ್ಳು ೩) ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧ. ಈ ಮೂರು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆ ಮೂರು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಕಂದರೆ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲವೆಂದೂ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಜೀವಾತಿರಿಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಂತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನೇ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಜಡವಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಕಂದರೆ ಜೀವಾತಿರಿಕ್ತನಾದ

ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಒಂದುವೇಳೆ ಜೀವನಿಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಅಭೇದ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರ ಉಪಪಾದನೆಗೆ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನ ಧರ್ಮಗಳಾದ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡಬಹುದು.

ಉತ್ತರ :- ಜೀವನ ದೇಹಾದಿಭಿನ್ನತ್ವಾದಿಧರ್ಮವು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿವೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳೇನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದೇಹಭಿನ್ನತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ 'ಮಮ ದೇಹಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂದೇಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಜಾತಮಾತ್ರಾ ಮೃಗಾ ಗಾವೋ ಹಸ್ತಿನಃ ಪಕ್ಷಿಣೋ ರ್ಘುಷಾಃ |

ಭಯಾಭಯಸ್ಪೃಹೋಗಾದೌ ಕಾರಣಾನಿ ವಿಜಾನತೇ ||

ಜಿಂಕೆ, ಹಸು, ಆನೆ, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮೀನುಗಳು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ನನ್ನ ದೇಹವೆಂದು ಅಭಿಮಾನ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಯಕಾರಣವನ್ನು ಅಭಯಕಾರಣವನ್ನು ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ ಭೋಗದ ಕಾರಣವನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುತ್ತವೆ.

ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಚೈತನ್ಯದಂತೆ ದೇಹಾದಿಭೇದವು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ದೇಹಾದಿಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಏನರ್ಥ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಉತ್ತರ - ದೇಹಾದಿಭೇದಜ್ಞಾನವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ನೈಷಾಂ ಮಮಾಹಮಿತಿಧೀಃ ಶ್ವಸೃಗಾಲಭಕ್ಷ್ಮೀ' (ಭಾಗವತ) 'ನಾಯ ನರಿಗಳು ತಿನ್ನುವಂತಹ ಈ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೇಹಾದಿಭೇದಜ್ಞಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪಾಮರರಿಗೆ ದೇಹಾದಿಭೇದಜ್ಞಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪಾಮರರು ದೇಹವನ್ನೇ ಜೀವನವೆಂದು ತಿಳಿದು ಸಂಶಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂಶಯವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ದೇಹಾದಿತೋ ವಿವಿಕ್ತಯಾ ನಾತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಃ' 'ದೇಹಾದಿಭಿನ್ನನಾಗಿ ಅತಿಪ್ರತಿಧ್ವನಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವನೂ ಸಿದ್ಧ. ದೇಹಾದಿಭೇದವೂ ಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಸಿದ್ಧನಾಗದ ಕಾರಣ ಸಂದಿಗ್ಧವೆನಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಮುಂದೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ 'ದೇಹಾದನ್ಯತಯಾ ಜೀವಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮಂಗೀಕೃತ್ಯಾಽ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಜಪದದಿಂದ ದೇಹಾದನ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿನ ಸಂದೇಹವು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟು ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಜೀವನು ಆಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲ. ಅವನ ಧರ್ಮಗಳಾದ ದೇಹಭಿನ್ನತ್ವಾದಿಗಳು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸಿದ್ಧವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದೇಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯತ್ವ ಅಣುತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳ ಉಳಿದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ

ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಜೀವಾನೃನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯಾವ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ತದ್‌ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಜೀವಪರವೇ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ನೀವು ಜೀವನನ್ನು ಆಸಂದಿಗ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ತದ್‌ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಚಾರವಿಧಿಯು ಗತಿಯೇನು? ಅಥವಾ ಜೀವನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವೇ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ?

ಉತ್ತರ :- ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ತದ್‌ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ತದ್‌ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿವಚನವನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲದ ಜೀವನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಕ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲೋಠಾದಿಗಳ ವಿಧಿಶಕ್ತಿಯು ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಜೀವಪರವಾದರೆ ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಅಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಜೀವಪರವಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಕ್ಯಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟು ಟೀಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದ್ದು. ಸುಧೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ದೇಹಾದಿವ್ಯತಯಾ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಅಂಗೀಕೃತ್ಯಾಽ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಽ' ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಒಬ್ಬಿದ್ದು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

• • • • •

ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆನ್ನಲು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬಾಧಕವಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನ ಚ ಜೀವಪರತ್ವೇ “ಯತೋ ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಕಾರಣತ್ವಮೇವ ಬಾಧಕಮ್, ವಿಚ್ಛುರ್ದೇಶಗತಬ್ರಹ್ಮಪದವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಾಯ ಜೀವಸ್ಯಾಪ್ಯದೃಷ್ಟದ್ವಾರಾ ವಾ, ಜಗತೋ ಜೀವಕಲ್ಪಿತತವೇನ ವಾ, ತತ್ರ ಹೇತುತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । “ಇಮಾನಿ” ಇತ್ಯನೇನ ಜೀವಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಜಾತಸ್ಯೈವ ನಿರ್ದೇಶೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । ಅತಃ ಏವ “ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರವ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದೌ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯೇ

ಜೀವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾತ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗಃ । ಅತಃ ಏವ ಚ ನ ಜಾತ್ಯಾದಿಕಮಿಹ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವೇನ ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ, ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೇನೋಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯಾಸಮ್ಮಭೇನ, ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷ ಏವ ಬಾಧಕತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ ।

ಅನುವಾದ - 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಜೀವಪರವೆನ್ನಲು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು. 'ತದ್ವಿಜ್ಞಾಪ್ತತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಿಧಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದ ರೂಢ್ಯರ್ಥಸ್ವೀಕಾರವೆಂಬ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತನ್ನ ಅಧ್ಯಕ್ಷದ ಮುಖಾಂತರ ಜೀವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಥವಾ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಜೀವನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದ ಜೀವಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆತ್ಮಪದವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದಾನತ್ವವೆಂಬ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ.

ಕಠೀಣಪದಾರ್ಥ

ಜೀವಪರತ್ವೇ = ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುದು ಜೀವಪರವಾದರೆ, ವಿದ್ಯುದ್ದೇಶಗತಬ್ರಹ್ಮ- ಪದಸ್ಮಾರಸ್ಯಾಯ = 'ತದ್ವಿಜ್ಞಾಪ್ತ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಮಾರಸ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಇಮಾನೀತ್ಯನೇನ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಸ್ತುನಿರ್ದೇಶಕವಾದ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ. ಆತ ವಿವ ಚ = ಆತ್ಮಪದದ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೇ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - जिज्ञास्यत्वं न बाधकमित्युक्त्वा, सिद्धान्त्यभिमतं जगत्कारणत्वमपि न बाधकमित्याह - न चेति । अदृष्टद्वारेति । न्यायमतरीत्या सर्वस्य जीवोपभोग्यत्वेन जीवादृष्टनिमित्तत्वा अदृष्टद्वारा जगति जीवस्य हेतुत्वं, एकजीवमतरीत्या सर्वस्य जीवकल्पितत्वेन तत्कल्पकत्वेन वा तत्र हेतुत्वमित्यर्थः । अन्यथा विध्युद्देशस्य प्रधानत्वाद् तद्वत् ब्रह्मशब्दस्य रूढार्थत्यागलक्षणास्वारस्यं स्यादित्यर्थः ।

ನನು ಟೀಕಾಪಕ್ಷೇ “ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಚಾರವಿಧಿತ್ವಂ ನೇತಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವೇತುಕ್ಮ, ಅನ್ಯಥಾ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಸ್ಯೈವ ಜೀವಪರತ್ವೇ ಬಾಧಕತಾಪತ್ತೇ: । ತಥಾ ಚ ಕಥಂ “ವಿಧ್ಯುದೇಶಗತ” ಇತಿ । ಸತ್ಯಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ವಿಚಾರವಿಧಿತ್ವಮಗ್ನಿಹಿತಮಿತಿ, ತಂ ಪ್ರತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೇತ್ಯ-ಮಾಪಾದನಾದದೋಷ: । ವಿಧ್ಯುದೇಶಪದೇನೋಪಸंहಾರೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯೇಕೇ । ನನ್ವದೃಢದ್ವಾರಾ ಹೇತುತ್ವೇಽಪ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವೇತ್ಯುತ್ವಂ ನ ಜೀವಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ - ಇಮಾನೀತಿ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥನಿರ್ದೇಶಕತ್ವಾದಿದಮ ಇತಿ ಭಾವ: । ಏತೇನ - “ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮೇವ ಬಾಧಕಂ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಗ್ರನ್ಯೇನ । “ನ ಚ ರೂಢಿತ್ಯಾಗೇನ ಯೋಗಾಂಗೀಕಾರೋ ಯುಕ್ತ:; ಬಾಧಕಂ ವಿना ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್ । ನ ಚಾತ್ರ ತಾದೃಶಂ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ” ಇತಿ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯಂ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ । ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಜೀವಪರ ಇತ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಮಾಹ - ಅತಃ ಏವೇತಿ । ಆದಿಪದೇನ “ಯ ಆತ್ಮಾ ಸೋಽನ್ವೇಷ್ಯ:” ಇತ್ಯಾದಿಸುಧೋಕ್ತವಾಕ್ಯಗ್ರಹ: । ಇದಮುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಮತ್ವಾ “ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ” ಇತ್ಯುದಾಹೃತಮ್ । ತೇನ, “ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ” “ಯ ಆತ್ಮಾ” ಇತ್ಯನಯೋರೇವ ತತ್ರೋಪಾದನಾತ್ ‘ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾವಪಿ ಹ್ಯಾಸು ಶ್ರುತಿಪೃಕ್ತಾ ಹರೇಸ್ಸದಾ’ ಇತಿ ಬಹುವಚನಂ ಕಥಮ್ ಇತಿ ನ ಚಿಂತ್ಯಮಿತಿ ಭಾವ:; ಸುಧಾಯಾಂ ತದ್ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯುದಾಹರಣಸ್ಯ ಫಲಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಅನ್ಯಥಾಽತ್ರ ವಿಷ್ಣುವಿಚಾರವಿಧಿಃ ತತ್ರ ಜೀವವಿಚಾರವಿಧಿರिति ವಿಚಾರವಿಧೇರ್ನಾನಾರ್ಥತ್ವಂ ಪ್ರಸಂಜ್ಯೇತ, ಅಥಾಪ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠತಾಯಾ ಅನಿರ್ಣಯಾದಿತಿ ಭಾವ: ।

ನನು ಜೀವ ಇವ ಜಾತಿಕಮಲಾಸನಾದಾವಪಿ ರೂಢೇರ್ಜೀವ ಏವೇತಿ ಕಥಂ ನಿರ್ಣಯೋಽತಃ ಆಹ - ಅತಃ ಏವ ಚೇತಿ । ಆತ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥ: । एवं ಪೂರ್ವವಾದೀ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ ಸಾಧಕಮುಕ್ತವಾ, ಬಾಧಕಶ್ಚೋದ್ವಿತ್ಯ, ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಸಾಧಕಾಭಾವಮುಕ್ತಪ್ರಾಯಂ ಮತ್ವಾ, ಬಾಧಕಮಾಹ - ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ । “ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಮ್” ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಸ್ಯ ಕಥಂ ಕೃತಿಮತ್ತ್ವರೂಪಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥ: । “ನಿರ್ವಿಕಾರೋಽಕ್ಷರಶ್ಶುಭ್ಧ:” ಇತ್ಯಾದೇರ್ನಿರ್ವಿಕಾರಸ್ಯ ಕಥಂ ಪರಿಣಾಮಲಕ್ಷಣವಿಕಾರವತ್ಪರತ್ವರೂಪೋಪಾದನತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥ: । ನನು “ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರಾನಂದಮಯಾದೇರ್ವಿಷ್ಣುತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಹೇತುಕರಣಾದ್ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿಃ ಪತ್ತೇ: । ಅತಃ ಏವ ಪಾದಾಂತ್ಯಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ - “ಉಕ್ತಂ ಚಾನಂದಮಯಾಧಿಕರಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಮುಖ್ಯತ್ವಮ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಜೀವ ಇತಿ ಪೂರ್ವ: ಪಕ್ಷ: । ತಥಾ “ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೋಪದೇಶಾದಿತಿ ಹೇತುಕರಣಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಪ್ರಯೋಗಾच्च, ಸಿದ್ಧಂ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮ್ । ಅತಃ ಏವ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ

ಉಭಾವಧಿಕರಣೇ ಹೇತುಕೃತಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮिति “ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೆ ದೃಢವ್ಯಃ” ಇತ್ಯತ್ರಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ಉಭಾವಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ವಿಷ್ಣುಪರ ಇತಿ ಗ್ರನ್ಯಕಾರೋ ವಕ್ಷ್ಯತಿ । ನ ಚ ತಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯमाणತ್ವೇನ, ತತಃ ಪೂರ್ವ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಾಸಿದ್ಧೇವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋದಯ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷಚಂದ್ರಿಕಾಪಾಂ - “ಯದಪಿ “ವೈಶ್ವಾನರೋ ಜಾಯಮಾನಃ” ಇತ್ಯಗ್ನಿಸ್ತುಕ್ತೇ ವೈಶ್ವಾನರಶ್ರುತಿರ್ಜಾಯಮಾನತ್ವಂ ಲಿಂಗಂ ಚಾಸ್ತಿ । ತಥಾಽಪಿ ವಿಷ್ಣೌ ಶ್ರುತೇಃ ಸಾವಕಾಶತಾಪಾಃ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣೇ, ಲಿಂಗಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತಾಪಾ ಉಭಾವಧಿಕರಣೇ ಕಂಠೋಕ್ತತ್ವಾನ್ ತಾಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತಂ” ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯमाणತ್ವೇನೋತ್ತರತ್ರ ಸಿದ್ಧತ್ವೇಪಿಹಪೂರ್ವ-ಪಕ್ಷಾನುದಯಾದಿತಿ ಚೇದತ್ರ ಕೇचित್ - ‘ಯೋಗರೂಢಿಭ್ಯಾಂ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮಿಹೈವ ಸಿದ್ಧಂ ತತ್ರ ಹೇತುಕ್ರಿಯತೇ । ನ ತು ತತ್ರೈವ ಸಿದ್ಧಮ್ । ಚಂದ್ರಿಕಾವಾಕ್ಯಂತು ಭಾಷ್ಯೇ ಬಹುವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಾತ್ ತದಭಿಪ್ರಾಯೇನ ನೇಯಮ್’ ಇತ್ಯಾहुಃ । ‘ಅನ್ಯತ್ರ ಯೋಗೇನ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇಪಿಹ ವಾಕ್ಯೇ ರೂಢೌ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ರೂಢೌ ಜೀವ ಏವೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋದಯಃ’ ಇತಿ ಗುರುಪಾದಾಃ । ಏತೇನ ಯತ್ ಕೇನचित್ ಪ್ರಲಪಿತಂ, - ಜೀವೇ ದೇಹಬೃಹದತ್ವಾದಿನಾ ಯೋಗೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೋಪಪತ್ತೌ ರೂಢೌ ಮಾನಾಭಾವಃ । “ಬೃಹಜಾತಿ” ಇತ್ಯಾದಿತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ಕಿಂಚ “ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಪರೇ ವಿಷ್ಣೌ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೌ, “ಸ್ಯಾಚೈಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವತ್” “ಪರಂ ಜೈಮಿನಿಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತುತ್ರೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮिति ಕಯಶ್ಚೀವ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ - ಇತಿ, ತನ್ನಿರಸ್ತಮ್ । ವಿಷ್ಣೌ ಪುಷ್ಕಲಯೋಗೇನ ಮುಖ್ಯತ್ವಮನ್ಯತ್ರ ತದಭಾವೇನಾಮುಖ್ಯತ್ವಮिति ಸಿದ್ಧಾವಪಿಹ ಲೋಕರೂಢ್ಯಾ ಜೀವಪರತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿತಿ ಶಂಕನಾತ್ । ಏತच्छಂಕಾಪಾಃ ಕವಿದವಶ್ಯಂ ನಿರಾಕಾರ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ । ರೂಢಾವವಾಂತರಭೇದಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸ್ಯ ಚಾಥಾಪ್ಯಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ । ಯದಪಿ ಯೋಗೇನೋಪಪತ್ತೌ ರೂಢೌ ಮಾನಂ ನೇತಿ, ತನ್ನ, ಯೌಗಿಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ತೆರ್ಜೀವೇಽಸಮ್ಮಭಾದಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ದೇಹಬೃಹದತ್ವಾದಿರ್ಯೌಗಾರ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಮಾನಾಭಾವಾಚ್ಚ । ಸರ್ವಜ್ಞತಮೇನೋದಾಹತಸ್ಯ ಚಿರಂತನವ್ಯಾಕರಣಸಿದ್ಧಾಭಿಧಾನಸ್ಯಾ-ರ್ವಾಚೀನೆನಾಪಲಪಿತುಮನುಚಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಯತ್ಕಿಂಚಿದೇತತ್ ।

ಏತೇನ - ನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗೇನ ಸಾವಕಾಶಶ್ರುತಿಬಾಧಸ್ಯಾಂತರಧಿಕರಣೇ ವಕ್ಷ್ಯमाणತ್ವಾತ್ ನಿರವಕಾಶಕಾರಣತ್ವಾಲಿಂಗೇನ ಸಾವಕಾಶಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತೇರ್ಬಾಧಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ತೇನ ಗತಾರ್ಥಮಿದಮ್ । ಸಾವಕಾಶಶ್ರುತ್ಯಾ ನಿರವಕಾಶಾಲಿಂಗಬಾಧಾಯೋಗೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುದಯಶ್ಚೇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್, ತಾದೃಶ-ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ತದಧಿಕರಣವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯತ್ವೇಪಿಹ ತಮೇವ ನ್ಯಾಯಂ ಸಿದ್ಧವತ್ಕೃತ್ಯ ಕಾರಣತ್ವರೂಪಲಿಂಗಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತಾಮಾತ್ರಪ್ರತಿಪಾದನೆನಾಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಲಿಂಗಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತಾನಭ್ಯುಪಗಮೇನ

ಶ್ರುತೇರ್ವಿಧ್ಯುದೇಶಗತತ್ವೇನೋಪಸಂಹಾರಗತತ್ವೇನ ವಾ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋದಯಾತ್ । ನನು ಚೈವ-
ಮಾಕಾಶಾಧಿಕರಣಾದಾವಿವೇಹಾಪ್ಯನ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ನಿರವಕಾಶಕಾರಣತ್ವಾಲಿಕ್ಷೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ
ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಸ್ಥಾಪನೆನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್, ಪञ್ಚಾಧಿಕರಣ್ಯಾಃ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಪ್ತಾ-
ಸಂಕೃತೀರೀತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿರೂಢ್ಯತ ಇತಿ ಚೇನ, ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸಮರ್ಥನದ್ವಾರಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಮ್ಭ ಏವ ತಾತ್ಪರ್ಯೇನ
ತತ್ಸಮನ್ವಯ ಏವಾತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ । ತತ್ಸಮನ್ವಯಫಲಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ತಿಲಾಭಸ್ಯ 'ತದೇವ ಪರಮ್'
ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಂತರ ಏವ ಸಿದ್ಧೀರೀತ್ಯಾಶ್ಚಕ್ಷಮ್ ।

ಸನ್ನಹಸ್ತು -

ನಿರ್ಬಾಧರೂಢೇರ್ಜೀವೋಽತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣುರ್ನ ಯೌಗಿಕಃ ।

ಯೋಗಾಢ್ಢೇರ್ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಂ ರಥಕಾರನಯೇ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥

ಗುರೂಜೀಯ - ವಿಧ್ಯುದೇಶಗತೇತಿ । ನ ಚ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವರೂಪಬಾಧಕಾಢ್ಢ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೈವ
ಜೀವಪರತ್ವಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಯ ವಿಧ್ಯುದೇಶಗತತ್ವೇನ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್
ತತ್ತ್ವಾರಸ್ಯಾನುರೋಧೇನ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ಕಥಂಚಿನ್ನೇಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅದೃಶಢ್ಢಾರಾ ವಾ
ಕಲ್ಪಕತ್ವೇನ ವಾ ಜೀವಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವೇ ಜಾತಾದಿಪದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗಾಪತ್ತೀರೀತ್ಯಸ್ವರಸಾಢ್ಢ
ದೋಷಾಂತರ ಆಹ - ಇಮಾನೀತಿ । ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತಢ್ಢ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿವಾಕ್ಯಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಯ
ಜೀವಪರತ್ವೇ ಸಮಾಖ್ಯಾಮಾಹ - ಅತ ಏವೇತಿ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಪರತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಢ್ಢಾ
“ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ಢ್ಢಶ್ಚೈವ” ಇತ್ಯಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾವಾಕ್ಯೇ ಜೀವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇನ ತತ್ರ
ಜೀವಸ್ಯೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ತತ್ಸಮಾಖ್ಯಾನೇನ ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವೇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯೈವ
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಂ ಯಥಾಕಥಂಚಿನ್ನಜೀವಪರತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಅತ
ಏವೇತಿ । ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಅಗ್ನಿಮತ್ತ್ವಾದೇವ ಧೂಮಾನಿತಿವಜ್ಞಾತಾಯಮ್ -ಅತ ಏವೇತಿ ।
ಆತ್ಮಾ ಢ್ಢಶ್ಚೈವ ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯೇ ಜೀವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾತ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ತಢ್ಢ
ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜಾತ್ಯಾದಿಪರತ್ವೇ ತದ್ವಿರೋಧಾಪತ್ತೇರೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಢ್ಢ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿವಾಕ್ಯೇ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಪರತ್ವೇ ಕಾರಣತ್ವಂ ಬಾಧಕಂ ನ ಭವತೀತ್ಯುಪಪಾಢ್ಢ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವ ಏವ
ತದ್ಬಾಧಕಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಕಾರಣತ್ವಂ ಕಿಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಖೋಪಾದಾನತ್ವಂ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ಕ್ಷಮೇನ
ದೂಷಯತಿ - ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ॥ ಆಶೇ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವೇನೇತಿ ಹೇತುಃ । ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೇನೇತಿ ದ್ವಿತೀಯೇ
ಹೇತುಃ ।

ವಿವರಣೆ - 'ತಢ್ಢ'ಬ್ರಹ್ಮ' ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವೆನ್ನಲು ಹಾಗು ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನನ್ನು

ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಭಿಮತವಾದ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಬಾಧಕವಲ್ಲವೆಂದು 'ನಚಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನಂದನಿಸಲು 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದು ಬೇಡ. ಆದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ರೂಢ್ಯರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ರೂಢ್ಯರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಜೀವನ ಭೋಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇರುವಂತಹವುಗಳು. ಜೀವನು ಅದನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅದೃಷ್ಟವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂಬುದು ತಾರ್ಕಿಕಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದರಂತೆ ಅದೃಷ್ಟದ್ವಾರಾ ಜೀವನು ಜಗತ್ ಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಬಾಧಕ ಹೇಳಲಾಗದು. ಅಥವಾ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಜೀವನಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಜೀವನಿಂದ ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತು ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಏಕಜೀವವಾದಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಜೀವಕಲ್ಪಕವೆಂದು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಇದ್ದರೆ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು (ವಿದ್ಯುದ್ವೇಶ = ವಿಧಿವಾಕ್ಯ) ಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ವರಸವಾದ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಸುಧೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬುದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದರಿಂದ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಟೀಕಾಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಅಸಂದಿಗ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ವಿಧಿಗೆ ಏನು ಗತಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಆ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಧಾನವೇ ಅಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈಗ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವ್ಯಾಸ್ಪದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕಥಂಚಿತ್ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ? ಹೀಗಿರುವಾಗ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ವಿದ್ಯುದ್ವೇಶತಃ' ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು?

ಸಮಾಧಾನ - ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಇದನ್ನು ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಇದನ್ನು ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು 'ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಇದು ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ವಿದ್ಯುದ್ವೇಶತಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ನೀಡುವ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗಿದೆ - 'ವಿದ್ಯುದ್ವೇಶ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯ' ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿಪರವಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಈಗ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಮೊದಲು ಬಂದಿದೆ. 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಅನಂತರ ಬಂದಿದೆ. ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಆವಾಗ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟದ್ವಾರಾ ಹೇಳದ್ದೀರೇ ಹೊರತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಇದಂ' ಶಬ್ದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜೀವನು ಕರ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ 'ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮೇವ ಬಾಧಕಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಇಮಾನೀತ್ಯನೇನ ಜೀವಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಜಾತಸ್ತ್ವಂ ನಿರ್ದೇಶೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ 'ನಚ ರೂಢಿತ್ಯಾಗೇನ ಯೋಗಾಂಗೀಕಾರೋ ಯುಕ್ತಃ, ಬಾಧಕಂ ವಿನಾ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್ ನಚಾತ್ರ ತಾದೃಶಂ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಯ ಆತ್ಮಾ ಸೋಽನ್ವೇಷ್ಯವ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಉಳಿದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು 'ಆದಿ'ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ ಆದಿ ಪದದಿಂದ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ 'ಯ ಆತ್ಮಾ ಸೋಽನ್ವೇಷ್ಯವ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಬಂಧಮೋಕ್ಷವಪಿ ಹ್ಯಾಸು ಶ್ರುತಿಷೂಕ್ತಾ ಹರೇಸ್ವದಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತಿಷು' ಎಂಬ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಆಧಾರವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಮತ್ತು 'ಯ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಎರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಇದು ಹೇಗೆ?

ಉತ್ತರ :- ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಈಗ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರುತಿಷು' ಎಂಬ ಬಹುವಚನವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ರೂಢಿ ಇದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜಾತಿ, ಕಮಲಾಸನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೆಂದೇ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಆತ ವಿವ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಆತ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗವು ಜಾತಿ, ಕಮಲಾಸನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಆವಾಗ ನೀವು ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪ ಕೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದು ಪಕ್ಷ ದೃಢವಾಗಬೇಕಾದರೆ ನಾಲ್ಕು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕು - ೧) ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣ. ೨) ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೩) ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೪) ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣ ಇರುವಿಕೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ದೃಢವಾಗಲು ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳಿ ಬಾಧಕ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣವನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಷ್ಣುವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವೆನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. 'ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಆವಾಗ ಕೃತಿಮತ್ಸರೂಪವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಾತ್ಮವು ಭಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಉಪಾದಾನರೂಪವಾದ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ನಿರ್ವಿಕಾರೋಕ್ತೇಃ ಶುದ್ಧಃ' ಎಂದು ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್' ಆನಂದಮಯನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವಂತಹದ್ದು ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾದ ಮೇಲಷ್ಟೇ ಅದನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾದಾಂತಃಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧವತ್ಕೃತ್ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ಉಕ್ತಂ ಚಾನಂದಮಯಾಧಿಕರಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ ಮುಖ್ಯತ್ವಮ್' 'ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ' ಎಂದು. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಗೊಳಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ 'ವಿಷ್ಣೋ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೋಪದೇಶಾತ್' ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವನ್ನು ಹಾಕಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ದುಃಖಾ-ದೃಢಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ.

ಮುಂದೆ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದೇನೋ ಸರಿ. ಆದರೆ ಈಗ ಅದರ ಸಮರ್ಥನೆ ಆಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು ಮುಂದೆ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ವಿಷಯವು ಮೊದಲೂ ನಿರ್ಣೇತ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಮುಂದೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. - ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯದ್ಯಪಿ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಜಾಯಮಾನಃ ಇತ್ಯಗ್ನಿಸೂಕ್ತೇ ವೈಶ್ವಾನರಶ್ರುತಿರ್ಜಾಯಮಾನತ್ವಲಿಂಗಂಚಾಪಿ ತಥಾಪಿ ವಿಷ್ಣೋ

ಶ್ರುತೇಃ ಸಾವಕಾಶತಾಯಾ ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣೇ ರಿಂಗಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತಾಯಾ ದುಘ್ನಾದ್ಯಧಿಕರಣೇ ಕಂಠೋಕ್ತತ್ವಾನ್ನ ತಾಘ್ನಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತಮ್' ಎಂದಿದೆ.

ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೀಗೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆಗ್ನಿಯೂ ಆಗಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ವೈಶ್ವಾನರೋ ಜಾಯಮಾನಃ' ಎಂಬ ಆಗ್ನಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದುಘ್ನಾದ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಾಯಮಾನತ್ವರಿಂಗವನ್ನೂ ಸಾವಕಾಶವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸಾವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ರಿಂಗಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಮೊದಲು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ವಿಷಯವು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ತೀರಿದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗದು. ಪ್ರಕೃತ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಜೀವಪರವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅನುಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಿರಿ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ನೀಡುವ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗಿದೆ -

ಕೆಲವರ ಸಮಾಧಾನ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ವಿಷಯವೇ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಯೋಗ ಹಾಗು ರೂಢಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಅಲ್ಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ವಾದಾಂತ್ಯವ್ಯಾಘ್ರಾಧಿಕರಣದ ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ 'ಉಕ್ತಂ ಚಾನಂದಮಯಾಧಿಕರಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ ಮುಖ್ಯತ್ವಮ್' 'ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದೆ' ಎಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆಯಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆನ್ನಲು ಬಹುವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿರುವುದು. ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಯೌಗಿಕವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪರವಾದರೂ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನನ್ನೇ ಹೇಳಲು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದು ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರರ ಆಕ್ಷೇಪ - ಜೀವನಲ್ಲಿ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಬೃಂಹಣ ಎಂದರೆ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನು ದೇಹಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಕೊಡುವಾಗ ರೂಢಿಯಿಂದ ಜೀವನಂಬರ್ಥ ಹೇಳಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಬೃಹ ಜಾತೀ ಜೀವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕೋಶವು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಪರೇ ವಿಷ್ಣೋ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ವ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ಯಾಚ್ಚೈಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವತ್ ಪರಂ ಜೈಮಿನಿಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜೀವನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ ಜೀವನು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದರೂ ಲೋಕರೂಢಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಜೀವನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಏನೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ನಿರಾಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತವೆಂದು ಶಂಕೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಜೀವವರವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ರೂಢಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಜೀವನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗದ ಕಾರಣ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ದೇಹಬೃಂಹಕ (ದೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೆ) ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಯೋಗಾರ್ಥ ಹೇಳಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಬೃಹಜಾತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕೋಶವನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದದ್ದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನರಾದ ಸರ್ವಜ್ಞತಮರಾದ ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಈ ಕೋಶವನ್ನು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿನು ಅಪಲಾಪ ಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವರ ಈ ಆಕ್ಷೇಪವು ಉಪೇಕ್ಷಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಇವರನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು -

ಆಕ್ಷೇಪ - ಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದರೂ ಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾದಲ್ಲಿ, ಶ್ರುತಿಯೇ ಲಿಂಗದಿಂದ ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣತ್ವಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಕಾರಣತ್ವಲಿಂಗದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧ್ಯವಾದಾಗ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ. ಹೀಗೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂಬ ವಿಷಯವು ಗತಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವು ಬಾಧಿತವಾಗದಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಅಂತರಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗತಾರ್ಥವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ನ್ಯಾಯದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯು ನಮಗೆ ಅಂತರಧಿಕರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು. ಕೇವಲ ನ್ಯಾಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಗತಾರ್ಥವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಕಾರಣತ್ವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಲಿಂಗವೇ ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿಪರವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತ

ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಜೀವಪರವಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಆಕಾಶಾಧಿಕರಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಕಾರಣತ್ವದೊಂದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಇದು ತಪ್ಪು. ಮೊದಲಿನ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕಾರೂಪವಾಗಿ ಇವೆಯೆಂದು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಅಧಿಕರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಪೀಠಿಕಾರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸಮನ್ವಯದ ಫಲವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತೆಗೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸಮನ್ವಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಸಮಗ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಂಗ್ರಹ ಹೀಗಿದೆ

ನಿರ್ಬಾಧರೂಢೇರ್ಜೀವೋತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುರ್ನ ಯೌಗಿಕಃ |

ಯೋಗಾದ್ಯುತ್ಥೇರ್ಬಲೀಯಸ್ತೌ ರಥಕಾರನಯೇ ಸ್ಥಿತಮ್ ||

'ಯೋಗಾದ್ಯುತ್ಥೇರ್ಬಲೀಯಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ರಥಕಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ ರೂಢಿಯು ಜೀವನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೊರತು ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಲಾರ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮುಗಿಯಿತು.

'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ತು ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಗೊಂದಲ ಸಹಜ. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನು ಜೀವನೇ ಏಕಾಗವಾರದು? ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ ವಾದ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಘಟಪಟಾದಿ ಜಗತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಜೀವನು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕಳ ವಿಶಾಲವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ಘಟಪಟಾದಿಗಳ ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಆದಾಗ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಜೀವನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಆತ್ಮಾ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಪದವು ಸಹಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯ-ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಲು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ನಿಸ್ಪ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಗಲಾರ. ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೂ ಆಗಲಾರ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು । ವಿಷ್ಣುರೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ । “ಯ ತ್” ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತಿभिಃ
ವಿಷ್ಣವೇಕನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ “ಯತೋ ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿನಾಶ್ರವಣಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ
ಜೀವೇನುಪಪತ್ತಯಾ ರೂಢೇಪಿ ಬಾಧಾತ್ । ಅದೃಶ್ಯದ್ವಾರಾ ವಾ ಕಲ್ಪಕತ್ವೇನ ವಾ, ಜೀವಕಾರಣತ್ವೇ
ಜಾತಾದಿಪದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಯತ್ಯಾಗಾಪತ್ತೇಃ । ‘ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ’ ಇತಿ ಪದೋಕ್ತಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಸ್ಯ
ಚ ಸರ್ವಥಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ‘ಯತಃ’ ಇತಿ ‘ಯೇನ’ ಇತಿ ‘ಯತ್’ ಇತಿ “ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಚ
ಪ್ರತಿತಕಾರಣೀಕೃತಸ್ಯ ಚ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ । ‘ಇಮಾನಿ’ ಇತಿ ಸರ್ವನಾಮಾಶ್ಚ ಸಂಕೋಚಕಾ-
ಭಾವಾತ್ । ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಾಶ್ಚ “ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತೋಷು ನಿರಾಕರಣ್ಯ-
ಮಾಣತ್ವಾತ್ । ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಚಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ “ಆತ್ಮಾ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ
ಉಪಾಧಿಕರಣನೃಪಾಣ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವತ್ ವಿಷ್ಣುಪರತಾಪಾ ಎವ ನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್ । ಅನ್ವೇಷಣ-
ವಿಧಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಾಪಹತಪಾಪಮತ್ವಾದಿನಾಂ ಚ ಜೀವೇ ಶುದ್ಧರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಮಭವಶಙ್ಕಾಯಾಮಪಿ
ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿನಾಂ ಸರ್ವಥಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವಶ್ರುತೇಶ್ಚ “ಸ ಹಿ ಕರ್ತಾ” ಇತಿ
“ಸತ್ಯಕರ್ಮಾ” ಇತಿ “ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ” ಇತಿ “ಸ ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾನಸೃಜತ” ಇತಿ
“ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರೋತ್” ಇತ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ । “ಅಕರ್ಮಾಽಕ್ಷಿಣೀಕಾರಿತ್ವಾತ್”
ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮತ್ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೇಣಾಕ್ಷಿಣೀಕಾರಿತ್ವಾದಿನೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ।

ಅನುವಾದ - ಈ ಅಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು
ಜೀವನಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ‘ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು
ಅಂತಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದರಿಂದ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಅದೃಷ್ಟದ ಮುಖಾಂತರ ಅಥವಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೂ ಜಗತ್ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಹಿಂದಿನ ಮಾತು ಅಸಮೀಚನವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಜಾಯಂತೇ' 'ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗೌಣಾರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಹಿಂದಿರುವ 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ತ್ಯ ಹೇಳಿದೆ. ಜೀವನು ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಲು ಸರ್ವಥಾ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಜೀವಪರವೆಂದು 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಯತಃ, ಯೇನ, ಯತ್, ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಬ್ಬ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದೆ 'ಯತ್ಪ್ರಯತ್ನಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರವೆನ್ನುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಥಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದವಾದ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿ ಕರಣದಲ್ಲಂತೂ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. 'ಆತ್ಮಾ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ದುಭಿಧ್ಯದ್ಧಕ್ಕರಣನ್ಯಾಯದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೂ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂಬುದೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

'ಯ ಆತ್ಮಾ ಸೋಽನ್ವೇಷ್ಯವ್ಯಃ' ಎಂಬ ಅನ್ವೇಷಣವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪಾಪರಾಹಿತ್ಯವು ಜೀವನು ಶುದ್ಧನೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರಬಹುದೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಉಕ್ತವಾದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳಂತೂ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸರ್ವಥಾ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತತ್ವಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಶ್ರಮರಹಿತನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸಹ ಕರ್ತಾ' 'ಸತ್ಯಕರ್ಮಾ' 'ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ' 'ಸ ಇಮಾಂಽಲ್ಲೋಕಾನಸೃಜತ' 'ನಾಮಾರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರೋತ್' ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಕರ್ಮಾಽಕಿಂಚ್ಛಕಾರಿತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿರೂಪಾತ್ ಬಾಧಕಾದೇವ ರೂಢಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನ ವಿಣ್ಣುಪರತ್ವಂ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ಭಾವೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಹ - ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತಿವತಿ |

ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತಿಭಿರ್ವಿಣ್ಣುಮಾತ್ರಗಾತ್ಕಾರಣತ್ವತಃ |

ಬಾಧಕಾದ್ ರೂಢಿಬಾಧೇನ ವಿಣ್ಣುಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಃ ಶ್ರುತಃ ||

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಇತಿ ಸದ್ವಹಃ । ಯ ಉ ಇತಿತಿ । ಯದಪಿ “ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು ಪೃಥಿವಿ” ಇತ್ಯತ್ರ ರಕ್ಷಕತ್ವಂ, “ಚತುರ್ಭಿರ್ಮಾತು” ಇತ್ಯತ್ರ ನಿಯಾಮಕತ್ವಂ ಶ್ರುತಂ, ನ ತು ಕಾರಣತ್ವಮ್ । ತಥಾಪಿ ಜನಕಸ್ಯೈವ ರಕ್ಷಕತ್ವಾದಿಕಮಿತ್ಯುತ್ಸರ್ಗ ಇತಿ, ರಕ್ಷಕತ್ವಾದಯುಕ್ತೈವ ಕಾರಣತ್ವಂ ಲಬ್ಧಮಿತಿ ವಾ, “ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ ಜನಿತಾ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ, “ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾಃ” ಇತ್ಯಾದಿस्ಮೃತೌ ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತೇರ್ವಾ ಏವಮುಕ್ತಮ್ । ಶ್ರುತಾರ್ಥಸ್ತು ಟೀಕಾयां ಸ್ಪಷ್ಟಃ । ಏತೇನ - ಕಿಂ ಜನ್ಮಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷಣಮುತ ತತ್ಕಾರಣತ್ವಮ್ । ನಾಥಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಧರ್ಮತ್ವಾತ್ । ನಾನ್ಯಃ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಭು ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವಾದಿತಿ । ನನು ಜೀವಽಪಿ ಕಾರಣತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮತ ಆಹ - ಅದೃಶ್ಯೇತಿ । ಸಾಕ್ಷಾಜ್ಞಾನ್ಯ ಏವ ಜಾತಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಯತ್ ‘ಅಭಿ’ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಶಾಂತೀತ್ಯನೇನೋಕ್ತ-ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಾರಣತ್ವಾದಿಲಿಂಗಜಾತಸ್ಯ ಪಕ್ಷನಿಷ್ಠತ್ವಾಮಾಹ - ಯತ ಇತಿತಿ । ಯದ್ವಾ ಕೇಶಾಂಚಿನ್ಮತೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶಾ ವಿಶೇಷಣಭೇದೇ ವಿಶೇಷ್ಯಭೇದಮಾಶಂಕಾಹ - ಯತ ಇತಿತಿ । ಯತು - ‘ಇಮಾನಿ’ ಇತ್ಯನೇನ ಜೀವಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಜಾತಸ್ಯೈವ ನಿರ್ದೇಶ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ, ಚೇನೆತ್ಯಾಹ - ಇಮಾನೀತಿ । ಕತಿಪಯಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ನೇತ್ಯಾಹ - ಜೀವೇತಿ । ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃತಾಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತೇನ “ಕರ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯನೇನ ನ ವಿರೋಧಃ, ಯುಕ್ತಿಪಾದೇ “ಇತಲ್ಪಪದೇಶಾದ್ವಿತಾಕರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ” ಇತ್ಯಧಿಕರಣಗತಸೂತ್ರೇಭು, “ಏತೇನ ಶಿಷ್ಟಾಪರಿಗ್ರಹಾ ಅಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ” ಇತಿ ತತ್ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಾಂತಿಮಸೂತ್ರೇ ಚ, ಸಮಯಪಾದೇ ಚ “ಅನ್ಯಥಾಽನುಮಿತೌ ಚ ಜ್ಞಾಪಕವಿಯೋಗಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ನಿರಾಕರಿಸ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸೂತ್ರಗಾಮರ್ಥಸ್ತು ಭಾಷ್ಯಾದೌ ಸ್ಪಷ್ಟಃ, ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚಾತ್ರಾಪೀತಿ ನಾತ್ರ ಲಿಖ್ಯತೇ । ಉಕ್ತಜ್ಞಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ

-

ನ ಹಿ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಭವೇತ್ ।

ಹಿತಾಕ್ರಿಯಾದಿದೋಷಶ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇವ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ ॥ ಇತಿ ॥

ಏತೇನ “ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿಟೀಕಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ ಸಮರ್ಥ್ಯ, ಪ್ರಾಣುಕ್ತಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ತದಾಹ - ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಇತಿ । “ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಶ್ಯವ್ಯಃ” “ಯ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುರ್ವಿಂಶೋಕೋ ವಿಜಿಘತ್ಸೋಽಪಿಪಾಸಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಸೋಽನ್ವೇಶ್ಯವ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕವಾಕ್ಯಸ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ಏವ “ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ

श्रुतस्य” इति सामान्येनोक्तिः । “नारायणपरो ज्योतिरात्मा नारायणः परः” इति तैत्तिरीयश्रुतिः । बुभ्वादीति । “बुभ्वाद्यायतनं स्वशब्दात्” इत्यत्र ‘आत्मशब्दात्’ इति वक्तव्ये “स्वशब्दात्” इत्युक्तिस्तु स्वस्य विष्णोःशब्द इत्यपि विग्रहाश्रयणेन “तमेवैकं जानथ आत्मानं” इत्यात्मशब्दस्य विष्णवेकनिष्ठत्वख्यापनायेति वक्ष्यते । तथा चात्मशब्दात् बुभ्वाद्यायतनं विष्णुरित्युक्तन्यायेनेत्यर्थः ।

“जानथ आत्मानं” इति जिज्ञास्यत्वेन श्रुतात्मनो विष्णुत्वं “अमृतस्यैष सेतुः” इत्युत्तरवाक्यस्यलिङ्गाधीनमिति न्यायेन इत्युक्तम् – न्याय्यत्वादिति । ‘एकत्र निर्णीतः शास्त्रार्थोन्यत्रापि’ इति न्यायप्राप्तत्वादित्यर्थः । अन्यथा जिज्ञासावाक्यानां नानाधर्मिकजिज्ञासाविधायकत्वप्रसङ्ग इति भावः । “य आत्मा” इति वाक्यगतात्मशब्दस्य जीवपरत्वे बाधकमप्याह – अन्वेषणेति । “शङ्कयामपि” इत्यभ्युपगमवादः, तेषामपि जीवे स्वतोऽभावात् । यद् वक्ष्यति दहरनये – अशनायादिकानन्ये तत्प्रसादात् तरन्ति हि – इति ॥

सत्यकामत्वादीनामिति । “सत्यकामः परो नास्ति” इत्याद्युक्तेरिति भावः । उक्तं च तत्र टीकायां – “अपहतपाप्मत्वादीनां कथंचिदन्यत्र वृत्तावपि न कथंचिदन्यत्र सत्यकामत्वादीत्याशयेनाह – सत्यकाम इति” इति । एतेन – जन्मादिकारणत्वमुपलक्षणं, जिज्ञासाविधिवाक्येषु यत्र यत्र जीवपरत्वे यद्बाधकमस्ति, सत्यकामत्वादिकं, “ओमित्येतदक्षरमुद्रीयमुपासीत” इत्यादाबुद्रीयत्वादिकं तत्सर्वं ग्राह्यमिति सूचयता –

“सृष्टिः स्थितिश्च संहारो नियतिर्ज्ञानमावृतिः ।

बन्धमोक्षावपि..... ॥”

इत्यनुव्याख्यानदिशा सुधायां सृष्ट्यादीनामेव बाधकत्वेनोपपादनमुपलक्षणं, आत्मशब्देऽपि विष्णुपरत्वमुक्तदिशोपपाद्यमित्युक्तं भवति । उक्तं च सुधायां – “न चैकमेव सर्वत्र जिज्ञासाविधायकश्रुतिषु लक्षणं श्रूयते” इत्यादि । एवं रूढित्यागे हेतुभूतं परपक्षे बाधकं स्वपक्षे साधकं च समर्थं, प्रागुक्तबाधकमुद्धरति – निष्क्रियत्वश्रुतेश्चेति । “अलिङ्घ्यकारित्वादिनोपपत्तेश्च” इत्यन्वयः । उक्तं च सुधायां

“भेदेनैव तु मुख्यार्थसम्भवे” इत्यस्य व्याख्यावसरे - ‘आगमस्याङ्घ्रिकारित्वाद्यर्थतया सावकाशत्वात्’ इति । लोकेऽनायासेन कर्मकतरि ‘अकर्ता’ इति प्रयोगः । वेदेऽपि “अपशवो वा अन्ये गोअश्वेभ्यः” इत्यत्र गवाश्वाभ्यपशुषु प्राशस्त्याभावेन ‘अपशवः’ इति प्रयोगः । उक्तं चाद्ये “तत्सिद्धिजातिसारूप्यप्रशंसाभूमलिङ्ग-समवायात्” इति तत्सिद्धिपेटिकायाम् । तथा च ‘निष्क्रियं’ इति प्रयास-साध्यक्रियानिषेधो न सामान्यक्रियानिषेध इत्यर्थः । वक्ष्यते च द्वितीये “असद्व्यपदेशान्नेति चेन्न धर्मांतरेण वाक्यशेषात्” इति सूत्रे “नासदासीत्” इति वाक्ये, कारणासत्त्वमुच्यत इत्याशङ्क्य, स्वातन्त्र्यादिधर्मान्तरेण निषेधो न स्वरूपेणेति ।

ननु तत्र मानान्तरबाधात् प्राशस्त्यस्वातन्त्र्यादिधर्मान्तरनिषेधो न स्वरूपेण । न चात्र बाधकमस्तीत्यत आह - सहीति । “अथ वेशान्तान्पुष्करिण्यस्त्रवन्त्यः सृजते स हि कर्ता” बृहदारण्यकश्रुतिः । “सत्यकर्मा महात्मा” इति । तदनन्यत्वनयभाष्योक्ता श्रुतिः । “स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा स इदं सर्वमसृजत” इति तैत्तिरीयश्रुतिः । “स ऐक्षत लोकान्नु सृजा इति । स इमांल्लोकानसृजत” इत्यैतरेयश्रुतिः । “नामरूपे व्याकरोत्” इति शब्दार्थात्मक-प्रपञ्चकर्तृत्वार्थकच्छान्दोग्यश्रुतिः । आदिशब्दात् “स विश्वकृत्स हि सर्वस्य कर्ता” कर्तारमीशं पुरुषं ब्रह्मयोनिम्” इत्यादेर्ग्रहः । ननु श्रुतित्वाविशेषे कर्तृत्व-श्रुतेरेवान्यार्थता किं न स्यादिति चेन्न, कर्तृत्वश्रुतीनां बहुत्वेन बहुबाधस्या-न्याय्यत्वात् । निषेधरूपतया निष्क्रियत्वश्रुतिः प्रबलेति चेत्, ‘न हिंस्यात्’ इति निषेधवाक्यादपि यागीयहिंसावाक्यस्य बलवत्त्वदर्शनादिति । विस्तृतञ्चैतत् न्यायामृते । अत एवाह - बलादिति । किञ्च - “व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिः” इति न्यायेन व्याख्यानरूपविवशेषवचनाच्चैवमेवेत्याह - अकर्मैति ।

‘अकर्माङ्घ्रिकारित्वाभित्यत्वादज एव च ।’

इति दशमतात्पर्योदाहृतब्रह्मतर्कस्मृत्यनुसारेणेत्यर्थः । सर्वेषां पञ्चम्यन्तानां “विष्णुरेव जिज्ञास्यं ब्रह्म” इति पूर्वसाध्येनान्वयः ।

ಗುರುಜೀಯ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಯೋಗಮೇವಾಶ್ರಿತ್ಯ ಜೀವೇ ರೂಢಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ರೂಢಿ-
 ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾಧೌಗಿಕಾರ್ಯಪರತ್ವಮೇವೈತ್ಯಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ಪರೋಕ್ತಂ ಜೀವೇ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತ್ವೇನ
 ರೂಢ್ಯಬಾಧಕತ್ವಂ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣವೇಕನಿಹತ್ವಸಮರ್ಪನೆನ ನಿರಾಕುರ್ವನ್ ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಹ -
 ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತಿವತಿ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಪರತ್ವೇ ಯತೋ ವೇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಕಾರಣತ್ವಾನು-
 ಪಪತ್ತಿಃ । ನ ಚೇಮಾನೀತ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಕರ್ತೃಕಾರ್ಯಜಾತಪರಾಮರ್ಶಕತ್ವಾನಾನುಪಪತ್ತಿರिति
 ವಾಚ್ಯಮ್ । ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ಸಂಕ್ಷೇಪಾಸಮ್ಮವಾದಿತ್ಯಾಹ - ಇಮಾನೀತಿ । ಅನ್ಯಥಾ
 ಸರ್ವನಾಮತ್ವಮೇವ ನ ಸ್ಪಾದिति ಭಾವಃ । ಏತಾವತಾ ಜೀವೇ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಮಪ್ಪ್ರಕೃತ್ಯ
 ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ಸಂಕ್ಷೇಪಾನುಪಪತ್ತಯಾ ಯತೋ ವೇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಕಾರಣತ್ವಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ
 ವಾಕ್ಯಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಪರತ್ವೇ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಇದಾನಿಂ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ
 ಜೀವೇನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಹ - ಜೀವೇತಿ । ಆತ್ಮಾ ದ್ರಶ್ಯ ಇತ್ಯಾದೌ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಿವಾಕ್ಯೇ ಜೀವೇ
 ಪ್ರಸಿದ್ಧಾತ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗೇನ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಜೀವ ಏವೇತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತತ್ರ ದೃಶ್ಯಾಂತ
 ಏವಾಸಮ್ಮಪ್ರತಿಪನ್ನ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಇತಿ । ಕಿಂಚಿತ್ ಅನ್ವೇಷಣವಾಕ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದೋ
 ನ ಜೀವಪರಃ ತತ್ರಾಪಹತಪಾಪ್ತತ್ವಾದಿನಾಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ಶುಭ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯೇನ ತೇ ಸಮ್ಮವಂತೀತಿ
 ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಯಃ ಸರ್ವಥಾ ನೋಪಪದಂತ ಇತ್ಯಾಹ - ಅನ್ವೇಷಣ-
 ವಿಧಿವಾಕ್ಯೇತಿ ॥ ಕಾರಣತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷ ಏವ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ, ಪರಿಹರತಿ - ನಿಷ್ಕ್ರಯತ್ವ-
 ಶ್ರುತಿರिति ।

ವಿವರಣೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಜಗತ್
 ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅದೃಷ್ಟದ್ವಾರಾ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ
 ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ
 ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯೋಗವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು
 ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗೀಕಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಆ
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಾವಕಾಶವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ
 ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಭಾಗದ ಸಂಗ್ರಹ ಹೀಗಿದೆ -

ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತ ಶ್ರುತಿಭಿರ್ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರಗಾತ್ಮಾರಣತ್ವಃ ।

ಬಾಧಕಾದ್ ರೂಢಿಬಾಧೇನ ವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಃ ಶ್ರುತಃ ॥

ರೂಢಿಬಾಧಕಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆಯೆಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ
 ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ

ಜಮ್ಬೂಕೇಶರಾ

ಶ್ರುತಿಗೌರವ ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವವುಗಳೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು ಪೃಥಿವೀಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಕತ್ವವು 'ಚತುರ್ಭುಜಾಕಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಕಾರಣತ್ವ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆಂದದ್ದು ತಪ್ಪಾಯಿತು.

ಉತ್ತರ :- ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಜನಕಸ್ಯೈವ ರಕ್ಷಕತ್ವಾದಿಕಮ್' 'ಜನಕನಿಗೇ ರಕ್ಷಕತ್ವಾದಿಗಳು ಕೂಡುತ್ತವೆ' ಎಂಬ ಸಾಪೇಕ್ಷದನಿಯಮದಂತೆ 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ 'ಯೋ ನಃ ಪಿತಾ ಜನಿತಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತಿಭಿಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೋ? ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೋ? ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರಪಂಚದ ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದು. ಇನ್ನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದೆಂಬ ಕೆಲವರ ವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗೌರವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಆವಾಗ ಅದು ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದೃಷ್ಟದ್ದಾರು, ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಕರ್ತೃನ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ನಾವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟದ್ದಾರು ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಕರ್ತೃನ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಜಾಯಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲದೆ 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' (ಅಭಿ = ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಸಂ = ಚೆನ್ನಾಗಿ, ವಿಶಂತಿ = ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ತವೂ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಜೀವನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಮುಕ್ತರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಆಗುತ್ತಾನೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವಾದಿರಿಂಗಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಮಾತು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಕಾರಣತ್ವಾದಿಸಕಲಿಂಗಗಳು ಪಕ್ಷನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು 'ಯತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಯತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಪೀಠಿಕೆ ನೀಡಬಹುದು. ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ತತ್ವ, ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಭಿನ್ನವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ಯತಃ ಇತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಜೀವಕರ್ತೃಕವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಅರ್ಥಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿದರೆ 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬುದು ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದವೇ ಆಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳ ಕಾರಣತ್ವ ಜೀವನಿಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಕರ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದಾರೆಯೇ ಹೊರತು ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಯುಕ್ತವಾದ 'ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಆದರೆ ಹಿಂಗಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರವಾದ 'ಎತೇನ ಶಿಷ್ಟಾ ಅಪರಿಗ್ರಹಾ ಆಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮತ್ತು ಸಮಯಪಾದದಲ್ಲಿರುವ 'ಅನ್ಯಥಾನುಮಿತೌ ಚ ಜ್ಞಾತೃವಿಯೋಗಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೂ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ಮಂಡಿಸಿದ ವಿಷಯದಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತು ಹೀಗಿದೆ -

ನಹಿ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಭವೇತ್ |

ಹಿತಾಕ್ರಿಯಾದಿದೋಷಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭುಃ ||

ಹಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಹಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದ ಜೀವನಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸರೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು 'ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯ ಆತ್ಮಾವಹತವಾಪ್ಯಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುರ್ವಿಶೋಕೋ ವಿಜಿಘತ್ಸೋಽಪಿವಾಸಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಸೋಽನ್ಯೇಷ್ವಪ್ತಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೇ ಆಗಿದೆ. ತೃತ್ತೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣಪರೋ ಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ' ಎಂದು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಾರಾಯಣಪರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ದುಘ್ನಾದ್ವಾಯತನಂ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂದಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವಸ್ಯ ಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ತನ್ನ (ವಿಷ್ಣುವಿನ) ಶಬ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಾತ್ರನಿಷ್ಠವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆಂದು ಮುಂದೆ ದುಘ್ನಾದ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ. ದುಘ್ನಾದ್ವಾಧಿಕರಣವ್ಯಾಯವೆಂದರೆ 'ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ದುಘ್ನಾದ್ವಾಯತನಂ ವಿಷ್ಣುಃ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯಾವ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತೋ ಅದೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಒಂದೊಂದು ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಜಿಜ್ಞಾಸುರೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂದರ್ಥ ಹೇಳಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ವಿಷ್ಣುವೆಂದೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು 'ಯ ಆತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದರೆ ಬಾಧಕವೂ ಇದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಅಪಹತವಾಪ್ತವಾದ್ದಿಗಳು ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಬರಲಾರವು. ಶುದ್ಧರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಅಪಹತವಾಪ್ತವಾದ್ದಿಗಳು ಬರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಪಹತವಾಪ್ತವು ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ದಹರಾಧಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅಶನಾಯಾದಿಕಾನನ್ಯೇ ತತ್ಸನಾದಾತ್ರರಂತಿ ಹಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಪರೋ ನಾಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಬಲದಿಂದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಪಹತವಾಪ್ತವಾದೀನಾಂ ಕಥಂಚಿದನ್ಯತ್ರ ವೃತ್ತಾವಶಿ ನ ಕಥಂಚಿದನ್ಯತ್ರ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ ಸತ್ಯಕಾಮ ಇತಿ' ಅಪಹತವಾಪ್ತವಾದ್ದಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕಥಂಚಿತ್ ಬಂದರೂ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕಥಂಚಿದಪಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಂತೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಬಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. - ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಪರತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗಿ ಹೇಳಲಿಟ್ಟ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಹಾಗೆಯೇ 'ಓಮಿತ್ಯೇತದಕ್ಷರಮುದ್ದಿಗಧಮುಷಾಸೀತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉದ್ದಿಗಧತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಅಪಹತವಾಪ್ತವಾದೀನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ 'ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ | ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾವಶಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ರೂಢಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು 'ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವತ್ಯುತೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವತ್ಯುತೇಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಕಿಷ್ಕಪ್ರಕಾರಿತ್ವಾದಿನೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ದುಘ್ನಾದ್ಯಧಿಕರಣಾನ್ಯಾಯೇನ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ನ್ಯಾಯೇನ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ನ್ಯಾಯದ ಮುಖಾಂತರವೇ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಆಲ್ಲೇ ಮುಂದೆ 'ಅಮೃತಸೃಷ್ಟ ಸೇತುಃ' ವಿಷ್ಣುವು ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮುಕ್ತೋಪಸೃಪ್ತತ್ವಲಿಂಗದಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು.

ದುಘ್ನಾದ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ದುಘ್ನಾದ್ಯಧಿಕರಣಾನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವರವೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ 'ತಮೇವೈಕಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಮುಂದೆ ಇರುವ 'ಅಮೃತಸೃಷ್ಟ ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಮುಕ್ತೋಪಸೃಪ್ತತ್ವಲಿಂಗದಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ನ್ಯಾಯೇನ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್ = ಏಕತ್ರ ನಿರ್ಣೇತಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋ ಅನ್ಯತ್ರಾಪೀತಿನ್ಯಾಯಪ್ರತ್ಯಾತ್, 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. 'ಏಕತ್ರ ನಿರ್ಣೇತಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಃ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಬಲದಿಂದ 'ಆತ್ಮವಾತ್ಸರೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಜಿಜ್ಞಾಸರೆಂದಂತಾಗಿ ಯಾರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದಿರಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಯ ಆತ್ಮ ಅಪಹತಪಾಪಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬಾಧಕವೂ ಇದೆ. ಅಪಹತಪಾಪತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕಥಂಚಿತ್ (ಅಸ್ತಾಂತತ್ಯೇಣ) ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕಥಂಚಿದಪಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ದಹರಾಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವನು ಮುಕ್ತನಾದ ಮೇಲೆ ಅಪಹತಪಾಪತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಂತೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳೂ ಬರಹುದು. ಆದರೆ ಅವುಗಳು ಕೇವಲ ಪರಿಭಾಷಿಕರೂಪವಾದದ್ದೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವಪರವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕವಾದ ಯಾವುದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಜೀವಪರವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬಾಧಕವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸುಧಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ' ಎಂಬುದೂ ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನೂ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಸುಧಯಲ್ಲಿ 'ನ ಚೈಕಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಿಕಶ್ಚುತಿಷು ಲಕ್ಷಣಂ ತ್ವಯತೇ' 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಿಕವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣ ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ರೂಢಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕವನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಯಿತು.

ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪರಪಕ್ಷವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿ ಹೇಳಿದ ಬಾಧಕವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಾಗಬೇಕು. ಅಥವಾ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಗಬೇಕು. 'ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ ಶಾಂತಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಅವನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ನಿರ್ವಿಕಾರೋಽಕ್ಷರೋ ಶುದ್ಧಃ'

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಅವನಿಗೆ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೂ ಆಗಲಾರ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿದ್ದ. ಈ ಬಾಧಕವನ್ನು 'ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತತ್ವತೇಶ್ಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಹಿ ಕರ್ತಾ' ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳ ಬಲದಿಂದ ಎಲ್ಲೋ ಒಂದರಡು 'ಕರ್ತನಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತತ್ವತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಕ್ಷಿಪ್ಪಕಾರಿತ್ವಾದಿನೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಭೇದೇನೈವ ತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಂಭವೇ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಆಗಮಸ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ಪಕಾರಿತ್ವಾದ್ಯರ್ಥತಯಾ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್' 'ಕರ್ತನಲ್ಲವೆನ್ನುವ' ಆಗಮಕ್ಕೆ 'ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದಾಗ ಸಾವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.' ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಇದು ಕಂಡಿದೆ - ಯಾರು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹವರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೆಲಸವೇ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ.

ವೇದದಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಪ್ರಯೋಗ ಕಾಣಸುತ್ತುದೆ - 'ಅಪಶವೋ ವಾ ಅನ್ಯೇ ಗೋ ಅಶ್ವೇಭ್ಯಃ' 'ಗೋ ಮತ್ತು ಅಶ್ವ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪಶುಗಳು ಪಶುಗಳೇ ಅಲ್ಲ.' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ 'ಅಪಶವ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ತತ್ ಸಿದ್ಧಿಜಾತಿಸಾರೂಪ್ಯ ಪ್ರಶಂಸಾಭೂಮಲಿಂಗಸಮವಾಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಪೇಟಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಕರ್ತನನ್ನೆತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನೂ ಮುಂದೆ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಆರಂಭಣಾಧಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಕಾಲಾದಿಕಾರಣಗಳು ಇವೆ. ಆದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣನಾದವನು ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಅಸದ್ ವೈಪದೇಶಾನ್ವೇತಿ ಚೇನ್ನ ಧರ್ಮಾಂತರೇಣ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಅಸದ್ ವೈಪದೇಶಾತ್ = 'ನಾಸದಾಸೀತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಾರಣವನ್ನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಾಂತರೇಣ = ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ತಮ ಆಸೀತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಶೇಷವಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ 'ನಾಸದಾಸೀತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಕಾರಣಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯಾಸಪೂರ್ವಕಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ದೃಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿವೆ. ನೀವು ನೀಡಿದ ಎರಡೂ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಅಥವಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಧರ್ಮನಿಷೇಧಪರವಾಗಿ

ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ತರಹದ ಬಾಧಕ ಪ್ರಕೃತ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬಾರದು.

ಉತ್ತರ :- ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು 'ಸಹಿ ಕರ್ತಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಥ ವೇತಾಂತಾನ್ ಪುಷ್ಕರಿಣ್ಯಸ್ಥವಂತ್ಯಸ್ತಜತೇ ಸಹಿ ಕರ್ತಾ' ಎಂದು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಸತ್ಯಕರ್ಮಾ ಮಾಹುತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಆರಂಭಣಾಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸತಪೋಽತಪಃ ಸತಪಸ್ವಿತ್ವಾ ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ' (ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶ್ರುತಿ) 'ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರೋತ್' (ಛಾಂದೋಗ್ಯ) ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ 'ಸ ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಸಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ' 'ಕರ್ತಾರಮೀಶಂ ಪುರುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಯೋನಿಮ್' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ. ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷಿಪ್ಪಣಾರಿತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಕರ್ತೃತ್ವವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿ ಕರ್ತೃತ್ವನಿಷೇಧಕಶ್ರುತಿ ಎರಡೂ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿಗೇನೆ ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಮಾಡೋಣ. ಕರ್ತೃತ್ವನಿಷೇಧಕಶ್ರುತಿಗೇ ಗೌಣಾರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು?

ಉತ್ತರ :- ಕರ್ತೃತ್ವವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿಗಳು ಬಹಳ ಇವೆ. ಬಹುತ್ವೇನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗಲ್ಲ ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಮಾಡುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಶ್ರುತಿಯೂ ನಿಷೇಧರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಇದು ತಪ್ಪು. ನಿಷೇಧರೂಪವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗುವುದಾದರೆ 'ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಈ ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಯಾಗೀಯಹಿಂಸಾವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಅದ್ವೈತರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದರ ಖಂಡನೆಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ನ್ಯಾಯಾಮೃತದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಿಷೇಧವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವಾಗುವುದಾದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವಳ ಮಾತೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಬಹುತ್ವೇನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆಯೆಂದು 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ' 'ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಪಡೆಯಬೇಕು' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಶ್ರುತಿಯು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಾಖ್ಯಾನಬಲದಿಂದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು ಸೂಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. 'ಅಕರ್ಮಾಕ್ಷಿಪ್ಪಣಾರಿತ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಾದಜಿವವ ಚ' ಎಂಬುದು ಭಾಗವತದ ದಶಮಸ್ಕಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಒಕ್ಕತರ್ಕವಚನವಾಗಿದೆ.

ಈ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಂಚಮೃಂತವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಹೇತುವಾಕ್ಯಗಳು. ಇವುಗಳಿಗಲ್ಲ - 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಾಧ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಜೀವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಾರದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೃಷ್ಟದ ಮುಖಾಂತರ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ಮತ್ತು ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸುತರಾಂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಲು ನಿಷ್ಕಿಯತ್ವಶ್ರುತಿವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಮರಹಿತವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಅದರರ್ಥ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಸಹಕರ್ತಾ' 'ಸತ್ಯಕರ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನ ಚ "ಯತಃ" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕಾರಣಾನುವಾದೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕತ್ವಾದನುವಾದೇ ಚ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ಮಾನಾಂತರೇಣಾಸ್ಮದಾದೇರ್ಯಾದೃಶಂ ಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ, ತತ್ಪರಮೇವೇದಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ಅಸ್ಯಾನುವಾದಕತ್ವೇಽಪಿ "ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾ ವಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್" ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಕಾರಣಪರತ್ವಾತ್' ।

(೧) ಭಾಟಸಕ್ತಹಃ -

ಅಥ ಪಶ್ಚಿಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ (ಸೂತ್ರ ೮-೧)

ತೇವದರ್ಶನಾತ್ ವಿರೋಧಸ್ಯ ಸಮಾ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ || ೮ ||

(ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾ ವಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ || ೯ ||)

ಪೂರ್ವ ಶ್ರುತಿಸ್ಮತ್ಪ್ರತಿವಿರೋಧೇಽಪಿ ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಾವಿಹಾಪಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ವಿರೂಢಯೋರಪಿ ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಶಕ್ತಿನಾಡಾ, ಆಚಾರಪ್ರಸಂಗಾಚ್ಛಬ್ದಪ್ರಯೋಗರೂಪಾಚಾರಚಿಂತನಾತ್ರಾಸನ್ನಿಕೀ ವಾ ಸಕ್ಷತಿಃ। ವರುಣಪ್ರಧಾಸಾಖ್ಯೋ ಪರ್ವಣಿ ಶ್ರುತಂ 'ಯಮಯಶ್ಚರ್ಮವತಿ' ಇತಿ 'ವಾರಾಹಿ ಉಪಾನಹಾವುಪಮುಚತೇ' ಇತಿ । ತತ್ರ ಕೇಚಿವವರಾಹಶಬ್ದೋ ದೀರ್ಘಶ್ರುಕಸುಕರಯೋಃ ಪ್ರಯುಜತೇ । ಅನ್ಯೇ ಪ್ರಿಯಗುಣಾಯಸಯೋಃ । ತತ್ರ ಕಿಂ ಯಾದಿಶಬ್ದಃ ಉಪಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಃ, ಉತಃ ದೀರ್ಘಶ್ರುಕಾದಿವೇವ ಮುಖ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರ ಗೌಣಃ ಇತಿ ಸಂದೇಹೇ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರೇಣ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯೇಷು ಶಬ್ದಾರ್ಥೇಷು ದ್ವಿವಿಧಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ವಿರೋಧಸ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್ ದ್ವಿವಿಧಾ ಅಪ್ಯರ್ಥಾ ವಿಕಲ್ಪೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್ || ತೇವಿತ್ಯಾದಿ || ನಿಗದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಅನುವಾದ - ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅನುವಾದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾನಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವ ಕಂಡಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವ್ಯವಹಾರವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಅನುವಾದಕವಾಗಿದ್ದರೂ ‘ಶಾಸ್ತ್ರಾಪ್ತ ವಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಇತರ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಕೃಚಿತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಯಾದೃಶಂ = ಪರಾಧೀನವಾದ, ಅಲ್ಪವಾದ, ಅಸ್ಥಾಃ = ‘ಯತೋವಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಕಾರಣತ್ವಪರಂ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಜೀವೇ ಸಾವಕಾಶಮಿತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇ - ನ ಚೇತಿ । ಯಾದೃಶಮಿತಿ । ಪರಾಧೀನಮಲ್ಪಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ - ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾ ವೇತಿ । ಆಧೇ ತೃತೀಯಾದೇ “ತೇಷ್ವದರ್ಶನಾದಿರೋಧಸ್ಯ ಸಮಾ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ ಪಶ್ಚಮೇಽಧಿಕರಣೇ. “ಯಮಯಶ್ಚರ್ಮವತಿ” ಇತ್ಯತ್ರ ಯವಶಬ್ದಃ ಕಿಂ ದೀರ್ಘಶ್ಲೋಕಃ ಉತ ಪ್ರಿಯಕ್ಷುಪರ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಉಭಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದುಭಯಪರಸ್ತುತ್ಯಬಲತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಕಲ್ಪ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಏಕತ್ರ ಮುಖ್ಯತ್ವೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಗೌಣತ್ವೇನಾಪ್ಯುಪಪತ್ತೌ, ನೋಭಯತ್ರ ಶಕ್ತಿಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ ।

ನ ಚ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಃ, “ಯತ್ರಾನ್ಯಾ ಆಘಾತಯೋಮ್ಲಾಯಂತೇ ಅಯೈತೇ ಮೋದಮಾನಾ ಇವೋತ್ತಿष्ठಂತಿ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾನುಗುಣಶಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ದೀರ್ಘಶ್ಲೋಕವಿಷಯಸ್ಯ ತದನನುಗುಣ-ಪ್ರಿಯಕ್ಷುವಿಷಯಮ್ಲೇಷಪ್ರಯೋಗಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಬಲವತ್ವೇನ, ತತ್ರೈವ ಶಕ್ತಿಕಲ್ಪನಾತ್ ದೀರ್ಘಶ್ಲೋಕ ಏವ ಯವಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ । ‘ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಃ’ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವ್ಯವಹಾರಾ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇ, ತನ್ಮೂಲತ್ವಾತ್ ಶ್ರೀತವ್ಯವಹಾರಾಣಾಮಿತಿ, “ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಃ” ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಸೂತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಃ । ಅತ್ರ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಧರ್ಮಾವಬೋಧೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿರೇವ ಬಲೀಯಸಿ । ಅಂತರಂಗತ್ವಾತ್ । ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಯವವಿಧ್ಯರ್ಥವಾದೇ ‘ಯತ್ರಾನ್ಯಾ ಆಘಾತಯೋ ಮ್ಲಾಯಂತೇ ತತ್ರೈತೇ ಮೋದಮಾನಾ ಇವೋತ್ತಿष्ठಂತಿ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಂ ಮೋದಮಾನತ್ವಂ ದೀರ್ಘಶ್ಲೋಕೇವ ದೃಶ್ಯತೇ । ನ ಪ್ರಿಯಕ್ಷುಷು । ತೇಷಾಮಿತರೋಪಧಿಪರಿಪಾಕಾತ್ ಪೂರ್ವಮೇವ ಪಚ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ । ಉಪಾನದ್ವಿಧಿಶೇಷೇ ಚ ‘ವರಾಹಂ ಗಾವೋಽನುಭಾವಂತಿ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಂ ಗವಾಂ ವರಾಹಾನುಭಾವನಂ ಚ ವತ್ಸಪ್ರಾಂತ್ಯಾ ಸ್ತುಕೇ ಸಮ್ಮವತಿ । ನ ತು ವಾಯಸೇ । ಅತೌ ಯವವರಾಹಶಬ್ದೌ ದೀರ್ಘಶ್ಲೋಕಸೂಕ್ರಯೋ-ಮುಖ್ಯಾವನ್ಯತ್ರ ಗೌಣಾವಿತಿ ತಾವೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯೌ, ನಾನ್ಯಾವಿತಿ । ಫಲಂತು ದೀರ್ಘಶ್ಲೋಕಾನುಗುಣಂ ವ್ಯಕ್ತಮ್ ।

ಯಥಾ ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾನುಗುಣಾರ್ಥಪರತ್ವಂ, ತಥಾ 'ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತಿ-
ಪ್ರಾಸಕಾರಣಪರತ್ವಮೇವ ನ್ಯಾಯ್ಯಂ, ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಾಸಾಸ್ಮದಾದಿಕಾರಣಪರತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಇದಂ ಚ
ಶಾಬರಭಾಷ್ಯಾದೌ ವಾಕ್ಯಶೇಷಮುದಾಹೃತಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿರ್ಣಾತತ್ವಾದೇವಮುಕ್ತಮ್ । ಯದಾ ತು "ಸಂದಿಗ್ಧೇ
ತು ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್" ಇತ್ಯनेನ ಗತಾರ್ಥತ್ವಮಿಥಾ ತನ್ಮೂಲಕಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಚಾಽನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿ-
ಬಾಧೇನಾರ್ಯನಿರ್ಣಯಃ, ತದಾ 'ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಸ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಮೂಲವಿದ್ವತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಾಸಕಾರಣಪರತ್ವಾ-
ದಿತ್ಯರ್ಥಃ । तेन "विद्वद्रूढेश्च" इत्याद्यग्रेतनवाक्याविरोधः ॥ एतेन - यदत्र
केनचित्पलपितं - स्वाप्नमनोरथिकपदार्थानां सत्यतया हिरण्यगर्भादिजीवस्य
स्वप्नादिभूलोकमहार्णवादिसर्वसृष्टत्वादिसम्भवेन "यतो वै" इत्यादिवाक्यं तदनु-
वादकत्वेनाप्युपपन्नमिति, तन्निरस्तम् ।

"यतो वा" ಇತ್ಯनेನ ವಕ್ತೃಶ್ರುತಸಾಧಾರಣಸ್ಥೂಲಜಗತ್ಸೃಷ್ಟತ್ವಸ್ಯೈವಾನುವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ।
ಸರ್ವನಾಮ್ರಸ್ಸದ್ವಿಚಾರಾಭಾವಾದಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್, ನ ಸ್ವಪ್ನಮನೋರಥಾದಾವಸಕ್ತುಚಿತಸರ್ವಸೃಷ್ಟ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ
ಶಕ್ತಾಹೈ, ಪರಕೀಯಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥೇಽನ್ಯಸ್ಯಾಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ । "ಸನ್ಧ್ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿರಾಹ ಹಿ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ಸ್ವಾಪ್ರಾದಿಪದಾರ್ಥೇಷ್ವಪಿಶ್ವರಸ್ಯೈವ ಕರ್ತೃತ್ವೋಕ್ತೇಶ್ಚ । "ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತೋಷು
ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃತಾಯಾ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ । ಅಸಕ್ತುಚಿತಸ್ವತನ್ತ್ರಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿ-
ಮುಖ್ಯಸೃಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯನುವಾದಸಮ್ಭವೇ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಾಚ್ಚ । ಯದಪ್ಯೇಕೇನಾಪಿ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಕಾರಣತ್ವಾದ್ಯನೇಕಲಿಂಗಸ್ಯ ಗೌಣತ್ವವರ್ಣನಂ ಯುಕ್ತಂ, ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ ಏಕೇನಾಪಿ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಅನೇಕವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಬಾಧಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಭಾಷಿತತ್ವಾದಿತಿ, ತತ್ತುಚ್ಚಂ, ಏಕೇನ
ಸಾವಕಾಶೋನಾನೇಕನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಬಾಧಾಪ್ರಯೋಗಾತ್ । ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ ತ್ವನೇಕಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧೇನ
ಸಿದ್ಧಾಂತೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಸ್ತತ್ರೈವ ಪ್ರಪಂಚಿತೋಽಸ್ಮಾಭಿಃ । ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ - "ಯತೋ ವಾ"
ಇತ್ಯದಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಜೀವೇಽಸಮ್ಭವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವತ್ಯಾಗೇಽನ್ಯಮಯಾದಿ-
ಕೋಶಸ್ಯಾನಿರುದ್ಧಾದಿರೂಪೇಷ್ವಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವತ್ಯಾಗಸ್ಯಾತ್ ।

'एतन्नानावताराणां निधानं बीजमव्ययम् ।' इत्यादिस्मृत्या मूलरूपस्यैव
जगत्कारणत्वेनावताररूपेषु तदभावात् । रूपाणां सविशेषाभिन्नत्वेऽपि तत्तद्
व्यापाराणां व्यवस्थितत्वेन "अन्नाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते" इत्यादिनानूद्यमान-
जगत्कर्तृत्वस्य कोशस्यानिरुद्धादिरूपेष्वसम्भवादिति, तत्तु स्वरूपभूतानादिमिथ्या-

ಜ್ಞಾನಾವಿರ್ಭಾವವಿಜೃಂಭಿತಮಿತ್ಯುಪೇಕ್ಷಣೀಯಮ್, ಸರ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಸರ್ವಗುಣಯುಕ್ತತ್ವೇಽಪ್ಯನಭಿ-
ವ್ಯಕ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ತತ್ತದ್ ವ್ಯಾಪಾರಾಣಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ತಿಕಾರಾತ್ ।

‘ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಭವೋ ಮತ್ತಸ್ಸರ್ವಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ।’ ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೇಃ । “ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ
ಪರಸ್ಪೋಭಯಲಿಂಗಂ ಸರ್ವತ್ರ ಹಿ” ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವರೂಪಾಣಾಂ ನಿರ್ದೋಷಾಶೇಷಸದ್ಗುಣತ್ವಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃತೇವ
ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾದಿತಿ । ಯದಪಿ ಮೂಲರೂಪಾಭೇದೇನ ಕೋಶಸ್ಯರೂಪೇಷು ಕಾರಣತ್ವಸಮ್ಮಭಾವಾತ್
ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ತದಭೇದೇನ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಕಂ ಕರ್ಯಚಿಛೋಜ್ಯತಾಮಿತಿ, ತದಪ್ರಮಾಣಕಮನೇಕಮಾನವಿರುದ್ಧಂ
“ಭೋಕ್ತವಾಪತ್ತೇಃ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೇವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯಾಸ್ತಾಮಸ್ತಕಗಣಬುಸೋತ್ಪವನಾಪಾಸ ಇತಿ ।

ಗುರುರಾಜೀಯ - ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾ ವಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾದಿತಿತಿತಿ ।। ಅಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ
ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಪದಂ ನ ಯಥಾಶ್ರುತಭಾಷ್ಯಪಕ್ಷ ಇವ ವಾಕ್ಯಶೇಷರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯೇತದರ್ಥಕಮಾತ್ರಾಂತಮಸ್ಮಿನ್
ಪಕ್ಷೇ । ಕಿಂತು ವಿಸರ್ಗಾಂತಮ್ । ಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಧಿನಿವೇಧರೂಪೇ ಯೇ ತಿಥಂತಿ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ
ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಿತಧರ್ಮಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರಿಣಿ ಇತಿ ಯಾವತ್ । ತेषಾಂ ಯಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸೈವಾದರಣೀಯಾ
ಸ್ಯಾತ್ । ತದ್ವಿಷಯ ಏವಾರ್ಯೋ ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಲ್ಪಾನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಿಮಿತ್ತಕಲ್ಪಾತ್
ಧರ್ಮಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಃ । ಯದ್ವಾ ಅಯಮೇವ ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಿಃ । ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್
ಅದೃಶ್ಯವ್ಯವಹಾರರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿನಿಮಿತ್ತಕಲ್ಪಾತ್ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಾತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಪರಮನ್ಯ-
ಲೋಕವ್ಯವಹಾರನಿಮಿತ್ತಕಲ್ಪಾದಿತಿ । एवं ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇ ರೂಢಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಚ ಯೋಗ-
ಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ರೂಢಿಪಕ್ಷೇ ಯತೋ ವೇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೇವ ಬಾಧಕತ್ವೇನ ರೂಢಾರ್ಥ-
ಗ್ರಹಣಾಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ವಿಷ್ಣುರೂಪಯೋಗಿಕಾರ್ಯತ್ವಮೇವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್ ।

ವಿವರಣೆ - ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣತ್ವಪರಮಾದ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು
ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ‘ನಟ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ತೇಷ್ವದರ್ಶನಾತ್ ವಿರೋಧಸ್ಯ ಸಮಾವೇಶಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್’ (೧-೩-೫)

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ‘ವರುಣಪ್ರಭಾಸ’ ಎಂಬ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ
‘ಯವಮಯಶ್ಚರಭವತಿ’ ‘ವಾರಾಹೇ ಉಪನಹಾವುಪಮುಂಜತೇ’ ಎಂದು ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳು
ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ‘ಯವ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೊನಚಾದ ತುದಿಯುಳ್ಳ ಧಾನ್ಯವಿಶೇಷ (ಭತ್ತ, ಅಥವಾ
ಗೋಧಿ) ಎಂದು, ವರಾಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಹಂದಿ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ‘ಯವ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
‘ನವಣಿ’ ಎಂದು ‘ವರಾಹ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಕಾಗೆ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಯವ ವರಾಹ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಮುಖ್ಯವೋ? ಅಥವಾ ಗೋಧಿ ಮತ್ತು
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಹಂದಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ನವಣೆ ಮತ್ತು ಕಾಗೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೌಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯವ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ವರಾಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಲೌಕಿಕಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಯವವಿಧ್ಯರ್ಥವಾದದಲ್ಲಿ 'ಯಪ್ರಾನ್ಯಾ ಒಷಧಿಯೋ ಮ್ನಾಯಂತೇ ತತ್ಯತೇ ಮೋದಮಾನಾ ಇವೋತ್ತಿಷ್ಠಂತಿ' ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಒಷಧಿಗಿಡಗಳು ಬಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊನಚಾದ ತುದಿಯುಳ್ಳ ಧಾನ್ಯದ ಗಿಡವು ಮಾತ್ರ ನಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. (ಹಸಿರಾಗಿರುತ್ತದೆ)

ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೋದಮಾನತ್ವವು ದೀರ್ಘಕಾಲದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ, ಹೊರತು ಪ್ರಿಯಂಗು (ನವಣೆ)ವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ನವಣೆಧಾನ್ಯದ ಗಿಡವು ಉಳಿದ ಸಸ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಒಣಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಎಲ್ಲಾ ಸಸ್ಯಗಳು ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಹಸಿರಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಯವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮೋದಮಾನತ್ವಲಿಂಗವು ಭತ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನವಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭತ್ತ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಇದರಂತೆ ವರಾಹ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಹಂದಿ ಎಂದೋ? ಕಾಗೆ ಎಂದೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಿಂಗದಿಂದ ಹಂದಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ವಾರಾಹಂ ಗಾವೋಽನುಧಾವಂತಿ' ಹಸುಗಳು 'ಕರು' ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಹಂದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹಸುಗಳಿಗೆ ಹಂದಿಯನ್ನು ನೋಡಿ 'ಕರು' ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಕಾಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ 'ಕರು' ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಧಾವನವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಹಂದಿಯಲ್ಲೇ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ವರಾಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಂದಿ ಎಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು, ಹೊರತು ಕಾಗೆ ಎಂಬರ್ಥವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯವ ಮತ್ತು ವರಾಹ ಶಬ್ದಗಳು ಭತ್ತ ಮತ್ತು ಹಂದಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ನವಣೆ ಮತ್ತು ಕಾಗೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣೇತವಾದ ವಿಚಾರ.

ವಾಕ್ಯಶೇಷಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಯವಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ವೇದಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲಿಪಿ ಲೋಪ ತತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಗಳು ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅನುವಾದಕವಾಕ್ಯಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರುತಿ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ' ಎಂದು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ. 'ತದ್ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಆದರೆ ಅನುವಾದವಾಕ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಕೆಲವೇ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಶಂಕೆ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಇತರ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅಂತಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹುರುಳಲ್ಲದ ಕೆಲವರ ವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಕೆಲವರ ವಾದ - ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರು ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಾಪ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿರ್ಮಾಪಕರು ಆಯಾ ಜೀವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರವಾದ ಭೂಮಂಡಲ, ಸಮುದ್ರ, ಆಕಾಶವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುವಾದಕತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಸದು.

ಖಂಡನೆ - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ವಶ್ಯಶ್ರೋತೃಸಾಧಾರಣವಾದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. 'ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನಮನೋರಥದಲ್ಲಿ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಸೃಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕರ್ತನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ವಾಪ್ನಸರ್ವಸೃಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಮತ್ತು 'ಸಂಧ್ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿರಾಹ ಹಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವವನು ಭಗವಂತನೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಜೀವನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾದ್ವಿಶೇಷಾಂತರೇಣ ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಸೃಷ್ಟತ್ವವನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವಾಗಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಗಳು ಕಾರಣತ್ವಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಕಾರಣತ್ವಾದಿ ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಗೌಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಅನೇಕ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಾಧವನ್ನು ನೀವೇ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾವು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೂ ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿ
ಜನ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆಯೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಕಾರಣತ್ವದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥನಾಗದಿದ್ದರೆ, ಅನ್ನಮಯಾದಿಕೋಶದೊಳಗಿರುವ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಏತನ್ನಾನಾವತಾರಾಣಾಂ ನಿಧಾನಂ ಬೀಜಮವ್ಯಯಮ್' ಎಂಬ ಸ್ವೈತಿಯಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾದ ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೆಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿದೆ. ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಶ್ರುತವಾಗಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನ ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೂ ಅವತಾರರೂಪಕ್ಕೂ ಸವಿಕೀರ್ಷಾಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಅವತಾರರೂಪಕ್ಕೂ ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ರೂಪಗಳಿಗೆ ಸವಿಕೀರ್ಷಾಭೇದವಿದ್ದರೂ ಒಂದೊಂದು ರೂಪಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಂದೊಂದು ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಅನ್ನಾದ್ವೈ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೇ' ಅನ್ನದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಅನ್ನಮಯಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಅನ್ನಮಯನಲ್ಲಿರುವ ಅನಿರುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಬಾರದ ಕಾರಣ ಅನಿರುದ್ಧನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸುವವರು ಮೂರ್ಖರು. ಅವರ ಜೀವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನಾದಿಮುಕ್ತಾಜ್ಞಾನವಿದೆಯೋ ಅದರ ಅವಿಭಾವದ ಅಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಭೇದವೆಂದು ಅವರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕೇ ಹೊರತು, ಉತ್ತರ ನೀಡಬಾರದು. ಭಗವಂತನ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳೂ ಸಕಲಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಭವೋ ಮತಃ ಸರ್ವಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ' ಎಲ್ಲದರ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ನಾನೇ ಕಾರಣ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸ್ವೈತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

'ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ ಪರಸ್ತೋಭಯಲಿಂಗಂ ಸರ್ವತ್ರ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಸರ್ವರೂಪಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದೋಷಾಶೇಷಸದ್ಗುಣತ್ವವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಜೀವನೂ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಕಾರಣ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೂ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಈಗ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಭೋಕ್ತಾಪ್ರತೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಖಂಡನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಇಂತಹ ವಾದಗಳ ವಿಮರ್ಶೆ ಅನಾವಶ್ಯಕ. ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬೆಂಕಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಎಷ್ಟು ಊದಿದರೇನು, ಕೇವಲ ಆಯಾಸವೇ ಫಲ.

'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುವಾದಕವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರಬಹುದು ಎಂಬುದು ಒಪ್ಪಬೇಕಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಕ್ಯಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ?

~~~~~

• • • • •

ರೂಢಿಯ ಜೊತೆ ಯೋಗವನ್ನೂ ಒಪ್ಪೋಣ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕಿಂ ಚ - ಕವೀನಾಂ ಮತೇ 'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹುಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ವಿಷ್ಣೌ ವಿಬ್ರಹ್ಮದಿ-
ರುಕ್ತಾ । ನ ಹಿ 'ಚೈತ್ರಃ ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಧಾರ್ಮಿಕತ್ವಾದನ್ಯೇನಾಕಾರೇಣ ಪರಮತ್ವಂ
ಭಾತಿ । ನ ಚ ಸ್ವಸ್ಯಾಮುಖ್ಯತ್ವೇ, ಮುಖ್ಯಾಂತರೇ ವಾ ಸತಿ, ಸ್ವಸ್ಯ ಪರಮತ್ವಮ್ । ನ ಚೈವಂ
ಗುಣಪೂರ್ವಲಾಭಃ, "ಬೃಹಂತೋ ಹಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ । ಪಙ್ಕಜಾದೌ
ರೂಢೇನತಿಪ್ರಸಕ್ತೇಽಪಿ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾಧೋಗವತ್ಪ್ರಕೃತೇ ಯೋಗಸ್ಯಾನತಿಪ್ರಸಕ್ತೇಽಪಿ "ತದೇವ" ಇತಿ
ಶ್ರುತ್ಯಾ ರೂಢೇನ ಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚ । ರೂಢಿಂ ವಿನಾ ಪರಮಪದೋಕ್ತಮುಖ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಉಪಪತ್ತೌ ವಾ
ತಾವತೈವ ಪ್ರಕೃತಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ । ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯರೂಢಿಃ 'ಆಹುಃ' ಇತ್ಯನೇನೋಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ । ನನು ನ
ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಂ ರೂಢಿಃ, ಕಿಂತು ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಃ । ಪಙ್ಕಜಾದೇರಪಿ ಪಞ್ಚತ್ವಜಾತ್ಯಂಶೋ
ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರೇವ, ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಜ್ಞಾತಿತೀತೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿಹಾಪಿ
ಭಾಷ್ಯೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಶ್ಚೈತಸ್ಮಾರ್ತಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ವಿಧುಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ವಿಷ್ಣುವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರತಿತೀ-
ತತಃ ತಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರಸ್ತು ।

ಅನುವಾದ - ಮತ್ತು 'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹುಃ' 'ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು
ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಚೈತ್ರನು
ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಧಾರ್ಮಿಕತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು
ಚೈತ್ರನ ಇತರ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ತಾನು ಅಮುಖ್ಯನಾದರೆ ಅಥವಾ ತನಗಿಂತ
ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ಮುಖ್ಯವಾದರೆ ತಾನು ಮುಖ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅನೇ?

ಜ್ಞಾನಾಧಿಕರಣ

ಹೀಗೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಯೋಗಮಾತ್ರಲಭ್ಯವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. 'ಬೃಹಂತೋ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯೋಗವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ರೂಢಿ ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ - ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಕಜಪದದ ರೂಢ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಯೋಗವನ್ನೂ ರೂಢಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ತದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಪರಮಪದದಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಅನುಪಪನ್ನವಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಮುಖ್ಯತ್ವ ಕೂಡುವುದಾದರೆ ಮುಖ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹುಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆಹುಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯರೂಪವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಕಂಠದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶಂಕೆ - ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯವೇ ರೂಢಿಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಪ್ಪಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ರೂಢಿಯು ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿರೂಪವಾಗಿದೆ. ಪಂಕಜಾದಿಪದಗಳಿಗೂ ಪದತ್ವಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಪದತ್ವಜಾತಿಯ ಸ್ಮರಣೆಯೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತ ಹಾಗೂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರತಿತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಒಪ್ಪಲು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕಠಿಣಪದ

ವಿವಂ = ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ, ಉಪಪತ್ತಿ = ಪರಮ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮುಖ್ಯತ್ವವು, ತಾವತ್ಯವ = ಕೇವಲ ಯೋಗದಿಂದ, ಪ್ರಕೃತಸಿದ್ಧಃ = ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಆಹುರಿತ್ಯನೇನ = 'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹುಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆಹುಃ ಪದದಿಂದ,

ಪ್ರಕಾಶಃ - एवं जीवे रूढित्यागे बाधकं यौगिकार्थविष्णुग्रहणे साधकं कारणत्वादिविष्णुलक्षणं सूत्रयता, ब्रह्मशब्दस्य विष्णौ विद्वद्ब्रूढिस्सूचिता, "विद्वद्ब्रूढिर्वैदिकी स्यात् सा योगादेव लभ्यते ।" इत्युक्तेः । तां पूर्वनये भाष्यादौ प्रसङ्गादुक्तामिह पूर्वपक्षिणाऽऽक्षिप्तां समर्थयते - किञ्चेति । एतेन - सूत्रे

ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಧಕತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತವ್ವೇನ, ವಿವಿಧಪ್ರಸಿದ್ಧೇಸ್ತದ್ಬಾಧಕತ್ವಸ್ಯಾ-
ನುಕ್ತತ್ವಾತ್, ವಿವಿಧರೂಪಾದಿಸಮರ್ಥನೆನ, ತಥಾ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಧೋಕ್ತೇಸ್ಸೂತ್ರಾನಾನುಗುಣ್ಯಮಿತಿ
ಕಸ್ಯಚಿತ್ರಲಪನಂ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಂ, ಯೋಗಾರ್ಥೋಪಾದಾನೋಕ್ತೈವ ಸೂತ್ರೇ ತತ್ಸೂಚನಾತ್ । ಅತಃ ಏವೇಹ
टीकायां - “यद्यपि विष्णौ ब्रह्मशब्दो विद्वद्रूपयुक्तः, तथाऽप्यभ्युपगम्योक्तिरियम्”
इति ग्रन्थेन विद्वद्रूपयुक्त्यैवाज्ञरूढिबाधे वक्तव्ये सूत्रे कारणत्वाद्युक्त्या
तद्बाधोक्तिर्विष्णौ रूढ्यभावाभ्युपगमवादेनेत्युक्तम् । विद्वद्रूपयुक्त्यैव सूत्रे
लोकरूढिबाधोक्तौ जिज्ञासाहेतुभूतगुणपूर्तिसिद्धिर्न स्यादित्यभ्युपगमवादप्रयोजनं
ध्येयम् । यद्वा “स विष्णुराह हि” “तं ब्रह्मं त्वाचक्षते” इति प्रयोगाबाहुल्यरूप-
रूढेर्देवमीमांसान्तिमसूत्रेभिः सहितत्वादिह तद्व्युत्पादनम् । तथा च सूत्रकृदभिप्रेतत्वात्,
तद्वर्णनमिह नानुचितमिति ध्येयम् । “तदेव” इति तच्छब्देन विष्णुरेव परामृश्यत
इत्यस्य “यमन्तसमुद्रे” इत्यादिभाष्ये, “अम्भस्य पार इत्युक्तो नारायणपदो-
दितः ।” इत्यादिपूर्वनयान्तिमानुव्याख्यानादौ च सिद्धत्वात्, रूढिव्युत्पादनांशस्या-
स्पष्टत्वात्परमपदोक्तमुख्यत्वान्यथानुपपत्त्या ब्रह्मशब्दस्य रूढिं सिषाधयिषुः पारम्यं
ब्रह्मत्व एवान्वेति, नान्यत्रेति तावत् साधयति - न हीति । तथा च
ब्रह्मशब्दार्थत्वेनैव परमत्वमिति भावः । ततः किमित्यत आह - न चेति । ततोऽपि
किमिति चेत्, ‘रूढिं विना परमपदोक्तमुख्यत्वानुपपत्तेः रूढिः सिद्धा’ इति
वक्ष्यमाणेन सम्बन्धः । तत्र बाधकमाशङ्क्य निरस्यति - न चैवमिति । रूढत्व
इत्यर्थः । योगस्यानतिप्रसङ्गाद्रूढिर्व्यर्थेत्युक्तमित्यत आह - पङ्कजादाविति । एवं
बाधकं निरस्य प्रकृतमाह - रूढिमिति । “रूढिरुक्ता” इति पूर्वेण पञ्चम्या
अन्वयः । तावतैवेति । मुख्यत्वेनैव विष्णुपरत्वसिद्धेरित्यर्थः । उक्तं च सुधायां -
“सिद्धत्वाद् ब्रह्मशब्दस्य विष्णौ स्पष्टतया श्रुतौ ।” इत्येतद् व्याख्यावसरे
“मुख्यामुख्ययोर्हि मुख्यायस्तावद् ब्रह्मशब्दशक्तिवशात् तस्यैवादौ बुद्धौ
सन्निधानात्” इत्यादि । एवमर्थापत्त्या रूढिसिद्धिमुक्त्वा, कण्ठतस्तामाह -
प्रयोगेति । समुदायशक्तौ मानमाह - प्रयोगप्राचुर्येणेति । ‘तेन’ पङ्कजपदेन । सा
प्रतीतिरिहापि तुल्येत्याह - तर्हीति । “प्रयोगमात्रबाहुल्यं रूढिरित्यभिधीयते”
इत्यनुव्याख्यानानुसारेण प्राचीनपक्षः । अयं च, “बहुलातिप्रयोगतः । रूढमित्येव

ಸಾಧ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರೇಣ, ಅತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತೀರೂಪ-
 ರೂಡಿಸಾಧನಾತ್ । ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಶ್ರುತೌ “ಆಹುಃ” ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಪರಮ್ ।
 ತೇನ ಶಕ್ತಿಃ ಕಲ್ಪ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ । ಯದಪಿ ನ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತೀ ರೂಡೀಕಾಕ್ಷರಪ್ರತ್ಯಯಾದೌ
 ಸಮುದಾಯಾಭಾವಾತ್, ಕಿಂತ್ವಖಂಡಶಕ್ತಿಃ । ಉಕ್ತಂ ಚ ತರ್ಕತಾಂಡವೇ - “ಅಖಂಡಶಕ್ತಯಾ
 ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ರೂಡಿಃ” ಇತಿ । ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಾತಿರಿಕ್ತಶಕ್ತಾಽವೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ ।
 ಯದ್ವಾ ಪರರೀತ್ಯಾ “ತುಷ್ಯತು ದುರ್ಜನಃ” ಇತ್ಯಭಿಧಾನಮೇತತ್ । ಏತೇನ “ಭಗವತಿ ವಿದ್ವದ್ಬ್ರೂಹ್ಮಾ”
 ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಾಡಿಕಾಽವ್ಯಯಂ ವಿವೃತಮ್ ।

ಗುರೂಜೀಯ - ಇದಾನಿ ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ರೂಢಿ ಏವಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ರೂಢಿಪಕ್ಷೇ
 ಗುಣಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಿಯೋಗಾನತಿಪ್ರಸಕ್ತಾದಿಕಂ ಪರೋಕ್ತಂ ಬಾಧಕಂ ಪರಿಹರತಿ - ಕಿಂಚೇತಿ । ನನ್ವೇತಾವತಾ
 ಕಥಂ ರೂಡಿಸಿದ್ಧಿಃ । ನ ಚ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಯಾ ವಿದ್ವದ್ಬ್ರೂಡಿಸಿದ್ಧಿಃ । ಪರಮತ್ವಸ್ಯ
 ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಮ್ಮಂದಾಂತರೇಣ ಆಹ - ನಹಿ ಚೈತ್ರ ಇತಿ । ತತ್ರ ಯಥಾ ಧಾರ್ಮಿಕತ್ವೇನೈವ
 ಪರಮತ್ವಂ ತಥಾತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನೈವ ಪರಮತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನನ್ವಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನೈವ ಪರಮತ್ವಂ
 ಕಥಂ ತಾವತಾ ರೂಡಿರೀತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚ ಸ್ವಸ್ಯೇತಿ । ನನು ಯೋಗಸ್ಯಾತಿಪ್ರಸಕ್ತತ್ವೇ ಹಿ
 ರೂಡಿಃ ಸ್ವೀಕರ್ಮಯಾ ಪಕ್ಷಾದಿವತ್ । ನ ಚಾತ್ರ ಯೋಗೋಽತಿಪ್ರಸಕ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
 ಪಕ್ಷಾದಿವತಿ । ತಥಾ ಚ ರೂಢಿಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದ್ಬ್ರೂಡಿಃ ಸ್ವೀಕೃತೇ । ಅನ್ಯಥಾ ಪಕ್ಷಾದಿಪದೇಪಿ
 ಯೋಗೋ ನ ಸ್ವೀಕೃತೇತಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಃ
 ಕೇವಲಯೋಗೇನಾಪ್ಯುಪಪನ್ನತ್ವಾತ್ಕಥಂ ರೂಡಿಜ್ಞಾಪಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ರೂಡಿ ವಿನೇತಿ । ಉಪಪತ್ತೌ
 ವೇತಿ । ಪರಮಪದೋಕ್ತಮುಖ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೌ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ - ತಾವತೇವೇತಿ । ಯೋಗಮಾತ್ರೇಣೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।
 ಪ್ರಕೃತಿಸಿದ್ಧಿಃ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ಅನೇನ ಪರಮಪದೋಕ್ತಮುಖ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ
 ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನೋದಿತಾ । ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಂ ಚಾಹ - ಪ್ರಯೋಗೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲ.
 ಯೋಗಿಕಾರ್ಥವಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವಾಗಿ ಯೋಗಿಕಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಜಗತ್
 ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ
 ‘ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿವೈದಿಕಾ ಸ್ಥಾತೃ ಸಾ ಯೋಗಾದೇವ ಲಭ್ಯತೇ’ ‘ವೇದೋಕ್ತವಾದ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು
 ಯೋಗದಿಂದಷ್ಟೇ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾ ವಿವರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಕಿಂಚಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗಷ್ಟೇ ರೂಢ್ಯರ್ಥವು ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಜಗತ್ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯೋಗಾದ್ಯೂರ್ಥೇರ್ಬಲೀಯಸೀ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪೋದ್ಬಲಕವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವು ಯೋಗಾರ್ಥನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ವಿದ್ವದ್ರೂಢ್ಯರ್ಥನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾವಾಗ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಇರುತ್ತನೋ ಅವನು ಆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞರೂಢಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಂಕೆ - ಹಾಗಾದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ರೂಢ್ಯರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆನ್ನಲು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಅಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ ರೂಢ್ಯರ್ಥ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೇ ಹೊರತು ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನೀವು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನಾನುಗುಣ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ -

'ಯದ್ಯಪಿ ವಿಷ್ಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯುಕ್ತಃ | ತಥಾಪ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೋಕ್ತಿರಿಯಮ್'

"ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೇ ಇದೆ. ಆದರೂ ರೂಢಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಭ್ಯುಗಮವಾದ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿ ಅಜ್ಞರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯೋಗಮಾತ್ರ ಇರುವುದೇ ಹೊರತು ರೂಢಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೂ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಅಜ್ಞರೂಢಿಗೆ ಬಾಧಕ ಹೇಳಿದರೆ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪದ ಕಾರಣ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಸಿದ್ಧಿರೂಪಪ್ರಯೋಜನ ಇರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದ್ದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ

ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಟೀಕಾಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಟೀಕಾಗಳಿಗೆ ಸೂತ್ರದ ಅನಾನುಗುಣ್ಯದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನಾನುಗುಣ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು - ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿಮಾನಸೆಯ ಹಿಂದಿನ ದೈವೀವಿಮಾನಸೆಯಲ್ಲಿ 'ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹ' 'ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾಷ್ಯಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿರೂಪವಾದ ಪ್ರಯೋಗ-ಬಾಹುಲ್ಯವು ಸಮತವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

'ತದೇವ ಪರಮಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪರಮಾರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ 'ಯಮಂತಃ ಸಮುದ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಅಂಭಸ್ಯ ವಾರೆ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ನಾರಾಯಣಪದೋದಿತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಷ್ಠಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ರೂಢ್ಯರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆನ್ನುವ ಅಂಶ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಇದ್ದರೆ ಪರಮಪದದಿಂದ ಮುಖ್ಯತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವಾರಮ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ; ಹೊರತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ನಹ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಚೈತ್ರನು ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕನು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಮುಖ್ಯತ್ವಾರ್ಥವಾದ ಪರಮತ್ವವು ಧಾರ್ಮಿಕತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಬೇರೆಡೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಧಾರ್ಮಿಕತ್ವ ಮುಖ್ಯವೆಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಾನು ಅಮುಖ್ಯವಾದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪರಮತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಇದ್ದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಅವಾಗ ಚೈತ್ರನೇ ಮುಖ್ಯಧಾರ್ಮಿಕನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯು ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕೃತ 'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವಾಚಕವಾದ ಪರಮತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಬೇರೆಡೆ ಅನ್ವಯವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮುಖ್ಯನಾಗಲಾರ. ಆದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯ ಕೇಳಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯತ್ವದ ಪ್ರತೀತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕಾದರೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ರೂಢಿಮನ್ಯಥಾ ಪರಮಪದೋಕ್ತಮುಖ್ಯತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯಕಲಭ್ಯವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸದಿರಬೇಕಾದೀತು?

ಉತ್ತರ :- ನಾವು ರೂಢಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ಬೃಹಂತೋ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಬಲದಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ. ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೂ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಯೋಗರೂಢಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪಂಕಜಪದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕೇವಲ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ರೂಢಿಯನ್ನೇಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು ?

ಉತ್ತರ :- ಪಂಕಜಪದಕ್ಕೆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಯೋಗವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಆದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ತದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ ಇರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಒಂದು ವೃತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಇದ್ದರೆ ಪರಮಪರೋಕ್ಷವಾದ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶ್ಲೇಷಃ ಸಪ್ತತಯಾ ಶ್ರುತೌ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶಕ್ತಿವಶಾತ್ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೇ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗುವುದರಿಂದ 'ಮುಖ್ಯ ಮತ್ತು ಅಮುಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು' ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ರೂಢಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ 'ಪ್ರಯೋಗ-ಬಾಹುಲ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಠದಿಂದಲೇ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹುಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಆಹುಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯರೂಪವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯವನ್ನೇ ರೂಢಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ 'ನನು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟು ಎರಡು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು 'ಪ್ರಯೋಗಮಾತ್ರಬಾಹುಲ್ಯಂ ರೂಢಿರತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವು 'ಬಹುಲಾತಿಪ್ರಯೋಗತಃ ರೂಢಮಿತ್ಯೇವ ಸಾಧ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಆಹುಃ' ಪದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡದೆ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ರೂಢಿಯೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯು ರೂಢಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಅಖಂಡಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವವೇ ರೂಢಿಯೆಂದು ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಖಂಡಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ರೂಢಿಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೊರತು ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ರೂಢಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ರೂಢಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತುಷ್ಯತು ದುರ್ಜನನ್ಯಾದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಖಂಡಶಕ್ತಿಯು ರೂಢಿಯೆಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ 'ಭಗವತಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

'ತದೇವ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಬೃಹಂತೋ ಹಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಯೋಗ ಹಾಗೂ ರೂಢಿ ಎರಡನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿದರೆ ತಪ್ಪೇನಿಲ್ಲ. ಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ರೂಢಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದೇನು ಶ್ವಾಭ್ಯಾಸ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪಂಕಜಪದಕ್ಕೆ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಆಹುಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯ ರೂಪವಾದ ರೂಢಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ರೂಢಿಯೆಂದು ಕರೆದರೂ ನಮಗೇನು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರೆಯುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

~~~~~

• • • • •

ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಿದ್ವದ್ರೇಷ, ಯವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಿಯङ್ಗವಾದಿಷು ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿತೋಽಪಿ ದೀರ್ಘ-
ಶ್ರುಕೇಷ್ವಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೀರಿವ, ಬಾಲಾನಾಂ ಚಿತ್ರಲಿಖಿತಸಿಂಹೇ ಸಿಂಹಪ್ರಸಿದ್ಧೀರಿವ ದುರ್ಬಲಾತೋಽವಿದ್ವದ್ರೂಢಿತೋ
ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಾತ್ । ಪಿಕಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಚಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಚವಿರೋಧ ಎವ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಃ
ಕೋಕಿಲಾಚರ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಂ ಪಿಕನೇಮಾಧಿಕರಣೇ । ರಾಜಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಾಲನಾದಿಕರ್ತರ್ಯಾರ್ಥಾಣಾಂ ಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ
“ರಾಜಾಽಸೇ” ಇತಿ ಆರ್ಯವರಪಾಣಿನಿಘಂಟುನುಗೃಹಿತತ್ವಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿವಿಷಯಾಮ್ಲೇಚ್ಛ-
ಪ್ರಸಿದ್ಧೀರಿವ ಗ್ರಾಹೇತ್ಯುಕ್ತಮವೇಶಿನಯೇ । ನಚಾತ್ರಾವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಃ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಗೃಹೀತಾ, ಪ್ರತ್ಯುತ “ತದೇವ”

ಇತಿ ಶ್ರೀತಾವಧಾರಣವಿರುದ್ಧಾ । ಅಮುಖ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷಽಪಿ ಗೌಣೀಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ಯೋಃ ಪ್ರಾಭಾಕರಮತೇ ಗೌಣ್ಯಾಃ, ಮತಾಂತರೇ ಲಕ್ಷಣಾಯಾ ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವವತ್, ಲಕ್ಷಣಾತ್ವಾವಿಶೇಷಽಪಿ “ಪ್ರೋದ್ಧಾತೃಣಾಮ್” ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹಿರಂಗಭೌತಾಕ್ರಮಗ್ನಲಕ್ಷಣಾತೋಽಂತರಂಗಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಚತುಷ್ಠಯಲಕ್ಷಣಾಯಾ ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವವತ್, ಲಕ್ಷಣಾಮಾತ್ರಾನಿರೂಪಣಾಯಾ ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವವತ್’ ಮುಖ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷಽಪಿ ಯೋಗಾದ್ ರೂಢ-ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವವತ್, ಗವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮನೇಕಾರ್ಥೈಶ್ಚ ರೂಢತ್ವಽಪಿ ಪ್ರಕರಣೋಪಪದಾಭಾವೇ ಸಾಮ್ರಾಡಿದಿಮದ್ವಚಕೇವ ಪ್ರತೀತಿವಚ, ರೂಢಿತ್ವಾವಿಶೇಷಽಪಿ ವಿದ್ವದ್ವೇದೇವಾಸಮ್ಮಾಖಿತಾಜ್ಞಾನ-ಮೂಲಾಯಾ ಬಲೀಯಸ್ತ್ವೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । “ನಾರಾಯಣೋಽಸ್ಮೈ ಪರಮೋ ವಿಚಿಂತ್ಯಃ” “ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಶ್ರವಣಾಚೇತಿ ॥

ಅನುವಾದ - ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಾದರೂ ಸಹ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ನವಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಯವ’ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಅವಿದ್ವತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ) ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ಬಾಧಿಸಿ ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು (ವಿದ್ವತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು) ಇರುತ್ತದೋ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಲಿಖಿತವಾದ ಸಿಂಹದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರು (ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು) ಮಾಡುವ ಸಿಂಹಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ದುರ್ಬಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಿಂತ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ.

ಒಕಾದಿಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೋಕಿಲಾದ್ಯರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಪೂರ್ವ-ಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆಯಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಒಕನೇಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ರಾಜಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಆರ್ಯರು ಪಾಲನಾಧಿಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮ್ಲೇಚ್ಛರು ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಆರ್ಯ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧವಿದೆ. ಆದರೂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯ ವಿರೋಧವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ವಿರೋಧವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪಾಣಿನಿಸ್ಮೃತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವಿದೆ. ಸ್ವೈತ್ಯನುಗ್ರಹವಿರುವುದರಿಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವೇಷ್ಟಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾವ ಸ್ವೈತ್ಯನುಗ್ರಹವೂ ಇಲ್ಲ. ಅವಿದ್ವ-

ದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಅನುಗ್ರಹ ಇಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಅವಧಾರಣೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯ? ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಗೌಣೀ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗಳು ಅಮುಖ್ಯವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಗಣಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಗೌಣೀವೃತ್ತಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಪ್ರಾಭಾಕರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತಾರ್ಕಿಕರು ಗೌಣೀವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಸರ್ವಾಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ಗೌಣೀ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವೃತ್ತಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಕೂಡಬಹುದು. ಆದರೆ ರೂಢಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಣಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥಸಾಮಗ್ರಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಣಾಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹದಿನಾರು ಋತ್ವಿಜರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಸ್ತೋತ್ರಾದಿ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ ಹದಿನಾರು ಋತ್ವಿಜರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಲಕ್ಷಣವು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಲಕ್ಷಣವು ಅಂತರಂಗವಾಗಿದೆ. ಬಹಿರಂಗಲಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಅಂತರಂಗಲಕ್ಷಣವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಒಂದೇ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಹೇಳಿದ ತಾರತಮ್ಯವು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಲಾರದು. ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ನಿರೂಪಲಕ್ಷಣವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ತಾರ್ಕಿಕಾದಿಗಳು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿಯೇ ಇದ್ದಾರೆ.

ಶಂಕೆ - ಲಕ್ಷಣವು ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ರೂಢಿಯು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಅಮುಖ್ಯ-ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಬಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯ ಬರಬೇಕೆಂದೇನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಯೋಗ ಹಾಗೂ ರೂಢಿ ಎರಡೂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಹೇಗೆ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಬಹುದು.

ಶಂಕೆ - ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಎಲ್ಲವೂ ಸರಿ, ಆದರೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲವಲ್ಲ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಕೇವಲ ರೂಢಿಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ - ಗೋ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದಿಕ್ ಮೊದಲಾದ ಒಂಬತ್ತು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯು ಇದೆ, ಆದರೂ ಇತರ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ

ಪ್ರಕರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಗೋ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಸಾಸ್ತಾದಿಮದ್ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀತಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಎರಡೂ ರೂಢಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಗಿಂತ ವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕತ್ವವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ನಾರಾಯಣೋಸೌ ಪರಮೋ ವಿಚಿಂತ್ಯಃ' 'ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುನಲ್ಲಿಯೇ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಪ್ರಿಯಂಗಾದಿಪು = ನವಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ದೀರ್ಘಕೂಕೇಪು = ಮೊನಚಾದ ತುದಿಯುಳ್ಳ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಬಲೀಯಸ್ತಾತ್ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಯು ಬರಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಂತರೇ = ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ, ಅನೇಕಾರ್ಥೇಪು = ಸ್ವರ್ಗ ಪಶು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - “ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ವಿಚಿಂತ್ಯವಿದ್ವದ್ವಿಚಿಂತ್ಯೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್” ಇತಿ ತತ್ರತೃಪ್ತಿಕಾವಾಕ್ಯಂ ವಿವೃಣ್ವಾನ್, ಅಸ್ತು ವಿದ್ವದ್ವಿಚಿಂತ್ಯತತ್ತ್ವ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ವಿದ್ವದ್ವಿಚಿಂತ್ಯೇತಿ । ‘ಬಲೀಯಸ್ತಾತ್’ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ । ತಸ್ಯಾಪಿ “ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಪೂರ್ವಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ । ತತ್ರ ವೈದಿಕಲೌಕಿಕಿೌ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಬಾಹ - ಯವಾದೀತಿ । ಉತ್ತಮಾಧಿಕರಣಶರೀರಂ ಪ್ರಾಕ್ । ಯವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಿಯತ್ವಾದಿ-
ಷ್ವನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ತಾಂ ಬಾಧಿತವಾ, ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಲೇನ ದೀರ್ಘಶ್ರುತಾಕಾರ್ಯತ್ವಮುಕ್ತ-
ಮಿತ್ಯಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಲೀಯಸ್ತ್ವಂ ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತೋ ವಾಕ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಲೋ-
ರಪ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ “ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಃ” ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ತದ್ ಉದಾಹರಣಂ ನ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ।
‘ಬಾಲಾನಾಂ’ ಅಜ್ಞಾನಾಮ್ । ಅಯಂ ಚಾಜ್ಞಾಪ್ರಾಪ್ತೋದ್ದೇಶೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ । ನನು ಕವಿದನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೋಽಪ್ಯರ್ಥೋ
ವೇದೇಽಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಪಿಕಾದೀತಿ । ಆಗ್ನೇ ತೃತೀಯಪಾದೇ “ಚೋದಿತಂತು
ಪ್ರತೀಯತಾವಿರೋಧಾತ್ ಪ್ರಮಾಣೇನ” ಇತಿ ಷಡ್ಽಧಿಕರಣೇ ಆರ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿಹೀನಾನಾಂ ಪಿಕ-ನೇಮ-
ಸತ-ತಾಮರಸಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಕಿಂ ನಿರುಕ್ತಾದಿವಿಶೇಷಾರ್ಥಕಲ್ಪನಮುತ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಚನುರೋಧೇನ
ಕೋಕಿಲಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಸಂಶಯೇ, ಮ್ಲೇಚ್ಛೇಷು ಪದಾನಾಮರ್ಥಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಾಪಶೋ ವಿಪ್ಲವಾದಿರ್ದರ್ಶನಾನ್
ತತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮಾನಮತೋ ನಿರುಕ್ತಾದಿವಿಶೇಷಾರ್ಥಕಲ್ಪನಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಶ್ರುತೌ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಪದಾನಿ
ತಾವದವಿಪ್ಲವಾನಿ । ನ ಚ ತೇಷಾಮಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಕವಿದರ್ಥೋಽಸ್ತಿ, ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಾನಿ ಭೃತ್ವಾ
ಮ್ಲೇಚ್ಛೇಷು ಗೌಣಾನಿ ವಿಪ್ಲವಿಂ ಗಚ್ಛೇಯುಃ । ತಸ್ಮಾನ್ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಉಪಾರ್ಥೋಽಮಿಷಾಮಿತಿ
ಸಿದ್ಧಾಂತೀತಮ್ । ಪ್ರಕೃತೇ ಚಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಶಬ್ದಿತವಿದ್ವದ್ವಿಚಿಂತ್ಯವಿರೋಧೋಽಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ ।

ನನು ಸತ್ಯಪ್ಯಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧೇ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧೇ: ಕಚಿದ್ರಲವತ್ವಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -
 राजशब्दस्येति । द्वितीये तृतीयपादे “अवेष्टौ यज्ञसंयोगात् क्रतुप्रधानमुच्यते” इति
 द्वितीयेऽधिकरणे राजसूयप्रकरणे “आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा” इति
 विहितामवेष्टिनामिकामिष्टिं प्रकृत्य श्रुतं “यदि ब्राह्मणो यजेत बार्हस्पत्यं मध्ये
 निधाय आहुतिमाहुतिं हुत्वा तमभिधारयेत् । यदि राजन्य ऐंद्रं, यदि वैश्यो
 वैश्वदेवं” इति वाक्यमुदाहृत्य, ब्राह्मणादीनामवेष्टिनामकेष्टौ प्राप्तानां मध्ये
 निधानविशेषं प्रति निमित्तार्थानि वचनानि अप्राप्तानां प्रापकाणि वेति संशये,
 “राजा राजसूयेन” इति श्रुतस्य राजशब्दस्यानार्यप्रसिद्ध्या क्षत्रियत्वनिमित्तत्वेन
 रूढत्वावगमेऽपि, तत्प्रसिद्धेरप्रामाण्यादार्यावर्तप्रसिद्ध्या ततो बलीयस्या जनपद-
 रक्षणरूपराज्यकर्तृतन्निमित्तत्वावगमेन वर्णत्रयसाधारणत्वादवेष्टौ प्राप्तानां
 निमित्तार्थानि वचनानीति प्राप्ते, “राजानमभिषेचयेत्” इत्यभिषेकविधौ राज्य-
 योगात् प्रागेव क्षत्रिय एव प्रयोगाद् रूढ एव राजशब्दः ।

किञ्च पाणिनिरपि “तस्य कर्मणि” इत्यधिकृत्य “पुरोहितादिभ्यो यक्” इति
 राजशब्दाद्यक्प्रत्ययेन राज्यशब्दनिष्पत्तिं ब्रुवन् रूढमेव मन्यते । अन्यथा
 अन्योन्याश्रयापत्तेः । न च पाणिनिस्मृतिरप्रमाणं, अनार्यप्रसिद्धेर्मूलत्वसम्भवात् ।
 अतोऽभियुक्तस्मृत्या सम्भवद्वौण्मन्त्यादिमूलस्यार्यावर्तप्रयोगस्य बाधादभियुक्त-
 स्मृत्यनुगृहीतानार्यद्राविडप्रसिद्ध्या राजशब्दो रूढ्या क्षत्रियवचन इति ब्राह्मणा-
 दाववेष्टौ प्रास्यभावादप्राप्तप्रापकाणि वचनानीति सिद्धान्तितम् । तथा
 चार्यप्रसिद्धेर्बलवत्त्वमिति न विरोध इति भावः ।

राजाऽस इति । पञ्चमस्य प्रथमे “पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक्” इति सूत्रम् ।
 तस्यार्थः - पत्यन्तात्प्रातिपदिकात् पुरोहितादिभ्यश्च प्रातिपदिकेभ्यो भावकर्मणोरर्थे
 यक्प्रत्ययो भवति, सैनापत्यं पौरोहित्यमिति । तत्र पुरोहितादिगणपाठे “राजाऽसे”
 इति पठितम् । तस्यायमर्थः - ‘सः’ इति समासस्य संज्ञा । ‘राजा’ राजन्शब्दः,
 ‘असे’ असमासे, यक्मुत्पादयति भावकर्मणोरिति । राज्ञो भावः कर्म वा राज्यम् ।
 समासे तु अधिराज्यं, ब्राह्मणादित्वात् ष्यञेवेति । ‘अवेष्टिनये’ अवेष्ट्यधिकरणे -

न चात्रेति । ब्रह्मशब्द इत्यर्थः । “ब्रह्माणि जीवाः सर्वेऽपि” इति वचनं त्व-
मुख्यवृत्त्याऽप्युपपन्नमिति भावः - प्रत्युतेति । उक्तं च -

तदेव ब्रह्म परममिति सावधृतिर्जगौ ।

यतोऽतो ब्रह्मशब्दस्य तत्रैव नियतत्वतः ॥

इत्यानन्दमयनयानुव्याख्याने । न चैवमपि नामधेयपादे “बर्हिंराज्ययोरसंस्कारे
शब्दलाभादतच्छब्दः” इति सप्तमाधिकरणे बर्हिंराज्यशब्दयोः संस्कृततृणविशेषा-
ज्ययोर्याज्ञिकार्यप्रसिद्धौ सत्यामपि, तां बाधित्वा अनार्यप्रसिद्ध्या तृणाज्यसामान्य-
परत्वमङ्गीकृतमिति वाच्यम्, संस्कृतमात्रे आर्यप्रयोगेऽपि तृणाज्यगतजातिं विना
तत्राप्रयोगेण जातिनिमित्तत्वस्यार्याणामपि सम्मतत्वात्, असंस्कृते याज्ञिकाप्रयोगस्य
प्रयोजनाभावेनोपपत्त्याऽनार्यप्रसिद्धेरार्यप्रसिद्धयविरोधात् । उक्तं च शास्त्रदीपिकायाम्
- “न च शास्त्रस्थसर्वलोकविरोधः, तत्रापि जातेरनपगमादित्युक्तम्” इत्यादि ।
अत एव ग्रन्थकारैरपि पिकनेमाधिकरणतात्पर्योक्त्यैव तत्तात्पर्यमुक्तप्रायमिति
त्यक्तमिति ध्येयम् । ननु रूढित्वाविशेषेऽपि कथमेकस्याः प्राबल्यमित्याशङ्कं
दृष्टान्तोक्तिपूर्वं हेतुं वदन्निरस्यति - अमुख्यत्वेति ।

यद्यपीदं “समाकर्षात्” इत्यधिकरणव्युत्पाद्यम् । तथाऽपि शिष्यहिताय
वक्ष्यमाणमेवेहोच्यते, न त्वेतदधिकरणप्रमेयतया । तथा च वक्ष्यति तत्रैव ग्रन्थकार
इति ध्येयम् । ‘मतान्तरे’ तर्कादिमते । प्रोद्गातृणामिति । तृतीयस्य पञ्चमे पादे
“उद्गातृचमसमेकस्य श्रुतिसंयोगात्” इत्यष्टमाधिकरणे “प्रैतु होतुश्चमसः प्र ब्रह्मणः
प्रोद्गातृणां प्रं यजमानस्य “प्रैतु सदस्यानां” इति मन्त्रमुदाहृत्य चिन्तितम् ।
‘प्रोद्गातृणाम्’ इति श्रुतं चमसमुद्गातैको भक्षयेत्, उत सर्वे, अथ वा सुब्रह्मण्यादन्ये
सामगायिनः, यद्वा तत्सहिताश्चत्वार इति संशये, उद्गातैको भक्षयेत्,
प्रातिपदिकार्यविरोधिनो बहुवचनार्यस्य बहुत्वस्याविवक्षितत्वादित्याद्यं पक्षमुक्त्वा,
लक्षणयाऽर्थवत्त्वसम्भवेऽविवक्षायोगात्, प्राकरणिकसर्वपुरुषेष्वविशेषाल्लक्षणेति
षोडशत्विजां भक्षणमिति द्वितीयमुत्थाप्य, श्रुत्यर्थसम्भवेन लक्षणाऽयोगात्
उद्गायन्तीत्यवयवप्रसिद्ध्या गानकारिणामपसुब्रह्मण्यानां त्रयाणां छन्दोगानां

ನನು ಸತ್ಯಪ್ಯಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧೇ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧೇ: ಕಚಿದ್ರಲವತ್ವಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -
 ರಾಜಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತೃತೀಯಪಾದೇ “ಅವೇಷ್ಟೈ ಯಜ್ಞಸಂಯೋಗಾತ್ ಕ್ರುತುಪ್ರಧಾನಮುಚ್ಯತೇ” ಇತಿ
 ದ್ವಿತೀಯೇಽಧಿಕರಣೇ ರಾಜಸ್ಯುಪಕರಣೇ “ಆಗ್ರೇಯಮಶ್ವಕಪಾಲಂ ನಿರ್ವಪತಿ ಹಿರಣ್ಯಂ ದಕ್ಷಿಣಾ” ಇತಿ
 ವಿಹಿತಾಮವೇಷ್ಟಿನಾಮಿಕಾಮಿಥಿಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಶ್ರುತಂ “ಯದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಯಜೇತ ಬಾಹೈಸ್ಪತ್ಯಂ ಮಧ್ಯೇ
 ನಿಧಾಯ ಆಹುತಿಮಾಹುತಿಂ ಹುತ್ವಾ ತಮಭಿಧಾರಯೇತ್ । ಯದಿ ರಾಜನ್ಯ ಏದ್ರಂ, ಯದಿ ವೈಶ್ಯೋ
 ವೈಶ್ವದೇವಂ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತ್ಯ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದೀನಾಮವೇಷ್ಟಿನಾಮಕೇಷ್ಟೈ ಪ್ರಾಪ್ತಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ
 ನಿಧಾನವಿಶೇಷಂ ಪ್ರತಿ ನಿಮಿತ್ತಾರ್ಥಾನಿ ವಚನಾನಿ ಅಪ್ರಾಪ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಾಪಕಾಣಿ ವೇತಿ ಸಂಶಯೇ,
 “ರಾಜಾ ರಾಜಸೂಯೇನ” ಇತಿ ಶ್ರುತಸ್ಯ ರಾಜಶಬ್ದಸ್ಯಾನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವನಿಮಿತ್ತತ್ವೇನ
 ರೂಢತ್ವಾವಗಮೇಽಪಿ, ತತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಾರ್ಯಾವರ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ತತೋ ಬಲೀಯಸ್ಯಾ ಜನಪದ-
 ರಕ್ಷಣರೂಪರಾಜ್ಯಕರ್ತೃತನಿಮಿತ್ತತ್ವಾವಗಮೇನ ವರ್ಣತ್ರಯಸಾಧಾರಣತ್ವಾದವೇಷ್ಟೈ ಪ್ರಾಪ್ತಾನಾಂ
 ನಿಮಿತ್ತಾರ್ಥಾನಿ ವಚನಾನೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, “ರಾಜಾನಮಭಿಷೇಕಯೇತ್” ಇತ್ಯಭಿಷೇಕವಿಧೌ ರಾಜ್ಯ-
 ಯೋಗಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಏವ ಪ್ರಯೋಗಾದ್ ರೂಢ ಏವ ರಾಜಶಬ್ದ: ।

ಕಿಂಚ ಪಾಣಿನಿರಪಿ “ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಿ” ಇತ್ಯಧಿಕೃತ್ಯ “ಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋ ಯಕ್” ಇತಿ
 ರಾಜಶಬ್ದಾಘಕ್ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ರಾಜ್ಯಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತಿಂ ಬ್ರುವನ್ ರೂಢಮೇವ ಮನ್ಯತೇ । ಅನ್ಯಥಾ
 ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾಪತ್ತೇ: । ನ ಚ ಪಾಣಿನಿಸ್ಮೃತಿರಪ್ರಮಾಣಂ, ಅನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೇರ್ಮೂಲತ್ವಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ।
 ಅತೋಽಭಿಯುಕ್ತಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಸಮ್ಮಭವದ್ವೈಣಭ್ರಾಂತ್ಯಾದಿಮೂಲಸ್ಯಾರ್ಯಾವರ್ತಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಬಾಧಾದಭಿಯುಕ್ತ-
 ಸ್ಮೃತ್ಯನುಗೃಹೀತಾನಾರ್ಯದ್ರಾವಿಡಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ರಾಜಶಬ್ದೋ ರೂಢ್ಯಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯವಚನ ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ-
 ದಾವೇಷ್ಟೈ ಪ್ರಾಪ್ತಭಾವಾದಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪಕಾಣಿ ವಚನಾನೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ । ತಥಾ
 ಚಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೇರ್ಬಲವತ್ವಮಿತಿ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಭಾವ: ।

ರಾಜಾಽಸ ಇತಿ । ಪಞ್ಚಮಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೇ “ಪತ್ಯಂತಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋ ಯಕ್” ಇತಿ ಸ್ತೂತ್ರಮ್ ।
 ತಸ್ಯಾರ್ಥ: - ಪತ್ಯಂತಾತ್ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾತ್ ಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯಶ್ಚ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇಭ್ಯೋ ಭಾವಕರ್ಮಣೋರರ್ಥೇ
 ಯಕ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ಸೈನಾಪತ್ಯಂ ಪುರೋಹಿತಮಿತಿ । ತತ್ರ ಪುರೋಹಿತಾದಿಗಣಪಾಠೇ “ರಾಜಾಽಸೇ”
 ಇತಿ ಪठಿತಮ್ । ತಸ್ಯಾಯಮರ್ಥ: - ‘ಸ:’ ಇತಿ ಸಮಾಸಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾ । ‘ರಾಜಾ’ ರಾಜನ್ಶಬ್ದ:,
 ‘ಅಸೇ’ ಅಸಮಾಸೇ, ಯಕ್ಮುತ್ಪಾದಯತಿ ಭಾವಕರ್ಮಣೋರಿತಿ । ರಾಜ್ಞೋ ಭಾವ: ಕರ್ಮ ವಾ ರಾಜ್ಯಮ್ ।
 ಸಮಾಸೇ ತು ಅಧಿರಾಜ್ಯಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿತ್ವಾತ್ ಷ್ಯಜೇವೇತಿ । ‘ಅವೇಷ್ಟಿನಯೇ’ ಅವೇಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣೇ -

ನ ಚಾತ್ರೇತಿ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । “ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜಿವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ” ಇತಿ ವಚನಂ ತ್ವ-
ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾಽಪ್ಯುಪಪನ್ನಮಿತಿ ಭಾವಃ - ಪ್ರತ್ಯುತೇತಿ । ಉಕ್ತಂ ಚ -

ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಮಿತಿ ಸಾವಧೃತಿರ್ಜಗೌ ।

ಯತೋಽತೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ನಿಯತತ್ವತಃ ॥

ಇತ್ಯಾನಂದಮನಯಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ । ನ ಚೈವಮಪಿ ನಾಮಧೇಯಪಾದೇ “ಬಹಿರಾಜ್ಯಯೋರಸಂಸ್ಕಾರೇ
ಶಬ್ದಲಾಭಾದತच्छಬ್ದಃ” ಇತಿ ಸಸಮಾಧಿಕರಣೇ ಬಹಿರಾಜ್ಯಶಬ್ದಯೋಃ ಸಂಸ್ಕೃತತೃಣವಿಶೇಷಾ-
ಜ್ಯಯೋರ್ಯಾಜ್ಞಿಕಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ಸತ್ಯಾಮಪಿ, ತಾಂ ಬಾಧಿತವಾ ಅನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾ ತೃಣಾಜ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ-
ಪರತ್ವಮಗ್ನಿಹಿತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಸಂಸ್ಕೃತಮಾತ್ರೇ ಆರ್ಯಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ತೃಣಾಜ್ಯಗತಜಾತಿಂ ವಿना
ತತ್ರಾಪ್ರಯೋಗೇ ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಸ್ಯಾರ್ಯಾಣಾಮಪಿ ಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್, ಅಸಂಸ್ಕೃತೇ ಯಾಜ್ಞಿಕಾಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ
ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇನೋಪಪತ್ತ್ಯಾಽನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಿರೋಧಾತ್ । ಉಕ್ತಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾಯಾಮ್
- “ನ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಸರ್ವಲೋಕವಿರೋಧಃ, ತತ್ರಾಪಿ ಜಾತೇರನುಪಗಮಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ ।
ಅತಃ ಏವ ಗ್ರಂಥಕಾರೈರಪಿ ಪಿಕನೇಮಾಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತವೈವ ತತ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಪ್ರಾಯಮಿತಿ
ತ್ಯಕ್ತಮಿತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ನನು ರೂಢಿತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ ಕಥಮೇಕಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ
ದೃಢಾಂತೋಕ್ತಿಪೂರ್ವಂ ಹೇತುಂ ವದನ್ನಿರಸ್ಯತಿ - ಅಮುಖ್ಯತ್ವೇತಿ ।

ಯಥಾಪಿ “ಸಮಾಕರ್ಷಾತ್” ಇತ್ಯಧಿಕರಣವ್ಯುತ್ಪಾದಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ಶಿಷ್ಯಹಿತಾಯ
ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮೇವೇಹೋಚ್ಯತೇ, ನ ತ್ವೇತದಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯತಯಾ । ತಥಾ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ತತ್ರೈವ ಗ್ರಂಥಕಾರ
ಇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ‘ಮತಾಂತರೇ’ ತರ್ಕಾದಿಮತೇ । ಪ್ರೋದ್ಧಾತೃಣಾಮಿತಿ । ತೃತೀಯಸ್ಯ ಪञ್ಚಮೇ ಪಾದೇ
“ಉದ್ಧಾತೃಚಮಸಮೇಕಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಂಯೋಗಾತ್” ಇತ್ಯಷ್ಟಮಾಧಿಕರಣೇ “ಪ್ರೈತು ಹೌತುಶ್ವಮಸಃ ಪ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
ಪ್ರೋದ್ಧಾತೃಣಾಂ ಪ್ರ ಯಜಮಾನಸ್ಯ “ಪ್ರೈತು ಸದಸ್ಯಾನಾಂ” ಇತಿ ಮನ್ವಮುದಾಹೃತ್ಯ ಚಿಂತಿತಮ್ ।
‘ಪ್ರೋದ್ಧಾತೃಣಾಮ್’ ಇತಿ ಶ್ರುತಂ ಚಮಸಮುದ್ಧಾತೃಣೈಕೋ ಭಕ್ಷಯೇತ್, ಉತ ಸರ್ವೇ, ಅಥ ವಾ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾದನ್ಯೇ
ಸಾಮಗಾಯಿನಃ, ಯದ್ವಾ ತತ್ಸಹಿತಾಶ್ವತ್ವಾರ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಉದ್ಧಾತೃಣೈಕೋ ಭಕ್ಷಯೇತ್,
ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಯವಿರೋಧಿನೋ ಬಹುವಚನಾರ್ಯಸ್ಯ ಬಹುವತ್ಸ್ಯಾವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಥಂ ಪಕ್ಷಮುಕ್ತವಾ,
ಲಕ್ಷಣಯಾಽರ್ಥವತ್ತ್ವಸಮ್ಮಭೇಽವಿವಕ್ಷಾಯೋಗಾತ್, ಪ್ರಾಕರಣಿಕಸರ್ವಪುರುಷೇಷ್ವವಿಶೇಷಾಲಕ್ಷಣೇತಿ
ಘೋಷಶತ್ವಿಜಾಂ ಭಕ್ಷಣಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಮುತ್ಯಾಪ್ಯ, ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸಮ್ಮಭೇನ ಲಕ್ಷಣಾಽಯೋಗಾತ್
ಉದ್ಧಾಯಂತೀತ್ಯವಯವಪ್ರಸಿದ್ಧವಾ ಗಾನಕಾರಿಣಾಮಪಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾನಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಛಂದೋಗಾಂ

ಭಕ್ಷಣಮिति तृतीयमुपन्यस्य, उत्पूर्वस्य, गायतेरसमुदायप्रसिद्धिरूपरूढ्या द्वितीय-
सामभक्तिविषयत्वेन उद्गातुरेव तद्गातृत्वेन योगेन त्रयाणामप्राप्त्या बहुवचनानुपपत्तेः,
लक्षणाया आवश्यकत्वेनोद्गातृप्रवचनसम्बन्धावान्तरसामान्यात् सुब्रह्मण्यानां
छन्दोगानां चतुर्णां भक्षणमिति चतुर्थः पक्षः स्थापितो भाष्ये । अत्र यथा बहि-
रङ्गसर्वषोडशत्विग्लक्षणातोऽन्तरङ्गप्रस्तोतृप्रोद्गातृप्रतिहर्तृसुब्रह्मण्यरूपचतुष्टयलक्षणाया
ज्यायस्त्वं, तद्वदित्यर्थः । अत्र यद्यपि वार्तिककारश्चतुर्थमपि पक्षं
निरस्यैकस्तोत्रसम्बन्धस्य सदसि सन्निधानस्य भक्षणव्यापारस्य च ततोऽप्यन्तरङ्गा-
वान्तरसामान्यस्यानुरोधेन प्रस्तोत्रादिषु लक्षणेत्यपसुब्रह्मण्यानां त्रयाणामेव
भक्षणमिति पञ्चमपक्षं सिद्धान्तितवान् । तथापि भाष्ये चतुर्थस्य स्थापितत्वात्
प्राभाकरैरङ्गीकाराच्च 'चतुष्टय' इत्यवोचदिति ध्येयम् यद्वा - न चतुष्टये तात्पर्यं,
किन्त्वन्तरङ्गलक्षणायामेवेति न दोषः । निरूढेति । शीघ्रमर्थोपस्थापकत्वादिति
भावः । 'रूढेः' इत्यत्राप्ययमेव हेतुरिति भावः । अनेकार्थेष्विति । स्वर्गेषु
पशुवाग्वज्रदिङ्नेत्रादिष्वित्यर्थः । असम्भावितेति । बलीयस्त्वे हेतूक्तिः ।
समाख्याबलाच्च ब्रह्मशब्दार्थो विष्णुरित्याह - नारायण इति ।

“यस्य प्रसादात् परमार्तिरूपादस्मात् संसारान्मुच्यते नापरेण ।

नारायणोऽसौ परमो विचिन्त्यो मुमुक्षुभिः कर्मपाशादमुष्मात्”

- इति पैङ्गिश्रुतिः ।

“नारायणं महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम्” इति तैत्तिरीयश्रुतिः ।

अत्रापि पञ्चम्यन्तानां “विष्णुरेव ब्रह्म” इत्यन्वयः । जिज्ञासासूत्रे विचार-
विधायकनानावाक्यानामुदाहरणत्वेऽप्यविप्रतिपन्नवाक्यत्यागेन विप्रतिपन्नवाक्येषु
कारणत्वादितत्तद्वाक्यस्यविष्णुलक्षणप्रदर्शनमुखेन तत्तद्विध्युद्देशगतब्रह्मात्मादिशब्दस्य
विष्णुपरत्वसमर्थनार्थमस्य लक्षणसूत्रस्य प्रवृत्तत्वात्, “नारायणोऽसौ” इत्यादिश्रुतेश्च
विष्णौ निरूढश्रुतिलिङ्गाद्युपेततया विष्ण्वर्थकत्वेन निर्णीतत्वात् भवत्यत्र समाख्येति
भावः ।

एतेन - विध्युद्देशगतब्रह्मपदस्वारस्यानुरोधात् “यतो वा” इति पूर्ववाक्यस्या-
सङ्कुचितकारणत्वाद्युपेततया ब्रह्मपरत्वेऽपि, पूर्वोत्तरभागयोरविधाय जीवपरयो-

ರಭೇದ ಏವ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯತಾಮ್, ತ್ವನ್ಮತೇ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ವಿರೂಧಧರ್ಮವತೋರಪ್ಯಭೇದಬೋಧನೇ
ಲೌಕಿಕವಿರೋಧದೃಢೇರಕಿಂಚಿತ್ ಕರತ್ವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯಾಚಿಂತ್ಯಾನ್ತುತಮಹಿಮೈವ ನಿರವಯವತ್ವೈಕದೇಶ-
ಕರ್ತೃತ್ವಯೋರಿವ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಾಗೋಚರತ್ವೇನ ಸರ್ಧವಿರೋಧಸಮಾಧಾನಸಮ್ಮಭಾದಿತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್
ಪ್ರಲಪನಂ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್, ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೇ ಮಾಯಾಗವಿದ್ವದ್ವಿಧ್ಯಾಂ ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಲಾಭೇನ
ವಿಧ್ಯುದೇಶಾಸ್ವಾರಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ಜೀವತ್ಯಾಗೇ ಭ್ರಾಂತೇರೇವ ತ್ಯಾಗೇನ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾಬಾಧಾಚ್ಚ । ವಕ್ಷ್ಯತಿ
ಚಾಭಿಮಾನಿನಯೇ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದೇರಭಿಮಾನಿಗ್ರಹಣೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣೇನ
ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾಬಾಧಾದಿತ್ಯಾದಿ । ಜೀವಪರಾಭೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾನೇಕಮಾನವಿರೂಧತ್ವಯೋರನ್ಯತ್ರ
ವಿಸ್ತೃತತ್ವಾಚ್ಚ । ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಯೈವಾಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತತ್ವಾ ಘಟನಾಕ್ಷೀಕಾರಾತ್, ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಜೀವಾಭೇದೇ
ಚಾಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತೇರೇವ ಹಾನಿಪ್ರಸಂಜ್ಞೇನ, ತಯಾಽಭೇದಕೃತವಿರೋಧಸಮಾಧಾನಸ್ಯ ಕಪೋಣಿಗುಡಾಯಿ-
ತತ್ವಾತ್ । “ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ” ಇತ್ಯಾದಿಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತೌ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಭೇದಾದೇಃ ಪ್ರತಿಪಾದನಾಚ್ಚ
ಯತ್ಕಿಂಚಿದೇತತ್ । ಯದಪೀಶ್ವರೇ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತತ್ವೈವ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಾಗೋಚರತ್ವೇನ ಸರ್ವವಿರೋಧ-
ಮಪಹುವಾನಸ್ತಸ್ಯ ಜೀವಾಭೇದೇ ತರ್ಕಾಗೋಚರತ್ವಾದಿ ಕಥಂ ವಿस्ಮರಸೀತ್ಯಾದಿವಲ್ಗನಂ, ತದಪಿ
ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಂ, ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್ । ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಜೀವಾಭೇದೇ ಮಹೈಶ್ವರ್ಯಸ್ಯೈವ ಹಾನೇರಿತ್ಯಾದೇಸ್ತತ್ರ
ತತ್ರ ಬಹುಧಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್ । ತತ್ಸರ್ವಮನಾಕಲಯತೋ ವಿರೂಧಂ ಚಾಕಲಯತ ಆತ್ಮೀಯದೋಷಂ
ಸರ್ವಜ್ಞತಮಗ್ರನ್ಯಕರ್ತೃಯಾರೋಪಯತಸ್ತವ ಮಹಾಪಾತಕಿನಃ ಪ್ರತಿವಚನಾನಿರ್ದೃತ್ವಾದುಪೇಕ್ಷೈವ ಕಾರ್ಯತ್ಯಾಸ್ತಾಂ
ತಾವತ್ ।

ಗುರುರಾಜೀಯ - ಅಸ್ತು ವಿಷ್ಣೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿರೂಧದ್ವಿಧಿವೇ ಚ ರೂಢಿಮಾತ್ರಂ ತಯಾಪಿ
ರೂಢಜೀವರೂಪಾರ್ಥತ್ವಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಸ್ತು ಕುತೋ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮಿತ್ಯತೋ ರೂಢಿಮಾತ್ರಾದಿವಿರೂಢದೇರ್ಬ-
ಲವತ್ತ್ವಾದಿವಿಷ್ಣುರೂಪಾರ್ಥತ್ವಮೇವಾಕ್ಷೀಕಾರ್ಯಂ ನ ತು ಜೀವಪರತ್ವಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಪೇಣ ತತ್ರ ದೃಢಾಂತಂ
ದರ್ಶಯನ್ನಾಹ - ವಿರೂಢದೇಶೇತಿ । ವಿರೂಢದೇರ್ಬಲವತ್ತ್ವೇ ಯಾದೀತಿ ದೃಢಾಂತಃ । ಅವಿರೂಢದೇರ್ಬಲತ್ವೇ
ಬಾಲಾನಾಮಿತಿ ದೃಢಾಂತ ಇತಿ ದ್ರಢವ್ಯಮ್ । ನನು ಯದಿ ರೂಢಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿರೂಢದೇರ್ಬಲವತ್ತ್ವಂ ತರ್ಹಿ
ಪಿಕಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಚನುಸಾರೇಣ ಕೋಕಿಲಾರ್ಥತ್ವಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕ-
ಪಿಕನೆಮಾಧಿಕರಣವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಪಿಕಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಿತಿ । ರಾಜಾಽಸ ಇತಿ ।
ರಾಜಶಬ್ದೋಽಸಮಾಸೇ ಯಕಮುತ್ಪಾದಯತಿ । ರಾಜೋ ಭಾವಃ ಕರ್ಮ ವಾ ರಾಜ್ಯಮ್ । ಅಸ ಇತಿ
ಕಿಮ್ । ಆಧಿರಾಜ್ಯಮ್ । ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿತ್ವಾತ್ ಷ್ಯಜ್ ।

ಯಥಾಪಿ ತತ್ರ ರಾಜಶಬ್ದಃ ಪಠ್ಯತೇ ತಥಾಪ್ಯಯಮೇವಾಸ ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಜ್ಞಾಪಯತಿ
 ಅಸ್ತ್ಯತ್ರ ರಾಜಶಬ್ದೇ ತದಂತವಿಧಿರिति । ಅಪರ ಆಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದೇರಾಕೃತಿಗಣತ್ವಾದೇವ
 ತದಂತಾತ್ ಷ್ಯಜ್ ಸಿದ್ಧೇ ರಾಜಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರ ಪಾಠೇ ಯಕಾ ಸಹ ಸಮಾವೇಶಾರ್ಥ ಇತಿ । ತಥಾ
 ಚಾವೇಶ್ವಚಿಕರಣೇ ಶಾಬರಭಾಷ್ಯೇ ಉಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಿ ಷ್ಯಜ್ಞಿತಿ । ತದಂತಾತ್ಕೃತಿಗಣತ್ವಾದೇವ
 ಷ್ಯಜ್ಞಿಸಿದ್ಧಿಃ । ಅಥ ರಾಜನ್ಶಬ್ದಪರಿಗಣನಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ಯಕಾ ಸಹ ಸಮಾವೇಶಾರ್ಥ ಇತಿ ಕೋಃ ।
 ಕೇವಲಾಢ್ವಾವಪಿ ಭವತ ಇತಿ । ಅತ ಏವ ಕೇವಲಾಢ್ವಾಷ್ಯೇ ಷ್ಞುಕ್ತಿರिति ಭಾವಃ । “ಪತ್ಯಂತ-
 ಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋಯಗಿ” ಇತಿ ಸ್ತೃತ್ಯಪುರೋಹಿತಾದಿಗಣಪಠಿತಂ ರಾಜಾಸ ಇತ್ಯೇತತ್ । ನ ತು
 ಪಾಣಿನೀಯಂ ಪೃಥಕ್ ಸ್ತೃತ್ಯಮ್ । ಅತ ಏವ ಕಾಶಿಕಾಪಾಂ “ಪತ್ಯಂತಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋಯಗಿ”ತಿ
 ಸ್ತೃತ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಸೇನಾಪತ್ಯಂ ಪೌರೋಹಿತೈರ್ಮಿತೈಶ್ಚುದಾಹೃತ್ಯ ಚ ಪುರೋಹಿತಾದಿಗಣಪಾಠಮಧ್ಯ ಏವ
 ರಾಜಾಸ ಇತ್ಯೇತತ್ಪಠಿತಮ್ । ರಾಜಶಬ್ದೇನ ತದಂತವಿಧಿರिति ಛೋಕ್ತಂ ಮಜ್ಞಾರ್ಯಾಮಪಿ । ಏವಂ ಚ
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಪಾಠಸ್ಯ ಸಮಾಸೇ ಚ ರಿತಾರ್ಥತ್ವಾದಸಮಾಸೇ ಯೋಗೇ ಭವತೀತಿ ಸ್ವಮತಮುಕ್ತ್ವಾ ಅಪರ
 ಆಹ । ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದೇರಾಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ತದಂತಾತ್ ಷ್ಯಜ್ ಸಿದ್ಧೇ ರಾಜಶಬ್ದಸ್ಯಾತ್ರ ಪಾಠೋ ಯಕಾ ಸಹ
 ಸಮಾವೇಶಾರ್ಥ ಇತಿ । ತಥಾ ಚಾವೇಶ್ವಚಿಕರಣೇ ಶಾಬರಭಾಷ್ಯೇ ಉಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಿ ಷ್ಯಜ್ಞಿತಿ
 ಮಾಂತರಮುಕ್ತಮ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದೀಕಾರಸ್ತು ಇದಮೇವ ಗಣಮಧ್ಯಪಠಿತಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ರಾಜನ್ಶಬ್ದೋ
 ಸಮಾಸೇ ಯಕಂ ಲಬಹ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ರಾಜೋ ಭಾವಃ ಕರ್ಮ ವಾ ರಾಜ್ಯಮ್ । ಸಮಾಸೇ ತು
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿತ್ವಾತ್ಷ್ಯಜ್ । ಆಧಿರಾಜ್ಯಮिति ವ್ಯಾಚಲ್ಯೌ । ತಢ್ಢೀಕಾಪಾಂ ತು ಯಥಾಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಶ್ಚ
 ರಾಜನ್ಶಬ್ದಃ ಕೇವಲಃ ಪಠ್ಯತೇ ತಥಾಪ್ಯಯಮೇವ ಸ ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಜ್ಞಾಪಯತಿ ಅಸ್ತ್ಯತ್ರ
 ರಾಜನ್ಶಬ್ದೇನ ತದಂತವಿಧಿರिति । ಏವಂ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಪಾಠಸ್ಯ ಸಮಾಸೇ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾದಸಮಾಸೇ
 ವಿಶೇಷವಿಹಿತೋ ಯೋಗೇವ ಭವತೀತಿ । ಅತ ಏವಾವೇಶ್ಚಿನಯೇ ರಾಜೋ ಭಾವಃ ಕರ್ಮ ವಾ ರಾಜ್ಯಂ
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿತ್ವಾತ್ಷ್ಯಜ್ ಇತಿ ಶಾಬರಭಾಷ್ಯಂ ಭಢ್ಪಪಾದೈರ್ದೃಶಿತಮ್ । ಕೇಚಿತ್ತು ಭಾಷ್ಯಂ ಸಮರ್ಥಯಮಾನಾ
 ಇತ್ಯಮಾಹುಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದೇರಾಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ತದಂತಾದೇವ ಷ್ಯಜ್ ಸಿದ್ಧೇ ರಾಜನ್ಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರ ಪಾಠೋ
 ಯಕಾ ಸಹ ಸಮಾವೇಶಾರ್ಥ ಇತಿ । ತತ್ತ್ವ ಹರದತ್ತಮಾಧವಾಭ್ಯಾಮೇಕಲಯಮತತ್ವೇನೋಪನಿಬಢ್ಧ-
 ಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಕೌಮುದೀಕಾರಾಪಾಂ ವಿಶ್ವಕರ್ಮೀಯಾಯಾಮಪಿ “ರಾಜಶ್ವಶ್ಚುರಾಬ”ದिति ಸ್ತೃತ್ಯೇನ ರಾಜೋ
 ಜಾತೌ ಯತ್ ರಾಜನ್ಯಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಇತ್ಯತ್ರ । ನನು ಜನಪದರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕರಾಜ್ಯಯೋಗಾದ್ರಾಜಾ
 ಭವತಿ । ಸ ಚಾಕ್ಷತ್ರಿಯೋಪಿ ಸಮ್ಭಾವ್ಯತ ಇತಿ ರಾಜೋ ಜಾತಾವಿತ್ಯತ್ರ ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿರिति
 ಕಥಮುಕ್ತಮिति ಚೇನ್ । ಸ್ವತನ್ತ್ರೋ ರಾಜಶಬ್ದಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯವಚನೋ ನ ರಾಜ್ಯಯೋಗಮಪೇಕ್ಷತೇ । ರಾಜೋ
 ಭಾವಃ ಕರ್ಮ ವಾ ರಾಜ್ಯಮिति ಕಾತ್ರ ವಿನಿಗಮನೇತಿ ಚೇತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೀತ್ಯತ್ರ “ಪತ್ಯಂತ-
 ಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋಯಗಿ”ತಿ ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ನನು ಸ್ವತಃ ದುರ್ಬಲಾಽ ಅಪಿ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಗೃಹೀತತ್ವೇನಾವಿದ್ವದ್ಭಾಷಾ
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಪರತ್ವಮೇವ ಭವತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚಾತ್ರೇತಿ । ನ ಕೇವಲಂ
 ತದನುಗೃಹೀತೇತ್ಯೇತಾವತ್ ಕಿನ್ತು ತದ್ವಿರುದ್ಧಾ ಚೇತ್ಯಾಹ - ಪ್ರತ್ಯುತೇತಿ । ನನು ವಿವಾದವಿದ್ವದ್ಭಾಷಾಃ
 ಕಥಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ವೃತ್ತಿ ತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಕಾಪ್ಯದೃಢತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಮುಖ್ಯತ್ವೇತಿ । ಗೌण्या
 ಇತ್ಯಾದಿ । ಗೌण्याಂ ಸಾದೃಶ್ಯಾನಂತರ್ಗತಿಕರ್ಮೇ ಸತ್ಯಪಿ ಸಾದೃಶ್ಯತ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾನುಗತೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ-
 ಮಿತ್ಯೇಕಾರ್ಥಪಟಾದಿಶಬ್ದಾದಿವತ್ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯೇ ದ್ರಾಘಿಃ । ಲಕ್ಷಣಾಽಯಾಂ ತು ಕಚಿತ್ಸಮ್ಬಂಧೇ
 ಕಚಿತ್ತದ್ವಾರಾ ಪೂತತ್ವೇ ಕಚಿच्छಿಲತ್ವಾದಾವಿತಿ ವೈರೂಪ್ಯಾನಾನಾರ್ಥಕಾಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಾದಿವ ವಿಲಮ್ಬೇನ
 ತದ್ವೀರೀತಿ ಗೌಣ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಲಕ್ಷಣಾಯಾ ಜಘನ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಗೌण्याಂ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಸರ್ವತ್ರ
 ವಿಶೇಷಣಂ ಲಕ್ಷಣಾಽಯಾಂ ಸಮ್ಬಂಧಸ್ತು ಕಚಿದೇವೇತಿ ಲಕ್ಷಣಾ ಜಘನ್ಯೇತ್ಯಪ್ಯಾಹುಃ । ನನು
 ಗೌಣಲಕ್ಷಣಯೋರ್ಮೇದಾತ್ ತತ್ರ ತಾರತಮ್ಯೇಪಿ ಕಥಮೇಕಸ್ಯಾಂ ವೃತ್ತಿ ತಾರತಮ್ಯಮಿತ್ಯತೋ
 ದೃಢಾಂತಾಂತರಮಾಹ - ಲಕ್ಷಣೇತಿ । ಮತಾಂತರ ಇತಿ । ಭದ್ರಮತೇ ಗೌण्याಃ ಲಕ್ಷಿತ-ಲಕ್ಷಣಾತ್ವಾತ್
 ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಲಕ್ಷಣಾಮಾತ್ರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಸ್ತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನನ್ವೇವಂ ಲಕ್ಷಣಾಯಾ
 ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾದಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ತಾರತಮ್ಯೇಪಿ ವಿವಾದವಿದ್ವದ್ಭಾಷಾಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್ ಕಥಂ
 ತಾರತಮ್ಯಮಿತ್ಯತೋರ್ಮೇದಾತ್ ದೃಢಾಂತಾಂತರಮಾಹ - ಮುಖ್ಯತ್ವೇತಿ । ತಥಾಪಿ ರೂಢಾವೇವ ತಾರತಮ್ಯಂ
 ನೋಪಲಬ್ಧಮಿತ್ಯತೋ ದೃಢಾಂತಾಂತರಮಾಹ - ಗವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಿತಿ । ಯಥಾ ದಿಗ್ದೃಷ್ಟಿಧೀಪಿತಿ-
 ಸ್ವರ್ಗವಜ್ರಗಾಂವಾಣವಾರಿಭೂಲಕ್ಷಣೇಷು ನವಸ್ವರ್ಯೇಷು ಶಕ್ತಪವಿಶೇಷೇಪಿ ಗೋಶಬ್ದಾತ್ಸಾಮಾನ್ಯಾದಿಮದಾಕೃತೌ
 ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಾದೇವ ಪ್ರಥಮಪ್ರತೀತೀತಿ ಭಾವಃ । ರೂಢ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿವದ್ವದ್ಭಾಷಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಕಿಂ
 ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ ಅಸಮ್ಮಾವಿತೇತ್ಯಾದಿ । ಕಿಂ ಚಾಸಂದಿಗ್ಧಜಿಜ್ಞಾಸಾಬಾಹ್ಯೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ
 ವಿಷ್ಣುವಾಚಿನಾರಾಯಣಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾತ್ತತ್ಸಮಾಖ್ಯಾನಾದತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ವಿಷ್ಣುರೇವಾಮಿಪ್ರೇತ
 ಇತ್ಯಾಹ - ನಾರಾಯಣೋಸಾವಿತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಇದೆಯೆಂಬುದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮತವಾದದ್ದೆಂದು
 ಇದುವರೆಗೂ ವಿವರಿಸಲಾಯಿತು. ಹಾಗಾಗಿ 'ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ರೂಢ್ಯೋರ್ವಿದ್ವದ್ರೂಢೇರೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್'
 ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಗೂ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ
 ವಿವರಿಸಿದೆಯಿತು. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಇರಲಿ ಅದರಿಂದೇನಾಯಿತು? ಎಂಬ
 ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಿದ್ವದ್ರೂಢೇಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ "ವಿದ್ವದ್ರೂಢೇಶ್ಚ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಕೋ ಬಲೀಯಸ್ತಾತ್" ಎಂದು ಹೇಳುವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
 'ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು' ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯದ
 ಜೊತೆಗೆ ಈ ಹೇಳುವಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಯವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತವಾದದ್ದು ವೈದಿಕದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು, 'ಬಾಲಾನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತವಾದದ್ದು ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯವಮಯಾಧಿಕರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಯವಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಬಲದಿಂದ ದೀರ್ಘಶೂಣ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಯವಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ವಿದ್ವದ್ಭೂತಿಗೂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಹಿಂದೆ 'ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪಕಕಾರಣಪರತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷರೂಪಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಇದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ, ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣರಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ವಾಕ್ಯಶೇಷ ಹಾಗೂ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎರಡರಿಂದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಎರಡಕ್ಕೂ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ಯವಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಅನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಕೆಲವು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಚೋದಿತಂ ತು ಪ್ರತೀಯೇತಾವಿರೋಧಾತ್ ಪ್ರಮಾಣೇನ' (೧-೩-೬)

(೧) ಭಾಟಸಕ್ರಹಃ -

ಅಥ ಷष्ठಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರಾಮಾण्याಧಿಕರಣಮ್
(ಪ್ರಮಾಣಾವಿರೋಧೇ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್)

॥ ಚೋದಿತಂ ಪ್ರತೀಯೇತಾವಿರೋಧಾತ್ ಪ್ರಮಾಣೇನ ॥ ೧೦ ॥

ಪ್ರಾಗ್ರುಕ್ತಾ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧೇರ್ಮಾನತೇಹಾಪೋಖತ ಇತ್ಯಾಪವಾದಿಕೀ ಸಕ್ರಹಿತಿಃ । ಪಿಕವೇಮಶತತಾಮರಸಾದಿಶಬ್ದಾ ಯೈಷು ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ಮಾನಂ ಉತ ಮಾನಮಿತಿ ಸಂದೇಹೇ ಮ್ಲೇಚ್ಛವ್ಯವಹಾರೇ ವಿಶ್ರುತೇರಪಿ ಸಮ್ಮೇವೇನ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾತ್ ಅಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪೂರ್ವಾಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧೇನಾಮಾನತಾ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧೇರ್ಮಾನತಾ । ನ ವೇಹ ತದ್ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ । ಆರ್ಪಣಾಮರ್ಯವಿಶೇಷೇ ಕಾಪ್ಯಪ್ರಯೋಗಾತ್ ನಿರುಕ್ತಾ- ದಿವಲೇನಾಪೂರ್ವಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಕ್ಲೃಪ್ತತ್ವಾದಿರೋಧಾಭಾವಾಚ್ಚ ಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯೇ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಪಿ ಮಾನತಾಪಪತ್ತಿಃ ಪಿಕಶಬ್ದೇನ ಕೌಕಿಲಃ, ವೇಮಶಬ್ದೇನಾರ್ಥ, ಶತಶಬ್ದೇನ ಶತಶಿಖರಾದಿರೂಪಾತ್ರವಿಶೇಷಃ, ತಾಮರಸಶಬ್ದೇನ ಪದ್ಮಮಿತ್ಯೇವಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಏವಾರ್ಥೋ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ತಥಾಚ ಸೂತ್ರಂ ॥ ಚೋದಿತಂ ತ್ವಿತಿ ॥ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಸ್ತು ಮ್ಲೇಚ್ಛೇರಪಿ ಚೋದಿತಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯೇತ । ಪ್ರಮಾಣೇನ ಶಿಫಫ್ರಯೋಗೇನ ಅವಿರೋಧಾತ್ ಇತಿ । ಫಲಂತು ವ್ಯಕ್ತಮ್ ।

॥ ಇತಿ ಷष्ठಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರಾಮಾण्याಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದ ಪಿಠ, ನೇಮ, ಶತ ಮತ್ತು ತಾಮರಸಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನಿರುಕ್ತಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಕೋಶಿಲಾದ್ಯರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಮ್ಲೇಚ್ಛರು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಥ ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಬ್ದವು ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತದೋ, ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದವು ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬೇರೆ ಶಬ್ದವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿಠಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನಿರುಕ್ತವು ಹೇಳುವಂತಹ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಪಿಠಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೊರತು ನಿರುಕ್ತಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು, ಮ್ಲೇಚ್ಛರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನಿಯತವಾದ ಅರ್ಥವಿರದ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುಪೂರ್ವವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಿರುಕ್ತಾರ್ಥವು ಅವಿಷ್ಣುಪೂರ್ವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ನಿರುಕ್ತಾರ್ಥವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ವಿರೋಧವು ಪಿಠಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಿಠಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅರ್ಥವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಪಿಠಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ ಪಿಠಾದಿಶಬ್ದಗಳ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಆರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮ್ಲೇಚ್ಛರು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವು ಗೌಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗೌಣವಾದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುತಿಯು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನಿರುಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗಾಗಲೇ ಕ್ಷಪ್ತವಾದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಪಿಠಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೋಶಿಲವೆಂದು, ನೇಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೆಂದು, ಶತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನೂರುಭಿಧ್ವವಿರುವ ಮರದ ಪಾತ್ರೆಯೆಂದು, ತಾಮರಸಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪದವೆಂದು ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಪಿಠಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ವಿರೋಧ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲಷ್ಟೇ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೋಶಿಲಾದ್ಯರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಿಠನೇಮಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ಗ್ರಂಥಿಗೆ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ವದ್ಗ್ರಂಥಿಯ ವಿರೋಧವಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ಗ್ರಂಥಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗದು.

ಶಂಕೆ - ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಲವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ಗ್ರಂಥಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಬರಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ವಾಚನೀಯ ಜ್ಞಾಪಕರಣ

ಸಹಕಾರವಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸಹಕಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೈಷಮ್ಯವಿದೆ.

“ಅವೇಷ್ಟಾ ಯಜ್ಞಸಂಯೋಗಾತ್ ಕೃತುಪ್ರಧಾನಮುಚ್ಯತೇ (೨-೩-೨)”

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ‘ರಾಜಾ ರಾಜಸೂಯೇನ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಕಾಮೋ ಯಜೇತ’ ಎಂದು ಇಷ್ಟು ಪಶು, ಸೋಮ ಎಂಬ ಯಾಗಸಮುದಾಯಾತ್ಮಕವಾದ ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗವು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಆ ಮೂರು ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವೇಷ್ಟಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಇಷ್ಟಿಯು ಐದು ಹವಿಷಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ - ‘ಆಗ್ನೇಯಮಪ್ಪಾಕವಾಲಂ ನಿರ್ವಪೇತ್, ಹಿರಣ್ಯಂ ದಕ್ಷಿಣಾ ಪಿಂದುಮೇಕಾದಶಕವಾಲಂ ಯುಷಫೋ ದಕ್ಷಿಣಾ, ವೈಶ್ವದೇವಂ ಚರೂಂ ಪಿಶಂಗೀ ಪ್ರಪೌಹೀ ದಕ್ಷಿಣಾ, ಮೃತ್ಯುವರುಣೇಮಾಮಿಕ್ಷಾಂ ವಶಾ ದಕ್ಷಿಣಾ, ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಂ ಚರೂಂ ಶಿತಿವೃಷ್ಟೋ ದಕ್ಷಿಣಾ,’ ಎಂಬ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗ್ನೇಯ, ಪಿಂದು, ವೈಶ್ವದೇವ, ಮೃತ್ಯುವರುಣೇ, ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯವೆಂಬ ಐದು ಹವಿಸ್ಸುಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತುಮೃತ್ಯುಸವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಯಜೇತ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಂ ಮಧ್ಯೇ ನಿಧಾಯಾ-ಹುತಿಮಾಹುತಿಂ ಹುತ್ವಾ ತಮಾಭಿಫಾರಯೇತ್, ಯದಿ ರಾಜನ್ಯ ಪಿಂದುಮ್, ಯದಿ ವೈಶ್ವೋ ವೈಶ್ವದೇವಮ್’ ಒಂದುವೇಳೆ ಯಾಗ ಮಾಡುವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದರೆ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸಿ ಅಭಿಫಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದರೆ ಪಿಂದುಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸಿ ಅಭಿಫಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ವೈಶ್ವನಾಗಿದ್ದರೆ ವೈಶ್ವದೇವಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸಿ ಅಭಿಫಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

ಸಂಶಯ - ರಾಜಸೂಯಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ವೈಶ್ವರಿಗೂ ಅಧಿಕಾರವಿದೆಯೆಂದು ರಾಜಸೂಯಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಹವಿಷ್ಯದಾನವೆಂಬ ಗುಣವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೋ? ಅಥವಾ ರಾಜಸೂಯಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗಷ್ಟೇ ಅಧಿಕಾರ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ರಾಜಸೂಯಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಇದೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಾಂತರವಿಧಿಯೋ?

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ರಾಜಸೂಯಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ವೈಶ್ವರಿಗೂ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಗುಣವಿಧಾಯಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ‘ರಾಜಾ ರಾಜಸೂಯೇನ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಕಾಮೋ ಯಜೇತ’ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಕಾಮವುಳ್ಳ ರಾಜನು ರಾಜಸೂಯಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಪದವು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೈಶ್ವರಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ರಾಜಸೂಯಯಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಅಧಿಕಾರ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಉತ್ತರ :- ರಾಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವಜಾತಿಯನ್ನು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರೂಢಿಯನ್ನು ನೀವು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಅನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಆರ್ಯ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಜನರನ್ನು ದೇಶವನ್ನು ಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನೇ ರಾಜನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ‘ಜನಪದಾದಿರಕ್ಷಾರಾಪರಾಜ್ಯಕರ್ತೃತ್ವ’ ಎಂಬುದೇ

ರಾಜಪದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ವರ್ಣತ್ರಯಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವೇಷ್ಯೆಯೆಂಬ ಇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ವರ್ಣದವರೂ ಪ್ರಾಪ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂದು 'ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಗುಣವಿಧಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ರಾಜಶಬ್ದವನ್ನು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಬಳಸುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ರಾಜ್ಯದ ಯೋಗ ಬರುವುದರಿಂದ ರಾಜನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗದು. 'ರಾಜಾನಮಭಿಷೇಚಯೇತ್' ಎಂದು ಅಭಿಷೇಕದ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಭಿಷೇಕ ಸಂದರ್ಭವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ರಾಜ್ಯದ ಸಂಬಂಧ ಬಂದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ರಾಜನೆಂದು ಕರೆದದ್ದರಿಂದ ರಾಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಲ್ಲಷ್ಟೇ ರೂಢಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಪಾಣಿನಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಲೂ ಸಹ ರಾಜಶಬ್ದವು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ರೂಢವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. - 'ತಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಿ' 'ರಾಜನ ಕರ್ಮ' ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರವರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಪತ್ಯಂತಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋ ಯಕ್' (ಪಾ. ಸೂ - ೫-೧-೧೨೮) ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪತ್ಯಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತಗಣದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾದ 'ರಾಜಾಸೇ' ಎಂಬ ಗಣಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಸೇ = ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರದ ರಾಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ರಾಜನ ಕರ್ಮ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಯಕ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ರಾಜಶಬ್ದದ ಯೋಗದಿಂದ ರಾಜಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ರೂಢಿಯೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ರಾಜ್ಯ ಶಬ್ದದ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ರಾಜಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾತ್ರಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆರ್ಯರ ಪ್ರಯೋಗದಂತೆ ರಾಜ್ಯಯೋಗನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ರಾಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು.

ಈ ಪಾಣಿನಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಪಾಣಿನಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೇ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು. ಮತ್ತು ಆರ್ಯಪ್ರಯೋಗವು ಗೌಣವಾಗಿದೆ. ಗೌಣವಾದ ಆರ್ಯಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಎಂಬುದು ಒಂದು ಕಾರಣ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ ಆರ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪಾಣಿನಿಸ್ಥಿತಿಯ ಸಹಕಾರವಿರುವ ಅನಾರ್ಯರಾದ ದ್ರವಿಡರ ಪ್ರಯೋಗವು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ ವೇದದಲ್ಲಿ, ರಾಜ್ಯದ ಸಂಬಂಧ ಆಗುವ ಮೊದಲೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ರಾಜಾನಮಭಿಷೇಚಯೇತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಭಿಯುಕ್ತಪಾಣಿನಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ, ಗೌಣವಾದ ಛಾಂತಿಮೂಲಕವಾದ ಆರ್ಯಾವರ್ತಪ್ರಯೋಗವು ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭಿಯುಕ್ತಸ್ಮೃತ್ಯನುಗ್ರಹವಿರುವ ಅನಾರ್ಯದ್ರಾವಿಡ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ರಾಜಶಬ್ದವು ರೂಢಿಯಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವೇಷ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪಕವಾದ ಈ ವಚನವು ವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಾಂತರವಿಧಾಯಕವೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಲನಾದಿಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ರಾಜಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಆರ್ಯರು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ 'ರಾಜಾಸೇ' ಎಂಬ ಆರ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪಾಣಿನಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವಿರುವುದರಿಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ರಾಜಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವೇಷ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬುಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಪಾಣಿನಿಸ್ಥಿತಿಯ ಸಹಕಾರವಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯ ಸಹಕಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು.

“ಪತ್ಯಂತಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋ ಯಶ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿದೆ. ಪತ್ಯಂತವಾದ ಪ್ರಾದಿಪದಿಕದ ಮುಂದೆ ಪುರೋಹಿತಾದಿ ಗಣಪಠಿತವಾದ ಪ್ರಾದಿಪದಿಕೆಯ ಮುಂದೆ ಭಾವ ಮತ್ತು ಕರ್ಮ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಯಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಇದರರ್ಥ. ‘ಯಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದರೆ ‘ಸೈನಪತ್ಯಂ’ ‘ಪೌರೋಹಿತಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ. ಪುರೋಹಿತಾದಿಗಣಪಾಠದಲ್ಲಿ ‘ರಾಜಾಸೇ’ ಎಂಬುದು ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ‘ಸ’ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಅಸೇ’ ಎಂದರೆ ಸಮಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ‘ರಾಜಾ’ ಎಂದರೆ ‘ರಾಜನ್’ ಶಬ್ದವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸಮಾಸ ಆಗದೆ ಇದ್ದಾಗ ಭಾವ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಯಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ‘ರಾಜ್ಞಃ ಭಾವಃ ರಾಜ್ಯಮ್’ ಎಂದು ‘ರಾಜ್ಞಃ ಕರ್ಮ ರಾಜ್ಯಮ್’ ಎಂದು ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಯಶ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ‘ಷ್ಯಇಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ‘ಆದಿರಾಜ್ಯಮ್’ ಎಂದು ಆಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ‘ಗುಣವಚನಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಭ್ಯಃ ಕರ್ಮಣಿ ಚ’ (೫-೧-೧೨೪) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಭ್ಯಃ’ ಎಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಣಪಾಠದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದಶಬ್ದಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ‘ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಾಡವ, ಮಾಣವ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಣಪಾಠದಲ್ಲಿ ‘ರಾಜನ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಗಣದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗಲ್ಲ ‘ಷ್ಯಇಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ರಾಜನ್’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ರಾಜನ್ ಶಬ್ದವೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವೋ? ಅಥವಾ ‘ರಾಜನ್’ ಶಬ್ದವೇ ಅಂತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದವೆಂದು ಅರ್ಥವೋ? ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ರಾಜನ್’ ಎಂದರೆ ‘ರಾಜನ್’ ಶಬ್ದವೇ ಅಂತವಾದ ಸಮಾಸಹೊಂದಿದ ಪದಕ್ಕೇನೆ ‘ಷ್ಯಇಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ, ಹೊರತು ಕೇವಲ ರಾಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಾಸ ಹೊಂದದ ಕೇವಲ ರಾಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಯಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ‘ಪ್ರತ್ಯಂತಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋ ಯಶ್’ (೧-೫-೧೨೪) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪಾಣಿನಿಯು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ‘ಪತ್ಯಂತಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋ ಯಶ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪತ್ಯಂತವಾದ ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತಾದಿಗಣಪಠಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಯಶ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪುರೋಹಿತಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ‘ಪುರೋಹಿತ ರಾಜಾಸೇ, ಗ್ರಾಮಿಕ, ಪಿಂಡಿಕ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ರಾಜಾಸೇ’ ಎಂಬ ಗಣಪಾಠಕ್ಕೆ ಸಮಾಸ ಹೊಂದದ ರಾಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಯಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ‘ಅಸೇ’ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಷೇಧದಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಣಪಠಿತವಾದ ‘ರಾಜನ್’ ಶಬ್ದವು ತದಂತಶಬ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಕೆಲವರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾರರು - ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಣಪಠಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಆತ್ಮಗೀಣಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ರಾಜನ್’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ‘ರಾಜನ್’ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆತ್ಮಗೀಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ‘ಷ್ಯಇಶ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ‘ರಾಜನ್’ ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ಏಕೆ ವಾಠ ಮಾಡಿದ್ದು? ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ‘ರಾಜನ್’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಷ್ಯಇಶ್’ ಮತ್ತು ‘ಯಶ್’ ಎರಡೂ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು

ಬರಬೇಕೆಂದು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು. ಶಾಬರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ 'ರಾಜನ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಷ್ಯತ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವೈಯ್ಯಾಕರಣರೇ ಒಪ್ಪಲಾರರು. ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಣಪಠಿತವಾದ 'ರಾಜನ್' ಶಬ್ದವನ್ನು ತದಂತ-ವಿಧಿಯಿಂದೇ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದಿಕಾರನು ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಕೌಮುದಿಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರೂ ಸಹ ತದಂತವಿಧಿಯನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಬರಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಭಟ್ಟಪಾದರೇ ದೂಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆಧಿರಾಜ್ಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಷ್ಯತ್' ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಬರುತ್ತದೆ. 'ರಾಜಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಯತ್' ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ಜನಪದದ ರಕ್ಷಣಾರೂಪವಾದ ರಾಜ್ಯದ ಯೋಗದಿಂದ ರಾಜನೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಲೀ, ವೈಶ್ಯನಾಗಲೀ, ರಾಜನೆಂದೇ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿಯಲ್ಲೇ ರಾಜಪದದ ಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - 'ರಾಜ' ಶಬ್ದವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯವಾಚಿಯಾಗಿದೆ, ಹೊರತು ರಾಜ್ಯದ ಯೋಗದಿಂದಲ್ಲ. 'ರಾಜ್ಞಃ ಭಾವಃ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ರಾಜ್ಞಃ ಕರ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಜಶಬ್ದದ ಯೋಗದಿಂದಲೇ ರಾಜ್ಯಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರಬೇಕಾದರೆ ರಾಜ್ಯಶಬ್ದದ ಯೋಗದಿಂದ ರಾಜ್ಯಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ರಾಜ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ರಾಜಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಯಿತೋ? ರಾಜಶಬ್ದದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಯಿತೋ? ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿನಿಗಮಕಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - 'ರಾಜ್ಞಃ ಕರ್ಮ ರಾಜ್ಯಮ್' ಎಂದು ರಾಜಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ರಾಜ್ಯಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಲು 'ಪತ್ಯಂತಪುರೋಹಿತಾದಿಭ್ಯೋ ಯತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವೇ ವಿನಿಗಮಕ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ರಾಜಾ ರಾಜಸೂಯೇನ ಯಜೇತ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ರಾಜಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿಯಿಂದೇ ಅರ್ಥ. ಹೊರತು ಜನಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡುವವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಪತ್ಯಂತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪಾಣಿನಿಸ್ತೃತಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ವಿದ್ವದ್ಗ್ರಂಥಿಗೆ ಪಾಣಿನಿಸ್ತೃತಿಯ ಸಹಕಾರವಿರುವಂತೆ ಅವಿದ್ವದ್ಗ್ರಂಥಿಗೂ ಸ್ತೃತಿಯ ಸಹಕಾರವಿದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ' ಎಂಬ ಸ್ತೃತಿಯು ಜೀವರನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವಿದ್ವದ್ಗ್ರಂಥಿಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಧಾನ - 'ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ' ಎಂಬ ಸ್ತೃತಿಯನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಪಾಣಿನಿಸ್ತೃತಿಯನ್ನು ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಸಲಾಗದು. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಅವಿದ್ವದ್ಗ್ರಂಥಿಗೆ ಸ್ತೃತ್ಯನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯುತ 'ತದೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಅವಧಾರಣೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ. -

'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಮಿತಿ ಸಾವಧೃತಿರ್ಜಗೌ |

ಯತೋಽತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ತ್ವವ ನಿಯತತ್ವಃ'

"ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅವಧಾರಣ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದೆಯೋ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ನಿಯತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ನಾಮಧೇಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬರ್ಹಿರಾಜ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯದ್ದರೂ ಸಹ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯದ್ದರೂ ಸಹ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಅಲ್ಲಿ ಅನಾರ್ಯಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಆರ್ಯಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ವಿದೋಧವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪ ತಪ್ಪು. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಲಾಗಿದೆ -

"ಬರ್ಹಿರಾಜ್ಯೋರಸಂಸ್ಕಾರೇ ಶಬ್ದಲಾಭಾದತಚ್ಚಬ್ಧಃ" (೧-೪-೮)

ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರ್ಹಿರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಜಾತಿವಾಚಿತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸಂಶಯ - 'ಬರ್ಹಿಲುನಾತಿ, ಅಜ್ಯಂ ವಿಲಾಪಯತಿ' ಪೂರೋಚಾಶಂ ಪ್ರಥಯತಿ. ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಬರ್ಹಿಶಬ್ದ ಅಜ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕವೋ? ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಕಾರ ನಿಮಿತ್ತಕವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಯಾಜ್ಞಕರು ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೇ ಆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಯೂಪವೆಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹವನೀಯವೆಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ 'ಬರ್ಹಿಃ' ಅಜ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ಸಂಸ್ಕಾರನಿಮಿತ್ತಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಬರ್ಹಿರಾಜ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕವೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕಾರನಿಮಿತ್ತಕವೆಂದರೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕವೆಂದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ. 'ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬರ್ಹಿರಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿದೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ' (ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಬರ್ಹಿರಾಜ್ಯಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ಜಾತಿಃ) ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೆಲವು ದೇಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬರ್ಹಿರಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. - 'ಬರ್ಹಿರಾದಯ ಗಾವೋ ಗಾಃ' 'ಕ್ರಯ್ಯಮಾಜ್ಯಮ್' ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ್ದಲ್ಲದ್ದೇ ಆರ್ಯರು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ತೃಣ ಮತ್ತು ಅಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜಾತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಜಾತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆರ್ಯರೂ ಸಹ ಬರ್ಹಿರಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕತ್ವವು ಅವರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಆರ್ಯರು ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾದ್ದರಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಾರರೆಂದರೆ

ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅನಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ನಚ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪರ್ಕೋಪವಿರೋಧಃ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹೇತುರನಪಗಮಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಒಳನೇಮಾಧಿಕರಣದೃಷ್ಟಾಂತದ ಜೊತೆಗೆ ಇದನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಒಳನೇಮಾಧಿಕರಣದ ತತ್ವಾರ್ಥದಿಂದಲೇ ಇದರ ತತ್ವಾರ್ಥವು ಹೇಳದಂತಾಯಿತೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಂತೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಜೀವನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು-

ಶಂಕೆ - ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಂತೆ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೂ ಸಹ ಒಂದು ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ವೃತ್ತಿಗಳು ರೂಢಿಯೆಂದೇ ಕರೆಯಲಾಗುವುದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಎರಡೂ ರೂಢಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೇಳಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕಂಡಿದೆ - ಗೌಣೀ ಹಾಗು ಲಕ್ಷಣ ಎರಡೂ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಎರಡೂ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯತ್ವವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಪ್ರಾಭಾಕರರು ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಗೌಣೀವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತಾರ್ಕಿಕರು ಗೌಣೀವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಿಂತ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯನ್ನು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.

ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಒಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದ ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೃತ್ತಿವಿಚಾರವು ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಂದ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗೌಣೀ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷಣ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಕೂಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಂದೇ ರೂಢಿ ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಹೇಗೆ ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಬಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಹಾಗೂ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢಿತ್ವವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅಂತರಂಗಲಕ್ಷಣ ಬಹಿರಂಗಲಕ್ಷಣ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣತ್ವವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಅಂತರಂಗಲಕ್ಷಣವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ -

ಉದಾತ್ತಚಮಸಮೇಕಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಂಯೋಗಾತ್ (೩-೪-೭)'

ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರೈತುಹೋತುಶ್ಚಮಸಃ ಪ್ರಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಣಾಂ ಪ್ರಯಜಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರೈತುಸದಸ್ಯಾನಾಮ್' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಚಮಸಭಕ್ಷಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಚಮಸಭಕ್ಷಣವನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಣಾಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾತಪದಿಕವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಒಬ್ಬನೇ ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಣಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಯುಕ್ತಜರೂ ಭಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ?

(೧) ಭಾಷ್ಯಸಹಜಃ -

(ಅಥ ಸಸಮುದ್ರಾತ್ಯಾಂ ಮತಭೇದೇನ ಸಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾನಾಮಪಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾನಾಂ ವಾ ಭಕ್ಷಾಧಿಕರಣಮ್ (೨೩-೨೬)

|| ಉದಾತ್ತಚಮಸಮೇಕಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಂಯೋಗಾತ್ || ೨೩ ||

(ಸर्वे वा सर्वसंयोगात् || २४ || स्तोत्रकारिणां वा तत्संयोगाद्बहुश्रुतेः || २५ || सर्वे तु

वेदसंयोगात्कारणादेकदेशे स्यात् || २६ ||)

ಪೂರ್ವತ್ರ ಚಮಸಿನಾಂ ಸಮಾಖ್ಯಯಾ ಭಕ್ಷಮುಕ್ತವಾ ವರ್ಷದ್ಕಾರಾದಿಭಿರ್ದಕ್ಷಮಗ್ರೇ ವಿವಕ್ಷುರಧುನಾ ಸಮಾಖ್ಯಾ-
ನಿಮಿತ್ತಭಕ್ಷಚಿಂತೈವಾತ್ರ ಕ್ರಿಯತೇ । 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಾಂ' ಇತಿ ಪೂರ್ವಾಕ್ತವಾಕ್ಯೇ ಉದಾತ್ತಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾನುರೋಧೇನ
ತಸ್ಯೈಕಸ್ಯೈವೋದಾತ್ತಚಮಸೇ ಭಕ್ಷ ಉತ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಬಹುತ್ವಾನುರೋಧಾದನ್ಯೇಷಾಮಪಿ । ಅನ್ಯೇಷಾಮಪೀತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ
ಸರ್ವೇಷಾಮತ್ವಿಜಾಂ, ಕಿಂ ವಾ ಅಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾನಾಮೇಕಸ್ತೋತ್ರಯೋಗಿನಾಮುದಾತ್ತಪ್ರಸ್ತೋತೃಪ್ರತಿಹೃತ್ಯಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ
ಛಂದೋಗಾಂ, ಯದ್ವಾ ಸಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾನಾಂ ಛಂದೋಗಾಂ ಚತುರ್ಣಾಮಿತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು, ಉದ್ಗಾತಶಬ್ದ
ವಾಚ್ಯಸಾಮಭಕ್ತೇಽಉದಾತ್ತಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಢತ್ವಾತ್ 'ಅದितिಃ ಪಾಶಾನ್ ಪ್ರಮುಮೋಕ್ತು' ಇತ್ಯತ್ರೇವ 'ಗುಣೇ
ತ್ವನ್ಯಾಪ್ಯಕಲ್ಪನಾ' ಇತಿ ನಾವಮಿಕಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ಪ್ರಧಾನಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾನುರೋಧಾತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥ-
ವಿವಕ್ಷಯೋದಾತ್ತೋಕ್ತಸ್ಯೈವ ತತ್ರ ಭಕ್ಷ ಇತ್ಯೇಕಃ ಪಕ್ಷಃ । ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್, ಉದಾತ್ತಚಮಸಮೇಕ ಉದಾತ್ತಾ
ಭಕ್ಷಯೇತ್ । ತಸ್ಯೈಕಸ್ಯೈವ ಪ್ರೋದ್ಗಾತ್ಯಮಸ ಪ್ರತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಂಯೋಗಾದिति । ಪಾಶಮನ್ತ್ರೇ 'ಪ್ರಮುಮೋಕ್ತು'
ಇತ್ಯುಕ್ತಮೊಚನಕ್ರಿಯಾನ್ವಯಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಕರಣಿಕಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ಪಾಶಾಪ್ರತಿಪದಿಕಲಕ್ಷಣೀಯಸ್ಯಾಭಾವೇನ
ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವಾರಸ್ಯೇಽಪಿಹೋದಾತ್ತಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇನ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರಾಕರಣಿಕಸರ್ವತ್ವಿಗ್ರಹಣೇನ
ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವಾರಸ್ಯಸಮ್ಮಭೇ ಸರ್ವಯಾಬಾಧಾಯೋಗಾತ್ ಸರ್ವತ್ವಿಜಾಂ ತತ್ರ ಭಕ್ಷ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ।
ಉದ್ಗಾತಪ್ರಸ್ತಾವಪ್ರತಿಹಾರಾನ್ ಸಾಮಭಾಗಾನುದಾತ್ತಪ್ರಸ್ತೋತೃಪ್ರತಿಹಾರಃ ಪ್ರಯೋಗಕಾಲೇ ಉತ್ಕರ್ಷೇಣ
ಗಾಯಂತೀತ್ಯವಯವಯೋಗೇನ ವಚನವೃತ್ತೈವ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಗ್ರಹಣೇ ಸತಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಪ್ರತ್ಯಯೋರ್ದಯೋರಪಿ ಸಮ್ಮಭೇ
ಲಕ್ಷಣಾಽಯೋಗಾಛಂದೋಗಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಭಕ್ಷ ಇತಿ ತೃತೀಯಃ । ಯೋಗಾದ್ಛಂದೇರ್ಬಲವತ್ತ್ವೇನ ರೂಢ್ಯಾ ಏಕ
ಏವೋದಾತ್ತವೇದೇನ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಬಹುವಚನೋಪಪತ್ತಯೇ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಅವಶ್ಯಮ್ಭಾವೇ ಪ್ರಸ್ತೋತೃಪ್ರತಿಹಾರೈಃ
ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿರಿವ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಮವೇದಾಧ್ಯಾಪಿತ್ವೇನ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಹ್ನಾನೇ ತದೀಯಕರ್ಮಪ್ಯುದಾತ್ತತ್ವ-
ಸಮಾಖ್ಯಾಸತ್ತವಾಚ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಭಾವೇನ ಸಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ಭಕ್ಷ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ
ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ ।

ಅಥವಾ ಅಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರೆಂದು ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಕಸ್ಮೋತ್ತರಗಾಯಕರಾದ ಉದ್ಗಾತೃ, ಪ್ರಸ್ಮೋತ್ತೃ, ಪ್ರತಿಹರ್ತೃ ಈ ಮೂವರು ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಹಿತರಾದ ಅಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರು ಸೇರಿ ನಾಲ್ವರು ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಉದ್ಗಾತೃ ಒಬ್ಬನೇ ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ವಿಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. 'ಗುಣೇತ್ವನ್ಯಾಯಕಲ್ಪನಾ' ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು ಇದ್ದಾಗ ಅಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಗೌಣಾರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ 'ಉದ್ಗಾತೃಣಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು ಗೌಣವನ್ನಾಗಿಸಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಉದ್ದೀಛಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಸಾಮವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಹಾಡುವ ಗಾಯಕನಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತೃಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯು 'ಉದ್ಗಾತೃಚಮಸಮೇಕಮ್ ಉದ್ಗಾತಾ ಭಕ್ಷಯೇತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುವಂತೆ ಉದ್ಗಾತೃವಿಗಷ್ಟೇ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಭಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಕರಣತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಯುಕ್ತಿಜರಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ಗಾತೃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಿದಾಗ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಯುಕ್ತಿಜರಿಗೂ ಭಕ್ಷಣವನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆಂದು ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಯೋಗದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಾರ್ಥ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಉದ್ದೀಛ, ಪ್ರಸ್ತಾರ, ಪ್ರತಿಹಾರ ಎಂಬ ಸಾಮಭಾಗಗಳನ್ನು ಗಾನ ಮಾಡುವ ಉದ್ಗಾತೃ, ಪ್ರಸ್ಮೋತ್ತೃ ಪ್ರತಿಹರ್ತೃಗಳನ್ನು 'ಪ್ರೋದ್ಗಾತೃಣಾಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರಯೋಗಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಈ ಮೂವರು ಗಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವಯವವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಶಬ್ದಸ್ವಾರಸ್ಯವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥ ಹಾಗು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಎರಡೂ ಸಹ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂವರು ಭಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮೂರನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಯೋಗಾದ್ರೂಢೇರ್ಬಲೀಯಸೀ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬ ಉದ್ಗಾತೃ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾರು ಉದ್ದೀಛ ಎಂಬ ಸಾಮಭಾಗವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತೃಶಬ್ದದ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೂವರನ್ನು ಉದ್ಗಾತೃಶಬ್ದದಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಕೆಂದರೆ ಅವರು ಉದ್ದೀಛಸಾಮವನ್ನು ಹಾಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೂವರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಒಹುವಚನವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಉದ್ಗಾತೃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ಮೋತ್ತೃ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಹರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಉದ್ಗಾತೃಪ್ರವಚನ ಸಂಬಂಧವು ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣಾಬಿಜಸಂಬಂಧವು ಅಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರಾದ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಲಕ್ಷಣಾಬಿಜಸಂಬಂಧವು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉದ್ಗಾತೃ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಅಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರು ಸೇರಿ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಂತೆ ಹದಿನಾರು ಯುಕ್ತಿಜರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಹದಿನಾರು ಯುಕ್ತಿಜರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಲಕ್ಷಣವು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಲಕ್ಷಣವು ಅಂತರಂಗಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಬಹಿರಂಗಲಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಅಂತರಂಗಲಕ್ಷಣವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೋ, ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಿಂತ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ವಾರ್ತಿಕಕಾರನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಐದನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ - ಏಕಸ್ತೋತ್ರಸಂಬಂಧವೇ ಲಕ್ಷಣಸಂಬಂಧವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಪ್ರವಚನಸಂಬಂಧಕ್ಕಿಂತ ಈ ಸಂಬಂಧವು ಇನ್ನೂ ಅಂತರಂಗವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರಸ್ತೋತ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸುಬುಹ್ಯಣ್ಣನು ಅನೇಕ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವುದರಿಂದ ಏಕಸ್ತೋತ್ರಸಂಬಂಧವು ಅವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಯೋಗಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಐದನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ವಾರ್ತಿಕಕಾರನ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಶಾಬರಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷವನ್ನಷ್ಟೇ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ವಾರ್ತಿಕಕಾರನೂ ಐದನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂತರಂಗಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ನಮಗೆ ಅಂತರಂಗಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಹೊರತು ಅದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದೇನು ಆಗ್ರಹವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಒಂದೇ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವಂತೆ ರೂಢಿ ಎಂಬ ಒಂದೇ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿರಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ - ಲಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ನಿರೂಢಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಢಲಕ್ಷಣವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. 'ಅನಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯವತೀ ಲಕ್ಷಣ ನಿರೂಢಲಕ್ಷಣ' ಎಂದು ನಿರೂಢಲಕ್ಷಣದ ಲಕ್ಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಆರ್ಥೋಪಸ್ಥಿತಿಯು ಇದರಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗೂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ಇದುವರೆಗೂ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿದ್ದಂತೆ ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ನೀವು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಿರಿ. ಆದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿದೆ. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯು ಆಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡಲು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆಯೆಂದು 'ಮುಖ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಽಽ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋಗ ಹಾಗೂ ರೂಢಿ ಎರಡೂ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಹ

'ಯೋಗಾದ್ಯುಪೇಕ್ಷಾರೋಪೇಕ್ಷಾ' ಎಂಬಂತೆ ಯೋಗವೃತ್ತಿಗಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವು ತೀವ್ರೋಪಸ್ಥಿತವಾಗುವುದರಿಂದ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ರೂಢಿಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದು ಗಮನಿಸಲ್ಪಡಲಿ ಕಂಡಿದೆ-

ದಿಕ್, ದೃಷ್ಟಿ, ದೀಧಿತಿ, (ಕಿರಣ) ಸ್ವರ್ಗ, ವಜ್ರ, ವಾಕ್, ಬಾಣ, ವಾರಿ, (ನೀರು) ಭೂಮಿ ಈ ಒಂಬತ್ತು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಶಬ್ದ ರೂಢಿಯು ಅವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇದೆ ಆದರೂ ಸಹ ನಮಗೆ ಉಳಿದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಕರಣ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷಣಪದಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಕೇವಲ ಗೋ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಸಾಸ್ತಾದಿಮದ್ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀತಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದರಂತೆ ಅವಿದ್ವದ್ವಾರೂಢಿಗಿಂತ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾನವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾನವು ಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಕೂಡಿಯೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಸಮಾಖ್ಯಾಬಲದಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ಪರಮಾರ್ತರೂಪಾದ-

ಸ್ಮಾರ್ತಸಂಸಾರನುಚ್ಛೇದೇ ನಾಪರೇಣ |

ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ಪರಮೋ ವಿಚಿಂತ್ಯೋ

ಮುಮುಕ್ಷುಃ ಕರ್ಮಪಾಶಾದಮುಷ್ಕಾತ್ ||

ಯಾರ 'ಪ್ರಸಾದ' ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಪರಮದುಃಖರೂಪವಾದ ಈ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮೋಚನೆಯು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕರ್ಮಪಾಶದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಬಯಸುವವನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪೈಂಗಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಆಪ್ತೇ ಅಲ್ಲದೇ ತೃಪ್ತಿಯೇ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ "ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಮ್ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪರಾಯಣಮ್" ಎಂದು ನಾರಾಯಣನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದೆ. ಆ ಕೃತಿಗಳು ನಾರಾಯಣನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕೃತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪಂಚಮ್ಯಂತವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - 'ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ-ಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಸಹ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಾಗಲೇ ಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸಮಾಖ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಿರಿ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹೌದು. ಆದರೆ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನವಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನ ವಾಕ್ಯಗಳಷ್ಟೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಅತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ.

'ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯ-ವಾಕ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರೂಢವಾದ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ನಾರಾಯಣಾದಿಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ.

ಅಂತಹ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ "ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ಪರಮೋ ವಿಚಿಂತ್ಯಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಮಾಖ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು.

ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ - 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವದವು ಸ್ವರಸ-ವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಆದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜೀವ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸೋಣ.

ಹೀಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಎಲ್ಲ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಲೌಕಿಕವಿರೋಧವು ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಅಲ್ಪಜ್ಞತ್ವಗಳಿಗೆ ಬರುವ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವನ್ನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟತೆಯಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು.

ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರವಯವತ್ವ ಹಾಗೂ ಏಕದೇಶಕರ್ತೃತ್ವಗಳ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವನ್ನು ದ್ವೈತಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅದರಂತೆ ಈ ಅಲ್ಪಜ್ಞತ್ವ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು. ಮತ್ತು ಶುಷ್ಕತರ್ಕಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರನಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೇ?

ನಿರಾಕರಣೆ — ಇವರ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. 'ತದ' ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಸ್ಥಾರಸ್ಥವೇನೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಮಹಾಯೋಗ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯದ್ರೂಢಿಗಳಿಂದ ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಜೀವನಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ನಿನ್ನ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಿರೋಧದಿಂದ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನ್ಯಾರ್ಥಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧದೋಷವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಜೀವನಿಗೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅನೇಕ ಕಡೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಪಜ್ಞತ್ವಗಳಿಗೆ ಬರುವ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವನ್ನು ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಾಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಸಲು ಬಾರದಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದದ್ದನ್ನು ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಸಬಾರದು.

ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಹೊರಟರೆ, ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಹಾನಿಯಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ.

ಏಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನು ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾಗುವುದರಿಂದ ಅಚಿಂತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತೇವೆಂಬುದು ಕಘೋಷಗುಡಾಯಿತವಾಗಿದೆ. (ಮೂಲಕ್ಕೆ ಹಿಂಗಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ನೆಕ್ಕಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ). 'ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತವಾಗಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವಾಗ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಗಳಿಗೆ ಆಗೋಚರನಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಹೇಳಿಕೆಯು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವಾಭೇದವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಜೀವನಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಮಹೇಶ್ವರ್ಯವೇ ಹಾನಿಯಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅನೇಕಕಡೆ ನಾವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಹೇಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರೆಚುವ ಕೆಲಸವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡುತ್ತಾ, ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ದೋಷವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸದೆ ಸರ್ವಜ್ಞತಮರಾದ ಗ್ರಂಥಕಾರರಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾ ಮಹಾಪಾತಕಿಯಾದ ನೀನು ಎದುರಾಳಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲೇ ಅನರ್ಹನಾಗಿದ್ದಿ. ನಿನಗೆ ಎಷ್ಟು ಉತ್ತರ ನೀಡಿದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಜೊತೆಗಿನ ವಾಗ್ವಾದವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಕು.

ಜ್ಞಾನಾಧಿಕರಣ

ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಯಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಯೇ ಇವರಡಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಯಾವಮಯಾಧಿಕಾರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಅವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆನ್ನಲು ಪೂರ್ವಮಾಮಾಂಸಯ ಒಕನೇಮಾಧಿಕರಣದ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಮೃತಿಯಾದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಯಾವುದೇ ಸ್ಫುಟಿಯ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ತದೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ವಿದ್ವದ್ಗುಣಿ ಅವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗೌಣೀವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಾಮಾಂಸಕರೂ ಸಹ ಲಕ್ಷಣ ಒಂದರಲ್ಲೇ ತಾರತಮ್ಯ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಯೋಗಕ್ಕಿಂತ ರೂಢಿಯು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಕೇವಲ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.

ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸುಧಾಪಾಂ ತು - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಕಿಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಪರಃ ಉತಾರ್ಥಾಂತರಪರ ಇತಿ ಸಂದಿಹ್ಯಾಂತೇ ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ತದ್ವಾಚಿತಾಯಾಸ್ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕಲ್ಪಯತ್ವಾತ್ ಗೌರವಮ್ । ಆಶೇ ತು ಲಾಘವಂ, ಜೀವಸ್ಯಾಕಲ್ಪಯತ್ವಾತ್, “ಬೃಹ ಜಾತಿಜೀವ” ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾಂಚ್ಛಕ್ತೇರಪಿ ಕ್ಷುಪ್ತವಾದಬಾಧೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತಮ್ । ತತ್ರಾತ್ರೇವ ‘ತದ್ವಹ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ನ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮಿತಿ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಂ, ಕಿಂತು ಸರ್ವತ್ರ । ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಂ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಃ ಕಲ್ಪಯತ್ವಾಕಿರಿಯುಕ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್ । ತತ್ರತ್ಯಂ “ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚಿತ್ಯೇತಾವತಾ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ಪರೋ ಭವತಿ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ತು ತತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಕ್ವಚಿತ್ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚಿತಾಕ್ಷೀಕಾರೇಣ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್ । ಕಿಂತು - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚಿ ನ ವೇತ್ಯೇವ ಸಂದಿಹ್ಯತಾಂ, ಕಿಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಸಂದೇಹೇನೇತಿ ಶಬ್ದಾಪಾಂ, ವಾಚಕತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇಽಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಸಿದ್ಧಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧೇನೆತ್ಯಂ ಸಂದೇಹಃ, ಕಿಂ ತು ತಾತ್ಪರ್ಯಸಂದೇಹ ಏವ ದರ್ಶನೀಯ ಇತಿ ಪರಿಹರ್ತುಮ್ । ಅತ ಏವೈತದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸಂದೇಹಾವಸರ ಏವ ಕೃತಮ್ । “‘ತದ್ವಹ’ ಇತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ” ಇತಿ

ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂಶಯಧರ್ಮಿನಿರ್ದೇಶಸ್ತು ಪೂರ್ವೋಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ಷೇಪಣ ಸಙ್ಗತಿಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ, ನ ತ್ವತ್ರೇವ ಕವಿತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಂದ್ರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವಾಕ್ಷೀಕಾರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತಿ ದರ್ಶಯಿತುಮ್ ।

ನ ಚ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಲಕ್ಷಣಾದಿನಾ ತಾತ್ಪರ್ಯಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಂ ಪ್ರತಿ ಶಕ್ತೇಃ ಕಲ್ಪತತ್ವೋಕ್ತಿರಪುಕ್ತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಲಕ್ಷ್ಯೇಽರ್ಥೇ ಯೋಗಸಮ್ಮಭವೇನ ತದಧೀನಗುಣಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ಲಕ್ಷಣಾದೇವೈಕಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ನ ಚಾವಯವಶಕ್ತೇಃ ಕ್ಷಮತ್ವೇನ ಕಲ್ಪತತ್ವೋಕ್ತಿಯುಕ್ತಿಃ, ಗುಣಪೂರ್ವೇವಾಭಾವೇನ ತತ್ರ ಬೃಹತೇಶಶಕ್ತ್ಯಕ್ರಮೇರಿತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಪರಮೋ? ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಂತರಪರಮೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯಕೋಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾಂತರಪರವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಆ ಅರ್ಥಾಂತರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಗೌರವದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲಾಘವವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಅನುಭವಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಅಕಲ್ಮಷನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಜೀವ' ಎಂಬ ಕೋಶದಂತೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೂ ಕಲ್ಪಪ್ರವಾಗಿದೆ. ಬಾಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಪರವಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ ಉಳಿದ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನೆಂದಾದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ಆಯುಕ್ತವಾದೀತು. ಉಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಸುಧೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯ ಬಂದಿದೆ. 'ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚೀತ್ಯೇತಾವತಾ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ಪರೋ ಭವತಿ' 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂಬ ನಿಯಮವೇನು ಇಲ್ಲ'

ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಹೊರಟದ್ದಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಇದರ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಶಂಕೆಯೊಂದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಹೊರಟಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನೇ ತೋರಿಸಬಹುದು. ತಾತ್ಪರ್ಯಸಂದೇಹವನ್ನು ಏಕೆ ತೋರಿಸಬೇಕು? ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಸಹ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವು ಅಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಯೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸಬಾರದು. ತಾತ್ಪರ್ಯಸಂದೇಹವನ್ನೇ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಧೆಯ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಂಶಯ ತೋರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೇ ಸುಧೆಯು ಹೇಳಿದೆ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ವಿಷಯವಾದರೆ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂಶಯಧರ್ಮಿಯನ್ನು ಏಕೆ ತೋರಿಸಿದ್ದು? ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಬರುವುದೇ ಉದ್ದೇಶವಾದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಇದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯೋಗವೇ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಯೋಗಾಧೀನವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗದಿದ್ದಾಗ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಅವಯವಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ತಪ್ಪಾಯಿತು.

ಸಮಾಧಾನ - ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ವಸ್ತುವೇ ಅಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಅಂತಹ ಅಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಧಾತುವಿನ ಶಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಪ್ರಮಿತವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತತ್ರ = ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ, ತತ್ರತ್ಯಂ = ಸುಧೆಯಲ್ಲಿರುವ, ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಃ =

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ 'ಜೀವ' ಎಂಬರ್ಥವು, ಸದ್ಭೂತದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬರ್ಥವು ಅಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ, ಅತ್ರೇವ = ತತ್ಪ್ರಕಾರವೆಂತ.

ಪ್ರಕಾಶ: - एवं टीकातात्पर्यमुक्त्वा, “टीकासु च यदस्पष्टं” इति प्रतिज्ञामनुसरन्, सुधातात्पर्यं प्रतीतानुपपत्तिनिरासेनानूधाह - सुधायां त्विति । ‘जीवपरः’ इत्यनेन ‘प्रसिद्धार्थपरः’ इत्यत्रार्थशब्दो जीवमात्रार्थक इत्युक्तं भवति । शक्तौ ‘अभिधानात्’ इति हेतुः । एवमनूदितस्य पूर्वपक्षस्याशयमाह - तत्रेति । सुधायामित्यर्थः । ‘अत्रेव’ टीकायामिवेत्यर्थः । सर्वत्र इति । ‘विष्णुपरत्वं नेति विवक्षितं’ इत्यन्वयः । किमर्थमेवमित्यतोऽनुपपत्तिं स्वयमेवाह - अन्यथेति । यद्येवं तर्हि “न हि ब्रह्मशब्दः” इत्यादिवाक्यमयुक्तं, तत्र गुणपूर्तिवाचितया कचिद् विष्णुपरत्वमङ्गीकृत्य जिज्ञासावाक्य एव तदाक्षिप्यत इति प्रतीतेरत । आह - तत्रत्यमिति । सुधागतमित्यर्थः । ‘वाक्यं तु’ इत्यन्वयः । तत्रैवं वाक्यक्रमः - “तत्र सन्देहः, ‘तद् ब्रह्म’ इत्ययं ब्रह्मशब्दः किं प्रसिद्धार्थपर उतार्थान्तरपर इति । न हि ब्रह्मशब्दो गुणपूर्तिवाचीत्येतावता सर्वत्र तत्परो भवति । शक्तितात्पर्ययोरन्यत्रापि सत्त्वात्” इति । न वेति । अर्थान्तरवाची वेत्यर्थः । विवक्षितेति । पूर्वपक्षे विवक्षितस्य जीवरूपार्थस्य, सिद्धान्ते विवक्षितस्य ब्रह्मरूपार्थस्यासिद्धेरित्यर्थः । ‘परिहर्तुं प्रवृत्तं’ इत्यन्वयः । ‘अत एव’ उक्ततात्पर्यकत्वादेवेत्यर्थः । नन्वेवं “गुणपूर्तिवाचीत्येतावता तत्परो भवति” इत्येतावतैव पूर्तौ ‘सर्वत्र’ इति व्यर्थमिति चेत्, वाचकत्वेन कचिद्वाच्ये तात्पर्यप्रसिद्धावपि सर्वत्र वाच्ये वाचकस्य तात्पर्यावश्यकत्वाभावेन, प्रकृते ब्रह्मशब्दस्य पूर्वपक्ष्याद्यभिप्रेतार्थवाचकत्वसिद्धावपि तात्पर्यासिद्ध्या तात्पर्यसन्देहस्यैव दर्शनीयत्वादित्याशयात् । अत्रेवेति । टीकायामिवेत्यर्थः । अतः सर्वत्र ब्रह्मशब्दस्य विष्णुपरत्वाक्षेपेणैव पूर्वपक्ष इति स्थितम् । तत्रानूदिते पूर्वपक्षे अनुपपत्तिमाशङ्क्याह - न चेति । सत्यं लक्षणायाऽपि तात्पर्यं सम्भवतीति, तथाऽपि सिद्धान्तिना तथा-ङ्गीकर्तुमशक्यत्वादेवमुक्तमित्यर्थः । गुणपूर्तेरिति । अर्थे सति तत्र शक्तिः, शब्दस्य गुणपूर्तिरूपार्थे असम्भावनयाऽसति, कथं तत्र शक्तिरित्यर्थः ।

गुरुराजीय - सुधायाः पूर्वोत्तरविरोधमाशङ्क्य परिहरति - सुधायामिति । अयेत्यर्थान्तरपरत्वे । तस्य अर्थान्तरस्य । तत्र सुधायाम् । अत्रेव टीकायामिव ।

ನನ್ವೇಂ ಸುಧಾಮಿಪ್ರಾಯೋ ವರ್ಣಯಿತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ । ತಥಾತ್ವೇ ನ हि ब्रह्मशब्दो गुणपूर्ति-
वाचीत्येतावतेत्याद्युत्तरग्रन्थविरोधापत्तेः । तदनुसारेण कचिद् ब्रह्मशब्दस्य
विष्णुरात्मेपि जिज्ञासावाक्ये ब्रह्मशब्दस्य जीवपरत्वमित्येव सुधಾಮಿप्रायप्रतीते-
रित्यतस्तदन्यथासिद्धिमित्याह - तत्रत्यमिति । ब्रह्मशब्दस्य कचिदपि विष्णवर्धकत्वं
नास्तीति सुधಾಮಿप्रायवर्णने बाधकान्तरमपि परिहरति - तद् ब्रह्मेति ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ ಸಂಶಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಕ್ಯಗಳ
ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಯಿತು. ಚಂದ್ರಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಗ್ರಂಥಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ

ಸೂತ್ರೇ ಭಾಷ್ಯೇಽನುಭಾಷ್ಯೇಚ ಸನ್ಮಾಯವಿವೃತೌ ತಥಾ ।

ಟೀಕಾಸು ಚ ಯದಸಪ್ಪಂ ತಚ್ಚ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸ್ಯತೇ ||

ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಟೀಕಾಸು' ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ
ಜೊತೆಗೆ ಸುಧೆಯನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಶಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ
ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆವಾತತಃ ತೋರುವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ನಿಜವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು
ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸುಧಾಯಾಂ ತು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ತೋರಿಸಬೇಕಾದರೆ 'ಕಿಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರಃ?' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ
'ಕಿಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಪರಃ?' ಎಂದು ಸಂಶಯ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ
ಅರ್ಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. - ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ ತದ್
ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸಂಶಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನು
ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ
ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ
ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೆಂದು ಅರ್ಥವೋ? ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅರ್ಥವೋ? ಎಂದು
ಸಂಶಯ ತೋರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಯೋಗವಿದೆ. ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಯೂ
ಇದೆ. ಅವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಗಿಂತ ವಿದ್ವದ್ಗುಣಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ
ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಿಂ ವಿಷ್ಣುಃ? ಉತ
ಜೀವಃ? ಎಂದು.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಕಿಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರಃ? ಉತ ಅರ್ಥಾಂತರಪರಃ?
ಎಂದು.

ಈ ರೀತಿಯಾದ ವಾಕ್ಯವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದ ಬಗ್ಗೆ
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕಾದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಆರ್ಥಾಂತರಪರವಾದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಆ ಆರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ಆ ಆರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ಆ ಆರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೂರನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಗೌರವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜೀವಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಮೂರನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೋ, ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಬಗ್ಗೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆಯೋ, ಆ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಆರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಆರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಆರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಂಕೆ - ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ 'ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ-ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ 'ತದ್ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುಪರವಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಸುಧೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವಾತತಃ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆರ್ಥ ತೋರಿದರೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟದ್ದಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಂದೇಹವೇ ಸಂಯುಕ್ತವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಈ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವು ಏನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೇ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ. ಹಾಗಾಗಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಸಂದೇಹ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆಯೋ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಎಲ್ಲಾ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್‌ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ದ್ವಾತ್ರ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ' ಎಂದು ಸಂಶಯಧರ್ಮಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವೂ 'ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲೇ ಆ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

~~~~~

ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು —

“ಯತ್ರ ದುಃಖೇನ ಸಮಿಶ್ರಂ ನ ಚ ಶಸ್ತಮನಂತರಮ್ ।

ಅಭಿಲಾಷೋಪನೀತಂ ಚ ಸುಖಂ ಸ್ವರ್ಗಪದಾಸ್ಪದಮ್॥”

ಇತಿ ಶ್ರುತಃ ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದಸ್ಯ ಚಂದನಾದಿರೂಪಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರತ್ವವದ್
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ “ಯತೋ ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನಾಲೌಕಿಕಾರ್ಥ-
ಪರತ್ವೋಪಪತ್ತಿರिति । ಯದ್ವಾಲೌಕಿಕವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವೇ ಗೌರವಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವೇ ತು
ಲಾಘವಾತ್ ಅನುಸಾರೇಣ ಜೀವೇಷು ಸಮ್ಭವದ್ ಗುಣಪೂರ್ತಿರೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್, ನ ತು
ಸಿದ್ಧಾಂತ್ಯಭಿಪ್ರೇತಗುಣಪೂರ್ತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮिति ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಕಾರಣತ್ವೇನೈವ ಬಾಧಕೇನಾಲೌಕಿಕ-
ವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವಂ, ತತಶ್ಚ ಸದ್ವಿಚಾರಾಭಾವಾತ್ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ತಿರೇವ ತಮिति ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ
ಸುಧಾಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಅತಃ ಏವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ, ಅತ್ರೋಕ್ತಂ ಸುಧೋಕ್ತಂ ಚಾಧಿಕರಣಶರೀರಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ
“ನ ಜೀವ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ‘ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ಸುಧೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಭಾಗದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. -

ಯನ್ನ ದುಃಖೇನ ಸಂಭಿನ್ನಂ ನ ಚ ಗ್ರಸ್ತಮನಂತರಮ್ ।

ಅಭಿಲಾಷೋಪನೀತಂ ಚ ಸುಖಂ ಸ್ವರ್ಗಪದಾಸ್ಪದಮ್ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯಾರು ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲವೋ, ಮುಂದೆಯೂ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆ ಪಡುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ; ಅಂತಹ ಸುಖವೇ ಸ್ವರ್ಗಪದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದವು ಚಂದನಾದಿಸುಖಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಅಲೌಕಿಕಾರ್ಥಪರತ್ವವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಕೂಡ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಅಲೌಕಿಕಾರ್ಥವಾದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅಲೌಕಿಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಯೆಂದು ಗೌರವ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಲಾಘವವಿದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಗುಣಗಳು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆಯೋ, ಅಷ್ಟು ಗುಣಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಹೊರತು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌರವದೋಷವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸುಧಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಟೀಕೆಗೂ ಸುಧೆಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಭೇದವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಟೀಕಾ ಹಾಗೂ ಸುಧಾ ಎರಡರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ' ಎಂದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एवं पूर्वपक्षाशयोक्त्याऽनुपपत्तिं निरस्य, दृष्टान्तोक्तिपूर्वं सिद्धान्ताशयमाह - सिद्धान्तस्त्विति । वाक्यशेषादिति । जीवेऽसम्भावितकारणत्व-
बोधकादिति भावः । अलौकारिकार्थो विष्णुरिति हृदयम् । पूर्वं ब्रह्मशब्दस्य गुणपूर्तिवाचित्वमेव नेत्याशयेन सुधा प्रवृत्तेत्युक्तम् । अधुना गुणपूर्तिवाचित्वमुपेत्य प्रवृत्तेत्याह - यद्वेति । अत एवेति । सामान्यतः प्रवृत्तस्य न्यायविवरणस्या-
भिप्रायद्वयसम्भवात् तद्वर्णनमुभयत्र कृतमिति भावः ।

गुरुराजीय - सिद्धान्तसुधां दृष्टान्तेनोपपादयति - सिद्धान्तस्त्विति । ननु ब्रह्मशब्दस्यार्थान्तरं कल्पयमित्युक्तमप्युक्तम् । तस्य जगत्कारणं किंचिदस्तीत्यावि-
जन्मोक्तं

ಪಾಲಗೋಪಾಲಮನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚ ತದರ್ಥತ್ವೇ ಸುಧಾಮಿಪ್ರಾಯವರ್ಣನಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯ-
 ಸ್ವರಸಾದಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ । ಸಕ್ಕೋಚಾಭಾವಾದಿತಿ । ಅಲೌಕಿಕವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವೇ ಗೌರವರೂಪ-
 ಸಕ್ಕೋಚಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು 'ಅಯಮಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ'
 ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಗುಣಪೂರ್ಣಿವಾಭಾವೇನೈತುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -
 ಸಮ್ಭವತ್ ಗುಣಪೂರ್ಣಿವೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಸುಧೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ, ಸಿದ್ಧಾಂತಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು
 ದೃಷ್ಟಾಂತಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೌಕಿಕಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಅಲೌಕಿಕಾರ್ಥವನ್ನು
 ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ವಾಕ್ಯಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ
 ಅಲೌಕಿಕವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ವಾಕ್ಯಶೇಷವಾದರೂ ಸಹ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ
 ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು
 ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಿಯಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು.
 ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಾಚಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಆ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟದೆಯೆಂದು
 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಂಕೆ - ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ನೀಡಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷದ ಬಲದಿಂದ ಅಲೌಕಿಕ ವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಉಪಪಾದನೆಯು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನೇ
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದರೆ ಲಾಘವವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ
 ಗೌರವದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಅಥ ಕನ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಲಗುಣವಾದ ಜೀವನು
 ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ವಿಕೇಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
 ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನೇನು
 ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಜೀವನಾದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಗುಣಗಳಿರಲು ಸಂಭವವಿದೆಯೋ, ಅಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿಂದ
 ಪರಿಪೂರ್ಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಸಂಭವದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ
 ಹೊರತು ಸಿದ್ಧಾಂತಾಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ
 ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗಲೀ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣು ಅಲ್ಲ ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ
 ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸಕಲಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ
 ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ

ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಗೌರವದೋಷಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಗೌರವದೋಷ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ ಸಂಭವದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತಿವಾದ್ದೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಗೌರವದೋಷವೆಂಬ ಕಾರಣವು ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತಿವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ -

'ನ ಜೀವ ವಿವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ | ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ತದ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ಯೋಕ್ತೇ'

ಎಂದು, ಈ ವಾಕ್ಯವು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪರವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪರವಾಗಿಯೂ ಇದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಸ್ಥಿರಾರ್ಥವಾಗಿವೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಸಹ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ - ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಗೌರವದೋಷವೂ ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥನಾದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಗೌರವದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತು - ಮೋಕ್ಷದತ್ತಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ, ತತ್ಕಯಮಿತಿ ಶಾಙ್ಕಾಯಾಮನೆನ ಸೂತ್ರೇಣ ತದುಪಪಾಠತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರಾಪಿ ಭಾವಃ - ಮೋಕ್ಷಕತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣುಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಶ್ಚೇತ್, ಬನ್ಧಕತ್ವೇನಾಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೋಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚಾಪಿ ನ ಬನ್ಧಕಃ, ಜೀವಸ್ಯಾಬದ್ಧತ್ವಸ್ವಬದ್ಧತ್ವಯೋರಯೋಗೇನಾನ್ಯಬದ್ಧತ್ವೇ ವಾಚ್ಯೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಚೇತನಸ್ಯಾಚೇತನಸ್ಯ ಚೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವೇ ಪುನರೀಶ್ವರಸ್ಯ ಬನ್ಧಕತ್ವೇನಾಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ । ಅನಧೀನತ್ವೇ ಸ್ವಾನಧೀನಕೃತಾತ್

ಬನ್ಧಾನ್ಮೊಚಕತ್ವಂ ನೇಶ್ವರಸ್ಯೇತಿ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಅಪ್ರಸಜನಸ್ಯ ಬನ್ಧಕತ್ವಂ ಪ್ರಸಾದಹೇತುರ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾನುಕೂಲಮೇವ, ನ ತು ಪ್ರತಿಕೂಲಂ । ಸ್ತೋತ್ರೇ ಸೃಷ್ಟಾದಿ-
ಹೇತುತ್ವೋಕ್ತಿस्तು ಮೋಚಕತ್ವಸಮ್ಮಾಖ್ಯಾಯೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - 'ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಾದರೂ
ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಎಂದು.
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಈ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ -

ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದರೆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು
ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೂ ಆಗಲಿ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂಸಾರವನ್ನೇ ಕೊಡಲಾರನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಅವನೇ
ಸಂಸಾರಕಾರಣನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಬದ್ಧನೇ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ
ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಬದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯರಿಂದಲೇ ಬದ್ಧನೆಂದು
ಹೇಳಬೇಕು. ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಜೇತನವೇ ಆಗಲಿ ಅಜೇತನವೇ ಆಗಲಿ ಈಶ್ವರರಾಧೀನವೆಂದೇ
ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಪುನಃ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ಬಂಧಕನೆಂದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಆ ಅನ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವು
ಯಾರ ಅಧೀನವೂ ಆಲ್ಲವೆಂದರೆ ಈ ಸಂಸಾರಬಂಧನವು ಈಶ್ವರನ ಅಧೀನವಲ್ಲವೆಂದಂತಾಯಿತು.
ತನ್ನ ಅಧೀನವಲ್ಲದ ಬಂಧವನ್ನು ಮೋಚನೆ ಮಾಡಲು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನು
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಲಾರನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬಂದರೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಈಶ್ವರನು ಬಂಧಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಬಂಧಕತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಗಿದೆ ಹೊರತು
ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕೃತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ
ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಮೋಚಕತ್ವವು ಅಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯೇ ತೃತೀಯಪಾದಸ್ಯಾದೌ

“ಕರ್ತವ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಕಿಮಿತಿ ಸಂಶಯೇ ।

ಅತ ಇತ್ಯುದಿತೇಽಪ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾನುಕ್ತಿಃ ಪುನಃ ॥

ಸೃಷ್ಟಿಬನ್ಧನಮೋಕ್ಷಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವತಃ ।

ಯತೋ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾಽಸಾವತೋ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಏವ ವಃ ।

ಇತ್ಯಾಹ ತತ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಾಸಾಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನರಕ್ತಮಿಮತ್ ।

येनैव बन्धमोक्षस्यात् स च जिज्ञासया गतः ।

सुप्रसन्नो भवेदीशो जिज्ञासाऽतोस्य मुक्तिदा ॥

ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಭಿಪ್ರೇತಂ ವರ್ಣಕಾಂತರಮಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತತ್ರಾಸ್ಕುಟತ್ವಾದ್ ವಯನಕ್ತಿ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತ್ವಿತಿ । “ತದುಪಪಾಘತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್” ಇತ್ಯನ್ವಯಃ । “ಮೋಕ್ಷದತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ “ಕರ್ತವ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ಲೋಕತಾತ್ಪರ್ಯಾನುವಾದಃ । “ತತ್ಕಥಮ್?” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ತು “ಸೃಷ್ಟಿಬಂಧನ” ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಾನುವಾದಃ । ಉಕ್ತಂ ಚ ಸುಧಾಯಾಂ - “ಯತೋ ಮೋಕ್ಷಾದಿ-ದಾತಾಽಸಾವತೋ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಏವೇತ್ಯೇತಮರ್ಥಂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇಣಾಹೇತ್ಯರ್ಥಃ” ಇತಿ । ವಿಷ್ಣೋರಬಂಧಕತ್ವಂ ಹಿ ತ್ರೇಫಾ, ಜೀವಸ್ಯಾಬದ್ಧತ್ವೇನ ವಾ, ಸ್ವಬದ್ಧತ್ವೇನ ವಾ, ಜೀವೇಶಾಭ್ಯಾಮನ್ಯಬದ್ಧತ್ವೇನ ವಾ । ತತ್ರಾಶ್ವೈ ನಿರಾಹ - ಜೀವಸ್ಯೇತಿ । ದುಃಖಿತ್ವಾದಿದೃಢೇ-ಬದ್ಧತ್ವಾಪ್ಯುಕ್ತಾತ್, ದುಃಖಾಘಾಪತ್ಯಾ ವಾ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯಾಪತ್ಯಾ ವಾ ಸ್ವಬದ್ಧತ್ವಾಪ್ಯುಕ್ತಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತೃತೀಯೇಽಪ್ಯನ್ಯಶ್ಚೇತನೋಽಚೇತನೋ ವಾ, ದ್ವಯಮಪಿಶಾಧಿನಮುತಾನಧೀನಮಿತಿ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾ, ಕ್ರಮೇಣ ನಿರಾಹ - ಅನ್ಯಸ್ಯೇತಿ । “ಯೇನೈವ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ ಶ್ಲೋಕತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ - ಅಪ್ರಸನ್ನೇತಿ । ತರ್ಹಿ ‘ಮೋಕ್ಷೋಽಸ್ಯ ಯತಃ’ ಇತಿ ಸೂತ್ರವಿನ್ಯಾಸಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸೂತ್ರ ಇತಿ ।

गुरुराजीय - ननु सुधायामनुव्याख्यानव्याख्यारूपायां कथमनुव्याख्यानोक्त-पूर्वोत्तरपक्षविपरीतपूर्वोत्तरपक्षाभिधानम् । व्याख्यानव्याख्येययोर्विरोधापत्तेरित्यत आह - अनुव्याख्याने त्विति । कर्तव्या ब्रह्मजिज्ञासेत्युपासनापादीयानुव्याख्यान इत्यर्थः । तथा च वर्णकान्तरत्वान्न व्याख्यानव्याख्येययोर्विरोध इति भावः । प्रथमसूत्रोक्तं मोक्षदत्त्वेन जिज्ञास्यत्वं द्वितीयेनोपपाद्यत इत्यनुव्याख्याने उक्तं तत्र तेन कथं तदुपपादनं कृतमित्यत आह - तत्रायं भाव इति । विशेषणुक्तिः इत्यनुव्याख्यानानांशे स्वारस्यं निधायेदं वर्णकान्तरमेवेति न सुधाविसंबादःशङ्कनीयः इति भावः ।

ವಿವರಣೆ - ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ತೃತೀಯಪಾದದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರಕ್ಕೆ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೀಗೆ ಅವತಾರಿಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. -

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಏಕೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅತಃ' ಎಂದನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪದಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ 'ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡು' ಎಂದಾಗ ಏಕೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದು ಪುನಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಗ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತಾ ಬಂಧನಕರ್ತಾ, ಮೋಕ್ಷಾದಿಕರ್ತೃವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಸಾರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮವಾಗಿರುವನೋ, ಆದ್ದರಿಂದ, ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ ನಿಮಗೆ ಅವನು ವಿಚಾರಯೋಗ್ಯನೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂದು ತೇಜಃಪುಂಜನಾದ ಆ ವೇದವ್ಯಾಸನಾಮಕ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು.

ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಭಗವಂತನಿಂದಲೇ ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಆಗಬೇಕು. ಆ ಭಗವಂತನಾದರೂ ವಿಚಾರದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನಾಗಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವನು. ಈ ಭಗವಂತನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಜೀವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ತವ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ಮೋಕ್ಷದತ್ತಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಸೃಷ್ಟಿಬಂಧನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ತತ್ಯಥಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಯತೋ ಮೋಕ್ಷಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -
 "ಯತಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತೃತಾಪತೋ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಏವೇತೇತಮರ್ಥಂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇಣಾಹೇತ್ಯರ್ಥಃ"

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ ನಿಮಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಿಂದ ವ್ಯಾಸರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಇದರ ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣುವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಉಪಪಾದನೆಯನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಆಬಂಧಕತ್ವವು (ಸಂಸಾರ ಬಂಧನ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆಯು) ಒಟ್ಟು ಮೂರು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.

೧) ಜೀವನು ಬದ್ಧನಾಗದಿದ್ದರೆ ೨) ತನ್ನಿಂದಲೇ ಬದ್ಧನಾಗುವುದಾದರೆ, ೩) ಜೀವೇಶರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರರಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗುವುದಾದರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಬದ್ಧನೇ ಆಗಲಾರನೆಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ತನ್ನಿಂದಲೇ ಬದ್ಧನಾಗುತ್ತನೆಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ದುಃಖತ್ವಾದ್ಯನುಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಅಬದ್ಧನಾಗಲಾರನು. ತನ್ನಿಂದಲೇ ಬದ್ಧನಾಗುವುದಾದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ದುಃಖವೇ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು ಅಥವಾ ಆತ್ಮತ್ರಯದೋಷವು ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ಬದ್ಧನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಜೀವೇಶರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರರಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗುವುದಾದರೆ ಜೀವೇಶೇತರವಾದ ವಸ್ತು ಚೇತನವೋ? ಅಥವಾ ಅಚೇತನವೋ? ಚೇತನವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅಚೇತನವಾಗಲೀ ಅದು ಈಶಾಧೀನವೋ? ಅಲ್ಲವೋ?

ಈಶಾಧೀನವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಈಶ್ವರನೇ ಬಂಧಕನೆಂದಾಯಿತು. ಬಂಧಕನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಈಶಾಧೀನ ಅಲ್ಲವೆಂದರೆ ಬಂಧನವೇ ಈಶ್ವರಾಧೀನವಾಗದಿರಬೇಕಾದರೆ ಮೋಚನವು ಅವನ ಅಧೀನ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮೋಚನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಹೇಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ವಿಷ್ಣುವು ಅಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗಿದೆ - ಅಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಈಶ್ವರನಿಂದಾಗಿ ಜೀವರಲ್ಲರು ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲು ಅವನ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಸಾದ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ. ಈ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂಧಕತ್ವವು ಅನುಕೂಲವೇ ಆಗಿದೆ ಹೊರತು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಸಾಧಕನಾದವನು ಈಶ್ವರನು ಬಂಧಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನೇ ಮೋಚಕನೆಂದರಿತು ಬಂಧದ ಮೋಚನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಸೂತ್ರ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರವು 'ಮೋಕ್ಷೋಽಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂದಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂದು ಇರಬಾರದಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು ಮೋಚಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸಂಭಾವನಾಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಯೇ? ಎಂದರೆ, ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಾರದು. ಹಾಗಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದಾದೀತು. ಇನ್ನು ಸಂಸಾರಬಂಧನವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಿದಾಗಲೇ ಅಥವಾ ಜೀವನು ಬದ್ಧನೇ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಲೇ ಹೇಳಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಅಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಈಶ್ವರನು ಬಂಧಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಬಂಧಕತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಗಿದೆ ಹೊರತು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಮೋಚಕತ್ವವು ಅಸಂಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಪರೇನ ತಾವದುಪಲಭ್ಯಮಾನಂ ಜಗದೇವ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಂ, ತಸ್ಯ ಅನಿತ್ಯಾಶುದ್ಧಪರಿ-
ಚ್ಛಿನ್ನಾದಿರೂಪಸ್ಯ ತದ್ವಿರುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇ:¹ । ನಾಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವಕಾರಣತ್ವಾದಿ-
ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮ:, ತಸ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧೇರಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಮಾ ಭೂದನುಭೂಯಮಾನಂ ಜಗತ್ ತದ್ಧರ್ಮತಯಾ ತದಾತ್ಮತಯಾ
ವಾ ಲಕ್ಷಣಮ್ । ತದುತ್ತಪತ್ಯಾ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ, ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಸಿರಿವ ಸವಿತುಬ್ರಜ್ಯಾಯಾ ಇತಿ
ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ । ತನ್ನ, ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯೇತರವ್ಯಾವೃತ್ಯರ್ಥ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರೇ ಅಸ್ಮದ್ರೀತ್ಯಾ
ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯೈವೋಚಿತತ್ವಾತ್ । ಅನಿತ್ಯಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಶಬ್ದಾದೇರ್ನಿತ್ಯಾದಿರೂಪಾಕಾಶಾದಿ
ಲಕ್ಷಣತ್ವದರ್ಶನಾಚ್ಚ । ಜಗತ್ ಇವ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯನಾತ್ಮತಯಾಽಽತ್ಮವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವತ್ವಾಚ್ಚ ।
ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವೇನಾಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭರ್ಮಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವೇನಾಕಾರಣತ್ವಾಚ್ಚ ।
ಅಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಸ್ಯೈವ ವಿವಕ್ಷಾಃ ತು ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋರ್ಜನ್ಮೋಕ್ತಯೋಗಾತ್ । ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತೇಃ
ಸೂರ್ಯಗತ್ಯನುಮಾಪಕತ್ವೇಽಪಿ ತಲ್ಲಕ್ಷಣತ್ವಾಭಾವಾಚ್ಚ । ನ ಚಾತ್ರ ಸೂತ್ರೇ, “ಯತೋ ವಾ”
ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ ವಾ ಉತ್ಪತ್ಯಾದಿಕಮದ್ವಿತಿತೀಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಲಿಂಗತ್ವೇನೋಚ್ಯತ ಇತಿ ತ್ವಯಾಽಪಿ
ಸ್ವೀಕೃತಮ್ ॥

(೧) ಭಾಮಾತೀವ್ಯಾರವ್ಯಾ - ತದೇವಂ ಪ್ರಥಮೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ಮೀಮಾಂಸಾರಮ್ಭಮುಪಪಾಘ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಮಾರಭೇತ -
ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯ ಯತಃ । ಉತಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪಾತನಿಕಾಮಾಹ ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ - ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯ-
ಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಕಿಲಕ್ಷಣಂ ಪುನಸ್ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ । ಯತ್ರ ಯಘಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ
ತದಜ್ಞಾನ್ಯಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾನಿ ತಥಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ತದೇವಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ
ಸಮರ್ಪ್ಯತೇ । ತತ್ರ ಯಘಾವದನುಭೂಯತೇ ತತ್ಸರ್ವಂ ಪರಿಮಿತಂ ಅವಿಶುದ್ಧಮಬುದ್ಧಂ ವಿಭ್ವಂಸಿ, ನ ತೇನೋಪಲಬ್ಧಯೇ
ತದ್ವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಶಕ್ಯಂ ಲಕ್ಷಯಿತುಮ್, ನಹಿ ಜಾತು
ಕಶ್ಚಿತ್ಕೃತಕತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಂ ಲಕ್ಷಯತಿ । ನ ಚ ತದ್ಧರ್ಮೇನ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ತಲ್ಲಕ್ಷಯತೇ,
ತಸ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಚರತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಭವತಿ, ನಾತ್ಯಂತಾಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ಉವಂ ಚ ನ
ಶಬ್ದೋಽಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಮತೇ, ಅತ್ಯಂತಾಪ್ರಸಿದ್ಧತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪದಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ।
ತಸ್ಮಾಲ್ಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾತ್, ನ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾಭಿಪ್ರಾಯಃ । ತಮಿಮಮಾಕ್ಷೇಪಂ
ಭಗವಾನ್ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಪರಿಹರತಿ - ‘ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯ ಯತಃ’ ಇತಿ । ಮಾ ಭೂದನುಭೂಯಮಾನಂ ಜಗತ್ತದ್ಧರ್ಮತಯಾ
ತಾದಾಮ್ಯೇನ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ, ತದುತ್ತಪತ್ಯಾ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ । ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಸಿರಿವ ಸವಿತುಬ್ರಜ್ಯಾಯಾ
ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವು ಹೀಗಿದೆ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗದು. ಅನಿತ್ಯ, ಅಶುದ್ಧ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನರೂಪವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯತ್ವ, ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ಧರ್ಮಗಳು ಅನುಪಲಬ್ಧಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮಭೂತವಾಗಿ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳಂತೆ ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದು. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಶಾಂತರಸಂಯೋಗವು ಸೂರ್ಯಗತಿಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವಂತೆ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೋಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದವನು ಇತರಸಮಸ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಈ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನಾವು ಹೇಳುವಂತೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅವ್ಯಾವೃತ್ತರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯವಾದ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವಾದ ಆಕಾಶದ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವಂತೆ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆ ಅನಾತ್ಮವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಅನಾತ್ಮವಾಗಿ ಆತ್ಮವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತನಾದ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನು ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅಧಿಷ್ಠಾನತ್ವವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ಹೇಳಿದರೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ದೇಶಾಂತರ ಸಂಯೋಗವು ಸೂರ್ಯಗಮನಕ್ಕೆ ಅನುಮಾಪಕವಾಗಿದೆ, ಹೊರತು ಸೂರ್ಯಗಮನದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ-ದಲ್ಲಾಗಲೀ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ದೇಶಾಂತರ-ಸಂಯೋಗದಂತೆ ಅನುಮಾಪಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಪರೈಃ = ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಂದ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿಃ = ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ,
ತದ್ಧರ್ಮತಯಾ = ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವಾಗಿ, ಪ್ರಜ್ಞಾಯಾಃ = ಸೂರ್ಯನ ಗತಿಗೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಭಾಷ್ಯ ಅಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಭಾಮತೃಕ್ರಮಧಿಕರಣಶರೀರಮನುವದತಿ - ಅತ್ರ ಪರಿ-
ರಿತಿ । ಅತ್ರ “ಯತೋ ವೈ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷಣಪ್ರತ್ಯುತ ನೇತಿ ಕಲ್ಪತರುಕ್ತಸಂಶಯೋ
ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಧ್ಯೇಯಃ । ದೃಶ್ಯಮಾನಂ ಜಗದೇವ ಲಕ್ಷಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉತ ನಿಯತವಾದಿಸ್ತದ್ಭರ್ಮಃ । ಆದಿ ಆಹ - ನ
 ತಾವದಿತಿ । 'ತಸ್ಯ' ಜಗತಃ । ದ್ವಿತೀಯಮಾಶಂಕಾಹ - ನಾಪಿತಿ । ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಂ
 ಭವತಿ, ನಾನ್ಯಂತಾಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಂ, ಕಿಂತು ತತ್ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ
 ಲಕ್ಷಣತ್ವಮುಪಪಾದಯತಿ - ಮಾ ಭೂದಿತಿ । ಭೇದಮುಪೇತ್ಯಾಹ - ತದ್ಭರ್ಮತಯೇತಿ । 'ತದಾತ್ಮತಯಾ'
 ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿವತ್ತದೈಕ್ಯೇನ । ತದ್ವತ್ಯುತ್ಯಾ ತ್ವಿತಿ । ಜಗತ್ತದ್ವತ್ವತ್ವೇನ ಸ್ವಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ
 ಲಕ್ಷಯತಿ ಜ್ಞಾಪಯತೀತಿ, ಕಾರಣತ್ವಂ ತು ಭವತಿ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ । 'ಬ್ರಹ್ಮವಾಃ'
 ಗತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । "ಬ್ರಜಯಜೋರ್ಭಾವೇ ಕ್ಯಪ್" । ಸೂತ್ರಾನಾನುಗುಣೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ತಾವನ್ನಿರಾಹ -
 ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯೇತಿ । ಲಕ್ಷಣಂ ನಾಮ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯಾವರ್ತಕಮ್ । ಸೂತ್ರೇ ತದ್ವತ್-
 ರಿತರವ್ಯಾವೃತ್ಯರ್ಥಾ । ತಥಾ ಚ ಯಥಾಽಪ್ಯಾದಿವಿವೇಕೇನ ಗೋರಜ್ಞಾನೇ ತಜ್ಞಾನಾಯ ಸಾಮಾನ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಂ
 ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ, ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವಪ್ರಧಾನಾದಿವಿವೇಕೇನ ಜೀವಾದಾವಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ವಬುದ್ಧೌ
 ಪ್ರಸಕ್ತಾಯಾಂ, ತದ್ವಾವೃತ್ಯರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ, ನಿರಸ್ಯಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾವತಾರಿಕರೂಪಸ್ಯ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯಾವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೂಪಸ್ಯೈವ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ಸೂತ್ರಾನನುಗುಣಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।
 ತಾದೃಶಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽಶಕ್ಯ ಇತ್ಯೇತನ್ನಿರಾಹ - ಅಸ್ಮದ್ರೀತ್ಯೇತಿ । ಅಯುಕ್ತಶ್ಚ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತ್ಯಾಹ -
 ಅನಿತ್ಯೇತಿ । ಗುಣೈನ್ದ್ರಿಯಕಾದಿರೂಪಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥಃ । ಪೃಥಿವೀತ್ವಾದೇಃ ನಿಯತಾದಿ-
 ರೂಪಸ್ಯಾನಿಯತಾದಿರೂಪಪೃಥಿವೀಲಕ್ಷಣತ್ವದರ್ಶನಾದಿಯಾದಿಪದಾರ್ಥಃ । ತದ್ವಿರುದ್ಧಭರ್ಮಕಮಪಿ ಜಗದ್
 ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಸಿದ್ಧಾಂತೋಽಪ್ಯಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಾಹ - ಜಗತ ಇತಿ ।
 ಆತ್ಮವಿರುದ್ಧೇತಿ । ಅನಿಯತತ್ವಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅತ್ರ ಯದಪಿ
 ಜಗದ್ಭೂತಮುತ್ಪತ್ತಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಚೇತ್ಸೂತ್ರೇ 'ಯತಃ' ಇತಿ ಪದಮಯುಕ್ತಮ್ । 'ನ ಹಿ "ಯತಶ್ಚೈತ್ರಜನ್ಮ
 ಸ ಮೈತ್ರಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ, 'ಚೈತ್ರನಿಷ್ಠಜನ್ಮ ಮೈತ್ರಲಕ್ಷಣಂ ಭವತಿ' ಇತಿ ಕೇಶಾಶ್ಚಿತ್ತಪಕ್ಷೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ
 ದೋಷ ಇಹಾಪಿ ತುಲ್ಯಃ । ತಥಾಽಪಿ ಕಲ್ಪತರೌ 'ಉತ್ಪತ್ತಯಾ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಪರತ್ವೇನ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ದೂಷಣಮುಕ್ತಮ್ । एवं ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾಸಾನ್ವಯಂ ಚಾಹ -
 ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವೇನೆತಿ । ಜನ್ಮೋಕ್ತೀತಿ । ನ ಹ್ಯಪಿಠಾನಾದಧ್ಯಸ್ತಂ ಜಾಯತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ
 ಭಾವಃ । ಯದತ್ರ ಕಶ್ಚಿದಾಹ - ಲಕ್ಷಣಸ್ಯೋದೇಶಪೂರ್ವಕತ್ವಾದಿಹ ಛೋದೇಶಾಭಾವಾನ್ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರ-
 ಮಿದಮಿತಿ, ತನ್ಮ, "ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರ ಏವ ತಸ್ಯೋದೇಶಾತ್ । ನ ಚ ತತ್
 ಷಟ್ಪಚ್ಛಂತತ್ವಾಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಕರ್ಮಾರ್ಪಕತಯಾ ನ ಲಕ್ಷಣೋದೇಶ್ಯಸಮರ್ಪಕಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್,
 "ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯ" ಇತ್ಯಾದಿಗೌತಮಸೂತ್ರೇ ಷಟ್ಪಚ್ಛಂತನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಾಮಪ್ಯುದೇಶ್ಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್ ।

‘ನಾಮಮಾತ್ರೇಣ’ ಇತಿ ಮಾತ್ರಪದೇನ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅತ एव “प्रथमोद्दिष्टस्य प्रमाणस्य लक्षणमाह” इत्यादितदीयोक्तिः, प्रमाणलक्षणटीकायामपि - “प्रमाणानां” इत्युद्देशे सिद्धे प्रमाणसामान्यलक्षणमाह” इत्युक्तिः । सूत्रे ‘यतः’ इत्युक्ते: ‘तद् ब्रह्म’ इत्यवश्यमनुषजनीयत्वाच्च न कोऽपि दोषः ।

गुरुराजीय - तस्यानुपलब्धेरिति - कारणवाक्य इति शेषः । अनुभूयमान-
मिति । जगत्तदात्मतया लक्षणं माभून्नित्यत्वादिकं तु तद्धर्मतयेत्यन्वयः ।
तदुत्पत्त्यादित्विति । लक्षणमिति शेषः । ननु जगन्निष्ठस्योत्पत्त्यादेः कथं
ब्रह्मलक्षणत्वमित्यत आह - देशान्तरप्राप्तिरिवेति । ब्रज्यायाः गतेरित्यर्थः । तथा
च ब्रज्यानिष्ठाया देशान्तरनिष्ठाया अपि देशान्तरप्राप्तेर्ब्रज्यालक्षणत्ववत्प्रकृतेऽपि
जगदुत्पत्तेर्ब्रह्मलक्षणत्वोपपत्तिरित्यर्थः । यद्वा तदुत्पत्त्यादीति तदुत्पत्तिकारणत्वं
लक्षणमित्यर्थः । देशान्तरप्राप्तिस्तत्कारणत्वम् । ननु देशान्तरप्राप्तिकारणत्वस्य
सवितर्यपि विद्यमानत्वेनातिव्याप्तत्वात्कथं ब्रज्यालक्षणत्वमिति चेन्न । देशान्तर-
प्राप्त्यसाधारणत्वस्य विवक्षितत्वेन तस्य च ब्रज्यायामेव सत्त्वेनातिव्याप्त्यभावात् ।
सवितुःसमवायिकारणत्वेन साधारणत्वादिति भावः । कारणत्वं ब्रह्मलक्षणं न ।
ब्रह्मविरुद्धस्वभावत्वात् जगद्वत् । न च हेतुरसिद्धः । कारणत्वस्यानात्मत्वेना-
त्मस्वरूपविरुद्धत्वात् । न चाप्रयोजकता । जगतोऽपि तल्लक्षणत्वापातादित्यभि-
प्रायेणाह - जगत इवेति । किं च जगत एव लक्षणत्वमस्तु । न च तद्विरुद्धस्वभावस्य
कथं तल्लक्षणत्वमिति वाच्यम् । शब्दस्यानित्यत्वेन नित्यभूतगगनविरुद्धस्वभावत्वेपि
गगनलक्षणत्वदर्शनादित्याह - शब्दादेरिति । किञ्च उत्पत्तिर्जगन्निष्ठा कथं ब्रह्मलक्षणं
स्यात् । न च देशान्तरप्राप्तेः सूर्यगत्यनिष्ठाया अपि तल्लक्षणत्ववत्प्रकृतेपि
ब्रह्मानिष्ठाया अप्युत्पत्त्यादेर्ब्रह्मलक्षणत्वोपपत्तिरिति वाच्यम् । दृष्टान्तस्यैवा-
सम्प्रतिपन्नत्वादित्याह - देशान्तरेति । तदुत्पत्त्यादीत्यत्रोत्पत्त्यादिकमेव
लक्षणत्वेनाभिप्रेतं तत्कारणत्वं वेति विकल्प्य पक्षद्वयं दूषयति - जिज्ञास्यस्येति ।
द्वितीयपक्षे दूषणान्तरमाह - जिज्ञास्यत्वेनेति । नन्वत्राप्यधिष्ठानत्वमेव विवक्षितं
न कारणत्वमित्यत आह - अधिष्ठानत्वस्यैवेति । श्रुतिसूत्रयोः जायन्ते जन्मेति
पदद्वयेन कारणत्वमेव प्रतीयते नाधिष्ठानत्वमिति भावः । अस्तु तर्हि कारणत्व-
स्यानुमापकत्वमेवेत्यत आह - न चात्रेति ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಈಗ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕರಣರಚನೆಯನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಷ್ಟೇ ಇದೆ. ಸಂಶಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಲ್ಪತರುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಶಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮವಾದ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನ ತಾವತ್' ಎಂದು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಶುದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಾದರೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯತ್ವ, ಕಾರಣತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದೂ ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು ಅನುಪಲಬ್ಧಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿವೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಈ ಜಗತ್ತು ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದು. ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾಪಯತಿ = ಜ್ಞಾಪನ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದರ್ಥ. ಹೇಗೆ ಸೂರ್ಯಗಮನಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನ ದೇಶಾಂತರವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಾಗುವ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. 'ವ್ರಜ್ಯಾ' ಎಂದರೆ ಗಮನವೆಂದರ್ಥ. 'ವ್ರಜಯಿಷೋರ್ಭಾವೇ ಕೃಪ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಮನವೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

(ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಕಲ್ಪತರುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ರಾಯರು ಅದನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ)

ಇದು ತಪ್ಪು. ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸಹಾತೀಯ ವಿಜಾತೀಯವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಶ್ವಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಗೋವಿನ ಜ್ಞಾನವು ಬಾರದಿದ್ದಾಗ ಗೋವಿನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಾಸ್ತಾದಿಮತ್ಸವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಬಾರದೆ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೋಚರ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ನಿರಸನವಾಗುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂತಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಅಶಕ್ತವೆನ್ನಬಹುದು. ನಾವು ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಹಾಗು ಜೀವರೂ ಸಹ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಪರಿಹಾರವಾಗದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅವ್ಯಾವೃತ್ತವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನನುಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನ ತಾವದುಪಲಭ್ಯಮಾನಂ ಜಗದೇವ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು 'ಜಗತ್ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಂ ನ ಭವತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಯದ್ ಯದ್ವಿರುದ್ಧರ್ಮಕಂ ತತ್ ತಲ್ಕ್ಷಣಂ ನ ಭವತಿ' ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯೂ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಕಾಶಲಕ್ಷಣವಾದ ಶಬ್ದವು ಅತಿತ್ವವಾಗಿದೆ, ಗುಣವಾಗಿದೆ, ಐಂದ್ರಿಯಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಆಕಾಶವು ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ, ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿರುದ್ಧರ್ಮಾಧಿಕರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯವಾದ ಪೃಥಿವೀತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅನಿತ್ಯವಾದ ಪೃಥಿವಿಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆದರಂತೆ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತು ನಿತ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಏನೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ವಿರುದ್ಧರ್ಮಾಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದೆಂಬ ನಿಯಮವು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. 'ತಸ್ಮಾನಿತ್ಯಾಶುದ್ಧಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾದಿರೂಪಸ್ಯ ತದ್ವಿರುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತು ಆತ್ಮವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ, ಅಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವನಾದ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮೋಪೇತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ 'ತದುತ್ಪತ್ತಿ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ' ಎಂದು ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಆದರೆ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಪದವೇ ಬೇಡ. ಕೇವಲ 'ಅಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿ' ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತಃ ಚೈತ್ರಜನ್ಮ ಸ ಮೈತ್ರಃ' 'ಯಾವುದರಿಂದ ಚೈತ್ರನ ಜನ್ಮ ಆಗುತ್ತದೋ, ಅವನು ಮೈತ್ರ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಚೈತ್ರಜನ್ಮಾಕಾರಣತ್ವ ಮೈತ್ರನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ಚೈತ್ರನಿಷ್ಪಾದ ಜನ್ಮವು ಮೈತ್ರನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯತಃ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಚೈತ್ರನ ಜನ್ಮವು ಮೈತ್ರನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ 'ಅಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿ ಯತಃ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಈ ದೋಷವನ್ನು ಮುಂದೆ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಈ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಲ್ಪತರುದ್ರನಲ್ಲಿ 'ತದುತ್ಪತ್ತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದಾಗ 'ಯತಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಹೇಳಲು ಬಾರದ ಕಾರಣ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಈ ದೋಷ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಸಾಂಗತ್ಯದೋಷವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುತ್ವೇನ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನಾದರೂ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾದ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ಜಾಯಂತೇ' ಮತ್ತು 'ಜನ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪದಗಳಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ಅಧಿಷ್ಠಾನತ್ವವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಧಿಷ್ಠಾನದಿಂದ ಅಧ್ಯಸ್ತವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂಬುದು ಅನುಭವವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಶುಕ್ರಿಯಿಂದ ರಜತ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಯಾವ ಮೂರ್ಖನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನೀವು ನೀಡಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಸೂರ್ಯಗಮನಕ್ಕೆ ಅನುಮಾಪಕವಾಗಿದೆ, ಹೊರತು ಅದರ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ನಿಮಗೆ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ - ಲಕ್ಷಣವು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶವಾಚಕವಾದ ಪದವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಿಹಾರ :- ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂದು ಷಷ್ಠಾಂತವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದು ಉದ್ದೇಶಸಮರ್ಪಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಿಹಾರ :- ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. 'ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗೌತಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಾಂತವಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದದ್ದೂ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಷಷ್ಠಾಂತವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಉದ್ದೇಶಸಮರ್ಪಕವಾಗಬಹುದು.

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಉದ್ದೇಶವಾಚಕವಾಗುತ್ತದೆ. 'ನಾಮಮಾತ್ರೇಣ ವಸುಸಂಕೀರ್ತನಮ್ ಉದ್ದೇಶಃ' ಎಂದು ಉದ್ದೇಶದ ಲಕ್ಷಣ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಪದದಿಂದ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾಸ್ತಾದಿಮತೀ ಗೌಃ' 'ಗಂಧವತೀ ಪೃಥಿವೀ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಸುಸಂಕೀರ್ತನೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಉದ್ದೇಶವಾಚಕವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾತ್ರಪದದಿಂದ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಇದೆ. ಇದು ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯವಲ್ಲದೆ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಉದ್ದೇಶವಾಚಕವಾಗಬಹುದು.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಪ್ರಥಮೋದ್ವಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ' ಎಂಬ ಗೌತಮೀಯರ ಮಾತು ಹೊರಟಿದೆ. ಗೌತಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವರೆಲ್ಲ "ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಉದ್ದೇಶವಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ 'ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರಮಾಣ' 'ಪ್ರಮೇಯ' ಇವುಗಳನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದ ಟೀಕೆಯೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ "ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್" ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. - 'ಯಥಾರ್ಥಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮ್ ಎಂದು ಪಷ್ಕಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದು ಕಂಡಿದೆ.

ಅಥವಾ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಪದವಿರುವುದರಿಂದ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉದ್ದೇಶ ಹೇಳಲವಂಬ ದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಯಾಧಿಕರಣದ ರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ - ಜಗತ್ತನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುವುದಂತೂ ಅನುಭವವಿದ್ದು. ಇನ್ನು ಜಗತ್ಪರಾಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದ ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೂರ್ಯನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನ ದೇಶಾಂತರವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿಗಲುಹುವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಇವರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಪರಿಹಾರವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿನ ಜಗತ್ಪರಾಣತ್ವವೂ ಅನಾತ್ಮವಾಗಿರುವಾಗ ಆತ್ಮವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯಗಮನಕ್ಕೆ ದೇಶಾಂತರಸಂಯೋಗವು ಅನುಮಾಪಕವೇ ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹಾಗೆ ಅನುಮಾಪಕವೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕೇचितು - ನ ತಾವದ್ ಜನ್ಮಾದಯೋ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಯಂತಿ, ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಸ್ವಾಶ್ರಯೇ ಸರ್ವವಿಶೇಷಧರ್ಮವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವೇನ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನನೇಕವಿಶೇಷಣಾಯೋಗೇನಾನೇಕವಿಶೇಷಣಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನೇಕತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್' । 'ಚೈತ್ರಸ್ಸಯಾಮೋ ಯುವಾ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷಃ' ಇತ್ಯಾದೌ ತು

(೧)ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯಮ್ -

ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗ್ತವಂ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾರಸ್ಯಾದವಸೀಯತೇ, "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ । ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ । ಯತ್ ಪ್ರಪಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ" ಇತ್ಯತ್ರ ಹಿ ನ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಏಕೇತರಲಕ್ಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚ ಸಮುದಿತಂ ಲಕ್ಷಣಮ್, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ನ ಹಿ ಜಗದುತ್ಪತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಭೂತಂ ಸ್ಥಿತೃದಿ ಕಾರಣತ್ವವ್ಯವಚ್ಛೇದಂ ಕಿಮಪಿ ವಸ್ತವಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್ - ಸತ್ಯಮ್, ವ್ಯವಚ್ಛೇದಂ ನೇಷ್ಯತೇ । ತಥಾಪಿ ಶ್ರುತ್ಯನುರೋಧಾತ್ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೈವಮುಕ್ತಮ್ । ಶ್ರುತಿಶ್ಚ, 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತಿ ವಿಧಿತ್ಸಿತೋಪಾಸನೋಪಯೋಗಿನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವಿಪರೀತಾಬೃಹತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥ ಸಮುದಾಯಮಾಹ । ಶಕ್ತಿಸ್ಥಿತ್ಯವ್ಯವಚ್ಛೇದೇನಾಪಿ ಹಿ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್; ಲಕ್ಷ್ಯಾಕಾರವಿಪರೀತಶಾಸ್ತ್ರ-ನಿರಾಕರಣೇನ ವಿನಾ ಲಕ್ಷ್ಯಾಕಾರನಿಶ್ಚಯಾಯೋಗಾತ್ । ನ ಚ ಜನ್ಮಾದಿವೈಕೇಕಕಾರಣತ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಯಾಕಾರ-ವಿಪರೀತಶಾಸ್ತ್ರನಿರಾಕರಣಕ್ಷಮಮ್ । ತಥಾ ಹಿ - ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣತ್ವೇಽಭಿಹಿತೇಪಿ ಸ್ಥಿತೃದಿ ಕಾರಣಗ್ತವಂ ನ ಚೇತ್, ತದನುಗುಣಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿವಿರಹಾತ್ ಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಕಾರಣಿಭೂತವಸ್ತವಂತರಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ ಜನ್ಮಾತ್ರ-ಕಾರಣಸ್ಯ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್; ಮುಕ್ತೇರ್ಲಯಾಂತರಭಾವಾತ್, ಮೋಕ್ಷಪ್ರದತಯೋಪಾಸ್ಯಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದತ್ವಾಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾನುಗುಣೈಶ್ಚ ಬೃಹತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧಯತಿ । ಅತೋ ಜನ್ಮಕಾರಣಗ್ತವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವ್ಯವಚ್ಛೇದಕ್ಷಮತ್ವೇಽಪಿ ಜನ್ಮಾದಿಸಮುದಾಯಕಾರಣಗ್ತವಸ್ಯೈವ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವೈವಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಸಮುದಾಯಕಾರಣಗ್ತವಂ ಲಕ್ಷಣಗ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಿತಮ್ ॥

.....

ನ ತಾವತ್ ಜನ್ಮಾದಯೋ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷಯಂತಿ, ಅನೇಕವಿಶೇಷಣವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನೇಕತ್ವಪ್ರಸಕ್ತೇಃ । ವಿಶೇಷಣಗ್ತವಂ ಹಿ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಮ್ ॥ ನನು 'ದೇವದತ್ತಃ ಇಯಾಮೋ ಯುವಾ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷಃ ಸಮಪರಿಮಾಣಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಶೇಷಣಬಹುತ್ವೇಽಪ್ಯೇಕ ಏವ ದೇವದತ್ತಃ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಏವಮತ್ರಾಪ್ಯೇಕಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಭವತಿ ॥ ನೈವಮ್; ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರೇಣೈವಪ್ರತೀತೇರೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ವಿಶೇಷಣಾನಾಮುಪಸಂಹಾರಃ । ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರಾಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವೇನಾನೇಕತ್ವಮಪರಿಹಾರ್ಯಮ್ । ಅತ್ರ ತ್ವನೇನೈವ ವಿಶೇಷಣೇನ ಲಿಲಕ್ಷಯಿಷಿತತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರೇಣೈವಮನವಗತಮಿತಿ ವ್ಯಾವರ್ತಕಭೇದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಬಹುತ್ವಮವರ್ಜನೀಯಮ್ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇತ್ಯಾದತ್ರಾಪ್ಯೈಕಂ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ - ನ; ಅಜ್ಞಾತಗೋಚರೇಃ ಜಿಜ್ಞಾಸೋಃ ಪುರುಷಸ್ಯ, 'ಖಂಡೋ ಮುಂಡಃ ಪೂರ್ಣಶ್ಚೈವ ಗೌಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ, ಗೋಪದೇವ್ಯೇಽಪಿ, ಖಂಡತ್ವಾದಿ-

ಮಾನಾಂತರವಶಾದೈಕ್ಯಮ್ । ನ ಚಾತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೈಕ्याತ್ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಮ್, 'ಖಂಡೋ ಮುಂಡಃ ಪೂರ್ಣಶ್ಚೋ ಗೌಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇಽಜ್ಞಾತಗೋವ್ಯಕ್ತೇಃ ಪುಂಸೋ ಗೋವ್ಯಕ್ತಿಬಹುತ್ವಸ್ಯೇವಾತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮ-
ವ್ಯಕ್ತಿಬಹುತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ । ನಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣತಯಾ, ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಾಕಾರಾಂತರಾಪ್ರತೀತೇಃ ।
ತಸ್ಮಾದ್ ಜನ್ಮಾದಿವಾಕ್ಯಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷಯಿತುಂ ಶಕ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇಽಸ್ತು ತಾವತ್ ವಿಶೇಷಣತ್ವಮ್ ।
ನ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನೇಕತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಃ, ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಸ್ವವಿರೋಧಿಧರ್ಮವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಾತ್ । ಜನ್ಮಾದಿನಾಂ
ತು ಕಾಲಭೇದೇನಾವಿರೋಧಾತ್ । ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ವಾಽಸ್ತು, ಬೃಹತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತ್ವಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾದಿತಿ
ಸಿದ್ಧಾಂತಯಂತಿ ।

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳು
ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಾರವು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷಣವು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ
ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳು
ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನೂ
ಅನೇಕನಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಚೈತ್ರನು ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೂ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದವನೂ, ಯುವಕನೂ,
ಕೆಂಪುಕಣ್ಣುಳ್ಳವನೂ ಇತ್ಯಾದಿ ಹಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಏಕೈಕ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಏಕೈಕ ಸಿದ್ಧವಾಗಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಲಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. "ಖಂಡಃ ಮುಂಡಃ ಪೂರ್ಣಶ್ಚೋಗಃ ಗೌಃ" ಎಂದು

ವ್ಯಾವರ್ತಕಭೇದೇನ ಗೋವ್ಯಕ್ತಿಬಹುತ್ವಪ್ರತೀತೇಽಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಕ್ತಯೋಽಪಿ ಬಹುವಃ ಸ್ಯುಃ ।

ಅತಃ ಏವ ಲಿಲಕ್ಷಯಿಷಿತೇ ವಸ್ತುನ್ಯೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಸಂಭೂಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವಮಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್ ॥
ನಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಯಂತಿ, ಆಕಾರಾಂತರಾಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ । ಉಪಲಕ್ಷಣಾನಾಮೇಕೇನಾಽಽಕಾರೇಣ
ಪ್ರತಿಪತ್ತಸ್ಯ ಕೇನಚಿದಾಕಾರಾಂತರೇಣ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ತು ದ್ವಿಧಾ ದೃಶ್ಯಮ್, 'ಯತ್ರಾಪಿ ಸಾರಸಃ, ಸ
ದೇವದತ್ತಕೇದಾರಃ' ಇತ್ಯಾದಿಷು ॥ ನನು ಚ, "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಕಾರಸ್ಯ
ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿನ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಾನಿ ಭವಂತಿ ॥ ನ; ಇತರೇತರಪ್ರತಿಪನ್ನಾಕಾರೋಪೇಕ್ಷತ್ವೇನೋಭಯೋರ್ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಯೋ
ರನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಣಾತ್ ।

ಅತಃ ನ ಲಕ್ಷಣತಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂ ಶಕ್ಯತಃ ಇತಿ ॥

ಏವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇಽಭಿಧೀಯತೇ - ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯೈರೂಪಲಕ್ಷಣಭೂತೈರ್ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂ ಶಕ್ಯತೇ । ನ
ಚೋಪಲಕ್ಷಣೋಪಲಕ್ಷ್ಯಾಕಾರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಕಾರಾಂತರಾಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ । ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಂ ಹನುವಿ-
ಕಾತಿಶಯಬೃಹತ್, ಬೃಹಣಃ; ಬೃಹತೇರ್ಥತೋಸ್ತದರ್ಥತ್ವಾತ್ । ತದುಪಲಕ್ಷಣಭೂತಾಃ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿ-
ಲಯಾಃ ।

ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾರಿಗೆ ಗೋವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅನೇಕ ಗೋಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಒಂದೇ 'ಗೋವು' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮರ ಪ್ರತಿತಿ ಬರಬೇಕಾದೀತು.

ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮ ತೋರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿವಾಕ್ಯವು ಲಕ್ಷಣದ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಣವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನೇಕನಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷಣಗಳು ತಮಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಜನ್ಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲ. ಸ್ಥಿತಿಯಿರುವಾಗ ಸಂಹಾರವಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಬೃಹದಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಾದ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಲಕ್ಷ್ಯಯಂತಿ = ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ, ಸ್ವಾಶ್ರಯೇ = ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ, ಏಂಡಃ = ತುಂಡು ಕೊಂಬಿನ, ಮುಂಡಃ = ಕೊಂಬಿಲ್ಲದೆ, ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಕಾರಾಂತರಾಪ್ರತಿತೇಃ = ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮ ತೋರದ ಕಠಿಣ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - यथाश्रुतं रामानुजभाष्यमेवानुवदति - केचित् वित्यादिना । “यतो वा” इत्यादिवाक्यात् ब्रह्म लक्षणतः प्रतिपत्तुं शक्यते न वेति संशयोऽत्र द्रष्टव्यः । जन्मस्थितिप्रलयाः विशेषणत्वेन लक्षयन्ति उतोपलक्षणत्वेन । नाद्य इत्याह - न तावदिति । विशेषणं हि स्वेतरधर्मव्यावर्तकम् । उक्तं च द्वितीयस्य तृतीयपादाद्यनये - “विशेषणं व्यवच्छेत्तुं विशेष्यव्यापि चोच्यते ।” इति । तथा च जन्मादीनामैकाधिकरण्यायोगेन ब्रह्मविशेषणान्येतानि ब्रह्मणो नानात्वमापादयेयुरित्यर्थः । ननु ‘चैत्रऋष्यामो युवा लोहिताक्षस्समपरिमाणः’ इत्यत्र विशेषणबहुत्वेऽप्येक एक चैत्रः प्रतीयते । एवमत्राप्येकमेव ब्रह्म भवतीत्यत आह - चैत्र इति । मानान्तरेति । प्रत्यक्षेणैक्यप्रतीतिरेकस्मिन्नपि तत्रानेकविशेषणानामुपसंहारः । अन्यथा तत्राप्यनेकत्वमपरिहार्यम् । अत्र त्वेभिरेव लक्षणैर्लिङ्गलक्षयिषितत्वेन ब्रह्मणः प्रणणान्तरेणैक्यं नावगतमिति व्यावर्तकभेदेन ब्रह्मबहुत्वमवर्जनीयमिति भावः । खण्ड इति । गोपदैक्येऽपि खण्डत्वादिव्यावर्तकभेदेन गोव्यक्तिबहुत्वप्रतीतिरिवात्रापि

‘ಜಾಯಂತೆ ಜೀವಂತಿ ಪ್ರಯಂತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾವರ್ತಕಭೇದೇನ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಕ್ತಿಬಹುತ್ವಪ್ರತೀತಿಸ್ಸಾದಿ-
ತ್ಯರ್ಥಃ । ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ನಾಪೀತಿ । ಉಪಲಕ್ಷಣಾನಾಮೇಕನಾಕಾರೇಣ ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ
ಕೇನಚಿದಾಕಾರಾಂತರೇಣ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಂ ದೃಢಂ, ‘ಯತ್ರಾಯಂ ಕಾಸಾರಸ್ಸ ದೇವದತ್ತಕೇದಾರಃ’
ಇತ್ಯಾದಿಷು । ತಥಾ ಚ ತದ್ವತ್ಪ್ರಕೃತೇ ಆಕಾರಾಂತರಂ ನ ಪ್ರತೀತಮಿತಿ ನೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತಿ
ಭಾವಃ । ಸ್ವವಿರೋಧೀತಿ । ಸ್ವವಿರೋಧ್ಯನೇಕವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ಹಿ ಭೇದಮಾಪಾದಯತಿ । ಖಂಡತಾದಯೋ
ಹಿ ವಿರೋಧಾದೇವ ಗೋವ್ಯಕ್ತಿಭೇದಮಾಪಾದಯಂತಿ । ಜನ್ಮಾದೀನಾಂ ಕಾಲಭೇದೇನಾವಿರೋಧಾದೇಕ-
ವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ - ಪೂರ್ಣತ್ವಸ್ಯೇತಿ । ತಥಾ ಚ ಯತ್ಪೂರ್ಣಂ ತಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ-
ಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಜನ್ಮಾದೇರ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಗುರೂಜಾಯ - ಜನ್ಮಾದಯಃ ಕಿಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಣಮುತೋಪಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇನ । ನಾಽ
ಇತ್ಯಾಹ - ವಿಶೇಷಣಸ್ಯೇತಿ । ನನ್ವೇವಂ ಚೈತ್ರಃ ಷಾಮೋ ಯುತೇತ್ಯಾದಾವಪ್ಯೇಕಸ್ಯಾನೇಕವಿಶೇಷಣಾಶ್ರಯತ್ವೇನ
ಭೇದಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಚೈತ್ರ ಇತಿ । ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ । ನಾಪೀತಿ । ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಾ-
ಕಾರೇತಿ । ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತಾವಾಚ್ಛೇದಕಧರ್ಮಾಪ್ರತೀತೀರೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ವಾ ಉಪಲಕ್ಷಣಾನಾಮೇಕನಾಕಾರೇಣ
ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ ಕೇನಚಿದಾಕಾರಾಂತರೇಣ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಂ ಹಿ ದೃಢಂ ಯತ್ರಾಯಂ ಕಾಸಾರಃ ಸ
ದೇವದತ್ತಕೇದಾರ ಇತ್ಯಾದಿಷು । ನ ಚ ತಾದೃಶಾಕಾರಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಇದಂ ತು ತದೀಯಭಾಷ್ಯ
ಏವ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ - ವಿಶೇಷಣಾನಾಮಿತಿ । ತಥಾ ಚ ವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣಾಶ್ರಯಸ್ಯೈವಾನೇಕತ್ವಮ್ ।
ಪ್ರಕೃತೇ ತು ಜನ್ಮಾದಿಕಂ ನ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಅಧಿ-
ಕರಣರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ - ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಬರುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಬರುತ್ತದೆಂದರೆ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಯಗಳು
ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುತ್ತವೋ? ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುತ್ತವೋ? ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿ
ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ‘ನ ತಾವತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಯತೋ ವಾ’
ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು
ತಿಳಿಯಲು ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಯಗಳೆಂಬ ಲಕ್ಷಣಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿದ್ದು
ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇದು ತಪ್ಪು. ವಿಶೇಷಣವು ತನಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲಾ
ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ತೃತೀಯಪಾದದ
ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜನ್ಮದ ಅನೇಕವಿಶೇಷಣಗಳು ಒಂದು
ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರಲಾರವು. ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನೇಕನಾಗ-
ಬೇಕಾದೀತು.

ಶಂಕೆ - 'ಚೈತ್ರಃ ಶ್ಯಾಮಃ ಯುವಾ, ಲೋಹಿತಾಕ್ಷಃ ಸಮಾನಪರಿಮಾಣಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಚೈತ್ರನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಬರುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಬರಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ - ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯವಿದೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದ ಏಕೈಕಪ್ರತೀತಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಬರಬಹುದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನಾದರೂ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಚೈತ್ರನ ಏಕೈಕವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೈಕೈಕವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಇನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮೈಕೈಕವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲಾರದು. 'ಖಂಡಃ' (ತುಂಡರಿಸಿದ ಕೊಂಬುವುಳ್ಳದ್ದು) 'ಮುಂಡಃ' (ಕೊಂಬೆ ಇಲ್ಲದ್ದು) 'ಪೂರ್ಣಶೃಂಗಃ' (ಪೂರ್ಣಕೊಂಬಿರುವಂತಹದ್ದು) 'ಗೌಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಗೋಪದೃಶ್ಯವಿದ್ದರೂ ಖಂಡತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಭೇದದಿಂದ ಗೋಭೇದವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಒಂದೇ ಆದರೂ ವಿಶೇಷಣಭೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಭಿನ್ನವಾಗಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ವಿಶೇಷಣರೂಪವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾರದು.

ಇದರಂತೆ ಉಪಲಕ್ಷಣರೂಪವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯಾವುದು ಯಾವ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೋ, ಅದನ್ನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಆಕಾರದಿಂದ ತಿಳಿದಾಗ ಅದು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವದತ್ತನ ಗದ್ದೆ ಯಾವುದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ 'ಯತ್ರಾಯಂ ಕಾಸಾರಃ ಸಃ ದೇವದತ್ತಕೇದಾರಃ' 'ಎಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಇದೆಯೋ ಅದು ದೇವದತ್ತನ ಗದ್ದೆ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಕೆರೆಯ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಕಾಸಾರ (ಕೆರೆಯ)ವು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆಕಾರಾಂತರದ ಪ್ರತೀತಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆನಲು ಯಾವ ಆಕಾರಾಂತರವೂ ಪ್ರತೀತವಾಗಿಲ್ಲ ಕೆರೆಯನ್ನೇ ಗದ್ದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ವಿನೋದ ಹೇಳಿ ಅದನ್ನೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಜನ್ಯಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳೇ ಆಗಲಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಆಗಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಾರವು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ವಿಶೇಷಣರೂಪವಾಗಿಯೇ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ವಿಶೇಷಣವು ವಿಶೇಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿರೋಧಿ ಯಾದ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ತನಗೆ ಅವಿರೋಧಿಯಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿರಲು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಗೋವಿನಲ್ಲಿ ಖಂಡತ್ವವಿದೆಯೋ, ಆ ಗೋವಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಡತ್ವವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮುಂಡತ್ವವಿರುವ ಗೋವಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಶೃಂಗತ್ವವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ

ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಗೋವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿರುದ್ಧವಿಶೇಷಣಾತ್ರಯಸ್ಯವಾನೇಕತ್ವಮ್' ಎಂದು ನಿಯಮ. ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಾರೂಪವಾಗಿಯೂ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತವೆ. 'ಯತ್ಕೂರ್ಣಂ ತತ್ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. 'ಜಟಾಭಿಷ್ಠಾಪಸಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತಾಪಸತ್ವವು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯನ ಆಕಾರಾಂತರವೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಆಕಾರಾಂತರವಾಗಿದೆ. ಈ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಬೃಹಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳು ವಿಶೇಷಣರೂಪವಾಗಿಯೂ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಾರೂಪವಾಗಿಯೂ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

'ತುಂದು ಕೊಂಬಿನ ಹಸು' 'ಕೊಂಬಿಲ್ಲದ ಹಸು' 'ಪೂರ್ಣಕೊಂಬಿರುವ ಹಸು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾರಿಗೆ ಗೋವಿನ ಪರಿಚಯವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಗೋಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಒಂದೆ ಗೋ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ 'ಜನ್ಮಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಲಯಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮರೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮವೂ ತೋರದ ಕಾರಣ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಣವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನೇಕನಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷಣಗಳು ತಮಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಜನ್ಮವಿರುವಾಗ ಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲ. ಸ್ಥಿತಿಯಿರುವಾಗ ಸಂಹಾರವಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಬೃಹಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಾದ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ರಾಮಾನುಜರ ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಿನ್ದ್ರಿಕಾ

तत्र, पूर्वपक्षानौचित्यस्योक्तत्वात् । किञ्च - "जन्मादयः" इत्यत्र जन्मादि-
शब्देन कार्यावस्थागतोत्पत्त्यादिविवक्षायां तद्वेदेन तदनाश्रयब्रह्मभेदाशङ्का, सूत्रे

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

‘ಯತಃ’ ಇತಿ ಪದಂ ಚಾಪುಕ್ತಮ್ । ನ ಹಿ ‘ಯತಶ್ಚೈತ್ರಜನ್ಮ ಸ ಮೈತ್ರಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಚೈತ್ರನಿಠಂ ಜನ್ಮ ಮೈತ್ರಲಕ್ಷಣಂ ಭವತಿ, ಕಿಂತು - ಮೈತ್ರಗತಂ ಕಾರಣತ್ವಮ್ । ಕಾರಣಗತಾನಾಂ ‘ಯತಃ ಯೇನ’ ಇತಿ ಶ್ರೌತಪञ್ಚಮ್ಯಾಪುಕ್ತಾನಾಂ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾನಾಂ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ, ತ್ವನ್ಮತೇ ಸೃಷ್ಟಾದಿ-ಕಾರಣತ್ವಾನಾಮೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವೋಪಾದಾನೇ ದರ್ಶನಾನ್ಮ ಭೇದಾಶङ್ಕಾ ಯುಕ್ತಾ । ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಕಾಲಭೇದೇನ-ವಿರೋಧೋಕ್ತಿಶ್ಚಾಪುಕ್ತಾ, ಲಯಾದಿಕಾಲೇ “ಸರ್ಗಾಢಾ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಾಢಾಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪಾಢಾಃ ಸೃಷ್ಟಾದಿಕಾರಣತಾಢಾಃ ಸತ್ತ್ವಾತ್ । ಯಾದವಪ್ರಕಾಶೀಢೇ ತು - “ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಭಿಮತಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಾದ್ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಕಂ ಸೂತ್ರಂ, ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಶಙ್ಕಾಢಾಃ, ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವೇನ ತನ್ನಿರಾಸಸ್ಯ ಚ ಸಮ್ಮಭಾತ್ । ಜೀವಪ್ರಧಾನಾದೀನಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವಂ ತು ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಸ್ಮಾಕಮಿಹಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರು ರಚಿಸಿದ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅವ್ಯಾವೃತ್ತವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುತ್ತೀರೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಬಹುತ್ವ ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇವೆಯೆಂದು ನೀನೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷಣಭೇದದಿಂದ ವಿಶೇಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಹೇಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ? ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಯತಃ’ ಎಂಬ ಪದವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ‘ಅಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿ’ ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ‘ಯತಃ ಚೈತ್ರಜನ್ಮ ಸಃ ಮೈತ್ರಃ’ ‘ಯಾರಿಂದ ಚೈತ್ರನ ಜನ್ಮ ಆಗುತ್ತದೋ ಅವನು ಮೈತ್ರ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಚೈತ್ರಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವು ಮೈತ್ರನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ಚೈತ್ರನಿಷ್ಠವಾದ ಜನ್ಮವು ಮೈತ್ರನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯತಃ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಚೈತ್ರನ ಜನ್ಮವು ಮೈತ್ರನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ‘ಅಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿ ಯತಃ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಕಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ 'ಯತಃ' 'ಯೇನ' 'ಯತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಮ್ಯಾದಿವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿರಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣತ್ವ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವ ಲಯಕಾರಣತ್ವಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳಾದವು. ಇವುಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಾದರೂ ವಿಶೇಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೇದ ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀನೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಾದಿ ಅನೇಕ ಕಾರಣತ್ವಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಕಂಡಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಿರೋಧ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ಸರ್ಗಾದ್ಯಾಃ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣತ್ವ ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ. ಇದು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ಲಯ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇರುವಾಗ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಅವಿರೋಧವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಿಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ - ಸಾಂಖ್ಯಾಭಿಮತವಾದ ಪ್ರಧಾನವೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ 'ತದ್ವಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜೀವನೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಹಾಗೂ ಅವನು ಕಾರಣನಲ್ಲನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರಾಸವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು.

ಜೀವ, ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಶಂಕೆಯ ನಿರಾಸಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂಬುದು ನಮಗಂತೂ ಇಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತದನಾಶ್ರಯಬ್ರಹ್ಮಭೇದಾಶಂಕಾ = ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದದ ಆಶಂಕೆಯು, ಕಾರಣಗತಾನಾಂ = ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ, ಸರ್ಗಾದ್ಯಾಃ = ಸೃಷ್ಟಾದಿವಿಷಯಕವಾದ, ಭಾವಶಕ್ತಯಃ = ವಸ್ತುವಿನ ಶಕ್ತಿಗಳು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉಕ್ತವಾದಿತಿ । “ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯೇತರವ್ಯಾವೃತ್ಯೇ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರ”
ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ನಿರಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ।

कार्यगतोत्पत्त्यादिकं ब्रह्मलक्षणमुत, तत्कारणत्वं ब्रह्मगतमेव तलक्षणमिति विकल्प्याद्य आह - कार्येति । आशङ्केति । 'अयुक्ता' इति योज्यम् । 'यतः' इति पदायोगमुपपादयति - न हीति । द्वितीयमनूद्य निराह - कारणेति । ब्रह्मगतानामित्यर्थः । यदपि सिद्धान्ते जन्मादीनां कालभेदेनाविरोधापादनं, तदपि तदीयभाष्योदाहृतस्मृतिविरोधादयुक्तमित्याह - सिद्धान्त इति ।

“शक्तयस्सर्वभावानामचिन्त्यज्ञानगोचराः ।

यतोऽतो ब्रह्मणस्तास्तु सर्गाद्या भावशक्तयः” ।

इति स्मृतिसिद्धाया इत्यर्थः । 'अचिन्त्यज्ञानगोचराः' अतर्क्यप्रमितिसिद्धाः । 'सर्गाद्याः' सर्गादिगोचराः । 'भावशक्तयः' वस्तुशक्तयः । 'ब्रह्मणो वस्तुशक्तयः' इति निर्देशः 'ब्रह्मणस्तादात्म्यं इतिवत् । यद्वा - ब्रह्मणः 'भावशक्तयः' वस्तुशक्तयः, ब्रह्मणो वस्तुत्वप्रयुक्ताः निरुपाधिकाः शक्तय इत्यर्थः । यद्वाभावशब्दः स्वभावपरः । स्वाभाविक्यः शक्तय इत्यर्थः” इति श्रुतप्रकाशे व्याख्यातत्वेन स्वाभाविक्याः सर्वदा सत्त्वादिति भावः । एतेन - यत्कश्चिदाह “यतो वा” इत्यादिवाक्योक्तं जन्मादिकं ब्रह्मणो लक्षणं भवितुमर्हति न वेति संशये, तस्य जगन्निष्ठत्वेन ब्रह्मासम्बद्धत्वात्, “सदेव सोम्य” “आनन्दाद्धचेव, विज्ञानाद्धचेव” इत्यादिवाक्यान्तरेषु सदानन्दादेरपि जन्मादिहेतुत्वोक्तया इदमित्यमिति शृङ्गग्राहिकया लक्ष्यनिर्धारणाशक्तत्वाच्च न लक्षणं भवि तुमर्हतीति प्राप्ते, तदसम्बद्धस्यापि चन्द्रस्य शाखाग्रवत्तादस्थ्येन जन्मादिकं लक्षणं भवितुमर्हति, सदादिशब्दानां च कथञ्चिद् ब्रह्मशब्दिते शिव एव पर्यवसानादित्यादिसिद्धान्त इति तन्निरस्तम्, पूर्वसूत्रे “परीक्ष्य लोकान्” इत्यादिवाक्यमुदाहरतस्तत्वेहान्योदाहरणस्यानुचितत्वेन यद् ज्ञानार्थं गुरूपसत्तिस्तद्ब्रह्मेत्येव लक्षणसूत्रत्वौचित्यात् । अत्रेव पूर्वत्रापि ब्रह्मजिज्ञासापदघटितसूत्रानुगुण्येन तद्घटितस्यास्यैव उदाहरणत्वे तत्रैव श्रुतं जन्मादिकं लक्षणं न वेति चिन्तायाः सङ्गतत्वाच्च । सूत्रे 'यतः' इति कारणत्वस्याप्युक्त्या जन्मादिमात्रे चिन्ताया अयुक्तत्वाच्च । किञ्च - सूत्रे लक्षणत्वोपपादकन्यायस्यानुक्त्या लक्षणीभूतजन्मादि-कारणत्वमात्रस्यैवोक्त्या एवं विधपूर्वपक्षस्य सूत्रानानुगुण्याच्च । अस्मद्रीत्या ब्रह्मणि तदसिद्धिपूर्वपक्षस्यैव सूत्रानुगुण्याच्च । लक्ष्यासम्बद्धस्य मुख्यलक्षणत्वाभावेन सूत्रस्य

ಗೌಣಾರ್ಥತ್ವಾಪಾತಾच्च । ताटस्थ्यस्याग्रे निरसिष्यमाणत्वाच्चेत्याद्युह्यम् ॥ यदपि - सकलकारणवाक्यस्थसदानन्दादिशब्दानां शिव एव पर्यवसानमिति बलानं, तद्भाष्याद्युदाहृतानेकमानविरुद्धत्वात्, “पत्युरसामञ्जस्यात्” इति सूत्रकृता निर-
सिष्यमाणत्वेनाज्ञात्वपारतन्त्र्याद्यनेकन्यायविरुद्धत्वाच्च अपेशलम् । विस्तरस्तु गुरु-
पादकृतपरतत्त्वप्रकाशिकादौ ध्येय इति ॥ प्रधानस्यैव जिज्ञास्यत्वशङ्कानिरासकमुत
जीवस्यापीति विकल्प्याद्यं निराह - तत्रेति । कुत इत्यतः पूर्वोत्तरपक्षन्यायस्य
जीवेऽपि साम्यादित्याह - जीवस्यापीति । द्वितीयमभ्युपगच्छति - जीवेति ।
सूत्रस्येति । “य आत्मा” इति जिज्ञास्ये जीवासाधारणात्मपदात्, जात्यादेरिव न
प्रधानस्यापि सन्देहनिविष्टत्वमिति हृदयम् । यद्वा न्यायविवरणटीकायां - “यद्वा
‘जीव एव’ इति जात्यादेरप्युपलक्षणं एवशब्दस्तु भगवन्तं व्यावर्तयति” इत्यादिना
जीवजात्यादेरपि व्यावर्त्यतया पूर्वपक्षस्याप्युक्तया तदनुरोधेन पक्षान्तरमभिप्रेत्यैव-
मुक्तिरिति ध्येयम् ॥

गुरुराजीय - पूर्वपक्षेति । जिज्ञास्यस्येतरव्यावृत्त्यर्थं लक्षणसूत्रेऽस्म-
द्रीत्याऽव्यावृत्त्यैव पूर्वपक्षस्योचितत्वेनैतादृशपूर्वपक्षस्यानुचितत्वादित्यर्थः । किञ्च
जन्मादय इत्यत्र जन्मादिशब्देन कार्यगतमुत्पत्त्यादिकं लक्षणत्वेनोच्यते उत
कारणगतानि जन्मादिकारणत्वादीनि । नाद्य इत्याह - किञ्चेति । तदनाश्रयेति
हेतुगर्भं विशेषणम् । सूत्रे यत इति पदानर्थक्यमुपपादयति - नहीति । लयादिकाल
इति । सृष्ट्यादिकारणतायाः शक्तिरूपत्वादिति भावः । लाघवाय सूत्रकृता जन्मादीति
नपुंसकनिर्देशः कृतः तदुपपादनाय समाहारमाह - उत्पत्तिस्थितिभङ्गमिति । जन्म
आदिर्ययोः स्थितिभङ्गयोस्तौ जन्मादीत्यन्यपदार्थौ यदि विशेषरूपेण विविक्ष्यते
तर्हि जन्मादी अस्येति निर्देशे गौरवं स्यात् । तन्मा भूदिति सामान्यविवक्षया
नपुंसकप्रयोगः कृतः सूत्रकृता । अत्र नपुंसकैकवचनप्रयोगार्हत्वात् समाहारोऽत्राभिप्रेत
इति भावः ।

ಎವರಣೆ -

ಶಕ್ತಯಃ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಮಚಿಂತ್ಯಜ್ಞಾನಗೋಚರಾಃ ।

ಯತೋಽತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಾಸ್ಮು ಸರ್ಗಾದ್ಯಭಾವಶಕ್ತಯಃ ॥

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ನಮ್ಮಿಂದ ಉಹಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಷಯವಾದ ಅನೇಕ ಶಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಇವೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ಗಾದಿವಿಷಯಕವಾದ ಅನಂತ ಶಕ್ತಿಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇವೆ.

ಅಚಿಂತ್ಯಜ್ಞಾನಗೋಚರಾಃ = ಉಹಿಸಲಾಗದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಷಯವಾದ ಸರ್ಗಾದ್ಯಾಃ = ಸರ್ಗಾದಿವಿಷಯಕವಾದ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ = ವಸ್ತುಶಕ್ತಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಶಕ್ತಿಗೂ ಅಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವಸ್ತುಶಕ್ತಯಃ' ಎಂಬ ಭೇದವ್ಯವಹಾರ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರು? ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಕ್ಕೂ ಅಭೇದವಿದ್ದರೂ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮ್' ಎಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಅಥವಾ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ' ಎಂದರೆ ವಸ್ತುತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕಶಕ್ತಿಯೆಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆ ಶಕ್ತಿ ಬರಲು ವಸ್ತುತ್ವವೇ = ಸತ್ಯವೇ (ಆ ಶಕ್ತಿಯ ಇರುವಿಕೆಯೇ) ಕಾರಣ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಉಪಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಭಾವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವ ಎಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸರ್ಗಾದಿವಿಷಯಕವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇದೆಯೆಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ 'ಭಾವಶಕ್ತಯಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತವೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ

ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರವು. ಆದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ ಇದಮಗ್ರೇ ಆಸೀತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಅನಂದಾದ್ಯೈವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನಂದಕ್ಕೆ 'ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ಯೈವ ಖಲ್ವಿಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರಬೇಕಾದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕೊಂಬೆಯ ತುದಿಯು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಸಂಬಂಧಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಸದಾದಿಗಳಿಗೂ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಸದಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕಥಂಚಿತ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಶಿವನಲ್ಲೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆಯ ಕ್ರಮವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ - ಶೈವರು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಲೋಕಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು (ರಾಮಾನುಜದಾಸರೀ

ಅದ್ವೈತಿಗಲಾಗಲೀ ಈ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿಲ್ಲ) ಮತ್ತು ಆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ 'ಯಜ್ಞಸಾರ್ಥಂ ಗುರೂಪತ್ರಿಪ್ರಹ್ಮ' ಯಾರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗುರೂಪತ್ರಿಪ್ರಹ್ಮ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರ ಇರಬೇಕಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬಹಳ ಲಾಭವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಘಟಿತವಾದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಗತಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಪಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಿರಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಜನ್ಮಾದಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಚಿಂತೆ ಆಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಯಾವ ನ್ಯಾಯವೂ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಕೇವಲ ಜನ್ಮಾದಿಪಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ನೀವು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸನಲ್ಲ. ಜೀವನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸನೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. (ತದಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವದ ಅಸಿದ್ಧಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಿರಬಹುದು) ಮತ್ತು ಜನ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಹೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಲಕ್ಷಣವು ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣವಾಗದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರವು ಅಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಗೌಣಾರ್ಥತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಮುಂದೆ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಲಿದ್ದೇವೆ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸದಾನಂದಾತಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಶಿವನಲ್ಲೇ ಸಮನ್ವಯ ಹೇಳದ್ದೂ ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಪತ್ಕುರಸಾಮಂಜಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಯೂ ಅಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಆದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಖಂಡನೆಯನ್ನು ಗುರುಪಾದರಾದ ವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಪರತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಂಖ್ಯರು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೇ 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಧಾನವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಾಂಖ್ಯರ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು.

ಆದರೆ ಇದೂ ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಜೀವನಿಗೂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಶಂಕೆಯು ನಿರಾಸೆಯಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟದೆಯೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜೀವನೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿಯೂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಜೀವನನ್ನೂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ-
ಜನ್ಮಾದಿಪರಣ

ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಜೀವನ ನಿರಾಸವು ಸುಲಭವೇ ಆಗಿದೆ. ಜೀವನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೀವು ಕೇವಲ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಆಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಧಾನಗಳಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಶಂಕೆಯ ನಿರಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಇದು ನಮಗೆ ಇಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಸಂದೇಹಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಸೇರಬಹುದೇ ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ 'ಆತ್ಮ' ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಸಂದೇಹಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲಾರವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಧಾನವೂ ಸಂದೇಹಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲಾರದು.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವೂ ಆತ್ಮಂತ ಆಯುಕ್ತ. ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇವೆ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೇದ ಬರಲು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯ? ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಯತಃ' ಪದವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಸೃಷ್ಟಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಸೃಷ್ಟಿ' ಮೊದಲಾದವು ವಿಶೇಷಗಳೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಮಾನುಜರು ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸರಿಯಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಜನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಿರೋಧ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ಸರ್ಗಾದ್ಯಾಃ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ' ಎಂಬ ಸ್ತೂತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣತ್ವ ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ. ಇದು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲೂ ಲಯ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇರುವಾಗ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಅವಿರೋಧವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿಮರ್ಶೆ

तात्पर्यचन्द्रिका

यच्चोक्तं परैः - 'जन्मादि' इत्यत्रोत्पत्तिस्थितिभङ्गमेवोच्यते, न त्वन्यत्,

(१) शङ्करभाष्यम् - जन्मोत्पत्तिरादिरस्येति तद्गुणसंविज्ञानो बहुव्रीहिः । जन्मस्थितिभङ्गं समासार्यः । जन्मनश्चादित्वं श्रुतिनिर्देशापेक्षं वस्तुवृत्तापेक्षं च । श्रुतिनिर्देशस्तावत् 'यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते' (तैत्ति० ३।१) इत्यस्मिन्वाक्ये जन्मस्थितिप्रलपानां क्रमदर्शनात् ।

“यतो वा” इत्यादिश्रुत्यनुसारादिति, तन्न, “यतो वा” इत्यत्र चतुर्णां, “तमेवैकं जानय” इत्यादौ “यस्मिन् यौः” इति स्थित्यादीनामेकैकस्यैव श्रवणात् । न च ‘अभिसंविशन्ति’ इत्येतदपि प्रलयपरम्, ‘प्रयन्ति’ इत्यनेन पौनरुक्त्यापत्त्या तस्य मोक्षपरत्वात् । न च ‘प्रयन्ति’ इत्यनेन सुषुप्तौ ब्रह्मप्राप्तिरुच्यते, तथाऽपि चतुष्टयापरिहारात् । जगतो जन्माङ्गीकारेऽनित्यत्वापत्त्या मिथ्यात्वासिद्धेरुक्तत्वाच्च । तस्मात्सृष्ट्यायष्टकमेव जन्मादिपदार्थः । “यतो वा” इत्यत्र सृष्टिस्थिति-प्रलयमोक्षानाम्, “य आत्मानमन्तरो यमयति” “त्वं मुक्तिदो बन्धदोऽतो मतो नस्त्वं ज्ञानदोऽज्ञानदश्चासि विष्णो” इत्यादौ नियमनादीनामप्युक्तेः । सूत्रकृतैव स्कान्देऽष्टकर्तृत्वस्य लक्षणत्वेनोक्तेश्च । न च नियत्यादीनां जन्मादावन्तर्भावः । स्वस्वव्यापारेषु प्रवृत्त्यादिरूपाणां नियत्यादीनां विनाशादेरिव जन्मादिमत्त्वेऽपि जन्मादिभ्यो भेदानुभवात् । मोक्षस्य बन्धध्वंसत्वे चोत्पत्तिरपि प्रागभावनिवृत्तिः स्यात् । ननूत्पत्तिः प्रागभावस्य ध्वंसो न तूत्पद्यमानस्येति चेत्तर्हि मोक्षोऽपि बन्धस्य ध्वंसो न तु बद्धस्य । मोक्षस्य परमपुरुषार्थतया पृथग्वाच्यत्वाच्च ।’

(१) पञ्चमं वर्णकम्

ब्रह्म जिज्ञासितव्यमित्युक्तम् । किं लक्षणं पुनस्तद् ब्रह्मेति? अत आह भगवान् सूत्रकारः
- जन्मायस्य यतः ॥२॥

जन्मोत्पत्तिरादिरस्येति तदगुणसंविज्ञानो बहुव्रीहिः । जन्मस्थितिभङ्गं समासार्थः । जन्मनश्चादित्वं श्रुतिनिर्देशापेक्षं वस्तुवृत्तापेक्षं च । श्रुतिनिर्देशस्तावत् ‘यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते’ इत्यस्मिन्वाक्ये जन्मस्थितिप्रलयानां क्रमदर्शनात् । वस्तुवृत्तमपि, जन्मना लब्धसत्ताकस्य धर्मिणाः स्थितिप्रलयसंभवात् । “अस्ये”ति प्रत्यक्षादिसंनिधापितस्य धर्मिण इदमा निर्देशः । षष्ठी जन्मादिधर्मसंबंधार्था । यत इति कारणनिर्देशः । अस्य जगतो नामरूपाभ्यां व्याकृतस्यानेककर्तृभोक्तृसंयुक्तस्य प्रतिनियतदेशकाल-निमित्तक्रियाफलाश्रयस्य मनसाप्यचिन्त्यपरचनारूपस्य जन्मस्थितिभङ्गं यतः सर्वज्ञात्सर्वशक्तेः कारणाद्भवति तद्ब्रह्मेति वाक्यशेषः । अन्येषामपि भावविकाराणां त्रिष्वेवान्तर्भाव इति जन्मस्थितिनाशानामिह ग्रहणम् । यास्कपरिपठितानां तु “जायतेऽस्ति” इत्यादीनां ग्रहणे तेषां जगतः स्थितिकाले संभाव्यमानत्वान्मूलकारणादुत्पत्तिस्थितिनाशा जगतो न गृहीताः स्युरित्याशङ्क्येत, तन्मा शंकि इति योत्पत्तिर्ब्रह्मणः (कारणात्) तत्रैव स्थितिः प्रलयश्च त एव गृह्यन्ते । न यथोक्तविशेषणस्य जगतो यथोक्तविशेषणमीश्वरं मुक्त्वाऽन्यतः प्रधाना-

ದचेತನಾದ್ಭುಂಭೋಽಭಾವಾದ್ವಾ ಸಂಸಾರಿಣೋ ವಾ ಉತ್ಪತ್ಯಾದಿ ಸಂಭಾವಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್ । ನಚ ಸ್ವಭಾವತಃ, ವಿಶಿಷ್ಟದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಾನಾಮಿಹೋಪಾದಾನಾತ್ । ಏತದೇವಾನುಮಾನಂ ಸಂಸಾರಿಣ್ಯತಿರೀಕ್ತೇಶ್ವರಾಸ್ತಿಸ್ತವಾದಿ-
ಸಾಧನಂ ಮನ್ಯಂತೋ ಇಶ್ವರಕಾರಣಿಣಃ ॥

ನನ್ವಿಹಾಪಿ ತದೇವೋಪನ್ಯಸ್ತಂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ, ನ; ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಕುಸುಮಗ್ರಥನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ಸೂತ್ರಾಣಾಮ್ । ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಾನಿ ಹಿ ಸೂತ್ರೇರುದಾಹೃತ್ಯ ವಿಚಾರ್ಯಂತೇ । ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿಚಾರಣಾಧ್ಯವಸಾನನಿವೃತ್ತಾ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ-
ವಗತಿರ್ನಾನುಮಾನಾದಿಪ್ರಮಾಣಾಂತರನಿವೃತ್ತಾ । ಸತ್ಸು ತು ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯೇಷು ಜಗತೋ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣವಾದಿಷು, ತದರ್ಥಗ್ರಹಣದಾರ್ಚ್ಛಾಯಾನುಮಾನಮಪಿ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯವಿರೋಧಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವನ್ ನಿವಾರ್ಯತೇ, ಶ್ರುತ್ಯೇವ ಚ ಆತ್ಮನಃ ಸಹಾಯತ್ವೇನ ತರ್ಕಸ್ಯಾಪ್ಯಭ್ಯುಪೇತತ್ವಾತ್ । ತಥಾಹಿ - 'ಶ್ರುತವ್ಯೋ ಮನ್ತವ್ಯಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ 'ಪಿಂಡಿತೋ ಮೇಧಾವಿ ಗಾನ್ಧಾರಾನೇವೋಪಸಂಪಥೇತೈವಮೇವೇಹಾಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ' ಇತಿ ಚ ಪುರುಷ-
ಬುದ್ಧಿಸಾಹಾಯ್ಯಮಾತ್ಮನೋ ದರ್ಶಯತಿ । ನ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮಿವ ಶ್ರುತ್ಯಾದಯ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮ್, किन्तु ಶ್ರುತ್ಯಾದಯೋಽನುಭವಾದಯಶ್ಚ ಯಥಾಸಂಭವಮಿಹ ಪ್ರಮಾಣಂ, ಅನುಭವಾವಸಾನತ್ವಾ
ದ್ಭೂತವಸ್ತುವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ । ಕರ್ತವ್ಯೇ ಹಿ ವಿಷಯೇ ನಾನುಭವಾಪೇಕ್ಷಾಽಸ್ತೀತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಥಾಪುರುಷಾಧೀನಾತ್ಮಲಾಭತ್ವಾಚ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯಸ್ಯ । ಕರ್ತುಮಕರ್ತುಮನ್ಯಥಾ ವಾ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಲೌಕಿಕಂ ವೈದಿಕಂ ಚ ಕರ್ಮ, ಯಥಾ- ಅಶ್ವೇನ ಗच्छति, ಪಕ್ಷ್ಯಾಮನ್ಯಥಾ ವಾ ನ ವಾ ಗच्छतीತಿ । ತಥಾ "ಅತಿರಾತ್ರೇ ಷೋಡಶಿನ್ ಗೃಹ್ಣಾತಿ, ನಾತಿ ರಾತ್ರೇ ಷೋಡಶಿನ್ ಗೃಹ್ಣಾತಿ", "ಽದಿತೇ ಜುಹೋತಿ, ಅನುದಿತೇ ಜುಹೋತಿ" ಇತಿ । ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧಾಶ್ಚಾತ್ರಾರ್ಥವಂತಃ ಸ್ಯುಃ, ವಿಕಲ್ಪೋತ್ಸರ್ಗಾಪ-
ವಾದಾಶ್ಚ । ನ ತು ವಸ್ತುವೇವ ನೈವಮಸ್ತಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾ ವಿಕಲ್ಪಯತೇ, ವಿಕಲ್ಪನಾಸ್ತು ಪುರುಷಬುದ್ಧಚ-
ಪೇಕ್ಷಾಃ । ನ ವಸ್ತುಪಾಠಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಪುರುಷಬುದ್ಧಚಪೇಕ್ಷಮ್ । किं तर्हि वस्तुतन्त्रमेव तत् । नहि स्थाणावेकस्मिन्स्थागुणवां पुरुषोऽन्यो वेति तत्त्वज्ञानं भवति । तत्र पुरुषोऽन्यो वेति मिथ्याज्ञानम् । स्थाणुरೇवेति तत्त्वज्ञानं, वस्तुतन्त्रत्वात् । एवं भूतवस्तुविषयाणां प्रामाण्यं वस्तुतन्त्रम् । तत्रैवं सति ब्रह्मज्ञानमपि वस्तुतन्त्रमेव, भूतवस्तुविषयत्वात् । ननु
ಭೂತವಸ್ತುತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವಿಷಯತ್ವೇಮೇವೇತಿ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯವಿಚಾರಣಾಽನಧಿಕೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಾ, ನ; ಇಂದ್ರಿಯಾಽವಿಷಯತ್ವೇನ ಸಂಬಂಧಾಗ್ರಹಣಾತ್ । ಸ್ವಭಾವತಃ ವಿಷಯವಿಷಯಾಣಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ, ನ ಬ್ರಹ್ಮ-
ವಿಷಯಾಣಿ । ಸತಿ ಹಿಂದ್ರಿಯವಿಷಯತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ಇದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಂಬಂಧಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಗೃಹೀತ । ಕಾರ್ಯಮಾತ್ರಮೇವ ತು ಗೃಹ್ಯಮಾಣಂ किं ब्रह्मणा संबद्धं किमन्येन केनचिद्वा संबद्धं - इति न शक्यं निश्चेतुम् । तस्माज्जन्मादिसूत्रं नानुमानोपन्यासार्थं, किं तर्हि? वेदान्तवाक्यप्रदर्शनार्थम् । किं पुनस्तद्वೇदान्तवाक्यं यत्सूत्रेणेह लिलक्षयिषितम् । 'भृगुर्वै वारुणिः । वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति' इत्युपक्रम्याह - 'यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । येन जातानि जीवन्ति । यत्प्रयन्त्यभिंसंविशन्ति । तद्विजिज्ञासस्व । तद्-
ब्रह्मेति ।' तस्य च निर्णयवाक्यं - 'आनन्दाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ, ಹಾಗು ಸಂಹಾರಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ತಪ್ಪು. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು 'ಯಸ್ಮಿನ್ ದೃಢಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಪದವು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಲಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಯಂತಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪುನರುತ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಪರವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. 'ಪ್ರಯಂತಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು, ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿಗೆ ನೀವು ಜನ್ಮವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅನಿತ್ಯವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಲಯ, ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಯ ಆತ್ಮಾನಮಂತರೋ ಯಮಯತಿ ತ್ವಂ ಮುಕ್ತಿದೋ ಬಂಧದೋಽತೋ ಮತೋ ನಸ್ತ್ವಂ ಜ್ಞಾನದೋಽಜ್ಞಾನಶ್ಚಾಸಿ ವಿಷ್ಣೋ' ಎಲೈ ವಿಷ್ಣುವೇ! ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ನೀನು ಒಳಗಡೆ ನಿಂತು ಜೀವರನ್ನು ಜೀವಾಭಿಮಾನಿ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಿ, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿ, ಬಂಧನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಹಾಗು ಅಜ್ಞಾನಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ನಮ್ಮಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲ್ಪಡುವವನಾಗಿದ್ದಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸ್ವಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸ್ವತಃ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಾದಿರೂಪವಾದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಜನ್ಮವಿದ್ದರೂ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು

आनन्देन जातानि जीवन्ति । आनन्दं प्रयन्त्यभिर्संविशन्तीति' अन्यान्यप्येवंजातीयकानि वाक्यानि नित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वभावसर्वज्ञस्वरूपकारणविषयाण्युदाहर्तव्यानि ॥ इति द्वितीयं जन्माद्यधिकरणम् ॥ इति पञ्चमं वर्णकम् ।

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಅನುಭವದಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮದ್ದರೂ ಸಹ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಂಧಧ್ವಂಸರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಉತ್ತತ್ತಿಯು ಪ್ರಾಗಭಾವನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿರಬೇಕಾದೀತು. ಉತ್ತತ್ತಿಯು ಪ್ರಾಗಭಾವದ ಧ್ವಂಸವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಹುಟ್ಟುವ ವಸ್ತುವಿನ ಧ್ವಂಸರೂಪವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು, ಹಾಗಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವೂ ಸಹ ಬಂಧದ ಧ್ವಂಸವೆಂದೇ ಹೊರತು ಬದ್ಧನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧ್ವಂಸವೆಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷವು ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪರಾಮಿತಂ ಸ್ವಾರ್ಥಮಪಿ ನಿರಸ್ಯತಿ - ಯಚ್ಚೋಕ್ತಮಿತಿ । ‘ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಾತ್’ ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಬಾದಃ । उक्तं च तद्भाष्ये - “जन्मस्थितिभङ्गं समासार्थः” इति । “‘यतो वा’ इत्यादिवाक्ये जन्मस्थितिपलयानां क्रमदर्शनात्” इति च । चतुर्णामिति । “अभिसंविशन्ति” इत्यनेन मोक्षोक्तेरिति भावः । तमेवेति ॥ तस्याप्यत्र विषयत्वादुदाहृतम् । ‘तथाऽपि’ इत्यभ्युपगमबादः । यदपि तद्रुण-संविज्ञानबहुव्रीहिमाश्रित्य जगतो जन्माङ्गीकरणं, तदपि व्याहृतमित्याह - जगत इति । तथा च स्थितिभङ्गावेवोपेयाविति भावः । उक्तत्वाच्चेति । जिज्ञासाधिकरणे विवरणाभिमतनित्यानित्यवस्तुविवेकखण्डनग्रन्थे इति भावः । ‘तस्मात्’ श್ರುತ್ಯನು-ಸಾರಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । एतेन केषांचित्पक्षोऽपि निरस्तः । यथोक्तं श्रीभाष्ये - “जन्मादीति सृष्टिस्थितिपलयम्” इति । एतेनैव आद्यस्य चतुर्मुखस्य जन्म यतः’ इति मतं, ‘आदिपदेन स्थितिमात्रं गृह्यते’ इति मतं च निरस्तम्, सर्वस्य श्ರುत्यननुಸಾರಾत् । एतेन - “अन्ये तु - ‘जन्मादि’ इति तद्रुणसंविज्ञानबहुव्रीहिमुपादाय सृष्टिस्थिति-भङ्गं समासार्थ इति व्याकुर्वते” इत्यादिसುಧಾವಾಕ್ಯಂ विवृतं भवति । तत्रानुदाहृतत्वात्ता एव श्रुतीराह - यतो वा इत्यादिना । य आत्मानमिति । ‘आत्मानं’ जीवं तदभिमानिचतुर्मुखं वेत्यर्थः ।

ನನ್ವತ್ರ ವಿಚಾರವಿಧೇಶವ್ರವಣಾನ್ನೇದಂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಮ್ । ತದ್ವಿಧಿವಾಕ್ಯಸ್ಥಲಕ್ಷಣಾನಾಮೇವೇಹ ಸೂತ್ರೇ ಸಬ್ರಹ್ಮಾತ್ । उक्तं च सुधायां - “न चैकमेव सर्वत्र जिज्ञासाविधायकश्रुतिषु लक्षणं श्रूयते, किन्त्वासु ब्रह्मजिज्ञासाविधात्रीषु श्रुतिषु कचित् सृष्टिः, कचित् स्थितिरित्यष्टकं जिज्ञास्याद्धरेर्विश्वस्योक्तमित्यनेकलक्षणोक्त्युपयोगः” इति ॥

ಅತ್ರಾಪಿ चाग्रे “विचारविधायकनानावाक्य” इत्यादि वक्ष्यति । तथा च कथमेत-
दुदाहरणम् । उच्यते । लक्षणसूत्रे श्रुतिवाक्यप्रसिद्धलक्षणस्य सङ्ग्रहो न विधिवाक्यस्थ-
स्येति निर्बन्धः । अत एव तत्त्वप्रदीपे “...‘विवेश भूतानि चराचराणि’
इत्यर्थान्नियमनं” इत्यादिना तादृशवाक्यान्वेबोदाहृतानि । उदाहृतसुधावाक्यादिकं
तु सम्भाविताभिप्रायं । यद्वा - अन्तर्यामिब्राह्मणोपक्रमे “यो वै तत्काप्यसूत्रं
विधात् तं चान्तर्यामिणमिति ब्रह्मवित्स लोकवित्” इत्यर्थवादात् जिज्ञासा-
विधेरुन्नयनाद् विचारविधिवाक्यमेवैतदिति न दोषः । त्वमिति । यतो बन्धादिदाता,
अतो नोऽस्माकं ‘मतः’ विचारित इत्ययमप्यत्र विषय इति भावः । इयं च श्रुति-
गीतातात्पर्योदाहृतश्रुतिरिति ध्येयम् । स्कान्द इति । “उत्पत्तिस्थितिसंहाराः” इति
स्मृत्येति भावः । ननु “अन्येषामपि भावविकाराणां त्रिष्वेवान्तर्भावः” इति
परभाष्ये अन्तर्भावोक्तेरन्यत्यादीनां जन्मस्थितिभङ्गोपेतत्वेन तेनैव गृहीतेर्न
पृथग्वाच्यतेत्याशङ्क्याह - न चेति । नियतिस्वरूपोक्तिः “स्वस्वव्यापारेषु प्रवृत्तिः”
इति । ज्ञानाज्ञाने तु व्यक्ते । सुखदुःखानुभवो बन्धः, नित्यानन्दानुभवो मोक्ष इति
ध्येयम् । यथा विनाशस्य जन्मस्थितिमत्त्वेऽपि ताभ्यां भङ्गस्य पार्यक्यं, यथा वा
स्थितेर्जन्मभङ्गवत्त्वेऽपि ताभ्यां पार्यक्यं, तथा नियत्यादीनां तत् त्रितयवत्त्वेऽपि
तेभ्योऽपि भेदानुभवादित्यर्थः । मोक्षस्य भङ्गाभेदमाशङ्क्याह - मोक्षस्येति । तथा
च भङ्गेनैवोत्पत्तेरपि ग्रहणं स्यादिति भावः । उत्पद्यमानस्येति । तथा च तद्ध्वंसो
भङ्गपदार्थोऽन्यो वाच्य इति भावः । बद्धस्येति । बद्धस्य विशिष्टस्य पदार्थान्तरत्वेन
तद्ध्वंसोऽप्यतिरिक्तो नाशपदार्थ इति वा, बद्धपदं धर्मिसामान्यपरं, तद्ध्वंसो
नाशपदार्थोऽन्यो वाच्य इति वाऽभिप्रायः । भावरूपोप्यावश्यक इत्याह -
मोक्षस्येति । अनिष्टनिवृत्तेः पुमर्थत्वेऽपीष्टप्राप्तेरेव मुख्यपुरुषार्थत्वमिति भावः ।

गुरुराजीय - यतो वेत्यादिश्रुत्यनुसाराद्वा त्रितयमुच्यते श्रुत्यन्तरानुसाराद्
वा । नाद्य इत्याह । यतो वेत्यत्रेति । द्वितीयं दूषयति । तमेवैकमिति । अत्र
अमृतस्यैव सेतुरिति मुक्तप्राप्यत्वस्योक्तवप्युत्तरवाक्योक्तत्वेन विषयवाक्येऽनुक्तत्वात्
तदभिप्रायेणैकैकस्येत्युक्तिरिति ज्ञेयम् । जगतो जन्माङ्गीकार इति । यद्यपि जगतो
जन्माङ्गीकारमात्रेण मिथ्यात्वासिद्धिः शक्योपपादना । ध्वंसप्रतियोगित्ववत् प्राग-

भावप्रतियोगित्वस्याप्यत्यन्ताभावप्रतियोगित्वविरोधित्वात् । तथाऽपि पूर्वं सविस्तरमुपपादितत्वेन तत्स्मरणार्थं भङ्गाङ्गीकारे मिथ्यात्वासिद्धेर्वक्तव्यत्वात् भङ्गाभात्रोपादाने च प्रथमातिक्रमे कारणाभावात् जन्मस्थित्यङ्गीकारे तद् दूषणाभावप्रतीतेः स्थितिमात्रोपादाने च पूर्वोक्तस्मरणायोगात्त्रितयोपादानेपि साक्षात् तदप्रतीतेरेकैकस्यैव मिथ्यात्वप्रतिकूलताभावप्रतीतिश्च भङ्गशब्देन चरमान्तःकरणवृत्त्या प्रपञ्चनिवृत्तिरविवक्षितेति शङ्कास्पदत्वाच्च साक्षाद् भङ्गमनुक्त्वा जन्माङ्गीकारेणानित्यत्वापादनमिति ज्ञेयम् । ननु यतो वेत्यादि श्रुत्युक्तत्वात् चतुष्टयमेवास्तु न त्वन्यत् । तत्र प्रमाणाभावादित्यत आह - यतो वेत्यत्रेति । अष्टकस्य प्रामाणिकत्वेपि सूत्रकारेणाष्टकं विवक्षितमित्यत्र सूत्रकारीयं ज्ञापकमाह - सूत्रकृतैवेति । नन्वेकस्यापरत्रान्तर्भावेनाष्टककर्तृत्वमेव न सम्भवतीत्याशङ्क्य निराकरोति । न चेति । जन्मपदार्थनियतिपदार्थयोरैक्यात् जन्मनो न पृथक्करणं नियतेरित्युच्यते उत नियतेरपि जन्मसद्भावाज्जन्मग्रहणेनैव तस्या अपि प्राप्तत्वादिति वा, नाद्यः । स्वस्वव्यापारेषु प्रवृत्त्यादिरूपत्वे पदार्थैक्याभावात् । न द्वितीयः । नियत्यादेर्जन्मादिमत्त्वेपि विनाशवद्भेदस्यानुभूयमानत्वादित्याह - स्वस्व-व्यापारेष्विति । विनाशादेरित्यनेनान्यथा प्रागभावध्वंसरूपोत्पत्तेर्ध्वंसोत्पत्तिरूप-विनाशस्य वा पृथग्रहणं न स्यादिति सूचयति । यद्वा तर्ह्युत्पत्तिकारणत्वे उक्ते ध्वंसस्याप्युत्पत्तिमत्त्वेन ध्वंसकारणत्वस्यापि लब्धत्वेन तस्याऽपि पृथगवक्तव्यतया त्रितयकर्तृत्वं त्वत्पक्षेऽप्यनुपपन्नम् । न च तत्रावान्तरविशेषेण पृथगुक्तिः । तर्हि प्रकृतेपि समानमिति भावेन प्रतिबन्धा समाधत्ते । स्वस्वेति । ननु संहारकारणत्वे मोक्षकारणत्वमेव लब्धम् । मोक्षस्य बन्धध्वंसरूपत्वात् । तथा च पृथक् तदभिधानमयुक्तमित्याशङ्क्य तर्हि ध्वंसकारणत्वेऽभिहिते उत्पत्तेरपि प्रागभाव-निवृत्तिरूपत्वेन ध्वंसत्वेनोत्पत्तिकारणत्वस्यापि लब्धत्वेन त्रितयकारणत्वमपि न स्यादित्याह - मोक्षस्येति । उत्पद्यमानस्य उत्पत्तिविषयप्रागभावान्मुच्यमानस्य । प्रागभावप्रतियोगिन इति यावत् । न तु बद्धस्य बन्धान्मुच्यमानस्य । बन्धनिरूपकस्येति यावत् । एवं प्रतिबन्धा मोक्षकर्तृत्वमप्यवश्यं पृथगवाच्यमित्युपपाद्य प्रतिबन्धामुत्तरत्वं मन्यमानं प्रति पृथङ् मोक्षकारणत्वाभिधाने वास्तवं प्रकारमाह - मोक्षस्येति । परमेति । जिज्ञासाहेतुत्वादित्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - ಪರರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಭಂಗಂ ಸಮಾಸಾರ್ಥಃ" ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದವು ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನೇ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತೋವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಲಯಾನಾಮ್ ಕ್ರಮದರ್ಶನಾತ್' ಯತೋ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಮೂರೇ ಕೇಳಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿದೆ. ಅದನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸಮಾಹಾರವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಉತ್ತಸ್ಥಿತಿಭಂಗಂ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸಾಮಾನ್ಯೇ ನಪುಂಸಕಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದಾಗ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಏಕವಚನವನ್ನು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಹಾರವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ 'ಜನ್ಮ ಆದಿಃ ಯಯೋಃ' (ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗು ಭಂಗಗಳು ಜನ್ಮವೇ ಆದಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೋ) ಅನ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಂತಾದ್ದರಿಂದ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂದು ದ್ವಿವಚನ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈಕಾರಾಂತವಾದಲ್ಲಿ 'ಯಣ್' ಬರದೇ 'ಈದೂದೇದ್'ದ್ವಿವಚನಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದು ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಬಂದರೆ 'ಜನ್ಮಾದಿ ಅಸ್ಯ' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರದ ನಿರ್ದೇಶವಿರಬೇಕಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಗೌರವ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡದ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನೂ ಏಕವಚನವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ ಯತ್ಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಜಾಯಂತೇ' ಎಂದು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು 'ಜೀವಂತಿ' ಎಂದು ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು 'ಪ್ರಯಂತಿ' ಎಂದು ಲಯವನ್ನು 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಎಂದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೀಗೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರಬೇಕಾದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ನಿಮಗೆ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೋ ಹಾಗೆಯೇ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ ಒಂದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೇ ಮುಂದೆ 'ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಸೇತುಃ' ಎಂದು ಮುಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರದ ಕಾರಣ ಒಂದನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ 'ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಗದಿ ಪ್ರಲಯವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಪ್ರಯಂತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥ

ಮಾಡಿದರೆ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯಮಾತ್ರಕಾರಣತ್ವದ ಮಾತಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಇದು ಅಂಗೀಕಾರವಾದ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ 'ಪ್ರಯಂತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ ನಮಗೆ ಸಮುತ್ತ ಹೊರತು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಮುತ್ತವೇ ಆಲ್ಲ.

ನೀವು 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ತದ್‌ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿ'ಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದು ವ್ಯಾಹತವಾಗಿದೆ. ಜಗತ್ತನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಈಗ ಜನ್ಮವನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಜಗತೋ ಜನ್ಮಾಂಗೀಕಾರೇಽನಿತ್ಯತ್ವಾವತ್ಯಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸಿದ್ಧೇರುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಜಗತಃ ಜನ್ಮಾಂಗೀಕಾರೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ' ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕುತ್ತ. 'ಅನಿತ್ಯಾತ್ವಾವತ್ಯಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬೇಡವಾಗಿತ್ತು. ಕೇವಲ ಜನ್ಮವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಸಹ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಯತ್ ಆತ್ಮಂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ ನ ತತ್ ಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗೀ' 'ಯತ್ ಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗಿ ನ ತತ್ ಆತ್ಮಂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಧ್ವಂಸವಾಗುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ - 'ಯತ್ ಪ್ರಾಕಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗೀ ನ ತತ್ ಆತ್ಮಂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ, ಯತ್ ಆತ್ಮಂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ ನ ತತ್ ಪ್ರಾಕಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ' ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ'ಗೆ (ಮಿಥ್ಯಾಭಾವತವಾದಕ್ಕೆ) ಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗಿಯು (ಧ್ವಂಸವಾಗುವ ವಸ್ತುವು) ಹೇಗೆ ವಿರೋಧಿಯೇ ಆದರಂತೆ ಪ್ರಾಕಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ'ಯು (ಹುಟ್ಟುವ ವಸ್ತುವೂ) ವಿರೋಧಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಧ್ವಂಸಾರ್ಥಕವಾದ 'ಅನಿತ್ಯತ್ವ'ವನ್ನು ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರಲಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ, ಆದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಣಾಭಾವತವಾದ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕದ ಖಂಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗಿಯೇ ಆತ್ಮಂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಅದರ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡಬೇಕೆಂದರೆ ಧ್ವಂಸವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಪ್ರಥಮಾತಿಕ್ರಮಣೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್' ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಧ್ವಂಸವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕೇವಲ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದಿಂದ ವಿರೋಧವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಮಾತು ಆತ್ಮಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಾದೃಶ್ಯಗಳೆಂಬ ಜನ್ಮಾದಿಪದದ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಆದೃಶ್ಯತಮತವನ್ನು ಖಂಡನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ರಾಮಾನುಜಮತವನ್ನೂ ಖಂಡನೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. 'ಜನ್ಮಾದಿತಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಲಯಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿಗೂ ಆದೃಶ್ಯಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ಉತ್ತರವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಮತ್ತೊಂದು ಮತವೂ ಸಹ ಇದರಿಂದ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. 'ಆದ್ಯಸ್ಯ' ಚತುರ್ಮುಖನ ಜನ್ಮ = ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯು ಯತಃ = ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತದೋ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಮತವು

ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಮತವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮತಗಳು ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ.

ಸುಧಾವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅನ್ಯೇತು ಜನ್ಮಾದೀತಿ ತದ್ಗಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಮುಪಾದಾಯ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಭಂಗಂ ಸಮಾಸಾರ್ಥ ಇತಿ ವ್ಯಾಕುರ್ವತೇ' 'ಬೇರೆಯವರು ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ತದ್ ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳು ಸಮಾಸಾರ್ಥವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ'. ಎಂಬ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಈಗ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ರಕೃತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ಯ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವಿಧಿಯೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನಷ್ಟೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

'ನಚೈಕಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿಷು ಲಕ್ಷಣಂ ಶ್ರುಯತೇ |

"ಕಿಂತ್ವಾಸು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾತ್ರೀಷು ಶ್ರುತಿಷು ಕೃಚಿತ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯ ಕೃಚಿತ್ ಸ್ಥಿತಿರತ್ಯಪ್ಪಕಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಾದ್ಧೇ-
ರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯೋಕ್ತಮಿತ್ಯನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೃಪಯೋಗಃ' 'ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು, ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಹರಿಯಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆಂಬುದೇ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಉಪಯೋಗ' ಎಂದು. ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ವಿಚಾರ ವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕೃತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹೇಳಿದ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಯ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ?

ಉತ್ತರ :- ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷಣವನ್ನಷ್ಟೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ತಪ್ಪು. ಯಾವುದೇ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ, ಆ ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ 'ವಿವೇಕ ಭೂತಾನಿ ಚರಾಚರಾಣೀತ್ಯರ್ಥಾನಿ ಯಮನಮ್' 'ಚರಾಚರಭೂತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಆರ್ಥಾತ್ ನಿಯಮನವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ವಿಚಾರವಿಧಾನ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಸಂಭಾ-
ವನಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿವಿಷಯಕವಾದ ಬ್ರೂಹ್ಮಣಭಾಗದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ 'ಯೋ ವೈ ತತ್ಕೃಪ್ಯಸೂತ್ರಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ತಂ ಚಾಂತರ್ಯಾಮಿಣಮಿತಿ ಸ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತಲೋಕವಿತ್' ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವು 'ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಇದೂ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ. 'ಯ ಆತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಗೀತಾತತ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಇದನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಆಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಯೇ? ಎಂದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸ್ವಾನಂದವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಉತ್ತತ್ತಿಪ್ತಿಸಂಹಾರಾ ನಿಯತಿಚ್ಛಾನಮಾವೃತಿಃ |

ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ಚ ಪುರುಷಾತ್ ಯಸ್ಮಾತ್ಸಹರಿರೇಕರಾಟ್ || ಎಂದು.

ಶಂಕೆ - ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಾದಿಮೂರರಲ್ಲೇ ಸೇರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಜನ್ಮಪದಾರ್ಥ ಹಾಗು ನಿಯಮನಪದಾರ್ಥ ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮನವನ್ನು ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ನಿಯಮನಕ್ಕೂ ಜನ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮಗ್ರಹಣದಿಂದಲೇ ನಿಯಮನವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ತನ್ನ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಯಮನವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯನ್ನು ಜನ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡರ ಲಕ್ಷಣವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಾಶಕ್ಕೆ ಜನ್ಮವಿದ್ದರೂ ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ನಾಶವನ್ನು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ನಿಯಮನಕ್ಕೆ ಜನ್ಮವಿದ್ದರೂ ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಒಪ್ಪಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಜನ್ಮವನ್ನಾಗಲೀ ನಾಶವನ್ನಾಗಲೀ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಉತ್ತತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಗಭಾವದ ಧ್ವಂಸ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಉತ್ತತ್ತಿಯು ಧ್ವಂಸರೂಪವಾಗಿದೆ. ವಿನಾಶ ಎಂದರೆ ಧ್ವಂಸದ ಉತ್ತತ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಶವು ಉತ್ತತ್ತಿರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯು ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ತತ್ತಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಧ್ವಂಸಕ್ಕೂ ಉತ್ತತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಧ್ವಂಸಕಾರಣತ್ವವೂ ಲಭ್ಯವಾಯಿತು. ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರರ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಅವಾಂತರ ವಿಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ಧ್ವಂಸಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಅವಾಂತರ ವಿಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಯಮನಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಅಂದರೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಂಧಧ್ವಂಸವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಉತ್ತತ್ತಿಯು ಪ್ರಾಗಭಾವ - ಧ್ವಂಸರೂಪ-
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಉತ್ತತಿಯು ಪ್ರಾಗಭಾವದಧ್ವಂಸರೂಪವೆಂಬುದು ಸತ್ಯ. ಆದರೆ ಉತ್ತದ್ಯಮಾನವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಧ್ವಂಸರೂಪವಲ್ಲ. ಧ್ವಂಸವೆಂದರೆ ಉತ್ತದ್ಯಮಾನವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಧ್ವಂಸ.

ಅಥವಾ, ಬಂಧವೆಂಬುದು ವಿಶೇಷಣ. ಬದ್ಧ ಎಂಬುದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ-ಪದಾರ್ಥಾಂತರ. ನಾಶಪದದಿಂದ ಬದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ನಾಶವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆಯೇ ಹೊರತು ಬಂಧದ ನಾಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಬದ್ಧವಾದ ಘಟಪಟಾದಿ ಎಲ್ಲಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲದರ ಧ್ವಂಸವನ್ನು ನಾಶ ಪದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಶಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಬೇರೆ. ಮೋಕ್ಷಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಬೇರೆ.

ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷವೆಂದರೆ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನಿವೃತ್ತಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ನಾಶ ಪದವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೋಕ್ಷಪದ ಹೇಳಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಆದ್ವೈತಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, 'ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನದ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸವೂ ವೃಥಾ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಲಯಕ್ಕೂ ಜನ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಆವಾಗ ನಿಮ್ಮ ತ್ರಿವಿಧ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೂ ಚ್ಯುತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು

तात्पर्यचन्द्रिका

अज्ञानं तु न बन्धः, किं तु बन्धकम् । ननु तयापि नियमनज्ञानादीन् 'अस्य' इत्यनेन विवक्षित्वा तेषामुत्पत्त्यादिके जन्मादिपदेनोक्ते नियमनादीन् प्रति जगत्प्रतीव ब्रह्मकारणं सिद्धयति, किं जन्मादीत्यत्र तद्ग्रहणेनेति चेन्न, 'अस्य' इत्यनेन निर्दिष्टमिभूतजगत्सम्बन्धार्थं घर्माणां नियमनादीनां घर्मनिर्देशकेन जन्मादिपदेनैव ग्राह्यत्वात् । न चेत्यरमते 'अस्य' इत्यनेन भङ्गं विवक्षित्वा-

ಅಥವಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿವಷಯಕವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಾಗದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ 'ಯೋ ವೈ ತತ್ಕೃಷ್ಣಸೂತ್ರಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ತಂ ಚಾಂತರ್ಯಾಮಿಣಮಿತಿ ಸ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತಲೋಕವಿತ್' ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವು 'ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಇದೂ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ. 'ಯ ಆತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಗೀತಾತತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಇದನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಯೇ? ಎಂದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸ್ವಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾ ನಿಯತಿರ್ಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ |

ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ಚ ಪುರುಷಾತ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಹರಿರೇಕರಾಟ್ || ಎಂದು.

ತಂಕೆ - ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಾದಿಮೂರರಲ್ಲೇ ಸೇರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಜನ್ಮಪದಾರ್ಥ ಹಾಗೂ ನಿಯಮನಪದಾರ್ಥ ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮನವನ್ನು ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ನಿಯಮನಕ್ಕೂ ಜನ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮಗ್ರಹಣದಿಂದಲೇ ನಿಯಮನವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಸರಿಯಲ್ಲ ತನ್ನ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಯಮನವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯನ್ನು ಜನ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡರ ಲಕ್ಷಣವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಾಶಕ್ಕೆ ಜನ್ಮವಿದ್ದರೂ ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ನಾಶವನ್ನು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ನಿಯಮನಕ್ಕೆ ಜನ್ಮವಿದ್ದರೂ ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಒಪ್ಪಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಜನ್ಮವನ್ನಾಗಲೀ ನಾಶವನ್ನಾಗಲೀ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಗಭಾವದ ಧ್ವಂಸ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಧ್ವಂಸರೂಪವಾಗಿದೆ. ವಿನಾಶ ಎಂದರೆ ಧ್ವಂಸದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಶವು ಉತ್ಪತ್ತಿರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯು ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಧ್ವಂಸಕ್ಕೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಧ್ವಂಸಕಾರಣತ್ವವೂ ಲಭ್ಯವಾಯಿತು. ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರರ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಅವಾಂತರ ವಿಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ಧ್ವಂಸಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಅವಾಂತರ ವಿಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಯಮನಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಅಂದರೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಾದಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಂಧಧ್ವಂಸವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಪ್ರಾಗಭಾವ - ಧ್ವಂಸರೂಪ-

ವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಉತ್ತತಿಯು ಪ್ರಾಗಭಾವದಧ್ವಂಸರೂಪವೆಂಬುದು ಸತ್ಯ. ಆದರೆ ಉತ್ಪದ್ಯಮಾನವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಧ್ವಂಸರೂಪವಲ್ಲ. ಧ್ವಂಸವೆಂದರೆ ಉತ್ಪದ್ಯಮಾನವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಧ್ವಂಸ.

ಅಥವಾ, ಬಂಧವೆಂಬುದು ವಿಶೇಷಣ. ಬದ್ಧ ಎಂಬುದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪದಾರ್ಥಾಂತರ. ನಾಶಪದದಿಂದ ಬದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ನಾಶವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆಯೇ ಹೊರತು ಬಂಧದ ನಾಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಬದ್ಧವಾದ ಘಟಪಟಾದಿ ಎಲ್ಲಾಧರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲದರ ಧ್ವಂಸವನ್ನು ನಾಶ ಪದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಶಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಬೇರೆ. ಮೋಕ್ಷಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಬೇರೆ.

ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷವೆಂದರೆ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ನಾಶ ಪದವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೋಕ್ಷಪದ ಹೇಳಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಆದ್ವೈತಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, 'ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನದ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸವೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಲಯಕ್ಕೂ ಜನ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಆವಾಗ ನಿಮ್ಮ ತ್ರಿವಿಧ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೂ ಚ್ಯುತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು

तात्पर्यचन्द्रिका

अज्ञानं तु न बन्धः, किं तु बन्धकम् । ननु तयाऽपि नियमनज्ञानादीन् 'अस्य' इत्यनेन विवक्षित्वा तेषामुत्पत्त्यादिके जन्मादिपदेनोक्ते नियमनादीन् प्रति जगत्प्रतीव ब्रह्मकारणं सिद्धयति, किं जन्मादीत्यत्र तद्ग्रहणेनेति चेन्न, 'अस्य' इत्यनेन निर्दिष्टधर्मिभूतजगत्सम्बन्धार्थं धर्माणां नियमनादीनां धर्मनिर्देशकेन जन्मादिपदेनैव ग्राह्यत्वात् । न चेत्परमते 'अस्य' इत्यनेन भङ्गं विवक्षित्वाऽ-

ಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಾದಿಕೇ ಜನ್ಮಾದಿಪದೇನೋಕ್ತೇ ಭಗ್ನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣಂ ಸಿध्यತಿ, किं 'जन्मादि' इत्यत्र भग्नग्रहणेनेति स्यात् । नन्वेवमपि चेतनादिसम्बन्धिज्ञानादेर्ब्रह्मकार्यत्वे सिद्धेऽपि ज्ञानादिसम्बन्धिनियमनादेर्ब्रह्म कारणं न सिध्यतीति चेन्न, 'यो यस्य धर्मस्स तदाश्रितः' इत्युक्ते धर्मित्वे सति धर्मस्य रूपादेर्यथा धर्मत्वेन 'यः' इत्यनेन, धर्मितया 'यस्य' इत्यनेन च ग्रहणं, तथा ज्ञानादीनामष्टकान्तर्गतत्वात् 'जन्मादि' इत्यनेन गृहीतानामपि नियम्यत्वादिना रूपेण 'अस्य' इत्यनेनापि ग्रहणात् । अन्यथा तवापि भग्नसम्बन्धिजन्मादिकारणं ब्रह्म न सिद्धयेत् । नित्यकर्मणि यस्य पुंसो यावदङ्गोपसंहारे शक्तिस्तत्प्रयोगे तावदङ्गोपेततेव, ब्रह्मण्यपि यस्य वस्तुनः सृष्ट्यायष्टके यावत्सम्भवति, तावद्धेतुताऽनुगतैव । यद्यपि चेतनस्थानि सुखदुःखादीनि अचेतनस्थानि वृद्ध्यादीन्यपि सन्ति । तथाऽपि विचारविधायक-
नानावाक्यपरामर्शेन स्कान्दे सूत्रकृतैवाष्टकर्तृत्वस्यैव लक्षणत्वेनोक्तत्वादत्रापि तस्यैव विवक्षणीयत्वान्न दोषः । यद्वा सर्वैर्मुमुक्षुभिर्विशिष्याष्टककर्तृत्वस्येवान्य-
कर्तृत्वस्य ज्ञेयत्वनियमाभावान्नान्यदिहादिशब्दार्थः । उक्तं च -

“सृष्टिरक्षाहृतिज्ञाननियत्यज्ञानबन्धनान् ।

मोक्षं च विष्णुतस्त्वेव ज्ञात्वा मुक्तिर्न चान्यथा”॥ इति ॥

अथवा विषयोपपादकगुणपूर्तिप्रसिद्धये जीवाद्भेदके प्रसिद्धे जन्मादित्रितय-
हेतुत्वेऽभिहितेऽपि प्रयोजनसिद्धये मोक्षदत्वस्यापि वक्तव्यत्वात् तस्य च बन्धकत्वं
विनाऽयोगात्, तयोश्च तद्धेतुज्ञानाज्ञानदत्वं विनाऽनुपपत्तेरित्यहेतुत्वस्यापि
वक्तव्यत्वात् पुनश्च दीपस्तम इव, ज्ञानं बन्धकाज्ञानं स्वभावादेव हन्ति,
किमीश्वरेणेति शङ्कायां, दीपज्ञानादिस्वभावोऽपि भगवन्नियत इति वाच्यत्वात्
प्रकृतोपयोगितयाऽष्टकोऽक्तिः । यथा च स्रष्टृत्वादावेकैकस्यैव लक्षणत्वोपपत्तावपि
त्रितयोक्तिः स्थितिहेतुरन्य इति शङ्कानिरासार्थं वा, अनेकलक्षणसूचनार्थं वा,
तयाऽष्टकोक्तिरपि तदर्थमस्तु । न चोपादानत्वाय त्रितयोक्तिः, सृष्टिलयाभ्यामेव
तत्सिद्धेः । सम्भवति च गुणपूर्तावनेकोपपादकोपन्यासः । तस्मादष्टकमेव
जन्मादिशब्दार्थः ।

ಅನುವಾದ - ಅಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಬಂಧರೂಪವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಬಂಧಕರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ನಿಯಮನ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದಾಗ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು?

ಸಮಾಧಾನ - 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ 'ಧರ್ಮಿ'ಯಾದ ಜಗತ್ತನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವರಿಸಬೇಕು. ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - 'ಅಸ್ಯ' ಪದಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಂತೆ 'ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಇವುಗಳಿಗೆ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವೋ. ಏನು ತಪ್ಪು? ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದರಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದವೇ ಹೇಳಲಿ. ಆದಾಗ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಸಿದಂತೆ, ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಿಯಮನಾದಿಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ. ಉದವವುಗಳನ್ನು ಅಸ್ಯ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿ, ಉದ್ದೇಶವಂತೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಬಲವಂತವೇಕೆ?

ಉತ್ತರ :- ಲಾಘವದ ಆಸೆಗಾಗಿ ಅನರ್ಥ ಮಾಡಬಾರದು. 'ಇದಂ' ಶಬ್ದ ಪಕ್ಷವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುವ ಸ್ವಭಾವ ಇದರದ್ದು. ಜನ್ಮವು ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದವು ಧರ್ಮವಾಚಕ. ಧರ್ಮಿಯನ್ನು 'ಅಸ್ಯ' ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮಗಳನ್ನು 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ವಿಪರೀತವಾದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ-ಧರ್ಮಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಹಾಳಾದೀತು. ಪ್ರಕೃತ ಜಗತ್ತು ಧರ್ಮಿಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಅಸ್ಯ' ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನೇಬೇಕು. ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಇವು ಜಗತ್ತಿನ ಧರ್ಮಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದಾರ್ಥವನ್ನೇಬೇಕು.

'ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾರ' ಎಂದರೆ ನಿನಗೂ ದೋಷ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಸಂಹಾರವನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿ? ಅಸ್ಯ ಪದದ ಅರ್ಥವೆಂದೇ ಹೇಳು. ಆ ಸಂಹಾರದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವಾಗ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರವನ್ನೇಕೆ ಸೇರಿಸಬೇಕು? ಹೀಗೆ ನಿನಗೂ ಸಮಾನ ಆಕ್ಷೇಪವೇ ಇದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಜನ್ಮಾದಿ ಪದದಿಂದ ಎಂಟನ್ನು ಹೇಳಿ. ಆದರೂ ಆಕ್ಷೇಪ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಅಸ್ಯ = ಚೇತನ ಅಚೇತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ, ಜನ್ಮಾದಿ = ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಾದಿಕೇ ಜನ್ಮಾದಿಪದೇನೋಕ್ತೇ ಭಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣಂ ಸಿಧ್ಯತಿ, किं 'जन्मादि' इत्यत्र भङ्गग्रहणेनेति स्यात् । नन्वेवमपि चेतनादिसम्बन्धिज्ञानादेर्ब्रह्मकार्यत्वे सिद्धेऽपि ज्ञानादिसम्बन्धिनियमनादेर्ब्रह्म कारणं न सिध्यतीति चेन्न, 'यो यस्य धर्मस्तदाश्रितः' इत्युक्ते धर्मित्वे सति धर्मस्य रूपादेर्यथा धर्मत्वेन 'यः' इत्यनेन, धर्मितया 'यस्य' इत्यनेन च ग्रहणं, तथा ज्ञानादीनामष्टकान्तर्गतत्वात् 'जन्मादि' इत्यनेन गृहीतानामपि नियम्यत्वादिना रूपेण 'अस्य' इत्यनेनापि ग्रहणात् । अन्यथा तवापि भङ्गसम्बन्धिजन्मादिकारणं ब्रह्म न सिद्धयेत् । नित्यकर्मणि यस्य पुंसो यावदङ्गोपसंहारे शक्तिस्तत्प्रयोगे तावदङ्गोपेततेव, ब्रह्मण्यपि यस्य वस्तुनः सृष्ट्याद्यष्टके यावत्सम्भवति, तावद्धेतुताऽनुगतैव । यद्यपि चेतनस्थानि सुखदुःखादीनि अचेतनस्थानि वृद्ध्यादीन्यपि सन्ति । तथाऽपि विचारविधायक-नानावाक्यपरामर्शेन स्कान्दे सूत्रकृतैवाष्टकर्तृत्वस्यैव लक्षणत्वेनोक्तत्वादत्रापि तस्यैव विवक्षणीयत्वान्न दोषः । यद्वा सर्वैर्मुमुक्षुभिर्विशिष्याष्टककर्तृत्वस्येवान्य-कर्तृत्वस्य ज्ञेयत्वनियमाभावान्नान्यदिहादिशब्दार्थः । उक्तं च -

“सृष्टिरक्षाहृतिज्ञाननियत्यज्ञानबन्धनान् ।

मोक्षं च विष्णुतस्त्वेव ज्ञात्वा मुक्तिर्न चान्यथा”॥ इति ॥

अथवा विषयोपपादकगुणपूर्तिप्रसिद्धये जीवाद्भेदके प्रसिद्धे जन्मादित्रितय-हेतुत्वेऽभिहितेऽपि प्रयोजनसिद्धये मोक्षदत्वस्यापि वक्तव्यत्वात् तस्य च बन्धकत्वं विनाऽयोगात्, तयोश्च तद्धेतुज्ञानाज्ञानदत्वं विनाऽनुपपत्तेरित्यहेतुत्वस्यापि वक्तव्यत्वात् पुनश्च दीपस्तम इव, ज्ञानं बन्धकाज्ञानं स्वभावादेव हन्ति, किमीश्वरेणेति शङ्कायां, दीपज्ञानादिस्वभावोऽपि भगवन्नियत इति वाच्यत्वात् प्रकृतोपयोगितयाऽष्टकोऽक्तिः । यथा च स्रष्टृत्वादावेकैकस्यैव लक्षणत्वोपपत्तावपि त्रितयोक्तिः स्थितिहेतुरन्य इति शङ्कानिरासार्थं वा, अनेकलक्षणसूचनार्थं वा, तथाऽष्टकोक्तिरपि तदर्थमस्तु । न चोपादानत्वाय त्रितयोक्तिः, सृष्टिलयाभ्यामेव तत्सिद्धेः । सम्भवति च गुणपूर्तावनेकोपपादकोपन्यासः । तस्मादष्टकमेव जन्मादिशब्दार्थः ।

ಅನುವಾದ - ಅಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಬಂಧರೂಪವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಬಂಧಕರೂಪವಾಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ನಿಯಮನ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದಾಗ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು?

ಸಮಾಧಾನ - 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ 'ಧರ್ಮ'ಯಾದ ಜಗತ್ಪನ್ನಜ್ಞೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - 'ಅಸ್ಯ' ಪದಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಂತೆ 'ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಇವುಗಳಿಗೆ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವೋಣ. ಏನು ತಪ್ಪು? ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದರಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದವೇ ಹೇಳಲಿ. ಆದಾಗ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಸಿದಂತೆ, ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಿಯಮನಾದಿಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರಿ. ಉದಯವುಗಳನ್ನು ಅಸ್ಯ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿರಿ, ಉದ್ದೇಶವಂತೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಬಲವಂತವೇಕೆ?

ಉತ್ತರ :- ಲಾಘವದ ಆಸೆಗಾಗಿ ಅನರ್ಥ ಮಾಡಬಾರದು. 'ಇದಂ' ಶಬ್ದ ಪಶ್ಚಿಮಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುವ ಸ್ವಭಾವ ಇದರದ್ದು. ಜನ್ಮವು ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದವು ಧರ್ಮವಾಚಕ. ಧರ್ಮಿಯನ್ನು 'ಅಸ್ಯ' ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮಗಳನ್ನು 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ವಿಪರೀತವಾದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ-ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಹಾಗಾದೀತು. ಪ್ರಕೃತ ಜಗತ್ತು ಧರ್ಮಿಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಅಸ್ಯ' ಪದದ ಅರ್ಥವೆನ್ನಬೇಕು. ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಇವು ಜಗತ್ತಿನ ಧರ್ಮಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದಾರ್ಥವೆನ್ನಬೇಕು.

'ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾರೆ' ಎಂದರೆ ನಿನಗೂ ದೋಷ ತಪ್ಪದ್ದಲ್ಲ. ಸಂಹಾರವನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿ? ಅಸ್ಯ ಪದದ ಅರ್ಥವೆಂದೇ ಹೇಳು. ಆ ಸಂಹಾರದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವಾಗ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರವನ್ನೇಕೆ ಸೇರಿಸಬೇಕು? ಹೀಗೆ ನಿನಗೂ ಸಮಾನ ಆಕ್ಷೇಪವೇ ಇದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಜನ್ಮಾದಿ ಪದದಿಂದ ಎಂಟನ್ನು ಹೇಳಿರಿ. ಆದರೂ ಆಕ್ಷೇಪ ತಪ್ಪದ್ದಲ್ಲ. ಅಸ್ಯ = ಚೇತನ ಅಚೇತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ, ಜನ್ಮಾದಿ = ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳು, ಎಂದಾಗ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳು, ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚಸಾಧಾರಣವಾಗಿವೆ. ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳು ಚೇತನ ಮಾತ್ರ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಚೇತನಾಚೇತನ-ಸಾಧಾರಣವಾಗಿವೆ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಾದಿಸಾಧಾರಣವೂ ಆಗಿವೆ. ಇಂತಹ ನಿಯಮನಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ-ಕಾರಣತ್ವವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಸಮಾಧಾನ - ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಿಯನ್ನಾಗಿ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೂ ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ. 'ಯೋ ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಃ ಸಃ ತದಾತ್ರಿತಃ' ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ರೂಪವು ರೂಪತ್ವಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಿಯಾಗಿದೆ. ಘಟಕ್ಕೆ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದದಿಂದ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವು ಧರ್ಮವೂ ಧರ್ಮಿಯೂ ಆಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಎಂಟರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸೇರಿವೆ. ಅದೇ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳೇ ಧರ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಅಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಾಗ ಅವುಗಳ ನಿಯಮನಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಆಶ್ಚೇಪಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ನಿನಗೂ ದೋಷವಿದೆ. ನಮ್ಮಂತೆ ಭಂಗವನ್ನು ನೀನು ಭಂಗಕ್ಕೆ ಉತ್ತತಿಯಿರುವುದರಿಂದ 'ಅಸ್ಯ' ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಭಂಗಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಆಶ್ಚೇಪ - ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅನುಗತವಾಗಿ ಇರಲಾರದು. ಅನುಗತವಾದ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - ಎಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಗುಣಗಳು ಇರಬೇಕೋ, ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಗುಣಗಳು ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಯಥಾಶಕ್ತೃಂಗನುಷ್ಠಾನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. - ಜೀವನಪರ್ಯಂತ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ)ವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಸಮಸ್ತಯಜ್ಞಾಂಗಗಳ ಸಂಪಾದನೆಯು ಅಶಕ್ಯವಾದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಪ್ರಧಾನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳು ಬರಲಾರವು. ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬರುತ್ತವೋ, ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ-ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಎಂಟೇ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಧರ್ಮಗಳಿವೆ. ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಸುಖ, ದುಃಖ, ಇಚ್ಛಾ, ದ್ವೇಷ, ಮೊದಲಾದವು. ಅಚೇತನಗಳಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿ, ಪರಿಮಾಣ, ಹ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದವು. ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಧರ್ಮಗಳು ಇರಬೇಕಾದರೆ ಇವುಗಳನ್ನೇಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ - ಈ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧) ವಿಚಾರ ವಿಧಾಯಕವಾದ ಸಮಸ್ತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಧರ್ಮಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸ್ವಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ವಾದ ಅಪ್ಪಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

೨) ಮೋಕ್ಷ ಬಯಸುವವರು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು? ಇದು ಎಲ್ಲರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ. 'ಅಪ್ಪಕರ್ತೃ' ಎಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ ಮತ್ತು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಆದರೆ ಉಳಿದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸೃಷ್ಟಿ, ರಕ್ಷಣೆ, ಸಂಹಾರ, ಜ್ಞಾನ, ನಿಯಮನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡದ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ ಎಂದು.

೩) ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳ ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ? ಮೋಕ್ಷಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಅವನೇ ಬಂಧಕನಾಗಿರಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಬಂಧಕಾರಣನೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಮೋಕ್ಷಬಂಧಗಳ ಕಾರಣವಾದ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಅಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಹೀಗೆ ೧) ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ೨) ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷ ೩) ಜ್ಞಾನಅಜ್ಞಾನ, ಎಂಬ ಮೂರರ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ನಿಯಮನ ಬೇಡ. ಏಕೆಂದರೆ ದೀಪವು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ದೀಪಕ್ಕೆ ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಬೇಡ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ, ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನನಾಶಕವಾಗಿದೆ. ಈಶ್ವರನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬೇಡ, ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಉತ್ತರ - ದೀಪ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವೂ ಕೂಡ ಈಶ್ವರಾಧೀನವಾಗಿದೆ. ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲದೇ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವೂ ಸಹಜವಾಗಿ ಆಗದು. ಹೀಗೆ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ರಕರಣ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಿಯಾಗಿವೆ. ಸಂಗತಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಂಟನ್ನೂ ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಲು ಮತ್ತೂ ಒಂದು ಕಾರಣವಿದೆ - ನೀವು ತ್ರಿತಯಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಕೇವಲ ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರಿ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣವು ಬೇರೋಬ್ಬನೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ಕಾರಣವು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ತ್ರಿತಯಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆಂದು ನೀವು ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ನಾವೂ ಅದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಮೂರರ ಕಾರಣತ್ವವು ನಮಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಕೇವಲ ಸೃಷ್ಟಿಲಯ-ಗಣದಿಂದಲೇ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಬಹುದು. ಮತ್ತು ಗುಣವೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನ ನಮ್ಮ

ಉದ್ದೇಶ. ಅದರ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಕೇವಲ ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಲದು. ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳೇ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದ ಅರ್ಥ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತಥಾಪಿ = ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ, ತಸ್ಯ = ಅಸ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳದ, ತಯೋಃ = ಒಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಮೋಕ್ಷಗಳ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅಜ್ಞಾನಬಂಧಯೋರ್ದಮಾಹ - ಅಜ್ಞಾನಂ ತ್ವಿತಿ । ತಥಾಽಪಿತಿ । ಜನ್ಮಾದಿನಾಮಶಾನಾಂ ಭೇದೇ ಸಿದ್ಧೇಽಪಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಥಾ 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯನೇನ ಜಗತಃ ಪರಾಮರ್ಶಃ, ತಥಾ ಪञ್ಚಧರ್ಮಾನಪಿ ಪರಾಮರ್ಶಾಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯಂ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಯತಿ, ತಥಾ ನಿಯತಾದಿಕಾರಣಂ ಸಿದ್ಧಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಸ್ಯೇತ್ಯನೇನೇತಿ । ಅತ್ರ 'ಅಸ್ಯ' ಇತಿ ಧರ್ಮಿನಿರ್ದೇಶಕಂ, 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಇತಿ ಧರ್ಮಿನಿರ್ದೇಶಕಮ್ । ತತ್ರ ನಿಯಮನಾದಿನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಧರ್ಮಿನಿರ್ದೇಶಕೇನೈವ ಗ್ರಹಣೇ ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯಸಂಬಂಧೋ ಜಗತೋ ನಿಯಮನಾದಿನಾಂ ಚ ಸಿದ್ಧಯತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಜಗತೋ ನಿಯಮನಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ಚ ಸಂಬಂಧೋ ನೋಕ್ತಸ್ಯಾತ್ । ಅತಃ ಧರ್ಮಿನಿರ್ದೇಶಕೇನ ತेषಾಂ ಗ್ರಹಣೇ ತು ಜಗತ್ಸಂಬಂಧೋ ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯಸ್ಯೇವ ನಿಯತಾದಿನಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಯತೀತ್ಯೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಸ್ಯೇತಿ । 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ಥಿತಾವಪ್ಯಯಂ ಪ್ರಸಕ್ತೋ ಬೋಧ್ಯಃ । ಭಕ್ತಮಾತ್ರೇ ತದ್ಭಕ್ತಿಂ ಸ್ತುತೌ ಸೌತ್ರಾದಿಪದೇನ ಸ್ಥಿತೇರವಶ್ಯಂ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸಮುಪೇತ್ಯ । ವಸ್ತುತಸ್ತು - 'ಜನ್ಮಾಸ್ಯ ಯತಃ' ಇತಿ ಸೂತ್ರನ್ಯಾಸೇ ಲಾಭವಮಿಷ್ಠಸಿದ್ಧಿಶ್ಚೇತೀದಮೇವಾದಿಪದೋಚಾರಣಂ ಜ್ಞಾಪಕಂ, ಧರ್ಮಿನಿರ್ದೇಶಕೇನ 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯನೇನ ನಿಯತಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಮಗ್ರಹಣ ಇತಿ, ಯಥೋಕ್ತ ಏವಾರ್ಥಃ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿಮತ ಇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ನನು ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯಸ್ಯ ಕೃತ್ಸಜಗತ್ಸಂಬಂಧಾದ್ ಧರ್ಮಿನಿರ್ದೇಶಕೇನೈತಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣಂ ಯುಕ್ತಂ, ನ ತು ಜ್ಞಾನಾದಿನಾಂ, ತेषಾಂ ಚೇತನಮಾತ್ರಸಂಬಂಧಿತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತಸ್ಸಂಬಂಧಾರ್ಥಮಪಿ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಇತ್ಯನೇನೈವ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ । ತನ್ಮತೇಽಪ್ಯನಾದಿಜೀವಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಭಾಗಾದೌ ಜನ್ಮಾದೇರಯೋಗಾತ್, 'ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯನೇನ ಜನ್ಮಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಾयां ಕೃತ್ಸಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ, ಸರ್ವನಾಮ್ರಸ್ಸಕ್ಷೋಚಾಪತ್ತೇಶ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ । 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಇತ್ಯನೇನ ಸರ್ವಧರ್ಮಾಣಾಂ ಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬಾಧಕಮಾಶಂಕತೇ - ನನ್ವೇವಮಿತಿ । ನಿಯತಾದಿನಾಂ ಜಗತ್ಸಂಬಂಧ-ಲಾಭೇಽಪಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಜ್ಞಾನಾದಿಚತುರ್ಣಾಂ ಚ ನಿಯಮೇನ ಜನ್ಮಾದಿಸಂಬಂಧಾಬೋಧನಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ರೂಪಾದೀರಿತಿ । ರೂಪತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಧರ್ಮಿ ರೂಪರಸಾದಿಃ ಘಟಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಧರ್ಮಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಉಕ್ತರೀತಿತ್ವವ್ಯಾಽಪಿ ವಾಚ್ಯೇತ್ಯಾಹ - ಅನ್ಯಥೇತಿ ॥

ನನು ಜನ್ಮಾದಿತ್ರಯಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಾयां विश्वसंबन्धिजन्मादिहेतुत्वं एकमनुगतं लभ्यते । अन्यथा क्वचिज्जन्मादिहेतुत्वं, क्वचिज्ज्ञानादिहेतुत्वं, इत्यननुगतं स्यादित्यत आह - नित्येति । षष्ठे तृतीयपादे “सर्वशक्तौ प्रवृत्तिः स्यात् तथाभूतोपदेशात्” इत्याद्याधिकरणे “यावज्जीवमग्निहोत्रं जुहोति” “यावज्जीवं दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत” इत्यादौ किं सर्वाङ्गोपसंहारशक्तानामेवाधिकारः, उत यस्तु यावन्ति शक्नोत्युपसंहर्तुं तावद्भिरूपेतं प्रधानं कुर्वन्नधिक्रियेतेति सन्देहे, अग्निहोत्रेण भावयेदित्युक्ते, कथं भावयेदिति कथंभावाकांक्षायां, सर्वाङ्गानां समुच्चयेन ग्रहणात्, सर्वाङ्गोपेतस्यैव प्रधानस्य फलवत्त्वेन नाङ्गहीनस्य तत्राधिकार इति प्राप्ते, यावच्छब्दोपबद्धं हि जीवनं धातुसम्बन्धविहितेन णमुलप्रत्ययेन सम्बन्धान्तराभावाभिहितत्वेन यागानुरक्तां भावनां प्रत्यवगम्यते । निमित्तस्य चैतद्रूपं, यत्तस्मिन् सति नैमित्तिकमवश्यं कार्यमिति । अतः प्रधानानुरक्ता भावना स्ववाक्यश्रुतनिमित्तवशाप्राप्तावश्यकत्वानुरोधेन यथासम्भवमङ्गानि गृह्णाति, तावतैव शास्त्रवशात् फलसिद्धिरिति, यथाशक्ति प्रयोगेणैवाधिकार इति सिद्धान्तितम् । तथा च तत्र यथा, यत्र यावच्छक्यं, तत्र तावन्मात्राङ्गोपेतता, तथाऽत्रापीत्यर्थः । यद्येवमनुगमस्तर्हि ‘जन्मादि’ इत्यत्राष्टक-ग्रहणमिवान्येषां चेतनधर्माणां सुखदुःखेच्छाद्वेषादीनामचेतनधर्माणां वृद्धिपरि-माणापक्षयादीनां विवक्षायामप्युक्तदिशाऽनुगमसम्भवात् कुतो न ग्रहणमित्याशङ्क्य, त्रेधा समाधिमाह - यद्यपीत्यादिना अष्टकोक्तिरित्यन्तेन । सुखादीनामन्तःकरण-धर्मत्वेऽपि ‘धनी’ इतिवत्स्वामित्वात् ‘चेतनस्थानि’ इत्युक्तम् । सूत्रकृतोऽपि निमित्तोक्तिः - विचारविधायकेति । यद्यप्यन्वेषणादिवाक्येष्वपहतपाप्मत्वसत्य-कामत्वादिधर्माः श्रुताः । तथाऽपि तेषां ब्रह्मपदोक्तगुणग्रहणेन गृहीतेस्तदुप-पादकत्वमष्टानामेवेत्युक्तिरिति ध्येयम् । अवश्यज्ञेयत्वान्मोक्षशास्त्रे एतदेव विवक्षितं, नान्यदित्याह - यद्वेति । उक्तं चेति । तात्पर्यनिर्णयाद्याध्याय इत्यर्थः । ल्युटदृष्टिकरणेन त्रिलिङ्गत्वस्य ज्ञापितत्वात् ‘बन्धनान्’ इति साधु । अष्टानामेव प्रकृतोपयोगादन्येषां तदभावादग्रहणमिति भावेनाह - अथ वेति । अयोगादिति । अन्यबद्धत्वादेर्निरासादिति भावः । ‘तयोः’ मोक्षबन्धदत्वयोः - त्रितयेति । बन्धज्ञानाज्ञानत्रितयेत्यर्थः । यद्वोक्तदिशा जन्मस्थितिभङ्गानां बन्धमोक्षयोर्ज्ञाना-

ज्ञानयोश्चैकैकसमुदायत्वं विवक्षित्वा 'त्रितयहेतुत्वस्यापि' इत्युपसंहारः । नियते-
रूपयोगमाह - पुनश्चेति । अत्राद्यः परिहारो भाष्योक्तस्कान्दस्मृत्या सूचितः ।
द्वितीयस्तु 'सृष्टिरक्षा' इति स्मृत्या । तृतीयस्तु -

यतो मोक्षादिदाताऽसावतो जिज्ञास्य एव वः । इत्यनेन,
नतं त्वत्क्रियते किञ्चिदित्यादेर्न हरिं विना ।
ज्ञानस्वभावतोऽपि स्यान्मुक्तिः कस्यापि हि क्वचित् ॥

इत्यादिना चानुव्याख्यानेन सूचित इत्याहुः । नन्वेकलक्षणोक्तावपीष्टसिद्धे-
र्नानेकोक्तिर्यवतीत्यत आह - यथा चेति । परमत इति भावः । सम्भवति चेति ।
जन्ममात्रोक्तौ जगज्जन्मोपयुक्तानां केषांचिद्गुणानां लाभेऽपि स्थित्युपयुक्तगुणालाभात्
साऽपि ग्राह्या । तथा संहर्तृत्वमोचकत्वादिप्रयोजकधर्माणां लाभाय स्रष्टृत्वादीनां
स्वस्वप्रयोजकानेकगुणाक्षेपकत्वं तेषां ग्रहण एव सिध्यति, नान्यथा । न हि 'चैत्रो
रूपद्रष्टा' इत्युक्ते चक्षुष्मत्तेव श्रोत्रादिमत्ता सिध्यति । तथा च तत्र सर्वेन्द्रिय-
वत्त्वप्रतिपादनाय तत्तदाक्षेपकं रूपज्ञानशब्दज्ञानादिकं सर्वमुपपादकमुपादेयं, तद्वत्
सर्वगुणपूर्य्यमनेकोपपादकोक्तिर्युक्तेति भावः । एतेन - यदाह कश्चित्, जन्मादि-
कारणत्ववद्गुणपूर्तेरपि विष्णौ श्रुतत्वान्न तत्रोपपादकापेक्षा । अन्यथा तत्राप्येव-
मित्यनवस्थाऽऽपत्तेर्नदं सूत्रमारभ्यम् । जन्मादिहेतुत्वस्यापि सत्यकामत्वादिवद्गुणतया
ब्रह्मपदोक्तगुणपदेन ग्रहणेन तस्य द्वैरूप्यापाताच्च । किंचोपपाद्योपपादकयोर्द्वयोरपि
श्रुत्येकसमधिगम्ययोस्तज्जन्यनिर्णयदशायां नोपपादकापेक्षा, आपातदशायां
द्वयोरप्यनिर्णायकत्वं, वैपरीत्यस्य वाऽऽपत्तिरिति, तन्निरस्तम् । ब्रह्मपदश्रुत्या पूर्वं
प्रतीतस्य गुणपूर्णत्वस्यासम्भावनयाऽसत्त्वशङ्कायां वाक्यप्रमाणेनानन्तरं धीस्येन
जन्मादिहेतुत्वेनोपपादने दोषाभावात् । अन्यथा मीमांसाऽनारम्भापत्तेः । श्रौते
श्रौतस्योपपादकत्वात् । हेतुत्वेन गुणपूर्य्युपपादनस्येव तथा तदुपपादनस्य
अशक्यशङ्कत्वाच्च । "पराऽस्य शक्तिः" इतिश्रुतौ परत्वस्य स्वाभाविकत्वादिना,
"न हि द्रष्टुर्दृष्टेर्विपरिलोपो विद्यते अविनाशित्वात्" इत्यादिश्रुतौ दृष्टेरभ्रान्तित्व-
स्याविनाशित्वेनोपपादनदर्शनाच्च । सामान्याकारेणोपपाद्यकोटिनिविष्टस्यापि
स्वाध्यायाध्ययनविध्यादिवद्विशेषाकारेणोपपादकत्वाविरोधाच्च । अस्यां दशायां

ತದನ್ಯಸ್ಯೈವ ಗುಣಪದೇನ ಗ್ರಹಣೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । “ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಸ್ತೂತೃಕೃತೈವ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಪಪಾದಕತ್ವೋಕ್ತೇಶ್ಚೇತಿ ।

ಗುರರಾಜೀಯ - ನನು ತಥಾಽಪ್ಯಜ್ಞಾನಕಾರಣತ್ವಂ ನ ಪೃಥಗ್ವಾಚ್ಯಮ್ । ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಂಧರೂಪತ್ವೇನ ಬಂಧಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತೈವಾಜ್ಞಾನಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಲಬ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಜ್ಞಾನಂ ತ್ವಿತಿ । ಯಥಾಪಿ ಸುಧಾಪಾಂ ಸ್ವಪ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಅವಿಧಾದೇವ ಸಂಸಾರತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಬಂಧತ್ವಮುಕ್ತಂ ತಥಾಪ್ಯತ್ರ ದುಃಖಮೇವ ಸಾಕ್ಷಾಬ್ಧಂ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ವೇದಮುಕ್ತಮ್ । ನನು ತಥಾಽಪಿ ಜನ್ಮಾದೀತ್ಯತ್ರಾದಿಪದೇನ ನಿಯಮನಾದಿಗ್ರಹಣಮಪುಕ್ತಮ್ । ನ ಚ ತಥಾತ್ವೇ ನಿಯಮನಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾರಣಂ ನ ಸಿಧ್ಯೇದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಅಸ್ಯೇತ್ಯನೇನ ನಿಯಮನಾದೇರಿ ಪರಾಮರ್ಶೇನ ತಾನಪ್ರತ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತಾಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಶಯೇನ ಶಕ್ತತೇ । ನನು ತಥಾಪೀತಿ । ಜಗತೋ ಧರ್ಮಿತ್ವಾಭಿಪಮನಾದೀನಾಂ ಚ ಧರ್ಮತ್ವಾದ್ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಃ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ಜನ್ಮಾದಿಪದೇನ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ ಪರಿಹರತಿ । ಅಸ್ಯೇತ್ಯನೇನೇತಿ । ವಿವಕ್ಷೇ ವಾಧಕಮಾಹ - ನ ಚೇದಿತಿ । ಧರ್ಮತ್ವೇನ ಘಟಂ ಪ್ರತೀತಿ ಶೇಷಃ । ಧರ್ಮಿತಯಾ ರೂಪತ್ವಂ ಪ್ರತೀತಿ ಶೇಷಃ । ಅಸ್ಯೇತ್ಯನೇನೇತಿ । ಅಸ್ಯ ಜಗತೋ ಜನ್ಮಾದಿ ಯತೋ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ತದಂತರ್ಗತತಯಾ ಜ್ಞಾನಾದೇಗ್ರಹಣೇ ತತ್ಸಂಬಂಧಿನಿಯಮ್ಯತ್ವಾದೇರಿ ತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ಸಿಧ್ಯತೀತಿ ಭಾಷಃ । ನನು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾಘಟಕಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಾವಭಾವೇನಾಘಟಕಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಕಛಿತ್ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕಛಿನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿಕಲ್ಪನಾಯಾಮನನುಗಮೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತಃ ‘ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಯೋಗತಃ’ ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ದೃಢಾಂತೇನೋಪಪಾದಯತಿ । ನಿಯತ್ಯಕರ್ಮಣೀತಿ । ನನ್ವಘಟಕಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಾಭಿಧಾನಮಪುಕ್ತಮ್ । ನ ಚ ವಿಚಾರವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದೇಶಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್ । ಅನ್ವೇಷಣವಾಕ್ಯೇ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ವಿಶದಮಾನತ್ವೇನ ತೇಶಾಮಪಿ ಗ್ರಹಣ-ಪ್ರಸಕ್ತಾದಿತ್ಯಪರಿತೋಶಾತ್ ಪರಿಹಾರಾಂತರಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ । ಅಥವಾ ನನು ಸ್ತೂತೃಕೃತೋಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾಘಟಕಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೈವೋಕ್ತೌ ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯದ್ವೇತಿ । ಮುಮುಕ್ಷುಃ ವಿಧೀಯಮಾನವಿಚಾರಾಧಿಕಾರಾದಿಃ । ವಿಶಿಷ್ಟಾಧಿಕಾರಿಣಾಂ ನಿಯಮಸತ್ತ್ವಾತ್ಸರ್ವೇರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ನನ್ವಘಟಕಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೇವಾವತಾರಾನವತಾರಪಂಚಭೇದಾದೇರಿ ‘ಅವತಾರಾನ್ ಹರೇರ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಮುಮುಕ್ಷುಃಪರಿವಶ್ಯಂ ಜ್ಞೇಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ತದನುಕ್ತ್ವಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಘಟಕಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತೌ ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯಪ್ಪರಸಾದಾಹ - ಅಥವೇತಿ । ತಥಾ ಚ ಪ್ರಕೃತೋಪಯುಕ್ತತ್ವಾದೇಶಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ಪುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ತಯೋಶ್ಚೇತಿ । ಬಂಧಮೋಕ್ಷಯೋರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತ್ರಿತಯಹೇತುತ್ವಸ್ಯಾಪೀತಿ । ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಬಂಧರೂಪತ್ರಿತಯಹೇತುತ್ವಸ್ಯಾಪೀತ್ಯರ್ಥಃ । ನನ್ವತ್ರ ಸ್ವಾರಸಿಕ್ಯಾ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಪಾ

अभावादुत्पापिताकाङ्क्षायाश्चातिप्रसङ्गानादृक्कर्तृत्वस्यावश्यवक्तव्यतेत्याशङ्क्य तथात्वे त्रितयहेतुत्वमपि न वक्तव्यम् । तत्राऽपि स्वारसिक्या आकाङ्क्षाया अभावात् । तदभावेऽप्युत्पापिताकाङ्क्षाया त्रितयहेतुत्वस्यावश्यवक्तव्यत्वे प्रकृतेऽपि साम्यमित्याह - यथा चेति । ननु न स्थितिहेतुरन्य इति शङ्कानिरासाय त्रितयोक्तिरित्युच्यते येन तादृशोत्पापिताकाङ्क्षाया अन्यत्रापि साम्याददृक्कोक्तिरप्यावश्यका स्यात् । किं नामोपादानत्वसिद्ध्यर्थमेव त्रितयोक्तिरित्याशङ्कते । न चोपादानत्वायेति । सृष्टि-लयाभ्यामेवेति । तथा च स्थितिकर्तृत्वोक्तेरुपादानार्थत्वाभावेन तत्रोत्पापिताकाङ्क्षाया एव वक्तव्यत्वात्तदंशे साम्यमेवेति भावः । अनेकलक्षणसूचनार्थं वेत्युक्तमुपपादयति । सम्भवति चेति । अथवा एवं प्रतिबन्धा अनेकलक्षणोपपादनमिति प्रतिपादितम् । वास्तवं परिहारं चाह - सम्भवति चेति ।

ವಿವರಣೆ - ಅಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಬಂಧವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಂಧಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿದೆ. ವಿಕಂಡರೆ ಅಜ್ಞಾನವು ಬಂಧರೂಪವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಬಂಧಕವಾಗಿದೆ. ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ಬಂಧರೂಪವಾಗಲಾರದು. ಅಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವಾದ ಬಂಧವು ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾಗಲಾರದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಜನ್ಮಾದಿ ಅವಶ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ನಿಯಮನಾಡಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿ ಐದು ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಹಾಗು ನಿಯಮನಾದಿ ಐದರ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತದೋ, ಅವನನ್ನು ಪ್ರಕೃತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಜಗತ್ತಿನಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂತವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಅದಿಪದದಿಂದಲೇ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂದರೆ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - 'ಅಸ್ಕೆ' ಎಂಬ ಪದವು ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾಗಿದೆ. 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದವು ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾಗಿದೆ. ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಧರ್ಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ 'ಅಸ್ಕೆ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಧರ್ಮವಾಚಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಭೂತವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಧರ್ಮಗಳು ನಿಯಮನಾದಿಗಳೆಂದು ಸಂಬಂಧ ಹೇಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ

ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅವಾಗ ಜಗತ್ತಿನ ಸಂಬಂಧ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ, ಹಾಗೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಪ್ರಲಯಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಬೇಡ. ಅಸ್ಯ ಪದದಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಲಯದ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತದೋ, ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಲಯಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು ಬೇಡ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳೂ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದ ಅರ್ಥಗಳಾಗಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ, 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದ ಕೆಲವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ವಾದ ಹುರುಳುದ್ದು.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಕಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯಯುತಃ' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಜನ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಆದಿಪದದ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದಾಗ ಲಾಘವವಿದೆ. ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಆದಿ' ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದರೆ ನಿಯಮಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು, ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಚೇತನವದಾರ್ಥಗಳಿಗೆಷ್ಟೇ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - ಚೇತನಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಯುಗಳು ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದು ನಿಮಗೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಅನಾದಿಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ, ಆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮವಿಭಾಗ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಸೇರಿದೆ. ಆದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ನೀವು ಜನ್ಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಿಮಗೂ ಸಹ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಗ್ರಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಜನ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೀವು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿವ ಜಗತ್ತನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮವಿಭಾಗವು ಜನ್ಮವುಳ್ಳ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ

ಅಭಾವಾಢುತ್ಪಾಪಿತಾಕಾಙ್ಕಾಪಾಶ್ರಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಢಾಢಕಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಬಷ್ಯವಕ್ತವ್ಯತೇತ್ಯಾಶಾಙ್ಕ ತಪಾಲ್ವ ತ್ರಿತಪಹೇತುತ್ವಮಪಿ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತತ್ರಾಽಪಿ ಸ್ವಾರಸಿಕ್ವಾ ಆಕಾಙ್ಕಾಪಾ ಅಭಾವಾತ್ । ತದಭಾವೇಪ್ಯುತ್ಪಾಪಿತಾಕಾಙ್ಕಾಪಾ ತ್ರಿತಪಹೇತುತ್ವಸ್ಯಾಬಷ್ಯವಕ್ತವ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಕೃತೇಪಿ ಸಾಮ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಯಪಾ ಢೇತಿ । ನನು ನ ಸ್ಥಿತೀಹೇತುರನ್ಯ ಇತಿ ಷಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಪ ತ್ರಿತಪೋಕಿರೀತಿಯುಚ್ಯತೇ ಯೇನ ತಾಢುಶೋತ್ಪಾಪಿತಾಕಾಙ್ಕಾಪಾ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಮ್ಯಾಢಢಕೋಕಿರೀಪ್ಯಾಬಷ್ಯಕಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಿಂ ನಾಂಪಾಢಾನತ್ವಸಿಢ್ಢ್ವರ್ಯಮೇವ ತ್ರಿತಪೋಕಿರೀತಿಯಾಶಾಙ್ಕೋ । ನ ಢೋಪಾಢಾನತ್ವಾಪೇತಿ । ಸೃಢಿ- ಲಯಾಭ್ಯಾಮೇವೇತಿ । ತಪಾ ಢ ಸ್ಥಿತೀಕರ್ತೃತ್ವೋಕೀರೂಪಾಢಾನಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವೇನ ತತ್ರೋತ್ಪಾಪಿತಾಕಾಙ್ಕಾಪಾ ಁವ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾಢ್ಢದೇಶೇ ಸಾಮ್ಯಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ । ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಸೂಢಾರ್ಥೇ ವೇತ್ಯುಕ್ತಮುಪಪಾಢ- ಯತಿ । ಸಮ್ಭವತಿ ಢೇತಿ । ಅಪವಾ ಁವ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಾ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣೋಪಪಾಢನಮಿತಿ ಪ್ರತಿ- ಪಾಢಿತಮ್ । ವಾಸ್ತವಂ ಪರಿಹಾರಂ ಢಾಹ - ಸಮ್ಭವತಿ ಢೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಅಙ್ಗಾನ ಹಾಗು ಬಂಧವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಂಧಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಅಙ್ಗಾನವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿದೆ. ವಿಕಂದರ ಅಙ್ಗಾನವು ಬಂಧರೂಪವಲ್ಲ. ಹೊರತು ಬಂಧಕವಾಗಿದೆ. ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಙ್ಗಾನವು ಬಂಧರೂಪವಾಗಲಾರದು. ಅಙ್ಗಾನಁರ್ಯವಾದ ಬಂಧವು ಅಙ್ಗಾನರೂಪವಾಗಲಾರದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಜನ್ಮಾದಿ ಅಪ್ಪಕಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ನಿಯಮನಾಢಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ವಿವಕ್ಷಿ ಮಾಡುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ನಿಯಮನಾಢಿ ಐದು ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಿಯಮನಾಢಿಗಳಿಗೂ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಹಾಗು ನಿಯಮನಾಢಿ ಐದರ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತದೋ, ಅವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಜಗತ್ತಿನಂತೆ ನಿಯಮನಾಢಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಆದಿಪದದಿಂದಲೇ ನಿಯಮನಾಢಿಗಳನ್ನು ವಿಕ ವಿವಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂದರ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದವು ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾಗಿದೆ. 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದವು ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾಗಿದೆ. ನಿಯಮನಾಢಿಗಳು ಧರ್ಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ನಿಯಮನಾಢಿಗಳನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಕಂದರ ಜಗತ್ತಿನಂತೆ ನಿಯಮನಾಢಿಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಧರ್ಮವಾಚಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಭೂತವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಧರ್ಮಗಳು ನಿಯಮನಾಢಿಗಳೆಂದು ಸಂಬಂಧ ಹೇಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ

ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅವಾಗ ಜಗತ್ತಿನ ಸಂಬಂಧ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ, ಹಾಗೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಪ್ರಲಯಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಬೇಡ. ಅಸ್ಯ ಪದದಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಲಯದ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಗಳು ಯಾರಿಂದ ಆಗುತ್ತದೋ, ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಲಯಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು ಬೇಡ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳೂ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದ ಅರ್ಥಗಳಾಗಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೃಷ್ಟಾದ್ಯಪ್ಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ, 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದ ಕೆಲವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ವಾದ ಹುರುಳುದ್ದು.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಕಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯಯುತಃ' ಎಂದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಜನ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಆದಿಪದದ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದಾಗ ಲಾಘವವಿದೆ. ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಆದಿ' ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ವಿನ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದರೆ ನಿಯತ್ಕಾರಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು, ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ಧರ್ಮನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಚೇತನವದಾರ್ಥಗಳಿಗೆಷ್ಟೇ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - ಚೇತನಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಯುಗಳು ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದು ನಿಮಗೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಕರ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಅನಾದಿಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ, ಆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮವಿಭಾಗ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಸೇರಿದೆ. ಆದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ನೀವು ಜನ್ಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಿಮಗೂ ಸಹ ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಗ್ರಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಜನ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೀವು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿವ ಜಗತ್ತನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮವಿಭಾಗವು ಜನ್ಮವುಳ್ಳ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ

ಸೇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಜನ್ಮವಿರುವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದವಾದ 'ಇದಂ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು.

ತಂಕೆ - 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದಿಂದ ಎಂಟೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ನೀವು 'ಅಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದೀರಿ. 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದೀರಿ, ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದರೆ ಚೇತನಾದಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಆದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ನಿಯಮಾದಿಗಳು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟೇ ಇಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಿಯಮನಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಧರ್ಮವಾಚಕವಾದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಹೇಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಧರ್ಮವಾಚಕವಾದ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದಲೂ ನಿಯಮ್ಯತ್ವೇನ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ರೂಪತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ರೂಪಾದಿಗಳು ಧರ್ಮಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಘಟಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಧರ್ಮವೂ ಆಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳೂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿಯಮ್ಯತ್ವೇನ 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದ ಧರ್ಮಿಯಾಗಿಯೂ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿದೆ. 'ಅಸ್ಯ' ಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ತಂಕೆ - ಜನ್ಮಾದಿ ಮೂರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಜನ್ಮಾದಿ ಪದದಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವವು ಅನುಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವವು, ಕೆಲವೆಡೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಹೇತುತ್ವವು ಎಂದಂತಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಅನನುಗತವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಸಮಾಧಾನ - ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾರ್ಹತೆಯಿರುವುದೋ, ಆ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವ ಬಂದರೆ ಸಾಕು. ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಹೇತುತ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಅನನುಗಮದೋಷಕ್ಕೆ ಆವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕಂಡಿದೆ -

'ಸರ್ವಶಕ್ತೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಭಾವದೇಶಾತ್' (೬-೩-೧)'

ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - 'ಯಾವಜ್ಜೀವಮಗ್ರೀಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' 'ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಘ್ನಂ ಯಜೇತೇ' 'ಜೀವನವರ್ಯಂತ ಅಗ್ರಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು' ಇತ್ಯಾದಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವನು ಯಾರು? ಸಕಲ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಷ್ಟೇ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವನೋ? ಅಥವಾ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆಯೋ, ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅಷ್ಟು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ಸಾಕು ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಸಕಲ ಅಂಗಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. 'ಅಗ್ರಿಹೋತ್ರೇಣ ಭಾವಯೇತ್' ಎಂದು ಅಗ್ರಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಸಕಲಾಂಗಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಸರ್ವವಿಧವಾದ ಅಂಗಗಳು ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅಂಗಹೀನವಾದ ಅಗ್ರಿಹೋತ್ರವು ಪ್ರಧಾನವೆಂದೇ

(अपि बाऽप्येकदेशः स्यात्प्रधाने ह्यर्थनिर्वृतिर्गुणमात्रमितरत्तदर्थत्वात् ॥ २ ॥ तदकर्मणि च दोषस्तस्मात्ततो विशेषः स्यात्प्रधानेनाभिसम्बन्धात् ॥ ३ ॥ कर्माभेदं तु जैमिनिः प्रयोगवचनैकत्वात्सर्वेषामुपदेशः स्यादिति ॥ ४ ॥ अर्थस्य व्यपवर्गित्वादेकस्यापि प्रयोगे स्याद्यथा क्रान्तरेषु ॥ ५ ॥ विध्यपराधे च दर्शनात् समाप्तेः ॥ ६ ॥ प्रायश्चित्तविधानाच्च ॥ ७ ॥)

“यावಜ್ಜೀವಮಗ್ರಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ” ಇತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಕರ್ಮಣಿ ಕಿಂ ಸರ್ವಾಂಗೋಪಸಂಹಾರಾಶಕ್ತಸ್ಯೈವಾಧಿಕಾರಃ ತತಾಶಕ್ತ್ಯಾಕ್ರತ್ಯಾಗಿನೋಪಿತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು ಸರ್ವಾಂಗ್ಯಜ್ಞಾನಿ ಯುಗಪತ್ಕಥಮಭಾವಾಕಾಂಕ್ಷಿಣ್ಯಾಭಾವನಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಭಾವೇನ ಗೃಹ್ಯಂತ ಇತ್ಯೇಕಾದಶಾಘಪಾದೇ ಅಜ್ಞಾನಾನ್ತು ಇಂದ್ರೇದಾದೀತ್ಯತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವೇನ, ಅಸತ್ಸು ಸರ್ವೇಷ್ವಜ್ಞೇಷು ಪ್ರಧಾನೋಪಕಾರಾನಿಷ್ಠತಃ, ಅನುಪಕೃತಾಃ ಪ್ರಧಾನಾತ್ಕಲಾಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ, ಅಸತಿ ಚ ಫಲೇ ಫಲಸ್ವಾಮ್ಯರೂಪಾಧಿಕಾರಾಭಾವಾನ್ ಸರ್ವಾಂಗೋಪಸಂಹಾರಾಶಕ್ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಪ್ಯಧಿಕಾರ ಇತಿ । ತದಾಹ ಸೂತ್ರೇ, ಸರ್ವಶಕ್ತೌ ಸರ್ವಾಂಗೋಪಸಂಹಾರಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸತ್ಯೇವ ಪ್ರಧಾನೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾಭೂತಸ್ಯ ಸರ್ವಾಂಗ್ಯುಕ್ತಸ್ಯೈವ ಜೀವನಾದೀ ನಿಮಿತ್ತೇ ಸತ್ಯುಪದೇಶಾದಿತಿ । ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು, “ಯಾವಜ್ಜೀವಿ” ಇತಿ ಯಾವಚ್ಚಂದೋಪಬಂಧಂ ಜೀವನಂ ಧಾತುಸಮ್ಬಂಧವಿಹಿತಗಮುಲ್ಪಪ್ರತ್ಯಯರೂಪಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಮ್ಬಂಧಾಂತರಾಸಮ್ಬಂಧಾಭಿಮಿತ್ತತ್ವೇನ ಯಾಗಾನುರಕ್ತಾಂ ಭಾವನಾಂ ಪ್ರತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ । ನಿಮಿತ್ತೇ ಚ ಸತಿ ನೈಮಿತ್ತಿಕಮವಶ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯಾವಗತಾಽವಶ್ಯಕತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯಪಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನಾಶಕ್ತ್ಯಾ ಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತಃ ಪ್ರಧಾನಾನುರೋಧೇನಾಶಕ್ತ್ಯಾಕ್ರಾಧಾನೇನಾಪಿ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿಃ । ತಾವತೈವ ಶಾಸ್ತ್ರವಶಾತ್ಕಲಸಿದ್ಧಿರिति यथाशक्त्यङ्गानुष्ठानेनापि प्रधानप्रयोगेऽ-
स्त्यधिकार इति । तदुक्तं सूत्रे, अपि बाऽप्येकदेशः स्यादित्यादि । एकदेशेनाप्यङ्गानां स्यादेव प्रयोग इत्यर्थः । फलन्तु यथा शक्त्यङ्गानुष्ठानेन नित्यकर्मणोऽनुष्ठानम् ।

॥ इति प्रथमं नित्ये यथाशक्त्यङ्गानुष्ठानाधिकरणम् (सूत्राणि १-७) ॥

ಪರಿಗಣಿತವಾಗದು. ಮತ್ತು ಸರ್ವಾಂಗೋಪೇತವಾದಾಗಲಷ್ಟೇ ಪ್ರಧಾನವು ಫಲಜನಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಫಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತೋ ಆವಾಗ ಫಲಸ್ವಾಮ್ಯರೂಪವಾದ ಅಧಿಕಾರತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗದು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾಂಗಗಳ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಶಕ್ತನಾದವನಿಗೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದಂತಾಯಿತು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಅಶಕ್ತನಾದ ಅಂಗಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಅಂಗೋಪೇತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಅಧಿಕಾರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಮಿತ್ತವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ 'ಯಾವಜ್ಜೀವಂ' ಎಂದು 'ಯಾವತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನವೇ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಭಾವನಾ(ಪ್ರವೃತ್ತಿ) ವನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜೀವನವೇ ನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಇಮುಲ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಬೇರೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ನಿಮಿತ್ತೇ ಚ ಸತಿ ನೈಮಿತ್ತಿಕಮವಶ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮ್' ನಿಮಿತ್ತವಿದ್ದಾಗ ನೈಮಿತ್ತಿಕವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಜೀವನವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೆಂಬ ನೈಮಿತ್ತಿಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲೇಬೇಕು. ನಿಮಿತ್ತವಿದ್ದರೂ ಯಾವುದೋ ಅಂಗವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಬಾರದಂತೆ ಕೆಲವು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಹೀನನಾದರೂ ನೈಮಿತ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಹೇದಂತೆ ಫಲವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಫಲಸ್ವಾಮ್ಯರೂಪವಾದ ಅಧಿಕಾರತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಧಾನಾನುರಕ್ತವಾದ ಭಾವನಾವು ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಅಂಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ನಿತ್ಯೇ ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯಂಗನಿಷ್ಠಾಧಿಕಾರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅಷ್ಟು ಶಕ್ತವೋ, ಅಷ್ಟು ಅಂಗಗಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೋ, ಅಷ್ಟು ಕಾರಣಗಳಂತೂ ಅನುಗತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಾರದ ಕಾರಣ ಅನುಗಮವೆಂಬ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಹೀಗೆ ನೀವು ಅನುಗಮವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾದೃಷ್ಟಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ತತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಸುಖ, ದುಃಖ, ಇತ್ಯಾ, ದ್ವೇಷವೇ ಮೊದಲಾದ ಚೇತನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿ ಪರಿಮಾಣ, ಪ್ರಾಸವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಚೇತನಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಯಥಾಸಂಭವವಾಗಿ ಅನುಗಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನೇಕೆ ನೀವು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ನೀಡಬಹುದು.

(1) ಸ್ವಾದಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಅಪ್ಪಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(2) ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಈ ಎಂಟು ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ.

(3) ಆಕಾಂಕ್ಷಾಪೂರಕವಾದ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು ಪ್ರಕೃತೋಪಯಾಗಿಯಾಗಿವೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಎಂಟನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

೪) ಸುಖದುಃಖಗಳು ಅಂತಃಕರಣದ ಧರ್ಮಗಳಾದರೂ ಸಹ 'ಧನೀ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧನಸ್ವಾಮಿ-ಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೋ, ಅದರಂತೆ ಸುಖಸ್ವಾಮಿ ದುಃಖಸ್ವಾಮಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಖಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸುಖಸ್ವಾಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸುಖೀ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ವಸ್ತುತಃ ಅನ್ವೇಷಣಾತ್ಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಹತವಾವತ್ತ, ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳೂ ಶ್ರುತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳು ಗುಣಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪದೋಕ್ತವಾದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರವೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಗಳನ್ನೇ ಮುಮುಕ್ಷುನಾದವನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಉದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೇ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕ್ಷಾಹ್ಯತಿಜ್ಞಾನನಿಯಮಾಜ್ಞಾನಬಂಧನಾನ್ |

ಮೋಕ್ಷಂ ಚ ವಿಪ್ಲವಶ್ಚೈವ ಜ್ಞಾತ್ವಾಮುಕ್ತಿರ್ನ ಚಾನ್ಯಥಾ ||

ಸೃಷ್ಟಿ, ರಕ್ಷಣೆ, ನಾಶ, ಜ್ಞಾನ, ನಿಯಮನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಇವು ಎಂಟೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಇದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದಷ್ಟೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹೊರತು ಬೇರೆಯದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು. ಹಾಗಾಗಿ ಇವು ಎಂಟನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಬಂಧನಾನ್' ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದರೆ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವೇ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ, ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ ಲ್ಯುಟ್ ಬಂದರೂ ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಇರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಲ್ಯುಟ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಟಾ' ಮಾಡಿ ತ್ರಿಲಿಂಗವೆಂದು ಪಾಣಿನಿಯು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ 'ಬಂಧನಾನ್' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಕ್ಯವು ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ.

ಶಂಕೆ - ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಆಧಾರದಿಂದ ಅಪ್ಪಕ್ಷರ್ಯತ್ವದ ಜ್ಞಾನ ಅತ್ಯವಶ್ಯ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಆಧಾರದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳ ಅರಿವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಅವತಾರಾನ್ ಹರೇರ್ಜಾತ್ಮಾ ನಾವತಾರಾ ಹರೇಶ್ಚ ಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಹಾಗು ಅವತಾರವಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಪಂಚಭೇದಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅಪ್ಪಕ್ಷರ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲು ಏನು ನಿಮಿತ್ತ?

ಸಮಾಧಾನ - ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಗಳು ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಭಗವಂತನ ಅವತಾರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಗಳನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ ಎಂಟೂ ಗುಣಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಜನ್ಮಾದಿ ಮೂರು ಗುಣಗಳಿಂದಲೇ

ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆಕಾಂಕ್ಷಾಪೂರಕವಾಗಿ ಎಂಟೂ ಗುಣಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿವೆ. ಇದರಂತೆ ಉಳಿದ ಗುಣಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಶಂಕೆ - ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಎರಡುವಿಧ ೧) ಸ್ವಾರಸಿಕ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ೨) ಉತ್ಕಾಟಿತ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಎಂದು. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಾಟಿತ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾರಸಿಕ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನೀವು ಎಂಟು ಗುಣಗಳು ಬೇಕೆಂದು ಉತ್ಕಾಟಿತ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ಇದು ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಮೂರರ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಮೂರರಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಸ್ವಾರಸಿಕ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಉತ್ಕಾಟಿತ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಾದರೆ ನಾವೂ ಸಹ ಉತ್ಕಾಟಿತ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಎಂಟರಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಎಂಟೂ ಗುಣಗಳು ಆಕಾಂಕ್ಷಾವಹಾತ್ ಅನಿವಾರ್ಯವೇ ಆಗಿವೆ.

ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತ್ರಿತಯಹೇತುತ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತ್ರಿತಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಂಧ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ ಈ ಮೂರರ ಕಾರಣತ್ವವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಕೆಲವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿಯಮನ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಏಳನ್ನು ಮೂರರಲ್ಲೇ ಸೇರಿಸಿ ಆ ಏಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತ್ರಿತಯಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧) ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಭಂಗ ೨) ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ೩) ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ

ಹೀಗೆ ಮೂರು ಗುಂಪು ಮಾಡಿ ಮೂರರ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಂಕೆ - ದೀಪವು ಮತ್ತೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕತ್ತಲನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಈಶ್ವರ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿಯಮನವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದ ಏಳು ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ನಿಯಮನವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಕತ್ತಲನ್ನು ದೀಪ ನಾಶ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಮೊದಲು ದೀಪದಲ್ಲಿ 'ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ' 'ಕತ್ತಲೆಯ ಸ್ಥಿತಿ' ಇವುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರನ ನಿಮಮನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ಸ್ವಭಾವ, ಜ್ಞಾನದ ನಿರ್ವಹಣಾಶಕ್ತಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರನ ಅಧೀನವೇ ಆಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ನಿಯಮನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕೆಂದು ಎಂಟೂ ಗುಣಗಳು ಈಶ್ವರನ ಸಾರ್ಥಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

'ಯದೈಶ' ಎಂಬುದರಿಂದ 'ಅಪ್ಪಕ್ಷೋಕ್ತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಅಪ್ಪಕ್ಷರ್ಯತ್ವವು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಮೂರುವಿಧದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಅಪ್ಪಗುಣಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು, ಎಂಟಕ್ಕಿಂತ ಜಾಸ್ತಿ ಗುಣಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಕಡಿಮೆ ಗುಣಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪರಿಹಾರಗಳು ಒಟ್ಟು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪರಿಹಾರಗಳೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಪರಿಹಾರ ಸ್ಯಾದದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಸೃಷ್ಟಿರಕ್ಷಾಹೃತಿರ್ಜ್ಞಾನನಿಯಮಾಜ್ಞಾನಬಂಧನಾನ್ |

ಮೋಕ್ಷಂಚ ವಿಷ್ಣುತಶ್ಚೈವ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮುಕ್ತಿರ್ನ ಚಾನೃಥಾ ||

'ಸೃಷ್ಟಿ, ರಕ್ಷಣೆ, ಸಂಹಾರ, ಜ್ಞಾನ, ನಿಯಮನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ' ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ ; ಈ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯದೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗದು. ಎಂದು ಇದರಿಂದಲೇ ಪರಿಹಾರ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಯತೋ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾವಸೌ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಏವ ಹಿ |

ಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾವಾತನು ಕೊಡುತ್ತಾನೋ, ಆತನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು.

'ನರ್ತಕೇ ತತ್ತ್ವಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಂಚಿದಿತ್ಯಾದೇರ್ನ ಹರಿಂ ವಿನಾ ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವತೋಽಪಿ ಸ್ಯಾನ್ಮುಕ್ತಿಃ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಹಿ ಕೃಚಿತ್'

'ನನ್ನ ಹೊರತು ಏನನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗದು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಜೀವರಿಗೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲವು ಅನುಮ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತುಗಳು.

ಎಂಟು ಗುಣಗಳು ಆಕಾಂಕ್ಷಾಪೂರಕಗಳಾಗಿವೆ. ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಗಳೂ ಆಗಿವೆ, ಇದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಪರಿಹಾರ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವೆ ಅನುಮ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾತುಗಳ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಪರಿಹಾರಗಳು ಭಾಷ್ಯ ಸಮೃತ್ತವಾಗಿವೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಇದೆ. ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಸಂಶಯಬೇಡ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಲಕ್ಷ್ಯನಿರ್ಧಾರಣೆಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಸಾಕು. ಒಂದರಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟವು ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅನಾವಶ್ಯಕ, ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿರಿ, ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳೇಕೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂತೂ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀವೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ನಾವೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನದ ಪರ್ಯವಸಾನ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ. ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣ ಸಾಕೆನ್ನುವ ನೀವು ಮೂರು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವ ಸಾಹಸ ಏಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ? ಪರದೋಷವನ್ನು ಕಣ್ಣಿರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಕುರುಡಾಗಿದ್ದೀರಿ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ನಾವು ಕರುಡರಲ್ಲ. ಮಹಾವಿವೇಕಿಗಳು, ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಜನ್ಮಕಾರಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಾದರೂ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣವು ಬೇರೋಬ್ಬ. ಸಂಹಾರಕಾರಣವು ಮಗದೊಬ್ಬನಾಗಲಿ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಸಹಜ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಇದರ ಉಪಪಾದನೆಗಾಗಿ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ನಾವು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ ಒಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಅನೇಕವಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವೂ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ. ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವವೂ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ. ಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವವೂ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಮೂರನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲೇಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭ ನಮಗಿದೆ. ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭ ನಿಮಗೇನು?

ಸಮಾಧಾನ - ನಿಮ್ಮಂತೆಯೇ ನಮಗೂ ಉತ್ತರಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ ಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಕಾರಣನು ಬೇರೊಬ್ಬನೇ ಇರಬಾರದು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಏನು ಉತ್ತರ? ಬೇರೆ ಏನೂ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು. ಮೋಕ್ಷಾದಿಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಷ್ಟೇ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸೂಚಿಸಲು ನೀನು ಮೂರು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದೆ, ನಾವು ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದವು ಮೂರಾದರೇನು? ಎಂಟಾದರೇನು. ಅದರಲ್ಲೇಕೆ ಜಿಪುಣತನ?

ಅಕ್ಷೇಪ - 'ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣನು ಅನ್ಯನೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರರ ಕಾರಣತ್ವವು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂಬ ಹಿಂದಿನ ಉತ್ತರ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಬಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದು ಹೀಗೆ - ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣ. ಮಡಿಕೆಗೆ ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ. ಮಡಿಕೆಯು ಮಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಮಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಮಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ಸಾಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಡಿಕೆಗೆ ಮಣ್ಣು ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಬೇಕಾದರೆ ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರಗಳ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಅವಶ್ಯಕ, ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತಿನ ಉಪಾದಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣನಾದಂತೆ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುವುದು ಬೇಡ. ಕೇವಲ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರಣವಾಗಲಿ ಎಂದರೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣನಾಗಲಾರ. ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಜಗತ್ತಿನ ಉಪಾದಾನ ಬ್ರಹ್ಮ. ಇದರ ಸಮರ್ಥನೆ ನಿಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಉದ್ದೇಶಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಸಾಕೋ, ಅಷ್ಟನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿರಿ, ಹೆಚ್ಚೇ? ಉಪಾದಾನತ್ವಕ್ಕೆ ಜನ್ಮ ಲಯಗಳು ಸಾಕು. ಸ್ಥಿತಿ ಬೇಡ. ಬೇಡವಾದ್ದನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಿದೀರೆಂಬ ನಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ. ದೋಷ ತಪ್ಪದ್ದಲ್ಲ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಪರವಾಗಿಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಕಡಿಮೆ ದೋಷ. ನಿಮಗೆ ಹೆಚ್ಚು ದೋಷ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವ ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚು. ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದ ಏಳುಗುಣಗಳು ಹೆಚ್ಚು. ದೊಡ್ಡ ದೋಷದ ಮುಂದೆ ಸಣ್ಣ ದೋಷ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ತ್ರಿತಯಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ದೋಷಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವೇ ಇಲ್ಲ. ಎಂಟೂ ಗುಣಗಳು ಸಾರ್ಥಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಒಂದೊಂದು ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಗುಣ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವು ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಹಾರ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ಆಯಾ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು ಚೈತ್ರ'

ಎಂದಾಗ ಚೈತ್ರನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಇದೆ. ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಕಿವಿ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಚೈತ್ರನಿಗೆ ಇದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಚೈತ್ರನಿಗಿರುವ ಶಬ್ದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸರ್ವಗುಣಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅನೇಕ ಉಪಪಾದಕ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಗುಣಗಳು ಅಜ್ಞಾತಗಳಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಆತ್ಮಂತ ಸಾರ್ಥಕ.

ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ - ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಉಪಪಾದಕ ಮುಕ್ತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಯೇ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಮತ್ತೇಕೆ ಉಪಪಾದಕಯುಕ್ತಿಯ ಸಮರ್ಥನೆ? ಹಠಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾ ಬಂದೀತು. ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರವೂ ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾದೀತು. ಮತ್ತೂ ಒಂದು ದೋಷ - ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದಲೇ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಆದರಂತೆ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾದಿಗುಣಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಪುನಃ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಒಂದೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮುಖ ಅಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೇ?

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ದೋಷ - ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಉಪಪಾದಕ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಉಪಪಾದ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವಾಗುವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಕದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರಂತೆ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಏನು ಅರ್ಥವಿದೆ?

ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಎರಡರ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಆಪಾತತಃ ಎರಡರ ಪ್ರತೀತಿ ಬಂದಿದೆ. ಆ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವರೂಪಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆಪಾತದಶೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡರದ್ದೂ ನಿರ್ಣಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗುತ್ತದೆ? ನಿರ್ಣೇತವಾದದ್ದಷ್ಟೇ ಉಪಪಾದಕವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅಥವಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಏಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಬಾರದು? ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೇ ಏಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಬೇಕು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಏನು ಉತ್ತರ? ಆದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಉಪಪಾದಕವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ಮಾತು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ್ದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಕೆಲವರ ಈ ವಾದವೂ ಹಿಂದಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ನಿರಾಕೃತವಾಗಿದೆ. - 'ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ'ವೆಂದು. ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಿರಿ ಆದರೆ ಇದು ತಪ್ಪು. 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿರುವ ಶ್ರುತಿ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಮೊದಲು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಪ್ರತೀತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ 'ಯಾರೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅಸಂಭಾವನಾಶಂಕೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಹಿಂದಿನ ಹಾಗು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು

ವಿಮರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಾಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಬುದ್ಧಿಯು ಅವನಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವು ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕ ಎಂಬುದಾಗಿಯು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದ ಒಂದು ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯವು ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಏನು ತಪ್ಪು? ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೀಮಾಂಸಯು ವೈರಭವಾ ಅನಾರಂಭ-ಣೀಯವೂ ಆದೀತು.

ನೀವು ಮಾಡಿದ ವೈರಪರೀತ್ಯಶಂಕೆಯು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವೂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಶಂಕಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇತುಸಾಧ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ನೋಡಬಹುದು - 'ಪರಾಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಃ' 'ಇವನ ಶಕ್ತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ' ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೇ 'ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ' ಎಂದು ಉಪಪಾದಕವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ' ಎಂದು.

ಮತ್ತು 'ನಹಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಷ್ಟೇರ್ವಿಪರೀತೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇ ಅವಿನಾಶಿತ್ವಾತ್' 'ಜ್ಞಾನಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗದು ನಾಶವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿನಾಶಿತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗದಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಸಾಧಿಸುವುದು ಹಲವು ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವೂ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳಂತೆ ಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಉಪಪಾದ್ಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿದೆ. ನಮಗೆ ಉಪಪಾದ್ಯವೆಂದಾಗಲೀ ಉಪಪಾದಕವೆಂದಾಗಲೀ ನಿರ್ಣಯವಾಗದು' ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತೇವೆ - ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕಾರದಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವು ಉಪಪಾದ್ಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ವಿಶೇಷಾಧಿಕಾರದಿಂದ ಉಪಪಾದಕಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. 'ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋ ಅಧ್ಯೇತವ್ಯಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆ.

ಹೀಗೆ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹಲವು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಉಪಪಾದಕವಾದ್ದರಿಂದ ಗುಣಪದದಿಂದ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವಗುಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ-ಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ಉತ್ತಮ. ಈಗ ಉಪಪಾದ್ಯವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

'ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಕರ್ತೃವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಗುಣ' (ಭಾಗವತ) ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದ ಉಪಪಾದಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಸಂಶಯವೇಕೆ?

ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಗದು. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಂಧಧ್ವಂಸರೂಪವೆಂದರೆ ಉತ್ತತಿಯೂ ಪುಗ್ಗುವಧ್ವಂಸರೂಪವಾಗಲಿ. ಅಜ್ಞಾನವೂ ಬಂಧಕರೂಪವೇ ಹೊರತು ಬಂಧರೂಪವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಇನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಅಸ್ಯ ಪದದಿಂದ ಹೇಳೋಣವೆನ್ನುವುದೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಇದಂ’ ಶಬ್ದದ ಪಶ್ಚಿಮಭಕ್ತಿಯಾದ ಅಸ್ಯ ಪದವು ಧರ್ಮಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಪದವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನಿಯಮನಾದಿಗಳು ಧರ್ಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಸಂಹಾರವನ್ನೂ ‘ಅಸ್ಯ’ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಚಾರ - ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಮಾತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆದೇ ನಿಯಮನಾದಿಗಳನ್ನು ಧರ್ಮರೂಪದಿಂದ ‘ಅಸ್ಯ’ ಪದದಿಂದಲೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆದಾಗ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮಾದಿಪದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬೇಕೆಂದೇನಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಇರಬೇಕೋ, ಅದು ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಇನ್ನೂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ವಿಶೇಷ ಆಧಾರವಿದೆ. ಮತ್ತು ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಬೇರೂಬ್ಬ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಸಮಸ್ತ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ.

‘ಜನ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲ’

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕೇचितು - “ಯತೋ ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ “ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯನುಕ್ತೇನೇಕ-
ಲಕ್ಷಣವೈವರ್ಯಾಚ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಸಮುದಾಯ ಏಕಂ ಲಕ್ಷಣಮ್ । ಅತಃ ಏವ ಸೂತ್ರೇ ‘ಜನ್ಮಾದಿ’
ಇತ್ಯೇಕವಚನಮಿತ್ಯಾಹುಃ । ತನ್ನ, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ನ ಹಿ ಸರ್ವಜಗಜ್ಜನ್ಮಕಾರಣಂ
ತಸ್ಯಿತ್ಯಾಶಯಕಾರಣಂ ಚ ಕಿञ್ಚಿದಸ್ತಿ । ನನು ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವಸ್ಯೋಪ-
ಲಕ್ಷಕಮ್ । ನ ಚ ತದ್ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇಕೇನೈವ ಯುಕ್ತಂ, ಜನ್ಮಮಾತ್ರೋಕ್ತೌ ಸ್ಥಿತ್ಯಾಶಯಪ್ರಯೋಗಿಜ್ಞಾನಾಶ-
ಯಭಾವೇನ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ । ಅತಃ ಸಮುದಾಯೋಕ್ತಿರिति चेन्न, ತ್ರಿತಯೋಕ್ತಾವಪಿ
ಮೋಚಕತ್ವೋಪಯೋಗಿಶಕ್ತ್ಯಾಶಯಲಾಭಾತ್ । ಉಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷ್ಯೋಪಪಾದಕತ್ವಾನಿಯಮಾಚ । ಉಕ್ತ-
ಶಕ್ತಾನಿರಾಸಾರ್ಥಮೇವಾನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿಸಮ್ಮಭಾವಾಚ । ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ “ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯನುಕ್ತಿस्तು

ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಕ್ತಿಭೇದಶಾಸ್ತ್ರಾನಿರಾಸಾರ್ಯಮಿತಿ ತ್ವಯಾಽಪಿ ಸ್ವೀಕೃತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ-
ವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಪದಂ ಬ್ರಹ್ಮಪದಾಶ್ರವಣಾತ್ ನಿರೂಪಾಧಿಕಸತ್ತಾಯೋಗಿತ್ವನಿತ್ಯಾಸಕ್ತುಚಿತ-
ಜ್ಞಾನತ್ವಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗುಣತ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಸತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನತ್ವಾನಂತತ್ವಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪ-
ಲಕ್ಷಣಾನಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಸೌತ್ರೀಕವಚನಾದಪಿ ನ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ
ಲಕ್ಷಣತಾ । “ಯತ್ರ ಸಾಸ್ರಾದಯಃ ಸಾ ಗೌಃ” “ಹಲೋಽನಂತರಾಃ ಸಂಯೋಗ” ಇತ್ಯಾದೌ
ಬಹುವಚನೇಽಪಿ ಸಮುದಾಯೇ ಲಕ್ಷಣತ್ವಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞಾದೇಃ, ‘ಯಸ್ಯ ಛತ್ರಾದಿಕಂ ಸ ರಾಜಾ’
“ಅಜಾಯತಪ್ತಾ” ಇತ್ಯಾದಾವೇಕವಚನೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಣತ್ವಾದೇರ್ದರ್ಶನಾತ್ । ‘ಗರ್ಗಾಃ ಶತಂ
ದೃಢ್ಯಂತಾಮ್’ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮುದಾಯ ಇವ ‘ವಿಪ್ರಾ ಭೋಜ್ಯಂತಾಮ್’ ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪಿ
ವಾಕ್ಯಸಮಾತೇರ್ದರ್ಶನಾच्च । ತಸ್ಮಾದ್ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಕೆಲವರು ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತಾರೆ - ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದೆಡೆ ‘ತದ’ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವಾಗದು. ಹಾಗಾಗಿ ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೂ ಕೂಡ. ಇದರ ಬದಲು ‘ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಸಮುದಾಯ’ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೂತ್ರ ಹೇಳಿದಾಗ, ‘ಜನ್ಮಾದಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಏಕವಚನವು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ - ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವೂ ಇಲ್ಲ. ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಕಲಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಕಾರಣನೂ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಕಾರಣನೂ ಆದ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಅತಿಶಯವಿಲ್ಲದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಉಪಲಕ್ಷಕ ಹಾಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಣ. ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವು ಉಪಲಕ್ಷಕ. ಆ ಉಪಲಕ್ಷಣವು ಒಂದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವೇ ಅಸಿದ್ಧವಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಕವೆನ್ನಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - ಮೂರರ ಸಮುದಾಯವು ಉಪಲಕ್ಷಕವೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ಮೋಚಕತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಶಕ್ತಿಯ ಲಾಭವು ಇದರಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಆದೀತು? ಮೂರರಿಂದಲೇ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವದ ಸಮರ್ಥನ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಉಪಲಕ್ಷಣವು

ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂಬ ನಿಯಮವೂ ಇಲ್ಲ. ಅನೇಕಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಇಷ್ಟೇ - ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಲಯಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿರಂತಿತಯಮಹತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದು. ಈ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ತಪ್ಪು. ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೊಪ್ಪದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿನಗೂ ಸಮಸ್ಯೆಯಿದೆ. 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೂ ನೀವೂ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ, ಒಂದೊಂದೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ವಿಶೇಷಣ ನೀಡಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೀರಿ - 'ನಿರುಪಾಧಿಕಸತ್ವಾಯೋಗಿತ್ವಮ್ ಸತ್ಯತ್ವಮ್' 'ನಿತ್ಯಾಸಂಕುಚಿತ-ಜ್ಞಾನತ್ವಮ್ ಜ್ಞಾನತ್ವಮ್' 'ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗುಣತ್ವಮ್ ಅನಂತತ್ವಮ್' ಎಂದು.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದೀತು.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಏಕವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಒಪ್ಪಬೇಕು' ನೀವು ಹೇಳಿದ ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೂ ವ್ಯತಿರಿಚ್ಛಿದವಿದೆ. 'ಯತ್ರ ಸಾಸಾದಯಃ ಸಾ ಗೌಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವಿದ್ದರೂ ಗೋಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. 'ಹರೋಽನಂತರಾಃ ಸಂಯೋಗಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುವಚನವಿದೆ. ಆದರೂ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ 'ಯಸ್ಯ ಛಿತ್ರಾದಿಕಂ ಸ ರಾಜಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿದೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲ. 'ಅಜಾದ್ಯತಷ್ಟಾಪ್' ಎಂಬ ಪಾಣಿನೀಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕವಚನವಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ 'ಟಾಪ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು 'ಗರ್ವಾಃ ಶತಂ ದಂಡಂತ್ಯಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗರ್ವರ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ನೂರುರೂಗಳ ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನಕ್ಕೆ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ. ಆದರೆ 'ವಿಪ್ರಾಃ ಭೋಜ್ಯಂತಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ವಿಪ್ರರಿಗೂ ಭೋಜನವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕೃತ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಮ್ = ಜುಪಕವಾಗಿದೆ, ಏಕೇನ್ಯವೇ = ಕೇವಲ ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವದಿಂದ,
ನಿರಂತಿತಯಬೃಹತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ = ಸಂಪಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಮಹತ್ವಗುಣವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರ-
ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ

ಬೇಕಾದೀತು, ಉಕ್ತಶಂಕಾ = ತ್ರಿಕಯಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದರೂ ನಿರತಿಯಶಮಹತ್ವವು
ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯು, ಸೌತ್ಯಕವಚನಾದಪಿ = 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ
ವಕವಚನದಿಂದಲೂ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಸೃಷ್ಟಿ: ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸंहಾರೋ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಿಮಾವೃತಿ:” ।
ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽಸಮಾಸನಿರ್ದೇಶೇನ ಸೂಚಿತಂ ಜನ್ಮಾದಿನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಪರಂಕೆ
ನಿರಾಹ - ಕೇचित್ಸಿವಿತಿ । ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ । ಅತ एव त्वद्भाष्ये “जगद्वाचित्वात्”
इत्यत्र “यस्य चैतत्कर्म्म स वेदितव्यः” इति वेद्यस्य ब्रह्मत्वे साध्ये जगज्जनकत्वस्य,
“अक्षरमम्बरान्तधृते” इत्यत्राक्षरस्य ब्रह्मत्वे अम्बरान्तधारकत्वरूपस्थितिहेतुत्वस्य,
“अत्ता चराचर” इत्यत्रादनकर्तृब्रह्मत्वे संहर्तृत्वस्य हेतुत्वेनोपन्यास इति भावः ।
एवमपि पूर्णत्वासिद्धिरित्याह - त्रितयेति । स्वीकृतमिति । ब्रह्मशब्दैक्यात्
ब्रह्मैक्यमिति वदता स्वीकृतमित्यर्थः । सत्यज्ञानादिशब्दार्थानामतिव्याप्तिशून्यत्वात्
पृथगलक्षणत्वमिति ज्ञापनाय तद्भाष्योक्तमेव तेषां स्वरूपमनुवदति - निरुपा-
धिकेति । एवंविधसत्यत्वं नामान्तरभजनार्हावस्थान्तरयोगित्वेन निरुपाधिकसत्त्व-
रहितपೂर्णवजडयोर्नास्तीति भावः । नित्येति । अनेन ज्ञानशून्यस्य जडस्य,
सङ्कुचितज्ञानस्य संसारिणः, कदाचिदसंकुचितज्ञानस्य मुक्तस्य च व्यवच्छेदा-
नातिव्याप्तिरस्येति भावः । अपरिच्छिन्नेति । अनेनाल्पगुणास्सर्वे व्यावृत्ता इति
भावः । तत्र प्रत्येकं ब्रह्मपदावृत्ताविहापि ‘तद् ब्रह्म’ इत्यस्यावृत्तिरस्तु, आवृत्तौ
ब्रह्मानेकत्वशङ्का तत्रापि तुल्येति । यदपि ‘जन्मादि’ इत्येकवचनादेकलक्षणत्व-
धीरिति, तदप्यन्वयव्यतिरेकव्यभिचारान्नेत्याह - सौत्रेति । विशेषणत्वे
व्यतिरेकव्यभिचारोक्तिः - यत्रेति । उपलक्षणत्वे तदुक्तिः - ह्यलोन्तरा इति । यद्वा
- लौकिकवैदिके व्यभिचारस्थले एते । एवमग्रेऽपि ज्ञेयम् । “ह्यलः” इत्यत्र “उभे
अभ्यस्ते” इत्यादौ चैकवचनान्तत्वाभावेऽपि ‘ग्लानं ददते’ इत्यादौ संयोगाभ्यस्तसंज्ञे
प्रति समुदायस्यैव संज्ञित्वं दृष्टम् । अन्यथा प्रत्येकं संज्ञित्वे ‘निर्यातं’ इत्यादावपि
धातुयकारस्य संयोगसंज्ञाप्रसङ्गेन “संयोगादेरातो धातोर्यण्वतः” इति निष्ठानत्वं
स्यात् । विस्तृतं चैतन्महाभाष्य एवेति भावः । सत्यप्येकवचने एकलक्षणत्वाभावात्
अन्वयव्यभिचार इति भावेनाह - यस्येति । छत्रचामरादेः प्रत्येकं लक्षणत्वं, तथा
“अजा दतः” इत्यत्र टाप्प्रत्ययविधिं प्रत्यजादिगणस्य अकारान्तस्य च ‘अजा

एडका’ इत्यादौ ‘सर्वा’ इत्यादौ च प्रत्येकं निमित्तत्वं दृष्टं, अन्यथा ‘यस्य छत्रादयस्स राजा’ इति ‘अजाद्यद्भ्यश्चाप्’ इति निर्देशस्स्यादित्यर्थः । आदिपदेन “अदेङ्गुण” इत्यादौ प्रत्येकं संज्ञादर्शनादिति ग्राह्यम् । ननु साम्रादौ प्रत्येक-
मतिव्याप्तेर्बाधकात् समुदाये लक्षणत्वं, तथा संयोगसंज्ञाऽपि ‘निर्यातम्’ इत्यादा-
वतिप्रसङ्गादनन्वर्थसंज्ञाविज्ञानाच्च समुदाये वर्तते । उक्तं च वृद्धिसूत्रे कैपटे –
“संयोगसंज्ञा त्वन्वर्थत्वात् समुदाये प्रवर्तते” इति । तथा प्रत्येकमभ्यस्तसंज्ञायां
‘नेनिजानि’ इत्यत्र “अभ्यस्तानामादिः” इति प्रत्येकमाधुदात्तत्वप्रसङ्गाबाधकादुभे
ग्रहणबलाच्च समुदाये प्रवर्तते । छत्रादिकमतिव्याप्तादिशून्यत्वात् प्रत्येकमेव
लक्षणम् । “अजाद्यतः” इत्यत्र ‘सर्वा’ इत्यादौ लक्ष्ये अकारान्तादपि टाप्प्रत्यय-
दर्शनादजादेरकारान्तत्वाव्यभिचारेण तद्विशेषणत्वायोगाच्च प्रत्येकं निमित्तत्वम् ।

न च बाधकापत्तेः व्यभिचारो दोषावहः । उक्तं चाचार्यैः – “व्यभिचार्यपवादेन
मानमेव भविष्यति” इतीति चेत्, तर्हीहापि व्यावर्त्याभावात् बाधकात् प्रत्येकमेव
लक्षणमस्तु । अत एव त्वया “जगद्वाचित्वात्” इत्यादौ प्रत्येकमेव हेतुकृतमिति
भावः । ननु ‘गर्गाः शतं दण्ड्यन्ताम्’ इत्यत्रापराधकर्तृषु गर्गेषु शतनिष्कदण्डनं न
प्रत्येकं, किन्तु समुदाये दृष्टम् । अत एव —

“प्रधानकर्मण्याख्ये लादीनाहुर्द्विकर्मणाम् ।

अप्रधाने दुहादीनां प्यन्ते कर्तुश्च कर्मणः ॥”

इति वचनात् गर्गाणामप्राधान्येन ‘दण्ड्यतां’ इति लकाराभिहितत्वात् प्रथमा ।
शतस्य च प्राधान्यादनभिहितत्वे द्वितीया । विवृतं चैतत् वृद्धिसूत्रादौ तत्र तत्र
महाभाष्ये । “समुदाये वाक्यपरिसमाप्तिस्तद्यथा ‘गर्गाःशतं दण्ड्यन्ताम्’ इति ।
अर्थिनश्च राजानो हिरण्येन भवन्ति । न च प्रत्येकं दण्डयन्ति” इति । तथा च
तद्वदिहापि समुदाये लक्षणत्वमित्यत आह – गर्गा इति । अत्र वाक्यशब्दः प्रयोजक-
व्यापाररूपवाक्यार्थोक्तिद्वारा तत्फलभूतप्रयोज्यव्यापाररूपभोजनलक्षकः । तथा च
वाक्यार्थफलस्य भोजनस्यान्नादनादिरूपत्वेन तृप्तिफलत्वेन च प्रतिविप्रं
परिसमाप्तिदर्शनादित्यर्थः । उक्तं च कैपटे – “वाक्यशब्देन वाक्यार्थफलमुच्यते”

ಇತ್ಯಾದಿ । ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣತ್ವಸ್ಯೈಕವಚನೇನಾಜ್ಞಾಪಿತತ್ವಾದಯುಕ್ತತ್ವಾच्च ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣತ್ವಂ
ನ್ಯಾಯ್ಯमित्यುಪಸಂಹರತಿ - ತस्मादिति ।

ಗುರರಾಜೀಯ - ಕಿಂಚಿದಸ್ತೀತಿ । ಯೇನ ತದ್ವಾಚಾರ್ಯ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।
ಉಪಲಕ್ಷಕಮಿತಿ । ಜ್ಞಾಪಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತ್ರಿತಯೋಕ್ತಾವಪೀತಿ । ತಥಾ ಚ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವಾ-
ಸಿದ್ಧಿಸ್ತದವಸ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ । ಉಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯೇತಿ । ಉಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕಾಕಾದೇಗೃಹೋಪಪಾದಕತ್ವಾ-
ಭಾವಾತ್ । ತೇನ ವಿನಾನುಪಪದ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವ ತದುಪಪಾದಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ - ಉಕ್ತಶಙ್ಕೇತಿ ॥
ತ್ರಿತಯಹೇತುತ್ವೋಕ್ತಾವಪಿ ನಿರತಿಶಯಮಹತ್ವಾಸಿದ್ಧಿರिति ಶಾಕ್ತಾನಿರಾಸಾರ್ಥಮೇವಾನೇಕಲಕ್ಷಣೋಪಾ-
ದಾನಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ತರ್ಹಿ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯನುಕ್ತಿಃ ಕಿಮರ್ಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -
ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಮಿತಿ । ನನು ತರ್ಹಿ ಸೂತ್ರೇ ಏಕವಚನಂ ನ ಪಠತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
ಸೂತ್ರೇಕವಚನಾದಪೀತಿ । ನನು ಗರ್ಗಾಃ ಶತಂ ದೃಷ್ಟವಂತಾಮಿತ್ಯಾದೌ ದರ್ಶನಾದೇವ ಸಮುದಾಯೇ
ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಃ । ಏಕವಚನಂ ತು ನ ತದ್ವೇತುತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ ಯೇನ ವ್ಯभिಭಾಚಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಗರ್ಗಾಃ ಇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - 'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿಜ್ಞಾನಮಾವೃತಃ' (ಅನುಷ್ಠಾಪ್ತಾನ್) ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ,
ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಾಸ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇತರರು ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನದೆ ಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮತವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ - 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ, ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ
ಯತ್ಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ
ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇವುಗಳು ಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ಲಕ್ಷಣಗಳಾದಲ್ಲಿ -

'ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ'

ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ'

ಯತ್ ಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ'

ಎಂದು ಸೃಷ್ಟಿ ಹೇಳಿದ ನಂತರ ಸ್ಥಿತಿ ಹೇಳಿದ ನಂತರ ಮತ್ತು ಲಯ ಹೇಳಿದ ನಂತರ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು
ಇರಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ
ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವಾದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದಾಯಿತು. ವಸ್ತುವಿನ ನಿರ್ಧಾರಣೆಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಸಾಕು.
ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಏಕೆ? ಜನ್ಮಾದಿ ಮೂರರ ಸಮುದಾಯರೂಪವಾದ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು

ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಕ್ತ. ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಸಲೋಸುಗ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬ ವಿಕವಚನವೂ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಒಂದೊಂದೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೊಬ್ಬನು ಜನ್ಮಕಾರಣನೂ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದ್ಯಕಾರಣನೂ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದರೆ, ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಹಾಗಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದೊಂದು ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರದ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದಾಗ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣದಿಂದಾದರೂ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣದಿಂದಾದರೂ ಏನು ತೊಂದರೆ ?

ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವೆಂದು ನೀವು ಆಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ವಸ್ತುತಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಬೇರೆಡೆ ನೀವೇ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ, ನಿಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಜಗದ್ವಾಚಿತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ 'ಯಸ್ಯ ಚೈತತ್ಯಮ್ ಸ ವೇದಿಕತ್ವಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವೇದ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಜಗಜ್ಜನಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಜಗಜ್ಜನಕತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ 'ಅಕ್ಷರಮಂಬರಾಂತಧೃತೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಅದನ್ನು 'ಅಂಬರಾಂತಧಾರಕತ್ವ' ಎಂಬ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಇದರಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅತ್ರಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದನಕತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಇದನ್ನು ಸಂಹತತ್ವ ಹೇಳುವಿನಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಇದರಿಂದ ಲಯಹೇತುವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳು ಅಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವೆನ್ನುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವಾದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯಿಂದ-ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿವೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯವಿಲ್ಲದ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳವನು (ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವುಳ್ಳವನು) ಎಂದರ್ಥ. ನಿರತಿಶಯಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಗಳು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಇವುಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾರವು. ಏಕೆಂದರೆ ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಉಪಲಕ್ಷಣವು ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನಷ್ಟೇ ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಿತ್ಯಾದ್ಯುಪಯೋಗಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಬೇಕು. ಆದಾಗ ಸಮುದಾಯರೂಪವಾದ ಉಪಲಕ್ಷಣವು ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಸಮುದಾಯವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಸಮುದಾಯ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳ ಸಮುದಾಯ ಹೊರತು ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ನೀವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾಗಿ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಸಮುದಾಯರೂಪವಾದ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವದ ಜ್ಞಾನ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಂದಿತ್ತು? ಏಕೆಂದರೆ ಮೋಚಕತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಲಾಭವು ಇದರಿಂದ ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಲಾಭವಾಗದೆ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವನ್ನಾದರೂ ನಾವು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು?

ಮತ್ತು ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆಂಬ ನಿಯಮವೇನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಪಾದಕಗಳಾಗಲಾರವು. ದೇವದತ್ತನ ಮನೆ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯ. ಕಾಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಕಾಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ದೇವದತ್ತನ ಮನೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಕಾಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದೇವದತ್ತನ ಮನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದರಂತೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದೆಂದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ನೀವು ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಉಪಯೋಗ?

ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವೈರ್ಥವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಮೂರನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ನಿರತಿಶಯಮಹತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರತಿಶಯಮಹತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಾರ್ಥಕ. ವೈರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದು ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರತಿಪಾಠ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕೆತ್ತು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಇಷ್ಟೇ ಉತ್ತರ- ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಜನ್ಮಶಾರಣನೋ ಅವನೇ ಸ್ವಾಧಿಕಾರಿ. ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಕೊನೆಗೆ ಒಮ್ಮೆಮಾತ್ರ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದೆಡೆ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮರೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಇದನ್ನು ನಾನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ನೀವೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಅನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೆಡೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಉತ್ತರವನ್ನೇ ನೀವೂ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅವರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅದ್ವೈತಭಾಷ್ಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ) ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು -

ನಿರುಪಾಧಿಕಸತ್ವಾಯೋಗಿತ್ವಮ್ - ಸತ್ಯತ್ವಮ್

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸತ್ಯತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಾಗಲೀ ಜಡದಲ್ಲಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. ನಾಮರೂಪವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ನಿರುಪಾಧಿಕಸತ್ವಾಯೋಗಿತ್ವವು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಪ್ರಕೃತ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಜಡವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯಲು ಅರ್ಹತೆ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ವಿಚಾರವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿದ್ದಾಗ ನಿರುಪಾಧಿಕಸತ್ವಾಯೋಗಿತ್ವವು ಜೀವಜಡದಲ್ಲಿ ಬರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಹೊರತಾಗಿ ನಾಮರೂಪವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಈ ಲಕ್ಷಣ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಿತ್ಯಾಸಂಕುಚಿತಜ್ಞಾನತ್ವಮ್ - ಜ್ಞಾನತ್ವಮ್

ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅತಿವಾಚಿ ಇಲ್ಲ. ಜಡದದಾರ್ಥಕೃತೂ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲ. ಸಂಸಾರಿಜೀವರು ಸಂಕುಚಿತ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು. ಮುಕ್ತಜೀವರು ಮುಕ್ತಿಯ ಮೊದಲು ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಜ್ಞಾನ ಉಳ್ಳವರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ನಿತ್ಯವಾದ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಜಡದಲ್ಲಾಗಲೀ ಸಂಸಾರಜೀವರಲ್ಲಾಗಲೀ ಮುಕ್ತಜೀವರಲ್ಲಾಗಲೀ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ಅಪರಿಚಿನ್ನಗುಣತ್ವಮ್ ಅನಂತತ್ವಮ್

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅನಂತತ್ವವು ಸೀಮಿತಗುಣವುಳ್ಳ ಯಾವ ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಈ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದೆಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಇರಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀವೇ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಪ್ರತಿಯೊಂದೆಡೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವಾದಲ್ಲಿ ‘ಜನ್ನಾದಿ’ ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಏಕವಚನವು ಅಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ‘ಏಕವಚನವಿದ್ದರೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಇರುತ್ತದೆ’. ‘ಏಕವಚನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಇರುವುದಿಲ್ಲ’ ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಎರಡೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿದೆ. ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅನ್ವಯವ್ಯಭಿಚಾರವು ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಭಿಚಾರವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿದ್ದಾಗ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯವಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಪ್ರಕೃತ ಏಕವಚನವು ಕಾರಣಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣವು ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಏಕವಚನ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ‘ಯತ್ರ ಸಾಸ್ವಾದಯಃ ಸಾ ಗೌಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ‘ಸಾಸ್ವಾದಯಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವೆಂಬ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವಿದೆ. ‘ಸಾಸ್ವಾದಯಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಸ್ವಾ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಪುಟ್ಟ, ಇವುಗಳ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಾಸ್ವಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯವು ಎಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೋ, ಅದು ‘ಗೌ’ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮುದಾಯವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ‘ಸಾಸ್ವಾದಯಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ, ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ‘ಹಲೋಽನಂತರಾಃ ಸಂಯೋಗಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ. ಸಾಸ್ವಾದಿಗಳು ಗೋವಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆಗೆ ಹಲೋಽನಂತರತ್ವವು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ‘ಸಾಸ್ವಾದಯಃ’ ಎಂಬುದು ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಾಂತ, ‘ಹಲೋಽನಂತರಾಃ’ ಎಂಬುದು ಆಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಾಂತ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

'ಹಲೋನಂತರಾ: ಸಂಯೋಗ:' ಅಚಕ್ಷರಗಳಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪದ ಹಲಕ್ಷರಗಳು ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೆ ಅರ್ಥ. 'ಹಲೋನಂತರಾ:' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಗ್ಲಾನಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಕಾರ ಮತ್ತು ಲಕಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಕಾರ ಲಕಾರಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞತ್ವ ಇದೆ, ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ 'ಉಭೇ ಅಭ್ಯಸ್ತಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ 'ದದತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎರಡು 'ದ' ಕಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು 'ದ' ಕಾರಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞತ್ವ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದೊಂದು ದಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಏಕವಚನ ಎಂಬ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಮುದಾಯಸಂಜ್ಞತ್ವವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಭಿಹಾರ. ಸಂಜ್ಞಾ ಉಳ್ಳದ್ದು ಸಂಜ್ಞೆ, 'ಗ್ಲಾನಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಕಾರಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಲಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದರೆ ಅವುಗಳ ಸಮುದಾಯವು ಸಂಜ್ಞೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದೆ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ನಿಯಾತಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ತಕಾರಕ್ಕೆ ನಕಾರ ಬರಬೇಕಾದೀತು. 'ನಿಯಾತಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೇಫ ಹಾಗೂ ಯಕಾರಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞತ್ವವಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಜ್ಞತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಯಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಜ್ಞತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ 'ಸಂಯೋಗಾದೇರಾತೋ ಧಾತೋರ್ಯಣ್ವಾತ:' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ನಕಾರ ಬರಬೇಕಾದೀತು. 'ಸಂಯೋಗಾದಿ: ಯೋ ಧಾತು: ಆಕಾರಾಂತ: ಯಣ್ವಾನ್ ತಸ್ಯಾದುತ್ತರಸ್ಯ ನಿಷ್ಕಾಂತಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇತೋ ಭವತಿ' ಧಾತುವು ಸಂಯೋಗಾದಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಆಕಾರಾಂತವಾಗಿರಬೇಕು, ಯಣ್ವಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಆವಾಗ ಅದರ ಮುಂದಿರುವ 'ನಿಷ್ಕಾ' ಪ್ರತ್ಯಯದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ನಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ 'ಯಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆ ಇದೆ. ಆಕಾರಾಂತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಯಣ್ವಕ್ಷರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಮುಂದಿರುವ 'ನಿಷ್ಕಾ' ಪ್ರತ್ಯಯದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ನಕಾರ ಬಂದರೆ 'ನಿಯಾತನಮ್' ಎಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. 'ನಿಯಾತನಮ್' ಎಂದಾಗದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು.

ಗ್ಲಾನಂ ಇದ್ದದ್ದು ಗ್ಲಾನ ಆಯಿತು ಮತ್ತು ಆಕಾರಾಂತವಾಯಿತು. ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ. 'ಲ' ಕಾರವೆಂಬ ಯಣ್ವಕ್ಷರ ಹೊಂದಿದೆ. ಗ್ಲಾನಂ + ಕ್ತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಕಾರವು ಲೋಪವಾದರೆ ಗ್ಲಾನಂ + ತ ಎಂದಾಯಿತು. ಆವಾಗ ನಿಷ್ಕಾ ಪ್ರತ್ಯಯದ ತ ಕಾರಕ್ಕೆ 'ಸಂಯೋಗಾದಿ:' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರ ಬಂದರೆ 'ಗ್ಲಾನಮ್' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸ್ನಾತ:' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧಾತುವು ಯಣ್ವಕ್ಷರವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಕ್ತ' ಪ್ರತ್ಯಯದ ತ ಕಾರಕ್ಕೆ ನಕಾರಾದೇಶವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

'ನಿಯಾತಂ' 'ನಿಯಾತಯಾತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿನ ಅದಿಯಲಿ ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲ. ರೇಫಯಕಾರಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞತ್ವ ಇದೆ ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅದಿಯು ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ. ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯದ 'ತ' ಕಾರಕ್ಕೆ ನಕಾರಾದೇಶವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಜ್ಞತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪದಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕವಚನವಿದ್ದಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞತ್ವವೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ವ್ಯತಿರೇಕಾವ್ಯಭಿಚಾರವಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕಾವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಅನ್ವಯವ್ಯಭಿಚಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಏಕವಚನವಿದ್ದರೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಏಕವಚನರೂಪವಾದ ಕಾರಣವಿದ್ದರೂ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನ್ವಯಭಿಚಾರವು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿದೆ. ‘ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಾದಿಕಂ ಸ ರಾಜಾ’ ‘ಯಾರಿಗೆ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಇದೆಯೋ, ಅವನು ರಾಜ’ ‘ಭಕ್ತಾದಿಕಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿದೆ. ಆದರೆ ಭಕ್ತಚಾಮರಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಕೇವಲ ಭಕ್ತಮಾತ್ರವಿದ್ದರೂ, ಕೇವಲ ಚಾಮರಮಾತ್ರವಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ರಾಜನೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ. ಆದರಂತೆ ‘ಅಜಾದ್ಯತಪ್ತಾಪ್ತ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಅಜಾದಿ’ ‘ಆತಃ’ ಎಂದು ಏಕವಚನವಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ‘ಟಾಪ್’ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ‘ಅಜಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅಕಾರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವೀಕೃತವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದಾಗ ‘ಟಾಪ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ’ ಎಂದು.

‘ಅಜಾ’ ಎಂದರೆ ಹೆಣ್ಣು ಮೇಕೆ. ಅಜಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ‘ವಡಣ’ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗಣದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ‘ಟಾಪ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಕಾರಾಂತವಾದ ‘ಸರ್ವ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ‘ಟಾಪ್’ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದಾಗ ‘ಅಜಾ’ ‘ವಡಣ’ ‘ಸರ್ವ’ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳು ಸ್ವೀರಿಂಗದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ನೀವು ಆಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ‘ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಾದಿಕಂ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವೇ ತಪ್ಪು ಎಂದಾದೀತು. ಹೊರತು ‘ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಾದಯಃ ಸ ರಾಜಾ’ ಎಂದು ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೇ ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ‘ಅಜಾದ್ಯತಪ್ತಾಪ್ತ’ ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೂ ತಪ್ಪಾದೀತು. ಹೊರತಾಗಿ ‘ಅಜಾದ್ಯತಪ್ತಾಪ್ತ’ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಪಾಣಿನಿಯ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಏಕವಚನವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕವಚನವಿದ್ದರೂ ಮಾತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಹಾಗೂ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅನ್ವಯವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಹಾಗೂ ವ್ಯತಿರೇಕ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಈ ವ್ಯಭಿಚಾರವು ದೋಷವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವಷ್ಟೇ ದೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರವು ದೋಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಯತ್ರ ಸಾಸ್ತಾದಯಃ ಸಾ ಗೌಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಾಸ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಿದರೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಸಾಸ್ತಾವು ಕುಕ್ಕುಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಜ್ಞಾನವು ಮಹಿಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಿದರೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿವೆಂಬ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಸ್ತಾದಿಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಆದರಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಭಿಕ್ಷೆ ಹೇಳಿದರೆ ‘ನಿಯೋತಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು

ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಅನ್ವರ್ಥಸಂಕ್ಷಾತ್ಪವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಜ್ಞೆವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಸಂಯೋಗ ಎಂದರೆ 'ಸಂಯುಜ್ಯಂತೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ ಸಂಯೋಗಃ' ಈ ನಿಪತ್ತಿಯು ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನ್ವರ್ಥಸಂಕ್ಷಾತ್ಪವನರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಕವಚನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತಿರೇಕವಿಲ್ಲ. ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕ ಬಂದಿದೆ. ಈ ವ್ಯತಿರೇಕವು ದೋಷವೇ ಅಲ್ಲ. ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವ್ಯತಿರೇಕ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ದೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ವೃದ್ಧಿಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಕೈಯ್ಯಟದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. - 'ಸಂಯೋಗಸಂಕ್ಷಾತ್ಪವನ್ವರ್ಥತ್ವಾತ್ ಸಮುದಾಯೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ' 'ಸಂಯೋಗಸಂಜ್ಞೆಯಾದರೂ ಅನ್ವರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ' ಎಂದು. 'ವೃದ್ಧಿದಾಹ್ಯೆಚ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಆತ್' 'ವಚ್' ಎಂದು ವಿಕವಚನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಕವಚನವಿದ್ದರೂ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆ, ಐ, ಔ, ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ 'ಹಲೋಽನಂತರಾಃ ಸಂಯೋಗಃ' ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ ಇದು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ ಕೈಯ್ಯಟದಲ್ಲಿ 'ಸಂಯೋಗಸಂಕ್ಷಾ ತು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಸಂಯೋಗವು ಅನ್ವರ್ಥವಾದ ಸಂಜ್ಞೆಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದರೆ 'ವೃದ್ಧಿ' ಎಂಬುದು ಅನ್ವರ್ಥಸಂಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಆದರೆಂತೆ 'ಉಭೇ ಅಭ್ಯಸ್ತಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ 'ಅಭ್ಯಸ್ತ' ಸಂಜ್ಞೆ ಬರಲು ಕಾರಣವಿದೆ - ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸ್ತಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ನ್ಯನಿಜಾನಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆದ್ಯದಾತ್ಮತೆ ಬರಬೇಕಾದೀತು.

ಇಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು - 'ಪೂರ್ವೋಭ್ಯಾಸಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ 'ಉಭೇ ಅಭ್ಯಸ್ತಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಭ್ಯಸ್ತ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಸಂಜ್ಞೆ ಬೇರೆ, ಅಭ್ಯಸ್ತಸಂಜ್ಞೆ ಬೇರೆ. ಅಭ್ಯಸ್ತಸಂಜ್ಞೆಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸ್ತಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಕೃತ 'ನ್ಯನಿಜಾನಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ (ಶಾಕಿಣಾದಲ್ಲಿ ನೇನಿಜತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ) ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡೂ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಸ್ತಸಂಜ್ಞೆಯು ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಹಾಗೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ಎರಡಕ್ಕೂ ಆದ್ಯದಾತ್ಮತೆ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು 'ಉಭೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಸ್ತಸಂಜ್ಞೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು 'ಭತ್ಯಾದಿಕಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಭತ್ಯಾದಿಮಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆಂತೆ 'ಅಜಾದ್ಯತಪ್ತಾಪ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಜಾದಿ' ಮತ್ತು 'ಅತಃ' ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಲು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. 'ಸರ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ

ಟಾಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಕಾರಾಂತವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಇನ್ನು ‘ಅಜಾದಿ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷಣ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಅಜಾದಿಗಣದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳು ಅಕಾರಾಂತಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಅತಃ’ ಎಂಬುದು ಅಜಾದಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಅತಃ’ ಎಂಬುದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಿಮಿತ್ತ, ಅಜಾದಿ ಎಂಬುದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕನಿಮಿತ್ತ. ಹೀಗೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಬಾಧಕವಿರುವ ವ್ಯಭಿಚಾರವು ದೋಷವೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಪವಾದೇನ ಮಾನಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ’ ‘ಅಪವಾದಬಾಧಕವಿರುವ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗುತ್ತದೆ’ ಎಂದು.

ನೀವು ಹೇಳಿದ ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ನಮಗೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬಾಧಕವಿದೆ. ಬಾಧಕವಿದ್ದರೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವು ದೋಷವಾಗದು.

ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. -

ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳ ಸ್ಥಳಗಳು ಬಾಧಕಗಳು

೧) ‘ಯತ್ರ ಸಾಸ್ವದಯಃ ಸಾ ಗೌಃ - ಪ್ರತ್ಯೇಕಸಾಸ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ

೨) ‘ಹರೋಽಂತರಾಃ ಸಂಯೋಗಃ’ - ಅ) ನಿಯಾತಮ್ ಇತ್ಯಾದಿಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ

ಆ) ಅನ್ವರ್ಥಸಂಜ್ಞಾವಿಜ್ಞಾನ

೩) ಉಭೇ ಅಭ್ಯಸ್ತಮ್ - ಅ) ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆದ್ಯದಾತ್ರ ಪ್ರಸಂಗ

ಆ) ‘ಉಭೇ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣ

೪) ಯತ್ರ ಧ್ವಾಹಿಕಂ ಸ ರಾಜಾ - ಅ) ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಧ್ವಾಹಿಗಳಿಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದಿಗಳ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

೫) ಅಜಾದ್ಯತಪ್ತಾಪ್ - ಅ) ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಟಾಪ್’ ಪ್ರತ್ಯಯದರ್ಶನ

ಆ) ಅತಃ ಎಂಬುದು ಅಜಾದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗದಿರುವಿಕೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ವಯವ್ಯಭಿಚಾರ ಹಾಗೂ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಭಿಚಾರಗಳ ಹದರಿಕೆ ನಮಗಿಲ್ಲ. ಏಕವಚನವಿದ್ದರೆ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವಿರಬೇಕೆಂಬ ನಮ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸುಸ್ಥಿತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ‘ಜನ್ಮಾದಿ’ ಸಮುದಾಯವೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ‘ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಭಾವ’ ಎಂಬ ಬಾಧಕವಿದೆ. ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಕಾರಣವು ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಕಾರಣವೂ ಆದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವಾವರ್ತ್ಯವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಗ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಭಾವ’ ಎಂಬುದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ.

ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನೀವೂ ಸಹ 'ಜಗದ್ವಾಚಿತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಾತ್ಮಕವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ನೀವು ಹೇಳಿದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೆ 'ಗರ್ಭಾಃ' ಶತಂ ದಂಡ್ಯಂತಾಮ್' 'ಗರ್ಭಗೋತ್ರದವರಲ್ಲಿ ಬಂದ ಒಂದು ಸಮುದಾಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ನೂರು ನಾಣ್ಯಗಳ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕು'. ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲೇ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ವಿಕವಚನವನ್ನು ನಾವು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ಗರ್ಭಾಃ ಶತಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಆಕ್ಷೇಪದ ವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ - ನೂರು ನಾಣ್ಯಗಳ ದಂಡವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಗರ್ಭರಿಗೆ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತು ಗರ್ಭರ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ

ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮಣ್ಯಾಪ್ಯೇ ಯೇ ಲಾದೀನಾಹುರ್ದಿಕ್ತರ್ಮಣಾಮ್ |

ಅಪ್ರಧಾನೇ ದುಹಾದೀನಾಂ ಣ್ಯಂತೇ ಕರ್ತುಮರ್ಹಣಃ ||

ವೃದ್ಧಿಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತು. -

"ಸಮುದಾಯೇ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಃ ತದ್ವರ್ಥಾ ಗರ್ಭಾಃ ಶತಂ ದಂಡ್ಯಂತಾಮಿತಿ | ಅರ್ಥಿನಶ್ಚ ರಾಜಾನೋ ಹಿರಣ್ಯೇನ ಭವಂತಿ | ನಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದಂಡಯಂತಿ"

ಸಮುದಾಯದಲ್ಲೇ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಕಂಡಿದೆ - 'ಗರ್ಭಾಃ ಶತಂ ದಂಡ್ಯಂತಾಂ' ಎಂದು. 'ನೂರು ಹಿರಣ್ಯನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ರಾಜನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ನೂರು ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ದಂಡಿಸಲಾರ' ಎಂದು. ಇದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ವಿಕವಚನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - 'ಗರ್ಭಾಃ ಶತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಿಕವಚನವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯು ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದರೆ 'ವಿಪ್ರಾಃ ಭೋಜ್ಯಂತಾಮ್' 'ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವಿಪ್ರರೂ ಭೋಜನ ಮಾಡಲಿ' ಎಂದೂ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರಸಮುದಾಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ವಿಪ್ರರಿಗೂ ಭೋಜನವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಕೃತ 'ಜನ್ಮಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪಿ ವಾಕ್ಯಸಮಾಪ್ತೇಃ ದರ್ಶನಾಚ್ಚ' ಎಂದು ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವಾಕ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ವಿಪ್ರರಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಾಕ್ಯವು ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಆದಾಗ ವಿಪ್ರರ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಊಟ ಬಡಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ 'ವಿಪ್ರಾಃ ಭೋಜ್ಯಂತಾಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಸಮುದಾಯದ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ

ಅಗುತ್ತಿರಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ವಾಕ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೆ ಇದು ಹೇಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಶಬ್ದವು ‘ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರರೂಪವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಕ್ತಿದ್ವಾರಾ ತತ್ಪಲಭೂತಪ್ರಯೋಜ್ಯವ್ಯಾಪಾರ-ರೂಪಭೋಜನಲಕ್ಷಕವಾಗಿದೆ’. ಉಟ ಹಾಕುವನ ವ್ಯಾಪಾರವು ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿದೆ. (ಬಡಿಸುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರ.) ಇದರ ಫಲ ಪ್ರಯೋಜನ ವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಭೋಜನ. ಈ ಭೋಜನವನ್ನು ವಾಕ್ಯಶಬ್ದವು ಲಕ್ಷಣಯಾ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಫಲವಾದ ಭೋಜನವಾದರೂ ಅನ್ವದ ಅದನರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಫಲವಾಗಿದೆ. ಅನ್ವದ ಅದನರೂಪವಾದ ಭೋಜನವಾಗಲಿ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವಿಪ್ರರಲ್ಲಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಅನ್ವವನ್ನು ತಿನ್ನುವಿಕೆಯಾಗಲೀ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಕೈಯ್ಯಿಡದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ‘ವಾಕ್ಯಶಬ್ದೇನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಫಲಮುಚ್ಯತೇ’ ವಾಕ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಫಲವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ’ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯ-ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಫಲವೆಂಬ ನಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕೈಯ್ಯಿಡಸಮ್ಮತಿಯು ಇದೆಯೆಂದಾಯಿತು.

ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವಚನದಿಂದ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆಂಬ ಮಾತು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ್ದೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವು ಆಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವೇ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ‘ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವ್ಯಸ್ತಪದಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದೊಂದು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಾವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳೆನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ರಾಮಾನುಜರರು ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾದಿ ಹೇತುತ್ವಸಮುದಾಯವೆಂಬ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಜನ್ಮಾದಿ’ ಎಂಬ ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣ ಒಪ್ಪಲು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಇವರು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಜನ್ಮಕೃತ್ಯತ್ವ’ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಬಾರದಿದ್ದಾಗ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅವರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರತಿತಯಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಬೇಕು. ಜನ್ಮಕೃತ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ನಿರತಿತಯಮಹತ್ವ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇವರ ವಾದ. ಆದರೆ ಇವರು ಕೇವಲ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಯುಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು, ನಿಯಮನಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮನಾದಿಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಲಾಭವನ್ನು ಇವರಿಂದ ಉಪವಾದಿಸಲಾಗದು. ಆಪ್ತೇ ಅಲ್ಲದೇ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗಷ್ಟೇ ನಿರತಿತಯಮಹತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸಮುದಾಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪ- ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಣಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಕೃಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದಿರಬೇಕಿತ್ತು ಎಂದು. ಆದರೆ ಜನಸಾರಾಂಗನೇ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಕಾರಣನೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ತರಹದ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಅವರೂ ಸಹ 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಅನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಇರದಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂಬ ಅವರ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಯತ್ರ ಸಾಸ್ತಾದಯಃ ಸಾ ಗೌಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿದ್ದರೂ ಗೋಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यच्चोक्तं 'परैर्जन्मादिकारणत्वं तटस्थलक्षणमानन्दादिरेव स्वरूपलक्षणमिति, तत्र, न तावद्विषयगतागते स्वरूपतटस्थलक्षणे इति युक्तम्, काकादेर्गृहे, कारणत्वस्य

(१) पञ्चपादिका - अस्य जगतः इत्यादिना भाष्येण लक्ष्यस्य ब्रह्मणः स्वरूपलक्षणं कथयितुमुपक्रमते । द्विविधं हि लक्षणम् - उपलक्षणं विशेषणलक्षणं च । तत्रेदं लक्षणं प्रपञ्चधर्मत्वात् पृथग्भूतमेव कारणमुपलक्षयति न विशेषणत्वेन । अतः पृथक् स्वरूपलक्षणकथनम् । नामरूपाभ्यां व्याकृतस्येति ॥

पञ्चपादिकाविवरणम् - लक्षणमनूय लक्ष्यस्वरूपं कथयितुमुत्तरं भाष्यमित्याह - अस्य जगत इति ॥ ननु न तावदिदं विशेषणलक्षणम्; प्रपञ्चजन्मादिकारणत्वस्य प्रपञ्चोपाधित्वात्, निरुपाधिकब्रह्मस्वरूपलक्षणकथनमन्तरेण सोपाधिकधर्मप्रतिपत्त्या-योगात्, नाप्युपलक्षणमेतत्; लक्ष्यस्य ब्रह्मशब्दार्थत्वायोगादवच्छेदादिति, तत्राह - द्विविधं हि लक्षणमित्यादि ॥ उपलक्षणत्वेऽपि नाद्वितीयस्वरूपलक्षणविरोधः; यद्रजतमित्यभात् सा शुक्तिरिति वद् मिथ्याभूतेनापि प्रपञ्चकारणत्वेनोपलक्षणयोगात् । असाधारणसंबन्धो हि लक्षणनिमित्तम्, - न लक्षणसत्यत्वम्; काकादीनामसंबद्धानां गृहोपलक्षणत्वदर्शनादिति ॥ सत्य-ज्ञानानन्दप्रत्यगात्माद्वितीय-ब्रह्मपदार्थेऽप्रसिद्धेऽपि बृहत्त्वमात्रस्य प्रसिद्धत्वात् तदनु-वादेन सन्नहितपदार्थसंसर्गसमाप्यदि विशिष्टब्रह्म प्रतिपत्तुं शक्यते, इति ब्रह्मप्रतिपादनपरं सत्यादिवाक्यम्, अर्थात्तदेव लक्षणम्, इति न सत्यज्ञानानन्द ब्रह्मस्वरूपलक्षणस्य सिद्धानुवादप्रसङ्ग इति ।

ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ, अध्यासतदस्यलक्षणस्य कारणत्रितयजन्यत्वस्य चाध्यासे सत्त्वेन स्वरूपलक्षणत्वापातात् । आनन्दादेः स्वरूपलक्षणत्वाभावप्रसङ्गाच्च । एतेन - सत्यासत्ये स्वरूपतदस्यलक्षणे इति निरस्तम् । काकादेरध्यासतदस्यलक्षणस्य च गृहादावकल्पितत्वात् । ननु कारणतापि विशिष्टे, न तु शुद्ध इति चेन्न, शुद्धेऽसतोऽसम्भवादिप्रसङ्गेन तल्लक्षणत्वायोगात् । न च लक्षणत्वस्यैवाभावे तद्विशेष-
तदस्यलक्षणत्वं युक्तम् । शाखास्यूततारादिकं तु न चन्द्रारुन्धत्यादिलक्षणत्वे-
नोच्यते, किन्तु चन्द्रादिव್ಯक्तिं प्रदर्श्य स चन्द्र इत्यादिकं वक्तुम् । प्रकृते तु न
तथा, शब्दैकगम्यशुद्धरूपस्य मानान्तरायोग्यत्वात् । न च “यतो वा” इत्यादि-
वाक्यमेवाभिधया कारणत्वमुपस्थाप्य पुनः तन्मुखेन लक्षणया कारणत्व-
रहितमानन्दैकरसं शुद्धं बोधयतीति युक्तम्, सकृत्प्रयुक्ते वृत्तिद्रव्यायोगात् ।
केवललक्षणयैव शुद्धबोधनसम्भवेनाभिधया कारणत्वोपस्थापनवैयर्थ्याच्च ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳು
ಅನಂದಾದಿಗಳು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂದು.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ
ಇರುವಂತಹದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವಂತಹದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ?
ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ನೀವು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಗುರುತಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹವುಗಳೇ ಆಗಿವೆ -
ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿದೆ ಶಾಕಿಯು ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆ.
ದೋಷ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿವರ್ಷ ಇವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವಂತಹದ್ದು ಅಧ್ಯಾಸತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ.
ಇದೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಅಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೇ
ಆಗಬೇಕಾದೀತು.

ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಅನಂದಾದಿಗಳು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಬೇಕಾದೀತು.
ಅನಂದಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಏಕೈಕವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ
ಲಕ್ಷಣವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬರಲಿಲ್ಲ.

‘ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವು ಸತ್ಯ, ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಅಸತ್ಯ’ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ವಿಕಲ್ಪವೂ ಇದರಿಂದ
ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾದ ಶಾಕಿಯಾಗಲೀ ಅಧ್ಯಾಸತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಲೀ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು

ಮತ್ತೊಂದು ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪ- ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಣಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದಿರಬೇಕಿತ್ತು ಎಂದು. ಆದರೆ ಜನಶಾರಣನೇ ಸ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದಂತೆ ತಿಳಿಸಲು ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ತರಹದ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಅವರೂ ಸಹ 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಆನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಇರದಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಲಕ್ಷಣ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂಬ ಅವರ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಯತ್ರ ಸಾಸ್ವಾದಯಃ ಸಾ ಗೌಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವಿದ್ದರೂ ಗೋಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यच्चोक्तं 'परैर्जन्मादिकारणत्वं तटस्थलक्षणमानन्दादिरेव स्वरूपलक्षणमिति, तत्र, न तावलक्ष्यगतागते स्वरूपतटस्थलक्षणे इति युक्तम्, काकादेर्गृहे, कारणत्वस्य

(೧) ಪञ್ಚಪಾದಿಕಾ - ಅಸ್ಯ ಜಗತಃ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಭಾಷ್ಯೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಂ ಕಥಯಿತುಮುಕ್ರಮತೇ । ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಮ್ - ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ವಿಶೇಷಣಲಕ್ಷಣಂ ಚ । ತತ್ರೇದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಪञ್ಚಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಪೃಥಗ್ಭೂತಮೇವ ಕಾರಣಮುಪಲಕ್ಷಯತಿ ನ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ । ಅತಃ ಪೃಥಕ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಕಥನಮ್ । ನಾಮರೂಪಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಕೃತಸ್ಯೇತಿ ॥

ಪञ್ಚಪಾದಿಕಾವಿವರಣಮ್ - ಲಕ್ಷಣಮನುಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪಂ ಕಥಯಿತುಮುಕ್ತರಂ ಭಾಷ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಅಸ್ಯ ಜಗತ ಇತಿ ॥ ನನು ನ ತಾವದಿದಂ ವಿಶೇಷಣಲಕ್ಷಣಮ್; ಪ್ರಪञ್ಚಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಪञ್ಚೋಪಾಧಿತ್ವಾತ್, ನಿರೂಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕಥನಮನ್ತರೇಣ ಸೋಪಾಧಿಕಧರ್ಮಪ್ರತಿಪತ್ಯಾ-ಯೋಗಾತ್, ನಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್; ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಾಪೋಗಾದವಚ್ಛೇದಾದಿದಿ, ತತ್ರಾಹ - ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಾದಿ ॥ ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇಽಪಿ ನಾಧಿವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಿರೋಧಃ; ಯದ್ರಜತಮಿತ್ಯಭಾತ್ ಸಾ ಶ್ರುತಿರೀತಿವದ್ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತೇನಾಪಿ ಪ್ರಪञ್ಚಕಾರಣತ್ವೇನೋಪಲಕ್ಷಣಯೋಗಾತ್ । ಅಸಾಧಾರಣಸಂಬಂಧೋ ಹಿ ಲಕ್ಷಣನಿಮಿತ್ತಮ್, - ನ ಲಕ್ಷಣಸತ್ಯತ್ವಮ್; ಕಾಕಾದೀನಾಮಸಂಬಂಧಾನಾಂ ಗೃಹೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವದರ್ಶನಾದಿದಿ ॥ ಸತ್ಯ-ಜ್ಞಾನಾನಂದಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾದ್ವಿತೀಯ-ಬ್ರಹ್ಮಪದಾರ್ಥೇಽಪ್ರಸಿದ್ಧೇಽಪಿ ಬೃಹತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತದನು-ವಾದೇನ ಸನ್ನಿಹಿತಪದಾರ್ಥಸंसर्गसमाप्यदि विशिष्टब्रह्म प्रतिपत्तुं शक्यते, इति ब्रह्मप्रतिपादनपरं सत्यादिवाक्यम्, अर्थात्तदेव लक्षणम्, इति न सत्यज्ञानानन्द ब्रह्मस्वरूपलक्षणस्य सिद्धानुवादप्रसङ्ग इति ।

ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ, अध्यासतटस्थलक्षणस्य कारणत्रितयजन्यत्वस्य चाध्यासे सत्त्वेन स्वरूपलक्षणत्वापातात् । आनन्दादेः स्वरूपलक्षणत्वाभावप्रसङ्गाच्च । एतेन - सत्यासत्ये स्वरूपतटस्थलक्षणे इति निरस्तम् । काकादेरध्यासतटस्थलक्षणस्य च गृहादावकल्पितत्वात् । ननु कारणतापि विशिष्टे, न तु शुद्ध इति चेन्न, शुद्धेऽसतोऽसम्भवादिप्रसङ्गेन तल्लक्षणत्वायोगात् । न च लक्षणत्वस्यैवाभावे तद्विशेष-तटस्थलक्षणत्वं युक्तम् । शाखास्पूलतारादिकं तु न चन्द्रारूपत्वादिलक्षणत्वे-नोच्यते, किन्तु चन्द्रादिव्यक्तिं प्रदर्श्य स चन्द्र इत्यादिकं वक्तुम् । प्रकृते तु न तथा, शब्दैकगम्यशुद्धरूपस्य मानान्तराधोपत्त्यात् । न च “यतो वा” इत्यादि-वाक्यमेवाभिधया कारणत्वमुपस्थाप्य पुनः तन्मुखेन लक्षणया कारणत्व-रहितमानन्दैकरसं शुद्धं बोधयतीति युक्तम्, सकृत्प्रयुक्ते वृत्तिद्वयायोगात् । केवललक्षणयैव शुद्धबोधनसम्भवेनाभिधया कारणत्वोपस्थापनवैयर्थ्याच्च ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳು ಆನಂದಾದಿಗಳು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳು ಎಂದು.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣತತ್ವಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವಂತಹದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ? ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ನೀವು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಗುರುತಿಸುವುದಲ್ಲ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹವುಗಳೇ ಆಗಿವೆ - ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿದೆ ಶಾಕಿಯು ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆ. ದೋಷ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿವರ್ಷ ಇವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವಂತಹದ್ದು ಅಧ್ಯಾಸತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ. ಇದೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಅಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಆಗಬೇಕಾದೀತು.

ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಆನಂದಾದಿಗಳು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಏಕೈಕವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ ಲಕ್ಷಣವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬರಲಿಲ್ಲ.

'ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವು ಸತ್ಯ, ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಅಸತ್ಯ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಇದರಿಂದ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾದ ಶಾಕಿಯಾಗಲೀ ಅಧ್ಯಾಸತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಲೀ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು

ಅಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಸತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ತಟಸ್ಥತ್ವವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಹೊರತು ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಇಲ್ಲವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಅಸಂಭವದೋಷವಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವು ಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೇ ಆಗಲಿಲ್ಲವೋ ಆವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ತಟಸ್ಥತ್ವವು ದೂರತೋಷಾಸ್ತವಾಯಿತು.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಶಾಖಾಗ್ರವು, ಅರುಂಧತಿಗೆ ಸ್ಥೂಲಕಾರಕವು ಹೇಗೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಕಾರಣತ್ವವೂ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ - ಇದೂ ತಪ್ಪು, ಶಾಖಾಗ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಚಂದ್ರಾದಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ 'ಇದು ಚಂದ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರುತ್ಯೇಕಸಮಧಿಗಮನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯ-ನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವೇ ಮೊದಲು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾರಣತ್ವಮುಖದಿಂದ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದರೂ ಕಾರಣತ್ವರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನಂದೈಕಸ್ವಭಾವನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಒಮ್ಮೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಶಬ್ದವು ಎರಡು ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಬ್ದಬೋಧವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ವೃತ್ತಿದ್ವಯವು ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣಾದಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧನ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ, ವ್ಯರ್ಥ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಪದ್ಯ: = ಅದ್ವೈತಿಕೇಂದ್ರ, ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಮ್ = ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ
ಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್ = ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಲಕ್ಷಣ.

ಪ್ರಕಾಶ: - "ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯೇತಿ ತೇನೈತದ್ವಿಣೋರೇವ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್" ಇತ್ಯನುಬ್ಬಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತಂ
ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಸಮರ್ಥಯಿತುಮದೈತುಕ್ತತದಸ್ಯತ್ವಮನುಚ ನಿರಾಹ - ಯಚೇತಿ । ಯಾ ಚಂದ್ರಸ್ಯ
ಶಾಖಾಗ್ರಂ ತದಸ್ಯಲಕ್ಷಣಂ, ಪ್ರಕೃತಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಂ, ತದ್ವದಿತಿ ಭಾವ: । ಅತ್ರ ಯಥಾಪಿ
ತದಸ್ಯಲಕ್ಷಣಮೇವಾನುವದಿನಿಂ, ನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಂ, ತಸ್ಯಾನುಮತತ್ವಾದವಿರೋಧಿತೇನಾ-

दृश्यत्वाच्च । तथाऽपि तदस्यस्य लक्षणं तत्रातिव्याप्तमिति वक्तुं वा, तल्लक्षण-
मत्रास्तीति तद्वदिदमपि स्वरूपलक्षणमिति वक्तुं वा, विभागेणैवामयुक्त इति वक्तुं
वेति ध्येयम् । के ते स्वरूपतदस्यलक्षणे, लक्ष्यगतागते वा, सत्यासत्ये वा, यावत्
स्वबोध्यव्यावृत्तिभाव्यभाविनी वा, यावल्लक्ष्यभाव्यभाविनी वा, लक्ष्यान्तर्गतान्तर्गते
वा, निरुपाधिकसोपाधिकरूपे वा, स्वतोव्यावर्तकव्यावर्तकान्तरोपस्थापकरूपे वा,
विशेषणोपलक्षणरूपे वेत्यष्टधा विकल्पार्थं निराह - तत्रेति । षष्ठ्यन्तानां 'सत्त्वेन'
इत्यनेनान्वयः । कारणेति । दोषसंस्कारेन्द्रियसम्प्रयोगरूपकारणत्रितयेत्यर्थः ।।
आनन्दादेरिति । तस्य ब्रह्मैक्येन तदनिष्ठत्वादिति भावः । एतेन - तदस्य-
लक्षणलक्षणस्य लक्ष्यागतत्वस्य स्वरूपलक्षणे आनन्दादावतिव्याप्तिः, कारणत्वादा-
वसम्भवश्चोक्त इति ध्येयम् । द्वितीयं निराह - एतेनेति । लक्ष्ये अनध्यस्ताध्यस्तरूपे
इत्यर्थः । काकादेरिति । तत्र तदस्यलक्षणमव्याप्तमित्युक्तं भवति । यदुक्तं - ब्रह्मणि
कारणत्वस्य सत्त्वेनेत्यादि, तत्र, मायावच्छिन्नं ब्रह्म कारणमिति पक्षे कारणत्वस्य
मायाविशिष्टगतत्वेन शुद्धगतत्वाभावादित्याशङ्क्य निरस्यति - नन्विति । आदि-
पदेनातिव्याप्तिः, शुद्धस्यैव जिज्ञास्यब्रह्मतया लक्ष्यत्वेनालक्ष्ये विशिष्टे गतत्वात् ।
उपलक्षणमेतत् । मायाब्रह्मणी सूत्रद्वयमिव रज्जौ कारणमिति पक्षे कारणत्वस्य
ब्रह्मणि सत्त्वेन स्वरूपलक्षणत्वापत्तिः, मायायामतिव्याप्तिः । मायैव तु कारणं
ब्रह्म त्वधिष्ठानमिति पक्षेऽसम्भवोऽतिव्याप्तिश्चेत्यपि बेध्यम् । स्वरूपलक्षणस्यैव
लक्ष्यस्यत्वनियमो न तदस्यस्येत्यत आह - न चेति । असम्भवादिना
लक्षणत्वस्यैवाभावे इत्यर्थः । कथं तर्हि लक्ष्यानिष्ठमपि शाखादिकं
चन्द्रादितदस्यलक्षणमित्यत आह - शास्त्रेति । नन्विहापि "तद् ब्रह्म" इति वक्तुं
"यतो वै" इत्यनेन कारणत्वमुच्यते, न तु लक्षणत्वेनेत्यत आह - प्रकृते
त्विति । "किं लक्षणकं पुनः तद् ब्रह्मेत्यत आह" इति त्वदीयभाष्ये
लक्षणत्वोक्तिविरोधात्, त्वदभिमतं ब्रह्मणि ब्रह्मपदशक्तेरभावेन तदर्थं तद् बोधाय
तदुक्त्ययोगाच्चेति भावः । किञ्च तस्य शुद्धस्य बोधनमपि चन्द्रादेरिव प्रत्यक्षेणाप-
शब्देन । आद्ये दोषमाह - शब्दैकेति । उपलक्षणमेतत् । प्रत्यक्षेण तद्बोधने
शाखादेरिव प्रत्यक्षस्यैव कस्यचिज्ज्ञापकस्य वाच्यत्वेना तादृशकारणत्वोक्त्य-

ಅಸಮ್ಮವಾದಿಪ್ರಸङ್ಗೇನೆತಿ । ಆದಿಶಬ್ದೇನೆತರಭೇದಸಾಧನೆ ಸ್ವರೂಪಾಸಿद्धಿಪರಾಮರ್ಶ ಇತ್ಯಪ್ಯಾहुಃ ।
 ಆದೇ ಆದಿಪದೋಕ್ತಾಪ್ಯಾಸಿद्धಿತಿಪೇಽಸಮ್ಮವ ಇತಿ ವಿವೇಕಃ । ನನು ಲಕ್ಷಯೇಽಸತ್ತ್ವೇನಾಸಮ್ಮವಾದಿ
 ಪ್ರಸङ್ಗೇನ ತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವಾಭಾವೇಪಿ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ
 ಚೇತಿ । ನನು ಲಕ್ಷ್ಯಾನಂತರ್ಗತಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ತಲ್ಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾದೇವ
 ಚಂದ್ರಾರ್ಥತ್ವಾಘಗತಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಖಾಗ್ರಸ್ಥೂಲತಾರಕಾದೇಶ್ಚಂದ್ರಾರ್ಥತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣತ್ವದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತೋ
 ದೃಶ್ಯಂತ ಎವ ವಿಷಮ ಇತ್ಯಾಹ - ಶಾಸ್ತ್ರಾಗ್ರೇತಿ । ನನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಪಿ ನ
 ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಕ್ತಿಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತು ತದ್ವೇತ್ಯಾದಿವಕ್ತುಮೇವೇತಿ ನೌಕ್ತದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ
 - ಪ್ರಕೃತೇತ್ವೇತಿ । ತತ್ರ ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಕಾಣಿಭೂತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರಿವ ಪ್ರಕೃತೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ
 ಕಾರಣಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು ಪ್ರಕೃತೇಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮನುಮಾನಂ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ ಭವತ್ವಿತ್ಯತ
 ಆಹ - ಶಬ್ದೇಕಗಮ್ಯೇತಿ । ಅನ್ಯಥಾ ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷ ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ
 ಭಾವಃ । ಯತ್ಸ್ವರೂಪೋಪಸ್ಯಾಪಕಂ ತತ್ತಟಸ್ಥಮ್ । ಕಾರಣತ್ವಾದೇಶ್ಚ ತಾದೃಶತ್ವಾತ್ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವಂ
 ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಾಶಾಙ್ಕ್ಯ ನಿರಾಕರೋತಿ - ನ ಚೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ತೇನೈತದ್ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ । ಹೀಗೆ ಅನುಮ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ
 ಹೇಳಿರುವ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಆದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳಿದ
 ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚಂದ್ರನು ಯಾರೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ 'ಮರದ ಕೊಂಚೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಚಂದ್ರ' ಎಂದು
 ಪರಿಚಯಸಬಹುದು. ಅಥವಾ 'ಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನು ಚಂದ್ರ' ಎಂದೂ ಪರಿಚಯಸಬಹುದು.
 ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವೂ ಚಂದ್ರನ ಲಕ್ಷಣ. ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶವೂ ಚಂದ್ರನ ಲಕ್ಷಣ. ಆದರೆ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವು
 ಚಂದ್ರನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ. ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಪ್ರಕೃತ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವುದಂತೆ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವು
 ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶದಂತೆ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಆದ್ವೈತಿಗಳ
 ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಆನಂದಾದಿಗಳು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಅವರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ನಾವೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದೇವೆ.
 'ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅವರು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ನಾವು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
 ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಪ್ರಕೃತ ವಿವಾದ, ಹೊರತು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವೇ ಇಲ್ಲ.
 'ಪರೋಕ್ಷೇ ದೂಷ್ಯ ವಿವಾಂಶಃ ಮಿತ್ಯಃ ಶಬ್ದೇರನೂದ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಮಾತಿನಂತೆ ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ
 ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದರು? ಅನುಮತವೂ ಅದೂಷ್ಯವೂ ಆದ ಸ್ವರೂಪ-
 ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಬಾರದಿತ್ತು. ಕೇವಲ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು.

ಸಮಾಧಾನ :- ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು ಒಬ್ಬ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಿವೆ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

೧) ಅದ್ವೈತಿಗಳು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಹಾಗು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆಮಾಗ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ೨) ಅಥವಾ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ ಲಕ್ಷಣ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುವ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಹ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ೩) ಅಥವಾ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅನೇಕ ವಿಶಲಗುಣದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. -

ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಎಂದರೆ ಏನು? ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದರೆ ಏನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿ -

ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ? ಸತ್ಯವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ಅಸತ್ಯವಾದದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದೋ? ಲಕ್ಷಣಬೋಧ್ಯವಾದ ವಾವೃತ್ತಿಯ ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಇರುವಂತಹದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಇಲ್ಲದಿರುವಂತಹದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ? ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ? ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ? ನಿರುಪಾಧಿಕ ರೂಪವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ಸೋಪಾಧಿಕರೂಪವಾದದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ? ಸ್ವತಃವ್ಯವರ್ತಕವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ವ್ಯಾವರ್ತಕಾಂತರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತಹದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ? ವಿಶೇಷಣವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ, ಉಪಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದೋ?

ಈ ಎಂಟರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾಗೆಯು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಕಾಗೆಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಬಾರದೆಂಬ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಬಂತು. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ ಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಯಾವುದೇ ಅಧ್ಯಾಸವಾದರೂ ದೋಷ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿವರ್ತಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ದೋಷಾದಿತ್ರಿತಯಜನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಗತವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆನಂದಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆನಂದಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಲಕ್ಷ್ಯಗತತ್ವ' (ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು)ವು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಆನಂದಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದ ಲಕ್ಷಣವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾದ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂತೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು.

ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವು ಸತ್ಯ. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಅಸತ್ಯ. ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾದ ಕಾಗೆಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿತವಲ್ಲ. ಅಧ್ಯಾಸ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಅಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕಲಿತವಲ್ಲ. ಕಲಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಅಸತ್ಯತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಅಸತ್ಯತ್ವವು ಕಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾಸ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಸತ್ಯ ಎಂದರೆ ಆಕಲಿತ. ಅಸತ್ಯ ಎಂದರೆ ಕಲಿತ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಕಲಿತತ್ವಂ ತಟಸ್ಥತ್ವಂ' ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಕಲಿತತಟಸ್ಥತ್ವ ಏನು ಅರ್ಥ? ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಲಿತ ಎಂದೋ? ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲಿತ ಎಂದೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಕಲಿತಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಇನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲಿತವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ಏತೇನ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದಿರಿ, ಅದು ತಪ್ಪು. ಮಾಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈಗ ಕಾರಣತ್ವವು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆ ಹೊರತು ಶುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಏನೇ ಆಗಲಿ ಶುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಭವದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಜಿಜ್ಞಾಸನಾದವನು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ. ಅವನೇ ಲಕ್ಷ್ಯ. ವಿಶಿಷ್ಟನು ಅಲಕ್ಷ್ಯ. ಅಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧನ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಬಂತೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೋಷಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೆಣೆಯಲಿಟ್ಟ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೇಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುತ್ತವೋ, ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಯಾ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮರು ಕಾರಣರು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಪ್ತವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ತಟಸ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣತ್ವವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂತೆಂದು ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮಾಯಾದಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬಂತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮಾಯಾದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಮಾಯಾವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾಯೆಗೆ ಕೇವಲ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಭವ. ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಬಂತೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಸಂಭವಾದಿದೋಷವಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗದಿದ್ದರೂ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಏನು ತೊಂದರೆ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಮೊದಲು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಅನಂತರ ತಟಸ್ಥವೋ? ಸ್ವರೂಪವೋ? ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಸಂಭವಾದಿದೋಷದಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಲಕ್ಷಣವೆಂದೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಮಾತು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ?

ಆಕ್ಷೇಪ - ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ನಿಯಮವೇನು ಇಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಇದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಮರದ ಕೊಂಬೆಯು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಚಂದ್ರನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಆರುಂಧತೀನಕ್ಷತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸ್ಥೂಲವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ನಕ್ಷತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಆರುಂಧತೀನಕ್ಷತ್ರ ಬಹಳ ಸಣ್ಣದಾಗಿರುತ್ತದೆ.) ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಇದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ - ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮರದ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಚಂದ್ರನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಚಂದ್ರನನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಶಾಖಾಗ್ರವನ್ನು ದ್ವಾರವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಲು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ, ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - 'ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಮ್ ಪುನಸ್ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ' 'ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೇನು?' ಎಂದು ನಿಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಲಿಕೆ ನೀಡಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಈಗ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತಿದೆ.

ಮತ್ತು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅದರಂತೆ ಶುದ್ಧನ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಆಗಮದಿಂದಲೋ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಶುದ್ಧನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಜಿಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ' ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂಬ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನೂ (ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ) ತಿಳಿಯಬೇಕು. - ಶುದ್ಧನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಕವಾದದ್ದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತಹದ್ದೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಚಂದ್ರನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧ. ಅವನಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಕವಾದ ಶಾಖಾಗ್ರವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ ನೀವು ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಆಗಮದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿ - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅವನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಬಂದಿದೆ. ಅವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಶುದ್ಧನ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ ಬರುತ್ತಿದೆಯೋ?

ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧನ ಬೋಧ ಬರುತ್ತಿದೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗದು. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಮೊದಲು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ಶಾಖಾಮುಖದಿಂದ ಚಂದ್ರನು ತಿಳಿದಂತೆ ಕಾರಣತ್ವಮುಖದಿಂದ ಶುದ್ಧನನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಆದೂ ಸಹ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕಾರಣತ್ವರಹಿತನಾದ ಆನಂದೈಕಸ್ವಭಾವನಾದ ಶುದ್ಧನನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಇದು ಹೇಗೆ

ಸಾಧ್ಯ? ಒಮ್ಮೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವೃತ್ತಿಗಳು ಬರಲಾರವು. ಶಕ್ತಿಯಂತೆ ಲಕ್ಷಣವೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿ ಹಾಗು ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿ ಎರಡನ್ನೂ ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ತಪ್ಪು.

ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು (ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ) ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಲಕ್ಷಣೆಯು ಪದವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ನೀವು ವಾಕ್ಯವೃತ್ತಿ ಎಂದದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ನ್ಯಾಯಾಮೃತದ ಅಖಂಡಾರ್ಥತ್ವಭಂಗಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ನೋಡಿರಿ.

ಮತ್ತು ಮೊದಲು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ನಂತರ ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವಿರಮ್ಯವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ವಿರಮ್ಯವ್ಯಾಪಾರವು ಚೇತನನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮ ಹೊರತು ಜಡದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರವಲ್ಲ.

ಅಕ್ಷೇಪ - 'ಗಂಗಾಯಾಂ ಘೋಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಪದವು ಮೊದಲು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಅದೇ ಪದವು ಲಕ್ಷಣಯಾ ತೀರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ 'ವಾಯುವ್ಯ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ ದೇವತಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮೊದಲು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಗಾಮಿತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರಾಶಸ್ತವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆ ನಾವು ಹೇಳಿದರೆ ಏನು ತಪ್ಪು?

ಸಮಾಧಾನ - ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಛಾಂತಿ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಪದವೇ ವೃತ್ತಿದ್ವಯದಿಂದ ಎರಡರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಒಂದೇ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತೀರವನ್ನಷ್ಟೇ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಶಬ್ದಬೋಧವನ್ನು ಹೊಂದುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಶಬ್ದತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೊದಲು ಪ್ರವಾಹ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ತೀರ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. 'ವಾಯುವ್ಯ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ ದೇವತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ನೀವು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಹೀಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವುನಃ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದ ಸಂಗತಿ.

ಗಂಗಾಪದವು ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ನೀವೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರಿ. ಅದರಿಂದಲೇ ನಿಮ್ಮ ಶುದ್ಧಜ್ಞತನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಬೇಡವಾದ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯನ್ನಾದರೂ ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ? ವ್ಯರ್ಥಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಇನ್ನಾದರೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು.

ಅಕ್ಷೇಪ - ನಮ್ಮ ಚಿಂತನೆ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಂಬಂಧ ಇರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ತೀರಕ್ಕೆ ನದಿಯ ಸಂಬಂಧ ಇದೆ. ಲಕ್ಷಣಮಾಡಲು ಅದು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಕೂಡ. ಆದರೆ ನೀವು ಹೇಳುವ ಶುದ್ಧಜ್ಞತನು ಅಸಂಗನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವುದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಅವನಿಗಿಲ್ಲ. ನೀವು ಹೇಳಿದ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಹೇಳಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಚಿಂತನೆಗಳೆಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಮನದಟ್ಟಾಯಿತು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜನ್ಮಾದಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ದೇವದತ್ತನ ಮನಗೆ ಕಾಗೆಯು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಆನಂದಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಏಕೈಕವಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕು. ಆವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಲಕ್ಷಣ ಬದಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಸಂಭವದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ನಿಲುವು ಅಸಮೀಚೀನವಾಗಿದೆ.

ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದ ನಿರ್ವಚನವೇ ಅಶಕ್ಯ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एतेन - 'यतः' इत्यनेनैव पदेन शुद्धप्रतीतिरिति निरस्तम् । शुद्धरूपस्य तेनैव सिद्धत्वेन शेषवैयर्थ्यात् । सत्यज्ञानादिवाक्यान्तरेण शुद्धसिद्धी तु कारणवाक्य-वैयर्थ्यम् । नहि 'प्रकृष्टप्रकाशश्चन्द्रः' इत्युक्त्वा शाखाग्रमपि दर्शयन्ति । न वा प्रकृष्टप्रकाशत्वादिज्ञानानुपायमन्यदेवोक्त्वा 'प्रकृष्टप्रकाशश्चन्द्रः' इति वदन्ति । न च 'जगत्कारणं ब्रह्म' इत्यनुक्त्वा "आनन्दो ब्रह्म" इति वक्तुमशक्यम् । नापि यावत् स्वप्रत्याप्यव्यावृत्तिभाव्यभाविनी स्वरूपतटस्थलक्षणे, त्वन्मते यावद् व्यावृत्तिभाविव्यावर्तकान्तराभावेनास्यैव यावद् व्यावृत्तिभावित्वावश्यंभावात् । अध्यासतटस्थलक्षणेऽतिव्याप्तेश्च । अत एव न यावल्लक्ष्यभाव्यभाविनी स्वरूप-तटस्थलक्षणे, । अलक्ष्यव्यावर्तकस्याभावे लक्ष्यस्यानवस्थानाच्च । न ह्यक्षीराद् व्यावर्तकहीनं क्षीरम् । न वाऽक्षीरदशायामसन्माधुर्यविशेषो न क्षीरस्वरूप-लक्षणम् । "ईशानः प्रभुरव्ययः । अद्वैतः सर्वभावानां देवस्तुर्यो विभुः स्मृतः । "तुरीयं तत्सर्वदृक् सदा" इत्यादिश्रुत्या कारणत्वादेरपि यावल्लक्ष्यभावित्वाच्च ।

ಅನುವಾದ - ಇದರಿಂದ 'ಯತಃ' ವಾ 'ಇತ್ಯು' ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಯತಃ' ಎಂಬ

ಪದದಿಂದಷ್ಟೇ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರತಿತಿ ಬರುತ್ತದೆ' ಎಂಬುದೂ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧನಾದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಪದಗಳೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾದವು.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಲಾರ. ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ವಾಕ್ಯಾಂತರಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. "ಪ್ರಕೃಷ್ಣಪ್ರಕಾಶಶ್ಚಂದ್ರಃ" ಎಂದು ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪುನಃ ಶುಭಾಗ್ರವನ್ನು ಯಾರೂ ತೋರಿಸಲಾರರು. ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃಷ್ಣಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶಾಖಾಗ್ರವು ಕಾರಣವೇ ಆಗದಿರುವಾಗ ಶಾಖಾಗ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸಿ 'ಪ್ರಕೃಷ್ಣಪ್ರಕಾಶಶ್ಚಂದ್ರಃ' ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾರರು.

ಪ್ರಕೃತ 'ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ 'ಬ್ರಹ್ಮನು ಆನಂದಸ್ವರೂಪ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು, ಎಂದೇನಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯತನಕ 'ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವು ಸತ್ಯ, ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಅಸತ್ಯ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಯಿತು.

ಇನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆ - ಸ್ವಭೋದ್ಯವಾದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ ಇರುವಂತಹದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ ಇಲ್ಲದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ. ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ತನಕ ಇರುವ ವ್ಯಾವರ್ತಕವು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಅಂತಹ ವ್ಯಾವರ್ತಕವೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು ಈ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು - ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವ ತನಕ ಇರುವಂತಹದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವ ತನಕ ಇಲ್ಲದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ. ಇದೂ ಸಹ ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇಲ್ಲದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ' ಎಂಬ ಮಾತೇ ತಪ್ಪು - ಅಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಧರ್ಮ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಷೀರವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಮಾಧುರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ನೀರು ಕ್ಷೀರವಾಗದಷ್ಟೇ. ಸೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲದೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಷೀರದಶೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ. ಮಾಧುರ್ಯವಿಶೇಷವು ಕ್ಷೀರದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಅಂಗೀಕಾರವಾದ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಕಾರಣತ್ವವು ನಿರಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆನ್ನಲು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿದೆ- "ಸಕಲ-ದುಃಖಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನೂ ಅಮುಕ್ತರ ಚೇಷ್ಟಕನೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿವರ್ತಕನಾದ್ದರಿಂದ

ಅದ್ವೈತಸ್ವರೂಪನೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಜೀವರಿಂದ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಭುವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ."

ಮತ್ತು "ತುರೀಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತೈನೇವ = ಯತಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ, ಯಾವತ್ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ-
ಭಾವ್ಯಭಾವಿನೀ = ಸ್ವಭೋಧವಾದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಷ್ಟು ಕಾಲ
ಇರುವ ಧರ್ಮವೇ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಅಷ್ಟು ಕಾಲ ಇಲ್ಲದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ಏತೇನೆತಿ । ತೃತೀಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ಸತ್ಯೇತಿ ।
ಉಭಾಭ್ಯಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಿದ್ಧಿರಸ್ತಿತ್ವೇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಉತ ಪರಂಪರಯಾ । ಆಥೇ ಆಹ -
ಕಾರಣೇತಿ । ಅನ್ತ್ಯ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ । ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇ ಅಭಿಧಾನೇ
ವಾ ಅನುಪಯೋಗಾತ್ ತದುಕ್ತಿರ್ವ್ಯರ್ಥೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತೃತೀಯಮಾಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ನಾಪೀತಿ । ಸ್ವಬೋಧ್ಯ-
ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ಯಾವಲ್ಪಕ್ಷ್ಯೇಽಸ್ತಿ, ತಾವತ್ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಂ ಸ್ವರೂಪಂ, ತಾವದವರ್ತಮಾನಂ ತದಸ್ಯಮ್ । ಅಸ್ತಿ
ಚೇದಂ ಪ್ರಕೃಶ್ಚಪ್ರಕಾಶತ್ವೇ ಕಾಕಾದೌ ಚೇತಿ ಭಾವಃ । ವ್ಯಾವರ್ತಕಾನ್ತರೇತಿ । ಸತ್ಯತ್ವಾದೇರ್ಲಕ್ಷ್ಯಾಭೇದೇನ
ತದಸ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದಸ್ಯೈವ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಧ್ಯಾಸೇತಿ । ಕಾರಣ-
ತ್ರಯಜನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಯಾವದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಚತುರ್ಥಂ ನಿರಾಚಢೇ - ಅತ
ಏವೇತಿ । ಉಕ್ತಾತಿವ್ಯಾಸೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನವಸ್ಥಾನಾಚೇತಿ । ಲಕ್ಷಣಂ ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾಲಕ್ಷ್ಯಾದ್
ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ ಸತ್ತ್ವವ್ಯಂ ಯಾವಲ್ಪಕ್ಷ್ಯೇಽಸ್ತಿ, ತಾವಲ್ಪಕ್ಷ್ಯಮಲಕ್ಷ್ಯಾದ್ವಾಚಾವರ್ತಯತಿ । ಸ್ವಸ್ಯೈವಾಭಾವೇ
ಕಥಮಿತ್ತರವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ವರೂಪಂ ಸಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಮವತಿಷ್ಠೇತ । ಅತಃ ಲಕ್ಷಣಂ ಚೈವಾಲಕ್ಷ್ಯಭಾವ್ಯೇವ
ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾತಥಾತ್ವೇ ಲಕ್ಷಣತ್ವಮೇವ ನೇತಿ ತದಸ್ಯತ್ವಂ ದೂರಾಪೇತಮ್, ಅತಃ
ಯಾವಲ್ಪಕ್ಷ್ಯಭಾವಿತ್ವಂ ತಸ್ಯೋಪೇಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಸೃಷ್ಟಿಚಾಢಭಾವಕಾಲೇಽಸತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಕಥಂ
ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ವೇತಿ । ತದಶಾಢಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸ್ಯೈವಾಭಾವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ । ಅಜ್ಞೀಕೃತ್ಯ ಚೇದುಕ್ತಮ್, ವಸ್ತುತಸ್ತ್ವಕಾರಣತಾದಶೈವ ನೇತ್ಯಾಹ - ಇಶಾನ ಇತಿ ।
ಮಾಣ್ಡುಕೇ "ಪ್ರಪಂಚೋಪಶಮಂ ಶಿವಮದ್ವೈತಂ ಚತುರ್ಥಂ ಮನ್ಯಂತೇ" ಇತಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಪಂಚೋಪಶಮಶಾಬ್ದೇನ
ಸರ್ವಾನಿಷ್ಠಿನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ವಮುಕ್ತ್ವಾ, ತತ್ರೈವಾರ್ಯೇ "ನಿವೃತ್ತೇಃ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಮಿಶಾನಃ ಪ್ರಭುರವ್ಯಯಃ"
ಇತ್ಯಾದಿಮನ್ತ್ರಸ್ಯೋಕ್ತತಯಾಽವ್ಯಯಪದೇನ ಕಾರಣತ್ವಾನುಪಗಮಸ್ಯೋಕ್ತೇಃ, "ನಿವೃತ್ತೇಃ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ"

ಇತ್ಯಸ್ಯಾನ್ವಯಾಃ 'ಕಾರಣಂ' ಇತಿ ಪದಸ್ಯಾವಶ್ಯಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯತ್ವಾತ್, ಪ್ರಭುಪದಸ್ಯ ವಾ ಕಾರಣತ್ವಾರ್ಥತ್ವಾದिति ಭಾವಃ । उक्तं च भगवत्पादैः - "सर्वदुःखानां निवृत्तेः कारणभूतस्तुरीयो देवः" इति । तथा च सर्वदुःखानां निवृत्तेः कारणं, 'ईशानां' मुक्तानां 'अनः' चेष्टकः, अनितेः पचाद्यच् । 'अद्वैतः' द्वैतशब्दितमिध्याज्ञान-निवर्तकः । 'सर्वभावानां' सर्वजीवानाम् 'देवः' प्राप्यः गत्यर्थत्वाद् दिवः इति मन्त्रपदानामर्थो ध्येयः । ब्रह्मत्वेन पराङ्गीकृततुरीयपरत्वदर्शनाया "अद्वैतः" इत्यादिशेषोक्तिः । "तुरीयं तत्सर्वदृक् सदा" इति कारणत्वाविनाभूतसार्वज्ञस्य ताटस्थ्येनाङ्गीकृतस्य सदातनत्वोक्तेरिति भावः । न चाव्ययत्वं सदातनत्वं च स्वरूपापेक्षयेति वाच्यं, स्वरूपतयात्वस्य धर्मिग्राहकादिमानसिद्धत्वेन तदुक्ते-
र्वैयर्थ्यात् । श्रुतधर्मविशिष्टत्वेन तथात्वस्य सम्भवे तत्प्रागे हेत्वभावाच्च ।

गुरुराजीय - ननु सत्यज्ञानादिवाक्येन शुद्धसिद्धावपि कारणवाक्यवैयर्थ्यं कुत इत्यतो दृष्टान्तदर्शनपूर्वकं तद्वर्णयति - न हीति । किञ्च जगत्कारणत्वं न वक्तव्यम् । प्रयोजनाभावात् । न च ब्रह्मज्ञानमेव प्रयोजनम् । कारणत्वस्य तज्ज्ञानानुपायत्वादित्यनुमाने यद्यज्ज्ञानानुपायं तत्तदर्थं न वक्तव्यमिति सामान्यव्याप्तिं मनसि निधाय तत्र दृष्टान्तं दर्शयति - न वेति । यद्वा ननु शाखा दिवत्स्वरूपलक्षणबोधनार्थमेव तटस्थलक्षणमुच्यते । न तु तदनन्तरं येन वैयर्थ्यं स्यादित्यत आह - न वेति । हेत्वसिद्धिं परिहरति । न चेति । नापि यावदिति । स्वेन प्रत्याप्या ज्ञाप्या या व्यावृत्तिस्तत्पर्यंतं विद्यमानं यत्तत्स्वरूपलक्षणं यच्च ज्ञाप्यव्यावृत्तिपर्यंतं न विद्यते तत्तटस्थमित्यर्थः । अस्यैवेति । कारणत्वस्यैवेत्यर्थः । नचानन्द एव व्यावर्तकः । तस्य स्वरूपमात्रत्वेन व्यावर्तकत्वाभावात् । स्वमत इव विशेषस्य परेणानङ्गीकृतत्वादिति भावः । अध्यासेति । कारणत्रितयजन्यत्वरूपेऽ-
ध्यासतटस्थलक्षणे स्वप्रत्याप्यव्यावृत्तिभावित्वेन स्वरूपत्वाभावेन तत्रातिव्यासे-
रित्यर्थः । अत एवेति । अध्यासतटस्थलक्षणे कारणत्रितयजन्यत्वे यावद्वल्लक्ष्यभावित्वेन स्वरूपत्वाभावेनातिव्यासेरेवेत्यर्थः । भोगायतनत्वादेस्तु स्वभावादन्त्यदशायां व्यावर्तकान्तरसद्भावादेवास्वरूपलक्षणत्वमङ्गीक्रियत इति बोध्यम् । किञ्च लक्षणस्य यावद्वल्लक्ष्यभावित्वं लक्ष्यसत्तादशायां लक्षणस्यासत्त्वमिति वक्तव्यम् । तच्चायुक्तम् । लक्षणासत्त्वे तस्य लक्ष्यत्वाभावात् । तदानीमलक्ष्याद्वचनावर्तकाभावात् । एवं च

ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿತ್ವಮೇವೇತಿ ಕಥಮಯಂ ವಿಭಾಗ ಇತ್ಯಾಹ - ಲಕ್ಷ್ಯೇತಿ ।
 ನನು ನಾರ್ಯಂ ನಿಯಮೋ ಯದಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಾದ್ವಾರ್ತಕಸತ್ವ ಏವ ಲಕ್ಷ್ಯತಾ ತದಭಾವೇ ತ್ವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯತೇತಿ । ತಥಾ
 ಚ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಭಾವ್ಯಭಾವಿತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಭೇದಃ ಸಮ್ಮವತ್ಯೇವೇತ್ಯತೋಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಾದ್ವಾರ್ತಕಾಭಾವೇಪಿ
 ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾನ್ವೀಕಾರೇತಿಪ್ರಸಕ್ತಮಾಹ - ನ ಹೀತಿ । ಅತ್ರೇಶಾನತ್ವಸ್ಯಾವ್ಯಯತ್ವೋಕ್ತಯಾ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ
 ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿತ್ವಮುಕ್ತಮ್ ।

ವಿವರಣೆ - ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಆಗಮದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದೆ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು
 ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅವನನ್ನೇ
 ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ
 ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಬಂದಿದೆ. ಅವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೋ?
 ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲದವ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ
 ಶುದ್ಧನ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ ಬರುತ್ತಿದೆಯೋ? ಎಂದು.
 ಅವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲದವ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು
 ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಯಿತು. 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು
 ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಯತಃ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ
 ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಪದಗಳೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಇನ್ನು 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಅನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ'
 ಎಂಬ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ
 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾದರೆ, ಕಾರಣವಾಕ್ಯ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.
 ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಗಳೂ ಶುದ್ಧನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳೂ ಶುದ್ಧನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ
 ಏನು ತಪ್ಪು?

ಸಮಾಧಾನ - ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ನೇರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು
 ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಅಮುಖ್ಯವಾದರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ
 ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ, ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ
 ಲಕ್ಷ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಏಕೆ ಬೇಕು? ಯಾರೂ ಸಹ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು
 ಪರಿಚಯಿಸಿ ಪುನಃ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಪರಿಚಯಿಸಲಾರರು. ಚಂದ್ರನು ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿ
 ಪುನಃ ಶಾಖಾಗ್ರವನ್ನೂ ತೋರಿಸಲಾರರು. ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾದ ಮೇಲೆ
 ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ವ್ಯರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ
 ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಬೇಡವೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ -

'ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವತ್ । ಯತ್ ಯಜ್ಞಾನಾನುಪಾಯಂ ತತ್ ತದರ್ಥಂ
 ನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್' ಯಾವುದು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲವೋ, ಅದನ್ನು ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೇಳಬಾರದು.

ಶಾಖಾಗ್ರವು ಪ್ರಕೃಷ್ಠಪ್ರಕಾಶತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಶಾಖಾಗ್ರವನ್ನು ಪ್ರಕೃಷ್ಠಪ್ರಕಾಶತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೇಳಬಾರದು. ಯಾರೂ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾರರು. ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕಾರಣವೇ ಅಲ್ಲ. ಕಾರಣವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೇಳದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಬೇಡ. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಹೇಳದೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು ಎಂಬ ನಿಯಮವೇನಿಲ್ಲ. - 'ಜಗತ್ಕಾರಣನು ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳದೆ 'ಅನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು ಎಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವು ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನಂತರ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಅನುಮಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸಾಧ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಹೇತುವಾಕ್ಯ ವಿಶೇಷವೇ?

ಹಿಂದೆ ವಿಶ್ಲಿಸಿದ ಎಂಟು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಎರಡು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಇದುವರೆಗೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಮೂರನೆಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾವತ್ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿಭಾವಿ = ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್, ಯಾವತ್ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿಭಾವಿ = ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಮ್, ಇದರ ವಿವರಣೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಸ್ವಭೋಧ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿ: ಯಾವತ್ಪರ್ಯಂತಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಽಸ್ಮಿ ತಾವತ್ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಂ ಸ್ವರೂಪಮ್ | ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಇತರಭೇದವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ಇತರ ಭೇದವು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಇರುವ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವ ತನಕವೂ ಇರುವ ಲಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪ್ರಕೃಷ್ಠಪ್ರಕಾಶತತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಇತರ ಭೇದವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇತರಭೇದವು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಇರುವ ತನಕ ಪ್ರಕೃಷ್ಠಪ್ರಕಾಶತತ್ವವೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃಷ್ಠಪ್ರಕಾಶತತ್ವವು ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಸ್ವಭೋಧ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿ: ಯಾವತ್ಪರ್ಯಂತಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಽಸ್ಮಿ ತಾವತ್ ತತ್ರ ಅವರ್ತಮಾನಂ ತಟಸ್ಥಮ್' ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇತರಭೇದಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಇತರಭೇದವು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಇಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ. ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇಲ್ಲದೆ ಮೊದಲೇ ನಾಶವಾಗುವ ಲಕ್ಷ್ಯ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಕಾಗೆಯೆಂಬ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದಿಂದ ದೇವದತ್ತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇತರಭೇದವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ಇತರಭೇದವು ಮನೆ ಇರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಾಗೆಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಗೆಯು ದೇವದತ್ತಮನೆಯ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷ್ಯಾಣ್ಯ ಅನ್ವಯಾರ್ಥ ಹೀಗೆ - ಸ್ಥಾನ ಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯಾ = ಜ್ಞಾಪ್ಯಾ ಯಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ: ತತ್ಪರ್ಯಂತಂ ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಯತ್ ತತ್ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್ | ಸ್ಥಾನ ಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯಾ = ಜ್ಞಾಪ್ಯಾ ಯಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ: ತತ್ಪರ್ಯಂತಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಯತ್ ತತ್ ತಟಸ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥ: | ಸ್ವರೂಪತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳ ಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ನೀವು ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಿಯಾದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಒಪ್ಪದಂತೆ ಆಯಿತು.

ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಾದಿಂದ ಇತರಭೇದವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ಇತರಭೇದ ಇರುವಷ್ಟು ಕಾಲವೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವ ಧರ್ಮಗಳೂ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಾದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲವೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಯಿತು. ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೀಗೆ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಳಿದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಬರಲಿಲ್ಲ. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಬಂತು.

ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ನಮ್ಮಂತೆ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವನು ವಿಶೇಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾಸತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಕಾರಣಾತ್ಮಿಕವುಜನ್ಯತ್ವವು ಅಧ್ಯಾಸವೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಭಾವಿತವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ.

ಹೀಗೆ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯ ಭಾವಿ = ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್. ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯ ಭಾವಿ = ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಮ್. ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇರುವ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿಗಳು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇಲ್ಲದಿರುವ ತಾಗೆ ಮೊದಲಾದವು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಾಸತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಮತ್ತು 'ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯ ಭಾವಿಯಾದದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ನಿಮ್ಮ ಮಾತೇ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣವಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಇತರ ಅಲಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ತಾನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಕಾಲದತನಕ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಷ್ಟುಕಾಲದ ತನಕ ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ವಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಾನೇ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಸಜಾತೀಯ ವಿಜಾತೀಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇರುವಂತಹದ್ದೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಕಾರಣತ್ವವು ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ಅದು ಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟುಕಾಲ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದೇ ಆಯಿತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಬಾರದೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ತಟಸ್ಥತ್ವವು ದೂರತೋಷವಾಸ್ತ.

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯ ಭಾವಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕಾದರೆ ವಿಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿರಿ?

ಅಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾವರ್ತಕಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಉಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದೆಂದು ಆಶಯ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಅಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಧರ್ಮವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ನಿಯಮವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಮಾಡಿದ

ಅಕ್ಷೇಪ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿ' ಆದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಆಗದೆ ಇದ್ದದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ, ಎಂಬ ವಿಭಾಗವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮ ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಬಹುದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ - ಲಕ್ಷಣವು ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾವರ್ತಕ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಜನಕ. ಅಂದರೆ ಇತರಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ, ಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಧುರ್ಯವು ಕ್ಷೀರದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಾಧುರ್ಯವು ಇತರಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾಧುರ್ಯವು ಅಕ್ಷೀರ-ವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಈ ಅಕ್ಷೀರವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮವಾದ ಮಾಧುರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಕ್ಷೀರವೆನಿಸಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ಅಕ್ಷೀರ-ವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮವಾದ ಮಾಧುರ್ಯವಿಲ್ಲದ ನೀರು ಏಕೆ ಕ್ಷೀರವಾಗುವುದು? ಹೀಗೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ. ಆದರೆ ಅಕ್ಷೀರವ್ಯಾವರ್ತಕಮಾಧುರ್ಯರಹಿತವಾದ ನೀರು ಕ್ಷೀರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇರುವಂತಹದ್ದೇ ಲಕ್ಷಣ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲದ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ ಇಲ್ಲದ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಇಲ್ಲವೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇನಿಲ್ಲ.

ಹೇಗೆಂದರೆ - ಕ್ಷೀರವಲ್ಲದ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಮಾಧುರ್ಯವಿಶೇಷವು ಕ್ಷೀರದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇನಿಲ್ಲ. ಕ್ಷೀರವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಇದ್ದರಾಯಿತು ಮಾಧುರ್ಯವು ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಲು ಏನೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲದ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಂಗೀಕಾರವಾದ. ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಗೊಂದ ತೀಯುತ್ತದೆ.

ಮಂಡೂಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - 'ಪ್ರಪಂಚೋಪಶಮಂ ಶಿವಮದ್ವೈತಂ ಚತುರ್ಥಂ ಮನ್ಯಂತೇ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಪಂಚೋಪಶಮ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಉಪಶಮಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಃ ಎಂದು ಸಕಲ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ಮುಂದೆ 'ನಿವೃತ್ತೇಃ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಮೀಶಾನಃ ಪ್ರಭುರವ್ಯಯಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯಪದದಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವು ನಾಶವಾಗಿದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಯ ಸಿಗಬೇಕಾದರೆ 'ಕಾರಣಮ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಪ್ರಭುಪದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಕಾರಣಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು. ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

'ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ ನಿವೃತ್ತೇಃ ಕಾರಣಭೂತಸ್ತುರೀಯೋ ದೇವ' ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥನಾದ ದೇವನು ಸಕಲದುಃಖಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು. ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ = ಸಕಲವಿಧವಾದ ದುಃಖಗಳ ನಿವೃತ್ತೇಃ = ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಂ = ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಶ = ಅಮುಕ್ತರಿಗೆ ಆನಃ = ಚೇಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪಚತೀತಿ ಪಚಃ ಎಂದು ಕರ್ತರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಅದರಂತೆ 'ಅನತೀತಿ ಆನಃ' ಎಂದು ಅನ ಧಾತುವಿಗೂ ಪಚಾದ್ಯಚ್ ಮಾಡಿದರೆ 'ಅನಃ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ತರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಚ್ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಚೇಷ್ಟನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಯಿತು.

ದ್ವೈತ ಎಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ. 'ದ್ವಿ' ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರ. ವಸ್ತುಸತ್ಯತ್ವವು ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕಾರ. ವಸ್ತುಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರ. ಇದರಿಂದ 'ಇತ' ಎಂದರೆ ಕೂಡಿದನಂತಹದ್ದು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ. ದ್ವಿತಮೇವ ದ್ವೈತಮ್. ಸ್ವಾರ್ಥೇ 'ಅಣ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ದ್ವೈತವೆಂದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಯಂಬರ್ಥ ಲಭ್ಯವಾಯಿತು. ಇದರ ನಿವರ್ತಕವಾದದ್ದು ಅದ್ವೈತ. ಸರ್ವಭಾವಾನಾಂ = ಸಕಲಜೀವರಿಗೆ, ಪ್ರಾಪ್ಯಃ = ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾದವನು. 'ದಿವ' ಧಾತುವಿಗೆ ಹದಿನೆಂಟು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗತಿ ಎಂಬುದೂ ಒಂದು ಅರ್ಥ. ಇಷ್ಟು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ಅರ್ಥ. 'ನಿವೃತ್ತೇಃ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಂ ಈಶಾನಃ ಪ್ರಭುರವ್ಯಯಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಕಲ ಅನಿಷ್ಟಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಮತ್ತು 'ಅವ್ಯಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾರಣತ್ವವು ನಿತ್ಯವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಿತು.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಈಶಾನಃ ಪ್ರಭುರವ್ಯಯಃ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಿತ್ತು. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಕಾರಣತ್ವವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪುನಃ 'ಅದ್ವೈತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶೇಷವಾಕ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಎಕೆ ಮಾಡಿದ್ದು ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಪರನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ತುರೀಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಶೇಷವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಿಯು "ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಲ" ಎಂದು ವಾದಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

'ತುರೀಯಂ ತತ್ ಸರ್ವದೃಕ್ ಸದಾ' ತುರೀಯಬ್ರಹ್ಮನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಅವಿವಿಧಭೂತವಾದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸದಾತನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದೇ ಆಯಿತು.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಅವ್ಯಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಸದಾತನತ್ವಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯತ್ವವನ್ನು ಸದಾತನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವೂ ಶಾಶ್ವತವೂ ಸತ್ಯವೂ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಧರ್ಮಗ್ರಾಹಕವಾದ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಮೊದಲೇ

ತೀರ್ಮಾನವಾಗಿದೆ. ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಅಂತಹ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರುತಿಗಳು ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಪುನಃ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂಬುದು ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕಾರಣತ್ವ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಗಳು ಅವೈಯವೋ ಶಾಶ್ವತವೂ ಆಗಿವೆ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಇದನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ತಟಸ್ಥಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥ.

'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಹುರುಳು. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪರಿಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವಾಗಲೂ ಅದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಲಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಇಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಅವಾದ್ಯವಲ್ಲವೇ? 'ವಸ್ತುತಸ್ತು' 'ಈಶಾನಃ ಪ್ರಭುರವ್ಯಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಧರ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ.

ಲಕ್ಷ್ಯಾಂತರ್ಗತತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣದ ನಿರಾಸ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾಂತರ್ಗತಾನಂತರ್ಗತೇ ಸ್ವರೂಪತದಸ್ಯೇ, ಅಂತರ್ಗತಪದೇನ ಲಕ್ಷ್ಯೈಕದೇಶೋಕ್ತೌ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾಖ್ಯಂಡತ್ವಹಾನೇಃ । ಅಭೇದೋಕ್ತೌ ತು ಪ್ರಕೃಶ್ಚಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದೇಶ್ವಂದ್ರಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ ಸ್ಯಾತ್ । ತ್ವಯಾ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಖ್ಯಂಡಾರ್ಥತ್ವಾಪ್ರಕೃಶ್ಚತ್ವಾದೇಶ್ವಂದ್ರಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಪಾತ್ ಬಹಿರ್ಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಣಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಯತಯಾ, ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರವಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । ಕಾರಣತ್ವೇ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರತ್ವರೂಪಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವಸ್ಯ ಮಮಾಪ್ಯನಭಿಲಪಿತತ್ವಾಚ್ಚ । ಆನಂದತ್ವಾದೇರಪಿ ಧರ್ಮತ್ವಾಚ್ಚ । ಆನಂದೋ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಲಕ್ಷಣಮಸ್ತು । ಕಾರಣಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವೇನ ನಿರೂಪಾಧಿಕಸ್ವರೂಪತ್ವಾಭಾವೇ ಆನಂದಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ ಸ್ಯಾತ್,

ವನ್ಮತೇ ಶುಭ್ರೇ ಆನಂದತ್ವಜಾತೇರಭಾವೇನಾನುಕೂಲವೇದನರೂಪಸ್ಯ ವಾ ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದಸ್ಯ ವಾ ದುಃಖವಿರೋಧೋಪಲಕ್ಷಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ವಾ ತಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾತ್ । एवं ಜ್ಞಾನಮಪಿ ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಸೋಪಾಧಿಕಮೇವ, ಭೋಜನಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃಭೋಜ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ಲಕ್ಷಾಂತರ್ಗತವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಲಕ್ಷಾಂತರ್ಗತವಾಗಿದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ವದನೆಯ ಏಕಲ್ಪವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಪದಕ್ಕೆ ಏಕದೇಶ ಎಂಬರ್ಥ ಹೇಳಿದಾಗ ಲಕ್ಷಾಂತರ್ಗತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷದ ಏಕದೇಶವೆಂದರ್ಥವಾಯಿತು. ಆನಂದಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷದ ಏಕದೇಶವಾದಲ್ಲಿ ಅವಿವಿಧಾರ್ಥತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಂತರ್ಗತಪದಕ್ಕೆ ಅಭೇದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗದು - ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀವು ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಿವಿಧಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತೀರಿ. ಈ ಅವಿವಿಧಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಕೃಷ್ಟ ಪ್ರಕಾಶತ್ವಕ್ಕೂ ಚಂದ್ರಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಈಗ ಅಂತರ್ಗತ ಪದಕ್ಕೆ ಅಭೇದವೆಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅಭಿನ್ನನಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದಾಯಿತು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಅಗದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಎರಡನೆಯ ದೋಷ - ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪವಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಮೂರನೆಯ ದೋಷ - ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ನಾವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಸ್ವರೂಪ-ಲಕ್ಷಣ ನಮಗೂ ಅನಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಸಮಶೇಷಾಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾರವು. ಕಾರಣತ್ವವು ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳೂ ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದು ಬೇಡ.

ಆನಂದವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದರೆ ನಾವೂ ಜಗತ್ಕಾರಣವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದವುಗಳಿಗೆ ಏಕ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಏಕ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆನಂದತ್ವಜಾತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದರೆ ಆನಂದವೂ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀವು ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

೧) 'ಅನುಕೂಲವೇದನರೂಪಮ್' ಅನುಕೂಲಪದಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವೇ ಆನಂದ. ೨) 'ಪರಮ-ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದಮ್' ಅತ್ಯುತ್ತಮಪ್ರೇಮಾವಿಷಯವಾದದ್ದೇ ಆನಂದ. 'ದುಃಖವಿರೋಧೋಪಲಕ್ಷಿತ-ಸ್ವರೂಪಮ್' ದುಃಖವಿರೋಧದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯುವಂತಹದ್ದು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೋಪಾ-ಧಿಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. 'ಜ್ಞಾನ' ಎಂದರೆ 'ಅರ್ಥಪ್ರಕಾ-ಶನಾತ್ಮಕತ್ವಮ್' (ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಂತಹದ್ದು) ಎಂದರ್ಥ.

ಭೋಜನವು ಭೋಕ್ತೃವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಭೋಜ್ಯವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಜ್ಞಾತೃವನ್ನು ಜ್ಞೇಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಆನಂದ ಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಸೋಪಾಧಿಕಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಲಕ್ಷ್ಯಾಂತರ್ಗತತ್ವಮ್ = ಸ್ವರೂಪತ್ವಮ್, ಲಕ್ಷ್ಯಾನಂತರ್ಗತತ್ವಮ್ = ತಟಸ್ಥತ್ವಮ್

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪञ्चमं निराह - नापीति । आनन्दकारणत्वयोः स्वरूपान्तर्गतत्वात् स्वरूपतटस्थत्वे युक्ते इति भावः । अन्तर्गतपदार्थं द्वेधा विकल्प्य क्रमेण निराह - अन्तर्गतेति । 'तत्र स्यात्' स्वरूपलक्षणत्वं न स्यादित्यर्थः । स्वरूपत्वे लक्षणत्वमेवायुक्तमित्याह - प्रसिद्धस्येति । सिद्धान्ते तु सविशेषत्वेन न लक्ष्यमात्रत्वमिति भावेनाह - कारणत्व इति । आनन्दत्वादेरिति । तथा च तस्यापि ताटस्थ्यं स्यादिति भावः - तर्हीति । नन्वानन्दस्य धर्मतया लक्षणत्वं युक्तं, न तु कारणस्य, धर्मित्वादिति चेन्न । आनन्दस्य लक्ष्याभेदे धर्मत्वाभावात्, कारणस्य शक्तिरूपतया धर्मत्वाच्चेति भावः । सोपाधिकत्वेनेति । अनन्यथासिद्धत्वादिघटित-रूपत्वाच्छक्तेरपि विषयनिरूप्यत्वाच्चेत्यर्थः । 'शुद्धे' इति जात्यभावे हेतुगर्भम् । 'तस्य' आनन्दस्येत्यर्थः । विवरणोक्तं ज्ञानस्य स्वरूपलक्षणत्वमपोहितुं सोपाधिकत्वमाह - एवमिति । तदेव व्यनक्ति - भोजनस्येति । तथा सत्यत्वादि-कमप्यात्यन्तिकनिषेधाप्रतिযোগित्वादिरूपतया सोपाधिकमेवेत्यपि ध्येयम् । ननु नित्यज्ञानस्य न ज्ञात्रादिसापेक्षत्वमिति चेत्, तर्हि वेदवाचोऽपि वक्तृसापेक्षता न स्यात् । विस्तृतं चैतज्ಜडत्वहेतुभङ्ग इति भावः ।

गुरुराजीय - तत्र स्यादिति । स्वरूपलक्षणत्वं नस्यादित्यर्थः । तदेव विशदयति - त्वयेति । ननु प्रसिद्धप्रसिद्धचोर्विरोधादेव न कारणत्वं

स्वरूपलक्षणमित्यत आह - कारणत्व इति । लक्ष्याभिन्नत्वं न स्वरूपत्वम् । तथात्वे आनन्दत्वादेः स्वरूपलक्षणत्वाभावापातात् । तस्य धर्मत्वेन धर्मस्या-
त्यन्तधर्म्यभिन्नत्वाभावादित्याह - आनन्दत्वादेरिति । यद्वा ननु कारणत्वस्य
धर्मत्वान्न स्वरूपत्वमित्याह - आनन्दत्वादेरपीति । आनन्दस्यैव लक्षणत्वं
भविष्यतीत्यत आह - त्वन्मत इति । शुद्ध इति हेतुगर्भम् । आनन्दत्वजातेरभावे-
नेति । अन्यथाऽखण्डत्वहानिः स्यादिति भावः । दुःखविरोधितेति परीत्योक्तम् ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಪದದ ಅರ್ಥವೇನು? ಏಕದೇಶ ಎಂದೋ? ಅಭೇದ ಎಂದೋ?
ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯದ ಏಕದೇಶವೇ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಲಕ್ಷ್ಯದ ಏಕದೇಶವಲ್ಲದ್ದು
ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯದ ಏಕದೇಶಗಳಾದವೇ ಹೊರತು
ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಖಂಡವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬಂತಾದ್ದರಿಂದ ಅಖಂಡಾರ್ಥತ್ವವೇ
ಭಗ್ನವಾಯಿತು.

ಅಂತರ್ಗತಪದಕ್ಕೆ ಅಭೇದವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅನೇಕದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. .
ಮೊದಲನೆಯ ದೋಷ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಪ್ರಕೃಷ್ಟ
ಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಈಗ ಅದರ ಉಪಪಾದನೆ
ನಿಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗದು. ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಗಳ ಅಖಂಡಾರ್ಥತ್ವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಕೃಷ್ಟತ್ವಾದಿಗಳೇ ಬೇರೆ
ಚಂದ್ರವಾದಿಪದಾರ್ಥವೇ ಬೇರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ-
ವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯ ದೋಷ - ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮೂರನೆಯ ದೋಷ - ನೀವು ಹೇಳಿದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವು ನಮಗೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯ
ತನಕ ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವು ನಮಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್
ಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈಗ 'ಲಕ್ಷ್ಯಾಭಿನ್ನತ್ವಮ್'
ಸ್ವರೂಪತ್ವಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು ನಮಗೂ
ಹೇಳಲಾಗದು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ನಾವು ಸಮಶೇಷಾಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ ಹೊರತು
ಶುದ್ಧಾಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ದೋಷ - ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳು
ಧರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ. ಧರ್ಮಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ನೀವು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿಂತ
ಅಭಿನ್ನವಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅಭಿನ್ನಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ವರೂ
ಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದೋಷವನ್ನು ಹೀಗೂ ಹೇಳಬಹುದು - ಕಾರಣತ್ವವು
ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಳಿದರೆ ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳೂ

ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳು ಧರ್ಮಗಳಾದರೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಾದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ಏಕೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಬಾರದು?

ಆಕ್ಷೇಪ :- ನಾವು ಆನಂದತ್ವವನ್ನು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಆನಂದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಈ ಆನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹಾಗಾದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಲಕ್ಷಣವೇ ಅಲ್ಲ. ಜಗತ್ಕಾರಣವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ನೀವು ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಕಾರಣವು ಧರ್ಮವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದದಂತೆ ಕಾರಣವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹಾಗಾದರೆ ಹಿಂದಿನ ದೋಷ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ನಾವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಆನಂದತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಈಗ ನೀವು ಆನಂದವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಆನಂದತ್ವದಂತೆ ಇದೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಕಾರಣವೂ ಸಹ ಆನಂದದಂತೆ ಶಕ್ತಿರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಏನು ತೊಂದರೆ?

ಆಕ್ಷೇಪ - ಕಾರಣತ್ವವು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರಣತ್ವವೆಂದರೆ 'ಅನನ್ಯಭಾಸಿದ್ಧಿಯಂತಿವರ್ತವೃತ್ತಿತ್ವಂ' ಎಂದರ್ಥ. ಅನನ್ಯಭಾಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಘಟಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಕಾರಣತ್ವವೆಂದರೆ ಇದಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಶಕ್ತಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದರೆ ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಯಾವುದರ ಶಕ್ತಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರಿಸಿದರೆ ವಿಷಯಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯನಿರೂಪ್ಯವಾಯಿತು. ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರುಪಾಧಿಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ನಿರುಪಾಧಿಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದ ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗಾದರೆ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಾರವು. ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸೋಪಾಧಿಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಆನಂದ ಎಂದರೆ ಏನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆನಂದತ್ವಜಾತಿವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು. ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀನು ಜಾತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಏಕೆ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಅನುಕೂಲವೇದನವೇ ಆನಂದ, ಅಥವಾ ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದವೇ ಆನಂದ, ಅಥವಾ ದುಃಖ-ವಿರೋಧೋಪಲಕ್ಷಿತಸ್ವರೂಪವೇ ಆನಂದ (ಇದನ್ನು ಪರರಿತ್ಯಾ ಹೇಳಿದ್ದು) ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೂ ಸೋಪಾಧಿಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅನುಕೂಲವೇದನ, ಪರಮಪ್ರೇಮ, ದುಃಖವಿರೋಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಆನಂದವು ಘಟಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಯಿತು. ಒಂದು ವೇಳೆ

ಆನಂದತ್ವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ ಆನಂದಕ್ಕೂ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದ ಹೇಳಲು ನಿಮಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣಾಕಾರರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಆನಂದದಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಜಾತಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನತ್ವವಾನ್ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೊರತಾಗಿ ಅರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಉಪಾಧಿಭೂತವಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಯಿತು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭೋಜನವು ಭೋಕ್ತೃವನ್ನು ಭೋಜ್ಯವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಜ್ಞಾತೃವನ್ನು ಜ್ಞೇಯವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆತ್ಮಂತಿಕನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದದ್ದೇ ಸತ್ಯತ್ವವೆನಿಸಿದೆ. ಇದೂ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಯಿತು.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ನಿತ್ಯ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತವೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ನಿತ್ಯವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ನಿತ್ಯವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ವಶ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು ! ಯಾರೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾರರು.

ನ್ಯಾಯಾಮೃತದಲ್ಲಿನ ಜಡತ್ವ ಹೇತುಭಂಗ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಎಸ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨ ಸಾರ

ಸ್ವರೂಪತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸುಮನಾಗದ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಪುನಃ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಅಂತರ್ಗತವಾಗದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದು. ಆದರೆ ಅಂತರ್ಗತ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಕಷ್ಟವಿದೆ. ಏಕದೇಶ ಎಂದಾಗಲೀ ಅಭೇದ ಎಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಿದರೆ ಅವಿವಿಧಾರ್ಥತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಇದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಂತೆ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಸೋಪಾಧಿಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಹೊರತು ನಿರುಪಾಧಿಕಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಾರವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एतेन, यदुक्तं विवरणे विषयानवच्छिन्नमादित्यादिप्रकाशवदर्थप्रकाशनसमर्थं ज्ञानं स्वरूपलक्षणमिति, तन्निरस्तम् । सामर्थ्यस्य शक्तिरूपत्वात् । विषय-
निरूप्यत्वाच्च । जगज्जननादिसामर्थ्यस्यैव स्वरूपलक्षणत्वोपपत्तेश्च । स्वरूप-
प्रकाशत्वं नान्योपाधिकमिति चेन्न, स्वरूपस्य स्वावेद्यत्वात् । व्यवहारयोग्यतायाश्च
व्यवहारोपाधिकत्वात् । एतेन - निरुपाधिकसोपाधिके स्वरूपतटस्थे इति
निरस्तम् । प्रकृष्टप्रकाशत्वादेर्निकृष्टादिनिरूप्यतया मिथ्यार्थावभासत्वस्यापि
मिथ्यार्थनिरूप्यतयातयोश्चन्द्राध्यासस्वरूपलक्षणत्वाभावापाताच्च । एतेन - स्वयं
व्यावर्तकं स्वरूपलक्षणं, व्यावर्तकोपस्थापकं तु तटस्थं, काकादिर्हि व्यावर्तकं
संस्थानाद्युपस्थापयतीति निरस्तम् । त्वन्मते कारणत्वेनोपस्थाप्यव्यावर्तका-
न्तराभावात् । स्वरूपमात्रस्य च जिज्ञासाधर्मित्वेन प्रागेवोपस्थितेः । एतेनैव -
कार्यान्वयिरूपं विशेषणं स्वरूपलक्षणं, तदनन्वयिरूपोपलक्षणं तटस्थम् ।
आनन्दत्वादिकं हि “तद् विजिज्ञासस्व” इति वाक्यविहितजिज्ञासारूपकार्यान्वयि,
तस्य मुमुक्षुज्ञेयत्वात्, न तु कारणतेति निरस्तम् । इतरव्यावृत्त्यर्थमानन्दत्वादेरिव
कारणत्वस्यापि जिज्ञास्यत्वात् । अन्यथा समन्वयाविरोधाध्याययोस्तद्व्युत्पादनं न
स्यात् । न च ब्रह्मण्यनन्दत्वादेः कारणत्वादेश्वरोपितत्वेऽविशिष्टेऽपि
दुःखव्यावृत्तिरेव ज्ञेया, न त्वकारणव्यावृत्तिरित्यत्र हेतुरस्ति । सुखस्वभावत्वाद-
सुखव्यावृत्तौ कारणस्वभावत्वादकारणव्यावृत्तिरस्तु, “देवस्यैषः स्वभावोऽयम्”
इत्यादिश्रुतेः । किञ्च - जन्महेतुत्वेनैवोपलक्षणेनोपलक्ष्यज्ञानसिद्धेः स्थितिहेतुत्वा-
द्युपलक्षणान्तरवैयर्थ्यम् । अस्मन्मते तु जन्महेतुत्ववत् स्थितिहेतुत्वमपि मुमुक्षुणा
ज्ञेयम्, न त्वन्यज्ञानोपक्षीणम् । तस्माद् ब्रह्मशब्दार्थगुणपूर्तिरूपस्वरूपलक्षणोप-
पादकं -

“शक्तयः सर्वभावानामचिन्त्यज्ञानगोचराः ।

यतोऽतो ब्रह्मणस्तास्तु सर्गाद्या भावशक्तयः ।”

ಆನಂದತ್ವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ ಆನಂದಕ್ಕೂ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದ ಹೇಳಲು ನಿಮಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣಾಕಾರರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಆನಂದದಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಜಾತಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನತ್ವವಾನ್ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೊರತಾಗಿ ಅರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಉಪಾಧಿಭಾಷಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಯಿತು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭೋಜನವು ಭೋಕ್ತೃವನ್ನು ಭೋಜ್ಯವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಜ್ಞಾತೃವನ್ನು ಜ್ಞೇಯವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆತ್ಮಂತಿಕನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದದ್ದೇ ಸತ್ಯತ್ವವೆನಿಸಿದೆ. ಇದೂ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಯಿತು.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ನಿತ್ಯ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತವೆ?

ಸಮಾಧಾನ - ನಿತ್ಯವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ನಿತ್ಯವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ವಕ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು ! ಯಾರೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾರರು.

ನ್ಯಾಯಾಮೃತದಲ್ಲಿನ ಜಡತ್ವ ಹೇತುಭಂಗ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಎಸ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸ್ವರೂಪತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸುಮ್ಮನಾಗದೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಪುನಃ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದು. ಆದರೆ ಅಂತರ್ಗತ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಕಷ್ಟವಿದೆ. ಏಕದೇಶ ಎಂದಾಗಲೀ ಅಭೇದ ಎಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಿದರೆ ಅಖಂಡಾರ್ಥತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸೋಪಾಧಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಇದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಂತೆ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಸೋಪಾಧಿಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಹೊರತು ನಿರುಪಾಧಿಕಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಾರವು.

////////////////////

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एतेन, यदुक्तं विवरणे विषयानवच्छिन्नमादित्यादिप्रकाशवदर्थप्रकाशनसमर्थं ज्ञानं स्वरूपलक्षणमिति, तन्निरस्तम् । सामर्थ्यस्य शक्तिरूपत्वात् । विषय-
निरूप्यत्वाच्च । जगज्जननादिसामर्थ्यस्यैव स्वरूपलक्षणत्वोपपत्तेश्च । स्वरूप-
प्रकाशत्वं नान्योपाधिकमिति चेन्न, स्वरूपस्य स्वावेद्यत्वात् । व्यवहारयोग्यतायाश्च
व्यवहारोपाधिकत्वात् । एतेन - निरुपाधिकसोपाधिके स्वरूपतटस्थे इति
निरस्तम् । प्रकृष्टप्रकाशत्वादेर्निकृष्टादिनिरूप्यतया मिथ्यार्थावभासत्वस्यापि
मिथ्यार्थनिरूप्यतयातयोश्चन्द्राध्यासस्वरूपलक्षणत्वाभावापाताच्च । एतेन - स्वयं
व्यावर्तकं स्वरूपलक्षणं, व्यावर्तकोपस्थापकं तु तटस्थं, काकादिर्हि व्यावर्तकं
संस्थानायुपस्थापयतीति निरस्तम् । त्वन्मते कारणत्वेनोपस्थाप्यव्यावर्तका-
न्तराभावात् । स्वरूपमात्रस्य च जिज्ञासाधर्मित्वेन प्रागेवोपस्थितेः । एतेनैव -
कार्यान्वयिरूपं विशेषणं स्वरूपलक्षणं, तदनन्वयिरूपोपलक्षणं तटस्थम् ।
आनन्दत्वादिकं हि “तद् विजिज्ञासस्व” इति वाक्यविहितजिज्ञासारूपकार्यान्वयि,
तस्य मुमुक्षुज्ञेयत्वात्, न तु कारणतेति निरस्तम् । इतरव्यावृत्त्यर्थमानन्दत्वादेरिव
कारणत्वस्यापि जिज्ञास्यत्वात् । अन्यथा समन्वयाविरोधाध्याययोस्तद्व्युत्पादनं न
स्यात् । न च ब्रह्मण्यनन्दत्वादेः कारणत्वादेश्वारोपितत्वेऽविशिष्टेऽपि
दुःखव्यावृत्तिरेव ज्ञेया, न त्वकारणव्यावृत्तिरित्यत्र हेतुरस्ति । सुखस्वभावत्वाद-
सुखव्यावृत्तौ कारणस्वभावत्वादकारणव्यावृत्तिरस्तु, “देवस्यैषः स्वभावोऽयम्”
इत्यादिश्रुतेः । किञ्च - जन्महेतुत्वेनैवोपलक्षणेनोपलक्ष्यज्ञानसिद्धेः स्थितिहेतुत्वा-
युपलक्षणान्तरवैयर्थ्यम् । अस्मन्मते तु जन्महेतुत्ववत् स्थितिहेतुत्वमपि मुमुक्षुणा
ज्ञेयम्, न त्वन्यज्ञानोपक्षीणम् । तस्माद् ब्रह्मशब्दार्थगुणपूर्तिरूपस्वरूपलक्षणोप-
पादकं -

“शक्तयः सर्वभावानामचिन्त्यज्ञानगोचराः ।

यतोऽतो ब्रह्मणस्तास्तु सर्गाया भावशक्तयः ।”

ಇತ್ಯಾದಿವಚನಸಿದ್ಧಂ 'ಯತಃ, ಯೇನ' ಇತ್ಯಾದಿಕಾರಕಶಕ್ತಿವಾಚಿಪಚ್ಚಮ್ಯಾಧುತಂಜಗಜ್ಜನ್ಮಾ-
ದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಪಿ ಪರಮಾನಂದಾದಿವತ್ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿರೂಪಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮೇವ । ವಹ್ನೇರ್ದಾಹ-
ಶಕ್ತಿವತ್, "एष नित्यो महिमा" "स्वाभाविकी ज्ञानबलक्रिया च" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಃ ।
ಕಿಂಚ -

असाधारणधर्मो हि लक्षणं परिकीर्त्यते ।

तच्च निर्धर्मकब्रह्मवादिनां युज्यते कथम् ॥

किञ्च -

स्वरूपं वा तदस्यं वा लक्षणं भेदकं मतम् ।

सजातीयाद् विजातीयात् तच्चाद्वैतिमते कथम् ॥

न च मिथ्याभेदसिद्धयै मिथ्यालक्षणकीर्तनम् ।

मुमुक्षुं तत्त्वजिज्ञासुं प्रति शास्त्रेषु शोभते ॥

ನ ಚ ಕಾರಣತ್ವೇ ಶ್ರುತೇರತಾತ್ಪರ್ಯಾನ್ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕೈಃ ಸೂತ್ರೈಃ ಪ್ರತ್ಯಧಿಕರಣಂ
'ಸದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ನ ಪ್ರಧಾನಾದಿಕಾರಣತ್ವಪರಮ್, ಕಿಂತು ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವಪರ-
ಮಿತ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ ।

ಅನುವಾದ - ವಿವರಣಾಕಾರರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಜ್ಞಾನವು ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ.
ಆದರೆ ಅದು ವಿಷಯದಿಂದ ಅವಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವು ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ
(ಅವಚ್ಛೇದಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಷಯವು ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.
ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಷಯವು ಇರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಆದಿತ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವು ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನದಲ್ಲಿ
ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಜ್ಞಾನವೂ ಕೂಡ ಅರ್ಥ-
ಪ್ರಕಾಶನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ವಿಷಯವಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನವು ಸೋಪಾ-
ಧಿಕವಾಗದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಬಹುದು.

ವಿವರಣಾಕಾರರ ಈ ಸಮಾಧಾನವೂ ಈಗ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನ-
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದನ್ನು ಜ್ಞಾನವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಶಕ್ತಿರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು
ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಲಕ್ಷಣವೆಂದಂತಾಯಿತು. 'ಆಗಲಿ' ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿಯೂ ವಿಷಯ-
ನಿರೂಪ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೇಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಸವಿಷಯಕಪದಾರ್ಥವೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶಕ್ತಿಯೂ
ಸವಿಷಯಕಪದಾರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಸಮರ್ಥವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ನಾವೂ ಸಹ ಜಗಜ್ಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಾರಣತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಿ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. (ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಿ ಬಿಡಲಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂತೂ ಇದೆಯೆಂದಭಿಪ್ರಾಯ)

ಆಕ್ಷೇಪ - ಹಾಗಾದರೆ 'ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ ಜ್ಞಾನತ್ವಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. 'ಸ್ವರೂಪಪ್ರಕಾಶತ್ವಮ್ ಜ್ಞಾನತ್ವಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನವೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಇದು ವಿಷಯಾವಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕವಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಸ್ವರೂಪಪ್ರಕಾಶತ್ವವು, ಬೇರೆ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ತಪ್ಪು. ಸ್ವರೂಪಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಎಂದರೆ ಏನು? ಸ್ವವಿಷಯಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಎಂದೋ? ಅಥವಾ ಸ್ವವ್ಯವಹಾರ ಜನನಯೋಗ್ಯತ್ವವೆಂದೋ ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. ತನ್ನಿಂದಲೇ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಕರ್ಮವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವವ್ಯವಹಾರಯೋಗ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ ವ್ಯವಹಾರರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಘಟಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕವಾಯಿತು.

ಆರನೆಯ ವಿಕಲ್ಪ - 'ನಿರೂಪಾಧಿಕಮ್ ಸ್ವರೂಪಮ್' 'ಸೋಪಾಧಿಕಮ್ ತಟಸ್ಥಮ್'

ಇದರ ನಿರಾಕರಣೆ ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಆಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಸೋಪಾಧಿಕವೆಂದು, ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಾಧಿಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು.

ಮತ್ತೂ ಒಂದು ದೋಷ - ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಪ್ರಕೃಷ್ಟವು ನಿಕ್ಕಷ್ಟದಿಂದ ನಿರೂಪ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವಭಾಸತ್ವಮ್ ಅಧ್ಯಾಸಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಅರ್ಥವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಘಟಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಆಗದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಏಳನೆಯ ವಿಕಲ್ಪ - 'ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ ಸ್ವರೂಪಮ್ ವ್ಯಾವರ್ತಕೋಪಸ್ಥಾಪಕಮ್ ತಟಸ್ಥಮ್' ।

ಯಾವುದು ತಾನೇ ವ್ಯಾವರ್ತಕವೋ ಅದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಯಾವುದು ವ್ಯಾವರ್ತಕವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ ಅದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ. ಕಾಗೆಯು ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷ (ಮನೆಯ ಆಕಾರ-ವಿಶೇಷ)ವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಕಾಗೆಯು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿದೆ.

ಇಂತಹ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವೂ ಅನ್ಯಾಪ್ರವಾಗಿರೆ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾವರ್ತಕವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವನ್ನು ಉಪಸಾಧಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಅಂತಹ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಧರ್ಮಿಯಾಗಿದೆ. ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದೆ. ಅಷ್ಟಾದ್ದರಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ.

ಎಂಟನೆಯ ವಿಕಲ್ಪ -

'ಕಾರ್ಯಾನನ್ದಯಿರೂಪಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮ್' ।

ಕಾರ್ಯಾನನ್ದಯಿರೂಪೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಮ್' ।

ಕಾರ್ಯಾನನ್ದಯಿರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷಣವು - ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ.

ಕಾರ್ಯಾನನ್ದಯಿರೂಪವಾದ ಉಪಲಕ್ಷಣವು - ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ॥

'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾರೂಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸಾರೂಪವಾದ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳು ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಮುಕ್ಷುವು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅಂತಹ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ.

ಈ ವಿಕಲ್ಪವೂ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳು ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಹಾಗಾದರೆ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಕಾರಣತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದಾಗಿತ್ತು.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಆನಂದತ್ವಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ಎರಡೂ ಆರೋಪಿಗಳೇ ಆದರಲ್ಲೇನು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆನಂದದಿಂದ ದುಃಖವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೊರತು ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಅಕಾರಣವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದತ್ವವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಹೊರತು ಕಾರಣತ್ವ ಅಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಅಕಾರಣವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ಏನು ದೋಷ?

ಆಕ್ಷೇಪ - ಬ್ರಹ್ಮನು ಸುಖಸ್ವಭಾವನೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸುಖವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಕಾರಣಸ್ವಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ ಅಕಾರಣವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣಸ್ವಭಾವನೆನ್ನು 'ದೇವಸ್ಸೃಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಪುನಃ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥ.

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷವಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಹೇತುತ್ವವನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷುವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕೋ, ಅದರಂತೆ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗತಾರ್ಥ(ಉಪಕ್ರೇಣ) ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಸಮರ್ಥನ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವದಂತೆ ಇಂತಹ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಯತೋ ವಾ' 'ಯೇನ ಜಾತಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕಾರಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಂಚಮೀ ಮತ್ತು ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಜಗಜ್ಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಪರಮಾನಂದಾದಿಗಳು ನಿಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯ-ಭಾವಿಯಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪವಾದ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿಯಾದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗಿದೆ. ದಾಹಶಕ್ತಿಯು ವಹ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯ-ಭಾವಿಯಾಗಿ ಇರುವಂತೆ, ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿಯಾಗಿ ಇದೆ. 'ಏಷ ನಿತ್ಯೋ ಮಹಿಮಾ' (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ) 'ಭಗಂತನ ಮಹಿಮೆಯು ನಿತ್ಯ' 'ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾ ಚ' 'ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನ, ಬಲ, ಕ್ರಿಯಾ ಇವುಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಯಾವಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪದೆ ಆದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರವೇ ವ್ಯರ್ಥ.

ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವಾದದ್ದಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿರ್ಧರ್ಮಕಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳಿಗೆ ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಗೆ ಉಪಪಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಸ್ವರೂಪಂ ವಾ ತಟಸ್ಥಂ ವಾ ಲಕ್ಷಣಂ ಭೇದಕಂ ಮತಮ್ |

ಸಜಾತೀಯಾದ್ ವಿಜಾತೀಯಾತ್ ತಚ್ಚಾದ್ವೈತಿಮತೇ ಕಥಮ್ ||

ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಲಿ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಲಿ ಲಕ್ಷಣವೆಂತೂ ವ್ಯಾವರ್ತಕ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ವ್ಯಾವರ್ತಕವೆಂದರೆ ಸಜಾತೀಯವ್ಯಾವರ್ತಕ, ವಿಜಾತೀಯವ್ಯಾವರ್ತಕ ಎಂದರ್ಥ. ಸಜಾತೀಯ ವಿಜಾತೀಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಒಪ್ಪದೆ ಆದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಇದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ?

ನಚ ಮಿಥ್ಯಾಭೇದಸಿದ್ಧ್ಯೈ ಮಿಥ್ಯಾಲಕ್ಷಣಕೀರ್ತನಮ್ |

ಮುಮುಕ್ಷುಂ ತತ್ತಜ್ಜ್ಞಾಸುಂ ಪ್ರತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಶೋಭತೇ ||

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಭೇದದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಮುಮುಕ್ಷುವಾಗಿ ತತ್ವವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಲು ಹೊರಟ ವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಮಿಥ್ಯಾಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಶೋಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಾದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ತತ್ಪರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - 'ಸದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕವಾದ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ತತ್ಪರ್ಯವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಅಂತಹ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷವು ಶ್ರುತಿಗೆ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ವಿಷಯೇತಿ । तथा च न सोपाधिकं ज्ञानमिति भावः । शक्तीति । तर्हि सैव लक्षणं न ज्ञानमिति भावः । अस्तित्वत्यत आह - विषयेति । अर्थप्रकाशनशक्तिरिति विषयनिरूप्यत्वेन शक्तेरपि सोपाधिकत्वादिति भावः । किं स्वरूपावेदकप्रकाशत्वं स्वरूप व्यवहारयोग्यत्वं वा । न द्वयमपीत्याह - स्वरूपस्येति । षष्ठं निराह - एतेनेति । ज्ञानानन्दयोः सोपाधिकत्वकथनेनेत्यर्थः । दोषान्तरमाह - प्रकृष्टेति । सप्तममनूय निरस्यति - एतेनेति । त्वन्मत इति । तथा च कारणत्वं स्वरूपलक्षणं स्यादिति भावः । प्रागेवेति । कारणत्वज्ञानात् प्रागित्यर्थः । विशेषणादिस्वरूपं विवेचयन् अष्टमं निराह - एतेनेति । ज्ञेयत्वा-ज्ञेयत्वयोर्हेतुमाशङ्क्याह - सुखेति । व्यावृत्तिपदं ज्ञानपरम् । यद्वा - "विज्ञानमानन्दं ब्रह्म" इति सामानाधिकरण्येन ब्रह्मणि सुखस्वरूपत्वादसुखव्यावृत्तिस्सिद्धयति, न तु कारणत्वेनाकारणव्यावृत्तिः । येन तज्ज्ञानार्थं कारणत्वं ज्ञातव्यं स्यादित्यत आह - सुखेति । 'ब्रह्मणि' इति शेषः । देवस्येति । माण्डूके "भोगार्थं सृष्टिरित्यन्ये" इति पूर्वप्रकृतसृष्टिं 'अयं' इति परामृश्य, 'एषः' इच्छारूपः सर्गः देवस्य स्वभाव इत्युक्तेरिति भावः । "इषु इच्छायां" इति धातोर्भावे घञि 'एषः' इति रूपम् । उपलक्षणत्वमङ्गीकृत्याप्याह - किं चेति ।

न चेति । येन लक्षणसूत्रारम्भः स्यात्, मिथ्यार्थकस्याप्रामाण्यादिति भावः ।
 “अनिर्वाच्यस्य दूषणात्” इत्युपलक्षणमित्युक्तं भवति ।

गुरुराजीय - ज्ञानस्य सोपाधिकत्वेन निरुपाधिकब्रह्मस्वरूपत्वं न स्यादित्युक्तम् । तत्र विवरणोक्तं समाधानमनूय दूषयति - एतेनेति । शक्तिरूपत्वादिति । शक्तेश्च सोपाधिकत्वादानन्दादिबन्धुद्धाभेदानभ्युपगमादिति भावः । अर्थप्रकाशनसमर्थज्ञानस्य स्वरूपत्वं न युज्यते तस्यार्थनिरूप्यत्वादित्याह - विषयेति । स्वरूपप्रकाशत्वं नाम स्वविषयप्रकाशत्वं वा स्वव्यवहाराजननयोग्यत्वं वा । नाद्य इत्याह - स्वरूपस्येति । अन्यथा कर्तृकर्मविरोधापत्तेरिति भावः । नान्त्य इत्याह - स्वेति । एतेनेति । उक्तरीत्याऽऽनन्दादेः सोपाधिकत्वेनाव्यास्यापत्त्या कारणादेर्निरुपाधिकत्वेन तत्रातिव्यास्यापत्त्या चेत्यर्थः । प्रकृष्टप्रकाशत्वादेरित्यत्रादिपदेनाव्यासस्वरूपलक्षणस्य मिथ्यार्थावभासत्वस्य परिग्रहः । निकृष्टत्वादीत्यत्रादिपदेन मिथ्यार्थस्य परिग्रहः । कारणत्वेन किं स्वरूपमात्रत्वं बोधस्याप्यं तदतिरिक्तं वा । न द्वितीय इत्याह - व्यावर्तकेति । नाद्य इत्याह - स्वरूपमात्रस्येति । ब्रह्मस्वरूपाज्ञाने धर्मिज्ञानाभावेन तन्मूलकसंशयासम्भवेन तन्मूलकजिज्ञासाया एवासम्भवेन जिज्ञासाप्रयोजकीभूतसंशयकारणीभूतधर्मिज्ञानत्वेन ब्रह्मज्ञानस्य पूर्वमेव सिद्धत्वेन तस्याप्युपस्थाप्यत्वानुपपत्तेरिति भावः । स्वरूपमात्रस्य व्यावर्तकत्वाभावाच्चेत्यपि बोध्यम् । कार्येति । कार्यान्वयवद् रूपं यद्विशेषणं तत्स्वरूपलक्षणं तदनन्वयिरूपं यदुपलक्षणं तत् तदस्यमित्यर्थः । अन्यथेति । कारणत्वस्याजिज्ञास्यत्व इत्यर्थः । ननु ‘आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात्’ इत्यादिश्रुत्याऽऽनन्दादेर्ब्रह्मस्वरूपत्वेनासुखव्यावृत्तावपि कारणत्वस्य तत् स्वरूपत्वे प्रमाणाभावात्कारणत्वस्य न ब्रह्मस्वभावत्वं ततश्च नाकारणव्यावृत्तिरित्यतस्तत्र प्रमाणमाह - देवस्यैष इति । ननु भवन्मतेऽपि वैयर्थ्यं तुल्यमेवेत्यत आह - अस्मन्मत इति । ननु कारणत्वस्य गुणपूर्तिरूपस्वरूपलक्षणोपपादकत्वमयुक्तं शक्तिसामर्थ्यापरपर्यायशब्दवाचे तस्मिन् मानाभावादित्यत आह - इत्यादिवचनसिद्धमिति । न चैतद् वचनं प्रतिबन्धकाभावपरतयाऽन्यथासिद्धमिति वाच्यम् । यतः सर्वभावानां बीजादिसर्वपदार्थानामचिन्त्याः ज्ञानगोचराः चिन्ताविषयाः प्रत्यक्षरूपज्ञानाविषयाश्च अतः ब्रह्मणोपि ताः जगत्सर्जनादिविषयाः

ಭಾವಶಕ್ತಯಃ । ಅಚಿಂತ್ಯಜ್ಞಾನಗೋಚರಾ ಇತ್ಯಪಿ ಪಾಠಃ । ತತ್ರ ನತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾನ್ವಯಃ ।
 ಏಕತ್ರಾನ್ವಯೇಽಪಿ ಜ್ಞಾನಗೋಚರಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನನ್ವತ್ರ ಕಾರಣತ್ವವಾಚಕಂ
 ಕಿಮಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ - ಯತ ಇತಿ ।

ನನು ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತಶಕ್ತಿಸಿದ್ಧಾವೇ ಕಿಂ ಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಏಷ ನಿಯಮ
 ಇತಿ । ನ ಚಾನಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಕಥಂ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತಶಕ್ತಿಸಿದ್ಧಿಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ
 ಷಟ್ಪದ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತಶಕ್ತಿಸಿದ್ಧೇರ್ನ್ ಸ್ವರೂಪೇಣಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರिति ಭಾವಃ । ನನ್ವೇವಮಪಿ
 ಸಹಕಾರಿಪರತ್ವೇನಾಪಿ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾನಾನಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಶಕ್ತಿಸಿದ್ಧಿಃ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
 ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀತಿ । ತಥಾ ಚ “ನ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯ ಕರಣಂ ಚ ವಿಧತ” ಇತಿ ಸಹಕಾರಿನಿಷೇಧಾತ್
 ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀತ್ಯುಕ್ತವಾಚ ನಾಗಂತುಕಸಹಕಾರ್ಯಾಧಾಧಾಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರिति ಭಾವಃ । ಏತच्च
 ತರ್ಕತಾಂಢವೇ ಶಕ್ತಾವರ್ಯಾಪತ್ತಿಪञ्ಚಕನಿರೂಪಣಗ್ರನ್ಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ । ಯದ್ವಾ ನನು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ
 ಸ್ವರೂಪತ್ವಸ್ಯಾದೃಢತ್ವಾತ್ಕಥಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವಮಿತ್ಯತಸ್ತದೃಢಾಂತಮಾಹ
 - ವಹ್ನೇರिति । ನನು ಪರಮಾನಂದಾದೇಃ ಸ್ವರೂಪತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ
 ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇಽಪಿ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವ-
 ಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಏಷ ಇತಿ । ಅನೇನ ನಿಯಮತ್ರಾಸಿದ್ಧಾವಪಿ ನ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಿತ್ಯತಃ
 ಸ್ವರೂಪತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ - ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀತಿ । ನಿರ್ಧರ್ಮಿಕಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಸ್ತವಮತೇ
 ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮರೂಪಲಕ್ಷಣಕಥನಮಯುಕ್ತಂ ಚೇತ್ಯಾಹ - ಕಿಂ ಚೇತಿ । ಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವಿತಿ । ಯತೋ
 ವೇತ್ಯಾದಿಷ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾತತ್ವಾವೇದಕತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪಾತಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು
 ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಾನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮिति ಶಕ್ತೋ - ನ ಚೇತಿ । ಸ್ವತೈರित್ಯುಕ್ತೇರಿಯಮವ್ಯಯಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಜ್ಞಾನವು ಸೋಪಾದಿಕವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರುಪಾದಿಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸೋಪಾದಿಕವಾದ
 ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ನಿರುಪಾದಿಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಏಕತ್ವ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಇದುವರೆಗೂ ಮಾಡಿದ ಉಪಪಾದನೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಣಾಕಾರ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣಾಕಾರ ಅಕ್ಷೇಪ - ಜ್ಞಾನವು ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ವಿಷಯವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ.
 ವಿಷಯಾನವಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತು ಇರಲಿ ಬಿಡಲಿ
 ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ
 ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ - ಜ್ಞಾನವು ಸೋಪಾದಿಕವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದೂ ಸಹ ನಿರಸವಾಯಿತು.
 ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀವು ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಸಮರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವು ಶಕ್ತಿರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ.
 ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಎಂದರೆ ‘ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿ’ ಎಂದಾಯಿತು. ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯು ವಿಷಯನಿರೂಪ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶಕ್ತಿಯು ವಿಷಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸೋಪಾದಿ ಕವಾಯಿತು. ಇದು ಸೋಪಾದಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೂ ಸೋಪಾದಿಕವಾಯಿತು. ಸೋಪಾದಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ನಿರುಪಾದಿಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದವಾದರು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ?

ಆರನೆಯ ವಿಕಲ್ಪ - ನಿರುಪಾದಿಕವಾದದ್ದು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಸೋಪಾದಿಕವಾದದ್ದು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದು. ಇದೂ ತಪ್ಪು. ಆನಂದಾದಿಗಳು ಸೋಪಾದಿಕವಾದ್ದರಿಂದ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಮತ್ತು ಕಾರಣಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರುಪಾದಿಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲೇ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ನಿರುಪಾದಿಕವಾದದ್ದನ್ನು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶದ ಜ್ಞಾನ ಬರಬೇಕಾದರೆ ನಿತ್ಯಪ್ರಕಾಶದ ಜ್ಞಾನ ಇರಬೇಕು. ನಿತ್ಯಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಚಂದ್ರ ಎಂದು. ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ನಿತ್ಯವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸೋಪಾದಿಕವೇ ಆಯಿತು. ಹೊರತು ನಿರುಪಾದಿಕವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅಧ್ಯಾಸದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವಭಾಸತ್ವಂ ಎಂದು. ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥ-ಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವಭಾಸತ್ವವೂ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸೋಪಾದಿಕವಾಯಿತು.

ವಿಳನೆಯ ವಿಕಲ್ಪ - ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ತಾನು ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗದೆ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾವರ್ತಕವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರೆ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದು. ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ವ್ಯಾವರ್ತಕೋಪಪಾದ್ಯಪಕೃತ್ವವೆಂಬ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಉಪಪಾದ್ಯ (ತಿಳಿಯಲಿಟ್ಟದ್ದು)ವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ? ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಉಪಪಾದ್ಯವಾದ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ವ್ಯಾವರ್ತಕವು ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಯಿತು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದೇ ಆಯಿತು. ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ಉಪಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲವೆಂದೆಂತಾಯಿತು. ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಮೂಲವಾದ ಸಂಶಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಶಯವೇ ಬರದಿದ್ದರೆ ಸಂಶಯ- ಮೂಲವಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೇ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಸಂಶಯಕಾರಣತ್ವವು ಇಂತಹ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಉಪಪಾದ್ಯವೆನ ಮಾಡಲಾರದು. ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪವು ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗದೆ ಕಾರಣ ಇದರ ಉಪಪಾದ್ಯವೆನೆಯಿಂದ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಯಾವ ಲಾಭವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವವು ವ್ಯಾವರ್ತಕಾಂತರೂಪಪಾದ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೋಪಪಾದ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ?

ಎಂಟನೆಯ ವಿಕಲ್ಪ - ಕಾರ್ಯಾನ್ವಯರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷಣವು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ. ಕಾರ್ಯಾನ್ವಯ ಆಗದೆ ಉಪಲಕ್ಷಣ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಎಂದು. ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪುನಃ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ

ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಮುಮುಕ್ಷುನಾದವನು ಕಾರಣತ್ವದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೂ ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಜಿಜ್ಞಾಸಾರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಅನ್ವಯಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಆಯಿತು ಎಂದು ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಕಾರಣತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆವೇ ಅಲ್ಲವೆಂದರೆ ಮೊದಲ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವದ ವ್ಯಕ್ತಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದೇ ತಪ್ಪಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸುಖಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ದುಃಖವ್ಯಾವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕಾರಣಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಇದರಿಂದ ಆಕಾರಣವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - 'ಅನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್' 'ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅನಂದಾದಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸುಖಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಅಸುಖವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆನ್ನಲು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆಕಾರಣವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವದ ಜ್ಞಾನವು ಬೇಡ. ಅನಂದಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ ಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ - ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನಂದಸ್ವರೂಪನೆನ್ನಲು ಹೇಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಕಾರಣಸ್ವರೂಪನೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. - 'ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಆಕಾರಣವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - 'ಭೋಗಾರ್ಥಂ ಸೃಷ್ಟಿರಿತ್ಯನ್ಯೇ' ಎಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ 'ಅಯಂ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಇಷ ಇಚ್ಛಾಯಾಂ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಘೌಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು 'ವಿಷ' ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ = ಇಚ್ಛಾರೂಪವಾದ ಅಯಂ = ಸೃಷ್ಟಿಯು ದೇವಸ್ಯ = ದೇವನ, ಸ್ವಭಾವಃ = ಸ್ವಭಾವವು ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅಥವಾ ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸೋಣ ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಉಳಿದ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ದೋಷ ಸಮಾನ.

ಸಮಾಧಾನ - ನಿಮ್ಮಂತೆ ನಾವು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಮುಮುಕ್ಷುವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಅವಶ್ಯ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಸೃಷ್ಟಿರಣ್ಣಾಹೃತಿರ್ಜ್ಞಾನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವ್ವಾರ್ಥವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದದನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಸಾಕು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬೇಡವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ —

ಶಕ್ತಿಯ: ಸರ್ವಭಾವಾನಾಮಚಿಂತ್ಯಜ್ಞಾನಗೋಚರಾಃ |

ಯತೋಽತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಾಸ್ಮು ಸರ್ಗಾದ್ಯಾ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ ||

ದಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಈ ವಚನವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಯತಃ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಂ = ಬೀಜವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಶಕ್ತಿಯು ಚಿಂತೆಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅವಿಷಯವಾಗಿದೆಯೋ, ಆದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಗತ್ಸರ್ವನಾದಿ ಭಾವಶಕ್ತಿಗಳೂ ಅಚಿಂತ್ಯವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅವಿಷಯವೂ ಆಗಿವೆ.

ಈ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಮಿಯಿಂದ 'ಯೇನ ಜಾತಾನಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ತೃತೀಯಾದಿಂದಲೂ ಈ ವಿಚಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪಂಚಮ್ಯಾದಿವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕಾರಕಶಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದರೆ, 'ಜನಿತಕರ್ತೃ ಪ್ರಕೃತಿಃ' ಜನನ: ಕರ್ತೃ ಜನಿತಕರ್ತೃ | ಜನ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಜನ್ಯನಃ ಕರ್ತೃ ಜಾಯಮಾನಃ ತಸ್ಯ ಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಕಾರಣಂ ಹೇತುಃ ತತ್ಕಾರಕಂ ಅಪಾದಾನಸಂಜ್ಞಂ ಭವತಿ | ಹುಟ್ಟುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಯಾವುದು ಕರ್ತೃವೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪಾದಾನಸಂಜ್ಞೆ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಪಾದಾನಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದ ನಂತರ 'ಅಪಾದಾನೇ ಪಂಚಮೀ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ 'ಯತ್' ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಅಪಾದಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಿಯು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಯತ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಯೇನ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ತೃರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. || ಕರ್ತೃಕರಣಯೋಸ್ಯತೀಯಾ || 'ಅನಭಿಹತೇ ಕರ್ತರಿ ಕರಣೇ ಚ ತೃತೀಯಾ ಭವತಿ' ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ 'ಯತ್' ಶಬ್ದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ' ಎಂದರೆ 'ಜಗಜ್ಜನನವಾಲನಸಂಹಾರನಿಯಮನಾದಿಶಕ್ತಿಃ' ಎಂದರ್ಥ.

ಕಾರಣತ್ವ ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿಯೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಹೊರತು ಫಲೋಪಾಧಾನ (ವ್ಯಾಪಾರ) ರೂಪವಾದದ್ದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿಲ್ಲ. ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಭಾವಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರರೂಪವಾದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದದ್ದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಇದು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಜನನಾದಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಹೇಳಿದ್ದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಏಕದೇಶಜಗತ್ತಿನ ಜನನಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅವಾಗ ಫಲೋಪಾದಾನ (ವ್ಯಾಪಾರ) ರೂಪವಾದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಮಹತ್ವತ್ವ ಅಂಕಾರತತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಉಳಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಶಕ್ತಿರೂಪವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕ್ಷಣಲವಾದಿ ಏಕದೇಶಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು 'ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಭಾವಿ' ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ವಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ದಾಹಶಕ್ತಿಯಂತೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ವಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿರುವ ದಾಹಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ-ಭಾವಿಯೆಂಬುದು ಯುಕ್ತ. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಭಾವಿಯನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಇಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಕಾಣ್ವಶ್ರುತಿಯ ಆರನೆಯ ಚತುರ್ಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ ನಿತ್ಯಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ಮೊದಲು ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ -

'ವಿಷ ನಿತ್ಯೋ ಮಹಿಮಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ನ ಕರ್ಮಣಾ ವರ್ಧತೇ ನೋ ಕನೀಯಾನ್' ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಮತ್ತು ಪರಾಸ್ಯ ಶಕ್ತಿ ವಿವಿಧವು ಶ್ರೂಯತೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾಚ |

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಸಮಾಸ - 'ಜ್ಞಾನಂಚ ಬಲಶ್ಚ ಕ್ರಿಯಾ ಚ ವಿಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾ' ಎಂದು ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವ ಸಮಾಸ. ಅಥವಾ 'ಜ್ಞಾನಬಲಾಭ್ಯಾಮ್ ಸಹಿತಾ ಕ್ರಿಯಾ ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾ' ಎಂದು ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಪರೇತಿ ಯಾಂ ಪ್ರಾಹುರಜಸ್ರಶಕ್ತಿಃ ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಚ ತೇನೈವ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಪ್ರಭುಣಾ ಸ್ವಯಮ್' |

'ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸ್ವತಃ ನಿರ್ಗುಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ'. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಸಾಧಾರಣಾರ್ಥಮೋಹಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಪರಿಕೀರ್ತ್ಯತೇ |

ತಚ್ಚ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾಂ ಯುಜ್ಯತೇ ಕಥಮ್ ||

ಅಸಾಧಾರಣಾರ್ಥಮವಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿರ್ಧರ್ಮಕಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಹೇಳಿಯಾರು?

'ಅತೋ ಜೀವೈಕೈಮಪಿ ಸ ನಿರಾಚಕ್ಷೇ ಜಗದ್ಗುರುಃ'

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಗದ್ಗುರುಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಜೀವೈಕೈವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರವು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಅನಾರಂಭಣೀಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಕಿಂಚ ಸ್ವರೂಪಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - "ವಿಶತ್ ಸೂತ್ರಾರಂಭೋ ಜೀವೈಕೈವಾದಿನಾಮ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂಚಿದ್ಯದೀದಂ ತಟಸ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮೇವೇತಿ ಚೋಪಪಾದಿತಮ್" "ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಆರಂಭವನ್ನು ಆದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು, ಒಂದುವೇಳೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಕಥಂಚಿತ್ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದರೆ, ಆದರೆ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೇವೆ" ಎಂದು. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಂಗೀಕಾರವಾದ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವವಿದೆ - ಇದನ್ನು ಸುಧೆಯೇ

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದೆ - "ನನು ತಟಸ್ಥನಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೋ ಜೀವೈಕ್ಯಂ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಚ ವಿರುದ್ಧತೇ" ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಐಕ್ಯಕ್ಕೂ ವಿರೋಧ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. (ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೆಂದದ್ದು ಅಂಗೀಕಾರವಾದ)

'ನ ಚ ಮಿಥ್ಯಾಗುಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾದನಿರ್ವಾಚ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಾತ್' 'ನಿರ್ವಾಚ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಭೂತವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ನಚ ಮಿಥ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳು. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳೆಂಬ ಅದ್ವೈತಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇತರ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ವೈಜಾತ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇವರ ನಿಲುವು ಅತ್ಯಂತ ಬಾಲಿಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪಟಾದಿ ಪೃಥಿವಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ವಿಜಾತೀಯವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವತಿಯಿಂದ ಜೀವಾದಿಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಜೀವಾದಿಗಳ ವೈಜಾತ್ಯವೂ ಸಹ ಅದೇ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದ ಸ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ ।

ಕೃಷ್ಣಾಭ್ಯಾಸಚ್ಛೇದನೈವ ಸ್ವಯಂ ಭಾಗವತೇಽಬ್ರವೀತ್ ॥

ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗಿದೆ; ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕೇचितು - "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಕಲೇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯೇನಾಭಿಧೀಯತೇ । ನ ಚ ಕಾರಣತ್ವೇನೈವ

लक्षणेन स्वेतरसर्वव्यावृत्तिसिद्धेः किं सत्यादिवाक्येनेति शङ्क्यम्, यथा हि घटस्य संस्थानविशेषादिना स्वेतरसर्वव्यावृत्तत्वेऽपि गन्धवत्त्वात् पृथिवीजातीयत्वम्, एवं ब्रह्मणो जगत्कारणत्वेन स्वेतरव्यावृत्तत्वेऽपि जीवजडजातीयत्वमिति शङ्कायां, यथाऽबादेर्गन्धाभावादपृथिवीत्वम्, तथा ब्रह्मणोऽपि सोपाधिकसत्त्वादेरभावान् जीवजडजातीयत्वमिति दर्शयितुं निरुपाधिकसत्यत्वादिलक्षणोक्तेरित्याहुः ।

तन्न, संस्थानविशेषा हि घटं पटादिभ्य एव व्यावर्तयति, न तु पृथिवीमात्रात्, घटस्यापि पृथिवीत्वात् । एवञ्च संस्थानादिकं येभ्यः पटादिभ्यो व्यावर्तयति, तद् विजातीयत्वमपि तेनैव सिद्धम् । अबादेरपि पृथिवीमात्रव्यावर्तकात्वादियोगादेव हि पृथिवीवैजात्यम् । यस्मात् पृथिवीजातीयात्संस्थानादिना वैजात्यं न सिद्ध्यति, तस्माद् व्यावर्तकत्वमपि संस्थानादेर्नास्ति । प्रकृते तु कारणत्वं जीवादिभ्यो ब्रह्म व्यावर्तयतीति कथं तेनाकारेणेभ्यो जीवादिभ्यो वैजात्यं तदन्तर्भावायोग्यत्वादिरूपं न सिद्ध्येत् । तदनिष्टजातियोगित्वं तु सत्यत्वज्ञानत्वादिना लक्षणान्तरेणापि न सिध्यति, कारणत्ववन्निरुपाधिकसत्यत्वादेरप्यजातिरूपत्वात् । तस्मात् सत्यज्ञानत्वादिवत् कारणत्वमपि स्वेतरसर्वव्यावर्तकमिति । तदेतदभिप्रेत्योक्त-
मनुव्याख्याने -

“अस्योद्भवादिहेतुत्वं साक्षादेव स्वलक्षणम् ।

कृष्णध्यानच्छलेनैव स्वयं भागवतेऽब्रवीत्” इति ।

टीकाक्षरार्थस्तु - “भेदकाभावेन जिज्ञास्यता न सम्भवतीति” इत्यत्रेतिशब्दस्य ‘इति श्रुत्यादिसङ्गतिः’ इति पूर्वणान्वयः । एवमुत्तरत्रापि द्रष्टव्यम् । पर्यवर्तयदिति । “विप परिवर्तने” इति घातोरिति भावः । पञ्चाशन्मरुत इति । एकोनपञ्चाशन्मरुतां मुख्यवायुना सह पञ्चाशत्त्वादिति भावः । एकादशादित्या इति । आदित्यानां द्वादशत्वेऽपि विष्णुव्यतिरिक्तानां नियम्यानामेकादशत्वादियमुक्तिः ।

ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು -

“ಆದಿತ್ಯಾ ವಸವೋ ರುद्रಾ ಮರುತಶ್ಚಾಶ್ವಿನಾವಪಿ ।

ಬೃಹಸ್ಪತಿಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಮನುರ್ದಕ್ಷೋ ವಿನಾಯಕಃ ॥

ಭೃಗುಶ್ಚೈವಾನಿರುದ್ರಶ್ಚ ಧರ್ಮೋ ನಿಕ್ರಾಂತಿರೇವ ಚ ।

ಕುಬೇರಸಹಿತಾ ದೇವಾ ನವತಿಸ್ಸಮ್ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ।

ಅನಂತೋ ಗರುಡೋ ವಾಯುಶ್ಚತ್ವಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ।”

ಇತಿ ವಚನಾನುಸಾರೇಣ್ಯಂ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ । “ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ”
ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿನಾ ಸೃಷ್ಟಾದಿಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವ್ಯಾಪಾರೋ
ಜನ್ಮಾದಿರ್ದೀಕ್ಷ್ಯತೇ । ಲಕ್ಷಣಾಪ್ರಯೋಜನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾದಿಕಮೇವ, ನ ತ್ವಾಪಾದಾನತ್ವಮಿತಿ
ಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾयां ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥೨॥

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ
ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದರೆ ಸಕಲವದಾರ್ಥಗರ್ಭದ ಬ್ರಹ್ಮನು
ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ
ಸ್ವೇತರಸಕಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯವು ಅನಾವಶ್ಯಕ ಎಂದು
ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಸ್ವೇತರಸಕಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ
ಆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತಹದ್ದು ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯ. ಯಾವ
ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಕಾರವಿಶೇಷದಿಂದ (ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷದಿಂದ) ಘಟವು ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತವಾಗಿದೆಯೆ
ಎಂದು ತಿಳಿದರೂ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಪೃಥಿವೀತ್ವಜಾತಿಯು ಗಂಧವತ್ತ್ವದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೋ, (ಇಲ್ಲಿ
ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟದ್ದು ಗಂಧವತ್ತ್ವ.) ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತನೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನೋ? ಜಡನೋ?
ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ನೀರೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲವೇ?
ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಗಂಧವತ್ತ್ವ-
ಲಕ್ಷಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಸೋಪಾಧಿಕಸತ್ತ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನು
ಜೀವಜಡಜಾತೀಯನಲ್ಲ ನಿರೂಪಾಧಿಕಸತ್ತ್ವಾದಿಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.
ಹೀಗೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ಪಟಾದಿಗಳ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಪ್ರಥಿವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಿಂದ ಘಟವು ಪಟಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಪಟಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ವಿಜಾತೀಯವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದದ್ದೇ ವೈಜಾತ್ಯಸಂಪಾದಕವೂ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಮತ್ತು ಯಾವ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ಪ್ರಥಿವೀಜಾತಿಯಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ಪ್ರಥಿವಿಯಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ತಂದುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಜೀವಾದಿಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರೋ; ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಜೀವಾದಿಗಳ ವೈಜಾತ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದಲು ಬ್ರಹ್ಮನು ಆಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ಕಾರಣತ್ವವು ತಿಳಿಸಿಯೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವೈಜಾತ್ಯವೆಂದರೆ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಯಾವ ಜಾತಿ ಇದೆಯೋ ಅದರ ಸಂಬಂಧವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಇಂತಹ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಲು ಕಾರಣತ್ವವು ಅನರ್ಹವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿ ಲಕ್ಷಣಾಂತರದಿಂದಲೂ ಅಂತಹ ಜಾತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಹೇಗೆ ಜಾತಿರೂಪವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ನಿರುಪಾಧಿಕರೂಪವಾದ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳೂ ಜಾತಿ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವೇ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯತ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿಗಳಂತೆ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವ್ಯಾವರ್ತಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ -

ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಕೃಷ್ಣಧ್ಯಾನಚ್ಛಲೇನೈವ ಸ್ವಯಂ ಭಾಗವತೇಽಬ್ರವೀತ್ ||

ಅಸ್ಯ = ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉದ್ಭವಾದಿಹೇತುತ್ವಮ್ = ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ = ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ವಯಂ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರೇ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಧ್ಯಾನದ ನೆಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕಾಕ್ಷರಗಳ ಅರ್ಥ - 'ಭೇದಕಾಭಾವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸೃತಾ ನ ಸಂಭವತೀತಿ' 'ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಗಳ ಭೇದಕಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೃತ್ಯವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಸ್ತು' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿ' ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ 'ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಃ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ವೈತೀನ್ ಅವೀ-

ವಿವತ್' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಅವಿವತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ವಿಪ ಪರಿವರ್ತನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪಂಚಾಶನ್ಮರುತಃ' ಐವತ್ತು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನಲ್ವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೇಕಾದರೆ ಐವತ್ತೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಐವತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ದ್ವಾದಶ ಆದಿತ್ಯರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶಾದಿತ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾದ ಏಕಾದಶಾದಿತ್ಯರನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆದಿತ್ಯರು	=	೧೧
ವಸುಗಳು	=	೮
ಮರುತ್‌ದೇವತೆಗಳು	=	೪೯
ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳು	=	೨
ಬೃಹಸ್ಪತಿ	=	೧
ಕಾಮ	=	೧
ಮನು	=	೧
ದಕ್ಷ	=	೧
ಗಣಪತಿ	=	೧
ಭೃಗು	=	೧
ಅನಿರುದ್ಧ	=	೧
ಧರ್ಮ	=	೧
ನಿರ್ಮತಿ	=	೧
ಕುಬೇರ	=	೧
ಒಟ್ಟು	=	೯೦

ಅನಂತ, ಗರುಡ, ವಾಯು, ಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ೯೪ ಆಗುತ್ತಾರೆ.

'ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿನಿಯತಿಸಂಹಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಸೃಷ್ಟಿಯು ಪ್ರಯೋಜನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯಾಪಾರ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವಾದದ್ದು ಜನ್ಮ. ಇದು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ. ಸ್ಥಿತಿಯು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಸಂಹಾರವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿದೆ. ಲಯವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ. ನಿಯಾಮಾಕತ್ವವು

ಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯಾಪಾರ, ನಿಯಮ್ಯತ್ವವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಲಕ್ಷಣಯಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಚಾರ್ಯರು ಇವುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಣಯಾ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಭೃಂತಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದರು. ಜನ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಜನ್ಮಾದಿಕರಣವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

* * * *

ಪ್ರಕಾಶ: - यदुक्तं लक्षणमात्रं सजातीयविजातीयभेदकमिति, तत्र सत्यत्वादिकमेव तथा, न कारणत्वमिति यच्छ्रीभाष्यमतं, तदनूद्य निरस्यति - केचित्त्विति । तन्मते सत्यत्वादिस्वरूपं प्रागेवोक्तम् । यथाभाष्यमनूद्य तत्र चोद्यपरिहारौ श्रुतप्रकाशोक्तावनुवदति - न चेति । कारणत्वेनेतरव्यावृत्तावपि नेतरवैजात्यं सिध्यति, तत्तु सत्यत्वादिनैवेति फलितार्थः । तत्र कारणत्वे-
नैवेतरव्यावृत्तिवद्वैजात्यमपि सिध्यतीति वक्तुं दृष्टान्तद्वयस्याप्युपपादनं विषयमित्याह - संस्थानेति । योगादेवेति । न तु गन्धाभावादित्यर्थः । यद्यतो व्यावर्तकं तत्ततो वैजात्यापादकमित्येतत्संस्थानविशेषे प्रदर्श्य, यद्यतो वैजात्यासम्पादकं तत्ततो व्यावर्तकमपि नेत्येतदपि तत्रैव व्युत्पादयति - यस्मादिति । अनेन पराभिमतार्थे दृष्टान्तखण्डनव्याजेन, यद्यतो व्यावर्तकं तत्ततो वैजात्यकरमिति स्वाभिमतव्याप्तिं दृष्टान्तस्यतयोपपाद्य, दार्ष्टान्तिके योजयति - प्रकृते त्विति । तदेतदिति । मतद्वयनिराकरणमपीत्यर्थः । अस्येति । 'अस्य' सर्वस्यापि विश्वस्योद्भवादिहेतुत्वं ब्रह्मणस्त्वलक्षणमेवेति सूत्रकारो भागवते दशमस्कन्धे अष्टसप्ततितमेऽध्याये "यत्तत्परं ज्योतिरनन्यमद्वयं" इत्यादिना स्पष्टमेव कृष्णध्यानव्याजेनाब्रवीदित्यर्थः ॥ इतिशब्दस्याऽन्यथाप्रतीतेराह - भेदकेति । उत्तरत्रेति । अधिकरणान्तरेऽपीत्यर्थः । 'अबीविपत्' इत्येतत्पर्यवर्तयदिति व्याख्यातम् । तत्राप्रसिद्धे: तत्त्वप्रदीपोक्तं धातुं पठति - विप परिवर्तन इति । 'विप' इत्यस्माद्धातोर्णिचि, "णिश्चिद्रुसुभ्यः" इति चङि, "चङि" इति द्विर्वचने "दीर्घो लघोः" इत्यभ्यासदीर्घत्वे अडागमादौ च सति रूपमित्यर्थः । एकोनपञ्चाशत्त्वप्रसिद्धे: कथं पञ्चाशत्त्वमत आह

- एकोनेति । “चतुर्भिः साकं” इति श्रुतेरर्थान्तरमपि बोध्यमिति भावेनाह -
तत्त्वप्रदीपेत्विति । भगवन्निष्ठव्यापारस्यान्याधीनत्वप्रतीतेराह - सृष्टीति ॥

इति श्रीमत्सर्वतन्त्रस्वतन्त्रसुधीन्द्रतीर्थगुरुपादशिष्यराघवेन्द्रयतिकृते
चन्द्रिकाप्रकाशे जन्माधिकरणं सम्पूर्णम् ॥२॥

गुरुराजीय - ननु यद् व्यावर्तकं तदेव वैजात्यसम्पादकमित्यनुपपन्नम् ।
व्याप्त्यभावात् । अबादिगतसंस्थानविशेषस्य पृथिव्यादिव्यावर्तकत्वेपि तद्वैजात्य-
सम्पादकत्वाभावादित्यत आह - अबादेरपीति ।

तथा च अस्मादिजातेरेव व्यावर्तकत्वात्तस्या एव सिद्धिं प्रत्यपि प्रयोजकत्व-
सम्भवात्संस्थानविशेषस्य व्यावर्तकत्वाच्च व्यभिचार इति यद् व्यावर्तकं
तद्वैजात्यसम्पादकं भवत्येव यद्वैजात्यसम्पादकं न तद्व्यावर्तकमपि न भवतीति
भावः । एतेन यथाहि घटस्य संस्थानविशेषादिना स्वैतरव्यावृत्तत्वेपि गन्धवत्त्वात्
पृथिवीजातीयत्वमिति दृष्टान्तकथनमपि निरस्तम् । येनैव संस्थानविशेषेण घटस्य
स्वैतरव्यावृत्तिसिद्धिस्तेनैव तद्वैजात्यस्य निषिद्धत्वात् । यदुक्तं सत्यज्ञानादि-
रूपाधिकलक्षणेन जीवादिवैजात्यं सिध्यतीति तत्र वैजात्यं नाम तदन्तर्भावयोग्यत्वं
वा तदनिष्ठजातियोगित्वं वा । आद्यं दूषयति - प्रकृतेत्विति । द्वितीयं दूषयति
- तदनिष्ठजातियोगित्वं त्विति । ननु सत्यज्ञानादिलक्षणकथनेन तदनिष्ठसत्यत्वादि-
जातियोगित्वं सिध्यतीत्यत आह - कारणत्वादिवदिति । धातोः धातुव्याख्याना-
दित्यर्थः । तत्त्वप्रदीपेत्विति । अत्र यद्यपि द्विनवतिसंख्याका देवाः प्रतीयन्ते
तथाऽपि अनन्तो गरुडो वायुरिति वायोः पृथग्रहणेन मरुत्सु वायुपरित्यागेना-
श्विनोरेकत्वविवक्षया च नवतित्वं द्रष्टव्यम् । अथवा मुनिरित्यपि बहुपाठदर्शनाद्
दक्षविशेषणत्वेन मनुपरित्यागेनेत्यप्याहुः ॥७॥

॥ इति श्रीकेशवभट्टारकेण विरचितायां भावदीपिकायां जन्माधिकरणं सम्पूर्णम् ॥

ವಿವರಣೆ - 'ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದದ್ವಷ್ಟೇ, ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ' ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು
ಲಕ್ಷಣವಾದಲ್ಲಿ ಸಜಾತೀಯ ವಿಜಾತೀಯವ್ಯಾವರ್ತಕವೆಂದಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಇದು ಕೂಡುತ್ತದೆ.
ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಗಳಿಗೆ ಇದನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಈ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜರ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜರು - 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಇತರ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಅದನ್ನು 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಆನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸತ್ಯತ್ವ ಜ್ಞಾನತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ವ್ಯಾವರ್ತಕರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಜಾತೀಯ ಹಾಗೂ ವಿಜಾತೀಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವಸ್ತುವ್ಯಾವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಸತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಏಕೆ ಬೇಕು?

ರಾಮಾನುಜರು - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಇತರ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಇತರವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಜಾತೀಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಉದಾ - ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾರವಿಶೇಷವು ಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಘಟದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಆಕಾರವಿಶೇಷದಿಂದ ಘಟವು ತನಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದೇ ಆಕಾರ ವಿಶೇಷದಿಂದ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಘಟವು ಪೃಥಿವೀ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಪೃಥಿವೀಜಾತೀಯತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಗಂಧವತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದಷ್ಟೇ ಘಟವನ್ನು ಪೃಥಿವೀ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಹೀಗೆ ಘಟದ ಲಕ್ಷಣ ಎರಡು

೧) ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷ

೨) ಗಂಧವತ್ವ

ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಗಂಧವತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವೈಜಾತ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಿಂದಲೇ ವೈಜಾತ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ವಿಧ ಲಕ್ಷಣಗಳಿವೆ.

೧) ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ

೨) ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವಸ್ತುವ್ಯಾವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವಜಡಗಳ ಜಾತಿಯವನೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂದು. ಆದಾಗ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಾತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮೂಲಕ ವೈಜಾತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ವೈಜಾತ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಗಂಧವತ್ತ್ವವು ಪೃಥ್ವೀಯಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಗಂಧವಿರದ ಕಾರಣ ನೀರು ಪೃಥ್ವೀ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವೈಜಾತ್ಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರಂತೆ ಸೋಪಾಧಿಕಸತ್ತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವಜಡಾದಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನೂ ಅಲ್ಲ, ಜಡನೂ ಅಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೋಪಾಧಿಕಸತ್ತ್ವಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವಜಡಗಳಿಗಿಂತ ವೈಜಾತ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ವೈಜಾತ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ನಿರುಪಾಧಿಕಗಳಾಗಿವೆ. 'ನಿರುಪಾಧಿಕ-ಸತ್ತ್ವಯೋಗೀತ್ವಮ್ ಸತ್ಯತ್ವಮ್ ನಿತ್ಯಾಸಂಕುಚಿತಜ್ಞಾನತ್ವಮ್, ಜ್ಞಾನತ್ವಮ್ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗುಣತ್ವಮ್ - ಅನಂತತ್ವಮ್' ಎಂದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿನ ನಿರುಪಾಧಿಕತ್ವವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನ ಬಂದರೂ ವೈಜಾತ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಅವಶ್ಯ ಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಕಗಳಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ತತ್ತ್ವವಾದಿಗಳು - ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದಲ್ಲಿ ವೈಜಾತ್ಯವೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ತಿಳಿದರೂ ವೈಜಾತ್ಯ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ನೀಡಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ಘಟವು ಪಟಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಪೃಥ್ವೀಸಾಮಾನ್ಯದ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತಾನೇ ಪೃಥ್ವಿಯಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಪೃಥ್ವಿಯಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದರೆ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಿಂದ ಪೃಥ್ವೀಜಾತೀಯತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣದ ಆವೇಶ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಜನಕವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವೇ ವೈಜಾತ್ಯಜನಕವೂ ಆಗಿದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಿಂದ ಪೃಥ್ವಿವ್ಯಾಧಿಭೇದಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗಂಧಾಭಾವಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವೈಜಾತ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವಿವ್ಯಾಧಿಭೇದಜ್ಞಾನ ಬಂದದ್ದು 'ಅಪ್ಪ' ಎಂಬ ಜಾತಿಯಿಂದ. ವೈಜಾತ್ಯಜ್ಞಾನ ಬಂದದ್ದೂ ಸಹ ಇದರಿಂದಲೇ, ಹೊರತು ಗಂಧಾಭಾವಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಭಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ - 'ಯದ್ಭೇದಃ ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ

ತತ್ತತೋ ವೈಜಾತ್ಯಸಂಪಾದಕಮ್' 'ಯಾವುದು ಯಾವುದರ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದು ಅದರಿಂದ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ. ವೈತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಯದ್ವತೋ ವೈಜಾತ್ಯಸಂಪಾದಕಂ ತತ್ತತೋ ವ್ಯಾವರ್ತಕಮಪಿ ನ' ಎಂದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಯಾವ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ಘಟದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಅಂತಹ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ತಂದುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಘಟವು ಪೃಥಿವಿಯ ಜಾತಿಯೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನೂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ತಂದುಕೊಡಲಾರದು. ಹೀಗೆ ಪರರು ಹೇಳಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದು ವ್ಯಾವರ್ತಕವೋ ಅದೇ ವೈಜಾತ್ಯಸಂಪಾದಕವೂ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಪ್ರಕೃತ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವಾದಿಗಳ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವೈಜಾತ್ಯವೆಂದರೆ 'ತದನಿಷ್ಠಜಾತಿಯೋಗೀತ್ವಂ' ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಜಾತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥ. ಕಾರಣತ್ವವು ಜಾತಿಯೇ ಅಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ವೈಜಾತ್ಯ-ಸಂಪಾದಕವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ನೀವು ಜಾತಿಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಾದರೂ ಸಹ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ವೈಜಾತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತವೆ ?

ಆದ್ದರಿಂದ 'ತದನಿಷ್ಠಜಾತಿಯೋಗೀತ್ವಂ ವೈಜಾತ್ಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. 'ತದಂತರ್ಭಾವ-ಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್' 'ಜೀವರಲ್ಲಿ ಇರಲು ಅಯೋಗ್ಯವಾದುದು' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ವೈಜಾತ್ಯವು ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಿರುಪಾಧಿಕಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವ್ಯಾವರ್ತಕಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದ್ದಾವೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಸಹ ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವಸ್ತುವ್ಯಾವರ್ತಕಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಅಗಲಿವೆಂಬ ರಾಮಾನುಜರ ಸಮರ್ಥನೆಯು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಸ್ವತಃ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯತ್ತತ್ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರನನ್ಯಮದ್ವಯಂ' (ಭಾಗವತದಶಮಸ್ಕಂಧ ೭೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಧ್ಯಾನವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ನೆಪದಿಂದ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಭೇದಕ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತರತ್ರ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರ್ಥ. ಅವಿವಿಪತ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಪರ್ಯವರ್ತಯತ್' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವಿವಿಪತ್ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಧಾತುವನ್ನು 'ವಿಪ ಪರಿವರ್ತನೇ' ಎಂದು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿಪ ಪರಿವರ್ತನೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ 'ಣಿಚ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಲುಚ್ ಲಕಾರವಾದ್ದರಿಂದ 'ಣಿಶ್ರಿದ್ಯಸ್ತುಭ್ಯಃ ಕರ್ತರಿ 'ಚಿಜ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಚಿಜ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಚಿಜ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿ 'ಅಕಾರ ಮಾತ್ರ

ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ವಿಷ್ + ಅ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ 'ಚಪ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ವಿಪ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಪೂರ್ವೋಭ್ಯಾಸಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ 'ವಿಪ್'ಗೆ ಅಭ್ಯಾಸಸಂಜ್ಞೆ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಹರಾದಿ ಶೇಷಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ 'ವಿಪ್' ನಲ್ಲಿ 'ವಿ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ದೀರ್ಘೋ ಲಘೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೀರ್ಘ ಬಂದರೆ ವೀ+ವಿಪ್+ಅ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. 'ಉಪಲಬ್ಧಲ್ಪಪ್ತು ಅಡುದಾತ್ತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬಂದು 'ತಿಪ್' ನಲ್ಲಿ 'ತ್' ಎಂದಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುವುದರಿಂದ 'ಅವೀಪಪತ್' ಎಂಬ ರೂಪವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಚತುರ್ಥಃ ಸಾಕಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅಧೀನವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ "ಸೃಷ್ಟಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು.

ಭಾಗ - ೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಂಚಿಕಾ,
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರೀ,
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲೀ,
ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲೀ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪತ್ರಿಕಾ

ಜನ್ಮಾಪಿಕರಣಮ್ - ೧-೧-೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್ - ನ ಜೀವ ಉಪಾಂಶಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ । “ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತೆಃ ॥೨॥

‘ತದ್’ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ’ (ಯಾವ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೋ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕಾ - ॥ ೐ ॥ ಜನ್ಮಾಪಿಕರಣಮ್ ಯತಃ ॥ ೐ ॥ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಂ
ಸೂಚಯನ್ ಪ್ರತಿಪೇದಹತಿ - ನೇತಿ ॥ ಜೀವ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಂತಂ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತಂ ವಾ । ಆಶೇ,
ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಯ ಅಸೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ, ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶಬ್ದೋ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ । ಅಯಮಿತಿ “ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಶ್ರೋತಃ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ನ ಜೀವ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ‘ಜೀವ’ ಎಂಬುದನ್ನು ‘ಜೀವಃ’ ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿ ಅಥವಾ ‘ಜೀವೇ’ ಎಂಬ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ‘ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಯಾಸೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ’ ಎಂದು ‘ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವುಳ್ಳವನು’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮ್ಯಂತವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ‘ಜೀವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ಶಬ್ದಃ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ’ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ‘ಅಯಮ್’ ಎಂದರೆ ‘ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ’ ಎಂದರ್ಥ.

ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಅಯಂ ಭಾವಃ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ತಾವತ್ ಜಾತಿ-ಜೀವ-ಕಮಲಾಸನ-ಶಬ್ದರಾಶಿಷು ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ । ತತ್ರ, ಜಾತಿಪರತ್ವಂ ನೊಪಪದ್ಯತೇ । ತಸ್ಯಾಃ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ “ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ” ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾಽನುಪಪತ್ತೇಃ । ಅತಃ ಏವ ನ ಶಬ್ದರಾಶಿಪರತಾ । ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಚ ಲೋಕತಃ ಏವ ಸಿದ್ಧಾ । ನಾಪಿ ಕಮಲಾಸನಪರತ್ವಂ; ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಯಾ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ಪರಿಶೋಭಾತ್ ಜೀವ ಏವಾಽಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ।

ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಜಾತಿ, ಜೀವ, ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ, ಶಬ್ದರಾಶಿ ಇಷ್ಟು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜಾತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದರಿಂದ ‘ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ’ ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಶಬ್ದರಾಶಿಯೆಂಬರ್ಥವೂ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಜಾತಿ ಶಬ್ದರಾಶಿ ಇವುಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದೂ ಸಹ ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬರ್ಥವೂ ತಪ್ಪು. ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿದವನಾದ ಜೀವನೇ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ನನು ಸೌಽಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಏವ । ಮೈವಂ । ದೇಹಾದಿವಿವಿಕ್ತತಯಾಽಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ವಿಷ್ಣೌ ತತ್ಪ್ರಯೋಗಸ್ತು ಯೋಗಿಕಃ ಏವೇತಿ । ಯದ್ವಾ, ಜೀವಃ ಏವೇತಿ ಜಾತ್ಯಾದೇರಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಏವಶಬ್ದಸ್ತು, ಭಗವಂತಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ । ಅಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ । ಜಾತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಸ್ವರೂಪತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಯಾ ಚ ಪ್ರಮಿತಾಃ । ಕೇವಲಮನ್ಯತಮಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಮ್ । ಅಲೌಕಿಕೇ ವಿಷ್ಣೌ ಸರ್ವಮಪಿ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್ ।

ಇಂತಹ ಜೀವನು ಕೂಡ ಅಹಂ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಬಹುದು. ದೇಹಭಿನ್ನನಾಗಿ ಜೀವನಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ‘ಜೀವ ವಿವ’ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಇಚ್ಛುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ‘ವಿವ’ಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಗಳೆಂದು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರತ್ವ ಎರಡನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

ತಥಾ ಚ ಜಾತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್ ‘ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ಯ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಿರನುಪಪನ್ನಾರ್ಥೇತಿ ಕುತೋ ನೇತ್ಯೇತತ್ ಸ್ತೋತ್ರೋಕ್ತಮನುಪ್ಪಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಸ್ತೋತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನೈವ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ನ್ಯಾಯಂ ವಿವೃಣೋತಿ - ಯತ ಇತಿ || ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೇತಿ ಸಕಲಜಗ-
ಜ್ಜನ್ಮಾದಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಸ್ಯೇತೀರ್ಥಃ | 'ಎವ'ಶಬ್ದೇನ 'ಜೀವಾಧಾವಸಮ್ಮಾಖ್ಯತಃ' ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ |
'ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಮೇವ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನ್ಯಪಿ ಜೀವಾದೀನಿ ತ್ಯಾಜಯಿಷ್ಯತಿ,
ಗ್ರಾಹಯಿಷ್ಯತಿ ಚಾಽಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್' ಇತಿ ಭಾವಃ ||೨||

ಇಂತಹ ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವೂ
ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ 'ತದ್' ವಿಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಥ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಯಿತು. ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು
ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವ
ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಯತಃ'' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಸಕಲಜಗತ್ತಿನ
ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನು' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ವಿವ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು
ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತಗಳೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೇ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಜೀವಾದಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಚೇಯ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ಅಣುಭಾಷ್ಯಮ್

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್

ಅಣುಭಾಷ್ಯಮ್ - .... ಸರ್ವಕರ್ತಾ ...

ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅಣುಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತತ್ವಮಂಜರಿ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್

ತತ್ವಮಂಜರಿ - ನನು 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರೀತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ 'ಬೃಹಜಾತಿಜೀವ' ಇತಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇಪಿ' ಇತ್ಯಾದೇಜೀವೇ ರೂಢತ್ವಾದ್ ರೂಢಿತ್ಯಾಗೇನ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೇ ಹೇತ್ವಭಾವಾತ್ । 'ಯತೋ ವಾ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಪಾದೃಢದ್ವಾರಾ ಜೀವೇಪಿ ಸಮ್ಮವಾದುಕ್ತಂ ನ ಯುಕ್ತಮ್, ಇತ್ಯತಃ ಉಕ್ತಮ್ -

'ತದ್' ವಿಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಜೀವ' ಎಂಬ ಕೋಶವು ಮತ್ತು 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವಾಃ ಸರ್ವೇಪಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವ ಎಂಬ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಯೋಗಾರ್ಥವಾದ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅದೃಷ್ಟದ ಮುಖಾಂತರ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾಪಕಯು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ ಕೊರಗಿದೆ.

॥ ॐ ಜನ್ಮಾಪಸ್ಯ ಯತಃ ಇತಿ ॥

ತದರ್ಥಮಾಹ - ಸರ್ವಕರ್ತೇತಿ ॥ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಇತಿ ವರ್ತತೇ । ಸರ್ವೇತಿ ತನ್ತ್ರಮಾ-
ವೃತ್ತಿರ್ವಾ । ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಿದಚಿದಾಖ್ಯವಿಶ್ವಸ್ಯ । ಸರ್ವಸ್ಯ ಜನ್ಮಾಪಪತ್ತಕಸ್ಯ । ಯಥಾಯೋಗಂ ಕರ್ತಾ
ವಿಷ್ಣುರೇವ ನ ರೂಢೋ ಜೀವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ' ಇತಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಾಸಕ್ತುಚಿತ-
ಸರ್ವಸಮ್ಮಬಂಧಿಜನ್ಮಸ್ಥಿತಾದಿಮುಖ್ಯಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಾದ್ ಬಾಧಕಾತ್ । 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇ ರೂಢಿತ್ಯಾಗೇನ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಣೋಪಪತ್ತೇರೂಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಕರ್ತಾ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದು ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸರ್ವಕರ್ತಾ' ಎಂಬ ಸರ್ವಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚ' ಎಂದರ್ಥ ಮತ್ತು 'ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದೃಷ್ಟಕಗಳು' ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚದ ಜನ್ಮಾದೃಷ್ಟಕಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸರ್ವಕರ್ತಾ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡದೆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳ ಜನ್ಮಾನ್ವಯವುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಕಾರಣತ್ವವು ಜೀವನಿಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ರೂಢ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗಾರ್ಥನಾದ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

कर्तृत्वशब्दस्य तृजन्तत्वे याजकादित्वेन षष्ठीसमासः । ताच्छीलिकतृजन्तत्वे तु गम्यादित्वेन द्वितीयातत्पुरुष इति सर्वकर्तेतिसाधु ॥२॥

ಕರ್ತೃಶಬ್ದವು ತೃಜಂತವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಯಾಜಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ 'ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ' ಎಂದು ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ತಾಚ್ಛೀಲಿಕವಾದ ತೃಜಂತವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಗಮ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯಾತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ತತ್ವಮಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

* * * * *

॥ಶ್ರೀ: ॥

श्रीराघवेन्द्रतीर्थविरचिता तन्त्रदीपिका

जन्माधिकरणम्

॥ ॐ जन्माद्यस्य यतः ॐ ॥१-१-२

अत्र नये जिज्ञास्यब्रह्मणो लक्षणमुच्यते । यत इत्युक्तेः तदिति लभ्यते । जन्म आदिः यस्य स्थितिलयनियमनज्ञानाज्ञानबन्धमोक्षजातस्य तत् जन्मादि । अस्य प्रमितस्य चिदचिदात्मकस्य विश्वस्य जन्मादि यतः समासव्यासाभ्यां यथायोग्यं भवति तत् जन्मादिकारणं ब्रह्मेत्यर्थः । सृष्टिहेतुत्वादीनि प्रत्येकम् अष्टलक्षणानि वैभवादुक्तानीति बोध्यम् । लब्धजन्मनः स्थित्यादीति जन्मनः

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಆದಿತ್ವೋಕ್ತಿಃ । ಚಿದ್ರತಸುಖಾದೀನಾಂ ಅಚಿದ್ರತವೃದ್ಧಿಚಾದೀನಾಂ ಚ ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ವಿಚಾರವಿಧಾಯಕೇಷು
 “ಯತೋ ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿನಾನಾವಾಕ್ಯೇಷು “ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೌ ಚ ಸೃಷ್ಟಾಚ-
 ಷ್ಠಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ “ಸೃಷ್ಟಿರಕ್ಷಾಹತಿಜ್ಞಾನ” ಇತ್ಯಾಚುತ್ಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟ
 ಸೃಷ್ಟಾಚಷ್ಠಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೈವ ಮುಮುಕ್ಷುಜ್ಞೇಯತ್ವಾದಷ್ಠಕಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣಮ್ । ಅಸ್ಯೇತಿ ಚಿದಚಿತೋರಿವ
 ತತ್ಸಮ್ಬಂಧಿಜ್ಞಾನಾದೇರಪಿ ನಿಯಮನಸಿದ್ಧಿಃ ॥೨॥

ಅನುವಾದ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಯತಃ’
 ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ‘ತತ್’ ಎಂಬ ಪದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮವೇ ಆದಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು
 ಯಾವುದೆಂದರೆ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳ ಸಮೂಹವು ಜನ್ಮಾದಿ
 ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಯ = ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಜನ್ಮಾದಿ = ಜನ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು,
 ಯತಃ = ಯಾರಿಂದ ಸಮಸ್ತವಾದ ಅಸಮಸ್ತವಾದ ಆಯಾಯ ವಸ್ತುಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ
 ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೋ, ತತ್ = ಆ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣವು ಬ್ರಹ್ಮ = ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು
 ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ಸೃಷ್ಟಿಹೇತುತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಂಟೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಗಳು; ವೈಭವಕ್ಕೋಸ್ಕರ
 ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ
 ಜನ್ಮವನ್ನೇ ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಚೇತನರಲ್ಲಿರುವ ಸುಖಮೊದಲಾದವು ಅಚೇತನಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ
 ವೃದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವ ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾನಾ
 ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಹಾಗೆಯೇ ‘ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕತ್ವವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ
 ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಅಥವಾ ‘ಸೃಷ್ಟಿರಕ್ಷಾಹತಿಜ್ಞಾನ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವರು
 ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕತ್ವವನ್ನೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ
 ಮೊದಲಾದ ಎಂಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚೇತನ ಮತ್ತು ಅಚೇತನ
 ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಜ್ಞಾನಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದು-
 ಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ನಿಯಮನವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ
 ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿಕೃತಾ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲಿ

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್

॥ ॐ ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯ ಯತಃ ॐ ॥೨॥

ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಶಿಷ್ಟಾಧಿಕಾರಿಕಮೋಕ್ಷಫಲಕಜೀವಾನ್ಯಧರ್ಮಿಕಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಪ್ರಕಾರಕಜಿಜ್ಞಾಸಾ-
ಕ್ಷೇಪೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾನಾದಾಕ್ಷೇಪಿಕೀ ಸಕ್ರಾಂತಿಃ । 'ಪ್ರಾಗುಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ'
ಇತಿ ವಾ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇನ ಸಕ್ರಾಂತಿಃ ।

ತೈತ್ತಿರೀಯೇ ಶ್ರುತಂ 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ ಯತ್
ಪ್ರಯನ್ತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ (ತೈ. ೩-೧) । 'ಯತ್
ಪ್ರಯನ್ತಿ ಪ್ರಲಯೇ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಯದಭಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಸಂವಿಶಂತಿ ಮುಕ್ತೌ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ರ 'ತದ್
ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯುಕ್ತಂ 'ಬ್ರಹ್ಮ ಕಿಂ ಜೀವೋ ವಿಷ್ಣುರ್ವಾ' ಇತಿ ಸಂದೇಹಃ ।

ಹಿಂದಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಮದಮಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿ. ಅಂತಹ
ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡುವ ಮೋಕ್ಷವೇ ಫಲ. ಅಂತಹ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ
ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಮಾಡಿದರು. ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ
ಆಕ್ಷೇಪಕೀ ಸಂಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು
ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಪ್ರಪಂಚಕಥಾವಸಂಗತಿ-
ಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಯೇನ
ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ ಯತ್ಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' (ಯಾರಿಂದ ಈ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತು
ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ ಯಾರಿಂದ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದು ಪುನಃ ಯಾರಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೋ ಅಂತಹವನನ್ನೇ
ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು) ಎಂದು. 'ಪ್ರಯಂತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಲಯವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದರ್ಥ.
ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಭಿ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಸಂವಿಶಂತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನ್ನು ಜೀವನೋ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ.

ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು - 'ಬೃಹಜಾತಿಜೀವಕಮಲಾಸನಶಬ್ದರಾಶಿಛು' ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವ ಯೋಗಿಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಯೋಗೇನ ರೂಢತ್ವಾತ್, ವಿಷ್ಣುಃ ತು ರೂಢೇಭಾವಾತ್, ಗುಣಪೂರ್ವಭಾವಾಪಾತೇನ ಅಯೋಗಿಕತ್ವಾಯೋಗಾच्च, ಯೋಗಾದ್‌ರೂಢೇರ್ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಾತ್, 'ಯತೋ ವಾ' ಇತಿ ಪೂರ್ವಾಕ್ಯೋಕ್ತ-ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಅದೃಶ್ಯದ್ವಾರಾ ಜೀವೇಽಪಿ ಸಮ್ಮಭಾವಾತ್, ಅತಃ ಏವ ಜಾತ್ಯಾದೇರತ್ರಾಸಮ್ಮಭಾವಾತ್, 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರವ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿಮನನವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯಾಂತರೇ ಜೀವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾತ್ಮ-ಪದಪ್ರಯೋಗಾच्च ಜೀವ ಏವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ತಸ್ಯ ಚ ಅಹಂಭೇದಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕಾರ್ಯೇತಿ ।

'ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಜೀವಕಮಲಾಸನಶಬ್ದರಾಶಿಛು' ಎಂಬ ಕೋಷದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಯೋಗಿಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿಲ್ಲ. ಗುಣಪೂರ್ವತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಯೋಗಿಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ಯೋಗಾದ್ ರೂಢೇ-ರ್ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನಂದೇ ಒಪ್ಪಲೇಕು. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅದೃಶ್ಯದ್ವಾರಾ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೃಶ್ಯದ ಮೂಲಕ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜಾತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಮತ್ತು 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರವ್ಯಃ' ಎಂಬ ಮನನವಿಧಾಯಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲೇ ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನೇನಿಸಿದ ಜೀವನಾದರೂ 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಅನುಭವದಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅನಾವಶ್ಯಕ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ "ಯಃ ತ್ರಿಧಾತು ಪೃಥಿವೀಮುತ ಧಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣವೇಕನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್, ಅದೃಶ್ಯದ್ವಾರಾ ಜೀವಕಾರಣತಾಪರತ್ವೇ ಜಾತಾದಿಪದಾಸ್ವಾರಸ್ಯಾತ್, 'ಇಮಾನಿ' ಇತಿ ಸರ್ವನಾಮ್ನಃ ಸಂಕ್ಷೇಪಕಾ-ಭಾವಾತ್, 'ಅಭಿಸಂವಿಶಂತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಭಾಷಾಯೋಗಾತ್, 'ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾತ್' ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯೇ (೨-೧-೨೨) ಜೀವಕರ್ತೃತಾತಾಃ ನಿರಸಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾच्च, ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ-ಬಾಧಕೇನ ರೂಢೇತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಾತ್, 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ' ಇತ್ಯತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಶ್ರುತಾತ್ 'ಅತ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್' ಇತಿ (ಬ್ರ.ಸೂ.೧-೩-೧) ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ ವಿಷ್ಣು-ವಾಚಿತ್ವಾತ್, 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್' ಇತಿ ವಿದ್ವದ್ಭೂತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಅಜ್ಞರೂಢಿತೋ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್, ಯೋಗರೂಢಿಭ್ಯಾಂ ಗುಣಪೂರ್ಣೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತಸ್ಯ ಸಂದ್ವಿಗ್ಧತ್ವಾತ್ಕರ್ತೃವೈವ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು ಪೃಥಿವೀಮುತದ್ಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವಂತೆ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅದೃಷ್ಟದ ಮುಖಾಂತರ ಜೀವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಜಾಯಂತೇ, ಜೀವಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತವೆ. 'ಇಮಾನಿ' ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಪದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ಸಂಕುಚಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅಭಿಸಂವಿತಂತಿ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ತವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ "ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾತ್" ಎಂಬ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯತೋ ವಾ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ) ರೂಢ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಆತ್ಮಾ ವಾ ಆರೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು 'ದ್ವೈಧ್ಯಾನ್ಯಾಯತನಂ ಸೃಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಪರಶಬ್ದವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವಿನಾಮ್' ಎಂಬಂತೆ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. 'ಅಜ್ಞರೂಢಿಗಿಂತ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಯು ಬಲಿಷ್ಠವಾದುದರಿಂದ' ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಯೋಗ ಹಾಗೂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಗಳಿಂದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವು ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು.

ವರ್ಣಕಾಂತರಂ ತು - "ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಪರಃ ಉತಾರ್ಥಾಂತರಪರ ಇತಿ ಸಂದೇಹೇ ಅನ್ತರ್ಯೇ ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ತದ್ವಾಚಿತಾತಾಃ ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕಲ್ಯಾಣತ್ವಾದ್ದೀರವಮ್ ಆಶೇ ತು ಲಾಘವಮ್, ಜೀವಸ್ಯಾಕಲ್ಯಾಣತ್ವಾತ್ ಬೃಹ ಜಾತಿಜೀವೇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಶಕ್ತೇರಪಿ ಕ್ಷಮತ್ವಾತ್ ಅಬಾಧೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಜೀವಪರ ಏವ" ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ-

"ಯಚ ದುಃಖೇನ ಸಂಭಿಂ ನ ಚ ಗ್ರಸ್ತಮನಂತರಮ್ ।

ಅಮಿಲಾಘೋಪನೀತಂ ಚ ಸುಖಂ ಸ್ವರ್ಗಪದಾಸ್ಯದಮ್ (ಸ್ವಃಪದಾಸ್ಯದಮ್)"

ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಸ್ವರ್ಗಪದಸ್ಯ ಚಂದನಾದಿರೂಪಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರತ್ವಬದ್-
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥ-
ಪರತ್ವೋಪಪತ್ತಿರಿಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ವಾ,

ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವಪರವೋ? ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಂತರಪರವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಗೌರವದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲಾಘವವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜೀವನನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಬ್ರಹ್ಮಜಾತೀವ' ಎಂಬ ಕೋಶದಿಂದ ಶಕ್ತಿಯು

ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ-ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಯನ್ನ ದುಃಖೇನ ಸಂಭಿನ್ನಂ ನ ಚ ಗ್ರಸ್ತಮನಂತರಮ್ ।

ಅಭಿಲಾಷೋಪನೀತಂ ಚ ಸುಖಂ ಸ್ವರ್ಗಪದಾಸ್ಪದಮ್ (ಸ್ವಪದಾಸ್ಪದಮ್)॥

(ಯಾರು ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲವೋ, ಮುಂದೆಯೂ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆ ಪಡುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಸುಖವೇ ಸ್ವರ್ಗಪದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಸ್ವರ್ಗಪದಕ್ಕೆ ಚಂದನಾದಿಗಳೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಹ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಅಲೌಕಿಕವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವೇ ಗೌರವಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವೇ ಲಾಘವಾತ್ ತದನುಸಾರೇಣ ಜೀವೇ ಸಮ್ಮಬದ್ಧಗುಣಪೂರ್ತಿರೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ನ ತು ಸಿದ್ಧಾಂತ್ಯಭಿಮತಗುಣಪೂರ್ತೌ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ ಜೀವಪರ. ಏವೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಕಾರಣತ್ವೇನೈವ ಬಾಧಕೇನ ಅಲೌಕಿಕವಿಶೇಷ್ಯಪರತ್ವಂ ತತಶ್ಚ ಸಂಜ್ಞಾಚಕಾಭಾವಾತ್ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ತಿರೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಾಂತರಪರ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ ಇತಿ ದಮೇಕಮ್ ।

ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಗೌರವದೋಷ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಲಾಘವವಿರುವುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನೇಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟುಗುಣಗಳಿಂದ ಜೀವನು ಪೂರ್ಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಭವದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಹೊರತು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. "ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ, ಅಲೌಕಿಕವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿದಾಗ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಅನ್ಯತ್ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಪತ್ತಿಜ್ಞಾನಜನ್ಯಪ್ರಸಾದದ್ವಾರಾ ಮೋಚಕತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಗ್ಭಿಹಿತಮಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಬನ್ಧಕತ್ವಾಂತಜಿಜ್ಞಾಸಾ ನ ಕಾರ್ಯೇತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚಾಯಮಬನ್ಧಕಃ, ಜೀವಸ್ಯಾಬದ್ಧತ್ವಸ್ವಬದ್ಧತ್ವಯೋರಯೋಗೇನ ಅನ್ಯಬದ್ಧತ್ವೇ ವಾಚ್ಯಃ-

ನ್ಯಸ್ಯ ಚೇತನಸ್ಯಾಚೇತನಸ್ಯ ವಾ ಇಶಾಧೀನತ್ವೇನ ಪುನರೀಶ್ವರಸ್ಯ ಬಂಧಕತ್ವೇನಾಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾ ।
ಅನ್ಯಾಧೀನತ್ವೇ ಸ್ವಾನಧೀನಕೃತಾದ್ವಾನ್ಮೋಚಕತ್ವಂ ನೇಶಸ್ಯೇತಿ ನ ತಜ್ಞಿಜ್ಞಾಸಾ ಕಾರ್ಯೇತಿ
ಪ್ರಾಪ್ತೇ, 'ಅಪ್ರಸನ್ನಸ್ಯ ಬಂಧಕತ್ವಂ ಪ್ರಸನ್ನಸ್ಯ ತು ಮೋಚಕತ್ವಮಿತಿ ತತ್ಪ್ರಸಾದಛೇತುಜ್ಞಾನಜನನಾಯ
ತಜ್ಞಿಜ್ಞಾಸಾಕಾರ್ಯಾ' ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ।

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರಸಾದದ
ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು
ಅವಶ್ಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದು ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಬಂಧಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ
ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಸಹ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವು ಸಂಸಾರಬಂಧಕನೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಂಧನಾಗಿರುವುದು ಸರ್ವಾನುಭೂತವಾಗಿದೆ. ತಾನೇ
ತನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಆ
ಪದಾರ್ಥವು ಚೇತನವಾಗಲೀ ಅಚೇತನವಾಗಲೀ ಈಶಾಧೀನವಾದ್ದರಿಂದ ಪುನಃ ಈಶ್ವರನೇ ಬಂಧಕನೆಂದು
ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಷ್ಣುವು ಬಂಧಕನಾಗಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಅಧೀನವಲ್ಲದ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು
ವಿಷ್ಣುವು ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರ. ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರಬಂಧಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅಪ್ರಸನ್ನನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಬಂಧಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಮೋಚಕನಾಗುತ್ತಾನೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು
ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಅತ್ರಾಘಂ ಟೀಕಾಭಿಪ್ರೇತಮ್, ಅನ್ತೇ ತು ಸುಧಾಭಿಪ್ರೇತೇ । ತತ್ರಾಪ್ಯನ್ತಮುಪಾಸನಾಪಾದೇ
ಧ್ಯೇಯಮ್ । ಆಘೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಯತೋ ವಾ ಇತಿ ವಾಕ್ಯ ಏವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ
ನಾಭಿಪ್ರೇತಮ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಸರ್ವತ್ರಾಪಿತಿ ಭೇದಃ । ಅನ್ತೇ ಮುಕ್ತಿಸ್ಯ ಯತ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ
ವಿನ್ಯಸಿತವ್ಯೇ ಜನ್ಮಾದೀತಿ ಸೃಷ್ಟಿಛೇತುತ್ವೋಕ್ತಿರ್ಮೋಚಕತ್ವಸಮ್ಮಾವನಾರ್ಯೇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ಅತ್ರ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವಂ ಫಲಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ ॥ ೨ ॥

ಈ ಮೂರುವಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದ್ದು ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉಳಿದವು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಕೊನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಉಪಾಸನಾವಾದದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ
'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಾಗ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.
ಆದರೆ ಕೇವಲ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಮುಕ್ತಿರಸ್ಯ ಯತಃ'
ಎಂದು ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕೇ ಹೊರತು 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂದು ಇರಬಾರದು. ಆದರೆ ಜನ್ಮಾದಿ ಎಂದು
ಜನ್ಮಾದಿಕರಣ

ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮೋಚಕೃತೃತ್ವಯು ಬಂಡಿತ ಇರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ. ಇಲ್ಲಿ ಜಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವವೇ ಅಧಿಕರಣದ ಫಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕ್ರೀಡಾಫವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಕ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವರೀಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

॥ ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ ॥

- ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ -

ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ ।

ನನು - “ಜೀವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ವಿಷ್ಣುಃ । ಜೀವಪ್ರಾಪಕರೂಢಿಸದ್ಭಾವಾತ್ । ನ ಚ ವಿಷ್ಣು-
ಪ್ರಾಪಕಯೋಗಸದ್ಭಾವಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮ । ಯೋಗಾದ್ ರೂಢಿಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಬಾಧಕಂ ವಿना
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್ । ನ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮೇವ ಬಾಧಕಮ್ । ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಸ್ಯ
ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾವಾಚಕ್ತವೇನ ವಿಚಾರಾರ್ಥಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ । ತತಃಚ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾದಸ್ಯ
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವತ್ವೇ ಸಿದ್ಧಿ ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ಸಂದಿಗ್ಧಸ್ಯಾವಿಚಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತಾನುಗುಣಮೇವ
ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದೇನ ಲಕ್ಷಣೀಯಮಿತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಅವಿಹಿತತ್ವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಸಂಭವತಿ” -
ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ -

॥ಓಂ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ ಯತಃ ಓಂ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ । ಅಸ್ಯ = ಪ್ರಮಿತಜೀವಜಡಾತ್ಮಕಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ।
ಯತಃ = ಯಸ್ಮಾತ್ । ಜನ್ಮಾದಿ = ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯಮನಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಬಂಧಮೋಕ್ಷರೂಪಾ-
ಛಕಮ್ । (ಭವತಿ ಇತಿ ಶ್ರುತಮ್) ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾನ್ಯತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಏವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ ಯೋಗರೂಢತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇ
ರೂಢತ್ವೇಽಪಿ ರೂಢಮಾತ್ರಾದ್ ವಿವಿಧರೂಢಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇನ ನಿರ್ಣಯೋಪಪತ್ತೇಃ । ಅಸ್ತು ವಾ ಜೀವ ಏವ
ರೂಢಿಸ್ತಥಾಽಪಿ ‘ಯತೋ ವಾ’ ಇತಿ ಪೂರ್ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಕಾರಣತ್ವಪಾಲಕತ್ವಸಂಹಾರಕತ್ವಮುಕ್ತ-
ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾನಾಮ್ ಅಯೋಗಪ್ರಸಕ್ತೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ತेषಾಂ ಜೀವೇ
ಸಂಭವಃ । ‘ಯಃ ತ್ರಿಧಾತುಃ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತेषಾಂ ವಿಭವೈಕನಿಷ್ಠತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದೋ
ವಿಚಾರೇ ರೂಢಃ । ಯದಿ ವಾ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಃ । ಉಭಯಥಾಪಿ ‘ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಶ್ಯಃ’ ಇತಿ
ಶ್ರುತಿಸಮಾಖ್ಯಾನಾದ್ ವಿಚಾರ ಏವೇತಿ ತದ್ವಿರೋಧೇನ ನ ಜೀವೋಽತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಃ । ತತಃಚ
ಜೀವಾತಿರಿಕತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

॥ ಇತಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

॥ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತಅಶ್ವಿನೀಹಯಗ್ರೀವಾತ್ಮಕಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು॥

ಭಾಗ -೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳೀ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀ

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ದೇವದೇವೋತ್ತಮ ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮ ಅವಿಲಾಂಛಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕ ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಸೂ - ॐ ॥ ಶಾಖಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॥ ॐ ॥ ३ ॥

ಅನುವಾದ - ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪರಮಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಹೊರತು ಅನುಮಾನಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನು.

॥ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

* * * * *

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ॐ ಶಾಖಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॐ ॥ ನಾನುಮಾನತಃ ರುದ್ರಾದೇಃ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್ ।
ಕುತಃ? ಶಾಖಯೋನಿತ್ವಾತ್ = ಶಾಖಾಂ ಕ್ರಗಾದಿರೂಪಮ್, ಯೋನಿಃ ಜ್ಞಾನಿಕಾರಣಮ್, ಯಸ್ಯ ತತ್ ಶಾಖಯೋನಿಃ ।
ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ಶಾಖಯೋನಿತ್ವಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ । 'ಶಾಖೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್
= ಜಗತ್ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾದುದರಿಂದ, 'ಶಾಸ್ತ್ರಮ್' ಯೋನಿಃ ಯಸ್ಯ ತತ್
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೇಃ ಭಾವಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್; ತಸ್ಮಾತ್ = ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ.
(ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ = ಋಗಾದಿಸತ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಯೋನಿಃ = ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ)

॥ ಸೂತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

* * * * *

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಜಗತ್ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣ
ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾचार्यविरचितब्रह्मसूत्रभाष्यम्
॥ शास्त्रयोनित्वाधिकरणम् ॥

अनुमानतोऽन्ये न कल्पनीयाः । ॐ ॥ शास्त्रयोनित्वात् ॥ ॐ ॥ ३ ॥

ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಊಹಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಮ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಜಗತ್ಕಾರಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ಅನುಮಾನತಃ = ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ, ಅನ್ಯೇ = ರುದ್ರಾದಿವೇಶಗಳು, ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ = ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಊಹಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಓಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಓಂ = ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯೂಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ' (1).

(१) भाष्यदीपिका - अत्राधिकरणे पूर्वोक्तजगज्जन्मादिकारणत्वरूपब्रह्मलक्षणस्य रुद्रादिष्वतिव्याप्तिपरिहाराय जगत्कारणे प्रमाणमुच्यते । सिद्धान्तप्रतिज्ञामुपस्कृत्य दर्शयति - अनुमानत इति ॥ कारणत्वेनेति शेषः । तथा च - शिवो जगज्जन्मादिकर्ता सर्वज्ञत्वाद् व्यतिरेकेण यज्ञदत्तवद् इत्याद्यनुमानाद् विष्णोः 'अन्ये' रुद्रादयोऽपि जगत्कारणत्वेन 'न कल्पनीयाः' न शङ्क्या इत्यर्थः । कुत इत्यतस्तत्र हेत्वाकाङ्क्षायां सूत्रमुपन्यस्यति - शास्त्रयोनित्वादिति ॥ जगत्कारणस्येति शेषः । 'तन्निर्धारितयुक्तिर्वा' इत्यनुव्याख्यापदे 'तन्निर्धारितेत्यतः परं व्याप्तिशब्दोऽध्याहार्यः' इति सुधोक्तेर्यथा तत्र मध्येऽध्याहारः, यथा वा 'सर्वेन्द्रियविवर्जितत्वाद्यर्थ उक्तः' इति गीताभाष्यप्रमेयदीपे आदीत्यतः परं शब्दशब्दोऽध्याहार्य इत्युक्तेस्तत्र यथा मध्येऽध्याहारः, यथा वा 'पुरुषाद् वयविकारसमूहे तं न कृतेषु' इति महाभाष्यवाक्ये समासमध्ये तेनेति पदाध्याहारः, तथाऽत्रापि शास्त्रशब्दात् परमेकशब्दोऽध्याहार्यः योनिशब्दात् प्रागुक्तशब्दश्च । तथा च क्रगादिरूपं शास्त्रं च तदेकमसहायं च ज्ञप्तियोनिर्ज्ञप्तिकारणं यस्य वस्तुनः तत् तथोक्तं तस्य भावस्तत्त्वं तस्मादिति सूत्रार्थः । अनेन न जगत्कारणमानुमानिकं तस्य शास्त्रैकसमधिगम्यत्वाद् धर्मादिषु इत्यनुमानमुक्तं भवति । न च दृष्टान्ते साध्यवैकल्पम् । न हि धर्मादि-निश्चयोऽनुमानेन भवति । तथा च - अनुमानादन्येषां जगत्कारणतासाधनमपुक्तमिति न तेषु लक्षणस्यातिव्याप्तिरिति भावः ॥

‘ನಾವೇದವಿನ್ಮನುತೇ ತಂ ಬೃಹಂತಮ್ । ಸರ್ವಾನುಭುಮಾತ್ಮಾನಃ ಸಾಮ್ಪರಾಯೇ’

(ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೧೨-೯)

‘ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ ।

‘ಯಾರು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರರು’ ಹೀಗೆ ತೃಪ್ತೀಯ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪನಿಷದೈಕವೇದ್ಯ-ನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆವೇದವಿತ್ = ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು, ಸಾಂಪರಾಯೀ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬ್ರಹಂತಂ = ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಾನುಭೂಮಾ = ಸರ್ವಜ್ಞನನ್ನು, ಆತ್ಮಾನಂ = ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾದ, ತಂ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ನ ಮನುತೇ = ತಿಳಿಯಲಾರನು. ಮತ್ತು

ಪುರುಷಃ = ಪುರುಷನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಔಪನಿಷದಃ = ಕೇವಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ = ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ^(೧).

(೧) ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನೇತಿ ॥ ತೈತ್ತಿರೀಯವಾಕ್ಯಮಿದಮ್ । ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವೋಕಾರಪಾಠಃ । ‘ಔಪನಿಷದಃ’ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಮ್ । ಅತ್ರಾಽಙ್ಕಃ ಪ್ರಶ್ನಾಃ ಕಾರ್ಯಃ । ಆದಿಶಬ್ದೇನ ‘ಸर्वे वेदा यत्पदं’ (ಕಠ.ಉ.೨-೧೫) ‘वेदा ह्येवैनं’ (ಭಾಲ್ಯವೇಯಶ್ರುತಿಃ) ‘तं त्वौपनिषदं पुरुषं पृच्छामि’ (ಬೃ. ಉ.೫-೧-೨೬) ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ । ‘तं’ पूर्वकृतं ‘बृहन्तं’ पूर्णं ‘सर्वानुभुं’ सर्वमनुभवतीति सर्वानुभूः तं सर्वज्ञम् । यद्वा - सर्वमनुभावयतीति सर्वानुभुस्तमात्मानं सर्वजगत्कर्तारं सर्वस्वामिनं वा । ‘साम्पराये’ सम्प्रसारस्याऽयः प्राप्तिः सम्परायः, स एव साम्परायः, तादर्थ्ये सप्तमी, तथा च मोक्षाय ‘अवेदवित्’ - विष्णु-तत्त्वनिर्णयटीकोक्तरीत्याऽत्र वेदशब्देन सदागमा गृह्यन्ते । तथा च सदागमतदर्शजानी वेदविरुद्धज्ञानी वा ‘न मनुते’ न जानाति, वेदादन्यद् जगत्कर्तारं न प्रमापयतीति यावत् । किन्तु वेदविदेव जानाति, वेद एव प्रमापयतीति प्रथमश्रुत्यर्थः ॥
पुरुषो जगत्कर्ता आ औपनिषदः उपनिषदेकसमधिगम्य इत्यन्यश्रुत्यर्थः । गम्यत्वं ग्राह्यत्वं तद्वित्तार्थः । आदिशब्दोपात्तश्रुत्यपेक्षया ‘श्रुतिभ्यश्च’ इति बहुवचनम् । चशब्दोऽध्याहृत-साध्यसमुच्चये, स्वोक्तिसमुच्चये वा । अस्य शास्त्रयोनित्वादित्यनेनान्वयः । कारणस्येति शेषः । तथा चैवमादिश्रुतिभ्यः कारणस्य शास्त्रैकयोनित्वावगमानासिद्धिरिति भावः ।

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಲಿ: -

ಅಧುನಾ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಾಶಂಕಯ ತತ್ಪರಿಹಾರತ್ವೇನ ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ -
ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ ॥ ಯದಿ ಅನುಮಾನೇನ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧೇತ್ ತರ್ಹೈವ 'ಯತ್ ಕಾರ್ಯ ತತ್ ಸಕರ್ತೃಕಮ್'
ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸ್ಥಿತೀದಿಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಯ: ಕವಚಿತ್ ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧಯನ್ ರುದ್ರಾದಿ: ಪರಿಶಾಸ್ತೃತಃ
ಸ್ಯಾತ್ ॥

ಈಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗೀಶ್ವರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಠನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ
ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದರೆ ಆವಾಗ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ ಸಕರ್ತೃಕಮ್ ಎಂಬ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ಇದ್ದಾನೆಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಕರ್ತೃ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು.

ನತ್ವೇತದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ: ॥ ಅತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಂ ಜಗತ್ಕರ್ತಾರ್ಥಂ
ಬೋಧಯತಿ ಸ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸ್ಯಾನ್ನಾಪರಃ ॥ ಶಾಸ್ತ್ರೇಕವೇದತ್ವಂ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ: ಶ್ರುತಿಭಿರೂಪಪಾದಯತಿ -
'ನಾವೇದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ 'ಸರ್ವಮನುಭವತಿ' ಇತಿ 'ಸರ್ವಾನುಭೂಮ್' ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಸಾಮ್ಪರಾಢೇ,
ತಲ್ಲೋಕಮುದ್ಧಿಷ್ಯ ವೇದವಿವೇಕಮನುತೇ ನ ತ್ವವೇದವಿತ್ ಇತ್ಯನೇನ ವೇದೇಕವೇದತ್ವಮನುಮಾನಾವೇದತ್ವಂ ಚ
ಜಗದೀಶಿತುರುಕ್ತಂ ಭವತಿ ॥ ಪುರು ಸರಣಃ ಪರಮಪುರುಷೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಔಪನಿಷದಃ
ಉಪನಿಷದೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ॥ 'ನೈಷಾತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯಾ' ಇತ್ಯಾಘಾ
ಶ್ರುತಿರಾದಿಶಬ್ದೋಕ್ತಾ ॥

ಆದರೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯಾವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೋ ಅವನೇ
ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಕವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ನಾವೇದವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ಸರ್ವಾನುಭೂಮ್' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ
ತಿಳಿದವನು ಎಂದರ್ಥ. 'ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ
ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ
ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದವನು ವೇದದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾರನೆಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ವಿವೇಕವೇದಃ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುರು ಸರಣಃ

ನಬ್ದವಾಽಘಟಿತಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣೇನ ಸೂತ್ರ ಏಕಶಬ್ದೋಽಪ್ಯಾಹಾರ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಿತಮ್ ॥ -(ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ)

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗೀಶ್ವರರ ಛಾಂದ - ೧

‘ನಾವೇದವಿನ್ಮನುತೇ ತಂ ಬೃಹಂತಮ್ । ಸರ್ವಾನುಭುಮಾತ್ಮಾನಃ ಸಾಮ್ಪರಾಯೇ’

(ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೧೨-೯)

‘औपनिषदः पुरुषः’ इत्यादिश्रुतिभ्यश्च ।

‘ಯಾರು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರರು’ ಹೀಗೆ ತೃತ್ತೀಯ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪನಿಷದ್ಭಕ್ತವೇದ್ಯ-ನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವೇದವಿತ್ = ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು, ಸಾಂಪರಾಯೇ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬ್ರಹಂತಂ = ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಾನುಭೂಮಃ = ಸರ್ವಜ್ಞನನ್ನು, ಆತ್ಮಾನಂ = ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾದ, ತಂ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ನ ಮನುತೇ = ತಿಳಿಯಲಾರನು, ಮತ್ತು

ಪುರುಷಃ = ಪುರುಷನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಉಪನಿಷದಃ = ಕೇವಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ = ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ^(೧).

(೧) कारणस्य शास्त्रैकवेद्यत्वं कुत इत्यत आह - नेति ॥ तैत्तिरीयवाक्यमिदम् । अत्र ह्रस्वोकारपाठः । ‘औपनिषदः’ इति श्रुत्यन्तरम् । अत्राऽऽहः प्रश्लेषः कार्यः । आदिशब्देन ‘सर्वे वेदा यत्पदं’ (कठ.उ.२-१५) ‘वेदा स्तेष्वैनं’ (भाष्यवेयश्रुतिः) ‘तं त्वौपनिषदं पुरुषं पृच्छामि’ (बृ. उ.५-९-२६) इति वाक्यं च गृह्यते । ‘तं’ पूर्वप्रकृतं ‘बृहन्तं’ पूर्णं ‘सर्वानुभुं’ सर्वमनुभवतीति सर्वानुभूः तं सर्वज्ञम् । यद्वा - सर्वमनुभावयतीति सर्वानुभुस्तमात्मानं सर्वजगत्कर्तारं सर्वस्वामिनं वा । ‘साम्पराये’ सम्प्रसारस्याऽयः प्राप्तिः सम्परायः, स एव साम्परायः, तादर्थ्ये सप्तमी, तथा च मोक्षाय ‘अवेदवित्’ - विष्णु-तत्त्वनिर्णयटीकोक्तरीत्याऽत्र वेदशब्देन सदागमा गृह्यन्ते । तथा च सदागमतदर्पाज्ञानी वेदविरुद्धज्ञानी वा ‘न मनुते’ न जानाति, वेदादन्यद् जगत्कर्तारं न प्रमापयतीति यावत् । किन्तु वेदविदेव जानाति, वेद एव प्रमापयतीति प्रथमश्रुत्यर्थः ॥ पुरुषो जगत्कर्ता आ औपनिषदः उपनिषदेकसमाधिगम्य इत्यन्यश्रुत्यर्थः । गम्यत्वं ग्राह्यत्वं तद्वितार्थः । आदिशब्दोपात्तश्रुत्यपेक्षया ‘श्रुतिभ्यश्च’ इति बहुवचनम् । चशब्दोऽप्याहृत-साध्यसमुच्चये, स्वीकृतिसमुच्चये वा । अस्य शास्त्रयोनित्वादित्यनेनान्वयः । कारणस्येति शेषः । तथा चैवमादिश्रुतिभ्यः कारणस्य शास्त्रैक्योनित्वावगमात्रासिद्धिरिति भावः ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತಕದೀಪಾವಲಿ: -

ಅಧುನಾ ರುದ್ರಾದಿನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಾಶಂಕಾ ತತ್ಪರಿಹಾರತ್ವೇನ ಸ್ವಮವತಾರಯತಿ -
ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ || ಯದಿ ಅನುಮಾನೇನ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧೇತ್ ತರ್ಹೈವ 'ಯತ್ ಕಾರ್ಯ ತತ್ ಸಕರ್ತೃಕಮ್'
ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸ್ಥಿತಾದಿಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಯ: ಕದ್ವಿತ್ ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧವನ್ ರುದ್ರಾದಿ: ಪರಿಶಾಕ್ಷಿತ:
ಸ್ಯಾತ್ |

ಈಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿಸಿತ್ತಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ
ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ ಸಕರ್ತೃಕಮ್ ಎಂಬ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ಇದ್ದಾನೆಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಕರ್ತೃ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು.

ನತ್ವೇತದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಜಗತ್ಕರ್ತು: | ಅತ: ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಂ ಜಗತ್ಕರ್ತಾರ್
ಬೋಧಯತಿ ಸ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸ್ಯಾನ್ನಾಪರ: | ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದತ್ವಂ ಜಗತ್ಕರ್ತು: ಶ್ರುತಿಭಿರುಪಪಾದಯತಿ -
'ನಾವೇದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ || 'ಸರ್ವಮನುಭವತಿ' ಇತಿ 'ಸರ್ವಾನುಭೂ' ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಸಾಮ್ಪರಾಢೇ,
ತಲ್ಲೋಕಮುಕ್ಷಿಯ ವೇದವಿವೇಕಮನುತೇ ನ ತ್ವವೇದವಿತ್ ಇತ್ಯನೇನ ವೇದೈಕವೇದತ್ವಮನುಮಾನಾವೇದತ್ವಂ ಚ
ಜಗದೀಶಿತುರುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಪುರು ಸರಣ: ಪರಮಪುರುಷೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಔಪನಿಷದ:
ಉಪನಿಷದೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | 'ನೈಷಾತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯಾ' ಇತ್ಯಾಢಾ
ಶ್ರುತಿರಾದಿಶಾಬ್ದೋಕ್ತಾ |

ಆದರೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯಾವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೋ ಅವನೇ
ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದತ್ವವನ್ನು ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ನಾವೇದವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ಸರ್ವಾನುಭೂ' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ
ತಿಳಿದವನು ಎಂದರ್ಥ. 'ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕವನ್ನು ಉದ್ಧೇಶಿಸಿ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ
ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ
ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದವನು ವೇದದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾರನೆಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಜಿವನಿಷದ: ಪುರುಷ:' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುರು ಸರಣ:

ನಬ್ಧಯಾಽಘಟಿತಶ್ರುತ್ಯುಪಾಹರಣೇನ ಸ್ತತ್ರ ಏಕಶಾಬ್ದೋಽಪ್ಯಾಹಾರ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಿತಮ್ || -(ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ)

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿಸಿತ್ತಾತ್ಕರಣ ಭಾಗ - ೧

‘ನಾಬೇದವಿನ್ಮನುತೇ ತಂ ಬೃಹಂತಮ್ । ಸರ್ವಾನುಭುಮಾತ್ಮಾನಃ ಸಾಂಪ್ರಾರಾಃ’

(ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೧೨-೯)

‘ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ ।

‘ಯಾರು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರರು’ ಹೀಗೆ ತೃತ್ತೀಯ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪನಿಷದ್ಭಕ್ತವೇದ್ಯ-ನಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವೇದವಿಶ್ವ = ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು, ಸಾಂಪರಾಯೀ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬೃಹಂತಂ = ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಾನುಭೂಮಃ = ಸರ್ವಜ್ಞನನ್ನು, ಆತ್ಮಾನಂ = ಅಂತಃಪ್ರೇರಕನಾದ, ತಂ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ನ ಮನುತೇ = ತಿಳಿಯಲಾರನು. ಮತ್ತು

ಪುರುಷಃ = ಪುರುಷನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಔಪನಿಷದಃ = ಕೇವಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚ = ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ^(೧).

(೧) ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನೇತಿ ॥ ತೈತ್ತಿರೀಯವಾಕ್ಯಮಿದಮ್ । ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವೋಕಾರಪಾಠಃ । ‘ಔಪನಿಷದಃ’ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಮ್ । ಅತ್ರಾಽಙ್ಕಃ ಪ್ರಶ್ನಲೇಖಃ ಕಾರ್ಯಃ । ಆದಿಶಾಬ್ದೇನ ‘ಸर्वे वेदा यत्पदं’ (ಕಠ. ೩.೨-೧೫) ‘वेदा ह्येवैनं’ (ಭಾಣ್ವೇಯಶ್ರುತಿಃ) ‘तं त्वौपनिषदं पुरुषं पृच्छामि’ (ಬೃ. ೩.೫-೧-೨೬) ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ । ‘तं’ पूर्वप्रकृतं ‘बृहन्तं’ पूर्णं ‘सर्वानुभुं’ सर्वमनुभवतीति सर्वानुभूः तं सर्वज्ञम् । यद्वा - सर्वमनुभावयतीति सर्वानुभुस्तमात्मानं सर्वजगत्कर्तारं सर्वस्वामिनं वा । ‘साम्प्रारायै’ सम्प्रकारस्याऽयः प्राप्तिः सम्प्रारायः, स एव साम्प्रारायः, तादर्थ्ये सप्तमी, तथा च मोक्षाय ‘अवेदवित्’ - विष्णु-तत्त्वनिर्णयटीकोक्तरीत्याऽत्र वेदशब्देन सदागमा गृह्यन्ते । तथा च सदागमतदर्थज्ञानी वेदविरुद्धज्ञानी वा ‘न मनुते’ न जानाति, वेदादन्यद् जगत्कर्तारं न प्रमापयतीति यावत् । किन्तु वेदविदेव जानाति, वेद एव प्रमापयतीति प्रथमश्रुत्यर्थः ॥

पुरुषो जगत्कर्ता आ औपनिषदः उपनिषदेकसमधिगम्य इत्यन्यश्रुत्यर्थः । गम्यत्वं ग्राह्यत्वं तद्वितार्थः । आदिशब्दोपात्तश्रुत्यपेक्षया ‘श्रुतिभ्यश्च’ इति बहुवचनम् । चशब्दोऽप्याहृत-साध्यसमुच्चये, स्वोक्तिसमुच्चये वा । अस्य शास्त्रयोनित्वादित्यनेनान्वयः । कारणस्येति शेषः । तथा चैवमादिश्रुतिभ्यः कारणस्य शास्त्रैक्यो नित्वावगमात्रासिद्धिरिति भावः ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತಕದೀಪಾವಲಿ: -

ಅಧುನಾ ರುದ್ರಾದಿನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಾಶಂಕಯ ತತ್ಪರಿಹಾರತ್ವೇನ ಸ್ವಮವತಾರಯತಿ -
ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ || ಯದಿ ಅನುಮಾನೇನ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧವೇತ್ ತರ್ಹೇವ 'ಯತ್ ಕಾರ್ಯ ತತ್ ಸಕರ್ತೃಕಮ್'
ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಕ್ಷಿಪ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಯ: ಕವಿವಿತ್ ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧವಿನ್ ರುದ್ರಾದಿ: ಪರಿಶಾಕ್ಷಿತ:
ಸ್ಯಾತ್ |

ಈಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿಸಿತ್ತಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಠನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ
ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದರೆ ಅವಾಗ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ ಸಕರ್ತೃಕಮ್ ಎಂಬ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ಇದ್ದಾನೆಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಕರ್ತೃ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು.

ನತ್ವೇತದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ: | ಅತ: ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಂ ಜಗತ್ಕರ್ತಾರಿಂ
ಬೋಧಯತಿ ಸ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸ್ಯಾನ್ನಾಪರ: | ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದತ್ವಂ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ: ಶ್ರುತಿಭಿರೂಪಪಾದಯತಿ -
'ನಾವೇದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ || 'ಸರ್ವಮನುಭವತಿ' ಇತಿ 'ಸರ್ವಾನುಭೂ' ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಸಾಮ್ಪರಾಢೇ,
ತಲ್ಲೋಕಮುದ್ಧಿಷ್ಯ ವೇದವಿವೇಕಮನುತೇ ನ ತ್ವವೇದವಿತ್ ಇತ್ಯನೇನ ವೇದೈಕವೇದತ್ವಮನುಮಾನಾವೇದತ್ವಂ ಚ
ಜಗದೀಶಿತುರುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಪುರು ಸರಣ: ಪರಮಪುರುಷೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಔಪನಿಷದ:
ಉಪನಿಷದೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | 'ನೈಘಾತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯಾ' ಇತ್ಯಾಢಾ
ಶ್ರುತಿರಾದಿಶಬ್ದೋಕ್ತಾ |

ಆದರೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯಾವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೋ ಅವನೇ
ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದತ್ವವನ್ನು ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ನಾವೇದವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ಸರ್ವಾನುಭೂ' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ
ತಿಳಿದವನು ಎಂದರ್ಥ. 'ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕವನ್ನು ಉದ್ಧೇಶಿಸಿ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ
ಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ
ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದವನು ವೇದದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾರದೆಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಔಪನಿಷದ: ಪುರುಷ: ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುರು ಸರಣ:

ನಬ್ರಹ್ಮವಾಙ್ಪದಿತಶ್ರುತುದಾಹರಣೇನ ಸ್ತತ್ರ ಏಕಶಬ್ದೋಽಪ್ಯಾಹಾರ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಪಿಧಿತಮ್ || -(ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ)

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿಸಿತ್ತಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ಎಂದು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಎಂಬರ್ಥವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃವು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥ. ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ 'ನೈವಾ ತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಸಂದೇಹ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಅತ್ರ ಜನ್ಮಾದಿಕಾಣತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವನಿರಾಸಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಕ್ರಾಂತಿಃ । ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ-
ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರವಣಾದ್ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ
ಚ ಯದಾನ್ಯನಿಷ್ಠತಾ ನಿಬಾರ್ಯತೇ ತದೇವ ತೇನ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ।
ತಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ವಿಷಯಃ । किं विष्णोरेवान्यस्याप्यस्ति वेति (रन्यस्याप्यस्ति न
वेति) संदेहः । पूर्वोक्तन्यायः प्रसिद्धिश्च संशयबीजम् । अन्येषामप्यस्तीति पूर्वः
पक्षः । अनुमानेन रुद्रಾದೇरपि कारणतासाधनसौलभ्यात् । न चोदाहृतश्रुतिविरोधः ।
तासां युक्तिविरुद्धार्थे प्रामाण्यायोगಾत् । तथा च जन्मादिकारणत्वस्य
भगवदेकನಿಷ್ಠತಾಭಾವಾನ್ ತಸ್ಯೇವ ತೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮತಾನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಕ್ಕಣವು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ
ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿ-
ಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನು
ವಿಷ್ಣುವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಈ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು
ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವಿಷ್ಣುವೇ
ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವೇ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಅದು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇದೆಯೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೋ ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಹ. ಹಿಂದೆ
ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣವಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ
ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು.
ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ
ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
'ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ'ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ
ಕಾರಣ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ- ಸಿದ್ಧಾಂತಯತಿ - ಅನುಮಾನತ ಇತಿ || ಕಾರಣತ್ವೇನೆತಿ ಶೇಖಃ |
ತತ್ರ ಹೇತ್ವಾಕಾಕ್ಷಾಪಾಂ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಿತಿ || ಭವೇದನುಮಾನತೋನ್ವೇಷಾಂ
ಕಾರಣತ್ವಕಲ್ಪನಾ ಯದಿ ಕಾರಣಮಾನುಮಾನಿಕಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚೈತದಸ್ತಿ |
ಶಾಸ್ತ್ರೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ | ನ ಹಿ ಧರ್ಮಾದಿನಿಶ್ಚಯೋನ್ಮಾನೇನೆತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ |
ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೇಕವೇಶತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನೇತಿ || ತಂ ಪೂಂ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಕರ್ತಾರಂ
ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿನಂ ಮೋಕ್ಷಾಪಾನ್ವೇದವಿನ್ಮ ಜಾನಾತಿ | 'ಪುರುಷೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ, ಉಪನಿಷದೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯಃ'
ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಅನುಮಾನತೋ
ಅನ್ಯೇ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ" ಎಂದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
'ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬಂದರೆ
ಅದನ್ನು ಹೇಳಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದೆಂದಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ರುದ್ರಾದಿಗಳು
ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಿತ್ತು; ಆದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ
ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದೆಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲು ಏನು ಆಧಾರ? ಎಂಬ
ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಾವೇದವಿನ್ಮನುತೇ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ. ವೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯದವರು,
ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಪೂರ್ಣನಾದ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಸರ್ವಕರ್ತೃವಾದ, ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು
ತಿಳಿಯಲಾರರು. 'ಜಗತ್ಕರ್ತೃವಾದ ಪುರುಷನು ಕೇವಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ'
ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿ

ಭಾವದೀಪಃ - ಔಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಔಂ ||

ಸಜ್ಜತಿರिति || ಅಂತರ್ಮಾರೂಪಾ | ಅನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವನಿರಾಸಮಾತ್ರೇಣ ಕಥಂ ಸಾ ಲಬ್ಧಾ?
ತನ್ನಿರಾಸಸ್ಯ ವಾ ಕಿಂ ಫಲಮ್? ಇತ್ಯತಃ ತನ್ನಿರಾಸಫಲಂ ವ್ಯಾಪಸ್ತಾಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಜಗ-
ದಿತಿ || ತದೇವ ತೇನೆತಿ || ಏತೇನ 'ಅಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿರ್ಣಾಯಕಲಕ್ಷಣಃ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ಅತಿವ್ಯಾಸಿನಿರಾಸಪರತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಾಸ್ತ್ರೇಂತರ್ಭಾವಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಷ್ಕಯಃ
ಫಲಮ್' ಇತಿ ಸ್ಫುಟಿತಮ್ । 'ಇತಿ'ಶಬ್ದೋ ಹೇತುರ್ಥಃ ಸನ್, 'ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಃ'
ಇತ್ಯನ್ವೇತಿ ।

॥೬೦ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ೬೦ ॥

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿ: ಎಂದರೆ ಅಂತರ್ಭಾವವರೂಪವಾದ ಸಂಗತಿ. ಅನ್ಯನಿಷ್ಕೃತ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಗತಿಯು ಹೇಗೆ ಲಭಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ವಿನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ ಆ ಅನ್ಯನಿಷ್ಕೃತ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ "ಜಗತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತದ್ವತ್ ತೇನ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದ್ದು, ಇದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿ'ಶಬ್ದವು ಹೇತುರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ, 'ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಪರಿಹಾರ

ಭಾವದೀಪಃ - ಯದ್ವಾ, ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ 'ಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣಸಂಕ್ರಾಂತಿಃ' ಇತಿ ಇಹೇತರತ್ರ ಚ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಕ್ರಾಂತಿಃ' ಇತ್ಯನಂತರಮನುವರ್ತ್ಯ ತತ್ಪರತಯಾ ಏತದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣ ಇವ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ತಥಾ ಚಾತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸ್ಯಾಽಕ್ಷೇಪಾತ್ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣತದ್ವಿಷಯವಾಕ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಏತದಧಿಕರಣೈತದ್ವಿಷಯವಾಕ್ಯಯೋರಾಕ್ಷೇಪಿಕೀಸಂಕ್ರಾಂತಿರिति ಭಾವಃ । ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಅನುವೃತ್ತೇನ ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥಕಸ್ಯ 'ಇತಿ'ಶಬ್ದೇನಾನ್ವಯೋ ಜ್ಞೇಯಃ । ಯದಪಿ ಪೂರ್ವತ್ರೈವ ಶ್ರುತಿಃಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಯಾ ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವೇನಿಷ್ಠತಾಽಪಿ । ತಥಾಪಿ 'ಸಾ ಭಾಷ್ಯಕೃತೈವೋಕ್ತಾ ನ ತು ಸ್ಮೃತಕೃತಾ ಇತಿ ವಾ, ತಾಸಾಮಿಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಯುಕ್ತಿನಿರೋಧೇನಾಕ್ಷೇಪಾದ್ವಾ ಭವತ್ಯನ್ಯನಿಷ್ಠತಾಽಪಿ' ಇತಿ ಭಾವಃ । ಏತೇನ 'ಅನೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವಮಾಯಾಮಯಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರೈವ ತೃತೀಯೇ ವಿಷ್ಣುತ್ವೇನಿಷ್ಠತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ತೇನ ಗತಾರ್ಥಮಿದಮ್' ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಆಗಮಾಥವೃತ್ತಿಮೇನಾತ್ರ ತದುಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾದಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ ।

ಅಥವಾ, ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ಟೀಕಾಭಾಗದಿಂದ 'ಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣಸಂಗತಿಃ ತು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮುಂದೆ, 'ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - पूर्वोक्तेति ॥ स च न्यायः 'जगज्जन्मादिकर्तृत्वस्य' इत्यादिना प्राग् विवृतः । प्रसिद्धिश्चेति ॥ 'रुद्रादौ जगत्कर्तृत्वसंहर्तृत्वादप्रसिद्धश्च' इत्यर्थः । अत्र सौत्रशास्त्रपदेनानुमानमूलकं पाशुपताद्यागममूलकं चेति चोद्यद्वयं व्यावर्त्यम् । द्वयोरप्यशास्त्रत्वात् । 'नैव शास्त्रं कुवर्त्म तत्' इति वक्ष्यमाणत्वात् प्रत्यक्षस्याप्रसक्तेः ।

"ಪೂರ್ವೋಕ್ತನ್ಯಾಯ" ಎಂದರೆ ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದ 'ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. "ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ" ಎಂದರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ, ಜಗತ್ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಪದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನಮೂಲಕವಾದ ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಮೂಲಕವಾದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ವ್ಯವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕು. 'ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುವರ್ತು ತತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯಲಾರದು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - तत्राद्यम् 'अनुमानतः' इति भाष्येण द्वितीयं तु 'कण्यजुः-सामाथर्वाश्च' इति भाष्येण सूचितम् । तत्राद्यं व्यनक्ति - अनुमानेनेति ॥ 'विमतं सकर्तृकं कार्यत्वात् घटवत्' इत्यनेन विश्वकर्तृसिद्धौ प्रसिद्धिबलाद् रुद्रादिवै कश्चित् न तु विष्णुः । 'नावेदवित्' इति 'नैषा तर्केण' इति स्वप्रामाण्य-निषेधकश्रुत्युक्ते विष्णाख्यकर्तारं अनुमानस्यापर्यवसानादिति भावः । एतेन भाष्ये तसिल् तृतीयार्थः । तथा 'रुद्रादौ सममेतल्लक्षणम्' इति न्यायविवरणे च मया अनुमानेन सहितं समम् अनुमानेन सिद्धमिति समशब्दार्थो दर्शितः । अत एव भाष्यरीत्या अन्येषामपि प्रक्रमेपि 'रुद्रादेः' इत्युक्तम् ।

ಈ ಎರಡು ಅಂಶಗಳನ್ನು 'ಅನುಮಾನತಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಮತ್ತು 'ಯಗ್ಯಜುಃ ಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಭಾಗದಿಂದಲೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಅನುಮಾನಮೂಲಕತ್ವ ನಿರಾಸವನ್ನು 'ಅನುಮಾನೇನ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿಮತಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್' (ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವಿನಿಂದಲೇ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ; ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಮಡಿಕೆಯು ಕುಂಬಾರನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಜಗತ್ತು ಕೂಡ ಸಕರ್ತೃಕ) ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಬಲದಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲೇ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಜಗತ್ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ 'ನಾವೇದವಿನ್ನನುತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಭಾಗದಿಂದಲೂ, 'ನೈಷಾ ತರ್ಕೇಣ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಭಾಗದಿಂದಲೂ ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅನುಮಾನತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ 'ಇರುವ ತಸಿಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ತೃತೀಯಾರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ 'ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಸಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮಯಾ ಸಹಿತಂ ಸಮಮ್' ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಅನ್ಯೇಷಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿದ್ದರೂ 'ರುದ್ರಾದೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಂತರ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸಮರ್ಥನೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತಿತಿ ॥ 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀತ್ಯರ್ಥ: । ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ ಇತಿ ॥ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಕರ್ತಾ ನಾನ್ಯ:' ಇತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರ ಏವ ತಾತ್ಪರ್ಯೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದೇಃ, ನತ್ವನ್ಯಕರ್ತೃತಾನಿಷೇಧೇ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣೋಃ, ಅನುಮಾನೇನ ಚ ಶಿವಾದೇಃ ಕೃತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ದೇಶಾದಿಭೇದೇನಾವಿರುದ್ಧಂ ನೇಯಮಿತಿ ಭಾವ: ।

'ಉದಾಹೃತ ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. "ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ವಿಷ್ಣುವೇ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಕರ್ತೃವಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವು ಕರ್ತೃವೆಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಬೇರೆಯವರು ಕರ್ತೃವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು, ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ದೇಶಭೇದ ಕಾಲಭೇದಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರದಂತೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಶಬ್ದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - ತತಃಕಿಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತಥಾ ಚೇತಿ ॥ 'ಋದ್ರಾದೇರಿ ಕಾರಣತ್ವೇ ಸತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಏತೇನ 'ಋದ್ರಾದೌ ಸಮಂ ಸಾಧಾರಣಮ್ ಇತ್ಯಪಿ ಸಮಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ದರ್ಶಿತೋ ಭವತಿ ।

ಮುಂದೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ತಥಾ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತಥಾ ಚ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಮ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸಾಧಾರಣಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ಭಗವದೇಕೇತಿ || 'ಜನ್ಮಾಥಸ್ಯ' ಇತ್ಯತ್ರ ಕೃತ್ಸಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಅಸಮ್ಮವಾಪತ್ಯಾ ಕತಿಪಯಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವೇ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾವಶ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯೇ ಸತಿ ತದನ್ಯೇಷಾಮಿತಿ ಪ್ರಾಸಮಿತಿ ನ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠಾ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಯಥಾನ್ಯಾಸೇ ವಿರೋಧಾದಸಂಗತೇಶ್ವಾಹ - ಕಾರಣತ್ವೇನೆತಿ ಶೇಷ ಇತಿ || ಕಥಮನೆನೋಕ್ತಾರ್ಯೇ ಹೇತುರಕ್ತಃ? ಇತ್ಯತೋ ಭಾಷ್ಯೇಽನುಕ್ತಮಪಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವಾಕ್ಯಮತ್ರ ಸಂಯೋಜ್ಯಮ್ ಇತಿಭಾವೇನ ತದೇವ ಪಠತಿ - ಶಾಸ್ತ್ರೇಕೇತಿ ||

"ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠಾ" ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವುದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವು ಬರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಕೆಲವೊಂದು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುವು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಂಶವು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇತರರಿಗೂ ಕೂಡ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತೆಯು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಷ್ಟೇ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಹೊರಟರೆ ವಿರೋಧರೂಪ ದೋಷವು, ಅಸಂಗತರೂಪದೋಷವು ಬರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕಾರಣತ್ವೇನ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಶೇಷವೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಇಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೇತುವನ್ನು ತಿಳಿಸದಂತಾಗಿದೆ?" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು" ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಶಾಸ್ತ್ರೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ" ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವೇ?

ಭಾವದೀಪ: - ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತದೇಕಮ್ ಅಸಹಾಯಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವಾತ್ ಸಂಗ್ರಹಾವಚನಸ್ಯೈವೈಕಶಬ್ದಸ್ಯ 'ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕ' ಇತಿ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾತ್ | ಸೂತ್ರೇ ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಕೃತಂ ಕಾರಣಂ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೇತನ್ಯನುತ್ಯೈ ಕಾರಣವಾಚಿತತಯಾಽಧ್ಯಾಹೃತಂ ತತ್ಪದಂ ವಾ ತಸ್ಯೇತನ್ಯನುತ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಕಚಿತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಸ್ಯಾನುಮಾನಿಕೇಪಿ ದೃಢೈರ್ವಿಚಾರ-ವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಲಬ್ಧಸ್ಯಾಪ್ಯೇಕೇತಸ್ಯೋಕ್ತಿಃ | ಅಯಂ ಚ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಽತ್ರಾಪಿ ಭಾಷ್ಯೇ ಸೌತ್ರಪದಯೋ-ವಿಗ್ರಹೋಕ್ತಸ್ಯಾಂತೇ ವಿವರಿಸ್ಥಿತೇ | ಅತ್ರ ಚ 'ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ನಾನುಮಾನಯೋಗ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಕಗಮ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಭಿಮತಪ್ರಯೋಗೋ ಧರ್ಮಾದಿದೃಢಾಂತಃ | ತತ್ರ 'ಚೋದನಾಲಕ್ಷಣಾರ್ಥೋ ಧರ್ಮಃ' ಇತಿ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರಾತ್

ಶಾಖೈಕಗಮ್ಯತ್ವರೂಪೇತುಸತ್ವಂ ಸಿಂಧಂ ಕೃತ್ವಾ ಸಾಧ್ಯಮುಪಪಾದಯತಿ - ನ ಹೀತಿ || ಚೋದನೈಕ-
ಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಭಂಗಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

'ಶಾಸ್ತ್ರಕ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೇದಾದಿಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, 'ವಿಕ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸಹಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತತ್ ವಿಕಂ ಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ವಿಕಶಬ್ದವು ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದು ವಿಶೇಷಣಸೂಚಕವಾದ ಪದವು ಸಮಾಸವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬರಬೇಕು ಅಂದರೆ 'ವಿಕಶಾಸ್ತ್ರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮಾಸವಾಗಬೇಕು ಅಥವಾ, 'ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪಕ'(೨/೧/೪೯) ಇತ್ಯಾದಿ ಪಾಣಿನಿಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಕಶಾಸ್ತ್ರಂ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಸಮಾಸವಾಗುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮಾಸಮಾಡಿರುವುದು ಹೇಗೆ? ಆದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಇದೇ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಪೂರ್ವಕಾಲ್ಪಕ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಾದ ವಿಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ವಿಕಶಬ್ದವು ಅಸಹಾಯ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತವು ಆಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಸರಿಯಾಗಿದೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕೃತವಾದ 'ಕಾರಣ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು 'ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಥವಾ 'ತಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಕಡೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರಕ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥಲಭ್ಯವಾದ ವಿಕಶಬ್ದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂತ್ರಗತವಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊನೆಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ನಾನುಮಾನಯೋಗ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಗಮ್ಯತ್ವಾತ್' (ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಗಮ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನುಮಾನಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ) ಎಂಬ ಅನುಮಾನಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಚೋದನಾಲಕ್ಷಣಾರ್ಥೋ ಧರ್ಮಃ' ಎಂಬ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಗಮ್ಯತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತುವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಿದ್ಧವತ್ಕೃತ್ಯ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು "ನ ಹಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ಒಂದು ವೇಳೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ ಚೋದನೈಕಪ್ರಮಾಣಕತ್ವವು ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಭಂಗವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರವಿದ್ಯೆಯೂ ಹೌದು; ಅಪರವಿದ್ಯೆಯೂ ಹೌದು.

ಭಾವದೀಪ: - 'ऋग्यजुः' इत्यादिस्मृत्या शास्त्रशब्दितस्य सर्वस्य विष्णौ प्रामाण्येपि 'अन्याथं तु जैमिनिः' इत्यादावपरममुख्यवृत्त्या धर्मादावपि प्रामाण्यो-
पगमान्न तत्र साधनवैकल्यं शङ्क्यम् ।

‘ऋगाद्या अपरा विद्या यदा विष्णोर्न वाचि(च)काः ।

ता एव तु परा विद्या यदा विष्णोस्तु वाचि(च)काः ॥’

इत्यार्षणभाष्योक्तेः । एतेन पूर्वपक्ष्यभिमतकार्यत्वादानुमानस्य बाधितविषयत्वं सूचितम् ।

ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ 'ಋಗ'ಯಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಎಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೂ "ಅನ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ತು ಜೈಮಿನಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಾರದು. ಧರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಅಥರ್ವಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಋಗಾದ್ಯಾ ಅಪರಾ ವಿದ್ಯಾ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ವಾಚಿಕಾಃ ।

ತಾ ಏವ ತು ಪರಾ ವಿದ್ಯಾ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ವಾಚಿಕಾಃ ॥’

ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪರವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಯಾವಾಗ ತಿಳಿಸುತ್ತವೋ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರವಿದ್ಯೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಇದರಿಂದಾಗಿ (ಚೋದನಾರ್ಥೋ ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯದಿಂದ) ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿ ಅನುಮಾನವು ಬಾಧಿತವಿಷಯವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಠಿಣಪದಗಳ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - 'सर्वानुभू' इत्यस्य सर्वमनुभवति अनुभावयति उत्पादयति चेत्यर्थद्वयमुपेत्याह - सर्वज्ञं सर्वकर्तारमिति ॥ 'आत्मानम्' इत्यस्य 'स्वामिनम्' इत्यर्थः । 'सर्वे'ति योग्यतयोक्तम् । सम्यक् परस्मिन्नयनं साम्प्रदायः । तादर्थ्ये सप्तमी । 'चर्मणि द्वीपिनं हन्ति' इत्यादिवदित्युपेत्याह - मोक्षायेति ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಮಾಹ - ಪುರುಷೋ ಜಗತ್ಕರ್ತೇತಿ || 'ಜಗೃಹೇ ಪೌರುಷಂ ರೂಪಮಾದೌ ಲೋಕಸಿಸೃಕ್ಷಯಾ' ಇತ್ಯಾದೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

'ಸರ್ವಾನುಭೂಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಮ್' ಅನುಭವತಿ ಸರ್ವಮ್ ಅನುಭಾವಯತಿ' ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅನುಭಾವಯತಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉಕ್ತಾದಯತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ, ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು 'ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಕರ್ತಾರಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅತ್ಯಾನಮ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರುವುದರಿಂದ 'ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿನಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾಂಪರಾಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸಮ್ಯಕ್ ಪರಸಿನ್ವಯನಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಸಾಂಪರಾಯಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು 'ತಾದರ್ಥ್ಯ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಅರ್ಥವು 'ಚರ್ಮಣ ದ್ವೀಪನಂ ಹಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು "ಮೋಕ್ಷಾಯು" (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಜಿವನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪುರುಷಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಇದ್ದರೂ ಈ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು 'ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಪುರುಷೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವು 'ಜಗೃಹೇ ಪೌರುಷಂ ರೂಪಮಾದೌ ಲೋಕಸಿಸೃಕ್ಷಯಾ' (ಭಗವಂತನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲೋಕವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪುರುಷರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದನು) ಇತ್ಯಾದಿಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ಯ ತೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಕ್ರತೀರಿಯುಪ-
ಪತ್ರಮ್ || ತದೇವೇತಿ || ಅನ್ಯಥಾ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತವೇನ ವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷಣತ್ವಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಭಾವಃ | ಯದಪಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ
ವಿಷ್ಣವೈಕನಿಹತ್ವಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ ತಥಾಪಿ ತದ್ವಾಚ್ಯಕಾರಣೈವೇತಿ ನ ದೋಷಃ | ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಧ್ಯಾಹುತೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ
ಸಂಕ್ರತೀರಿಯೇನಾನವಯಃ | ಏವಮಗ್ರೇಪಿ ಉಕ್ತನಾಥಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀರೂಪಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೀತ್ಯಾ |
ಅನುಮಾನೇನೇತಿ || ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯನುಮಾನೇನ ಕರ್ತೃಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಾವಪಿ ತಸ್ಯ ನಾವೇದವಿದಿತಿ
ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿವೇಧಕಶ್ರುತಿಯುಕ್ತೇ ವಿಷ್ಣವಾಚ್ಯೇ ಕರ್ತೃರಪಿ ಪರ್ಯವಸಾನಾಯೋಗೇನ ಪಾಶ್ಚಪತಾಧ್ಯಾಗಮೋಕ್ತೇ ಶಿವಾದೌ
ಪರ್ಯವಸಾನಾದ್ವಾ 'ಶಿವಃ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಕುಲಾಲವತ್' ಇತ್ಯನುಮಾನೇನ ವಾ ರೂಪಾದಃ
ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ | ನ ಚ ದ್ವಿತೀಯೇಽಸಿದ್ಧಿಃ ಪಾಶ್ಚಪತಾಧ್ಯಾಗಮೇನ ತದ್ವಿಧೇರಿತಿ ಭಾವಃ || ಶ್ರುತೀತಿ || ಯಃ
ತ್ರಿಧಾವಿತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಃ ಉಕ್ತಾನುಮಾನವಿರುದ್ಧೇ ವಿಷ್ಣೋರ್ವ ಕಾರಣತ್ವರೂಪೇ ||
ॐ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॐ || ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ ವೇದವೇದಾನುಸಾರಿ ಗ್ರಂಥೈಕಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಾತ್
ನಾನುಮಾನಪಾಶ್ಚಪತಾದಿವೇದತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಭಿಧೇಯತ್ವಾದಿನಾಽನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಅನುಮೇಯತ್ವಾದಾಹ || ಕಾರಣತ್ವೇನೇತಿ

ಶೇಷ ಇತಿ || ಆನುಮಾನಿಕಂ ಅನುಮಾನನಿಶ್ಚಯಮ್ || ಶಾಸ್ತ್ರೇಕೇತಿ || ಶಾಸ್ತ್ರಮಾತ್ರಜ್ಞೇಯತ್ವಾದಿತೀರ್ಥಃ | ಕಾರಣಂ ನಾನುಮಾನನಿಶ್ಚಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇಕವೇದತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ || ನಹೀತಿ | ತಸ್ಯ ಚೋದನೈಕವೇದತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಾಂತರೇ ಸರ್ವಕರ್ತಾರಮಿತಿ | ಕರ್ತೃತ್ವಾದಾತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪರಸ್ಮಿನ್ನಯೇ ಸಂಪರಾಯಃ ಸಂಪರಾಯ ಏವ ಸಾಂಪರಾಯಃ | ತಾದರ್ಥೇ ಸಪ್ತಮೀತ್ಯುಪೇತ್ಯಾಹ || ಮೋಕ್ಷಾಯೇತಿ || ಜಗತ್ಕರ್ತೇತ್ಯಪಿ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಾತ್ | “ಜಗೃಹೇ ಪೌರುಷಂ ರೂಪಮ್ ಆದೌ ಲೋಕಸಿಸ್ತುಷ್ಯಾ” ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ |

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ.

‘ತದ್ವೇ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದುದಿಲ್ಲದೆಯಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸೂತ್ರಕಾರರಿಂದ ಹೇಳಿದಂತಾಗದ ಕಾರಣ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಇದೆ. ಇತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ‘ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂಗತಿಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಮುಂದೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ‘ಉಕ್ತನ್ಯಾಯಃ’ ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ನ್ಯಾಯವೆಂದರ್ಥ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

‘ಅನುಮಾನೇನ’ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ‘ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸರ್ವತ್ಯಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್’ (ಜಗತ್ತು ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಹೊಂದಿರಲೇಬೇಕು) ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕರ್ತೃಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಕರ್ತೃ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ನಾವೇದವಿತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹತೆಯಿರುವ ಶ್ರುತಿಯೇ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ಪಾಶುಪತವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಶಿವ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ‘ಶಿವಃ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ವೈತೀರೇಣ ಕುಲಾಲವತ್’ (ಶಿವನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವೈತೀರೇಕದೃಷ್ಟಾಂತ ಕುಂಬಾರ) ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿವಃ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಸಿದ್ಧಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವ. ‘ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು’ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಟೀಕೆಯು ‘ಶ್ರುತಿ’ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ‘ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಃ’ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನ್ನುವ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ- ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದವನು ವೇದ ಮತ್ತು ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ಪಾಶುಪತವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದ ವೇದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಧೇಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅನ್ಯರನ್ನು ಕೂಡ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶಾರಣತ್ವೇನ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಅನುಮಾನಿಕಂ' ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವ ಎಂದರ್ಥ. 'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕ' ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಜ್ಞೇಯವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

'ನಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅದು ಜ್ಞೇಯವಾಗಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಆತ್ಮ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಸಲುವಾಗಿ 'ಸರ್ವಕರ್ತಾರಂ' ಎಂದು ಅರ್ಥಾಂತರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಂಪರಾಯೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದರ್ಥ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಹೋಗುವಿಕೆಯೇ ಸಂಪರಾಯ. ಸಂಪರಾಯವೇ ಸಾಂಪರಾಯ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ರಮೀ- ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. 'ಜಗೃಹೇ ಪೌರುಷಂ ರೂಪಂ ಆದೌ ಲೋಕಸಿಸೃಕ್ಷಯಾ' ಎಂಬ ಭಾಗವತದ ಮಾತು ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ಶುಷ್ಕತರ್ಕಕ್ಕೆ ಜೋತುಬೀಳಬೇಡಿ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - ನ ಚಾನುಮಾನಸ್ಯ ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ।

‘ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಪ್ಯರಹಿತಮನುಮಾನಂ ನ ಕುತ್ರಚಿತ್ ।

ನಿಶ್ಚಯಾತ್ ಸಾಧಯೇದರ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮೇವ ಚ ॥

ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ಮೃತಿಸಹಾಯಂ ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮುತ್ತಮಮ್ ।

ಪ್ರಮಾಣಪದವೀ ಗಚ್ಛೇನ್ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ ।

ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಿರೋಧೇನ ಕೋಽತ್ರಾರ್ಥೋಽಭಿಮತೋ ಭವೇತ್ ।

ಇತ್ಯಾಯಮ್ಹನಂ ತರ್ಕಃ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಃ ತು ವರ್ಜಯೇತ್ ॥’ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಕೋಮೆ ।

ಶಕ್ಯತ್ವಾಚಾನುಮಾನಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ।

‘ಸರ್ವತ್ರ ಶಕ್ಯತೇ ಕರ್ತುಮಾಗಮಂ ಹಿ ವಿನಾಽನುಮಾ ।

ತಸ್ಮಾನ್ ಸಾ ಶಕ್ತಿಮತೀ ವಿನಾಽಽಗಮಮುದೀಕ್ಷಿತುಮ್ ॥’ ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ।

ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ -- ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

“ವೇದದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಯಾವುದೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಾಯಕವಾಗಿ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿ ಸಹಾಯ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶ್ಚಾರಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ಹೊಂದಿರುವ ಅನುಮಾನವು ನಿರ್ದುಷ್ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವೂ ಸಹ ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತಿ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಪ್ರಮಾಣವೇ ಎನಿಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಮಾಣಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧ ಕಂಡರೂ; ವಿರೋಧಭಾರದಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಅರ್ಥವು ಯಾವುದು? ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ಊಹಿಸುವುದೇ ತರ್ಕ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಶುಷ್ಕತರ್ಕವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಬೇಕು.”; ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಹಾಕೂರ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬಾರದು” ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಆಗಮವಿರುದ್ಧವಾದ ಯಾವುದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ : ಜಗತ್ಕರಣತ್ವವು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅನುಮಾನದಿಂದೇಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅನುಮಾನಸ್ಯ = ಸಕಲವಿಧ ಯುಕ್ತಿಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ, ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ = ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಮನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು, ನ ಚ = ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಸಹಾಯ್ಯರಹಿತಮ್ = ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅನುಮಾನಂ = ಯುಕ್ತಿಯು, ಕುತ್ರಚಿತ್ = ಯಾವುದೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ನಿಶ್ಚಯಾತ್ = ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ, ಅರ್ಥಂ = ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು, ನ ಸಾಧಯೇತ್ = ಸಾಧಿಸಲಾರದು. ಚ = ಮತ್ತು, ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮೇವ = ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ದೋಷಗ್ರಹಿಯಾದ ಮಾನುಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಿಯಮನ ಅತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ^(೧).

- (೧) औपनिषदस्यापि कारणस्यानुमानेन सिद्धिः किं न स्यादित्यत आह - नचेति ॥ चोऽवधारणे । तथा च - ‘अनुमानस्य’ अनुमानमात्रस्य ‘प्रामाण्यम्’ अतीन्द्रियार्थप्रमापकत्वं नेत्यर्थः । तथा च - न तेनान्यस्य जगत्कर्तृतासाधनं युक्तमिति भावः । ननु कथमेतत् ‘सर्वधर्मोपपत्तेश्च’ (सू. २-१-३८) इत्यधिकरणे स्वातन्त्र्यादिहेतुना विष्णोः पूर्णत्वादिसिद्धचक्रीकारादित्यत उक्तम् - ‘नियत’ इति । इदं च स्वातन्त्र्यार्थकं प्रमाण-रूपप्रकृत्यर्थविशेषणम् । अनुमानस्येति हेतुगर्भम् । तथा च - अनुमानत्वादेव न तस्य स्वातन्त्र्येणादृष्टार्थनिश्चायकत्वं, प्रतिपक्षादिसम्भवात्, किन्त्वस्वातन्त्र्येण । स्वातन्त्र्यं च

ಎಂತಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳು ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯಕ್ಕಾಗುತ್ತವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯತ್ = ಯಾವ ಅನುಮಾನವು, ಕೃತಿಸ್ಥಿತಿ ಸಹಾಯಂ = ಕೃತಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆಯೋ, ತತ್ = ಆ ಅನುಮಾನವು, ಉತ್ತಮಂ = ನಿರ್ದೋಷಪ್ರಮಾಣವು, ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಂ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವು, ಯತ್ = ಯಾವ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕೃತಿಸ್ಥಿತಿ ಸಹಾಯಂ = ಕೃತಿಸ್ಥಿತಿ ಸಹಾಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಉತ್ತಮಂ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಪ್ರಮಾಣಂ = ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ, ಪ್ರಮಾಣಪದವೀಂ = ಪ್ರಮಾಣಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು, ಗಚ್ಛೇತ್ = ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮ = ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ವಿಚಾರಣಾ = ವಿಚಾರವು, ಸ ಕಾರ್ಯಾ = ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ⁽¹⁾.

'ವ್ಯಾಪ್ಯಾರೋಪೇಣ ವ್ಯಾವರ್ತಾರೂಪಸ್ತರ್ಕಃ' ಎಂಬ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತರ್ಕಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾ-ವಿರೋಧೇನ = ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಭಾರದಂತೆ, ಕಃ = ಯಾವ, ಅರ್ಥಃ = ಅರ್ಥವು, ಅಭಿಮತಃ = ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವು, ಛೇದೇತಃ =

ಸಹಾಯಾಹಿತೀಯಮ್ | ತದ್ವ ನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಹೇತಾವಸ್ತಿ ಶ್ರುತಿಸಹಿತತ್ವಾತ್ | ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಶಕ್ತಿ-ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕಾರ್ಯತ್ವಾಧನುಮಾನಸ್ಯ ತು ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಪ್ಯರಹಿತತ್ವೇನ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಾನ್ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ||

ಕುತೋ ನಾನುಮಾನಸ್ಯ ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - 'ಶ್ರುತಿ' ಇತಿ | ಸ್ಮೃತೇರ್ಪುಲಕ್ಷಕಮೇತತ್ | ಅತ್ರ ಸಹಾಯಾಶಬ್ದೋ ಮೂಲವಾಚಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಯ ಷ್ಯನ್ | ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ತತ್ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ಚೇತಿ ಕರ್ಮಭಾರ್ಯಃ, ತತಸ್ತೇನ ರಹಿತಮಿತಿ ತತ್ಪುರುಷಃ | ಶ್ರುತ್ಯನುಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವರಹಿತಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಚಃ ಸಮುಚ್ಯೇ | ಏವಾಶಬ್ದೋ ಭಿನ್ನಕ್ರಮಃ | ತಥಾ ಚ- 'ಕುತ್ರಚಿತ್' ಅಸ್ಮಾದಾಧದೃಶೇ ಶ್ರೋತೃಯೇ 'ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಪ್ಯರಹಿತಮನುಮಾನಮ್' ಇಶ್ವರೋ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಚೇತನತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿ ಲಿಕ್ರಮ್, ತಥಾ ಪಞ್ಚಾರ್ಥಸಾಧರ್ಮತ್ವಾನುಮಾನಂ ಚ ತಥಾ 'ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮ್' ಅನುಮಾನಾದನ್ಯದ್ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿದೋಷಗ್ರಾಹಿ ಮಾನುಷತ್ವಗ್ರಾಹಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ 'ನಿಶ್ಚಯಾತ್' ಸ್ಫುಟಮತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ 'ನ ಸಾಧಯೇತ್' ಇತಿ ಯೋಜನಾ ||

ಪಕ್ಷಾ - ಅರ್ಥ ನಿಶ್ಚಯಾನ್ ಸಾಧಯೇನ್ ಸಾಧಯೇದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಕ್ಕಂ ಹಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯೇ - 'ಸ ನಿಶ್ಚಯೇನ ಯೋಕ್ತವ್ಯಃ ಯೋಕ್ತವ್ಯ ಏವ ಬುಭುಷೇತ್ಯರ್ಥಃ' ಇತಿ | ತಕ್ಕಂ ಹಿ ಪ್ರಮೇಯದೀಪಿಕಾಯಾಮ್ - 'ಅಯೋಗ್ಯವ್ಯವಚ್ಛೇದೇ ನಿಶ್ಚಯಾಶಬ್ದಃ' ಇತಿ ||

(1) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ತರ್ಹಿ ಕೀದೃಶಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರದೃಶಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ 'ಶ್ರುತಿ' ಇತಿ || ಬಹುಬ್ರೀಹೀರಯಮ್ | ತಥಾ ಚ - ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿರೂಪಸಹಕಾರಿಯುಕ್ತಂ 'ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ' ಪಶೋದಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತತ್ 'ಉತ್ತಮಮ್' | ಅತಃ ತತ್ 'ಪ್ರಮಾಣಪದವೀಮ್' ಅನುಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಗುಣತ್ವರೂಪಂ ಪದ್ಧತಿಂ 'ಗಚ್ಛೇತ್' ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಿತ್ಯನ್ವಯಃ | ತದಿತಿ ಪಾಠೇಽಪ್ಯೇವಮೇವ ಯೋಜನಾ | ಏವಂ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ-ಸಹಾಯೋ ಯಸ್ತರ್ಕಃ - ವಿಷ್ಣುಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿತಿ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಕಾನುಮಾನಂ ಸೋಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಪದವೀಂ ಗಚ್ಛೇದಿತ್ಯನ್ವಯಃ | 'ಅತ್ರ' ಅಸ್ಮಿನ್ ವಿಷಯೇ 'ವಿಚಾರಣಾ' ಸಂಶಯೋ 'ನ' ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾತ್ರೇತನ್ಯೇನ ಸ್ವೋಕ್ತಾರ್ಯೇಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಾಕ್ಷಾ ನಿರಾಕೃತಾ ||

ಅಗುತ್ವದೋ; ಇತ್ಯಾದ್ಯಮ್ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ಊಹನಂ = ಊಹಿಸುವುದೇ, ತರ್ಕಃ = ಯುಕ್ತಿಯು, ಶುಷ್ಕತರ್ಕಂ ತು = ಶ್ರುತಿಸ್ವೈತಿ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಶುಷ್ಕತರ್ಕವನ್ನಾದರೋ, ವರ್ಜಯೇತ್ = ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಇತ್ಯಾದಿ = ಈ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು, ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ = ಮಹಾಕೂರ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ^(೧).

ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೆನಿಸಲು ಅನೇಕ ಸಾಧಕಗಳಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅಂತಹ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲು ಬಾಧಕವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನಾಮ್ = ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ, ಸರ್ವತ್ರ = ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೂ, ಶಕ್ತೃತ್ವಚ್ಛ = ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲ^(೨).

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ^(೩). "ಹಿ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ,

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ತರ್ಕಪದಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ಯಾರೋಪೇಣೇತ್ಯಾಥನ್ಯಥಾಪ್ರತಿತಿತಿನಿರಾಸಾಯ ತರ್ಕಸ್ವರೂಪಮಾಹ - 'पूर्व' इति ॥ 'अत्र' विप्रतिपत्ने वाक्ये 'कोऽर्थोऽभिमतः' तात्पर्यविषयो 'भवेदित्याद्यम्' एवम्भूतविमर्शपूर्वकं. 'पूर्वोत्तराविरोधेन' उपक्रमोपसंहाराविरोधेन तदैकरूप्येण लिङ्गान्तरस्याप्युपलक्षणमेतत् । तथा च - उपक्रमादितात्पर्यलिङ्गैरत्र तात्पर्यविषयाधोऽयमेव भवेदित्याद्यं यत् 'ऊहनं' यत्प्रमाज्ञानं तत्साधनं लिङ्गं स एव 'तर्कः' अत्राभिमतः । 'शुष्कतर्क' श्रुतिस्मृतिसहायपरहितं तन्निरपेक्षं चेतनत्वादितर्कं तु वर्जयेत्, तेनातीन्द्रियार्थनिश्चयो न कार्य इत्यर्थः ॥

केचित्तु क इत्यस्योभयार्थत्वमाश्रित्य 'कश्छन्दसाम्' (क्र. १०-११५-९) इति वाक्यम् 'अत्र' इत्यनेन परामृश्यते । अत एव 'इत्याद्यम्' इत्यपि युक्तमित्याहुः । 'कौर्म' इत्यनन्तरं पुराणे यत उक्तमिति शेषः । अस्य 'न च' इत्यनेनान्वयः ॥

(२) भाष्यदೀपिका - न केवलं श्रुत्यादिसाहित्यहीनानुमानस्य प्रामाण्याभावे साधकसञ्ज्ञावः, अपि तु तत्प्रामाण्याभ्युपगमे बाधकं चास्तीत्याह - 'शक्यत्वात्' इति ॥ प्रयोक्तुमिति शेषः । 'अनुमानाम्' इति कर्मणि षष्ठी । चशब्दो न केवलमित्युक्तसमुच्चयार्थः । तथा च 'श्रुत्यादिसाहित्यहीनानाम्' 'अनुमानां' चेतनत्ववस्तुत्वादिरूपकेवलहेतूनां 'सर्वत्र' रुद्रादे-र्जगत्कारणत्वाभावादौ शशादेः शृङ्गित्वादौ साध्येऽपि प्रयोक्तुं 'शक्यत्वात्' नानुमानस्य नियतप्रामाण्यमिति योजना ॥

(३) भाष्यदೀपिका - अत्रैव प्रमाणमाह - सर्वत्रेति ॥ 'हि' यस्मात् 'आगमं विना' तद्धीना 'अनुमा' 'सर्वत्र' ईश्वरकारणत्वाभावादौ 'कर्तुं' प्रयोक्तुं 'शक्यते' 'तस्मात्' अनुमा 'आगमं विना उदीक्षितुम्' उदीक्षयितुं ज्ञापयितुम् अर्थमिति शेषः । 'शक्तिमती' सामर्थ्ययुता नेत्यर्थः । 'बाराहे' इत्यस्यापि 'कौर्म' इतिवದನ್ವಯಃ । ತಸ್ಮಾತ್ ಕೆವಲಾನು-
ಮಾನಸ್ಯಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾच्छಾಣೈವ ಕರ್ತೃತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥

ಆಗಮಂ ವಿನಾ = ಶ್ರುತಿಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅನುಮಾ = ದುಷ್ಪವಾದ ಅನುಮಾನವು,
 ಸರ್ವತ್ರ = ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ, ಕರ್ತುಂ = ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು, ಶಕ್ತೇ = ಶಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.
 ತಸ್ಮಾತ್ = ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಾ = ಅನುಮಾನವು, ಆಗಮಂ ವಿನಾ = ಶ್ರುತಿಯ
 ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಉದೀಕ್ಷಿತಮ್ = ಆತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ,
 ನ ಶಕ್ತಿಮತೀ = ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ವಾರಾಹೇ =
 ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ: -

ಇತೋಽಪಿ ನಾನುಮಾನಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮೀಶ್ವರಂ ಸಾಧಯತಿ ಅನಿಯತಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -
 ನ चेति ॥ एतदेव पुराणवचनेनोपपादयति - श्रुतीति ॥ न ह्यनिश्चितार्थसाधकं
 प्रमाणं भवति । न च क्षित्यादेः कार्यत्वहेतुना घटवत् सकर्तृकत्वं निश्चेतुं शक्यम्,
 शरीरवत् कर्तृरहितत्वेन अकर्तृकत्वस्यापि सम्भवात् । जडशरीरादिमान् ईश्वरो
 प्रवर्तमानमनुमानं प्रमाणं भवेत् नान्यथा । यथा भगवदवतारग्राहि प्रत्यक्षम् । न
 चात्यन्तातीन्द्रियार्थे स्वतन्त्रानुमानप्रवृत्तौ यस्तर्केणानुसन्धत्ते 'स मां वेद न
 चेतनम्' इति वचनविरोधः, तद् वचनस्य श्रुतिपौर्वापर्यपर्यालोचनतर्कविषयत्वात्
 इत्यर्थः । यदि स्वतन्त्रानुमानेन प्रत्यक्षयोग्यार्थस्यापि सिद्धिर्भवेत् तर्हि
 शशशृङ्गादीनामपि सिद्धिः स्यात् । तत्रापि गवादिचतुष्पादत्वादिहेतुना अनुमानस्य
 कर्तुं शक्यत्वादित्याह - शक्यत्वादिति ॥ पुराणवचनेनैतदुपपादयति -
 सर्वत्रेति ॥ उदीक्षितुम् अर्थमुदीक्षयितुम् इत्यर्थः ।

ಅನುಮಾನವು ಅನಿಯತಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿ
 ಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ 'ನಟ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ
 ವಿಷಯವನ್ನೇ ಪುರಾಣದ ಮಾತುಗಳಿಂದ "ಶ್ರುತಿಸ್ತೋತಿ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ.
 ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಕಾರ್ಯತ್ವ
 ಹೇತುವಿನಿಂದ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವತ್ರ್ಯಕತ್ವವನ್ನು ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಸಾಧಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ
 ಶರೀರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಕರ್ತೃಕೃತತ್ವದಿಂದ ಅಕರ್ತೃಕೃತತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.
 ಜಡಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈಶ್ವರನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಗಮ್ಯನಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು
 ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ
 ಅನುಮಾನವಷ್ಟೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಸಹಾಯ-
 ವಿಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನವು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದು. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಭಗವದವತಾರವಾದ

ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ದೋಷಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ.

ಅತೀಂದ್ರಿಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ತರ್ಕದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಹೊರತು ಚೇತನನ್ನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಿರೋಧಕ್ಕೂ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಈ ವಚನವು ಶ್ರುತಿಯ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯ ಆಲೋಚನರೂಪವಾದ ತರ್ಕವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಶುಷ್ಕತರ್ಕದ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದರೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೂ ಶೃಂಗವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಸ್ತವಿನಂತೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೂ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳಿರುವುದರಿಂದ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಶಕ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಿಂದ "ಸರ್ವತ್ರ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಉದೀಕ್ಷಿತಮ್ ಎಂದರೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಎಂದರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ --

ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆ ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆ

औपनिषदस्यादिकारणस्यानुमानेन सिद्धिः किं न स्यात् स्वातन्त्र्यादिहेतुना पूर्णत्वादिसिद्धचङ्गीकारादित्यत आह - न चेति ॥ सत्यमस्त्येव अनुमानस्यौपनिषदपदार्थनिश्चायकत्वं श्रुत्यादिसहकारियुक्तस्यैव न तु नियतप्रामाण्यम् । स्वातन्त्र्येणादृष्टार्थनिश्चायकत्वे प्रतिपक्षादिसम्भवात् । तादृशं च प्रकृतमिति भावः । अत्रैव स्मृतिसम्मतिमाह - श्रुतीति ॥ कुत्रचिददृष्टे । यथा 'ईश्वरो न स्वतन्त्रश्चेतनत्वात्' इति । प्रमाणान्तरं प्रत्यक्षं यथा रामकृष्णादिदोषग्राहि ।

'ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಏಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು? ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣತ್ವಮೊದಲಾದ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೌದು, 'ಅನುಮಾನದಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸುತರಾಂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಹಕಾರವಿರಬೇಕು⁽¹⁾. ಆವಾಗ ಮಾತ್ರ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಅನುಮಾನವು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು

(1) न चानुमानस्य नियतप्रामाण्यम् । अनुमानत्वादेव । प्रमाणान्तरानुकूलत्वे यन्मानम्, नान्यथा, तद्धि अनुमानं नाम ।

- (तत्त्वप्रदीपः)

ಬರುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಂತಹ ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಯು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು 'ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಯ್ಯರಹಿತಮ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಕುತ್ರಚಿತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥದಲ್ಲಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಉದಾಹರಣೆ 'ಈಶ್ವರಃ ನ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವತ್' (ಚೇತನನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ). (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ದೋಷವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಅನುಮಾನವೂ ಸಹ ದೋಷಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ತರ್ಹಿ ಕೀದೃಶಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರದೃಷ್ಟಾರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮಿತಿ ತತ್ರಾಹ - ಶ್ರುತೀತಿ || ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ | ಯಥಾ ಯಶೋದಾಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ | 'ತರ್ಕಃ ಪ್ರಮಾಣಪದವಿ ಗಚ್ಛೇತ್' ಇತ್ಯನ್ವಯಃ | ಯಥಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿತಿ | (ನ ಕೇವಲಮೇತತ್ ಸ್ಮೃತಿಬಲೇನ ಕೇವಲಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವೋಪಿ ತು ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕ-ಭಾವಾಚ್ಛೇತ್ಯಾಹ | 1) ಕೇವಲಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇತಿಪ್ರಸಕ್ತಂ ಚಾಹ - ಶಕ್ಯತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ || ಶ್ರುತಯಾದಿಸಾಹಿತ್ಯಹೀನಾನುಮಾನಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣಾಭಾವಾದೌ ಶಶಾದಿನಾಂ ವಿಷಾಣಿತ್ವೇ ಚ ಕರ್ತೃ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ರೈವ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ - ಸರ್ವತ್ರೇತಿ || ತದಿಹಿತುಮರ್ಯಮುದೀಕ್ಷಯಿತುಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಕೇವಲಾನುಮಾನಸ್ಯಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈವ ಕರ್ತೃತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ |

ಹಾಗಾದರೆ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಶ್ರುತಿಸಾಹಾಯ್ಯಂ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ-ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಯಶೋದೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

'ತರ್ಕಃ ಪ್ರಮಾಣಪದವೀಂ ಗಚ್ಛೇತ್' (ತರ್ಕವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ) ಎಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಜೋಡಿಸಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆ 'ವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್' (ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ) ಶ್ರುತಿ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷವನ್ನು 'ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -- ಜಗತ್ತು ಕಾರಣಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ, ಮೊಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಇರುತ್ತದೆ, ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವತ್ರ ಶಕ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಉದೀಕ್ಷಿತಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವು ಯಾವುದೇ ವಿಷಯವನ್ನು

ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಭಾಷ್ಯದ ಅದಿಪದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - भाष्यस्यादिपदेन 'तं चौपनिषदं पुरुषं पृच्छामि' इत्यादेर्ग्रहः सूत्रेणान्वयः । स्वातन्त्र्यादिहेतुनेति ॥ तथा चोक्तम् 'सर्वधर्मोपपत्तेरच' इत्यत्र न्यायविवरणे -

..... स्वतन्त्रस्य पूर्णगुणत्वनियमात् ।

अपूर्णीस्य जीवसङ्घोऽस्वतन्त्रः पूर्णो हरिर्यः स्वतन्त्रः सदैव ।

न हि स्वतन्त्रोऽपूर्णतां कामयीत पूर्णो यदि स्यादस्वतन्त्रः कुतः सः'

इति श्रुतेरिति । 'आदि'पदेन 'कर्तृत्वात् सगुणं ब्रह्म पुरुषं पुरुषर्षभ' इत्याद्युक्तकर्तृत्वादिहेत्वादಿग्रहः ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಇತ್ಯಾದಿ' ಎಂಬ ಅದಿಪದದಿಂದ 'ತಂ ಚೌಪನಿಷದಂ ಪುರುಷಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ಹೇತುನಾ' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಹೇತುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ

"..... ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವನಿಯಮಾತ್ ।

ಅಪೂರ್ಣೋಽಯಂ ಜೀವಸಂಘೋಽಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣೋ ಹರಿಯಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಸದೈವ ।

ನ ಹಿ ಸ್ವತಂತ್ರೋಽಪೂರ್ಣತಾಂ ಕಾಮಯೀತ ಪೂರ್ಣೋ ಯದಿ ಸ್ಯಾದಸ್ವತಂತ್ರಃ ಕುತಃ ಸಃ ॥

ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ॥'

(ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ಪೂರ್ಣಗುಣವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅಪೂರ್ಣೋಽಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಭದ್ರಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಈ ಜೀವಸಂಘವು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅವನು ಸದಾ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಬಯಸಲಾರನು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನು ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ- ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.)

'ಅದಿ'ಪದದಿಂದ 'ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷರ್ಷಭವಃ' (ಭಾ.ಗ.ತಾ.೩/೩.೩/೧೨) (ಜೀವಸಂಘವು ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣಾದ ಕರ್ಮಾಕ್ಷರಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ.) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ತೃತ್ವಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ದುಷ್ಪ್ರಸಮರ್ಥನೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಭಾಷ್ಯೇ ಚಸ್ತ್ವರ್ಥ: | 'ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ನಾಸ್ತಿ' ಇತ್ಯುಪೇತ್ಯ ತದನುಷ್ಠ, ಅರ್ಥಮಾಹ - ನತ್ವಿತಿ || ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದೀತಿ || ತಚ್ಚ ವ್ಯಕ್ತಮನುಭಾಷ್ಯೇ ತತ್ವನಿರ್ಣಯ-
ತದ್ವಿಕ್ರಿಯೋಸ್ತಕೀರ್ತನಾಽಪಿ ಚ | ಪ್ರಕೃತಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದೀತ್ಯರ್ಥ: | ಧೂಮಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಾಹ -
ಕುತ್ರಚಿದದೃಶ್ಯ ಇತಿ || ಯಥಾ ರಾಮೇತಿ || ವ್ಯಕ್ತಮೇತತ್ 'ಅಪರೀಕ್ಷಿತದೃಶ್ಯವೈವ ಸದೋಷೋ ಜಾಯತೇ
ಹರಿ:' ಇತ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನಪಾದೀಯಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸುಧಯೋ: | ಯಶೋದಾಪಾ ಇತಿ || 'ಸಾ ತತ್ರ ದದೃಶೋ
ವಿಶ್ವಂ ಜಗತ್ ಸ್ಥಾಸು ಚ ಖಂ ದಿಶ:' ಇತ್ಯಾದಿ: ಕೃಷ್ಣಾನಾನೇ ವಿಶ್ವಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, 'एको
दाधार' ಇತ್ಯಾದಿವಿಶ್ವಮ್ಬರಶ್ರುತಿಸಹಾಯಂ ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿ ತು 'न हि स्वन्तत्रोऽपूर्णतां
कामयीत' ಇತಿ 'आत्मा हि परमः स्वतन्त्रोऽधिगुण:' 'पूर्णमदः पूर्णमिदम्'
ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಹಾಯಮ್ | ಕೇವಲಾನುಮಾನಸ್ಯೇತಿ || (न केवलमिति॥) तेन भाष्ये चकार:
उक्तस्मृतिसमुच्चायक इति सूचितम् | जगत् कारणाभावादिति || तथा चोक्तं
विष्णुतत्त्वविनिर्णये - 'विमतं विकर्तृकमस्मत् सम्मतकर्तृरहितत्वात्' इति |
'आदि'पदेन 'वस्तुत्वात् तुरगः शृङ्गी' इत्यनुभाष्योक्तमश्वशृङ्गित्ವಾದिकं ग्राह्यम् |
पूर्वस्मात् साध्यानुवृत्तिं मत्वाह - नानुमानस्येति ||

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಚಶಬ್ದವು 'ತು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
'ನಿಯತವ್ಯಾಮಾಣ್ಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯೋಪಪತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು
ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ನತು' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿಸಂಭವಾತ್"
ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ
ಹಾಗೆಯೇ ತರ್ಕತಾಂಡವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ
'ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಕುತ್ರಚಿದದೃಶ್ಯೇ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಧೂಮಾದಿ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ
ವೈಭಿಚಾರವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಥಾ ರಾಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುವ
ಅಂಶವು 'ಅಪರೀಕ್ಷಿತ ದೃಶ್ಯವೇ ಸದೋಷೋ ಜಾಯತೇ ಹರಿ:' (ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡದ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಹರಿಯು ದೋಷವುಳ್ಳವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ) ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಪಾದದ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಸುಧಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. 'ಯಶೋದಾಪಾ:' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಸಾ ತತ್ರ
ದದೃಶೋ ವಿಶ್ವಂ ಜಗತ್ಸ್ಥಾಸು ಚ ಖಂ ದಿಶ:' (ಆ ಯಶೋದೆಯು ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಜಡಾಜಡಾತ್ಮಕವಾಗಿ
ವಿಶ್ವವನ್ನು ಆಕಾಶದ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಳು) ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ
ವಿಶ್ವವನ್ನು ನೋಡಿದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು 'ವಿಕಾರ ದಾಧಾರ ಭುವನಾನಿ ವಿಶ್ವಾ' (ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಒಬ್ಬನೇ
ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ) ಎಂಬ ವಿಶ್ವಂಭರಶ್ರುತಿಯ ಸಹಾಯವುಳ್ಳದ್ದು. 'ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇತುಗಳು 'ನ ಹಿ
ನಾನುಮಾನಸ್ಯೇತಿ'

ಸ್ವತಂತ್ರೋಽಪೂರ್ಣತಾಂ ಕಾಮಯೀತ' 'ಆತ್ಮಾ ಹಿ ಪರಮಃ ಸ್ವತಂತ್ರೋಽಧಿಗುಣಃ' 'ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ' 'ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಹಾಯವುಳ್ಳದ್ದು. "ಕೇವಲಾನುಮಾನಸ್ಯ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ 'ಚ'ಕಾರವು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ವತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಜಗತ್ಕಾರಣಾಭಾವಾದಿ" ಎಂಬ ಅಂಶವು ವಿಷ್ಣುತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ವಿಮತಂ ವಿಕರ್ತೃಕಮ್ ಅಸ್ಮತ್ ಸಮೃತ್ ಕರ್ತೃರಹಿತತ್ವಾತ್' (ನಮಗೆ ಸಮೃತ್ತನಾದ ಕರ್ತೃವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಮತವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಕರ್ತೃವಿನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದದ್ದಲ್ಲ) 'ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಅದಿ'ಪದದಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ' 'ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ ಅಶ್ವಶೃಂಗಿತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ನಾನುಮಾನಸ್ಯ' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಹಿಂದಿನ ಭಾಗದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ಅಕ್ಷೀಕಾರಾತ್ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವನಿಯಮಾದಿತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ || ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರೀತಿ || ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾನುಮಾನಮಪಿ 'ಪೂಂ ಹರಿಯಃ ಸದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಾಹಾಯ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ || ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದೀತಿ || ವಿಮತಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತೇ ವಿಮತಂ ವಿಕರ್ತೃಕಮಸ್ಮತ್ ಸಮತಕರ್ತೃರಹಿತತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಮ್ಮಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾದೃಶಂ ಶ್ರುತಿಸಹಾಯ್ಯರಹಿತಮ್ | ಶ್ರುತಿಸಹಾಯ್ಯರಹಿತಾ-ನುಮಾನಸ್ಯ ಬಹುಧಾದೌ ಪ್ರವೃತಃ ಕಥಂ ನ ಕುತ್ರಚಿದಿತಿ ತತ್ರಾಹ || ಅದೃಢ ಇತಿ || ಅಸ್ಮದಾದೃಢ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತೇನ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ | ಅನ್ಯಥಾ ಕೇನಾಪ್ಯದೃಢವಿಷಯಕಶ್ರುತಿಸಹಿತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ವಿಶಿಷ್ಟನಿವೇಧೇ ಅನರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ಯಥೇಶ್ವರಇತಿ || ಇದಂ ತು ಯಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಸದೇವೇತಿಶ್ರುತಿ-ಬಾಧಿತಮ್ || ಯಥಾ ರಾಮೇತಿ || ಇದಂ ತು ವರ್ಜಿತಃ ಸರ್ವದೋಷೇರಿತಿಶ್ರುತಿವಿರೂಢಮ್ || ಅತ್ರಾಪೀತಿ || ತರ್ಕಸ್ಯ ಪೃಥಗಭಿಧಾನಾದಿತಿ ಭಾವಃ || ಯಶೋದಾಯಾ ಇತಿ || ತತ್ಚ ಯಃ ತ್ರಿಧಾತ್ವಿತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸಹಾಯ್ಯಮ್ || ಯಥಾವಿಷ್ಣುರೀತಿ || ಸಮವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇನೋಭಯೋರಪಿ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಸೂಚನಾಯ ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗಾದ್ವ್ಯತ್ಯಾಸಃ | ಭಾಷ್ಯೇ ತಾದೃಶತರ್ಕಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಪೂರ್ವೋತ್ತರೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಊಹನಂ ಪರ್ಮಾಂಶಜನ್ಯಜ್ಞಾನವಿಶೇಷಃ | ಶುಕ್ಲಃ ಶ್ರುತ್ಯಸಹಾಯಃ || ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಾದಾವಿತಿ || ಜಗನ್ನಿಷ್ಕಾರಂ ವಸ್ತುತ್ವಾದಾತ್ಮವತ್ | ನ ಚೇಶ-ಪತಿಃ | ಸ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಯತೋ ವೇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಹಾನಾಪತ್ತೇಃ ಶಶೋ ವಿಷಾಣವಾನ್ ಮೃಗತ್ವಾತ್ ಕೃಷ್ಣಮೃಗವತ್ | ನ ಚೇಶಪತಿಃ | ಶಶಾವಿಷಾಣಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಅಪ್ರಮಿತತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಕ್ತಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಇಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವಮಾಗಮಸಹಾಯಸ್ಯಾಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಕಿಂ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಿವೇಧೇನೇತ್ಯತಾಹ || ಅದೀಕ್ಷಯಿತಿ-ಮಿತಿ || ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಪರಪಕ್ಷಯೋಃ ಸಾಧಕಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೀಶ್ವರಸಿದ್ಧಿರೀತೀತ್ಯತದ್ವುಪಪಾದನಾಯ ಪೂರ್ವಭಾಗಃ |

'ಅಂಗೀಕಾರಾತ್' ಎಂದರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ಪೂರ್ಣಗುಣವುಳ್ಳ-ವನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರಿ' ಪದದ ಭಾವ, ಭಗವಂತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಅನುಮಾನವೂ ಕೂಡ ' ಪೂರ್ಣೋ ಹರಿಯಃ ಸದೃವ' ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದೆಯೆಂದು ಭಾವ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾತ್' ಪದದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಲು 'ವಿಮತಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಅನುಮಾನವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ 'ವಿಮತಂ ವಿಕರ್ತೃಕಂ ಅಸೃತ್ ಸಮ್ಯಕ್ತರ್ಕೈರಹಿತತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. 'ತಾದೃಶಂ' ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಸಹಾಯರಹಿತವಾದದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರುತಿಸಹಾಯರಹಿತವಾದ ಅನುಮಾನವು ಅಗ್ನಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಹಾಯರಹಿತವಾದ ಅನುಮಾನ ಎಲ್ಲೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು 'ಅದೃಷ್ಟ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನಮಗೆ ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವೆಂದು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಯಾವುದೇ ಅದೃಷ್ಟದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಹಿತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದರೆ ಅಪಾವಾದವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ಈಶ್ವರಃ ನ ಸ್ವತಂತ್ರಃ' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು 'ಯಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಸದೃವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸರ್ವದೋಷೈಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ತರ್ಕವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಅತ್ಯಾಹ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಶೋದಾಯಾ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಯ ಉ ತ್ರಿಧಾತು' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಹಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಯಶೋದೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

'ಯಥಾ ವಿಷ್ಣುಃ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ ' 'ವಿಷ್ಣುಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೂ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಕ್ಕೂ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಕ್ಕೂ ಪೂರ್ಣತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನ ಭಾವವಿದೆ. ಇಂತಹ ತರ್ಕವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ಣೋತ್ತರ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಊಹನಂ' ಅಂದರೆ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷ ಎಂದು, ಶುಷ್ಕತಬ್ಧಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದರ್ಥ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ 'ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಾದೌ' ಎಂದು ಇದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಜಗತ್ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮವತ್ ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು 'ಯತೋ ವಾ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ್ದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಆದೇ ರೀತಿ 'ಶತೋ ವಿಪಾಣವಾನ್ ಮೃಗತ್ವಾತ್ ಕೃಷ್ಣಮೃಗವತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮೊಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಬಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊಲದ ಕೊಂಬು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತೋರದಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಭಾವ.

ಈಶ್ವರಾರ್ಥತ್ವವು ಆಗಮಸಹಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ನಿಷೇಧಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಉದೀಕ್ಷಯುತುಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣ ಪರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣವಿರುವದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ನಾಸ್ತಿಕರ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತದ ಪ್ರಯೋಗ

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

रितो धातुर्वटकणिका घृतधूमाधिवासनम् ।

जातिस्मृतिरयस्कान्तः सूर्यकान्तोऽम्बुभक्षणम् ।

प्रेत्य भूताप्ययश्चैव देवताऽभ्युपयाचनम् ।

मृते कर्मनिवृत्तिश्च प्रमाणमिति निश्चयः ॥'

इति मोक्षधर्मवचनान्न नास्तिक्यवादो युज्यते ॥

दर्शनाच्च तप आदिफलस्य ।

ರೇತಸ್ಸು, ವಾತಪಿತ್ತಾದಿಧಾತುಗಳು, ಆಲದ ಮರದ ಬೀಜಗಳು, ತುಪ್ಪ, ಹೊಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರವು, ಜನ್ಮಾಂತರಸ್ಮರಣೆಯು, ಅಯಸ್ಕಾಂತವು, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯು, ನೀರು ಕುಡಿಯುವಿಕೆಯು, ಮೃತರಾದ ಮೇಲೆ ಪಂಚ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಸೇರುವಿಕೆಯು, ದೇವತಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚೇಷ್ಟಾದಿಗಳ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆಯು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವಗಳಿಂದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು; ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ್ದು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಪಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳ ಫಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ : ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಷಿಂತ ಇತರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಎಂಬ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ರೇತಃ = ರೇತಸ್ಸು, ಧಾತುಃ = ವಾತಪಿತ್ತಾದಿಧಾತುವು, ವಟಕಣಿಕಾ = ಆಲದ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬೀಜಗಳು, ಫೃತಃ = ತುಪ್ಪವು, ಧೂಮಾದಿವಾಸನಮ್ = ಹೂಗಾಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶೇಷವು, ಜಾತಿಶ್ವೇತಃ = ಜನ್ಮಾಂತರಸ್ಮರಣೆಯು, ಅಯುಷ್ಯಾಂತಃ = ಅಯುಷ್ಯಾಂತವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯ ವಿಶೇಷವು, ಸೂರ್ಯಾಕಾಂತಃ = ಸೂರ್ಯಾಕಾಂತಮುಗಿಯುವ, ಅಂಬುಭಕ್ಷಣಮ್ = ನೀರಿನ ಕುಡಿಯುವಿಕೆಯು, ಪ್ರೇತಭೂತಾಪ್ಯಯಶ್ಚ = ಸತ್ತ ದೇಹವು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವಿಕೆಯು, ದೇವತಾಭ್ಯುಪಯಾಚನಮ್ = ದೇವತಾರಾಧನೆಯು, ಮೃತೇ = ಸತ್ತವನಲ್ಲಿ, ಕರ್ಮನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ = ಚೇಷ್ಟಾದಿಗಳ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು, (ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವಗಳು), ಪ್ರಮಾಣಮ್ = ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು, ನಿಶ್ಚಯಃ = ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನಾತ್ = ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದ ಮಾತಿನಂತೆ, ನಾಸ್ತಿಕವಾದಃ = ನಾಸ್ತಿಕವಾದವು, ನ ಯುಜ್ಯತೇ = ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ^(೧).

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನ್ವತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಭಾವೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೀಶ್ವರ-
ಸಿದ್ಧಿರिति ನಾಸ್ತಿಕವಾದದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನೇನ ನಿರಾಕೃತೇ - ರೇತ ಇತಿ || ರೇತ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಥಮೈಕ-
ವಚನಾಂತಾನಾಂ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪದೇನಾನ್ವಯಃ | 'ಅತ್ರಾರ್ಯೆ' ಇತಿ ಶೋಭಃ | ತಥಾ ಚ
ರೇತೋಧಾತ್ವಾದಿ 'ಅತ್ರಾರ್ಯೆ' ಅತೀಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಸತ್ತ್ವೇ ಅನುಮಾನಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಮಾಪಕಂ
ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಪದ್ಧಿತೀಯೇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ एवं ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನಾತ್ ಪ್ರತೀತೇಹೇತುಭಿರ್ನಾಸ್ತಿಕ-
ವಾದೋ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ | ನಾಸ್ತಿಕಾ ಏವ ನಾಸ್ತಿಕತ್ವಂ, ನಾಸ್ತಿಕಕಸಮುದಾಯೋ ವಾ
ನಾಸ್ತಿಕತ್ವಮ್ | ತಥಾ ಚ - ನಾಸ್ತಿ ಪರಲೋಕಃ, ಧರ್ಮೋ ನಾಸ್ತಿ, ಅಧರ್ಮೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಥಿವಾ ವಾದ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಪದ್ಮಾ - ನ್ಯಾಯದೀಪಿಕೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ - ಆಸ್ತಿಕತ್ವಂ ಧರ್ಮಾದಾವಸ್ಥಾನೇನ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಭಾವೋ ಬುದ್ಧಿಃ
ತತ್ಪೂರ್ವಕೋ ವಾದಃ, ತದನ್ಯೋ ನಾಸ್ತಿಕವಾದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ರೇತೋಧಾತ್ವಾದಿನಾಮನುಮಾಪಕತ್ವಪ್ರಕಾರಸ್ತು ಇತ್ಯಮ್ - ರೇತಶಾಬ್ದಿತಚರಮಧಾತುಶರೀರಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋ
ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ, ಕಿನ್ತ್ವನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಖ್ಯಾನುಮಾನಗಮ್ಯ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ | ಮೃತಶರೀರೇ
ಸಿಕ್ತಸ್ಯ ರೇತಸಃ ಶರೀರಾಕಾರಣತ್ವೇನ ಪದಧಿಷ್ಠಿತೇ ಶರೀರೇ ಸಿಕ್ತಂ ರೇತಃ ಶರೀರಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಮತಿ
ತಜ್ಜೀವಸಿದ್ಧಿಃ | ವನ್ಯಾದಿಸರ್ವಶರೀರೇ ಸಿಕ್ತಸ್ಯ ರೇತಸಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣತ್ವೇನ ಪತ್ತೇರಿತಂ ರೇತಃ ಕಾರ್ಯಕರಂ
ತದೀಶ್ವರಾದೃಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಃ | ತತಃ ಏವ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ | एवं ವಾತಪಿತಾದಿ-
ಧಾತುರಪ್ಯಾದಿನಾ ಜೀವಚ್ಛರೀರೇ ಕಪಿವೇದ ವಿಕೃಪತೇ, ನ ಮೃತಶರೀರೇ, ನಾಪಿ ಜೀವತ್ಸರ್ವಶರೀರೇಶು |
ತತೋ ಜೀವೇಶ್ವರತದ್ವೋಧಕಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ | ವಡಕಣಿಕಾಪದೋಕ್ತವಡವೀಜಾದ್ ವಡ ಉತ್ಪದತ
ಇತಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್, ನ ಚ ಭರ್ಜಿತಾಪಾಸ್ತಸ್ಯಾಃ, ನಾಪ್ಯಭರ್ಜಿತಾಭ್ಯಃ ಸರ್ವಾಭ್ಯ ಇತಿ
ತತ್ಪ್ರೇರೇಶ್ವರಾದೃಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಃ | ಧೃತೇನ ಜೀವಚ್ಛರೀರೇ ಏವ ಪೀನತಾ ಜಾಪತೇ, ನ ಮೃತಶರೀರೇ ಕ್ಷಿಪ್ತೇನ ನಾಪಿ
ಜೀವತ್ಸರ್ವಶರೀರೇಶು | 'ಧರ್ಮಾಧಿವಾಸನಂ' ನಾಮ ಪುಷ್ಪಾದಿಸಮ್ಯತ್ಯರ್ಥಃ ಧರ್ಮೇನ ಬೃಹಸ್ಪತೇ ಸಂಸ್ಕಾರಃ |
ತೇನಾಶುಕ್ಲವೃಕ್ಷೇಷ್ವೇವ ಪುಷ್ಪಾದಿಸಮ್ಯಪ್ತಿಃ, ನ ಶುಕ್ಲೇ, ನಾಪ್ಯಶುಕ್ಲೇಶು ಸರ್ವೇಶು | ಉಪಾಭ್ಯಾಸಮಿತಿ ಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ
ಜೀವೇಶ್ವರಾದೃಷ್ಟಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ | ಕೇಶಾಶ್ಚಿತ್ ಸಾಧನವಿಶೇಷಾತ್ 'ಜಾತಿತ್ವಸ್ಮೃತಿಃ' ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸ್ಮೃತಿರ್ಭವತಿ

ತಪ ಆದಿ ಫಲಸ್ಯ = ತಪಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳ ಫಲವು. ದರ್ಶನಾಪ್ತಃ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ).

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ: -

ನನು 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಏವ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ ನಾನುಮಾನಮಿತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರತಿಪಾದನಂ ವ್ಯರ್ಥಮ್' ಇತ್ಯೇತದ್ವಚಂ ಪರಿಹರತಿ - ರೇತೋ ಧಾತುರಿದಿತ್ಯಾದಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನೇನ || ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ಕಶ್ಚಿದೇವ ರೇತಸಃ ಶರೀರವಿಶೇಷಪರಿಣಾಮಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ, ಕಸ್ಯಚಿದೇವ ಅಪಘ್ಯಸ್ಯ ಸೇವನೇನ ವಾತಪಿತ್ತಾದಿಧಾತುವಿಕಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ, ಕಸ್ಯಾಪಿಚಿದೇವ ವಡಕರ್ಣಿಕಾಯಾಃ ವಡವಿಶೇಷ-ಪರಿಣಾಮಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ, ಕೇನಚಿದೇವ ಜಾತಿತ್ವಮೃತ್ಯುನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ, ಕಸ್ಯಚಿದೇವ ಅಯ-ಸ್ಕಾಂತಸ್ಯ ಅಯೋಭ್ರಾಮಕತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಶಿಲಾಯಾ ಅಪ್ಯಗ್ನಿಜನಕತ್ವಾನ್ಯ-ಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಜೀವದೃಶಾಂ ತನ್ನಿವಾಹಿಕಮನ್ಯತ್ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್ | ತच्च ಕಾರಣಂ ರೇತೋಧಾತ್ವಾ-ಯಭಿಮಾನಿಜೀವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಕರ್ಮಸಾಪೇಕ್ಷೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯೇತದ್ ವೇದ ಏವ ಬೋಧಯಿತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ | ದೇವತಾಭ್ಯುಪಯಾಚನಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಪ್ಯಾಗಮಿಕೋರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಯತಿ | ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಃ ಹಿ ದೇವತಾಃ ಯಾಚನಂ ಲೋಕಸಿದ್ಧಮ್ | ಮೃತಶರೀರಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಚೇದಾನಿವೃತ್ಯನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಜೀವದೃಶಾಂ

ಅನೇನೈವ ಪುಣ್ಯೇನ ಏವ ಸ್ವರ್ಗೋಽನುಭೂತಃ, ಅನೇನ ಪಾಪೇನೇತ್ಯಂ ನರಕಮನುಭೂತಮಿತಿ | ಸಾ ಚ ಕಸ್ಯಚಿದೇವ, ನ ಸರ್ವಸ್ಯ, ನ ಚೇತನಾದಿಭಾವೇ ಸಾ ಯುಕ್ತೇತ್ಯತೋಽಪಿ ಚೇತನಾದೃಢಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ ||

ಅಯಸ್ಕಾಂತಾಖ್ಯಶಿಲಾವಿಶೇಷೇಣಾಯೋ ಭ್ರಮತಿ, ನ ಚಾಚೇತನೇ ಚೇದಕತ್ವಂ ದೃಢಂ, ನಾಪಿ ಸರ್ವಚೇತನಾನಾ-ಮಿತ್ಯೇತಸ್ಮಾದಪಿ ತತ್ಪ್ರೇರೇಕೇಶ್ವರಾದೃಢಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ | ಸೂರ್ಯಕಾಂತಾಖ್ಯಶಿಲಾವಿಶೇಷೇಣಾಗ್ನಿರ್ಜಾಯತೇ, ನ ಚಾಸೌ ಶಕ್ತಿರೇತನೇ ಯುಕ್ತಾ | ಅತೋಽಪಿ ಪ್ರೇರೇಕೇಶ್ವರಾದೃಢಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ | ಅಮ್ಬುಭಕ್ಷಣೇನ ಜೀವಚ್ಚರೀರ ಏವ ತೃಣಾ ನಿವರ್ತತೇ, ನ ಚ ತನ್ಮೃತಶರೀರೇ, ಪಾತ್ರಾಂತರೇ ವಾ ನಿಹಿತಂ ಪಚ್ಯತೇ | ನಾಪಿ ಜೀವತ್ಸರ್ವಶರೀರೇಷು | ತಸ್ಮಾದಪಿ ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ | ಪ್ರೇತ್ಯೇತ್ಯನಂತರಂ ಸ್ಥಿತಸ್ತೇತಿ ಶೇಷಃ | 'ಪ್ರೇತ್ಯ' ಜೀವಂ ವಿಹಾಪ ಸ್ಥಿತತಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ 'ಭೂತಾಪ್ಯಯಃ' ಭೂತೇಷು ಲಭ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ - ಮರಣೇನ ದೇಹಸ್ಯ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಪಂಚಭೂತೇಷು ಲಯೋ ಭವತಿ, ನ ಜೀವತೋ, ನ ಚೇತ್ಯೇತ್ಯತೋಽಪಿ ತನ್ನಿವಾ-ಮಕೇಶ್ವರಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ | ಏವಂ ದೇವತಾಽಭ್ಯುಪಯಾಚನೇನ ಕೇವಾಶ್ಚಿದೇವ ಸಂಪದಾದಿಕಂ ಭವತಿ, ಏವಂ ಮೃತೇ ದೇಹೇ ಚೇದಾನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವತಿ, ನ ಪುರಾ, ನ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ | ಅತೋಽಪಿ ಜೀವೇಶ್ವರಾದೃಢಾದಿಸಿದ್ಧಿರिति ||

ಯುಕ್ತಪ್ರಾಂತರೇಣಾಪಿ ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದಂ ದೂಷಯತಿ - ದರ್ಶನಾಚೇತಿ || ಚೋ ಯುಕ್ತಿಸಮುಚ್ಯತೇ | ಆದಿಶಬ್ದೇನ ಪಾಪಂ ಗೃಹ್ಯತೇ || ತಥಾ ಚ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿರೂಪಾತ್ಯುಕ್ತದತ್ತಪಾದಾದಿಫಲಸ್ಯ ತೇಜಸ್ವಿತ್ವಾದೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಏವ ದರ್ಶನಾಚ್ಚ ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದೋ ಯುಜ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪುಣ್ಯಪಾಪಾಖ್ಯಾ-ತೀಂದ್ರಿಯವಸ್ತುನಸ್ತತ್ಸಾಧಕಾನುಮಾನಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಚಾಕ್ಷೀಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ||

ಜ್ಞಾನಾದಿನಿರ್ವಾಹಕಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಕಾರಣಂ ಸಿದ್ಧತೀವ ಅನ್ಯಥಾ ಮೃತಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಮತ್ವ-
ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ । ಗತಪ್ರಾಣತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಃಚೇತ್ ಸುಪ್ರಶರೀರಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸಪ್ರಾಣತ್ವಾತ್ ।
ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿಕಮನಗ್ನೀಕುರ್ವತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಿನೋಮ್ಬುಪಾನಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿರಪಿ ದುರ್ಯದಾ
ಸ್ಯಾತ್ । ಅನುಮಾಯತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಃ । ಇತೌಪಿ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪಹ್ನವಃ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ । 'ಅತ್ಯುಕ್ತದೇಃ
ಪುಣ್ಯಪಾಪೈರಿದೇವ ಫಲಮನ್ಯುತೇ' ಇತಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧೇರিত್ಯಾಹ - ದರ್ಶನಾದಿತಿ ॥

'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ; ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಅಲ್ಲ' ಹೀಗಿರುವಾಗ
ಅನುಮಾನದ ನಿರಾಕರಣೆಯು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬ ಕುಬೋಧವನ್ನು 'ರೇತೋ ಧಾತುಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು
ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೀಗರ್ಥ - ಕೆಲವರ
ರೇತಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ಶರೀರವಿಶೇಷಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ
ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅವಿಧ್ಯದ ಸೇವನೆಯಿಂದ ವಾತಪಿತ್ತಾದಿ
ಧಾತುವಿಕಾರವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ; ಕೆಲವು ಅಲದ ಬೀಜಗಳಿಂದಷ್ಟೇ
ಅಲದ ಮರವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ; ಕೆಲವರಿಗಷ್ಟೇ ಜಾತಿಸ್ಮೃತಿಯು
ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ; ಕೆಲವು ಅಯಸ್ಕಾಂತಕೃಷ್ಣ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು
ತಿರುಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಇದರ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ; ಸೂರ್ಯಕಾಂತತೀಲಿಗೆ ಅಗ್ನಿಜನಕತ್ವವು
ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ; ಅವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾದ
ಒಬ್ಬನನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾರಿಂದರೆ ರೇತಸ್ಸು, ಧಾತುಗಳ
ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಸಕಲಜೀವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಕರ್ಮಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಇರುವ ವಿಷ್ಣುವೇ
ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು. ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ವೇದವೇ ತಿಳಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ.
ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಭವಿಷ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳು
ಗೋಚರಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧರಲ್ಲದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ
ಕಂಡಿರುವ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ, ಚೇಷ್ಟಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ
ಜೀವಂತ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ
ಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದ
ಕಾರಣ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದರೆ ಸುಷುಪ್ತ ಹೊಂದಿದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವು ಕಾಣಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನು
ಅಂಗೀಕರಿಸದ ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ನಾಸ್ತಿಕನ ನೀರು ಕುಡಿಯುವಿಕೆಯ
ಮೊದಲಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯಗಳಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ನೀರು ಕುಡಿಯುವಿಕೆಯ
ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಸಹ ಅನುಮಾನರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ಅತ್ಯುತ್ಕಟೈಃ ಪುಣ್ಯಪಾಪೈ-
ರಿಹೈವ ಫಲಮಶ್ನುತೇ' (ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಬದುಕುರುವಾಗಲೇ ಫಲ ನೀಡುತ್ತವೆ.) ಎಂಬ
ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು 'ದರ್ಶನಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ --

ಈಶ್ವರನೊಪ್ಪದೇ ಗತಿಯಿಲ್ಲ

नन्वतीन्द्रियार्थाभावेन प्रत्यक्षेतरस्य अप्रामाण्यात् कथं शास्त्रादीश्वरसिद्धिः?
इति नास्तिकवादं मोक्षधर्मवचनेन निराकष्टे - रेत इति ॥ रेतो घात्वायती-
न्द्रियार्थसत्त्वेऽनुमानादिप्रमाण्ये च प्रमाणं प्रमापकमिति निश्चयः । तथा हि । रेतः
शरीरयोः कार्यकारणभावोऽस्ति । न चासौ प्रत्यक्षोऽतोऽन्वयव्यतिरेकित्वाख्यान-
मानस्य मानत्वसिद्धिः । मृतशरीरे सिक्तस्य अकरणत्वेन यदधिष्ठिते परिणमते तत्
जीवसिद्धिः । न च जीवत् सर्वशरीरे पतितं कार्यकरमतस्तत् प्रेरकेश्वरादृष्टसिद्धिः ।
ततस्तत् प्रतिपादकागमप्रामाण्यसिद्धिः^(१) ।

ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥವೇ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೇ
ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ
ನಾಸ್ತಿಕವಾದವನ್ನು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದ ಮಾತಿನಿಂದ "ರೇತಃ"; ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯ, ವಾತವಿತ್ತಾದಿಧಾತು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥಗಳ
ಇರುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟು
ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ --

ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯಕ್ಕೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ
ಭಾವವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕರೂಪವಾದ

(१) नन्वेवमनुमानस्य अप्रामाण्यात् तज्यायेनाऽगमस्याप्यप्रामाण्यात् प्रत्यक्षमेव सम्मतं
प्रमाणमस्तु । अतो न देहव्यतिरिक्तो जीवोऽस्ति, नापि जगत्कर्तेश्वरः, प्रमाणाभावात्
इत्याशङ्क्याह - रेतोधातुरित्यादि ॥ रेतःसिक्तं कालात् शरीरं भवति । न च तस्य
शरीरभावः प्रत्यक्षग्राह्यः । वाक्यायुक्त्या वा जायते, अतस्तयोः प्रामाण्यम् । न च तद्वेतो
मृतशरीरे सिक्तं वर्धते । तस्माद्यधिष्ठित एव वर्धते स देहव्यतिरिक्तो जीवोऽभ्युपगन्तव्यः ।
न च जीवच्छरीरेऽपि नियमेन वर्धते । अतो यदिच्छया वर्धते न वर्धते च स ईश्वरः ।

- (तत्त्वಪ್ರದೀಪಃ)

ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. 'ಯಾವುದು ಯಾವುದು ಶರೀರವೋ ಅದಲ್ಲವೋ ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಜನ್ಮವಾಗಿದೆ'; ಎಂಬುದು ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ. 'ಯಾವುದು ಶರೀರವಲ್ಲವೋ ಅದು ವೀರ್ಯಜನ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಈ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಾಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ರೇತಸ್ಸೇಚನವು ಶರೀರೋತ್ಪಾದಕವಾಗುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತ ಸ್ತ್ರೀದೇಹದಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯವು ಸಿಕ್ತವಾದರೆ ಶರೀರಕಾರಣತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವಂತಶರೀರದಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯವು ಸಿಕ್ತವಾದರೆ ಶರೀರಕಾರಣತ್ವವು ಕಂಡಿರುತ್ತದೆ'; (ಅದರಲ್ಲೂ ಬಂಜೆಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿರಬಾರದು). ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳು ಪ್ರೇರಕನಾದ ಈಶ್ವರನ ಅಧೀನವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಈಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಅದೃಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - एवं वातादिधातुरपय्याद् विक्रियते नापि मृतशरीरे न जीवच्छरीरेषु सर्वेषु । वटकणिकातो वट उत्पद्यते न च भर्जिताया नाप्यभर्जिताभ्यः सर्वाभ्यः । घृतेन पीनता जायते न मृतशरीरे नापि जीवत् सर्वशरीरेषु । धूमाधिवासनेन वृक्षेषु पुष्पादिसंपत्तिर्जायते; न च शुष्केषु नाप्यशुष्केषु सर्वेषु साधनविशेषात् जातिस्मृतिर्भवति न चेतनाभावे सा युक्ता न चास्ति सर्वेषाम् । अपस्कान्तेनायो भ्रमति न चाचेतने चेष्टकत्वं न च सर्वाचेतनानाम् । सूर्यकान्तेनाग्निर्जायते न चासौ शक्तिरचेतने युक्ता । अम्बुभक्षणेन तृष्णा निवर्तते न च तन्मृतशरीरे पच्यते न च जीवत् सर्वशरीरेषु । मरणेन देहस्य भूतेष्वप्ययो भवति न च जीवतो न स्वेच्छया । देवताभ्युपयाचनेन सम्पदादिकं भवति न च सर्वेषाम् । मरणेन चेष्टानिवृत्तिर्भवति (न पुरा न स्वेच्छया) न पुनः स्वेच्छया । एतैः प्रमापकैरनुमानजीवेश्वरागमादृष्टादिसिद्धेर्न नास्तिक्यवादो युज्यते इत्यर्थः । इतश्चासौ न युज्यत इत्याह - दर्शनाच्चेति ॥ अत्युत्कटतपःपापाभ्यां प्रत्यक्षत एव फलं दृश्यते । न च तत्र कारणरान्तरमस्ति । अतस्तत्कार्यकारणभावोऽनुमानवेद्य इति तन्मानत्वसिद्धिः । तप आदीनां वैदिकत्वादागममानत्वसिद्धिः । ततश्चेश्वरादिसिद्धिरिति न नास्तिक्यवादो युज्यते । तस्मात् शास्त्रादेवेश्वरादिसिद्धिरिति युक्तमेवेति भावः ।

ಇದರಂತೆ ವಾತಪಿತ್ತಕಫ ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳು ಅಪಥ್ಯಸೇವನೆಯಿಂದ ವಿಕಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಜೀವಚೈರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಕಾರವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದರಂತೆ ಆಲದ ಮರದ ಬೀಜದಿಂದ ಆಲದ ಮರವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹುರಿದ ಬೀಜದಿಂದ ಮರವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಬೀಜಗಳಿಂದಲೂ ಮರವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ತುಪ್ಪವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ದೇಹವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೃತಶರೀರವು ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಜೀವಚೈರೀರಗಳು ಎಷ್ಟೇ ತುಪ್ಪ ತಿಂದರೂ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೊಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವುಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಣಗಿದ ಮರದಲ್ಲಿ ಹೂವು ಮೊದಲಾದವು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಒಣಗದ ಮರದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ಸಂಪತ್ತು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ತಪಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸ್ಮರಣೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸಾಧನವಿಶೇಷವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಯಸ್ಸಾಂತದಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣವು ಚಲಿಸುತ್ತದೆ; ಅಚೇತನಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಚಲನೆಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಅಚೇತನಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಈ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಬೇರೆ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದ ಬಾಯಾರಿಕೆಯು ಹೋಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜೀವಂತ ಎಲ್ಲ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮರಣದಿಂದ ದೇಹವು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜೀವಂತಶರೀರವು ಅಥವಾ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಸಂಪತ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮರಣದಿಂದ ಚೇಷ್ಟೆಯು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಅನುಮಾನ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ವೇದ, ಅದೃಷ್ಟ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು "ದರ್ಶನಾಚ್ಛಿ" ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ತಪಸ್ಸು ಹಾಗೂ ವಾಪಗೊಂದ ಫಲ ಬರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಫಲಾನುಭವಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ತಪಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ವೇದಮೂಲಕವಾದ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಆಗಮ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗಮವು ಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರನು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ನಾಸ್ತಿಕವಾದನಿರಾಸವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಶಾಸ್ತ್ರ'ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಚೋಚಯೋರೆಕಂ ನಿರಸ್ಯ, ಅನ್ಯಂ ನಿರಸಿಷ್ಯನ್ ಇದಾನಿ 'ಯೋನಿ'ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಚೋಚನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮ್ 'ರೀತ:' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯ ಸಕ್ರತ್ಯ-ಪ್ರತೀತಿರ್ಭಾಷ್ಯಸ್ಯನಾಸ್ತಿಕವಾದಪದಾರ್ಥ ವದನೇವ ತಾಮಾಹ - ನನ್ವತೀಂದ್ರಿಯೇತಿ ॥ ಏತೇನ 'ರೀತೀ ಧಾತು:' ಇತ್ಯಾದಿಕಮುತ್ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಚೌಚಂ ನಿರಸ್ತಮ್ । 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿ: ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪಕೃತೇ: ಸೂಚನಾತ್ ।

'ಶಾಸ್ತ್ರ'ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ದುಷ್ಪ್ರಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿ ದುಷ್ಪ್ರಗಮಗಳನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದರ ಮೊದಲು ಸೂತ್ರಗತವಾದ 'ಯೋನಿ'ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಲು 'ರೀತ:' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ನಾಸ್ತಿಕವಾದ'ದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ. 'ನನು ಅತೀಂದ್ರಿಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ 'ರೀತೋ ಧಾತು:' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದೆ ಎಂಬ ಯಾವುದೋ ಒಬ್ಬ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಆಶಯವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿ: ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಸಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋನಿಪದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಅನುಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಸಕ್ಷಹೃಚ್ ಕುತೋ ಭವೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಅಧ್ಯಾಯಾಂತೇ ಧ್ವಿರೂಪ್ಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ಸೂಚನಾಚ್ ಶಾಸ್ತ್ರಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಚೌಚದ್ವಯನಿರಾಸಾನಂತರಂ ಅಸ್ಯ 'ಯೋನಿ'ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಚೌಚಸ್ಯ ನಿರಸ್ಯತ್ವೇಪ್ಯತ್ರ ತನ್ನಿರಾಸಸ್ತು 'ಪ್ರಮಾಣಪದವಿಂ ಗಚ್ಛೇತ್' ಇತ್ಯನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸ್ತಾವಾತ್ । ಭಾಷ್ಯೇ 'ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ' ಇತಿ । ತಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ಯಾನುಪಯೋಗೇಽಪಿ ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಯೋಗಾದೇತದ್ವಿರೂಪ್ಯಾ ಭಾವ: ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು — 'ಅನುಕ್ರಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಸಂಗ್ರಹಶ್ಚ ಕುತೋ (ಸ್ವೀಕಾರಶ್ಚ ಕೃತೋ) ಭವೇತ್' (ಬ್ರ.ಸೂ.ಭಾ.೨/೪/೨೩) (ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನೂ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ) ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ತೂತ್ರಿಯಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯಾಂತದಲ್ಲಿ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಯೋಜನೆಯನ್ನೂ ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರ'ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಎರಡು ಚೋದ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿದ ನಂತರವೇ 'ಯೋನಿ'ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತವಾದ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಬೇಕಾದೀತು? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಪ್ರಮಾಣಪದವೀಂ ಗಚ್ಛೇತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಪ್ರಸ್ತಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲೇ ಯೋನಿಪದವ್ಯಾವೃತ್ತವಾದ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನಾತ್' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಇದು ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಹನ್ನೆರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಗೆ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದನಿರಾಸಕತ್ವಸಮರ್ಪನೆ

ಭಾವದೀಪ: - 'भाष्येऽन्तिमं प्रमाणपदं करणसाधनं सत् रेतःप्रभृतिषु द्वादश-
स्वन्वेति' इति कुत्र प्रमाणम्? इत्याकाङ्क्षां पूरयन् योजयति - रेतो घात्वादीति ॥
'वचनात्' इत्यस्य नास्तिक्यवादायोगे हेतुत्वायोगादाह - एतैरिति ॥ 'वचनात्
प्रतीतैः' इत्यर्थः ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಪ್ರಮಾಣ'ಪದವು ಜ್ಞಾನಸಾಧಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ರೇತಃಪ್ರಭೃತಿಯಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಇವುಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ರೇತೋ ಧಾತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ವಚನಾತ್' ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ನಾಸ್ತಿಕ್ಯವಾದವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಲಾರದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಿತ್ಯಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿತ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಚನದಿಂದ ಪ್ರತೀತವಾದ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

वाक्यार्थमञ्जरी - ईश्वराद्यतीन्द्रियमेव नास्ति शास्त्रादिकमपि प्रमाणभूतं नास्तीति अनेनैव
नास्तिक्यवाद इत्येतद् विवृतम् ॥ कार्यकारणभावोऽस्तीति ॥ अन्यथा अपत्योत्पादनाय
रेतःसेकादौ प्रवृत्तयनुपपत्तिरिति भावः ॥ न चासाविति ॥ तस्य कालादिघटितत्वादिति भावः ॥
अन्वयव्यतिरेकित्वाख्येति ॥ शरीरं रेतोजन्यं तदन्वयव्यतिरेकं प्रयुक्तान्वयव्यतिरेकप्रति-
योगित्वादित्यनुमानेनेत्यर्थः । यदधिष्ठिते येनाधिष्ठिते । परिणमते शरीरात्मना । वातादिधातुरित्यादौ
न चासौ प्रत्यक्ष इत्यादि यथासम्भवमनुवृत्य कार्यकारण भावसाधकानुमानुप्रामाण्यजीवेश्वरा-

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ದೃಢಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾ | ಕಣಿಕಾ ಬೀಜಮ್ | ಅಯಸ್ಕಾಂತೇನ ಸೂಚಿಪಾಘಣೇನ || ನ ಚಾಚೇತನೇ
 ಚೇಷ್ಟಕಲ್ಪಮಿತಿ || ಅತಸ್ತತ್ರೇಶ್ವರೋಽಕ್ಷೀಕಾರ್ಯ ಹತಿ ಭಾವಃ || ಏವಮೇವ ನ ಚಾಸಾವಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಯೋಜ್ಯಮ್ |
 ಪಚ್ಯತ ಇತಿ | ಪಚನಾನಂತರಮೇವ ತೃಣಾನಿವೃತ್ತಿರिति ಭಾವಃ || ನಾಪಿ ಜೀವವತ್ ಸ್ವಶರೀರिति ||
 ವ್ಯಾಧಿವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ತಥಾದರ್ಶನಾದिति ಭಾವಃ | ಭೂತೇಷು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು ವಚನಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ನಾಸ್ತಿವ್ಯವಾಧಾಯೋಗೇ
 ಹೇತುತ್ವಾಯೋಗಾದಾಹ || ಏತೇರिति ||

ಈಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ಆತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ
 ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ನಾಸಿಕವಾದವು ಎವರಿಸಿದಂತಾಗಿವೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವೋಽಸ್ಯ' ಎಂದು ಇದೆ. ರೇತಸ್ಸಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ
 ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸೇಚನದ
 ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಉಂಟಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೂ ರೇತಸ್ಸಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ
 ಬಾವವಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. 'ನ ಚಾಸೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ರೇತಸ್ಸಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ
 ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಏಕೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ಕಾಲಾದಿಗಳಿಂದ
 ಘಟಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿತ್ವಾಽಽ' ಎಂದು ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ
 ಅನುಮಾನವು ಹೀಗಿದೆ- 'ಶರೀರಂ ರೇತೋಜನ್ಯಂ ತದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಪ್ರಯುಕ್ತಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಪ್ರತಿ
 ಯೋಗೀತ್ವಾತ್' ಎಂದು.

'ಯದಧಿಷ್ಠಿತೇ' ಎಂದರೆ ಯಾರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ ಎಂದರ್ಥ.

'ಪರಣಾಮತೇ' ಎಂದರೆ ಶರೀರ ರೂಪದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

'ವಾತಾದಿಧಾತುಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನಂತರ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತವಾದ 'ನಚಾಸೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ'
 ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಮುಂದೆಯೂ ವಟಿಕಣಿಕಾ ಎಂಬ
 ವಾಕ್ಯದ ನಂತರ 'ನಚಾಸೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
 ಅಂದರೆ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಸಾಧಕವಾದ
 ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ಆದ್ಯಪ್ಪ, ಆಗಮ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು.

'ಕಣಿಕಾ' ಅಂದರೆ ಬೀಜ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಯಸ್ಕಾಂತ' ಎಂದರೆ ಸೂಜೆಗಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

'ನ ಚ ಅಚೇತನೇ ಚೇಷ್ಟಕತ್ವಂ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಅಚೇತನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ
 ಸ್ವತಃಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
 ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ನ ಚಾಸೌ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಪಚ್ಯತೇ' ಎಂದು
 ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಅಂದರೆ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಬಾಯಾರಿಕೆ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

'ನಾಽಪಿ ಜೀವವತ್ ಸರ್ವಶರೀರೇ' ಎಂದು ಹೇಳಲು ಏನು ಕಾರಣವೆಂದರೆ, ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ
 ಕೂಡಿರುವ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಕುಡಿದರೆ ತೃಪ್ತಿಯು ನಿವಾರಣೆಯಾಗದಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು.

'ಭೂತೇಷು' ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗವಿವರಣೆ ಭಾಗ - ೧

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾಸ್ತಿತ್ವವಾದವು ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲು ಯಾವಕಾರಣಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಏತ್ಯಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕಗಳು

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

‘ऋग्यजुस्सामाथर्वाश्च भारतं पञ्चरात्रकम् ।

मूलरामायणं चैव शास्त्रमित्यभिधीयते ॥

यच्चानुकूलमेतस्य तच्च शास्त्रं प्रकीर्तितम् ।

अतोऽन्यो ग्रन्थविस्तारो नैव शास्त्रं कुवर्त्म तत् ॥’ इति स्कान्दे ।

ಅನುವಾದ -- ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ ಅಥರ್ವವೇದ ಮಹಾಭಾರತ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮ, ಮೂಲರಾಮಾಯಣ ಈ ಏಳೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹೊರತು ಆ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಪ್ರಪಂಚವು ಅಪಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ಯಾದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಅನುಮಾನವು ನಿಶ್ಚಯಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಋಕ್ = ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುಃ = ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮ = ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವಾಚ್ಚ = ಅಥರ್ವವೇದವೂ ಸಹ; ಭಾರತಂ = ಮಹಾಭಾರತವು, ಪಂಚರಾತ್ರಕಮ್ = ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮವು, ಚ = ಮತ್ತು, ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ = ಮೂಲ-ರಾಮಾಯಣವು, ಏವ = ಇವುಗಳೇ, ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂದು, ಅಭಿಧೀಯತೇ = ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಏತಸ್ಯ = ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ, ಯಸ್ಯ = ಯಾವುದು, ಅನುಕೂಲಂ = ಅನುಕೂಲವಾದ ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥವಿದೆಯೋ, ತಚ್ಚ = ಆ ಗ್ರಂಥವು, ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ = ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು, ಪ್ರತೀತಿಕಮ್ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಅತಃ = ಈ ಏಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗಿಂತ, ಅನ್ಯಃ = ಭಿನ್ನವಾದ, ಗ್ರಂಥವಿಹಾರಃ = ಗ್ರಂಥಪ್ರಪಂಚವು, ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ = ಶಾಸ್ತ್ರವೇ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಲ್ಲ; ಹೊರತಾಗಿ ತತ್ = ಆ ಗ್ರಂಥಪ್ರಪಂಚವು, ಕುವರ್ತ = ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗವು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸ್ಯಾದೇ = ಸ್ಯಾದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ^(೧).

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ: -

ಹಿತಶಾಸನಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್, ಋಗಾದಿಕಂ ತದನುಕೂಲಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ನ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಂ ಕುವರ್ತಮತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯೇತತ್ ಸ್ಕಾಂದವಚನೇನ ದರ್ಶಯತಿ - ಋಗಿತಿ || 'ಚರಿತಂ ರಘುನಾಥಸ್ಯ ಶತಕೋಟಿಪ್ರವಿಸ್ತರಮ್' ಇತ್ಯಾದಿವಚನಸಿದ್ಧಂ ಮೂಲರಾಮಾಯಣಮ್ |

ಹಿತವನ್ನು ಶಾಸನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಹಿತವನ್ನು ಯುಗಾದಿವೇದಗಳು ಪಂಚರಾತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಮಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಯಾದಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಿಂದ 'ಯುಗ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಚರಿತಂ ರಘುನಾಥಸ್ಯ ಶತಕೋಟಿಪ್ರವಿಸ್ತರಮ್' ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ನೂರುಕೋಟಿಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮೂಲರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ --

ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದರೇನು?

ನನು 'ಎವಮನುಮಾನಸ್ಯಾನಿಷ್ಠಾಪಕತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೇವ ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿಶ್ಚೇತ್ತರ್ಹಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ರುದ್ರಾದೇ: ಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಋಗಿತಿ ||

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನು ಯಥಾನುಮಾನಸ್ಯಾನಿಷ್ಠಾಪಕತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೇವ ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿ:; ತರ್ಹಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ರುದ್ರಾದೇರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿ: ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಋಗಿತಿ || ಅಕಾರಾಂತೋಽಯಮರ್ವಶಬ್ದ: | ಋಕ್ವ ಯಜುಶ್ಚ ಸಾಮ ಚಾರ್ವಣ್ಯೇತಿ ತಥೋಕ್ತಾ: | ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಋಗಾದಿಕಮೇವೇತಿ ಸಮ್ಬಂಧ: | 'ಮೂಲರಾಮಾಯಣಮೇವೇತ್ಯವಾಂತರರಾಮಾಯಣವ್ಯುದಾಸ:' ಇತಿ ಸುಧೋಕ್ತಿ: | ಚಶಬ್ದೋ ಸಮುಚ್ಯೇ ||

ತರ್ಹಿ ಮಾನವಾಘಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯಚೇತಿ || ಚೋಽವಧಾರಣೇ, ದ್ವಿತೀಯೋಽಪ್ಯಯೇ | ತಥಾ ಚ 'ಎತಸ್ಯ' ಋಗಾದೇ: 'ಯತ್' ಯದೇವ 'ಅನುಕೂಲಮ್' ಅವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಮಾನವಾದಿ ಪುರಾಣಾದಿಕಂ ವಾ 'ತತ್' ಸರ್ವಮಪಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿಸಂ' ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೇ: 'ಅತ: ' ಎತಸ್ಮಾದ್ ವೇದಾತ್ ತದನುಕೂಲಾಚ 'ಅನ್ಯ:' ವಿರುದ್ಧ: ಉದಾಸೀನಶ್ಚ ಯೋ 'ಗ್ರನ್ಥವಿಸ್ತಾರ:' ಪಾಶುಪತಾದಿರೂಪಗ್ರನ್ಥವಿಸ್ತಾರ: 'ತನ್ನೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್', ಕಿಂತು 'ಕುವರ್ತಮ್' ಕುತ್ಸಿತಮಾರ್ಗ:; ಮಾರ್ಗ ಇವ ಮಾರ್ಗ:; ಕುತ್ಸಿತಜ್ಞಾನೋಪಾಯೋಽಮಾನಮಿತ್ಯರ್ಥ: | ಋಗಾದಿಕಮೇವೇತ್ಯೇವಕಾರಸ್ತು ವಿರುದ್ಧಾದಿವಿಷಯ ಇತಿ ಭಾವ: | ಸ್ಕಾಂದೇ ಪುರಾಣೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯನ್ವಯ: | ಪಾಶುಪತಾದೇ: ಕುವರ್ತಮಿತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥ: ||

ಹೀಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಅದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ಯುಗ್ಯಜುಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ಸೌತ್ರ'ಶಾಸ್ತ್ರ'ಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಪಾಶುಪತಾಧಾಗಮಮೂಲಕಬೋಧನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ 'ಋಗ್ಯಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಮ್ | ತಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಾಪ್ರತೀತೀರಾಹ - ನನ್ವೇವಮಿತಿ ||

ಅನುವಾದ -- ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ "ಶಾಸ್ತ್ರ"ಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಅಗಮಮೂಲಕವಾದ ಚೋದ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಯುಗ್ಯಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರವೃತ್ತಿವಾಗಿದೆ. ಆ ಭಾಷ್ಯದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಆ ರೀತಿಯ ಅರ್ಥವು ನೇರವಾಗಿ ಕಾಣದೇ ಇರುವುದರಿಂದ 'ನನ್ವೇವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಭಾವದೀಪ: - ರೂದ್ರಾದೀರಿತಿ || ಶೈವಸ್ಕಾನ್ದಗಾಣಪತ್ಯಹೈರಣ್ಯಗರ್ಮಭ್ರಮ್ನೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತತ್ತದಾಗಮೇನ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾನಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ | ತಥಾ ಚ 'ಪಾಶುಪತಾದಿನಾ ರೂದ್ರಾದಿಃ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಪ್ರಾಗುದಾಹತಶ್ರುತಿನಾಮಾಗಮವಿರೋಧೇನ ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪೋಗೇನ ತಾಮಿಸ್ತಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಂ ಸಿದ್ಧಿವಂತೀತಿ ದ್ವಯೋರಪಿ ಮಾನವೇನ ಕಾಲಾದಿಭೇದೇನ ದ್ವಯೋರಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವಮವಿರೂಢಮಿತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದಿಶಾ ಕತಿಪಯಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' ಇತಿ ಭಾವಃ |

"ರುದ್ರಾದೀಃ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಶೈವ, ಸ್ವಾಮಿ, ಗಾಣಪತ್ಯ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಯಾಯ ಅಗಮಗಳಿಂದ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಅಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಗಮವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕೇವಲಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ 'ಪಾಶುಪತಾದಿ ಅಗಮಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇಶಕಾಲಾದಿಭೇದಗಳಿಂದ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಕೂಡ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಅಮಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ರೀತಿಯಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೆಲವೊಂದು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಸಮಶಬ್ದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - एतेनैतल्लक्षणं रुद्रादौ समं मया पाशुपतादिरूपमानेन सहितं पाशुपतादिशास्त्रसिद्धं तथा च 'समं रुद्रादिसाधारणम्' इति न्यायविवरणयोजना सूचिता ।

इत्यत आहति ॥ स्मृतौ ऋगादितदनुकूलपुराणादिपीरुषेयग्रन्थस्यैव शास्त्रत्वेन शास्त्रैकसमधिगम्यत्वात् कारणस्य विष्णुः जगत्कर्तेति सूत्रकृदुत्तयाऽऽगमेनान्यस्य कर्तृत्वकल्पनं बाधितार्थमित्युक्तं भवति ॥

ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ವಿಶ್ವಲಕ್ಷಣಂ ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮಯಾ ಸಹಿತಂ ಸಮಮ್' ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಪಾಶುಪತಾದಿ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಹಿತವಾದದ್ದು' ಅಂದರೆ 'ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸಮಮ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ರುದ್ರಾದಿಸಾಧಾರಣಮ್' ಎಂಬ ಅನ್ವಯವು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

"ಇತ್ಯತ ಆಹ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಋಗಾದಿವೇದಗಳಿಗೆ, ಆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪುರಾಣಾದಿಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದು, ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಬಾಧಿತಾರ್ಥರೂಪವಾದ ದೋಷವುಳ್ಳದ್ದು' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮವಜ್ಞೇ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - 'साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।'

इत्यारभ्य वेदपञ्चरात्रयोरैक्याभिप्रायेण पञ्चरात्रस्यैव प्रामाण्यमुक्तमितरेषां भिन्नमतत्वं प्रदर्श्य मोक्षधर्मेष्वपि ॥

शास्त्रं योनिः प्रमाणमस्येति शास्त्रयोनि ॥ ३ ॥

॥ इति शास्त्रयोनित्वाधिकरणम् ॥

ಮಹಾಭಾರತದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಾಗಮ, ವೇದ, ಆರಣ್ಯಕ; ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮುಂದೆ ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ

ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ಹೇಳಿ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಯಸ್ಯ ತತ್' ; ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಯೋನಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ದುಷ್ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷ್ಟುಃ = ಸ್ವಾರ್ಥಪುರಾಣದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ (ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ). ಸಾಂಖ್ಯಂ = ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಯೋಗಃ = ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಂ = ಪಾಶುಪತಾಗಮ, ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ = ವೇದ ಮತ್ತು ಆರಣ್ಯಕಗಳಲ್ಲಷ್ಟೂ, ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ = ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಯೋಃ = ವೇದ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಗಳಿಗೆ, ಐಶ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ = ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದರಿಂದ, ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯೈವ = ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ = ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು, ಉಕ್ತಂ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇತರೇವಾಂ = ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ, ಭಿನ್ನಮತತ್ವಂ = ವೇದವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು, ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ = ತೋರಿಸಿ, (ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ)^(೧).

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಇತೋಽಪಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಂ ಕುಬರ್ಮೇತ್ಯಾಹ - ಸಾಙ್ಗಚಾಮಿತಿ || ಅತ್ರೈವಂ ಯೋಜನಾ - ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ಕಾನ್ದೇ, ಕಿಂತು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷ್ವಪಿ | 'ಸಾಙ್ಗಚಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ' 'ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ' ಉಪಕ್ರಮ್ಯಾಧೀತೇನ -

'ಪञ्ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ |

ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ವೇತದ್ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ||'

ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯೇನ ಸಾಙ್ಗವಾದಿಷು ಪ್ರಕೃತೇಷ್ವಪಿ ತತ್ಪರಿತ್ವಾಗೇನ ಪञ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯರೂಪಮಾಧಿಕವ್ಯಮುಕ್ತಂ ಪತೌಽತಃ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಂ ಕುಬರ್ಮ ಅಮಾನಮೇವೇತಿ | ನನ್ವನೇನ ಪञ್ಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಭವೇನ್ನಾನ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಇತರೇಷಾಮಿತಿ || ವೇದಪञ್ಚರಾತ್ರಪರೀತ್ಯೇಷಾಂ ಸಾಙ್ಗವಾದೀನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಭಿನ್ನಮತತ್ವಮ್' ವಿರುದ್ಧದರ್ಶನತ್ವಂ 'ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ' ಜ್ಞಾಪಯಿತ್ವಾ ಪ್ರತಿಪಾದೇತಿ ಯಾವತ್ ||

'ಸಾಙ್ಗಚಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ |

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ ||'

ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೋಭೇತಿ ಶೋಭಃ | ಪ್ರದರ್ಶಯೇತ್ಯಸ್ಯ ಪञ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಕ್ತಮಿತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಃ | ಪರ-ಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾನಾಮೇಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತಾವನ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ತರ್ಹಿ ವೇದಾರಣ್ಯಕಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ವೇದೇತಿ || 'ಏಕೈವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ' ಇತಿ | ಏಕಾರ್ಥವ್ಯವಸ್ಥಾಂ ಮೂಲಭಾವಾಭಿ-ಪ್ರಾಯೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ಪञ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ವೇದಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವೇನ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತೌ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವೋಕ್ತಂ ಭವತಿತಿ ನ ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ | ನ ಏಕೈವಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ಕುತಃ ಕಲ್ಪಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್,

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಪರರು ಹೇಳುವಂತೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ' ಎಂಬ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಆಯುಕ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯತೋದೃಷ್ಟವಿಷಯಸ್ಯ ಪೌರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಪञ्ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ನಿರ್ಮೂಲತ್ವೇऽಪ್ರಾಮಾण्याದಾಧಿಕೃತಕಥನಮಸಕ್ತಂ
ಸ್ಯಾತ್ ॥

'ಸಾಕ್ಷ್ಯಮ್' ईश्वरावतारान्यकपिलोक्तं शास्त्रम् ।

'कपिलो वासुदेवाख्यः तन्त्रं साक्ष्यं जगाद ह ।

सर्वागमविरुद्धं च कपिलोऽन्यो जगाद ह ॥' इत्युक्तत्वात् ॥

'योगः' हिरण्यगर्भोक्तं पातञ्जलम् । 'पशुपतं' पशुपतिना प्रोक्तम् । अरण्ये निर्जने देशे
अध्येतव्यत्वादारण्यकमित्युपनिषदुच्यते । वेदाश्चाऽरण्यकानि च, तेषां समाहारः वेदारण्यकं,
द्वन्द्वैकवद्भावो वा । वर्णाश्रमराजदानधर्मादिप्रतिपाद्यधर्मबहुत्वात् मोक्षधर्माणां भेदाद् वा
मोक्षधर्मेष्विति बहुवचनम् । अत एव तत्त्वप्रदीपे - मोक्षधर्मेष्विति बहुवचनं धर्मभेदा-
दित्युक्तम् ॥

मोक्षधर्मे हि -

'साक्ष्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।

ज्ञानान्येतानि भಿन्नानि उताहो नेति चोच्यताम् ॥'

इति वैशम्पायनं प्रति जनमेजयप्रश्नः । तस्य -

'साक्ष्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।

ज्ञानान्येतानि भिन्नानि नात्र कार्या विचारणा' ॥

इति वैशम्पायनोक्तं प्रतिवचनं चास्ति । इमे युधिष्ठिरभीष्मकर्तृके च । भगवतः ज्ञानानि
ज्ञानसाधनानि भिन्नानि भिन्नमतानि । विरुद्धानामपि मतानां न सर्वेषां प्रामಾण्यं सम्भ-
वति । वस्तुनो बहुरೂಪत्वाभावात् । किन्त्वैकस्यात्र प्रामಾण्यमितरेषामप्रामಾण्यं वाच्यम् ।
तत्र कस्य प्रामಾण्यं कस्य वाऽप्रामಾण्यमिति पुनर्युधिष्ठिरजनमेजयहार्दप्रश्नोत्तरमाह भीष्मो
वैशम्पायनश्च । 'साक्ष्यस्य वक्ता कपिलः' इत्यारभ्य 'पञ्चರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸಸ್ಯ' ಇತ್ಯನೇನ
ಜ್ಞಾನೇಷು ಜ್ಞಾನಸಾಧನೇಷು ಏತತ್ಪಂಚರಾತ್ರಮ್ । ಅಭಿಪ್ರಾಯಸ್ತು ಪರಮಾಹತಮೇನ ನಾರಾಯಣೇನ ಸರ್ವಸ್ಯ
ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಾವತ್ ಸಿದ್ಧಮ್, ವಿರುದ್ಧಾನಾಂ 'ವೈಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽನ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ' ಚ ।
ಏತಚ್ಚಾಽಧ್ಯವಾಕ್ಯಸ್ಯವೇದಾರಣ್ಯಕಪದೇನ ವೇದಮೂಲಕಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯೋತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯಪಂಚರಾತ್ರಪದೇನ ಚ ಮೂಲಭೂತ-
ವೇದಾರಣ್ಯಕಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಾಮಗ್ನಿಕೃತ್ಯೋಮಯೋರೇಕವಾಕ್ಯತಾಯಾಮೇವ ಸಂಭವತಿ । ಅನ್ಯಥಾ ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ
ಪೂರ್ವಮಪ್ರಕೃತತ್ವೇನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಾಕ್ಯಯೋರಸಕ್ತತತ್ವಾಪಾತಃ । ಉಪಲಕ್ಷಣಾಮಗ್ನಿಕೃತ್ಯೇಕವಾಕ್ಯತಾಯಾಂ ಚ
ಸ್ವೀಕೃತಾಯಾಂ ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಯೋರೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಯತಿ । ನ ತದ್ವಿರುದ್ಧಪಾಶುಪತಾದಿನಾಮಿತಿ ತೇಷಾಂ-
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವೇತಿ ॥

ಶಾಸ್ತ್ರಂ = ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮುದಾಯವು, ಯೋನಿಃ = ಪ್ರಮಾಣವು, ಅಸ್ಯ = ಈ
ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ = ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ
ಎಂದು ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ^(೧).

ಸತ್ತರ್ದದೀಪಾವಹಿಃ -

ಭಾರತವಚನೈರಪಿ ವೇದಾದೇಃ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರತ್ವಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ - ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯಮಿತಿ ॥

‘ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶ್ಚುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನೇನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ .....’ ಇತಿ

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯಾದಿदर्शनानां नानामतत्त्वमुक्त्वा, तत्र वेदारण्यकस्याप्यपौरुषेयत्वेनोत्कर्षे
वक्तव्ये -

पञ्चरात्रस्य कृत्स्नस्य वक्ता नारायणः स्वयम् ।

ज्ञानेष्वेतेषु राजेन्द्र सर्वेष्वेतद् विशिष्यते ॥

ಇತಿ ಪञ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ಯದ್ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕಥನಂ ತದ್ ವೇದಾರಣ್ಯಕೇನ ಯತ್
ಜಗತ್ಕಾರಣಮುಚ್ಯತೇ ತದೇವ ಪಂಚರಾತ್ರೇಣೇತಿ ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಯೋರೇಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ಯಥಾಯೋಗಂ
ಯಾನ್ಯಾಯಂ ನಾರಾಯಣಪರ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಉದೇವ ಋಗಾದಿಕಮ್ । ‘ಯೋನಿಃ
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕಾರಣಂ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ’ ಇತ್ಯೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ‘ನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿರೀತಿ’
ಇತ್ಯಾಹ - ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ॥ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪೂರ್ವ ಸೂತ್ರೋಕ್ತೇ ಕಿಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್?
ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಮೇವಾಭಿಧಾತುಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ನ ತು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಣತ್ವಮ್

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - एवं सूत्रं व्याख्याय यत्परेणोक्तं शास्त्रस्य योनिरिति तदयुक्तमिति
भावेन स्वाभिमतार्थं दर्शयति - शास्त्रमिति ॥ कारणार्थकेन योनिशब्देन योग्यतया ज्ञातेः
सम्बन्धे प्रमाणमिति पर्यवस्यतीत्यभिप्रायेण ‘योनिः प्रमाणम्’ इति व्याख्यातम् । ‘अस्य’
जगत्कारणस्य ‘इति शास्त्रयोनि’ इत्यनन्तरं तु शब्दोऽध्याहार्यः । अत एव गीताभाष्ये ‘इति
तु शास्त्रयोनित्वम्’ इत्युक्तम् । तुरेवार्थः । तथा च - शास्त्रं योनिः प्रमाणं यस्य
तच्छास्त्रयोनीत्येव शास्त्रयोनियुक्तार्थो ब्रह्म, न तु शास्त्रस्य योनीत्यर्थः । परव्याख्यानां
तूक्तानुपयुक्तमयुक्तं चेति टीकायामेव दूषितम् ॥ ३ ॥

॥ इति शास्त्रयोनित्वाधिकरणम् ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಸಂಸ್ಕೃತತ್ವಾತ್ । ನ हि शास्त्रकारणत्वं जगत्कारणत्वे हेतुः वैपरीत्यस्यापि वक्तुं शक्यत्वात् । जगज्जन्मादिकारणत्वोक्तौ शास्त्रादिकारणत्वस्यापि सिद्धत्वाच्च । न पुनस्तत्कारण(?) वक्तुं युज्यते शास्त्रस्यापि जगदन्तर्भूतत्वादित्यभिप्रायः ॥३॥

॥इति श्रीपद्मनाभतीर्थविरचितायां सत्तर्कदीपावल्यां शास्त्रयोनित्वाधिकरणम् ॥

ಮಹಾಭಾರತದ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು "ಸಾಂಖ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ"

ಹೀಗೆ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ವೇದಾರಣ್ಯಕಕ್ಕೆ ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ವಕ್ತೃ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್"

ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತದ್ವಿಷ್ಟೇತೇ ॥

ಹೀಗೆ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವೇದಾರಣ್ಯಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪಂಚರಾತ್ರದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದ ಹಾಗೂ ಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಇದನ್ನು 'ನಾರಾಯಣಪರಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. "ವಿತದೇವ" ಎಂದರೆ ಋಗಾದಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯೋನಿ-ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಯಸ್ಯ ತತ್' ಎಂದು ಒಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ' ಎಂದು ಷಷ್ಠಿತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂದು ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರ ನೀಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇಳುವುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಗತ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪ್ರಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನ ಒಳಗಡೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಕೂಡ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವು ಅಸಂಗತವೂ ಅಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸತ್ವರ್ತದೀಪಾದಳಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಾನ್ವಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಕುಮಾರ್ಗಗಳೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -

ಇತದ್ವ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಂ ಕುವರ್ಮೇತ್ಯಾಹ - ಸಾಂಖ್ಯಮಿತಿ || 'ಪञ्ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸಸ್ಯ
ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್' ।

‘ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ವೇತದ್ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ’

ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷ್ವಪಿ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಷು ಪ್ರಕೃತೇಷು ಪञ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಕ್ತಮ್ । ಅತಃ
ಪಾಶುಪತಾದಿಕಮಮಾನಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । (ನನು) ಅನೇನ ಪञ್ಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಭವೇತ್
ನಾನ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಇತರೇಷಾಮಿತಿ ||

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪವಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ’

ಇತಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧತಯೋಕ್ತಾನಾಮೇಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತಾವನ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ
ಭಾವಃ । ತರ್ಹಿ ವೇದಾರಣ್ಯಕಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ವೇದೇತಿ || ಪञ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ
ವೇದಾರ್ಥತ್ವೇನ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತೌ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವೋಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಏಕೈಕಾಭಿಪ್ರಾಯಾಭಾವೇ
ಪञ್ಚರಾತ್ರಾಧಿಕೃತಕಥನಮಸಂಗತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ವೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ
ಪञ್ಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿರ್ಯಮ್ । ಪञ್ಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತೌ ತು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ಯಾ
ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಹಸಮ್ಮವಾದೀತಿ । ಧರ್ಮಬಹುತ್ವಾದ್ ಬಹುವಚನಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ ವೇದಾದಿ-
ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ನಾನುಮಾನೇನಾನ್ಯಕಾರಣತ್ವಂ ಸಾಂಖ್ಯಮಿತಿ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯ
ವಿಷ್ಣುತ್ವನಿಷಯಯೋಗ ಇತಿ ।

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಗಮಗಳು ಕುಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -
ಸಾಂಖ್ಯಂ ಎಂಬುದಾಗಿ.

“ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ ಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ |

ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ”

“ಸಮಗ್ರ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದವನು ಸ್ವತಃ ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲ ನೈವಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚರಾತ್ರದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ.” ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಜನಮೇಜಯನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದ ಮಾತಿನಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ಇತರೇಷಾಂ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ಚ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ |

ಜ್ಞಾನಾನೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ ||

“ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರ, ವೇದ ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.”

ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿದರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲವೂ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗಾದರೆ ವೇದ ಮತ್ತು ಆರಣ್ಯಕಗಳಿಗೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಲಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ “ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಯೋಃ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಪಂಚರಾತ್ರವು ವೇದದ ನೇರ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ‘ವೇದ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು’ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

ನೇರವಾಗಿ ವೇದಕ್ಕೇನೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನ್ಯಥಾನು-ಪಪತ್ತಿಯಿಂದ(ವೇದವುಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನ್ಯಥಾ ಪಂಚರಾತ್ರವುಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ) ಎಂದು ವೇದ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ‘ಧರ್ಮೇಷು’ ಎಂಬ ಒಂದುವಚನವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣವಸ್ತುವನ್ನು ಕೇವಲ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸುಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವದ ನಿಶ್ಚಯವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಭಗವಂತನ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂದೋ? ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿದ್ದ ಎಂದೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ತಪ್ಪು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಕಣಾದನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. (ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ). ಮತ್ತು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವೂ ಇದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ತಪ್ಪು. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಹುರುಳು. ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಈ ಯಾವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನಾಕರಣವಾಗಿದೆಯೋ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದೇ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಜಯಾರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳು ರಚಿಸಿದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ||

ಸ್ವಾಂದವನ್ನೇಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರು?

ಭಾವದೀಪ: - ಇತಶ್ಚೇತಿ || एतेन “भाष्ये ‘मोक्षधर्मेष्वपि’ इति ‘अपि’शब्दः प्रागुक्तस्कान्दस्मृतिसमुच्चायकः” इति दर्शितम् । पूर्ववाक्ये विशिष्य पाशुपतादे-
रनुकेरस्याप्युक्तिः । सौत्रशास्त्रशब्दितमेतदिति दर्शयितुं साक्षादन्यस्य कुवर्त्मलाभाय
च प्राचीनस्याप्युक्तिरिति भावः ।

“ಇತಶ್ಚ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಬೌದ್ಧಧರ್ಮೇಷ್ಟು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಪಿ’ಶಬ್ದವು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾಂದಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾಂದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ-ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕುವರ್ತೃತ್ವವು(ದುವೃತ್ತಾಸ್ತತ್ವವು) ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ವಾಂದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ವೇದಾರಣ್ಯಕ ಎಂದರೇನು?

ಭಾವದೀಪ: - ज्ञानेषु = ज्ञानसाधनेषु । वेदारण्यकमिति || वेदाश्चारण्यकानि च तत्समाहारो वेदारण्यकम् । आरण्यकपदेनारण्येऽधीयमानवेदभाग उच्यते । कुरुपाण्डववदयं निर्देशः । उक्तं छान्दोग्यभाष्ये तृतीये ‘आरण्यकमावर्तयेत्’ इत्यादि ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಜ್ಞಾನೇಷು' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ವೇದಾರಣ್ಯಕ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ವೇದಾಶ್ಚ ಆರಣ್ಯಕಾನಿ ಚ ತತ್ಸಮಾಹಾರೋ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆರಣ್ಯಕಪದದಿಂದ ಆರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ವೇದಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆರಣ್ಯಕವೂ ವೇದವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ 'ಕುರುಮಾಂಡವ' ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ವೇದಾರಣ್ಯಕಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಭಾಂಡೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯದ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಆರಣ್ಯಕ-ಮಾವರ್ತಯೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಂಗನಿರೂಪಣೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಪ್ರಕೃತೇಷ್ವಿತಿ || एवं हि तत्र क्रमः ।

जनमेजयः -

साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।

ज्ञानान्येतानि भिन्नानि उताहो नेति चोच्यताम् ॥

वैशम्पायनः -

साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।

ज्ञानान्येतानि भिन्नानि^(१) नात्र कार्या विचारणा ॥

साङ्ख्यस्य वक्ता कपिलः परमर्षिः स उच्यते ।

प्राचीनगर्भं तमृषिं प्रवदन्तीह केचन ॥

हिरण्यगर्भो योगस्य वक्ता चैव चतुर्मुखः ॥

उमापतिर्भूतपतिः श्रीकण्ठो ब्रह्मणः सुतः ।

उक्तवानಿದमव्यग्रं ज्ञानं पाशुपतं शिव ॥

पञ्ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ ।

ಜ್ಞಾನೇಶ್ವೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಶ್ವೇತದ್ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ॥

(१) 'ज्ञानान्येतानि भिन्नानि' इत्यत्र वेदारण्यकस्य प्रमाणशास्त्रत्वात् साङ्ख्यादित्रिकाद् भिन्नता तेषां च प्रकृतेरेव मोक्षदायकत्वम्, बायुनिरोधस्यैव मोक्षदायकत्वम्, पशुपतेरेव मोक्षदायकत्वमित्यादिरूपेण परस्परं विरोधो ज्ञेयः ।

-(गुर्वर्धदीपिका)

ಇತ್ಯದಿನಾ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಃ⁽¹⁾ ।

"ಪ್ರಕೃತೇಷು" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ --

ಜನಮೇಜಯಃ -

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ಉತಾಹೋ ನೇತಿ ಚೋಚ್ಯತಾಮ್ ॥

'ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ವೇದಾರಣ್ಯಕಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲದರಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆಯೋ? ಇದನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ' ಹೀಗೆ ಜನಮೇಜಯನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಾಗ; ಇದಕ್ಕೆ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವೈಶಂಪಾಯನಃ -

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ ॥

ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ ಪಾಶುಪತ ಮತ್ತು ವೇದಾರಣ್ಯಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಪರಸ್ಪರ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ಕಪಿಲಃ ಪರಮರ್ಷಿಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ।

ಪ್ರಾಚೀನಗರ್ಭಂ ತಮೃಷಿಂ ಪ್ರವದಂತೀಹ ಕೇಚನ ॥

ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಪಿಲರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ; ಅವರನ್ನು ಪರಮರ್ಷಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅವರನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಗರ್ಭ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

(೧) ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಶೇಷಭಾಗವು ಹೀಗಿದೆ --

ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಸಾಕ್ಷ್ಯಪಾಶ್ಚಾಪತಾವಿಷ್ಣು ।

ಯಥಾಯೋಗಂ ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ನಿಷ್ಠಾ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ ॥

ಸಸಂಶಯಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪಚ್ಚರಾತ್ರಮಸಂಶಯಮ್ ।

ನಿಃಸಂಶಯೇಷು ಸರ್ವೇಷು ನಿಯಮಂ ವಸತಿ ಕೇಶವಃ ॥

ಸಸಂಶಯಾನ್ ಹೇತುಬಲಾನ್ ನಾಧ್ಯಾವಸತಿ ಮಾಧವಃ ।

ಪಚ್ಚರಾತ್ರವಿದೋ ಯೇ ತು ಯಥಾಕ್ರಮಪರಾ ನೃಪ ।

ಏಕಾಂತಭಾವೋಪಗತಾ ವಾಸುಧೇವಂ ವಿಶಂತಿ ತೇ ॥

'ಯಥಾಯೋಗಂ' - ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವೃತ್ತಾ । 'ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ' ಯಥಾ ವಿಷ್ಣುಃ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ ।

'ನಿಃಸಂಶಯೇಷು' ಯಥಾನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥೇಷು । 'ಹೇತುಬಲಾನ್' ಹೇತುಮಾತ್ರಬಲಾನ್ । 'ಯಥಾಕ್ರಮಪರಾಃ' ಯಥೋಕ್ತ-
ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮಪರಾಃ ।

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋ ಯೋಗಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ಚೈವ ಚತುರ್ಮುಖಃ |

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ವಕ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಉಮಾಪತಿಭೂತಪತಿಃ ಶ್ರೀಕಂಠೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸುತಃ |

ಉಕ್ಕವಾನಿದಮವ್ಯಗ್ರಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪಾಶುಪತಂ ಶಿವಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಗನಾದ, ಉಮೆಯರಸನಾದ, ಭೂತಗಳ ನಾಥನಾದ, ಶ್ರೀಕಂಠನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರು ಪಾಶುಪತವೆಂಬ ಆವ್ಯಗ್ರವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತೃ ಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ |

ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟತಮ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ||

ಪಂಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವೇದಕ್ಕೂ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ

ಭಾವದೀಪಃ - ಏಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಾಭಾವ ಇತಿ || 'एतेष्वेतद् विशिष्यते' इति पञ्चरात्रस्याधिक्योक्तिर्हि पूर्वोक्तसाङ्ख्ययोगपाशुपतैक्यविवक्षया वा वेदारण्यकैक्यविवक्षया वा स्यात् । अन्यथा 'एतेषु' इति निर्धारणायोगात् पञ्चरात्रस्याधिक्यकथनमसङ्गतं स्यात् । प्रागस्यानिर्देशात् । तत्रापि पञ्चरात्रसाङ्ख्यादेर्वेदादप्याधिक्यमुक्तं स्यात् । तच्च न युक्तम् । वेदविरोधेनालब्धप्रामाण्यस्य तस्य वेदादाधिक्यायोगात् द्वितीयमेष्टव्यमित्यर्थः । किं नोच्यते? इति प्रश्नस्योत्तरमाह - पञ्चरात्रेति || वेदप्रामाण्योक्तौ न पञ्चरात्रप्रामाण्यसिद्धिः । अनुपपत्त्यभावादिति भावः । अस्मिन् पक्षे वेदप्रामाण्यं न सिद्धयति, इत्यत आह - पञ्चरात्रप्रामाण्योक्तौ त्विति || 'पञ्चरात्रस्यावेदमूलत्वे वा तन्मूलत्वेपि मूलस्य वेदस्याप्रामाण्या वा प्रामाण्यायोगात् पञ्चरात्रप्रामाण्योक्तौ वेदप्रामाण्यसिद्धिः' इति^(१) ।

(१) प्राग् वेदारण्यकपदेनोपनिषದामೇವ ಗ್ರಹಣೇ ಸಂಹಿತಾರೂಪಬಹುತರವೇದಸ್ಯಾಸಕ್ತಗ್ರಹಪ್ರಸಕ್ತೇನ ಪುನರ್ನ್ಯುನತೇವ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತಃಜಹತ್ಸ್ವಾರ್ಥಲಕ್ಷಣಯಾ ವೇದಮಾತ್ರಬೋಧಕಂ ತತ್ ಇತಿ ಸೂಚನಾಯ 'ವೇದಪಂಚರಾತ್ರಯಃ' ಇತ್ಯಾಹ ಭಗವಾನ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ । ಅನಯೇವ ದಿಶಾ ಪಂಚರಾತ್ರಪದಮಪಿ ಸಕಲ-ಪೌರುಷೇಯಸದಾಗಮೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಪದಂ ಚ ಸಕಲದುರಾಗೋಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಸ್ಫುಟಿತಮ್ । 'ಇತರೇಷಾಂ ಭಿನ್ನಮತತ್ವಂ ಪ್ರದರ್ಶಯ' ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । 'ಪ್ರಮಾಣಿಭೂತಪಂಚರಾತ್ರವಿರುದ್ಧತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಪದರ್ಶಯ'

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯಾಭಾವೇ' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ -- ಈ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಏಕವನ್ನು ಹೇಳಿಯೂ ಅಥವಾ ವೇದಾರಣ್ಯಕಗಳೊಂದಿಗೆ ಏಕವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಇರಬಹುದು. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ಏಕೇಷು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ಧಾರವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಂತೆ ಪಂಚರಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವೇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಆ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವೇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಏಕವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಸಮುಚಿತವಾಗಿದೆ-- ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವೇದಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು "ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತೌ ತು" ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಪಂಚರಾತ್ರವು ವೇದಮೂಲವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ವೇದಮೂಲವಾದರೂ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದ್ದರೆ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸದೇ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಂಚರಾತ್ರವು ವೇದಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ವೇದವೂ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥ ಬರುವುದರಿಂದ ಇದರಿಂದಲೇ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - बहुवचनमिति ॥ मोक्षधर्मेष्वपीत्यत्र इत्यर्थः । उक्तं प्रमेयं न्यायविवरणारूढं सौत्रहेतोः सम्बन्धभाष्योक्तसाध्येनान्वयं च दर्शयन् फलोक्त्याऽधिकरणार्थमुपसंहरति - तस्मादिति ॥ " 'नावेदविदित्यादिबलात्' इत्यनेन भाष्योक्तोपपादनं सूत्रोक्तहेतुसमर्थनार्थम्' इत्युपसंहारः सूचितः । नानुमानेनेति ॥ 'पाशुपतादिना च' इत्युपलक्ष्यते ।

"ಬಹುವಚನಮ್" ಎಂದರೆ 'ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷ್ವಪಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಬಹುವಚನ ಎಂದರ್ಥ. ಈ

ಇತ್ಯಪಿ ದ್ರष्टव्यम् । अतः श्लोकद्वयेनैव दूष्यसकलदुरागमानां पोष्यसकलसदागमानां दूषणपोषणप्रकारस्य च सङ्ग्रहः इति महत्कौशलं व्यासवाक्यस्येत्यभिधान्निर्भाष्यकारस्य ।

-(ಗುರ್ದೀಪಿಕಾ)

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅವತರಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ "ತಸ್ಮಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿಭಾಗದಿಂದ ನಿರ್ಣಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಭಾಗದಿಂದ 'ನಾವೇದವಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವಿವರಣೆಯು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ನ ಅನುಮಾನೇನ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಪಾಶುಪತಾದಿನಾ ಚ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಇಚ್ಛುಕೋಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ 'ಸಮ'ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಈ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದ ಅವತರಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವೂ ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಯೋನಿಶಬ್ದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ತೇನಾನ್ಯತ್ರೋಕ್ತೋಭಾರ್ಯಕಸಮಶಬ್ದಾರ್ಥ: ಸಮ್ಬಂಧಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚೈಕ: ಸಮ್ಯ-
ವತೇ । ಯೋನಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಾರಣೇ ಶಕ್ತೇರ್ಭಾಷ್ಯೇ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ? ಇತ್ಯತಃ
ಕರಣಸಾಧನಂ ಪ್ರಮಾಣಪದಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಜ್ಞಾಸೀತಿ ॥ 'ಯೋನಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಮಾತ್ರಾರ್ಥತ್ವೇಪಿ
ಜ್ಞಾನೇರ್ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಅನ್ವಯ: । ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಣಕತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಬಾಧಾತ್ ತತ್ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ
ನಿರಸ್ತತತ್ವಾತ್ ।

'ಯೋನಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ 'ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರಮಾಣಪದವು ಕರಣಸಾಧನ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಜ್ಞಪ್ತಿಕಾರಣಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಯೋನಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಕಾರಣ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಪ್ತಿ ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. 'ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಕಾರಣ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

'ಜ್ಞಪ್ತಿ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ?

ಭಾವದೀಪ: - "ಜನ್ಮಾಘಸ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ತತ್ರಾಪೇಕ್ಷಯತೇ । ನ ತು ತಸ್ಯ
ಜಾತತ್ವಮ್" ಇತಿ ತಾರ್ತೀಯಗೀತಾಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಜನಕತ್ವಸ್ಯಾನಾಕಾಂಕ್ಷಿತತ್ವಾಚ್ಚ ।
'ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇಷು' ಇತಿ ಸಾಧನತ್ವೇನ 'ಜ್ಞಾನ'ಪದಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ಭ್ರಾಂತಿನಿರಾಸಾಯ ಜ್ಞಾನೇತ್ಯ-
ನುಕ್ತವಾ ಜ್ಞಾಸೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾಪ್ತಿ: ಪ್ರಮಿತೀರೂಪೈವ ನ ಕದಾಪ್ಯಪ್ರಮಿತೀರಿತಿ

ಪ್ರಮೇಕಜನನಸ್ವಭಾವತ್ವಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ । ಇಸಿಜನನಶಕ್ತಿಪ್ರಮಾಜನನಶಕ್ತಿಯೋಕ್ತವಾತ್ ।
ತಯೋರ್ದೇವಾ ದ್ವಯೋಃ ಸಹಜತ್ವಾತ್ । ಅಪವಾದಕದೋಷಸ್ಯ ಚಾಪೌರೂಪ್ಯೇ ತದನುಸಾರಿಣಿ
ಚಾಭಾವಾದಿತಿ ದೌತಯಿತು 'ಪ್ರಮಿತಿ' ಇತ್ಯನುಕ್ತವಾ 'ಇಸಿ' ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್ ।

'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬರುವುದು; ಹೊರತಾಗಿ ಈ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು? ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಜನಕತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಆಶಂಕಿತವಾಗಿಲ್ಲ. 'ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟೇತೇಷು' ಎಂಬ ಮೋಕ್ಷದರ್ಮವಚನದಲ್ಲಿ 'ಸಾಧನ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪದವು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಲೋಸುಗ 'ಜ್ಞಾನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ 'ಜ್ಞಾಪ್ತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾಪ್ತಜನನಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಜನನಶಕ್ತಿಯು ಈ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಇವೆರಡೂ ಸಹಜವಾದ ಜ್ಞಾನಗಳಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪವಾದಕಗಳಾದ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅಪಾರೋಪನೆಯಾದ ವೇದದಲ್ಲೂ, ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಪ್ರಮಿತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ 'ಜ್ಞಾಪ್ತಿ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಪದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಗಮ್ಯಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ ಯೋನಿ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಏನುಕಾರಣ ?

ಭಾವದೀಪ: - ಭಾಷ್ಯ 'ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತಿ ಪರ್ಯವಸಿತೋಕ್ತಿ: ಇತಿ ಭಾವೇನ ತದನುವದತಿ -
ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ॥ ಏತೇನ 'ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯನುಕ್ತವಾ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ
ಶಾಸ್ತ್ರಜನಕತ್ವಂ ಸ್ವೀತರಿಮಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । 'ಯೋನಿ:' ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರಾಸಾತ್ ।
ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಹಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಇಸ್ಯಜನಕತ್ವೇನ ವಾ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಜನಕತ್ವೇನ ವಾ ಭವತಿ ।
ತತ್ರ 'ಯೋನಿರ್ಜ್ಞಾನಿಕಾರಣಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ 'ಬೋಧಕತ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸಾ ಇಸಿ: ಪ್ರಮಿತೀರೂಪೇವ' ಇತಿ
ಸ್ವೀತೇನ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಜನಕತ್ವರೂಪಸ್ಯ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಸಾತ್ । ಅತಃ ಏವ ಪ್ರಾಕ್
'ಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತಿ 'ಸಂ'ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ: । ಉಕ್ತಂ ಚ - 'ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ
ಸಮ್ಬಂಧಸ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮುಪದೇಶೋಽವ್ಯತಿರೇಕಚಾರ್ಥೋಽನುಪಲಬ್ಧೇ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ
ಜೈಮಿನಿಸ್ತೋಪದೇಶೋ ವೇದ: , ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನಮವ್ಯತಿರೇಕಚ ಸಂಶಯ-
ವಿಪರ್ಯಯಜನಕಚೇತಿ ತ್ರಿವಿಧಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರಾಸೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ।

“ಪ್ರಮಾಣಂ” ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಂತಿಮವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಾತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ‘ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರಜನಕತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ನಿರಸ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಯೋನಿ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ನಿರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಜ್ಞಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ‘ಯೋನಿಃ ಜ್ಞಪ್ತಿಶಾರಣಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬೋಧಕತ್ವರೂಪವಾದ ಆ ಜ್ಞಪ್ತಿಯು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯು ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಜನಕತ್ವ-ರೂಪವಾದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಹಿಂದೆ ‘ಸಮರ್ಥಗಮ್ಯತ್ವಾತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಸಂ’ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ‘ಔತ್ತತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದವ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಸ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮುಪದೇಶೋಽವ್ಯತಿರೇಕಶ್ಚಾರ್ಥೇಽನುಪಲಭ್ಯೇ ತತ್ವಮಾಣ್ಯಮ್’ ಎಂಬ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗೀತಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರಿ

भावदीपः - ‘न हि वेदकारणत्वं जगत्कारणत्वे हेतुः’ इत्यादि गीताभाष्योक्तं सर्वमिह योज्यमिति भावेन शङ्कामाह - समासेति ॥ ‘समस्यमानपदार्थत्यागेनान्य-पदार्थप्रधानबहुव्रीहिः तत्पुरुषस्य तदत्यागेनोत्तरपदार्थप्रधानस्य प्राबल्यात्’ इत्यर्थः ।

‘ನ ಹಿ ವೇದಕಾರಣತ್ವಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಹೇತುಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ “ಸಮಾಸ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಸಮಾಸಘಟಕವಾದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಮಾಸಘಟಕವಾದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ವೇದಗಳಿಗೆ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು

भावदीपः - कणादेति ॥ ‘पौरुषेयत्वापातात्’ इत्यर्थः । अस्तु, इत्यत आह - श्रुत्यादीति^(१) ॥ ‘वाचा विरूपनित्यया । अनादिनिधना नित्या वाग्युत्सृष्टा

(१) ननु महत्त्वानुसरणं विरोधीत्यतो वेदविरोधान्न तस्य महत्वमिति भावेन दूषणानन्तरमाह - श्रुत्यादीति ॥

- वाक्यार्थमुक्तावली

ಸ್ವಯಂಭುವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿस्ಮೃತಿभिರ್ದೇವತಾನಯೇ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಯುಕ್ತಾ ಚ ವಿರೋಧಾಃ -
ಇತ್ಯರ್ಥಃ^(೧) । ಸಾರ್ವಜ್ಞೇತಿ ॥ 'ಅಧ್ಯಾಪಕತುಲ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಭಾವಃ । ವಿವೃತಮೇತತ್ಸರ್ವ
ಚಂದ್ರಿಕಾयां ಪರಮತದ್ವಿಷಣಪ್ರಸ್ತಾವೇ ।

"ಕಣಾದ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ವೇದಗಂಧಗು ಪೌರುಷೇಯತ್ವವು ಬರಬಹುದು' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ವೇದಗಂಧಗು ಪೌರುಷೇಯತ್ವವು ಬರಲಿ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ' ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ವಾಚಾ ವಿರೂಪನಿತ್ಯಯಾ' 'ಅನಾದಿನಿಧನಾ ನಿತ್ಯಾ ವಾಗುತ್ಸೃಷ್ಟಾ ಸ್ವಯಂಭುವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಂಧದಲೂ, ದೇವತಾನಯ(ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ) ಭಾಷ್ಯ-
ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ವೇದಗಂಧ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. "ಸಾರ್ವಜ್ಞ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿಷ್ಪತ್ತವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಈಶ್ವರನು ಕೇವಲ ಒಬ್ಬ ಅಧ್ಯಾಪಕನಂತೆ ಹೊರತು ಸರ್ವಜ್ಞನಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಓದಿರಿ

ಭಾವದೀಪಃ - ಯತ್ 'ಯೋನಿಪದಸ್ಯ ಇಸಿಹೇತುತ್ವಾರ್ಥತ್ವೇಪಿ ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ
ಯೋನಿತ್ವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ' ಇತಿ ।
ತನ್ । 'ಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಗುಣವಾಚಿತ್ವೇನ ಪೂರ್ಣಗುಣೇತಿಸಮಾಸನಿಷೇಧಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಚಂದ್ರಿಕಾ-
ಪ್ರಕಾಶೋ ಜ್ಞೇಯಃ ।

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಯೋನಿಪದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಪ್ತಿಕಾರಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ
"ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿತ್ವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ" ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದವು ಗುಣವಾಚಕಶಬ್ದವಾದುದರಿಂದ 'ಪೂರ್ಣಗುಣ'
ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮಾಸನಿಷೇಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ
ಅಂಶವನ್ನು 'ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶ'ದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾವದೀಪಃ - ಯತ್ ಕಞ್ಚಿದಾಹ - 'ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪ್ರಾಹಾರದೋಷಃ । ಶಾಸ್ತ್ರಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ
ಚ ನ ಪಾಶುಪತಾದಿಃ ।

(೧) 'ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಹಿತಂ ತಾಬತೀ ವಾಗ್' ಇತ್ಯಾದಿವೇದಾಪೌರೋಹಿತಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತ್ಯಾದೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

- ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವರಣೆ

‘ಸಾಕ್ಷ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪञ್ಚರಾತ್ರಂ ವೇದಾಃ ಪಾಶುಪತಂ ತಥಾ |
ಆತ್ಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತಾನಿ ನ ಹಾತವ್ಯಾನಿ ಹೇತುಭಿಃ ||’

ಇತಿ ಭಾರತೋಕ್ತಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾತ್ | ‘ಪತ್ಯುರಸಾಮಜಸ್ಯಾತ್’ ಇತ್ಯತ್ರ ತದಮಾನತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್’ ಇತಿ | ತತ್ರ | ಸಾಕಾಕ್ಷೇ ಸೂತ್ರೇ ಯೋಗ್ಯಾಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯ ಸರ್ವಸಮಾಧೇಯತ್ವಾತ್ | ‘ಯತ್ರಾನವಸರಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೇಃ | ‘ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುರ್ವತ್ಮ ತತ್’ ಇತಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ‘ಏತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ’ ಇತ್ಯತ್ರಾರ್ಥಾಚ್ ಪಾಶುಪತಾದೇಶಾಸ್ತ್ರತ್ವೋಕ್ತಾ ಭಾರತೋಕ್ತೇರ್ನಿರ್ವಾಣನಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ ಸಮಯಪಾದಸ್ಯ ‘ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಹೇತುವಿಸ್ತೃತಿರೂಪತ್ವಾತ್ | ಸ್ಮೃತಿನಯೇ ನ ಚಾಸ್ಯಾಪೌನರುಕ್ತಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮೇವಾನೇಕಧೋಕ್ತಮಿತಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿದೇತತ್ ||೩|| ಅ.೩||

||ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯटीಕಾಭಾವದೀಪೇ ರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿಕೃತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಖಾನಿತವಾಚಿಕರಣಮ್ ||

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ — “ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ದೋಷವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದದ್ದು ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ —

‘ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಂಚರಾತ್ರಂ ವೇದಾಃ ಪಾಶುಪತಂ ತಥಾ |

ಆತ್ಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತಾನಿ ನ ಹಾತವ್ಯಾನಿ ಹೇತುಭಿಃ ||’

(ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ, ಪಂಚರಾತ್ರ, ವೇದ ಹಾಗೆಯೇ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳು; ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು.) ಹೀಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಆಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ‘ಪತ್ಯುರಸಾಮಂಜಸ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇಲ್ಲ” - ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪದದ ಆಶಾಂಕ್ಷಿಯಿದ್ದಾಗ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ವಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡುವುದು ‘ಯತ್ರಾನವಸರೋಽನ್ಯತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವತ್ತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ‘ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುರ್ವತ್ಮ ತತ್’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ‘ಏತದ್ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅರ್ಥದ ಮೂಲಕ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳನ್ನು ಆಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಭಾರತದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಹೊಂದಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸಮಯಪಾದವು ‘ಇತರೇಷಾಂ ಚ ಅನುಪಲಬ್ಧೇಃ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಸ್ವತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪುನರುಕ್ತ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೊಂದು ಬಾಲಿಕ ಆರೋಪವಾಗಿದೆ.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾದದೀಪದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು ॥
॥ ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತಶಾರ್ಫಣಮಃ ॥

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮञ्जरी —

इतश्च वक्षमाणादपि प्रकारात् साङ्ख्यमित्यादिभाष्यमाकाङ्क्षाक्रमेण योजयति ॥
पञ्चरात्रस्येत्यादिना ॥ अत्रेदं बोध्यम् ।

“साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।
ज्ञानान्येतानि भिन्नानि उताहो नेति चोच्यताम् ॥
साङ्ख्यं योगः पाशुपतं वेदारण्यकमेव च ।
ज्ञानान्येतानि भिन्नानि नात्र कार्या विचारणा ॥
सांख्यस्य वक्ता कपिलः परमर्षिः स उच्यते ।
प्राचीनगर्भं तमूषिं प्रवदन्तीह केचन ॥
हिरण्यगर्भो योगस्य वक्ता चैव चतुर्मुखः ।
उमापतिर्भूतपतिः श्रीकण्ठो ब्रह्मणः सुतः ।
उक्तवानिदमव्यग्रं ज्ञानं पाशुपतं शिवः ।
पञ्चरात्रस्य कृत्स्नस्य वक्ता नारायणः स्वयम् ॥
ज्ञानेष्वेतेषु राजेन्द्र सर्वेष्वेतद् विशिष्यते”

इत्यत्राद्यश्लोकेन सांख्यादी चत्वारि ज्ञानसाधनानि किं परस्परभिन्नार्थप्रतिपादकानि उत एकार्थ प्रतिपादकानि । आद्ये किं सर्वाण्यप्रमाणानि उतैकं प्रमाणम्? एकं प्रमाणं चेत् किं तत्? इति जनमेजयेन प्रश्नः क्रियते ।

वैशंपायनेन तु द्वितीयपद्येन क्रमेण प्रकृतिवायुनिरोधशिवविष्णूनां मोक्षदत्वप्रतिपादकत्वेन भिन्नार्थप्रतिपादकत्वमित्याद्यप्रश्नपरिहारः क्रियते । सार्धश्लोकत्रयेणाभासप्रणीतत्वादितरेषाम-
प्रामाण्यं वेदपंचरात्रयोरेकार्थत्वेन पंचरात्रप्रामाण्योक्तौवैस्यवि प्रामाण्यमुक्तं भवेदित्यभिप्रेत्य
पंचरात्रस्याभासप्रणीत्वेन प्रामाण्यमिति द्वितीयतृतीयप्रश्नपरिहारः क्रियते । नान्याप्रामाण्यमिति ।
अकथनादिति भावः । वेदस्य पञ्चरात्रभिन्नार्थत्वं मत्वा शङ्कते ॥ तर्हीति ॥ वेदश्चारण्यकं च तयोः

ಸಮಾಹಾರೋ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮ್ । ಅರಣ್ಯೇ ಪಠನೀಯೋ ವೇದಭಾಗಃ ಆರಣ್ಯಕಂ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವೇನ ಪೃಥಗುಕ್ತಿರिति ಧ್ಯೇಯಮ್ । ವೇದಾರ್ಥತ್ವೇನ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವೇನ ॥ ಅಸದ್ಭೂತಂ ಸ್ಯಾದिति ॥ ಏಕೈಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇ ಹಿ ವೇದಾರಣ್ಯಕಶಾಬ್ದೇನ ಪಶ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಕ್ತತ್ವೇನ ಪಠೇಷು ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮिति ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರತ್ವೇನ ತದಾಧಿಕ್ಯಕಥನಂ ಸದ್ಭೂತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತದಭಾವೇ ಚ ಪಶ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಗ್ಭಕ್ತತತ್ವೇನ ತದಾಧಿಕ್ಯ ಕಥನಮಸದ್ಭೂತಂ ಸ್ಯಾದित್ಯರ್ಥಃ ॥ ಪೃच्छತಿ ॥ ವೇದಸ್ಯೈವೇತಿ ॥ ವೇದಸ್ಯೈವ ಪೃಷ್ಠತ್ವಾದिति ಭಾವಃ । ಉತ್ತರಮಾಹ ॥ ಪಶ್ಚರಾತ್ರೇತಿ ॥ ನೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತೌ ತದಲಾಭಾದिति ಭಾವಃ । ತರ್ಹಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನೋಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ ॥ ಪಶ್ಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತಾವिति ॥ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ಯೇತಿರ್ಥಃ । ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇಷ್ವಿತಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಯೋರ್ಥಃ ಪಂಚರಾತ್ರ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯರೂಪಃ ತಸ್ಯ ಅನ್ಯಥಾ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವಿನಾನುಪಪತ್ಯೇರ್ಥಃ ।

ತಥಾಹಿ ಏತೇಷು ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮिति ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯೈತೇಷು ಪಶ್ಚರಾತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪಶ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯೈತೇಷ್ವನ್ಯತಮತ್ವಂ ವಿನಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ತತ್ರ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧ್ಯನ್ಯತಮತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾತ್ । ಅತೋ ವೇದಾರಣ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಂ ವಾಯ್ಯಮ್ । ನ ಚ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯಂ ಸಂಭವತಿ । ಅತೋಽर्थೈಕ್ಯಮಕ್ಷೀಕಾರ್ಯ ತತ್ರ ವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತತ್ಸಮಾನಾರ್ಥಕ - ಪಶ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚೈವಮ್ । ಅತೋ ವೇದಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮिति ॥ ಧರ್ಮಬಹುತ್ವಾದिति ॥ ತಥಾಚ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಬಹುತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಬಹುತ್ವವ್ಯವಹಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥ ಪ್ರಮಾಣಮिति ॥ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಲಬ್ಧಾಭಾಃ ಜ್ಞಪ್ತೇಃ ಶಾಸ್ತ್ರಪದಾರ್ಥಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ಪ್ರಮಾತ್ವಲಾಭ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ನನು 'ತಪೋಧನಃ' ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದದ್ವಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನಾನ್ಯಪದಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ತಪಸ್ವಿನಃ; 'ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ರಾಜಪುರುಷಃ' ಇತ್ಯಾದೌ ಚ ಸಮಸ್ಯ ಮಾನೋತ್ತರಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್ । एवं ಚಾನ್ಯ-ಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಬಹುವ್ರೀಹ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ (ಉತ್ತರ ವೃತ್ತಿಪದಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನತತ್ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ಸ ಎವಾತ್ರಾಸ್ತಿವತಿ ಶಾಕ್ತೇ ॥ ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದिति ॥

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇನ ತತ್ಸಾಧ್ಯತೇ ಅತಃ ಉಕ್ತೋಪಯೋಗ ಇತ್ಯತಃ ಆಹ ॥ ನ ಹೀತಿ ॥ ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯೈವೇತಿ ॥ ಸಹಸ್ರವತ್ವೇನೈವ ಶತವತ್ವಸಾಧನಂ ನಾನ್ಯಥಾ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದिति ಭಾವಃ ॥ ಅರ್ಥಲಬ್ಧಮिति ॥ ಉಪಾದಾನದಿಜ್ಞಾನವತಃ ಏವ ಕರ್ತೃತ್ವದिति ಭಾವಃ । ಸ್ಫೋರಯತಿ ಸ್ಫುಟೀಕರೋತಿ । ಅರ್ಥಲಬ್ಧಶಕ್ತಿತಿ ॥ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವೇ ಕರ್ತೃತ್ವಾಂತರ್ಗತಪ್ರಯತ್ನಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಭ್ಯುಪೇತ್ಯೇದಮುಕ್ತಮ್ । ವಸ್ತುತಸ್ತು ಸಾರ್ವಜ್ಞಸ್ಫೋರಣಮೇವ ನ ಯುಕ್ತಭಿತ್ಯಾಹ ॥ ಅನಂತೇತಿ ॥ ನನು ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಶೇಷಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾತ್ ತನ್ನಿರ್ಗಮಣಮಾಶೇಷಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ನ ಸಂಭವತೀತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞಪ್ರಾಪ್ತಿರिति ಚೇತ್ರ । ತಥಾತ್ವೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಪೂರ್ವವದರ್ಥಲಬ್ಧತ್ವೇನ ಸ್ಫೋರಣಾಯೋಗಾತ್ । ನ ಕೇವಲಮುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಕರ್ತೃತ್ವಕಥನಮನುಪಯುಕ್ತಂ ಕಿಂ ತ್ವಯುಕ್ತಂ ಚೇತ್ಯಾಹ ॥ ಕಿಂ ಚೇದಮिति ॥

ಕಣಾದೇತಿ || ತದ್ವತ್ ಪೌರಘೇಯವಾಕ್ರಿಕಾರೇ ತನ್ಮತಪ್ರವೇಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸ್ತಿತ್ವತ ಆಹ ||
 ಶ್ರುತೀತಿ || ಅಪೌರಘೇಯವಾಭಿಧಾಯಕವಾಚಿ ವೀರಪುನೀಯೇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಸಾರ್ವಜ್ಞಸಾಧಕತ್ವಾ-
 ಭಾವೇತಿ || ಅಧ್ಯಾಪಕವದರ್ಶಾನೇಪ್ಯುಚಾರಣಸಮ್ಮವಾದೀತಿ ಭಾವಃ | ನನ್ವಿದಮಧಿಕರಣಂ ಸ್ಮೃತ್ಯನವ-
 ಕಾಶದೊಪಪ್ರಸನ್ನ ಹತಿ ಚೇತ್ರಾನ್ಯಸ್ಮೃತ್ಯನವಕಾಶದೊಪಪ್ರಸನ್ನಾದೀತ್ಯನೇನ ಪುನರುಕ್ತಮ್ | ತತ್ರೇವಾತ್ರಾಪಿ
 ಸಾಕ್ಷ್ಯಪಾಶುಪತಾದಿದುರಾಗಮಾನಾಂ ನಿರಾಸಾದೀತಿ ಚೇತ್ | ಉಚ್ಯತೇ ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣೋರ್ನೇಷಾಂ ಚ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ
 ಸಮುಚ್ಯತೇ ನ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತ್ಯವಧಾರಣೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ | ತತ್ರ ತು ವಿಷ್ಣೋಃ
 ಕಾರಣತ್ವೇನೇತ್ಯಸಮ್ಮವೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಽಸ್ತೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ | ಅತಃ ಏವಾತ್ರ ಟೀಕಾयां ವಿಷ್ಣೋರಿವಾನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ
 ನವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ | ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವಾಭಾವಾದೀತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಪಸಂಹಾರಶ್ಚ ತತ್ರ ತು ಯುಕ್ತಂ ನ ವೇತಿ
 ಸಂದೇಹಃ | ನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸಿದ್ಧೀತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಪಸಂಹಾರಶ್ಚ | ಸುಧಾಪಿ ಅತ್ರಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸಾಕ್ಷ್ಯೇತಿ |
 ತತ್ರ ತು ಶಿವಾದಿನಾಮೇವ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ; ವಿಸ್ತರಸ್ತು ಚಂದ್ರಿಕಾयां ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ || ೩ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀ ಶರ್ಕರಾयां ಶ್ರೀನಿವಾಸವಿರಚಿತಾयाಂ
 ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ||

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯ' ಎಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದರ್ಥ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಂಖ್ಯಂ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಆಕಾಂಕ್ಷಾತ್ಮಕದಿಂದ
 'ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಸಂಖ್ಯವೇ
 ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು
 ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಯೋ' ಅಥವಾ 'ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಯೋ'; ಪ್ರಥಮ
 ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಭಿನ್ನಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೋ ಅಥವಾ
 ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೋ'; 'ಒಂದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಅದು ಯಾವುದು'
 ಎಂದು ಜನಮೇಜಯನ ಪ್ರಶ್ನೆ.

ಪೃಶ್ನಂಪಾಯನರು ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೃಮವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿ,
 ವಾಯು(ಬ್ರಹ್ಮ), ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು ಇವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ
 ಭಿನ್ನಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ನಾನ್ಯಪ್ರಮಾಣ್ಯಂ' ಎಂದಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ್ಯವನ್ನು
 ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳದ ಕಾರಣ ಬೇರೆಯವು
 ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವೇದವು ಪಂಚರಾತ್ರದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು 'ತರ್ಹಿ' ಎಂಬ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶಂಕಾ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವೇದಗಳು ಅರಣ್ಯಕಗಳು ಕೂಡಿದರೆ ವೇದಾರಣ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ವೇದಭಾಗ ಎಂದರ್ಥ. ಅರಣ್ಯಕವು ವೇದವಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಕ್ತವ್ವ, ಶಿಂಶುವಾತ್ವದಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯ-ವಿಶೇಷ ಭಾವದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವೇದಾರ್ಥತ್ವೇನ' ಎಂದು ಇದ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ 'ಅಸಂಗತಂ ಸ್ವಾತ್' ಎಂದರೆ ಹೀಗರ್ಥ- ವೇದ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವೇದಾರಣ್ಯಕಶಬ್ದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವೂ ಕೂಡ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಈ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಪ್ರಮಾಣ' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸುವುದು ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವೇದಸ್ಯವ' ಎಂದಿದೆ. ಪೃಷ್ಠಸ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ-ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉತ್ತರವನ್ನು 'ಪಂಚರಾತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ನೋಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಲಭಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗಾದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತೌ' ಎಂದಿದೆ ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ- 'ಪ್ರಾಣೇಷು ವಿಶೇಷು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಯಾವ ಅರ್ಥವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಪಪನ್ನವಾಗದು.

ಆದು ಹೀಗೆ- ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಜಯಮೇಜಯರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ವೈಶಂಪಾಯನರು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಅನ್ಯತಮವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊಂದುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಗಳು ಅನ್ಯತಮವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳು ಎರುದ್ವಾರ್ಥ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವು ವೇದಾರಣ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದರೆ ಅದರ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವುಳ್ಳ ಪಂಚರಾತ್ರವೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವು ಸಹ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷು' ಎಂದು ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವು ಕಂಡಿದೆ. ಇದರ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಧರ್ಮಬಹುವ್ರಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಬಹಳವಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುವಚನದ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಕ್ಷೇಪ: ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿ: ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ: ಎಂದು ಷಟ್ವಿ ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವನ್ನು ಇತರ ಮತೀಯರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿ: ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ: ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ' ಎಂದರೆ, ತತ್ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ- 'ತಪೋಧನ'ವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಎರಡು ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥವಾದ ತಪಸ್ವಿಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ರಾಜಪುರುಷ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಪೋಧನವು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜಪುರುಷವು ಉತ್ತರಪದ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಬಹುವ್ರೀಹಿ: ಸಮಾಸಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ "ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿ: ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ:" ಎಂಬ ಷಟ್ಕೃತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವೇ ಉಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ: ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ 'ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಎಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಿಂದ ಜಗತ್ಪುರುಷತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿ: ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ:' ಎಂದು ಷಟ್ಕೃತಪುರುಷ ಸಮಾಸವು ಹೇಗೆ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನ ಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೀಗಿದೆ- ಸಾವಿರರೂಪಾಯಿ ಇರುವವನಲ್ಲಿ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇದ್ದವನಲ್ಲಿ ಸಾವಿರರೂಪಾಯಿ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿರುವ 'ಅರ್ಥಲಬ್ಧಂ' ಎಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಮಾತ್ರ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಕರ್ತೃ ಆಗುತ್ತಾನೆ. 'ಸ್ವೋರಯತಿ' ಎಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನಪಡಿಸುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ. 'ಅರ್ಥಲಬ್ಧಶಕ್ತಿ' ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಸ್ತುತಃ ಇದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅನಂತ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರವು ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದಾಗ ಸಾರ್ವಜ್ಞವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಲ್ಲವೇ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವೋರಣವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಣಾದ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ಅರ್ಥದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ ಅಲ್ಲ ಅನುಪಯುಕ್ತವೋ, ಅಯುಕ್ತವೋ ಆಗಿದೆಯೆಂದು 'ಕಿಂಚ ಇದಂ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಕಣಾದ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಂತೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ತಾರ್ಕಿಕ ಮತವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು 'ಕಣಾದ' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆಗಲಿ ಎಂಬ ಇಪ್ಪಾಪತ್ತಿಗೆ 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ವಿರೋಧಾತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವೇದಗಳಿಗೆ

ಪೌರೋಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅಪೌರೋಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ವಾಚಾ ವಿರೂಪಾ ನೃತ್ಯಾ' ವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥ.

'ಸಾರ್ವಜ್ಞಸಾಧಕತ್ವಾಭಾವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗರ್ಥ- 'ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದಂತೆ, ಈಶ್ವರನು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು' ಎಂದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ: ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವತ್ಯನವಕಾಶದೋಷಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಇತಿ ಬೇನ್ನಾನ್ಯ-ಸ್ವತ್ಯಾನವಕಾಶದೋಷಪ್ರಸಂಗಾತ್' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಂಖ್ಯ, ಪಾಶುಪತವೇ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟದ್ವಂದಾಗಮಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ: ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಕಾರಣರು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಭವವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಬೇರೆಯವರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹ. ಕಾರಣತ್ವವು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೇ ಶಂಕಾ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಸಂಭವದೋಷದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ||

ಶಾಸ್ತ್ರದೋಷವಿತ್ತಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

|| ಶ್ರೀಗುರುಮಧ್ವೇಶಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಭಾಗ - ೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶ, ಗುರುರಾಜೀಯ,
ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ, ವಿವರಣ,
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು

॥ ಅಥ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಅಧಿಕರಣಪಾಠ

ಸಂಗತಿ ಫಲನಿರೂಪಣೆ ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತತ್ವಂಕೆ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ದುರಾಗಮಗಳಾಗಿವೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಸದಾಗಮಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಾಗ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಸವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾದಲ್ಲಿ ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಮೊದಲು ವಿಚಾರ ಮಾಡೋಣ. ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಯುಕ್ತವಾದದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮಯವಿಗಾನವು ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿದೆ. ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಕೆಲವೆ: ನಿರಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆಯೆಂದೂ ಸಹ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟಾನುಮಾನಗಳನ್ನು ಕೆಲವೆ: ನಿರಾಸ ಮಾಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣ ಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮ ನಿರಾಕರಣೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ದುರಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದುಷ್ಟಾನುಮಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ದುಷ್ಟಾನುಮಾನಗಳನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರ

ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಸ್ವ್ತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ವ್ತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟೊಂದು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವಾಗ ಪುನರುಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆಪ್ತವ್ಯವು

ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಆಪ್ತೋಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪರಮಾಪ್ತರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ವತಃಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು.

ಸ್ವತಃಧಿಕರಣದಿಂದ ಬಹುವೈಲಕ್ಷ್ಯವಿದೆ.

ಸ್ವತಃಧಿಕರಣದಿಂದ ಹೀಗೂ ವೈಲಕ್ಷ್ಯ ತಿಳಿಯಬಹುದು - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವತಃಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಪೂರ್ವ-ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ 'ನಾವೇದವಿಸ್ತಮನುತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಲಾರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಜಗತ್ ಕಾರಣನು ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ರುದ್ರನೂ ಆಗಲಿಯೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವತಃಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷ ಹೇಳಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷ್ಯವಿದೆ.

ಸ್ವತಃಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಕಲಜಗದನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಸಮನುಬಲವಿರುವುದರಿಂದ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು.

ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಸ್ವತಃಧಿಕರಣ

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜ್ಞಾದಿಪರಣನಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ, ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಆಗಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಉಪಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರವೇ ಮುಂದಿನ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಾಯ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲೂ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪಕೋಪಯುಕ್ತ-ಪರವಾಯುತು.

ಆದರೆ ಸ್ವತಃಧಿಕರಣವು ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಪರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತಹದ್ದು ಯುಕ್ತಸಮಯಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವಂತೆ. ಆ

ಯುಕ್ತಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣ ಹೊರಟದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಪರವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ - ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಪಾದಿ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವೂ ದೇವರಲ್ಲೂ ಬರುತ್ತವೆ, ಎಂಬ ತರ್ಕದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು ಶಬ್ದಕರ್ಮಮಧಿಗಮ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರನೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು 'ಶ್ರುತೇಷು ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುನಃ ನೀವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತರ್ಕದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ರುದಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನುಮಾನ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಗತಾರ್ಥತ್ವವೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಿವಮನ್ಯತ್ವಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತರ್ಕವು ಸಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರವಯವತ್ವಾದಿಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಪವೇ ಮೊದಲಾದ ತರ್ಕಗಳು ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಶಯ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಹಾಗೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಂತೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲು ಆಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಆತೀವ್ಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ನಿಯಾಮಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಸಹಕಾರದಿಂದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಶಾನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮವು ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸುಲಭವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶಿವಃ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಶಿವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನುಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕರ್ತೃಗಳೇ ಇರಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಫಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದವನೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿ, ಶಿವನು ಸಂಹರಿಸಲಿ ಏನು ತಪ್ಪು?

ಮತ್ತು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕರಿಂದಲೇ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾರ. ಮತ್ತು ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕುಂಬಾರನಲ್ಲಿಯೂ ಫಲಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಶಿವನಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು?

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಶಿವನೂ ಕಾರಣನಾಗಲಿ ಎಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ರುದ್ರ, ಭವ, ಶಂಕರ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳೇ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ಪಾಲಕತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಇನ್ನು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು.

ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮುಗಿಯಿತು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶುಷ್ಕತರ್ಕವು ಅಪ್ರಮಾಣ

ಅನುಮಾನವು ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಚಕ್ಷುರೀಂದ್ರಿಯವು ಗಂಧವನ್ನೇಕೆ ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು? ಗಂಧನ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕಾಮಚಾರಿಣಿಯಾಗುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವೂ ಸಹ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಮೊಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಬನ್ನೂ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೂವನ್ನು ಬಂಜ್ಞೆಗೆ ಮಕ್ಕಳಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಏಳನೆಯ ರಸವನ್ನೂ ಸಹ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾವೇದವಿತಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಜೋತುಬಿದ್ದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಇಪ್ಪು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯನಿರಾಕರಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವಲ್ಲ

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಗುಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪಕ್ಕಿತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಣತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದ ಸಮರ್ಥನೆಯು ಅಸಂಗತ. ಆದ್ಯಂತ ಮತದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಪ್ತಾನವಾಗುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವದ

ಅನೇಕಗುಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡದೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ರಚನೆಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರವಾದ ಸಾಂಖ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯೆಂದೇ ಒಪ್ಪಲಾರರು. ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಆದರೆ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ನಿಷೇಧಮಾಡುವುದು ನೇರಮಾರ್ಗ. ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಏಕದೇಶವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು.

ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಹೇತುತರವಲ್ಲ ಭಾಮತೀ ವಿವರಣೆಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ

ಭಾಮತಿ ಹಾಗೂ ವಿವರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರವನ್ನು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನೇ ಕೂಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವೇದಗಳು ತತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು. ತತ್ವವೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ. ಚಿನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಲಾರ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ರಚನೆಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಬೇಕು. ಉಪದೇಶ್ಯೋಕ್ತಿಸೂತ್ರವು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪುರುಷನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ನೋಡಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದೆಂದರೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ನಿರಾಕರಣೆ

ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೆಳಗುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯೇ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಉಪಾದೇಯದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವು ಉಪಾದಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಮೇಯ. ವೇದಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಲೇ ಬೇಕೆಂದು ವಿವರಣೆಕಾರರ ನಿಲುವು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನ ಉಪಾದೇಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೂ ಉಪಾದಾನಕಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಪತ್ತೆಂದು ಆಗಬೇಕಾದೀತು. ವೇದಗಳಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಉಪಾದಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದೇಯವಾದ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯು ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಉಪಾದೇಯವಾದ ವೇದವು ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ಏನನ್ನೂ ತಿಳಿಯದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ ಆದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಏನನ್ನೂ ತಿಳಿಯದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವ ನೀನು ಅಜ್ಞತ್ವವೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ನೀನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ಎಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತತ್ವಸೂತ್ರಸಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ.

(ಕಲ್ಪತರು ನಿರಾಕರಣೆ)

ಕಲ್ಪತರುದಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಕಾರಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ಸಕಲಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಾದರೆ ವಿಯದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನದ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ವಿಯದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವು ವೇದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಒಗಟನ್ನು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊಸದಾದ ಅನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದನೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದಾಗ ಅಧ್ಯಾಪಕನ ವೇದೋಚ್ಚಾರಣೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ಮಾಡುವ ವೇದೋಚ್ಚಾರಣೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ನಿಮ್ಮಿಂದ ತೋರಿಸಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಫಲಪಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾರಣತ್ವದಂತೆಯೇ ವೇದಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿನ್ನಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಆಗದಿದ್ದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಅನಾವಶ್ಯಕವಲ್ಲವೇ?

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಹುರುಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವರ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು 'ಅಶ್ವ ಮಹತಃ' ಎಂಬಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನರೂಪವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಅನುಮಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರನಿರಾಸ

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ - ಜಗತ್ಕಾರಣವು ವೇದವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದವನ್ನು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಗಳೆಲ್ಲ ದುಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುವಾದಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಧೇಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅನುವಾದಕವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾರದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಿನ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಬಗ್ಗೆಯೇ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಕೇವಲ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತತ್ವಸೂತ್ರಸಾರ್ಥ ಭಾಗ - ೨

ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರವು ದುರಾಗಮಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

(ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಸಮಾನದೋಷ)

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. (ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಅಪ್ಯೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ) ಎಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೇನು? ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೇನು? ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಂತೂ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮತ್ವವೇದಕವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮತ್ವವೇದಕವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಹ್ವಾಸಾ' 'ನ ಜನ್ಮಾದ್ವ್ಯಕ್ತ ಯತಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಮತ ಆಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದುಷ್ಪಾಸುಮಾನವನ್ನು ಸೂತ್ರವು ನಿರಾಕರಿಸುವಂತೆ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ 'ಯತೋವಾ' ಶ್ರುತಿ ಅನುವಾದಕವಲ್ಲ

(ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತ ಖಂಡನೆ)

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶೇಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ. - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೊಪ್ಪದೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಎರಡನ್ನೂ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೆ ವ್ಯಕ್ತಭೇದದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಶಾಂಕ್ಷಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಏನೋನೋ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

* * * * *

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮಾ ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವರಾಜೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮಾ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವರಚತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

॥ ಅಥ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಾತ್ಪರ್ಯದಿಕರಣಮ್ ॥

ಸಂಗತಿ ಫಲನಿರೂಪಣೆ

ಸ್ಮೃತೃದಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತತ್ವಂಶೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

॥ ॐ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॐ ॥ उक्तस्य लक्षणस्य अतिव्याप्तिनिरासाय प्रमाणमुच्यत इत्यनन्तरसङ्कतिः । नन्वेतत् “स्मृत्यनवकाशदोष” इति स्मृत्यधिकरणेन पुनरुक्तम्, तत्रेवात्रापि साङ्ख्यपाशुपतादिदुरागमानामपि निरासात् । न चेह कर्तृत्वादिकं विष्णोरन्यस्य वेति सन्देहः, तत्र तु विष्णोः कर्तृत्वादिकं युक्तमयुक्तं वेति, ततो भेद इति वाच्यम्, एकेनैव सिद्धान्तेन सन्देहद्वयनिरासात्, सन्देहप्रकारभेदमात्रेण च अधिकरणभेदे अतिप्रसङ्गात् । न च स्मृत्यनन्तर्गतयुक्ति-विरोधपरिहारस्तत्राप्यस्ति । एतेन - तत्र समयविगानं सन्देहबीजम्, अत्र तु पूर्वन्यायप्रसिद्धी इति निरस्तम् । प्रसिद्धेरपि समयमूलत्वात् । न चात्रा-गमानामर्थान्निरासः । तत्र तु कण्ठत इत्येतावतैव अपौनरुक्त्यम्, अनुमानस्यापि कारणे प्रामाण्यस्य कण्ठतो निषेधाय अधिकरणान्तरारम्भप्रसङ्गात् । न चेहानुमानस्यापि निरासात् न गतार्थतेति वाच्यम्, । आगमांशे गतार्थत्वात् । अनेन अधिकरणेन तस्य गतार्थत्वापरिहाराच्च । न चात्र दृष्टफलेषु संवादेन प्रामाण्ये प्राप्ते दृष्टफलेष्वेव विसंवादेन अप्रामाण्यमिति सिद्धान्तः, तत्र तु सर्वज्ञत्वादिना प्रसिद्धप्रणीतत्वात् प्रामाण्ये प्राप्ते प्रबलस्मृत्यादिविरोधात् विप्रलम्भमूलम-

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, “ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ” ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ
ವಿಸಂವಾದಸ್ಯ ತವೈವೋಕ್ತೇಃ । ನ ಚ ಉಕ್ತಸಿದ್ಧಾಂತಯೋರ್ವಿನಿಮಯಾದಪೌನರುಕ್ತತ್ವಮ್, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-
ವಿರೋಧಾತ್ । ಅತ್ರ ಉನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ - “ಶೈವಾಧ್ಯಾಯಸಂಪ್ರಾಪ್ತದೃಷ್ಟೋನ ಫಲೇನ ತು ।” ಇತಿ ।
ತತ್ರ ತು - “ಆಪ್ತೀಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದೃಷ್ಟಾ” ಇತಿ । ನ ಚೇಹ ಅನುಮಾನಮಾತ್ರನಿರಾಸಾದ-
ಗತಾರ್ಥತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಸೌತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನ ದುರಾಗಮಾನಾಮಪಿ ನಿರಾಸಾತ್ । ಅಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕರಣೇ
ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ, “ತರ್ಹಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ರುದ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿದೀಕ್ಷಾಪಾಂ
ಚ ಆಗಮಾವಶ್ಯಮ್ನೇನಾಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯಿತ್ವಾ ತನಿರಾಸಾಚೇತಿ ॥

ಅನುವಾದ - ‘ಓಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾತ್ ಓಂ’ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ
ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಹೀಗೆ ಅನಂತರಸಂಗತಿ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- ‘ಸ್ಮೃತ್ಯನವಕಾಶದೋಷಪ್ರಸಂಗಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣವು
ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯ, ಪಾಶುಪತವೇ ಮೊದಲಾದ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು
ನಿರಾಸ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ
ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳೋ?
ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿ-
ಕರಣಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ
ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಶಯದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ಒಂದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಎರಡೂ ಸಂಶಯಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಸಂದೇಹದ
ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಇದ್ದಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ
ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಯುಕ್ತಿಪಾದವಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ, ಇಲ್ಲಿ ಅದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ‘ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶಿವನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣ’
ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಯುಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ.
ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗದೆ ಯುಕ್ತಿಯ ವಿರೋಧವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಿರಾಸಮಾಡಿಲ್ಲವೋ
ಅದರಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂದೇಹಬೀಜದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಯವಿಗಾಹವನ್ನು ಸಂದೇಹಬೀಜವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಸ್ಥಾಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಸಂದೇಹಬೀಜವೆಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಉತ್ತರ :- ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ಸಮಯಮೂಲವೇ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಶಃ ನಿರಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ನಿರಸನೀಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸಮಾಡಲು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣ ಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯಕವಾದ ಅನುಮಾನದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣವು ಅರಂಭವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಗಮವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಸಹಿತವಾದ ಆಗಮವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ನಿರಸನೀಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದ್ದೇ ಇದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಏನೇ ಆದರೂ ಆಗಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಮನಿರಾಸವು ಸಮಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಈ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಗಳ ನ್ಯಾಯಭೇದ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದ ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಸಂವಾದವಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಸಂವಾದವೆಂಬ ನ್ಯಾಯಬಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ರಚಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಬಲಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಪ್ರಲಂಭಮೂಲಕವಾದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ವಿಪ್ರಲಂಭಮೂಲತ್ವವೆಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ನೀವು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯಕ್ರಮಗಳು ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ 'ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಭ್ಯೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಸಂವಾದವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ ವಿಸಂವಾದವು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಭೇದಕಾರಣವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದರೆ ವಿನಿಮಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ವಿನಿಮಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ - 'ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತದೃಷ್ಟಗೇನ ಫಲೇನ ತು' ಎಂದು. ಅಲ್ಲಿ 'ಆಪ್ತ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದೃಷ್ಟಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಇದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಸಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವು ದುರಾಗಮಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ತರ್ಹಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ರುದ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ವಾತ್' 'ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಕಾರಣತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದೀತು' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಆಗಮವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನಮಾತ್ರನಿರಾಸದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದಶಂಕೆಯು ತಪ್ಪು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅನಂತರಸಂಗತಿಃ = ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಂಗತಿಯು, ಏತತ್ = ಈ ಅಧಿಕರಣವು.
ಆತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್ = ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕರಣಭೇದದೋಷ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಸಮಯವಿಗಾನಮ್ = ಪಾಶುಪತಮತವಿರೋಧವು,
ಸೌತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನ = 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಪದದಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ॐ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॐ ॥ ಸತ್ತಿತಿ ಫಲೇ ಆಹ - ಉಕ್ತಸ್ಯೇತಿ ॥
ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮುಪಜೀವ್ಯಾಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇರುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವರೂಪಾ ವಾ, ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸತಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಮೇಯ-
ಸಿಜ್ಞೇಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವರೂಪಾ ವಾ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮಿತ್ಯಾಪ್ತಮಿತ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಥಿಪ್ಯ ಸಮಾಧೀಯತ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಕೀ
ವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಶ್ಚ ಫಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಕಾರಶ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯತ
ಇತಿ ಭಾವಃ । ಇಯಂ ಚ ಟೀಕಾयां "ಅನ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವನಿರಾಸಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ ಸೂಚಿತಾ, ಸುಧಾयां
ಕಂಠೋಕ್ತಾ ಚ । ಯತು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ ಟೀಕಾयां - "ಅತಿವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯಾಪಾತತಃ । ವಸ್ತುತಸ್ತು

जीवविशेषे सम्भवान्नालौकिकं कल्पयितुमलम्” इत्यादिना विष्ण्वाख्यधर्म्यपलापेन पूर्वपक्षकरणं, तत्तु पक्षान्तरमभिप्रेत्येति ध्येयम् । अत एव तत्र पूर्वतनग्रन्थे “साधारणं लक्षणम्” इत्यतिव्याप्तिरेव प्रदर्शितेति ध्येयम् ।

नन्वत्र कारणत्वं विष्णोरेव नान्यस्येत्यत्र सूत्रे न किमपि प्रमाणमुच्यत इति चेन्न, जगत्कारणेऽनुमानं वा दुरागमो वा न मानं, किन्तु शास्त्रशब्दिताः सदागमा एव मानमित्युक्तौ, विष्णुरेव जगत्कारणं, न शिवादिरित्यतिव्याप्तिनिरासः फलिष्यतीति तात्पर्यात् । तथा च जगत्कारणे शास्त्ररूपं प्रमाणमुच्यत इत्यर्थः । ‘स्मृत्यधिकरणेन’ द्वितीयाध्यायाद्याधिकरणेनेत्यर्थः । सन्देहभेदाद्वा, तद्वीजभेदाद्वा, निरसनीयभेदाद्वा, पूर्वोत्तरपक्षन्यायभेदाद्वा अपौनरुक्त्यमाशङ्क्याद्यं निराह - न चेति ॥ ‘इह तत्र’ टीकायां । तथैव सन्देहोक्तेरिति भावः । एवमग्रेऽपि ध्येयम् ॥

एकेनेति ॥ विष्णोरेवेदं लक्षणमित्यत्रत्येनैकेन सिद्धान्तेनातिव्याप्त्यसम्भवफलक-पूर्वपक्षप्रापकसन्देहद्वयस्यापि निराससम्भवादित्यर्थः । अतिप्रसङ्गादिति ॥ पूर्वतन्येऽपि ब्रह्मशब्दो जीवो विष्णुर्वेतिवत्, विष्णौ युक्तो न वा इत्यादिसन्देहसम्भवादित्यर्थः । युक्तिपादत्वात्तत्र युक्तिविरोधः परिह्रियते इत्यत आह - न चेति ॥ स्मृतौ शिवादेः कारणत्वोक्तेरित्यादिरूपाया युक्तेत्रेव तत्रापि निरासादिति भावः ।

द्वितीयं प्रत्याह - एतेनेति ॥ पूर्वन्यायेति ॥ पूर्वत्र कारणत्वस्य विष्णावुक्तत्वादिति भावः । प्रसिद्धेरपीति ॥ अत्रापि तदेव बीजमिति भावः । तृतीयेऽपि निरसनीयः किमागम एवोतानुमानसमुच्चितोऽयानुऽमानमात्रम् । नाद्यः, आगमस्यात्रापि निरासादित्युक्तत्वात् । तत्र विशेषमाशङ्क्याह - न चेति ॥ दुरागमानामित्यर्थः । कारणे शास्त्रं प्रमाणमित्युक्त्या अर्थाद् दुरागमानां निरासः कृतः स्यात्, तत्र तु प्रबलवैष्णवस्मृतीनां निरवकाशतोक्त्या, “इतरेषां चानुपलब्धेः” इत्यनेन विसंवादोक्त्या च कण्ठतो निरास इति भावः । कण्ठत इति ॥ इह त्वर्थादिति भावः । “कामाच्च” इति “तर्काप्रतिष्ठानात्” इत्यत्र च तर्कस्याप्रामाण्यं कण्ठत उच्यत इति ‘कारणे’ ‘अधिकरणान्तर’ इति चोक्तम् । तर्हस्तु द्वितीय इत्याशङ्क्य निराह - न चेति । तृतीयस्त्वग्रे निरसिष्यते ।

“ಶಿವಾಧ್ಯಾಗಮಸम्ಪ್ರಾಪ್ತದೃಢೇನ ಫಲೇನ ತು ।
 ತದ್ವಾಕ್ಯೋಪಮಯಾನ್ಯಚ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನುಮೀಯತೇ ॥
 ಇತಿವಾಕ್ಯತ್ವತಃ ಇತಿ ಚೇತದ್ಗವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಾ ।
 ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾ ಚ ಸ್ಯಾತ್ .....॥”

ಇತ್ಯತ್ರತ್ಯಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ, “ಆಸೌ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದೃಢಾ” ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ರತ್ಯಂ ಚ ಹದಿ ಕೃತ್ವಾ, ಚತುರ್ಥಮಾಶಂಕಯ ನಿರಾಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ವಿಸಂವಾದವಿಪ್ರಲಮ್ಬಮೂಲ್ಯತ್ವಾದಿ-
 ರೂಪನ್ಯಾಯಭೇದಾತ್ ಭೇದ ಇತಿ ಭಾವಃ । ನನು ತರ್ಹಿ ವಿಸಂವಾದಸ್ತತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪಾದೋಽತ್ರ ತು
 ವಿಪ್ರಲಮ್ಬಮೂಲ್ಯತ್ವಮ್ । ತಾವತಾಽಪಿ ನ್ಯಾಯಭೇದಾತ್ ಭೇದೋಽಸ್ತು । ಅತಃ ಏವಾತ್ರ ಭಾಷ್ಯಂ
 “ಅತೋಽನ್ಯೋ ಗ್ರನ್ಥವಿಷ್ಟಾರೋ ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುರ್ತಮ್ ತತ್” ಇತ್ಯಾದೀತ್ಯಾಶಂಕಯ ನಿರಾಹ - ನ
 ಚೇತಿ ॥ ಸಂವಾದೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಸಂವಾದೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯೇತದತ್ರೈವ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ
 ಪ್ರತೀಯತೇ, ತತ್ರ ತು “ಆಸೌ:” ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ, “ಇತಿ ಚೇದ್ವಚಶೇಷಜ್ಞಾ ರೂಪಾ
 ಹರಿಪೂರ್ವಕಾಃ । ಕಿಂ ನಾಶೇಷವಿದ್” ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೇ,
 ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ, ಬಲವತ್ ವಿರೋಧಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ನ
 ವಿನಿಮಯಾದಪೌನರುಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ ನ್ಯಾಯಭೇದೋಽಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಭಾವಃ । ನನು
 “ಅನುಮಾನತೋಽನ್ಯೇ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ” ಇತ್ಯತ್ರತ್ಯಭಾಷ್ಯಾನುರೋಧಾನುಮಾನಮೇವೇಹ ನಿರಸ್ಯತ ಇತಿ
 ಪ್ರಾಗುಕ್ತತೃತೀಯಮಾಶಂಕಯಾಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ಸೌತ್ರೇತಿ ॥ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ದುರಾಗಮಾನಾಂ ಚ
 ನಿರಾಸಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪದಂ, ತಸ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಮಾತ್ರವ್ಯುದಾಸಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಗುರುರಾಜೀಯ - ॐ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿನಿತ್ಯಾತ್ ॐ । ಸಙ್ಗತೀರೀತಿ ॥ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೀತ್ಯರ್ಥಃ ।
 ಏತದಿತಿ ॥ ಅಧಿಕರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನ್ವತ್ರಾನುಮಾನೇನ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಪ್ಯತಿವ್ಯಾಪಿಸಮಾಶಂಕಯ
 ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ ತತ್ರಾಗಮೇನ ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ತಯೋಃ ಪೌನರುಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯತಃ ಆಹ - ತತ್ರೇವೇತಿ ॥
 ಸಂದೇಹಪ್ರಕಾರಭೇದನಾಧಿಕರಣಭೇದ ಇತ್ಯತಃ ಆಹ - ಸಂದೇಹೇತಿ ॥ एवं ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣೇಪಿ
 ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ನ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ನವೇತಿ ಸಂದೇಹಪ್ರಕಾರಭೇದಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನ
 ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಾನ್ಯಪಿ ಅನೇಕಾನಿ ಸ್ಯುರೀತ್ಯತಿಪ್ರಸಕ್ತಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೈಕ-
 ಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ತದನ್ಯದುರಾಗಮಾನಾಂ ನ ಕಾರಣತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯೇತದಧಿ-
 ಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತೇನ ದುರಾಗಮಾದಿನಾ ರೂಪಾದಿಃ ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯೇತದಧಿಕರಣೀಯಸಂದೇಹನಿರಾಸೇಪಿ
 ಕಾರಣತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಯುಕ್ತಂ ವೇತಿ ಸಂದೇಹನಿರಾಸಾಭಾವಾತ್ಕಥಮೇಕೇನೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತೇನ ಸಂದೇಹದ್ವಯನಿರಾಸ

ಇತ್ಯತಃ ಸ್ವಾದೇತದೇವಂ ಪದಿ ತತ್ರ ಸ್ಮೃತ್ಯನಂತರ್ಗತಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ ಪರಿಹೃತಃ ಸ್ವಾತ್ | ನ ಚೈವ
ತಾಸಾಮಪಿ ಯುಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತತ್ವೇ ಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತದ್ವುಕ್ತಯುಕ್ತಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್
ಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕೇನಾನೇನ ಯುಕ್ತಃ ಸಂದೇಹದ್ವಯನಿರಾಸ ಇತ್ಯಾಹ - ನ ಚ
ಸ್ಮೃತ್ಯನಂತರ್ಗತೇತಿ || ನನು ಸಂದೇಹಬಿಜಭೇದಾತ್ ಭೇದ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಏತೇನೇತಿ ||
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರೀತಿ || ತಥಾ ಚ ತಸ್ಯ ನ ಭೇದಕತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ | ತರ್ಹಾಗಮಾನಾಂ ಕಂಠತೋ
ನಿರಾಸಾರ್ಥ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಾಧಿಕರಣವದನುಮಾನಸ್ಯ ಕಂಠತೋ ನಿರಾಸಾರ್ಥಾಧಿಕರಣಾಂತರಮಪಿ ಕ್ರಿಯೇತೇತ್ಯಾಹ
- ಅನುಮಾನಸ್ವಾಪೀತಿ || ಆಗಮಾಂಶ ಇತಿ | ತೇನಾಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ | ಅನೇನೇತಿ ||
ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಾಧಿಕರಣಾಪೇಕ್ಷಯಾಧಿಕವಿಷಯತ್ವೇನ ತೇನಾಸ್ಯ ಪೌನರುಕ್ತಾಭಾವೇಪಿ ಏತದಪೇಕ್ಷಯಾ ತಸ್ಯಾ-
ಧಿಕವಿಷಯತ್ವಾಭಾವೇನೈತೇನಾಧಿಕರಣೇನ ತಸ್ಯ ಪೌನರುಕ್ತತ್ವಂ ಸ್ವಾದಿತೀರ್ಯಃ | ವಿನಿಮಯಾದೀತಿ ||
ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಾಧಿಕರಣೇ ದೃಢಫಲೇಷು ಸಂವಾದೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ದೃಢಫಲೇಷ್ವೇವ ವಿಸಂವಾದಪ್ರದರ್ಶನೇನಾ-
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ | ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣೇ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಾಣೀತತ್ವಾತ್
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರಬಲಸ್ಮೃತ್ಯಾ ವಿರೋಧಾತ್ ವಿಪ್ರಲಮ್ಬಮೂಲಕಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಇತಿ ವಿನಿಮಯಾದಿತೀರ್ಯಃ | ನನು ಸೌತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನಾನುಮಾನಮೇವ ವಿವಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
ಅಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ || ಅನ್ಯಥಾ ಟೀಕಾನುಬಾಖ್ಯಾನವಿರೋಧಃ ಸ್ವಾದೀತಿ ಭಾವಃ |

ಎವರಣೆ - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಫಲವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಈ ಅಧಿ-
ಕರಣಕ್ಕೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿ ಹೇಳಬಹುದು - ೧) ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕಭಾವಸಂಗತಿ, ೨)
ಹೇತು ಹೇತುಮದ್ಭಾವರೂಪಸಂಗತಿ, ೩) ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇ ಸಂಗತಿ

೧) ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಯಿತು. ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ
ಕೂಡುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಜೀವ್ಯ
ಉಪಜೀವಕಭಾವಸಂಗತಿ ಇದೆ.

೨) ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ
ಪ್ರಮೇಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಹೇತುವಾಯಿತು, ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಹೇತುಮತ್ ಆಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಸಂಗತಿಯು ಇದೆ.

೩) ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು
ಆಶಂಕಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಕೇಸಂಗತಿಯು ಇದೆ.

ಫಲ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸವೇ ಫಲ. ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಉಪವಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

(ಉಕ್ತಸ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನಂತರಸಂಗತಿಃ' ಎಂದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರುವಿಧಸಂಗತಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಾಯ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಸನವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.) ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯನಿಷ್ಕೃತ್ಯನಿರಾಸಾತ್' 'ಇತರರಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ' ಎಂಬ ಮಾತಿಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಅದರ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ಸುಧಯಲ್ಲಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಾಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ. - 'ಅತಿವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯಾವಾತತಃ ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜೀವವಿಶೇಷೇ ಸಂಭವಾನ್ಮಾಲೋಕಿಕಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಮಲಮ್' ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಆವಾತತಃ ಹೇಳಿದ್ದು. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜೀವವಿಶೇಷನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣಾನಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅಲೋಕಿಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ' ಎಂದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಧರ್ಮಿಯೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು. ಆದರೆ ಸುಧಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಟೀಕೆಯು ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಗೂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಕ್ಯ, ಸುಧಾವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬಂದಿತು.

ಪರಿಹಾರ - ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯ ಹಿಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಸಾಧಾರಣಂ ಲಕ್ಷಣಮ್' 'ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಅತಿವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯಾವಾತತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಹೀಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಕೇಳುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಧರ್ಮಿಯನ್ನೇ ಅಪಲಾಪ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರ. ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಬೇರೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸೂತ್ರವು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಪರಿಹಾರ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಾಗಲಿ ದುರಾಗಮವಾಗಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಸದಾಗಮಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣಾನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು ಶಿವಾದಿಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸವೆಂಬ ಫಲವೂ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.

ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಬೀಜದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನಾಸಿದ್ಯಾಂತವನ್ನಾಸಿದ್ಯಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಬರುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ('ನನ್ನೇತತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, 'ತನ್ನಿರಾಸಚ್ಛೇತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಗರ್ವಾತ್ಮವನ್ನು ಶಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ.)

ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭೇದ ಬರುವುದಾದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತೋರಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೋ? ವಿಷ್ಣುವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದೂ ಸಂಶಯ ತೋರಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಆದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂದು. - ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ತೋರಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವೂ ಭಿನ್ನವಾಗಲಿಯೆಂದು ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಕಾರವು ಭಿನ್ನವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವು ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೋ? ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಕೊಡುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣವು ಬೇರೆಯಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಸಂಶಯಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಂದೇಹದ ಪ್ರಕಾರ ಹೀಗಿದೆ - ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೋ? ರುದ್ರನದ್ದೋ? ಎಂದು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹೀಗಿದೆ - ಪಾಶುಪತಾದಿಆಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಕಾರಣರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಸಮುದಿಗಮ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸ್ವಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಹೊರತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ದುರಾಗಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಲಾರವು ಎಂದು ಸ್ವತ್ವಾಂತರ್ಗತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದರೆ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ ತೋರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವತ್ವಾಂತರ್ಗತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತ್ವಾಂತರ್ಗತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದಲೇ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಸಂಶಯಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

(ಉತ್ತಮ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನಂತರಸಂಗತಿಃ' ಎಂದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರುವಿಧಸಂಗತಿಗಳು ಎಂದರ್ಥ. 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಾಯ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.) ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯನಿಷ್ಕೃತನಿರಾಸಾತ್' 'ಇತರರಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ' ಎಂಬ ಮಾತಿಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಅದರ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಾಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ. - 'ಅತಿವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯಾಪಾತತಃ ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜೀವವಿಶೇಷೇ ಸಂಭವಾನ್ಮಾಲೋಕಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಮಲಮ್' ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಆಪಾತತಃ ಹೇಳಿದ್ದು. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜೀವವಿಶೇಷನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅಲೋಕಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ' ಎಂದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಧರ್ಮಿಯೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಟೀಕೆಯು ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಗೂ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಕ್ಯ, ಸುಧಾವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬಂದಿತು.

ಪರಿಹಾರ - ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯ ಹಿಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಸಾಧಾರಣಂ ಲಕ್ಷಣಮ್' 'ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮಲಕ್ಷಣವು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಅತಿವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯಾಪಾತತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಹೀಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಕೇಳುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಧರ್ಮಿಯನ್ನೇ ಅಪಲಾಪ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರ. ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಾರದಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಬೇರೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸೂತ್ರವು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಪರಿಹಾರ - ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಾಗಲಿ ದುರಾಗಮವಾಗಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಸದಾಗಮಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣಾನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೊರತು ಶಿವಾದಿಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸವೆಂಬ ಫಲವೂ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು.

ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದಲವೆ?

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹಬೀಜದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನಾಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನಾಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ. ಹೀಗೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಬರುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ('ನನ್ಯೇತತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, 'ತನ್ನಿರಾಪಚ್ಛೇತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಗರ್ವಾಪತ್ತವನ್ನು ಶಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ.)

ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದ್ದಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭೇದ ಬರುವುದಾದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತೋರಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೋ? ವಿಷ್ಣುವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದೂ ಸಂಶಯ ತೋರಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂದು. - ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ತೋರಿಸಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವೂ ಭಿನ್ನವಾಗಲಿಯೆಂದು ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಕಾರವು ಭಿನ್ನವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವು ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೋ? ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಕೊಡುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣವು ಬೇರೆಯಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಸಂಶಯಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಂದೇಹದ ಪ್ರಕಾರ ಹೀಗಿದೆ - ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೋ? ರುದ್ರನದ್ದೋ? ಎಂದು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹೀಗಿದೆ- ಪಾಶುಪತಾದಿಆಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಕಾರಣರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಕಾರಣತ್ವವು ಯಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಕಸಮುಧಿಗಮ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಜ್ಞಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಹೊರತು ರುದ್ರಾದಿಗಳದ್ದಲ್ಲ. ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ದುರಾಗಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಲಾರವು ಎಂದು ಸ್ಮೃತ್ಯಂತರ್ಗತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದರೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ ತೋರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಮೃತ್ಯಂತರ್ಗತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಮೃತ್ಯಂತರ್ಗತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದಲೇ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಸಂಶಯಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳದಂತೆ ಸ್ವತ್ವನಂತರ್ಗತವಾದ ಯುಕ್ತವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದರೆ; ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ವತ್ವನಂತರ್ಗತವಾದ ಯುಕ್ತವಿರೋಧವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವತ್ವನಂತರ್ಗತವಾದ ಯುಕ್ತವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳದಂತೆ ಒಂದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಸಂಶಯಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯು ಸ್ವತ್ವಾತ್ಮವಾದದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಸ್ವೈತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ವೈತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹಭೇದದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಯುಕ್ತವಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಂದೇಹಬೀಜದಲ್ಲಿನ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೆಂಬ ಮಾತೂ ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು.

ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮಯವಿಗಾನವೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹಬೀಜದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ ಕಾರಣನೆಂದು ವೈಷ್ಣವಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಯವಿಗಾನವು ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ನಿರಸನೀಯವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಯುಕ್ತವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಕೃತವಾದದ್ದು ಆಗಮವೋ? ಅಥವಾ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಆಗಮವೋ? ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವೋ? ಮೊದಲನೆಯದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಆಗಮದ ನಿರಾಕರಣೆ ಅಲ್ಲಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಗಮನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಕಂಠತಃ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ದುರಾಗಮಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ; ಹೊರತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದುರಾಗಮಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ವೈಷ್ಣವಸ್ಮೃತಿಗಳು ನಿರಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ ದುರ್ಬಲವಾದ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ಸಾವಕಾಶಗಳೆಂದು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಇತರೇಜಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಎಸವಾದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಕಂಠತಃ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕೃತವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಆಗಮಗಳನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಡಬೇಕಾದೀತು.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಅನುಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಕಂಠತೋ ನಿಷೇಧಾಯ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳದೆ 'ಕಾರಣೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದು 'ಕಾರಣ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದರೆ 'ಕಾಮಾಚ್ಛ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ತರ್ಕಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಕಂಠದಿಂದಲೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿಷೇಧ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಧಿಕರಣಾಂತರವು ವ್ಯರ್ಥ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಕಾರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಷೇಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಧಿಕರಣಾಂತರವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು' ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮವು ನಿರಸನೀಯ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಅನುಮಾನಸಮುಚ್ಚಿತವಾದ ಆಗಮವು ನಿರಸನೀಯವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚೇಹಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನಸಮುಚ್ಚಿತವಾದ ಆಗಮವು ನಿರಸನೀಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಆಗಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಗತಾರ್ಥತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ನಿರಾಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕೃತವಾದದ್ದು ಆಗಮ ಮಾತ್ರ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕೃತವಾದದ್ದು ಅನುಮಾನಸಹಿತವಾದ ಆಗಮ. ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಅಧಿಕವಾದ ವಿಷಯವು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಆಗಮನಿರಾಸವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ನಿರಾಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ನಿರಾಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನಸಹಿತವಾದ ಆಗಮವು ನಿರಸನೀಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಆಯುಕ್ತ. ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಭೇದ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಫಲೇಷು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಚತುರ್ಥಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನಾನಂದ ಈ ಮಾತುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು -

ಶೈವಾದ್ಯಗಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತದೃಷ್ಟಗೀನ ಫಲೇನ ತು |

ತದ್ವಾಕ್ಯೋಪನಯಾನ್ಯಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾನುಮೀಯತೇ ||

ಈಶವಾಕ್ಯತ್ವತ ಇತಿ ಚೇತ್ತದ್ವೈಭಿಚಾರಿಣಾ |

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾ ಚ ಸ್ಯಾತ್ ..... ||

ಶೈವಾದಿ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ದೊರೆತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದ ಫಲದಿಂದ ಆ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆ ವಾಕ್ಯದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಇತರ ವಾಕ್ಯಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಈಶವಾಕ್ಯತ್ವ'ವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದ ಫಲವೈಭಿಚಾರವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಈಶವಾಕ್ಯತ್ವ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಸಂವಾದವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ನಿರಾಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರಲಂಭಮೂಲವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯಭೇದದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ವಿಸಂವಾದನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆ ತಪ್ಪು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದರೆ ವಿನಿಮಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ನಿರಾಕರಣದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ, ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಸಂವಾದ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞಪ್ರಣೀತವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಪ್ರಬಲಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧ ಇರುವುದರಿಂದ ವಿಪ್ರಲಂಭಮೂಲಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಹೀಗೆ ವಿನಿಮಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅತೋಽನ್ಯೋ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರೋ ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುಪತ್ತ್ಯ ತತಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಉತ್ತರ :- ಇದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸಂವಾದದಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ವಿಸಂವಾದದಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಆಪ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ' ಎಂದಿದೆ. ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಇತಿ ಚೇದ್ವದ್ಯಶೇಷಜ್ಞಾ ರುದ್ರಾದ್ಯಾ ಹರಿಪೂರ್ವಕಾಃ ಕಿಂ ನಾಶೇಷವಿದಃ' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು, ಬಲವದ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ತೀಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿನಿಮಯ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನ್ಯಾಯಭೇದವು ಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಅನುಮಾನತೋಽನ್ಯೇ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ' ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತೀಯುತ್ತದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಗಮವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನನಿರಾಸವೆಂಬ ವಿವಕ್ಷೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಸವೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವು ಅಶಾಸ್ತ್ರ-ಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ವೈಷ್ಣವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನುಮಾನಗಳು ಹೇಗೆ ಅಶಾಸ್ತ್ರಗಳೋ, ಅದರಂತೆ ವೈಷ್ಣವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ದುರಾಗಮಗಳೂ ಅಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಟೀಕಾ ಮತ್ತು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದೇಹವೈಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಂದಾಗಲೀ, ಸಂದೇಹಬೀಜವೈಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಂದಾಗಲೀ, ನಿರಸನೀಯವೈಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಂದಾಗಲೀ, ನ್ಯಾಯಭೇದದಿಂದಾಗಲೀ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾ-ಧಿಕರಣವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾತುಪಹಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ದುರಾಗಮಗಳಾಗಿವೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಸದಾಗಮಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಸವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಮೊದಲು ವಿಚಾರ ಮಾಡೋಣ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣವು ಯುಕ್ತಿಪಾದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತಹ ಯುಕ್ತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮಯವಿಗಾನವು ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಸಂದೇಹಬೀಜವಾಗಿದೆ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೊಂದೂ ಸಹ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತೋರಿಸಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಪಾನ್ವಮಾನಗಳನ್ನು ಕಂಠತಃ ನಿರಾಸ ಮಾಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣ ಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮ ನಿರಾಕರಣೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ದುರಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಪರಸ್ಪರ ವಿಸಂವಾದವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದುಷ್ಪಾನ್ವಮಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ದುಷ್ಪಾನ್ವಮಗಳನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

• • • • •

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

उच्यते, तत्र पाशुपतादिस्मृत्या पूर्वपक्षे पञ्चरात्रादिस्मृत्या सिद्धान्तः, अत्र तु स्मृत्यनुमानाभ्यां पूर्वपक्षे श्रुत्यादिरूपेण शास्त्रेण । अत एव तत्र सूत्रे “नान्यस्मृति” इति स्मृतिशब्दः, अत्र तु शास्त्रशब्दः । न च तर्हि इह श्रुत्यादिना सिद्धान्तिरे पुनस्तत्र स्मृतिमात्रेण पूर्वपक्षानुदय इति शङ्क्यम्, गुणहीनायाः पिपीलिका-लिपिनिभायाः श्रुतेः गुणवत्या पाशुपतादिस्मृत्या विरोधेनान्यपरत्वे वाच्ये, श्रुति-मूलपञ्चरात्रादिस्मृतेरप्यन्यपरत्वम्, पाशुपतादेस्तु शिवादिप्रत्यक्षमूलत्वमिति तत्र पूर्वपक्षे प्राप्ते, तिष्ठन्तु तावच्छ्रुत्यादयः विष्णवादिप्रत्यक्षमूलाभिः पञ्चरात्रादिस्मृतिभिः विवक्षितार्थसिद्धेरिति सिद्धान्तोपपत्तेः ।

ಅನುವಾದ - ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗಿದೆ - ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಾನ್ಯಸ್ಮೃತಿ' ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಉತ್ತರ :- ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹುಟ್ಟಲು ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ - ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆಪ್ತರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡದ ಶ್ರುತಿಯು ಇರುವೆಗಳು ಬರೆದ ಲಿಪಿಯಂತೆ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ರುದ್ರಾದಿ ಆಪ್ತರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧವು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಹೊರಟ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೂ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಾದರೂ ಶಿವಾದಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇರಲಿ, ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದವರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೂಲವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತವೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತತ್ರ = ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ = ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ, ಆರ್ಹತಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ, ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ = ಪಂಚರಾತ್ರ, ಪುರಾಣ ಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ, ಅತಃ ಏವ = ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಾಪಕವಾದ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಭೇದವಿದೆಯೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ = ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ, ಗುಣಹೀನಾಯಾಃ = ಅಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವಿಲ್ಲದ, ಏಕೀಲಿಕಾಲಿಪಿನಿಭಾಯಾಃ = ಇರುವೆಗಳು ಬರೆದ ಸಾಲಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಚತುರ್ಥಾ ಸಮಾಧಾಸ್ಯನ್ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕಹೇತುಭೇದಾತ್ ಭೇದ ಇತಿ ತ್ರೇಧಾ ಸಮಾಧಾತುಮಾದೌ ಸ್ತತ್ರಪದಸೂಚಿತಸಮಾಧಿಮಾಹ - ತತ್ರೇತಿ || ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆದಿಪದೇನ ಬೌದ್ಧಾರ್ಹತಾದಿ | 'ಪಚ್ಚರಾತ್ರಾದಿ' ಇತಿ ಪುರಾಣಭಾರತಾದಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ | ಸ್ಮೃತ್ಯನುಮಾನಾಭ್ಯಾಮಿತಿ || ಭಾಷ್ಯೇ ಅನುಮಾನಪದಂ ಸ್ಮೃತೇಃ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚಾಗಮ-

पदमनुमानस्य उपलक्षणमिति भावः । श्रुत्यादीति ॥ श्रुतिस्मृतिरूपेणेत्यर्थः । शास्त्रपदस्योभयार्थत्वात् । अत एव भाष्ये - “ऋग्यजुस्सामायर्वाश्च भारतं पञ्चरात्रकम्” इत्यादिना स्मृतयश्चोपात्ता इति भावः । गुणेति ॥ आसोक्तत्वगुणहीनाया इत्यर्थः । अत एव “पिपीलिकालिपिनिभायाः” इति । वक्ष्यते चानुव्याख्याने -

“आसैः प्रत्यक्षतो दृष्ट्वा प्रोक्तमर्थं कथं श्रुतिः ।

पिपीलिकालिपिनिभा वारयेत् सर्वगा हि ते ॥”

इति । तथा च -

“दुर्बलस्य प्रमाणस्य बलवानाश्रयो यदा ।

तदाऽपि विपरीतत्वं शिष्टाकोपे यथोदितम् ॥”

इति न्यायेन स्मृतेरपि बाधकत्वमिति भावः । ननु समन्वयनये पाशुपतादिस्मृत्या न वेदस्यार्थनिर्णयोऽपि तूपमक्रमादिभिरेवेति निर्णीतत्वात् कथं स्मृत्या श्रुतेरन्यार्थत्ववर्णनेन पूर्वपक्ष इति चेन्न, स्मृतेः प्रत्यक्षमूलत्वेन प्रबलतया, तद् विरोधेन निर्मूलश्रुतिप्रामाण्यायोगात् स्मृत्यनुसारेण श्रौतोपक्रमादिकं नेयम्, वक्ष्यते च तत्रैवमेवेत्याशयात् ।

गुरुराजीय - अधिकरणद्वयेऽपि सिद्धान्तभेदान्न पौनरुक्त्यमित्याह - उच्यत इति ॥ अधिकरणसिद्धान्तहेतुभेद इत्यत्र ज्ञापकमाह - अत एवेति ॥ सिद्धान्तहेतुभेदो यतोऽत एवेत्यर्थः । ननु तर्हि श्रुतेः प्रबलत्वात् स्मृतेश्च दुर्बलत्वात् प्रबलप्रमाणेन सिद्धान्तिते दुर्बलप्रमाणेन पूर्वपक्षो नोदेतीत्याशङ्क्य निषेधति - न च तर्हीति ॥ उपलक्षणमेतत् सिद्धान्तेऽपि स्मृत्यादेः सत्त्वेन पाशुपतादिमात्रेण न पूर्वपक्ष इत्यपि द्रष्टव्यम् । ननु पाशुपतादिस्मृत्यादेरपि श्रुतिमूलत्वादप्यपरत्वं स्यादत आह - पाशुपतादेस्त्विति ॥ ननु श्रुतिपरित्यागेन स्मृतिभिः सिद्धान्तकरणे “पिपीलिकालिपिनिभा” इत्यादि पूर्वपक्ष्युक्तं सिद्धान्तिनोऽनुमतमिति स्यादित्यत आह - तिष्ठत्विति ॥ स्मृतिमात्रेण यदाऽभिमतार्थसिद्धिस्तदा किमु वक्तव्यं श्रुतिभिरिति तावच्छब्दार्थः ।

ವಿವರಣೆ - ಇದುವರೆಗೂ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (ಈ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿ) ಆ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿವೆ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವುಪಕವಾದ ಹೇತು ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತವುಪಕವಾದ ಹೇತುಗಳು ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಬರುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕಾರವು ಫಲಭೇದದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು -

೧) ತತ್ರ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ತೃತ್ಯಾ ----

೨) ಯದ್ವಾ ಅತ್ರಾನುಮಾನೇನ -----

೩) ಅಥವಾ ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಫಲೇಷು-----

೪) ಯದ್ವಾ ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣೋರನ್ವೇಷಾಂ -----

ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನಗಳು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದಲೇ ಸೂಚಿತಗಳಾಗಿವೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಕೇವಲ ಆಗಮದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೇ?

ಪರಿಹಾರ - ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನುಮಾನ ಹಾಗೂ ಆಗಮ ಎರಡರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಸ್ಮೃತ್ಯನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಮಾನಪದದಿಂದ ಆಗಮವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಆಗಮಪದದಿಂದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈಗ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರತತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಯಗ್ಗುಜುಸ್ವಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ ಭಾರತಂ ಪಂಚರಾತ್ರಕಮ್' ಎಂದು ಯಗಾದಿಶ್ರುತಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಭಾರತಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರೆ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯು ಸೇರಿದೆ. ಸ್ಮೃತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ; ಪುನಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಿದೆ. ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯಿಂದ ಅಧಿಕರಣಾಂತರದ ಆರಂಭವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಆಪೋಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇರುವ ಬರೆದ ಸಾಲಿನಂತೆ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಮೂಲವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರವೂ ಸಹ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ದೋಷಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಪ್ರಬಲವೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರಬಲವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ದುರ್ಬಲವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧ ಹೇಳಬಹುದು. ಆಚಾರ್ಯರೂ ಸಹ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಆಪ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ವೃಷ್ಟಾ ಪ್ರೋಕ್ತಮರ್ಥಂ ಕಥಂ ಶ್ರುತಿಃ |

ಓಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿನಿಘಾ ವಾರಯೇತ್ ಸರ್ವಗಾ ಹಿ ತೇ |

ಎಂದು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ -

ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಬಲವಾನಾಶ್ರಯೋ ಯದಾ |

ತದಾಪಿ ವಿಪರೀತತ್ವಂ ಶಿಷ್ಟಾಕೋಪೇ ಯಥೋದಿತಮ್ ||

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ - ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ವೇದದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ವೇದಾರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ವಾರ್ಥತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ?

ಪರಿಹಾರ - ಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲವಾದಾಗ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮೂಲವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಸೋಣ. ಇಲ್ಲೇಕೆ?

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರಾದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಗಳು ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇರುವೆಯ ಲಿಪಿಯಂತೆ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತು.

ಪರಿಹಾರ - ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹಾಗಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಹಾಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಕೈಮುಕ್ಕವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತಾವತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿವ್ವಾದಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟೊಂದು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವಾಗ ಪುನರುಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಆಪ್ತವಾಕ್ಯವು ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರೋಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪರಮಾಪ್ತವಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಬಹುವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯದ್ವಾ - ಅತ್ರಾನುಮಾನೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ತದಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ತತ್ರ ಶೈವಾಘಾಗಮೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ಭೇದಃ । ಅತಃ ಏವಾತ್ರ “ಅನುಮಾನತಃ” ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಮ್, ತತ್ರ ತು “ತೇಷಾಂ ವಚನವಿರೋಧೇ” ಇತಿ । ಯತ್ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸ್ಮೃತ್ಯ-ಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯಮಿಹ ಶಿಷ್ಯಹಿತಾಯ ವ್ಯವಹೃತಮ್, ತದತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತಾಯಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ದೃಷ್ಟಾಂತೀಕೃತಸ್ಯ ದುರಾಗಮಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪಪಾದಯಿತುಮ್ । ಅನೇನೈವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಅತ್ರ ಭಾಷ್ಯೇ ಕ್ರಗಾದಿಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ, ನ ತು ಶೈವಾದಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಥವಾ - ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಕಲ್ಪೇಽಸಂವಾದಾದಿನಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಅತಿಹೇಯತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಾಯ ದೃಷ್ಟಕಲ್ಪೇಷ್ವೇವ ಬಹುಲಂ ವಿಸಂವಾದಾದಿನಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಂವಾದಸ್ತು ಕಾಕತಾಳೀಯ ಇತಿ ಆಗಮಮಾತ್ರಾಸಾಧಾರಣನ್ಯಾಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್, ಇಹ ತು ದೃಷ್ಟಕಲ್ಪೇಷ್ವಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ, ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚೇತ್ ಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, “ನಾವೇದವಿತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ ಕಾರಣತ್ವೇ ನ ಮಾನಮಿತಿ ಅನುಮಾನಾಗಮಸಾಧಾರಣನ್ಯಾಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ । ಅತಃ ಏವಾತ್ರ “ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಟೀಕಾ, ತತ್ರ ತು “ಅವೈದಿಕಸ್ಮೃತೀನಾಮ-ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್” ಇತಿ ।

ಯದ್ವಾ - ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯೇಷಾಂ ಚ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ಸಮುಚ್ಚयेನ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಾ
 ಪೂರ್ವಕ್ಷೇ ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತ್ಯವಧಾರಣೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ತತ್ರ ತು ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ನೇತ್ಯಸಮ್ಮಭವೇನ
 ಪೂರ್ವಕ್ಷೇಽಸ್ತೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ಅತಃ ಏವಾತ್ರ ಡೀಕಾಪಾಂ - “ವಿಷ್ಣೋರೇವಾನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ
 ವಾ” ಇತಿ ಸಂದೇಹಃ, “ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವಾಭಾವಾತ್” ಇತಿ ಪೂರ್ವಕ್ಷೋಪಸಂಹಾರಶ್ಚ,
 ತತ್ರ ತು “ಯುಕ್ತಂ ನ ವಾ” ಇತ್ಯೇವ ಸಂದೇಹಃ, “ನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸಿದ್ಧವತಿ” ಇತ್ಯೇವ
 ಪೂರ್ವಕ್ಷೋಪಸಂಹಾರಶ್ಚ । ಸುಘಾಽಪಿ ಅತ್ರ “ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸಾಕ್ಷಾತ್” ಇತಿ, ತತ್ರ ತು
 “ಶಿವಪ್ರಭೃತಿನಾಮೇವ ಕಾರಣತ್ವಮ್” ಇತಿ । ನ್ಯಾಯವಿವರಣಂ ಚಾತ್ರ “ನ ಚ ರುದ್ರಾದೌ
 ಸಮಮೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್” ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.
 ಅನುಮಾನವು ಅಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.
 ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.
 ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅನುಮಾನತೋಽನ್ಯೇ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ'
 'ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ಮೃತ್ಯ-
 ಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ತೇಷಾಂ ವಚನವಿರೋಧಃ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
 ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ದುರಾಗಮಗಳು ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣಗಣಗಿವೆಯೋ ಅದರಂತೆ, ಅನುಮಾನವೂ
 ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವು ಶಿಷ್ಯರ
 ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದ-
 ಸೂಚಿತವಾದ ದುರಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಅದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ
 ಪ್ರಮೇಯವೆಂದಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಯಗಾದಿಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ
 ನತು ಶೈವಾದಿಕಮ್” “ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೆ ಯಗಾದಿಕಳೇ ಹೊರತು ಶೈವಾದಿಕಳಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.
 ಅಥವಾ ಅಧಿಕರಣಭೇದವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿನ
 ಸಂವಾದಾದಿಗಳಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
 ಅನಂತರ ಅಂತಹ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತವಾದ ಹೇಯತ್ವಬುದ್ಧಿಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು -
 ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಸಂವಾದವೇ ಕಂಡಿದೆ. ಎಲ್ಲೋ ಕೆಲವೆಡೆ ಸಂವಾದ ಕಂಡಿದ್ದರೂ ಅದು
 ಕಾಕತಾಲೀಯ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆಗಮಮಾತ್ರಸಾಧಾರಣವಾದ ನ್ಯಾಯದ

ಪುನರುಕ್ತದೋಷಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾಚಪತ್ಯಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟೊಂದು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವಾಗ ಪುನರುಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗದಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಆಪ್ತವಾಕ್ಯವು ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರೋಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಾಚಪತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪರಮಾಪ್ತರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು.

~~~~~
 • • • • •
 ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಬಹುವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯದ್ವಾ - ಅತ್ರಾನುಮಾನೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ತದಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ತತ್ರ ಶೈವಾಧ್ಯಾಗಮೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ ಇತಿ ಭೇದಃ । ಅತಃ ಏವಾತ್ರ “ಅನುಮಾನತಃ” ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಮ್, ತತ್ರ ತು “ತೇಷಾಂ ವಚನವಿರೋಧೇ” ಇತಿ । ಯತ್ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸ್ಮೃತ್ಯ-ಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯಮಿಹ ಶಿಷ್ಯಹಿತಾಯ ವ್ಯವಹೃತಮ್, ತದತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತಾಪಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ದೃಷ್ಟಾಂತೀಕೃತಸ್ಯ ದುರಾಗಮಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪಪಾದಯಿತುಮ್ । ಅನೇನೈವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಅತ್ರ ಭಾಷ್ಯೇ ಕ್ರಗಾದಿಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ, ನ ತು ಶೈವಾದಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಥವಾ - ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಫಲೇಷು ಸಂವಾದಾದಿನಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಅತಿಹೇಯತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಾಯ ದೃಷ್ಟಫಲೇಷ್ವೇವ ಬಹುಲಂ ವಿಸಂವಾದಾದಿನಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕವಿತ್ ಸಂವಾದಸ್ತು ಕಾಕತಾಳೀಯ ಇತಿ ಆಗಮಮಾತ್ರಾಸಾಧಾರಣನ್ಯಾಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್, ಇಹ ತು ದೃಷ್ಟಫಲೇಷ್ವಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ, ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚೇತ್ ಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, “ನಾವೇದವಿತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ ಕಾರಣತ್ವೇ ನ ಮಾನಮಿತಿ ಅನುಮಾನಾಗಮಸಾಧಾರಣನ್ಯಾಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ । ಅತಃ ಏವಾತ್ರ “ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಟೀಕಾ, ತತ್ರ ತು “ಅವೈದಿಕಸ್ಮೃತೀನಾಮ-ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್” ಇತಿ ।

ಯದ್ವಾ - ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣೋರನ್ವೇಷಾಂ ಚ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ಸಮುಚ್ಚयेन ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಾ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತ್ಯವಧಾರಣೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ತತ್ರ ತು ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ನೇತ್ಯಸಮ್ಮಭವೇನ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಽಸ್ತೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ಅತಃ ಏವಾತ್ರ ಟೀಕಾಃ - “ವಿಷ್ಣೋರೇವಾನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ
 ವಾ” ಇತಿ ಸಂದೇಹಃ, “ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವಾಭಾವಾತ್” ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಪಸंहಾರಶ್ಚ,
 ತತ್ರ ತು “ಯುಕ್ತಂ ನ ವಾ” ಇತ್ಯೇವ ಸಂದೇಹಃ, “ನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಯತಿ” ಇತ್ಯೇವ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಪಸंहಾರಶ್ಚ । ತುಘಾಽಪಿ ಅತ್ರ “ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸಾಕ್ಷಾತ್” ಇತಿ, ತತ್ರ ತು
 “ಶಿವಪ್ರಭೃತಿನಾಮೇವ ಕಾರಣತ್ವಮ್” ಇತಿ । ನ್ಯಾಯವಿವರಣಂ ಚಾತ್ರ “ನ ಚ ಕ್ವಾದೌ
 ಸಮಮೇತಃ ಲಕ್ಷಣಮ್” ಇತಿ ।

ಅನುವಾದ - ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.
 ಅನುಮಾನವು ಅಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.
 ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.
 ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅನುಮಾನತೋಽನ್ಯೇ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ’
 ‘ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು’ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ಮೃತ್ಯ-
 ಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ತೇಷಾಂ ವಚನವಿರೋಧಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
 ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ದುರಾಗಮಗಳು ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣಗಣಗಿವೆಯೋ ಅದರಂತೆ, ಅನುಮಾನವೂ
 ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವು ಶಿಷ್ಯರ
 ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದ-
 ಸೂಚಿತವಾದ ದುರಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಅದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ
 ಪ್ರಮೇಯವೆಂದಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಯುಗಾದಿಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ
 ನತು ಶೈವಾದಿಕಮ್” “ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರೆ ಯುಗಾದಿಗಳೇ ಹೊರತು ಶೈವಾದಿಗಳಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.
 ಅಥವಾ ಅಧಿಕರಣಭೇದವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿನ
 ಸಂವಾದಾದಿಗಳಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
 ಅನಂತರ ಅಂತಹ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತವಾದ ಹೇಯತ್ವಬುದ್ಧಿಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು -
 ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಸಂವಾದವೇ ಕಂಡಿದೆ. ಎಲ್ಲೋ ಕೆಲವೆಡೆ ಸಂವಾದ ಕಂಡಿದ್ದರೂ ಅದು
 ಕಾಕತಾಲೀಯ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆಗಮಮಾತ್ರಸಾಧಾರಣವಾದ ನ್ಯಾಯದ

ವ್ಯತ್ಯಾದನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ - ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಉಳಿದ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶಿವಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ನಾವೇದವಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನ ಆಗಮಸಾಧಾರಣವಾದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - "ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಗಮ್ಯತ್ವಾತ್" "ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಷ್ಟೇ ಗಮ್ಯವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಇದರಿಂದ ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ದುರಾಗಮಸಾಧಾರಣವಾದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು 'ಶಾಸ್ತ್ರೈಕ' ಪದವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವತೃತ್ಯಾಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - "ಅವೈದಿಕಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್" "ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣ-ಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು. ಇದರಿಂದ ಆಗಮಮಾತ್ರ ಸಾಧಾರಣವಾದ ನ್ಯಾಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಫಲಭೇದದಿಂದಲೂ ಅಧಿಕರಣಭೇದವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ - ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ವಿಷ್ಣೋರವ' ಎಂಬ ಅವಧಾರಣಾದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಸ್ವತೃತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ - ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಸಂಭವಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಇದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಹೀಗೆ ಫಲಭೇದ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - 'ವಿಷ್ಣೋರಿವಾನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಮಿ ನವಾ' 'ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ?' ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಉಪಸಂಹಾರ ಹೀಗಿದೆ - 'ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವಾಭಾವಾತ್' 'ಕಾರಣತ್ವವು ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠವಾಗದ್ದರಿಂದ' ಎಂದು. ಸ್ವತೃತ್ಯಾಧಿಕರಣ - 'ಯುಕ್ತಂ ನವಾ' ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ. 'ನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸಿದ್ಧೈತಿ' ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಉಪಸಂಹಾರ. ಸುಧೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶಂಕೆ' 'ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ' ಎಂದು. ಸ್ವತೃತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಶಿವಪ್ರಭೃತೀನಾಮೇವ ಕಾರಣತ್ವಮ್' 'ಶಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ' ಎಂದು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವೂ ಹೀಗಿದೆ - 'ನಚ ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್' 'ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿಲ್ಲ.' ಎಂದು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅನೇನೈವ = ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ, ಭಾಷ್ಯೇ = 'ಯಗ್ನುಜಃ ಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯತ್ರ = ದೃಷ್ಟಫಲದಲ್ಲಿ, ಕಾರಣತ್ವೇ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮಾನಂ ನ ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ, ಅತಃ ಏವ = ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ,
ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಂ = ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯದ್ವೇತಿ ॥ ಅस्ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಭಾಷ್ಯಂ ನೊಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ
ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಯತ್ಪ್ರವೀತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ತದಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯಮೇವೇಹ ದರ್ಶಿತಂ, ನತ್ವೇ-
ತದಧಿಕರಣಾರ್ಥತ್ವೇನೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಕಯಮನೇನ ಶಿಷ್ಯಹಿತತಾ? ಇತ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಾಂತೋಪ-
ಪಾದನೇನೇತ್ಯಾಹ - ತದಿತಿ ॥ ಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನ ಅನುಮಾನದುರಾಗಮಯೋರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭಾತಿ ।
ಅನುಮಾನಮಾತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ 'ಶಬ್ದಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಯಾತ್ । ತತ್ರ ಚ ದುರಾಗಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ
ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಮಿಹ ಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನ ಸೂಚ್ಯಮಾನಂ 'ಸಿದ್ಧಂ ಸಾಧ್ಯತಯೋಪಕಲ್ಪತೇ'
ಇತ್ಯನುಮಾನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವೇನೋಪಯುಜ್ಯತೇ । ತದನುಪಪಾದನೇ ಚೋಕ್ತೋಽರ್ಥೋ ನ ಶಿಷ್ಯ-
ಹೃದಾರೋಹತ ಇತಿ ತದ್ವರ್ಣನಂ ಶಿಷ್ಯಹಿತಕರಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಅನೇನ ಸೌತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪದಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ
ಗತಿರುಕ್ತಾ ಭವತಿ । ಅನೇನೇವೇತಿ ॥ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಭಾಷ್ಯ ಇತಿ ॥
“ಕ್ರಗ್ಯಜುಃಸಾಮ” ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯತ್ತು ಸುಧಾಯಾಮಾಗಮಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ-
ಕರಣಂ, ತತ್ತು ಪಕ್ಷಾಂತರಮಭಿಪ್ರೇತೇತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಾವತಾರಿಕಾಽ-
ಪ್ಯೇವಮೇವ ದಾತವ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ ॥

ಇದಾರ್ಣಿ “ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ರುದ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯಸ್ಯ,
ಸುಧಾಯಾಂ ಚ “ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಾರಚಯತಿ ಶೈವಾದೀತಿ” ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಸ್ಯ, “ಎವಮಾಗಮಾದನುಮಾನಾಽಽ
ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇ” ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾದೇಶ್ಚ ಸ್ವಾರಸ್ಯಾನುರೋಧೇನ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ -
ಅಥ ವೇತಿ ॥ ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ ॥ ದೃಷ್ಟಫಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಕಾರಣತ್ವೇ, ಮಾನಂ, ನ' ಇತಿ ಪದ-
ಚ್ಛೇದಃ । ಉಭಯತ್ರ ಸುಧಾಯಾಂ ತಥೋಪಲಕ್ಷ್ಯೇಽಪಿ, ಟೀಕಾಯಾಮನುಪಲಕ್ಷ್ಯಾದಾಹ - ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥
“ಶಾಸ್ತ್ರೇಕ” ಇತ್ಯೇಕಪದೇನಾನುಮಾನದುರಾಗಮಯೋರ್ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ್ವಪ್ರತೀತಿತಾವಪಿ ತಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣೇ ಅಪ್ರಸಕ್ತೇರ್ನ ತೇನೇಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ
ಕೃತಃ ।

ಏವಂ ಚ ದುರಾಗಮಮಾತ್ರನಿರಾಸಕೋ ನ್ಯಾಯಸ್ತತ್ರ, ಅತ್ರ ತು ದುರಾಗಮಾನುಮಾನನಿರಾಸಕ ಇತಿ
ನ್ಯಾಯಭೇದಾಜ್ಞೇದ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಫಲಭೇದಾದ್ ಭೇದಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥ ನ ಚ ರುದ್ರಾದೌ
ಸಮಮಿತಿ ॥ ಸಾಧಾರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರಾಥತೃತೀಯಚತುರ್ಥೇಷು ಸ್ಮೃತ್ಯನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽಭಿಪ್ರೇತ ಇತಿ ಟೀಕಾದ್ವಯಸ್ವಾರಸ್ಯಂ, ಭಾಷ್ಯಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋರೂಪಲಕ್ಷಣತ್ವಕಲ್ಪನಮೇಕಂ,

ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ನೊಪಲಕ್ಷಕತ್ವಮಿತಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಥಾನುಮಾನಪದಸ್ವಾರಸ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ನನು ಅನ್ತಪಕ್ಷೇ ತತ್ರತ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತೇನ ವಿಷ್ಣೌ ಕಾರಣತ್ವಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರಾಪಾದಕೇನಾತ್ರತ್ಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾ-
ನಿರಾಸೇಽಪಿ ಅತ್ರತ್ಯೇನ ತತ್ರತ್ಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಸಮ್ಮಭಾತ್ ಕಿಂ ತೇನೆತಿ चेन्न, ತೇನ
ಕಾರಣತ್ವಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಾವೇವ ವಿಷ್ಣೋರೇವಾನ್ಯस्याಪಿ ವೇತಿ ವಿಚಾರಾವಸರಾತ್ । ಭಾವಾರ್ಥನಯೇನ
ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನಯಸ್ಯೇವಾನೇನ ತಸ್ಯಾವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ । ದುರಾಗಮಸ್ಯಾಪ್ತೋಕ್ತವೇನಾಪ್ರಾಮಾण्याಸಮ್ಮಭಾತ್
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಾಚ್ಯೇ, ವೇದಪ್ರಾಮಾण्याಪೇಕ್ಷಯಾಽಽಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಬಲವತ್ತಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ
ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವೇನ ಚ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಾದಿತಿ ॥

ಗುರಾಜೀಯ - ನನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ
ಇತ್ಯುಕ್ತಮಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾಸತಿ “ಅನುಮಾನತೋಽನ್ಯೇ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾ” ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇನ
“ಅನುಮಾನೇನ ರೂಢಾದೇವ ಕಾರಣತಾ ಸಾಧನಸೌಲಭ್ಯಾತ್” ಇತಿ ಟೀಕಯಾ ಚ ವಿರೋಧಃ
ಸ್ಯಾತ್ । ತದನುಸಾರೇಣಾತ್ರಾನುಮಾನಮಾತ್ರನಿರಾಸಕತ್ವಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ವರಸಾದಾಹ -
ಯದ್ವೇತಿ ॥ ತರ್ಹಿ ದುರಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಪರಮೇತದಧಿಕರಣಸ್ಯಮನುಷ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಯತ್ಪ್ರತಿತಿ ॥ ಅನೇನೇವೇತಿ ॥ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತಾಯಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ದೃಢಾಂತೀ
ಕೃತದುರಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪಾದನಾಭಿಪ್ರಾಯೇನೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನ್ವೇತದಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾಸತ್ಯೇತದಧಿಕರಣೀಯಭಾಷ್ಯಟಿಕಾನುಷ್ಯಾಖ್ಯಾನಸುಧಾವಿರೋಧಃ ।
*ತತ್ರ ದುರಾಗಮನಿರಾಸಕತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ತು ಗೌಣತ್ವಾಪತ್ತೇಃ ।
ಕಿಂಚ ಅನುಮಾನಮಾತ್ರನಿರಾಸೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಏಕಪದಾಸ್ವಾರಸ್ಯಂ ಚ
ಟೀಕಾಯಾಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಪಿ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನಾನುಮಾನವದುರಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ನಿರಾಸಪ್ರತೀತೇನಾನುಮಾನ-
ಮಾತ್ರನಿರಾಸಪರಂ ಸೂತ್ರಮಿತ್ಯಸ್ವರಸಾದಾಹ - ಅಥವೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಸಾಧಾರಣಾಸಾಧಾರಣನ್ಯಾಯಭೇದ-
ವ್ಯುತ್ಪಾದಕತ್ವಾದಧಿಕರಣದ್ವಯಸ್ಯ ನ ಪೌನರುಕ್ತವಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣೇ ಆಗಮ-
ಮಾತ್ರಸಾಧಾರಣನ್ಯಾಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಅತ್ರ ಪುನರನುಮಾನಾಗಮಸಾಧಾರಣನ್ಯಾಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಿತಿ
ಪ್ರಮಾಣದ್ವಾರಕಪ್ರಮೇಯಭೇದೇನಾಧಿಕರಣಯೋರಭೇದಃ ಉಕ್ತಃ । ಇದಾನಿಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಮೇಯಭೇದೇನೈವ ಭೇದಮುಪ-
ಪಾದಯಿತುಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯುಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಅನುಮಾನದ ಅಯೋಗ್ಯತ್ವದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ.
ಸ್ಮೃತ್ಯುಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ - ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ.
ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಮಾನಪದವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ಆಗಮಪದವನ್ನೂ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದರೆ ದುರಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಯಿತಲ್ಲವೆ? ಕೇವಲ ಅನುಮಾನಮಾತ್ರದ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಕೂಡಬೇಕಾದರೆ ದುರಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಅಸಮಂಜಸ.

ಉತ್ತರ :- ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಶಿಷ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವುರಸ್ಸರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ದುರಾಗಮ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವಿದ್ದಿದ್ದರೆ 'ಶಬ್ದಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂದಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕಿತ್ತು. ಹಾಗಾದರೆ ದುರಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಏಕೆ ಸೂಚಿಸಿದರು? ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನವು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ. - ದುರಾಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ದುರಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಿದ್ಧವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ದುರಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಿಷ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವು ಸಮಂಜಸವೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದ ಕೃತ್ಯವನ್ನೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಮ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನದಿಂದಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದರೆ ಸುಧೆಯ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅನುಷ್ಠಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸುಧಾಕಾರರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವೇ ಆಗಿದೆ. ಸುಧೆಯು ಹೇಳುವಂತೆ ಪಕ್ಷಾಂತರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೂ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೂ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರವೇ ಅವತಾರಿಕೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು.

ಇಲ್ಲಿಯಂತನಕ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ 'ಅಥವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ದುರಾಗಮನಿರಾಸಕಮಾತುಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

'ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ರುದ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್' 'ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ' (ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ) 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಾರಚಯತಿ ಶೈವಾದೀತಿ' 'ಶೈವಾದಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' (ಸುಧೆಯ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯ) 'ಏವಮಾಗಮಾದನುಮಾನಾಚ್ಚ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮ್' ಹೀಗೆ ಆಗಮ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. (ಉಪಸಂಹಾರ) ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತೋರಿಸಲು ಅಥವಾ ಪಕ್ಷ ಹೊರಟಿದೆ - ಈ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಮಾತ್ರನಿರಾಸಕವಾದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು, ಇಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನನಿರಾಸಕವಾದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನ್ಯಾಯಭೇದದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಭೇದವಿದೆಯೆಂದು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗಮನೀಯ ವಿಚಾರ - ಪ್ರಥಮ ತೃತೀಯ, ಚತುರ್ಥಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೈತ್ಯ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಸುಧಾ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಮಾನಪದದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ನಾಲ್ಕನೇ ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದಲೇ ನಿರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಪುನಃ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ನಿರಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು; ಇದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರಲ್ಲವೆಂದು ಅವಧಾರಣಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ ಕಾರಣನಲ್ಲವೆಂಬ ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ನಿರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂದೇಹ ಬರುತ್ತದೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೋ? ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೋ? ಎಂದು. ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರ್ಗಶಾಖಾನಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಭಾವಾರ್ಥಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಹೇಗೆ ವೈಯುರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ವೈಯುರ್ಥ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ದುರಾಗಮಗಳು ಆಪೋಕ್ಷಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ, ಅಸಂಭವದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬರಬಹುದು. ಇದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಲು ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣವು ಸಾರ್ಥಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಸ್ವತಃಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಹೀಗೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತಿಳಿಯಬಹುದು - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶ್ಚಾರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವತಃಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶ್ಚಾರಕರಣದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಪೂಲದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣಲಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ 'ನಾವೇದವಿನಮನುತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಲಾರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಜಗತ್ಕಾರಣನು ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ರುದ್ರನೂ ಆಗಿರಬಹುದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವತಃಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷ ಹೇಳಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ.

• • • • •

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यद्यपि आगमप्रामाण्यवादिना इहाप्यसम्भवो वक्तुं शक्यः । तथाऽपि वक्ष्यमाणे श्रुतेः स्वतःप्रामाण्यविष्णुपरत्वे, समबलतां चोपेत्य कालादिभेदेन अवरुद्धं द्वयोः कर्तृत्वम्, श्रुत्यादौ “स इदं सर्वमसृजत” इति विष्णवादेः सर्वकारणत्वोक्तिः तत्कालसृज्याभिप्राया, सर्वस्रष्टृत्वयोग्यताभिप्राया वा, त्वन्मतेऽप्यागामिनि ‘असृजत’ इत्यादिनिर्देशायोगात् । श्रुतौ शिवस्य, आगमे च विष्णोः कारणतानिषेधस्तु, यथा उदितहोमादिनिन्दा अनुदितहोमादिस्तुतिपरा, तथा विष्णवादेः कारणताविधिपर इति प्राप्ते, प्रमाणत्वेनाङ्गीकृतश्रुतिपरिगृहीतया “ऋग्यजुः” इत्यादिभाष्योदाहृतया स्मृत्यैव दुरागमाप्रामाण्यमिति सिद्धान्तः । तत्र तु स्वप्रयोजकगुणप्रयुक्तस्य प्रामाण्यस्य मुख्यत्वात्, अप्रामाण्यप्रयोजकदोषाभाव-प्रयुक्तस्य तु जघन्यत्वादागमविरोधे, श्रुतेस्तद् गृहीतस्मृतेश्च न स्वार्थपरत्वम्, किन्तु विषयहागमानुसारेण अस्पष्टश्रुत्यादिनेयमिति प्राप्ते, प्रामाण्यस्य स्वतस्त्वेन सिद्धान्तः ।

ಅನುವಾದ - ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವದೋಷದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆದರಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುವವನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಭವದೋಷದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ - ಮುಂದೆ ನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಕ್ಕೆ ಸಮಬಲತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಕಾಲಾದಿಭೇದದಿಂದ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. 'ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ' 'ವಿಷ್ಣುವು ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು. ಅಥವಾ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಅವನಿಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಿವ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣು ಉಭಯಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಅಸೃಜತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ವಸ್ತುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗದು. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ, ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಉದಿತ-ಹೋಮಾದಿನಿಂದನೆಯು ಅನುದಿತಹೋಮಾದಿಗಳ ಸ್ತುತಿಪರವಾಗಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಆಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಶಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣತ್ವದಿಂದನೆಯೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕಾರಣತ್ವವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಆಗುತ್ತದೆ. ಶಿವನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣತ್ವದಿಂದನೆಯೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕಾರಣತ್ವವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಆಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣತ್ವದಿಂದನೆಯೂ ಶಿವಾದಿಗಳ ಕಾರಣತ್ವವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಂತಹ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದದ್ದು ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳು. 'ಯುಗ್ವಿಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉದಾಹೃತವೂ ಆದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೇ ದುರಾಗಮಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇಷ್ಟು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಹೀಗಿವೆ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದದ್ದು ಅಪೋಕ್ಷತ್ವವೆಂಬ ಗುಣ; ಗುಣಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದೆ. ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕವಾದದ್ದು ದೋಷ; ಇಂತಹ ದೋಷಗಳು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕದೋಷಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳ ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ವೇದಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥ

ಹೇಳುವ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ ಎಷ್ಟುವಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ; ದೋಷಾಭಾವದ ಅಧೀನವಾಗಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬಂದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತ್ವವು ವೇದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ಶ್ರುತೇ: ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇ = ಇದು ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗ, ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಎಂದರ್ಥ, ಸಮಬಲತಾಂ = ಐಕುಪತಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮಬಲತ್ವವನ್ನು, ತನ್ಮತೇ = ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವಸೃಷ್ಟಿ ಹೇಳುವ ಮತದಲ್ಲಿ, ಕಾರಣತಾಽನಿಷೇಧಸ್ತು = ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ವಿಷ್ಣಾದೇ: ಕಾರಣತಾವಿಧಿಪರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ, ವಿಷ್ಣಾದೇ: = ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ, ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತೌ ಶಿವಸ್ಯ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಯೋಜನೆ ಹೀಗಿದೆ - ಶ್ರುತೌ ಶಿವಸ್ಯ ಕಾರಣತಾನಿಷೇಧಃ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತಾವಿಧಿಪರಃ, ಆಗಮೇ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತಾನಿಷೇಧಸ್ತು ರುದ್ರಸ್ಯ ಕಾರಣತಾವಿಧಿಪರಃ ಎಂದು, ಉದಿತಹೋಮಾದಿ = ಇಲ್ಲಿ ಆದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅನುದಿತಹೋಮದ ನಿಯಮವನ್ನು, ಅನುದಿತಹೋಮಾದಿ = ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಉದಿತಹೋಮದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅವಾಗ ವಾಕ್ಯದ ಯೋಜನೆ ಹೀಗೆ - 'ಯಥೋದಿತಹೋಮನಿಂದಾಯಾ ಅನುದಿತಹೋಮಸ್ತುತೌ ತಾತ್ರರ್ಯಮ್ ಅನುದಿತಹೋಮನಿಂದಾಯಾ ಉದಿತಹೋಮಸ್ತುತೌ ತಾತ್ರರ್ಯಂ ತಥಾ' ಎಂದು । ಶ್ರುತಿಪರಿಗೃಹೀತಯಾ = ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮಾನಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜಕಗುಣಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ = ಸ್ವಂ = ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತಃ ಯೋ ಗುಣಃ ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ । ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕ-ದೋಷಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ = ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತಃ ಯೋ ದೋಷಃ ತಸ್ಯ ಯೋ ಅಭಾವಃ ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಯತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಸ್ಯ । ಸ್ಮೃತೇ: = 'ಯಗ'ಯಜುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ, ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯಥಪೀತಿ । ಪಾಶುಪತಾಧ್ಯಾಗಮಾನಾಂ ಪರಮಾಸರ್ವಜ್ಞಪಶುಪತ್ಯಾದಿಪ್ರಣೀತತ್ವೇನ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ರೂಢಾದೇವ ಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತೆಃ ನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ವಾ, ಪ್ರಾಗುಕ್ತ-ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟಿಕೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ವಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ಇತಿ ॥ “ನ ವिलक्षणत्वात्” ಇತ್ಯತ್ರ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ, “ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್” ಇತ್ಯಾದೀ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮುಪೇತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ‘ಸಮಬಲತಾಂ’ ಪಾಶುಪತಾದಿನಾ ‘ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ’ ಶ್ರುತ್ಯಾಗಮಯೋಃ । ತತ್ತತ್ಕಾಲೇತಿ ॥ ಯಥಾ “सर्वेभ्यः कामेभ्यो दर्शपूर्णमासौ” ಇತ್ಯತ್ರ ಸರ್ವಶಾಬ್ದಃ ಪೋಗ್ಯಸರ್ವಕಾಮಪರಃ, ತಥೇತಿ ಭಾವಃ । ಸಂಕ್ಷೋಚಾಪತ್ತೋಹ - ಸರ್ವೇತಿ ॥ ತ್ವನ್ಮತ ಇತಿ ॥ ಅಸಂಕ್ಷುಚಿತಸರ್ವಸ್ಮಶ್ರುತ್ವಾದಿಮತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಲಙೋ ಭೂತಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥

यथा उदितेत्यादि ॥ द्वितीये “नामरूपधर्मविशेषनिन्दाऽशक्तिसमाप्तिवचन-
प्रायश्चित्तान्यार्थदर्शनाच्छाखान्तरेषु कर्मभेदः स्यात्” इत्यन्तिमेऽधिकरणे
अनेकशाखास्वाम्नातं अग्निहोत्रादिकं भिन्नमभिन्नं वेति विशये, नामरूपादिभेदात्,

“प्रातः प्रातरनृतं ते वदन्ति पुरोदयाज्जुहति येऽग्निहोत्रम् ।

दिवा कीर्त्यमदिवा कीर्तयन्तः सूर्यो ज्योतिर्न तदा ज्योतिरेषाम्” इति,

“यथाऽतिथये प्रदुतायान्नं हरेयुस्तादृक्कथमुदिते जुहोति” इति च शाखा-
भेदेनोदितानुदितहोमनिन्दाश्रवणाच्च भिन्नमिति प्राप्ते एकस्यां विहितस्य कर्मणः
शाखान्तरे पुरुषान्तरं प्रति विधिसम्भवात्, निन्दायाश्च “न हि निन्दा निन्वं
निन्दितुं प्रवर्तते, अपि तु विधेयं स्तोतुम्” इति तत्तच्छाखा-
विहितकर्मस्तुतिपरत्वेनोपपत्तेः न कर्मभेद इति सिद्धान्तितं “एकत्वेऽपि पराणि”
इति सिद्धान्तसूत्रे । तथा च तत्र यथेतरनिन्दा तत्तद्विधेयस्तुतिपरा, तथेहा-
पीत्यर्थः ।

तथा च पूर्वसूत्रे “अस्य” इत्यस्य विष्णुसृज्यप्रपञ्चमात्रपरताया वाच्यत्वेन
कतिपयपदार्थमात्रकर्तृत्वस्य शिवादावपि सत्त्वात् लक्षणमतिव्याप्तमिति वा,
वक्ष्यमाणदिशा सर्वकर्तृत्वे असम्भव इति वा पूर्वपक्ष्याशय इति भावः । एतेन
“तर्हि पाशुपतादिशास्त्रेण रुद्रादेः कारणत्वं स्यात्” इति टीका,
आगमावष्टम्भपूर्वपक्षसुधा चैवमेव वर्णनीयेत्युक्तं भवति ।

यदत्राह कश्चित् - “सदेव सोम्य” इत्यादिकारणवाक्यस्थावधारणेन
कर्त्रन्तरव्यवच्छेदात्, “एकमेवाद्वितीयं” “द्यावाभूमी जनयन् देव एकः”
इत्यादावेकत्वोक्त्या नानाकर्तृकत्वस्य जगतो निषेधाच्च कालादिभेदेनानेककर्तृत्व-
पूर्वपक्षो युक्त इति, तत्र, तस्य श्रौतविष्णुकारणतामात्रपरत्वेन वा,
तत्कर्तृकसृष्टिदशायां कर्त्रन्तरनिरासपरत्वेन बोधपत्तेः । अन्यथा निरवकाश-
स्मृतिप्रामाण्यविरोधादिति ।

श्रुतीति ॥ श्रुतिसमानार्थत्वं तत्परिगृहीतत्वम् । श्रुतौ हि “न ब्रह्मा न च
शङ्करः” “नावेदवित्” इत्यादिना शिवादिकारणत्वं तच्छास्त्रप्रामाण्यं च निरस्यत

इति भावः । इदं च स्मृतित्वाविशेषात् कथमनया शैवस्मृतेरप्रामाण्यमिति शङ्कापनोदाय प्राबल्यार्थम् ।

ननु वेदस्य तुल्यबलतां मन्वानः कथं तदनुगृहीतस्मृतेः प्राबल्यं उपेयादिति चेत्, अनेकत्वप्रयुक्तप्राबल्ये तात्पर्यात् । यद्वा - अस्याः स्मृतेरप्रामाण्यशङ्कापनोदाय “इतिहासपुराणः पञ्चमो वेदानां वेदः” इति पञ्चमवेदत्वेन श्रुतिपरिगृहीतत्वमुक्तम् । तथा च तुल्यबलत्वेऽपि तदुक्तार्थस्य ग्राह्यत्वात् तत्र च दुरागमाप्रामाण्यस्योक्तत्वाच्च तेन रुद्रादेः कारणत्वमिति भावः ।

ननु “न हि निन्दा” इति न्यायात्प्रागुक्तदिशाऽस्यापि वचनस्य ऋगादिप्रामाण्यविधिपरत्वं, न त्वागमाप्रामाण्यपरत्वमिति चेन्न, कल्पकाभावात् । उदितहोमादौ तु द्वयोरपि विहितत्वेनैकस्यापि बाधायोक्तया कल्पनम् । न चागमाप्रामाण्यमेव कल्पकम्, तस्य “हेतुदर्शनाच्च” इति जैमिनिस्मृतोक्तन्यायेन विप्रलम्भमूलत्वेनाप्युपपत्तेः । न चैतद्वचनवदागमः श्रुत्यनुगृहीतः, प्रत्युत तद्विरुद्धः । एतदप्याह - श्रुतिपरिगृहीतयेति ॥ एवमागमाप्रामाण्येन सिद्धान्ते कथं तत्र तेन पूर्वपक्ष इत्यत आह - तत्र त्विति ॥ अत्रोक्तमागमाप्रामाण्यमयुक्तमासोक्तत्वादिति तत्प्रामाण्यमुपेत्य, तत्प्रामाण्यस्य बलवत्त्वेन पूर्वपक्ष इत्यर्थः । दोषाभावेति ॥ ‘श्रुत्यादेः प्रामाण्यस्य’ इति योज्यम् । ‘स्मृतेः’ “ऋग्यजुः” इत्यादिस्मृतेः । यद्वा - पञ्चरात्रादिस्मृतेश्चैत्यर्थः । तथा चागमानुसारेण श्रुत्यादेर्नयने रुद्रादेरेव कारणत्वं प्राप्तं न विष्णोरित्यसम्भवो लक्षणस्येति पूर्वपक्षाय इति भावः ॥

गुरुराजीय - ननु समुच्चयेन लक्षणस्यातिव्याप्त्या पूर्वपक्षकरणमयुक्तं पूर्वपक्षिणा शैवाद्यागमाप्रामाण्याङ्गीकारेण तत्र विष्णोः कारणत्वनिषेधेना सम्भवस्यैव वक्तुं शक्यत्वादित्यभिप्रायेण शङ्कते - यद्यपीति ॥ “वक्ष्यमाणे श्रुतेः स्वतः प्रामाण्यविष्णुपरत्वे” इति द्वितीयादिवचनम् । वक्ष्यमाणं यत् श्रुतेः स्वतः प्रामाण्यं तच्चाभ्युपेत्येति सम्बन्धः । तथा च पूर्वपक्षिणा श्रुतिप्रामाण्याङ्गीकारादेशकालव्यवस्थयाऽविरोधसम्भवाच्चातिव्याप्त्या पूर्वपक्षो युक्त इति भावः । ननु द्वयोः कर्तृत्वे विष्णोः सर्वकारणत्वप्रतिपादकश्रुतिविरोध इत्यत आह - श्रुत्यादाविति ॥

ನನ್ವೇವಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪಃ ಸ್ವಾದಿತೃತ ಆಹ - ಸರ್ವೇತಿ ॥ ನ ಕೇವಲಂ ಮಯೇವ ಸರ್ವಶಬ್ದಗತಿರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ । ಕಿಂತು ತ್ವಯಾಪಿ । ಅನ್ಯಥಾ ಅಗಾಮಿಸರ್ಜನಸ್ಯಾಕೃತತ್ವಾದಸೃಜತೇತಿ ಭೂತನಿರ್ದೇಶೋ ನ ಸ್ವಾದಿತೃತಾಹ - ತ್ವನ್ಮತೇಽಪೀತಿ ॥ ನನು ರೂಪಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ತನ್ನಿವೇಧಕಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಚ ತನ್ನಿವೇಧಕಶೈವಾಧಾಗಮವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಶ್ರುತಾವಿತೃತಾದಿ ॥ ಅತ್ರ ಶ್ರುತೌ ಶಿವಸ್ಯಾಗಮೇ ಚ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವನಿವೇಧಸ್ತು ವಿಷ್ಣವಾದೇಃ ಕಾರಣತಾವಿಧಿಪರ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ । ತತ್ರ ವಿಷ್ಣವಾದೇರಿತ್ಯತ್ರಾದಿಪದೇನ ರೂಪಾದೇಃಪರಿಗ್ರಹಃ । ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತೌ ಶಿವಸ್ಯ ಕಾರಣತಾನಿವೇಧೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತಾವಿಧಿಪರಃ ಆಗಮೇ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತಾನಿವೇಧಸ್ತು ರೂಪಸ್ಯ ಕಾರಣತಾವಿಧಿಪರ ಇತಿ ಯೋಜನಾ ।

ನನು ಅನ್ಯನಿವೇಧಸ್ಯಾನ್ಯವಿಧಿಪರತ್ವಮದೃಶ್ಯಂ ಕಥಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯಥೇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಾದಿಶಬ್ದೇನಾನುದಿತಹೋಮನಿಂದಾಪರಿಗ್ರಹಃ । ದ್ವಿತೀಯೇನೋದಿತಹೋಮಾದಿ-ಸ್ತುತಿಸಂಕ್ಷರಃ । ತತಶ್ಚ ಯೋದಿತಹೋಮನಿಂದಾಪಾ ಅನುದಿತಹೋಮಸ್ತುತೌ ತಾತ್ಪರ್ಯಮನುದಿತಹೋ-ನಿಂದಾಪಾ ಉದಿತಹೋಮಸ್ತುತೌ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ವಪ್ರಯೋಜಕೇತ್ಯಾದಿ ॥ ಸ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತೋ ಯೋ ಗುಣಃ ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತೋ ಯೋ ದೋಷಃ ತಸ್ಯ ಯೋ ಅಭಾವಃ ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಯತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಸ್ಯಾಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ । ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವವಿರೋಧ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕದೋಷಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾದಮುಖ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ಅತ್ರಾಘಃ ಪಕ್ಷಃ ಸೂತ್ರಾನುಸಾರೇಣ “ಶೈವಾಧಾಗಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತೇ” ಇತ್ಯನುಬಾಲ್ಯಾನಾನುಸಾರೇಣ ಏತತ್ಸೂತ್ರಸಿದ್ಧಾಂತಭಾಷ್ಯ ತಥೈಕಾನುಸಾರೇಣ ಚ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಭಾಷ್ಯಮಾತ್ರಾನುಸಾರೇಣ । ತೃತೀಯಃ “ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ ಶೈವಾಧಾಗಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತೇ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಾನುಬಾಲ್ಯಾನತಥೈಕಾನುಸಾರೇಣ । ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ಗತಾರ್ಥತಾಪರಿಹಾರೋ ಮೂಲ ಏವ ಸ್ಪಷ್ಟಃ । ದ್ವಿತೀಯಾದೌ ತು ತನ್ಮಾಪೇನೈವಾನ್ಯಧಿಕಾಶಾಕ್ಷಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಗತಾರ್ಥತ್ವಂ ದ್ರಶ್ಯಮ್ । ಚತುರ್ಥಸ್ತು ಲೋಕಾನುಸಾರೇಣೇತಿ ದ್ರಶ್ಯಮ್ ।

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದರು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸೆ - ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಪರಮಾಪ್ತನೂ ಆದ ಪಶುಪತಿಯು ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂತಹ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ಯಾರು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; ಹೊರತು ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಂತೆಯೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು - ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಆವಾತತಃ ಹೇಳಿದ ದೋಷ; ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜೀವವಿಶೇಷನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೊಡುವಾಗ ಅಲೌಕಿಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಆಶಯ. ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಧರ್ಮಿಯೇ ಬೇಡವೆಂಬ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರನಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗುತ್ತದೆ.

ನೀವು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅಸಂಭವಶಂಕೆಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಅದರಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಭವ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಾಗ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಏನು ಕಾರಣ?

ಸಮಾಧಾನ - ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿವೆ -

೧) ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ೨) ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ವಿಷ್ಣುವರಗಳೇ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೂ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ. (ಈ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಂಗೀಕೃತ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.) ೩) ಶ್ರುತ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮಬಲತ್ವವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ ಕಾರಣರಾದರು. ೪) ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಶ್ರುತಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ದೇಶಭೇದದಿಂದ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ. ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ್' ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಬೇಕು. - 'ಸರ್ವೇಭ್ಯಃ ಕಾಮೇಭ್ಯೋ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಮ' ಎಂದು ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬಹುದು - ವಿಷ್ಣು ಹಾಗು ಶಿವ ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುವು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ ಕಾರಣನಾಗಲು ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಅಲ್ಲ. ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಸರ್ವ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹೀಗೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಅವಾಗ 'ಅಸೃಜತ್' ಎಂಬ ಮಾತು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಭೂತಾರ್ಥವಾದ ಲಜ್ಞೆ ಲಕಾರವು ಭವಿಷ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವೂ ಸಹ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿಯೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರುದ್ರನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ವೇದಾದ್ಯಾಗಮವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ -

ನಾಮರೂಪವಿಶೇಷನಿಂದಾಶಕ್ತಿ ಸಮಾಪ್ತವಚನಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾ-

ನ್ಯಾರ್ಥದರ್ಶನಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಂತರೇ ಕರ್ಮಭೇದಃ ಸ್ಯಾತ್ (೨-೩-೨)

ಸಂಶಯ - ಕಾಲಕ ಕಾಲಾಪಕ ಕಾಣ್ವ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ತೃಪ್ತೀಯ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೋ? ಒಂದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಬೇರೆಬೇರೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಾಮ, ರೂಪ, ಧರ್ಮ, ಇವುಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕಾಲಕ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ಕಾಲಾಪಕ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಾಮಭೇದ ಇರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ರೂಪಾದಿಭೇದಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ನಿಂದಾವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಾದಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಭೇದವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ - "ಪ್ರಾತಃ ಪ್ರಾತರನ್ಯತಂ ತೇ ವದಂತಿ ಪುರೋದಯಾಚ್ಚ ಜುಹ್ವತಿ ಯೇಗ್ನಿಹೋತ್ರಮ್" । ದಿವಾ ಕೀರ್ತ್ಯಮದಿವಾ ಕೀರ್ತಯಂತಃ ಸೂರ್ಯೋ ಜ್ಯೋತೀರ್ನತದಾ ಜ್ಯೋತೀರೇಷಾಂ" ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಯಾರು ಹೋಮಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಅನುದಿತಹೋಮವನ್ನು ನಿಂದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ 'ಯಥಾಽತಿಥಯೇ ಪ್ರದ್ಯುತಾಯಾನ್ಮಂ ಹರೇಯುಸ್ತಾದ್ವತ್ಯದ್ಯದುರಿದತೇ ಜುಹೋತಿ' 'ಯಾರು ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಅನಂತರ ಹೋಮಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಹಸಿದು ಅತಿಥಿಗಳ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವರಾಗುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಉದಿತಹೋಮವನ್ನು ನಿಂದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಉದಿತಹೋಮದ ಅನುದಿತಹೋಮದ ನಂದೆಯು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಪೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಶಾಖಾಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇರೆಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವು ಬೇರೆಬೇರೆ ಪುರುಷರಿಗೆ ಹೊರತು. ಒಬ್ಬನೇ ಪುರುಷನಿಗಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಕರ್ಮವು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ, ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಕರ್ಮವು ಬೇರೆ ಪುರುಷನಿಗೆ ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ನಿಂದಾಶ್ರವಣಾದಿಂದಲೂ ಕರ್ಮಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ನಹಿ ನಿಂದಾ ಅನಿದ್ಯಂ ನಿಂದಿತುಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ, ಅಪಿತು ವಿಧೇಯಂ ಸ್ತೋತುಮ್' 'ನಂದೆಯು ಅನಿದ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ನಿಂದಿಸಲು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ವಿಧೇಯವನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಲು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಉದಿತಹೋಮದ ನಂದೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅನುದಿತಹೋಮವನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಅನುದಿತಹೋಮದ ನಂದೆಯು ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉದಿತಹೋಮವನ್ನು

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಯಾ ಶಾಖೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವರು ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಪುರುಷರು ಬೇರೆಯಾದರೂ ಕರ್ಮವು ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದರ ನಿಂದೆಯು ಇನ್ನೊಂದರ ವಿಧಿಪರವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಶಿವನಿಗೆ ನಿಂದಿಸಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಸಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಿವನಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಸ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವು ವಿಷ್ಣು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅಪ್ಪನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದಂತಾಯಿತು. ರುದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕಾರಣತ್ವ (ಕತಿಪಯಪದಾರ್ಥಕಾರಣತ್ವ) ಇರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತರ್ಹಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ರುದ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ 'ಹಾಗಾದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರಣತ್ವ ಬರಬೇಕಾದೀತು' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಆಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸುಧಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಕೆಲವರ ಅಕ್ಷೇಪ - 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣಾದಿಂದ ಇತರರನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು "ವಿಕರ್ಮೇವಾದ್ವಿತ್ತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬಲ್ಲಿ "ದ್ವಾಭೂಮೀ ಜನಯನ್ ದೇವ ವಿಕಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕಪದದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣರು ಅನೇಕರಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಲಾದಿಭೇದದಿಂದ ಅನೇಕಕರ್ತೃತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಆಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪರಿಹಾರ - ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇತರರು ಕಾರಣರಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅಂತಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ದುರಾಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. 'ಶ್ರುತಿಪರಿಗೃಹೀತ' ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲದರೂ 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಾನಚ ಶಂಕರಃ' 'ನಾವೇದವಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶಿವಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಪಾಶುಪತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಶ್ರುತಿಪರಿಗೃಹೀತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಪಾಶುಪತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಮಾನಾರ್ಥಕವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಸ್ಮೃತಿ ಹಾಗು ವೇದಗಳನ್ನು ಸಮಾನಬಲವೆಂದು ಯಾರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೋ, ಅವನು ಶ್ರುತ್ಯನುಗ್ರಹವಿರುವ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ?

ಉತ್ತರ :- ಅನೇಕವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ "ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಃ ಪಂಚಮೋ ವೇದಾನಾಂ ವೇದಃ" ಎಂಬಂತೆ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗು ಪುರಾಣಗಳು ಪಂಚಮವೇದವೆನಿಸಿವೆ. ಈಗ 'ಶ್ರುತಿಪರಿಗೃಹೀತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಮೃತಿಯು ಪಂಚಮವೇದವೆಂದು ಪರಿಗೃಹೀತವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಪಂಚಮವೇದವೆನಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕೆಯ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದದಿಂದ ಸಮಾನಬಲವುಳ್ಳದ್ದಾದರೂ ವೇದಾರ್ಥದಂತೆ ಸ್ಮೃತಿಯ ಅರ್ಥವೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವೇ ಆಯಿತು. ಅಂತಹ ಪಂಚರಾತ್ನಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದುರಾಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ನಹಿ ನಿಂದಾ ಅನಿದ್ಯಂ ನಿಂದಿತುಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಅಪಿತು ವಿಧೇಯಂ ಸ್ತೋತುಮ್'" ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಋಗಾದಿವೇದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೊರತು ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೆ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಉದಿತಹೋಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದಿತಹೋಮ ಅನುದಿತಹೋಮ ಎರಡೂ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬಾಧೆ ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ 'ನಹಿ ನಿಂದಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ತೋತ್ರಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಆಗಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಕಲ್ಪವಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಎರಡೂ ವಿಹಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಉದಿತಹೋಮಾದಿಗಳಂತೆ ಎರಡನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- 'ತಸ್ಯ ಹೇತುರರ್ತನಾತ್' ಎಂದು ಜೈಮಿನೀಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಆಗಮವು ವಿಪ್ರಲಂಭಮೂಲವೆಂದೂ ಸಹ ಹೇಳಬಹುದು. ದುರಾಗಮಗಳು ಶ್ರುತ್ಯನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಸಹ 'ಶ್ರುತಿಪರಿಗೃಹೀತಯಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಶ್ರುತಿಪರಿಗೃಹೀತವಲ್ಲದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ದುರಾಗಮಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ?

ಉತ್ತರ :- 'ಅತ್ರೋಕ್ತಾಗಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಅಯುಕ್ತಮ್ ಅಪೋಕ್ತತ್ವಾತ್' ಅಪೋಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಆಗಮದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅಪೋಕ್ತತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಮದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೇದಗಳು ದೋಷಾಭಾವವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ದುರ್ಬಲಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅಲ್ಲ. ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅಸಂಭವದೋಷ ಹೇಳುವುದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಹೊರತು ದೋಷಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದರ ಅಧೀನವಲ್ಲದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ವೇದದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆಗಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಮಾಣ್ಯವೇ ವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಭವದೋಷವನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಿಗೆ ಸಮನುಬಲವಿರುವುದರಿಂದ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

किञ्चास्य समन्वयप्रस्तावाय उक्तलक्षणे ब्रह्मणि प्रमाणप्रतिज्ञार्यत्वेन स्वपक्ष-
साधकोपन्यासपरत्वात्, तस्य च समन्वयोपपादकाविरोधव्युत्पादनाय
बाधकोद्धारपरत्वात् द्वयमर्थवत् । अनुमानस्य त्वतिदुर्बलत्वान्न पृथङ्निरासः ।
“रचनानुपपत्तेश्च नानुमानम्” “पत्युरसामञ्जस्यात्” इत्यादौ तु
प्रधानस्याचेतनत्वात्, शिवादेश्च जननादिदोषवत्त्वात् न कर्तृत्वयोग्यतेति वक्ष्यते,
न तु तत्तदागमाप्रामाण्यमिति न तेनापि पुनरुक्तिः । एवमन्यत्रापि यथासम्भवं
पौनरुक्त्याशङ्क समाधेया ॥

ಅನುವಾದ - ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಗರ್ವಾತ್ಮವಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಬಲಕಾರಣ ಹೀಗಿದೆ
- ಮುಂದಿನ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಮಾಡುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡಕ್ಕೂ ಪೂರಕವಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ-ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ, ದುರುದ್ದಿಗಳೂ ಆಗಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಉಪಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರವೇ ಮುಂದಿನ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಾಯ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾವಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲೂ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕೋಪನ್ಯಾಸಪರವಾಯಿತು.

ಆದರೆ ಸ್ಕೃತ್ಯಧಿಕರಣವು ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಪರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತಹದ್ದು ಯುಕ್ತಿಸಮಯಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ಆ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಕೃತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಪರವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬರುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧಿಕರಣವನ್ನೇಕೆ ರಚಿಸಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನವು ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಸ್ಕೃತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವಾಗುವಾಗಲೇ ಅದೂ ಸಹ ನಿರಾಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಸ್ಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ರಚನಾನುಪಪತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಮತ್ತು ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ರಚನಾನುಪಪತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಪಾಶುಪತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಉತ್ತತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಕ್ತೀಯ ಆಗಮದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ ನೀವು ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೆ ?

ಉತ್ತರ :- ತಪ್ಪು. ಆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ರಚನಾನುಪಪತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಡತ್ವವನ್ನು ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಜನನಾದಿದೋಷಗಳನ್ನು ಉತ್ತತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಗೆ ಜನನಾದಿದೋಷಗಳನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ಕೃತ್ಯಾಧಿಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ

ಉತ್ತರಸುಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಯಥಾಯೋಗ್ಯ-
ವಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅಸ್ಯ = ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪ್ರಾಧಿಕರಣದ, ಪ್ರಸ್ತಾವಾಯು = ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೋಸ್ಕರ,
ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ತಸ್ಯ = ಸ್ವತ್ವಾಧಿ-
ಕರಣಕ್ಕೆ, ದ್ವಯಮ್ = ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪ್ರಾಧಿಕರಣ, ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣಗಳೆರಡೂ,
ಅರ್ಥವತ್ = ಸಾರ್ಥಕಗಳಾಗಿವೆ, ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ = ೧) ಬೇರೆ ಅಂಶದಲ್ಲೂ ೨) ಬೇರೆ
ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಅಸ್ತು ಬೋಧಯಂತಿವ್ಯಾಸಿನಿರಾಸಕತ್ವಂ ವಾ ಅಸಮ್ಮಬನಿರಾಸಕತ್ವಂ ವಾ,
ಸರ್ವಥಾ ದ್ವಯಮಪಿ ಸಾರ್ಥಕಮಿತ್ಯಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || 'ಪ್ರಸ್ತಾವಾಯು' ಪ್ರಾರಂಭಾಯ | ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ
ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾಪ್ರತಿಜ್ಞಾನೇ, ಉಕ್ತಮಾದಿಭಿರೇವ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಮುಕ್ತರಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ,
ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ ತತ್ಪರತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಗ್ರೇತನಮಸಂಜ್ಞಿತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ | एवं ಚ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಕಾಯಾಮಿಹಾತಿವ್ಯಾಸ್ಯಸಮ್ಮಬಾಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕರಣಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ನವಾಗಮಮೂಲಕಾತಿವ್ಯಾಪ್ಯಸಮ್ಮಬವಲಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ್ವಯನಿರಾಸಾಯಾಧಿಕರಣದ್ವಯವತ್ ಅನು-
ಮಾನಮೂಲಕತದ್ವಯವಲಕಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ್ವಯನಿರಾಸಾಯಾಪ್ಯಧಿಕರಣದ್ವಯಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -
ಅನುಮಾನಸ್ಯ ತ್ವಿತಿ || ಅತಃ ಏವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಕಾಯಾಮಾಗಮಮೂಲಕಾತಿವ್ಯಾಸಿಪಕ್ಷಮುಕ್ತವಾ
ಯದ್ವಾ - "ಸಹ ಮಾನೇನಾನುಮಾನೇನ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸಮಮ್ | ತಥಾ ಚಾತಿವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯಾಪಾತತಃ"
ಇತ್ಯಾದಿನಾಽನುಮಾನಮೂಲಕಾಸಮ್ಮಬಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽಪಿಹಿವೋಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಯದ್ವಾ - ಪ್ರಾಗುಕ್ತದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಕಾರಣೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-
ಶಾಸ್ತ್ರಾನಿರಾಸಲಾಭೇಽಪಿ, ಪಕ್ಷಾಂತರೇಷ್ವಲಾಭೇನ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್
ಜಗತ್ಕಾರಣೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯ ಪೃಥಗ್ನಿರಸನೀಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅನುಮಾನಸ್ಯ ತ್ವಿತಿ ||
ನವೇವಮಪಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಿಕರಣೇ ಸಾಕ್ಷ್ಯವಸ್ತುತಃ, ಪಾಶುಪತಾಧಿಕರಣೇ ಪಾಶುಪತವಸ್ತುತಃ
"ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮ್ಮಬಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಶಾಕ್ತೇಯಾಗಮಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರಾಸಾತ್ ಪೌನರುಕ್ತವಿತ್ಯತ ಆಹ
- ರಚನೇತಿ || ನವೇವಮಪಿ "ಶ್ರುತೇಸ್ತು ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ತರ್ಕಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಕ್ತೇಸ್ತೇನ
ಗತಾರ್ಥಮಿದಮ್, ಅತ್ರಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ನಿರಾಸೇಽಪ್ಯನುಮಾನಾಂಶೇ ಗತಾರ್ಥತ್ವಾಪರಿಹಾರಾದನೇನ ತಸ್ಯ
ಗತಾರ್ಥತ್ವಾಚೇತ್ಯತ ಆಹ - ಏವಮಿತಿ || "ಶ್ರುತೇಸ್ತು" ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನೇನ ಪೌನರುಕ್ತವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾ,
ಅತ್ರ ತರ್ಕಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವನಿರಾಸಸ್ತತ್ರ ಬಾಧಕತ್ವನಿರಾಸ ಇತಿ ಸಮಾಧೇಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತಃ ಏವ

ತತ್ರ ಭಾಷ್ಯ - “ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾच्च न युक्तिविरोधः” इति । वक्ष्यते च ग्रन्थकृताऽपि “शास्त्रयोनी ब्रह्मण्यसाधकस्यापि तर्कस्य बाधकत्वात्” इत्यादि । यद्वाऽधिकरणान्तरेष्वपि गतार्थत्वाशङ्कासमाधाने ऊहनीये इत्याह - एवमिति ॥ प्रदर्शितश्च पूर्वत्र तत्प्रकारः । उत्तरत्रापि यथास्थानं तत्र तत्र दर्शयिष्यामः ।

गुरुराजीय - तृतीयपक्षे तेनास्यागतार्थत्वेऽप्यनेन तद्वतार्थं भवेदेव तन्यायभेदमात्रेण निरस्तस्य पुनर्निरासायोगादित्यत आह - किञ्चेति ॥ यद्वा पक्षचतुष्टयेऽप्यधिकाशङ्कायाः प्रवृत्तेर्न गतार्थत्वमित्युक्तं प्रकारान्तरेणापि गतार्थतां परिहरति - किञ्चेति ॥ यद्वेत्युक्तावस्यापि पूर्वोक्तपक्षचतुष्टयपक्षसमत्वप्रतीतिः स्यादित्यतः किञ्चेत्युक्तम् । यद्वा पक्षचतुष्टयस्य सूत्राधाररूढत्वादस्य च तदारूढत्वेन स्पष्टमप्रतीतेस्तदपेक्षया वैलक्षण्यद्योतनाय यद्वेत्यनुक्त्वा किं चेति वैलक्षण्यप्रयोगः । एतदभावे तस्योक्तौ विरोधशङ्कासमाधानरूपस्यानुत्थानादेतदनन्तरं च तस्योपमर्देनैव पूर्वपक्षोत्थानादुभयोः सार्थक्यमिति भावः ।

नन्वेवमनुमानस्यापि कारणे प्रामाण्यस्य कण्ठतो निराकरणार्थमप्यधिकरणा-
न्तरमारम्भणीयं स्यादित्यत आह - अनुमानस्येति ॥ अधिकरणान्तरेणापि पौनरुक्त्यं न्यायवैषम्यप्रदर्शनमुखेन परिहरति - रचनेति ॥ तथाऽपि “इतर-
व्यपदेशात्” इत्यादौ पौनरुक्त्यमित्यत आह - एवमिति ॥ नन्वेवमपि समयपादे समयनिरासात् तेन गतार्थत्वं स्यादित्यतो वाह - एवमिति ॥ तथाऽपि प्रपञ्चप्रपञ्चकभावाङ्गीकाराच्च गतार्थत्वमिति भावः ।

ವಿವರಣೆ - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಕವಾಗಿದೆ, ಸ್ವತಂತ್ರಾಧಿಕರಣ ಅಸಂಭವನಿರಾಸಕವಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಮಾಧಾನ. ಈಗ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಕ ಮತ್ತು ಅಸಂಭವನಿರಾಸಕವಾಗಲಿ, ಆದರೂ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ, ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಮನ್ವಯವೂ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಶಾಸ್ತ್ರ-
ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಅವಾಗ ಮಾತ್ರ ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಶೇಷಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅಸಂಭವಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯು ಬಹಳ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲ; ಅಸಂಭವವನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಪರ' ಎಂದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಸ್ಕೃತಿಮೂಲಕವಾದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಕೃತಿಮೂಲಕವಾದ ಅಸಂಭವನಿರಾಸವನ್ನು ಸ್ಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಮೂಲಕವಾದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಹೊರಟಂತೆ ಅನುಮಾನಮೂಲಕವಾದ ಅಸಂಭವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಡಲಿ?

ಉತ್ತರ :- ಕೇವಲ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಪುನಃ ಅದನ್ನೇ ವಿವರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ಸ್ವಪ್ರವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ - ಆಗಮವು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅನುಮಾನವು ದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ತನಮೂಲಕವಾಗಿ ಬರುವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸಂಭವಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣ ಸಾಕು. ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಮ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಮೂಲವಾದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಯದ್ವಾ ಸಹ ಮಾನೇನಾನುಮಾನೇನ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಮಮ್' । ತಥಾ ಚ ಅತಿವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯಾವಾತತಃ'' ಎಂದು. ಇದರ ವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ "ನಚ ರುದ್ರಾದಿಶ್ಚ ಸಮಮೇತಲಕ್ಷಣಮ್" "ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಈ ಲಕ್ಷಣ ಸಮಾನ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಮಮ್' = 'ಸ + ಮ' ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ. 'ಮಾನೇನ ಸಹ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಮಮ್' ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮವು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಾತ್ಮ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಕೇವಲ ಆಪಾತತಃ ಹೊರತು ಅಸಂಭವವೂ ಇದೆ. (ಸಮಶಬ್ದದಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದರೆ ಅಸಂಭವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ಅನುಮಾನಮೂಲಕವಾದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸಂಭವಗಳ ನಿರಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ಕೃತಿಮೂಲಕವಾದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸಂಭವಗಳ ನಿರಾಸವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದಷ್ಟೇ ಅಧಿಕರಣಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ 'ಅನುಮಾನಸ್ಯ ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರಿಕೆ ಹೇಳಬಹುದು.

ಪುನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನದಿಂದಷ್ಟೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಸ್ವತಿಯಿಂದ ಸ್ವತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಉಳಿದ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅನುಮಾನಸ್ಯ ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಅನುಮಾನವು ಅತಿದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಸ್ವತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ - ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಪಾದಿ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ದೇವರಲ್ಲೂ ಬರುತ್ತವೆ, ಎಂಬ ತರ್ಕದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು ಶಬ್ದೈಕಸಮರ್ಥಿಗಮ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರನೇ ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರುತೇಸ್ತು ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುನಃ ನೀವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತರ್ಕದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನುಮಾನ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಗತಾರ್ಥತ್ವವೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಿವಮನ್ಯತ್ವಾಽ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತರ್ಕವು ಸಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರವಯವತ್ವಾದಿಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಪವೇ ಮೊದಲಾದ ತರ್ಕಗಳು ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೌ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಾಧಕಸ್ಯಾಪಿ ತರ್ಕಸ್ಯ ಬಾಧಕತ್ವಾತ್' 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಂತೆ ತರ್ಕವು ಸಾಧಕವಾಗದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಬಾಧಕವಾಗಬಹುದಲ್ಲ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿವಮನ್ಯತ್ವಾಽ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ಬರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಪುನರುಕ್ತಿನಿರಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಪುನರುಕ್ತಿನಿರಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಹೇಳಬೇಕು ಮತ್ತು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು? ಎಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ ನಾವೇ ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ, ಹೆದರಬೇಡಿ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಿವಾಗಬೇಕೆಲ್ಲ, ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆಗಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಸಮನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಉಪಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರವೇ ಮುಂದಿನ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಾಯ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲೂ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಕ್ಕೆ 'ಸಾಧಕೋಪನ್ಯಾಸಪರವಾಯುತು.

ಆದರೆ ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಪರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತಹದ್ದು ಯುಕ್ತಿಸಮಯಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ಆ ಯುಕ್ತಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಹೊರಟದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಪರವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಗರ್ವಾರ್ಥತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವತ್ಯಾಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ - ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಪಾದಿ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವೂ ದೇವರಲ್ಲೂ ಬರುತ್ತವೆ, ಎಂಬ ತರ್ಕದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದರೆ ವಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ಶಬ್ದೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರನೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು 'ಶ್ರುತೇಸ್ತು ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುನಃ ನೀವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತರ್ಕದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನುಮಾನ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಗರ್ವಾರ್ಥತ್ವವೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಿವಮನ್ಯತ್ವಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತರ್ಕವು ಸಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರವಯವತ್ವಾಶಬ್ದವ್ಯಾಕೋಪವೇ ಮೊದಲಾದ ತರ್ಕಗಳು ವಿಪುಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಶಯ ಹಾಗು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಕಿಮನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಿಂ ವಾ ವಿಣ್ಣೋರೇವೇತಿ ಚಿಂತಾ । ತದರ್ಥೆ ಕಿಂ ಕಾರಣತ್ವಮನುಮಾನಾದಿವಿಷಯತ್ವಯೋಗ್ಯಮ್ ತತಾಪೋಗ್ಯಮಿತಿ । ಆಗಮಾವಶ್ಯಮ್ನೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ಪೌನರೂಕ್ತಬನಿರಾಸಸಮಯ ಏವೋಕ್ತಃ । ಅನುಮಾನಾವಶ್ಯಮ್ನೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು - ಅನುಮಾನೇನ ರುದ್ರಾದಿನಾಮಪಿ ಕಾರಣತಾಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ನ ಚ ಅನುಮಾನಮಪ್ರಮಾಣಮತಿಪ್ರಸಕ್ತಾದಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ವ್ಯಾಘಾತಾತ್ । ನ ಚಾನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಪಿ ಜಗತ್ಕಾರಣೇ ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್,

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್ । ನ ಹ್ಯುಪಮಾನಾದಿವದನುಮಾನಂ ನಿಯತವಿಷಯಮ್ । ಯಥಾಪಿ ಕಾರ್ಯತ್ವಾಧನುಮಾನಾತ್ ಕರ್ತೃಮಾತ್ರಂ ಸಿದ್ಧವತಿ, ನ ತು ಶಿವಾದಿಃ ಕರ್ತೇತಿ । ಕರ್ತೃಮಾತ್ರಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾವಿರೋಧಿ, ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದೇಶ್ವರಭಯತ್ರ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ । ತಯಾಽಪ್ಯನುಮಾನಂ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-
ನಿವೇಶಕಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೇ ಕರ್ತರಿ ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ, ಕಿಂತ್ವಾಗಮೋಕ್ತೇ ಕರ್ತರೀತ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ಯದ್ವಾ - ಶಿವೋ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿವ್ಯತಿರೆಕಿಣಾ ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಿಃ । ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕಂ
ಚ ಆಗಮಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಗಮಸಹಾಯೇನ ಅನುಮಾನೇನೇಹ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ।

ಅನುವಾದ - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣದ ಸಂಶಯಕೋಟಿ ಹೀಗಿದೆ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಂತೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ
ಬರುತ್ತದೋ? ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲು
ಯೋಗ್ಯವೋ? ಅಯೋಗ್ಯವೋ? ಎಂದು.

ಆಗಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹೊರಡುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸುವಾಗ ತೋರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಡುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ -
'ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ರುದ್ರಾದಿ-
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅನುಮಾನವು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದುಷ್ಪವಾದದಿಂದ
ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. 'ಅನುಮಾನಮ್ ಅಪ್ರಮಾಣಮ್ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ
ಅಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಸಾಧಿಸಿದರೆ 'ವ್ಯಾಹತಿ' ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು
'ಅನುಮಾನವು ಬೇರೆಡೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ' ಎಂದು
ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಲು ನಿಯಾಮಕಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವ
ಅನುಮಾನವು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.
ಮತ್ತು ಉಪಮಾನಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ನಿಯತವಿಷಯಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಅನುಮಾನವು
ನಿಯತವಿಷಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಯತವಿಷಯತ್ವವನ್ನೇ ನಿಯಾಮಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.
ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ 'ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬ
ಕರ್ತೃನಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಹೊರತು ಶಿವನೇ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವಾದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್
ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಅದು ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಶಿವನೇ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಎಂದೂ
ಹೇಳಲಾಗದು. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡ-
ಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಆಕ್ಷೇಪ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತೃತ್ವವಷ್ಟೇ
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅನುಮಾನದ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಆಗಮೋಕ್ತನಾದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ ವಿರೋಧಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗದು. ಕಿಂತು ಆಗಮೋಕ್ತನಾದ ಶಿವನಲ್ಲೇ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗಮವಂತೂ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕರ್ತೃವಿಶೇಷನನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಬಹುದು - 'ಶಿವಃ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಾನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆಗಮಸಹಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅತ್ರ = ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ. ಅನ್ಯತ್ಯಾಘಿ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ರುದ್ರನಿಗೂ, ಅಯೋಗ್ಯಮ್ = ಅನುಮಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲು ಅಯೋಗ್ಯವೋ?, ಉಕ್ತಃ = 'ಕಾಲಾದಿಭೇದೇನ ಅವಿರುದ್ಧಂ ದ್ವಯೋಃ ಕಾರಣತ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಅನುಮಾನೇನ = 'ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಮಾನಗಳಿಂದ, ಅತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್ = 'ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾತ್ = ೧) ಸ್ಪಷ್ಟಿಯಾವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ೨) ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಕಾರಣ (ಸಾಕವಾಗುವುದರಿಂದ), ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಾತ್ = ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನದ ಜೊತೆಗೆ 'ವಿಮತಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಾಧಾರಜಂ ಕರ್ಮತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ, ಉಭಯತ್ವ = ಶಿವನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ, ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಷೇಧಕಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೇ = ಅನುಮಾನದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತನಾದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ತಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ವಿಷಯಃ" ಇತ್ಯಾದೀತಿಕಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇ - ಅತ್ರೇ-
ತ್ಯಾದಿನಾ || ಅಯೋಗ್ಯಮಿತಿ || 'ಅನುಮಾನಾದಿವಿಷಯತ್ವಸ್ಯ' ಇತ್ಯನುಷಕ್ತಃ | ಯದಿ ತಥಾಗ್ಯಂ,
ತದಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾದಿಶಾ ರೂಢಾದೇರಪಿ, ಯಥಾಗ್ಯಂ ತದಾ ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತಿ ಫಲಫಲಿಭಾವಃ | ಸೂತ್ರೇ
ಅನುಮಾನಾಥಯೋಗ್ಯತ್ವೇ "ನಾವೇದವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿಮಾನಾನುಕ್ತೇಃ, ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗ್ಯ-
ಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇಃ, ಟೀಕಾದಾವನುಮಾನಾಥಯೋಗ್ಯತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಥಾನುಕ್ತವಾ, ಆನುಮಾನಿಕ-
ತ್ವಸ್ಯೇವ ಹೇತುಕೃತತ್ವಾಚಿಂತಾಢ್ಯಮೇವೋಕ್ತಂ, ನ ತ್ವಯೋಗ್ಯತ್ವೇ ಮಾನಮಸ್ತುತ ನೇತ್ಯಾದಿ-
ಚಿಂತಾಽಪಿ | ಏವಮಗ್ರೇಽಪಿ | ಉಕ್ತ ಇತಿ || "ತಥಾಽಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ" ಇತ್ಯಾದಿನೇತಿ

ವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ । ಅನುಮಾನಮಪ್ರಮಾಣಮತಿಪ್ರಸಕ್ತಾದಿತ್ಯನುಮಾನಂ ಮಾನಂ ನ ವಾ, ಆಘೇಽನುಮಾನ-
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಕ್ಷೀಕೃತತ್ವೇನಾನುಮಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನೇತುಚ್ಯಮಾನೇ ವ್ಯಾಘಾತಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಪೂರ್ವಾ-
ನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಕ್ಷೀಕೃತತ್ವಾದನುಮಾನಂ ನ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ವ್ಯಾಹತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ನಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ಯೇನ ವ್ಯಾಘಾತಃ ಕಿಂತು ವಿಷಯವಿಶೇಷೇ ತತ್ರ
ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ತನ್ನಿವೇಧತಿ - ನ ಚೇತಿ ॥ ನನುಪಮಾನಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪ-
ಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ ನಿಯತವಿಷಯತ್ವವದನುಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ನಿಯತವಿಷಯತ್ವವಾದಾನುಮಾನಂ
ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ನನು 'ಕ್ಷಿತ್ಪಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ
ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತ್' ಇತ್ಯನುಮಾನೇನ ರೂಢಾದಿನಿಹಕರ್ತೃತ್ವಸಿದ್ಧೇರ್ಲಕ್ಷಣಮತಿವ್ಯಾಪ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಯ
ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಸಾಧಕತ್ವೇನ ರೂಢಾದಿನಿಹಕರ್ತೃತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾತ್ । ಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ
ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃತ್ವಾವಿರೋಧಿತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಶಂಕತೇ । ಯಥಾಪೀತಿ ॥ ನನು ಶಿವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ
ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತತ್ರಾನುಮಾನಪರ್ಯವಸಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಲೋಕೇತಿ ॥ ಪರಿಹರತಿ ॥
ತಥಾಽಪೀತಿ ।

ನನು ಶ್ರುತೇನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿವೇಧಕತ್ವಂ ಕಿಂ ಸರ್ವಾನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿವೇಧಕತ್ವಮಥವಾ
ಸ್ವವಿರುದ್ಧಾನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿವೇಧಕತ್ವಮ್ । ನಾಥಃ । ತಥಾತ್ವೇ ಮೀಮಾಂಸಾವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ।
ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । ತಸ್ಯ ಪಾಶ್ಚುಪತಾಗಮೇಷ್ವಪಿ ವಿಷಯಾನುಮಾನತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ತದುಕ್ತೇ ಕರ್ತೃಯ-
ನುಮಾನಪರ್ಯವಸಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತೇರಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥ ಅನುಮಿತೇರ್ವ್ಯಾಪಕತಾವಚ್ಛೇದಕವಿಷಯತ್ವಮಾತ್ರ-
ನಿಯಮಾತ್ ಕಥಮನುಮಾನೇ ಕರ್ತೃವಿಶೇಷಸಿದ್ಧಿಃ । ತಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವೇನ ವಿರೋಧಾವಿರೋಧಚಿಂತಾया
ಅಯೋಗಾತ್ । ತದರ್ಥಮಾಗಮಾನುಸರಣೇ ಚಾನುಮಾನಮಾತ್ರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತ್ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತೋ ವಾಹ
- ಯದ್ವೇತಿ ॥ ಯದ್ವಾ ಅಸಮ್ಮವಪರ್ಯವಸಾಯಿನಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮುಕ್ತವಾಽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರ್ಯವಸಾಯಿನಂ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥

ವಿವರಣೆ :- 'ತಜ್ಞಃ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಕಾರಣತ್ವಮ್ ವಿಷಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್
ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಆಗಮಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವೆಂದರೆ ಅವಾಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲೂ
ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲಫಲಿಭಾವ. ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಆಗಮಗಳಿಗೆ
ವಿಷಯವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ
ಫಲಫಲಿಭಾವ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಎರಡೇ ಪ್ರಕಾರದ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಚಿಂತೆಯನ್ನು
ತೋರಿಸಬಹುದಿತ್ತು - ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನಾದ್ಯಯೋಗ್ಯವೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವಿದೆಯೋ?
ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಏಕೆ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯವೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ' ಎಂದೇನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಮೂರನೆಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಮುಂದೆಯೂ ತದರ್ಥಚಿಂತೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಈರೀತಿಯ ಕಾರಣಗಳನ್ನೇ ಊಹಿಸಬೇಕು.

ಆಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಡುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ - "ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಲಿ, ಆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳಂತೆ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು" ಎಂದು. ಈಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಈಗ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಡುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - "ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್" ಘಟವು ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಕುಂಬಾರನೆಂಬ ಕರ್ತೃವಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತೂ ಸಹ ಕಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರಲೇಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆ ಕರ್ತೃವು ಯಾರಿಂದರೆ ಶಿವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪರಿಶೇಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವಾಗ ವಿಷ್ಣು ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಅಲ್ಲ 'ಸರ್ವತ್ರ ಶಕ್ತೇ ಕರ್ತುಮಾಗಮಂ ಹಿ ವಿನಾಶಮಾ' ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಏನನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. 'ಕುರಗಃ ಶೃಂಗೀ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕುದುರೆಗೂ ಕೊಂಬು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ - 'ಅನುಮಾನಮ್ ಅಪ್ರಮಾಣಮ್ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್' ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ :- ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ವ್ಯಾಹತವಾಗಿದೆ. ಅನುಮಾನದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅನುಮಾನದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಪುನಃ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯಾಹತದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - 'ಅನುಮಾನಮ್ ಅಪ್ರಮಾಣಮ್ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೋ? ಅಪ್ರಮಾಣವೋ? ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ವಚನಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಒಪ್ಪಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಪ್ತವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಯಿತಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಪ್ತವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವೆಂಬ ವ್ಯಾಹತದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಈ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನುಮಾನವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಕಲಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅಂದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ವ್ಯಾಘಾತಾತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ (ನಾಶವಾಯಿತು) ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ವ್ಯಾಘಾತಾತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ನಹ್ನುಪಮಾನಾದಿವದನುಮಾನಂ ನಿಯತವಿಷಯಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ತಾರ್ಕಿಕರು ಉಪಮಾನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉಪಮಾನವು ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಸಂಬಂಧವಿದ್ದಲ್ಲವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಾಗದಂದಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಕ್ಷುತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕತ್ಯಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದ ಜೊತೆಗೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ವಿಮತಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಾಧಾರಜಂ ಕರ್ಮತ್ವಾತ್ ಸಮೃತವತ್' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನೂ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಸೃಷ್ಟಾಮಾಣ್ಯನಿಷೇಧಕ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆರ್ಥ - 'ನೈಜಾ ತರ್ಕೇಣ' 'ನಾವೇದವಿನಾಮನುತೇ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನವು ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಸಹಾಯ ಪಡೆದು ಶಿವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸುಧೆಯ ವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - "ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನೈವಿಶ್ವೋದಯಸ್ಥಿತಿಯುಳ್ಳಕರ್ತರಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧೇ ಅಸ್ಮದಾದಿನಾಮ್ ತದಸಂಭವಾತ್ ಶಿವೇ ವಿವ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧೃತಿ" ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಮದಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದಲೇ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ತದಸಂಭವಾತ್' ಎಂದರೆ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು 'ಪರಿಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶಿವನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರೇಕಾನುಮಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಶಿವಃ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ವ್ಯತಿರೇಕಾನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಾನುಗುಣಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾದಿಮಾನೇವ ಸಿದ್ಧೃತಿ' ಎಂದು ಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವದಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಮಾತು ಪರಿಶೇಷಪಕ್ಷದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಹೊರತು ವ್ಯತಿರೇಕಾನುಮಾನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು 'ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತದೃಷ್ಟಗೀನ ಫಲೇನ ತು' ಇತ್ಯಾದ್ಯನವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ಆಗಮಾತ್'

'ಅನುಮಾನಾಚ್ಛ' ಎಂದು ಆಗಮದಿಂದ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಆಗಮಮೂಲವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಹಾಗೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಂತೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲು ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ನಿಯಾಮಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಸಹಕಾರದಿಂದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಾಸನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮವು ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸುಲಭವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶಿವಃ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ
ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯಥಾ - महाकल्पत्वं कल्पत्वव्याप्यधर्मेण स्वाश्रयसमानजातीयकल्प-
वृत्त्यादिकार्यकर्तृभिन्नकर्तृकादिकार्यवद्वृत्ति, कल्पत्वव्याप्यत्वात् । अवान्तर-
कल्पत्ववत् । एवं महाकल्पभेदेन कर्तृभेदवत् पालकादिभेदोऽप्यनुमेयः । तथा जगत्
संहर्तृत्वं जगत् स्रष्ट्रेकनिष्ठम्, संहारशक्तित्वात् घटसंहारशक्तिवदिति स्रष्टृसंहर्त्रो-
भेदसिद्धिः । तथा महीमहीधरादि नानाकर्तृकम्, विचित्रकार्यत्वात् प्रासादादिवत् ।
एवञ्च सर्वजगज्जन्मादिकर्तृत्वं लक्षणं चेदसम्भवः, कतिपयकर्तृत्वं चेदतिव्याप्तिः ।

ಯಥಾ - सर्वजगन्निर्माणादिशक्तिः स्वमात्रवृत्तिधर्मेण स्वसमानजातीयशक्त्या-
श्रयभिन्नाश्रिता, निर्माणादिशक्तित्वात् घटनिर्माणादिशक्तिवत् । जगत्कर्तृत्वं
विष्णिवतरवृत्ति, कर्तृत्वव्याप्यत्वात् घटकर्तृत्ववत् । इत्याद्यनुमानैरनेकेषां

ಸರ್ವಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃಣಾಂ ಸಾಧಕೈಃ ವಿಷ್ಣಿವರಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತೃಸಿದ್ಧೌ ಇತರೇಷಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಿವಾದನ್ಯತ್ವೇ ಗೌರವಾದಿವ್ಯಾಸಿಃ ।

ಯದ್ವಾ - ಕಾರ್ಯತ್ವಾನ್ಯುಮಾನೇನ ನಿಯತಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಮಾತ್ರವತೋ ನಿಯತಪ್ರಯತ್ನಮಾತ್ರವತೋ ವಾ ಕರ್ತೃಃ, ಸಿದ್ಧಿಃ ತ್ವಯಾ ಚ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾನುಗ್ರಹಾತ್, ಸಂಹತೃತ್ವಾದಿನಾ ರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾದಿತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾತಿವ್ಯಾಸಿಃ । ನ ಚ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವನಿಷೇಧಕೋದಾಹೃತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ, ತಾಸಾಂ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವವಿಧಿಪರತ್ವಾದಿತಿ ಕೇವಲಾನುಮಾನೇನೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತಿ । ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಟೀಕಾया “ಅನುಮಾನೇನ ರುದ್ರಾದೇರಪಿ ಕಾರಣತಾ” ಇತ್ಯಾದಿ ।

ಅನುವಾದ - ವಿಷ್ಣು ಹೇಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನೋ ಅದರಂತೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಅನೇಕ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ.

೧) ‘ಮಹಾಕಲ್ಪವತ್’ ಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಧರ್ಮೇಣ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಮಾನಜಾತೀಯಕಲ್ಪವೃತ್ತಿ ಅದಿಕರ್ತೃಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಾದಿಕಾರ್ಯವದಾವೃತ್ತಿ ಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಅವಾಂತರಕಲ್ಪವತ್’ ಬೇರೆ ಮನುಕಲ್ಪದ ಅದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕರ್ತೃವೋ, ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಕರ್ತೃ ಈ ಮನುಕಲ್ಪದ ಅದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂಬುದು ಸರ್ವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಬೇರೆ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಅದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕರ್ತೃವೋ ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಈ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಅದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕರ್ತೃಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಭೇದದಿಂದ ಕರ್ತೃಭೇದಸಿದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಪಾಲಕಾದಿಭೇದವನ್ನೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಲ್ಪಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

೨) ‘ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕಲ್ಪವತ್’ ನ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಕೃತವ್ಯಮ್, ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಘಟಸಂಹಾರ-ಶಕ್ತಿವತ್, ಘಟವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿದ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿಯೂ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದು. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದವನೇ ಬೇರೆ ನಾಶಮಾಡುವವನೇ ಬೇರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೩) ಮಹೀ ಮಹೀಧರಾದಿ ನಾನಾಕರ್ತೃಕಮ್, ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್, ಪ್ರಾಸಾದಾದಿವತ್ (ಪ್ರಾಸಾದಾದಿಗಳು (ಮಹಡಿ ಮೊದಲಾದವು) ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ). ಅದರಂತೆ ಭೂಮಿ ಪರ್ವತಾದಿಗಳೂ ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಲೇಬೇಕು. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಒಂದೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅನೇಕಕರ್ತೃ-

'ಅನುಮಾನಾಚ್ಛ' ಎಂದು ಆಗಮದಿಂದ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಆಗಮಮೂಲವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಹಾಗೂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಂತೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುರಿ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲು ಆಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುರಿ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ನಿಯಾಮಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಸಹಕಾರದಿಂದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಾಸನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮವು ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸುಲಭವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶಿವಃ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾದಿಕರ್ತೃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

////////////////////

ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ
ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯದ್ವಾ - ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಂ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮೇಣ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಮಾನಜಾತೀಯಕಲ್ಪ-
ವೃತ್ತಾದಿಕಾರ್ಯಕರ್ತೃಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಾದಿಕಾರ್ಯವದ್ವೃತ್ತಿ, ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅವಾಂತರ-
ಕಲ್ಪತ್ವವತ್ । एवं ಮಹಾಕಲ್ಪಭೇದೇನ ಕರ್ತೃಭೇದವತ್ ಪಾಲಕಾದಿಭೇದೋಽಪ್ಯನುಮೇಯಃ । ತಯಾ ಜಗತ್
ಸಂಹೃತ್ವಂ ಜಗತ್ ಸ್ರಷ್ಟೇಕನಿಷ್ಠಮ್, ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಘಟಸಂಹಾರಶಕ್ತಿವದಿತಿ ಸ್ರಷ್ಟಸಂಹ್ರಾ-
ಭೇದಸಿದ್ಧಿಃ । ತಯಾ ಮಹೀಮಹೀಧರಾದಿ ನಾನಾಕರ್ತೃಕಮ್, ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಸಾದಾದಿವತ್ ।
एवञ्च सर्वजगज्जन्मादिकर्तृत्वं लक्षणं चेदसम्भवः, कतिपयकर्तृत्वं चेदतिव्याप्तिः ।

ಯದ್ವಾ - ಸರ್ವಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವಮಾತ್ರವೃತ್ತಿಧರ್ಮೇಣ ಸ್ವಸಮಾನಜಾತೀಯಶಕ್ತಾ-
ಶ್ರಯಭಿನ್ನಾಶ್ರಿತಾ, ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಘಟನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿವತ್ । ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಂ
ವಿಣ್ಣಿವತರವೃತ್ತಿ, ಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಘಟಕರ್ತೃತ್ವವತ್ । ಇತ್ಯಾद्यನುಮಾನೇರನೇಕೇಷಾಂ

ಸರ್ವಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃಣಾಂ ಸಾಧಕೈಃ ವಿಷ್ಣಿವತರಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತೃಸಿದ್ಧೌ ಇತರೇಷಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಿವಾದನ್ಯತ್ವೇ ಗೌರವಾದಿವ್ಯಾಸಿಃ ।

ಯದ್ವಾ - ಕಾರ್ಯತ್ವಾನ್ಯುಮಾನೇನ ನಿಯತಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಮಾತ್ರವತೋ ನಿಯತಪ್ರಯತ್ನಮಾತ್ರವತೋ ವಾ ಕರ್ತೃಃ, ಸಿದ್ಧಿಃ ತ್ವಯಾ ಚ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾನುಜ್ಞಾಕಾರಾತ್, ಸಂಹತೃತ್ವಾದಿನಾ ರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದೋದಿತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾತಿವ್ಯಾಸಿಃ । ನ ಚ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವನಿವೇಶಕೋದಾಹೃತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ, ತಾಸಾಂ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವವಿಧಿಪರತ್ವಾದಿತಿ ಕೇವಲಾನುಮಾನೇನೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ಇತಿ । ತದೇತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಂ ಟೀಕಾया “ಅನುಮಾನೇನ ರುದ್ರಾದೇರಪಿ ಕಾರಣತಾ” ಇತ್ಯಾದಿ ।

ಅನುವಾದ - ವಿಷ್ಣು ಹೇಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನೋ ಅದರಂತೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಅನೇಕ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ.

೧) ‘ಮಹಾಕಲ್ಪವತ್’ ಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತಮೇವ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಮಾನಜಾತೀಯಕಲ್ಪವೃತ್ತಿ ಅದಿಕರ್ತೃಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಾರ್ತವ್ಯವತ್ವವೃತ್ತಿ ಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಅವಾಂತರಕಲ್ಪವತ್’ ಬೇರೆ ಮನುಕಲ್ಪದ ಅದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕರ್ತೃವೋ, ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಕರ್ತೃ ಈ ಮನುಕಲ್ಪದ ಅದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂಬುದು ಸರ್ವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಬೇರೆ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಅದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕರ್ತೃವೋ ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಈ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಅದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕರ್ತೃಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಭೇದದಿಂದ ಕರ್ತೃಭೇದಸಿದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಪಾಲಕಾದಿಭೇದವನ್ನೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಲ್ಪಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

೨) ‘ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕಲ್ಪವತ್’ ನ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಕೃತವತ್, ಸಂಹಾರಕಲ್ಪವತ್ ಘಟಸಂಹಾರಶಕ್ತಿವತ್, ಘಟವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಸಂಹಾರಕಲ್ಪಯಿನಿಸಿದ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕಲ್ಪಿಯೂ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದು. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದವನೇ ಬೇರೆ ನಾಶಮಾಡುವವನೇ ಬೇರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೩) ಮಹೀ ಮಹೀಧರಾದಿ ನಾನಾಕರ್ತೃಕಮ್, ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯವತ್, ಪ್ರಾಸಾದಾದಿವತ್ (ಪ್ರಾಸಾದಾದಿಗಳು (ಮಹಡಿ ಮೊದಲಾದವು) ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ). ಅದರಂತೆ ಭೂಮಿ ಪರ್ವತಾದಿಗಳೂ ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಲೇಬೇಕು. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಒಂದೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅನೇಕಕರ್ತೃ-

ಗಳದ್ದಾರೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಸಂಭವ. ಜಗತ್ತಿನ ಏಕದೇಶಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ.

೪) ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿ: ಸ್ವಮಾತ್ರವೃತ್ತಿಧರ್ಮೇಣ ಸ್ವಸಮಾನಜಾತೀಯಶಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯ-ಭಿನ್ನಾಸ್ತಿತಾ, ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಘಟನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿವತ್. ಕುಂಬಾರನಷ್ಟೇ ಘಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಘಟನಿರ್ಮಾಣದ ಶಕ್ತಿ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಅದರಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿದ ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದೆಂದು ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫) ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ ವಿಷ್ಣುತರವೃತ್ತಿ ಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾತ್, ಘಟಕರ್ತೃತ್ವವತ್, ಕರ್ತೃತ್ವವು ಘಟಕರ್ತೃತ್ವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆ. ಘಟಕರ್ತೃತ್ವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಗಳು ವ್ಯಾಪ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಘಟಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವರಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಅನೇಕರಲ್ಲಿ ಸಕಲಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನೇಕರು ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೂ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಿ ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ ಕಾರಣರಾಗಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಗೌರವ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಅಥವಾ 'ಕ್ಷಿತ್ಯಂಕುರಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಕಾರ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಕೇವಲ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಇಚ್ಛೆ, ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ನಿತ್ಯಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಂತೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕರ್ತೃ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನಂತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮೂರೇ ಗುಣಗಳು ಹೇಗೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಗೊಂದಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಅಂತಹ ಕರ್ತೃ ರುದ್ರನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ರುದ್ರ, ಭವ, ಶಂಕರ, ಈ ಹೆಸರುಗಳೇ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ, ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ, ಪಾಲಕತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರನಲ್ಲೇ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಶಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈಗ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬರುತ್ತದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅನೇಕಯುಕ್ತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಪ್ಲವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ ಹೊರತು ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅನುಮಾನೇನ ರುದ್ರಾದೇರಪಿ ಕಾರಣತಾ' 'ಅನುಮಾನದ ಬಲದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯ ಮಾತನ್ನೂ ಈಗ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एवं सुधोक्तकार्यत्वाद्यनुमानस्य द्वेधाऽभिप्रायमुक्त्वा, सामान्यानुमानमेवातिव्याप्तिफलकं कर्तृभेदसाधकमिति स्वयमाह - यद्वेति ॥ यद्वा - सुधास्यमुपलक्षणं मत्वा, आगमसहायानुमानमूलकमेकं पक्षमुक्त्वा, केवलानुमानमूलकं पक्षद्वयमाह - यद्वेति ॥ अत एव टीकायां “अनुमानेन रुद्रादेरपि कारणतासाधनसौलभ्यात्” इति सामान्योक्तिकः, न्यायविवरणटीकायामपि “रीत्यन्तरेणानुमानमपि रुद्रादेर्जगत्कारणत्वे” इत्युक्तिरिति भावः। ‘कल्पत्वव्याप्यधर्मेण’ महाकल्पत्वरूपधर्मेण, ‘स्वाश्रयसमानजातीयः’ महाकल्पत्वाश्रयजातीयो योऽन्यो महाकल्पः, तद्वृत्ति यदादिकार्यं, तत्कर्तृभिन्नः कर्ता यस्य तादृशादिकार्यवद्वृत्ति । तत्र विद्यमानमित्यर्थः । महाकल्पोऽन्यमहाकल्पनिष्ठादिकर्तृभिन्नादिकर्तृमानिति निष्कृष्टार्थः। ‘महाकल्पः’ इत्येव पक्षकरणे महाकल्पत्वावच्छिन्नस्य सर्वस्य पक्षतापत्त्या “समानजातीय” इत्याद्युक्तिः । एकस्य पक्षत्वार्थमयमिति विशेषणे नियामकाभावाद्धर्म एव पक्षीकृतः । स्वाश्रयसमानजातीयादेरेवोक्तौ कल्पत्वेन सजातीयस्यावान्तरकल्पस्यापि ग्रहणापत्त्या महाकल्पावान्तरकल्पयोः कर्तृभेदस्याङ्गीकारेण सिद्धसाधनताऽत उक्तं “कल्पत्वव्याप्य” इति । “कल्पवृत्ति” इत्यादेरेवोक्तौ स एव दोषः । अतः पूर्वविशेषणम् । ‘कल्पवृत्तिकार्य’ इत्याद्युक्तावान्तरकार्यकर्तृकुलालादिभिन्नादिकार्यकर्तृमत्त्वस्य महाकल्पेऽप्यङ्गीकारात् “आदिकार्य” इत्युक्तम् । एतदर्थमेव पश्चात् “आदि” इति विशेषणम् । ‘आदिकार्यकर्तृकर्तृक’ इत्युक्तौ कर्त्रैक्येनोपपत्तेः ‘भिन्न’ इत्युक्तिः । अवान्तरेति ॥ कल्पत्वव्याप्येनावान्तरकल्पत्वेन साध्यं बोध्यम् । तत्र कर्तृभेदः सिद्ध इति भावः ।

एवमिति ॥ कर्तृपदद्वयस्थाने पातृपदद्वयप्रक्षेपेण पालकभेदः, संहर्तृपदद्वयप्रक्षेपेण संहर्तृभेदः सिद्धयतीत्यर्थः । कर्त्रादिनानात्वं कल्पभेदेन प्रसाधैकस्मिन्नपि कल्पे कर्त्रपेक्षया संहर्ताऽन्य इत्याह - तथेति ॥ 'स्रष्टुनिउं' इत्येवोक्तौ घटस्य स्रष्टैव यदि संहर्ता, तदा तत्र व्यभिचारः स्यादत 'एक' इत्युक्तम् । स्रष्टृसंहर्त्रोरिति ॥ न स्रष्टैव संहर्ता किन्त्वन्वयोऽपीत्येवं भेदसिद्धिरित्यर्थः । एकस्मिन्नपि कल्पे कर्तृभेदं साधयति - तथा महीति ॥ प्रासादप्राकारारामपरिखादिष्वनेककर्तृकत्वदर्शनाद् दृष्टान्तः । एवं नानाकर्त्रादिसिद्धावप्यन्यस्य कृत्स्नकर्तृत्वाप्राप्त्याऽतिव्याप्तिप्रकारस्यास्फुटत्वादाह - एवं चेति ॥

पक्षभेदेनातिव्याप्तिमुक्त्वा केवलातिव्याप्तिप्रकारमाह - यद्वेति ॥ आदिपदात्पालनादिशक्तिः । फलोपधानस्यानेकेष्वसम्भवाच्छक्तिः पक्षीकृता । 'स्वमात्रवृत्तिर्यो धर्मः' तादृशशक्तित्वमेव, तेन समानजातीया 'शक्तिः' सैव, तदाश्रयो विष्णुः तद्विभ्रमाश्रितेत्यर्थः । यद्वा - तादृशधर्मेण समानजातीया पुरुषान्तरनिष्ठा शक्तिस्तदाश्रयशिवादिभिन्नविष्ण्वाश्रितेत्यर्थः । सर्वजगन्निर्मातृत्वं विष्णोरितरत्रापि वर्तत इति फलितार्थः । 'शक्त्याश्रय' इत्याद्युक्तौ तादृश-कुलालभिन्नविष्ण्वाश्रितत्वस्य सिद्धत्वाद्विशेषणम् । 'स्वसमान' इत्याद्युक्तावपि शक्तित्वेन साजात्यमादाय प्रागुक्तदोषः । अतः 'स्वमात्र' इति । घटेति ॥ घटत्वावच्छिन्नघटनिर्मातृणां अनेकत्वादिति भावः । विशिष्याह - जगत्कर्तृत्वमिति ॥ सर्वजगज्जननसामर्थ्यमित्यर्थः । एवं सत्पतिव्याप्तिप्रकारमाह - इत्यादीति ॥ सर्वजगत्पालनसामर्थ्यरूपं पालकत्वं विष्ण्वतरवृत्ति पालकत्वव्याप्यत्वात् गोपालकत्ववदित्यादिरादिपदार्थः । विष्ण्वतरे सर्वजगत्कर्तारः, तत्सिद्धावित्यर्थः । 'शिवाद्यन्यत्वे' शिवहिरण्यगर्भाद्यन्यत्व इत्यर्थः । शिवादन्यत्वे गौरवादिति शैवाः, हिरण्यगर्भादन्यत्वे गौरवादिति हैरण्यगर्भा इत्येवं तत्तद्वादिरीत्येति बोध्यम् । "शिवादन्यत्वे" इति पाठे तु उपलक्षणं बोध्यम् । तेन "रुद्रादीनां" इति नोपक्रमविरोधः । अतिव्याप्तिरिति ॥ "सर्वजगन्निर्माण" इत्याद्युक्तानुमानैरितरकर्तृत्वमात्रसिद्धावपि "यतो वा" इत्यादिश्रुतिप्राप्तविष्णुकर्तृत्वस्य निवारणे तेषामशक्तत्वादपवादकान्तराभावाच्च जगज्जननादिसामर्थ्यस्य प्राग्लक्षणत्वेनोक्तस्य

ತ್ವಯಾ ಅನೇಕೇಷಾಂ ಕೃತ್ಸ್ರಜಗಜ್ಜನನಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿभिर्वಿಷ್ಣಾವಿಬೋಕ್ತಾನುಮಾನೈಶ್ಚ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಮದಾವಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಲಕ್ಷ್ಯಾಲಕ್ಷ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವೇನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರित್ಯर्थಃ ।

ಪೂರ್ವ ಸುಧೋಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಂ ಕರ್ತೃಸಾಮಾನ್ಯಪರಂ ಸತ್, ಪರಿಶೋಧಾದಿಸಹಕೃತಂ ತದ್ವಿಶೇಷಪರಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಇದानीಂ ಕೇವಲಂ ತದೇವ ಕರ್ತೃವಿಶೇಷಸಾಧಕಮಿತ್ಯಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥ ಜ್ಞಾನಚಿಕಿರ್ದಾಕೃತಿಮಜ್ಜನ್ಯಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ - ನಿಯೇತಿ ॥ ನಿಯತ್ಯತ್ವಂ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲಲಭ್ಯಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ನನು ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ಕೃತಿಮಾತ್ರಮಾಕ್ಷಿಪತಿ, ನ ತು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನಿಯತ್ಯಪ್ರಯದ್ವೇತಿ ॥ 'ತ್ವಯಾ' ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ । ವಿಷ್ಣೋರನಂತಗುಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಏತೇನ - "ಅಸ್ಮದಾದಿನಾಂ ತದಸಮ್ಮಭಾವತ್" ಇತಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯಸ್ಯ "ಅಸ್ಮದಾದಿ" ಇತ್ಯಾದಿಪದೋಕ್ತವಿಷ್ಣೋಸ್ತದಸಮ್ಮಭಾವತ್ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯದ್ವಾದಿ-ಮಾತ್ರತ್ವರೂಪಕರ್ತೃತ್ವಾಸಮ್ಮಭಾವಾದಿತ್ಯಪ್ಯರ್ಥಃ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ । ತಾವತಾ ಶಿವಃ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾದಿನಾ ನಿಮಿತ್ತೇನೆತಿ ॥ 'ರೋದಯತಿ ಸರ್ವಾನ್' ಇತಿ ರೂಢಿ ಇತಿ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಲಾಭ ಇತಿ ಭಾವಃ । ಆದಿಪದಾಜ್ಜಗಜ್ಜನನಪಾಲನಾದಿನಾ ಭವಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಶಬ್ದೋದಿತ ಇತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । ಇದಂ ಚ ಟೀಕಾಗತರೂಪಪದಾರ್ಥವರ್ಣನಮಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ । ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರिति ॥ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾಶಯೋ ಧ್ಯೇಯಃ । एवं ಜಗಜ್ಜನನಾದಿನಾ ವಿರಿಸ್ತ್ವಾದಿಶಬ್ದೋದಿತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರित್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಮದಾದಿನಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾನಂ ಧ್ಯೇಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಇಯತಾ ಗ್ರನ್ಥೇನ "ಅನುಮಾನೇನ" ಇತ್ಯಾದಿಠೀಕಾ ವಿವೃತಾ ।

"ನ ಚೋದಾಹತ" ಇತ್ಯಾದಿಠೀಕಾಂ ವಿವೃಣೋತಿ - ನ ಚೇತಿ ॥ "एको दाधार" "न ते महित्वं" "यो नः पिता जनिता" "एक एव" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಾರಣತ್ವವಿಧಿತಿ ॥ ಉದಿತಹೋಮಾದಿನಿಂದಾವತ್ "नहि निन्दा निन्धं" ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನೆತಿ ಭಾವಃ ।

ಅನೇನ - 'युक्तिविरुद्धार्थे' ಶಿವಾದಿಕಾರಣತಾನಿಷೇಧೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಾದಿತಿ ಠೀಕಾರ್ಥಃ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ । ಕೇವಲೇತಿ ॥ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿಪಕ್ಷತ್ರಯೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ । ಏತೇನ - ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯದ್ವಾಮಾತ್ರವತೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾಭಾವವತ್ ಶಿವಾದಿತ್ವಮಪಿ ನ ಯುಕ್ತಂ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮೇನಾನಂತಗುಣತ್ವಾತ್ । ಉಕ್ತಂ ಚ ಸುಧಾರ್ಥಾಂ - "शिवस्य जगज्जन्मादिकारणत्व-सार्वज्ञ्यसर्वशक्तित्वाद्यशेषगुणपूर्णत्वं निरवद्यत्वं च प्रतिपादयन्ति" ಇತಿತಿ ।

ನಿರಸ್ತಮ್ । ಆಗಮಮನಾದೃತ್ಯ ಕೇವಲಾನುಮಾನೇನೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾತ್ । ಇಯತಾ ಕೃತಂ ಪ್ರತಿಪಾದನಂ
 ಕಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ತದೇತದಿತಿ ॥ ಆಗಮಸಹಾಯಾನುಮಾನೇನ ಕೇವಲಾನುಮಾನೇನ
 ಚ ಕೃತಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ್ವಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸದ್ವಹಸ್ತು -

ಆಗಮಾದನುಮಾನಾದ್ವಾ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಭಿನ್ನಗಮ್ ।

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಮತೋ ನೈತದ್ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಗಮ್ ॥ ಇತಿ ॥

ಗುರೂಜೀಯ - एवं ಸ್ಮೃತ್ಯನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮುಕ್ತವಾಽನುಮಾನಮಾತ್ರೇಣಾಪಿ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥ ನನು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಹೇತುರಸಿದ್ಧಃ । ನ ಚ ಪಾಶುಪತಾಧಾಗಮೇನೈವ
 ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಿರिति ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾನ್ಯಾನಗ್ನಿಹೀಕಾರಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ
 ಶಿವವತ್ಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ತನ್ನಿಷೇಧಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯನುಷಾಢಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವ-
 ಮಿತಿ ॥ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯೋ ಯೋ ಧರ್ಮಃ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವರೂಪಃ ಯತ್ರ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಂ ತತ್ರ
 ಕಲ್ಪತ್ವಮಿತಿ ನಿಯಮಾತ್ ತೇನ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಮಾನಜಾತೀಯಃ ಸ್ವಸ್ಯ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಸ್ಯ ಯೋಯಮಾಶ್ರಯಃ
 ಮಹಾಕಲ್ಪಃ ತತ್ಸಮಾನಜಾತೀಯಂ ಯನ್ಮಹಾಕಲ್ಪಾಂತರಂ ತದ್ ವೃತ್ತಿ ಯದಾದಿಕಾರ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಯಃಕರ್ತಾ
 ತದ್ಭಿನ್ನಃ ಕರ್ತಾ ಯಸ್ಯ एवं ಭೂತಂ ಯದಾದಿಕಾರ್ಯಂ ತದ್ವಾನ್ಮಹಾಕಲ್ಪಃ ತದ್ ವೃತ್ತಿಭವಿತುಮರ್ಹತಿ-
 ತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರ ಚಾಥವಿಶೇಷಣಾಭಾವೇ ಅವಾಂತರಕಲ್ಪಸಮಾನಜಾತೀಯಾವಾಂತರಕಲ್ಪವೃತ್ತಾದಿ-
 ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತೇಪಿ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್ತಿಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತದರ್ಥಮಾಥಂ
 ವಿಶೇಷಣಮ್ । ಅತ್ರಾಥವಿಶೇಷಣಾಭಾವೇ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಾಶ್ರಯಭೂತಮಹಾಕಲ್ಪೇನ ಸಹ
 ಕಲ್ಪತ್ವರೂಪಧರ್ಮೇಣ ಸಮಾನಜಾತೀಯೋ ಯೋವಾಂತರಕಲ್ಪಃ ತದ್ ವೃತ್ತಾದಿಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಾಯಮ್ಭು-
 ವಮನುಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಾದಿಕಾರ್ಯವನ್ಮಹಾಕಲ್ಪವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯೋಪಪತ್ಯಾ ಮಹಾಕಲ್ಪಾವಾಂತರಕಲ್ಪಯೋಃ
 ಕರ್ತೃಭೇದಸ್ಯ ಚ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾಗ್ನಿಹೀಕೃತತ್ವೇನ ಮಹಾಕಲ್ಪಭೇದೇನೈವ ಕರ್ತೃಭೇದಸ್ಯ ಚಾಸಿದ್ಧೇರ್ಥಾಂತರತಾ
 ವಾ ಸ್ಯಾತ್ । ತತ್ಪರರಿಹಾರಾರ್ಯಮಾಥಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ತಥಾ ಚ ಕಲ್ಪತ್ವೇನ ಮಹಾಕಲ್ಪಾ-
 ವಾಂತರಕಲ್ಪಯೋಃ ಸಮಾನಜಾತೀಯತ್ವೇಪಿ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮೇಣ ಸಮಾನಜಾತೀಯತ್ವಸ್ಯ
 ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಕಲ್ಪತ್ವಸ್ಯ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದ್ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವಸ್ಯ
 ಭೇದಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮೋ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಮವಾಂತರಕಲ್ಪತ್ವಂ ಚ ತತ್ರ ಪಕ್ಷೇ
 ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯೇನ ಮಹಾಕಲ್ಪರೂಪಧರ್ಮೇಣ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಾಶ್ರಯಭೂತಮಹಾಕಲ್ಪಸಮಾನಜಾತೀಯ-
 ಮಹಾಕಲ್ಪಭೇದೇನ ಕರ್ತೃಭೇದಸಿದ್ಧಿಃ । ದೃಶ್ಯಾಂತೇ ಚ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಾವಾಂತರಕಲ್ಪತ್ವರೂಪಧರ್ಮೇಣ
 ಸಮಾನಜಾತೀಯಾವಾಂತರವೈವಸ್ವತಮನುಕಲ್ಪವೃತ್ತಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಕರ್ತೃಭಿನ್ನಸ್ವಾಯಮ್ಭುವಮನುಕರ್ತೃಕಾದಿ-
 ಕಾರ್ಯವತ್ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವಕಲ್ಪವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ - ಏವಮಿತಿ ॥

कर्तृपदस्थाने पालकसंहर्तृपदप्रक्षेपेणेत्यर्थः । ततश्चैवं प्रयोगः महाकल्पत्वं कल्पत्व-
व्याप्यधर्मेण स्वाश्रयसमानजातीयकल्पवृत्त्यादिकार्यपालकभिन्नपालकादिकार्यवद्
वृत्तिकल्पत्वव्याप्यधर्मत्वात् अवान्तरकल्पत्ववदिति । एवं चानुमानेन महाकल्पभेदेन
पालकभेदसिद्धिरिति भावः । कार्यत्वाद्यनुमानस्यापि केवलस्य शिवादेः जगत्कर्तृत्वे
प्रामाण्यमित्याह - यद्वेति ॥ “न चोदाहृतश्रुतिविरोधः” इति टीकां व्याख्याति -
न चेति ॥

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರ ಇಷ್ಟು - 'ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್
ಘಟವತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.
ಅಂತಹ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ ಎರಡು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದರು.

೧) ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನವು ರುದ್ರನಲ್ಲೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು
ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ೨) ವ್ಯತಿರೇಕಾನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ' ಆದ್ದರಿಂದ
ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬಂತು ಎಂದು.

ಈಗ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ವಿಚಾರ ವಿನಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನದಿಂದಲೇ
ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನದಿಂದ
ಇಬ್ಬರು ಜಗತ್ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಬ್ಬರು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಜಗತ್
ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣವು ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರನಿಷ್ಠವಾಗಿರಿಲ್ಲವೆಂದು ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಯದ್ವಾ'
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊರಟವೆ.

'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರಿಕೆ ನೀಡಬಹುದು - ಜಗತ್
ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮಸಹಾಯವುಳ್ಳ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಇವರವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ
ಆಗಮಸಹಾಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲಾನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು
'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -
'ಅನುಮಾನೇನ ರುದ್ರಾದೇರಪಿ ಕಾರಣತಾಸಾಧನಸೌಲಭ್ಯಾತ್' 'ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲೂ
ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು' ಎಂದು ಸಾಧಾರಣವಾದ ಅನುಮಾನಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮಸಹಾಯವುಳ್ಳ ಅನುಮಾನ, ಆಗಮಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನ ಎರಡನ್ನೂ
ಅನುಮಾನಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ರೀತ್ಯಂತರೇಣಾನುಮಾನ-
ಮಪಿ ರುದ್ರಾದೇರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ' 'ರೀತ್ಯಂತರದಿಂದ ಅನುಮಾನವೂ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್
ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶೇಷಾನುಮಾನದಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಕರ್ತೃಭೇದಸಾಧಕವಾದ ಅನುಮಾನಗಳು ಹೀಗಿವೆ - ೧) ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಮ್ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ತೃಧರ್ಮೇಣ
ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಮಾನಜಾತೀಯಕಲ್ಪವೃತ್ತಾದಿಕಾರ್ಯಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಾದಿಕಾರ್ಯವದ್ವೃತ್ತಿ ಕಲ್ಪತ್ವವ್ಯಾಪ್ತೃತ್ವಾತ್,
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಅವಾಂತರಕಲ್ಪವತ್ ಈ ಅನುಮಾನವು ಕಲ್ಪಭೇದದಿಂದ ಕರ್ತೃಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - ಅವಾಂತರಕಲ್ಪ. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇತು ಸಾಧ್ಯಗಳಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತವೆಂಬ ಹೇತು ಅವಾಂತರ-ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿದೆ. ಮಹಾಕಲ್ಪ ಅವಾಂತರಕಲ್ಪವೆಂದು ಕಲ್ಪಗಳು ಎರಡುವಿಧ. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಪವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಲ್ಪವು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆ. ಅವಾಂತರಕಲ್ಪ, ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳು (ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ) ವ್ಯಾಪಕಗಳಾಗಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ಅವಾಂತರಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತವೆಂಬ ಹೇತುವಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇದೆ. ಕಲ್ಪವ್ಯಾಧರ್ಮೇಣ = ಅವಾಂತರಕಲ್ಪವೆಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ, ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಮಾನಜಾತೀಯಃ = ಅವಾಂತರಕಲ್ಪಶ್ರಯಜಾತೀಯವಾದದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಅವಾಂತರಕಲ್ಪ. ಅವಾಂತರಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆದಿಕಾರ್ಯವಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕರ್ತೃವೋ ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಆದಿಕಾರ್ಯವದ್ವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ ಮಹಾಕಲ್ಪ.

ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ :- ಒಂದೊಂದು ಮನುಕಲ್ಪದ ಆದಿಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಮನುಗಳು ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮನುಕಲ್ಪದ ಕರ್ತಾ ಮುಂದಿನ ಮನುಕಲ್ಪದ ಕರ್ತೃವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರಂತೆ ಅನೇಕ ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಆದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕರ್ತೃವೋ, ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಈ ಮಹಾಕಲ್ಪದ ಆದಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅನೇಕರು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. (ಆದಿಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ದ್ವೈತಗುಣದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದು ನೈಯಾಯಿಕರ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ 'ಮಹಾಕಲ್ಪ' ಎಂದೇಕೆ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಿರಿ? 'ಮಹಾಕಲ್ಪ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು?

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಮಹಾಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಸಕಲ ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳು ಪಕ್ಷಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆವಾಗ 'ಸಮಾನಜಾತೀಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಧ್ಯದ ಸಮನ್ವಯ ಶಕ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದನ್ನೇ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಂ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಒಂದನ್ನೇ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ 'ಅಯಂ ಮಹಾಕಲ್ಪ' ಎಂದು ಹೇಳಿರಿ?

ಉತ್ತರ :- 'ಅಯಂ' ಪದದಿಂದ ಯಾವ ಮಹಾಕಲ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನಲು ನಿಯಾಮಕವಿಲ್ಲ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗದ ಕಾರಣ 'ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಮ್' ಎಂದು ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. 'ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಮ್' ಎಂಬುದು ಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವ' ಎಂಬ ಪಕ್ಷ ಸಾಧುವಾಗಲಿ ! ಆದರೆ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತಧರ್ಮೇಣ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ವೈರ್ಥವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- 'ಕಲ್ಪವ್ಯಾಪ್ತಧರ್ಮೇಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಎರಡು ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಂ = ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವ, ಸ್ವಾಶ್ರಯ = ಮಹಾಕಲ್ಪ, ತತ್ಸಮಾನಜಾತೀಯ- ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಾದದ್ದು ಕಲ್ಪತ್ರರೂಪದಿಂದ ಅವಾಂತರಕಲ್ಪವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಅವಾಂತರಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಕರ್ತೃಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಇದನ್ನು ಆಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಕಲ್ಪತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಧರ್ಮೇಣ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಈಗ ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ರರೂಪಧರ್ಮದಿಂದ ಸಹಜತೀಯವಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಮಹಾಕಲ್ಪವೇ ಆಗುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ 'ಕಲ್ಪವೃತ್ತಾದಿಕಾರ್ಯಕರ್ತೃಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಾದಿಕಾರ್ಯವದ್ವೃತ್ತಿ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಸಾಧ್ಯ ಹೇಳಿದರೆ ಪುನಃ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಕಲ್ಪತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಧರ್ಮೇಣ ಸ್ವಾತ್ರಯಸಮಾನಜಾತೀಯ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನು ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಆದಿ' ಪದವನ್ನು ಹೇಳದೆ 'ಕಲ್ಪವೃತ್ತಿಕಾರ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಅವಾಂತರ-ಕಾರ್ಯವಾದ ಘಟಕ ಯಾವ ಕುಂಬಾರನು ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೋ, ತದ್ಭಿನ್ನ ಆದಿಕಾರ್ಯಕರ್ತೃಮತ್ವವನ್ನು ಮಹಾಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಆಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಆದಿ' ಪದವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಎರಡು ಕಡೆ 'ಆದಿ' ಪದವಿದೆ. ಎರಡೂ ಕಡೆ ಇರುವ 'ಆದಿ' ಪದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇನ್ನು ಈ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು 'ಭಿನ್ನ' ಪದ. ಇದನ್ನೇ ಹೇಳದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳ ಆದಿಕಾರ್ಯಕರ್ತೃ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದಾಗಿ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲವಿಶೇಷಣಗಳು ಆತ್ಮಂತ ಸಾರ್ಥಕಗಳಾಗಿವೆ. ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆ ಕರ್ತೃ ಪದವಿದೆ. ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ಎರಡು ವಾಕ್ಯಪದಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪಾಲಕರು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಎರಡು 'ಸಂಹರ್ತೃ' ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಾಗ ಬೇರೆಬೇರೆ ಸಂಹರ್ತೃಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜನ್ಮಾದಿ ಅಪ್ಪಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೂ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಯಂತನಕ ಕಲ್ಪಭೇದದಿಂದ ನಾನಾಕರ್ತೃಗಳನ್ನು ನಾನಾವಾಲಕರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಒಂದೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವವನೇ ಬೇರೆ, ಪಾಲನೆ ಮಾಡುವವನೇ ಬೇರೆ, ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವನೇ ಬೇರೆ ಎಂದು ಅನುಮಾನದ ಮೂಲಕ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಜಗತ್ಸಂಹರ್ತೃತ್ವಮ್ ನ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಕೇನಿಷ್ಠಮ್ ಸಂಹಾರಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್, ಘಟಸಂಹಾರಶಕ್ತಿಮತ್ ಎಂದು. ಘಟದ ನಾಶವನ್ನು ಘಟವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದವನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೇನು ಇಲ್ಲ. ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಘಟವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದವನೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೇನು ಇಲ್ಲ. ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ವಿಷ್ಣು ಸಂಹಾರಕಾರಣನಾಗಲಾರನೆಂದು ಅನುಮಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ನ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಕೇನಿಷ್ಠಮ್' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಕ ಪದವನ್ನು ಕೂಡದಿದ್ದರೆ ಘಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದವನೇ ಘಟನಾಶ ಮಾಡಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಘಟಸಂಹಾರಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಘಟಸಂಹಾರಶಕ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿದೆ. ಆದರೆ 'ನ ತತ್ಸೃಷ್ಟಿನಿಷ್ಠತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಏಕಪದ

ಕೊಡಬೇಕು. ಘಟಸಂಹತೃತ್ವವು ಕುಂಬಾರಮಾತ್ರನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇತುವೂ ಬಂತು. ಸಾಧ್ಯವೂ ಬಂತೆಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು.

ಮುಂದಿನ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ :- ಮೊದಲನೆಯ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾನಾಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಕರ್ತೃ ಸಂಹತೃಗಳೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತು. ಎರಡನೆಯ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನಾ ಬೇರೆ ಸಂಹರ್ತಾ ಬೇರೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತು. ಮುಂದಿನ ಮೂರನೆಯ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಗಳೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲ ಎರಡು ಅನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬನೇ ಕರ್ತನೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದರು. ಮೂರನೆಯ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅನೇಕ ಕರ್ತೃಗಳೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

೩) 'ಮಹೀಮಹೀಧರಾದಿ ನಾನಾಕರ್ತೃಕಮ್ ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಸಾದಾದಿವತ್' ಎಂದು ಮೂರನೆಯ ಅನುಮಾನ. ಪ್ರಾಸಾದಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಅರಮನೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಉದ್ಯಾನವನವನ್ನಾಗಲೀ ಭದ್ರಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತ ತೋಡುವ ಪರಿಖವನ್ನಾಗಲೀ ಒಬ್ಬನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನೂರಾರು ಜನರ ಸಹಾಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಇಂತಹ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಬೃಹತ್‌ಕೆಲಸವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರಂತೆ ಸುಂದರ ವಿಶಾಲಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣ ಒಬ್ಬನೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ಅನೇಕರಿಗೆ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಮೂರು ಅನುಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ಅನೇಕರಿಗೆ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಿರಿ. ಇದರಿಂದ ಏಕದೇಶಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತೇ ಹೊರತು ಸಮಸ್ತಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಂಭವ. ಏಕದೇಶಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವವು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೂರು ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ವಿಶ್ವಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬರುವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಕಾರವನ್ನು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

೪) ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವಮಾತ್ರವೃತ್ತಿಧರ್ಮೇಣ ಸ್ವಸಮಾನಜಾತೀಯಶಕ್ತ್ಯಾತ್ರಯಭಿನ್ನಾಶ್ರಿತಾ, ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್, ಘಟನಿರ್ಮಾಣಾದಿ ಶಕ್ತಿವತ್.

ದೃಷ್ಟಾಂತವೆನಿಸಿದ ಘಟನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿದೆ. ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇದೆ. ಸ್ವಮಾತ್ರವೃತ್ತಿಧರ್ಮೇಣ = ಘಟನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಸ್ವಸಮಾನಜಾತೀಯ = ಘಟನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಸಮಾನಜಾತೀಯವಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಘಟನಿರ್ಮಾಣಾದಿ-ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕುಂಬಾರ. ತದಾಭಿನ್ನ ಆಶ್ರಿತನಾದವನು ಈ ಘಟದ ಕುಂಬಾರ. ಹೀಗೆ ಘಟನಿರ್ಮಾಣದ ಶಕ್ತಿ ಅನೇಕರಲ್ಲಿದ್ದೆಯೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕಂಡಿದೆ. ಅದರಂತೆ

ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಇರಲೇ ಬೇಕೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸ್ವಮಾತ್ರಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಜಾತೀಯವಾದದ್ದು ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠಶಕ್ತಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣು. ತದ್ಭಿನ್ನರಾದವರು ರುದ್ರಾದಿಗಳು, ಅವರಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿಯು ಅನೇಕರಲ್ಲದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅಥವಾ ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿಯೇ ಸಮಾನಜಾತೀಯವಾದದ್ದು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದುವ ಶಕ್ತಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯರಾದವರು ರುದ್ರಾದಿಗಳು. ತದ್ಭಿನ್ನ ಆಶ್ರಿತನಾದವನು ವಿಷ್ಣು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಪಾಲನಾದಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿ ಅನೇಕರಲ್ಲದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಪಾಲನಾದಿಶಕ್ತಿಗಳೂ ಅನೇಕರಲ್ಲದೆಯೆಂದು ಇದೇ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಶಕ್ತಿ' ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು? 'ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಂ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಸಾಕು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಫಲೋಪಧಾನರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಶಕ್ತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಫಲೋಪಧಾನರೂಪವಾದದ್ದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವಿಕೆಯು ಅನೇಕರಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ. (ಬಟ್ಟೆ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವನಲ್ಲಿ ಘಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅವನು ಘಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲ್ಲ.) ಹೇತುವಿದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದು. ಅವರು ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡದಿದ್ದರೂ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ.

ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಶಕ್ತಾಶ್ರಯಭಿನ್ನಾಶ್ರಿತ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಶಕ್ತಾಶ್ರಯನಾದವನು ಕುಲಾಲ. ತದ್ಭಿನ್ನ ಆಶ್ರಿತನಾದವನು ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗೆ ಇದು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನ ಬರುತ್ತದೆ. ಕುಲಾಲ ಬೇರೆ ವಿಷ್ಣು ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಒಪ್ಪಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ವಸಮಾನಜಾತೀಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಪುನಃ ಸ್ವಸಮಾನಜಾತೀಯಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಘಟನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ತಬ್ಬದ್ದಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಸ್ವಮಾತ್ರವೃತ್ತಿಧರ್ಮಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅಂದರೆ ಸರ್ವಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಶಕ್ತಿತ್ವವೇ ರೂಪೇಣ ಸಮಾನಜಾತೀಯ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಘಟನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನವಿಲ್ಲ.

ಮುಂದಿನ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಅನುಮಾನದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆದಿಪದವನ್ನು ಹಾಕಿ ಪಾಲಕತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಪ್ಪಕಗಳಿಗೂ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

೫) ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ ವಿಕ್ಷಿಪತವೃತ್ತಿ ಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯಾಪ್ತೃತ್ವಾತ್ ಘಟಕರ್ತೃತ್ವವತ್, 'ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ' ಎಂಬ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಜಗಜ್ಜನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್' ಎಂದರ್ಥ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಿದ್ದರೆ
ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದುದರಿಂದ ಭಾಗ - ೨

ಪುನಃ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಫಲೋಪಧಾನರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವೈಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಬರುವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರಕಾರವನ್ನು 'ಇತ್ಯಾದಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಈ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು - 'ಸರ್ವಜಗತ್ಪಾಲನಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪಂ ಪಾಲಕತ್ವಮ್' ವಿಷ್ಣುತರವೃತ್ತಿ ಪಾಲಕತ್ವ-ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಗೋಪಾಲಕತ್ವಾದಿವತ್' ಗೋಪಾಲಕತ್ವ ಮಹಿಷಪಾಲಕತ್ವಾದಿಗಳು ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ಇಲ್ಲ. ಅನೇಕರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರಂತೆ ಸರ್ವಜಗತ್ಪಾಲಕತ್ವವೂ ಅನೇಕರಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣುತರಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತೃಸಿದ್ಧಿ' ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಷ್ಣುತರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. (ಸರ್ವಜಗತಾಂ ಕರ್ತಾರಃ ವಿಷ್ಣುತರೇ ಚ ತೇ ಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತಾರಶ್ಚ ಎಂದು ಸಮಾಸ.) ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವರೂ ಸರ್ವಜಗತ್ಕರ್ತೃಗಳಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಶಿವಾದ್ಯನ್ಯತ್ವೇ ಗೌರವಾತ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಶೈವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅದು ಇಷ್ಟವಾಗಲ್ಲ. ಶೈವರು ಕೇವಲ ಶಿವನಿಗಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು - ಶಿವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವನಿಗೆ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಗೌರವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶೈವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಗೌರವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೈರಣ್ಯಗರ್ಭರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಆಯಾ ವಾದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಪದವೇ ಇಲ್ಲ. ಕೇವಲ 'ಶಿವಾದ್ಯನ್ಯತ್ವೇ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಇದೆ. ಅವಾಗ 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದ್ಯನ್ಯತ್ವೇ ಗೌರವಾತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ 'ರುದ್ರಾದೀನಾಮ್' ಎಂಬ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ - ಅನೇಕ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತು. ಏನೇ ಆಗಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿರುವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನಂತೂ ನಿಷೇಧಿಸಲು ಈ ಯಾವ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬಾಧಿಸಲು ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅವಿವಾದಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅವಿವಾದ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಎಂತಹದ್ದೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದದ್ದು. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಫಲೋಪಧಾನರೂಪವಾದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕರಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೇ ಹೊರತು ಫಲೋಪಧಾನರೂಪವಾದದ್ದನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಫಲೋಪಧಾನರೂಪವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟಂಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ತಿಳಿಯಬೇಕು - ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಫಲೋಪಧಾನರೂಪವಾದ ಜಗತ್

ಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದಂತೆ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಅಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಂತು. ಇಷ್ಟು ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಕ್ಷಿತ್ವಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಕರ್ತೃ ಸಾಮಾನ್ಯಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದರು. ಹಾಗಾದರೆ ರುದ್ರಾದಿವಿಶೇಷವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದರು. ಈಗ ಆ ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನದಿಂದಲೇ ನೇರವಾಗಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನದ ಸಹಾಯವೇ ಬೇಡವೆಂದು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಜ್ಞಾನ, ಚೀರ್ಷಾ, ಪ್ರಯತ್ನ ಇವು ಮೂರು ಯಾರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೋ, ಅಂತಹವನನ್ನೇ ಕರ್ತಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕ್ಷಿತ್ವಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಕರ್ತೃಕಂ' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ 'ಜ್ಞಾನಚೀರ್ಷಾಕೃತಿಮಜ್ಞನಮ್' ಎಂದರ್ಥ. ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ, ನಿತ್ಯವಾದ ಚೀರ್ಷಾ, ನಿತ್ಯವಾದ ಕೃತಿಯೆಂದು ಸಾಧ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವಾಗಲೇ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತ್ವವೂ ಸಹ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಕಾರ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಚೀರ್ಷಾಕೃತಿಮಜ್ಞನತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕಾರಣನನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಪುನಃ ಕಾರ್ಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಆ ಕಾರ್ಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಪುನಃ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳ ಕಾರಣನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರ್ಯತ್ವವು ಹೇತುವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಕಾರ್ಯತ್ವಹೇತು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲದಿಂದ (ಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ) ನಿತ್ಯತ್ವವು ಜ್ಞಾನಾದಿ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಕಾರ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನಷ್ಟೇ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಜ್ಞಾನೇತೃಗಳನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಕೃತಿಮಜ್ಞನತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ :- ಪ್ರಯತ್ನ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಇಚ್ಛೆ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಗಳು ಇರಲೇಬೇಕೆಂದು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಮೂರನ್ನೂ ಸಾಧ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಅಥವಾ ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ಕೇವಲ ಕೃತಿಮಜ್ಞನತ್ವವೇ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಅಷ್ಟೊಂದಲೇ ರುದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್‌ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ರುದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್‌ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತಲೂ ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್‌ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನಿಪ್ರಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ನೀವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೀರಿ. ಹೊರತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಕೃತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ನಿತ್ಯಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾನೆ. ನೀವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಅಸ್ಮದಾದೀನಾಂ ತದಸಂಭವಾತ್' ಎಂಬ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದಿಪದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣು ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳ ನಿರ್ವಚನದಿಂದಲೇ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ - 'ರೋದಯತಿ ಸರ್ವಾನ್ ಇತಿ ರುದ್ರಃ' ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಆಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಭವನೆಂದೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸುಖವಾಗಿ ಸಲಹುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಶಂಕರನೆಂದೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ರುದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ರುದ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಇಷ್ಟು ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಾಮಬಲದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಆಯಾ ವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಅನುಮಾನೇನ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಮುಂದೆ 'ನಚ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ 'ನಚೋದಾಹೃತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ ಮಾತ್ರ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಯಾವ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ, ಅದೇ ಶ್ರುತಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಏಕೋ ದಾಧಾರ' 'ನ ತೇ ಮಹಿತ್ವಮ್' 'ಯೋ ನಃ ಓತಾ ಜನಿತಾ ಏಕ ಏವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿವೆ ಅಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಇದೆಯೆಂಬುದರಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರದ ವ್ಯವಹಾರ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ಅನುದಿತಹೋಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಸಂಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉದಿತಹೋಮವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಿತಹೋಮವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಉದಿತಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬಾರದೆಂದೆನ್ನು ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. 'ನಹಿ ನಿಂದಾ ನಿಂದ್ಯಮ್' ನಿಂದತೇ ಕಿಂತು ಸ್ತುತ್ಯಾ ಸೌತಿ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಏಕೋ ದಾಧಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಶಿವಾದಿಕಾರಣತಾವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಯುಕ್ತವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ವಿಷ್ಣು ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರನಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶೈವರು ಶಿವನನ್ನೂ ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರು-

ವಾಗ ಕೇವಲ ಮೂರು ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಸುಧೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಶಿವಸ್ವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸಾರ್ವಜ್ಞ-ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಾದ್ಯಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ನಿರವದ್ಯತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಯಂತಿ ಎಂದು.

ಉತ್ತರ :- ಪಾಶುಪತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಈಗ ಪಾಶುಪತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮ ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಆಗಮಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ನಾವು ಈಗ ನೈಯ್ಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಒಪ್ಪಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಂಗ್ರಹ ಹೀಗಿದೆ -

ಆಗಮಾದನುಮಾನಾದ್ವಾ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಭಿನ್ನಗಮ್ |

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತವತೋ ನೈತದ್ ದ್ವಿಷ್ಟೋರೇವ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ ||

ಆಗಮದಿಂದ ಅಥವಾ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

೨ ಸಾರ

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಶಿವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನುಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಹಾಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕರ್ತೃಗಳೇ ಇರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಘಟವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದವನೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿ, ಶಿವನು ಸಂಹರಿಸಲಿ ಏನು ತಪ್ಪು?

ಮತ್ತು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಸಹ ಅನೇಕರಿಂದಲೇ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾರ. ಮತ್ತು ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕುಂಬಾರನಲ್ಲಿಯೂ ಘಟಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಶಿವನಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಶಿವನೂ ಕಾರಣನಾಗಲಿ ಎಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ರುದ್ರ, ಭವ, ಶಂಕರ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳೇ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ಪಾಲಕತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಇನ್ನು ಶ್ರುತಿಶ್ಲೋಕಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿ-ರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮುಗಿಯಿತು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಶುಷ್ಕತರ್ಕವು ಅಪ್ರಮಾಣ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು -

ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಯಾಽಶಕ್ತಂ ರಸಗನ್ಧಾದಿವಸ್ತುಭು ।

ಅನುಮಾಽಪಿ ತಯಾಽಶಕ್ತಾ ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುಭು ।

“ನ ಹಿ ಧರ್ಮಾದಿನಿಶ್ಚಯೋಽನುಮಾನೇನ” ಇತಿ ಠೀಕಯೈವ “ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಂ” ಇತ್ಯಾಶ-
ನುಮಾನೇಭು ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾದೇಃ, “ಶಾಶಾದೀನಾಂ ವಿಷಾಣಿತ್ವಾದೌ ಚ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್” ಇತಿ
ಠೀಕಯೈವಾತಿಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚ-

“ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ತುರಗಃ ಶ್ರುಣ್ವಿ ಪುಷ್ಪವತ್ ಸ್ವಂ ಸುತೈರ್ಯುತಾ ।

ಚಿತ್ರಣಿ ಚ ರಸಷ್ವಛೋ ರಸತ್ವಾತ್ ಸೌತ್ತರೋ ಭವೇತ್ ॥”

ಇತಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಿತತ್ವಾತ್, ಅನ್ಯತ್ರ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿಹೇತುನಾಂ ಸಪ್ರಪಂಚಂ ನಿರಾಸಾತ್
“ನಾವೇದವಿನ್ಮನುತೇ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಜಗತ್ಕಾರಣೋಽನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಷೇಧಾच्च, ನಾನುಮಾನಂ
ಜಗತ್ಕಾರಣೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ॥ ಆಗಮಾಶ್ರಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಸ್ತು ಪೌನಃಕಲ್ಪಪರಿಹಾರಾವಸರ ಏವ
ವಿವೃತಃ ॥

ಅನುವಾದ - ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ರೂಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ.
ರಸವನ್ನಾಗಲೀ ಗಂಧವನ್ನಾಗಲೀ ಶಬ್ದವನ್ನಾಗಲೀ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ
ಅನುಮಾನವೂ ಕೂಡ ಪುಣ್ಯವಾವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಗ್ರಹಿಸಲು
ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ.

‘ನಹಿ ಧರ್ಮಾದಿನಿಶ್ಚಯೋಽನುಮಾನೇನ’ ‘ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ನಿಶ್ಚಯ ಅನುಮಾನದಿಂದ
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ’ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದಲೇ ‘ಮಹಾಕಲ್ಪತ್ವಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಬಾಧೆ
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಆಗಮಾದಿಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅಂತಹ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಏನನ್ನು
ಬೇಕಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ‘ಶಶಾದೀನಾಂ ವಿಷಾಣಿತ್ವಾದೌ’ ಚ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್’ ‘ಮೌಲಕ್ಕೆ
ಕೊಂಬು ಇದೆಯೆಂದೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು’ ಹೀಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು
ಅನೇಕವಿಧ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ತುರಗಃ, ಶೃಂಗೀ, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' 'ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ತುರಗ ಕೊಂಬು ಇದೆ'. 'ಖಮ್, ಪುಷ್ಪವತ್, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' 'ವಸ್ತುವಾದ್ದರಿಂದ ಆಕಾಶವು ಹೂ ಬಿಟ್ಟಿದೆ.' 'ಚಿತ್ರಣೇ ಸುತೈರ್ಯುತಾ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಾತ್' ಬಂಜೆಯು ಸ್ತ್ರೀಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಕ್ಕಳುಳ್ಳವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. 'ಷಷ್ಠಃ ರಸಃ ಸೋತ್ತರಃ ರಸತ್ವಾತ್' ರಸವಾದ್ದರಿಂದ ಆರನೆಯ ರಸವು ಏಳನೆಯ ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಹೀಗೆಲ್ಲ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ 'ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದರ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಮತ್ತು 'ನಾವೇದವತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಜಗತ್ಕಾರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಆಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೇ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಲ್ಲ.

ಕರಣಪದಾರ್ಥ

'ಯಥಾಶಕ್ತಮ್' = ಯಥಾ ಆಶಕ್ತಮ್ ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ. ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುಃ = ಧರ್ಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಹೇಗೆ ಆಶಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಆಶಕ್ತವಾಗಿದೆ, ತುರಗಃ = ಕುದುರೆ , ಖಮ್ = ಆಕಾಶ , ಚಿತ್ರಣೇ = ಬಂಜ್ಞೀ, ಅನ್ಯತ್ರ = ತತ್ತ್ವನಿರ್ಗಮಯ, ತರ್ಕತಾಂಡವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅನುಮಾನಾವಲಂಬಿಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಕಂ "ಯದಿ ಕಾರಣಮಾನುಮಾನಿಕಂ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಾಂತटीकाप्रमेयं सङ्गृह्णाति - चक्षुरादीति ॥ 'अशक्तं' इति छेदः । यथा धर्मादावशक्ता तथा ब्रह्मणीति धर्मादिर्दृष्टान्तत्वेनोक्तिः । तस्य चोदनैकप्रमाणकत्वं "चोदनालक्षणोऽर्थो धर्मः" इति जैमिनिसूत्रसिद्धिमिति भावः । स्वातन्त्र्येणाशक्ते-
त्यर्थः । तेन न मीमांसाव्याधातः । प्रागुक्तानुमानानि टीकादावेव निरस्तानीति भावेन तद्वाक्यानि पठति - नहीति ॥

श्रुतीति ॥ अयोग्यत्वोक्त्या तत्र प्रवर्तमानानां बाधितत्वादिति भावः । आदिपदेन व्याख्यादिशून्यत्वसोपाधिकत्वादिग्रहः । श्रुतेर्नित्यनिर्दोषत्वेन स्वतः प्रामाण्येन च - "प्राबल्यमागमस्यैव जात्या तेषु त्रिषु स्मृतम् ।" इति वचनसिद्धं प्राबल्यमिति भावः । कथमतिप्रसङ्ग इत्यत आह - अनुव्याख्याने चेति ॥ 'खं' आकाशम् । 'चित्रिणी' बन्ध्या । षष्ठो रसः 'सोत्तरः' सप्तमरसोपेत इत्यर्थः ।

ರಸತ್ವಾತ್ ಪೂರಸವತ್ । ರಸಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪಕ್ಷತ್ವೇ ಪೂರಸಮಾಧಾಯ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ । ಅತಃ 'ಷष्ठ'
ಇತಿ ।

ನನು ವಸ್ತುತ್ವಂ ಘಟಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರೀತಿ चेन्न, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ನ ಚ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಬಾಧಃ । ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತುರಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್ । ಸ ಚಾಯೋಗ್ಯಶ್ಚೇತ್, ಶೃಂಗಮಪಿ ತಥಾಸ್ತು ।
ಶೃಂಗಂ ಮಹತ್ವೇ ಸತ್ಯುದ್ಭೂತರೂಪವಚೇತಿ ಚೇತ್, ಕರ್ತಾಽಪಿ ಕುಲಾಲಾದಿರिव ತಾದೃದೇಹವಾನಿತಿ
ಕಥಮಯೋಗ್ಯಃ । ಅದೇಹೋಽಸಾವಿತಿ ಚೇತ್, ಶೃಂಗಮಪಿ ರೂಪಹೀನಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಶೃಂಗಂ ರೂಪವದೇವೇತಿ
ಚೇತ್ಕರ್ತಾಽಪಿ ದೇಹವಾನೇವೇತಿ ಭಾವಃ । ಏವಮನ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಸಮರ್ಪನೀಯಾನಿ । ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ ॥
ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯತರ್ಕತಾಂಢವಾದಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ । "ನಾವೇದವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯರ್ಥದ್ವೀಕಾರ್ಥಾಂ ಸ್ಪಷ್ಟಃ ।
ನಾನುಮಾನಮಿತಿ ॥ ತಥಾ ಚಾತಿವ್ಯಾಸ್ಯಭಾವಾದ್ವಿಷ್ಣೋರೇವೇದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥

ಯದತ್ರ ಕಶ್ಚಿದಾಹ - ತ್ವನ್ಮತೇ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಜಗತ್ಕರ್ತೃಸಾಧಕತ್ವೇಽಪಿ
ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವಾತ್, ಶ್ರುತೇರೇಕ ಏವಾರ್ಥ ಇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವಾಚ್ಚೋಕ್ತನಾನಾಕರ್ತೃಸಾಧಕಾನುಮಾನಾ-
ನುರೋಧೇನ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಾನ್ ರೂಪಾದಿನಾನಾಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೌ ನಾನುಮಾನನಿರಾಸೋ ಯುಕ್ತಃ । ಶಬ್ದಾನಾಂ
ವ್ಯವಸ್ಥಿತೈಕಾರ್ಥಕತ್ವಮೌತ್ಸರ್ಗಿಕಂ, ವಕ್ತೃವಿವಕ್ಷಾವಿನಿಯೋಗಾಘಪವಾದಾದಿನಾಽನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ
ಸರ್ವತಾನ್ತ್ರಿಕಮರ್ಯಾದಾಮುಲ್ಲಂಘ್ಯ, ಸ್ವಕಲ್ಪಿತಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಸ್ವೇच्छಯೇವ ಶ್ರುತಿಷು ಯೋಗ-
ರೂಪಾದಿಭಿರನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮುಪಗಚ್ಛತಃ ವಸಂತಾದಿವಾಕ್ಯೇಷ್ವಿವ ಅನ್ಯಥಾಪದವಿಭಾಗಾದಿನಾ
ಸರ್ವತ್ರಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮನಿವಾರ್ಯಮಿತಿ ಸ್ಯಾದೇವ ಅನ್ಯಕಸ್ಮದ್ವಿಪರತ್ವಂ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಿತಿ, ತತ್ರ,
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಘಮೂಲಾನಾಮನುಮಾನಾನಾಮದೃಷ್ಟಾರ್ಥಸಾಧಕತ್ವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯದ್ವಿಹೇತುತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ದೂರಾಪ-
ಸ್ತತ್ವಾತ್ । ಟೀಕಾಶುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಬಾಧಿತಾನಾಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವಸ್ಯಾ-
ಶಕ್ಯಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾಚ್ಚ । "ಶುಷ್ಕತರ್ಕಂ ತು ವರ್ಜಯೇತ್" "ತಸ್ಮಾತ್ಸಾಽನುಪಗಾ ಶ್ರುತೇಃ" "ಕಾಮಾಚ್ಚ"
ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಸ್ಮೃತೈಃ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಾಣಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ । "ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಸಹಾಯಂ
ಯತ್" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಚ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮೂಲಕಯುಕ್ತೇರೇವ ತಲ್ಲಿಂಗತ್ವೋಕ್ತೇಃ । ಉಕ್ತಂ ಚ ಟೀಕಾರ್ಥಾಂ
- "ಸತ್ಯಮಸ್ತೇವಾನುಮಾನಸ್ಯೌಪನಿಷದಪದಾರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರಿಯುಕ್ತಸ್ಯ, ನ ತು
ನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮ್ । ತಾದೃಶಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಮಿತಿ" ಇತಿ ।

ನ ಚೈತಾನ್ಯನುಮಾನಾನಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪರಿಗೃಹೀತಾನಿ, ಪ್ರತ್ಯುತ "ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ" "ಏಕೋ
ದಾಧಾರ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿರುದ್ಧಾನಿ । ತಾದೃಶೈಸ್ತರ್ಕೈಃ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯ ಕಲ್ಪಯತಃ ತವೈವೇಯಂ

ಪುರುಷಂ ಪ್ರತಿ 'ಶಿವ ಏವ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ನಾನ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿಬೋಧನೆ ಪುರುಷಭೇದಾನುಷ್ಠಾನವದ್ ವಸ್ತು-
स्वरूपभेदायोगेनाप्रामाण्यापाताच्च ।

ನನು ತ್ವನ್ಮತೇ ಪುರಾಣೇಷು ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪಭೇದೋಕ್ತೇರ್ಲೋಕಿಕಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧಭೇದಾನುವಾ-
ದಿತ್ವವತ್ ತದನಾದಿಸಮಯಸಿದ್ಧಶಿವಾದಿಕರ್ತೃಕ್ಯಾನುವಾದಿತ್ವೇನಾಪಿ ಕರ್ತೃಕ್ಯಶ್ರುತಿಯುಕ್ತೇತಿ ನ
ಕರ್ತುನಾನಾತ್ವವಿರೋಧಿನಿ । ನ ಚೈವಂ ತತ್ರೈವ ಕರ್ತೃಕ್ಯಶ್ರುತಾವಪ್ಯಸದರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಕ್ತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ,
ತ್ವನ್ಮತೇ ಯಸ್ಯ ಯಾವದ್ಭಾಷನೇ ಯೋಗ್ಯತಾ ತಂ ಪ್ರತಿ ತಾವಂತಮೇವಃ ಸಾತಿಶಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೈಕದೇಶಂ
ನಿರತಿಶಯತಯಾ ಭೂಮಿಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದೋ ವಕ್ತೃತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮವಚ್ಛೇದವೈಷ್ಣವಾದಿನ್ ಪ್ರತಿ ವಿರುದ್ಧ-
ನಾನಾಕರ್ತೃಬೋಧಕತ್ವಂ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯೇಷುಪಗಮ್ಯತಾಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮ್ಯಕ್ ತವ ಮೂರ್ಧಾನಮಧ್ಯಾರೋಹ-
ದುನ್ಮಾದಃ, ಯದವಿಧಮಾನಾನ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕರಾಣಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾನುಸಂಧಾನಹೀನಾನ್ಯೇವ ಬಹುಲ-
ಮಾಭಯಾಃ । ಸಾತಿಶಯಂ ನಿರತಿಶಯತ್ವೇನ ಭೂಮಿಶಬ್ದೋ ವಕ್ತೃತ್ಯಸ್ಯೈವಾಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯಲ-
ಮಿಯತಾ । ಅನ್ಯದಪಿ ತದ್ಭಾಷಣನಿರಾಕರಣಂ ಗುರುಪಾದಕೃತಕಂಠಕೋದ್ಧಾರಾದೌ ಬೋಧ್ಯಮ್ । ಶಾಸ್ತ್ರಂ
ಯೋನಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ಯೇತಿ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಂ ಬಹುಬ್ರೀಹಿಂ ಸಮರ್ಥಯಿತುಂ ಪರೋಕ್ತಂ ದೂಷಯತಿ - ಅತ್ರೇತಿ ॥
ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನಾನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಬಹುಬ್ರೀಹಿಪಕ್ಷಯಾ ತತ್ಪುರುಷಸ್ಯ ತದತ್ಯಾಗೇನೋತ್ತರ-
ಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾದಿತಿಭಾವಃ ।

ಅತ್ರೇದಮಧಿಕರಣಶರೀರಂ - "ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿಸಿತಮೇತದ್ವದ್ವೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದಃ"
ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವೇದಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ನ ಸಾಧಯತ್ಯುತ ಉತ ಸಾಧಯತೀತಿ ಸಂಶಯೇ,
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವೇದಕರ್ತೃತ್ವೇ ವೇದಸ್ಯ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ನ ಸಾಧಯತೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ,
ಸಾಧಯತ್ಯೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ತಥಾ ಹಿ - ಕರ್ತೃಮತ್ವೇನ ವೇದಸ್ಯ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಂ किं ಪುರುಷ-
ನಿರ್ವರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಾದಭಿನವಾನುಪೂರ್ವೀರಚನಾಡ್ವಾ ಮಾನಾಂತರೋಪಲಬ್ಧಾರ್ಥವಿಷಯರಚನಾಡ್ವಾ, ಕತಿಪಯ-
ಕಾಲವಿರತಸರ್ವಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯೈಕಪುರುಷನಿಷ್ಕರಣಾಡ್ವಾ । ನಾಥಃ, ತವಾಪಿ ಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್ ।
ನಿತ್ಯಾನಾಂ ವಿಭೂನಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ಕಾಲತೋ ದೇಶತೋ ವಾ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಾಯೋಗೇನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಧರ್ಮಾನುಪೂರ್ವಾಃ
ಕೃತತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಕ್ರಮಾನ್ಯತ್ವಂ ವಾ, ವಿಸದೃಶಕ್ರಮತ್ವಂ ವಾ । ನಾಥಃ, ಅಧ್ಯಾಪಕೋ-
ಚ್ಚರಿತಾನುಪೂರ್ವಿಸದೃಶಾನುಪೂರ್ವಾ ಏವ ಮಾಣವಕೇನಾನುಕರಣೇನ ತವಾಪಿ ಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್ । ನ
ದ್ವಿತೀಯಃ, ಮಯಾಽಪ್ಯನಕ್ಷೀಕಾರಾತ್ । ಅತಃ ಏವ ನ ತೃತೀಯಃ । ಚತುರ್ಥಸ್ತುಪೇಯತೇ । ನ ಚೈತಾವತಾ
ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ । ತದೇತದಧಿಕರಣಶರೀರಮಗ್ರೇ ನಿರಸಿಷ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ತಾವನ್ನಿರಸಿತುಮಯ-

ಮನುವಾದಃ । ತತ್ರೈವ ವಕ್ಷ್ಯमाणತ್ವೇಽಪಿ ವಕ್ಷ್ಯमाणಸ್ತಾರ್ಥದೂಷಣಸ್ಯ ಸುಜ್ಞಾನಾಯಾತ್ರೈವ
ಅಧಿಕರಣಶರೀರಮವೋಚಾಮ ।

ಗುರಾಜೀಯ - ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುನೋಽನುಮಾನಾಭಿಪ್ರಾಯೇತ್ಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತ-
ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾನುಮಾನಾನಾಂ ಕಾ ಗತೀರೀತ್ಯತ ಆಹ - ನಹೀತಿ ॥ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯ ಆಭಾಸ-
ಸಾಮ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ ॥ “ನಾನುಮಾನಂ ಪರೇಶಿತುಃ । ಶಕ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾಪನ”
ಇತ್ಯಾಘನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಾವೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿನ್ಯಾಸಾದಾವೀತ್ಯಪ್ಯಾಹುಃ -
ಆಗಮಾಭಿಪ್ರೇತಿ ॥ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾಕ್ಷತಶ್ಚುತಿಪರಿಗೃಹೀತವೇತ್ಯನೇನೆತಿ ಶೋಭಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಅನುಮಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಪ್ಪರವರೆಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿ-
ದ್ದಾಯಿತು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯದಿ ಕಾರಣಮಾನಮಾನಿಸಂ ಸ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ
ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದನ್ನೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧಾಂತದ
ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು 'ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಯಥಾಶಕ್ತಮ್' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪದವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಜೋದನಾ
ಲಕ್ಷಣೋದೋಧರ್ಮಃ' ಎಂಬ ಜೈಮಿನಿಸೂತ್ರದಂತೆ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಿಂದಷ್ಟೇ
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆಂಥ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಕೇವಲ
ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರ ಎಂದು 'ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುಷು'
ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ.

ಅನುಮಾನವು ಅಶಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶ್ರುತಿಗಳ
ಸಹಾಯವಿದ್ದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೀಮಾನಸಾವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದೀತು.
ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲೇ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯ
ಮಾತನ್ನೇ 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಾವೇನು ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಶ್ರುತಿಬಾಧಾದೇಃ' ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಆಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ
ಅಂತಹವನಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದರೆ ಬಾಧದೋಷ ಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿರುವ
ಆದಿಪದದಿಂದ ಬಾಧದ ಜೊತೆಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸೂತ್ರ, ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾತ್ಪರ್ಯ, ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವ, ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ
ಇವುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ ಅನುಮಾನ-
ದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಏಕೆ ಬಾಧಿತವಾಗಬಾರದು?

ಉತ್ತರ :- ಶ್ರುತಿಯು ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಿರ್ದುಷ್ಪವಾಗಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು
ಅನುಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಪುಬ್ಬ-
ಪಾಪ್ಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಮಾಗಮಸ್ಥಿವ ಜಾತ್ಯಾ ತೇಷು ತ್ರಿಷು ಸ್ತೂತಮ್' ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಬರಿಷ್ಠವಾದದ್ದು ಆಗಮ' ಎಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಾದರೆ ಅನೇಕ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಗಳು ಬರುತ್ತವೆಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಷಷ್ಠೋ ರಸಃ ಸೋತ್ತರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸೋತ್ತರಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸಪ್ತಮರಸೋಪೇತಃ' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಇನ್ನು 'ರಸಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಥಮಾದಿರಸಗಳು ದ್ವಿತೀಯಾದಿರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇದು ಸಿದ್ಧವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಷಷ್ಠಃ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- 'ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತ್ವವಿದೆ ಆದರೆ ಶೃಂಗಿತ್ವ ಇಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಘಟವನ್ನೂ ಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಾಗಲೀ ಪಕ್ಷಸಮದಲ್ಲಾಗಲೀ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಶೃಂಗಿತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಬಾಧ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೇ ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲೂ ಇದು ಸಮಾನ. ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕರ್ತೃ ಕಾಣಿಸದ ಕಾರಣ ಬಾಧ ನಿಮಗೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕರ್ತೃವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲು ಅಯೋಗ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದು ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಬಾಧ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಘಟಪಟಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಮಾನ. ಘಟಪಟಾದಿಗಳಿಗೂ ಶೃಂಗವಿದೆ. ಕುದುರೆಗೂ ಶೃಂಗವಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಗೋಶೃಂಗಾದಿಗಳು ಮಹತ್ ಆಗಿವೆ. ಉದ್ಯುತರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿವೆ. ಅದರಂತೆ ಘಟಪಟಾದಿಗಳಿಗೂ ಶೃಂಗವಿರುವುದಾದರೆ ಆ ಶೃಂಗವೂ ಮಹತ್ ಆಗಬೇಕು. ಮತ್ತು ಉದ್ಯುತರೂಪಿಯಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹಾಗಾದರೆ ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕರ್ತೃನೂ ಕೂಡ ಕುಲಾಲಾದಿಗಳಂತೆ ದೇಹವುಳ್ಳವನಾಗಬೇಕು. ಕುಲಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನು ಮಾತ್ರ ಏಕೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯನಾದ ?

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ದೇಹವೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಹಾಗಾದರೆ ಶೃಂಗಕ್ಕೂ ರೂಪವಿಲ್ಲ. ಕುಲಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ದೇಹವಿದೆ. ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕರ್ತೃವಿಗೆ ದೇಹವಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಗೋ ಮಹಿಷಾದಿಗಳ ಶೃಂಗಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ರೂಪತ್ವಗಳು ಇವೆ. ಆದರೆ ಕುದುರೆ ಮೊಲ ಮತ್ತು ಘಟಪಟಾದಿಗಳ ಶೃಂಗಕ್ಕೆ ರೂಪವಿಲ್ಲ ಮಹತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಶೃಂಗಗಳಿಗೆ ರೂಪವಿರುವುದೇ ಕಂಡಿದೆ. ರೂಪವಿಲ್ಲದ ಶೃಂಗವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ತೃಗಳೂ ದೇಹವಿರುವದೇ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ. ದೇಹವಿಲ್ಲದ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವಿರುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕರ್ತನೂ ದೇಹವಿರುವನೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ 'ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. 'ತುರಗಃ ಶೃಂಗೀ' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿನೇನು ದೋಷ ಬರುತ್ತದೋ, ಆ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು 'ಕ್ಷಿಪ್ರಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ತರಹ 'ಖಂ ಪುಷ್ಪವತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನೂ ಅಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾದಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಿತು.

ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ಖಂಡನೆ

ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ :- ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ದ್ವೈತಿಗಳು ಒಪ್ಪದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಪಡಾವಿಧತಾತ್ಮಕಾರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿವೆಯೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಅನೇಕಜಗತ್‌ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂಬ ಅನುಮಾನಗಳ ವಿರೋಧದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಜಗತ್‌ಕರ್ತೃಪರವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಹೊರತು ಅನುಮಾನಗಳನ್ನೇ ನಿರಾಕರಿಸಬಾರದು.

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ :- ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಾಂತದವರಿಗೂ ಒಂದು ಮರ್ಯಾದೆ ಇದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವುಗಳು. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಕ್ಯವಿವಕ್ಷೆ, ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವಿನಿಯೋಗ, ಸ್ವೈತಿ, ಮೊದಲಾದ ಅಪವಾದಗಳಿದ್ದರೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳುಳ್ಳವುಗಳಾಗುತ್ತವೆಂದು. ಆದರೆ ದ್ವೈತಿಗಳಾದ ನೀವು ಸಕಲಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಕಛೋಲಗಳಿಂದ ಇಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ, ರೂಢಿ ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ವಿಷ್ಣು, ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಹಾನಿಯೇನು? 'ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತೀರಿ. ಅದರಂತೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕರೀತಿ ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿ ರುದ್ರಾದಿಪರವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಹಾಗೆ ರುದ್ರಾದಿಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲು ಅನುಮಾನಗಳ ಬೆಂಬಲವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳು ಅನೇಕ ಸ್ವಪ್ನಪರವಾಗಿವೆ.

ಶೈವರ ಖಂಡನೆ - ಇದು ತಪ್ಪು. ನಾವು ಅನುಮಾನವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಸತ್ಯ. ಆದರೆ ಅದು ಎಂತಹ ಅನುಮಾನವೆಂದು ನೀವು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಅಗಮಗಳ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಅನುಮಾನವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ

ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಸಹಕೃತವಾದ ಅನುಮಾನವಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈಗ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಅನುಮಾನಗಳು ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಶಂಕಿಸುವುದೇ ತಪ್ಪು. 'ಶುಷ್ಕತರ್ಕಂ ತು ವರ್ಜಯೇತ್' 'ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾ ಅನಪಗಾ ಶ್ರುತೇಃ' 'ಕಾಮಾಚ್ಛ ನಾನುಮಾನಾವೇಕ್ಷಾ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥೂತಿ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಶುಷ್ಕತರ್ಕವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರುತಿಸ್ಥೂತಿ ಸಹಾಯಂ ಯತ್' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥೂತಿಯಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮೂಲಕವಾದ ಅನುಮಾನಕೃಷ್ಣೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಇದನ್ನೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - "ಸತ್ಯಮಸ್ಯೇವಾನುಮಾನಸ್ಯೋಪನಿಷದಪದಾರ್ಥ-ನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಹಕಾರಿಯುಕ್ತಸ್ಯ, ನತು ನಿಯತವ್ಯಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥ-ನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮ್ ತಾದೃಶಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಮ್" ಎಂದು. ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಅನುಮಾನಗಳು ಶ್ರುತಿ-ಮೂಲಕವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್' 'ಏಕೋ ದಾಧಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಥೂತಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಹೊರಟ ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ಇದು ಭೂಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರೀಕ್ಷೆಕೆರಿಗೆ ಇದು ಭೂಷಣವಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಗೆ ಏಕಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ-ವಿರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಹೊರತು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನೂ ಮಾಡಬಾರದು. 'ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವವು ಹೇಗೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು 'ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುವವರಿದ್ದೇವೆ. ನಾವು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥ ಸಕಲಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮಾಡದ ಅಪೂರ್ವ ಪದವಿಭಾಗವೂ ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸೃಷ್ಟಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಕರ್ತೃಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥಸ್ಥಳು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ದ್ವಾವಾಭೂಮೀ ಜನಯನ್ ದೇವ ಏಕಃ' 'ಏಕೋ ದಾಧಾರ' 'ಯೋನಃ ಪಿತಾ ಜನಿತಾ ಏಕ ಏವ' 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಾನೃತ ಶಂಕರಃ' 'ಏಕಃ ಪುರಸ್ತದದ್ಯ ಇದಂ ಬಭೂವ' 'ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಹರಿರೇಕರಾಟ್' 'ಸೃಷ್ಟಾ ವಾತಾ ತಥೈವಾತ್ಮಾ ನಿಖಿಲಸ್ಯೈಕ ಏವ ತು' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ಥೂತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನೇಕರಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕರು ಜಗತ್ಕರ್ತೃಗಳಾದಾಗ ಒಬ್ಬ ಮಾತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ, ಉಳಿದವರು ಅಸ್ವತಂತ್ರರು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳನ್ನೇ ಉಪಪಾದಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಸ್ಪರವಾದ ನಿಯಮನವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಏಕಮತ್ಯವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಏಕಮತ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆವಾಗ ಸಮಾನಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ನಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರಲ್ಲಿ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳಿವೆ. ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳು ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ

ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪಶ್ಚಾದ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವವರಿದ್ದೇವೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- 'ಜಗತ್ಕರ್ತೃ' ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಏನೇನು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದರೋ, ಅವುಗಳು ಅನೇಕಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆನ್ನಲು ವಿರೋಧಿಗಳೇನು ಅಲ್ಲ. ಇವುಗಳು ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ? ಎಂದರೆ 'ಬಹುಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಒಬ್ಬನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನೇಕನಾಗಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕರ್ತೃತ್ವಶ್ರುತಿಯು ಒಬ್ಬನೇ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ದ್ವೈತಿಕಳೂ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ - 'ನೇಹನಾನಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ನಿಷ್ಪ್ರಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಅಗ್ನೈತಿಕಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದಾಗ ನೀವು ಅವರು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಗುಣಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಆದರಂತೆ ನಾವೂ ಸಹ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತೇವೆ. ಏನು ತಪ್ಪು?

ಸಮಾಧಾನ - ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಏಕ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿಲ್ಲ. 'ಏಕಮೇವ' ಎಂದು ಸುವಾರ್ತೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಏಕತ್ವವಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು (ಸ್ವಾಶ್ರುತಿಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಭೇದಾಸಮಾನಾಧಿಕರಣವೆಂದು) ವಿವರಣೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಜಗತ್ ಕಾರಣನಲ್ಲೇ ಜಗತ್ಕಾರಣಭೇದ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಇದು ತಪ್ಪು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳ ಶಂಕೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ನೇಹ ನಾನಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿರುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲೇ ಭಗವಂತನ ರೂಪಶ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನೇಹ ನಾನಾ' ಶ್ರುತಿಯು ಆ ಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಏಕೋ ದಾಧಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಬಹುಭವನದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದನ್ನು ನೀವು ಹೇಗೆ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತೀರಿ? 'ನೇಹ ನಾನಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ನ್ಯಾಯಾಮೃತದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಮತ್ತು ಒಬ್ಬನೇ ಅನೇಕರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆಂದು 'ಯದೇಕಮವ್ಯಕ್ತಮನಂತರೂಪಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಶ್ರುತಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಚ ಶಂಕರಃ' ಅನ್ಯೋಲ್ಪಸ್ಯ ವಾ ನವಾ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- ಉಪಾಸನಾವಾದದಲ್ಲಿರುವ 'ಆತ್ಮಗೃಹೀತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನೀವೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. 'ಆತ್ಮತೈವೋಪಾಸೀತ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ 'ಆತ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಷ್ಟೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಸಕಲಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗುಣವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಆದರಂತೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವೈಷ್ಣವರು ನೋಡಿದರೆ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಶೈವರು ನೋಡಿದಾಗ ಶಿವಪರವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಧಿಕಾರಭೇದದಿಂದ ಅನೇಕರು ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೇಕೆ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತೀರಿ?

(ಅದ್ವೈತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ - ಸಾವಿರಾರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸೇತುವೆಯ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಕಂಬದ ಹತ್ತಿರ ನಾವು ಹೋಗಿ ನೋಡಿದಾಗ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಕಂಬವೇ ದೊಡ್ಡದು ಉಳಿದ ಕಂಬಗಳೆಲ್ಲ ಇದರ ಮುಂದೆ ಅಲ್ಪವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಉಳಿದ ಕಂಬಗಳ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದಾಗ ಆಯಾ ಕಂಬಗಳಲ್ಲೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ ಬುದ್ಧಿ ಬರುವುದು ನಮಗೆ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ನಿಯಮಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಯಾವ ದೇವತೆಗಳ ಬಳಿ ಹೋಗುತ್ತೇವೋ ಆ ದೇವತೆಯೇ ನಮಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳು ಇವರ ಮುಂದೆ ಅಲ್ಪರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಳಿಯೇ ಹೋಗಬೇಕೆಲ್ಲ. ಯಾವ ದೇವತೆಯ ಬಳಿ ಹೋದರೂ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮರೇ ಆಗುತ್ತಾರೆ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಇವರಲ್ಲ ಇದ್ದಾರೆ. ದ್ವಾರಾದಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಶಿವನ ಮುಖಾಂತರವೂ ಹೋಗಬಹುದು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂಲಕವೂ ಹೋಗಬಹುದು. ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು.) ಇವರ ಮತವೂ ಶೈವಮತದ ಖಂಡನೆಯಿಂದಲೇ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು.

ಸಮಾಧಾನ :- ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ಇವೆ. ಇರುವಂತಹ ಗುಣಗಳೇ ಆಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಸ್ವಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಸತ್ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ. ಸತ್ತ್ವ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ವಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದಿತ್ತು. ಯಾರಿಗಾದರೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಅನೇಕಸ್ವಷ್ಟಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತೋರಿದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಅವರವರ ಅನಾದಿಯಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ವಾಸನೆಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೇನೂ ಅಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೊಡ್ಡ ದೋಷ - ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರುತಿ ಮೋಸ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಶ್ರುತಿಯು ಶೈವರ ಬಳಿ ಶಿವನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ವೈಷ್ಣವರ ಬಳಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯರ ಮೋಸದ ಬುದ್ಧಿ, ಶ್ರುತಿಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಲೌಕಿಕರಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧವಾದ ಭೇದವನ್ನಷ್ಟೇ ಶ್ರುತಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ನೀವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೀರಿ. ಆದರಂತೆ ನಾವೂ ಸಹ ಶ್ರುತಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾತ್ಯರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಅನಾದಿಯಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಶಿವಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ದ್ವಾರದ ಅನೇಕರು ಕರ್ತೃಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ನಾನಾಕರ್ತೃಗಳು ಇರಲು ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವೇನು ಇಲ್ಲ. ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧವಾದ ಅಸದರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಕರ್ತೃತ್ವಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾತಿಶಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೈಕದೇಶವನ್ನೇ ನಿರತಿಶಯವಾಗಿ ಭೂಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಎಷ್ಟು ನೋಡಲು ಯೋಗ್ಯತೆ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಭೂಮಶಬ್ದಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆನಂದ ಸಾತಿಶಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಸಾತಿಶಯವಾದ ಆನಂದವನ್ನೇ ನಿರತಿಶಯವಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸಣ್ಣ ಕೆರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸಮುದ್ರವೆಂದು ಪರಿಚಯಿಸಿದಂತೆ ನಾವೂ ಸಹ ನಿಮ್ಮಂತೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ವಸ್ತುತಃ ಕರ್ತೃಭೇದವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಶೈವರಿಗೆ ಶಿವಮಾತ್ರ ಕರ್ತೃವೆಂದು ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ವಿಷ್ಣು ಮಾತ್ರ ಕರ್ತೃವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ :- ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹುಚ್ಚು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಿಡಿದಿದೆ. ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಏನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಲು ಏನೇನು ಹೇಳಬೇಕೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ. ನಿನ್ನ ಮಾತು ಬಹಳವಾಯಿತು. ಭೂಮಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಸಾತಿಶಯವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ನಿರತಿಶಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೆಂದು ನಾವಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ? ನಾವು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅನುಕ್ರೋಷಾಲಂಬದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ದುರ್ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಕಂಠಕೋದ್ಘಾತಾದಿಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅನುಮಾನವು ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಚಕ್ಷುರೀಂದ್ರಿಯವು ಗಂಧವನ್ನೇಕೆ ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು? ಗಂಧನ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕಾಮಜುರಿಗಿಯಾಗುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವೂ ಸಹ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಬನ್ನೂ, ಆಶಾಶದಲ್ಲಿ ಹೂವನ್ನು ಬಂಜೆಸ್ತ್ರೀಗೆ ಮಕ್ಕಳಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಳನೆಯ ರಸವನ್ನೂ ಸಹ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾವೇದವಿತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಜಗತ್ಪರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಜೋತುಬಿದ್ದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯನಿರಾಕರಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವಲ್ಲ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

(¹)ಅತ್ರ ಪರೇಫಾಂ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ' ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಕ್ರಗಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ

(೧) ಮಹತ ಕ್ವೇದಾದೇ: ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನೇಕವಿಧಾಸ್ಥಾನೋಪಬೃಹಿತಸ್ಯ ಪ್ರದೀಪವತ್ಸರ್ವಾರ್ಥಾಭಿವ್ಯಾಪಿನಃ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪಸ್ಯ ಯೋನಿಃ ಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ನ ಹಿದೃಶಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾರ್ವೇದಾದಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞಗುಣಾನ್ವಿತಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞಾದನ್ಯತಃ ಸಂಭವೋಽಸ್ತಿ । ಯದ್ವಹಿಸ್ತಾರಾಥೈ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಸ್ಮಾತ್ಪುರುಷವಿಶೇಷಾತ್ಸಂಭವತಿ, ಯಥಾ ವ್ಯಾಕರಣಾದಿ ಪಾಣಿನ್ಯಾದೇಶೈಕದೇಶಾರ್ಥಮಪಿ ಸ ತತೋಽಪ್ಯಧಿಕತರವಿಜ್ಞಾನ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲೋಕೇ । ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯಮನೇಕಶಾಸ್ತ್ರಾಭೇದಭಿನ್ನಸ್ಯ ದೇವತೀರ್ಯಜ್ಞುಷ್ಯವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದಿಪ್ರವಿಭಾಗಹೇತೋಕ್ತವೇದಾಘಾಲ್ಪಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಾಕರಸ್ಯಾಪ್ರಯತ್ನೇನೈವ ಲೀಲಾನ್ಯಾಯೇನ ಪುರುಷನಿಃಶ್ವಾಸವಚಸ್ಮಾನ್ಮಹತೋ ಭೂತಾಶೋನಃ ಸಂಭವಃ, 'ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಃಶ್ವಾಸಿತಮೇತದ್ವೇದಃ' (ಬೃ ೦೨।೪।೧೦) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ । ತಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿರತಿಶಯಂ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಮತ್ವಂ ಚೇತಿ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇಹೋಚ್ಯತೇ, । ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇರ್ಥಲಬ್ಧಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ, ಲಕ್ಷಣಾನಂತರಮವಶ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತಪ್ರಮಾಣಪರತ್ವಸಮ್ಮವೇ ಅನ್ಯಪರತ್ವಾಯೋಗಾತ್ । ತ್ವದಭಿಮತಭ್ರಮಾ-
ಧಿಘಾತವತ್ಪರಾಕಾರಣತ್ವೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಲಾಭಾಚ್ಚ । ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇರ್ಥಲಬ್ಧಸರ್ವಶಕ್ತ್ಯಾದಿತ್ಯಾಗೇನ
ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ಫೋರಣೇ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾಚ್ಚ । ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಭಿಮತಾಚೇತನಕಾರಣತಾಪಾಶ್ಚ
ಚೇತನತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ನಿವೇದಿಸಮಭವಾತ್, ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಭಿಮತಶ್ಚೇತನೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸ್ಯ
ಸಾಧನಾಯೋಗಾಚ್ಚ । ಶ್ರುತ್ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್, ತೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ, ತೇನ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ
ಕಾರಣತಾನಿವೇಧಾತ್ ವರಂ ಶ್ರುತ್ಯೈವ ತನ್ನಿವೇಧಃ । ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣೇನಾಸ್ಕುಟೀಕೃತಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸ್ಯ
ತದೇಕದೇಶಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣೇನ ಸ್ಕುಟೀಕರಣಾಯೋಗಾಚ್ಚ ।

ಅನುವಾದ - ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ' ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯುಗಾದಿ-
ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು
ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯಿತು. ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವಾದ
ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೇದಾದಿಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಐದು ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ೧) ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ-
ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಅವಕ್ಕೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದದ್ದು ಪ್ರಮಾಣ. ಇದನ್ನು
ಬಿಟ್ಟು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಸ್ಫೋರಣವು ಅವಶ್ಯಕ. ೨) ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಕಾರಣತ್ವ ಎಂದರೆ ಭ್ರಮಾ-
ಧಿಘಾತವೆಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ ನಮಗೆ ವೇದ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ
ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಧಿಘಾತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ
ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ೩) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಲಬ್ಧವಾದದ್ದು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ-
ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಗಳೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು
ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- ಸಾಂಖ್ಯರು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು
ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಚೇತನತ್ವಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು
ನಿಷೇಧಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದಿಂದಲೇ ನಿಷೇಧಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೪) ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಕು.
ಆದರೆ ಸಾಂಖ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- 'ಯಚಃ ಸಾಮಾನಿ ಜಜ್ಞಿರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯದಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಇಷ್ಟು ದ್ರಾವಿಡಪ್ರಾಣಿಯಾದ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದು ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗ.

೫) ಮತ್ತು ವೇದಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ಏಕದೇಶ. ಸಮಗ್ರಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಜಗತ್ತಿನ ಏಕದೇಶವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ? (ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇದೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು).

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಆತ್ಮ = ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ, ಪರೇಷಾಂ ಭಾಷ್ಯೇ = ಶಾಂಕರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ..
ಆರ್ಥಲಬ್ಧ್ಯಾ = ಆರ್ಥಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ, ಸ್ವೋರಣಾರ್ಥಂ = ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಅಪೇಕ್ಷಿತ = ಅಕಾಂಕ್ಷಿಸಿದ್ಧವಾದ, ಶ್ರುತ್ಯಾ = 'ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಧರ್ಮಶಾಸನಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಭಾಮತ್ಯುಕ್ತಂ ಯೋಗಂ ಹದಿ ಕೃತ್ವಾಹ - ಕ್ರಗಾದಿತಿ || ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಥಿತಂ ನಿರಾಹ | ಪೂರ್ವೇತಿ || ವಿವಿತ್ರಜಗತ್ಕೃತಿಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ವಿಶ್ವಾ ನ ಪುಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಾದಾಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮಿಹ ಸಮರ್ಥತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಮಪಿ ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಥಿತೀತಿರ್ಯಾಹ - ಲಕ್ಷಣೇತಿ || ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿವಾ ಲಕ್ಷಣಾನಂತರಂ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಮಿತಿ ಮದ್ರೀತ್ಯಾ ತಯೈವ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಮಿತಿ, ತಯಾಽಪಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮಪಿ ಸಮರ್ಥನೀಯಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಾಣುಕ್ತಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವಾಸಿದ್ಧಿಃ | ನ ಹಿ ಅಲ್ಪಜ್ಞಸ್ಯೈವಂವಿಧವಿಶ್ವನಿರ್ಮಾಣಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಕಾರಣತ್ವೇನಾಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಶುಭ್ರಸ್ಯೋತ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ |

ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ತ್ವದಭಿಮತೇತಿ || ಶುಭ್ರಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಂ ನಾಮೋಪಾದಾನತ್ವಂ, ತದ್ವಾ ನ ಪರಿಣಾಮತ್ವಂ, ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತಿವ್ಯಾಕೋಪಾತ್, ಕಿಂತು ವಿವರತಾಪಿಚ್ಛಾನ್ತತ್ವಂ, ನ ತು ತತ್ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾಕ್ಷೇಪಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಭಾವಸಾಧನಃ ಕರ್ಮಸಾಧನಶ್ಚ ಭ್ರಮಶಬ್ದಃ |

ದ್ವಿತೀಯ ಆಹ - ಪೂರ್ವೇತಿ || ತ್ವದ್ಭಾಷ್ಯೇ ಹಿ "ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಭಿಃ ಯತಃ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ ಸರ್ವಶಕ್ತಃ ಕಾರಣಾದ್ ಭವತಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ ಸರ್ವಶಕ್ತೇರಪ್ಯುಪಾಕ್ಷಿಪ್ತವಾತ್, ಭಾಮತ್ಯಾಂ ಚ

“ಪರಿಮಿತಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿभिर्ज्ञातुं कर्तुं अशक्यत्वात्” इत्युक्तेरिति भावः । एतेन - “तत्रार्थलब्धशक्त्याद्यस्फुटीकृत्य सार्वज्ञ्यमात्रस्फुटीकरणे विशेषकारणाभावात्” इति टीकार्थ उक्तः । तत्र “अथ जगत्कारणत्वं प्रधानादिव्युदासेन ब्रह्मण्येव साधयितुं हेतुत्वेनोक्तं सार्वज्ञ्यं शास्त्रयोनित्वेन साध्यत इति चेन्न, असिद्धिप्रसङ्गात् । न हि ब्रह्मणो जगत्कारणत्वमनङ्गीकुर्वाणो वेदकारणत्वमङ्गीकरोति” इति सुधोक्ते शङ्कोत्तरे आह - साङ्ख्येति ॥ सार्वज्ञ्यस्यापि चेतनत्वार्थत्वादिति भावः । “असिद्धि” इति सुधास्यमुपलक्षणं बोध्यम् । अयोगाच्चेति ॥ असिद्धिप्रसङ्गादिति भावः ।

“आगमेन साध्यत इति चेत्तर्हि जगत्कारणत्वमेतेन किं न साध्यते” इति सुधां विवृणोति - श्रुत्येति ॥ “अस्य महतः” इत्यादिश्रुत्येत्यर्थः । उपलक्षण-मेतत् । ईक्षत्यधिकरणेन जन्माधिकरणस्य गतार्थत्वं च सुधोक्तं ज्ञेयम् । “अनन्तजगन्निर्माणोक्त्याऽस्फुटीभूत” इत्यादिटीकार्थमाह - जगन्निर्माणेनेति ॥

गुरुराजीय - ननु भाष्ये शास्त्रं योनिर्यस्येति बहुव्रीहिराश्रितः । तत्र समासप्राबल्यात्तत्पुरुष एव किं न स्यात् । परैरपि तस्य स्वीकृतत्वादित्यतः परोक्तं विग्रहं दूषयितुमनुवदति । अत्र परेषां भाष्य इति ॥ नन्वत्र क्रगादिकारणत्ववचनं प्रकृतानुपयुक्तमित्यत आह - पूर्वसूत्र इति ॥ लक्षणानन्तरमिति ॥ लक्षणप्रमाणाभ्यां वस्तुसिद्धिरिति न्यायादिति भावः । अवश्यापेक्षितेति ॥ शङ्खवादेराकृति-गणत्वादाहपूर्वकोत्तरपदेन पररूपम् । “कृत्यल्युटो बहुल”मिति बाहुलकाद्वा कृत्यपरकत्वाभावेऽप्यवश्यमन्त्यलोपो द्रष्टव्यः । तेन “लुपेदवश्यमः कृत्ये” इत्युक्तत्वात् प्रकृते कृत्यप्रत्ययपरकत्वाभावात्कथमिति चोद्धानवकाशः । किञ्च ब्रह्मण उपादानत्वं हि त्वयोच्यते । तद्धि तत्राधिष्ठानत्वरूपं कारणत्वमेव । तथा च तेन कथं सार्वज्ञसिद्धिः । एवं चार्थलब्धस्य सार्वज्ञ्यस्य स्फोरणार्थमित्येतदप्ययुक्त मित्याह - त्वदभिमत इति ॥

ननु कारणत्वं न भ्रमाधिष्ठानत्वं येन सार्वज्ञालाभः किन्तुपादानगोचरापरोक्ष-ज्ञानचिकीर्षाकृतिमत्त्वरूपं कर्तृत्वमेव विवक्ष्यते तथा च कथं न सार्वज्ञालाभ इत्यत आह - पूर्वसूत्र इति ॥ तथा च यथा ज्ञानाद्यभावे कर्तृत्वानुपपत्तिस्तथा शक्त्याद्यभावेऽपि कर्तृत्वं न सम्भवतीति तदप्यर्थलब्धमिति भावः । नन्वस्तु

ಸರ್ವಶಕ್ತಾದೇರರ್ಥತೋ ಲಾಭಃ ತಯಾಽಪಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಭಿಮತಾಚೇತನಕಾರಣತ್ವನಿವೇಧಾರ್ಥ
ಸಾರ್ವಜ್ಞಮುಪಪಾಘತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸಾಕ್ಷ್ಯೇತಿ || ಚೇತನತ್ವಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮೇವ ಸಾರ್ವಜ್ಞಮುಪಪಾಘತ
ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಶ್ರುತೇತಿ || ತಯಾಚೈವಂ ಪರಮ್ಪರಾಕಲ್ಪನಾಪಾಂ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮಿತಿ ಭಾವಃ |
ಕಿಂ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇಣೈವ ಸಾರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಸ್ಫುಟೀಕೃತತ್ವಾದೇತದಧಿಕರಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯಾಹ - ಜಗ-
ದಿತಿ || ತಯಾ ಚೈವಂ ಸಮಾಸಕರಣಮಪುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ವಿವರಣೆ - ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ
ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ
ಸಮಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪರರು ಹೇಳಿದ ಸಮಾಸವಿಚಾರವನ್ನು
'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು - ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಕ್ಕಿಂತ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ
ಸಮಾಸ ಹೊಂದುವ ಎರಡೂ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಗೌಣವಾಗುತ್ತವೆ. 'ಒೀತಂ ಅಂಬರಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಒೀತಾಂಬರಃ'
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಳೆದಿಬ್ಬಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲ ಬಟ್ಟೆಗೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥನಾದ ಬಟ್ಟೆ
ಉಟ್ಟವನಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಆದರೆ ತತ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ. ಸಮಾಸ ಹೊಂದುವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಮೇತದ್ಯದ್ಯಗೋ ಯಜು-
ರ್ವೇದಃ' 'ಹಯಗ್ರೀವದೇವರಿಂದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಮಗ್ನಾದ ಯಜುರ್ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೊರಬಂದಿವೆ'
(ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವೇದಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೋ?
ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ವೇದಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಒಂದು
ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವೇದಕರ್ತೃ ಆದರೆ ವೇದವು ಪುರುಷನಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರೋಕ್ಷತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡುತ್ತದೆ.
ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

'ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ವೇದಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.
ಅದು ಹೀಗೆ - ಸಕರ್ತೃಕೃತ್ವೇನ ವೇದಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಪುರುಷರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ
ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಹೊಸದಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ
ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ವೇದವನ್ನು ರಚನೆ
ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಹೋದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು
ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಹೊರಹಾಕಿದ ಕಾರಣ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಬರುತ್ತದೋ?

“परिमितज्ञानशक्तिभिर्ज्ञातुं कर्तुं अशक्यत्वात्” इत्युक्तेरिति भावः । एतेन - “तत्रार्थलब्धशक्त्याद्यस्फुटीकृत्य सार्वज्ञ्यमात्रस्फुटीकरणे विशेषकारणाभावात्” इति टीकार्थ उक्तः । तत्र “अथ जगत्कारणत्वं प्रधानादिव्युदासेन ब्रह्मण्येव साधयितुं हेतुत्वेनोक्तं सार्वज्ञ्यं शास्त्रयोनित्वेन साध्यत इति चेन्न, असिद्धिप्रसङ्गात् । न हि ब्रह्मणो जगत्कारणत्वमनङ्गीकुर्वाणो वेदकारणत्वमङ्गीकरोति” इति सुधोक्ते शङ्कोत्तरे आह - साङ्ग्येति ॥ सार्वज्ञ्यस्यापि चेतनत्वार्थत्वादिति भावः । “असिद्धि” इति सुधास्यमुपलक्षणं बोध्यम् । अयोगाच्चेति ॥ असिद्धिप्रसङ्गादिति भावः ।

“आगमेन साध्यत इति चेत्तर्हि जगत्कारणत्वमेतेन किं न साध्यते” इति सुधां विवृणोति - श्रुत्येति ॥ “अस्य महतः” इत्यादिश्रुत्येत्यर्थः । उपलक्षण-मेतत् । ईक्षत्यधिकरणेन जन्माधिकरणस्य गतार्थत्वं च सुधोक्तं ज्ञेयम् । “अनन्तजगन्निर्माणोक्त्याऽस्फुटीभूत” इत्यादिटीकार्थमाह - जगन्निर्माणेनेति ॥

गुरुराजीय - ननु भाष्ये शास्त्रं योनिर्यस्येति बहुव्रीहिराश्रितः । तत्र समासप्राबल्यात्तत्पुरुष एव किं न स्यात् । परैरपि तस्य स्वीकृतत्वादित्यतः परोक्तं विग्रहं दूषयितुमनुबदति । अत्र परेषां भाष्य इति ॥ नन्वत्र ऋगादिकारणत्ववचनं प्रकृतानुपयुक्तमित्यत आह - पूर्वसूत्र इति ॥ लक्षणानन्तरमिति ॥ लक्षणप्रमाणाभ्यां वस्तुसिद्धिरिति न्यायादिति भावः । अवश्यापेक्षितेति ॥ शङ्कधादेराकृति-गणत्वादाङ्पूर्वोत्तरपदेन पररूपम् । “कृत्यल्युटो बहुल”मिति बाहुलकाद्वा कृत्यपरकत्वाभावेऽप्यवश्यमन्त्यलोपो द्रष्टव्यः । तेन “लुपेदवश्यमः कृत्ये” इत्युक्तत्वात् प्रकृते कृत्यप्रत्ययपरकत्वाभावात्कथमिति चोद्यानवकाशः । किञ्च ब्रह्मण उपादानत्वं हि त्वयोच्यते । तद्धि तत्राधिष्ठानत्वरूपं कारणत्वमेव । तथा च तेन कथं सार्वज्ञसिद्धिः । एवं चार्थलब्धस्य सार्वज्ञ्यस्य स्फोरणार्थमित्येतदप्ययुक्त मित्याह - त्वदभिमतैति ॥

ननु कारणत्वं न भ्रमाधिष्ठानत्वं येन सार्वज्ञालाभः किन्तुपादानगोचरापरोक्ष-ज्ञानचिकीर्षाकृतिमत्त्वरूपं कर्तृत्वमेव विवक्ष्यते तथा च कथं न सार्वज्ञालाभ इत्यत आह - पूर्वसूत्र इति ॥ तथा च यथा ज्ञानाद्यभावे कर्तृत्वानुपपत्तिस्तथा शक्त्याद्यभावेऽपि कर्तृत्वं न सम्भवतीति तदप्यर्थलब्धमिति भावः । नन्वस्तु

ಸರ್ವಶಕ್ತಾದೇರರ್ಥತೋ ಲಾಭಃ ತಥಾಽಪಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಭಿಮತಾಚೇತನಕಾರಣತ್ವನಿವೇಧಾರ್ಥ
ಸಾರ್ವಜ್ಞಮುಪಪಾಘತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸಾಕ್ಷ್ಯೇತಿ || ಚೇತನತ್ವಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮೇವ ಸಾರ್ವಜ್ಞಮುಪಪಾಘತ
ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಶ್ರುತೇತಿ || ತಥಾಚೈವ ಪರಮ್ಪರಾಕಲ್ಪನಾಢಾಂ ಕಲ್ಪನಾಗೀರಬಿಮಿತಿ ಭಾವಃ |
ಕಿಂ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇಣೈವ ಸಾರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಸ್ಕುಟೀಕೃತತ್ವಾದೇತದಧಿಕರಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯಾಹ - ಜಗ-
ದಿತಿ || ತಥಾ ಚೈವ ಸಮಾಸಕರಣಮಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ |

ವಿವರಣೆ - ಜಗಜ್ಜ್ಞಾಧಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ
ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ
ಸಮಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪರರು ಹೇಳಿದ ಸಮಾಸವಿಚಾರವನ್ನು
'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು - ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಕ್ಕಿಂತ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ
ಸಮಾಸ ಹೊಂದುವ ಎರಡೂ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಗೌಣವಾಗುತ್ತವೆ. 'ಓತಂ ಅಂಬರಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಓತಾಂಬರಃ'
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಳದಿಬಣ್ಣಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲ ಬಟ್ಟೆಗೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಅನ್ವಪದಾರ್ಥನಾದ ಬಟ್ಟೆ
ಉಟ್ಟವನಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಆದರೆ ತತ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ. ಸಮಾಸ ಹೊಂದುವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಮೇತದ್ಭದ್ರಗ್ವೇದೋ ಯಜು-
ರ್ವೇದಃ' 'ಹಯಗ್ರೀವದೇವರಿಂದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಋಗ್ವೇದ ಯಜುರ್ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೊರಬಂದಿವೆ'
(ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವೇದಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೋ?
ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ವೇದಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಒಂದು
ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವೇದಕರ್ತೃ ಆದರೆ ವೇದವು ಪುರುಷನಲ್ಲವು ಆಪೋಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷೆ ಪಡುತ್ತದೆ.
ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

'ಅಸ್ಯ ಮಹತೋ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ವೇದಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.
ಅದು ಹೀಗೆ - ಸಕರ್ತೃತ್ವವೇ ವೇದಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷವೆಂಬ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಪುರುಷರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷವೆಂಬ
ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಹೊಸದಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ
ಸಾಪೇಕ್ಷವೆಂಬ ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ವೇದವನ್ನು ರಚನೆ
ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಾಪೇಕ್ಷವೆಂಬ ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು
ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಹೊರಹಾಕಿದ ಕಾರಣ ಸಾಪೇಕ್ಷವೆಂಬ ಬರುತ್ತದೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. ಎಲ್ಲ ವರ್ಗಗಳು ನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಲತಃ ಪೌರ್ವಪರ್ಯವನ್ನು ವಿಭುಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ದೇಶತಃ ಪೌರ್ವಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ವರ್ಗಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅನುಪೂರ್ವಿಕ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಅನುಪೂರ್ವಿಕರಚನೆಯನ್ನು ನಾನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ನೀನೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಿಯಾ. ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಭಿನವಅನುಪೂರ್ವಿಕರಚನೆ ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಬೇರೆ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದೋ? ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ರಮವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾನೆಂದೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. ಅಧ್ಯಾಪಕ ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಅನುಪೂರ್ವಿಕ ಸದೃಶವಾದ ಅನುಪೂರ್ವಿಕಯನ್ನೇ ಶಿಷ್ಯನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದೂ ಸಹ ಅಭಿನವ ಅನುಪೂರ್ವಿಕಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇದು ನಿನಗೂ ಸಮತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ನಿನಗೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ತಪ್ಪು. ವಿಸದೃಶ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಾನೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಮೂರನೆಯ ವಿಷಯವೂ ಸಹ ನಾನು ಒಪ್ಪದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವೇನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ಈ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ಸಮತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸಾರ್ವಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.)

ಈ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅನುವಾದವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮುಂದೆ ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರಾದರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದ ದೂಷಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಲಿಯೆಂದು ನಾವು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಶಾಸನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರವೆನಿಸಿದೆಯೆಂದು ಭಾಮತೀಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ. ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಯಗಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಸಂಗತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಲು 'ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ವಿಚಿತ್ರಜಗತ್‌ಕೃತಿಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞಂ ವಿನಾ ನ ಯುಕ್ತಾ' 'ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಜಗದ್‌ವ್ಯಾಪಾರವು ಸಾರ್ವಜ್ಞವಿಲ್ಲದ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಆರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದನ್ನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಸಂಗತಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಲಕ್ಷಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮಸ್ತುಸ್ಥರೂಪದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಲಕ್ಷಣಾ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ನಮ್ಮಂತೆ ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಹೌದು ಪ್ರಮಾಣದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್‌ಕಾರಣತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಜ್ಞಾನಿಗಂತು ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ವಿಶ್ವದ ನಿರ್ಮಾಣ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ತಾನೇ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಕಾರಣತ್ವೇನ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗದೆಂದು 'ತದಭಿಮತ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶುದ್ಧನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಉಪಾದಾನತ್ವವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಪರಿಣಾಮಿತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಿರ್ಮಿತಕಾರಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೊರತಾಗಿ ವಿವರ್ತಾಧಿಪ್ಪಾನ್ವಿತವನ್ನೇ ಉಪಾದಾನತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ ವೇದವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ ಬರಲಾರದು. ಭ್ರಮಶಬ್ದ ಭಾವಸಾಧನ ಕರ್ಮಸಾಧನ ಎಂದು ಎರಡರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಭಾವಸಾಧನವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಭ್ರಮರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಕರ್ಮಸಾಧನವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೆಂದರ್ಥ. ಎರಡೂ ಒಂದೇ. ಶುಕ್ತಿಯು ರಜತದ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಅಂದರೂ ಒಂದೇ, ಆರೋಪವಾದ ರಜತಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಅಂದರೂ ಒಂದೇ.

ಇನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆಶ್ಚರನಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದರೆ 'ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞದ ಜೊತೆಗೆ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಾದಿಗಳು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿವೆ. ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ- 'ಜನ್ಯಸ್ಥಿತಿಭಂಗಂ ಯತಃ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ ಸರ್ವಶಕ್ತೀಃ ಕಾರಣಾದ್ ಭವತಿ' 'ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಯಸ್ಥಿತಿಭಂಗಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ' ಎಂದು. ಭಾಮತಿಯಲ್ಲೂ ಕೂಡ 'ಪರಿಮಿತಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಭಿಃ ಜ್ಞಾತುಂ ಕರ್ತುಂ ವಾ ಅಶಕ್ಯತ್ವಾತ್' 'ಸ್ವಲ್ಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಏನನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲು ಮತ್ತು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವವೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ತತ್ಪುರ್ಣಲಬ್ಧಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಸುಖೀಕೃತ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞಮಾತ್ರಸುಖೀಕರಣೇ ವಿಶೇಷಕಾರಣಾಭಾವಾತ್' 'ಅರ್ಥಾತ್ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ-ಕಾರಣವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವನ್ನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಂಖ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ನೀವು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪದ ಸಾಂಖ್ಯರು ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನಾದರೂ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ 'ಸಾಂಖ್ಯಾಭಿಮತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷದ ಜೊತೆಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಇತರ ದೋಷಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗಮದಿಂದಲೇ ನೇರವಾಗಿ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಬಹುದೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ 'ಶುಕ್ತ್ಯವ ತನ್ನಿಷೇಧಃ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರೈಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೀರಿ. ಈಗ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣದಲ್ಲೂ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೆ ಈಶ್ವರೈಕರಣದಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಕರಣಕ್ಕೆ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ

(ಗತಾರ್ಥತ್ವ) ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಅನಂತಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣೋತ್ಪಾದ್ಯುಪೇಕ್ಷಾತ' 'ಅನಂತಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ ಗುಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪಶ್ಚೇತ್ತುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಜಗಜ್ಜ್ವಾದ್ವಿತೀಯಾರಣತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಸಾರ್ವಜ್ಞದ ಸಮರ್ಥನೆಯು ಅಸಂಗತ. ಅದ್ವೈತ ಮತದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಸಾರ್ವಜ್ಞವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿ ಅನೇಕಗುಣಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡದೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ರಚನೆಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರಣದ ಸಾಂಖ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯೆಂದೇ ಒಪ್ಪಲಾರರು. ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ತಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಜೇಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ನಿಜೇಧಮಾಡುವುದು ನೇರಮಾರ್ಗ. ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಾರಣತ್ವದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞವು ಏಕದೇಶವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹುಪ್ರೀತಿ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು.

ಸಾರ್ವಜ್ಞಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಹೇತ್ವಂತರವಲ್ಲ
ಭಾಮತೀ ವಿವರಣಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಭಾಮತೀವಿವರಣಯೋಃ- “ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ
ಹೇತ್ವಂತರಮುಚ್ಯತೇ । ವೇದಃ ಸ್ವವಿಷಯಾದಿಧಿಕವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವತ್ಪ್ರಣೀತಃ, ವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್
ಪಾಣಿನ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರವತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ^(೧) । ತನ್ನ, ಏಕಾರ್ಥಮಾತ್ರಜ್ಞೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಥಾನೇಕಾರ್ಥಸ್ಯ

(೧) ಸ್ತ್ರಾನ್ತರಮವತಾರಯಿತುಂ ಪೂರ್ವಸ್ತತ್ರಸಂಗತಿಮಾಹ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದರ್ಶನೇನೇತಿ । ಶಾಸ್ತ್ರ-
ಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॥ ನ ಕೇವಲಂ ಜಗದ್ವಿವರಣಾದಸ್ಯ ಭಗವತಃ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾದಪಿ ಬೋಧ್ಯಾ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶಬ್ದಸ್ಯಾಬಾಧಿತಾನೇಕಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್ । ನನ್ವನ್ಯೋಽರ್ಥೋ ನ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ ಇತಿ चेत्, ತर्हि प्राशस्त्यपरार्थवादप्रतीतवायुक्षेपिष्ठादिसंसर्गज्ञं ब्रह्म न स्यात्, पदार्थज्ञानं विना पदप्रयोगायोगेऽपि संसर्गज्ञानासिद्धेः । मानान्तरप्राप्ते संसर्गे अवान्तरतात्ಪರ್ಯस्या-
ಪ್ಯभावाತ್ ।

किञ्च - वेदस्यातत्वे तात्पर्ये प्रामाण्यायोगात्, तत्वे चिन्मात्रे तात्पर्यात् ब्रह्मापि तन्मात्रज्ञं स्यात् । किञ्च - प्रत्यक्षादिसिद्धस्य घटादेर्निष्प्रयोजनस्य गङ्गाबालुकेयतादेश्च शास्त्राविषयत्वात् तज्ज्ञं ब्रह्म न स्यात् । अपि च - न ताव-
दर्थमुपलभ्योच्चारयितृत्वं प्रणेतृत्वं, पौरुषेयत्वापातात् । नाप्यध्यापकबदुच्चारयितृत्वं मात्रं, तेन सार्वज्ञ्यसिद्धेः । किञ्च - स्वव्यतिरिक्तोपदेश्यपुरुषगोचरस्य भ्रमस्य भ्रान्तिसिद्धशरीरादेश्चाभावे उच्चारणायोगात् तस्य चासार्वज्ञ्यं विनाऽसम्भवात् शास्त्रयोनित्वमसार्वज्ञ्य एव हेतुः ॥

ಅನುವಾದ - ಭಾಮತೀ ವಿವರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸಾರ್ವಜ್ಞಿಕ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ವೇದಃ ಸ್ವವಿಷಯಾದಧಿಕವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವತ್ ಪ್ರಣೀತಃ, ವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್, ವಾಣಿನ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರವತ್' ವಾಣಿನಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾದ ವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ತನಗೆ (ವಾಣಿನಿಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ) ಎಷ್ಟು ವಿಷಯವೋ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ವಾಣಿನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ವೇದವೂ ಸಹ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ವಾಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವವಿಷಯಾದಧಿಕವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವತ್ ಪ್ರಣೀತವಾಗಿರಬೇಕು. ವೇದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ವಿಷಯವೋ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾಗಿದೆ. ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ಅವನು ಸಾರ್ವಜ್ಞನೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಇದು ತಪ್ಪು . ಯಾವ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಅಬಾಧಿತವಾದ ಅನೇಕಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ (ಗೌರವ್ಯ, ಅಕ್ಷಮ್ಯ) ಅಂತಹ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಂದು

शास्त्रयोनित्वस्य सर्वज्ञतासाधनत्वं समर्थयते - महत ऋग्वेदादिः शास्त्रस्येति ।

अथवेत्पादिद्वितीयवर्णकविवरणं स्पष्टार्थम् ॥ तस्माज्जन्मादिनिमित्तोपादानकारणं सर्वज्ञं ब्रह्मेति सिद्धम् ।

ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿದೆ, ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನೀವು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ವಕ್ತೃ ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೋ, ಅದರಲ್ಲಿಷ್ಟೇ ಅವನಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ. ಉದಾರ್ಥಗಳು ಇವನಿಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಸ್ವವಿಷಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತೇವೆ. ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯವಂತು ಈಗ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜ್ಞಾನ ವಕ್ತೃನಿಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೇತು ಸಾಧ್ಯ ಎರಡೂ ಇರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ :- 'ವಾಯುವ್ಯ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ ದೇವತಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ 'ವಾಯು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ ಎಂಬ ಸಂಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ 'ವಾಯು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ' ಎಂಬ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವವಿಷಯವಾದದ್ದು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಅದರ ಜ್ಞಾನ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಇದೆಯೆಂದಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಇದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಬ್ರಹ್ಮನಂತೂ 'ವಾಯುವ್ಯ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಲೇಬೇಕು. ಇದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಂಸರ್ಗ-ಜ್ಞಾನ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹೌದು, ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನವೇನು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಲ್ಲ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ವಾಯುಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠತ್ವದಲ್ಲಿ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಬೇಡ. ಅವಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ 'ವಾಯು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಬರಬಹುದು.

ಸಮಾಧಾನ :- ಸಂಸರ್ಗವು ಮಾನಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವಂತೆ 'ವಾಯು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ' ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈ ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಯು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅವಾಂತರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಯು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯೆಂಬ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿದೆಯೆಂದು ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಲ್ಪಜ್ಞತ್ವವೇ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅತತ್ವದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ

ತತ್ವದಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಷ್ಟೇ 'ತತ್ವ' ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಕೃತ 'ಸ್ವತಾತ್ಪರ್ಯ' ಎಂದರೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನನ್ನಷ್ಟೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಚಿನ್ಮಾತ್ರನನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ಅಥವಾ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಂದೆರಡು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ವೇದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮರಳಿನ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನು ವೇದಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ತಾನು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ವೇದಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥವೋ? ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಪೌರುಷೇಯತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಅಧ್ಯಾಪಕರಂತೆ ಕೇವಲ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವೇ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಮೊದಲು ಉಪದೇಶ್ಯರನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯವರಾದ ಉಪದೇಶ್ಯಪುರುಷರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ ಇರಬೇಕು. ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ ಇರಬೇಕೆಂದರೆ ಶರೀರ ಇರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾತಿರಿಕ್ತ ಉಪದೇಶ್ಯಪುರುಷವಿಷಯಕವಾದ ಭ್ರಮೆ, ಮತ್ತು ಉಚ್ಚಾರಣೋಪಯುಕ್ತವಾದ ತನ್ನ ಶರೀರಾದಿಗಳ ಭ್ರಮೆ ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಭ್ರಮೆಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಈ ಭ್ರಮೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನತತ್ವಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಇರಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಬಾರದು. ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ವೇದಪ್ರಣೇತೃತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯವೆಂಬ ಹೇತು ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅನೇಕಾರ್ಥಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ = 'ಗೌರ್ಮ್ಯ' 'ಅಕ್ರಮ್ಯ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಾರ್ಥವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯಗಳು. ಅರ್ಥವಾದಪ್ರತೀತ = 'ವಾಯುವ್ಯ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠ ದೇವತಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ, ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ = ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನ. ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಾಸಿದ್ಧಿಃ = ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ಮಾತ್ರಜ್ಞಂ = ಚಿನ್ಮಾತ್ರಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಷ್ಟೇ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ = 'ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಥವತ್' ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯತ್ವ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಗಂಗಾವಾಲುಕೇಯತ್ರಾದೇಶ್ಚ = 'ಸಪ್ರಯೋಜನಸ್ಥವ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥತ್ವಾತ್' ಎಂಬಂತೆ ಗಂಗೆಯ ಮರಳಲ್ಲಿರುವ ಪರಿಮಾಣವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯವಲ್ಲ, ವಿವ ಹೇತು: = ಹೇತುವು ಸಾಧ್ಯಭಾವದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ,
ಹೊರತು ಸಾಧ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯಾಶ್ರುತಂ ಭಾಷ್ಯಂ ನಿರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಮತಮನ್ಯುಷ ನಿರಾಹ - ಅತ್ರೇತಿ ॥
ಹೇತ್ವಂತರಮಿತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ನ ಪುನರುಕ್ತಿರिति ಭಾವ: । उक्तं च भामत्यादौ “न केवलं
जगद्यो नित्वादस्य भगवतः सर्वज्ञता, शास्त्रयो नित्वादपि बोद्धव्या” इत्यादि ।
कथमनेन सार्वज्ञ्यलाभ इत्यतः कल्पतरूक्तमनुमानप्रकारमनुवदति - वेद इति ॥
स्वस्य यावान्विषयस्तावद्विषयज्ञानवता ततोऽधिकविषयज्ञानवता च प्रणीत
इति साध्यार्थ: । प्रमाणवाक्यत्वादिति हेत्वर्थ: । यद्यपि तत्र “ब्रह्म वेदविषयादधिक-
विषयज्ञं, तत्कर्तृत्वात्, यो यद्वाक्यप्रमाणकर्ता स तद्विषयादधिकविषयज्ञ: , यथा
पाणिनि:” इत्येवोक्तम्, न तु वेदपक्षकं, सुधायामपि तथैवोदाहरणोपनयनिगमनानु
वादात् । तथाऽप्यर्थभिदात् बोधसौकर्यायैवमुक्तम् ।

यद्वा यत्तस्यानुमानान्तरं “अयं घट: एतदन्यासर्ववित्कर्तृकत्वानधिकरणै-
तदन्यावेदत्वानधिकरणसकर्तृकान्य:, घटत्वात् घटान्तरवत्” इति, तस्यापि
सङ्ಗ್ರहयोभयಾನುमानताತ್ಪರ್ಯಲಬ್ಧಿಮಿದಮಿತಿ ನ ದೋಷ: । ಹೆತೋಸ್ಸರ್ವವಿಷಯಕವೇದರೂಪಪಕ್ಷ-
ಧರ್ಮತಾಬಲಾತ್ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಲಾಭ ಇತಿ ಭಾವ: । ಏಕಾರ್ಥೇತಿ ॥ “ಗೌರಸ್ತ್ಯಕ್ಷಮಸ್ತಿ”
ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥ: । ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾತ್ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಭಾವ: । ‘ಅಬಾಧಿತ’ ಇತಿ
ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯತ್ವರೂಪಹೇತುಸಂಧಾವಾರ್ಯಮುಕ್ತಮ್ ।

ನನು ಯಾವಾನ್ ಸ್ವತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ:, ತಜ್ಞಾನವತಾ ತತೋಽಧಿಕಜ್ಞಾನವತಾ ಚ ಪ್ರಣೀತ ಇತಿ
ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತ: । ಉಕ್ತಸ್ಯಲೇ ಷೈಕಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತಯಾ ತಜ್ಞಾನವತ್ಪ್ರಣೀತತ್ವಸ್ಯ
ಸತ್ತ್ವಾನ್ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಶಕ್ತೇ - ನನ್ವಿತಿ ॥ एवं ತರ್ಹರ್ಯವಾದಾನಾಂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಎವ
ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ಸಂಸರ್ಗೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಾತ್ತಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾ-
ಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಹ - ತರ್ಹೀತಿ ॥ ಅನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತಯಾ ತಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿ: ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವದಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಪದಾರ್ಥೇತಿ ॥

ನನು ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಆನುಪೂರ್ವಿವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ ಪದಪ್ರಯೋಗೋ ನ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಚೇನ,
ತ್ವಯಾಽರ್ಥಮುಪಲಬ್ಧ ರಚಿತತ್ವಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಕಾರಾತ್ । ಬಹುಕಾಲವಿರತಾನುಪೂರ್ವಿವಿಶೇಷಸ್ಯಾದಿಕಾಲೇ
ಉಚ್ಚಾರಣಮಾತ್ರಮಿತ್ಯನ್ವಿಹೀಕಾರೇಣ ತತ್ರ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನುಪಯೋಗಾತ್ । ‘ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ’ ಇತಿ

विवक्षायां सार्वज्ञ्यासिद्धिं प्रकारान्तरेणाह - किञ्चेति ॥ प्रत्यक्षेति ॥ अप्राप्ते शास्त्रमर्थवदिति भावः । गङ्गेति ॥ सप्रयोजनस्यैव शास्त्रार्थत्वादिति भावः ।

एवं “स्वविषयादधिकविषयकज्ञानवत्” इत्यंशपर्यालोचनया सार्वज्ञ्यासिद्धि-मुक्त्वेदानीं प्रणीतत्वांशपर्यालोचनेनापि “किञ्चेदं शास्त्रस्य” इत्यादिटीकाद्युक्तदिशा तदसिद्धिमाह - अपि चेति ॥ एतेन शास्त्रयोनित्वमर्थमुपलभ्य रचयितृत्वं चेदसिद्धिः, उच्चारयितृत्वं चेदप्रयोजकमित्युक्तं भवति । टीकाद्युक्तमुपलक्षणमिति भावेन शास्त्रयोनित्वं सार्वज्ञ्यविरुद्धं चेत्याह - किञ्चेति ॥ असार्वज्ञ्यमिति ॥ विशेषा-दर्शनजन्यत्वाद् भ्रमस्येति भावः । ‘एव’ इति साध्याभावव्याप्तत्वमाह ॥

गुरुराजीय - ननु नेदं सूत्रं व्यर्थं पूर्वसूत्रोक्तजगत्कारणत्वेन सिद्धसार्वज्ञे हेत्वन्तराभिधायकत्वादिति भामतीविवरणयोरुक्तं दूषयितुमनुवदति - अत्रेति ॥ कथमनेन हेत्वन्तरमुच्यत इत्यतस्तद्दर्शयति । वेद इति ॥ अत्र वेदो विज्ञानवत् प्रणीत इत्युक्ते न सर्वज्ञप्रणीततासिद्धिः तदर्थं स्वविषयादिति विशेषणम् । न च वेदस्य स्वविषयादधिकतरविषयविज्ञानवत्प्रणीतत्वं बाधितमिति शङ्क्यम् । इक्षु-क्षीरगुडादीनां माधुर्यवैशेष्यस्याभिधानाविषयीकृतत्वेपि प्रमाणान्तरविषयत्वं दृष्टम् । ततश्च वेदस्य स्वविषयादधिकतरविषयज्ञानवत्प्रणीतत्वं सम्भवतीत्यर्थः । वाक्यप्रमाणत्वात् प्रमाणवाक्यत्वादित्यर्थः । प्रत्यक्षं व्यावर्तयति - वाक्येति ॥ अनाप्तोक्तिं व्यावर्तयति प्रमाणत्वादिति ॥ अत्र स्वविषयादधिकज्ञानवत् प्रणीतत्वमात्रं न साध्यम् । तथात्वे यावत्स्वविषयज्ञानत्वं प्रणेतरी नसिध्येत् । न चाधिकज्ञानवत्त्वोक्त्या तत्सिद्धिरिति वाच्यम् । अधिकशब्देन स्वविषयस्यैव गृहीतत्वेन तेन तदलाभात् । किन्तु यावत्स्वविषयादधिकज्ञानवत्प्रणीतत्वमेव साध्यमिति वाच्यम् । तथा च व्यभिचार इत्याह - एकार्थमात्रेति ॥

अयमर्थः । एकार्थमात्रज्ञेन प्रयुक्ते वाक्ये व्यभिचारः । तादृशवाक्यस्य प्रमाणवाक्यत्वेन हेतोस्तत्र सद्भावात् । स्वशब्देनैकार्थमात्रज्ञप्रयुक्तं वाक्यं तस्य ये विषया अनेकेऽर्थाः तदपेक्षया येऽधिकविषयाः एकार्थमात्रज्ञप्रणीतवाक्याप्रतिपाद्यत्वे सति प्रमाणान्तरवेद्याः । तेषां यज्ज्ञानं तद्वत्प्रणीतत्वं साध्यं च तत्र नास्ति । तस्यैकार्थमात्रज्ञत्वेन यावत्तद्वाक्यार्थज्ञानाभावेनोक्तसाध्यस्य तत्राभावादिति । ननु

ಸ್ವವಿಷಯಾದಿಧಿಕವಿಷಯಜ್ಞಾನವತ್ಪ್ರಣೀತತ್ವಮಾತ್ರಂ ನ ಸಾಧ್ಯಮ್ । किन्तु स्वतात्पर्यविषया-
 दधिकविषयज्ञानवत्प्रणीतत्वमेव । तच्चैकार्यमात्रज्ञप्रयुक्तवाक्ये तिष्ठत्येव । स्वशब्देनै
 कार्यमात्रज्ञप्रयुक्तं वाक्यम् । तद्वाक्याप्रतिपाद्यत्वे सत्यनुभवಾದिरूपप्रमाणान्तर-
 वेद्योर्थः । तज्ज्ञानवत्प्रणीतत्वस्य तत्र सद्भावात् । तथा च न व्यभिचार इति
 शङ्कते - नन्विति ॥ तर्हि ब्रह्मणो वायुक्षेपिष्ठादिवाक्यसंसर्गज्ञानं न स्यात् ।
 तत्संसर्गस्य वायुक्षेपिष्ठादिवाक्यतात्पर्याविषयत्वात् । अर्थवादानां लक्षणया
 प्राशस्त्यप्रतिपादकत्वेन तत्रैव तात्पर्येण संसर्गेऽतात्पर्यात् ।

न च संसर्गस्य तात्पर्यविषयीभूतार्थापेक्षयाधिकविषयत्वेन तज्ज्ञत्वं ब्रह्मणः
 किं न स्यादिति वाच्यम् । अधिकविषयशब्देन तद्वाक्याप्रतिपाद्यत्वे सत्यनुभवादि-
 प्रमाणान्तरवेद्यत्वस्यैव विवक्षणेन वायुक्षेपिष्ठादिसंसर्गस्य “वायुर्वैक्षेपिष्ठा देवता”
 इत्याद्यर्थवादवाक्यप्रतिपाद्यत्वेन तदप्रतिपाद्यत्वाभावेनानुभवादಿप्रमाणान्तरवेद्यत्वेना-
 धಿಕविषयत्वाभावेन तेनाऽपि रूपेण ब्रह्मणः संसर्गज्ञानस्य वक्तुमशक्यत्वादित्याह
 - तर्हीति ॥

ननु च पदप्रयोगान्यथಾನುपपत्त्यैव ब्रह्मणो वायುक्षेपिष्ठादिवाक्यसंसर्गज्ञत्वं
 भविष्यति । पदार्थज्ञानपूर्वकत्वात्ಪದಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ । ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಪದಪ್ರಯೋಗಾ-
 ಯೋಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ವಿನೇತಿ ॥ ಪದಪ್ರಯೋಗೇನ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮೇವಾನು-
 ಪಪನ್ನಮ್ । ನ ತು ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಮ್ । ತಸ್ಯ ವಾಯುಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾದಿಪದಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು
 ಶುಕಾದೇಃ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾಭಾವೇಪಿ ಪದಶ್ರವಣಮಾತ್ರೇಣ ಪದಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಕಥಮೇತತ್ । ಅನ್ಯಥಾ
 ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಯಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಪಿ ಸಿದ್ಧೇದಿತಿ चेನ್ನ । ಪದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥ-
 ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಪದಸ್ಯ ವಿಭಕ್ತವ್ಯಂತತ್ವಾತ್
 ವಿಭಕ್ತೇಶ್ಚ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಸಂಜ್ಞಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಶ್ವಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ ।
 ಸ್ಯಾದೇತದೇವಂ ಯದಿ ಸಂಸರ್ಗಂ ಸರ್ವಥಾ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಂ ಬ್ರೂಮಃ । ಪ್ರಾಶಸ್ತವ್ಯೇ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಸದ್ಭಾವೇಪಿ
 ಸಂಸರ್ಗೇಽಬಾನ್ತರತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ।

ತथा च ब्रह्मणः संसर्गज्ञत्वं स्यादेवेत्यत आह - मानान्तेरेति ॥
 मानान्तेरेति हेतुगर्भं विशेषणम् । अन्यथा सिद्धार्थबोधकत्वेन वाक्यस्यानुपादेयत्वं
 न स्यादिति भावः । नन्वर्थवादाद्यर्थभूतः संसर्गो मानान्तरप्राप्त इति न नियमः ।

ತದಪ್ರಾಪ್ತಸಂಸರ್ಗಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮವಾತ್ । ಕಿञ್ಚ ಯೇನ ರೂಪೇಣ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ಮಾನಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಂ ತದನ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ತಾತ್ಪರ್ಯಸಮ್ಮವಾಚ ಸಾರ್ವಜಾಲಾಭ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿञ್ಚೇತಿ ॥ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯಾತತ್ವತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ತತ್ವ ಇತಿ ॥ ಏವಂ ಚ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಜ್ಞಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತಯಾಚಾವೇಧತ್ವಾಸಂಭವಸ್ಸಾರ್ವಜಾಲಾಭಃಽಪಿ ಭಾವಃ । ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿತಿ ॥ ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ವೇದಃ ತತ್ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ತದಪೇಕ್ಷಯಾಽಧಿಕಜ್ಞಾನಬದ್ಧಃ ತತ್ಪ್ರಣಿತಿತ್ವೇ ವೇದಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಃಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಸಾರ್ವಜ್ಞಂ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ । ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರಜ್ಞತ್ವೇನ ಸಾರ್ವಜಾಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನನ್ವಸ್ತಿ ಸಂಸರ್ಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ ।

ನ ಚ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವೇ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಸ್ಯೈವ ಸತ್ಯತ್ವೇನಾಬಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾನಾಪಾತಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿञ್ಚೇತಿ ॥ “ಅತೌರ್ಥಾಂತರಮುಕ್ತಾನುಪಯುಕ್ತಂ” ಇತಿ ಡೀಕಾಪಾಂ ಕೇವಲಂ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿತ್ವಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞಽನುಪಯುಕ್ತಮಿತ್ಯೇವ ನಾಭಿಪ್ರೇತಂ ಕಿನ್ತು ಸಾರ್ವಜ್ಞಾಭಾವಸಾಧಕಂ ಚೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಪೇಣ ತದ್ ವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪೂರ್ವಕಂ ತದ್ವಕ್ತಾಂ ಯುಕ್ತಿಮಾಹ - ಕಿञ್ಚೇತಿ ॥ ತಸ್ಯ ಚೇತಿ ॥ ಭ್ರಮಾದೇ-
ರೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಈಗ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಭಾಮತೀ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಅದರ ಅವರಲಿಲ್ಲ ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವಾದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವನ್ನೆಲ್ಲ ಭಾಮತೀವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ‘ನ ಕೇವಲಂ ಜಗದ್ಯೋನಿತ್ಯಾದಿಸ್ಯ ಭಗವತಃ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯೇ ಬೋಧ್ಯಮ್’ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಿಂದಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು. ಕಲ್ಪತರುದಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನಪ್ರಕಾರವನ್ನೇ ‘ವೇದ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಕಲ್ಪತರುದಿನಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ವೇದಪಕ್ಷವಾದ ಅನುಮಾನವೇ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದವಿಷಯಾದಧಿಕ ವಿಷಯಜ್ಞಮ್, ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್, ಯೋ ಯದಾವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಕಾರ್ತ ಸ ತದ್ ವಿಷಯಾದಧಿಕವಿಷಯಜ್ಞಃ, ಯಥಾ ವಾಣಿನಃ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಉದಾಹರಣೆ ಉಪನಯ ನಿಗಮನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪತರುದಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನೀವೇಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಕ್ಷ ಮಾಡದೆ ವೇದವನ್ನು ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ?

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಅನುಮಾನ ತೋರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇದರಿಂದ ವೈಭವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ವೇದವನ್ನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆ. ಕಲ್ಪತರುವಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಮಾನವಿದೆ. ಅದನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ. ಆ ಅನುಮಾನ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಯಂ ಘಟಃ ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣೈತದನ್ಯಾ ವೇದಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ತೃಕಾನ್ಯಃ ಘಟತ್ವಾತ್ ಘಟಾಂತರವತ್' ಎಂದು.

ಇದು ವಿಶಿಷ್ಟವೈತಿಕೇ ಆನುಮಾನ. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡೂ ಏತತ್ ಪದಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಘಟವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣ' ಎಂಬುದು ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವ. ಇದನ್ನು ವಿಶೇಷಣಾಭಾವದಿಂದ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ್ಯಾಭಾವದಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣ ಎಂದರೆ ವೇದವೇ ಆಯಿತು. ಆ ವೇದ ಎಂತಹದ್ದು? ಎಂದರೆ 'ಅಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣ'ವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಸರ್ವಜ್ಞಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾವ ವೇದವಿದೆಯೋ ಆ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಘಟವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇಷ್ಟನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು - ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಎರಡು ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವಗಳಿವೆ ೧) ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ ೨) ಏತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ ಎಂದು. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ ಇಲ್ಲ. ಅಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾದನಧಿಕರಣತ್ವವಿದೆ ಅಂದರೆ ಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕ ಎಂದಂತೆ ಆಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಏತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ವೇದ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಒಟ್ಟು ಸಾಧ್ಯದ ಅರ್ಥ :- ಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕವಾದ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಘಟ ಎಂದು.

ಘಟಾಂತರವು ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು - ಏತದ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಘಟವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವಾದದ್ದು ಏತದ್ ಘಟ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವಾದದ್ದು ಏತದ್ ಘಟ. ಮತ್ತು ಏತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣವಾದದ್ದೂ ಸಹ ಏತದ್ ಘಟವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಏತದ್ ಘಟಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿರುವ ಘಟಾಂತರ. ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವೆಂದು ಅವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವವೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. (ಕಲ್ಪತರುವಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಪರಿಮಳದಲ್ಲಿ ಇದರ ವಿವರಣೆ ಇದೆ)

ದಲಕೃತ್ಯವಿಚಾರ - 'ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ತೃಕಾನ್ಯಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಅರ್ಥಾಂತರತಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಏನದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ತೃಕ ಎಂದರೆ ಪಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಟವು ಏತದನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಆ ಪಟಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಘಟ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ

ಪಟವು ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವೇದವು ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರತಾ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ವಿತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ದಲವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಪಟವು ಅವೇದತ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವೇ ಆಗಿದೆ ಅನಧಿಕರಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಟವು ವ್ಯಾವೃತ್ತವಾಯಿತು.

ಇನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಕೇವಲ 'ವಿತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನ್ಯಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಪುನಃ ಅರ್ಥಾಂತರತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವೇದತ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವಾದದ್ದು ವೇದ, ಇದು ಸರ್ವಕರ್ತೃವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸರ್ವಕರ್ತೃವಾದ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಪ್ರಕ್ಷೇಪಣವಾದ ಘಟವೆಂದು ಸಾಧ್ಯಪರ್ಯವಾಸನವಾಯಿತು. ವೇದವು ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃಕವೆಂಬ ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗದೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಪರ್ಯವಾಸನವಾಗುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು.

ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿತ್ಯವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವೆಂದರೆ ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃಕವೇ ಆಗಬೇಕಿಲ್ಲ ಅರ್ತಕರ್ತೃಕವೂ ಆಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನು 'ಅಸರ್ವವಿಶ್ವ' ಅಲ್ಲವೆಂದರೆ 'ಸರ್ವಜ್ಞ ಕರ್ತೃ' ಎಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡೂ ಕಡೆ ವಿತದನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣ ಅವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನ್ಯಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃಕವಾದ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದವು ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃಕವೆಂದು ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಇಂತಹ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ಘಟಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎರಡೂ ಕಡೆ ವಿತದನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಆದಾಗ ಎರಡೂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿತದನ್ಯತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪತರುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವೇದಪಕ್ಷಶಾಸನಮಾನದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವೈತರೇ ಆನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹಳ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ನೇರವಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟವೈತರೇ ಆನುಮಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾವಿಚಾರ

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ವೇದಃ ಸ್ವವಿಷಯಾದಧಿಕವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವತ್ಪ್ರಣೀತಃ ಪಾಕೈಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಅನುಮಾನ ತೋರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇದರಿಂದ ವೈಭವಾಧಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ವೇದವನ್ನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆ. ಕಲ್ಪತರುಷಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಮಾನವಿದೆ. ಅದನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ. ಆ ಅನುಮಾನ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಯಂ ಘಟಃ ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣೈತದನ್ಯಾ ವೇದಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ತೃಕಾನ್ಯಃ ಘಟತ್ವಾತ್ ಘಟಾಂತರವತ್' ಎಂದು.

ಇದು ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ಅನುಮಾನ. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡೂ ಏತತ್ ಪದಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಘಟವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣ' ಎಂಬುದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ. ಇದನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾದಿಂದ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ್ಯವಾದಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣ ಎಂದರೆ ವೇದವೇ ಆಯಿತು. ಆ ವೇದ ಎಂತಹದ್ದು? ಎಂದರೆ 'ಅಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣ'ವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಸರ್ವಜ್ಞಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾವ ವೇದವಿದೆಯೋ ಆ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಘಟವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇಷ್ಟನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು - ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಎರಡು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದಗಳಿವೆ ೧) ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ ೨) ಏತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ ಎಂದು. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏತದನ್ಯಾನಧಿಕರಣತ್ವ ಇಲ್ಲ. ಅಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವವಿದೆ ಅಂದರೆ ಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕ ಎಂದು ಆಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಏತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಏತದನ್ಯಾನಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ವೇದ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಒಟ್ಟು ಸಾಧ್ಯದ ಅರ್ಥ :- ಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕವಾದ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಘಟ ಎಂದು.

ಘಟಾಂತರವು ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು - ಏತದ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಘಟವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏತದನ್ಯಾನಧಿಕರಣವಾದದ್ದು ಏತದ್ ಘಟ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವಾದದ್ದು ಏತದ್ ಘಟ. ಮತ್ತು ಏತದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣವಾದದ್ದೂ ಸಹ ಏತದ್ ಘಟವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಏತದ್ ಘಟಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿರುವ ಘಟಾಂತರ. ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಏತದನ್ಯಾನಧಿಕರಣವೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವೆಂದು ಅವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವವೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. (ಕಲ್ಪತರುಷಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಪರಿಮಳದಲ್ಲಿ ಇದರ ವಿವರಣೆ ಇದೆ)

ದಲಕೃತ್ಯವಿಚಾರ - 'ಏತದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ತೃಕಾನ್ಯಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಅರ್ಥಾಂತರವಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಏನದನ್ಯಾಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ತೃಕ ಎಂದರೆ ಪಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಟವು ಏತದನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಸರ್ವವಿತ್ ಕರ್ತೃಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಆ ಪಟಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಘಟ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ

ಪಟವು ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವೇದವು ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರತಾ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ವಿಶದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ದಲವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಪಟವು ಅವೇದತ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವೇ ಆಗಿದೆ ಅನಧಿಕರಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಟವು ವ್ಯಾವೃತ್ತವಾಯಿತು.

ಇನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಕೇವಲ 'ವಿಶದನ್ಯಾವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ವಕೃತ್ಯಾನ್ಯಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಪುನಃ ಅರ್ಥಾಂತರತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವೇದತ್ವಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವಾದದ್ದು ವೇದ, ಇದು ಸರ್ವಕೃತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸರ್ವಕೃತ್ಯವಾದ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಪ್ರಕ್ಷೇಪಣತವಾದ ಘಟವೆಂದು ಸಾಧ್ಯಪರ್ಯವಸಾನವಾಯಿತು. ವೇದವು ಸರ್ವ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗದೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿಶದನ್ಯಾವೇದವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು.

ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕೃತ್ಯವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿತ್ಯವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣವೆಂದರೆ ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಆಗಬೇಕಿಲ್ಲ ಅರ್ಹತೆವೂ ಆಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಕೃತ್ಯವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನು 'ಅಸರ್ವವಿಶ್ವ' ಅಲ್ಲವೆಂದರೆ 'ಸರ್ವಜ್ಞ ಕರ್ತೃ' ಎಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡೂ ಕಡೆ ವಿಶದನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೆಲ್ಲ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನಧಿಕರಣ ಅವೇದತ್ವಾನಧಿಕರಣಸರ್ವಕೃತ್ಯಾನ್ಯಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವಾದ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದವು ಸರ್ವವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂದು ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಇಂತಹ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ಘಟಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎರಡೂ ಕಡೆ ವಿಶದನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಆದಾಗ ಎರಡೂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಶದನ್ಯತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪಿತರವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವೇದಪ್ರಕೃತಾನುಮಾನದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯತಿರೇಕ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹಳ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ನೇರವಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯತಿರೇಕ ಅನುಮಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪಕ್ಷದರ್ಪತಾವಿಚಾರ

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ವೇದಃ ಸ್ವವಿಷಯಾದಧಿಕವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವತ್ಪ್ರಣೀತಃ ವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಕೇವಲ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು. ಆದರೆ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿದೆ. ವೇದವಾದರೂ ಸರ್ವವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ. ಸರ್ವವಿಷಯಕವಾದ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದಾಗ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲದಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲದಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆನ್ನಲು ಯಾದವಾರ್ಯರು ಒಂದು ಪರಿಚ್ಛಾರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಯಾವತಾ ವಿನಾ ಪಕ್ಷೇ ನ ಸಾಧ್ಯವರ್ಯವಸಾನಮ್' ತಾವತಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತೋಃ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲಾತ್ ಲಾಭಃ' ಎಂದು, ಅಂದರೆ ಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಹೇತುವಿಗೆ ಸಾಧ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಹೇತುವಿಗೆ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಲು ವಿನೇನು ಬೇಕೋ ಅದಲ್ಲವನ್ನು ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲದಿಂದ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು ಎಂದು.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ಪದಪ್ರಯೋಗದ ಅನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನ ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧ್ಯ. ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅನುಪೂರ್ವಿಕವಿಷಯವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಕೇವಲ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ 'ವೈ ವಾಯುಃ ದೇವತಾ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಅನುಪೂರ್ವಿಕವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನ ಇರಲೇಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ :- ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ಈಶ್ವರನು ವೇದವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ನೀವು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ನಿಂತುಹೋದ ಅನುಪೂರ್ವಿಕವಿಶೇಷವನ್ನು ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವವಿಷಯ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಹಿಂದೆ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಗಳ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನವೇ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸ್ವವಿಷಯಾದಧಿಕವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವತ್ ಪ್ರಣೀತಃ' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಎರಡಂಶವಿದೆ (೧) ಸ್ವವಿಷಯಾದಧಿಕವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವತ್ ೨) ಪ್ರಣೀತಃ ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸ್ವವಿಷಯಾದಧಿಕ-ವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವತ್ ಎಂಬಂಶವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಿದರು. ಈಗ ಪ್ರಣೀತತ್ವ ಎಂಬಂಶವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗಲೂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಅಜಿ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಿಂಚೇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಜಿ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳಿರುವ ದೋಷವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಠತಃ ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ದೋಷವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು - 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವ' ಎಂದರೆ 'ಅರ್ಥಮುಪಲಬ್ಧ ರಚಯಿತ್ವತ್ವಮ್' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಉಚ್ಚಾರಯಿತ್ವತ್ವಮ್' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ಕೇತುರಸ್ತು ಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಸ್ತು' ಎಂಬ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ವಿರುದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು 'ಕಿಂಚ ಸ್ವಸ್ವತೀರಿತ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಮತಿ ಹಾಗೂ ವಿವರಣಾಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರವನ್ನು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನೇ ಕೂಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವೇದಗಳು ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು. ತತ್ತ್ವವೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ. ಚಿನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವು ತಿಳಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಲಾರ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ರಚನೆಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಬೇಕು. ಉಪದೇಶಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪುರುಷನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವು ನೋಡಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆಂದರೆ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದೆಂದರೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ಒಪ್ಪಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣಾ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಿನ್ದಿಕಾ

(೧)ವಿವರಣೆ ತು - "ಯಥಾ ದೀಪಗತಾ ಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಃ ಸ್ತದಪಾದಾನೇ ಬಹ್ನಿ, ತಥಾ ವೇದಗತಾ

(೧) ನನು - ಪಾಣಿನ್ಯಾದಿದೃಶಾಂತೇನ ಯದಿ ಸರ್ವಶಬ್ದೋಪಾದಾನತೀವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವೇದಸ್ಯ ಪೌರುಷೇತ್ವಪರಿಹಾರಾಯ ಗೀಯತೇ, ತದಾ ಕಥಂ ತಾವತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್? ಇತಿ ಛೇದಯತಿ - ನನ್ವೇವ ಸತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣಾ ಭಾಗ - ೨

ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿವಿವರಣೆ ದುಪಾದಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ, ಕಾರ್ಯೋಪಾದಾನಯೋರೇಕಶಕ್ತಿಸ್ವಾಭಾವತುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ, ಕಾರಣೇ ಅದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪಿ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಸ್ಯ ಕಾರ್ಯೇ ದರ್ಶನಾತ್ । ಕಿञ್ಚ - ತ್ವನ್ಮತೇ ಅನ್ಯಕಾರದಹನಾದೇರಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತ್ವಾತ್ ತದ್ವತ್ಪ್ರಕಾಶನದಾಹಾದಿಶಕ್ತಿಮದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ಯಾತ್ । ಅವಿद्याಽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪಾದಾನಮಿತಿ ಸಾಽಪಿ ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಿञ್ಚ - ಪರಿಣಾಮಿಪರಿಣಾಮ-ಯೋರೇಕಶಕ್ತಿಸ್ವಾಭಾವತುಕ್ತಮ್ । ಕಿञ್ಚ - ಅಧಿಭಾವನಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿವಿವರಣೆಯು ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಅವಿद्याಽಽಕಾಶಾದೇರಪಿ ತದ್ವಿವರಣೆಯು ಶಾಸ್ತ್ರವತ್ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾಪಾದಾತ್ । ರಜ್ಜವಾಮಪಿ ಭಯಕಂಪಾದಿಶಕ್ತೇಃ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪ್ಯಾವರಣ-ವಿಕ್ಷೇಪಾದಿಶಕ್ತೇಃ ಪ್ರಸಕ್ತಾಽಽ । ಬಾಹ್ಯಾಗಮಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರಣೆಯು ತದರ್ಪಣತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭ್ರಾಂತತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾಽಽ । ಅಪಿ ಚ - ತ್ವಯಾ ಕಾರ್ಯೋಪಾದಾನಯೋರೇಕಶಕ್ತಿಸ್ವಾಭಾವತುಕ್ತಮ್, ವೇದಃ ಸ್ವಯಮಜ್ಞ ಏವ ಜೀವಾನ್ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಕಾಶಕ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾರ್ಯ ಯತ್ರೇ ಅತ್ಯಂತಾಜ್ಞತ್ವಮೇವಾಪನಮ್ । ಕಿञ್ಚ - ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನೈವೋಪಲಕ್ಷಣೇನೋಪಲಕ್ಷ್ಯ-ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧಿಃ ಕಿಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಪ್ರತಿಕ್ಯುಲಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸ್ಫೋರಣಾದಿನಾ ।

ಅನುವಾದ - ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ - ದೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯು ದೀಪಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನವಾದ ವಹಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಉಪಾದೇಯವಾದ

ಕಥಂ ಸರ್ವಜ್ಞತೇತಿ ॥ ಪರಿಹರತಿ - ತಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿವಿವರಣೆಯು ಶಾಸ್ತ್ರವಾದಿಶಕ್ತಿಸ್ವಾಭಾವತುಕ್ತಮ್ ॥ ಅಸ್ತಿ ತಾವದ್ ವರ್ಣಾನಾಂ ಕ್ರಮ-ಸಂಖ್ಯಾದಿಭೇದಭಾಜಾಂ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣಾದಿವಿವರಣೆ ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶನ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್, ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋಽಭಾವಾತ್ । ತತ್ರ ಕಾರ್ಯಗತಮರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮುಪಾದಾನ-ಕಾರಣಧರ್ಮ ಏವ ಭವತಿ । ಪ್ರದೀಪಗತಪ್ರಕಾಶನಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಹಿಧರ್ಮತ್ವದರ್ಶನಾತ್, ಕಾರ್ಯೋಪಾದಾನಯೋಃ ಶಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯತ್ವಾಽಪಿ ಯೋಗಾತ್ । ಏವ ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಸಾಮರ್ಥ್ಯತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ನನು - ಸಮರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ನಿಯಮಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗೋ ನ ಭವತಿ, ನೈವ ದೋಷಃ; ಯಥಾ ಪ್ರಕಾಶದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯ ಸ್ವಸನ್ನಿಹಿತಾ-ಶೇಷವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿತಾ, ಏವ ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವೋಪಾದಾನತಯಾ ಸರ್ವಸಂಗರ್ಗಿಣಃ ಸ್ವಸನ್ನಿಹಿತಾಶೇಷವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿತಾ ನಿಯಮದ್ ಭವತೀತಿ ಯುಕ್ತಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್ । ಕಥಂ ಕಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನಿ ಕರ್ತೃಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನಿ ಭವಂತೀತಿ ಚೇತ್, ನ; ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷಯಾವಗಮಂ ಪ್ರತಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕರಣತಾಽಭಾವಾತ್ ।

ನನು - ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಸರ್ವಸಂಸರ್ಗಿತ್ವಾದೇವ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ಸಿದ್ಧೀತಿ, ನಃ ವಾಘ್ವಾಕಾಶರಸಗಂಧಾದಿ-ವ್ಯಾಪಿನೋಽಪಿ ಸವಿತುಕ್ತಿರಣಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಕಾಶನಾಯೋಗ್ಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶನ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸರ್ವಶಬ್ದೋಪಾದಾನತಯಾ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ತದೇತದಾಹ - ನಾಸತಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾದಿತಿ ।

ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯು ವೇದಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಶಕ್ತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನ ಮತ್ತು ಉಪಾದೇಯಗಳು ಒಂದೇ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ೧) ಉಪಾದಾನಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಾರಣ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ೨) ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ವೇದಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕತ್ತಲೆಗೂ ಉಪಾದಾನ, ಬೆಂಕಿಗೂ ಉಪಾದಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಕಾಶಶಕ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬರಲಿ, ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸುಡುವಶಕ್ತಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬರಲಿ. ೩) ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತವಾದದ್ದಕ್ಕಲ್ಲ ಅವಿದ್ಯೆ ಉಪಾದಾನವೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆಯೂ ಉಪಾದಾನವಾಗಿದೆ. ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ೪) ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶಕ್ತಿ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಅಧ್ಯಸ್ಥಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ವೇದಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿವರ್ತೋಪಾದಾನನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ವಿವರ್ತೋಪಾದಾನವೆಂದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಎಂದರ್ಥ. ಇವನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ಥವಾದದ್ದು ವೇದ. ಅಧಿಷ್ಠಾನಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಸ್ಥಕ್ಕೂ ಏಕಶಕ್ತಿತ್ವ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅದು ಹೀಗಿದೆ -

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಧಿಷ್ಠಾನ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ವಿವರ್ತವೆಂದೇ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ಆ ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯ ವಿವರ್ತವೇ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವಿದೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹಾಗಾದರೆ ಅವಿದ್ಯೆ ಆಕಾಶ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿವರ್ತವೇ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವ ಇರುವಂತೆ ಅವಿದ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವ ಬರಬೇಕಾದೀತು.

ಮತ್ತು ಸರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಭಯಕಂಪನಾದಿಶಕ್ತಿಯು ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆವರಣಶಕ್ತಿ ವಿಕ್ಷೇಪಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದೀತು.

ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಾದಿ ಬಾಹ್ಯಾಗಮಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿವರ್ತವೇ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಹ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿವರಣಾಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೂ ಇದೆಯೆಂದಾಯಿತು. ಬಾಹ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿದಂತಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಛಾಂತತ್ವ ಬರಬೇಕಾದೀತು.

ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಉಪಾದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶಕ್ತಿಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ವೇದವು ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಯಂ ತಾನು ಏನೂ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಜೀವರನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ತಾನು ಏನನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಜೀವರಿಗೆ

ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನ ಶ್ರಮವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಅಜ್ಞನೇ ಆದ.

ಮತ್ತು ನೀವು ಜನ್ಮಾನ್ಮರಣಚಕ್ರವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಈ ಒಂದೇ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದರೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಏಕೆ ಬೇಕು? ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೋಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವೆಂದರೆ ಹೊರಟಿರುವ ಈ ಸೂತ್ರವೇ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅಪರಣಶಕ್ತಿ = ಸ್ವಾಶ್ರಯವ್ಯಾಮೋಹನಕರೀ , ವಿಕ್ಷೇಪಶಕ್ತಿ = ಪರವ್ಯಾಮೋಹನಕರೀ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅದೃಷ್ಟಸ್ಯೇತಿ || ಮೃತ್ಪಿಂಡೇ ಅದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಜಲಾಹರಣಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಘಟಾದೌ ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ವೇದೋಪಾದಾನತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಶಕ್ತಿಮತ್ತವಸ್ಥಾಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ಚೇದನ್ಯಕಾರೋಪಾದಾನತ್ವಾದಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್ | एवं ಚ ತ್ವಚ್ಯುಕ್ತಿತರ್ಪ್ಯಾಹತೇತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || ದಾಹಾದಿತಿ || ತಥಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಭುತ್ವೇನ ಸರ್ವದಾಹಪ್ರಸಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ |

ಉಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯ ತ್ವನ್ಮತೇಽಧಿಷ್ಠಾನತ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ತತ್ರ ಚ ನೈವಮುಕ್ತಿಯುಕ್ತೇತ್ಯಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || ಏತೇನ “ರಜ್ಜೌ ಭುಜಙ್ಗವತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾರೋಪಿತೋ ವೇದ ಇತಿ ಚೇತ್” ಇತಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ಪರಿಣಾಮಪಕ್ಷದೂಷಣಮಪಿ ಯೋಜ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | “ಕಥಂ ಕೈವಂ ಸತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿಸುಧಾವಾಕ್ಯಂ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾಽಽಹ - ಏತೇನೇತಿ || ತದೇವಾಹ - ಅವಿಧೇತಿ || ವಿವರಣಮತೇಽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯೇ ವಿರುದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ - ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ || ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ವಿರುದ್ಧತ್ವಮುಪಪಾದಯನ್ “ಕಿಂಚೇದೇ ಜ್ಞಾನಕಾರಣಶಕ್ತಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿಸುಧೋಕ್ತಮಾಹ - ಅಪಿ ಚೇತಿ ||

ಗುರುರಾಜೀಯ - ನನು ನೈತತ್ಸೂತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ | ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಸಾರ್ವಜ್ಞಸಾಧಕತ್ವಾತ್ | ತತ್ರ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಚ್ಯತೇ | ಉಪಾದಾನೋಪಾದೇಯೋರೇಕಶಕ್ತಿಮತ್ವಾತ್ ಉಪಾದೇಯಗತಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತೇರ್ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ಸಾರ್ವಜ್ಞಲಾಭ ಇತಿ ವಿವರಣಮತಂ ದೂಷಯಿತುಮನು-ಬದತಿ - ಕಾರಣ ಇತಿ ||

ನನು ಕಾರ್ಯಗತಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತೇ: ಕಾರಣನಿष्ठತ್ವಾಭಾವೇ ತಸ್ಯಾಕಸ್ಮಿಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾದತ: ಕಾರಣನಿष्ठತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮೇವೇತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞಂ ಲಭ್ಯತ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ಯದಿ ವೇದಗತಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪ್ಪಕ್ರಿಯತೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರೇಕಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ತರ್ಹಿ ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣಯೋರೇಕಶಕ್ತಿತ್ವಾದೇವಾವಿಧಾಯಾ ಅಪಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮಪ್ಪಕ್ರಿಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ತತ್ಕಾರ್ಯಭೂತಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾತ್ ॥ ಅನ್ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಪಿ ತನ್ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ - ಅವಿಧಾಯೀತಿ ॥ ನನ್ವವಿಧಾಯಾ ಅಚೇತನತ್ವಾದ್ವೇದೋಪಾದಾನತ್ವೇಪಿ ನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮ್ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತನತ್ವಾತ್ಸಾರ್ವಜ್ಞಲಾಭ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ: ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಂ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಾತ್ ॥ ಕಿನ್ತ್ವಾರೋಪಾಧಿಛಾನತ್ವಮ್ ॥ ತಥಾ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾರೋಪಾಧಿಛಾನತ್ವೇಪಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣ: ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್ ॥ ಅನ್ಯಥಾ ಶ್ರುತೇ ರಜತಾರೋಪಾಧಿಛಾನತ್ವೇನ ಶ್ರುತಿರಜತಯೋರಪ್ಯೇಕಶಕ್ತಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಿಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ ಭಾವ: ॥

ಏತೇನೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಸಾರ್ವಜ್ಞಲಾಭ ಇತಿ ಭಾವ: ॥ ಏತೇನೇತ್ಯತಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ದೂಷಣಮಾಹ - ಅವಿಧಾಯಾಕಾಶಾದೇರಿತಿ ॥ ನ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶಕ್ತಿರ್ದ್ವಯಮಪ್ಪಕ್ರಿಯತೇ ॥ ತತ್ರ ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿವಿವರ್ತರೂಪಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸಚ್ಚಕ್ತಿವಿವರ್ತರೂಪಮವಿಧಾಯಾಕಾಶಾದೀತಿ ನಾಕಾಶಾದೇ: ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಪಾತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ ॥ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾಪ್ಪಕ್ರಿಯಾಕಾರೇಣ ಶಕ್ತಿರ್ದ್ವಯಕಲ್ಪನೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವ: ॥ ಅಧ್ಯಸ್ತಗತಶಕ್ತೇರಪಿಛಾನಗತತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಂಗಮಾಹ - ರಜ್ಜವಾಮಪೀತಿ ॥ ಕಿಂಚ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವೇದೋಪಾದಾನತ್ವೇನ ವೇದಾರ್ಯಜ್ಞತ್ವಾತ್ಸರ್ವಜ್ಞತಾಸಿದ್ಧಿ: ತರ್ಹಿ ಬೌದ್ಧಾಗಮಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನ-ಕತ್ವಾತ್ ತದರ್ಥಜ್ಞತ್ವೇ ಭ್ರಾಂತತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ - ಬಾಹ್ಯಾಗಮಾನಾಮಪೀತಿ ॥

ನನು ಬಾಹ್ಯಾಗಮಾರ್ಯಜ್ಞತ್ವೇಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಭ್ರಾಂತತ್ವಮ್ ॥ ವಿಧಿರೂಪತಯಾ ತದರ್ಥಜ್ಞತ್ವೇ ಹಿ ಭ್ರಾಂತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ಕಿನ್ತು ನಿಷೇಧ್ಯರೂಪತಯಾ ತದರ್ಥಜ್ಞತ್ವಮ್ - ॥ ತಥಾ ಚ ನ ಭ್ರಾಂತತ್ವಪ್ರಸಂಗ: ॥ ಕಿಂಚ ಭ್ರಾಂತಿಕಲ್ಪಿತಜಗದ್ವೇತುತ್ವೇಪಿ ಯಥಾ ನ ಭ್ರಾಂತತ್ವಂ ತಥಾ ಬಾಹ್ಯಾಗಮಾರ್ಯಜ್ಞತ್ವೇಪಿ ನ ಭ್ರಾಂತತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಪಿಚೇತಿ ॥ ತಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ॥ ಸ್ವಯಮಜ್ಞ ಏವ ಜೀವಾನ್ಪ್ರತಿ ಪ್ರಕಾಶಕಮಿತಿ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ನನು ವೇದಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವಾದ್ಜ್ಞತ್ವೇನ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೇಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಜ್ಞತ್ವೇನೈವ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯ ತದವಸ್ಯಮಿತಿ ಭಾವ: ॥

ವಿವರಣೆ - ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ವಿವರಣಾಕರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯವಾದ ಘಟದಲ್ಲಿ ಜಲಾಹರಣಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶಕ್ತಿ ಕಾರಣವಾದ ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಕಾರಣದಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಐಸ್ಕಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿದ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿ ಕಾರಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ನೀವು ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು -

'ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಮತ್ (ಸರ್ವಜ್ಞಂ) ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತೃಪೇತವೇದೋಪಾದಾನತ್ವಾತ್ ಯತ್ ಯತ್ ಶಕ್ತೃಪೇತಯತ್ ಕಾರ್ಯೋಪಾದಾನಾಮ್ ತತ್ ತಚ್ಚಕ್ತೃಪೇತಮ್' ಎಂದು. ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಮೃತ್‌ಒಂಡದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ವೇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪಾದಾನನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗುವುದಾದರೆ ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನನಾದ್ದರಿಂದ ಅಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಆಗಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ವ್ಯಾಹತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬೆಂಕಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪಾದಾನನಾದ್ದರಿಂದ ಸುಡುವ ಶಕ್ತಿ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಭವಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುಡಬೇಕಾದೀತು.

ವಿವರ್ತಪಕ್ಷವನ್ನು ಸುಧಾಕಾರರೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ "ರಜ್ಜೌ ಭುಜಂಗವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಆರೋಪಿತೋ ವೇದ ಇತಿ ಚ" 'ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾವಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವೇದವು ಆರೋಪಿತವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪರಿಣಾಮಪಕ್ಷದ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಕಥಂ ಚೈವಂ ಸತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞಸಿದ್ಧಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವನ್ನು 'ವಿತೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಕಿಂಚ ವೇದೇ ಜ್ಞಾನಕಾರಣಶಕ್ತಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಧಾವಾಕ್ಯವನ್ನು 'ಅಪಿ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೆಳಗುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯೇ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಉಪಾದೇಯದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವು ಉಪಾದಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಮೇಯ. ವೇದಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಲೇ ಬೇಕೆಂದು ವಿವರಣಾಕಾರರ ನಿಲುವು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಾದಾನ ಉಪಾದೇಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಅವ್ಯಕ್ತಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂವತ್ಸೆಂದು ಆಗಬೇಕಾದೀತು. ವೇದಗಳಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಉಪಾದಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾದೇಯವಾದ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತಿಯು ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಮತ್ತು ಉಪಾದೇಯವಾದ ವೇದವು ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ವಿನನ್ನೂ ತಿಳಿಯದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಃ ವಿನನ್ನೂ ತಿಳಿಯದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವ ನಿನು ಅಜ್ಞತ್ವವೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಮತ್ತು ನೀನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದಿಗುಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ಎಟಗಿದಿ.

=====

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರಸಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ.
(ಕಲ್ಪತರು ನಿರಾಕರಣೆ)

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನನು ತರ್ಹಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಕಾರಣತ್ವಾಕ್ಷೇಪೇ ತತ್ಸಮಾಧಾನಾರ್ಥಮಿದಮಸ್ತು । ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಕಲ್ಪತರೌ -

“ಅಥ ವಾ ವೇದನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಶ್ವಯೋನಿತಾ ।

ನೆತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಾಕರ್ತುಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮುಚ್ಯತೇ” ॥ ಇತಿ ॥

ಇತಿ ಚೇನ, ಅಸ್ಯ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಪರಿಹಾರೇಣ “ಯಾವದ್ವಿಕಾರಂ” ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತೈಃ ಭಿನ್ನತ್ವಾದಿಸಾಧಾರಣಹೇತುಭಿರ್ದೇಶತರಸರ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕೇ ವಿಯತ್ಪಾದೇ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ । ಕಿಂಚ - ಅಧ್ಯಾಪಕೇಽಪಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸದೃಶಾನುಪೂರ್ವರಚಯಿತ್ವತ್ವಸ್ಯ ಭಾವಾತ್, ಅಭಿನವಾನು-ಪೂರ್ವರಚಯಿತ್ವಾದೇಶ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪ್ಯಭಾವಾತ್, ಅಧ್ಯಾಪಕಾದಧಿಕಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ।

ನನು ಬಹುಕಾಲವಿರತಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಸರ್ಗಾದಾವೇಕಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯಸರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಧಿಕ-ಮಿತಿ ಚೇನ, ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ‘ಅಸ್ಯ’ ಇತ್ಯನೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಾಪಾಂ ಘಟಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಆಕಾಶಾದೀನ್ ಪ್ರತೀವ, ಲೌಕಿಕಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರತಿ ವಕ್ತವ್ಯತಯಾ ನಿತ್ಯಸರಣಾವಧಿತ್ವಸ್ಯಾನುಕ್ತವೇನೇಹ ತತ್ಸಮರ್ಥನಾಯೋಗಾತ್ । ಏತೇನೈವ - “ಅಸ್ಯ ಮಹತಃ” ಇತ್ಯಾದಿವೇದವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವೇದಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ನ ಸಾಧಯತಿ, ವೇದಸ್ಯ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ, ಸಾಧಯತಿ, ಅರ್ಯಮುಪಲಬ್ಧ್ಯ ರಚಯಿತ್ವತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಾತ್, ಉಚಾರಯಿತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಚ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾನಾಪಾದಕತ್ವಾದಿತಿ ಪರೇಷಾಮಧಿಕರಣಮಪಾಸ್ತಮ್ । “ಅಸ್ಯ ಮಹತಃ” ಇತ್ಯಾದೇನುಮಾನರೂಪತ್ವಾಭಾವಾಚ್ಚ ॥

ಅನುವಾದ - ಕಲ್ಪತರುನಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ನಿತ್ಯವಾದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಗೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದರೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಲು ಈ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟದೆಯೆಂದು. ಇದನ್ನೇ ಕಲ್ಪತರುನಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ‘ಅಥವಾ ವೇದಗಳು ನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ’ ಎಂದು.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಸಮಾಧಾನ :- ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವಿಯತ್ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ವಿಯತ್ಪಾದದಲ್ಲಿರುವ 'ಯಾವದ್ವಿಶಾರಂ ತು ವಿಭಾಗೋ ಲೋಕವತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ನೀವು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತೀರಿ. (ನಾವು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ) ಈಗ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ವೇದದ ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ವೇದಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನೀವು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನೆಂದರೆ ಏನರ್ಥ? 'ಹಿಂದಿನ ಆನುಪೂರ್ವಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಆನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುವಿಕೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಇದು ಅಧ್ಯಾಪಕನಲ್ಲೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. 'ಹೊಸದಾದ ಆನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುವಿಕೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'ಅಧ್ಯಾಪಕನಿಗೂ ವೇದಕಾರಣತ್ವ ಬರಬೇಕಾದೀತು.

ಅಕ್ಷೇಪ :- ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ನಿಂತುಹೋದ ವೇದವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ವಾಸಬಿಟ್ಟಂತೆ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಹೊರಹಾಕಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಕಾರಣತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಅಧ್ಯಾಪಕರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತವಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಘಟಾದಿಜಗತ್ತಿಗೆ ಎಂತಹ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ಆಕಾಶಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ, ಅದರಂತೆ ಲೌಕಿಕಪ್ರಮಾಣ-ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ವೇದಗಳಿಗೂ ಹೇಳಬೇಕು. ನಿಸ್ಸ್ಮರಣಾವಧಿತ್ವವೆಂಬ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈಗ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಅನಾವಶ್ಯಕ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣರಚನೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರಣ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಸ್ಯ ಮಹತಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವೇದಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಗಳು ರಚಯಿತ್ಯಪುರುಷನ ಅಪ್ರಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಂತೆ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ಅಸ್ಯ ಮಹತಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವೇದಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ರಚನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವೂ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ ಅನಂತರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು 'ಅಸ್ಯ ಮಹತಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನರೂಪವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ನೀವು ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನರೂಪವೇ ಆಗಿಲ್ಲ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಇದಮಸ್ಯ = ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರವು ಸಾರ್ಥಕ. ಅಸ್ಯ = ವೇದಕ್ಕೂ ಉತ್ತಮ ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಕಲಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೂಡುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು. ವಿಯತ್ ಪಾದೇ = ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ. ಏತೇನ = ಲಕ್ಷಣಾನಂತರ ಪ್ರಮಾಣಾಣಾಂಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಸಾರ್ಥಯತಿ = 'ಅಸ್ಯ ಮಹತಃ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ವೇದಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಅನುಮಾನ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧಯತಿ, ವೇದಾಕರ್ತೃತ್ವಾದಿತ್ಯಾ-
ಶಾಕ್ಲೇದಮುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿಸುಧಾವಾಕ್ಯಂ ವಿವೃಣ್ವಾನ್: ಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಶಾಕ್ಲೇತ -
ನನ್ವಿತಿ || ತಥಾ ಚ ನೊಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಯಾವದಿತಿ || "ಯಾವದ್ವಿಕಾರಂ ತು ವಿಭಾಗೋ
ಲೋಕವತ್" ಇತಿ ವಿಷಯಾಧಿಕರಣಗುಣಸೂತ್ರೇ ವಿಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಭಾಗಃ
ವಿಭಕ್ತತ್ವಾತ್ | ಭಿನ್ನತ್ವಾಲ್ಲೋಕವತ್ ಘಟವತ್ ಇತಿ ತ್ವನ್ಮತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |
ಆದಿಪದೇನ "ಆಕಾಶಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕಾಪತ್ಯಾ ಏಕವಿಜ್ಞಾನೇನ
ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿಃ | ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹಿ "ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೇಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಂಡೇನ" ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೈ-
ರವ್ಯತಿರೇಕಾಭಿಪ್ರಾಯಾ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ "ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿರವ್ಯತಿರೇಕಾಚ್ಛಬ್ದೇಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿ-
ಸೂತ್ರೋಕ್ತಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದಿಹೇತವೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ |

ವಿಷಯಾಧಿಕರಣ ಇತಿ || ಅನ್ಯಥಾ ವಿಷಯಾಧಿಕರಣವ್ಯವಹಾರಮಾಶಾಕ್ಲೇತಮತ್ರೈವ ತನ್ನಿರಾಸಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ
ಭಾವಃ | ಅತ್ರ ಯತ್ಕೇನಚಿದುಕ್ತಂ, ತದಗ್ರೇ ನಿರಸಿಷ್ಯತೇ | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್, 'ವೇದಕರ್ತೃತ್ವೇ ಸೂತ್ರೇ
ಪ್ರಮಾಣಾನುಕ್ತೇಃ "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್" ಇತಿ ಸುಧೋಕ್ತಮಪಿ
ಧ್ಯೇಯಮ್ | ಸುಧೋಕ್ತಮುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಮತ್ವಾ ದೋಷಾಂತರಮಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || ಅಸಿದ್ಧಿರिति ||
ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ತೇನೋಕ್ತಶಾಕ್ಲೇತನಿರಾಸ ಇತಿ ಭಾವಃ | ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತೋಕ್ತಮಾಶಾಕ್ಲೇತ ನಿರಾಹ -
ನನ್ವಿತಿ ||

एवं सूत्रार्थं निरस्य तदधिकरणशरीरमपि निराह - एतेनेति ॥ “लक्षणानन्तर-
मवश्यापेक्षित” इत्यादिनोक्तदूषणजातेनेत्यर्थः । विस्तृतं प्राक् तदधिकरण-
शरीरमस्माभिः । सिद्धान्तमनुवदति - साधयतीति ॥ “अस्य महतः” इत्यादिवाक्यं
वेदकर्तृत्वेन सर्वज्ञत्वमनुमानविधया साधयतीत्यर्थः ॥

गुरुराजीय - ननु न सूत्रवैयर्थ्यम् । तस्य सार्वज्ञासाधकत्वेपि पूर्वसूत्रोक्त-
जगज्जन्मादिकारणत्वं किं सर्वकारणत्वं कतिपयकारणत्वं वा नाद्यः वेदस्य नित्यत्वेन
सर्वकारणत्वासम्भवात् नान्त्यः तथात्वे लक्षणस्यातिव्याप्तिरिति पूर्वाक्षेपे
तत्समाधानार्थं प्रवृत्तत्वादित्याशङ्कते - नन्विति ॥ अस्मेति ॥ तथाचात्रासङ्गत-
मेतदधिकरणमिति भावः ।

ननु देवताधिकरणवत्प्रासङ्गिकमेतदित्यत आह - किञ्चाध्यापकेपीति ॥
अध्यापकाधिकस्य शास्त्रयोनित्वस्यासिद्धिरित्येतदसिद्धमिति शङ्कते । नन्विति ॥
अत्राप्यकस्मात्त्रिस्सरणं न समर्थनीयम् । तस्य जन्मादिमूत्रेऽनुक्तत्वात् । तत्र हि
अस्मेत्यनेन घटादौ प्रसिद्धं कर्तृत्वं यथाकाशादाबुच्यते तथा लोकसिद्धं प्रमाणवाक्यं
प्रति यत्कर्तृत्वं तस्यैव वक्तव्यत्वादित्याह - जन्मादीति ॥ निस्सारणेति ॥
निस्सारणविषयेऽवधित्वस्य । एतेनेवेति ॥ उच्चारयितृत्वं न पूर्वसदृशानुपूर्वी-
रचयितृत्वम् । अध्यापकसाधारण्यात् । नाप्यभिनवानुपूर्वीरचयितृत्वम् । ब्रह्मण्य-
प्यभावात् । नापि बहुकालविरतसम्प्रदायस्य वेदस्य सर्गादावकस्मात्त्रिस्साराणा-
वधित्वम् । तस्य पूर्वमनुक्तत्वेन प्रकृतासङ्गतत्वादित्युपपादनेनेत्यर्थः । वेदस्मेति ॥
अस्मेत्यनेन ब्रह्म सर्वज्ञं वेदकर्तृत्वादिति हि सार्वज्ञं साधनीयम् । तत्र कर्तृत्वं
नामार्थमुपलभ्य रचितत्वम् । एवं चार्थोपलम्भापेक्षा स्यादिति सापेक्षत्वं स्यादि-
त्यर्थः । किञ्च सत्यनुमानरूपत्वे एवं पूर्वपक्षयित्वा सिद्धान्तयितव्यम् । तदेव
नेत्याह - अस्य महत इति ॥

ವಿವರಣೆ - ಕಲ್ಪತರುವಿನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಶಂಕೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - 'ಜಗತ್ಪರಗಾತ್ರೇನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ
ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ವೇದಾಕರ್ತೃತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ಇದಮುಕ್ತಮಿತಿ ಚ' 'ಬ್ರಹ್ಮವು ವೇದಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗದ ಕಾರಣ
ಜಗತ್ಪರಗಾತ್ರೇನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ವೇದಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆ'
ಎಂದು. ಸುಧೆಯ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನನು ತರ್ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಆಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಕಲ್ಪತರುಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ವೇದಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಮತೀವಿವರಣೆಗಳಿಗಿರುವ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಈಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಿಂದಲೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ವೇದಗಳು ನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೇದಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವಿಯತ್ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು.

ವಿಯದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಯಾವದ'ವಿಕಾರಂ ತು ವಿಭಾಗೋ ಲೋಕವತ್' ಎಂಬುದು ಗುಣಸೂತ್ರ. ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಯಾವದ'ವಿಕಾರಂ = ವಿಕಾರಹೊಂದುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳು ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಭಾಗಃ = ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ) ಲೋಕವತ್ = ಘಟದಂತೆ, ಎಂದು.

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿರವ್ಯತಿರೇಕಾಚ್ಛಿಷ್ಟೇಃ' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಾದಿಹೇತುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಕಾಶವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಾರ್ಯವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವಾಗ 'ಯಥಾಸೋಮ್ಯೇಣೇನ ಮೃತ್ತಿಂದೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಅಲ್ಲೇ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕಿತ್ತು.

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಮುಂದೆ ನಾವೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಇಷ್ಟು ದೋಷ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. 'ವೇದಕರ್ತೃತ್ವೇ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಮಾಣಾನುಕ್ರೇಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್' 'ವೇದಕರ್ತಾ ಎನ್ನಲು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೋಷವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ಕೂಡ ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೋಷಾಂತರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಕರೀರವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಏತೇನ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಕಲ್ಪತರುವಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಆಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾರಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ಸಕಲಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಾದರೆ ವಿಯದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಇರಬೇಕಾದಿತ್ತು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾನದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ವಿಮದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವು ವೇದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಒಗಟನ್ನು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊಸದಾದ ಅನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾಗ ಅಧ್ಯಾಪಕನ ವೇದೋಚ್ಚಾರಣೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ಮಾಡುವ ವೇದೋಚ್ಚಾರಣೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ನಿಮ್ಮಿಂದ ತೋರಿಸಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಘಟಪಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾರಣತ್ವದಂತೆಯೇ ವೇದಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿನ್ನಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಆಗದಿದ್ದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಅನಾವಶ್ಯಕವಲ್ಲವೇ?

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಹುರುಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವರ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು 'ಅಸ್ಯ ಮಹತಃ' ಎಂಬಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನರೂಪವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಅನುಮಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

////////////////////

• • • • •

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರನಿರಾಸ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

(1) 'ಕೇचितು - ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ನ ವೇದವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯಮ್, ಅನುಮಾನೇನ ಸಿದ್ಧಃ । ತಥಾ ಚ ವಾಕ್ಯಾನಾಮನುಮಾನಪ್ರಾಪ್ತಾನುವಾದಿತ್ವೇನಾವಿಚಾರ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಅತ್ಯಂತಾಂತಿನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಯವಿಷಯತ್ವಾತ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಾನಾಂ ದುಃಶ್ವೇನೇಶ್ವರಾಸಾಧಕತ್ವಾच्च, ವೇದಾಂತ-ವೇದತ್ವಮಿತ್ಯನನುವಾದಕಾನಾಂ ವೇದಾಂತಾನಾಂ ವಿಚಾರ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತ್ಯಾಹುಃ ।

ತತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ - “ಯತೋ ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಯಚ್ಚಂದ್ರಿಯೋಗಾತ್ ವಾಕ್ಯಾಂತರ-ಸಿದ್ಧಕಾರಣತ್ವಾನುವಾದೇನ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವವಿಧಾಯಕಮಿತಿ ಹಿ ತೇ ಮತಮ್ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ - “ಯಚ್ಚಂದ್ರಿಯೋಗಾತ್ಕಾರಣತ್ವಮನುಯತೇ” ಇತಿ, “ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಮೇವ ಅಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಧೇಯಮ್” ಇತಿ ಚ । एवं ಚ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಚಾನುಮಾನಿಕತ್ವೇಽಪಿ ತದನುವಾದೇನ ಲಕ್ಷಣತ್ವವಿಧಾಯಕಸ್ಯ “ಯತೋ ವೈ” ಇತ್ಯಾದೇನುವಾದಕತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಸ್ತದ್ವಿಶೇಷಾರ್ಥಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ

(1) ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದಾಂತವೇದಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್; ತದ್ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯಮ್, ಅನುಮಾನೇನ ಸಿದ್ಧೇರಿಯಾಚ್ಛಾಹ - ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಸ್ಯ ಯೋನಿಃ - ಕಾರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್ - ತತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ; ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್; ತಸ್ಮಾತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ, ತಥಾನಿತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ । ಅತ್ಯಂತಾಂತಿನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಾವಿಷಯತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಾ-ದ್ವತ್ವರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ; “ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಬೋಧಯತೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಮಾನುಮಾನಿಕಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯಿತವ್ಯಮ್, ತದೇವ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಯಿತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಿञ್ಚ - ಕಾರಣವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನುವಾದಕತ್ವೇಽಪಿ 'ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಹಿರಣ್ಯಇಮಶ್ರುಹಿರಣ್ಯನಃ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಮಕಾರಣವಾಕ್ಯಾನಾಂ ವಿಚಾರಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸೇತ್ಯತೀಯೇವ । ನ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರೇ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಸ್ಯೇವ ವಿಚಾರಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ, ಯೇನೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಸ ಆಶಿಸ್ಯೇತ । ಕಿञ್ಚಾಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರಸ್ಯ ಚ ಕಾರಣವಾಕ್ಯ- ಮಾತ್ರವಿಚಾರಸಾಧಕತ್ವೇ ಕಾರಣಾಕಾರಣವಾಕ್ಯವಿಚಾರಸಾಧಕಾಪಚ್ಛೇದಸೂತ್ರಮಧ್ಯಸ್ಯತ್ವ- ಮಯುಕ್ತಮ್ ॥

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ಹೀಗಿದೆ - ಜಗತ್ಕಾರಣವು ವೇದವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದವನು ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯತ್ವಾನು- ಮಾನಗಳೆಲ್ಲ ದುಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುವಾದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ 'ಯತ್' ಶಬ್ದವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವವನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಮತ. ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ 'ಯಚ್ಚೈವೈವೇಣಾತ್ಕಾರಣತ್ವಮನೂದ್ಯತೇ' 'ಯಚ್ಚೈವೈವಿರು- ವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಮೇವಾಸ್ಯವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಧೇಯಮ್' 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವ ವಿಧೇಯವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಧೇಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವವು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುವಾದಕ್ಕಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಮಾನಾಂತರವುಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಾಡಬಾರದು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧ- ವಾದರೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಕತ್ವದೋಷ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಧೇಯವಾದದ್ದು

ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವವೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ಮತ್ತು ಆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೂ ನೀವು ಮಾಡಿದ ಅಧಿಕರಣಶರೀರಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿದೆ.

ಅಥವಾ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅನುವಾದಕವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಇದರಿಂದ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಷ್ಟೇ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೆ 'ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಹಿರಣ್ಯಶ್ರುತಃ ಹಿರಣ್ಯನಖಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಲು ಏನೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹ ವಾಕ್ಯವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬೇಡವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಹೊರತು ಕಾರಣವಾಕ್ಯವಿಚಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಕಾರಣವಾಕ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರತಿವಾದಕ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಚಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಗಳು ಕಾರಣಾಕಾರಣ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆಂದೂ ನೀವೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರ ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಅನಾನುಗುಣ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಕೇಚತ್ತು = ರಾಮಾನುಜರು , ಅನುಮಾನೇನ = ಕ್ಷಿತ್ತಂಕುರಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ, ಯಥೋಕ್ತಮ್ = ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ತತ್ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ = ಅನುವಾದಕತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ, ತದೇವ ಚ = ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವವನ್ನೇ, ವಿಚಾರಃ = ಜೀವನೋ ಬ್ರಹ್ಮನೋ? ಎಂಬ ವಿಚಾರವು

ಪ್ರಕಾಶಃ - ರಾಮಾನುಜಮತಂ ನಿರಾಹ - ಕೇಚಿದಿತಿ || "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಮಾಣಮುತ ನೇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶೋಕ್ತಸಂಶಯೋ ಧ್ಯೇಯಃ | ಅನುಮಾನೇನೇತಿ || ಕಾರ್ಯತ್ವಾಧ್ಯನುಮಾನೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪ್ರಾಪ್ತ ಎವ ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಥವದಿತಿ ಭಾವಃ - ದೃಢತ್ವೇನೇತಿ || ಜೀವಾನಾಮೇವ ವಿಚಿತ್ರಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಮತಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಕೃತ್ಸಜಗನ್ನಿರ್ಮಾತೃತ್ವಾಸಮ್ಮೇಷಽಪಿ ಪ್ರಾಸಾದಾದಿ ಕರ್ತೃಣಾಮಿವೈಕೈಕದೇಶನಿರ್ಮಾಣೇನ ಮಿಲಿತವಾ ಕೃತ್ಸಜಗನ್ನಿರ್ಮಾತೃತ್ವೋಪಪತ್ಯಾದಿನಾ ದೃಢತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಥೋಕ್ತಮಿತಿ || "ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಃ" ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಅಸಿದ್ಧೇರಿತಿ || ಅನ್ಯಥಾ

“ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ” ಇತ್ಯಾದೇರನುಬಾದಕತ್ವಂ ಸ्याತ್ ಸ್ವರ್ಗಾಂಶೋ ಅನುಬಾದಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ತು ವಾ ಕಥಾಶ್ಚಿತ್ತಕಾರಣವಾಕ್ಯಾನಾಮನುಬಾದಕತ್ವಂ, ತಥಾಽಪಿ ನ ವಿಚಾರಾಕ್ಷೇಪೋ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ವಿಚಾರ ಇತಿ ॥ ಜೀವೋ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇತ್ಯಾದಿವಿಚಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನ ಚ ತತ್ರ ವಿಚಾರಪ್ರಸಕ್ತಿರೇವ ನೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ದಹರಾಧಿಕರಣೇ ಸತ್ಯಕಾಮವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅಂತರಾಧಿಕರಣೇ ಹಿರಣ್ಯಕಷಮಶ್ರುವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತ್ವನ್ಮತೇ ವಿಚಾರಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ಕಾರಣತ್ವವತ್ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಕಮಪ್ಯಾನುಮಾನಿಕಮಿತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ, ತ್ವಯಾ ಕಾರಣತ್ವ ಏವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ । ಕಾರಣತ್ವೇ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿವತ್ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿವ್ಯಾಪ್ಯಲಿಂಗಾಭಾವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ - ನ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ॥ ತಥಾತ್ವೇ ಅಂತರಾಧಿಕರಣಾಭಿಪ್ರಾಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಮಾತ್ರವಿಚಾರಸಾಧನಾದತ್ರಾಪಿ ತನ್ಮಾತ್ರಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧೀಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥

ಗುರುರಾಜೀಯ - ಅಸ್ತವನುಮಾನೇನ ಸಿದ್ಧಿಃ ತಥಾಽಪಿ ವೇದವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ - ತಥಾಽಪಿ ॥ ಅಕಾರ್ಯಸ್ಯೇವ ವಿಚಾರ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅತ್ರ ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವ್ಯಾಸಿಕೇನ ವಿಮತಮೀಶ್ವರಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯೇವರೂಪಾನುಮಾನೇನ ಜಗತ್ಕಾರಣ-ಸಿದ್ಧಿಃ ಉತ ಇಶ್ವರೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಪಕ್ಷಕೇನ ಯದ್ವಾ ಕಾರ್ಯತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಾನುಮಾನೇನ ನೋಭಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಅತ್ಯಂತಾಂತೀಂದ್ರಿಯೇತಿ ॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾದಿಮೂಲಂ ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಪಕ್ಷಕಂ ತತ್ತಿಸಿದ್ಧವ್ಯಾಸಿಕಂ ವಾ ತದವಿಷಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತೃತೀಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಏವಂವಿಧಾಧಿಕರಣವಚನಂ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿರುದ್ಧಮಿತ್ಯಾಶಾಸನೇನ ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಾಂತಂ ದರ್ಶಯತಿ । ಯತೋ ವೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ತತ್ತಿಸಿದ್ಧವ್ಯಮಿತಿ ॥ ಅನುಬಾದಕತ್ವಸಿದ್ಧವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಮಾನುಮಾನಿಕಮಿತ್ಯತ್ರೈವೋಕ್ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ಕಿಮತ್ರ ಸರ್ವವಾಕ್ಯವಿಚಾರ ಆಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ ಉತ ಕಾರಣವಾಕ್ಯವಿಚಾರ ಏವ । ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ಕಾರಣವಾಕ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವ-ಹಿರಣ್ಯಕಷಮಶ್ರುತ್ವಾದೇರನ್ಯತೋಽಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ದ್ವಿತೀಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ನನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರೇ ಸರ್ವವಾಕ್ಯವಿಚಾರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತತ್ವಾತ್ತದಂತರ್ಗತವಾಕ್ಯವಿಚಾರ ಏವಾಕ್ಷಿಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಗಳು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿ ಈಗ ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಮೋನಿಶ್ಚಯಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಶಯವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ದುಷ್ಪ್ರವಾಗಿಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಕ್ಷಿತ್ಯಂಕುರಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಜೀವರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಆಶಕ್ತರು. ಆದರೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಸಾದವನ್ನು ನೂರಾರು ಜನರು ಸೇರಿ ರಚಿಸುವಂತೆ ಅನೇಕ ಜೀವರು ಸೇರಿ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವವನ್ನು ಉಪವಾದಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವು ದುಷ್ಪ್ರವಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಅನುವಾದಕತ್ವಸಿದ್ಧೇಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣತ್ವವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವಂತಹ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅನುವಾದಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅನುವಾದಕವಾಗುವುದಾದರೆ 'ಜ್ಯೋತಿಷ್ವೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಅನುವಾದಕವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರ್ಗವು ಬೇರೆ ಆಗಮವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. 'ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಜೋತಿಷ್ವೋಮವು ಸಾಧನ'ವೆಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುವಾದಕ-ವಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರಕೃತ 'ಯತೋ ವಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೀವು ವೇದಾಂತವಿಚಾರವೇ ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ತಪ್ಪು. ಕಥಂಚಿತ್ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುವಾದಕಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರಣವಾಕ್ಯವಿಚಾರಾಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಸಕಲ ವಾಕ್ಯವಿಚಾರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು 'ಕಿಂಚ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ದಹರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮವಾಕ್ಯದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅಂತರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಶತ್ರುವಾಕ್ಯದ ವಿಚಾರವನ್ನು ನೀವೇ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದಂತೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹಾಗೆ ನೀವು ಮಾಡಿಲ್ಲವಲ್ಲ? ಕೇವಲ ಕಾರಣತ್ವಾಂತರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಮತ್ತು ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ವಾಪ್ಯಲಿಂಗವಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ನಿಮಗೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕಲವಾಕ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಾಧನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನಷ್ಟೇ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಲು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ. ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದು.

ಸಮಾಧಾನ :- ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ಕಿಂಚಾಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ - ಜಗತ್ಕಾರಣವು ವೇದವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜಗತ್ಕಾರಣಾದವನು ಅತೀಂದ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಗಳಿಲ್ಲ ದುಷ್ಪ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುವಾದಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಧೇಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅನುವಾದಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಹೊರತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬಾರದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಿನ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಬಗ್ಗೆಯೇ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಕೇವಲ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರವು ದುರಾಗಮಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿದೆ.
(ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಸಮಾನದೋಷ)

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एतेनैवाद्वैतिनां शास्त्रं योनिर्ज्ञप्तिकारणमस्येति विग्रहाश्रयणेन पूर्वोक्त-
लक्षणस्यानुमानतोपमर्दनेन आगमोपदर्शनार्थमिदमधिकरणम् इति वर्णकान्तरं

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪ್ರಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ನಿರಸ್ತಮ್, ಪ್ರಮೇಯೇ ವಿಶೇಷಾಭಾವೇನ ಪ್ರಮಾಣೇ ವಿವಾದಾಯೋಗಾತ್ । किञ्च - आद्यसूत्रे ब्रह्मशब्देन बृहत्त्वादिधर्मवत्तया, द्वितीयसूत्रे च कारणत्वादिधर्मवत्तयोक्ते, उत्तरत्रापि “ईक्षतेर्नाशब्दम्” “अन्तस्तद्धर्मोपदेशात्” “आकाशस्तल्लिङ्गात्” इत्यादौ ईक्षितृत्वादिभिस्तैस्तैरसाधारणधर्मैः कारणत्वादिविशिष्टतया तत्तद्वाक्यार्थत्वेन वक्ष्यमाणे ब्रह्मणि शास्त्रं प्रमाणं वा, किं वा बृहत्त्वादिधर्मरहिते पञ्चमाध्यायसिद्धे त्वदभिप्रेते शून्यब्रह्मणि । नाद्यः, तस्यातात्त्विकत्वात् ।

न च तत्त्वजिज्ञासुं प्रति आदित एव शास्त्रस्य अतत्त्वावेदकत्वं वक्तुं युक्तम् । अन्त्ये तु पूर्वोत्तराविरोधाय ‘न ब्रह्मजिज्ञासा, न जन्माद्यस्य यतः, अनीक्षतेः’ इत्यादिसूत्रविन्यासः स्यात् । उक्तञ्च अनुव्याख्याने -

“सर्वधर्मोऽज्ज्ञितस्यास्य किं शास्त्रेणाधिगम्यते ।

मिथ्याधर्मविधातुश्च वेदस्यैवाप्रमाणता” ॥ इति ॥

किञ्च - ‘यत्सत्यं नैव तद्वैद्यं यद्वैद्यं तच्च नैव सत् ।

इति ते समयस्तत्र कुत्रार्थे शास्त्रमानता ।’

आधुनिकरीत्या फलव्याप्यत्वं दृश्यत्वमिति कल्पने प्रतिवाद्यसिद्धिः, नित्यातीन्द्रियेषु वाद्यसिद्धिरप्रयोजकता च । अपि च - शास्त्रपदेन अनुमानवत् दुरागमस्यापि निरासप्रतीतिः नानुमानमात्रनिरासपरं सूत्रम्॥

ಅನುವಾದ - ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ದೋಷದಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿರಸ್ಯವಾಯಿತು. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. - ‘ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಆಸ್ಯ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ’ ‘ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ’ ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮವೇ ಪ್ರಮಾಣ ಹೊರತು ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೇನು? ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೇನು? ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿವಾದ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಎಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನೀವು ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ದೇಶಕಾಲಗಳಿಂದ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ಪಾಲಕತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮ. ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈಕ್ಷಿತ್ವತ್ವಧರ್ಮ, 'ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತದ್ಧರ್ಮ, 'ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮ, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನು ಆಯಾ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಅಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೇ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿ ಯಾವ ಧರ್ಮಗಳೂ ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗದ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ (ಉಪಹಾಸ) ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟನಾದ ಶೂನ್ಯಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಅತಾತ್ವಿಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತನಾದ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ತತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುವನ್ನು ಕುರಿತು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೇ ಆತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಸೂತ್ರವಿನ್ಯಾಸವೇ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದವೂ ಕೂಡ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' 'ನ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' 'ಆನೀಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರವಿನ್ಯಾಸವಿರಬೇಕಿತ್ತು. ವಿಧಿರೂಪವಾಗಿ ಯಾವ ಸೂತ್ರವೂ ಇರಬಾರದಾಗಿತ್ತು.

ಇದನ್ನೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಸರ್ವಧರ್ಮಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಏನು ತಾನೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ? ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಯಾವುದು ಸತ್ಯವೋ ಅದು ವೇದ್ಯವಲ್ಲ. ಯಾವುದು ವೇದ್ಯವೋ ಅದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ. ಎಂಬ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ?

ಸತ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಹ ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತತ್ವವೆಂಬ ದೃಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಂತಹ ದೃಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಗಳಾದ ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಾದಿಗಳಾದ ನೀವೂ ಸಹ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತತ್ವವೆಂಬ ದೃಶ್ಯತ್ವ ಬಾರದ ಕಾರಣ ಭಾಗ್ಯಾಸಿದ್ಧಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಹೇತುವಿರಲಿ ಸಾಧ್ಯ ಬೇಡ ಎಂಬ ಅಪ್ರಯೋಜಕ ಶಂಕೆಯು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ಅನುಮಾನದ ನಿರಾಸ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೋ? ಅದರಂತೆ ದುರಾಗಮಗಳ ನಿರಾಸಪ್ರತೀತಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ನೀವು ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂತ್ರವು ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ವಿತೇನ = ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಮೊದಲಾದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಅನುಮಾನತಾ = ಅನುಮಾನಸಿದ್ಧವಾಗುವಿಕೆ (ಇದರ) ಉಪಮರ್ಶನೇನ = ನಿರಾಸಮಾಡುವ ಮೂಲಕ, ಆಗಮೋಪದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ = ಆಗಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವರ್ಣಕಾಂತರಮ್ = ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು, ಅನುಶಯೇನ = (ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ) ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ (ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ), ಬೃಹತ್ಪಾದಿಧರ್ಮವತ್ತಯಾ = ದೇಶಕಾಲಾದ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದವೆಂಬ ಧರ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ, 'ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯಸಿದ್ಧೇ' = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೇ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿವೆ, ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವೇ ಇಲ್ಲ, ಇದನ್ನು ಹಾಸ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾದಿರೋಧಾಯ = ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ವಿರೋಧ ಬಾರದಿರಲು, ಉಕ್ತಂ ಚ = ಎರಡೂಪಕ್ಷಗಳಿಗೆ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಅನುಮಾನಾನಂದ ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ). ಫಲವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಮ್ = ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಂಭಿತನಾದ ಅಧಿಪಾನಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವಿಕೆ (ವೃತ್ತಭಿವ್ಯಕ್ತಾಧಿಪಾನಚೈತನ್ಯವಿಷಯತ್ವಮ್) ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ = ದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಅಸಿದ್ಧಿ. ವಾದ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ = ದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಅಸಿದ್ಧಿ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - “ಅಥ ವಾ ಯೋಕ್ತಮ್‌ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ‘ಯೋನಿಃ’ ಕಾರಣಂ ಪ್ರमाणಂ ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ” ಇತ್ಯಪಿ ಪರಾಭ್ಯುಕ್ತಂ ನಿರಾಹ - ಏತೇನೇತಿ ॥ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿರೂಪಫಲಾಭಾವೇನ-ತ್ಯರ್ಥಃ । ತದೇವ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಪ್ರಮೇಯ ಇತಿ ॥ ಆನುಮಾನಿಕತ್ವೇ ವೇದಾಂತಾನಾಂ ಅನುವಾದಕತ್ವೇನಾವಿಚಾರ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ, ತನ್ನಿರಸಿತುಮಿದಮಿತ್ಯನುಶಯೇನಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ಪರಸ್ಯ ಶುಭ್ರ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಕ್ಷೀಕಾರೇಽಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಕಲ್ಪೋಪನ್ಯಾಸಃ ಸಂಭಾವಿತತ್ವೇನ ವಾ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ತ್ವಯಾಽಪಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಸ್ಯೈವಾಧ್ಯಾಯಚತುಷ್ಠಪಾರ್ಯತ್ವಾನ ತು ಶುಭ್ರ ಇತಿ ಯುಕ್ತಿಸ್ತುಚನಾರ್ಥೇ ವೇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ।

ಅತಃ ಏವ ‘ವಿಶಿಷ್ಟೇ ಶುಭ್ರೇ ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರमाणಂ’ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯೇ ತಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಃ । ‘ಪಂಚಮ’ ಇತ್ಯುಪಹಾಸಃ । ವಕ್ತುಮಿತಿ ॥ ‘ಸೂತ್ರಕೃತಾ’ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಪೂರ್ವೋತ್ತರೇತಿ ॥ ‘ಅಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ’ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಉಕ್ತಂ ಚೇತಿ ॥ ‘ಉಕ್ತಂ’

पक्षद्वयदूषणं आद्यस्य चतुर्थपादे उक्तमित्यर्थः । अत एव तत्र निरस्तप्रायत्वादेवेह टीकाद्वये न तद्वर्णकान्तरं निरस्तम् । नैव तद्वेद्यमिति ॥ अन्यथा दृश्यत्वस्य व्यभिचारापत्तेरिति भावः ।

ननु सत्यस्य शुद्धस्य वृत्तिविषयत्वरूपवेद्यत्वाऽङ्गीकारात्तु दोषः । न च दृश्यत्वस्य व्यभिचारः, तस्य फलव्याप्यत्वरूपत्वात्, वृत्तिप्रतिफलितचैतन्यस्य फलत्वात्, तस्य शुद्धे अभावादित्यत आह - आधुनिकेति ॥ प्रतिवादीति ॥ प्रपञ्चे तस्य सत्त्ववादिभिरनङ्गीकारादिति भावः । वादीति ॥ उभयवाद्यसिद्धिरित्यर्थः । अप्रयोजकतेति ॥ फलस्य कल्पितत्वेनाधिष्ठानत्वायोगेन दृग्दृश्ययोः सम्बन्धान्तरानुपपत्त्या आध्यासिकसम्बन्धसिद्धिरित्याद्यनुकूलतर्कस्य फलव्याप्यत्वपक्षे अयोगादिति भावः । नानुमानमात्रेति ॥ अन्यथा 'शब्दयोनित्वात्' इत्येव ब्रूयात् सार्धमात्रालाभेन लाघवादिनिर्वाहः । अयं च दोषो मतद्वयेऽपि समः ॥

गुरुराजीय - एतेनेति ॥ अद्वैतिनां वर्णकान्तरं निरस्तमित्यन्वयः ।
आनुमानता अनुमानसिद्धता । तस्यानिरासेनेत्यर्थः । आगमोपदर्शनार्थं आगम-
सिद्धत्वोपदर्शनार्थम् । अनुमानेनापि कारणता ब्रह्मण एव सिध्यत्यन्वयस्य वा ।
नाद्य इत्याह - प्रमेय इति ॥ तथा च ब्रह्मकारणतासिद्धिर्यथागमेन एवमनुमानेनापि
भवतीति प्रमेये विशेषाभावादनुमानं निराकृत्यागमोपदर्शनमयुक्तमित्यर्थः । न
द्वितीयः ।

एवं ह्यतिव्याप्त्या पूर्वपक्षे आगमेन सिद्धान्त इत्युक्तं स्यात् । तथाचा-
स्मन्मतप्रवेश एव स्यादिति भावः - पूर्वोत्तरेति ॥ अथातो ब्रह्मजिज्ञासेति
पूर्वस्यानन्दमयोभ्यासादित्याद्युत्तरस्य चेत्यर्थः । ननु यत्सत्यं नैव तद्वेद्यमित्य-
युक्तम् । सत्यस्य ब्रह्मणः शास्त्रवेद्यत्वान्नीकारात् । तथा च न शास्त्रस्यातत्वा-
वेदकत्वम् । न चैवं ब्रह्मणोपि दृश्यत्वापत्त्या मिथ्यात्वं स्यात् । अन्यथा
मिथ्यात्वसाधकानुमानस्य तत्रैव व्यभिचारः स्यादिति वाच्यम् । मिथ्यात्वे वृत्ति-
व्याप्यत्वस्याऽप्रयोजकत्वात् । तत्प्रयोजकीभूतफलव्याप्यत्वस्य ब्रह्मण्यभावेन
व्यभिचाराभावात् । वृत्तिव्याप्यत्वाच्च शास्त्रवेद्यत्वस्यापि सम्भवादित्यत आह -
आधुनिकेति ॥ प्रतिवायसिद्धिरिति ॥ प्रतिवादिना त्वदभिमतस्य वृत्त्यभिव्यक्ता-

ಪಿಞ್ಞಾನಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯತ್ವಸ್ಯ ವಾ ವೃತ್ತಿಪ್ರತಿವಿಮ್ಬಿತಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಕುತ್ರಾಪ್ಯನಗ್ನಿಹಾರಾದ್
ವ್ಯವಹಾರರೂಪಫಲವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ - ನಿದ್ರಾಂತಿತಿ ॥
ಅಪರೋಕ್ಷವೃತ್ತಯೇವ ಚೈತನ್ಯಪ್ರತಿಫಲನಾದೇರಗ್ನಿಕೃತತ್ವೇನ ನಿದ್ರಾಂತಿನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇನೈತದ್ವಿಷಯಾಽಪರೋಕ್ಷ-
ವೃತ್ತೇರಾಭಾವೇನ ಪರೋಕ್ಷವೃತ್ತಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಫಲನಾಘಂಭುಪಗಮೇಽಪರೋಕ್ಷೇಕಸಚೈತನ್ಯಸಮ್ಬಂಧೇನ
ನಿದ್ರಾಂತಿನ್ದ್ರಿಯಾದೇರಪ್ಯಪರೋಕ್ಷತ್ವಾಪತ್ಯಾ ತತ್ರ ಫಲವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಭಾವೇನ ವಾಘಸಿದ್ಧಿರಿದೀರ್ಘಃ -
ಅಪ್ರಯೋಜಕತಾಚೇತಿ ॥ ನಿದ್ರಾಂತಿನ್ದ್ರಿಯಾದೇಃ ಫಲವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಪಿ
ಫಲವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೋಪಪತ್ಯಾಽಪ್ರಯೋಜಕತಾಪಿ ಸ್ಪಾದಿತೀರ್ಘಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಖಂಡನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅದ್ವೈತವಾದವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ದೋಷವನ್ನು ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿ ಪುನಃ ಅದ್ವೈತಮತವನ್ನು ಏಕೆ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ?

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು. ಆದರೆ ರಾಮಾನುಜಮತದವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ದೋಷದ ಅರಿವಾಗಲಿಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರಮತದ ಖಂಡನೆಯ ಅನಂತರ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಂತರವನ್ನು 'ಅದ್ವೈತಿನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಥವಾ ಯಥೋಕ್ತಮೃಗೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ'

'ಅಥವಾ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಋಗ್ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೋ' ಎಂದು.

'ವಿತೇನ ನಿರಸ್ತಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ 'ಪ್ರಮೇಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗುಡ್ಡಾಟವೇಕೆ?

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವೇದಾಂತಗಳು ಅನುಮಾನಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಅನುವಾದಕವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನುವಾದದಿಂದ ಸಿದ್ಧನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗಾದರೆ ನಿಮಗೆ ಸೂತ್ರಾನುಸುಗ್ಮದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವನ್ನು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳೋ? ಶುದ್ಧಭೂತವನ್ನು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳೋ? ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತಿಯು ಶುದ್ಧಭೂತವನ್ನು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಈಗಾಗಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯವೆಂಬುದು ಸಂಭಾವಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದಿವಾ ಅದ್ವೈತಿಯೂ ಸಹ ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವೇ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಶುದ್ಧಭೂತವಲ್ಲ ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವೋ? ಶುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವೋ? ಎಂದಷ್ಟೇ ವಿಶಲಮಾಡಿಲ್ಲ. ವಿವರವಾಗಿ ವಿಶಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಶೂನ್ಯಭೂತವನ್ನು ಬಗ್ಗೆ ವಿಶಲ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮಾಡಿದ ಅವಹಾಸದಿಂದ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವನ್ನು ಬಗ್ಗೆ ವಿಶಲ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಹೇಳಿದ ಅನೇಕ ಬಲಿಷ್ಠ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತದಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ಸಪ್ಪಜ್ಞಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಚತುರ್ಥಪಾದದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಅಚಾರ್ಯರೇ ಸಪ್ಪಜ್ಞಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯ ಮತ್ತು ಸುಧೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಖಂಡನೆಮಾಡಿಲ್ಲ.

ಯಾವುದು ಸತ್ಯವೋ ಅದು ದೃಶ್ಯವಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಸತ್ಯವಾದ ಒಂದು ದೃಶ್ಯವಾದರೆ ಅದು 'ವಿಮತಂ ಮಿಥ್ಯಾ ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- ಸತ್ಯನಾದ ಶುದ್ಧಭೂತದಲ್ಲಿ ವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಅದು ವೃತ್ತಿವಿಷಯತ್ವರೂಪವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶುದ್ಧಭೂತವನ್ನು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ದೃಶ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಏಕೆಂದರೆ ದೃಶ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ. ವೃತ್ತಿಪ್ರತಿಫಲಿತಚೈತನ್ಯವೇ ಫಲವೆನಿಸಿದೆ. ಇದು ಶುದ್ಧಭೂತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ :- ನೀವು ಹೇಳುವ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತತ್ವವನ್ನು ನಾವು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೃತರೂಪದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರ ಪ್ರಕಾರವೂ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇತುಸಿದ್ಧಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ದೃಶ್ಯತ್ವವಿವರಣೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಬೇಡವೆಂಬ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕ ತರ್ಕವಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು. ಒಂದುವೇಳೆ ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವಾದರೆ ದೃಶ್ಯತ್ವವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ದೃಶ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ ದೃಶ್ಯಸಂಬಂಧ. ದೃಶ್ಯಗೂ ದೃಶ್ಯಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಅಧ್ಯಾಸಕಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲ ದೃಶ್ಯಗಳೂ ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಧ್ಯಾಸಿಕಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು. ಈಗ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವಾದರೆ ಈ ಆಧ್ಯಾಸಿಕಸಂಬಂಧ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯದಿ ಜಗತ್ ಸತ್ಯಂಷ್ಠಾತ್ ತರ್ಹಿದೃಶ್ಯತ್ವಮೇವ ನಷ್ಠಾತ್ ಎಂಬ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕರ್ತಕವಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಫಲವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನೇ ದೃಶ್ಯತ್ವವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕರ್ತಕವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ವೃತ್ತಿ ಪ್ರತಿಫಲಿತಚೈತನ್ಯವೇ ಫಲ. ಈ ಫಲಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದು ದೃಶ್ಯತ್ವ. ಇಂತಹ ವೃತ್ತಿಪ್ರತಿಫಲಿತಚೈತನ್ಯವು ಘಟಾದ್ಯಾರೋಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಲ್ಲ. ಅಧಿಷ್ಠಾನಚೈತನ್ಯವೇ ಬೇರೆ. ವೃತ್ತಿಪ್ರತಿಫಲಿತಚೈತನ್ಯವೇ ಬೇರೆ. ವೃತ್ತಿಪ್ರತಿಫಲಿತಚೈತನ್ಯವು ಅಧಿಷ್ಠಾನವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ದೃಶ್ಯಗೂ ದೃಶ್ಯಕ್ಕೂ ಯಾವ ಆಧ್ಯಾಸಿಕ ಸಂಬಂಧ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ ಅದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀವು 'ದೃಕ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವೃತ್ತಿಪ್ರತಿಫಲಿತಚೈತನ್ಯ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಕ್‌ದೃಶ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಸಂಬಂಧ ಕೂಡದಕಾರಣ ಆಧ್ಯಾಸಿಕಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂಬ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕರ್ತಕವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯೇ ಸುಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. (ನ್ಯಾಯಾಮೃತದಲ್ಲಿನ ದೃಕ್‌ದೃಶ್ಯ ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತಿಭಂಗ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಸಮಾಡುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂದೇಕೆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು? 'ಶಬ್ದಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ಶಾಸ್ತ್ರಪದ ಹೇಳಿದರೆ ಗೌರವ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದಪದ ಹೇಳಿದರೆ ಲಾಘವವಿದೆ.

(ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸಾರ್ಥಮಾತ್ರಾಲಾಭೇನ ಲಾಘವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಶ' ಕಾರದ ಮುಂದೆ ಆಕಾರ ಜಾಸ್ತಿ ಆಗಿದೆ. 'ಸ್ತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಕಾರ, ತಕಾರ, ರೇಫ, ಆಕಾರ, ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಆಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ಆದರೆ 'ಶಬ್ದ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಕಾರದ ಮುಂದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕಾರವಿಲ್ಲ. 'ಬ್ದ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಬಕಾರ, ದಕಾರ, ಆಕಾರ, ಮೂರೇ ಆಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕಿಂತ 'ಶಬ್ದ' ಎಂಬ ಪದವೇ ಲಘುಭೂತವಾಗಿದೆ. ಸಾರ್ಥಮಾತ್ರಾಲಾಭೇನ ಎಂದರೆ ಒಂದುವರೆ ಮಾತ್ರ ಕಮ್ಮಿಯಾಯಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಶಾ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾರ ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಆಗುತ್ತೆ. 'ಸ್ತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸ್' ಎಂಬುದು ಅರ್ಥಮಾತ್ರ ಆಗುತ್ತೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದುವರೆ ಮಾತ್ರ 'ಶಾಸ್ತ್ರ' ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು)

ಆದರೂ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಶಾಸ್ತ್ರಪದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನದ ಜೊತೆಗೆ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರಾಸವನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ದೋಷ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ರಾಮಾನುಜರಿಗೂ ಬರುತ್ತದೆ. ರಾಮಾನುಜರೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. (ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಆಸ್ಯೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ) ಎಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೇನು? ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೇನು? ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಂತೂ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮತ್ವವೇದಕವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮತ್ವವೇದಕವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸು' 'ನ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಮತ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದುಷ್ಪಾನುಮಾನವನ್ನು ಸೂತ್ರವು ನಿರಾಕರಿಸುವಂತೆ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ 'ಯತೋ ವಾ' ಶ್ರುತಿ ಅನುವಾದಕವಲ್ಲ
(ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತ ಖಂಡನ)

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶೀಯೇ ತು - "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ಕಾರಣತ್ವಮನ್ಯು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ವಿಧೇಯಮ್, ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಭೇದಾಪಾತಾತ್ । ತತ್ತ್ವಾಯುಕ್ತಮ್, ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಮಾನಾಂತರೇಣಾ-ಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ ಶಿಷ್ಟಾಂ, "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರೇಣ ಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸ್ತುರ್ಮಿತುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ, ಲಕ್ಷಣಾನಂತರಮನ್ಯುತ್ಪಾದಕಾಕ್ಷಿತಿಪ್ರಮಾಣಪರತ್ವ-ಸಮ್ಮೇಷಣ್ಯಪರತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತವಾತ್ । ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಹೇತುಃ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವ-ರೂಪಸಾಧ್ಯಾನ್ವಯಸಮ್ಮೇಷಣ್ಯವಾದಕತ್ವರೂಪಾಧ್ಯಾಹತಸಾಧ್ಯಾನ್ವಯಾಭಿಪ್ರಾಯಾತ್ । ಅಯಮ್ ದೋಷೋ ಮಾನಾಂತರೇಽಪಿ ಸಮಃ, ಅದ್ವೈತಿಮತೇ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಕುಂಠಿತಕಾರಣತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇನ ಅರ್ಥಾಧಿಕಾರ-ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾನ್ವಯಾತ್, ಕೇಶಾಚಿತ್ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯವಹಿತಾಭಿಪ್ರಾಯೋಕ್ತವಿಚಾರಕರ್ದವ್ಯತಯಾಽನ್ವಯಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ಯಾದವಪ್ರಕಾಶೀಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ. - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೊಪ್ಪದೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಎರಡನ್ನೂ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. 'ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಇದು ತಪ್ಪು. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಏನೋನೋ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತ. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಧ್ಯಾಹೃತವಾದ ಸಾಧ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಈ ದೋಷ ಬೇರೆ ಮತದವರಿಗೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಬ್ರಹ್ಮ, ಸರ್ವಜ್ಞ; ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಠತಃ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣತ್ವರೂಪಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಅರ್ಥಾಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಸಾರ್ವಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಮಾನುಜರೂ ಕೂಡ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಚಾರಕರ್ತವ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ವೇದಾಂತವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೂ ಈ ದೋಷ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

('ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮ್ ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರನಿಷ್ಠಮ್ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮುಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಸಾಧ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಿದವರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಾತ್ರ)

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅನ್ಯಥಾ = ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ, ಎರಡನ್ನೂ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೆ. ಸಮಃ = ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇದನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೇಷಾಂಚಿತ್ಪಕ್ಷೇ = ರಾಮಾನುಜರ ಮತದಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರಿ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೆ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲೇ ಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅನ್ಯಥೇತಿ || ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ವಿಧಿ ವಾಕ್ಯಭೇದಾ-
ದಿತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಸಮಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವಾಹ - ಅದ್ವೈತೀತಿ || ಯತ್ ಕಶ್ಚಿದಾಹ - "ಯತೋ ವಾ"
ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮನುಮಾನಪ್ರಾಸಕಾರಣಾನುಬಾದಿತ್ವಾದಮಾನಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾण्याದೇವ
ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ನ ತ್ವನುಮಾನಪ್ರಾಮಾण्याದಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯಿತುಮಿದಂ ಸೂತ್ರಮ್ |
ತದರ್ಥಶ್ಚ ಯೋನಿಪದಸ್ಯ ಇಸಿಹೇತ್ವರ್ಥಕತ್ವೇಽಪಿ ಷಷ್ಠೀತತುರ್ದಶೋ ನ ಬಹುಶ್ಚಿಹಿಃ ಸಮಾಸ-
ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ | ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿತ್ವಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾण्याತ್ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಂ
ಬ್ರಹ್ಮ ಭವತೀತಿ | ತಥಾ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ವೇದಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಸರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯದ್ವೈತುಕ್ತಮ್

ವರ್ಣಕಾಂತರಮಪ್ಯತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ, ತತ್ರ, ಸೌತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನ ದುರಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ನಿರಾಸಪ್ರತಿತ್ಯಾ
ಅನುಮಾನಮಾತ್ರನಿರಾಸಸ್ಯ ಸೌತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪದವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಸ್ತೋತ್ರೇ ತತ್ಪುರುಷಾಶ್ರಯಣೇ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಯಾ
ಅಲಾಭೇನ 'ಕಾಕಸ್ಯ ಕಾಷ್ಠ್ಯಾದ್ ಧವಲಃ ಪ್ರಾಸಾದಃ' ಇತಿಬದ್ ವೈಯ್ಯಧಿಕರ್ಣ್ಯಾಪತ್ಯಾ ತದರ್ಥ
ಬಹುಬ್ರಿಹೇರೇವಾವಶ್ಯಮಾಶ್ರಯಣೀಯತ್ವಾತ್ ।

ಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಗುಣವಾಚಿತ್ವೇನ, ತೇನ "ಪೂರ್ಣಗುಣ" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತೋತ್ರೇಣ ಷष्ಠಿ-
ಸಮಾಸನಿವೇಧಾच्च । ಗತ್ಯಂತರೇ ಸತಿ "ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾಪಕೇನ ಸಮಾಧಾನಸ್ಯ
ಕ್ಷಿಪ್ತತ್ವಾच्च । ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವರೂಪಪ್ರಕೃತಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಸಮ್ಮಭೇ 'ಜನ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ
ಸಾಧ್ಯಾಧ್ಯಾಹಾರಾಭಿಪ್ರಾಯಾच्च । ಕಿಂಚಾನುಮಾನಂ "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಮೇವ
ಕರ್ತಾರಮನುಮಾಪಯತಿ, ಅತೋಽನ್ಯಂ ವಾ । ಆದ್ಯೇ ವಿರೋಧೋ ನೇತೀಯಂ ಚಿಂತಾ ವ್ಯರ್ಥಾ, ತಸ್ಯ
ಶ್ರುತ್ಯನುಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ ದಾढ್ಯಹೇತುತ್ವಾತ್ । ನಾನ್ಯಃ, ಅನುವಾದಕತ್ವಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಶ್ರುತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇನ
ಗ್ರಂಥಕೃದುಕ್ತರೀತ್ಯಾಽತಿವ್ಯಾಪ್ತಾಭಿಪ್ರಾಯಾದಿನಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯೌಚಿತ್ಯಾच्च । "ಆತ್ಮೈಕಸ್ತು ಜನಾರ್ದನಃ"
ದತ್ತಂ ದುರ್ವಾಸಸಂ ಸೋಮಮಾತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮಸಮ್ಮಭವಾನ್ । ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಯಶಶಬ್ದಾಸ್ತಮೃತೇ ವಿಷ್ಣು-
ಮವ್ಯಯಮ್ । ನ ಸಮ್ಮಭವಂತಿ -

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾತ್ ಸ್ವ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತ ಆತ್ಮಾಽಯಂ ಚಾತತತ್ವತಃ ।

ಆತತತ್ವತ್ವಾच्च ಮಾತ್ವಾದಾತ್ಮೇತಿ ಪರಮೋ ಹರಿಃ ॥

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿस्ಮೃತಿಭಿಃ "ಆತ್ಮಮುಃ" ಇತಿ ಚತುರ್ಮುಖಜನಕವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾತ್ಮಪದಧೃತಿ
"ನಾವೇದವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಶಿವಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಗಮ್ಯತ್ವೇ ಉದಾಹರಣತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇನ
ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯಾನುಪದಾಚ್ಚ । ಉಕ್ತಂ ಚಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ - "ವಿಷ್ಣವೇವಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಢತ್ವಾತ್
ಅನ್ಯ ಶಿವಾದಿಕಾನ್ । ಶ್ರುತಿರೈಕೈತಿ ಇತಿ ॥ "ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷೇ ದೇವದೇವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ" "ತತೋ
ವೇದಾಸ್ತತ್ಪರಾಃ ಸರ್ವೇ ಏವ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿಃ, "ನಾರಾಯಣಪರಾ ವೇದಾಃ" "ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ
ವೇದಃ" "ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ ಚೈವ "

ಯೋ ಮಾಮೇವಮಸಂಮೂಢೋ ಜಾನಾತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ ।

ಸ ಸರ್ವವಿತ್ .....

'ಮುಖ್ಯಂ ಚ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಶ್ರೀಪತೇಃ ಪರಮ್ ।

ಉತ್ಕರ್ಷೇ ತು .....

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಸಂಪಾದಕರಾಃ ಭಾಷಾ - ೨

‘ಸर्वज्ञं सर्वकर्तारं नारायणमनामयम् ।

सर्वोत्तमं ज्ञापयन्ति महातात्पर्यमत्र हि ॥

सर्वेषामेव वेदानां .....”

इत्यादिस्मृतिभिः, “ऋगाद्या भारतं चैव” इत्युपक्रम्य “ज्ञेय एतैः सदा युक्तैः” “केवलागमविज्ञेयः” इति पठितया स्पष्टस्मृत्या च, प्रत्यधिकरणभाष्योक्त-
श्रुत्यादिभिर्विष्ण्वेकनिष्ठश्रुतिलिङ्गादिन्यायैश्च विरुद्धत्वाच्च “ईशानस्सर्वविद्यानां”
इत्यादावीशानादिनाम्नः “शब्दादेव” इति सूत्रोक्तरीत्या “यो देवानां नामधा” इति
श्रुत्या “अजस्य नाभौ” इति पञ्चनाभत्वलिङ्गोपेतया विष्णुपरत्वोपपत्तेरिति दिक् ।
अद्वैत्युक्तवर्णकान्तराङ्गीकरणं तु ग्रन्थकृदुक्तानेकदूषणपराहतम् । यदत्र
कल्पतरूक्तकल्पे आनुषङ्गिकार्थत्वाच्च पृथक्सङ्गत्यपेक्षेति, विपत्त्यादे निवेश इति
दूषणमसङ्गतमिति भाषणं, तत्र, सूत्रार्थत्वेनैव वर्ण्यमानस्यानुषङ्गिकत्वाभावादिति ।

गुरुराजीय - अन्यथेति । उभयविधान इत्यर्थः - शास्त्रेति ॥ अनुवृत्ता-
श्रुतयोर्मध्येऽनुवृत्तस्यैव समीचीनत्वादिति भावः । कथं मतान्तरेऽयं दोष इत्यतस्तं
दर्शयति - अद्वैतिमत इति ॥

ವಿಷ್ಣುವೇ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯ ಶೈವಮತಖಂಡನೆ

ವಿವರಣೆ - ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ -

ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದನ್ನೇ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು
ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ
ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಈ ಸೂತ್ರ
ಹೊರಟಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

(ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರಕ್ಕೂ ಇವರು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕರಣಶರೀರಕ್ಕೂ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ.
ಆದರೆ ಸಮಾಸವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ)

'ಯೋನೇಃ ಭಾವಃ ಯೋನಿತ್ವಮ್', ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿತ್ವಮ್' ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್' ಎಂದು
ಷಡ್ವೀತಪುರುಷವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಅಸ್ಯ ಇತಿ' ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು
ಮಾಡಬಾರದು. ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೂ
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವು ಜಘನ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಷಟ್ಕೀತಪ್ಪುರುಷ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ. ಮತ್ತು 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿತ್ವಾತ್' ವೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅದ್ವೈತಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಮಾಧಾನ :- ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಹೇಳಿದ ದೋಷ ಇವರಿಗೂ ಸಮಾನ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನದ ಜೊತೆಗೆ ದುರಾಗಮವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವು ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಸೂತ್ರವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಗತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮ, ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್, ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ಎಂದು ನಿಮ್ಮ ಅನುಮಾನ. ಇದು ಹೇಗಾಯಿತೆಂದರೆ ಪ್ರಾಸಾದಃ, ಧವಲಃ, ಕಾಶಸ್ಯ ಕಾಷ್ಟಾತ್ 'ಕಾಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಮಹಡಿಯು ಬೆಳ್ಳಗಿದೆ' ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಹೇತು ಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಹೇತು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಲ್ಲ. (ಪಕ್ಷದ್ರವ್ಯತಾ ಇಲ್ಲ) ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವೈಧಿಕರಣವಾದ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಾಧ್ಯದ ಸಾಧನ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

(ಯದ್ವಿಽ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇತುಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವಿನಾಭಾವ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ವೈಯ್ಯಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ದೋಷವೆಂದು ನಾವು ಪರಿಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇತರವಾದಿಗಳು ನಮ್ಮಂತೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ದೋಷ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು)

ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ಇವಾಗ 'ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್ ವಿಪುರ್ಣವ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಕಮೃತ್ವಾತ್' ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಷಟ್ಕೀತಪ್ಪುರುಷಸಮಾಸ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ - 'ಪೂರಣಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರವು ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಷಟ್ಕೀ ಸಮಾಸವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - 'ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಭಾವಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್, ವಿಜ್ಞೋಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್ ವಿಪುಸ್ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್' ಎಂದು ಸಮಾಸಮಾಡಬಾರದು. 'ವಿಜ್ಞೋಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ತ್ವ, ತಲ್, ಜ್ಯಜ್, ಯವನಿಜ್, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆನಿಸಿವೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಯಾವ ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೋ, ಆ ಶಬ್ದವು ಗುಣವೆಚನ (ಗುಣವಾಚಕ) ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಷಟ್ಕೀಸಮಾಸವನ್ನು 'ಪೂರಣಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರವು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಶಬ್ದವು ಗುಣವಾಚಕವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಪುಸ್ತಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಸ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಯೋನಿತ್ವಶಬ್ದವೂ ಕೂಡ ಗುಣವಾಚಕಶಬ್ದವಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಸ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು

ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಷಟ್ಕರ್ತುರುಷಸಮಾಸವು ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಟ್ಕರ್ತುರುಷವು ವ್ಯಾಕರಣವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. 'ಪೂರಣಗುಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಆವವಾದವಿದೆ. ವಾಗಿನಿಯೇ ಒಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತದತಿಷ್ಠಂ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಮಾಣ್ಯಸ್ಯಭಾವಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್, ಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಷಟ್ಕರ್ತುರುಷಸಮಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಿಂದ 'ಪೂರಣಗುಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ ಷಟ್ಕರ್ತುರುಷವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗ 'ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್' ಎಂಬಂತೆ ತತ್ಕರ್ತುರುಷವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗ ಕ್ಷಿಪ್ರಕರವಾದ ತತ್ಕರ್ತುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ - ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವ ಹೇತುವಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತ. ಆದರೆ ನೀವು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಜನ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಹತವಾದ ಸಾಧ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣನು ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿ ಉಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಅವನನ್ನೇ ಅನುಮಾನವೂ ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವನನ್ನು ಅನುಮಾನವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. ನೀವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಚಾರಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಅನುಮಾನ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುವಾದಕತ್ವ ಬಂತೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣನೇ ಬೇರೆ. ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣನೇ ಬೇರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅನುವಾದಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ದುರಾಗಮಗಳಿಂದ ತಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ತಿವಾದಿಪರವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಲಾರನೆಂಬ ನಮ್ಮ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬಹಳ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ.

ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನೀವು 'ನಾವೇದವಿನ್ಮಮನುತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮುಧಿ ಗಮ್ಯತ್ವವನ್ನು ತಿವನಲ್ಲಿ ಸಮುರ್ಧಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ಇದು ಸಹ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲೇ ಮುಂದೆ 'ಆತ್ಮ' ಶಬ್ದವಿದೆ. ಈ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರನಿಷ್ಠವೆಂದು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಆತ್ಮೈಕಸ್ತು ಜನಾರ್ದನಃ' 'ದತ್ತಂ ದುರ್ವಾಸಂ ಸೋಮಮ್ ಆತ್ಮೈಶ್ಚಬ್ರಹ್ಮಸಂಭವಾನ್' ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಸ್ತಮೃತೇ ವಿಷ್ಣುವ್ಯಯಮ್ ನ ಸಂಭವಂತಿ' 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ ಸ್ವ ಇತಿ ಪೂರೈಶ್ಚ ಆತ್ಮಾಯಂ ಚಾತತತ್ವತಃ ಆತತತ್ವಾಚ್ಚ ಮಾತೃತ್ವಾದಾತ್ಮೇತಿ ಪರಮೋ ಹರಿಃ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಆತ್ಮಾ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿವೆ. ಮತ್ತು ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ 'ಆತ್ಮಭೂಃ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜನಕನೆಂದು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರನಿಷ್ಠವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿರುವ 'ನಾವೇದವಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರನಿಷ್ಠವೇ ಆಗಬೇಕು. ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕಸಮಧಿಕಮೃತ್ವವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗದು.

ಮತ್ತು 'ದುಭ್ಯಾದ್ಯಾಯತನಮ್ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮ್ಯಾನ್ಯನಿಸುತ್ತು ಅನುಮ್ಯಾನ್ಯನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ವಿಷ್ಣುವೇವಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಢತ್ವಾನ್ನಶಿವಾದಿಶಾನ್ ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ' ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ರೂಢವಾದ್ದರಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು.

ಮತ್ತು ನೀವು ರುದ್ರದೇವರೂಬ್ಬರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಇದು ತಪ್ಪು. ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಸಮಧಿಕಮೃತನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ - 'ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷೇ ದೇವದೇವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ತತೋ ವೇದಾಸ್ತತ್ರಾಃ ಸರ್ವ ವಿವ'

'ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ದೇವನಾದವನು ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವನನ್ನೇ ಸಾರುತ್ತಿವೆ' (ಶ್ರುತಿ)

'ನಾರಾಯಣಪರಾ ವೇದಾಃ' 'ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾರಾಯಣಪರವಾಗಿವೆ' (ಭಾಗವತ)

'ವೇದಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ'

'ಸಕಲವೇದಗಳಿಂದ ನಾನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ' (ಗೀತೆ)

ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ ಚೈವ ಪುರಾಣೇ ಭಾರತೇ ತಥಾ |

ಆದಾಮಂತೇ ಚ ಮಧ್ಯೇ ಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವತ್ರ ಗೀಯತೇ ||

ವೇದ, ರಾಮಾಯಣ, ಸಕಲಪುರಾಣಗಳು, ಮಹಾಭಾರತ, ಇವುಗಳ ಮೊದಲು ಮಧ್ಯೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

'ಯೋ ಮಾಮೇವಮಸಂಮೂಢೋ ಜಾನಾತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್'

ನನ್ನನ್ನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದು ಯಾರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಂತೆ (ಗೀತೆ)

ಮುಖ್ಯಂ ಚ ಸರ್ವವೇದಾನಾಮ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಶ್ರೀಪತೇಃ |

ಪರಮ್ ಉತ್ಕರ್ಷೇತ್ತಿತಿ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಕರ್ತಾರಂ ನಾರಾಯಣಮನಾಮಯಮ್ ?

ಸರ್ವೋತ್ತಮಮ್ ಜ್ಞಾಪಯಂತಿ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮತ್ರಹಿ | ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ವೇದಾನಾಮ್

(ವಿಷ್ಣುತತ್ಪರ್ಣಿಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು)

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶ್ರುತಿಶರಣ ಭಾಗ - ೨

'ಯುಗಾದ್ಯಾ ಭಾರತಂ ಚೈವ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಜ್ಞೇಯ ವಿಶೇಷ ಸದಾಯುಕ್ತ; ಕೇವಲಾಗಮವಿಜ್ಞೇಯಃ' ಎಂಬುದರ ತನಕ ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿರ್ನಿಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಸಮುಧಿಗಮ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಾದಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಮತ್ತು 'ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕಸಮುಧಿಗಮ್ಯತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು ಶಿವನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಸಮುಧಿಗಮ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಯುಕ್ತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಶ್ರುತಿಗಳು ಶಿವಪರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. 'ಈಶಾನಃ ಸರ್ವವಿದ್ಯಾನಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಸರ್ವವಿದ್ಯಾಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ರುದ್ರನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ ?

ಸಮಾಧಾನ :- ವಾಮನಾಧಿಕರಣಲ್ಲಿರುವ 'ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಶಾನಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುಪರವೇ ಆಗಿದೆ, ಹೊರತು ಶಿವಪರವಾಗಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯೋದೇವಾನಾಮ್ ನಾಮಾಧಾ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಇದು ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಸೂಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನೇ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳ ನಾಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲೇ ಮುಂದೆ 'ಅಜಸ್ಯ ನಾಭೌ' ಎಂದು ಪದ್ವನಾಭತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇದೆ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಪದ್ವನಾಭತ್ವಲಿಂಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಈಶಾನಾದಿನಾಮಗಳಿಗೂ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶೈವರು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುವಂತೆ ಅಧಿಕರಣಶರೀರವನ್ನು ರಚನೆಮಾಡಿ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಂತರವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವಿನೇನು ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೋ, ಆ ಎಲ್ಲಾ ದೋಷಗಳು ಇವರಿಗೂ ಬರುತ್ತವೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ದೋಷವೇ ತಪ್ಪು. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ವಿಯತ್ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಕಲ್ಪತರುಪಕೃದ್ಲಿ ದೋಷ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಈ ದೋಷ ಅಸಂಗತ. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗದ ಶಿವನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ವೇದಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನೆಂದು ಕಲ್ಪತರುವಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ವೇದಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ವಿಯತ್ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರಿ ಎಂದು ನೀವು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

ಸಮಾಧಾನ :- ಕಲ್ಪತರುವಿನಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರು ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯವನ್ನಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪ ಅತ್ಯಂತಸಂಗತವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಅದ್ವೈತಿಗಳನ್ನು ಜೋತುಬಿದ್ದ ಶೈವರಿಗೆ ದೋಷ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಯಾದವಪ್ರಕಾರೀಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ. - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೊಪ್ಪದೇ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಎರಡನ್ನೂ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇರೆ ಕೃತಿಯಿಂದ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಏನೋನೋ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

• • • • •

ಟೀಕೆಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

टीकाक्षरार्थस्तु - ऐक्याभिप्रायाभावे पञ्चरात्राधिक्यकथनमिति ॥ वेदारण्य-
कशब्देन पञ्चरात्रस्याविवक्षायां 'एतेष्वेतद्विशिष्यते' इति निर्धारणायोगः ।
पञ्चरात्रस्य प्रागनिर्देशात् । वेदविरुद्धतया निर्दिष्टसाङ्ख्यावैक्यमभिप्रेत्य
साङ्ख्यादिशब्देन पञ्चरात्रविवक्षायान्तु पञ्चरात्रादेः वेदादप्याधिक्यमुक्तं स्यात् । न च
तद्युक्तं, वेदविरोधेनालब्धप्रामाण्यस्य तस्य वेदादाधिक्यस्य दूरनिरस्तत्वात् ।
वेदारण्यकशब्देन पञ्चरात्रविवक्षा तु वेदारण्यकैक्याभिप्रायं विना न युक्तेत्यर्थः ।

यद्वा - अदृष्टविषयस्य पौरुषेयवाक्यस्य पञ्चरात्रस्य वेदैकार्यत्वरूपवेदमूलत्वा
भावे, प्रामाण्यरूपमाधिक्यं न स्यादित्याधिक्योक्तचान्यथाऽनुपपत्त्या वेदमूलत्व-
सिद्धिरित्यर्थः । किं नोच्यत इति प्रश्नस्योत्तरमाह - पञ्चरात्रप्रामाण्यसिद्धिर्य-
मिति ॥ वेदप्रामाण्योक्तौ तु न पञ्चरात्रप्रामाण्यसिद्धिः । न ह्यदृष्टविषयस्यापि
वेदस्य अपौरुषेयस्य प्रामाण्यं पञ्चरात्रप्रामाण्यं विनाऽनुपपन्नम् ।

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಿಕ್ಕರಣ ಭಾಗ - ೨

न च मूलप्रामाण्योक्तौ मूलिनोऽपि तत्सिद्धिः, वेदपञ्चरात्रयोर्मूलमूलिभावस्य
अद्याप्यसिद्धेरिति भावः । पञ्चरात्रप्रामाण्योक्ताविति ॥ पञ्चरात्रस्यावेदमूलत्वे,
मूलस्य वेदस्य अप्रामाण्ये वा, प्रामाण्यायोगात्, पञ्चरात्रप्रामाण्योक्तौ
वेदप्रामाण्यसिद्धिरित्यर्थः । समासप्राबल्यादिति ॥ समस्यमानपदार्थत्यागेनान्य-
पदार्थप्रधानाद्बहुव्रीहेः तत्पुरुषस्य तदत्यागेनोत्तरपदार्थप्रधानस्य प्राबल्यमिति
भावः ॥ छ ॥

॥ इति श्रीब्रह्मण्यतीर्थपूज्यपादशिष्यव्यासतीर्थवरचितायां
तात्पर्यचन्द्रिकायां शास्त्रयोनिತ್वाधिकरणं सम्पूर्णम् ॥ ३ ॥

ಅನುವಾದ - ಟೀಕಾಕೃತಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ -

'ವಿಷ್ಣುಭಿಪ್ರಾಯಾಭಾವೇ ಪಂಚರಾತ್ರಾಧಿಕಥನಮ್ ಅಸಂಗತಮ್' 'ವೇದಕ್ಕೂ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ
ವಿಷ್ಣುಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ.' (ಟೀಕೆ)

ಟೀಕೆಯ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜನಮೇಜಯನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿರುವ
ವೇದಾರಣ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸ-
ದಿದ್ದರೆ 'ವಿತೇಷು ವಿತದ್ವಿಷ್ಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧಾರಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ತಮಿ ವಿಭಕ್ತಿಯು
ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿದರ್ಶನಗಳಿಗಿಂತ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ
ಪಂಚರಾತ್ರದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಮೊದಲು ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರ-
ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿದರ್ಶನಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಪಂಚರಾತ್ರವೂ ಮೊದಲು
ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರಲೇ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವು
ಪಂಚರಾತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದ ಕಾರಣ ವೇದಾರಣ್ಯಕಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಬಹುದು. ವೇದಾರಣ್ಯಕ
ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವಿಕೆ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು?

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವಾಗ
ಸಾಂಖ್ಯಾದಿದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇದು
ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಾಂಖ್ಯಾದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಲೀ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕಾಗಲೀ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ
ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ವೇದಾಧಿಕೃತವೆಂತೂ ದೂರತೋಷಾಸ್ತವಾಯಿತು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾರಣ್ಯಕಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕು. ವೇದಕ್ಕೂ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ವೇದಾರಣ್ಯಕಶಬ್ದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ವೇದಕ್ಕೂ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ ಎನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ - ಅದೃಷ್ಟವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅದು ವೇದಮೂಲ ಆಗಿರಲೇ ಬೇಕು. ಪಂಚರಾತ್ರವೂ ಸಹ ಅದೃಷ್ಟವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಮೂಲವಾಗಿರಬೇಕು. (ವೇದ ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು) ವೇದಮೂಲವಾಗದಿದ್ದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ವೇದಮೂಲತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ವೇದದಿಂದ ಐಕ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಬೇರಮೂಲತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಟೀಕೆಗೆ ಅರ್ಥ.

ಮುಂದಿನ ಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - 'ವೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ? ಪಂಚರಾತ್ರ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್'

ಇಲ್ಲಿ 'ವೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ?' ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಪ್ರಶ್ನೆ. 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್' ಎಂಬುದು ಉತ್ತರ. ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಾಗ 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ?' ಎಂದು ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೃಷ್ಟವಿಷಯಕವೂ ಅಪೌರುಷೇಯವೂ ಆದ ವೇದದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದೇನು ಇಲ್ಲ. (ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಅನ್ಯಥಾಪಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯುಜ್ಯತೇ)

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಮೂಲವಾದ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬಂದರೆ ಮೂಲಿಯಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ವೇದವು ಮೂಲ, ಪಂಚರಾತ್ರ ಮೂಲ ಎಂದು ಇದುವರೆಗೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ನೇರವಾಗಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳುವುದು ಸಂಗತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಮಾನನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನಲು ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಂಚರಾತ್ರವಂತೂ

ಅದೃಷ್ಟವಿಷಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಮೂಲವುಳ್ಳದ್ದಾಗಬೇಕು. ವೇದದ ಜೊತೆಗೆ ಏಕಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವೇದಮೂಲವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಮೂಲವಾದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗದಿದ್ದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ವೇದಮೂಲತ್ವಂ ಅನ್ಯಥಾ, ಅಥವಾ ಮೂಲಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಅನ್ಯಥಾ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ನೋಪಪದ್ಯತೇ) ಹೀಗೆ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಸಮಾಸಪ್ರಾಬಲ್ಯತ್' ಎಂದು ಟೀಕೆ - ಇದರರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವಾಗುವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ತತ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸವಾಗುವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ತಾಧಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ನಿರ್ಧಾರಣಾಯೋಗಃ = ನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ರಮೀವಿಭಕ್ತಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.
ಪ್ರಾಗನಿರ್ದೇಶಾತ್ = ಜನಮೇಜಯನು ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತಮಾಡಿದ್ದ.
ಪಂಚರಾತ್ರಾದೇಃ = ಪಂಚರಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯಾದಿರರ್ಥನಗಂಗೆ,
ವೇದವಿರೋಧೇನ = ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ. ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ವಿನಾ = ವೇದದ
ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಪಂಚರಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಪञ्चरात्राधिक्योक्तौ कथं वेदपञ्चरात्रयोरैक्यलाभ इत्यत आह -
ऐक्येति ॥ निर्धारणेति ॥ “ज्ञानेष्वेतेषु राजेन्द्र सर्वेष्वेतद्विशिष्यते ।” इत्यत्र
‘एतेषु’ इति निर्धारणार्थकसप्तम्यन्तैतच्छब्दपरामृष्टानां मध्य एव किञ्चेदतच्छब्देन
परामृश्य ‘विशिष्यते’ इत्यतिशयितत्वेन वाच्यतया पञ्चरात्रस्य पृथक्प्रागनिर्देशेन
वेदारण्यकपदेनाप्यग्रहणे निर्धारणार्थकसप्तम्ययोग इत्यर्थः ।

ನನು ಸಾಹ್ಚಾರ್ಯಾಐಕ್ಯಬುಡ್ಧಿವಾ ಸಾಹ್ಚಾರ್ಯಾದಿಪದೇನೈವ ಪञ्चरात्रविबिधक्षाऽस्त्वित्यत आह -
वेदेति ॥ ‘पञ्चरात्रादेः’ पञ्चरात्रसाहच्यदेः । ऐक्येति ॥ एकार्थकत्वाभिप्रायं
विनेत्यर्थः । पूर्वं निर्धारणान्यथाऽनुपपत्त्या वेदारण्यकपदेन पञ्चरात्रस्य ग्रहणं,
तदन्यथाऽनुपपत्त्या तयोरैक्यसिद्धिरित्युक्तम् । इदानीमाधिक्योक्तचन्यथाऽनुपपत्त्यैव

तत्सिद्धिरित्याह - यद्वेति ॥ 'वेदमूलत्व' इति ऐक्यपदार्थविवरणम् । "वेदस्यैव प्रामाण्यं किं नोच्यते पञ्चरात्रप्रामाण्यसिद्धयर्थं" इत्येतत्सर्वं चोद्यवाक्यमिव भाति । तदयुक्तं, वेदप्रामाण्येऽपि पञ्चरात्रप्रामाण्यस्य निर्बीजत्वेन चोद्यानवकाशात् । अग्रे परिहारानुक्तेश्च । वेदप्रामाण्ये पञ्चरात्रप्रामाण्यसिद्धिप्रकाररूपं परिहारमनुक्त्वा पञ्चरात्रप्रामाण्येन वेदप्रामाण्योपपादनासङ्गतेत्येतत्, इदमेव प्रश्नोत्तरत्वेन भिन्नवाक्यमभिप्रेत्य व्याचष्टे - किं नोच्यते इति ॥ किंशब्दमात्रं हित्वा पूर्ववाक्यं सर्वमुत्तरत्रानुषङ्गीयम् । परिहाराशयं व्यनक्ति - वेदेति ॥ वेदप्रामाण्येन पञ्चरात्रप्रामाण्यं किमर्थापत्त्या, उत मूलस्योक्तं मूलिनोऽपि सेत्स्यतीति व्यासि-बलात् । न द्वयमपि सम्भवतीत्याह - नहीति ॥

ननु यदि वेदप्रामाण्येन पञ्चरात्रादिप्रामाण्यं न सिद्धचेत्, तर्ह्येतत्प्रामाण्येन कथं वेदस्य तत्सिद्धिरित्यतः प्रवृत्तं - 'पञ्चरात्र' इत्यादि । तव्यनक्ति - पञ्चरात्रेति ॥ बहुव्रीहेरन्यपदार्थे लाक्षणिकत्वात्तत्पुरुषसमासे तदभावात् ततोऽपि प्राबल्यमिति भाति, बहुव्रीहौ लक्षणायास्तर्कताण्डवे निरासात् । अतोऽन्यथा प्राबल्यं उपपादयति - समस्यमानेति ॥ उत्तरपदार्थप्रधानत्वात्तत्पुरुषस्येति भावः ॥ शास्त्रयोनित्वाधिकरणं सम्पूर्णम् ॥३॥

इति श्रीमत्सर्वतन्त्रस्वतन्त्रसुधीन्द्रतीर्थगुरुपादशिष्यराघवेन्द्रपतिकृते
चन्द्रिकाप्रकाशे शास्त्रयोनित्वाधिकरणं सम्पूर्णम् ॥२॥

गुरुराजीय - न चैक्याभिप्रायाभावे आधिक्यकथनमसङ्गतम् । कुतः । न चाप्रकृतत्वादिति वाच्यम् । अप्रकृतस्यैवाधिक्यकथनसम्भवात् । साङ्ख्याचैक्याभि-प्रायेण पदान्तरेणापि परामर्शसम्भवादित्यतो व्याचष्टे - वेदारण्यकशब्देनेत्यादिना ॥ साङ्ख्यादौ पञ्चरात्रस्य प्रविष्टत्वाभिधारणं भविष्यतीत्यत आह - पञ्चरात्रस्येति ॥ ननु पञ्चरात्रस्य साङ्ख्याचैक्यात्साङ्ख्यादिशब्देन तस्य विवक्षितत्वेन प्रकृतत्वाभिधारणं भविष्यतीत्यत आह - वेदेति ॥ हेतुगर्भमेतत् । तथा च वेदविरुद्धत्वे प्रामाण्यमेव न सम्भवतीति भावः ।

ननु पञ्चरात्रस्य दृष्टमात्रविषयत्वेन प्रत्यक्षसंवादेनैव प्रामाण्यं भविष्यतीत्यैक्याभिप्रायः किमर्थमित्यत आह - यद्वेति ॥ ननु पञ्चरात्रस्या-

ಪೌರೋಪತ್ಯಾತ್ರಾಮಾನ್ಯಂ ಭವಿಷ್ಯತಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ಪೌರೋಪೇತಿ ॥ “ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾನ್ಯ-
ಸಿದ್ಧಿರ್ಯಮ್” ಇತ್ಯೇತच्छಕ್ತಗ್ರನ್ಥಾಂತರ್ಗತಮಿತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ । ತದಪುಕ್ತಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ
ಪರಿಹಾರಾಭಾವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ । ನ ಚೋತ್ತರವಾಕ್ಯಮೇವ ಪರಿಹಾರವಾಕ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಂತರೋತ್ತರತ್ವೇನೈತच्छಕ್ತಪರಿಹಾರತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯತೋ “ವೇದಸ್ಯೇವ ಪ್ರಾಮಾನ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತ”
ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯಂ “ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಯಮ್” ಇತ್ಯೇತತ್ ತು ಪರಿಹಾರವಾಕ್ಯ-
ಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ - ಕಿನೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯೋತ್ತರಮಾಹೇತಿ ॥

ನನು ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಯಮ್ ವೇದಪ್ರಾಮಾನ್ಯಮೇವೋಚ್ಯತಾಮತ ಆಹ -
ವೇದಪ್ರಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತೌ ಹೀತಿ ॥ ನನು ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಯಮ್ ತತ್ತಪ್ರಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಿವದ್ವೇದ-
ಪ್ರಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಯಮ್ ತದುಕ್ತಿರಪ್ಯಾವಶ್ಯಕೀತ್ಯತ ಆಹ - ಟೀಕಾಯಾಮ್ ॥ ಪಂಚರಾತ್ರೇತ್ಯಾದಿ ॥
ತತ್ರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಭಾಷ್ಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಂ
ಯೋನಿರ್ಜ್ಞಾನಿಕಾರಣಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ಬಹುಬ್ರಿಹಿರೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದಾಕ್ಷಿಪ್ತಿಂ ಟೀಕಾयां “ಸಮಾಸಪ್ರಾವಲ್ಯಾತ್”
ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ತತ್ರ ಸಮಾಸಪ್ರಾವಲ್ಯಂ ಕಥಮಿತಿ ನ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಅತ ಆಹ - ಸಮಸ್ಯಮಾನೇತಿ
॥ ಛ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟಾರಕೇಣ ವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾವದೀಪಿಕಾಯಾಂ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥ ೩ ॥

ವಿವರಣೆ -

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಮ್ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ಉತಾಹೋ ವಿಕ ವಿವ ತು ವಿಕದಾಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ ।

ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನ, ಯೋಗದರ್ಶನ, ಪಾಶುಪತ, ಆಗಮ, ವೇದ ಇವುಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳೋ
ಅಥವಾ ಅವಿರುದ್ಧಗಳೋ? ಎಂದು ಜನಮೇಜಯನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಹೀಗೆ
ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. -

ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯ ವಿಚಾರಣಾ ॥

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ದರ್ಶನಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ.
ಪುನಃ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ ।

ಜ್ಞಾನೇಷ್ಟೇತೇಷು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತದ್ವಿಷ್ಟೇತೇ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಮಂತ್ರ

ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಸ್ವತಃ ನಾರಾಯಣನೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲಾ ದರ್ಶನಗಳಿಗಿಂತ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

ಇಷ್ಟು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಸಾಂಖ್ಯಾದರ್ಶನಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನೇ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರಿಸುವಾಗ ಕೆಳಲಾದಿಗಳು ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ದರ್ಶನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣನೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ?

ಪಂಚರಾತ್ರವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ? ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಜನಮೇಜಯನು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪಂಚರಾತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೇ?

ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನಷ್ಟೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ದರ್ಶನಗಳಂತೆ ವೇದವೂ ಸಹ ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾಗಿ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷ ಬಂತು.

ಸಮಾಧಾನ :- ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಪಂಚರಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ವೇದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ವೇದಕ್ಕೂ ಏಕ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿರುವ ವೇದಾರಣ್ಯಕಠಬ್ಧರಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ವೈಶಂಪಾಯನರು ಮುಂದೆ ಉತ್ತರಿಸುವಾಗ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ವೇದಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ದೋಷದ ಶಂಕೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ವೇದಕ್ಕೂ ಏಕ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಜ್ಞಾನೇಪ್ಯೇತೇಜು ರಾಜೇಂದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತದ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಿತೇಷು' ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತವಾದ 'ವಿತೇಷು' ಶಬ್ದದಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ದರ್ಶನಗಳು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆಯೋ ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಯಾವದಾದರೂ ಒಂದನ್ನು 'ವಿತ್ವದ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ವಿತದ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈಗ ವೇದಾರಣ್ಯಕಪದದಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನಿರ್ಧಾರಣಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ವೇದಾರಣ್ಯಕಪದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ನೇರವಾಗಿ ಅಧಿಕಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ವೇದಾರಣ್ಯಕ ಪದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಶ್ನಾವಾಕ್ಯವೆಂದೆನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ 'ವೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ

ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಪ್ರಶ್ನೆ. 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್' ಎಂಬುದು ಉತ್ತರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ತಪ್ಪು. ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರವೇಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕು? ಈ ರೀತಿಯಾದ ನಿರ್ಬಿಜಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಆಗಿಬಿಟ್ಟರೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಬೇರೆ ಉತ್ತರ ನೀಡುವ ವಾಕ್ಯವೂ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಒಟ್ಟು ಎರಡು ಮಾರ್ಗವಿದೆ. ವೇದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿ ತನ್ಮೂಲಕ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿ ತನ್ಮೂಲಕ ವೇದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ 'ವೇದಸ್ಯವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಈ ವಿಷಯವೆಲ್ಲ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ.

'ವೇದಸ್ಯವ' ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ? ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ. ಜನಮೇಜಯನು ವೇದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕಾದರೆ ನೇರವಾಗಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೇ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ಅಸಂಗತ. ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಟೀಕೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೇರವಾಗಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಪಂಚರಾತ್ರ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನೀಯ ಅಂಶ.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ವೇದಸ್ಯವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನೋಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಿಂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದಲ್ಲ ಪದಗಳನ್ನು 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದಾಗ 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮ್ ವೇದಸ್ಯವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನೋಚ್ಯತೇ' 'ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರವೇ ನೇರವಾಗಿ ಕೇವಲ ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ' ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬಂದರೆ ಮೂಲಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದಲೂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಬೇಡವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸಮಾಸವ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್' ಎಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿಃ' ಎಂದು ತತ್ಪುರುಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕು. ತತ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬಹುವ್ರೀಹಿಗಿಂತ ತತ್ಪುರುಷವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತರ್ಕತಾಂಡವದ ಸಮಾಸವಾದದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ತತ್ಪುರುಷವು ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಸಮಸ್ಯಮಾನ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರಬಲ ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಪ್ರಕಾಶ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾದಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವೇಶಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

ಭಾಗ - ೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಂಚಿಕಾ,
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರೀ,
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲೀ,
ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲೀ

श्रीमदानन्दतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितम्

न्यायविवरणम्

श्री जयतीर्थविरचिता

न्यायविवरणपञ्चिका

शास्त्रयोनित्वाधिकरणम् - १-१-३

न्यायविवरणम् - न च रुद्रादौ सममेतल्लक्षणम् । शास्त्रैकसमधिगम्यत्वात्
कारणस्य ।

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ರುದ್ರಮೊದಲಾದ ಜೀವವಿಶೇಷರಲ್ಲಿಯೂ
ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ
ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.
ಆದಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದಾರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

न्यायविवरणटीका - ॐ शास्त्रयोनित्वात् ॐ ॥ रुद्रादाविति ॥ उत्तरोत्तरशङ्का-
निराससमुच्चितस्यैव पूर्वपूर्वोक्तार्थाभिमतसिध्यङ्गत्वात्, सर्वत्र समुच्चये चशब्दः ।
रुद्रादौ, जीवविशेष शैवाद्यागमेनेत्यादिनोक्तरीत्याऽनुमानेनेति शेषः । समं,
साधारणम् । लक्षणं, लक्षणतयोक्तम् ।

ಮುಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಶಂಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಮೇಯವು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ
'ಚ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ರುದ್ರಾದೌ' ಎಂದರೆ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಜೀವವಿಶೇಷರಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.
'ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಶೇಷಪೂರಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸಮಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ
ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟು' ಎಂದರ್ಥ.

यद्वा, सह मानेन, अनुमानेन वर्तत इति समम् । तथा च अतिव्यापकमित्या-
परीपूर्णावच्छेदिका

ಪಾತತಃ । ವಸ್ತುತಸ್ತು, ಜೀವವಿಶೇಷಃ ಸಮ್ಭವಾನಾಽಲೌಕಿಕಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಮಲಮಿತಿ । ಯದಿ ಚ ರುದ್ರಾಘವ ವಿಷ್ಣುಃ, ತದಾ ತಸ್ಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿನಾ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ॥

ಅಥವಾ, 'ಸಹಮಾನೇನ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಮಮ್' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹಮಾಡಿದಾಗ 'ಸಮಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಹಿತವಾದದ್ದು' ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಆಪಾತತಃ ಹೇಳಿದ್ದು; ವಸ್ತುತಸ್ತು ಜೀವವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಅಲೌಕಿಕವಾದದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ವಿಷ್ಣುವಾದರೆ ಅಂತಹ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ ॥ ಶಾಸ್ತ್ರಂ, ವೇದಾಽಽದಿಕಮ್ । ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತದೇಕಮಸಹಾಯಂ चेति ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಮ್ । ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವಾತ್ । ಸಂಖ್ಯಾವಚನಸ್ಯೈವೈಕಶಬ್ದಸ್ಯ "ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕೇ"ತಿ ಸಮಾಸನಿಷೇಧನಾತ್ । ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ, ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾಽಽದಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಸ್ಯ ।

'ಶಾಸ್ತ್ರ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಗಾದಿವೇದಗಳು ಎಂದರ್ಥ. 'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ತತ್ ಏಕಂ ಚ' ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಂ ಎಂದು ಸಮಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಏಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ವಸ್ತುತಃ 'ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಏಕಶಬ್ದವು ಮೊದಲು ಬಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದವು ಅನಂತರ ಬರಬೇಕು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಏಕಶಬ್ದವು ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ಕಾರಣ ವಿಶೇಷಣ ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. 'ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ' = ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಕ್ಕೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಅನುಮಾನಂ ಖಲು, ರುದ್ರಾದಿಕಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ವಾ, ಕಾರಣತ್ವಾಽಽಶ್ರಯತ್ವಂ ತಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಂ ವಾ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ, ತಸ್ಯ ರುದ್ರಾದಿನಿಷ್ಠತ್ವಂ ಸಾಧಯತಿ । ಉಭಯಥಾ, ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ಭಾವ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾಽಽಶ್ರಯಾಽಽಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ । ಕುತಸ್ತತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ । ಅನುಮಾನಾದಿತಿಚೇನ । ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿದುಷ್ಕೃತಯಾ, ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಭಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ । ಅತಃ ಏವ, ರೀತ್ಯಂತರೇಣಾಽನುಮಾನಮಪಿ ರುದ್ರಾಽದೇರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ನಿರಸ್ತಮ್ ।

ಅನುಮಾನವು ರುದ್ರನನ್ನು ಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿಸಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿನಿಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವ, ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಮೋಷಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಅನುಮಾನವು ಸತ್ಯತಿಪಕ್ಷಾನುಮಾನದಿಂದ ದುಷ್ಕವಾದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವು ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಅಸ್ತು, ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ತತಃ ಕಿಮಿತಿ ಚೇನ । ತರ್ಹನುಮಾನಸ್ಯ
ಶಾಸ್ತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚ ತನ್ವಿರುದ್ಧಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ । ತಥಾ ಚ,
ತच्छಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಯಜ್ಜಗತ್ಕಾರಣಮೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ, ತದೇವ ತಥಾಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತಾಮ್ ।
ಕಿಮನೇನಾಽನುಮಾನೇನ । ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ, ವಿಷ್ಣುಮೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತ್ಯನಂತರೇವ
ವಕ್ಷ್ಯಾಮ ಇತಿ ಭಾವಃ ॥೩॥

ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ. ಇದರಿಂದೇನಾಯಿತು? ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು
ಉಪಜೀವ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರಾಧಾರವಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯಾರಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ
ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉಪಜೀವಕವಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೋ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ-
ವರದೇವ.

‘ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಕ್ತುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ಅಣುಭಾಷ್ಯಮ್

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್

ಅಣುಭಾಷ್ಯಮ್ — ..... ಆಗಮೋದಿತಃ ।

ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಯುಗಾದಿ ಸದಾಗಮಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅಣುಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ ತತ್ವಮಂಜರಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್

ನನ್ವಿದಮಯುಕ್ತಂ ರುದ್ರಾದಿಃ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾನ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಚೈತ್ರವತ್ ನಚಾಸಿದ್ಧಿಃ ।
ಪಾಶುಪತಾದಿನಾ ತತ್ಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಥನುಮಾನೇನ ವಾ ಪಾಶುಪತಾದಿನೈವ ವಾ ರುದ್ರಾದಿಃ
ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ - ॥೩೦॥ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾದಿತಿ ॥

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. "ರುದ್ರಾದಿಃ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ವೈತರೇಕೇಣ ಚೈತ್ರವತ್" ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸರ್ವಜ್ಞಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳು ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸರ್ವಜ್ಞರೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಾದಿ ಆಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸರ್ವಕರ್ತರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಓಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಓಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಅತ್ರ ತದರ್ಥಃ ॥ ಆಗಮೋದಿತ ಇತಿ ॥ ವಿಷ್ಣುರೇವ, ಸರ್ವಕರ್ತೇತ್ಯಸ್ತಿ । ಆ ಸಮ್ಯಗ್
ಗಮ್ಯಂತೇ ಅರ್ಥಾ ಏವಿರೀತ್ಯಾಗಮಾ ವೇದವೇದಾನುಸಾರಿಗ್ರನ್ಥಾಃ ।

ಕ್ರಗಾಘಾ ಭಾರತಂ ಚೈವ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮಥಾಖಿಲಮ್ ।

ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ಚೈವ ಪುರಾಣಂ ಚೈತದಾತ್ಮಕಮ್ ।

ಯೇ ಚಾನುಪಾಯಿನಸ್ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇ ತೇ ಚ ಸದಾಗಮಾಃ ॥ ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ।

ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಆಗಮೋದಿತಃ' ಎಂಬ ಅಣುಭಾಷ್ಯವು ವಿವರಿಸಿದೆ. 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಕರ್ತಾ' ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಆಗಮೋದಿತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದಾಗ 'ಆಗಮೋದಿತಃ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಕರ್ತಾ' (ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದು ಆಗಮಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ) ಎಂಬರ್ಥವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. 'ಆಗಮ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆರ್ಥ - ಆ ಸಮ್ಯಗ್ ಗಮ್ಯಂತೇ ಅರ್ಥಾಃ ವಿಭಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೩

ಇತ್ಯಾಗಮಾಃ' ಎಂಬ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ 'ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥಗಳು ಯಾವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತವೋ ಅಂತಹ ವೇದವೇದಾನುಸಾರಿಗ್ರಂಥಗಳು ಆಗಮಗಳು ಎನಿಸುತ್ತವೆ'.

ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ — 'ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವಣವೇದ, ಮಹಾಭಾರತ, ಸಮಸ್ತ ಪಂಚರಾತ್ರ, ಮೂಲರಾಮಾಯಣ, ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸದಾಗಮಗಳು' ಎಂದು.

आसमन्ताद्गमयति धर्माधर्मौ परं पदम् ।

यच्चाप्यतीन्द्रियं त्वन्यत्तेनासावागमः स्मृतः ॥

इत्युपासनापादीयानुभाष्ये चोक्तेः करणे कर्तृत्वोपचारः । 'ग्रहवृद्धनिश्चिगमश्च' इत्यकर्तारि 'अप्'प्रत्ययस्मरणादिति सुधोक्तेः ।

ಮತ್ತು ಉಪಾಸನಾವಾದದ ಅನುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವುದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ ಮತ್ತು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ ಅದು ಆಗಮ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರಣವನ್ನು ಕರ್ತೃವಾಗಿ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಗ್ರಹವೃದ್ಧಿನಿಶ್ಚಿಗಮಶ್ಚ' ಎಂದು ಕರ್ತೃವಲ್ಲದ್ದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸೂತ್ರವು ಹೇಳದೆಯೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

आगमोदितो विष्णुरेव सर्वकर्ता नत्वानुमानिकः पाशुपताद्युक्तो का रुद्रादिः सर्वकर्ता । तस्यागमोदितत्वाभावादनुमानादेरदृष्टेऽशक्तत्वेनामानत्वादिति भावः ॥ ३ ॥

ಋಗಾದಿ ಸದಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಕರ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನದಿಂದಾಗಲೀ, ಪಾಶುಪತಾದಿ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದಾಗಲೀ ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವಕರ್ತರೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಂತಹ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಋಗಾದಿಸದಾಗಮಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅನುಮಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಹೊರತು ಅನುಮಾನಗಳಲ್ಲ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ತತ್ವಪುಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

* * * * *

||ಶ್ರೀ: ||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತನ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್

|| ॐ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॐ || ೧-೧-೩

ಅತ್ರ ನಯೇ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅತಿವ್ಯಾಪಿನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರಮಾಣಮುಚ್ಯತೇ । ತಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಸ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ । ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವೇದಃ ತದನುಸಾರಿಪೌರೂಢೇಯಗ್ರನ್ಯಥ ಯೋನಿಃ ಜ್ಞಾಪಿಕಾರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಇತಿ ಯಾವತ್ ಯಸ್ಯ ತच्छಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ । ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ತತ್ತ್ವಂ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನುಮಾನೇನ ಪಾಶುಪತಾದಿನಾ ವಾ ನ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಂ ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ನಾತಿವ್ಯಾಪಿಃ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ವೇದಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ “ಕ್ರಮ್ಯಜುಸ್ಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ” ಇತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಹಣಾಯ । ತೇನ ಅನುಮಾನಂ “ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುರ್ವತ್ಮ ತತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಪಾಶುಪತಾಘಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ವ್ಯಾವರ್ತಿತಮ್ । ಮಾನತ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯೇ ‘ಯೋನಿತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಮಾನತ್ವೋಪಪಾದನಾಯ । ಶಾಸ್ತ್ರಪದಲಭ್ಯಭ್ರಾಂತ್ಯಹೇತುತಾಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಿಸ್ತೇತೋಃ ಮಾನತಾಭ್ರಾವ್ಯಾತ್ । ಕ್ರಗಾದೇಃ ಅನಾದಿತ್ವಾದಿನಾ ನಿರ್ದೋಷತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರ ಇತ್ಯುಕ್ತಯಾ ಭ್ರಾಂತ್ಯಹೇತುತ್ವಲಾಭಾತ್ । ಅಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿನಯಾತ್ ಅಗತಾರ್ಥತಾ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ಬೋಧ್ಯಾ ||೩||

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ‘ತಸ್ಯ’ ‘ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಸ್ಯ’ ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಶಾಸ್ತ್ರ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೇದ ಮತ್ತು ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ‘ಯೋನಿ’ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರ್ಥ. ಆದಾಗ ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ಯಾವುದೋ ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅನುಮಾನದಿಂದಾಗಲೀ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಅಗಮಗಳಿಂದಾಗಲೀ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಹಾಗಾಗಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೩

"ವೇದಯೋನಿತ್ಯಾತ್" ಎಂದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ಋಗ್ಯಜುಸ್ಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ವ' ಎಂಬ ಸ್ತೋತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲವಿಧಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಪದವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ದುಷ್ಪ್ರಾಸುಮಾನವನ್ನು, 'ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುವರ್ತ್ಯ ತತ್' ಎಂಬಂತೆ ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ದುರಾಗಮಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಗೊಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ 'ಮಾನತ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬದಲು 'ಯೋನಿತ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರಮಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕರಣವು ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾದಮೇಲೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಋಗಾದಿ ವೇದಗಳು ಅನಾದಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥವನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಪತಿಕೃತಾ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್

॥ ॐ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॐ ॥ ३ ॥

ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ರೂಢಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶಂಕಯ ನಿರಸ್ಯತೇ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾತಿಃ । ಯತೋ ವಾ
ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿತಿ ಪೂರ್ವಃ
ಪಕ್ಷಃ । ಅನುಮಾನೇನ ರೂಢಾದಾವಪಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಸುಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ । ತಥಾಹಿ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ
ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಘಟವದಿತ್ಯನುಮಾನೇನ ಕರ್ತೃಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಾವಪಿ ತಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ
ನಾವೇದವಿದಿತಿ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿವೇಶಕಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೇ ವಿಷ್ಣವಾಖ್ಯೇ ಕರ್ತೃಪರ್ಮವಸಾನೇನ
ಪಾಶುಪತಾಧಾಗಮೋಕ್ತೇ ಶಿವಾದಿರೂಪಕರ್ತೃಯೇವ ಪರ್ಮವಸಾನಾದ್ವಾ ಶಿವೋ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ
ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಕುಲಾಲವದಿತ್ಯನುಮಾನೇನ ಶಿವಾದಿಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ನ ಚ
ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಧಾಗಮೇನ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರೇತಿಯಾಗಮಸಾಹಾಯಾನುಮಾನಾವಲಂಬೇನ ವಾ
ಕಾರ್ಯತ್ವಾಧಾನುಮಾನೇನ ವಾ ನಿಯತಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನವತೋ ನಿಯತಪ್ರಯತ್ನವತೋ ವಾ ಕರ್ತುಃ ಸಿದ್ಧಿಃ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತಸ್ಯ ಚ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನಾ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾನಗ್ನೀಕಾರಾತ್ ಸಂಹತ್ವಾದಿನಾ ರೂಢಾಶಿಬ್ದೋಕ್ತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ
ಪರ್ಯವಸಾನಮಿತಿ ಕೇವಲಾನುಮಾನಾವಲಂಬೇನ ವಾ ಏಕಃ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ | ನ ಚಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವೇ
ಪರೋದಾಹತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ | ತಾಸಾಮುಕ್ತಾನುಮಾನವಿರೋಧೇನ ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತಾಮಾತ್ರಪರತ್ವಾದಿತಿ |

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ
ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ, ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಗತಿಯು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.
'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ
ಬರುತ್ತದೋ? ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೋ? ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹ. ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಜೊತೆಗೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು
ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ -

'ಕೃತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ
ಕರ್ತೃವಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ 'ನಾವೇದವಿತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು
ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅಂತಹ ಕರ್ತೃವು ಯಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಿಶೇಷತಃ ವಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ ಅಂತಹ ಕರ್ತೃವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು.
ವಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಶಿವನೇ ಜಗತ್ಕರ್ತೃವೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
'ಶಿವಃ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾದಿಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ವೈಶೇಷಿಕೇಣ ಕುಲಾಲವತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ
ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ್ದರಿಂದ ಶಿವನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ವಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಶಿವನಲ್ಲಿ
ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಅಥವಾ
ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನೇತ್ಯಾಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ
ಕರ್ತೃವು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಕರ್ತೃವು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ
ಸಂಹರ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಶಿವನೇ
ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು
ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನ
ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಪರ್ಯವಸಾನಮಾಡಬೇಕು.
ಹೊರತು ಶಿವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಲ್ಲ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬಾರದು.

ಅಪರಸ್ತು | ಸರ್ವಜ್ಞಾಶಿವಾದಿಪ್ರಣಿತತಯಾ ಅನಾಶಕ್ತಿತದೋಷೇಣ ಪಾಶುಪತಾಧ್ಯಾಗಮೇನ
ರೂಢಾದೇವಪಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ರೂಢಾದಿಜಗತ್ಕರ್ತಾ | ನಚಾಪೌರೋಪತ್ಯೇನ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕೇನ
ವೇದೇನ ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ತದ್ವಿರೋಧಃ | ಧ್ವಯೋರಪಿ ಕಾಲಾದಿಭೇದೇನ

ಅರ್ಥಾಸಾಧಕತ್ವಾತ್ ಆಥ: ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋ ನ ಯುಕ್ತ: । ತಥಾ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾಕ್ಷಿಪ್ತಶ್ರುತಿಪರಿಗೃಹೀತಯಾ
ಕ್ರಾಂತ್ಯಜುಸ್ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚ್ಯಂ ಭಾರತಂ ಪञ್ಚರಾತ್ರಕಮಿತ್ಯಾದಿಸ್ಮृतಯಾ ದುರಾಗಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-
ಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಾಗಮಾವಲಂಬ್ಯಪಿ ನೇತಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮ್ । ಅತಃ ಲಕ್ಷಣಂ ನಾತಿ-
ವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ ಫಲಮ್ । ಸ್ಮೃತಿನಯಾದಗತಾರ್ಥತ್ವಮಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ । ಅತ್ರ
ಪೂರ್ವಕ್ಷದ್ವಯಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಭಾಷ್ಯಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೂಲಮಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ ॥ ೩ ॥

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ರಸಗ್ರಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾಗಲೀ, ಗಂಧಗ್ರಹಣ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾಗಲೀ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ನಾವೇದವಿಸ್ತುತೇದಂ ಬೃಹಂತಂ' 'ಔಪನಿಷದಃ
ಪುರುಷಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಕೇವಲ ವೇದದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.
ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಾದರೆ ಶರಾದಿಗಳಿಗೂ ವಿಷಾಣಿತ್ಯವನ್ನು
ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷವಿರುವ ಕಾರಣ
ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ
ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, 'ಯುಗೈಶ್ಚಾಸಾಮಾನ್ಯವಾಚ್ಯಂ ಭಾರತಂ
ಪಂಚರಾತ್ರಕಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಯುಗಾದಿಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು.
ದುರಾಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ
ಹೊರಟ ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೂ ಸಹ ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು
ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು
ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು
ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ
ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅನುಮಾನ್ಯವನ್ನು ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು
ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ತ್ರೀದಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥತ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

॥ ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ ॥

- ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ -

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಜಗಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವರೂಪಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ರೂಪಾದಿವ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಾಯ ಜಗತ್ಕಾರಣೇ
ಪ್ರಮಾಣಮುಚ್ಯತೇ ।

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೩

ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾವಿರೋಧಾತ್ । ವೇದೇ ಆಗಮೇ चेदं सर्वमसृजतेति विष्णवादेः सर्वकर्तृत्वोक्तेः तत्तत्कालसृज्यसर्वपरत्वेन योग्यतापरत्वेन वा उपपत्तेः । वೇदे शिवस्य आगमे च विष्णोः कारणतानिषेधस्य उदितहोमादिनिन्दायाः अनुदितहोमादिस्तुतिपरत्वमिव विष्णवादिकर्तृताविधिपरत्वसम्भवात् इत्यागमावलम्बी । एवं च सर्वजगज्जन्मादिकर्तृत्वं लक्षणं चेदसम्भवः कतिपयकर्तृत्वं चेदतिव्याप्तिरिति न लक्षणं युक्तमिति पूर्वपक्ष-
फलम् ।

ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಶಿವಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂತಹ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಆಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣವಾದ ವೇದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿವಾದ ಬರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಶಿವ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಆಗಮದಲ್ಲಿ 'ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ' ಎಂದು ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಯಾಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅವರು ಕಾರಣರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕಾರಣರೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಅಥವಾ, ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಬೇಕು.

ವೇದದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ನಿರಾಕೃತವಾಗಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ನಿರಾಕೃತವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೊಂದಿಸಬೇಕೆಂದರೆ 'ಸೂರ್ಯೋದಯ ಅನಂತರ ಮಾಡುವ ಹೋಮದ ನಂದನೆಯು ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಹೋಮದ ಪ್ರಶಂಸಾಪರವಾದಂತೆ, ಶಿವನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವದ ನಂದನೆಯು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರಶಂಸಾಪರವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವದ ನಂದನೆಯು ಶಿವನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರಶಂಸಾಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಕೇವಲ ಆಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೊರಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬುದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವಾದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ.

सिद्धान्तस्तु ॥ चक्षुरादेः रसगन्धादाविवोक्तानां अवेदमूलानुमानानां “नावेदविन्मनुतेदं ब्रूहन्तं” “औपनिषदः पुरुषः” इत्यादिश्रुत्या जगत्कारणे प्रामाण्यनिषेधात् शशादीनां विषाणित्वादावपि प्रयोक्तुं शक्यत्वेन अतिप्रसक्त्या

ಅರ್ಥಾಸಾಧಕತ್ವಾತ್ ಆದ್ಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋ ನ ಯುಕ್ತಃ । ತಥಾ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾಕ್ಷಿಪ್ತಶ್ರುತಿಪರಿಗೃಹೀತಯಾ
ಕ್ರಮ್ಯಜುಸ್ಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ ಭಾರತಂ ಪञ್ಚರಾತ್ರಕಮಿತ್ಯಾದಿಸ್ಮृतೃತ್ಯಾ ದುರಾಗಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-
ಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಾಗಮಾವಲಂಬ್ಯಪಿ ನೇತಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮ್ । ಅತಃ ಲಕ್ಷಣಂ ನಾತಿ-
ವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ ಫಲಮ್ । ಸ್ಮೃತಿನಿರ್ವಾಹಗತಾರ್ಥತ್ವಮಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ವಕ್ಷ್ಯತಃ । ಅತ್ರ
ಪೂರ್ವಕ್ಷದ್ವಯಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಭಾಷ್ಯಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೂಲಮಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ ॥ ೩ ॥

ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ರಸಗ್ರಹಣಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾಗಲೀ, ಗಂಧಗ್ರಹಣಾ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾಗಲೀ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ನಾವೇದವಿಸ್ತನುತೇದಂ ಬೃಹಂತಂ' 'ಔಪನಿಷದಃ
ಪುರುಷಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಕೇವಲ ವೇದದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.
ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಾದರೆ ಶಶಾದಿಗಳಿಗೂ ವಿಷಾಣಿತ್ವವನ್ನು
ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಆತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷವಿರುವ ಕಾರಣ
ಆರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ
ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸತ್ಯಾಸ್ತೃಗಳಿಂದ, 'ಯುಗ್ಮಜುಃಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ ಭಾರತಂ
ಪಂಚರಾತ್ರಕಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಯುಗಾದಿಸತ್ಯಾಸ್ತೃಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣನನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು.
ದುರಾಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ
ಹೊರಟ ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೂ ಸಹ ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು
ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಆತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು
ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು
ಸ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ
ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು
ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ತ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥತ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

॥ ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲಿ ॥

- ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ -

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವರೂಪಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕುಡ್ರಾದಿಘಟಿವ್ಯಾಪಿಸಿಪರಿಹಾರಾಯ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ
ಪ್ರಮಾಣಮುಚ್ಯತಃ ।

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೩

(೩) ॐ ॥ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ॥ ॐ

ನನು ರೂದೇರಾತ್ಮಾಶ್ರಯಪ್ರಸನ್ನೇನ ರೂದಾದಿಕಾರಣತ್ವಾಭಿಗಾತ್ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ಸಿದ್ಧಾಂತಪರಿಮಿತ-
ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ತತ್ರಾಭಾವಾತ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತಪರಿಮಿತರೂಪ್ಯತೀರಿತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೋಪಪಾದನೇನ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ-
ದಾನಸ್ಯಾನುಚಿತತ್ವಾತ್ । ಕಿಂಚ ಸೂತ್ರಕಾರಾಭಿಮತಂ ವಿಷ್ಣುಜನ್ಯಬಂಧಾದಿಯೋಗಿತ್ವಂ ರೂದಾದಾವಶ್ಯಕ್ರಿಯತೇ ನ
ಬಾ । ಆಗೃಹೇ ನ ತಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಸಮ್ಮವಃ । ಬದ್ಧಸ್ಯ ದೇವದತ್ತಾದಿತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇಽಸಮ್ಮವ ಉ-
ವಕ್ತವ್ಯಃ । ಸಿದ್ಧಾಂತಪರಿಮಿತಸ್ಯ ರೂದಾದಿಜಗನ್ನಿಷ್ಠಜ್ಞಾನಜ್ಞಾನಬಂಧಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವಭಾವಾದಿತಿ
ಚೇತ್ । ಸ್ಯಾದಯಂ ದೋಷಃ । ಯದಿ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿಮತಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರೂಪೇತ । ನ ಏವಮ್ । ಕಿಂ ನಾಮ
ಯತೋ ವೇತಿ ಶ್ರುತುಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯೇವ । ನಚ ರೂದಾದಿನಿಷ್ಠಬಂಧಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಭಿಪ್ರೇತಮ್ । ರೂಪಸ್ಯ
ವಿಷ್ಣುಸಮಾನತ್ವೇನ ಬಂಧಾಜ್ಞಾನಾದಿಶ್ರುತ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅವಿಧಿಮಾನರೂದಾದಿನಿಷ್ಠಬಂಧಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತ್ವೇ
ಘಟಸ್ಯ ಬಂಧಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತತಃಚ ಮಹದಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಮೇವ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಸೂತ್ರ-
ದಾರೋಕ್ತಃ । ತಸ್ಯ ರೂದಾದವನುಮಾನೇನ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತೀರೇವ । ಅತಃ ಉಪಪತ್ತೋಽಪಿ ।
ಪ್ರಮಾಣಂ ತು 'ಶಿವೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ತದಿಚ್ಛತ್ವೇ ಸತಿ ತತ್ಕರ್ತೃವಿಷ್ಣುಸಮಾನತ್ವಾತ್' ಇತಿ ಮಾನಮ್ । ಅಸ್ಯ
ಚ ಸಕಲಲೋಕಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ನಾಸಿದ್ಧವಾದಿಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರವಃ । ತತಃಚ 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತಿ (ತೈ.ಉ.
೩/೧/೧) ವಾಕ್ಯೇ ರೂದಾದಿಗ್ರಹಣೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ । ರೂಪಿಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ । ಅತೋ ರೂಪಃ ಉಪಪತ್ತಿಃ ನ
ವಿಷ್ಣುರೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಮಾಹ -

॥ ॐ ॥ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ಶಿವೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ತದಿಚ್ಛತ್ವೇ ಸತಿ
ತತ್ಕರ್ತೃವಿಷ್ಣುಸಮಾನತ್ವಾದಿತ್ಯಾಧನುಮಾನೈರ್ನ ರೂದಾದೇರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಮ್ । ಕುತಃ?
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ । ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಋಗಾದಿರೂಪಮ್ । ಯೋನಿಃ ಇತಿ ಕಾರಣಂ ಯಸ್ಯ ತಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ-
ಯೋನಿತ್ವಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ । ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಉಂ ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ರೂದಾದಿನಾಮ್ । ರೂದಾದಿಬಂಧಕಾರಣತ್ವಾದೇರೂದಾದವಸಮ್ಮವಾತ್ ।
ನ ಚ ರೂದಾದಿಕಾರಣತ್ವಾದಿ ನ ಯತೋ ವೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । 'ಇಮಾನಿ' ಇತ್ಯೇನನೋಪಪತ್ತ್ಯಾದಿ-
ಮತ್ತಯಾ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತಸರ್ವಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾತ್ । ರೂಪಸ್ಯ ಛೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತಯಾ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ । ಅಸ್ತು
ವಾ ಮಹದಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಮೇವ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾಽಪಿ ನ ರೂದಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ
ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವೇನಾನುಮಾನಪ್ರಸಕ್ತಯಭಾವಾತ್ । ವಾಚ್ಯುಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದಿದೋಷಗ್ರಸ್ತತ್ವೇನ
ಅಸಾಧಕತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ಸಕಲಲೋಕಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ನಾಸಿದ್ಧಿಃ । ಅಸ್ಮದಾದಿನಾಮಸಮ್ಮವೇನ ಸಕಲಲೋಕ-
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಭಾವಾತ್ । ಪಾಮರಪ್ರತೀತೇಶ್ಚಾತಿಪ್ರಸನ್ನೇನಾಸಾಧಕತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಶಿವಾದಿಗ್ರಹಣೇ ಶ್ರುತುಕ್ತ-
ಲಕ್ಷಣಸಮ್ಮವರೂಪಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ । 'ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ' ಇತಿ ವಿಷ್ಣುರೇವ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ಸ ಉ-
ಪಪತ್ತಿಃ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

॥ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾನ್ತರ್ಗತಅಶ್ವಿನೀಹಯಗ್ರೀವಾತ್ಮಕಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

ಭಾಗ - ೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳೀ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರೀ

॥ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ॥

ದೇವದೇವೋತ್ತಮ ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮ ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕ,

ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ

॥ ॐ ತತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ॐ ॥ ೪ ॥

ಅನು - ಆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು.

॥ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

* * * * *

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - ತುಶಾಙ್ ಆವಾಞ್ | ತದೇವ ವಿಣ್ವಾಙ್ ಬ್ರಹ್ಮೀವ ಸಂ ಮುಖ್ಯತಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ನ
ಋದ್ರಾದಿಃ | ಕುತಃ? ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಸಮೀचीनीपक्रमादितात्पर्यलिङ्गादित्यर्थಃ ||೧||

ಅನು - 'ತು'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಧಾರಣೆ ಎಂದರ್ಥ. ತತ್ ತು = ಆ ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನೇ,
ಸಂ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಹೊರತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ,
ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಉಪಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಪದ್ಧಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ
ರುವುದರಿಂದ.

॥ ಸೂತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

* * * * *

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಲ್ಲ?

ब्रह्मसूत्रभाष्यम् -

अज्ञानां प्रतीयमानमपि नेतरेषां शास्त्रयोनित्वम्, कुतः? ।

॥ ॐ तत्तु समन्वयात् ॐ ॥ ४ ॥

अन्वय उपपत्त्यादिलिङ्गम् ।

ಅನುವಾದ - ವಿಚಾರ ಮಾಡದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇತರರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಗಳು ಆಪಾತತಃ ತೋರಿದರೂ, ಆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ರುದ್ರಾದಿಸಕಲಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ, ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದರಿಂದ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ವಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಉಪಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು' ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪದ್ಧಿಪ್ರತಾಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಜ್ಞಾನಂ = ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಇತರೇಷಾಂ = ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ, ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ = ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ವೇದವೇದ್ಯತ್ವವು ಆಪಾದತಃ ತೋರಿದರೂ, (ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ), ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಂ = ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು, ನ = ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕುತಃ? = ಏಕೆಂದರೆ⁽¹⁾.

(१) भाष्यदीपिका - अत्र ब्रह्मणो जगत्कारणत्वेन शास्त्रप्रतिपाद्यत्वसमर्थनादस्ति शास्त्रसङ्गतिः । कारणस्य शास्त्रैकयोनित्वाद्यस्य शास्त्रं कारणतामाचष्टे तदेव कारणमिति वर्णितम् । तद्यदा विष्णोरेव तदैवोक्तलक्षणं सम्भवतीति । तत्कारणत्वेन शास्त्रयोनित्वं विषयः । विष्णोरन्यस्यापि वेति संदेहः । पूर्वोक्तिरुभयथापि शास्त्रप्रतीतिः संदेहबीजम् । रुद्रादीनामपि कारणत्वेन शास्त्रयोनित्वमिति पूर्वः पक्षः । पाशुपतादि शास्त्रेषु रुद्रादिर्जगत्कारणत्वेन वैदादिवेद्य इति निगदितत्वात् । न च तस्याप्रामाण्येनासाधकत्वम् ।

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ತತ್ ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ರುದ್ರಾದಿಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಗಳೂ ಪದ್ಧಿತಕಾರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದರಿಂದ.

ಅನ್ವಯಃ = ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ವಯಶಬ್ದವು, ಉಪಪತ್ತಾದಿಲಿಂಗಮ್ = ಉಪಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಸಮುದಾಯ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ. (೧).

ವೇದಽಪಿ ತೈಶಾಂ ಕಾರಣತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧಿಚೀನಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ । ತಯಾ ಚ ಪಾಶುಪತಾಶ್ಚುಕ್ತಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾಮನ್ವೇಷಾಮಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗೀತ್ವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಪತಿ - ಅಜ್ಞಾನಾಮಿತಿ ॥ ಪಾಶುಪತಾದಾಶ್ಚುಕ್ತತ್ವೇಪಿ ನೇತರೇಶಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗೀತ್ವಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಶ್ಚುಕ್ತಸ್ಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾಽಪ್ಯರ್ಥಾತ್ ಸಮ್ಭವಾತ್ । ಪ್ರತೀತೀಜ್ಞಾನ-ಮೂಲತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ । ಪ್ರತೀತಮಪಿ ನ ಇತರೇಶಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗೀತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇರಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾದಿ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯಾಽಪ್ಯನ್ವೇಷಾಂ ಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗೀತ್ವಾಗ್ರಹಣೇ ಕೋ ಹೇತುರिति ಪೃಚ್ಛತಿ ॥ ಕುತ ಇತಿ ॥ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ ನೇತರೇಶಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗೀತ್ವಮಿತಿ ಸಮ್ಬಂಧಃ । ತತ್ರ ಹೇತುಕಥನಾಯ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ॥ ತತ್ತಿತಿ ॥

(೧) ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅನ್ವಯ ಇತಿ ॥ ಅನ್ವೀಯತೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇನ ಸಮ್ಬಂಧ್ಯತೇ ತತ್ಪರತಯಾ ಜ್ಞಾಪತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಬ್ದೋ ವಾಽನೇನೇತ್ಯನ್ವಯಃ ಉಪಪತ್ತಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸೂತ್ರಾನುಸಾರಾದೇಕವಚನಂ ಸಮುದಾಯಮಿಪ್ರಾಯಮ್ । ತೇನ ಚೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ಕವಿಚಿದವಿರೋಧಂ ಸೂಚಯತಿ । ಆದಿಪದಂ ಶ್ರುತिलಿಕ್ಷಿತವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾನಾಮಪಿ ಗ್ರಾಹಕಮ್ ॥

ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಡ್ಕಂ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಟೀಕೋಕ್ತೆಃ । ಅತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಡ್ಕಮಪ್ಯಾದಿಪದೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಹಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ । ಪರಂತು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾಮುಪಕ್ರಮಾದಿವತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಭಾವಾದಾಗಮಾರ್ಥ-ಮಾತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾನಾತ್ರ ತನ್ನಿರ್ದರ್ಶಕಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಿಃ । ಅತಃ ಏವೋತ್ತರತ್ರ -

‘ಶ್ರುತಿಲಿಕ್ಷಿತಂ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಚ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಕರಣಂ ತಥಾ ।

ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಂ ವಲೀಯಃ ಸ್ಯಾದೇವಮಾಗಮನಿರ್ಣಯೇ ॥’

ಇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ । ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಠೀಕಾಯಾಮ್ ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಕ್ಷಿತವೇತೇಶಾಂ ಪುನರರ್ಥ ಏವೇತಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥೋ ಯೋಗವಿಭಾಗಃ’ ಇತಿ । ನ ಚೈವಮ್ ‘ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಡ್ಕಂ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್’ ಇತಿ ಠೀಕಾಯಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಗ್ರಾಹಕೇಷ್ವನ್ತರ್ಮಾಂವೋಕ್ತಿರಯುಕ್ತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಯತೋಽನ್ವೇತಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ತಾತ್ಪರ್ಯಗ್ರಾಹಕೇಷ್ವಿತಿ, ‘ಆಕಾಶಾಸ್ತಲಿಕ್ಷಿತಾತ್’, ‘ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ’ (ಬ್ರ.ಸೂ. ೧-೧-೨೨, ೩-೨೪) ಇತ್ಯಾದೀ ಶ್ರುತिलಿಕ್ಷಿತಾದಿಮಿರಾಗಮಾರ್ಥನಿರ್ಣಯ-ದರ್ಶನೇನ ತೇಷಾಮಪಿ ಅನ್ವೀಯತೇ ಶಕ್ತಿರೂಪಸಮ್ಬಂಧವತ್ಯಯಾ ಜ್ಞಾಪತೇ ಪದಜಾತಮೇವಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯಾ ಅನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವೈಚ್ಛಿತಾತ್ । ನ ಚೋಪಕ್ರಮೋಪಸंहಾರಾಭ್ಯಾಸಾಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತಯಃ ಶ್ರುತಿ-ಲಿಕ್ಷಿತವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಕ್ಷಿತಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನಪಾದೀಯಸುಧಾವಿರೋಧ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಅತ್ರ ಶಕ್ತೇರಪಿ ಸಂಯೋಜನಾತ್ । ಅತಃ ಏವ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮುಪಕ್ರಮಾದಿಪ್ರಮಾಣಕಃ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಕ್ಷಣಃ ಸಮ್ಬಂಧಃ ಸಮನ್ವಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರಾಽದಿಪದಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾಮಪಿ ಗ್ರಾಹಕಮ್ । ವ್ಯುಕ್ತಮೇಗಾನ್ವಯಃ ।

ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಸಂಶಯ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ --

ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸದ್ಭಿತಿಃ । ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಯೋನಿತ್ವಾದ್ ಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕಾರಣತಾಮಾಚರೇ, ತದೇವ ಕಾರಣಮ್ ಇತಿ ವರ್ಣಿತಮ್ । ತದ್ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ತದೈವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಂ ಸಮ್ಮಬವತಿತಿ । ತತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ವಿಷಯಃ । ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿರಭಯಥಾಽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿತಿಃ ಸಂದೇಹವಿಜಮ್ ।

ಅನು -- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಯಾರನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೋ ಅವನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಂತಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಅವಾಗ ಮಾತ್ರ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜನ್ಮಾಧಿಕಾರಣತ್ವಕ್ಕಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನದ್ದು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪೂರ್ವಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. ಈ ವಿಷಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ? ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹಬೀಜ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಋದ್ರಾದಿನಾಮಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ । ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಋದ್ರಾದಿರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ವೇದಾದಿವೇಶ ಇತಿ ನಿಗದಿತತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ತಸ್ಯಾ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನಾಸಾಧಕತ್ವಮ್ । ವೇದಽಪಿ ತೇಷಾಂ ಕಾರಣತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್, ಪ್ರತೀತಿಸಂಪ್ರೀಚಿನಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ । ತಥಾ ಚ 'ಪಾಶುಪತಾಯುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿರ್ಭ್ಯಾ-ಮನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಲಕ್ಷಣಮ್' ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಂತಯತಿ - ಅಜ್ಞಾನಾಮಿತಿ ॥ ಪಾಶುಪತಾಡುಬುಕ್ತತ್ವೇಪಿ ನೇತರೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರ-

ಅನೇನಾತ್ರ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾವಚನೋದಾಹರಣಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಖ್ಯಮಿತಿ ವಚನಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಕಮಿತಿ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥

ಯೋನಿತ್ವಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಯುಕ್ತಸ್ಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾಽಪ್ಯರ್ಥತ್ವಸಮ್ಮಭಾವಾತ್, ಪ್ರತೀತೇರಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವ-
ಸಮ್ಮಭಾವಾತ್, ಪ್ರತೀತಮಪಿ ನ ಇತರೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು? ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಚನ ಮತ್ತು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪೂರ್ವಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು "ಅಜ್ಞಾನಾಂ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾತುಗಳು ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

ಆಪಾತತಃ ತೋರಿದ್ವು ನಿಜಾರ್ಥವಲ್ಲ

ನನು ಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇರಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾದಿ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯಾಽಪ್ಯನ್ಯೇಷಾಂ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾ-
ಗ್ರಹಣೇ ಕೋ ಹೇತುಃ? ಇತಿ ಪೃच्छತಿ - ಕುತ ಇತಿ ॥ 'ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ ನೇತರೇಷಾಂ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್' ಇತಿ ಸಮ್ಮನ್ಯಃ । ತತ್ರ ಹೇತುಕಥನಾಯ ಸ್ತೂಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ - ತತು ಇತಿ ॥
ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅನ್ವಯ ಇತಿ ॥

'ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವು ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವೆಂದು ಕಲಿಸಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆಗ್ರಹಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು 'ಕುತಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದ ಮೂಲಕ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಪ್ರತೀತವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು' ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲು 'ತತ್ ತು' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು 'ಅನ್ವಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆಕ್ಷೇಪಿಕ ಸಂಗತಿ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಂತರ್ಭಾವಸಕ್ತತಿರೂಪಪಾದಿತಾ । 'ಕಾರಣಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರನ್ಯಸ್ತು ಪೂರ್ವೇವ ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ । ಏವಮಗ್ರೇಪಿ । ತಥಾ ಚ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಫಲಾಕ್ಷೇಪೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಯಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಣಾಕ್ಷೇಪಿಕೀಸಕ್ತತಿರೀತಿ ಭಾವಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಭಾವವಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಕಾರಣಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಂದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಕ ಸಂಗತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಅನ್ಯಸ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏಕವಚನಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ಅನ್ಯस्याಪಿ ವೇತೀತಿ ॥ 'ಇತರೇಷಾಮ್' ಇತಿ भाष्योक्तावप्येकदा न बहुभिर्विवादः । किन्तु प्रत्येकं प्रत्येकं विष्णोरेव शिवस्यापि वेति, तथा विष्णोरेव वा हिरण्यगर्भस्यापि वेति एवरूपेण पूर्वपक्षादिरप्येवमेव ज्ञेय इति सूचयितुम् 'अन्यस्यापि' इत्येकवचनोक्तिः पूर्वत्राप्येवं ध्येयम् ।

"ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಾ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಇತರೇಷಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅನೇಕರೊಂದಿಗೆ ಒಂದೇ ಬಾರಿ ವಿವಾದವು ಇಲ್ಲ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಕಾರಣತ್ವವೋ? ಅಥವಾ ಶಿವನಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವ ಇದೆಯೋ? ಎಂಬುದಾಗಿ. ಅದೇ ರೀತಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಕಾರಣತ್ವವೋ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವವಿದೆಯೋ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾದಿಗಳು ಇದೇ ರೀತಿ ಇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು "ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಏಕವಚನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಎರಡು ಭಾಷ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಭಾವದೀಪ: - 'विष्णोः' इत्यत्र 'विष्णोरेव' इति बोध्यम् । पूर्वोक्तिरिति ॥ 'कारणस्य शास्त्रयोनित्वाद् विष्णुरेव कारणम्' इति पूर्वोक्तिरित्यर्थः । उभययापीति ॥ 'विश्वाधिको रुद्रः' 'हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे' 'नारायणो वा इदमग्र आसीत्' इत्यादिनेत्यर्थः । सौत्र'समन्वय'शब्देन करणव्युत्पत्त्याऽन्वयज्ञापकोप-क्रमादिवाचिना प्राशुपतादिरूपव्याख्यानोक्तत्वं वेदादावापातप्रतीतित्वं चेति द्वयं

ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಮ್ । ನ ಚ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮಿತಿ
 ನ್ಯಾಯವಿವರಣೋಕ್ತಮ್ । ತತ್ರಾದಿಪದೇನ ಹೈರಣ್ಯಗರ್ಭಸೌರಶಾಕ್ತೇಯೋದಿತತ್ವಾದೇರಿವಾಪಾತಪ್ರತೀತತ್ವಂ
 ಪಾಶುಪತೋದಿತತ್ವಾದೇರುಪಲಕ್ಷಣಮ್ ಅಪಿನಾ ಸಮುಚ್ಚಾಯಕಂ ವೇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಭಯಮ್ಲಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ
 ವ್ಯನक्ति - ರುದ್ರಾದೀನಾಮಪೀತಿ ॥

'ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣೋರೇವ' (ವಿಷ್ಣುವೇ) ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.
 "ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿಃ" ಎಂದರೆ 'ಕಾರಣವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
 ಹೇಳಿರುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಅಂಶ. "ಉಭಯಥಾಃ"
 ಎಂಬುದರಿಂದ 'ವಿಶ್ವಾದಿಶೋ ರುದ್ರಃ' (ರುದ್ರನು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಮಾನಾಗಿದ್ದಾನೆ); 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ
 ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ' (ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೊಬ್ಬನೇ ಇದ್ದನು); 'ನಾರಾಯಣೋ ವಾ ಇದಮಗ್ರ
 ಆಸೀತ್' (ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನು) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ
 ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರಣವೈತ್ಯಯನ್ನು
 ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಜ್ಞಾಪಕವಾದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿರೂಪವಾದ
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ಈ
 ಎರಡನ್ನು ವ್ಯವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕು. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ 'ನ ಚ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತೀಪಾದ್ಯ
 ತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆದಿ'ಪದದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಸೌರ, ಶಾಕ್ತೀಯ ಇವರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ
 ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದಂತೆ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನೂ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ
 "ಅಜ್ಞಾನಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು; ಇದು ಪಾಶುಪತತ್ವೋ-
 ದಿತತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ 'ಅಜ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು
 - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು
 "ರುದ್ರಾದೀನಾಮಪಿ" ಎಂಬ ಭಾಗದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪಃ - ಪೂರ್ವಣ ಗತಾರ್ಥತ್ವಂ ಶङ್ಕತೇ - ನ चेति ॥ 'ಕುವರ್ತಮ್ ತತ್'
 ಇತ್ಯಾಶುಕ್ತದಿಶೇತಿ ಭಾವಃ । ಸಗ್ರೀವೀನಸ್ಯ = ಸಹಿತಸ್ಯ । 'ಅತएव ಪಾಶುಪತಾಶ್ಚುದಿತತ್ವ-
 ಹೇತೋದಾರ್ಥಪಾದಕತ್ವಾತ್ ಭಾಷ್ಯೇ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ವಶಬ್ದೇನೋಕ್ತಿಃ' ಇತಿ ಭಾವಃ ।
 ಸಿದ್ಧಾಂತಸುಧಾಪಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇವ ಹೇತುರ್ದಯಪರತಯೋಕ್ತಮ್ - ಪಾಶುಪತಾದೀತಿ ॥ 'ಪಾಶುಪತಾ-
 ಶ್ಚುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಶ್ಚಾ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ತಥಾ च' ಇತ್ಯನಂತರಂ 'ಪञ्ಚರಾತ್ರಾಶ್ಚುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಶ್ಚಾಂ
 ವಿಷ್ಣೋರಿವ' ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ತದ್ವಕ್ತುಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಕಾಯಾಮ್ - ಯಥಾಹಿ 'ವೇದೇಶ

ಸर्वैरहमेव वेद्यः' इत्यादि शास्त्रबलाद् वेदादिकं विष्णोः प्रतिपादकमिष्यते - इति । 'अन्येषामपि' इत्यनेन भाष्ये 'इतरेषामपि' इति योज्यमिति सूचितम् । कारणत्वेनेति ॥ 'कालादिभेदेनाविरुद्धेन' इति भावः । न विष्णोरेवेति ॥ एतेन न्यायविवरणे 'तथा च रुद्रादौ सममेतल्लक्षणम्' इति पूर्वन्यायविवरणवाक्यमनुवर्त्य योज्यमिति सूचितम् । एतच्च सौत्रावधारणार्थं तुशब्दव्यावर्त्यम् । 'प्रतीयमानम्' इति भाष्यमन्यत्रोक्तस्याप्युपलक्षणं मत्वाह - पाश्रुपतादाविति ॥ उक्तरीत्येति ॥ 'कुर्वर्तमं तत्' इत्याद्युक्तरीत्येत्यर्थः ।

"ನ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗತಾರ್ಥತವನ್ನು ಶಂಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಕುವರ್ತ ತತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. 'ಸದ್ವಿಚೀನಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸಹಿತವಾದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಉದಿತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತುವಿಗೆ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯು ದಾರ್ಢ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಅದೇ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ಹೇತುಗಳು ಎಂಬಂತೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಪಾಶುಪತಾದಿ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಕ್ತಿ, ಮತ್ತು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿ ಈ ಎರಡರಿಂದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. "ತಥಾ ಚ" ಎಂಬ ಪದದ ನಂತರ 'ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವಂತೆ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಯಥಾಹಿ ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವವೇದೈಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲಾದ್ ವೇದಾದಿಕಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿಷ್ಯತೇ' ('ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ 'ವೇದಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ) ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಇತರೇಷಾಮಪಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಕಾರಣತ್ವೇನ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಕಾಲಾದಿಭೇದದಿಂದ ಅದಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರಣತ್ವದಿಂದ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. "ನ ವಿಷ್ಣೋರೇವ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ನ ಚ ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮೇತಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆವಧಾರಣಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವ 'ತು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗೋಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. 'ಪ್ರತೀಯಮಾನಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಬೇರೆಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಪಾಶುಪತಾದೌ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. "ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಕುವರ್ತ ತತ್' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದಂತೆ -ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಯೋಜನೆ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಅಜ್ಞಾನಾಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ಥಿತಿಹೇತುಮಾಹ - ಪ್ರತೀತೀತಿತಿ ॥ ಅನೇನ ಭಾಷ್ಯಂ ದ್ವೇಷಾ ಯೋಜಿತಮ್ । ಆಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇಽನ್ವಯಾಧಾಹ - ಪೃಚ್ಛತೀತಿತಿ ॥ ಪ್ರತೀಯಮಾನ-ಮಪೀತಿ ॥ ಪ್ರಾಣುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಪ್ರಾಣುಪಲಾಶುಕ್ತಮಪೀತ್ಯೇತದಪ್ಯತ್ರ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ವ್ಯಾಚ್ಛೇ ಇತಿ ॥ ಅನ್ವೀಯಂತೇ 'ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರೇಣ ಸಮ್ಬಂಧ್ಯಂತೇ ತಥಾ ಜ್ಞಾಯಂತ' ಇತಿ ಯಾವತ್ । 'ವಾಕ್ಯಾನ್ವೇತೇನ' ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೀತಿತಿ ಭಾವಃ ।

"ಪ್ರತೀತೇಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಅಜ್ಞಾನಾಮ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸ್ಥಿರ ಹೇತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆಕ್ಷೇಪದ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ "ಪೃಚ್ಛತಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ "ವಾಚುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಮಪಿ" ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ವ್ಯಾಚ್ಛೇ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಅನ್ವೀಯಂತೇ ವಾಕ್ಯಾನಿ ವಿಕೇನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ 'ಅನ್ವೀಯಂತೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ" ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

ಶರ್ಕರಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಿತೀನೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಏವಮಗ್ರೇಪಿ । ತಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಯೋಜಿತಮ್ । ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿಃ ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಜಿತವಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಕಾರಣಮಿತೀತಿತಿ: ಪ್ರತೀತಿತಿ: । "एको रुद्रो न द्वितीयोऽवतस्थे" 'एको नारायण आसीत्' इत्यादिना अप्रामाण्येन 'नैव शास्त्रं कुवर्त्म तत्' इत्युक्तीत्या प्रतीतिसंग्रीचीनस्येति प्रतीतिसाहित्येन समीचीनस्येत्यर्थः ॥

ॐ तत्तु समन्वयात् ॐ ॥ जन्मादिकारणत्वेन शास्त्रगम्यं तत्तु विष्णवाख्यं ब्रह्मैव कुतः समन्वयात् बलाबलत्वादिना सम्यग् विचारितोपक्रमादिप्रमाणादित्यर्थः ।

"ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ" ಎಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. "ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿಃ"- ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಉಕ್ತಿಯು ಎಂದರ್ಥ. "ಪ್ರತೀತಿಃ" ಎಂದರೆ, ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ರುದ್ರ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣವು ಆಗಮ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ರುದ್ರನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳುವ "ವಿಕೋ ರುದ್ರೋ ನ ದ್ವಿತೀಯೋಽವತಸ್ಥೇ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳುವ "ವಿಕೋ

ನಾರಾಯಣ ಆಸೀತ್" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. "ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ" ಎಂದರೆ ಪಾಶುಪತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿವೆಯೆಂದು "ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುವರ್ತತತ್" ಎಂಬ ಸ್ವತೀವಾಕ್ಯವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಾಧಕವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಇದು ತಪ್ಪು ವಿಕೇಂದರ ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರುದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. "ಪ್ರತೀತಿಸ್ಪರೀಚೀನಸ್ಯ" ಎಂದರೆ ಪ್ರತೀತಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ಸಮೀಚೀನವಾಗಿರುವುದು.

"ಓಂ ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಓಂ"

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ:- ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಗಮ್ಯವಾದವನು, ತತ್ತು= ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಬ್ರಹ್ಮನೇ, ವಿಕೇಂದರ, ಸಮನ್ವಯಾತ್= ಉಪಕ್ರಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು.

ಪಡ್ವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

उक्तं च बृहत् संहितायाम् -

उपक्रमोपसंहारावभ्यासोऽपूर्वता फलम् ।

अर्थवादोपपत्ती च लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये ॥ इति

उपक्रमादितात्पर्यलिङ्ಗैः सम्यङ्ನिरूप्यमाणे तदेव शास्त्रगम्यम् ।

‘मां विधत्तेऽभिधत्ते मां विकल्पोऽपोಹ್ಯ ಇತ್ಯಹಮ್ ।

इत्यस्या हृदयं साक्षान्नान्यो मद्भेद कश्चन’

इति भागवते ॥४॥

॥ इति समन्वयाधिकरणम् ॥४॥

ಅನು - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳೇ ಅನ್ವಯ ವಿನಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಹೆಸರು ವಚನ ಹೀಗಿದೆ - "ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಅಪೂರ್ವತಾ, ಫಲ, ಅರ್ಥವಾದ, ಉಪಪತ್ತಿ- ಈ ವಿಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಲಿಂಗಗಳು" ಎಂದು.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಯಾವುದು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಆ ವಸ್ತುವೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು.

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - "ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೊರಟವೆ. ಇಂದ್ರರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳು ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. 'ಚತ್ವಾರಿಶೃಂಗಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ನನ್ನ ಬಹುರೂಪಗಳನ್ನೇ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ನಿಜೇಧವಾಕ್ಯಗಳು ನನಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎನ್ನುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ವೇದದ ಆಂತರ್ಯವನ್ನು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಲಾರರು" ಎಂದು. ಇದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಅನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಿಂದರ್ಥ. ಆ ಲಿಂಗಗಳು ಯಾವುದೆಂದು ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಂ = ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ, ಉಕ್ತಂ ಚ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
ಉಪಕ್ರಮಃ = ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭವು, ಉಪಸಂಹಾರಃ = ಪ್ರಕರಣದ ಮುಕ್ತಾಯವು,
ಅಭ್ಯಾಸಃ = ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆಯು, ಅಪೂರ್ವತಾ =
ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವಿಕೆಯು, ಫಲಮ್ =
ಫಲವತ್ತಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಿಕೆಯು, ಅರ್ಥವಾದಃ = ಸ್ತುತಿ, ನಿಂದಾ,
ಪರಕೃತಿ, ಪುರಾಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದವು, ಉಪಪತ್ತಿಃ = ಯುಕ್ತಿ ಇವುಗಳು,
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಃ = ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು,
ಲಿಂಗಮ್ = ಜ್ಞಾಪಕಗಳು; ಇತಿ = ಹೀಗೆ^(೧).

(೧) ಕಾನಿ ತಾನ್ಯುಪಪತ್ತಾದಿನಿ ? ಕುತ್ರ ಚ ಲಿಂಗಾನಿ ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಉಕ್ತಂ ಚೇತಿ ||
ಉಪಪತ್ತಾದೀತ್ಯನುಷ್ಠಯತೇ | ನ ಕೇವಲಮುಪಪತ್ತಾಭುಕ್ತಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ, ಕಿಂತು ತಜ್ಞಾಪ್ಯಂ ಚೋಕ್ತಮಿತಿ
ಚಾರ್ಯಃ | ಅಸ್ಮದ್ಭುಕ್ತಮುಪಪತ್ತಾದಿಲಿಂಗಂ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಮಪ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾ | ಕಿಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತಸ್ತತ್
ಪಠತಿ - ಉಪಕ್ರಮೇತಿ || ಪ್ರಕರಣಾದಿರೂಪಕಮಃ, ತದಂತ ಉಪಸಂಹಾರಃ | ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಶ್ಚ ತೌ
ತಥೋಕ್ತೌ | ಅತ್ರೋಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರತದೈಕರೂಪ್ಯಾಭ್ಯಾಸಾಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥವಾದಾಶ್ಚೇತಿ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಃ
ಪ್ರತ್ಯೇಕವಿವಕ್ಷಯಾ ವಿಶಾಕಲಿತಾವುಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೌ ದ್ವೌ ಸಮುದಾಯವಿವಕ್ಷಯಾ ಉಪಯಾವಿರೋಧಲಕ್ಷಣಂ
ಏಕಾರ್ಥತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ವಾ ತದೈಕರೂಪ್ಯಮಪಿ ಪೃಥಕ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಗ್ರಾಹಕಮನುಷ್ಠಂಧೇಯಮ್ | ಅತಃ ಏವ
ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗಃ | ಏಕಪ್ರಕಾರಾಸಕ್ತದ್ವಿವಚನಾಭ್ಯಾಸಃ | ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕತಾ
ಅಪೂರ್ವತಾ | ಫಲವದರ್ಶಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಫಲಮ್ | ಸ್ತುತಿಃ, ನಿಂದಾ, ಏಕಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನರೂಪಾ ಪರಕೃತಿಃ,
ಅನೇಕಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನರೂಪಃ ಪುರಾಕಲ್ಪಶ್ಚ, ಅರ್ಥವಾದಃ | ಉಪಪತ್ತಿಃ | ಯುಕ್ತಿಃ | 'ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ'
ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ 'ಲಿಂಗಂ' ಸಾಧನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ - ನಿರ್ಣೇತವ್ಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಸಾಧ್ಯೇ 'ಲಿಂಗಂ'
ಹೇತುರ್ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಲಿಂಗಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪದೈಃ ಪರ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಬಂಧಃ | ಸ್ಮೃತೀಪ-
ಕ್ರಮಾದಿತ್ವೇಽಪಿ ವಿರೋಧೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯಸೂಚನಾಯ ಭಾಷ್ಯೇ ಉಪಪತ್ತಾದೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಿಃ |
ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವೇನ ಉಪಪತ್ತೀರೂಪಕ್ರಮಾದಿಭ್ಯಃ ಪೃಥಗ್‌ಯುಕ್ತಿಃ ||

ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗೈಃ = ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗೂಂದ, ಯತ್ = ಯಾವುದು, ಸಮ್ಯಕ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ (ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿ), ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣೇ = ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ, ತದೇವ = ಅದೇ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಮ್ = ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು^(೧).

ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ -

ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನೇ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ) ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ವಿಧತ್ಯೇ = ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಗಳು ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ; ಅಭಿಧತ್ಯೇ = ಇಂದ್ರರುದ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳು ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ, ವಿಕಲ್ಪಃ = ಚಿತ್ತಾರಿಕ್ಯಗಾ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ, ಅಪೋಹ್ಯಃ = 'ನ ಸುರಾಂ ಪಿಚೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ನಿವೇಧನಾತ್ಮಕಗಳು ನನಗೆ ಅಶ್ರಯವಾದದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ ನಿವೇಧರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಅಹಮೇವ = ನಾನೇ, ವೇದ = ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು, ಅನ್ಯಃ ಕರ್ತೃನ = ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಸಹ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ, ನ ವೇದ = ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ, ಭಾಗವತೇ = ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನಾದಿಕರ್ತೃತ್ವ ಮತ್ತು

ಯದ್ವಾ - ಏತದ್ವಿಧೋಪಕ್ರಮಾದಿ ಸ್ವಾರ್ಥೈಃ ಶಬ್ದಾತ್ಮಕಮಪಿ ಇದಮೇತತ್ಪರಮ್ ಅನಾಥೇ ಸತ್ಯೇತದ್ವಿಧೋಪಕ್ರಮತ್ವಾದ್ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಲಿಂಗಂ ಚ ಭವತಿ । ಉಪಪತ್ತಿಃ ಸ್ತು ಯಥಾಽಪ್ರಾದಿರೂಪಸ್ವಾರ್ಥೈಃ ತಥಾ ತಾತ್ಪರ್ಯೇಽಪಿ ಅಯಮೇತದ್ವಿಧೋಪಕ್ರಮಃ ಉಪಪತ್ತಿಃ ಇತಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಲಿಂಗರೂಪೇತಿ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ ॥

(೧) ಸೂತ್ರಂ ಯೋಜಯತಿ - ಉಪಕ್ರಮಾದೀತಿ ॥ 'ಶಾಸ್ತ್ರೇ' ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಸಮಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಮ್ಯಗಿತಿ ॥ ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯಪಿ ದೃಢವ್ಯಮ್ । 'ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣೇ' ಇತ್ಯನೇನ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯಾಭ್ಯಾಹತಕ್ರಿಯಾಽನ್ವಯೋ ದರ್ಶಿತಃ । ತುಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥ ಏವೇತಿ । 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ' ಇತ್ಯನುಷಕ್ತಪದಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಮಿತಿ । ತಥಾ ಚ ಯತೋಽತ್ರಾನ್ವಯಪದೋಕ್ತೈಃ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಯಾನುಸಾರೋಪಕ್ರಮಾದಿಭಿಃ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗೈಃ 'ಸಂ ಸಮ್ಯಕ್' ಬಲಾಬಲವಿಮರ್ಶಪೂರ್ವಕಂ 'ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್' ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕ್ರಗಾದಿರೂಪೇ 'ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣೇ' ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೇ ಏಕಾರ್ಥೈಃ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯರೂಪವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವತ್ತ್ವಾಽನ್ವಯಮಾಣೇ 'ತದೇವ' ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇವ 'ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯ' ತತ್ಪ್ರಮಾಣಕಂ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ ರೂಪಾದಿ, ಅತೋಽಜ್ಞಾನಾಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ ನೇತರೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಿತಿ ಯೋಜನಾ । ಲಿಂಗೈರೀತಿ ತೃತೀಯಾ, ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣೇ ಇತಿ ಸಮೀಪಯೋಗೇ ಚ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಕಂ ತಾತ್ಪರ್ಯ-ಹೇತುಃ । ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕತ್ವೇ ಹೇತುರೀತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ । ನ ಕೇವಲಮುಪಪತ್ತಾದಿಕಂ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥಃ, ಕಿಂತು ತದ್ವೇತುಕಃ ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರಮಾಣೋಚರತ್ವರೂಪಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇ ಹೇತುಭೂತಃ । 'ತತ್ಪರತ್ವಸಮ್ಬಂಧೋಽಪಿ' ಇತಿ ಸುಧೋಕ್ತಃ । ಅನೇನ 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರನಿರವಕಾಶತ್ವಾದಿನಾ ಬಲಾಬಲನಿಶ್ಚಯಪುರಸ್ಸರಮ್ ಅನ್ಯತರವಾಧಯಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿಮರ್ಶರೂಪಸಮ್ಯಗವಿಚಾರಿತತ್ವಲಕ್ಷಣಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ-ಯುಕ್ತಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಸಮುದಾಹಾರಾತ್ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಭಗವತ್ಯೇವ ಸಮ್ಯಗವಚನವೃತ್ತಯಾ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಸಮ್ಬಂಧಾವಗಮಾತ್ ತದ್ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ನ ರೂಪಾದೀತಿ 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾಽವೃತ್ತಯಾ ಸೂತ್ರಯೋಜನಾ ದರ್ಶಿತಾ ಭವತಿ ॥

ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಗಳು, ಹಿ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರನೂ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಾದೀಜ್ಞಾನಸಾರಿಯಾದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥವು ಮುಗಿಯಿತು ||^(೧)

(೧) ನನು ಕರ್ಮವಿಧಾನಾದಿರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತೇತ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಾಂ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪೇಧತಿ - ಮಾಮಿತಿ || ಯಥಾಪಿ ಭಾಗವತೇ 'ಇತ್ಯಸ್ಯಾ ಹೃದಯಂ ಲೋಕೇ' ಇತಿ ಪಾಠಃ, ತಥಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಥಯೋರ್ಬೃಹತ್ಕರ್ಮೇಣ ಪಾಠಃ ದೃಶ್ಯತೇ | ತಥಾಽಪ್ಯಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತೇರನ್ಯಕಲ್ಪೀಯೋಽಯಮಿತ್ಯದೋಷಃ | ಏಕಾದಶಾಸ್ತ್ರಕಂಠೇ ಉದ್ಭವಂ ಪ್ರತಿ ಕೃಷ್ಣಬಚನಮೇತತ್ | ಅತ್ರಾಸ್ಮಿಂಶ್ಚಂದ್ರೇನ ಕೃಷ್ಣಾ ಉಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ಚ 'ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮವಿಧಾತ್ರಿ ಶ್ರುತಿಃ 'ಮಾಮ್' ಉದ್ದೇಶೈವ ಮತ್ಪೂಜಾತ್ವೇನ ಕರ್ಮ ವಿಧತೇ | ಇಂದ್ರಾಣಿಭಿಧಾತ್ರಿ 'ಮಾಮಭಿಧತೇ' ಮದ್ಭುಗಾನೈಶ್ವರ್ಯಾದಿನಿಭಿಧತೇ | 'ಅಹಂ ವಿಕಲ್ಪಯಃ' ಕಲ್ಪನಂ ವಿಧಾನಮ್ ||

ತಥಾ ಚ -

'ಚತ್ವಾರಿ ವಾಕ್ ಪರಿಮಿತಾ ಪದಾನಿ ತಾನಿ ವಿದುರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಯೇ ಮನೀಷಿಣಃ |

ಗುಹಾ ತ್ರಿಣಿ ನಿಹಿತಾ ನೇಜ್ಞಪಂತಿ ತುರೀಯಂ ವಾಚೋ ಮನುಷ್ಯಾ ವದಂತಿ ||'

(ಕ. ೧-೧೬೪-೪೫) ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಯಾ ವಾಗ್ ವಕ್ತೃತ್ವಾನ್ವಿಮಿತ್ತಾದ್ ವಾಕ್ಶಾಬ್ದಿತೋ ಹರಿಃ ತಸ್ಯಾ ಯಾನಿ ಸ್ಥಾನಾಪೇಕ್ಷಯಾ 'ಪರಿಮಿತಾನಿ' ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾನಿ 'ಚತ್ವಾರಿ ಪದಾನಿ' ವಾಸುದೇವಾದಿರೂಪಾಣಿ ತಾನಿ ಯೇ ಮನೀಷಿಣಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ತ ಏವ ವಿದುಃ | ತತ್ರ ವಾಚೋ ಹೃದಯಗುಹಾಂ ನಿಹಿತಾನಿ ವಾಸುದೇವಾದಿತ್ರಿಣಿ ರೂಪಾಣಿ 'ಮನುಷ್ಯಾಃ' ಸಾಧಾರಣಾಃ 'ನೇಜ್ಞಪಂತಿ' ನ ಜಾನಂತಿ | 'ತುರೀಯಮ್' ಅನಿರುದ್ಧಾಖ್ಯಂ ತು 'ವದಂತಿ' ಜಾನಂತೀತ್ಯೇವಂರೂಪೇಣ ಅಹಮೇವ ಚತುಷ್ಪದಸಂಖ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟವಾಸುದೇವಾದಿ-ವಿವಿಧರೂಪತಯಾ ಬಹುತ್ವೇನ ವಿಧೇಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಅಹಮಪೋಹಃ' 'ನ ಸುರಾಂ ಪಿಬೇತ್' (ಮನು. ೧೧-೧೪) ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನಾಪ್ರಿಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ | ತಥಾ ಚ 'ನಿಷೇಧಬುದ್ಧಿವಿಷಯಮಪ್ರಿಯಂ ಹಿ ಹರೇಃ ಸ್ಮೃತಮ್' ಇತಿ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತೇಃ ಸುರಾಪಾನಾದಿಕಂ ಮದಪ್ರೀತಿಸಾಧನತ್ವಾನಿಷಿದ್ಧಯತೇ ಇತ್ಯಪ್ರಿಯದ್ವಾರಾ 'ನ ಸುರಾಂ ಪಿಬೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅಹಮೇವ ನಿಷೇಧ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಅಥವಾ - ಅಹಮಪ್ರಿಯಾದಪೋಹಃ ಮಮಾಪ್ರೀತಿಕರಾತ್ ಸುರಾಪಾನಶಾಬ್ದಿತಾತ್ 'ಸುರಾ ಹರೇಗುಣಾ ಮೇ ಸ್ಯುಃ' ಇತಿ ಚಿಂತನಾತ್ ತದಪೇಕ್ಷ್ಯ ಅಪೋಹೋ ನಿಷೇಧ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತದುಕ್ತಂ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯೇ - ವಿಧಿರೂಪತ್ವೇನ ಕಲ್ಪನಂ ವಿಕಲ್ಪಃ ಚತ್ವಾರಿ ವಾಗ್ವಿತ್ಯಾದಿ | ತತ್ರ ವಾಗ್ವಿತ್ಯನ್ವಯಾದಃ |

'ವಿಧಿಭಾಗೇ ಹರೇಃ ಪೂಜೆವಾಭಿಧಾನೇ ಚ ತದ್ಭುಗಾಃ |

ವಿಕಲ್ಪೇ ತದ್ಬಹುತ್ವಂ ಚಾಪ್ಯಪೋಹೇ ತು ತದಪ್ರಿಯಮ್ |

ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವವೇದೇಶು ತವ ವೇದ ಸ ಏವ ಹಿ ||' ಇತಿ || ತಥಾ -

'ಸುರಾ ಹರೇಗುಣಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಸ್ತೇ ಮೇ ಸ್ಫುರಿಸ್ತಿ ಚಿಂತನಮ್ |

ಸುರಾಪಾನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ತತ್ರ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕಥಂಚನ ||' ಇತಿ |

ತತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು - 'ದ್ವೇ ವಾ ವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ' ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪಯ ವಿವಿಧಂ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ 'ತತ್ರ ಯಃ ಸ

ಶ್ರೀಪದ್ಧಿನಾಭತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಸತ್ಕರ್ತದೀಪಾವಳಿ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್ -

ಜಗತ್ಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಃ ಕುತಃ? ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ತತ್ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಇತಿ । ತತ್ತತ್ ವಾದಿಭಿಃ ಸ್ತಥಾ ತಥಾಚ್ಯಮಾನತ್ವಾದಿತ್ಯೇತದಾಶಿಙ್ಕಯ ಪರಿಹಾರತ್ವೇನ ಸ್ತಮವತಾರಯತಿ - ತತ್ವಿತಿ ॥ ತತ್ರ 'ಅನ್ವಯ'ಶಬ್ದೇನೊಪಪತ್ಯಾದಿಕ-ಮುಚ್ಯತೇ । ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ವಯಸಾಧಕತ್ವಾತ್ । ಉಪಪತ್ಯಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗಮಾಗಮ-ವಾಕ್ಯೇನ ದರ್ಶಯತಿ । ಯತ್ ಜಿಞಾಸ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತದೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾಢಮ್ । ಉಕ್ರಮಾದಿವಶಾತ್ । ತದ್ ವಿರೋಧಾದೇವ ನ ಪ್ರಧಾನಾದಿ ತಥಾಭೂತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಂತದೇವ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯೇನ ಸಮರ್ಥಯತೇ - ಮಾಮಿತಿ ॥ 'ಮದುಢೇಶೇನ ಕರ್ಮಾಣಿ ವಿಧತೇ ಇಂದ್ರಾದೀನಾಮಪಿ ಮಾಮಿಧಿತ್ತೇ ನ ದೇವಾನ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಒರುತ್ತದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಏಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ರುದ್ರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಏಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬಾರದು? ಆಯಾಯ ವಾದಿಗಳು ಅದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ, ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ತತ್ತ್ವ" ಎಂಬುದಾಗಿ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ವಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಪಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಪಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಉಪಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಪದ್ಧಿಧತತ್ವಯಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಆಗಮವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವಾತನು ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾಗಿ

ಆತ್ಮಾ' (ತಲವಕಾರಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್) ಇತಿ ಸದೋಷಾದಪೋಹೋ ನಿರ್ದೋಷತ್ವೇನ ವಿಧೇಯೋಽಪ್ಯಹಮೇವೇತ್ಯರ್ಥ ಉಕ್ತಃ । ಅತ್ರ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪಪಕ್ಷೇ ವಿಕಲ್ಪಯೇತಿ ಲ್ಪಪ್ । ಟಿಕಾಕೃತ್ಯಕ್ಷೇ ತು ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶಬ್ದಃ ಸಮಾಸಾನ್ತರ್ಗತೋ ವ್ಯಸ್ತೋ ವೇತಿ ವಿಶೇಷಃ । ಇಯಂ ಚ ಭಗವತಿ ವಾಕ್ಯಸಮನ್ವಯಪರೀತಿಃ - ಆಢಸ್ಯ ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥಸ್ಯ ಹೃದಯಮಿತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಃ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಁವಮ್ಭೂತಾಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ ಳೇವಮ್ಭೂತಾಯಾ ವಿಧಿನಿವೇಧಾದಿರೂಪಾಯಾ ಅನ್ವಯಪರತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತಾಯಾಶ್ವಾಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಿತಿ 'ಮಾಂ ವಿಧತೇ' ಇತ್ಯಾಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇನ 'ಹೃದಯಂ' ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ 'ಅಹಮೇವ ವೇದ' ಜಾನಾಮಿ 'ಮದನ್ಯಃ ಕಷ್ಠನ' ಕೋಽಪಿ ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರಾಯಃ ನ ವೇದ ನ ಜಾನಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಭಾಗವತ ಇತ್ಯನಂತರ ತದೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾನ್ ಕಥಮಿತಿ ಶಕ್ತಾಬಕಾಶ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ ॥ ೪ ॥

॥ ಇತಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥

ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು. ಅವನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾಗಲಾರವು. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. "ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿಯೇ ಕರ್ಮಗಳು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ ಹೊರತು ಇಂದ್ರಾದಿ-ದೇವತೆಗಳನ್ನಲ್ಲ" ಎಂದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಪರಿಚಯ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - ಕಾನಿ ತಾನ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿನಿ? ಕುತ್ರ ಚ ಲಿಙ್ಗಾನಿ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಉಕ್ತಂ चेति ॥ एकप्रकाराऽसकृदुक्तिरभ्यासः । प्रमाणान्तरा(रेणा) सिद्धता अपूर्वता । फलवत्त्वं फलम् । स्तुतिर्निन्दा परकृतिः पुराकल्पोऽर्थवादः । युक्तिरुपपत्तिः । उपक्रमादीनामुपपत्तित्वेऽपि ब्राह्मणपरिव्राजकन्यायेन पृथगुक्तिः । उपक्रमादीनामुपपत्त्यादित्वेन^(१) भाष्यं तेषामुत्तरोत्तरप्राबल्याभिप्रायम् ।

‘उपक्रमादिलिङ्गानां बलीयो ह्युत्तरोत्तरम्’।

ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: । ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವೇನ ತದ್ ವಿರೋಧ್ಯುಪಕ್ರಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇ: ತಸ್ಯ ತತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । ಏಕತ್ರೋಕ್ತಾದಪಿ ಬಹುಲೋಕ್ತೇ: ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದಭ್ಯಾಸಸ್ಯೋಪ-
ಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಂ(ರಯೋ:) ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । ಏಕತ್ರ ಬಹುವಾರೋಕ್ತಾದಪಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದ-
ಪೂರ್ವತಾಯಾ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಸೇಭ್ಯ: ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । ಫಲಸ್ಯೋದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಭ್ಯ:
ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । ಕರಣಾಕರಣಯೋರಿಷ್ಟಾನಿಷ್ಕಥನಾದಿರೂಪಾರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಫಲಮಾತ್ರಾಧಿಕತ್ಯಾದುಪ-
ಕ್ರಮಾದಿಭ್ಯ: ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ । ಉಪಪತ್ತೇ: ಸರ್ವಮೂಲತ್ವೇನ ಸರ್ವತ: ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ । ಏತತ್ ಸರ್ವ
ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯೇ ಲಿಙ್ಗಂ ಭವತಿ । ವಿರೋಧೇ ತು ದುರ್ಬಲಾಧಿಕತಯಾ ಪ್ರಬಲಂ
ನಿರ್ಣಾಯಕಮ್ । ಸಾಮ್ಯೇ ನಿರವಕಾಶೇನ ಸಾವಕಾಶಂ ಬಾध्यತೇ । ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲೇನಾಪಿ ನಿರವಕಾಶೇನ
ಸ್ವಭಾವತ: ಪ್ರಬಲಸ್ಯಾಪಿ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ಬಾಧೋ ಭವತಿ ಏವಮೇಕೇನಾನೇಕೇಷಾಂ ಚ ಬಾಧ: ।

(१) उपक्रमोपसंहारयोर्विशेषसामान्योक्तितया यत्राविरोधस्तत्र कचिदुपक्रमो बलवान् । प्रथमप्राप्तत्वात् । तदनुरोध्युपसंहारः । यथा 'आत्मा वा इदम्' इत्युपक्रमसिद्ध आत्मा 'तन्माभवतु' इति सामान्योपसंहारेऽप्यनुगच्छति । यत्र विरोधस्तत्रोपसंहारानुरोधेन उपक्रमो व्याख्येयः । व्याख्यानरूपत्वात् उपसंहारस्य ।

-(तत्त्वप्रदीपः)

ಅನು - ಆ ಉಪಪತ್ತಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಯಾವುವು? ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು 'ಉಕ್ತಂ ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ. ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆಯೇ 'ಅಭ್ಯಾಸ'. ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು 'ಅಪೂರ್ವತಾ'. ಫಲ ಇರುವಿಕೆಯು 'ಫಲ'. ಸ್ತುತಿ, ನಿಂದಾ, ಪರಕೃತಿ, ಪುರಾಕಲ್ಪ ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧವಾದದ್ದು 'ಅರ್ಥವಾದ'. ಯುಕ್ತಿಯು ಉಪಪತ್ತಿ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಉಪಪತ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪರಿವ್ರಾಜಕನ್ಯಾಯದಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ವಯಃ ಉಪಪತ್ತಾದಿಲಿಂಗಮ್' ಎಂದು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದು "ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಾನಾಂ ಬಲೀಯೋ ಹ್ಯುತ್ಪರೋತ್ತರಮ್" (ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಎಂಬ (ಅನುಷ್ಠಾನದ) ಮಾತಿನಂತೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಉಪಸಂಹಾರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪಕ್ರಮವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಬಹಳಬಾರಿ ಹೇಳುವುದು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವು ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಇನ್ನೂ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರ, ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗಿಂತ ಅಪೂರ್ವತಾ ಎಂಬುದು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಫಲವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ನಾಲ್ಕಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದವು ಕೇವಲ ಫಲ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಐದು ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬಹಳ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಗಳಾಗಿವೆ.

ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ದುರ್ಬಲವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿ, ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಲಿಂಗಗಳು ಸಮಬಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದಾಗ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗವೇ ಗೆಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಲಿಂಗದಿಂದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆ ಬರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಬಲಬಲೈರ್ಬಲೈರ್ವಿಚಾರ

ನನು ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವಾಭ್ಯಾಮೇವ ನಿರ್ಣಯೋ ಸ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯ
ನಾಮಾಸ್ತಿ । ದುರ್ಬಲಪ್ರಬಲಯೋಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿನಿಯಮಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇ-
ರಿತಿ । ಮೈವಮ್, ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಬಾಧನೇ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯಾರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಮ್ ।
ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ಪುನಃ ಸ್ವಯಮರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತವ್ಯಮಿತಿ ಭೇದಾತ್ । ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಡ್ಕಂ ಚ
ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । ಸೂತ್ರಂ ಯೋಜಯತಿ - ಉಪಕ್ರಮಾದೀತಿ ॥ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಂ ಪ್ರತೀತಮಪಿ
ನಾನ್ಯेषಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಯುಕ್ತ್ಯಾದೇಃ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾದುಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮೇವ
ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ । ತೈಶ್ಚ ಸಮ್ಯಕ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೇ ಬ್ರಹ್ಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ
ಝಾದಿ । ಅತಃಸನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇರಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾಘೇವ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು
ಕರ್ಮವಿಧಾನಾದಿರೂಪತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತೇತ್ಯಾಶಂಕಾ ಭಗವತ್ ವಾಕ್ಯೇನ ಪರಿಹರತಿ
- ಮಾಮಿತಿ ॥ ಕರ್ಮವಿಧಾತ್ರಿ ಶ್ರುತಿರಪಿ ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ತದ್ ವಿಧತೇ । ಇಂದ್ರಾಘವಿಧಾತ್ರಿ ಚ
ಮಾಮಭಿಧತೇ 'ಚತ್ವಾರಿ ವಾಕ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾಽಹಂ ವಿವಿಧರೂಪತ್ವೇನ ಕಲ್ಪ್ಯಃ, 'ನ ಸುರಾಂ
ಪಿವೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾಽಹಮೇವಾಪ್ರಿಯಾದಪೋಹಃ । ಏವಮ್ಭೂತಾಯಾ ಅಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ-
ಮಹಮೇವ ವೇದ ನ ಮತ್ತೋಽನ್ಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ತಸ್ಮಾದುಪಕ್ರಮಾದಿವಶಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ-
ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಾನಂತಗುಣತಯೋಚ್ಯತೇ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್' ಇತಿ
ಸಿದ್ಧಮ್ ॥೪॥

ಪ್ರಶ್ನೆ -- ಸಾವಕಾಶ ನಿರವಕಾಶ ಎಂಬ ಪ್ರಭೇದದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯವು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ
ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಬಲೈರ್ಬಲೈರ್ವಿಚಾರೈಃ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು? ಏಕೆಂದರೆ ದುರ್ಬಲವಾದದ್ದು ಸಾವಕಾಶ;
ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ನಿರವಕಾಶ ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಎರಡೂ ನಿರವಕಾಶವಾದರೆ
ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರಬೇಕಾದೀತಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ - ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದ
ಲಿಂಗವು ಎಲ್ಲಿ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೋ
ಅಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗವು ಅನೇಕಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಅರ್ಥಾಂತರಬೋಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ
ಸಾವಕಾಶ, ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಆರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ

ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾತುಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳೇ ನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾಗಿವೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವೇದದ ಅರ್ಥವು ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿಯು ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲವೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುತ್ತವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಉದ್ಭವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನ 'ಮಾಂ ವಿಧತ್ತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ ವಿದ್ವದ್ಯೂಥಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. 'ಚತ್ವಾರಿ ವಾಗ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಾನೇ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. 'ನ ಸುರಾಂ ಒಬೇತ' ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಷೇಧಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಾನೇ ನಿಷೇಧದ ಉದ್ದೇಶ್ಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಹಾರ್ದವನ್ನು ನಾನೊಬ್ಬನೇ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇತರರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ." (ಇದು ಕೃಷ್ಣನ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ).

ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅನಂತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಶ್ರೀಮಚ್ಚರಣರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದ

ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು ||

ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಸ್ವರೂಪ

ಭಾವದೀಪ: - ಭಾಷ್ಯ 'ಲಿಂಗಮ್' ಇತಿ ಸಮುದಾಯಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ಸ್ತತ್ರಸ್ಮತ್ಪುನುಸಾರೈಕವಚನಮ್ ।
ಅನ್ಯಥಾ 'ಲಿಂಗೈಃ' ಇತ್ಯಗ್ರೇತನೋಕ್ತಿವಿರೋಧಃ - ಇತಿ ಮತ್ವೋಕ್ತಮ್ - ಕಾನಿ ತಾನೀತಿ ॥
'ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾದಿರೂಪಕ್ರಮಃ । ತದಂತ ಉಪಸಂಹಾರಃ' ಇತಿ ಸ್ಕುಟತ್ವಾದನ್ಯಸ್ವರೂಪಮಾಹ - ಏಕೇತಿ ॥
'ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಸಿದ್ಧತಾಽಪೂರ್ವತಾ' ಇತ್ಯೇವಾತ್ರ ಪಾಠಃ । 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯೆಣ' ಇತಿ ತು ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪಲತಾ
ಪಾಠಃ । ಗುಣಾಭಿಧಾನಂ = ಸ್ತುತಿಃ । ದೋಷೋಕ್ತಿಃ = ನಿಂದಾ । ಏಕಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನಮ್ =

ಪರಾಕೃತಿ: । बहुकर्तृकोपाख्यानं = पुराकल्प: ।^(१)

उदाहरणमेतेषां चन्द्रिकायां प्रकाशते ।

विस्तरो भीषयत्यस्मांस्तस्मान्नात्र यतामहे ॥

तत्त्वಪ್ರದೀಪೇ ವಿವೃತತ್ವಾತ್ ಟೀಕಾಯಾಮುದಾಹರಣಾನುಕ್ತಿ: । 'उपक्रमोपसंहारतदैकरूप्या' इति प्रमाणलक्षणौकैकरूप्यस्येहानुक्तिबीजं चन्द्रिकायां व्यक्तम् । उपपत्तित्वेपीति ॥ 'तात्पर्यनिर्णयरूपसाध्ये' इति भाव: । 'कुरुपाण्डववत् तेषामुपपत्ते: पृथग् वचनम्' इति भक्तिपादीयानुभाष्योक्तेरिति भाव: ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಂದೆ 'ಲಿಂಗೈ: ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಏಕವಚನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಕಾನಿ ತಾನಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಪಕ್ರಮ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯದ ಆದಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಉಪಸಂಹಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು "ವಿಶ್ವಕಾರ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಸಿದ್ಧತಾ ಅಪೂರ್ವತಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಠವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ತು' ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪತಾದ ಪಾಠವಾಗಿದೆ. 'ಸ್ತುತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ನಿಂದಾ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಎಂದರ್ಥ. 'ಪರಕೃತಿ' ಎಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಕರ್ತೃವುಳ್ಳ ಕಥಾಭಾಗ. 'ಪುರಾಕಲ್ಪ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಜನರು ಕರ್ತೃವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಕಥಾಭಾಗ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

(१) 'स्तुतिर्निन्दा परकृति: पुराकल्पोऽर्थवाद:' इत्यत्र स्तुति: - 'वायव्यं श्वेतमालभेत भूतಿಕाम:' इति स्वविहितवायव्यपागे रच्युत्पादनाय 'वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता' इत्यादिना वायोर्पत्तस्तवनं सा स्तुति: । 'अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद' इति स्वोक्तब्रह्मास्तित्वे रच्युत्पादनाय तद्विपरीतासत्त्वाश्रयणे 'असन्नेव स भवति । असद् ब्रह्मेति वेद च' इति याऽनर्थोक्ति: सा निन्दा । परकृति: 'अयात ऐन्दो महाभिषेक:' इति स्वविहितमहाभिषेके रच्युत्पादनाय 'एतेन हत्वा ऐन्द्रेण महाभिषेकेण तुर: कावषेयो जनमेजयं पारिक्षितमभिषिषेच' इत्यादिना या परेषां कृतिरुच्यते सा परकृति: । पुराकल्प: 'वायुर्लैव प्रजापति:' इति स्वोक्ते वायुप्रजापत्यैरेक्ये 'तदप्येतदृषिणोक्तं पवमान: प्रजापतिरिति स्वपूर्वाचार्येयां ज्ञानरूप-कल्पना सा पुराकल्प इति विवेक: ।

-(गुर्वर्थदीपिका)

ಉದಾಹರಣಮೇತೇಷಾಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ |

ವಿಪ್ರರೋ ಭೇಷಯತ್ಯಸ್ಮಾಂಸ್ತಸ್ಮಾನ್ನಾತ್ರ ಯತಾಮಹೇ ||

(ಇವುಗಳ ವಿವರಣೆಯು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರಭಯವು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ).

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರತದ್ವೈಕರೂಪ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಕ್ರರೂಪ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಉಪಪತ್ತಿತ್ವೇಽ" ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ 'ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಭಕ್ತಿಪಾದದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಕುರುಪಾಂಡವವತಃ ತೇಜಾಮುಪಪತ್ತೇಃ ಪೃಥಗ್ವಚಃ' (ಕುರುಪಾಂಡವ- ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ಸ್ಮೃತಾವುಪಪತ್ತೇರಂತ್ಯತ್ವೋಕ್ತಾವಪಿ ಭಾಷ್ಯೇ 'उपपत्त्यादिलिङ्गम्' इत्युपक्रमादिषूपपत्तेः प्राथम्यं कुतः? इत्यत आह - उपक्रमेति || उक्तेरिति || 'ज्ञानपादीयಾನುभाष्योक्तेः' इत्यर्थः । बीजं वदन् प्राबल्यं व्यनक्ति - उप-संहारस्येत्यादिना || 'आपत्तेः' इत्यनन्तरं 'तत्प्रामाण्यार्थमुपसंहारानुसारित्वस्यो-पेतत्वात्' इति योज्यम् । तृतीयाद्यपादे प्रथमे 'श्रवणादिति चेत्' इत्यत्र 'उपक्रम-प्रामाण्यार्थमुपसंहारानुसारित्वमङ्गीकर्तव्यम् । व्याख्यानस्य पश्चात्तन्तवनियमात्' इति न्यायविवरणोक्तेरिति भावः । विस्तृतमेतत् तर्कताण्डवे । गुरुपादकृतोपसंहार-विजये च । 'उपसंहारयोः' इत्यनन्तरं 'सकाशात्' इति शेषः । बहुबाधस्या-न्याप्यत्वादिति भावः । मुख्यस्येति || 'अप्राप्तस्य' इत्यर्थः । सर्वमेतत् चन्द्रिकायां सम्यग् विवृतम् ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಸ್ತೂತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಉಪಪತ್ತಾದಿ ಲಿಂಗಮ್' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದು ಏಕೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. 'ಉಕ್ತೇಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಞಾನವಾದದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, "ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ಆಪತ್ತೇ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಂತರ 'ತತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾರ್ಥಮ್ ಉಪಸಂಹಾರಾನುಸಾರಿತ್ಯಸ್ಯೋಪೇಯತ್ವಾತ್' (ಅದು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮೂರನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲ ಪಾದದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಚೇತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಉಪಕ್ರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾರ್ಥಮುಪಸಂಹಾರಾನುಸಾರಿತ್ವಮ್ ಅಂಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್" | ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ತನಂತನಿಯಮಾತ್" (ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅದು ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ನಂತರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಿಯಮವಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ) ಎಂಬುದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಗುರುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ 'ಉಪಸಂಹಾರವಿಜಯ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. "ಉಪಸಂಹಾರಯೋಃ" ಎಂಬ ಪದದ ಅನಂತರ 'ಸಕಾಶಾತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಒಂದು ಬಾರಿ ಹೇಳಿದ ಉಪಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಬಾಧಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಮುಖ್ಯಸ್ಯ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೂಡ ಚಂದ್ರಿಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಲಿಂಗತ್ವಸಮರ್ಥನ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು 'उपक्रमादीनां वाक्यैकदेशत्वात् कथं लिङ्गमित्युक्तिर्भाष्ये? इत्यतो 'लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये' इति चतुर्थपादं व्याचष्टे - एतत्सर्वमिति ॥ एतेन 'कुत्र च लिङ्गानि?' इति टीकायां कृता शङ्का दत्तोत्तरा । 'स्वार्थे शब्दात्मकमपि इदमेतत्परमबाधे सत्येतदुपक्रमत्वादिप्रादिकारूपेण महावाक्यतात्पर्यार्थनिर्णये लिङ्गम्' इत्यर्थः । वाक्यानां तात्पर्यं नाम न वृत्त्यन्तरम् । कर्मनिर्णये निरस्तत्वात् । किन्तु तत्प्रमितिशेषत्वम्; तथैव तर्कताण्डवे प्रथमपरिच्छेदेऽभिधानात् । उत्तरोत्तरप्राबल्यो केरूपयोगमाह - विरोधे त्विति ॥ साम्य इति ॥ उपक्रमादिद्विकस्य यथाकथञ्चित् साम्ये प्रतीते सतीति वा उपक्रमादेः श्रुत्यादिभिः साम्ये प्रतीते सतीति वार्थः । विस्तरस्तु चन्द्रिकाप्रकाशे ध्येयः ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ವಾಕ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ಲಿಂಗಂ ತತ್ವಯೋರ್ನಿರ್ಣಯೇ' ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವನ್ನು "ಏತತ್ಸರ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ "ಕುತ್ರ ಚ ಲಿಂಗಾನಿ" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. "ಈ ಉಪಸಂಹಾರ ಅಂಶವು ಶಬ್ದಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಿದ್ದರೂ, ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಾಧೆ ಬರಲಾಗಿ ಈ ರೀತಿಯ ಉಪಕ್ರಮ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಹಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ತತ್ವಯೋಗವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಲಿಂಗವಾಗಿವೆ" ಎಂದು ಅರ್ಥ. ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ತತ್ವಯೋಗ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲ. ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು "ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ" ಎಂಬ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ತರ್ಕತಾಂಡವದ ಪ್ರಥಮಪಲ್ಲಭ್ಯದದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತರೋತ್ತರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ "ವಿರೋಧೇ ತು" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಸಾಮ್ಯೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಎರಡು ತತ್ವಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಯಾವುದಾದರೂ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು ಕಂಡುಬಂದರೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ, ಅಥವಾ 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು ಕಂಡುಬಂದರೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಯನ್ನು 'ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶ'ದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನಿರವಕಾಶವೇ ಪ್ರಬಲ

ಭಾವದೀಪ: - ಸ್ವಭಾವೇತಿ || ಉಪಜೀವಕತ್ವಾದಿನಾ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲೇನಾಪಿ ಉ-
ಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಸ್ಯಾಪಿ ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಏವಮಿತಿ || 'ಏಕೇನ ನಿರವಕಾಶೇನ
ಸಾವಕಾಶಾನೇಕೇಷಾಂ ಬಾಧ:' ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯಮಿತಿ || 'ವಿಪ್ರತಿಷಿಢ್ಢಿ
ಚಾನಧಿಕರಣವಾಚಿ' ಇತ್ಯೇಕವದ್ಭಾವ: | 'ಶೀತೋಷ್ಣಮ್' ಇತಿವತ್ | ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದೀತಿ ||
ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಪ್ರಬಲೇನ ಬಾಧೋ ನಾಮ 'ಅರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವರೂಪಸಾವಕಾಶತ್ವಕಲ್ಪನಮ್ | ಪ್ರಬಲಸ್ಯ
ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥತ್ವರೂಪನಿರವಕಾಶತ್ವಮ್' ಇತ್ಯೇವ ವಾಚ್ಯಮ್ | ಅನ್ಯಥಾ ಅರ್ಥಾಂತರತಾಽಕಲ್ಪನೇ
ಪಾಶ್ಚಪತಾದೇವೇದೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ | ಸಾವಕಾಶತ್ವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭ್ಯಾಮನ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಸ್ಯಾ-
ಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥ: |

"ಸ್ವಭಾವ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಉಪಜೀವಕತ್ವಾದಿ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ
ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವ ಅಂಶಕ್ಕೂ' ಎಂಬ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಏವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ 'ನಿರವಕಾಶವಾದ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು' ಎಂದರ್ಥ.

“ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯಂ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ವಿಪ್ರತಿಷ್ಠಿದಂ ಚಾನಧಿಕರಣವಾಚಿ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ‘ಶೀತೋಷ್ಣಮ್’ ಎಂಬಂತೆ ಏಕವದ್ವಾನ್ ಬಂದಿದೆ. ‘ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿ’ ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ದುರ್ಬಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವಾದುದರಿಂದ ಬಾಧೆ ಎಂದರೆ ‘ಅರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವರೂಪವಾದ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲವಾದುದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವವಿದೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳದೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡದೆ ಹೋದಾಗ ವಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವೇದದಿಂದ ಸಾವಕಾಶತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬಂದಂತೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಬಾಧೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವ ನಿಯಮವಿದೆಯೇ?

ಭಾವದೀಪ: - ವಾಕ್ಯೇತಿ || ‘उपक्रमादिरूपावान्तरवाक्ये’ इत्यर्थः । अर्थान्तरेति || ‘बलाल्लक्षणादिनार्थान्तरकल्पनम्’ इत्यर्थः । स्वयमर्थान्तरेति || ‘स्वरसतोर्थान्तरवाचित्वम्’ इत्यर्थः । एवं स्वभावदुर्बलस्योಕ್तरूपसावकाशत्वनियमाभाववत् स्वभावप्रबलस्य निरवकाशत्वनियमाभावोप्यूहः’ इति भावः ।

“ವಾಕ್ಯ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿರೂಪವಾದ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. “ಅರ್ಥಾಂತರ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು’ ಎಂದರ್ಥ. “ಸ್ವಯಮರ್ಥಾಂತರ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ‘ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುವುದು’ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿಯಮವು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರವಕಾಶತ್ವನಿಯಮವು ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕೆ?

ಭಾವದೀಪ: - नन्वे ‘तल्लिङ्गात्’ इत्यादौ श्रुतिलिङ्गावक्यप्रकरणस्थानसमाख्याभिरपि निर्णयो दृश्यत इति कथं भाष्ये सप्तानामेवोक्तिः? इत्यत आह - अत्रेति || ‘तात्पर्यार्थनिर्णये:’ इत्यर्थः । ‘उपपत्त्यादिलिङ्गमिति भाष्ये’ इति वार्थः । श्रुत्यादीनां लक्षणबलाबलबीजादिकं ‘तु शब्दादेव’ इत्यत्र वक्ष्याम इति भावः ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಮುಂದೆ ‘ತಲ್ಲಿಂಗಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯಾ ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಏಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಅತ್ರ”

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಥವಾ 'ಉಪಪತ್ತಾದಿರಿಂಗಮ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಷಣವನ್ನು ಮತ್ತು ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ಇದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ತು ಶಬ್ದಾದೇವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು "ಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇಶಾನಮೂಲ್ವಾದಿಪರಿಕಲ್ಪನಾನ್ಯೇಷಾಂ ಕಾರಣತಯಾ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಗ್ರಹಣೇ ಕೋ ಹೇತುರिति ಕೃತಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಕಥಮನೇನೋತ್ತರಂ ಲಬ್ಧಮ್? ಇತ್ಯತಃ
'ಸೌತ್ರಸಮನ್ವಯಾದಿತ್ಯತೇತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತಿಪರಸ್ಯೋಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ
ಕಾರಣಮ್' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಸ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ - ಪಾಶ್ಚುಪತೇತಿ || ಪ್ರತೀತಮಪಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಮಪಿ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪಾಶ್ಚುಪತಾಶ್ಚುತ್ಯಾದೇರಿತಿ || 'ಪಾಶ್ಚುಪತಾದಾಬುಕ್ತೇರಾಪಾತಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು - ಪ್ರತೀತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರಿಗೆ ಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡದೇ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಏನು ಉತ್ತರ ಸಿಕ್ಕಿತು? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಾರ್ಥಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಸಮನ್ವಯವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಕ್ಕ ಕಾರಣ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಅಂಶವನ್ನು "ಪಾಶ್ಚುಪತ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತೀತಮಪಿ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಆಪಾತತಃ ಕಂಡು ಬಂದಿದ್ದರೂ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. "ಪಾಶ್ಚುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಾದೇಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಪಾಶ್ಚುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತಿ ಇರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - एवं सौत्रसमन्वयशब्दार्थोक्तिपरन्यायविवरणार्थमुक्त्वा, 'ततश्च किम्?' इत्यतः तदन्वितत्वेन भाष्यार्थमाह - तैश्चेति || 'शास्त्र' इति भाष्ये शेष इति भावः | ब्रह्मैवेति || एतेन सूत्रे तुरवधारणे तदिति च ब्रह्म परामृश्यते | शास्त्रयोनिति पूर्वस्मात् प्रथमान्तं सधनुवर्तते इति दर्शितम् | शास्त्रस्य - ऋग्यजुः-सामेत्युक्तऋगादिरूपशास्त्रस्य विविधरूत्वेन कल्पनम् = विकल्पः |

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಂದೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ

ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು "ತೃತ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರೇ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪದವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೇಷಪೂರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. "ಬ್ರಹ್ಮವ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ತು' ಶಬ್ದವು ಅವಧಾರಣ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ತತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಶಬ್ದವು ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

"ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯುಗಜುಃಸಾಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಯುಗಾದಿರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. "ವಿಕಲ್ಪ" ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವಿಧರೂಪವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ಎಲ್ಲವೂ ಹರಿಪರ

भावदीपः - चत्वारि बागिति ॥ तत्र बागित्यनुवादः ।

‘विधिभागो हरेः पूजैवाभिधाने च तद्गुणाः ।
विकल्पे तद् बहुत्वं चाप्यपोहे तु तदप्रियम् ।
उच्यते सर्ववेदेषु तच्च वेद स एव हि ।
सुरा हरेर्गुणाः प्रोक्तास्ते मे स्युरिति चिन्तनम् ।
सुरापानमिति प्रोक्तं तन्न कुर्यात् कथञ्चन ।
ब्राह्मणो विष्णुरुद्दिष्टः स नास्तीत्यभिचिन्तनम् ।
ब्रह्महत्या समुद्दिष्टा तां न कुर्यात् कथञ्चन ।
इत्याद्यपोहवाक्यार्थश्चिन्त्यो विष्णौ बुधैर्जनैः ॥’

इत्येकादशस्कन्धतात्पर्यदिशाऽर्थमाह - कर्मेति ॥

‘ಚತ್ವಾರಿವಾಕ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಆ ರೂಪವುಳ್ಳ ಭಗವಂತನನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಅವನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಧಿಭಾಗೇ ಹರೇಃ ಪೂಜೈವಾಭಿಧಾನೇ ಚ ತದ್ಗುಣಾಃ ।
ವಿಕಲ್ಪೇ ತದ್ಬಹುತ್ವಂ ಚಾಪ್ಯಪೋಹೇ ತು ತದಪ್ರಿಯಮ್ ।
ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವವೇದೇಷು ತच्च ವೇದ ಸ ಏವ ಹಿ ।

ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಭಾಗದಿಂದ ಹರಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹರಿಯನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

“ಅಸ್ಯಾಃ” ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದೆ ಕೇಳಬರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ‘ಶ್ರುತಿಃ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ತೇಷಾಂ ದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯ ಶ್ರುತೀರೇಷಾಂ ಪ್ರಪರ್ತತೇ’ (ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿರುವ ಜೀವಿಗಳ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ದುಃಖಗಳ ಪರಿಹಾರರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ “ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಫಲತ್ವಾಚ್ಚ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಭಗವತ್ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಆ ರೀತಿಯಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ಅವಂತರ-ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು “ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಾತ್” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಿದ್ದಾರೆ.

“ಅಭಿಧತ್ತೇ” ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ‘ರೂಢಿಯೋಗಾದಿ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮಹಾಯೋಗವಿದ್ವದ್ ರೂಢಿಗಳಿಂದ ನನ್ನನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಆದೂ ಕೂಡ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡೇ ನನ್ನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ‘ಅಪ್ರಿಯಾತ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರೀತೇಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ ‘ಅಪೋಹ್ಯಃ’ ಎಂದರೆ ಅದು ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಅಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಸುರಾಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

“ಇತ್ಯಸ್ಯಾಃ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿವಂಭೂತಾಯಾಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವುದೇ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಗೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ‘ಇತ್ಯಹಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇರುವ ಇತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೃದಯಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ‘ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವೇ?

ಭಾವದೀಪ: - ‘ನನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜನ್ಮಾದಿಸ್ತೋಕ್ತಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವರೂಪ-ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಸಿನಿರಾಸಾಯೋಪಕ್ರಮಾದಿನ್ಯಾಯೈಃ ಕಾರಣವಾಕ್ಯರಾಶಿಪ್ರತಿಪಾಠತ್ವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವ್ಯಂ ನ ತು ಕರ್ಮಕಾಂಡಾದಿಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾಠತ್ವಮ್, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸ್ತೇ ತಾವದೇವ ಹೇತುಕರ್ತವ್ಯಮ್’ ಇತ್ಯಾಶಾಕ್ಷಾಂ ನಿರಸ್ಯನ್ ಸಮಗ್ರಸ್ತೂರ್ಥಂ ಚ ವ್ಯಖ್ಯಯನ್, ಫಲೋತ್ತಯಾ ಉಪಸಂಹರತಿ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ || ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ‘ಅಯಂ ಚೋಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾಠತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್’ ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ, ‘ಲಿಙ್ಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ’ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇ ಚೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಹೇತುತಯೋಪಸಂಹಾರಃ | ‘ಸಮನ್ವಯಾತ್’ ಇತಿ

ಸೌತ್ರೇಹತ್ವರ್ಥಸ್ಯೋಪಸंहಾರಃ - उपक्रमादिवशादिति ॥ तत्त्विस्य विष्णुरेवेति । 'सं'शब्दोत्र सूत्रे आवर्तमानः सन् अनुवर्तमानशास्त्रयोनिपदेनाप्यन्वेति, तत्र साकल्य मुख्यत्वं चास्मार्य इत्युपेत्याह - सर्वशास्त्रैरिति ॥ उच्यत इति ॥ 'स्वरवर्णपदवाक्यात्मना मुख्यवृत्त्या प्रतिपाद्यते' इत्यर्थः । 'मुख्यार्थो भगवान् विष्णुः सर्वशास्त्रस्य नापरः' इत्यनुभाष्योक्तेः । कथम् उच्यते? इत्यतः 'कारणत्वे'त्यादिपूर्वसूत्रेनितं कारणस्येत्येतदिह कारणत्वेनेत्येवमन्वेति तच्चोपलक्षणमित्यर्थः । 'कारणत्वा-द्यनन्तगुणतयेति' इति यावत् ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. "ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಾದಿ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಅಪ್ಪಂಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇತುವಾಗಿಸಬೇಕು." ಎಂದು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ, ಸಮಗ್ರಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ನಿರ್ಣಯದ ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ "ತಸ್ಮಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಸ್ಮಾತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಯಂ ಚ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ವಿವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ಕಾರಣಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇತುತಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. "ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವನ್ನು 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿವಶಾತ್' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ತತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಂ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಈ 'ಸಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಕಲ್ಪವು ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು "ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೈಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಉಚ್ಯತೇ" ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವರವರ್ಣಪದವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನಾಪರಃ' (ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯಸಮನ್ವಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ) ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಉಚ್ಯತೇ" ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ? ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು 'ಕಾರಣತ್ವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡ 'ಕಾರಣತ್ವ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು

ಕಾರಣತ್ವೇನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣತಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾರಣತ್ವಾದಿ ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿ

ಭಾವದೀಪ: - अयं भावः । जिज्ञास्यब्रह्मणो ब्रह्मपदोक्तमनन्तगुणत्वं प्रथम-
लक्षणम् । तत्प्रसिद्धचर्थं 'जन्मादिकारणत्वं लक्षणम्' इति सर्वशब्दप्रवृत्तिनिमित्त-
वत्तया सर्वशास्त्रप्रतिपाद्यत्वस्याप्रतिज्ञायां प्रधानलक्षणं न सिद्धयतीति, तत् सिद्धचर्थं
मुख्यवृत्त्या सर्वशास्त्रयोनित्वप्रतिज्ञा युकेति । तदुक्तमनुव्याख्याने -

‘जन्माद्यस्येति सूत्रेण गुणसर्वस्वसिद्धये ।

ब्रह्मणो लक्षणं प्रोक्तं शास्त्रमूलं यतस्ततः ।

अन्वयं सर्वशब्दानां गुणसर्वस्ववेदकः ॥’ इत्यादि ।

‘तस्यैव एतत् ಲಕ್ಷಣಮ್’ ಇತಿ ಫಲೋಕ್ತಿ: । ‘एतत्कारणत्वमनन्तगुणत्वं च’
इत्यर्थः । अत्रोपकमादिभिः शास्त्रप्रतिपाद्यत्वस्याबाधे सति मुख्यत्वस्य प्राप्तावपि न
सर्वशास्त्रावस्य प्राप्तिः । तथापि तत्र ‘गतिसामान्यात्’ इति हेतुरग्रे स्पष्ट इति
भावः ।

ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ಅನಂತಗುಣತ್ವವು
ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ
ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು
ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವು
ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರುವುದು
ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

‘जन्माद्यस्यೇति सूत्रेण गुणसर्वस्वसिद्धयೇ ।

ब्रह्मणो लक्षणं प्रोक्तं शास्त्रमूलं यतस्ततः ।

अन्वयः सರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವವೇದಕಃ ॥’

“ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ
ಕಾರಣತ್ವೇನ ಉಕ್ತವಾದ ಬೇರೆಯವರನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು
ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.” ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ತಸ್ಯೈವ ಏತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಏತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತವನ್ನು ಅಬಾಧಿತ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದರೂ ಅದರಿಂದಲೇ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಇವನೇ ಅರ್ಥ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯತಾ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

'ಏತೇನ ಸರ್ವೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರಕ್ರಿಯೆ

ಭಾವದೀಪ: - ಯತು - 'एतेन सर्वे व्याख्याताः' इत्यनेनेदं गतार्थम् । वाक्यान्तरेऽन्यस्यापि कारणत्वं प्रतीयत इति चोद्यस्य प्रागुक्तन्यायातिदेशेन निरसिष्यमाणत्वादित्युपालम्भनम् । तत्र । त्वन्मते तथात्वेऽप्यस्मन्मते तत्र निषेधमुखेन वेधवस्तुवाचिपदघटितवाक्यानामेव विचार्यत्वेनागतार्थत्वात् । विरोधि सर्वबाहुल्यकारणस्त्रीनिषेधिनಾಮित्युक्ते: । किञ्चेह आपातप्रतीत्यादिना पूर्वपक्ष: तत्र तु प्रवृत्तिनिमित्ताभावेन, किञ्चेह कारणत्वं विण्वेकनिष्ठं नेति तत्र तु सर्वशब्दवाच्यत्वं नेति । अत्रोक्तस्याग्रे न्यायातिदेशेन प्रपञ्चनाच्च न कश्चिद् दोष इति ॥४॥

॥ इति श्रीमद्भाष्यटीकाभाವದೀಪೇ राघवेन्द्रयतिकृते समन्ವयाಧಿಕರಣम् ॥१/१/४॥

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀವು ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ 'ಏತೇನ ಸರ್ವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇದು ಗತಾರ್ಥವಾಯಿತು. ವಾಕ್ಯಾಂತರದಿಂದ 'ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಕೂಡ ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರತೀಯಮಾನವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಚೋದ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅತೀದಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಗತಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ. "ನಿಮ್ಮ ಮತದಂತೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಮುಖವಾಗಿ ವೇದ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ವಿರೋಧಿಸರ್ವಬಾಹುಲ್ಯಕಾರಣಸ್ತ್ರೀನಿಷೇಧಿನಾಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಮುಖವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆವಾತಪ್ರತೀತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಲ್ಲ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾದ

ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಗತಾರ್ಥತಾ ಮೊದಲಾದ ಯಾವುದೇ ದೋಷವು ಇಲ್ಲ.

॥ಇಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವದೀಪದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು॥

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ - ಪ್ರಕರಣಾದಿರೂಪಕರ್ಮ: ತದಂತ ಉಪಸಂಹಾರ ಇತ್ಯತ್ರ ಸ್ಫುಟವಾದಭ್ಯಾಸಾದೇರ್ಲಕ್ಷಣಮಾಹ ।
 ಉಪಸಂಹಾರೇತ್ಯಾದಿನಾ । ಅಸಕ್ತು ಅನೇಕವಾರಂ ಯಥಾ ಅಹೋ ದರ್ಶನೀಯಾ ಅಹೋ ದರ್ಶನೀಯೇತ್ಯಾದಿ ।

ನನು 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' 'ಓಡೋ ಯಜತಿ' ತನುನಪಾತಂ ಯಜತಿ ಬರ್ಹಿರ್ಯಜತಿ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ ಯಜತಿ ಇತಿ ಭಿನ್ನಪ್ರಕಾರಯುತೇ ಅಭ್ಯಾಸೇ ಇದಂ ಲಕ್ಷಣಮಭ್ಯಾಸಮ್ । ನ ಚ ತತ್ರಾಪಿ ಯಜತ್ಯಂಶೋ ಉಪಸಂಹಾರೋಸ್ತಾತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಘಟೋಸ್ತಿ ಪಟೋಸ್ತಿ ಇತ್ಯತ್ರಾತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಃ । ತತ್ರಾಪ್ಯಸ್ತಿತ್ವಾಂಶೋ ಉಪಸಂಹಾರೋಕ್ತಿಸತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್ ಸತ್ಯಮ್ । ಅಭ್ಯಾಸೋ ದ್ವಿವಿಧಃ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಃ ಕರ್ಮಭೇದಪ್ರಯೋಜಕಃ । ತತ್ರಾಘಃ ಉಪಸಂಹಾರಾಸಕ್ತುಕ್ತಿ-
 ರೂಪಃ । ಅಪರಸ್ವಸಕ್ತುಕ್ತಿಮಾತ್ರರೂಪಃ । ಇದಾನಿಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾನ್ತೇತ್ರಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರिति ॥
 ಪ್ರಮಾಣಾಂತರೇಣಾಸಿಂಧುತೇತಿ ॥ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರೇಣಾಗ್ರಾಹ್ಯತೇತ್ಯರ್ಥಃ ಯಥೇಶ್ವರಸಾರ್ವಜ್ಞಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದಿ ।

ನನ್ವೇತದನುಪಪತ್ತಮ್ । ಓಷ್ವರಸಾರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯೇನ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನೇನ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತವೇ
 ಮಾನಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತವಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಗತಿಕಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣಿತಿ ಪೂರ್ಣಾತ್ । ತಥಾಚ
 ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧಿನಾ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ । ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ
 ಸ್ವಂ ಶಬ್ದಸ್ತೇನ ಬೋಧನೀಯೋ ಯಃ ಪುರುಷಸ್ತದ್ಭೂತಂ ಯದಜ್ಞಾನಾದಿ ತದ್ವಿರೋಧಿನಾ ಸ್ವಂ ಶಬ್ದಸ್ತದನುಪಜೀವಿ-
 ಮಾನಾಂತರೇಣಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಅತ್ರ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣೇತ್ಯನೇನೋಕ್ತಚೋದ್ವನಿರಾಸಃ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯ-
 ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಯೋಃ ಶಬ್ದೋಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಅತ್ರ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ-
 ಮಾನಾಂತರೇಣೇತ್ಯನೇನೋಕ್ತಚೋದ್ವನಿರಾಸಃ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಯೋಃ ಶಬ್ದೋಪಜೀವಿತ್ವಾತ್ । ತಾವನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ
 ಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಅಸಂಭವಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾದಿರೂಪವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ಶಬ್ದಾನುಪಜೀವಿಶ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅತಃ
 ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷ ಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧೇನೇತಿ । ಓಷ್ವರಸ್ಯ ವೇದಬೋಧನೀಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ ವೇದಬೋಧನೀಯಾ-
 ಸ್ಮದಾದಿಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿಕಂ ಪ್ರತೀಶ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವಿರೋಧಿತ್ವಾಸಂಭವಾತ್ ಅಸಂಭವಪರಿಹಾರಃ ಟೀಕಾನುಸಾರೇಣ
 ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಅಗ್ನಿಹಿಮಮ್ಯ ಭೇಷಜಮಿತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯೇಽತಿ-
 ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ತತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧಿನಾ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿನಾ ಸ್ಪರ್ಶಾನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ
 ವಹ್ಯದೌಷ್ಣಸ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತವಾತ್ । ಅತೋ ಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯೇತಿ । ಔಷ್ಣಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪ್ರಾಪ್ತವೇಪಿ ತದ್ಗ್ರಹಣಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ
 ತದಾಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಭಾವಾನ್ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರिति ।

फलवत्वमिति । फलप्रतिपादकत्वमित्यर्थः । यथाऽमृतो वाव सोमपोऽभवतीत्यादिरर्थवाद इत्यभियुक्तप्रयोगो वा विधिशेषत्वं वाऽर्थवाद इति तल्लक्षणस्य स्फुटत्वात् तद्विशेषानेवाह ॥
स्तुतिरिति ॥ 'वायुवै क्षेपिष्ठा देवते' इत्यादिस्तुतिः प्लवा ह्येते अहदा यज्ञरूपा इत्यादि निन्दा ।
 कर्तृनामनिर्देश पूर्वकमितिहासः । परकृतिः यथा जनको वैदेह आसां चक्रेत्यादि । सामान्यतः
 कथाकथनं पुराकल्पः । यथात्र य उद्गीथे कुशलाबभूवुरित्यादि ।

युक्तिरिति ॥ पूर्णत्वापूर्णत्वाभ्यां जीवेशभेदप्रतिपादकम् । भिन्नोऽचिन्त्यः परमो जीवसङ्घात्
 पूर्णः परो जीव सङ्घोह्य पूर्ण इत्यादि ।

उपक्रमोपसंहाराविति भाष्ये प्रत्येकविवक्षया द्वाविव समुदायविवक्षया तदैकरूप्यमपि
 विवक्षितम् । तट्टीकायां तदनुक्तिश्च कण्ठतोऽनुक्तत्वादिति ध्येयम् । ननुपक्रमादीनामुपपत्तेः सकाशात्
 पृथगुक्तिरयुक्ता । इदं वाक्यमेतत्परम् अबाधे सत्येतदुपक्रमवत्त्वादित्यादिरूपेण तेषामपि
 महावाक्यतात्पर्ये उपपत्तिरूपत्वादित्यत आह ॥ **उपक्रमादीनामिति ॥** सन्यासिनां ब्राह्मणत्वेपि
 ब्राह्मणे अविद्यमानदण्डमुण्डत्वादिविशेषवत्त्वाद्यथा पृथगुक्तिः तथोपक्रमादीनां तात्पर्यनिर्णये
 उपपत्तिर्वेपि अवांतरवाक्यार्थरूपस्वार्थे आगमरूपत्वम् । उपपत्तेश्च अयं तात्पर्यविषय
 उपपन्नत्वादिति तात्पर्यनिर्णय इव ईश्वरोभिन्नः पूर्णत्वादित्यादि स्वार्थेऽप्युपपत्त्यातिरूपत्वम् अतो
 विशेषादुपपत्तेः सकाशादुपक्रमादेः पृथगुक्तिरित्यर्थः । उदाहृतवाक्ये उपक्रमस्य प्राथम्यश्रवणादन्वय
 उपपत्त्यादिलिङ्गमिति कथमुक्तमित्यत आह । **उपक्रमादीनामिति ॥** अत्रानुव्याख्यानसंमति-
 माह ॥ **उपक्रमेति ॥** उत्तरोत्तरप्राबल्यमुपपादयति । **उपसंहारस्येत्यादिना ॥** व्याख्यान-
 रूपत्वेनेति ॥ तत्सत्यमित्युपक्रमे श्रुतसत्यशब्दव्याख्यानं सदिति प्राणः अतीत्यन्नं
 यदित्यासवादित्य इत्युपसंहारेण क्रियते । अन्यथा प्रथमप्राप्तोपक्रमेणैवार्थ बोधे
 प्रयोजनान्तराभावेनोपसंहारस्य वैयर्थ्यं स्यादिति भावः ॥ **उपक्रमाप्रामाण्येति ॥** निश्चित-
 प्रामाण्यव्याख्यानानुसारेण निश्चेतव्यप्रामाण्यव्याख्येयबाधस्य न्याय्यत्वादिति भावः ॥
प्राबल्यादिति ॥ सत्यशब्दादन्यप्राप्तिनिषेधकोदाहृतस्थल एव दृष्टत्वादिति भावः । बहुक्तेः
प्राबल्यादिति ॥ बहुबाधस्यान्याय्यत्वादिति भावः ॥ **प्राबल्यमिति ॥** यथा "तस्यैव एव
 शरीर आत्मे"ति शारीरशब्दबलाज्जीवप्रापकोपसंहारापेक्षयाऽ "सदू ब्रह्मेति वेद चेदस्ति ब्रह्मेति
 चेद्वेदेति" ब्रह्मशब्दाभ्यासस्य प्राबल्यम् । अत्रोपक्रमात्प्राबल्यकथनं वस्तुस्थितिप्रदर्शनार्थं
 नत्वावश्यकम् । उपसंहारादिक्येनैवोपक्रमाधिक्य सिद्धेः । उपसंहाराधिक्यस्यैवोपपादनाच्च ।
 एव मग्रेपि ॥ मुख्यस्येति ॥ प्राचुर्येणाप्राप्तस्येत्यर्थः । असकृदावृत्तस्यापि सम्भवदनेकार्थस्य

ಸ್ವಾರಸಿಕಪ್ರಾಮಾಠ್ಯತ್ಯಾಗೇನಾವೈಯ್ಯರ್ಥ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಠ್ಯತಾಃ : ಆವಶ್ಯಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥ **ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ** ॥
 ಯಥಾ “ಜೀವಾಽದ್ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಜೀವೇ ತಿष्ठಂ ತ್ಯಚಂಚಲಾಃ । ಜೀವೇ ತು ಲಯಮಿच्छಂತಿ” ಇತಿ
 ಜೀವಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸಾಪೇಕ್ಷಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಂ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ಭೂತಕರ್ತೃಜೀವಂ ವಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣೇನಾಪೂರ್ವತಾಃ : ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ ॥
ಉದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ॥ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ನಿಷ್ಫಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತೇಪಿ ಸಫಲೇ
 ತಾತ್ಪರ್ಯದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥ **ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ** ॥ ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನಾಪೂರ್ವತಾಯುಕ್ತಾದಪ್ಯ
 ಸತಃ ಸದಜಾಯತೇತಿ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಾನುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಮೋಕ್ಷರೂಪಫಲವತಃ ಸದೇವಸಾಮ್ಯೇತಿ
 ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ ॥ **ಫಲಮಾತ್ರಾದಿತಿ** ॥ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಕಥನಶून್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ॥ **ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ** ॥
 ಯಥಾಮೃತೋ ವಾವೇತಿ ಫಲವಾಕ್ಯಾತ್ಕಾಮ್ಯಕರಣೇ ಅನಿಷ್ಠಕಥನಸ್ಯ ಪ್ಲವಾ ಹ್ಯೇತೇ ಅದೃಢಾ ಯಜ್ಞರೂಪಾ ಇತಿ
 ನಿಂದಾರೂಪಾರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ ॥ **ಸರ್ವಮೂಲತ್ವೇನೆತಿ** ॥ ಉತ್ತರೀತ್ಯೋಪಕ್ರಮಾದೇರ್ಪ್ಯುಪಪತ್ತಿಕರೂಪೇ
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥ **ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ** ॥ ಯಥಾ ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರ-
 ಮಿತ್ಯಾದೃಶಾರ್ಥವಾದೋಪೇತಾದಪ್ಯಭೇದವಾಕ್ಯಾಽದ್ವಿರೋಧಿಚಿಂತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೋಪಪತ್ತಿಕಭೇದಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ ।
 ಲಿಂಗಮಿತ್ಯೇಕವಚನಂ ಘಟಯಂಶ್ಚತುರ್ಥಪಾದಾರ್ಥಮಾಹ ॥ **ಏತದಿತಿ** ॥ ಯದರ್ಥಮುತರೋತ್ತರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯನಿರೂಪಣಂ ತದಾಹ ।
 ವಿರೋಧಇತ್ಯಾದಿನಾ ಬಾಧಇತ್ಯಂತೇನ । ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷ್ಟವನ್ಯೋನ್ಯ ವಿರೋಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏತದುದಾಹರಣಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮೇವ
 ಧ್ಯೇಯಮ್ ।

ಸಾಮ್ಯ ಇತಿ ॥ ಉಪಕ್ರಮಾದಿದ್ವಯಸ್ಯೋಪಸंहಾರದ್ವಯಸ್ಯ ವಾ ಸಮಸ್ಯ ವಿರೋಧೇ ನಿರವಕಾಶೇನ ಸಾವಕಾಶಂ
 ಬಾಧ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಥಾ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಣೋರುಪಕ್ರಮೇಪಿ ಶ್ರುತಾಲಿಂಗಾದಿನಾ
 ನಿರವಕಾಶಬ್ರಹ್ಮೋಪಕ್ರಮೇನ ಪ್ರಾಣೋಪಕ್ರಮಬಾಧಃ ॥ ಸ್ವಭಾವೇತಿ ॥ ಉಪಕ್ರಮಾದಾವುತ್ಪತ್ತವಂ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಾಬಲ್ಯ-
 ನಿಯಾಮಕಮ್ ॥ ಬಾಧೋ ಭವತೀತಿ ॥ ಯಥಾಽದಿತೇರದಿತೀತ್ವಮಿತಿ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲೋಪಸंहಾರಾದಿತಿಪ್ರತೀತಾವಪಿ
 ನೈವೇಹ ಕಿಂಚಿತ್ಸೇತಿ ನಿರವಕಾಶೋಪಕ್ರಮೇನ ಸಾವಕಾಶೋಪಸंहಾರಸ್ಯ ಬಾಧಃ । ಏಕೇನ ನಿರವಕಾಶೇನ ಅನೇಕೇಷಾಂ
 ಸಾವಕಾಶಾನಾಂ ಬಾಧ ಇತಿ । ಯಥಾ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಥ ಸಂಪತ್ತಸ್ಯತ ಇತ್ಯಭೇದಪ್ರಾಪಕಾಣಾಂ
 ಕ್ರಮೇಣೋಪಕ್ರಮೋಪಸंहಾರಫಲಾನಾಂ ಶಾಕುನಿಸೂತ್ರ ದೃಶಾಂತೋಪಪಾದಕ ಭೇದೋಪಪತ್ತಾ ಬಾಧಃ ।

ನನು ಬಾಧೇ ಸತ್ಯರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವಮ್ । ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ದುರ್ಬಲತ್ವಮಪೀದಮೇ । ಅರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವಾಭಾವೋ
 ನಿರವಕಾಶತ್ವಮ್ । ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಪೀದಮೇವಾತೋ ಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ಬಾಧಕತ್ವೇ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ಪ್ರಯೋಜಕ-
 ಮಿತ್ಯೇವ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನ ತುಭಯೋರುಭಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮಿತಿ ಶಾಙ್ಕತೇ ॥ **ನನ್ವಿತಿ** ॥ ನಿರ್ಣಯಃ ।
 ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕವ್ಯವಸ್ಥಾ । ಅನ್ಯಥಾ ದ್ವಯೋರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವೇ ॥ **ವಾಕ್ಯೇತಿ** ॥ ಉಪಕ್ರಮಾದ್ವಾನ್ತರ-
 ವಾಕ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವಸಾಮ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃತ್ವಾಪಾರ-
 ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯಾಹ ॥ **ಮೈವಮಿತಿ** ॥ ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಮಿತಿ ॥ ಬಲಾಽಲ್ಪಕ್ಷಣಾದಿ-

ನಾರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ರಾ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯर्थಃ । ಇದಂ ದುರ್ಬಲತ್ವಂ ನಾಮ ಯಥೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಬಲಭೇದಗ್ರಾಹಿಸಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇನ ತತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದೇಃ ಸಾದೃಶ್ಯೇ ಲಕ್ಷಣಾ । ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತು-
ಪ್ರಯಾಸಮನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯಥಾನಿರವಕಾಶಾಪರೋವೀಯಸ್ವಾದಿಲಿಂಗವಿರೋಧೇನಾಕಾಶಶ್ರುತೋಸಮಂತಾತ್ಕಾಶತ ಇತ್ಯಾಕಾಶ
ಇತಿ ಯೋಗೇನ ವಿಷ್ಣುಪುರತ್ವಮ್ । ಸಾವಕಾಶತವದುರ್ಬಲತ್ವಯೋರಭೇದೇ ತದ್ವಿರುದ್ಧನಿರವಕಾಶತವಪ್ರಾಬಲ್ಯೋರಭೇದಃ ಸ್ಫುಟ
ಏವೇತಿ ನೋಕ್ತಃ ।

ನನುಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ಸಮಾನಾಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಲಿಂಗತ್ವೇ ಕಥಮುಕ್ತರತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ ನಿರ್ಣಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ ||
ಅತ್ರೇತಿ || ಉಪಪತ್ಯಾದೀತಿ || ಭಾಷ್ಯೇ ಆದಿಪದಾರ್ಥತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ ವಾಮನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಫುಟಿ-
ಭವಿಷ್ಯತಿತಿ ಭಾವಃ । ತದ್ವೈಪುಕ್ರಮಾದಿಭಿರೇವ ರೂಪಾದಿನಿರ್ಣಯೋಸ್ತಿತ್ವತ್ಯತ ಆಹ || ತೈಶ್ಚೇತಿ || ಕರ್ಮವಿಧಾತ್ರಿ
ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತೇತ್ಯಾದಿಕಾ । ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ವಿಧೇಯತ್ವಾಭಾವಾದಾಹ || ಮಾಂಪ್ರತ್ಯೇವೇತಿ ||
ಮತ್ಪ್ರೀತೃತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಕರ್ಮಾದಿ ವಿಧತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇಂದ್ರಾದಿವಿಧಾತ್ರಿ । ಇಂದ್ರಶ್ರೇಷ್ಠಾನೀತ್ಯಾದಿಕಾ । ಮಾಮಭಿಧತೇ
ಪರಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ । ವಿವಿಧರೂಪತ್ವೇನ ವಾಸುದೇವಾದಿರೂಪತ್ವೇನ ಕಲ್ಪ್ಯಃ ಜ್ಞೇಯಃ । ಅಗ್ರಿಯತ್ವಾದಪೂಜಾ ಇತಿ
ಮದಪ್ರೀತಿಸಾಧನತ್ವಾದೇವ ಸುರಾಪಾನಾದಿಕಂ ನಿಷಿದ್ಧತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಃ ಇತ್ಯತ್ರೇತಿ ಶಬ್ದಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇತಿ || ಏವಂ
ಭೂತಾಯಾ ಇತಿ || ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮಿತಿ || ಅನೇನಾಸ್ಯಾ ಹೃದಯಮಿತ್ಯನಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಮಾಂ ವಿಧತ ಇತ್ಯಾದಿ
ಯೋಜ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ || ಉಪಲಕ್ಷಿತಾನಂತೇತಿ || ಅಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕರಣೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪದವಾಚ್ಯಾನಂತವೇದಾದಿ-
ಸದಾಗಮಾನಾಂ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ತದಿತ್ತರಾನ್ಮಾದಿಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ ||೪||

ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭವು ಉಪಕ್ರಮವೆಂದು, ಪ್ರಕರಣದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗವು
ಉಪಸಂಹಾರವೆಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಅಭ್ಯಾಸವೇ
ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು "ವಿಕಪ್ರಕಾರ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
"ಅಸಕ್ತೃತ" ಎಂದರೆ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಉದಾಹರಣೆ "ಅಹೋ ದರ್ಶನೀಯಾ
ಅಹೋ ದರ್ಶನೀಯಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳು.

ಅಕ್ಷೇಪ - "ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ, ಇದೋ ಯಜತಿ, ತನೂನಪಾತಂ ಯಜತಿ, ಬರ್ಹಿ-
ಯಜತಿ, ಪ್ಲಾಹಾಕಾರಂ ಯಜತಿ" ಎಂಬ ಭಿನ್ನಪ್ರಕಾರದಿಂದಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ
ಅವ್ಯಾಜ್ಯ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆಯು ಅಭ್ಯಾಸದ ಲಕ್ಷಣ.
ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆ ಇದ್ದರೂ ಪ್ರಕಾರವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ 'ಯಜತಿ'
'ಎಂಬಂಶದಲ್ಲಿ ವಿಕಪ್ರಕಾರತೆ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಜ್ಯಗೆ ಅವಶಾಂತವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ "ಘಟೋಽಸ್ಯ ಪಟೋಽಸ್ಯ" ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಜ್ಯ
ದೋಷ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ವಿಕೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ "ಅಸ್ಯ" ಎಂಬಂಶವು
ವಿಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಹೌದು, "ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕ" ಮತ್ತು "ಕರ್ಮಭೇದಪ್ರಯೋಜಕ" ಎಂದು ಅಭ್ಯಾಸವು ಎರಡುವಿಧವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕವು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅನೇಕಬಾರು ಹೇಳುವಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಕರ್ಮಭೇದಪ್ರಯೋಜಕವು ಅನೇಕಬಾರು ಹೇಳುವಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಕೇವಲ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕವು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು "ಪ್ರಮಾಣಾಂತರೇಣಾಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಎನೆಂದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಲು ಅಶಕ್ತವೆಂದು. ಉದಾಹರಣೆ ಈಶ್ವರನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು.

ಆಕ್ಷೇಪ- ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವು ಸ್ವತೀವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ ?

ಸಮಾಧಾನ - ಪ್ರಮಾಣಾಲಕ್ಷಣದ ಟೀಕಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಪರಿಷ್ಕಾರ ಹೀಗಿದೆ 'ಸ್ವಭೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿ ವಿರೋಧಿನಾ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣ ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್' ಎಂದು. ಇದರ ಅರ್ಥ 'ಸ್ವಂ' ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯ. ವಕ್ತೃವಿನಿಂದ ಬೋಧನೀಯರಾದ ಪುರುಷರೆಂದರೆ ನಮ್ಮಂತಹ ಪುರುಷರು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ ಸಂಶಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದದ್ದು (ನಿವರ್ತಕವಾದದ್ದು) ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳು. ಆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳು ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ ಎಂದರೆ ವೇದವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರದಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ ಆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೇದವು ಹೇಳಬಾರದು. ವೇದವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ವತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೇದ ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದರ್ಥ. ಅವಾಗ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಕ್ಷೇಪ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ಸ್ವತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಈಶ್ವರನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ವೇದ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವೇದೋಪಜೀವ್ಯಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ವೇದೋಪಜೀವ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸ್ವೋಪಜೀವ್ಯವಾದ ಸ್ವತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಗಮ್ಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನುಮಾನವಂತೂ ವೇದೋಪಜೀವ್ಯವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ವೇದೋಪಜೀವ್ಯವಾದ ಅನುಮಾನ ಹೇಳುವ ಈಶ್ವರನ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವೇದ ಹೇಳಿದರೂ ವೇದದ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

'ಸ್ವಭೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿ ವಿರೋಧಿನಾ' - ವೇದಬೋಧಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಈಶ್ವರನು ವೇದವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ತಿಳಿಯುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರವೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವೇದ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ವೇದದಲ್ಲಿ ಬಂತು. ಆಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಪೂರ್ವತ್ವದಲಕ್ಷಣ ವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧಿನಾ 'ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ವೇದಬೋಧನೀಯವಾದ ಪುರುಷರ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಈಶ್ವರನ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ವೇದಬೋಧನೀಯ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದದ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ 'ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ 'ಅಗ್ನಿಹವಿಸ್ಯ ಭೇಷಜಂ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಸ್ವಬೋಧನೀಯ ಪುರುಷಗತ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಯಾದ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಔಷ್ಣ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಔಷ್ಣ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಆಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವದ ಅಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. "ಫಲವತ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಫಲಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವ ವೆಂದರ್ಥ.

"ಅಮೃತೋ ವಾವ ಸೋಮಪೋಽಭವತಿ" ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅರ್ಥವಾದವೆನಿಸಿವೆ. 'ಅಭಿಯುಕ್ತವ್ರಯೋಗಃ' ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾ 'ವಿಧಿಶೇಷತ್ವ' ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾದದ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿವರಿಸದ ಅರ್ಥವಾದದ ಬಗೆಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಸ್ತುತಿ: 'ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ವಾಯುರ್ವೈ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ ದೇವತಾ" ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಪರಕೃತಿವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ "ಯಥಾ ಜನಕೋ ವೈರೇಕ ಆಸಾಂಚಕ್ರೇ".

ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಥಾವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪುರಾಣ. ಉದಾ: "ಅತ್ರ ಯ ಉದ್ಗಿರ್ಥೇ ಕುಶಲಾ ಬಭೂವು:" ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು.

"ಯುಕ್ತಿ" ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣತ್ವ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ಣತ್ವಗಳಿಂದ ಜೀವೇಶಭೇದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದು. ಉದಾ: ಭಿನ್ನೋಽಚಿಂತ್ಯಃ ಪರಮೋ ಜೀವಸಂಘಾತಾ ಪೂರ್ಣಃ ಪರೋ ಜೀವ ಸಂಘೋಹ್ಯಪೂರ್ಣಃ 'ಎಂಬುದು.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ "ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೌ" ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಮುದಾಯವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಏಕರೂಪವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕಂಠತಃ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಕ್ಷೇಪ: ಉಪಕ್ರಮವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉಪಪತ್ತಿಯ ದಸೆಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ "ಇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಏತತ್ ಪರಂ ಅಪಾರ್ಥೇ ಸತಿ ಏತತ್ ಉಪಕ್ರಮವತ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ಉಪಪತ್ತಿ ರೂಪವೇ ಆಗಿವೆಯಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ "ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ಇರುವ ದಂಡ, ಮುಂಡನಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇವೋ, ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವಂತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಗಮ ರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾಗಿದೆ. ಉಪಪತ್ತಿಯು 'ಆಯಂ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯಃ ಉಪಪನ್ನತ್ವಾತ್' 'ಎಂಬುದಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕವಾಗುವಂತೆ "ಈಶ್ವರಃ ಭಿನ್ನಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಪಪತ್ತಿಗೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಬೃಹತ್‌ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ, ಆದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು "ಅನ್ವಯಃ ಉಪಪತ್ತಾದಿ ಲಿಂಗಂ" ಎಂದು ಉಪಪತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ?

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ "ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗನಾಂ" ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸಮೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು "ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ" ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವೇನ" ಎಂದರೆ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಕ್ರಮದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಉದಾಹರಣೆ "ತತ್ ಸತ್ಯಂ" ಎಂಬ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿರುವ "ಸತ್" ಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ "ಸದಿತಿ ಪ್ರಾಣಃ" ಎಂದು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದೇರೀತಿ "ಅತಿತ್ಯನ್ತಂ" ಎಂಬುದನ್ನು "ಯದಿತ್ಯಾಸವಾದಿತ್ಯಃ" ಎಂಬ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಖ್ಯೇಯಭಾವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪಕ್ರಮದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಉಪಸಂಹಾರದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವು ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ವಿರೋಧ ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವೇ ಆಗಿದೆ.

"ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ" ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. "ತಸ್ಯೈಷ ವಿವ ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ" ಎಂಬ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಾರೀರಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಎಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ "ಅಸದ್ ಬಹ್ಮತಿ ವೇದ ಚೇದಸ್ಮಿ ಬ್ರಹ್ಮತಿ ಚೇದ್ವೇದ" ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಲೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ

ಅಧಿಕೃತ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯೂ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

"ಮುಖ್ಯಸ್ಥ" ಎಂದರೆ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಬಹಳ ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕಾರ್ಥವು ಕೂಡಿದರೂ ಸ್ವರಸವಲ್ಲದ ಅರ್ಥ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ, ಅದನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವಾದ ಜೀವನನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಅಪೂರ್ವ' ಮತ್ತೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. "ಜೀವಾದ" ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಜೀವೇ ತಿಷ್ಠಂತ್ಯಚಂಚಲಾ ಜೀವೇ ತು ಲಯಮಿಂಚ್ಯಂತಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವತತ್ವವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.

"ಉದ್ದೇಶ್ಯತಾತ್" ಎಂದರೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿದ್ದರೂ ನಿಷ್ಫಲವಾದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ ಸಫಲವಾದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ವಿಷಯವಾಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ.

"ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಫಲವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ. ಉದಾಹರಣೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ತಿಕ್ರಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ "ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ" ಎಂಬ ಅಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅನುಕ್ರಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ "ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಿಯು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಫಲವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

"ಫಲಮಾತ್ರಾತ್" ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಎಂದರ್ಥ. "ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ನಿಂದಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರಬಲ ಎಂದರ್ಥ. ಉದಾಹರಣೆ "ಅಮೃತೋ ವಾ" ಎಂದು ಕಾಮ್ಯಫಲವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ "ಪನ್ನಾ ಹೈತೇ" ಅದೃಢಾ ಯಜ್ಞರೂಪಾಃ" ಎಂಬ ನಿಂದಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರಬಲ.

"ಸರ್ವಮೂಲತ್ವೇನ" ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಭಾವ.

"ಪಾಬಲ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಬಲ. ಉದಾಹರಣೆ- "ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಂ" ಎಂದು ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ "ಅಭಿನ್ನೋ ಆಚಂತ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಬಲ. ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಬಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು "ವಿರೋಧ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ "ಐದ" ಎನ್ನುವ ತನಕ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿರೋಧ ಎಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

“ಸಾಮ್ಯ” ಎಂದರೆ ಸಮಬಲವಾದ ಎರಡು ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಮಬಲವಾದ ಎರಡು ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ ನಿರವಕಾಶವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾಕ್ಯವು ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥ. ಉದಾಹರಣೆ- ‘ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಣೋಪಕ್ರಮವು ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಸ್ವಭಾವ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನವು ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬುದೇ ನಿಯಾಮಕವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಬಾಧೋ ಭವತಿ’ ಎಂದರೆ “ಅದಿತೇರದಿತಿತ್ವಂ” ಎಂದು ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ ಉಪ-ಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದಿತಿಯ ಪ್ರತಿತಿ ಬಂದರೂ “ನೈವೇಹ ಕಿಂಚನ” ಎಂಬ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಾವಕಾಶ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ನಿರವಕಾಶವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅನೇಕ ಸಾವಕಾಶವಾಕ್ಯಗಳು ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆ- “ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ” “ತತ್ತ್ವಮಸಿ” “ಅಥ ಸಂಪತ್ತ್ಯತೇ” ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರ, ಫಲಗಳು ಶಕುನಿಸೂತ್ರದ್ವ್ಯಾಂತೋಪಪದಾಕವಾದ ಭೇದಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ಸಾವಕಾಶ ಎಂದರೆ ಅರ್ಥಾಂತರಪರವಾದದ್ದು, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಿರವಕಾಶ ಎಂದರೆ ಆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಪ್ರಬಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಬಾಧ್ಯವಾಗುವ ಸಾವಕಾಶವು, ಬಾಧಕವಾದ ನಿರವಕಾಶವೇ ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸಾವಕಾಶ ನಿರವಕಾಶ ಎರಡನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಜಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ನನು ಸಾವಕಾಶ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ನಿರ್ಣಯ” ಪದಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಂದರ್ಥ. “ಅನ್ಯಥಾ” ಎಂದರೆ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ನಿರವಕಾಶವಾದರೆ ಎಂದರ್ಥ.

“ವಾಕ್ಯ” ಎಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಆವಾಂತರವಾಕ್ಯವೆಂದರ್ಥ. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎರಡುರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ಸಾವಕಾಶ ನಿರವಕಾಶಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥದಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದರೂ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ “ಮೃವಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

“ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಂ” ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವರು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದರ್ಥ.

‘ತತ್ತ್ವಮಸಿ’ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗಿವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಭೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ಅಭೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಸಾದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕು.

ಇದೇ ರೀತಿ ಸಾವಕಾಶವಾಕ್ಯವು ಬಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಆಕಾಶಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವರ ಪ್ರಯಾಸವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡದೆ, ನಿರವಕಾಶವಾದ “ಪರೋವರಿಯಾನಾ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಧರ್ಮಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಮತ್ತು ಯೋಗದಿಂದ (ಆ ಸಮತಾಂತ ಕಾಶತೇ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವರವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ದುರ್ಬಲ ಮತ್ತು ಸಾವಕಾಶವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಬಲ ಮತ್ತು ನಿರವಕಾಶವಾಕ್ಯಗಳಿಗಿರುವ ಭೇದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ವಿಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ, ಮುಂದೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ 'ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ 'ಆತ್ಮ 'ಎಂಬ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಉಪಪತ್ಯಾದಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿ ಪದದಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಾಮನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲದೆ ' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ತೃತ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

"ಕರ್ಮವಿಧಾತ್ರಿ" ಎಂದರೆ "ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾಮುಖ್ಯಾತಃ" ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷ್ಣುವರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ, "ಮಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇದ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಲುಮಾಗಿಯೇ ಈ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳು ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ. "ಮಾಮುಖ್ಯಾಧಾತ್ರಿ" ಎಂದರೆ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. "ವಿವಿಧ-ರೂಪತ್ವೇನ" ಎಂದರೆ ವಾಸುದೇವನೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

"ಕಲ್ಯಾಣ" ಎಂದರೆ ಜ್ಞೇಯ ಎಂದರ್ಥ. "ಆಪ್ರಿಯತ್ವಾದಿಪೋಷ್ಯಃ" ಎಂದರೆ ಸುಖ-ವಾನಾದಿಗಳು ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಸಾಧಕವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಭಾಗವತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ "ಇತ್ಯಸ್ಯಾಃ" ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿರುವ "ಇತಿ" ಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು "ವಿವಂ ಭೂತಾಯಾಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ "ಅಸ್ಯಾಃ" "ಹೃದಯಂ" ಎಂಬೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ "ಮಾಂ ವಿಧತ್ಯೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

"ಉಪಲಕ್ಷಿತಾನಂತ" ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ 'ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ ಆನಂತವಾದ ವೇದಾದಿಸದಾಗಮಗಳು ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು, ಮತ್ತು ಆನಂತವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಪದಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು

॥ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಭಿನ್ನಅಶ್ವಿನೀಹಯಗ್ರೀವಾತ್ಮಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

ಭಾಗ - ೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶ, ಗುರುರಾಜೀಯ,
ಭಾಟ್ಟಸಂಗ್ರಹ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ, ವಿವರಣ,
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ, ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಸಾರ

ಸಂಗತಿ, ಫಲ, ವಿಷಯ, ಸಂಶಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಏಕೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ ಶಿವಾದಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಆಗಮಗಳು ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದೋಷವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಗಳೂ ಕೂಡ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ನೀವು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದ ದಸಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶೈವಾಗಮದ ದಸಯಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ಎಂದು ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಿರತಾಗುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು ಯಾವುವು?

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ, ಹೇಗೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಪತ್ತಿಗ್ರಹೇಷ್ಯಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದಾನ ಕೊಡುವವನು ಆ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಯಾರಿಗೆ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರಗಳೆರಡೂ ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಭಾಗಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ. ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಶಾಂತರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು ಅಲ್ಲ.

ಇನ್ನು 'ಅಭ್ಯಾಸ' ಎಂಬುದೂ ಕೂಡ ನಿಶ್ಚಾಯಕವಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳಿದರೆ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ 'ಪುನರುಕ್ತಿಯು'

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದು ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಪೂರ್ವತಾ' ಎಂಬುದೂ ಕೂಡ. ಶ್ರುತಿಮೂಲಸ್ತುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕೆಲವೊಂದು ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಫಲವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಇರುವ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ 'ಫಲ' ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗ ಎಂದು ಒಬ್ಬರೇ, ಆ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅರ್ಥವಾದವೂ' ಕೂಡ. 'ಉಪಪತ್ತಿ'ಯನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕವೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ 'ಅನವೇಶ್ಯತ್ವ' ರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವುಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. ಸರ್ವಜ್ಞರು ರಚಿಸಿದ ಆಗಮಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬಹುದು.

ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ

ಹಿಂದೆ ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದಾಗ ಶಿವನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತು. ಈಗ ನೇರವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಲಾಭಾಧಿತಪ್ರತೀತಿಯೇ ಸಾಕು. ಶೈವಾಗಮಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸ್ವಪ್ನಾ ತರ್ಕೇಣ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲೂ ಕೂಡ ಸಮರ್ಥಗಳಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ನಾವೂ ಕೂಡ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆಗ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಜಗತ್ಕಾರಣರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾದಾಗ ಶಿವನ ಜೊತೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರೆ, ಅಸಿದ್ಧಿ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ವೈಭಾರದೋಷವಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಅವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಂತಹವುಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂಬುದು

ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಾವು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಉಪದೇಶದಿಂದ. ಅಥವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೇವೆನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ. ಯಾವುದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಲ್ಲದ ಗ್ರಂಥ, ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸದ ಮೃತನಾದವನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬೇರೇನೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಅದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಕಾರಣಗಳು ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು - ಶಬ್ದದಿಂದ (ವೇದದಿಂದ) ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು (ವೇದವನ್ನು) ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಶಬ್ದವು ಹೊರಟಿದೆ. ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತವಾದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಂತವಾದ ಗಹನಾರ್ಥವುಳ್ಳಂತಹ ವೇದವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಮರ್ಥನೆ

ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಇದ್ದಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಿತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಹೊರಟಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಯಾವುದು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ ಯಾವುದು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಂದನ್ನು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗಬಹುದು.

ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ ಸಮಾಖ್ಯಾಗಳು ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಮುಖ್ಯ, ಅಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳು ಆಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಂದು ಕಡೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳು ಇದ್ದು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದರಿಂದಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಆಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ಸಮರ್ಪಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಹಾಗೆ ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

'ಅಭ್ಯಾಸ' ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಹೇಗೆ?

ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಕೆಲವೊಂದು ಲಿಂಗಗಳು ವಿಶೇಷ ಕಾರಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕಷ್ಟಾಧ್ಯವಾದಂತಹ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೋಧಕವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗಳು ಇದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಕೃತಿಯು ಇಂತಹ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವಿಕೆ ರೂಪವಾದ 'ಅಭ್ಯಾಸ'ವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಕೃತಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಪೌನರುಕ್ತ ದೋಷವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಪವಿಲ್ಲದೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿರುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಉಪಸಂಹಾರರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಥವಾ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನದನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೌನರುಕ್ತದೋಷ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಪ್ರಸಂಗ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವು ಮಿಂಡಿತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಂದರೆ ಏನು?

ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಸದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ, ಆದರೆ ನಾವು ಅಪೂರ್ವತಾವನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಅದೇನೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾರಿಗೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬೇಕು, ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದಂತಹ, ಮತ್ತು ಆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಹಿಂದಿನ ದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದವು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ವೈತಿಗಳು ಅಥವಾ ಅನುಮಾನವು ಹೇಳದರೂ ಕೂಡ ಅವುಗಳು ವೇದವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡೇ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ವೇದವು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಈಶ್ವರನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ಬೋಧಿಸುವ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ವೇದವು ತಿಳಿಸದರೂ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವೇದಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತಾ ಇಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥವಾದವೆಂದರೆ

ಅರ್ಥವಾದವೆಂದರೆ 'ಆಕ್ಷ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ, ದಾಳ ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಅರ್ಥಗಳು ಇವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ. ಒಂದು ವಿಷಯದ ಪ್ರಕಾಶ, ಅಥವಾ ನಿಂದನ, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಕಥೆ, ಬಹಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಕಥೆ. ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅರ್ಥವಾದ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅದು ಅರ್ಥವಾದ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಾಬಲವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮವು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯೊಳಗಿರುವುದರಿಂದ, ಉಪಸಂಹಾರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯೊಳಗೆ ಅರ್ಥ

ಮಾಡುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲ. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲೂ ವೇದದಲ್ಲೂ ಕಂಡಿರುವ ವಿಷಯ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಗಾಂ ಆನಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿ. ಬಲೀವರ್ಧಮಾನಯ ಎಂದು ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದು ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧವಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಮೊದಲಿನ ಗೊಂದಲ, ಗೋ ವಿಶೇಷವಾದ ಬಲೀವರ್ಧವೇ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವೇದದಲ್ಲೂ 'ವಾಸಃ ಪರಿಧತ್ತೇ', ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತು ಎಂದಿದ್ದರೂ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ "ಯತ್ ಕೌನುಂ" ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ವಾಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ 'ಕೌನುವಾಸ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶೈವಾಗಮವು ವಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಆ ವಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಅಂತಹ ವಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಶೈವಾಗಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಆಶೆ ಈಡೇರುವುದಿಲ್ಲ.

ನೀವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ 'ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣ'ದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮದ ಜೊತೆಗೆ 'ಅಭ್ಯಾಸ'ವೂ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಚ್ಛಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಮೈತ್ರಾಯಿನೇಶಾಪಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ.

ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಬಲ

ಒಂದು ಬಾರಿ ಹೇಳುವ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ಅಭ್ಯಾಸವು' ಪ್ರಬಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದರಿಂದ ಅನೇಕಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುವ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಕಾರರು ಮತ್ತು ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹರಿಸಲು ಕೆಲವು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ಇಬ್ಬರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪೂರ್ವತೆಯು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠ

ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳುವಂತಹ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವತಾವು ಪ್ರಬಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಾದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೊಡಿಸಲು ಬರುವಂತಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಹೇಳುವುದೇ ಸೂಕ್ತ. ಇದನ್ನು 'ಜೀವಾತ್ ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಏಕರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ, ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಗುಣವಾಕ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಪೂರ್ವತೆಗಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾದದ್ದು ಫಲ.

ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ವೈದಿಕಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊಸವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮಗೆ ಸಂಕೋಷವಾಗುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆಗಳು - ೧) 'ಶಾಗಗೆ ಎಂಟು ಹಲ್ಲುಗಳು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊಸವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣದಿಂದ ಯಾವ ಲಾಭವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ನಿಮ್ಮ ಮಗನು ಅತ್ಯಂತ ಮೇಧಾವೀ, ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠ, ಪರೋಪಕಾರಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬಹಳ ಸಂಕೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಕೇಳಿದರೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕೇಳಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ.

೨) 'ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶೂನ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯೇದಮಗ್ರೇ ಆಸೀತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಮಹಾಫಲವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

೩) ಅಂಗವಾದ ಸಮಿಧಾದಿಯಾಗಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಧ್ಯಾಗಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಸಮಿಧಾದಿಯಾಗಗಳು ಫಲವುಳ್ಳ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ.

೪) 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಧ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಧ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ.

೫) 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊಸಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದಾದರೂ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆ ಸೇರಿದಾಗ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ. ಫಲಕ್ಕೆಷ್ಟೇ ಬೆಲೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇರಲಿ ಬಿಡಲಿ ಫಲವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಆ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಜೊತೆಗೆ ಫಲವಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠ

ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಉದಾಹರಣೆ :- ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂದು ಕೆಲವೆಡೆ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು

ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಫಲವಾಕ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಸ್ತುತಿ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು 'ಉತ್ಕೃಷ್ಟತಃ ಏವಂಭಾವಾದಿತ್ಯಾಡುಲೋಮಿಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾಮ್ಯಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬಾರದು; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಫಲವು ಬಾಧಿಸಲಾರದು. ಅಂದರೆ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಫಲವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಫಲವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ 'ವಿಧಿವಾ ಸ್ಯಾದಪೂರ್ವತ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಮೂಲ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ

ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಉಪಪತ್ತಿಯು ಕೇವಲ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮಪಸಂಹಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಆರೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ -

'ವೃಥಗುಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಉಪಪತ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಭೇದಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಸೋಪಪತ್ತಿಕೌಶಿಕಶ್ರುತೇಃ' ಎಂದು ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಂತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಸಹಕಾರ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಾರಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನೇ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮೀಮಾಂಸಕರು ವಿಧಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಅರ್ಥವಾದವು ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳದೆ ಇರುತ್ತಾರೇನು?

ಈ ಎಲ್ಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಪ್ರಕೃತ ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯು ಪರಮಪ್ರಮಾಣ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಮೂಲವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಾದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳು ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಆದರೆ ವೇದದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಯುಕ್ತಿಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಇದರಿಂದ ಅನ್ವಿತವಾದ 'ಕೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಕೂಡ ತಪ್ಪು. ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಲದ ಭಯದಿಂದ; ಮೀಮಾಂಸಕರ ನಿಬಂಧನಗಂಭೀರವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇತುವಾಕ್ಯದ ಅನ್ವಯ ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕ್ಯದ ಸ್ಥಾನ ಮಾನ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪದ್ಧಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಿನದ್ದು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಕೃತಿಲಿಂಗಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನದ್ದು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪದ್ಧಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಒಂದು ಅಂಶ - ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕ್ಯರೂಪ್ಯ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣ ಲಕ್ಷಣ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯೂ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಿದ್ದರ ಸಾರ್ಥಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಲಿಂಗರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಅವಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಲಿಂಗರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರವಕಾಶಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅದ್ವಿತೀಯಸ್ಥಾನ

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪದ್ಧಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೊಳಗಿಲ್ಲವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವಿದೆ -

ದ್ವಿವಿಧಂ ಬಲವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಬಹುತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಭಾವತಃ |

ತಯೋಃ ಸ್ವಭಾವೋ ಬಲವಾನ್ ಉಪಜೀವ್ಯಾದಿಕಶ್ಚ ಸಃ ||

ಲಿಂಗಗಳು ಬಹುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠವೆನಿಸುತ್ತವೆ - (೧) ಬಾಹುಲ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ (೨) ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ (೩) ಉಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ (೪) ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೇ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಫಲವಾಕ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಸ್ತುತಿ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು 'ಉತ್ಪತ್ತಿಷ್ಠತಃ ವಿವಂಛಾವಾದಿತ್ಯಾಡುಲೋಮಿಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾಮ್ಯಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬಾರದು; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಫಲವು ಬಾಧಿಸಲಾರದು. ಅಂದರೆ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಫಲವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಫಲವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ 'ವಿಧಿರ್ವಾ ಸ್ಯಾದಪೂರ್ವತ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಮೂಲ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ

ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಉಪಪತ್ತಿಯು ಕೇವಲ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮವಸಂಹಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಆರೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ -

'ವೃಥಗುಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಉಪಪತ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಭೇದಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಸೋಪಪತ್ತಿಕಳಿತಶ್ರುತೇಃ' ಎಂದು ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಂತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಸಹಕಾರ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಾರಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನೇ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮೀಮಾಂಸಕರು ವಿಧಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಅರ್ಥವಾದವು ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಇರುತ್ತಾರೇನು?

ಈ ಎಲ್ಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಪ್ರಕೃತ ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯು ಪರಮಪ್ರಮಾಣ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಮೂಲವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಾದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳು ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಆದರೆ ವೇದದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಯುಕ್ತಿಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಇದರಿಂದ ಅನ್ವಿತವಾದ 'ಕೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಕೂಡ ತಪ್ಪು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಎಕೆಲ್ಲದ ಭಯದಿಂದ; ಮೀಮಾಂಸಕರ ನಿಬಂಧನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇತುವಾಕ್ಯದ ಅನ್ವಯ ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕೃದ ಸ್ಥಾನ ಮಾನ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಿನದ್ದು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನದ್ದು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಒಂದು ಅಂಶ - ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕರೂಪ್ಯ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣ ಲಕ್ಷಣ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯೂ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಿದ್ದರ ಸಾರ್ಥಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಲಿಂಗರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಅವಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಲಿಂಗರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರವಕಾಶಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅದ್ವಿತೀಯಸ್ಥಾನ

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಸಪ್ತವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಕೋಶವಿದೆ -

ದ್ವಿಧಿಧಂ ಬಲವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಬಹುತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಭಾವತಃ |

ತಯೋಃ ಸ್ವಭಾವೋ ಬಲವಾನ್ ಉಪಪೇದ್ಯಾದಿಕಶ್ಚ ಸಃ ||

ಲಿಂಗಗಳು ಬಹುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿಷ್ಕ ಎನಿಸುತ್ತವೆ - (೧) ಬಾಹುಲ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೨) ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೩) ಉಪಪೇದ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೪) ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೇ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಉಪಕ್ರಮವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಉಪಕ್ರಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಉಪಜೀವಕವು ಉಪಜೀವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಲಿಂಗವು ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ; ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವೇಕೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ನಿರವಕಾಶ-ಗಳಾಗದಿದ್ದಾಗ ಎರಡೂ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆವಾಗ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಿಗಾಂತ-ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಾನಮಾನ.

ಸೂತ್ರಾರೂಢಮೂಲಕ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವರ್ಣನೆ

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸೂತ್ರಾರೂಢ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದ ಉಪಪತ್ತಾಲಿಂಗಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಥವಾ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು.

ಭಾಮತೀಕಾರನ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದ ರಚನೆಯನ್ನು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ - ಯಾವುದೇ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾರವು. ಬ್ರಹ್ಮನಾದರೂ ಸಿದ್ಧರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ವಿನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ವೇದಾಂತಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲ. ಜೀವರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಐಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ಐಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಾಂತರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಮತ್ತು ಸಂಸಾರವು ಕಲ್ಪಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರಬಂಧನ ಯಾವ ಜೀವರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದೇವೆಂದು ಭ್ರಾಂತರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ವೇದಾಂತಗಳು ಹೊರಟವೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಕೇವಲ ಆವಾತರಮಣೀಯ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವೇದಾಂತಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟಲಾರದು. ಇನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಅಸಾಧ್ಯ

ಈ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಚಿನ್ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೈಯುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆಂದು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ವಿಶೇಷನೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಚಿನ್ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಮತ್ತು ಚಿನ್ಮಾತ್ರನು ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಲಾರ. ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷನು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೈಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಂತಸ್ತತ್ಪ್ರಾಧಿಕರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ನಾಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷನ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂತೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವಿನ್ಯಾಸ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅತ್ಯಂತ ಬಾಲಿಕ.

ಕಂಠಮಗ್ನ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಸರಿಯೇ. ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೊಂದಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಭೇದಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುತ್ತೇವೆ. ವೇದಾಂತಗಳಿಂದ ಭ್ರಮೆ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವೇ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಕಂಠಮಗ್ನಿಯನ್ನು ಕತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಊರಲ್ಲ ಸುತ್ತಿದಂತೆ' ಎಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಉಪಪಾದನೆಯೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕಂಠಮಗ್ನಿ ನಿನ್ನ ಕಂಠದಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಕೇವಲ ಸುಖವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಮೊದಲೇ ಧರಿಸಿದ ಕಂಠಮಗ್ನಿಯನ್ನು ಪುನಃ ಧರಿಸಲಾರ ಆದರೆ ಸ್ವರೂಪಸುಖ ಮೊದಲೇ ಇತ್ತು. ಇದನ್ನು ವೇದಾಂತಗಳು ಬೋಧಿಸಿದಾಗ ಇದ್ದ ಸ್ವರೂಪಸುಖದ ಅರಿವಷ್ಟೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಹೊಸಸುಖವನ್ನೇನು ಹೊಂದಲಾರ.

ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮನ್ವಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜಮತ ನಿರಾಸ

ರಾಮಾನುಜರು ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದರೂ ವೇದಾಂತಗಳು ನಿಷ್ಕಯೋಜಕವಲ್ಲ; ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆಯೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಇವರ ವಾದ ವಿಮರ್ಶಣೆಯ - ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವು ವೇದಾಂತಗಳು ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಪರವೆನ್ನಲು ಹೊರಟಿದೆ. ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಲವಾಗುತ್ತವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಅನಂತರವೇ ಈ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರ ಹಾಗು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವ ಸೂತ್ರಗಳು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯೂ ಸಹ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ನೀವು ಈ ಸೂತ್ರದ 'ಸತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತೀರಿ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾರ್ಥಕವಾದ 'ತತ್' ಶಬ್ದವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಯಾವ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲಾಗದು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದ

ಮುಂದಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಅನುಷಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಾರಂಭದ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಉಪೋದ್ಧಾತವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದ. ಆದರೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರೇ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕೇವಲ ಉಪೋದ್ಧಾತವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಗತಗಳೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪಯೋಗೋ ವಿಜಯಕೇತಮಾಮ್ ॥
 ॥ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜೋ ವಿಜಯಕೇತಮಾಮ್ ॥
 ॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಸ್ಮಾರ್ತಶ್ರೀವಾದವಿಷಯಸ್ಮಾರ್ತವಿರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ

ಅಥ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್

ॐ ತತುಸಮನ್ವಯಾತ್ ॐ ॥

ಸಂಗತಿ, ಫಲ, ವಿಷಯ, ಸಂಶಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇನ ಕಾರಣಸ್ಯ ನಾತಿವ್ಯಾಪಿಸಿರिति ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಫಲಾಕ್ಷೇಪಾತ್ ವಾ, ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಂ ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ವೇತಿ ವಿಶೇಷವಿಚಾರಾತ್ ಆನಂತರಸಂಭವಿತಿ. | ಅತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ಕಿಮನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಿಂ ವಾ ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತಿ ಚಿಂತಾ | ತದರ್ಥಂ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಃ ಕಿಂ ಶೈವಾಯಾಗಮಾದಿನಾ ಕಿಂ ವೋಪಕ್ರಮಾದಿನೇತಿ | ತದರ್ಥಮುಪಕ್ರಮಾದೇರ್ಬಲಾಬಲವ್ಯವಸ್ಥಾ ನ ಸಂಭವತ್ಯುತ ಸಂಭವತೀತಿ || ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು - ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇಽಪ್ಯತಿವ್ಯಾಪಿಸಿಃ, ಶೈವಾಯಾಗಮಾತ್ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಾತ್ ವೇದಪ್ರತೀತ್ಯನುಗುಣಾತ್ | ಮಾನಾಂತರಾವಿರುದ್ಧಾತ್ ರುದ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾತ್, ಕಾವ್ಯಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿವ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ | ತದುಕ್ತಮ್ - “ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ” ಇತಿ | ಉಕ್ತಂ ಹ್ಯಾಗಮೇಶು - “ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಖ್ಯಂ ಶಿವಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷದತ್ತಾದಿಪರಮಿತಿ | ನ ಚ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾನುಸಾರಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಮಾನಾಂತರಾವಿರೋಧಂ ವಿना ಹೇತ್ವಂತರಾಪೇಕ್ಷಾಽಸ್ತಿ | ನ ಚ ಕಾರಣತ್ವಮಿವ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಮ್, ಆತ್ಮಾಶ್ರಯಾತ್, ಯೇನ ಶೈವಾಯಾಗಮಾದಿಃ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನಿಶ್ಚಾಯಕಃ ಸ್ಯಾತ್ | “ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ ಪದಮಾಮನಂತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರಪಿ ಶಿವೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯೇವಂಪರತಯಾಽಽಗಮೇರೇವ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ । न चैवं पञ्चरात्रादिना विष्णावपि तात्पर्यनिश्चयापत्तिः, तथाऽपि सिद्धान्त्यभिप्रेतावधारणाऽसिद्धेः ।

ಅನುವಾದ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಫಲವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಉತ್ತರಿಸುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಕೀಸಂಗತಿ ಇದೆ.

ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣನು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯನೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೋ? ಅಥವಾ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೋ? ಎಂದು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂತರಸಂಗತಿ ಇದೆ.

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಶೈವಾಗಮಾದಿಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆಯೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಸಂಶಯಕೋಟಿ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯ ಎಂದು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಆದರೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ. ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ. ಮಾನಾಂತರದಿಂದ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಕಾವ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ' 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವೇದವನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ, ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಿವಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷದತ್ತಾದ್ವಿಪರಮಃ' 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವು ಶಿವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ಜನ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂದು.

ಇನ್ನು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನೇ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ವೇದದಿಂದ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾನಾಂತರಾವಿರೋಧವೆಂಬ ಹೇತು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ಹೇತು. ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯೂ ಮಾನಾಂತರಾವಿರೋಧಿಯೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೇವಲ ಸಚ್ಚಾಸ್ತೃಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಅದರಂತೆ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಸಚ್ಚಾಸ್ತೃಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ - 'ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯಾನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ.

'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾನಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ವೇದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. 'ಯತ್' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೆ. 'ಯತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಶಿವನೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲವೆಂದು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ಸಮಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಆಗಮಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಆದರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬ ಆವಧಾರಣ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಕಠೀಣಪದಾರ್ಥ

ಅನಂತರಸಂಗತಿಃ = ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕೃತವಸಂಗತಿ, ಅನ್ಯತ್ಯಾಪಿ = ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಮತ್ತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ, ಶೈವಾಗಮಾದಿನಾ = ೧) ಶೈವಾಗಮಾದಿಗಳಿಂದ ೨) ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶೈವಾಗಮಾದಿಗಳಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್ = ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವವು, ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಾದ್ = ಶೈವ, ಹೈರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಸಾಂಖ್ಯ, ಸೌರ, ಶಾಕ್ತೀಯ, ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ, ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಂ = 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಶಿವತ್ವ = ಶಿವ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಮೂರಲಾದವಂಗ, ಅವಧಾರಣಾಪದೇಃ = 'ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯೋನಿ' ಎಂಬ ಅವಧಾರಣ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತ ಪ್ರಕಾಶ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ॐ ತತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ॐ ॥ ಸಙ್ಗತಿಫಲೇ ಆಹ - ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ ॥ ಇತಿ ಯತ್
 ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಫಲಂ, ತಸ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾದಾಕ್ಷೇಪಿಕೀತಿ । ಇಯಂ ಸುಧೋಕ್ತಾ । ಅನ್ಯಾಮಪಿ ಸ್ವಯಮಾಹ -
 ಪೂರ್ವೇತಿ ॥ ಪೂರ್ವಮುಪಜೀವ್ಯಾಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇರುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವರೂಪೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸ
 ಎವಾತ್ರಾಪಿ ಫಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಪೂರ್ವತ್ರಾತ್ರ ಚ ಫಲೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರಾಪಕಭೇದಾದಧಿಕರಣಭೇದ ಇತಿ
 ಬೋಧ್ಯಮ್ । ಸಙ್ಗತಿटीका व्याख्यातप्रायेति मत्वा 'तत्कारणत्वेन' इत्यादि
 विषयसंशयटीकां व्यनक्ति - अत्रेत्यादिना ॥ 'शास्त्रयोनित्वं' शास्त्रतात्पर्यविषयत्वम्
 'कारणत्वेन' इति शेषः । शैवेति ॥ शैवहैरण्यगर्भसाङ्ख्यसौरशाक्तेयपञ्चरात्रा-
 द्यागमेनेत्यर्थः । अत एव वक्ष्यति - "न चैवं पञ्चरात्रादिना विष्णोर्वपि"
 इत्यादि । अत एव शास्त्रपदस्य वेदतदनुसारिपरस्य प्रस्तुतत्वेऽपि तदनुसारिणो
 निर्णायकत्वेन पृथक् करणाय "वेदतात्पर्य" इति वेदपदोक्तिः । तेन शैवादिना
 वेदतात्पर्यनिश्चये, अन्यस्यैव कारणत्वावगमात् । 'अन्यस्यापि' इत्याद्य-
 चिन्तायामपिपदायोग इति निरस्तम् । पञ्चरात्रादिना विष्णोरपि प्राप्तेः ।
 यद्युपक्रमादीनां बलाबलव्यवस्था न सम्भवति, तदा तैस्तात्पर्यानिश्चया-
 च्छेदपञ्चरात्रादिनैव तन्निश्चयादन्यस्यापीति पूर्वपक्षे फलम् । यदा तु सम्भवति, तदा
 तैरेव तात्पर्यनिर्णयाद् विष्णोरेवेति सिद्धान्ते फलमिति बोध्यम् । इयं चिन्तापरम्परा
 न्यायविवरणमूलकपूर्वपक्षोपयुक्ता । भाष्योक्तपूर्वपक्षोपयुक्ता तु आद्यचिन्तानन्तरं,
 तदर्थं किं वेदस्यापातप्रतीति एवार्थः उत पूर्वापरविमर्शजन्यधीसिद्धः, तदर्थमापात-
 प्रतीतार्थत्यागे वेदार्थो बाधितो भवत्युत नेत्येवं ध्येया ।

न चैवं द्वयोर्निरस्यत्वेऽधिकरणभेदः, उपक्रमादिलिङ्गकस्तात्पर्यनिर्णय इति
 सिद्धान्तन्यायेनैकेनानेकेषां निरासेऽपि तद् भेदाधीनाधिकरणभेदस्येहाना-
 शङ्क्यत्वात् । अत एव निराकार्यभेदाद् भेद इति कस्यचिदुक्तिरपास्ता । इदञ्च

सुधाकारमते बोध्यम् । टीकाकृन्मते तु प्रतीतिसमुचितस्यैवागमस्य प्रापकतया विशिष्टस्यैकस्यैव निरस्यतया न भेदशङ्काऽपीति ध्येयम् । एतन्मते “शैवाद्यागमादिना” इत्यत्रापातप्रतीतिविशिष्टेनेत्यर्थः । पूर्वाक्षेपपूर्वं न्यायविवरणोक्तं पूर्वपक्षमारचयति - कारणत्वस्येति ॥ एतेन “रुद्रादीनामपि” इत्यादिटीका व्याख्याता । शैवादेरप्रामाण्यमाशङ्क्याह - वेदव्याख्यानेति ॥ तथा च वक्ष्यति - “प्रमाणभूत” इत्यादि । मानान्तरेति ॥ “न हि रुद्रादेः” इत्यादिना वक्ष्यमाणदिशेति भावः । तदुक्तमिति ॥ “व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि सन्देहादलक्षणं भवति” इति न्यायः ‘लण्’ इत्यत्र सूत्रे णित्करणेन ज्ञापित इत्युक्तं महाभाष्ये । ‘इत्यादिशास्त्रं’ इत्यादिपदात् “हिरण्यगर्भस्समवर्तताग्रे” इत्यादिशास्त्रं ग्राह्यम् ‘शिवस्य’ शिवादेरित्यर्थः । एतेन - “शैवाद्यागमात्” इत्यादिना “पाशुपतादिशास्त्रेषु रुद्रादिर्जगत्कारणत्वेन वेदादिवेद्य इति निगदितत्वात्” इति टीका व्याख्याता । अप्रामाण्यमाशङ्क्य प्रागुक्तव्याख्यानपदतात्पर्यं विवृणोति - न चेति ॥ यद्यपि टीकायां “न च तस्याऽप्रामाण्यानाऽसाधकत्वं” इत्यादिना आगमाऽप्रामाण्यमाशङ्क्य प्रतीतिसहित्येन प्रामाण्यमुपपादितम् । तथाऽपि सुधायां -

“न शास्त्रतात्पर्यावगतावापातप्रतीतिर्वा व्याख्यातृवचनं वा लिङ्गं”

इति द्वयोः स्वतन्त्रहेतुत्वोक्तेः, तत्समर्थनाय प्रतीतिनैरपेक्ष्येण प्रामाण्योपपादन-मित्यदोषः ।

ननु कारणत्ववत्तात्पर्यमपि “सर्वे वेदाः” इत्यादि शास्त्रगम्यं, अतो नान्येषामपि प्रसक्तिरित्यत आह - न चेति ॥ आत्माश्रयादिति ॥ तात्पर्यज्ञानस्य शास्त्रार्थज्ञाने हेतुत्वात्तस्य च शास्त्रजन्यत्वे तात्पर्यस्यापि शास्त्रार्थतापत्त्या शास्त्रार्थज्ञाने शास्त्रार्थज्ञानं हेतुरिति स्यादित्यर्थः । ननु सर्वशास्त्रतात्पर्यनिश्चयः

“सर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति तपांसि सर्वाणि च यद्वदन्ति ।

यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं सङ्गहेण ब्रवीमि ॥”

इत्युपक्रम्य “तद्विष्णोः परमं पदम्” इत्युक्तेः विष्णावेव सर्ववेदतात्पर्य-मनेनावगम्यते । एतद्व्याख्यातात्पर्यं त्वन्येनास्तु । नैतावता आत्माश्रय

इत्यतस्तात्पर्यस्य शास्त्रगम्यत्वमुपेत्याह - सर्वे वेदा इति ॥ 'शिवे' शिवादौ । विष्णोः परमं 'पदं' प्राप्यं शिवादिरूपमित्येवंरूपतया तस्यार्थ इति भावः । "यथा च 'वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यः'" इत्यादिशास्त्रबलाद्वेदादिकं विष्णोः प्रतिपादकमिष्यते" इति न्यायविवरणटीकां हृदि कृत्वाऽऽह - न चैवमिति ॥ अवधारणेति ॥ विष्णोरेव जगत्कारणत्वेन शास्त्रयोनिरित्यवधारणासिद्धेरित्यर्थः । एतच्च सौत्रावधारणार्थतु-
शब्दव्यावर्त्यमिति बोध्यम् ।

आश्विन-पञ्चम-प्रश्न-गुरुवाचस्पत्य

गुरुवाचस्पत्य (भाष्ये)

गुरुवाचस्पत्य - ओम् तनु समन्वयात् ओम् ॥ अनन्तरसङ्गतिं दर्शयति । शास्त्रयोनित्वेनेति ॥ पूर्वपक्षोपसंहारटीकानुसारेणाद्या सङ्गतिः सन्देहटीकानुसारेण द्वितीयेति बोध्यम् । फलाक्षेपात्सङ्गतिरित्युक्तम् । तत्राक्षेपं दर्शयंश्चिन्ताप्रकारमाह - अत्रेति ॥ फलाक्षेपमुपपादयति । पूर्वपक्षस्त्विति । कारणत्वस्येति ॥ रुद्रस्यापि शास्त्रे कारणत्वस्य प्रतिपादनादिति भावः । ननु शास्त्रेण रुद्रस्य कारणत्वे प्रतिपादितेपि शास्त्रस्य रुद्रकारणत्वे तात्पर्याभावाच्चातिव्याप्तिरित्यत आह - शैवाद्यागमादिति ॥ अत्र शैवाद्यागमाद्रुद्रादेः कारणत्वे वेदतात्पर्यनिश्चयादित्यन्वयः । शैवाद्यागमादेः शास्त्रतात्पर्यनिश्चयकत्वं किं तेनासम्बन्धात् तद्विरुद्धत्वाद्वा मानान्तरविरोधाद्वेति विकल्प्य क्रमेण दूषयति । वेदव्याख्यानरूपादित्यादिना ॥ मानान्तरेति ॥ न च विष्णुकर्तृत्वप्रतिपादकमानान्तरविरुद्धत्वात् कथं तदविरुद्धत्वमिति वाच्यम् । शैवाद्यागमविरोधेन तस्य स्वार्थे तात्पर्याभावाद् देशकालव्यवस्थयोभयकारणत्वस्य वक्ष्यमाणत्वेन तद्विरोधाभावाच्चेति भावः । अप्रयोजकतां परिहरति - काव्यादीति ॥ हेत्वसिद्धिं परिहरति - उक्तं हीति ॥ अथवा कालादीत्यनेन व्याप्तिमुपपाद्याप्रयोजकतां परिहरति - उक्तं हीति ॥

विशेषप्रतिपत्तिः तात्पर्यार्थप्रतिपत्तिरित्यर्थः । व्याख्यानस्याप्रामाण्यं द्वेधा । व्याख्येयाप्रामाण्येन वा प्रमाणान्तरविरोधेन वा । तत्र प्रकृते न व्याख्येया-
प्रामाण्यम् । वेदस्य प्रमाणत्वात् । न द्वितीयः । तदभावादित्याह - न चेति ॥ ननु कारणस्येव शास्त्रतात्पर्यस्यापि शास्त्रैकसमधिगम्यत्वेन शैवाद्यागमानां च

ಶಾಸ್ತ್ರವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ || ವದಾಽನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಾ
 ಚ ಶಿವಾಧಾಗಮಸ್ಯೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ - ನ ಚೇತಿ ||
 ತಥಾಽಹಿ - ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಂ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕಿಂ ಬೋಧಕಾದಿಕಮ್ | ಆದೇಪಿ
 ಸ್ವತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಂ ಸ್ವಯಮೇವ ವಾ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋದ್ದೇಶಃ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಇತಿ
 ಸಾಧಾರಣಮೇವ ವಾ | ನಾಚ ಇತ್ಯಾಹ - ಆತ್ಮಾಶ್ರಯಾದಿತಿ || ಅನಿಶ್ಚಿತತಾತ್ಪರ್ಯಕಸ್ಯ
 ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಾನ್ ನಿಶ್ಚಿತತಾತ್ಪರ್ಯಕಸ್ಯೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ-
 ನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತಥಾ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಪೇಕ್ಷಾ-
 ಮಾತ್ಮಾಶ್ರಯ ಇತಿ ಭಾವಃ | ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಸರ್ವ ಇತಿ || ನನು ಪಶ್ಚರಾತ್ರಾದಿನಾ
 ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕಃ ರುದ್ರಕಾರಣತ್ವೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ
 ಪರಿಹರತಿ - ನ ಚೇತಿ || ಅವಧಾರಣೇತಿ || ವಿಷ್ಣುರೇವ ಕಾರಣತ್ವಾದಿನಾ ಶಾಸ್ತ್ರವೇಚ
 ಇತ್ಯವಧಾರಣಾಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ವಿವರಣೆ - ಸಮಾನನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣಕ್ಕಿರುವ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಫಲವನ್ನು 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ
 ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇನ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' 'ಶಾಸ್ತ್ರ-
 ಸಮುದಿಗಮ್ಯವಾದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ಫಲ.
 ಈ ಫಲವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಕೀಸಂಗತಿ ಇದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಸ್ವತಃ
 ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು 'ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
 ಅನಂತರಸಂಗತಿ ಎಂದರೆ 'ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕಭಾವಸಂಗತಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯ
 ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯ ಉಪಜೀವಕವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಸಂಗತಿ ವಿಚಾರ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಫಲ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ನಿರಾಸ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಫಲವೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸವೇ ಆಗಿದೆ.
 ಫಲ ಒಂದೇ ಆದರೆ ಅಧಿಕರಣಭೇದ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಪಕಭೇದದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದ
 ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಕೆಗೆ ವಾಚಕತಾದ್ಯಾಗಮ ಹಾಗೂ ಅನುಮಾನಗಳೇ
 ಪ್ರಾಪಕ. ಆದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯು ಪ್ರಾಪಕ. ಹೀಗೆ ಫಲ ಒಂದೇ
 ಆದರೆ ಪ್ರಾಪಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಫಲವಿಚಾರ.

ಇದರಿಂದ ಸಂಗತಿ ಹೇಳುವ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ವಿಷಯ ಸಂಶಯಗಳನ್ನು
 ಹೇಳುವ 'ತತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಆತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತದರ್ಥಚಿಂತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ
 ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಇದು ಸಮೃದ್ಧವಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಮೀಮಾಂಸಕರ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು
 ಸತ್ಯನಾಥರು ಅಭಿನವ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಒಳಕೆಲವು ವಿನ್ಯಾಸವಾಗಿ ತದರ್ಥಚಿಂತೆಯನ್ನು
 ವಿಂಡನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯಾಮೃತದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ತಾರ್ಕಿಕರ ರೀತಿಯಿಂದ

ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಮೀಮಾಂಸಕರ ರೀತಿಯಿಂದ ತದರ್ಥಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಹೀಗೆ ತದರ್ಥಚಿಂತೆ ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಮೇಯ ಹಾಗು ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಮೇಯ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೂಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯರ ಬುದ್ಧಿಶಾೀತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತದರ್ಥ-ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.)

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಶೈವಾಗಮಾದಿನಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಹೈರಾಗ್ಯಾರ್ಥ, ಸಾಂಖ್ಯ, ಸೌರ, ಶಾಕ್ತೀಯ ಆಗಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷ್ಠದ್ವಿತೀಯತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಪ್ರೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೂ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇದೇ ಮೂಲದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ನ ಚೈವಂ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣುವಶಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಪತ್ತಿಃ, ತಥಾಪಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಭಿಪ್ರೇತಾವಧಾರಣಾಸಿದ್ಧೇಃ' 'ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಸಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾವು ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ ಶೈವರು ಶೈವಾಗಮದಿಂದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬ ಅವಧಾರಣ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು.

ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ - ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದವು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಥಮಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ' ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವೇದಪದವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವೇದವೂ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ವೇದಪದವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಏನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ನಿರ್ಣಯವಾದದ್ದು ವೇದ ಮಾತ್ರ. ವೇದಾನುಸಾರಿಯಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ನಿರ್ಣಾಯಕಗಳು. ಶಾಸ್ತ್ರಪದದಿಂದ ವೇದ ಮತ್ತು ತದನುಸಾರಿಯಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರ್ಣಯವಾದುದ್ದು ವೇದ, ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದವುಗಳು ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳು. ಈ ವಿಭಾಗವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ವೇದಪದವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವೇದಪದದ ಬಲದಿಂದ 'ಶೈವಾಗಮಾದಿನಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಂಕೆಯೂ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಶಂಕೆ ಹೀಗಿದೆ - ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವು ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಶಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಮೊದಲನೆಯ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಶಿ' ಪದ ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅನ್ಯಸ್ಯಾಶಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ವಿಷ್ಣುವೂ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಚಿಂತೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷತೋಟಿಯ ಫಲ 'ಅನ್ಯಸ್ಯೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್' ಎಂದಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಈ ಶಂಕೆ ತಪ್ಪು. ಆದಿಪದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶೈವಾಗಮದಿಂದ ಶಿವನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೈವಾಗಮ ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ವೇದ-ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೋಟಿಯ ಫಲವನ್ನು 'ಅನ್ಯಸ್ಯಾತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಫಲಫಲಿಭಾವ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ರರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ ವೇದಗಳ ತಾತ್ರರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲಾಗದ ಕಾರಣ ಶೈವಪಂಚರಾತ್ರದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ ವೇದತಾತ್ರರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಶಾಸ್ತ್ರೋನಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಫಲಫಲಿಭಾವ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪಡ್ವಿಧತಾತ್ರರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಇವುಗಳಿಂದ ವೇದಗಳ ತಾತ್ರರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಶಾಸ್ತ್ರೋನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ತೋರಿಸಿದ ಈ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದದ್ದು. ಗ್ರಂಥಕಾರರೂ ಸಹ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿವೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ 'ಚ್ಛಾತ್ರಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಶಿವಾದಿಗಳೂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೆಂದು ಆಪಾತತಃ ತೋರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಚಿಂತೆಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರೋನಿತವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೂ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲೂ ಬರುತ್ತದೋ? ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಶಯದ ಅನಂತರ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ವೇದದಿಂದ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥವೇ ವೇದಾರ್ಥವೋ? ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಾಪರವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಅರ್ಥವು ವೇದಾರ್ಥವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ವೇದಾರ್ಥವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕೆಂದು.

ಹಾಗಾದರೆ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿ, ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಲು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣ ಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯ ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅನೇಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿರಾಕಾರ್ಯಭೇದದಿಂದ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭೇದ ಬರಬೇಕೆಂಬ ಚಂದ್ರಿಕಾದ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು.

ಈ ಸಮಾಧಾನ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಟೀಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಒಂದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಅಧಿಕರಣಭೇದದ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಸುಧಾಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಾದಿನಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ಎಂದು

ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಸಂಶಯ ವಿಚಾರ. ನ್ಯಾಯವಿವರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು 'ರುದ್ರಾದೀನಾಮಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆನ್ನು 'ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಾತ್' 'ವೇದಜಪ್ರತೀತ್ಯನುಗುಣಾತ್', 'ಮಾನಾಂತರಾವಿರುದ್ಧಾತ್', ಎಂದು ಮೂರು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿನಿಹಿ ಸಂದೇಹಾದಲ್ಪಕ್ಷಗಮ್ ಭವತಿ' 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಸಂದೇಹ ಬಂತೆಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು' ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನು 'ಲಣ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಣತ್' ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪಾಣಿನಿಯು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

'ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶಿವಸ್ಯಂ ಮೋಕ್ಷದತ್ತಾದಿಪರಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಶಿವಸ್ಯ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ 'ಶಿವಾದೇಃ' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರ ಶಿವನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಹೈರಣ್ಯಗರ್ಭ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ರುದ್ರಾದಿಃ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ವೇದಾದಿವೇದ್ಯ ಇತಿ ನಿಗದಿತತ್ವಾತ್' 'ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ವೇದಾದಿವೇದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸದಂತಾಯಿತು.

ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎಂಬ ಪದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ "ನಚ ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನಾ ಸಾಧಕತ್ವಮ್" ಎಂದು ಆಗಮದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಪ್ರತೀತಿಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ನ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಾದಗತಾವಾಪಾತಪ್ರತೀತಿರ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಂ ವಾ ಲಿಂಗಮ್' ಎಂದು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇತು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(ರಾಯರು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ 'ನ ಚ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಪ್ರತೀತ್ಯ-ನುಸಾರಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತೀತ್ಯನುಸಾರಿ' ಎಂಬ ಪಾಠ ತಪ್ಪೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ 'ಪ್ರಮಾಣಭೂತವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ' ಎಂದಷ್ಟೇ ವಾಕ್ಯವಿದ್ದರೆ ರಾಯರು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ 'ವೇದಪ್ರತೀತ್ಯನುಗುಣಾತ್' ಎಂಬ ಪಾಠವಂತು ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಅದು ರಾಯರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲವೆಂದೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಪ್ರತೀತ್ಯನುಸಾರಿ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.)

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಹೇಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯವೋ, ಅದರಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರತಾರ್ಕರ್ಯವೂ ಸಹ 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಾವು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ವೇದತಾರ್ಕರ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ಈಗ ನೀವು ಶಾಸ್ತ್ರತಾರ್ಕರ್ಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರತಾರ್ಕರ್ಯವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಆಯಿತು. ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಹೇತುವೆಂದಂತಾಯಿತಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾಮನಂತಿ ತಪಾಂಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಯದಾವದಂತಿ', 'ಯದಿಚ್ಛಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಚರಂತಿ ತತ್ತೇ ಪದಂ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಬ್ರವೀಮಿ' ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿ 'ತದ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಸಕಲವೇದಗಳ ತಾರ್ಕರ್ಯವೆಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಈ ವಾಕ್ಯದ ತಾರ್ಕರ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರತಾರ್ಕರ್ಯವು ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವೇದತಾರ್ಕರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವೂ ಸಹ ಶಿವಪರವಾಗಿ 'ಸಕಲವೇದಗಳು ಯಾವ ಶಿವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯೋ ಅಂತಹ ಶಿವನು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಪ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

'ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲಾದ್ವೇದಾದಿಕಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿಷ್ಯತೇ ' ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ವೇದಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ನ ಚೈವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ತು ಶಬ್ದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಚೈವಂ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿನಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ತಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಏಕೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ತಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ತಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೋ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಚ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ ಶಿವಾದಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ

ಆಗಮಗಳು ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ತಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆತ್ಮತ್ರಯದೋಷವಿದೆ. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಗಳೂ ಕೂಡ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ನೀವು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದ ದಸೆಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶೈವಾಗಮದ ದಸೆಯಿಂದ ತಿವನಿಗೆ ಎಂದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ.

=====

• • • • •

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳು ಯಾವುವು?

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

उपक्रमादि तु न तात्पर्यनिश्चायकं, अश्वप्रतिग्रहेष्टिरूपक्रमाद् दातुरुपसंहारात्
प्रतिग्रहीतुरिति प्रसङ्गात् । परस्परविरोधे मानान्तरविरोधं विनैकेनान्यस्य
बाधस्त्वयुक्तः, द्वयोरपि शास्त्रैकदेशत्वेन तुल्यत्वात् ।

ನ ಚಾನುಪಸಂಹಾರವಿರೋಧಿತವೇನು ಪೂರ್ವಸ್ಯೋಪಕ್ರಮಸ್ಯ ಬಲೀಯಸ್ತ್ವೇನೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯಾಸ್ವಾರಸ್ಯಮ್, ಅಪಚ್ಛೇದಾದೌ ಪರಬಲೀಯಸ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್ । ನ ಚೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತಯಾ ಬಲೀಯಸ್ತ್ವೇನೇತರಾಸ್ವಾರಸ್ಯಮ್, ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣेषು ಉಪಕ್ರಮಬಲೀಯಸ್ತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತಃ । ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯೇ ತು ವಿವಕ್ಷಾನುಸಾರೇಣ ಅನ್ಯತ್ರೇಯಮ್ । ಅಭ್ಯಾಸೋಽಪಿ ನ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀಹೇತುಃ, ಅಸಕ್ರದುಕ್ತೇವೈವ್ಯರ್ಥ್ಯಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ “ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ” ಇತ್ಯಾದೌ ಅಭ್ಯಾಸಾತ್ ಕರ್ಮಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಪೌನರುಕ್ತಯಃ ಚ ನ ಕಾಪಿ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ।

मानान्तराग्राह्यार्थत्वरूपाऽपूर्वताऽपि न तात्पर्यधीहेतुः, श्रुतिमूलस्मृत्या,
सर्वज्ञत्वादिसाधकसर्वकर्तृत्वाद्यनुमानेन, जगत्सत्यत्वजीवेश्वरभेदादिग्राहिप्रत्यक्षेण
च गृहीतार्थायाः श्रुतेरतात्पर्यप्रसङ्गात् । फलमपि न तात्पर्यधीहेतुः, अश्रुतफलानां
नित्यादिवाक्यानामतात्पर्यापातात् । अफले श्रुतितात्पर्यानुपपत्त्या च फलकल्पने
अन्योन्याश्रयात् ।

एवमर्थवादोऽपि, लोके वेदे च अर्थवादहीनानामपि तात्पर्यदृष्टेः । उपपत्तिरपि श्रुत्युक्ताऽनुक्ता वा न द्वयमपि, सापेक्षत्वेनानपेक्षत्वरूपप्रामाण्यहानेः । अत एव “तेन ह्यन्नं क्रियते” इत्यादिहेतुवन्निगदार्थवादस्य हेतुसमर्पकत्वे अप्रामाण्यप्रसङ्गात् तत्त्यागः । तस्मान्नोपक्रमादिना तात्पर्याऽनिश्चयः, किन्तु सर्वज्ञप्रणीतागमादेव ।

ಅನುವಾದ - ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊರತು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪದ್ಧಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವಿರುವುದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. - ಅಶ್ವದಾನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಟಿಯು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅಶ್ವದಾನ ಮಾಡಿದವನು ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ದಾನತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದಾನ ಮಾಡಿದವನು ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದೆ. ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದೆ. ಇವು ಪ್ರಕಾರ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾಗುವುದಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮದಂತೆ ದಾನ ಮಾಡಿದವನು; ಉಪಸಂಹಾರದಂತೆ ದಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವನು ಇಬ್ಬರೂ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದೀತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಬಾಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಯಾವುದರಿಂದ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳಬೇಕು? ಎನ್ನಲು ವಿನಿಗಮಕವಿಲ್ಲ. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಬಾಧೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಲೀ, ಉಪಸಂಹಾರದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಾಗಲೀ ಬಾಧೆವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕದೇಶಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಾನಬಲಗಳಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳೆರಡು ಸಮಾನಬಲಗಳಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಯಾವ ವಿರೋಧಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಪಸಂಜಾತವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಉಪಸಂಹಾರವು ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ವಿರೋಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಅಪಚ್ಛೇದಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದರೆ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನೇ ಪ್ರಬಲವೆನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಕ್ರಮವಾದರೂ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ವೇದೋಪಕ್ರಮಾದಿ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲೇಬೇಕು.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೆನಿಲ್ಲ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮವು ಪುರುಷನ ವಿವಕ್ಷೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಉಪಸಂಹಾರವು ಪುರುಷನ ವಿವಕ್ಷೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಅಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕ ಹೊರತು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲ.

ಆದರಂತೆ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕವಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವುದು ದಾರ್ಢ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಾರ್ಥಕವೆನ್ನಬಾರದು. 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' 'ತನೂನವಾತಂ ಯಜತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಜತಿಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂಬ ದಾರ್ಢ್ಯವಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಕರ್ಮಭೇದ ಸಿದ್ಧವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತು ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವಾಗದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಹೇತುವಲ್ಲ.

ಅಪೂರ್ವತಾವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಹೇತುವಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅಪೂರ್ವತಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಕೃತಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕೃತಿಮೂಲವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಗೊತ್ತಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಸಾಧಕವಾದ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ (ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾತ್) ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಜಗತ್ಸತ್ಯತ್ವ ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಂತಿ ಅನುಮಾನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಬಲದಿಂದ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಫಲವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಹೇತುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವಾದ ಏತೃತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಫಲವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಫಲವಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವನ್ನೂ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗಾದರೆ ಅನ್ನೋನ್ನಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಫಲಬಲದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥವಾದವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗು ವೇದದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವೆಂಬ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬ ಕಾರ್ಯ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ವೈಕಿರೇಕವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉಪಪತ್ತಿಯೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕನಲ್ಲ. ಉಪಪತ್ತಿಯು ಶ್ರುತ್ಯಕ್ತ, ಶ್ರುತ್ಯನುಕ್ತ ಎಂದು ಎರಡುವಿಧ. ಎರಡನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಯುಕ್ತಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಬರುವುದರಿಂದ, ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ವೇದವು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಉಪಪತ್ತಿಯು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಇರುವ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇತುಸಮರ್ಪಕವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಹೇತುಸಮರ್ಪಕತ್ವವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪದ್ಧಿತತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಲ್ಲ, ಸರ್ವಜ್ಞಪ್ರಣೀತವಾದ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು.

ಕರಿಣಪದಾರ್ಥ

ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುಃ = ದಾನತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನಿಗೆ, ಬಾಧಸ್ತು ಅಯುಕ್ತಃ = ಸಮಾಸಬಲಗಳಿಗೆ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವಯೋರಪಿ = ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳು, ಅನುಪಸಂಜಾತವಿರೋಧಿತ್ವೇನ = ಯಾವ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ, ಅಪಚ್ಛೇದಾದೌ = ಅಪಚ್ಛೇದಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ (ಅಪಚ್ಛೇದಃ = ಕಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟುದಿಕೆ), ಇತರಅಪ್ಪಾರಸ್ಯಮ್ = ಉಪಕ್ರಮವು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ, ಅನ್ಯನ್ಯೇಯಮ್ = ವಕ್ತೃವಿವಕ್ಷೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಅಥವಾ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ವಕ್ತೃವಿವಕ್ಷೆಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಅಸಕ್ತದುಕ್ಷೇಃ = ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳುವುದು, ಅನ್ಯಥಾ = ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವುದು (ಅಭ್ಯಾಸವು) ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕ ಆಗುವುದಾದರೆ, ಶ್ರುತೇಃ ಆತಾತ್ಪರ್ಯಪ್ರಸಂಗಾತ್ = 'ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯದಲ್ಲಿ, 'ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ, ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗೆ ಜೀವಭೇದದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕಾದೀತು. ನಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮ್ = 'ಅಹರಹಃ ಸಂಧ್ಯಾಮುಷಾಸೀತ' ಇತ್ಯಾದಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ,

ಅದಿವದದಿಂದ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ, ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಪಪತ್ಯಾ
 = 'ಫಲಕಲ್ಪನಂ ಅನ್ಯಥಾ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ' ಎಂಬ
 ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ, ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾತ್ = ಫಲಸಿದ್ಧವಾದರೆ
 ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾಪಕವಾದ ಫಲವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.
 ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ನಿಷ್ಕಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಫಲ
 ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಪೇಕ್ಷತೇನ = ಶ್ರುತಿಗೆ
 ಯುಕ್ತಿಸಾಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅತದಿವ = ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹಾನಿ ಆಗುವುದರಿಂದಲೇ,
 ಹೇತುವನ್ನಿಗದಾರ್ಥವಾದಷ್ಯ = ಹೇತುವಿನಂತೆ ತೋರುವ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯವು,
 ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣೀತಾಗಮಾದೇವ = ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು
 ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಸೌತ್ರಾನ್ವಯಪದವ್ಯಾವರ್ತಯೋ: ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತೀತಿಮೂಲಯೋರ್ಮध्ये व्याख्यानमूलं
 पूर्वपक्षं प्रपञ्च्य, प्रतीतिमूलग्रे प्रपञ्चयिष्यन्, 'सम्'शब्दव्यावर्त्यं "उपक्रमादीना-
 मपि कचित् तात्पर्यव्यभिचारदर्शनात् कथं लिङ्गत्वं" इति संक्षिप्य सुधोक्तं
 प्रपञ्चयति - उपक्रमादि त्विति ॥ येन विष्णोरेव तन्निश्चयापत्तिरिति भावः । तदेव
 प्रपञ्चयति - अथेति ॥ "प्रजापतिर्वरुणायाश्चमनयत्, स स्वां देवतामार्च्छत्, स
 पर्यदीर्यत, स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्, तन्निरवपत्, ततो वै स
 वरुणपाशादमुच्यत" इत्युपक्रमे "प्रजापतिर्वरुणाय" इति दातृत्वेनोक्तः प्रजापतिः
 स्वां देवतां वरुणग्रहरूपामार्च्छत्, प्रजापतिरश्वं दत्वा जलोदरव्याधिमाप्रोदित्यर्थः ।
 स प्रजापतिः पर्यदीर्यतेत्यादिना दातुरिष्टिः प्रतीयते, "यावतोऽश्वान् प्रति-
 गृह्णीयात्तावतो वारुणं चतुष्कपालं, निर्वपेत्" इत्युपसंहारे स्पष्टं प्रतिग्रहीतुरिष्टिरिति
 प्रतीयत इत्यर्थः । नन्वन्योन्यविरोधे एकेनान्यबाधोऽस्त्वित्यत आह
 - परस्यरेति ॥ तुल्यबलयोर्बाध्यबाधकभावायोगादिति भावः । उपक्रमस्य
 प्राबल्यमाशङ्क्य निराह - न चेति ॥ तदोपसंहारकृतविरोधानुपस्थितेरिति भावः ।
 अधिकरणशरीरमग्रे वक्ष्यामः।

अपच्छेदादाविति ॥ षष्ठे "पौर्वापर्ये पूर्वदौर्बल्यं प्रकृतिवत्" इति
 पञ्चमपादीयाष्टादशाधिकरणे चिन्तितम् । ज्योतिष्टोमे "यदि प्रतिहर्ताऽपच्छिद्यात्
 सर्ववेदसं दद्यात् । यद्युद्गाताऽपच्छिद्याददक्षिणं यज्ञमिष्ट्वा तेन पुनर्यजेत । तत्र
 तद्दद्यात् यत्पूर्वस्मिन् दास्यन् स्यात्" इत्यपच्छेदद्वये प्रायश्चित्तद्वयं श्रुतम् ।

అస్యాయమర్థః - ప్రాతః సవనే బహిష్పవమానేన స్తోష్యమాणा ఋత్విజః శాలాయా బహిః ప్రసర్పంతి । తदैకస్య పృథతోఽన్య ఇత్యేవ పిపిలికాపక్లభాకారేణ గన్తవ్యమ్ । తత్ర పురోగన్తుః కచ్ఛం గృహీత్యేవ పృథతోఽన్యో గచ్ఛేత్ । एवं సతి యది దేవాత్ ప్రతిహర్తా స్వగృహీతం కచ్ఛం ముञ్చత్ తదా తస్మిన్నేవ ప్రయోగే సర్వస్వం దధాత్ । యది ఉదాతా ముञ్చత్ తదా దక్షిణామదత్వా ప్రక్రాంతయజ్ఞం సమాప్య పునస్తేన యశ్యన్ పూర్వం యదీరితం ద్రవ్యం తదదాదతి । తత్రానుपूर्వ్యేణ ద్వయోరపచ్ఛేదే, కిం పూర్వోత్పన్ననిమిత్తం ప్రాయశ్చిత్తం కార్యముత వికల్పః, అథోత్తరనిమిత్తమితి సంశయే, పూర్వనిమిత్తమసజ్ఞాతవిరోధి నిర్విఘ్నమవగమ్యత ఇతి తద్ బలీయస్త్వం, వికల్పో వా, ద్వయోరపి ప్రామాణ్యాదिति ప్రాప్తే, నాత్ర పూర్వోత్తరస్య జ్ఞానస్యోత్పత్తిః శక్యతే విరోధుమ్ । ప్రత్యక్షవాక్యేన తదుత్పద్యతే యేవ । తచ్ఛ జాయమానం స్వవిరుద్ధం పూర్వజ్ఞానం బాధమానమేవోత్పద్యతే । తేనోత్పన్నమపి పూర్వజ్ఞానం మిథ్యా భవతి, బాధితత్వాత్ । అతః పరప్రాబల్యాదుత్తరనిమిత్తమేవ ప్రాయశ్చిత్తం కార్యమితి సిద్ధాంత ఇతి । ఆదిపదేన “సన్దిగ్ధే తు వాక్యశోషాత్” ఇत्याదిగ్రహః ।

వేదోపక్రమేతి ॥ తృతీయే “శ్రుతేర్జాతాధికారః స్యాత్” ఇతి తృతీయపాదీయాధ్యాధికరణే “ప్రజాపతిరకామయత ప్రజాస్సృజేయేతి, స తపోఽతప్యత, తస్మాత్తేపానాత్ త్రయో దేవా అసృజ్యన్త, అగ్నిర్బాపిరూపాదిత్యః, తే తపోఽతప్యన్త, తేభ్యస్తేపానేభ్యః త్రయో వేదా అసృజ్యన్త, అగ్నేర్క్రగ్వేదో వాపోర్యజుర్వేద ఆదిత్యాత్ సామవేదః” ఇत्यుపక్రమ్య జ్యోతిష్టోమప్రకరణే శ్రుతం “ఉచైర్కచా క్రియతే, ఉచైస్సామ్రా, ఉపాంశు యజుషా” ఇతి వాక్యముదాహృత్య, కిమిచ్ఛేత్వాదయో మన్తధర్మాః కిం వా వేదధర్మా ఇతి సంశయే, విధివాక్యే మన్తవాచినామృగాదిశబ్దానాం ప్రయోగాన్మన్తధర్మా ఉచైష్ఠాదయః । తథా చ యజుర్వేదోత్పన్నా అధ్వర్యుణా ప్రయజ్యమానా అపి క్షచ ఉచైరేవోచరితవ్యా ఇతి ప్రాప్తే, అసజ్ఞాతవిరోధిత్వేన ప్రబలమపక్రమమనుస్మత్య తద్దశోనోపసంహారస్య నేతవ్యత్వాత్, ఉపక్రమగతవేదపదానుసారేణ విధ్యుదేశగతానామపి క్షగాదిశబ్దానాం వేదపరత్వే సతి క్షచోపి యజుర్వేదోత్పన్నా ఉపాంశు పఠనీయా ఇతి సిద్ధాంతితమ్ ।

నన్వేవం శీవాదిభిరపి తాత్పర్యనిశ్చయో న స్యాత్, అనిశ్చితతాత్పర్యాణాం తेषాం వేద తాత్పర్యానిశ్చయకత్వాత్, తత్తాత్పర్యనిశ్చయస్య చ శీవాదిభిరేవ జననే ఆత్మా-శ్రయాపత్యోపక్రమాదేరేవ తత్రానుసర్తవ్యత్వాత్, తेषాం చోక్తదిశా బలాబలవ్యవస్థాఽ-

ಯೋಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಪೌರೂಢೇತಿ ॥ ವೇದೇ ಚ ವಕ್ತುರಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಸಮಿಧೋ ಯಜತೀತಿ ॥

ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯೇ ಪಾದೇ “ಏಕಸ್ಯೈವಂ ಪುನಃ ಶ್ರುತಿರವಿಶೇಷಾದನರ್ಥಕಂ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯೇಽಧಿಕರಣೇ “ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ, ತನೂನಪಾತಂ ಯಜತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪञ್ಚಕೃತ್ವೋಽಭ್ಯಸ್ತಂ ಯಜತಿಪದಂ ಧಾತ್ವರ್ಥಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಮೇಕಾಂ ಭಾವನಾಂ ವಕ್ತೃಯುತ ಪ್ರತ್ಯಭ್ಯಾಸಂ ಭಾವನಾಭೇದಮಿತಿ ಸಂಶಯೇ, ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಯೋಃ ಪುನಃ ಪುನಃಶ್ರವಣಾತ್ ಸನ್ನಿಧಿಕೃತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾವಶಾಚ್ಛಬ್ದಾಭೇದೇಽರ್ಥ-ಭೇದಸ್ಯಾಲೋಕತ್ವಾತ್ ಸ ಏವ ಯೋಗಃ ಸೈವ ಭಾವನಾ ಏಕೈವೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಅಪ್ರವೃತ್ತಪ್ರವರ್ತನಾತ್ಮಕ-ವಿಧಿವಿರೋಧಾಪತ್ಯಾ ಪುನಃಶ್ರವಣರೂಪಾಭ್ಯಾಸಾಘಾಗಭಾವನಯೋರ್ಮೇದ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ । ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀಹೇತುತ್ವೇ ಯಾಗಭಾವನಾರೂಪಕರ್ಮಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪೌನರುಕ್ತಯಂ ಚೇತಿ ॥ ‘ಅನ್ಯಥಾ’ ಇತ್ಯನುಕರ್ಮಃ । ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದೂಷಣಸೌಕರ್ಯಾಯಾಪೂರ್ವತಾ-ಸ್ವರೂಪಂ ವಿವೃಷ್ಟವನ್, ತದಹೇತುತ್ವಮಾಹ - ಮಾನಾಂತರೇತಿ ॥ ಬಹುಬ್ರೀಹಿಃ । ಸ್ಮೃತಿಗೃಹೀತಾರ್ಥಾಃ ಧರ್ಮಾದಿಬೋಧಕಶ್ರುತೇಃ, ಅನುಮಾನಗೃಹೀತಾರ್ಥಾಃ ಸಾರ್ವಜನಿಕಶ್ರುತೇಃ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೃಹೀತಾರ್ಥಾಃ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಾದಿಶ್ರುತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ‘ಸ್ವಾರ್ಥೇ’ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಫಲವತ್ತ್ವರೂಪಫಲಸ್ಯಾಽಪಿ ತನ್ನೇತ್ಯಾಹ - ಫಲಮಪೀತಿ ॥ ನಿಯತನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಬೋಧಕಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ‘ಅಫಲೇ’ ಫಲರಹಿತೇ ಕರ್ಮಣೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಸಿದ್ಧೇ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ತದ್ವಲಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪಫಲಕಲ್ಪನಾ, ಫಲವತ್ತ್ವೇನ ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಕಲ್ಪನೇತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಮಿತಿ ॥ ‘ನ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀಹೇತುಃ’ ಇತ್ಯನುಕರ್ಮಃ । ದೃಢೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ವ್ಯಭಿಚಾರಾನ್ ಹೇತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನೇತಿ ॥ ಶ್ರುತೇರ್ಯುಕ್ತಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವರೂಪೇತಿ ॥ ಉಕ್ತಂ ಚ ತರ್ಕಪಾದೇ ಜೈಮಿನ್ಯಾಚಾರ್ಯಃ - “ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಃ ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮುಪದೇಶೋಽವ್ಯತಿರೇಕಶ್ಚಾರ್ಯೇ ಅನುಪಲಬ್ಧೇ ತತ್ಪ್ರಮಾಣಂ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯಾಽನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್” ಇತಿತಿ ಭಾವಃ । ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥

“ಆದೇ ಹೇತುರ್ಬಾ ಸ್ಯಾದರ್ಥವತ್ಪ್ರೋಪಪತ್ತಿಭ್ಯಾಮ್” ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಾದೇ ತೃತೀಯಾಧಿಕರಣೇ “ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ ತೇನ ಹೃನ್ ಕ್ರಿಯತೇ” ಇತ್ಯುದಾಹೃತ್ಯ ಶೂರ್ಪೇಣ ಹೋಮೇ ಕರ್ಮವ್ಯೇಽನ್ವಕರಣತ್ವಂ ಹೇತುರತಾರ್ಥವಾದ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಲಕ್ಷಣಯಾ ಹಿ ಪ್ರಾಶಸ್ತಯಪರತ್ವಮತೋಽನ್ವಕರಣತ್ವಂ ಹೇತುರಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ವೇದೇನೋಚ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಶೂರ್ಪಹೋಮಸಾಧನತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇಃ, ಪ್ರರೋಚನಾರ್ಥಮರ್ಥವಾದಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ “ತೇನ ಹೃನ್ ಕ್ರಿಯತೇ” ಇತ್ಯಯಮರ್ಥವಾದ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ ।

అప్రामాణ్యేతి ॥ “तेन हि” इति वाक्यसमर्पितहेतुसापेक्षत्वेन “शूर्पेण” इति विध्युद्देशस्याप्रामाण्यप्रसङ्गात् तस्य हेतुसमर्पकत्वत्याग इति वा, “तेन हि” इत्यस्यैव हेतुत्वोपपादकव्याप्त्यादिबोधकमानान्तरसापेक्षत्वापातेन वा तत्त्याग इत्यर्थः । एवं समन्वयपदाभ्यां व्यावर्त्य न्यायविवरणोक्तं पूर्वपक्षमुपसंहरति - तस्मादिति ॥ बलाबलानिरूपणाद् व्यभिचारात् श्रुत्यप्रामाण्यापाताच्चेत्यर्थः ।

गुरुराजीय - ननूपक्रमादेस्तात्पर्यनिश्चायकत्वेनोपक्रमादिना च तात्पर्यविचारे क्रियमाणे विष्णोरेव कारणत्वे सर्वशास्त्रतात्पर्यं प्रतिपाद्यत इति कथं रुद्रादेः कारणत्वे शास्त्रतात्पर्यमित्यतः स्यादतदेवं यद्युपक्रमादेर्निर्णायकत्वं स्यात् तदेव नास्तीत्याह - उपक्रमादीति ॥ ननु तत्रैकेनापरबाधः किं न स्यादित्यत आह - परस्परేति ॥ ननूपक्रमस्योपसंहारापेक्षया प्रबलत्वात् तेनोपसंहारबाधः किं न स्यादित्यत आह - द्वयोरपीति ॥ तथा च बाधकत्वप्रयोजकस्याधिकबलत्वस्याभावान् नैकेनापरबाध इति भावः । ननूपक्रम एवास्तूपसंहारबाधकः । अनुपसंजातविरोधित्वेन बलवत्तया बाधकत्वसम्भवादित्याशङ्क्य निषेधति । न चेति ॥ इतरास्वारस्य-मिति ॥ उपक्रमाऽस्वारस्यमित्यर्थः । नन्वनिश्चिततात्पर्यस्य शैवाद्यागमादेस्तात्पर्या-निश्चायकत्वेन तत्र तात्पर्यनिश्चयस्यावश्यकत्वात् तस्य चोपक्रमादिभिर्विना प्रकारान्तरेणासम्भवात्तैरेव वक्तव्यत्वात् तत्रानुपपत्तिपरिहारस्यापि यथाकथञ्चित् कर्तव्यत्वात् तैरेव तात्पर्यनिश्चयोस्तु । अन्यथा गौरवापत्तेरित्यत आह - पौरुषेयवाक्ये त्विति ॥ विवक्षानुसारेणेति हेतुगर्भम् । तथा च पौरुषेयवाक्ये वक्तृविवक्षायाः सत्त्वादेकानुसारेणान्यत्रेतुं शक्यते । प्रकृतेतु वेदस्यापौरुषेयत्वेन वक्तृविवक्षाया असम्भवान् नैकानुसारेणापरं नेतुं शक्यमित्यर्थः । ननु मास्तूपक्रमोपसंहारयोस्तात्पर्यनिश्चायकत्वं तथाप्यभ्यासस्य तात्पर्यनिश्चायकत्वं स्यादित्यत आह - अभ्यासोपीति ॥ अथवा अभ्यासलक्षणकथनबीजपुक्तिमाह - असकृदुक्तेरिति ॥ वैयर्थ्यात् निष्प्रयोजनत्वादित्यर्थः । ननु निष्प्रयोजनत्व-मसिद्धम् । तात्पर्यनिश्चयस्यैव प्रयोजनस्य सद्भावादित्यत आह - अन्यथेति ॥ असकृदुक्तेस्तात्पर्यनिश्चायकत्वे समिधो यजतीत्यादावप्यसकृदुक्तेस्तात्पर्य-निश्चायकत्वापत्त्या वैयर्थ्याभावेन तदन्यथानुपपत्त्या कर्मभेदो न स्यादित्यर्थः - पौनरुक्त्यं चेति ॥ तत्राऽपि तात्पर्यनिश्चायकत्वस्य वक्तुं शक्यत्वादित्यर्थः ।

ಮಾನಾಂತರೇತಿ || (ಸರ್ವದಾಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನಮೇತತ್) ಶ್ರುತೇರತಾತ್ಪರ್ಯೇತಿ | “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞ”
 ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ “ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವೇ “ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ”
 ಇತ್ಯಾದೇರ್ಜಿವಭೇದಾದೌ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಫಲಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮತ
 ಆಹ - ಫಲಮಪಿತಿ || ನಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಿತಿ | ಅಹರಹಃ ಸಂಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತೇತ್ಯಾ-
 ದಿನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಆದಿಪದೇನ ನೈಮಿತ್ತಿಕವಾಕ್ಯಗ್ರಹಣಮ್ | ನನು ನಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷ್ವಪಿ
 ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಫಲಂ ಕಲ್ಪಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅಫಲ ಇತಿ ||
 ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾದಿತಿ | ಫಲೇ ಸಿದ್ಧಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯ ವಿद्यಮಾನತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ
 ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಿ ನಿಷ್ಕಲೇ ತದಸಮ್ಮಭೇನ ಫಲಸಿದ್ಧಿರित್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾಪಾತಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |
 ತಥಾಪ್ಯರ್ಥವಾದ ಏವ ತಾತ್ಪರ್ಯಭೇದೇತುರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ - ಏವಮಿತಿ || ಏವಮಿತ್ಯತಿರ್ದಿಷ್ಟಂ
 ದೂಷಣಮಾಹ - ಲೋಕ ಇತಿ || ಅತ ಏವೇತಿ || ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾಯಾ ಅನುಕ್ತಾಯಾ ಬೋಧಪತ್ತೇ-
 ಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವೇ ತತ್ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಲಕ್ಷಣಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹಾನೇರೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ವಿವರಣೆ - ‘ತತ್ಪು ಸಮನ್ವಯತ’ ಸೂತ್ರದ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ ‘ಸಮ’ ‘ಅನ್ವಯತ’ ಎಂದು ಎರಡು
 ಪದಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯೆಂದು ಅನ್ವಯ ಪದದಿಂದ
 ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಒಟ್ಟು ಎರಡು - ೧) ಶೈವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
 ಮೂಲಕವಾದದ್ದು ೨) ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಜನ್ಯವಾದದ್ದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೂಲಕವಾದ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಜನ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮುಂದೆ
 ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಸಂ’ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
 ಸಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಲಾಬಲದಿಂದ ನಿರ್ಣೇತವಾದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗದ ಬಲಾಬಲನಿರ್ಣಯವೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು
 ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ‘ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮುಪಿ ಕೃಚಿತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರವಿರರ್ಥನಾತ್ ಕಥಂ ಲಿಂಗತ್ವಮ್’
 ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೆಲವೆಡೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಲಿಂಗವಾಗುತ್ತದೆ?’ ಎಂದು
 ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಬಹಳ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿ
 ತು’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ
 ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳೇ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗೃಹೇಷ್ಟಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳು ಹೀಗಿವೆ -
 “ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವರುಣಾಯ ಅಶ್ವಮ್ ಅನಯತ್, ಸಃ ವಾರುಣಂ ಚತುಷ್ಪಾಲಮಪಶ್ಯತ್, ತನ್ನಿರವಪತ್
 ತತೋ ವೈ ಸ ವರುಣಾಪಾತದಮುಚ್ಯತೆ” ಎಂಬುದು ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯ. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ವರುಣನಿಗೆ
 ಅಶ್ವವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಿದ. ಆದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತನ್ನ ದೇವತೆಯಾದ ವರುಣಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

'ಯದಿ ಪ್ರತಿಹರ್ತಾ ಅಪಚ್ಛಿದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವವೇದಸಂ ದದ್ಯಾತ್, ಯದ್ವಿದ್ಯಾತಾ ಅಪಚ್ಛಿದ್ಯಾತ್ ಅದಕ್ಷಿಣಂ ಯಜ್ಞಮಿಷ್ಟ್ವಾ ತೇನ ಪುನರ್ಯಜೇತ ತತ್ರ ತದ್ವಿದ್ಯಾದಾಯದ್ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನ್ ದಾಸ್ಯನ್ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಎರಡು ಅಪಚ್ಛೇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮದ ಪ್ರಾತಃಸವನದಲ್ಲಿ ಯತಿಜರು ಬಹಿಷ್ಕರಮಾನವೆಂಬ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಹೊರಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಯತಿಜರು ಇರುವೆಯ ಸಾಲಿನಂತೆ ಒಬ್ಬರ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರೊಬ್ಬಂತೆ ಸಾಗಬೇಕು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಹೊಗುವ ಯತಿಜನ ಕಚ್ಚೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ ಹಿಂದಿನವನು ಸಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸಾಗುವಾಗ ಪ್ರತಿಹರ್ತೃವು ಮುಂದಿನವನ ಕಚ್ಚೆಯನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಅವಾಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಅದೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲೇ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ದಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಒಂದುವೇಳೆ ಉದ್ಯಾತ್ರವು ಮುಂದಿನವನ ಕಚ್ಚೆಯನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಅವಾಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಕೊಡದೆ ಮುಗಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ಪುನಃ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು.

ಒಂದುವೇಳೆ ದೈವವಾತ್ ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಹರ್ತಾ ಅನಂತರ ಉದ್ಯಾತಾ ಎಂಬಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಪ್ರತಿಹರ್ತೃ ಮೊದಲು ಕಚ್ಚೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಸರ್ವಸ್ವದಾನವೆಂಬ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರೂ ಕಚ್ಚೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಏನು ಬೇಕಾದರೂ

अथ विंशमुद्रातुरुत्तरापच्छेदेपि सर्वस्वदक्षिणादानाधिकरणम्

यद्युद्राता जघन्यः स्यात्पुनर्यज्ञे सर्ववेतसं दद्याद्येततरस्मिन् ॥ ५५ ॥

पूर्वत्र परप्राबल्यस्थितावत्रोद्रात्रपच्छेदस्य परत्वपक्षे चिन्तेति सङ्गतिः । यद्युद्रात्रपच्छेदः पश्चात्तनस्तदा किं पुनःप्रयोगे द्वादशाशतं देयमुत द्वादशाशतसर्ववेतसदानयोर्विकल्पोऽयं सर्वस्वदानमिति सन्देहः । पूर्वपक्षस्तु “तत्र तदद्यात् यत्पूर्वस्मिन् दास्यन् स्यात्” इति श्रुती यदेव क्रतुस्वभावतो देयं तदेव गवां द्वादशाधिकशतं प्रतीयते इति तदेव पुनःप्रयोगे देयमित्येकः । यद्वादशाशतं दास्यन्नासीत्तदा प्रतिहर्त्रपच्छेदे च प्राप्ते सर्ववेतसदानं पश्चात्प्राप्तमित्युभयमपि पूर्वस्मिन् दास्यन्चित्यनेन गृहीतुं शक्यत इति पुनःप्रयोगे दक्षिणाद्वयस्य विकल्प इति द्वितीयः । सिद्धान्तस्तु, प्रथमप्रयोगे प्रतिहर्तुः प्रथमपच्छेदे तन्निमित्तकं सर्वस्वदानरूपं प्रायश्चित्तं प्रथमप्रयोगे प्राप्तम् । तेन च क्रतुस्वभावप्रयुक्तस्य द्वादशाशतस्य बाधात्र तदास्यन् भवति । किन्तु सर्ववेतसमेवेति तस्यैव पुनःप्रयोगे “पूर्वस्मिन् दास्यन्” इत्यनेन ग्रहणात्सर्ववेतसदानमेव पुनःप्रयोग इति । तदाह, यद्युद्राता प्रतिहर्तुर्नन्तरमपच्छिद्येत तदा पुनर्यज्ञे सर्ववेतसमेव दद्यात् । न द्वादशाशतम् । यथा इतरस्मिन् प्रतिहर्तृमात्रापच्छेदनिमित्तके प्रयोगे तद्वदिति । फलन्तु व्यक्तम् ।

इति विंशमुद्रातुरुत्तरापच्छेदेपि सर्वस्वदक्षिणादानाधिकरणम्

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ವಿಕಲ್ಪವೋ? ಅಥವಾ ಉದ್ಗಾತ್ಯ ಕಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಾರಣ ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ?

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಉಪಕ್ರಮವು ಅಸಂಜಾತವಿದೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಹರ್ತೃವಿನ ಅಪಚ್ಛೇದನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವದಾನವೆಂಬ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಅಥವಾ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಹರ್ತೃ ಅಪಚ್ಛೇದನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಉದ್ಗಾತ್ಯ ಅಪಚ್ಛೇದನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಇಬ್ಬರೂ ಕಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವದಾನವೆಂಬ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮವು ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನವೇ ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಮಾಡಲಾರದು. ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ತನಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಉಪಕ್ರಮವು ಮಿಥ್ಯಾವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಾಧಿತವಾದ ಶುಕ್ರೀಕೃತಜ್ಞಾನವು ಮಿಥ್ಯಾವಾದಂತೆ ಉಪಕ್ರಮವೂ ಮಿಥ್ಯಾವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಯಜ್ಞವನ್ನು ಅದಕ್ಷಿಣಾಕವಾಗಿ ಮಾಡಿ ದ್ವಿತೀಯಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕೊಡಬೇಕಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ತರನಿಮಿತ್ತಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಈ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

'ಅಪಚ್ಛೇದಾದೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಸಂದಿಗ್ಧೌ ತು ವಾಕ್ಯತೇಷಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದ್ದಾಗ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಪರಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪಚ್ಛೇದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದರೂ ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣ

ಶ್ರುತೇಃ ಜಾತಾಧಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ (ಜೈ.ಸೂ. ೩-೩-೧)^(೧)

ಪ್ರಜಾಪತಿರಕಾಯಯತ ಪ್ರಜಾಃ ಸೃಜೇಯೇತಿ, ಸ ತಪೋಽತಪ್ಯತ ತಸ್ಮಾತ್ತೇವಾನಾತ್ ತ್ರಯೋ ದೇವಾ ಅಸೃಜ್ಯಂತ. ಅಗ್ನಿರ್ವಾಯುರಾದಿತ್ಯಃ ತೇ ತಪೋ ತಪ್ಯಂತ. ತೇಭ್ಯಸ್ತೇವಾನೇಭ್ಯಸ್ತಸ್ಮಯೋ ವೇದಾ ಅಸೃಜ್ಯಂತ. ಅಗ್ನೇಃ ಮುಗ್ಧೇದೋ ವಾಯೋಃ ಯಜುರ್ವೇದ ಆದಿತ್ಯಾತ್ ಸಾಮವೇದಃ ಎಂದು.

ಪ್ರತ್ಯರ್ಥ - ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದನು. ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ೧) ಅಗ್ನಿ ೨) ವಾಯು ೩) ಆದಿತ್ಯರೆಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿ

(ವೇದೋ ವಾ ಪ್ರಾಯದರ್ಶನಾತ್ || ೨ || ಲಿಂಗಾಚ || ೩ || ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾಚ ನ ಹಿ ದ್ವಯೇಣ ಸಮ್ಬಂಧಃ

|| ೪ || ತ್ರಯಿವಿಧಾಲ್ಪಾ ಚ ತದ್ವಿಧಿ || ೫ || ವ್ಯತಿಕ್ರಮೇ ಯಾಶ್ರುತೀತಿ ಚೇತ್ || ೬ || ನ

ಸರ್ವಸ್ಥಿತಿವಿವೇಶಾತ್ || ೭ || ವೇದಸಂಯೋಗಾಚ ಪ್ರಕರಣೇನ ಬಾಧ್ಯೇತ್ || ೮ ||)

ಜ್ಯೋತಿಶೋಮೇ ಹಿ “ಪ್ರಜಾಪತಿರಕಾಮಯತ ಪ್ರಜಾಃ ಸೃಜೇಯೇತಿ | ಸ ತಪೋಽತಪ್ಯತ | ತಸ್ಮಾತ್ತೇವಾನಾತ್ರಯೋ ದೇವಾ ಅಸೃಜ್ಯಂತ, ಅಗ್ನಿರ್ವಾಯುರಾದಿತ್ಯಃ | ತೇ ತಪೋಽತಪ್ಯಂತ | ತೇಭ್ಯಸ್ತೇವಾನೇಭ್ಯಸ್ತಸ್ಮಯೋ ವೇದಾಃ ಸೃಜ್ಯಂತ | ಅಗ್ನೇರೇವೇದೋ ವಾಯುನಾ ಯಜುರ್ವೇದ ಆದಿತ್ಯಾತ್ಸಾಮವೇದಃ” ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ಶ್ರುಯತೇ | ‘ಉಚೈರ್ಮತಾ ಕ್ರಿಯತೇ, ಉಚೈಸ್ಸಾಮ್ರಾ, ಉಪಾಂಶು ಯಜುಷಾ ಇತಿ | ಬಾಧ್ಯೇ ‘ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವಾ ಇದಮೇಕ ಆಸೀತ್ | ಸ ತಪೋಽತಪ್ಯತ’ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಃ ಪಠಿತಃ | ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾयां ಪ್ರಜಾಪತಿರೀತ್ಯಾದಿರೂಪಕ್ರಮಃ ಉಕ್ತಃ | ತತ್ರ ‘ಉಚೈರ್ಮತಾ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಸಂದೇಹಃ | ಕಿಮುಪಸಂಹಾರಗತಕ್ರಗಾದಿಶಬ್ದಃ ಉಪಕ್ರಮಸ್ಯಮನ್ತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಸಮುದಾಯರೂಪವೇದಪದಾನುಸಾರಾದೃಗಾದಿವೇದಪರಃ, ತತೇಕೇಕಮನ್ತ್ರವಾಚಕೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯಕ್ರಗಾದಿಪದಾನುಸಾರೇಣೋಪ-ಕ್ರಮಸ್ಯವೇದಶಬ್ದಃ ಏಕೈಕಕ್ರಗಾದಿಮನ್ತ್ರಪರಃ ಇತಿ | ತತ್ರೋಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಯೋರೇಕವಾಕ್ಯತ್ವಾದೈ-ಕವಿಷಯಕತ್ವೇಽವಸ್ಯಮ್ಬಾವಿನಿ ಪ್ರಥಮಶ್ರುತಸ್ಯಾರ್ಥವಾದಸ್ಯಾಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್, ಭೂತಾರ್ಥತ್ವೇನಾನುವಾದತ್ವಾತ್, ವಿಧ್ಯುದೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾದಪ್ರಾಸಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ತದನುರೋಧೇನೋಪಕ್ರಮಾರ್ಥವಾದಗತೋ ವೇದಶಬ್ದೋ ಲಕ್ಷಣಯಾ ವೇದೈಕದೇಶಮನ್ತ್ರಪರೋ ನೇತವ್ಯಃ ಇತಿ, ಉಚೈಸ್ತ್ವಾದಯೋ ಧರ್ಮಾ ಕ್ರಗಾದಿಮನ್ತ್ರಧರ್ಮಾಃ | ಕ್ರಗಾದಿಮನ್ತ್ರೇಣ ಕ್ಷವೇದಪಠಿತೇನ ಯಜುರ್ವೇದಪಠಿತೇನ ವಾ ಯದನುಷ್ಠೀಯತೇ ತದ್ಛೇರೀತಿ, ಯಜುರ್ಮನ್ತ್ರೇಣ ಯದನುಷ್ಠೀಯತೇ ತದ್ಉಪಾಂಶು ಇತಿ | ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್, ಉಚೈಸ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮೋ ಜಾತಾಧಿಕಾರೋ ಮನ್ತ್ರವಿಷಯೋ ಭವೇತ್ | ಕುತಃ? ಶ್ರುತೇಃ, ಮನ್ತ್ರವಾಚಿಕಕ್ರಗಾದಿಪದಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಯತೇ, ವಿಧ್ಯುದೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾಪ್ರಾಪ್ತ-ವಿಷಯತ್ವಯೋಃ ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿಹೋಪಕ್ರಮೇ ವೇದಪದಶ್ರವಣೇನ ಸಂಜಾತವಿರೋಧಿತಯಾ ಸ್ವಾರ್ಥಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್, ಉಪಕ್ರಮಸ್ಯ ವಾಸಂಜಾತವಿರೋಧಿತಯಾ ಸ್ವಾರ್ಥಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವೇನ ಲಬ್ಧಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ತದನುರೋಧೇನೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯಕ್ರಗಾದಿಶಬ್ದೋಪ್ಯಾತ್ಮಲಾಭಾರ್ಥಃ ತದವಿರೋಧಾಪ್ಯ ಕ್ರಗಾದಿವೇದಪರೋ, ನ ವೇದೈಕದೇಶಮನ್ತ್ರಪರಃ ಇತಿ | ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್ || ವೇದೋ ವಾ ಪ್ರಾಯದರ್ಶನಾದಿತಿ || ವಾಕ್ಯಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಕಃ | ವಿಧ್ಯುದೇಶಗತಕ್ರಗಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವೇದೋ ಭವೇತ್ | ಕುತಃ? ಪ್ರಾಯದರ್ಶನಾತ್ || ತಥೈವೋಪಕ್ರಮದರ್ಶನಾದಿತಿ | ತದೇವಮುಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕವಾಕ್ಯತಾಬಲೇನ ನಿರ್ಣಯಾಢ್ಯಾಕ್ಯವಿನಿಯೋಗೋಽ-ಯಮ್ | ಫಲಂತು, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಯಜುರ್ವೇದೇನ ವಿನಿಯುಕ್ತಾನಾಮೃಚಾಮುಚೈಸ್ತ್ವಮಿತಿ | ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ತು ಉಪಾಂಶುತ್ವಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

- ಭಾಟಸಹಜಃ

ದೇವತೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅನಂತರ ಈ ಮೂರು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದರು. ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ವೇದಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಋಗ್ವೇದ, ವಾಯುವಿನಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದ, ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ಸಾಮವೇದವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮುಂದಿನ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಪಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ - 'ಉಚ್ಚೈಃ ಪುಚಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಉಚ್ಚೈಃ ಸಾಮ್ನಾ ಉಪಾಂತು ಯಜುಷಾ' 'ಪುಜಾ'ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತು ಸಾಮಮಂತ್ರವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಯಜುರ್ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಾದ್ವಿಗಳು ಮಂತ್ರದ ಧರ್ಮವೋ? ಅಥವಾ ವೇದದ ಧರ್ಮವೋ? ಎಂದು. ಅಂದರೆ, ಪುಜಾ ಮಂತ್ರ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದು. ಯಜುರ್ಮಂತ್ರ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದು. ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಾದ್ವಿಗಳು ಮಂತ್ರಧರ್ಮವಾದರೆ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪುಜಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಾದ್ವಿಗಳು ವೇದದಧರ್ಮವೆಂದಾದರೆ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಪುಜಾ ಮಂತ್ರ ಬಂದರೂ ಆ ಪುಜಾ ಮಂತ್ರ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳದೆ ವೇದಧರ್ಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಬೇಕು ಅದರಂತೆ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರ ಬಂದರೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಾದ್ವಿಗಳು ಮಂತ್ರಧರ್ಮವೋ? ವೇದಧರ್ಮವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎನೋ ಕಥೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿದ್ದೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಜಾ ಮಂತ್ರ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಋಗ್ವೇದ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬಾರದು. ಅಧ್ಯಯನ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಜಾ ಮಂತ್ರ ಬಂದರೆ ಆ ಪುಜಾ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಹೋತ್ಯವು ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಅಸಂಜಾತವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿದ್ದೇ ಹೇಳದೆ ಋಗ್ವೇದ ಯಜುರ್ವೇದ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಣ್ಯ, ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಚ್ಚೈಃ ಪುಚಾ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದರ್ಥ. 'ಉಪಾಂತು ಯಜುಷಾ' ಎಂದರೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಿದಾಗ ಪುಜಾ ಮಂತ್ರ ಹೇಳುವಾಗ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ವೇದಧರ್ಮದಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಾರದು. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದಲೂ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕು. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ನೀವು ಸಹ ಕೊನೆಗೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಕಾಲಿಗೇ ಬೀಳಬೇಕು. ಅಂತಹ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಲಾಬಲವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ವಕ್ತೃವಿನ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ವೇದದಲ್ಲಿ ವಕ್ತೃವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಕಾರಣ ವಕ್ತೃವಿನ ವಿವಕ್ಷೆಯಂತೆ ಅರ್ಥೈಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ವೇದಾದಿಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.

ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಸಹ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕವಲ್ಲ. ಅಭ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.

'ಏಕಸ್ಯೈವ ಪುನಃ ಶ್ರುತಿರವಿಶೇಷಾದನರ್ಥಕಂ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್' (ಜೈ.ಸೂ. ೨-೨-೨)^(೧)

(೧) अथ द्वितीयं समिधाद्यपूर्वभेदाधिकरणम्

एकस्यैवं पुनःश्रुतिरविशेषादनर्थकं स्यात् ॥ २ ॥

अत्र पूर्ववैषम्येण शङ्कनात् सङ्गतिः । दर्शपूर्णमासयोः 'समिधो यजति, तनूनपातं यजति, इडो यजति, बर्हिर्यजति, स्वाहाकारं यजति' इति पञ्चकृत्वोऽभ्यस्तो यजतिशब्दः श्रूयते । तत्र पञ्चभिरप्येकैव भावनाच्यते, अथ प्रत्यभ्यासं भावनाभेद इति सन्देहः । युक्तं पूर्वत्र प्रत्ययस्यैकरूपत्वेऽपि करणीभूतयागदानादिरूपघातार्थभेदात् भावनाभेदः । इह तु प्रत्ययस्य घातार्थभूतयागस्य चैकत्वान्न भावनाभेद इति प्राप्ते प्रत्यभ्यासं भावनाभेदाभावे अभ्यासवैषम्यात् तदन्यथानुपपत्त्या प्रत्यभ्यासं भावनाभेदः । न च 'समिधो यजति' इति प्रथमवाक्यविहितं समिन्नामकं यागमग्रेतनैश्चतुर्भिर्व्यजतिपदैरनूय तनूनपादादयो देवतारूपा द्रव्यरूपा वा गुणाश्रित्वारो विकल्पिता विधीयन्त इत्यनुवादाधिश्रुत्याभ्यासवैषम्यमिति शङ्क्यम् । चतुर्थीतद्धितरूपलिङ्गाश्रवणेन देवताविधेः तृतीयान्तत्वद्रव्यत्वप्रसिद्धयोरभावेन द्रव्यविधेश्चापोगेन तनूनपादादिशब्दानां यागनामत्वात् । अनुवादकत्वे चाप्रवृत्तप्रवर्तना-स्वभावरूपविधिश्रुतिर्बाध्येतेति तद्वलात् यागभेदः । तद्वेदाद्भावनाभेदोऽपूर्वभेदश्चेति

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಸಮಧೋ ಯಜತಿ ತನೂನಪಾತಂ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಯಜತಿ' ಎಂಬ ಪದವು ಐದು ಬಾರಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಯಜತಿಪದಗಳು ಧಾತೃರ್ಥಾವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಒಂದೇ ಭಾವನಾವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಯೋ? (ಯಜತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಯಜ್' ಧಾತು ಮತ್ತು 'ತಿ' ಎಂಬ ಲೇಟ್ ಲಕಾರವಿದೆ. ಲೇಟ್ ಲಕಾರಕ್ಕೆ ಭಾವನಾ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾಗೇನ ಸ್ವರ್ಗಂ ಭಾವಯೇತ್ ಎಂಬರ್ಥ ಲಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸಮಧೋ ಯಜತಿ ಎಂದರೆ ಸಮಿನ್ದಾಮಕಯಾಗೇನ ಸ್ವರ್ಗಂ ಭಾವಯೇತ್' ಎಂದಂತಾಯಿತು.)

ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯಜತಿ ಪದಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾವನಾಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಒಂದೇ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸನ್ನಿಧಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಮೊದಲಿರುವ ಯಜತಿಪದದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞ (ಪುನಃ ಪುನಃ) ಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಯಜತಿಪದ ಒಂದೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಒಂದೇ ಯಜತಿಪದ ಐದು ಬಾರಿ ಕೇಳಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಯಜತಿಶಬ್ದವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಆಗಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾಗಭಾವನಾ ಒಂದೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

'ಅಪ್ರವೃತ್ತಪ್ರದರ್ಶನಾತ್ಯೇಕಃ ವಿಧಿಃ' ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೋಡಗಿಸುವುದು ವಿಧಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. 'ಸಮಧೋ ಯಜತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತವನನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಪುನಃ ಇನ್ನೊಂದು ಯಜತಿಪದವು ಅದೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಯಜತಿ ಪದಗಳು ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಿಧಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯಜತಿಪದಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯಾಗವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾವನಾಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕೃತ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಯಜತಿ ಎಂಬ ಅಭ್ಯಾಸ ಇರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯಾಗಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಒಂದೇ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಶ್ರುತಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಯಜತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಅನೇಕ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ತಪ್ಪಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಪೂರ್ವತಾವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಪೂರ್ವತವು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲು ಅಪೂರ್ವತದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ತದ್ವಕ್ತುಂ ಸ್ತೋತ್ರೇ, ಏಕಸ್ಯೈವ ಧಾತೋಃ ಪುನಃಶ್ರುತಿರಪ್ಯೇವ ಶಾಖಾಂತರವಜ್ಞೇದಿಕಾ, ವಿಧಾಯಕತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪುನಃಶ್ರುತಿಗಮನಾರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ । ಫಲಂತು ಏಕಸ್ಯೈವ ಯಾಗಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಿತಸಮಿಧಾದಿ ದೇವತಾಕಸ್ಯ ಸಕ್ರದುಶ್ಚಾನಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ । ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ತು ತತ್ಸಿದ್ಧತಾಕಾನಾಂ ಪಶ್ಚಾನಾಮಪಿತಿ ।

ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸಮಿಧಾಪೂರ್ವಭೇದಾಧಿಕರಣಮ್

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮೊದಲು 'ಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್' ಅಪೂರ್ವತ್ವಮ್' ಎಂದು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಾನಾಂತರದಿಂದ ಅಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಮಾಡಬೇಕು.

'ಅನ್ಯತ್ ಮಾನಂ ಮಾನಾಂತರಂ, ತೇನ ಅಗ್ರಾಹ್ಯಃ ಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಃ, ಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಃ ಅರ್ಥಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ತತ್ತ್ವಂ'

ಸ್ವತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಹೀತವಾದ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೇತುವರ್ಗ ಸ್ಯಾದರ್ಥವತ್ಯೋಪಪತ್ತಿಭ್ಯಾಮ್ (ಜೈ.ಸೂ. ೧-೨-೩)

'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೂರ್ಪದಿಂದ (ಮೊರದಿಂದ) ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸಂಶಯ - ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೂರ್ಪದಿಂದ ಹೋಮಿಸಲು ಅನ್ನಕರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೋ? ಅಥವಾ ಶೂರ್ಪದಿಂದ ಮಾಡುವ ಹೋಮ ಪ್ರಶಸ್ತವೆಂದು ಅರ್ಥವಾದವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರಾಶಸ್ತವರವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಲಕ್ಷಣಾ ಜಘನ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಹೋಮ ಮಾಡಲು ಅನ್ನಕರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಶೂರ್ಪವು ಹೋಮಸಾಧನವೆಂದು ವೇದವೇ ಹೇಳುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ಹೇತುವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು? ಹಾಗೇನಾದರೂ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಲ್ಲ, ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಅರ್ಥವಾದ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಂಗಾತ್' ಎಂಬ 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಎಂದರೆ? 'ತೇನ ಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೇತುಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ಹೇತುವಿನ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ್ದರಿಂದ 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ :- 'ತೇನ ಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೇತುಸಮರ್ಪಕವಾದರೆ ಹೇತುತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಗಳು ಬೇಕು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದ ಅವೇಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತೇನ ಹಿ' ಎಂಬ ಹೇತುಸಮರ್ಪಕವಾಕ್ಯಕ್ಕೇನೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಶೂರ್ಪೇಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ತೇನ ಹಿ' ಎಂಬ ಹೇತುವಾಕ್ಯಕ್ಕೇನೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು.

ಹೀಗೆ 'ಸಮಾ' ಮತ್ತು 'ಅನ್ವಯ' ಪದಗಳಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು 'ತಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಾಬಲವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭ್ಯಾಸ, ಅಪೂರ್ವತಾ, ಫಲ, ಅರ್ಥವಾದಗಳಲ್ಲಿ ವೈಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆಂದು, ಉಪಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಯಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದಾನ ಕೊಡುವವನು ಆ ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಯಾರಿಗೆ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರಗಳೆರಡೂ ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಭಾಗಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ. ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡೂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳು ಅಲ್ಲ.

ಇನ್ನು 'ಅಭ್ಯಾಸ' ಎಂಬುದೂ ಕೂಡ ನಿಶ್ಚಯಕವಲ್ಲ ಎಕೆಂದರೆ ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳಿದರೆ ವಿವೇಕಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವುದು ವೈರ್ಥ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ 'ಪುನರುಕ್ತಿಯು' ದೋಷವಲ್ಲ ಎಂದು ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಪೂರ್ವತಾ' ಎಂಬುದೂ ಕೂಡ. ಶ್ರುತಿಮೂಲಸ್ವ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕೆಲವೊಂದು ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಫಲವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಇರುವ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ 'ಫಲ' ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗ ಎಂದು ಒಪ್ಪದರೆ, ಆ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅರ್ಥವಾದವೂ' ಕೂಡ. 'ಉಪಪತ್ತಿ'ಯನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕವೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ 'ಅನವೇಕ್ಷತ್ವ' ರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವುಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳು ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ. ಸರ್ವಕ್ಷರ ರಚಿಸಿದ ಆಗಮಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬಹುದು.

ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಸಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯದ್ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ ರೂಢಿಃ ಕಾರಣತಾ ತಾವತ್ ಭಾತಿ । ತತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಚ
ಅಬಾಧಿತಪ್ರತೀತ್ಯಾ ನಿಶ್ಚಯತೇ । ನ ಹಿ ರೂಢಿಃ ಕಾರಣತ್ವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾದನ್ಯತ್ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ,
“ನೈವಾ ತರ್ಕೇಣ” ಇತ್ಯಾದಿಭೃತ್ಯಾ ಕಾರಣತಾಯಾಮಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಾಧಕತಾಯಾ ಇವ ಬಾಧಕತಾಯಾ
ಅಪ್ಯಭಾವಾತ್ । ನಾಪಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಸಾಧಕಂ, ರೂಢಿಃ ಕಾರಣತ್ವನಿಷೇಧಕಂ ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂ
ಬಾಧಕಮ್, ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವಾತ್ । ಪೂರ್ವಾದಿನಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಾಂತ್ಯಭಿಮತವಿಷ್ಣವೇಕ-
ನಿಷ್ಠತ್ವನಿಶ್ಚಯವಿಘಟನೆನ ಕೃತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಕಾಲಾದಿಭೇದೇನ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ
ರೂಢಿಃ ಸ್ತದಭಾವಸ್ಯ ಚೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । ಅಬಾಧೋಪಪತ್ತೌ ಚ ಬಾಧಸ್ಯಾನ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾತ್ । ಪಕ್ಷೇ
ಬಾಧಸ್ಯ ಚ ಷೋಡಶಿಗ್ರಹಣಾಗ್ರಹಣಯೋರಿವ ನ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ । ಯದಿ ಚ ಪೌರೂಢೇಣ
ಪೂರ್ವಪರಪರಾಮರ್ಶೇನ ಶಬ್ದಸ್ವರಸಪ್ರತೀತತ್ಯಾಗಃ, ತದಾ ಪುರುಷೋತ್ತರೇಷ್ವಾಽಪೌರೂಢೇಷ್ವಾಽಬ್ದೋ
ಬಾಧ್ಯೇತ । ಏವಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಕಾರಣತ್ವೇ ಸರ್ವೈಃ ಕಾರಣವಾಕ್ಯೈಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇ
ಅಸಿದ್ಧಿಃ, ಕತಿಪಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇ ತು ವ್ಯभिಚಾರ ಇತಿ । ಅತ್ರ ಚಾಪಿ: ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ
“ನ ಚ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್” ಇತಿ ನ್ಯಾಯ-
ವಿವರಣಾಕ್ತಃ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು “ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ” ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಾಕ್ತಃ । ಅತಃ ಏವ ಸುಧಾಯಾಂ
- “ನ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಾವಗತಾಬಾಪಾತಪ್ರತೀತಿರ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಂ ವಾ ಲಿಙ್ಗಮ್”
ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರ ತು ಟೀಕಾಯಾಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಆದಿಪದೇನ ಪ್ರತೀತೇರಪ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್, ಭಾಷ್ಯೇ
ಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಾತ್, ಪ್ರತೀತಿಸಪ್ತಧೀಚಿನಾಗಮೇನೈವ ಏವ ದೃಢಃ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋ ದರ್ಶಿತಃ ।

ಅನುವಾದ - ಅಥವಾ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಪದವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹೀಗಿದೆ -
ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಅಪಾತತಃ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಅಪಾತತಃ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಈ
ಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಅಬಾಧಿತವಾದ ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೇವೆ.
ಅಪಾತತಃ ತೋರುವ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಬಾಧಕವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಬಿಡಬೇಕು. ರುದ್ರಾದಿಗಳು
ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಬಾಧಕವಾಗಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅನುವಾದವು
ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ನೈವಾ ತರ್ಕೇಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಅನುಮಾನವು ಹೇಗೆ ಸಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಬಾಧಕವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಇನ್ನು ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯೂ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವಸಾಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿಯಾಗಲೀ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವನಿಷೇಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿಯಾಗಲೀ ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ನಾವೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆವಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಬಾಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಆಪಾತಪ್ರತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಯಾ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ರುದ್ರ ವಿಷ್ಣು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂತೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ವಿಶ್ವೇಕನಿಷ್ಠತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದ. ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಗೊಂದಲ ಬೇಡ. ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ಕಾರಣನೋ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಆಬಾಧವನ್ನು ಹೇರಿಯೇ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಾಗ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇರ ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ.

ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಇದು ಪಕ್ಷೇಬಾಧ ಹೊರತು ಅತ್ಯಂತಿಕಬಾಧವಲ್ಲ. ಪಕ್ಷೇಬಾಧವು ದೋಷವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪೋಷಕಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಲೂಬಹುದು. ಬಿಡಲೂಬಹುದೆಂಬ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಪಕ್ಷೇಬಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ವೇದದಿಂದ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಾಪರವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ, ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ತೋರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ವೇದವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರುಷೋತ್ತೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಅರ್ಥದಿಂದ ಅಪೌರುಷೇಯವೇದಕ್ಕೆ ಬಾಧ ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟರವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲ ಹೀಗಿದೆ - ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇತುಮಾಡಿದರೆ ('ವಿಷ್ಣುರೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್') ಅಸಿದ್ಧಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದರೆ ವೈಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು 'ನ ಚ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್' 'ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾದಿಗಳು ಕಾರಣವಲ್ಲ' ಎಂದು ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ 'ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮ್' 'ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ' ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈ ಎರಡೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ನ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಾವಗತಾವಾಪಾತ-ಪ್ರತೀತಿರ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಂ ವಾ ಲಿಂಗಮ್' 'ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯ ತಿಳಿಯಲು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಾಗಲೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳ ಮಾತಾಗಲೀ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' - ಎಂದು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿನ ಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡಿದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಧೃಢವಾದ ಒಂದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ = 'ಜ್ಞಾತೃ ಶಿವಂ' 'ಹರಣ್ಯಗರ್ಭಃ' ಇತ್ಯಾದಿವೇದರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ,
ಆಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ = ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ, ಬಾಧಸ್ಯ = ಅತ್ಯಂತಿಕಬಾಧವು.
ಪೋಷತಿಗೃಹಣ, ಅಗೃಹಣೋದಿವ = 'ಪೋಷತಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಿಕೆ
ಮತ್ತು ಉಚ್ಚರಿಸದಿರುವಿಕೆಯಂತೆ, ಆದ್ಯಃಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ = ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಮೂಲಕವಾದ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ = ವೇದಜನ್ಯ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿ ಮೂಲಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ವೇದಜನ್ಯಾಪಾತಪ್ರತೀತಿಮೂಲಂ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಮನ್ವಯಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ || 'ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್' 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ' 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಂ' ಇತ್ಯಾದಿವೇದರೂಪಾತ್ | ರೂಪಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ, ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವವದ್ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ಬೋಧ್ಯಃ | ನನು ಪ್ರತೀತೇಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಾಽವಿಷಯಕತಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೇನಾಪ್ಯುಪಪತ್ತಯಾ ಕಥಂ ತೇನ ತತ್ಸಾಧನಮಿತ್ಯತಃ ತದವಿನಾಭೂತತ್ವಂ ತಸ್ಯಾಹ - ತತ್ರೇತಿ || ರೂಪಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದಪಿ ಟೀಕಾಯಾಮಾಪಾತಪ್ರತೀತಿರೇವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ-ಮೂಲ್ತವೇನೋಕ್ತಾ, ನ ತು ತಸ್ಯಾಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಕತ್ವಮಪಿ | ತಥಾಽಪಿ ಸುಧಾಭಿಪ್ರೇತ-ಸ್ವತನ್ತ್ರಸಾಧನತ್ವನಿರ್ವಾಹಾಯ ತದಪ್ಯತ್ರೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯದೋಷಃ | ವಾಕ್ಯಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿರ್ಹಿ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಕತ್ವಮೈತ್ಸರ್ಗಿಕಂ, ಕವಿಚ್ಛು ಬಾಧಕಾದಪೋಹತೇ | ಇಹ ಚ ತದ್ಬಾಧಕಂ ವೇದರೂಪಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾದನ್ಯತ್, ಶಿವಾದಿಃ ನ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಜನನಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿದೋಷಿತ್ವಾಚೈತ್ರವದಿತ್ಯಾಥನುಮಾನಂ ವಾ, ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವಾದಿಬಾಧಕಂ "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವಾ | ಆದ್ಯಂ ತು ನ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯಾಹ - ನ ಹೀತಿ || ತದೇವಾಹ - ನೈವೇತಿ || 'ಏಷಾ' ಜಗತ್ಕಾರಣವಿಷಯಾ ಮತಿಸ್ತರ್ಕೇಣಾನೇಯಾಽಪನೇಯಾ ಚ ನ ಭವತೀತಿ ಸಾಧಕತ್ವಬಾಧಕತ್ವಯೋರಪಿ ನಿರಾಸಾದಿತಿ ಭಾವಃ | 'ಅಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ' ಶಾಸ್ತ್ರಾದನ್ಯಸ್ಯಾನುಮಾನಾದೇ |

द्वितीयं निराह - नापीति ॥ वैपरीत्यस्येति ॥ “एक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्ये” इत्यादेः शिवादिकारणत्वसाधकस्य विष्णुकारणत्वनिषेधकस्य शास्त्रस्य सत्त्वातच्छास्त्रं विष्णुकारणत्वे बाधकमिति वैपरीत्यस्यापि सम्भवादित्यर्थः । तथा च वाक्यद्वयं प्रागुक्तदिशा तत्कारणत्वपरमिति भावः । नन्वेवमपि पूर्वपक्षे विष्णुकारणत्वानिरासात् कथमिष्टसिद्धिरित्यत आह - पूर्ववादिन इति ॥ नन्वेवमन्योन्यं कारणत्वसाधकबाधकशास्त्रस्य का गतिरित्यत आह - कालादीति ॥ “सर्वमसृजत” इति विष्णुवादेः सर्वकारणत्वोक्तिः तत्तत्कालसृज्याभिप्राया सर्व-
सृष्टत्वयोग्यताभिप्राया वा इति भावः ।

ननु विष्णुकारणत्वदशायां तद्वोधकशास्त्रस्य प्रामाण्येऽपि रुद्रकारणत्वबोधकस्य प्रामाण्यानापत्त्या बाधस्यावश्यकत्वे सर्वथैव बाधमुपेत्य विष्णोरेव कारणत्व-
मुपेयतामित्यत आह - अबाधेति ॥ ‘बाधस्य’ आत्यन्तिकबाधस्य । मीमांसकैरनभ्युपेतत्वादित्यर्थः । षोडशीति । दशमे “शिष्टत्वात् प्रतिषेधः स्यात्” इत्यष्टमपादीयतृतीयाधिकरणे अतिरात्रनामके ज्योतिष्टोमसंस्थायविशेषे “अतिरात्रे षोडशिनं गृह्णाति” इति विधाय श्रुते “नातिरात्रे षोडशिनं गृह्णाति” इति वाक्ये ‘नञ्’ पर्युदासोऽर्थवादो वा प्रतिषेधो वेति संशये, “यजतिषु ये यजामहं करोति नानूपाजेषु” इत्यत्रानुयाजभिन्नेष्वितिवत् नञ् पर्युदासः, “न तौ पशौ करोति न सोमेऽध्वरे” इत्यत्र सोमे यथा नाज्यभागौ तथा पशावपीति “न सोमे” इतिवदर्थवादो वेति प्राप्ते, अतिरात्रभिन्ने इति पर्युदासे प्रागुक्तविधेर्निर्विषयत्वापत्तेः, षोडशिनिषेधेन षोडशिनःस्तुतौ व्याघातेनार्थवादत्वायोगादन्यशेषत्वाभावाच्च तदुभयासम्भवात्प्रतिषेध एवायम् । अगत्या ग्रहणाग्रहणयोर्विकल्पः, प्रतिषेधार्थ-
वत्त्वायाऽकरणेऽपि क्रतुसिद्धिरस्तीति कल्प्यते । विध्यर्थवत्त्वाय चानुष्ठाने फल-
भूयस्त्वमित्युभयोपपत्तिरिति सिद्धान्तितम् । अत्र यथा विहितप्रतिषिद्धत्वरूप-
न्यायप्राप्तत्वात्पक्षे बाधः सहः, तथा विष्णुतदितरयोः कारणत्वबोधकशास्त्रद्वय-
प्रामाण्यरूपन्यायप्राप्तत्वात्पक्षे बाधः सह इत्यर्थः । प्रागुक्तप्रयोगे व्याप्तिमुपपाद्य
विपक्षे बाधकमाह - यदि चेति ॥ पूर्वपक्षद्वयेऽपि टीकादावस्फुटत्वात् फलमाह -
एवं चेति ॥ असिद्धिरिति ॥ विष्णुस्त्वयमेव कारणं, तथा शास्त्रयोनित्वादिति

ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈ ಎರಡೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ನ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಗತಾವಾಪಾತ-ಪ್ರತೀತಿರ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಂ ವಾ ಲಿಂಗಮ್' 'ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯ ತಿಳಿಯಲು ಆವಾತಪ್ರತೀತಿಯಾಗಲೀ ವಾಖ್ಯಾತೃಗಳ ಮಾತಾಗಲೀ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' - ಎಂದು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿನ ಟೀಕೆ ಹೀಗಿದೆ - ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಆವಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಧೃಢವಾದ ಒಂದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ = 'ಜ್ಞಾತೃಶಿವಂ' 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ' ಇತ್ಯಾದಿವೇದರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ,
ಆಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ = ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ, ಬಾಧಸ್ಯ = ಆತ್ಮಂತಿಕಬಾಧವು,
ಪೋಷಕಗ್ರಹಣ, ಅಗ್ರಹಣೋದಿಪ = 'ಪೋಷಕ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಿಕೆ
ಮತ್ತು ಉಚ್ಚರಿಸದಿರುವಿಕೆಯಂತೆ, ಆದ್ಯಃಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ = ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಮೂಲಕವಾದ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ದ್ವಿತೀಯಪು = ವೇದಜನ್ಯ ಆವಾತಪ್ರತೀತಿ ಮೂಲಕವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ವೇದಜನ್ಯಾಪಾತಪ್ರತೀತಿಮೂಲಂ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಮನ್ವಯಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಂತರಮಾಹ - ಯದ್ವೇತಿ || 'ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್' 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ' 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಂ' ಇತ್ಯಾದಿವೇದರೂಪಾತ್ | ರೂಪಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ, ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಪೋನಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವವದ್ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ಬೋಧ್ಯಃ | ನನು ಪ್ರತೀತೇಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಾಃ ವಿಷಯಕತಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೇನಾಪ್ಯುಪಪತ್ತಯಾ ಕಥಂ ತೇನ ತತ್ಸಾಧನಮಿತ್ಯತಃ ತದವಿನಾಭೂತತ್ವಂ ತಸ್ಯಾಹ - ತತ್ರೇತಿ || ರೂಪಾದಿಕಾರಣತ್ವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದಪಿ ಟೀಕಾಯಾಮಾಪಾತಪ್ರತೀತಿರೇವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ-ಮೂಲತ್ವೇನೋಕ್ತಾ, ನ ತು ತಸ್ಯಾಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಕತ್ವಮಪಿ | ತಥಾಪಿ ಸುಧಾಮಿಪ್ರೇತ-ಸ್ವತನ್ತ್ರಸಾಧನತ್ವನಿರ್ಬಾಹ್ಯ ತದಪ್ಯತ್ರೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯದೋಷಃ | ವಾಕ್ಯಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿರ್ಹಿ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಕತ್ವಮೌತ್ಸರ್ಗಿಕಂ, ಕಚಿತ್ತು ಬಾಧಕಾದಪೋದತೇ | ಇಹ ಚ ತದ್ಬಾಧಕಂ ವೇದರೂಪಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾದನ್ಯತ್, ಶಿವಾದಿಃ ನ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಜನನಪಾರತನ್ತ್ಯಾದಿದೋಷಿತ್ವಾಚೈತ್ರವದಿತ್ಯಾಘನುಮಾನಂ ವಾ, ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವಾದಿಬಾಧಕಂ "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವಾ | ಆದ್ಯಂ ತು ನ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯಾಹ - ನ ಹೀತಿ || ತದೇವಾಹ - ನೈವೇತಿ || 'ಏಷಾ' ಜಗತ್ಕಾರಣವಿಷಯಾ ಮತಿಸ್ತರ್ಕೇಣಾನೇಯಾಃ ಪನೇಯಾ ಚ ನ ಭವತೀತಿ ಸಾಧಕತ್ವಬಾಧಕತ್ವಯोरಪಿ ನಿರಾಸಾದಿತಿ ಭಾವಃ | 'ಅಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ' ಶಾಸ್ತ್ರಾದನ್ಯಸ್ಯಾನುಮಾನಾದೇಃ |

ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ನಾपीति ॥ ವೈಪरीತ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ “एक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्ये” इत्यादेः शिवादिकारणत्वसाधकस्य विष्णुकारणत्वनिषेधकस्य शास्त्रस्य सत्त्वातच्छास्त्रं विष्णुकारणत्वे बाधकमिति वैपरीत्यस्यापि सम्भवादित्यर्थः । तथा च वाक्यद्वयं प्रागुक्तदिशा तत्कारणत्वपरमिति भावः । नन्वेवमपि पूर्वपक्षे विष्णुकारणत्वानिरासात् कथमिष्टसिद्धिरित्यत आह - पूर्ववादिन इति ॥ नन्वेवमन्योन्यं कारणत्वसाधकबाधकशास्त्रस्य का गतिरित्यत आह - कालादीति ॥ “सर्वमसृजत” इति विष्णवादेः सर्वकारणत्वोक्तिः तत्तत्कालसृज्याभिप्राया सर्व-स्रष्टृत्वयोग्यताभिप्राया वा इति भावः ।

ननु विष्णुकारणत्वदशायां तद्बोधकशास्त्रस्य प्रामाण्येऽपि रुद्रकारणत्वबोधकस्य प्रामाण्यानापत्त्या बाधस्यावश्यकत्वे सर्वदैव बाधमुपेत्य विष्णोरेव कारणत्व-मुपेयतामित्यत आह - अबाधेति ॥ ‘बाधस्य’ आत्यन्तिकबाधस्य । मीमांसकैरनभ्युपेतत्वादित्यर्थः । षोडशीति । दशमे “शिष्टत्वात् प्रतिषेधः स्यात्” इत्यष्टमपादीयतृतीयाधिकरणे अतिरात्रनामके ज्योतिष्टोमसंस्थाविशेषे “अतिरात्रे षोडशिनं गृह्णाति” इति विधाय श्रुते “नातिरात्रे षोडशिनं गृह्णाति” इति वाक्ये ‘नञ्’ पर्युदासोऽर्थवादो वा प्रतिषेधो वेति संशये, “यजतिषु ये यजामहं करोति नानूयाजेषु” इत्यत्रानुयाजभिन्नेष्विति वत् नञ् पर्युदासः, “न तौ पशौ करोति न सोमेऽध्वरे” इत्यत्र सोमे यथा नाज्यभागौ तथा पशावपीति “न सोमे” इतिवदर्थवादो वेति प्राप्ते, अतिरात्रभिन्ने इति पर्युदासे प्रागुक्तविधेर्निर्विषयत्वापत्तेः, षोडशಿನಿषೇಧೇನ ಷೋಡಶಿನ್:ಸ್ತುತೌ ವ್ಯಾಘಾತೇನಾರ್ಥವಾದತ್ವಾಯೋಗಾದನ್ಯಶೇಷತ್ವಾಭಾವಾच्च ತದುಭಯಾಸಮ್ಮಭವಾತ್ಪ್ರತಿಷೇಧ ಏವಾಯಮ್ । ಅಗತ್ಯಾ ಗ್ರಹಣಾಗ್ರಹಣಯೋರ್ವಿಕಲ್ಪಃ, ಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥ-ವತ್ತ್ವಾಯಾಽಕರಣೇಽಪಿ ಕ್ರುತುಸಿಛಿರಸ್ತೀತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ । ವಿಧ್ಯರ್ಥವತ್ತ್ವಾಯ ಚಾನ್ಯುಷ್ಠಾನೇ ಫಲ-ಭೂಯಸ್ತ್ವಾಮಿತ್ಯುಭಯೋಪಪತ್ತಿರिति ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ । ಅತ್ರ ಯಥಾ ವಿಹಿತಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಿತ್ವರೂಪ-ನ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಃ ಸಹಜಃ, ತಥಾ ವಿಷ್ಣುತದತಿರಯೋಃ ಕಾರಣತ್ವಬೋಧಕಶಾಸ್ತ್ರದ್ವಯ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯರೂಪನ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಃ ಸಹಜ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರಯೋಗೇ ವ್ಯಾಸಿಮುಪಪಾಘ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಮಾಹ - ಯದಿ ಚೇತಿ ॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪಿ ಟೀಕಾದಾವಸ್ಕುಟತ್ವಾತ್ ಫಲಮಾಹ - ಏವಂ ಚೇತಿ ॥ ಅಸಿಛಿರೀತಿ ॥ ವಿಷ್ಣುಸ್ವಯಮೇವ ಕಾರಣಂ, ತಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾದಿತಿ

प्रागुक्तहेतावन्यस्यापि कारणत्वेनैकदेशबोध्यत्वादसिद्धिरित्यर्थः । व्यभिचार इति ॥ रुद्रादौ कारणत्वेन कतिपयशास्त्रबोध्यत्वरूपहेतुसत्त्वेऽपि स्वयमेव कारणमिति साध्यं नेति व्यभिचार इति भावः । तथा चान्यस्यापि कारणत्वं प्राप्तमिति पूर्ववदतिव्याप्तिरिति पूर्वाधिकरणफलाक्षेप इति भावः । एतेन “पाशुपताद्युक्ति-प्रतीतिभ्यामन्येषामपि कारणत्वेन शास्त्रयोनित्वे जगत्कारणत्वं न विष्णोरेव लक्षणम्” इति टीका व्याख्याता । ‘पञ्चरात्राद्युक्तिप्रतीतिभ्यां विष्णोः कारणत्वेन शास्त्रयोनित्ववत्’ इत्यप्यादौ योज्यमित्युक्तं भवति ।

भाष्येऽदर्शनात् पूर्वपक्षद्वयमूलमाह - अत्र चेति ॥ टीकारीत्यैक एव कुतो नोक्त इत्यतस्तत्र स्पष्टं सिद्धान्तसुधासम्मतिमाह - अत एवेति ॥ वाशब्दाद् द्वेधा पूर्वपक्षो ज्ञाप्यत इति भावः । टीकायामेवं न दृश्यत इत्यतः पक्षान्तरमेतदिति भावेन तत्र भाष्याद्यानुकूल्यं दर्शयन् तत्र टीकोक्त पूर्वपक्षमाह - अत्र तु टीकाया-मिति ॥ न्यायविवरणटीकाऽप्युपलक्ष्यते ।

गुरुराजीय - न्यायविवरणे आदिपदेन प्रतीतेरप्युक्तत्वाद्भाष्ये प्रतीत्या शास्त्रस्याप्युपलक्षणा तदुभयानुसारेण प्रवृत्तटीकानुसारेण पूर्वपक्षमुक्त्वा सुधायां “न शास्त्रतात्पर्यावगतावापातप्रतीतिर्वा व्याख्यातृवचनं वा लिङ्गम्” इत्युभयोरपि प्रत्येकं पूर्वपक्षप्रापकत्वेनोक्तत्वात् तदनुसारेणापातप्रतीतिमात्रस्यापि पूर्वपक्ष-प्रापकत्वमाह - यद्वेति ॥ यद्वा अस्मिन्पक्षे “अज्ञानां प्रतीयमानमपि” इति भाष्यस्य “न शास्त्रतात्पर्यावगतावापातप्रतीतिर्वा व्याख्यातृवचनं वा लिङ्गम्” इत्युभयोः समकक्षत्वप्रतिपादकसुधायाश्चास्वारस्यं मनसि निधाय तदनुसारेण पूर्वपक्षमाह - यद्वेति ॥ न चाबाधितप्रतीत्येत्युक्तम् । बाधस्यैव प्रतीयमानत्वादिति वाच्यम् । बाधकं हि भवच्छास्त्रं वा तदतिरिक्तं वा । नान्त्य इत्याह - न हीति ॥ तत्र हेतुर्नैषा तर्केणेति । “आपनेया” इत्यस्यानेया उपाद्याऽपनेया निराकार्या च नेत्यर्थद्वयमभिप्रेत्याह - साधकताया इवेति ॥ नाद्य इत्याह - नापीति ॥ वैपरीत्यस्येति । तस्य विष्णुपरत्व उपक्रमादेर्दूषितत्वेन प्रतीतेरेवानुसर्तव्यत्वात् तत्रैव शैवशास्त्रस्य बाधकत्वप्रसङ्गादित्यर्थः । व्यवस्थोक्ती तु ममापि तुल्यमिति भावः । एवं सतीष्टासिद्धिमाशङ्क्याह - पूर्व्वेति ॥ नन्वेवमुभयोरेकदैव कारणत्वे

ವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಕಾಲಾದಿಭೇದೇನೇತಿ । ಯದ್ವಾ ಕಿಂಚಿದನಿಭಯಮಪ್ಯಪ್ರಮಾಣಂ
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ನೋತಿಹಾರಾದಿತ್ಯಾಹ - ಕಾಲಾದೀತಿ ॥ ನನ್ವೇಕೇನಾಪರಬಾಧ ಏವ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ
ಆಹ - ಅಬಾಧೇತಿ ॥ ನನು ಯಸ್ಮಿನ್ಕಾಲೇ ರೂಪಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಂ ತಸ್ಮಿನ್ಕಾಲೇ ವಿಷ್ಣೋರ್ನೇತಿ
ಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಪಕ್ಷ ಇತಿ ॥ ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಷ್ಠಾಯಕತ್ವಮಿತ್ಯತ್ರ
ದೂಷಣಾಂತರಮಾಹ - ಯದಿ ಚೇತಿ ॥ ಉಪಾಂತಾ ಫಲಿತಂ ದೂಷಣಮಾಹ - ಏವಂ ಚೇತಿ ॥
ಆದಿಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯೇಽನುಕ್ತತ್ವಾದ್ಭಾಷ್ಯಕಾರಾನಭಿಪ್ರೇತೋಽಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರ
ಚೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಭಾಷ್ಯೇಽನುಕ್ತತ್ವೇಪಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾ ಉಕ್ತತ್ವಾನ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಾನಭಿಪ್ರೇತ ಇತಿ
ಭಾವಃ । ದ್ವಿತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ನ ಕೇವಲಂ ಭಾಷ್ಯಂ ನಿಯಾಮಕಂ ಕಿಂ ತು ಸುಧಾಪೀತ್ಯಾಹ - ಅತಃ
ಏವೇತಿ ॥ ಸುಧಾಯಾಮುಖ್ಯೋರಪಿ ಸಮಪ್ರಧಾನಭಾವೇನೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಏವಂ ಸುಧೋಕ್ತಂ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ್ವಯಮುಪಪಾಛ "ಪಾಶುಪತಾಶ್ಚುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾಮ್" ಇತಿ ಲೋಕವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾಯ ತಸ್ಯಾ
ಅಭಿಪ್ರಾಯಮಾಹ - ಅತ್ರವತ್ವಿತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - ೧) ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಂಧಂ ೨) ವೇದಜನ್ಯವಾದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ೩) ಆಪಾತ
ಪ್ರತೀತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಂಧಂ, ಶಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ
ತನಕ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಂಧಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ, ಈಗ ವೇದಜನ್ಯವಾದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ
ಶಿವಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
ಅನ್ವಯಪದದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು (ಹಿಂದೆ ಒಂದು ವಿಧದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ
ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ ಈಗ) 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ' 'ಹರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದರೂಪವಾದ
ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದು -
'ರುದ್ರಾದಿಕಾರಣತ್ವಮ್' ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ವಾತ್,
ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವವತ್' 'ತದವಿಷ್ಣೋಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತೋರುವ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವವು
ವಿಷಯವಾಗಿದೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಆಪಾತತಃ
ತೋರುವ ಪ್ರತೀತಿಗೆ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾಗಿದೆ,
ಆದರೆ ರುದ್ರನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯು ಭ್ರಮೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಇಂತಹ ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ
ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವೋ,
ಅದೇ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಗೂ ವಿಷಯವಾಗಬೇಕು ಎಂದೇನು ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಗೆ
ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಉತ್ತರ :- ಯಾವುದು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದೇ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅವಿನಾಭೂತತ್ವವನ್ನು 'ತತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿ ಯಾವುದೇ ಬಾಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಭ್ರಮೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಿಸಿದ್ದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೈವಾದ್ಯಾಗಮ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿ, ಎರಡೂ ಮಿಲಿತವಾಗಿಯೇ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇವಲ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಕರಿಸಲಾಗದು.

ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಆಪಾತತಃ ಯಾವ ಅರ್ಥ ತೋರುತ್ತದೋ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬಾಧಕವಿದ್ದರೆ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೇಳಬಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ಅಂತಹ ಬಾಧಕ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಬಾಧಕ ಹೇಳುವುದಿದ್ದರೆ ಅನುಮಾನವನ್ನೋ ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೋ ಬಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. 'ಶಿವಾದಿಃ ನ ಜಗತ್ಕಾರ್ತಾಃ, ಜನನಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿದೋಷಿತ್ವಾತ್ ಚೈತ್ರವತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಬಾಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟುವುದೂ ಇಲ್ಲ ಹೋಗುವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು 'ನೈಷಾ ತರ್ಕೇಣ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಸಾಧಕವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು 'ನತೇ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'ಏಕ ಏವ ರುದ್ರೋ ನ ದ್ವಿತೀಯಾಯ ತಸ್ಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ರುದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ನಾವು ಹೇಳಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬಾರದು. ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳು ಶಿವನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಷ್ಣು, ಶಿವ, ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಲಿ ಎನೂ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರ ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ಧಿಯು ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ?

ಉತ್ತರ :- ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪೂರ್ವವಾದಿನಕ್ಷ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವ, ರುದ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಗತಿಯೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಕಾಲಾದಿಯೆಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಸರ್ವಮಸೃಜತ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣನಲ್ಲ ಎಂದೇನು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆಷ್ಟೇ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಇದೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹಾಗೆ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗಲೂ ಬಾಧಿತವಿದ್ದಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಬೋಧಕಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ರುದ್ರಬೋಧಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಬೋಧಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಬಾಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಅಂತೂ ಬಾಧ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಮೇಲೆ ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾಬಾಧವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಎಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಉತ್ತರ :- ಆತ್ಮಂತಿಕಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಕೊಡಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ವಿಷ್ಣು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೋ ಆ ಕಾಲ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಅರ್ಥಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವಾಗ ಆತ್ಮಂತಿಕಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಅಭಾದೋಪಪತ್ತೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಥಸಂಕೋಚ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಪಕ್ಷೇಬಾಧವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮಂತಿಕಬಾಧ ಅನ್ಯಾಯವಾದರೂ ಪಕ್ಷೇಬಾಧವು ಅನ್ಯಾಯವಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶಿವಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರತಿಷೇಧ: ಸ್ವಾತ್ (೧೦-೮-೩) ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಇಚ್ಛಿಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಅತಿರಾತ್ರ' ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಒಂದು ಇಚ್ಛೆ. ಈ ಅತಿರಾತ್ರ ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ 'ಷೋಡಶೀ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಗ್ರಹಂಮಾಡಬೇಕು (ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು) ಎಂದು 'ಅತಿರಾತ್ರೇ ಷೋಡಶಿನಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಆದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ರುತಿ 'ನಾತಿರಾತ್ರೇ ಷೋಡಶಿನಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಎಂದು ಅತಿರಾತ್ರ ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಷೋಡಶೀ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. 'ನಾತಿರಾತ್ರೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ನ'ಇ' ಪರ್ಯುದಾಸವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ? ಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪರ್ಯುದಾಸವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿರಾತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಷೋಡಶಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ನ'ಇ'ಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪರ್ಯುದಾಸವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದು ಕಂಡಿದೆ - 'ಯಜತಿಷು ಯೇ ಯಜಾಮಹೇ ಕರೋತಿ ನಾನುಯಾಜೇಷು ಯಜತಿಷು' ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಯೇ ಯಜಮಹೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಮುಂದೆ ನಾನುಯಾಜೇಷು ಅನುಯಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಅದೇ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಂದು ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ನಾನುಯಾಜೇಷು' ಎಂದರೆ ಹಾಗರ್ಥವಲ್ಲ. ಅನುಯಾಜಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ 'ಯೇ ಯಜಾಮಹೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥ. ಆದರೆಂತೆ 'ನಾತಿರಾತ್ರೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿರಾತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಅತಿರಾತ್ರೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಅಥವಾ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. 'ನ ತೌ ಪಶೌ ಕರೋತಿ ನ ಸೋಮೇ ಅಧ್ವರೇ' ಅಜ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಪಶುಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ

ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಶ್ರುತಿ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ನ ಸೋಮೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ನ'ವು ನಿಷೇಧಾರ್ಥವಲ್ಲ ಅರ್ಥವಾದವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಆಚ್ಯಭಾಗವಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ಪಶುಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಆಚ್ಯಭಾಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವಾದ. ಅದರಂತೆ ನಾತಿರಾತ್ರೇ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ನ'ವು ಕೂಡ ಅರ್ಥವಾದಪರವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಇಲ್ಲಿ ನ'ವುಗೆ ಪರ್ಯುದಾಸ ಎಂದಾಗಲೀ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದಾಗಲೀ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ಪ್ರತಿಷೇಧವೆಂದೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಪರ್ಯುದಾಸವೆಂದೇ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಾರದೆಂದರೆ ಅತಿರಾತ್ರಭಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೋಡತಿ ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಹಿಂದಿನ ವಿಧಿಯು ನಿರ್ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥವಾದವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಅತಿರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲೇ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಪೋಡತಿಯನ್ನೇ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರೆ ವ್ಯಾಘಾತ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅರ್ಥವಾದವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಶೇಷವಾಗಿರಬೇಕು. ನಾತಿರಾತ್ರೇ ಎಂಬುದು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಶೇಷವಾಗದ ಕಾರಣ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಷೇಧವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅತಿರಾತ್ರೇ ಎಂದು ವಿಧಾನಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಮಾಡಿದರೆ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾವು ಬೇರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಅತಿರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬಹುದು. ಮಾಡದಿರಬಹುದು. ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಯಜ್ಞ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದರೆ ಹೆಚ್ಚುಪ್ಪಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇಲ್ಲಿ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಬಾಧ. ಇದರಂತೆ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದಾಗ ಪೋಡತಿಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಬಾಧ. ವಿಧಾನಮಾಡಿ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ವಿಹಿತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವೆಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಕ್ಷೇಬಾಧವು ಸಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಪ್ರಕೃತ ಶೈವಾಗಮ ವೈಷ್ಣವಾಗಮ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಉಭಯಶಾಸ್ತ್ರ-ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನೈವಾರ್ಥವಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪಕ್ಷೇ ಬಾಧವನ್ನು ಸಹನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳುತ್ತೇವೋ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧವನ್ನು, ರುದ್ರನಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ವಿಷ್ಣುಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪಕ್ಷೇ ಬಾಧದ ಸಹನೆಯು ಮೀಮಾಂಸಕಮತದಂತೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ.

'ರುದ್ರಾಕಾರಣತ್ವವು', ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ: ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕತರ್ಕವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರತೀತಿಗೆ ವಿಷಯವಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆಗ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವನ್ನೇ ಬಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಪಡೆದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿರುವ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮದಿಂದ ಮತ್ತು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಫಲವನ್ನು 'ವಿವಂ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಸಾಧಿಸಬೇಕು - ವಿಷ್ಣು ಸ್ವಯಮೇವಕಾರಣಮ್ ಸರ್ವೈಃ ಕಾರಣವಾಕ್ಯೈಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಾತ್ (ತಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಾತ್) ಎಂದು. ಆದರೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಹ 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ' ಇತ್ಯಾದಿಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು 'ವಿಷ್ಣು ಸ್ವಯಮೇವ ಕಾರಣಮ್ ಕಪಿಪಯ ಕಾರಣವಾಕ್ಯೈಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕಪಿಪಯ ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಆದರೆ 'ಸ್ವಯಮೇವ ಕಾರಣಮ್' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳ ಅನುಮಾನವು ಅಸಾಧುವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ಫಲ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಸ. ಆ ಫಲವನ್ನೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಪಾಶುಪತಾದ್ಭುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾಮನ್ಯೇಷಾಮುಖ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮ್ ನ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಲಕ್ಷಣಮ್' 'ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಆಪಾತ-ಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ ಕಾರಣರೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುವ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಪಂಚರಾತ್ರಾ-ದ್ಭುಕ್ತಿಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವತ್' 'ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದಿಂದ ಮತ್ತು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ' ಎಂದು ನೀವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ಅದರಂತೆ ನಾವೂ ಕೂಡ ರುದ್ರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಯೆಂದು ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ನೀವು ತೋರಿಸಿದ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ 'ಅತ್ರ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಗ್ರಂಥ ಟೀಕೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಂದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಎರಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ತೋರಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸುಧಾಸಮ್ಮತಿ ಇದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಅತ ವಿವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ ವಾಶಬ್ಧದಿಂದ ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾಗಿದ್ದರೆ ಸುಧಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವಾ' ಶಬ್ದ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸುಧೆಯ ಸಮ್ಮತಿ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯ ಸಮ್ಮತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರಕ್ಷಾಂತರ. ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದು 'ಅತ್ರ ತು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೀಗಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮುಗಿಯಿತು.

ಹಿಂದೆ ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದಾಗ ಶಿವನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತು. ಈಗ ನೇರವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಅಬಾಧಿತಪ್ರತೀತಿಯೇ ಸಾಕು. ಶೈವಾಗಮಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ನೈಷ ತರ್ಕೇಣ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥವಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲೂ ಕೂಡ ಸಮರ್ಥಗಳಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ನಾವೂ ಕೂಡ ಶಿವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆಗ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಜಗತ್ಕಾರಣರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗಾದಾಗ ಶಿವನ ಜೊತೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರೆ, ಅಸಿದ್ಧಿ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷವಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು ।

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಾನಾಂ ವೈಲಿಂಗೈಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಃ ।

उपक्रमाद्यैस्तैरेव श्रुतितात्पर्यनिर्णयः ॥१॥

आपातजप्रत्ययाश्च परस्परविरोधिनः ।

अविरुद्धा प्रतीतिस्तु पूर्वापरविमर्शजा ॥२॥

ಅನಿಶ್ಚಿತತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಾನಿಶ್ಚಯಕತ್ವಾತ್ । ಉಪಕ್ರಮಾದಿ-
ಭಿರಾಗಮತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯೇ, ವೇದೇಽಪಿ ತೈರೇವ ಲೋಕೇ ಕ್ಷುಪ್ತೈಃ ತವಿಶ್ವಯೋಸ್ತು । ನ ಹಿ ಮಾನಾಂತರಾ-
ವಿರುದ್ಧಾಪಾತಧೀವಿಷಯೇಽಪಿ ಉಪಕ್ರಮಾಚನನುಗುಣೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನಾಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ
ಪರೇಣಾಽಪಿ ಕಾಲಾದಿಭೇದೇನ ವಾಕ್ಯದ್ವಯವಿರೋಧೋಽಪರಿಹಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚ ಲೋಕೇ ವಕ್ತೃಪದೇಶೇನ
ವಾ ತನ್ಮೂಲವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ವಾ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀನಂ ಉಪಕ್ರಮಾದಿವೇತಿ ಶಂಕ್ಯಮ್, ವಕ್ತರಿ
ತಾತ್ಪರ್ಯಮನುಪದಿಶ್ಯ ನಘೇಽಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀದರ್ಶನಾತ್ । ಯತ್ಕೂಲಮಾಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಾಗೇ ಶಬ್ದ ಏವ
ವಾಧಿತಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ, ತತ್ರ -

आपाततो भ्रमप्राप्तमर्थं हित्वा विमर्शतः ।

गहनश्रुतितात्पर्यविषयोऽन्विष्यते यतः ॥ १ ॥

एवञ्चापातप्रतीतत्यागे पुरुषे भ्रान्तिरेव त्यक्ता भवति, न वेदार्थः, कुतः?

न हीक्षुलेहनेनैव ज्ञात इक्षुरसो भवेत् ।

न चेक्षुदण्डं निष्पीड्य लब्धो नेक्षुरसो भवेत् ॥

ನಹನಂತಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವಾಪರಿಚ್ಛೇದಃ ನಾನಾನಿಗಮನಿರುಕ್ತವ್ಯಾಕ-
ರಣಾದಿನಾ ವಿನಾ ದುರ್ಬೋಧಪದಾರ್ಥಃ ನಾನಾನ್ಯಾಯಕಲಾಪಂ ಚ ವಿನಾ ದುರಧಿಗಮವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ
ವೇದಸ್ಸುಬೋಧಾರ್ಥಃ । ತದುಕ್ತಂ ವಾರ್ತಿಕೇ -

“ಅನ್ಯ ಐವೈಕದೇಶೋನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ।

ಅನ್ಯಥಾ ಪರಿಪೂರ್ಣೇನ ಸಮಸ್ತಾಕ್ಷೋಪಸಂಹತೌ ॥

ಪೌರ್ವಾರ್ಪಯಣಮುಕ್ತಃ ಶಬ್ದೋಽನ್ಯಾಂ ಕುರುತೇ ಮತಿಮ್ ।” ಇತಿ ॥

ಆದೇನ ಪುರಾಣಾದೇವಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಅರ್ಥ ವದಂತೋ ನಿರಸ್ತಾಃ ।

ಅನುವಾದ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನವೆನಿಸಿದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಯಾವ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕೋ. ಅದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು.

ಮತ್ತು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರತೀತಿಯು ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿಮರ್ಶಜನ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.)

ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲಾರವು. ಇನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕತ್ವವು ಲೋಕಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು.

ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳ ವಚನದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಒಂದುವೇಳೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೇ ಕೇವಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳ ವಚನದಿಂದ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ ಕಾರಣನೆಂದು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ಶಿವನು ಜಗತ್ ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪರಸ್ಪರವಾಕ್ಯವಿರೋಧವನ್ನು ಕಾಲಾದಿಭೇದದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ವಕ್ತೃವಿನ ಉಪದೇಶದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ವಕ್ತೃಮೂಲವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಲೋ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ಎಲ್ಲಿ ವಕ್ತೃವು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡದೇ ನಷ್ಟನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕೃತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇನ್ನು ಹಿಂದೆ "ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ಅರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದಕ್ಕೂ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ

ಆಪಾತತೋ ಭ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಮರ್ಥಂ ಹಿತ್ವಾ ವಿಮರ್ಶತಃ |

ಗಹನಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯೋಽನಿಷ್ಕೃತೇ ಯತಃ ||

ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಗಹನವಾದ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯವನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೋ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಪುರುಷನ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಗುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ

ನ ಹೀಕ್ಷುಲೇಹನೇನೈವ ಜ್ಞಾತ ಇಕ್ಷುರಸೋ ಭವೇತ್ |

ನ ಚೇಕ್ಷುದಂಡಂ ನಿಷ್ಪೀಡ್ಯ ಲಬ್ಧೋನೇಕ್ಷುರಸೋ ಭವೇತ್ ||

ಕಬ್ಬನ್ನು ಹಿಂದೆ ಕೇವಲ ನೆಕ್ಕಿದರೆ ಕಬ್ಬಿನ ರಸದ ರುಚಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕಬ್ಬನ್ನು ಹಿಂಡಿದಾಗ ಏನು ರಸ ಬರುತ್ತದೋ, ಅದನ್ನು ಕಬ್ಬಿನ ರಸವಲ್ಲವೆಂದು ಯಾರೂ ಸಹ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದರಂತೆ ಅನಂತ ಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ವೇದದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ನಮ್ಮಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. (ವೇದ ಎಷ್ಟಿದೆ? ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಲಾಗದು.) ಹೀಗಿರುವಾಗ ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ? ಏಕೆಂದರೆ ನಿಗಮ, ನಿರುಕ್ತ, ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ. ವೇದದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಂತೂ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಅನೇಕನ್ಯಾಯಗಳ ಸಹಕಾರ ಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ -

ಅನ್ಯ ವಿವೇಕದೇಶೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ |

ಅನ್ಯಶ್ಚ ಪರಿಪೂರ್ಣೇನ ಸಮಸ್ತಾಂಗೋಪಪಂಕ್ತೌತೇ ||

ಪರಿವಾರ್ಪಯಪರಾಮೃಪ್ತಃ ಶಬ್ದೋನ್ಯಾಂ ಕುರುತೇ ಮತಿಮ್ ||

ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವಾಗ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಏನಿದೆ? ಎಂದು ಗಮನಿಸದೆ ಕೇವಲ ಏಕದೇಶವನ್ನಷ್ಟೇ ನೋಡಿದರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಷಡಂಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗಮನಿಸಿ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥ ತೋರುತ್ತದೆ.

ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಇದೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರು ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅವರ ವಾದವೂ ಸಹ ಇದರಿಂದಲೇ ನಿರಸ್ಯವಾಯಿತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಲೋಕೇ = ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯಥಾ = ವಾಖ್ಯಾತ್ಮಕಗಳ ವಚನದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ, ವಾಕ್ಯದ್ವಯವಿರೋಧಃ = ವಿಷ್ಣುನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಪತ್ತಿವಿರೋಧ ಒರುತ್ತದೆ, ಏವಂ ಚ = ವೇದಾದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಕುತಃ = ಗಹನವಾದ ಅರ್ಥವೇ ವೇದದ ಅರ್ಥ, ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥ ವೇದದ ಅರ್ಥವಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಏತೇನ = ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವು ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಅನ್ವೀಯಂತೇ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರೇಣ ಸಮ್ಬಂಧ್ಯಂತೇ ತಥಾ ಜ್ಞಾಯಂತ ಇತಿ ಯಾವತ್, ವಾಕ್ಯಾನ್ಯೇತೇನೋಪಕ್ರಮಾದಿಲ್ಲಿಂಗಸಮುದಾಯೇನೇತಿ ಸೌತ್ರಯೋಗಿಕಾನ್ವಯಪದೇನೋಪ-ಕ್ರಮಾದಿನಾಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀಹೇತುತ್ವಂ, ನ ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತೀತೋರित್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಹೇತುಂ ವದನ್ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ಕ್ರಮೇಣ ನಿರಾಹ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ರೀತಿ, ಆಪಾತಜೇತಿ ಚ ॥ ಉಪಕ್ರಮಾದೇರ್ಪ-ಜೀವ್ಯತ್ವಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ತದ್ವಿವೇಚನಾತ್, ತಥಾಽಽಪಾತಪ್ರತೀತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್, ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪರಾಮೃಷ್ಟವ್ಯಾವಿರುದ್ಧತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀಹೇತುತ್ವಂ, ನ ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತೀತೋರित್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ತದ್ವಿವೇಚನಾತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಆದ್ಯಶ್ಲೋಕಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಅನಿಶ್ಚಿತೇತಿ ॥ ಆಗಮಾದೇವಾಗಮತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯೇ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । 'ಲೋಕೇ' ಪೌರೋಹಿತವಾಕ್ಯೇ । ನನುಪಕ್ರಮಾಽದಿನಾಽಽಗಮತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇಽಪಿ ಮಾನಾಂತರಾವಿರುದ್ಧಾಪಾತಪ್ರತೀತೇ ವೇದಾರ್ಥೈರೇತೇನೈವ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀರಸ್ತಿತ್ವವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ 'ನಿಶ್ಚೀಯತೇ' ಇತಿ ಶೇಷಃ । 'ಅನ್ಯಥಾ' ತಾದೃಶೇಽಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ । ವಾಕ್ಯದ್ವಯೇತಿ ॥ ವಿಷ್ಣುತದಿತರಕಾರಣತ್ವಬೋಧಕ-ವಾಕ್ಯದ್ವಯೇ ಉಪಪತ್ತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ವಾಕ್ಯಮುಪಕ್ರಮಾದಿಭಿರಾಗಮತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ, ತದಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ನಿರಾಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ನಘೇಽಪಿತಿ ॥ ತತ್ರ ದ್ವಯೋರಪ್ಯಭಾವೇನ ವ್ಯವಹಾರಾದುಪಕ್ರಮಾದೇವಾವ್ಯವಹಾರಾದುಕ್ತಮುಪಜೀವ್ಯತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಉಕ್ತಂ ಚ ಸುಧಾರ್ಥಾಂ - "ಅತಃ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವಮ್" ಇತಿ ।

ದ್ವಿತೀಯಶ್ಲೋಕೇ, ಆಪಾತಪ್ರತೀತತ್ವಾಗೇ ವಿಮರ್ಶಪ್ರತೀತಗ್ರಹಣೇ ವಿರೋಧಾವಿರೋಧೌ ಹೇತುಃ ಉಕ್ತೌ । ತತ್ರ ಪ್ರಾಗ್ವಾಕ್ಯದೋಷಮುದ್ಧರತಿ - ಯತ್ಪ್ರತಿತಿ ॥ ಆಪಾತತ ಇತಿ ॥ ಗಹನತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾ-

ನ್ವಿಷ್ಯमाणತ್ವಾತ್ ನ ಶಬ್ದಬಾಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ತ್ಯಾಗಾತ್ ಕಥಂ ನ ತದ್ ಬಾಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ - एवं चेति॥ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥೋಪಾದಾನೇ ಸತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಗಹನತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೇವ ವೇದಾರ್ಥತ್ವಂ ನ ತ್ವನೀದೃಶಸ್ಯೇತ್ಯತ್ರ ಕೋ ಹೇತುರिति ಭಾವೇನ 'ಕುತಃ' ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ, ಇಕ್ಷುನಿಷ್ಪಿಡನೇನ ಲಬ್ಧಸ್ಯ ಯಥೇಕ್ಷುರಸತ್ವಂ ದೃಢಂ ನ ತ್ವನೀದೃಶಸ್ಯ, ತಥೇತಿ ಭಾವೇನ ದೃಢಾಂತಂ ತಾವದಾಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ನನು ತತ್ರ ಕಠಿಣತ್ವಾತ್ ಪಿಡನಾಪೇಕ್ಷಾ , ನ ತ್ವಿಹ ಶಬ್ದೇ ಇತ್ಯತೋಽಸ್ಯಾಪಿ ದುರ್ಬೋಧತ್ವಾದಿನಾ ಕಾಠಿಣ್ಯಂ ಹೇತುಮಾಹ - ನ ಹನಂತೇತಿ ॥ ಸ್ವರೂಪಪದಾರ್ಥವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನಾಂ ದುರ್ಗ್ರಹತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯ ಇತಿ ॥ ಮಹಾವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಭೂತೇನಾಕ್ಷವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯೇನ ಚ ತತ್ಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೈಕದೇಶಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಪ್ರಧಾನೇ ಸರ್ವಾಕ್ಷೋಪಸंहಾರೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಅಕ್ಷವಾಕ್ಯೈ- ಕವಾಕ್ಯತಾಮುಪಗತೇನ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯೇನ ಸಾಕ್ಷಪ್ರಧಾನಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪೋಽನ್ಯಃ ಪರಿಪೂರ್ಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪರಪರ್ಯಾಲೋಚನಾವಶಾತ್ ಪ್ರಥಮೋತ್ಪನ್ನಪ್ರತೀತೇರನ್ಯಾಂ ಪ್ರತೀತಿಂ ಶಬ್ದಃ ಕರೋತಿತಿ ತದಭಿಪ್ರುಕ್ತೋಕ್ತಾರ್ಥ ಇವ, ನಿಗಮನ್ಯಾಪಾದಿಸಮಸ್ತವೇದಾಕ್ಷೋಪಸಂಹಾರೇ ಸತಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಾರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯಪಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥೇ ಸಮ್ಮತೀರಿಯಮिति ವದಂತಿ । ಏತೇನೇತಿ ॥ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಾದೇಃ ಪೂರ್ವಪರಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಗುರೂಜೀಯ - ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಮ್ । ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಃ ಕಿಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಂತರೇಣೋತೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾ । ನಾಥಃ । ಅನವಸ್ಥಾಪಾತಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ । एवं ಹಿ ತದ್ವೇತೋರೇವೇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ । ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತಿತ್ವತಿ । ನನು ನೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕೃತ್ವಮ್ । ತेषಾಂ ವಿರುದ್ಧ- ಪ್ರತೀತಿಜನಕತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಆಪಾತಜೇತಿ ॥ ಯದ್ವಾ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ಆಪಾತಜೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚಾಪಾತತೋಽರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪರಾಮರ್ಶೋನ ಸ್ವಾಬಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವಾದಿನಾ ವಿಚಾರಿತೋಪಕ್ರಮಾದೇರ್ಜಾತಾಯಾಃ ಪ್ರತೀತೇರ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾಭಾವಾಭುಕ್ತಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕೃತ್ವಮिति ಭಾವಃ । ಯದ್ವಾ ನೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನತಾತ್ಪರ್ಯ- ನಿಶ್ಚಯಃ । ಪ್ರತೀತಿಮಾತ್ರೇಣೈವ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೋಪಪತ್ತೇರिति ಚೇತ್ । ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಕಿಮಾಪಾತಜಪ್ರತೀತಿಮಾತ್ರಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಮವಿರುದ್ಧಾ ಪ್ರತೀತಿರ್ವಾ । ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ಆಪಾತಜೇತಿ ॥ ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಅವಿರುದ್ಧೇತಿ ॥ ತಥಾಚಾವಿರುದ್ಧ- ಪ್ರತೀತೇರೂಪಕ್ರಮಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾನೋಪಕ್ರಮಾದಿಕಂ ವಿना ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ನನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಮುಪಕ್ರಮಾಧಿಪೇಕ್ಷಾ ಯದಿ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ತೇನೈವ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯೋಪಪತ್ತೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಮನರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚೈವಮ್ ।

ಅನಿಶ್ಚಿತತಾತ್ಪರ್ಯಕಸ್ಯೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಸ್ಯ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾಜ್ಞೀಕಾರಾದಿತ್ಯತ
 ಆಹ - ಅನಿಶ್ಚಿತೇತಿ ॥ ಅನ್ಯಥಾಽನಿಶ್ಚಿತತಾತ್ಪರ್ಯಕಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯಾರ್ಥನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವೋಪಪತ್ತೌ
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಪ್ಯನಪೇಕ್ಷಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ನೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾ
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಃ । ಮಾನಾಂತರಾವಿರುದ್ಧಾಪಾತಪ್ರತೀತೇಽರ್ಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ-
 ಸಮ್ಮವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಸತ್ಯಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಉಪಕ್ರಮಾಧಾನುಗುण्याಭಾವೇ
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಭಾವಾತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಭಾವೇಪ್ಯುಪಕ್ರಮಾಧಾನುಗುಣ್ಯಸತ್ತ್ವೇನ ತನಿಶ್ಚಯಾದನ್ವಯತೋ
 ವ್ಯತಿರೇಕತಶ್ಚ ವ್ಯभिಚಾರಾನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕತ್ವಂ ಕಿನ್ತುಪಕ್ರಮಾದೇವೇತಿ
 ಭಾವಃ । ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನೋಪಕ್ರಮಾದೇರನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೇಸ್ತ್ಯಾಗ ಇತ್ಯತೋ ವಾಹ - ನಹೀತಿ ॥
 ಅನ್ಯಥೇತಿ ॥ ಮಾನಾಂತರಾವಿರುದ್ಧಾಪಾತಭಿವಿಷಯೇ ಉಪಕ್ರಮಾಧಾನುಗುಣೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನ ತಾತ್ಪರ್ಯ-
 ನಿಶ್ಚಯಾಜ್ಞೀಕಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು ವ್ಯभिಚಾರೆಣ ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾಭಾವಃ
 ತಥೋಪಕ್ರಮಾಧಾನುಗುण्याಭಾವೇಪಿ ವಕ್ತೃಪದೇಶೇನ ವಾ ವಕ್ತೃಪದೇಶಮೂಲಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ವಾ
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯೇನ ವ್ಯभिಚಾರಾನ್ಛೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮಿತಿ । ಅತ್ರ
 ಪ್ರವ್ಯಮ್ । ಆಪಾತಪ್ರತೀತಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇ ವಾ ಶಬ್ದಬಾಧಃ ಸರ್ವಥಾ ತ್ಯಾಗೇ ವಾ । ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ
 - ಆಪಾತತ ಇತಿ ॥ ತಥಾಚಾಪಾತಭ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಶಬ್ದಬಾಧಸ್ಯಾಭಾವಾನ್ಯಾಂ ಬಾಧ ಇತಿ
 ಭಾವಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಗಢನ ಇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಸರ್ವಧಾರ್ಥತ್ಯಾಗಾಭಾವಾನ್ ಶಬ್ದಬಾಧ
 ಇತಿ ಭಾವಃ । ನನ್ವಾಪಾತಪ್ರತೀತತ್ಯಾಗೇ ಶಬ್ದೋ ಬಾಧಿತ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ । ಆಪಾತಪ್ರತೀತಸ್ಯ
 ಸ್ವರಸಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚ ನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪರಾಮರ್ಶಸಿದ್ಧಾರ್ಥೋ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತ್ಯಾಕ್ಷಿಪತಿ । ಕುತ
 ಇತಿ ॥ ನನ್ವಾಪಾತಪ್ರತೀತಾರ್ಥತ್ಯಾಗ ಏವ ವೇದಾರ್ಥತ್ಯಾಗ ಇತ್ಯಾಕ್ಷಿಪತಿ । ಕುತ ಇತಿ ॥
 ಉತ್ತರಮಾಹ - ನಹೀತಿ ॥ ನನು ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ಸುಬೋಧತ್ವಾತ್ ತದರ್ಥಜ್ಞಾನಾಯ ನೋಪಕ್ರಮಾಪೇಕ್ಷೇತ್ಯತ
 ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ವೇದಸ್ಯ ಸುಬೋಧಾರ್ಥತ್ವಂ ಕಿಂ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಲ್ಪತ್ವಾದುತಾನ್ಯಾನಪೇಕ್ಷ್ಯೇಣ
 ಸುಬೋಧಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ವಾ ತಾದೃಶವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ಅನಂತೇತಿ ॥ ದ್ವಿತೀಯ
 ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ನಾನೇತಿ ॥ ತೃತೀಯ ನಿರಾಹ - ನಾನಾನ್ಯಾಯೇತಿ ॥ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪರಾಮರ್ಶೇನ
 ವಿಚಾರಿತೋ ಯಃ ಸ ಏವ ವೇದಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ್ರ ಭಟ्टವಾರ್ತಿಕಸಮಂತಮಾಹ
 - ತದುಕ್ತಮಿತಿ ॥ ಅಯಮರ್ಥಃ । ಮಹಾವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಭೂತೇನಾಜ್ಞವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯೇನ ಚ ತತ್
 ತತ್ಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೈಕದೇಶಃ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಪ್ರಧಾನೇ ಸರ್ವಾಗೋಪಸಂಹಾರೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಅಜ್ಞವಾಕ್ಯೈ-
 ವಾಕ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾಮುಪಗತೇನ ಪರಿಪೂರ್ಣೇನ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯೇನ ಸಾಜ್ಞಪ್ರಧಾನಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪ್ಯಃ
 ಪರಿಪೂರ್ಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಪೂರ್ವಪರಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ಪ್ರಥಮೋತ್ಪನ್ನಪ್ರತೀತಿಸಂನ್ಯಾಂ ಪ್ರತೀತಿಂ
 ಶಬ್ದಃ ಕರೋತಿ चेತಿ । ನನ್ವಥಾಪಿ ನೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಃ । ಪುರಾಣಾದಿನಾಪಿ

ತನ್ನಿಶ್ಚಯೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ - एतेनेति ॥ आपातप्रतीते विरुद्धायास्तात्पर्य-
निश्चायकत्वाभावेनाविरुद्धप्रतीतेऽपि प्रक्रमादिसापेक्षत्वेनोपक्रमादेरावश्यकत्वकथने-
त्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಅನ್ವೇಯಂತೇ = ಸಂಬಂಧಂತೇ = ಶಕ್ತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಗೋಚರವಾದ ಅರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ ವಾಕ್ಯಗಳು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಹೊರತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರತೀತಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕವಲ್ಲ. ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಉಪಕ್ರಮಾದೇಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ 'ಅನ್ವಯಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥದ ಜೊತೆಗಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಗಮಮೂಲಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರತೀತಿಮೂಲ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಶಕ್ತತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಾದರೂ ಕೂಡ ಕೊನೆಗೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲೇಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಉಪಜೀವ್ಯವಾದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ಸುಲಭ. ಆದರಿಂದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯೂ ಕೂಡ ಪೂರ್ವಪರವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಪೂರ್ವಪರಗಳಿಗೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟು ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ಅನಿಶ್ಚಿತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ಕೂಡ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗಮದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾನಾಂತರವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ವೇದದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು.

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ರುದ್ರ ಇಬ್ಬರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣಗಳೆಂಬ ಉಪಪತ್ತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು 'ನಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಅಥವಾ ಉಪದೇಶಮೂಲಕವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಕಂಡಿದೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲವಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಷ್ಟೇಓ' ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲಿ ವಕ್ಯವು ಉಪದೇಶ ಮಾಡದೇ ನಷ್ಟನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಅಲ್ಲಿ ವಕ್ಯವಿನ ಉಪದೇಶವೂ ಇಲ್ಲ. ತನ್ಮೂಲಕವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಷ್ಟೇ ಅವ್ಯಭಿಚರಿತಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ಅತ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವಮ್' 'ಹೀಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

'ಆಪಾತಜಪ್ರತ್ಯಯಾಶ್ಚ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಬಿಡಬೇಕು. ಪೂರ್ವಪರವಿಮರ್ಶಜನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದ - ನೀವು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದರೆ ವೇದಾರ್ಥವೇ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದಲ್ಲ? ಎಂದು. ಈ ದೋಷವನ್ನು ಈಗ 'ಯತ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗಹನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವು ಬಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಬಾಧೆ ಹೇಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ವಿವಂ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರತೀತಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಯಿತೇ ಹೊರತು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಗಹನವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ವೇದದ ಅರ್ಥ ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥ ವೇದದ ಅರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಕುತಃ'? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡು 'ನಹ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಬ್ಬನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಿಂಡಿದಾಗ ಬರುವ ರಸವೇ ನಿಜವಾದ ಕಬ್ಬಿನ ರಸ. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಬ್ಬನ್ನು ಹಿಂಡದೆ ಕಬ್ಬಿನ ತೊಗಟೆಯನ್ನು ನೆಕ್ಕಿದಾಗ ಬರುವುದು ಕಬ್ಬಿನ ರಸವಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಕಬ್ಬು ಬಹಳ ಕಠಿಣವಾದ್ದರಿಂದ ಹಿಂಡಬೇಕು. ಆದರೆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಣ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಹೆಚ್ಚು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಕಬ್ಬಿಗಿಂತ ಜಾಸ್ತಿ ಕಾರ್ಣ್ಯವಿರುವುದು ವೇದದಲ್ಲೇ ಎಂದು 'ನಹ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವೇದದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲೀ ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಲೀ ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದು.

'ಅನ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾರ್ತಿಕದ ಅರ್ಥಹೀಗಿದೆ - ವೇದದಲ್ಲಿ ಅಂಗವಾಕ್ಯಗಳು ಕೆಲವು. ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳು ಕೆಲವು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸೇರಿದಾಗ ಮಹಾವಾಕ್ಯ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ನಾವು ಕೇವಲ ಅಂಗವನ್ನಷ್ಟೇ ನೋಡಿದಾಗ ಆ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುವ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಇನ್ನು ಪ್ರಧಾನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಆ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುವ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಇಷ್ಟನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ

ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾರವು. ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯವು ಅಂಗವಾಕ್ಯಗಳ ಜೊತೆ ಸೇರಿ ವಾಕ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. (ವೇದವಾಕ್ಯವು ಪದ್ಯಕವಾಕ್ಯತಾ ವಾಕ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾ ಎಂದು ಎರಡುವಿಧ. ಇದನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ) ಆಗ ಸಾಂಗವಾದ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಅಂಗವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅಂಗಕರ್ಮವನ್ನಷ್ಟೇ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮವನ್ನಷ್ಟೇ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಸರ್ವಾಂಗವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಸಾಂಗವಾದ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮವು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಅನ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಆದರಂತೆ ನಿಗಮನ್ಯಾಯಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಅರ್ಥವು ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಂದು 'ಅನ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾರ್ತಿಕಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅದರಂತೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮಾಡಿದ ಅರ್ಥವೂ ಕೂಡ ಸಾಧುವೇ ಆಗಿದೆ. ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ನಾವು ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಾರ್ತಿಕಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತ ಹೇಳಬೇಕು.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಅವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಂತಹವುಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಶೈವಾಗಮಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಾವು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶೈವಾಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಉಪದೇಶದಿಂದ. ಅಥವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೇವೆನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಲ್ಲದ ಗ್ರಂಥ, ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಮೃತನಾದವನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಮೃತನನ್ನೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬೇರೇನೂ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಅದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಕಾರಣಗಳು ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು - ಶಬ್ದದಿಂದ (ವೇದದಿಂದ) ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು (ವೇದವನ್ನು) ಆಪ್ರಮಾಣವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಎಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಶಬ್ದವು ಹೊರಟಿದೆ. ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಸರಿಯಾದ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀಕವಾದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನಲ್ಲ ಅದ್ದರಿಂದ ಅನಂತವಾದ ಗಹನಾರ್ಥವುಳ್ಳಂತಹ ವೇದವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ.

=====

• • • • •

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಮರ್ಥನೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

उपक्रमादप्योऽपि सावकाशत्वनिर्वकाशत्वादिना आलोचितास्तात्पर्यप्रमापकाः ।
तात्पर्यज्ञानं च साक्षात् प्रतिबन्धनिरासेन वा शाब्दधीहेतुः । उपक्रमादीनि च शेषत्वादी
श्रुतिलिङ्गादीनीव, तात्पर्ये प्रत्येकं प्रमाणानीत्येकैकस्याननुगमेऽपि न दोषः । न
ह्येकमनेकलिङ्गेन साध्यते ।

ಅನುವಾದ - ಸಾವಕಾಶನಿರವಕಾಶತ್ವೇನ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಹೊರತು ಕೇವಲ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕ-ಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಂಶಯಾದಿಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶಾಬ್ದಬೋಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶೇಷಶೇಷಭಾವವನ್ನು (ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವನ್ನು) ತಿಳಿಯಲು ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೋ ಅದರಂತೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದು ಇದ್ದರೂ ಸಾಕು. ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಫಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಒಂದೊಂದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದೋಷವೇನು ಇಲ್ಲ.

ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳೇಕೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಾರದೆಂದೇನು ಇಲ್ಲ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತಾತ್ಪರ್ಯಪ್ರಮಾಪಕಾಃ = ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ, ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಚ = ಇಂತಹ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ, ಪ್ರತಿಬಂಧನಿರಾಸೇನ = ಸಂಶಯಾದಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಶೇಷತ್ವಾದೌ = ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು, ವಕ್ತೃಕಸ್ಯ ಅವನುಗಮೇಷ = ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದೊಂದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಕಾಶ: - एवं श्लोकद्वयव्याख्यानेन पूर्वपक्षद्वयं निरस्येदानीं 'उपक्रमादि तु न तात्पर्यनिश्चायकम्' इति पूर्ववाद्युक्तं निरसितुं सौत्रसंशब्दोक्तसम्यक्त्वं विवृणोति - उपक्रमादयोऽपीति ॥ उक्तं च सुधायां - 'नोपक्रमादिमात्रं लिङ्गं येन व्यभिचारः, किन्तु सम्यक् प्रविचारलक्षणान्तरव्यापारोपेता एव' इत्यादि । तात्पर्यधीरेव व्यर्थेत्यत आह - तात्पर्येति ॥ तात्पर्यज्ञानस्य शब्दज्ञानानियामकत्वे हि नानार्थे श्लिष्टे च विनिगमकाभावेनार्थविशेषधीर्न स्यात्, "यष्टीः प्रवेशय" इत्यादावन्वयानुपपत्त्यभावेन लक्षणा च न स्यादिति भावः । प्रतिबन्धेति ॥ संशयादिरूपेत्यर्थः । तदर्थमुपक्रमाद्यालोचनमावश्यकमिति भावः । 'अश्रुतफलानां' इत्यादिना प्रागुक्तं व्यभारमुद्धर्तुमाह - उपक्रमादीनि चेति ॥ यथा शेषशेषिभावे श्रुतिलिङ्गवाक्य-प्रकरणस्थानसमाख्या अन्योन्यनैरपेक्ष्येण प्रमाणं, तथोपक्रमादयोऽपि प्रत्येकं तात्पर्ये प्रमाणानीति क्वचित् फलाद्यश्रवणेऽप्यन्यस्य सत्त्वात्तात्पर्यधीस्तत्रापि स्यादेवेति भावः । यद्यपि लिङ्गस्य श्रुत्याद्यन्यतमसापेक्षत्वेनैव प्रामाण्यमुक्तं "लिङ्गक्रमसमाख्यानात्" इति काम्येष्ट्यधिकरणे । विस्तृतमेतदाद्यसूत्रे काम्येष्ट्यधिकरणम् । तथाऽपि यत्रैकान्तिकं कारणत्वं, तत्र लिङ्गादपि तादर्थ्यं यथार्थज्ञानस्य अनुष्ठानोपयोगित्वं, यथा आत्मज्ञानस्य साम्प्रदायफलकर्मोप-योगित्वमिति भावेनेयमुक्तिरिति ध्येयम् । प्रागुक्तारुणाधिकरणे श्रुतिविनियोगः, प्रागुक्तमन्त्रसुवाधिकरणयोर्लिङ्गविनियोगः, प्रागुक्तवेदोपक्रमाधिकरणे वाक्यविनियोगः, तत्रैव पादे "असंयुक्तं प्रकरणात्" इति चतुर्थेऽधिकरणे प्रकरणेन, तत्रैव "क्रमश्च देशसामान्यात्" इति पञ्चमेऽधिकरणे स्थानेन, "आख्या त्वेवं तदर्थत्वात्" इति षष्ठेऽधिकरणे समाख्यया विनियोगो ध्येयः । विस्तरस्तु गुरुपादकृतन्यायाध्वदीपिकायां ध्येयः । एकस्मिन् तात्पर्यरूपेयं किमनेकलिङ्गैः कृत्यमित्यत आह - न हीति ॥ भिन्नवाक्यस्यैर्लिङ्गैरित्यर्थः । धूमालोकादिना बहिसाधनदर्शनादिति भावः । एकत्र वाक्ये उपक्रमाद्यनेकलिङ्गमेलने सत्येकेनार्थनिश्चये किमन्यैरित्यत आह - न हीति ॥ इत्येके ।

गुरुजीय - ननूपक्रमादीनां परस्परविरोधेनाप्रामाण्यात्कथं तेषां तात्पर्यनिश्चायकत्वमित्यत आह - उपक्रमादयोपीति ॥ आलोचितानां न भ्रम-

जनकत्वमित्यभिप्रायेण प्रमापका इत्युक्तम् । आदिपदेन स्वभावप्राबल्यदीर्घल्य-
परिग्रहः । तथा च यत्र विरोधस्तत्र सावकाशत्वनिरवकाशत्वादिना विचारे कृते
सति निरवकाशेन प्रबलेन सावकाशस्य बाधेन तात्पर्यप्रमा भवतीति भावः ।
नन्वस्तूपक्रमादीनां तात्पर्यनिर्णायकत्वं तथाऽपि तात्पर्यज्ञानस्य कोपयोग इत्यत
आह - तात्पर्यज्ञानं चेति ॥ यद्वा वेदस्योपक्रमादिसापेक्षत्वे प्राभाकररीत्या
हेतुसापेक्षत्वेन निरपेक्षत्वलक्षणप्रामाण्यहानिरित्यत आह - तात्पर्यज्ञानं चेति ॥
चशब्दोऽवधारणे । एवं चोपक्रमादेस्तात्पर्यनिश्चायकत्वेन शाब्दधीहेतुत्वाभावात्
प्राभाकररीत्या हेतुसापेक्षत्वेनाप्रामाण्यं वेदस्येत्यर्थः । आपातजशाब्दबोधस्य
तात्पर्यधीहेतुत्वेपीदमित्यमेवेत्यस्येह विवक्षितत्वात् परस्परश्रयत्वमिति भावः ।
यद्वा प्रसङ्गादाह - तात्पर्यज्ञानं चेति ॥ तात्पर्यज्ञानफलकथनस्य प्रकृतानुप-
युक्तत्वात् । साक्षादिति ॥ तात्पर्यज्ञाने सति शाब्दबोधोऽन्यथा नेत्यन्वय-
व्यतिरेकाभ्यामित्यर्थः । ननु क्वचित् तात्पर्यज्ञानाभावे शाब्दबोधस्य जायमानत्वात्
कथं तस्य शाब्दधीहेतुत्वमत आह - प्रतिबन्धेति ॥ यद्वा ननु न तात्पर्यज्ञानं
शाब्दधीहेतुः । अन्योन्याश्रयात् । सति हि तात्पर्यज्ञाने शाब्दज्ञानकारणसद्भावाच्छा-
ब्दज्ञानं शाब्दज्ञाने च सति तात्पर्यनिश्चय इति । तत् कथं तात्पर्यज्ञानं शाब्दज्ञाने
हेतुरित्यस्वरसादाह - प्रतिबन्धेति ॥

ननु नोपक्रमादीनां तात्पर्यनिश्चायकत्वम् । कचिदुपक्रमसद्भावेऽप्युप-
संहारस्याभावात् । तत्सद्भावेऽपि बाऽभ्यासादेरभावादित्यतः नोपक्रमादीनां सप्तानां
मिलित्वा तात्पर्यनिश्चायकत्वं किन्तु श्रुतिलिङ्गवाक्यप्रकरणस्थानसमाख्यानां प्रत्येकं
शेषत्वादौ प्रमाणत्ववत् प्रत्येकमेवेत्यतो नाननुगम इत्याह - उपक्रमादीनि चेति ॥
ननु तात्पर्यज्ञानत्वरूपानुगतकार्यतावच्छेदकावच्छिन्नं प्रत्युपक्रमत्वादेरनुगतत्वेना-
नुगतकारणतावच्छेदकावच्छिन्नत्वाभावान्नोपक्रमादेः कारणत्वमित्यतो वाह - उप-
क्रमादीनि चेति ॥ तृणारणिमणिन्यायेन वैजात्यमिति भावः । शेषत्वादाविति ॥
पदान्तरनिरपेक्षः शब्दः श्रुतिः । वस्तुसामर्थ्यं लिङ्गम् । यथा बर्हिर्देवसदनं दामीति
मन्त्रस्य बर्हिर्लवनप्रकाशनसामर्थ्यं तेन बर्हिर्लवने तस्य विनियोगः । पदसंघातो
वाक्यम् । यथा “यजेत स्वर्गकाम” इति । तेन यागस्य स्वर्गशेषता ।

न ह्यत्र यागस्य शेषत्वे तृतीयाश्रुतिः स्वर्गस्य शेषित्वे द्वितीयाश्रुतिर्वास्ति ।

ಕಿಂತು ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಾದೇವ ಸಾಧನತಾಪಾಃ ಪ್ರತಿತೇಃ । ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಪ್ರಕರಣಮ್ ।
 ತೇನ ಪ್ರಯಾಜಾದೇರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಶೇಷತಾ । ತುಲ್ಯಪ್ರದೇಶತ್ವಂ ಸ್ಥಾನಮ್ । ತೇನ “ಅಗ್ರೇಹಂ
 ದೇವಯಜ್ಯಯಾಽಜಾದೌ ಭೂಯಾಸ್ಮ್ । ಅಗ್ರೀಷೋಮಯೋರಹಂ ದೇವಯಜ್ಯಯಾ ವೃಹಾ ಭೂಯಾಸ್ಮಿ”-
 ನುಮನ್ತ್ರಣಮನ್ತ್ರಯೋಲಿಂಗಾವಗತಾಗ್ರೇಷೋಮೀಯಪಾಗಶೇಷಭಾವಯೋರ್ಮಧ್ಯೆ ಸಮಾಮ್ರಾತಸ್ಯ “ದೃಢಿರಸ್ಯ
 ದೃಢೋ ಭೂಯಾಸ್ಮಿ”-ಮಿತಿ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯಾಗ್ರೇಷೋಮಯೋರ್ಮಧ್ಯೆ ವಿಹಿತೋಪಾಂಶುಪಾಜಂ ಪ್ರತಿ ಶೇಷತಾ ।
 ಸಮಾಖ್ಯಾನಾಮಯೌಗಿಕೀ ಸಂಜ್ಞಾ । ಯಥಾ ಹೌತೃಚಮಸ ಇತಿ ಹೌತೃಷಮಸಲಕ್ಷಣಶೇಷತಾ । ನನು
 ಯತ್ರೈಕಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥಂ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಸಸಕ್ತಮಸ್ತಿ ತತ್ರೈಕೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಜಾತತ್ವಾದನ್ವೇಷಾಂ ನ
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಷ್ಕಾಪಕತ್ವಮ್ । ಸಿದ್ಧೇಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಹ್ಯೇಕಮಿತಿ ॥
 ಸಿಛಾಧಯಿಷಯಾಽನ್ವೇಷಾಂ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಸ್ವತಃ ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.
 ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ವಯಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಷ್ಠಾಯುಕ್ತಗಳಲ್ಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ
 ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ಸಂ’ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ‘ನೋಪಕ್ರಮಾದಿಮಾತ್ರಂ ಲಿಂಗಂ ಯೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಕಿಂತು
 ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಿಚಾರಲಕ್ಷಣಾವಾಂತರವ್ಯಾಪಾರೋಪೇತಾ ಏವ’. ‘ಕೇವಲ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಷ್ಠಾಯುಕ್ತ- ಗಳಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿದ್ದರೂ
 ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಷ್ಠಾಯುಕ್ತವೆಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಮ್ಯಗ್ ಪ್ರವಿಚಾರವೆಂಬ
 ಅವಾಂತರವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಷ್ಠಾಯುಕ್ತಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ವಾಕ್ಯ ಕೇಳಿದಾಗ ನಮಗೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಏಕೆ
 ಬೇಕು? ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ.

ಉತ್ತರ :- ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬರುವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ನಿರಾಸೆ
 ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೆ ನಾನಾರ್ಥಕವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ
 ಮತ್ತು ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಶೇಷದ ಜ್ಞಾನ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು.
 ನಾನಾರ್ಥಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅರ್ಥವಿಶೇಷದ ಜ್ಞಾನ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು. (ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವಿದ್ದಲ್ಲಿ
 ನಾನಾರ್ಥಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ನಾನಾರ್ಥಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವಿರಬೇಕೆಂದೇನಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
 ಎರಡನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.) ಮತ್ತು ‘ಯಜ್ಞಃ ಪ್ರವೇಶಯ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಯಜ್ಞಃ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
 ಯಜ್ಞಧರದಲ್ಲಿ (ಕೋಲು ಹಿಡಿದವರಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೋಲುಗಳಿಗೂ
 ಪ್ರದೇಶಾರ್ಹತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾಬಿಜವಾದ ಅನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾ
 ಮಾಡದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ

ಅನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿಯಂತೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಲಕ್ಷಣಾಬಿಜವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶಾಬ್ದಬೋಧಜನಕವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಬ್ದಬೋಧ ಬರಬೇಕೆಂದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬೇಕು. ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬೇಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಬೇಕು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಆಲೋಚನವೂ ಬೇಕು. ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನವೇ ಬೇಡವಾದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಿರುವ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಸುತರಾಂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ.

'ತಾತ್ಪರ್ಯ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ತತ್ಪ್ರಮುಖೀಷತ್ವಮ್' ಎಂದು ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ "ಯತೋ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಮುಖಿಗೆ ಜನಕವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಫಲವನ್ನು ನೀವು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮೊದಲಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಫಲವೇ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾರ್ತವ್ಯತ್ಯದ್ದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆಂದು ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆನು ಉತ್ತರ?

ಉತ್ತರ :- ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯಾಗಳು ಪರಸ್ಪರ ನಿರಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಒಂದೊಂದೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅದರಂತೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ, ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಹರಹಃ ಸಂಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ 'ಫಲ' ಮೊದಲಾದವು ಇರದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಲಿಂಗಕ್ರಮಸಮಾಮಾನಾತ್' ಎಂಬ ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು. ಆದರೂ ಕೂಡ ಎಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಮಾತ್ರ ಕಾರಣವಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಲಿಂಗದಿಂದ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು.

ದ್ವಿಷ್ಣಾಂತ - ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಅಂಗವೆಂದು ಕೇವಲ ಲಿಂಗದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಲಿಂಗಬಲದಿಂದ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇದರಂತೆ ಮೋಕ್ಷಫಲಕವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ಶ್ರುತಿ, ವಾಕ್ಯ, ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಾರಣಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರಾಗ ಎಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಲಿಂಗವಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಲಿಂಗದಿಂದಲೇ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳ ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ಇಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧) ಶ್ರುತಿವಿನಿಯೋಗ - ಅರುಣಯಾ ಏಕಹಾಯನ್ಯಾ ಪಿಂಗಾಸ್ತ್ವಾ ಗವಾ ಸೋಮಂ ಕ್ರೀಣಾತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೋಮಕ್ರಿಯಣಕ್ಕೆ ಶೇಷತ್ವ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಶೇಷತ್ವ ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಶ್ರುತಿವಿನಿಯೋಗ.

೨) ಲಿಂಗವಿನಿಯೋಗ - ಮಂತ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳು ಅನುಷ್ಠೇಯಸ್ಥಾರಕಗಳಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಮಂತ್ರದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನುಷ್ಠೇಯಸ್ಥಾರಕತ್ವದಲ್ಲಿ, ಮಂತ್ರಗಳು ಶೇಷವೆಂದು ಲಿಂಗದಿಂದ (ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ) ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ಸುವೇಣ ಆವದೃತಿ' ಎಂಬ ಸುವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದ್ರವದ್ರವ್ಯದ ಅವಧಾನದಲ್ಲಿ ಸುವವು ಶೇಷವೆಂದು ಅದರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವಾಕ್ಯವಿನಿಯೋಗ - ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಾದಿಗಳು ವೇದದ ಶೇಷವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯದ ವಿನಿಯೋಗದಿಂದ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕರಣವಿನಿಯೋಗ - 'ಅಸಂಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಕರಣಾತ್' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಗಳು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಕ್ಕೆ ಅಂಗವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬಂದಾಗ 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಆಶಾಂಕ್ಷೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಗಳು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಕ್ಕೆ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಪ್ರಕರಣದಿಂದ (ಆಶಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ) ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸ್ಥಾನವಿನಿಯೋಗ :- 'ಕ್ರಮಶ್ಚ ದೇಶಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಕ್ರಮದಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಮಾನದೇಶತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕರಣಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನೇ ಸ್ಥಾನ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸಮಾಖ್ಯಾವಿನಿಯೋಗ :- 'ಆಖ್ಯಾ ಚೈವಂ ತದರ್ಥತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಆಗ್ನ್ಯಾಧಾನ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು 'ಆದ್ವರ್ಯುಪ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ವರ್ಯುಪಸಂಬಂಧಿ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಗ್ನ್ಯಾಧಾನವನ್ನು ಆದ್ವರ್ಯುಪವೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗ್ನ್ಯಾಧಾನಾದಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆದ್ವರ್ಯುಪವೇ ಶೇಷ. ಈ ಶೇಷತ್ವವು 'ಆದ್ವರ್ಯುಪ' ಎಂಬ ಸಮಾಖ್ಯಾದಿಂದ (ಸಂಕ್ಷೇಪಿಯಿಂದ) ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯದೀಪಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪಾಂಡುರಂಗಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರ ಇದೆ.)

(ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವೇ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇದೆ. ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರನ್ನು ಖಂಡನೆ ಮಾಡಿ ನಮಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ)

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳು ಏಕೆ ಬೇಕು?

ಉತ್ತರ :- ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ನಹ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಬಾರದೆಂದೇನು ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ದಾರ್ಢ್ಯವೇ ಬರುತ್ತದೆ. 'ವಹ್ನಿ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು 'ಧೂಮ' 'ಆಲೋಕ' 'ಔಷ್ಣ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ.

ಅಥವಾ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳು ಮಿಲಿತವಾದಾಗ ಒಂದೇ ಲಿಂಗದಿಂದ ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯವಾಗುವಾಗ ಉಳಿದ ಲಿಂಗಗಳೇಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ 'ನಹ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೆಲವರು ಅವತಾರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಇದ್ದಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಗಳಿಗೆ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಿತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಹೊರಟಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಯಾವುದು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ ಯಾವುದು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಂದನ್ನು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿಶ್ಚಯಕಗಳಾಗಬಹುದು.

ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ ಸಮಾಖ್ಯಾಗಳು ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಮುಖ್ಯ, ಅಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಗಳಿಗೆ ಆಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಂದು ಕಡೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳು ಇದ್ದು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದರಿಂದಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಆಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ಸಮರ್ಪಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಹಾಗೆ ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

////////////////////////////////////

'ಅಭ್ಯಾಸ' ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕ ಹೇಗೆ?

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ದ್ರುಧಿಗಮೇಽಸಮ್ಮಾವಿತಾಽರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಾಶ್ಚಾನಿರಾಸಾರ್ಯಮಸಕೃದುಕ್ತಿಶ್ಚಾರ್ಥವತಿ । ಯತ್ರ
ಶಾಪಯರೂಪತ್ವಂ ವಾ, ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಿಪ್ರಮೇಯಾಂತರಕಯನೇನ ಪುನಸ್ತದ್ವಪಸಂಹಾರರೂಪತ್ವಂ ವಾ,
ಅಧಿಕವಿವಕ್ಷಾಪರಿಹಾರಂ ವಾ ನಾಸ್ತಿ, ಕೇವಲಂ ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕತಾ, ತತ್ರ ಪೌನಃಕರ್ತೃತ್ವಂ ದೋಷಃ ।
“ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ” “ಇಹೋ ಯಜತಿ” ಇತ್ಯಾದೌ ಅಸಕೃದುಕ್ತೇಃ ಭಿನ್ನಪ್ರಕಾರತ್ವೇನ ಏಕ-
ಪ್ರಕಾರಾಸಕೃದುಕ್ತಿರೂಪತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಕ್ಷಾಭ್ಯಾಸಾಭಾವಾತ್, “ಪಚ್ಯಪ್ರಯಾಜಾಃ” ಇತಿ ಸದ್ಭಾವಾಭೇದಸ್ಯ
ಸಮಿಧಾದಿ ನಾಮಭೇದಸ್ಯ ಚ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವಿವಿಶೇಷಪುನಃಶ್ರುತಿರೂಪಾಭ್ಯಾಸಾತ್ ಕರ್ಮಭೇದಃ । ಯತ್ರ
ತ್ವಸಕೃದುಕ್ತಿರೇಕಪ್ರಕಾರಾ, ಉಕ್ತಶ್ಚ ಬಾಧಕಂ ನಾಸ್ತಿ, ತತ್ರಾಭ್ಯಾಸಾತ್ “ಅಹೋ ದರ್ಶನೀಯಾಽಹೋ
ದರ್ಶನೀಯಾ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಇವ “ಎಹೋಹಿ ಫುಲ್ಲಾಮ್ಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರ” “ಬದ್ಧಯತಾಂ ಬದ್ಧಯತಾಂ
ಬಾಲಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಧೀದೃಶೈವ ।

ಅನುವಾದ - ಅಭ್ಯಾಸವು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದದಲ್ಲಿ
ಕೆಲವು ಕರಣವಿಷಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಅಸಂಭಾವಿತ ಅರ್ಥಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ
ವಕ್ತೃವಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ
ಹೇಳುವಿಕೆಯೆಂಬ ಅಭ್ಯಾಸವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವೇ ಆಗದಿರಬೇಕಾದೀತು ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಎಲ್ಲಿ
ಶಬ್ದಾರೂಪತತ್ವವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಪ್ರಮೇಯಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುವ
ಮೂಲಕ ಪುನಃ ಆಪ್ರಮೇಯದ ಉಪಸಂಹಾರರೂಪತತ್ವವು ಎಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಅಧಿ-
ಕವಾದ ಪ್ರಮೇಯದ ವಿವಕ್ಷೆ ಎಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಕೇವಲ ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕತೆ ಇರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ
ಮಾತ್ರ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ 'ಯಜತಿ' ಎಂಬ ಪದ ಅನೇಕ
ಬಾರಿ ಕೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' ಎಂದು ಭಿನ್ನಪ್ರಕಾರವಾದ
ಅಸಕ್ತದುಕ್ತಿಯೇ ಇದೆಯೇ ಹೊರತು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾದ ಅಸಕ್ತದುಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂಬ
ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಾಃ' ಎಂದು ಸಂಖ್ಯಾನಿರ್ದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ
ಮತ್ತು 'ಸಮಿಧಃ' 'ಇಡಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ 'ಏಕಸ್ಯೈವ
ಪುನಃ ಶ್ರುತಿರವಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾಕ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರಿ. ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಡವೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ಯದುಕ್ತಿಯು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯಾವ ಬಾಧಕಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. 'ಅಹೋ ದರ್ಶನೀಯಾ ಅಹೋದರ್ಶನೀಯಾ' ಎಂದು ಸುಂದರಿಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಳಿದಾಗ ವಕ್ಷ್ಯವಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಏಹ್ಯೇಹಿ ಪುಲ್ಲಾಂಬುಜ ಪತ್ರನೇತ್ರ ಬದ್ಯತಾಂ ಬದ್ಯತಾಂ ಬಾಲಃ' ಎಂಬುದು ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥಕವಾಕ್ಯ. ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಬದ್ಯತಾಂ ಬದ್ಯತಾಂ' ಎಂದು ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ವಕ್ಷ್ಯವಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - उपक्रमादिसप्तकस्य साधारण्येन तात्पर्यधीहेतुत्वमुक्त्वा, प्रत्येकं तत्तिषाधयिषुरुपक्रमोपसंहारयोर्वक्तव्यविशेषाभावादभ्यासस्य प्रागुक्तदोषमुद्धन् तद्दीहेतुत्वमाह - दुरधिगम इति ॥ यदुक्तं पौनरुक्त्यं न कचिदोषः स्यादिति, तदुद्धरति - यत्रेति ॥ "सत्यं सत्यं पुनस्सत्यं" "सत्यं भिदा सत्यं भिदा" इत्यादाविवेत्यर्थः । प्रकृतेति ॥ "सर्वधर्मोपपत्तेश्च" इत्यादाविवेत्यर्थः । तत्र हि प्रकृतसर्वगुणपूर्णत्वोपयोगियुक्त्यविरोधमुक्त्वा गुणपूर्णत्वस्य निगमनात् । अधिकेति ॥ "अर्भकौकस्त्वात्" इत्यत्र शङ्कितस्यैव "अल्पश्रुतेः" इत्यत्र पुनः शङ्का अंशस्यापि व्याप्तत्वं वक्तुं यथा, तथेत्यर्थः । आदिपदात् "व्याख्याता व्याख्याताः" इत्यादाविव प्रागुक्तं प्रमेयावधारणरूपं प्रयोजनं यत्र नास्तीत्यादि गृह्यते । यदपि "समिधो यजति" इत्यादावभ्यासात्कर्मभेदो न स्यादित्युक्तं, तत्राह - समिध इति ॥ एकप्रकारेति ॥ "एकप्रकारासकृदुक्तिरभ्यासः" इति टीकोक्तेरिति भावः । तथा च तस्य तत्र व्यभिचारो नेति भावः ।

न च तत्रापि यजत्यंशे ताद्रूप्यमस्तीति वाच्यं, एकदेशमात्रेण तथात्वस्यातिप्रसङ्गित्वादिति भावः । कथं तत्र ಕರ್ಮಭೇದ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪಚ್ಛೇತಿ । "ತಿಸ್ರ ಆಹುತೀರ್ಜುಹೋತಿ" "ಸಪದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್ ಪಶ್ನಾಲಠತೇ" ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಸದ್ವಚನಾ ವಾ, "ಅವೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ" ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಸಮಿದಾದಿನಾಮಭೇದೇನ ವಾ ಕರ್ಮಭೇದೇ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯತ್ವೇನ "ಏಕಸ್ಯೈವ ಪುನಃ ಶ್ರುತಿರವಿಶೇಷಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಽಭ್ಯಾಸೇನ ಕರ್ಮಭೇದ ಉಕ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು ಕುತ ಏವಮಭ್ಯಾಸದ್ವಿವಿಧ್ಯಮ್, ಮೀಮಾಂಸಕೋಕ್ತಾಭ್ಯಾಸ ಏವಾಸ್ತು, ತಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಏವ

तात्पर्यधीहेतुत्वं, न साध्यायै वाक्ये इत्येवोच्यतामित्यत आह - यत्र त्विति ॥ ‘अभ्यासात् तात्पर्यधीः’ इत्यन्वयः । उक्तं चेति ॥ शपथरूपत्वादिकं सङ्ख्याभेदादिकं वेत्यर्थः । “अहो” इत्यादि लौकिकं वाक्यम् ॥

गुरुराजीय - अभ्यासो न तात्पर्यनिश्चायकः । असकृदुक्ते वैष्यध्यादि-
युक्तम् । तत्र वैष्यध्यामेवासिद्धम् । तात्पर्याभावशङ्कानिरासरूपप्रयोजनसद्भावा-
दित्याह - दुरधिगमेति ॥ तात्पर्यशङ्कोपपादनार्थं दुरधिगमेऽसम्भावित इति
विशेषणम् । न केवलमेकोक्तिर्यवती चार्थः । नन्वेवं पीनरुक्त्वं कापि दोषो न
स्यात् । सर्वत्रापि तात्पर्याभावशङ्कानिरासकत्वस्य बजुं शक्यत्वादित्यत आह -
यत्रेति ॥

नन्वसकृदुक्तेस्तात्पर्यनिश्चायकत्वं न सम्भवति । तथात्वे समिधो यजतीत्या
दावप्यसकृदुक्तेर्वैष्यध्यापत्त्या तदन्यथानुपपत्त्या कर्मभेदसिद्धिर्न स्यादित्यत आह -
समिधो यजतीति ॥ समित्त्वेद्वादिभिन्नप्रकारत्वेनेत्यर्थः । तात्पर्यलिङ्गा-
भ्यासेति ॥ तात्पर्यलिङ्गभूतो योऽभ्यासः तदभावादित्यर्थः । अयं भावः ।
अभ्यासस्य तात्पर्यनिश्चायकत्वं सम्भवति । न चैवं समिधो यजतीत्यादौ
तत्प्रसङ्गः । तत्रैकप्रकारासकृदुक्तिरूपाभ्यासाभावात् । तादृशस्यैव तात्पर्य-
निश्चायकत्वात् । तत्र विद्यमानस्याविशेषपुनःश्रवणस्य तात्पर्यनिश्चायकत्वात् ।
तथाचैकप्रकारासकृदुक्तिरूपाभ्यासस्य तात्पर्यनिश्चायकत्वे समिधो यजतीत्यादा-
वविशेषपुनः श्रवणरूपासकृदुक्तिवैष्यध्यान्यथानुपपत्त्या कर्मभेदः सम्भवतीति
नैतदभ्यासस्य तात्पर्यनिश्चायकत्वे बाधकमिति । अविशेषपुनःश्रुतिरूपाभ्या-
सादिति ॥ अविशेषक्रियापदाभ्यासादित्यर्थः । न चानन्दमयाधिकरण
उक्ताभ्यासाभावेपि तात्पर्यवत्समिध इत्यादावपि किं न स्यादिति वाच्यम् । तत्रापि
ब्रह्मशब्दमात्रस्यैव हेतुत्वात् । अभ्यासशब्दस्य चोपलक्षितेषु भागासिद्धिवारणेनोपल-
क्ष्यत्वज्ञापनार्थत्वात् । ननु न सङ्ख्याभेदस्य कर्मभेदप्रयोजकत्वम् । एकादशप्रयाजा
इत्यादावेकादशत्वसङ्ख्याया आवृत्त्यैवोपपत्तिवत्प्रकृतेपि पञ्चत्वसङ्ख्याया
आवृत्त्यैवोपपत्तेः । नापि नामभेदात्कर्मभेदः । एकस्यानेऽनेकनामवत्त्वसम्भवेन ततः
कर्मभेदासम्भवात् । तथा च कथमनयोः कर्मभेदप्रयोजकत्वमिति चेन्मैवम् ।
सङ्ख्याभेदस्य कर्मभेदप्रयोजकत्वमवश्यमङ्गीकर्तव्यम् । अन्यथा “सप्तदशप्राजा-

ಪತ್ಯಾನ್ಯಶ್ನಾತಾಭತೇ ತಿಸ್ರ ಆಹುತೀರ್ಜುಹೋತಿ" ಇತ್ಯಾದೌ ಸಸದಶತ್ವಾದೇರಪ್ಯಾವೃತ್ಯೈವೋಪಪತ್ತೌ ಸಸದಶಪಶ್ಚಾಲಮ್ಭನ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚೈಕಾದಶಪ್ರಯಾಜಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಥಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತತ್ರ ಪಶ್ಚಮಿರ್ವಾಕೈಃ ಪಶ್ಚಪ್ರಯಾಜಾವಿಧಾನೇನೈಕಾದಶತ್ವವಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವೇನಾಗತ್ಯಾ ವೃತ್ತಿಪರತ್ವಾ-
ಜ್ಞಿಕಾರಾತ್ । ನಾಮಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ಮಭೇದಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮ್ । ಏಕಸ್ಯಾನೇಕನಾಮ-
ಕಥನವೈಯರ್ಥಾತ್ । 'ಅವೈಷಜ್ಯೋತಿ' ಇತ್ಯಾದೌ ನಾಮಭೇದೇನ ಕರ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವೀಕೃತತ್ವಾच्च । ನನು
ಚಾವಿಶೇಷಪುನಃಶ್ರುತಿರೂಪಾಭ್ಯಾಸಸ್ಯೈವ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮಜ್ಞೀಕರ್ಮವ್ಯಮ್ । ನ ಚೈವ ಸಮಿಧೋ
ಯಜತೀತ್ಯಾದಾವಪಿ ತಾದೃಶಾಭ್ಯಾಸಸಮ್ರಾಜೇನ ತತ್ರಾಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾಪತ್ಯಾ
ಕರ್ಮಭೇದೋ ನ ಸಿಂಧ್ಯೇದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಏವ ವಾಕ್ಯೇ ತಾದೃಶಾಭ್ಯಾಸಸ್ಯ
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥವಾಕ್ಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾಭಾವೇನ ಕರ್ಮಭೇದೋಪಪತ್ತಿಃ ।
ಏವಂ ಚ ಕಿಮೇಕಪ್ರಕಾರಾಸಕ್ದುಕ್ತಿರೂಪಾಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಕಲ್ಪನಯೇತ್ಯತ ಆಹ -
ಅತ್ರವಿತಿ ॥ ಉಕ್ತಂ ಚ ಬಾಧಕಂ ಪಶ್ಚಪ್ರಯಾಜಾ ಇತ್ಯಂತ ಇತಿ ಸಜ್ಜಾಚಾಭೇದಸಮಿಧಾದಿನಾಮ-
ಭೇದರೂಪಬಾಧಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ದರ್ಶನೀಯಾ ಸುಂದರೀ ।

ವಿವರಣೆ - ಉಪಕ್ರಮವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಳು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವವನ್ನು
ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಪಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ
ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು
ಉಪಸಂಹಾರಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ
ಹೇಳುವುದೇನು ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. 'ದುರಧಿಗಮೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ದೋಷವನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ವಿಕಪ್ರಕಾರಾಸಕ್ತದುಕ್ತಿಃ ಅಭ್ಯಾಸಃ' ಎಂದು ಅಭ್ಯಾಸದ ಲಕ್ಷಣ. ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ
ಬಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆಯೇ ಅಭ್ಯಾಸ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು? ಒಂದು ಬಾರಿ ಹೇಳಿದರೆ
ಸಾಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಠಿಣವಿಷಯ ಅರ್ಥವಾಗದಿದ್ದಾಗ ವಕ್ತೃವಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಶಂಕೆಯನ್ನು
ಪರಿಹರಿಸಲು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಉತ್ಪಾನಪದಾ ವೈ ದೇವಗವಾಃ ವಹಂತಿ'
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ದೇವಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಯಾವ ಹಸುಗಳು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇವೆಯೋ ಅವುಗಳು
ಮೇಲ್ಮುಖ ಪಾದವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ ಓಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಇಂತಹ
ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಕ್ತೃವಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಅನೇಕಬಾರಿ
ಹೇಳುವುದು (ಅಭ್ಯಾಸವು) ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥವತ್ ಆಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಶಂಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವೇ ಆಗದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಉತ್ತರ :- 'ಯತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಪುನಃ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಸತ್ಯಂ ಭಿದಾ ಸತ್ಯಂ ಭಿದಾ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಶಪಥಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಪಥರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ 'ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಥಮಪಾದದ ಕೊನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಯುಕ್ತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕೊನೆಯ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ' ಎಂದು ನಿಗಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಹೇಳಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಧಿಕವಿವಕ್ಷೆಯಿದ್ದಾಗಲೂ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅರ್ಭಕೌಶಸ್ತಾತ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತನಾದ ವಿಷ್ಣು ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪುನಃ 'ಅಲ್ಪಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರಮೇಯದ ಅವಧಾರಣವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದಲ್ಲಿಯೂ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಏತೇನ ಸರ್ವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ದೋಷವಾಗಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ 'ಯಜತಿ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಐದು ಬಾರಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಐದು ಬಾರಿ ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಕರ್ಮವೆಂದು ನೀವು ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಹೇತುವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಯಜತಿ' ಪದದ ಅಭ್ಯಾಸವಿರುವುದರಿಂದ ಯಾಗಕರ್ತವ್ಯತ್ವದಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೊರತು ಕರ್ಮಭೇದದಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಅದಕ್ಕೆ ಏನು ಉತ್ತರ?

ಉತ್ತರ :- 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಏಕಪ್ರಕಾರ ಅಸಕ್ಯದ್ವಯೇ ಅಭ್ಯಾಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಪ್ರಕಾರವಾದ ಅಸಕ್ಯದ್ವಯ ಇದೆ. ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಹೇತು. ಪ್ರಕೃತ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂಬ ಹೇತುವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವೈಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಆದರೂ 'ಯಜತಿ' ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾದ ಅಸಕ್ಯದ್ವಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂಬ ಹೇತುವಿದೆಯಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗೆ ವಿಕದೇಶವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಇದೆ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆಯೆಂಬ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಅಕ್ಷರದಿಂದಲೋ, ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೋ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಕ್ಷ್ಯವು ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿರುತ್ತಾನೋ ಆ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಕಪ್ರಕಾರವಾದ ಅಸಕ್ಯದುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಅಭ್ಯಾಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವಕ್ಷ್ಯವಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸಬೇಕು?

ಉತ್ತರ :- 'ತಿಸ್ರಃ ಅಹುತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮೋತಿ ಸಪ್ತದಶ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾನ್ ಪಶೂನಾಲಭತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ತಿಸ್ರಃ' 'ಸಪ್ತದಶ' ಎಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು 'ಅಥೈಷ ಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಾಮಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಲದಿಂದ ಅಥವಾ ಮಾನಭೇದದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ವಿಕಸ್ಯೈವ ಪುನಃ ಶ್ರುತಿರವಶೇಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದರೆ ಎರಡುವಿಧ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ೧) ವಿಕಪ್ರಕಾರಾಸಕ್ಯದುಕ್ತಿಃ ೨) ಪುನಃಶ್ರವಣಮಾತ್ರವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವ ಪುನಃಶ್ರವಣಮಾತ್ರ ರೂಪವಾದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ವಿಕಪ್ರಕಾರಾಸಕ್ಯದುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಹಾಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಷ್ಠೇಯವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃಪುನಃ ಶ್ರವಣದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಭೇದವಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿರಿ. ಅಭ್ಯಾಸದ್ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ವಿಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ :- 'ಅಹೋ ದರ್ಶನೀಯಾ ಅಹೋದರ್ಶನೀಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವ ಕಂಡಂತೆ 'ವಿಹೇಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವವು ಕಂಡಿದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಕೆಲವೊಂದು ಲಿಂಗಗಳು ವಿಶೇಷ ಕಾರಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದಂತಹ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ಇಂತಹ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹ ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವಿಕೆ ರೂಪವಾದ 'ಅಭ್ಯಾಸ'ವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಲು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬರುವುದರಿಂದ ಪೌನರುಕ್ತ ದೋಷವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಪವಲ್ಲದೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿರುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಉಪಸಂಹಾರರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಥವಾ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿ ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನದನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೌನರುಕ್ತದೋಷ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಪ್ರಸಂಗ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವು ಮಿಂಡಿತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

~~~~~

• • • • •

ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಂದರೆ ಏನು?

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಪೂರ್ವತಾ ತು ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧಿನಾ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣಾ-
ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್ । ವೇದಾರ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಾಧಮದಿರೀಶ್ವರಸಾವಜ್ಞಯಾದೇಶ್ಚ ಸ್ವೋಪಜೀವಿನಾ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯೇನ,
ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾಯನುಮಾನೇನ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇಽಪಿ । ತಯೋರ್ವೇದೋಪಜೀವಿತ್ವಾದ್ವೇದಸ್ಯಾಪೂರ್ವತಾ । ವೇದಾರ್ಯಸ್ಯ
ವೇದಾನುಪಜೀವೀಶ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಿಶ್ವರಸ್ಯ ವೇದಬೋಧನೀಯತ್ವಾಭಾವಾತ್, ವೇದಬೋಧನೀಯಾ-
ಸ್ಮದಾದಿಗತಾಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಚೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಸ್ಯಾವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ ವೇದಸ್ಯಾಪೂರ್ವತಾ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯೇ
ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತದಗೃಹೀತಾರ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ತದ್ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಯತ್ವಾದಪೂರ್ವತ್ವಾಭಾವಃ ।

ಅತ ಏವ ಅವಧಾತಾದೇವೈತುಷ್ಯಸಾಧನತಾಯಾ ವೇದಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇನ
“ಬ್ರಿಹೀನವಹಂತಿ” ಇತ್ಯಾದೇರ್ಪೂರ್ವವಿಧಿತ್ವಾಸಮ್ಮಭಾವಾನಿಷಯವಿಧಿತ್ವಮಾಶ್ರಿತಮ್ । ಅತ ಏವ
ಚ “ಇಮಾಮಗೃಭ್ಯನ್ ರಶನಾಮೃತಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧಯಾದಿ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿನಾ
ಮನ್ಯರಗಾಮಿನಾ ಮನ್ತ್ರಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪೇಣ ಲಿಙ್ಗೇನಾ ಗೃಹೀತಾರ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಯತ್ವೇನಾ-
ಪೂರ್ವವಿಧಿತ್ವಾಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ಪರಿಸಿದ್ಧಯಾತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । “ಯ एवं ವಿದ್ವಾನ್” ಇತ್ಯಾಯನುವಾದಸ್ಯ
ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿನಾ ಪುರೋವಾದರೂಪೇಣ ಆಗ್ರೇಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನಾಗೃಹೀತಾರ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದಪೂರ್ವತ್ವಾಭಾವಃ ।
“ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ” ಇತ್ಯಾದೇಶ್ಚ ಗುಣವಿಧೇಃ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿನಾ “ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ”
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಯತ್ವಾನ್ ಹೋಮಾಂಶೋಽಪೂರ್ವತಾ, ಕಿಂತು ತದಗ್ರಾಹ್ಯದಧ್ಯಾದಿ ।

ಏವಂ ದೇವತಾಸಹಿತಕರ್ಮವಿಧಾಯಕಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವವಿಹಿತೇ ಕರ್ಮಣಿ ದೇವತಾರ್ಪಕಂ
ಸಮಾನಶಾಸ್ತ್ರಾಸ್ಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಸ್ಯಂ ವಾ ಮನ್ತ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದೇವತಾಂಶೋಽಪ್ಯಪೂರ್ವತಾ ।
ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ತು ತದಂಶೋ ನಾಽಪೂರ್ವತಾ, । ಕಿಂತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಗ್ರಾಸದೇವತಾಗುಣಾದಿ ।

ಭಿನ್ನಶಾಖಾಸ್ಥಯೋಶ್ವೈಕಕರ್ಮವಿಧಾಯಕಯೋರ್ವಾಕ್ಯಯೋರ್ಮध्ये यत्र वाक्ये द्रव्यदेवताख्ययागरूपं वा, इतिकर्तव्यताभूयस्त्वं वा, तत्रैव कर्मविधिरितरस्य तु तदनुवादेनेति-
कर्तव्यताविधायकत्वमिति स्वीकारात् । इतिकर्तव्यताविधायकस्य कर्मविधायको-
पजीवित्वान्न कर्मांशोऽपूर्वता, किन्त्विति कर्तव्यतांशे । यदि शाखाद्वयस्ये
वाक्यद्वयेऽपि द्रव्यदेवताख्यरूपं वेति कर्तव्यतासाम्यं वा, तत्र मीमांसकमते
एकस्मिन् यजुरಾದिरूपे वेदे आध्वर्यवौद्गात्रादिसर्वकर्मानुपदेशेन “स त्रिभिर्विधीयते”
इति वचनात् त्रयीं विना सर्वाङ्गोपेतकर्मानवगतेर्वेदत्रयस्याप्यध्येतव्यत्वनियमवत्,
एकैकस्यां तैत्तिरीयादिरूपायां शाखायां सर्वाध्वर्यवादिकर्मोपदेशेन काण्वादि-
शाखान्तरस्याध्येतव्यत्वनियमाभावात् तत्तच्छाखाध्यायिनं प्रति तत्तद्वाक्यस्य
व्यवस्थाया बोधकत्वादपूर्वताऽपि व्यवस्थितैव ।

मन्मते तु शाखाभेदोऽशक्तविषय इति तृतीये वक्ष्यमाणत्वात्, शक्तान् प्रति
मीमांसकमते वेदद्वयस्थवाक्यद्वयवच्छाखाद्वयस्थवाक्यद्वयेऽपि क्रयवाक्यवद-
व्यवस्थितविकल्पेन विधायकत्वम्, अशक्तान् प्रति तु व्यवस्थितविकल्पेन
विधायकत्वमित्यपूर्वताऽपि व्यवस्थितैव ।

अत एव स्मृतीनां स्वानुपजीविवेदग्राह्यार्थत्वेऽपि वेदे नानाशाखासु अस्पष्टं
विक्षिप्योक्तस्य स्मृतिभिरिव वेदेन स्मृतिबोधनीयैरस्मदादिभिः अग्राह्यत्वादपूर्वता ।
अपूर्वत्वाभावेऽपि वा सप्रयोजनत्वात्, स्मृतीनां विद्वद्वाक्यवदनुवाचपरता । एवं
वादिविप्रतिपत्तिजन्यातत्त्वावेदकत्वशङ्ककलङ्कितेनासर्वविषयेण प्रत्यक्षेण “विश्वं
सत्यं” इत्यादिवाक्येनैव जगत्सत्यत्वाद्यप्राप्तेस्तद्वाक्यस्यापूर्वता । तदभावेऽपि वा
सप्रयोजनत्वात्तात्पर्यम् । तदेतदभिप्रेत्यान्यत्र टीकाकारैः “प्राचुर्येण मानान्तरा-
प्राप्तिरपूर्वता” इत्युक्तम् । अत्रापि टीकायामेतदेवाभिप्रेतम् ।

ಅನುವಾದ - ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದು - ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಂದರೆ
'ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ವೇದಾವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ
ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವೆಂದರೆ ಸ್ವೃತ್ಯಾದಿಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ಗೃಹೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವೇದವು
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಪೂರ್ವತತ್ವವು ವೇದಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು ಎಂದು. ಅದಕ್ಕೆ ಈಗ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ-

ಅಪೂರ್ವತತ್ವದ ಪರಿಷ್ಕಾರ ಹೀಗಿದೆ - 'ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿ ವಿರೋಧಿನಾ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣ ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತಮ್' ಎಂದು. 'ಸ್ವಂ' ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯ. ಅಥವಾ ವಕ್ತೃವಿನಿಂದ ಬೋಧನೀಯರಾದ ಪುರುಷರೆಂದರೆ ನಮ್ಮಂತಹ ಪುರುಷರು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಸಂಶಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ನಿವರ್ತಕವಾದದ್ದು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳು. ಆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳು ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ ಎಂದರೆ ವೇದವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರದಿದ್ದರೆ ಆವಾಗ ಆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೇದವು ಹೇಳಬಾರದು. ವೇದವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ವತ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೇದ ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದರ್ಥ. ಆವಾಗ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ ಆಕ್ಷೇಪ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ಸ್ವತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಈಶ್ವರನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯತೆ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ ಪುನಃ ವೇದ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೆ ಅಪೂರ್ವತತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದ. ಆದರೆ ಆ ಸ್ವತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವೇದೋಪಜೀವ್ಯಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ವೇದೋಪಜೀವ್ಯವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸ್ವೋಪಜೀವ್ಯವಾದ ಸ್ವತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ವೇದ ಹೇಳಿದರೆ ವೇದದ ಅಪೂರ್ವತತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಗಮ್ಯವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಪೂರ್ವತತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾನುಮಾನವಂತೂ ವೇದೋಪಜೀವ್ಯವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ವೇದೋಪಜೀವ್ಯವಾದ ಅನುಮಾನ ಹೇಳುವ ಈಶ್ವರನ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವೇದ ಹೇಳಿದರೂ ವೇದದ ಅಪೂರ್ವತತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು 'ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧಿನಾ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು-

ವೇದಬೋಧಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಈಶ್ವರನು ವೇದವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರವೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವೇದ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತವೇ ವೇದದಲ್ಲಿ ಬಂತು ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಪೂರ್ವತತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ ವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಸ್ವಬೋಧನೀಯ

ಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧಿನಾ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ವೇದಬೋಧನೀಯವಾದ ಪುರುಷರ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಈಶ್ವರಗತ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ವೇದಬೋಧನೀಯ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದದ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿ ಇಲ್ಲ.

ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಗೃಹೀತಾರ್ಥತತ್ವಮ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ಗುಡೋ ಮಧುರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಅಪೂರ್ವತಾರಹಿತವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಶಬ್ದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೋ, ಆವಾಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹೀತಾರ್ಥಕತ್ವವು ಲಬ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತತ್ವ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗ್ರಾಹೀತಾರ್ಥತತ್ವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತತ್ವ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಬ್ದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಗೃಹೀತತ್ವ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ. ಗೃಹೀತತ್ವ ಎಂದರೆ ಗ್ರಹಣಕರ್ಮತ್ವ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವ ಎಂದರೆ ಗ್ರಹಣಯೋಗ್ಯತ್ವ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅಪೂರ್ವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಸಮ್ಮತಿಯೂ ಇದೆ. ವೀಹೀನವಹಂತಿ ಎಂಬುದು ನಿಯಮವಿಧಿ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ತುಷವಿಮೋಹಕ್ಕೆ ಆವಘಾತವು ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮವಿಧಿಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಈ ಅಪೂರ್ವಲಕ್ಷಣ ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಇಮಾಮಗೃಭ್ಣನ್ ರಶನಾಮೃತಸ್ಯ' ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅಶ್ವರಶನಾ (ಕುದುರೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ)ವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅಶ್ವರಶನಾಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಲಿಂಗದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಲಿಂಗವು ಮಂಥರಗಾಮಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಕೊಡಲೇ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಲಿಂಗವು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅನಂತರ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗಗ್ರಾಹೀತಾರ್ಥಕತ್ವವು ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಲಿಂಗಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಲಿಂಗವು ತನ್ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದರೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ ಕಾರಣ ಶ್ರುತ್ಯನುಪಜೀವಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬಳಿಕ ಲಿಂಗವು ವಿಧಾಯಕವಾಗುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿತ್ವ ಕೊಡದ ಕಾರಣ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

'ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್' ಎಂಬ ಅನುವಾದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪುರೋವಾದವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗ್ನೇಯಾದಿ ಆರು ಯಾಗಗಳು ಏಕತವಾಗಿವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗೃಹೀತಾರ್ಥಕತ್ವವು 'ಯ ಏವಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. 'ಯ ಏವಂ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಪುರೋವಾದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯ ಏವಂ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಗೃಹೀತಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಬಾರದ ಕಾರಣ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿಲ್ಲ.

ಆಗ್ನಿಹೋತ್ರಯಾಗವಿಧಿಯ ಅನಂತರ 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವೂ ಕೂಡ ಯಾಗವಿಧಾಯಕವಾದಲ್ಲಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ದಧಿಯೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು 'ಆಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವಿಸಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ 'ಆಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಹೋಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದಧಿಯೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿದ್ದಂತೆ ದೇವತಾ-ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸಹಿತಕರ್ಮವು ವಿಧಿ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಂತ್ರವು ಅದೇ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಆ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ್ನಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವವೆಂಬ ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ ಬರುತ್ತದೆಂದು ದೇವತಾಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ದೇವತಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯದ ದೇವತಾಗುಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಒಂದೇ ಕರ್ಮವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಕತವಾದಾಗ ಯಾವ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ದ್ರವ್ಯದೇವತಾರೂಪವಾದ ಯಾಗವನ್ನು ಅಥವಾ ಬಹಳವಾದ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ ಆ ವಾಕ್ಯ ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವು ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಕೂಡ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ವಿಧಾಯಕವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವಲಕ್ಷಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಂಶದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಂದುವೇಳೆ ಎರಡೂ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಇತಿಕರ್ತವೃತ್ತವು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರೇಕದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - ಮೀಮಾಂಸಕರ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರೂ ವೇದಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೋತೃ, ಅಧ್ವರ್ಯು, ಉದ್ಗಾತೃಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಕಲಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಸ ತ್ರಿಭಿರ್ವಿಧೀಯತೇ' 'ಸರ್ವಾಂಗೋಪೇತವಾದ ಯಾಗವು ಮೂರು ವೇದಗಳಿಂದ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದೆ ಸಕಲ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಕೂಡ ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಸಕಲ ಶಾಖೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತೈತ್ತಿರೀಯಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುವಾಗ ಹತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ ಎರಡನ್ನು ಕಾಣ್ಯಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶಾಖೆಯ ಅಧ್ಯಯನ ಸಾಲುಪ್ಪುದಿಲ್ಲ. ಕಾಣ್ಯಶಾಖೆಯ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವೇದತ್ರಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಂತೆ ವಿಧಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವಿದೆ. ಅಧ್ವರ್ಯು, ಉದ್ಗಾತೃ, ಹೋತೃಗಳು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶಾಖೆಯಲ್ಲೇ ಹೇಳಿರಬೇಕಾದರೆ ಪುನಃ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುವ ಕಾಣ್ಯಶಾಖೆಯ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲ? ಎಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಯಾ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಶಾಖೆಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಯಾರು ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶಾಖೆಯನ್ನು ಓದುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಕಾಣ್ಯಶಾಖೆಯನ್ನು ಓದುವುದಿಲ್ಲ ಅಂತಹವರನ್ನು ಕುರಿತು 'ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವವು' ಬರುವುದರಿಂದ ತೈತ್ತಿರೀಯಶಾಖೆಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಆಯಾ ಶಾಖೆಗಳು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತ್ವವೂ ಕೂಡ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಖಾಭೇದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಶಕ್ತರಿಗೋಸ್ಕರ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾರಿಗೆ ಸಕಲ ಶಾಖಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿ ಇರುತ್ತದೋ, ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ ವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತ - ಮೀಮಾಂಸಕಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಎರಡು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅದರಂತೆ ನಾವೂ ಕೂಡ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ - 'ಏಕಹಾಯನ್ಯಾ ಕ್ರೀಣಾತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ರಿಯುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ

ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ವಿಧಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ ನಾವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮವಿಧಿಗೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವಿಧಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇನ್ನು ಅಶಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ. ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಕೇವಲ ಕಾಣ್ಯಶಾಖೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಕಾಣ್ಯಶಾಖೆಯಷ್ಟೇ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ತೈತ್ತಿರೀಯಶಾಖೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶಾಖೆಯಷ್ಟೇ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ವಿಧಾಯಕತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೂ ಅಪೂರ್ವತ ಬರುತ್ತದೆ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾನುವಜೀವಿವೇದಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಅಪೂರ್ವತ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ವೇದದ ನಾನಾಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಪ್ತವಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಸಪ್ತವಾಗಿ ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಸಪ್ತವಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವು ಅಗ್ರಾಹ್ಯತುಲ್ಯವೇ ಆಯಿತು. ಹಾಗಾಗಿ ಅಪೂರ್ವತಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗಾಙ್ಗಾನಾದಿವಿರೋಧಿನಾ' ಎಂಬಂತವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಂ = ಸ್ಮೃತಿಗಳು, ಸ್ವಬೋಧನೀಯರಾದವರು ನಾವು. ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿ ವೇದವು ಇಲ್ಲ. ವೇದದಲ್ಲಿ ವಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಮತ್ತು ಅಸಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರದಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನವು ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಅಪೂರ್ವತಲಕ್ಷಣವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಪೂರ್ವತ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಅನುವಾದಕತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ವಿದ್ವತ್ಸಾಕ್ಷದಂತೆ ಅನುವಾದಕವಾಗುತ್ತದೆ.

'ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದು 'ಸನ' ಘಟ: 'ಸನ' ಪಟ: ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ ಅತತ್ವಾವೇದಕತ್ವವೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಕಲಂಕಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಸರ್ವವಿಷಯಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅತತ್ವಾವೇದಕತ್ವದ ಶಂಕೆ ಇಲ್ಲ. ಅಸರ್ವವಿಷಯಕವೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸತ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ಕಾರಣ 'ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಇನ್ನು ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತವಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ ಆದರೂ ಸಹ ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಪೂರ್ವತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಮಾನಾಂತರಾಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಅಪೂರ್ವತಾ' ಎಂದು.

'ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ' ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಉಪಜೀವನ ಮಾಡಬಾರದು. ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬೋಧನೀಯರಾದ ಪುರುಷರ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಇಂತಹ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಪೂರ್ವತ್ವಲಕ್ಷಣದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಽಪ್ಸೃಷ್ಟತಯಾಽಪೂರ್ವತಾಂ ನಿರ್ವಕ್ತಿ - ಅಪೂರ್ವತಾ ತ್ವಿತಿ ॥ ಸ್ವೇತಿ ॥ ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅಪೂರ್ವತೋಚ್ಯತೇ, ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ । “ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವಾಹ - ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ ॥ ಏತೇನ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಽನಿರಸ್ತೋ ಭವತಿ । ‘ಸ್ವಬೋಧನೀಯ’ ಇತ್ಯಾದಿಪದಕೃತ್ಯಮಾಹ - ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ ॥ ಏತೇನ ಧರ್ಮಿತ್ವೇನ ವಾ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವೇನ ವಾ ಗ್ರಾಹ್ಯೇಶ್ವರಾಂಶೋ ವೇದೋಪಜೀವ್ಯಾಸ್ಮದಾದಿಗತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಜೀವೇಶ-ಭೇದಾರ್ಥಕಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯಾಪೂರ್ವತೋಕ್ತಾ ಭವತಿ । ಉಕ್ತಂ ಚೈತದ್ ಭೇದಾದಿಶ್ರುತೇನುಪಾದಕತ್ವಭಿಜ್ಞೇ । ‘ಅಗೃಹೀತ’ ಇತ್ಯನುಕ್ತ್ವಾ ‘ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ’ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: ಫಲಮಾಹ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಿ ॥ ಉಕ್ತಾಪೂರ್ವತ್ವಂ ಮೀಮಾंसಕಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯಾಹ - ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥ ಚತುರ್ಥೇ ದ್ವಿತೀಯಪಾದೇ “ಸಂಸ್ಕಾರೇ ಚ ತತ್ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯೇಕಾದಶೋಽಧಿಕರಣೇ “ಬ್ರಿಹೀನವಹಂತಿ” ಇತ್ಯಯಂ ಕಿಂ ವಿಧಿರುಕ್ತಾನುಪಾದ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಪುರೋಡಾಶಪ್ರಕೃತಿತ್ವೇನ “ಬ್ರಿಹಿಭಿಃ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಿಹಿವಿಧಾನಾದ್ ವೈತುಷ್ಯಾರ್ಥಮರ್ಥಾಕ್ಷಿಸಾವಹನನಾನುಪಾದ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ವೈತುಷ್ಯೇ ನಖವಿದಲನಾದಿಸಾಧನಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮವಾನ್ ನಿಯಮೇನಾವಹನನಾಕ್ಷೇಪೋಽಂತೋಽಪ್ರಾಪ್ತಾಂಶಪರಿಪೂರ್ಣೇನ ನಿಯಮಾರ್ಥೋ ವಿಧಿರिति ಸಿದ್ಧಾಂತೀತಿ ॥

ಮಾನಾಂತರೇತಿ ॥ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಸಂಭವಿಣೀನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತ್ಯರ್ಥ: । ನಿಯಮೇತಿ ॥ ಅವಧಾತೇನೈವ ಬ್ರಿಹೀನ್ ತುಷವಿಮುಕ್ತಾನ್ ಕುರ್ಯಾನ್ ನಾನ್ಯೇನೇತ್ಯೇವ ರೂಪನಿಯಮೇತ್ಯರ್ಥ: । ಇಮಾಮಿತಿ ॥ ಆಶೇ ಮನ್ತ್ರಾಧಿಕರಣೇ “ಪರಿಸಂಹಯಾ” ಇತಿ ಗುಣಸೂತ್ರವಿಷಯತಯಾ “ಇಮಾಗಮ್ಯಾನ್ ರಶಾನಾಮೃತಸ್ಯೇತ್ಯಶ್ವಾಭಿಧಾನೀಮಾದತ್ವೇ” ಇತ್ಯುಪಾದಾಹತ್ಯ ರಶನಾಗ್ರಹಣಪ್ರಕಾಶನಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪೇಣ ಲಿಂಗೇನಾಶ್ವರಶನಾಗ್ರಹಣೇ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ನಿಯತಪ್ರಾಪ್ತಿಸತ್ತತ್ವೇನಾಪೂರ್ವನಿಯಮವಿಧ್ಯೋರಸಮ್ಮವೇನ ಲಿಂಗವಿಶೇಷಾತ್ ಗರ್ಭರಶನಾಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಸಕ್ತೌ ತನ್ನಿವರ್ತನರೂಪಪರಿಸಂಹಯಾವಿಧಿ-ರित್ಯುಕ್ತಮ್ । ಗೃಹೀತಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವೇ ಹೇತು: - ಮನ್ಯರೇತಿ ॥ ಶ್ರುತಿಕಲ್ಪನಾದ್ವಾರಾ ಲಿಂಗಸ್ಯ

ವಿನಿಯೋಜಕತ್ವೇನ ವिलम्बितात् ततः प्रागेव ब्राह्मणं प्रवर्तत इति भावः । य एवं विद्वान् इति ॥ विद्वद् वाक्यद्वयस्याग्रेयादित्रिकद्विकಾನुवादत्वमाद्यसूत्रे विवृतम् । 'अत एव' इति पदमिहोत्तरत्र चानुवर्तनीयम् । अग्राह्यार्थत्वाभावोपपादनाय "अगृहीतार्थत्वाभावात्" इत्युक्तम्, "गृहीतार्थत्वात्" इत्यपि क्वचित् पाठः ॥

गुणविधेरिति ॥ दधिरूपगुणविधेरित्यर्थः । द्वितीये "आधाराग्रिहोत्रम-
रूपत्वात्" इति द्वितीयपादीय पञ्चमाधिकरणे "दध्ना जुहोति, ऊर्ध्वमाधारयति" इत्यादिकं किं गुणविशिष्टकर्मविधिरुत गुणमात्रविधिरिति संशये, "अग्रिहोत्रं जुहोति" इत्यादौ द्रव्यदेवतारूप्यरूपापरिज्ञानेन कर्मविध्ययोगाद् दध्यादि-
वाक्यैस्तदनुवादेन गुणविध्यसम्भवात्, गुणविशिष्टकर्मविधिरिति प्राप्ते, दध्यादि-
वाक्योक्तदध्यादि द्रव्यस्य "अग्रिज्योतिः" इति मान्त्रवर्णिकदेवतायाश्च परिज्ञानेनाग्रिहोत्रवाक्ये कर्मविधिसम्भवात्तद्विहितकर्मಾನुवादेन गुणविधिरयमिति सिद्धान्तितम् ।

स्वानुपजीविनेति ॥ तस्य स्वतन्त्रविधित्वादिति भावः । एवं चोक्तमपूर्वतालक्षणं
दध्यादौ नाव्याप्तं, होमेनातिव्याप्तमिति भावः । एवं देवतेति ॥

आद्ये तुर्यपादे "तद्गुणास्तु विधीयेरन् अविभागाद्विधानार्थेन चेदन्येन शिष्टा
स्युः" इति षष्ठेऽधिकरणे "यदाग्रेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां पौर्णमास्यां चाच्युतो
भवती" इत्युदाहृत्य किमाग्रेयशब्दः कर्मनाम किं वाऽग्राख्यगुणविधिरिति संशये,
द्रव्यदेवतारूपानेकगुणविधौ वाक्यभेदादष्टाकपालद्रव्यकमाग्रेयनामकं कर्ममात्रं विधीयत
इति प्राप्ते, द्रव्यलाभेऽपि देवताया अलाभात् आग्रेयशब्देनैव देवता विधेया,
विशिष्टकर्मविधानाच्च अर्थापत्त्या अनेकेषामपि गुणानां विधिसिद्ध्या वाक्यभेदाभावात्
गुणविधिरिति सिद्धान्तितम् ।

उपजीव्यत्वोपपादनाय "स्वविहिते कर्मणि देवतार्पकं" इत्युक्तम् । "अष्टा-
कपालो भवति" इत्यत्र पुरुषव्यापारानुक्त्या अनुष्ठानाय मन्त्राकाङ्क्षविरहात्
सत्यामपि तस्यां पुरोडाशमात्रविषयस्य व्यापारस्य देवतावाचिमन्त्रसम्बन्धा-
योग्यत्वात्, तत्सम्बन्धायोक्तदिशा द्रव्यदेवतासम्बन्धेन कर्मणि स्वेन विहिते

'ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ' ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಉಪಜೀವನ ಮಾಡಬಾರದು. ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬೋಧನೆಯರಾದ ಪುರುಷರ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಇಂತಹ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಪೂರ್ವತ್ವಲಕ್ಷಣದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೊಳಾಸ್ಪೃಹಿತಯಾಽಪೂರ್ವತಾಂ ನಿರ್ವಕ್ತಿ - ಅಪೂರ್ವತಾ ತ್ವಿತಿ ॥ ಸ್ವೇತಿ ॥ ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅಪೂರ್ವತೋಚ್ಯತೇ, ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ । “ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವಾಹ - ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ ॥ एतेन प्रागुक्तदोषो निरस्तो भवति । ‘स्वबोधनीय’ इत्यादिपदकृत्यमाह - वೇदಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ ॥ एतेन धर्मित्वेन वा प्रतियोगित्वेन वा ग्राह्येश्वरांशे वेदोपजीव्यास्मदादिगतप्रत्यक्षादिना ग्राह्यजीवेश-भेदार्थकस्य वेदस्यापूर्वतोक्ता भवति । उक्तं चैतद् भेदादिश्रुतेरनुवादकत्वभङ्गे । ‘अगृहीत’ इत्यनुक्त्वा ‘अग्राह्यार्थत्वं’ इत्युक्ते: फलमाह - प्रत्यक्षेति ॥ उक्तापूर्वत्वं मीमांसकसम्मतमित्याह - अत एवेति ॥ चतुर्थे द्वितीयपादे “संस्कारे च तत् प्रधानत्वात्” इत्येकादशोऽधिकरणे “ब्रीहीनवहन्ति” इत्ययं किं विधिरुतानुवाद इति संशये, पुरोडाशप्रकृतित्वेन “ब्रीहिभिः” इति वाक्ये ब्रीहिविधानाद् वैतुष्या-र्थमर्थाक्षिप्तावहननानुवाद इति प्राप्ते, वैतुष्ये नखविदलनादिसाधनान्तरस्यापि सम्भवान् नियमेनावहननाक्षेपोऽतोऽप्राप्तांशपरिपूरणेन नियमार्थो विधिरिति सिद्धान्तितम् ।

मानान्तरेति ॥ अन्वयव्यतिरेकसध्रीचीनप्रत्यक्षेत्यर्थः । नियमेति ॥ अवघातेनैव ब्रीहीन् तुषविमुक्तान् कुर्यान् नान्येनेत्येवं रूपनियमेत्यर्थः । इमामिति ॥ आद्ये मन्त्राधिकरणे “परिसङ्ख्या” इति गुणसूत्रविषयतया “इमामगृभ्णन् रशना-मृतस्येत्येष्वभिधानीमादत्ते” इत्युदाहृत्य रशनाग्रहणप्रकाशनसामर्थ्यरूपेण लिङ्गेनाश्वरशनाग्रहणे मन्त्रस्य नियतप्राप्तिसत्त्वेनापूर्वनियमविध्योरसम्भवेन लिङ्गाविशेषात् गर्दभरशनाग्रहणेऽपि प्राप्तिसंप्रसक्तौ तन्निवर्तनरूपपरिसङ्ख्याविधि-रित्युक्तम् । गृहीतार्थत्वाभावे हेतुः - मन्यरेति ॥ श्रुतिकल्पनाद्वारा लिङ्गस्य

विनियोजकत्वेन विलम्बितात् ततः प्रागेव ब्राह्मणं प्रवर्तत इति भावः । य एवं विद्वान् इति ॥ विद्वद् वाक्यद्वयस्याग्रेयादित्रिकद्विकानुवादत्वमाद्यसूत्रे विवृतम् । 'अत एव' इति पदमिहोत्तरत्र चानुवर्तनीयम् । अग्राहार्यत्वाभावोपपादनाय "अगृहीतार्थत्वाभावात्" इत्युक्तम्, "गृहीतार्थत्वात्" इत्यपि क्वचित् पाठः ॥

गुणविधेरिति ॥ दधिरूपगुणविधेरित्यर्थः । द्वितीये "आधाराग्निहोत्रम-
रूपत्वात्" इति द्वितीयपादीय पञ्चमाधिकरणे "दध्ना जुहोति, ऊर्ध्वमाधारयति" इत्यादिकं किं गुणविशिष्टकर्मविधिरुत गुणमात्रविधिरिति संशये, "अग्निहोत्रं जुहोति" इत्यादौ द्रव्यदेवतारूप्यरूपापरिज्ञानेन कर्मविध्ययोगाद् दध्यादि-
वाक्यैस्तदनुवादेन गुणविध्यसम्भवात्, गुणविशिष्टकर्मविधिरिति प्राप्ते, दध्यादि-
वाक्योक्तदध्यादि द्रव्यस्य "अग्निर्ज्योतिः" इति मान्त्रवर्णिकदेवतायाश्च परिज्ञानेनाग्निहोत्रवाक्ये कर्मविधिसम्भवात्तद्विहितकर्मानुवादेन गुणविधिरयमिति सिद्धान्तितम् ।

स्वानुपजीविनेति ॥ तस्य स्वतन्त्रविधित्वादिति भावः । एवं चोक्तमपूर्वतालक्षणं दध्यादौ नाव्याप्तं, होमेनातिव्याप्तमिति भावः । एवं देवतेति ॥

आद्ये तुर्यपादे "तद्गुणास्तु विधीयेरन् अविभागाद्विधानार्थेन चेदन्येन शिष्टा स्युः" इति षष्ठेऽधिकरणे "यदाग्रेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां पौर्णमास्यां चाच्युतो भवती" इत्युदाहृत्य किमाग्रेयशब्दः कर्मनाम किं वाऽग्राख्यगुणविधिरिति संशये, द्रव्यदेवतारूपानेकगुणविधौ वाक्यभेदादष्टाकपालद्रव्यकमाग्रेयनामकं कर्ममात्रं विधीयत इति प्राप्ते, द्रव्यलाभेऽपि देवताया अलाभात् आग्रेयशब्देनैव देवता विधेया, विशिष्टकर्मविधानाच्च अर्थापत्त्या अनेकेषामपि गुणानां विधिसिद्ध्या वाक्यभेदाभावात् गुणविधिरिति सिद्धान्तितम् ।

उपजीव्यत्वोपपादनाय "स्वविहिते कर्मणि देवतार्पकं" इत्युक्तम् । "अष्टा-
कपालो भवति" इत्यत्र पुरुषव्यापारानुक्त्या अनुष्ठानाय मन्त्राकाङ्क्षविरहात् सत्यामपि तस्यां पुरोडाशमात्रविषयस्य व्यापारस्य देवतावाचिमन्त्रसम्बन्धा-
योग्यत्वात्, तत्सम्बन्धायोक्तदिशा द्रव्यदेवतासम्बन्धेन कर्मणि स्वेन विहिते

देवतार्पको मन्त्रः पश्चादन्वेतीति तं प्रत्यस्योपजीव्यत्वमित्यर्थः । समानेति ॥
 ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं” इत्यादि काम्येष्टचक्रभूतं “उभा वामिन्द्राग्री” इत्यादि
 समानशाखास्थं मन्त्रं प्रति, तथा आग्नेयेष्टचक्रभूतं “अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्”
 इत्यादि शाखान्तरस्थं मन्त्रं प्रतीत्यर्थः । देवतागुणादाविति ॥ दिवो
 मूर्धत्वककुत्वादिरूपगुणादावित्यर्थः । स्थलान्तरेऽप्युक्तरूपापूर्वतातदभावौ दर्शयति
 - भिन्नशाखेति ॥ ‘स्वीकारात्’ इत्यन्तेन ।

“भूयस्त्वेनोभयश्रुति” इति तृतीयाध्यायतृतीयपादस्थतृतीयाधिकरणार्थो-
 पन्यासः । तत्र ह्येवमुक्तम् - यजुर्वेदे सामवेदे च समान्नाते ज्योतिष्टोमे किंवेदनमित्तः
 स्वरो ग्राह्य इति विशयेऽविशेषादनियमे प्राप्ते, यजुर्वेदे द्रव्यदेवतयोः श्रवणेन
 निष्कृष्टकर्मस्वरूपज्ञानसम्भवादितिकर्तव्यताभूयस्त्वदर्शनाच्च तत्रैव विधिरित्य-
 वसीयते, वेदान्तरे तु स्तोत्रादिगुणविधानार्थं नामयुक्तं क्रियामात्रं श्रूयते इति विध्य
 वगतिसमास्यसम्भवात्तत्रानुवादः, अतो यजुर्वेदेनासौ क्रियते - इति ज्योतिष्टोम-
 स्योपांशुस्वरत्वमिति सिद्धान्तितम् ।

यद्यपीदमधिकरणं वेदद्वयोक्तकर्मविधायकविषयमित्युक्तम् । तथाऽपि
 न्यायसाम्याद् भिन्नशाखास्थयोरित्युक्तम् ।

वार्तिकमतेनाह - द्रव्यदेवतेति ॥ भाष्यमतेनाह - इतिकर्तव्यतेति ॥ इतिकर्त-
 यताविधायकस्य स्वोद्देश्यशेषिस्वरूपकर्मविधायकवाक्योपजीवित्वात् प्राप्तस्यैवो-
 द्देश्यत्वान् नकर्मांशो अपूर्वता, अङ्गांशो त्वतथाभूतत्वादपूर्वतेत्यर्थः ।
 कर्मविधिलिङ्गसाम्ये तु कर्मेतिकर्तव्यतांशयोरुभयोरपूर्वतामेव मतभेदेनाह -
 यदीति ॥ ‘तत्र मीमांसकमते अपूर्वताऽपि व्यवस्थिता’ इत्यन्वयः ।
 ‘अध्येतव्यत्वनियमवदध्येतव्यत्वनियमाभावात्’ इति व्यतिरेकदृष्टान्तः । सत्रिभि-
 रिति ॥ ‘सः’ सर्वाङ्गोपेतयागः ‘त्रिभिः’ वैदैर्बिधीयते इत्यापस्तम्बसूत्रादित्यर्थः ।
 ‘अनुपदेशेन’ इति ‘वचनात्’ इति च कर्मानवगतौ हेतुद्वयम् । सा चाध्ययननियमे
 हेतुः । ‘सर्वाध्वर्यवादि’ इति अध्ययननियमाभावे हेतुः । तृतीय इति ॥ तृतीयाध्याये
 तृतीयपादीयाद्याधिकरणे “स्वाध्यायस्य तथात्वेन हि” इत्यादि गुणसूत्रे

ವಕ್ಷ್ಯमाणತ್ವಾದಿತೃಪ್ತಿಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಶಾಖಾಧ್ಯಯನಶಕ್ತಾನ್ ಪ್ರತ್ಯನಯಾ ವಾ ತಯಾ ವೇತ್ಯವ್ಯ-
ವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪೇನ ವಿಧಾಯಕಮಿತೃಪ್ತಿಯರ್ಥಃ । ತತ್ರ ದೃಶ್ಯಾಂತದ್ವಯಂ - ಮೀಮಾಂಸಕೇತಿ ॥ ಯಥಾ
ವಿಧಿಲಿಂಗಸಾಮ್ಯವತಿ ವೇದದ್ವಯಸ್ಯವಾಕ್ಯದ್ವಯೇ, ಯಥಾ ವಾ ಸಮಾನಶಾಖಾಸ್ಯೇಷು “ಏಕಹಾಯನ್ಯಾ
ಕ್ರೀಣಾತಿ” “ವಾಸಸಾ ಕ್ರೀಣಾತಿ” “ಹಿರಣ್ಯೇನ” ಇತ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ಗುಣಶ್ರವಣಾದುತ್ಪತ್ತಿ-
ಶಿಷ್ಠಪ್ರಾಬಲ್ಯೇನಾನುಷ್ಠ ವಿಧಾನಾಽಯೋಗಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಮುತ್ಪಾದಕತ್ವಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದವ್ಯವಸ್ಥಯಾ
ವಿಧಾಯಕತ್ವಮಿತೃಪ್ತಿಯರ್ಥಃ । ಉಕ್ತಂ ಚ ದ್ವಾದಶೇ “ಕ್ರಯಣೇಷು ತು ವಿಕಲ್ಪಃ” ಇತಿ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ
ತೃತೀಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸೂತ್ರೇ । ತತ್ತಾಂತ್ರೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಿಷ್ಯಾಮಃ । ಅಶಕ್ತಾನಿತಿ ॥ ಸರ್ವಶಾಖಾಧ್ಯಯನಾ-
ಶಕ್ತಾನಿತಿತೃಪ್ತಿಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥ “ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿನಾ”
ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದೇವೇತೃಪ್ತಿಯರ್ಥಃ । ‘ಸ್ಮೃತೀನಾಂ ತಾದೃಶವೇದಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಽಪ್ಯಪೂರ್ವತಾ’ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ । ಕುತ
ಇತ್ಯತೋ ವೇದಸ್ಯ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಪಗಮವಿತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ಮೃತಿಬೋಧನೀಯಾಸ್ಮದಾದಿಗತಾಜ್ಞಾನ-
ವಿರೋಧಿತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ವೇದ ಇತಿ ॥ ಅಸ್ಪಷ್ಟಂ ವಿಕಲ್ಪಿಷ್ಯ ಚೋಕ್ತಸ್ಯ’ ಇತಿ
ಹೇತುಗುರ್ಮ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಮ್ । ಯಥಾ ಸ್ಮೃತಿಭಿರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ತಥಾ ವೇದೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದಿತೃಪ್ತಿಯರ್ಥಃ ।
ಉಕ್ತಂ ಚಾಘೇ ಅಧ್ಯಾಯೇ “ಧರ್ಮಸ್ಯ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣೇ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವೇತಿ
ಭಾವಃ । “ಸರ್ವ್ಯಂ ಹಿ ಪೂರ್ವಂ ಮನುಷ್ಯಾ ಆಜ್ಞತೇ ತಸ್ಮಾದಪಿ ವಧ್ಯಂ ಪ್ರಪನ್ನಂ ನ ಪ್ರತಿಪ್ರಯच्छಂತಿ”
ಇತ್ಯಾದೌ ಪರಪ್ರಕರಣಗತವಾಕ್ಯಶೇಷಸ್ಯಸಿದ್ಧವನ್ನಿರ್ದೇಶಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಕಲ್ಪ್ಯವಿಧಿಮೂಲತ್ವ-
ದ್ವೋತನಾರ್ಥ - ಅಸ್ಪಷ್ಟಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ॥ ಸಪ್ರಯೋಜನೆತಿ ॥ ಅಸ್ಮದಾದಿಬೋಧೋಪಯೋಗಿತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ ॥

ವಿಧಿದಿತಿ ॥ ಫಲವಾಕ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತಸಮುದಾಯದ್ವಯಾರ್ಪಕತ್ವೇನ ವಿಧಿದ್ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಯಥಾ
ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಂ, ತಥೇತೃಪ್ತಿಯರ್ಥಃ । ಅನುವಾಚ್ಯಪರತೇತಿ ॥ ಫಲವತ್ತ್ವಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಲಿಂಗತ್ವಾದನುಬಾದೇ
ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನ ಹೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ‘ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಚ ಗೃಹೀತಾರ್ಥಾಃ ಶ್ರುತೇರತಾತ್ಪರ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾತ್’
ಇತಿ, ತತ್ರಾಹ - ಏವಮಿತಿ ॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಘಟಾದೌ ಸತ್ತ್ವಬೋಧಕತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವರ್ಗನರಕಾಘತೀಂದ್ರಿಯೇಷು
ಸತ್ತ್ವಾವಿಷಯಕತಯಾ ತದಂಶೇ ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿತ್ವಾಭಾವಾತ್, ಘಟಾದೈ-
ಂದ್ರಿಯಕಾಂಶೇ ಸತ್ತ್ವಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಯಾಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಬ್ದಕಲ್ಪಿತತ್ವೇನಾನಿಶ್ಚಾಯಕತಯಾ
ಸ್ವಬೋಧನೀಯಪುಂಗತಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾವಿರೋಧಿತಯಾ ಕೃತ್ಸಸತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಾಯಕವಾಕ್ಯಾನುಬಾದಕತಾ-
ನಾಪಾದಕತ್ವತ್ ತಸ್ಯಾಪೂರ್ವತೇತೃಪ್ತಿಯರ್ಥಃ । ವಿಸ್ತೃತಮೇತದನ್ಯತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಹೇತುನಾಮಾಗಮವಾಚೋಕ್ತಿ-
ಪ್ರಸ್ತಾವೇ । ಅಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ತದಭಾವೇಽಪಿ ವೇತಿ ॥ ತತ್ರಾಪೂರ್ವತಾಯಾಃ

तात्पर्यलिङ्गत्वाभावेऽपि फलवत्त्वं तल्लिङ्गं सेत्स्यतीति भावः । टीकायां “प्रमाणान्तरासिद्धताऽपूर्वता” इत्येवोक्त्या कथमेतत् लभ्यत इत्यत आह - तदेतदिति ॥ ‘अन्यत्र’ प्रमाणलक्षणटीकायामित्यर्थः । अत्रापीति ॥ “प्रमाणान्तरासिद्धता” इत्यत्र ‘स्वबोधनीय’ इत्यादिविशेषणं ‘प्रमाणान्तर’ इत्यस्य बोध्यमित्यर्थः ।

गुरुराजीय - यच्चोक्तं मानान्तराग्राह्यार्थत्वरूपाऽपूर्वतापि न तात्पर्यधी-
हेतुः । श्रुतिमूलस्मृत्या सर्वज्ञत्वादिसाधकसर्वकर्तृत्वाद्यनुमानेन जगत्सत्यत्व-
जीवेश्वरभेदादिग्राहकप्रत्यक्षेण च गृहीतार्यायाः श्रुतेरतात्पर्यप्रसङ्गादिति ।
तत्परिहर्तुमपूर्वताया लक्षणं तावदाह - अपूर्वतात्विति ॥ अत्र च स्वशब्दद्वयं
समभिव्याहृतपरम् । तदनुसारेण मानान्तरेत्यस्यार्थ उल्लेखः । स्वेन बोधनीयो यः
पुरुषः तद्वतं यदज्ञानादि आदिशब्देन भ्रमसंशयपरिग्रहः । तद्विरोधिना स्वं
नोपजीवतीति स्वानुपजीवि एवंभूतं यन्मानान्तरं तेन ग्राह्योऽर्थो यस्य तस्य
भावस्तत्त्वमित्यर्थः । स्वानुपजीविनेत्यस्य कृत्यमाह - वेदार्थस्येति ॥ स्व-
बोधनीयपुरुषगताज्ञानादिविरोधिनेत्यस्य कृत्यमाह - वेदार्थस्येति ॥

ननु स्वबोधनीयेति विशेषणं व्यर्थम् । अज्ञानादिविरोधिना स्वानुपजीविना
मानान्तरेणाग्राह्यार्थत्वमित्येतावतैव पूर्णत्वात् । न चेश्वरप्रत्यक्षस्याप्य-
ज्ञानादिविरोधित्वेन वेदानुपजीविमानान्तरत्वेन च तेन ग्राह्यार्थत्वस्यैव वेदे विद्यमा-
नत्वेनापूर्वत्वाभावापत्त्या तदर्थं स्वबोधनीयेति विशेषणं सार्थकमेवेति वाच्यम् ।
ईश्वरप्रत्यक्षस्याज्ञानविरोधित्वस्यैवासम्भवात् । तथाऽहि - ईश्वरप्रत्यक्षं किं
स्वाज्ञानविरोधि वा स्यादन्यदीयाज्ञानविरोधिर्वा स्यात् । नाद्यः ईश्वरस्याज्ञानाभावेन
तद्विरोधित्वासम्भवात् । नान्त्यः । तथा सति विरोधिभूतेश्वरज्ञानस्य सर्वदा सत्त्वेन
तद्विरोध्यज्ञानमस्मदादीनां कदापि न स्यात् । तस्मात् कथमज्ञानविरोधित्वमिति
चेदुच्यते । ईश्वरज्ञानस्य स्वाज्ञानविरोधित्वस्यैवाङ्गीकारात् ।

न च स्वस्याज्ञानस्यैवाभावात् कथं विरोधित्वमिति वाच्यम् ।
अज्ञानस्याभावेन ज्ञानस्य तन्निवर्तकत्वासम्भवेऽप्यज्ञानेन सहानवस्थानविरोधस्य
विद्यमानत्वेन दोषाभावात् नचैवं दत्तेपि स्वबोधनीयपदे पूर्वोक्तदोषस्तदवस्थः ।
स्वशब्देन वेदाः, तद् बोधनीयाः पुरुषा अस्मदादयः, तदज्ञानविरोधीश्वरप्रत्यक्षं

ಅಸ್ಮದಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಸ್ಮನ್ಮಾತ್ರನಿಷ್ಠತ್ವೇನೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತತ್ರಾಭಾವೇನ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನಲಕ್ಷಣ-
ವಿರೋಧಸದ್ಭಾವಾತ್ । 'ಸ್ವ' ವೇದವಾಕ್ಯ 'ತದನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರಮ್' ಇಶ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತದ್
ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯೈವ ವೇದೇ ವಿद्यಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಏಕತ್ರ ಪ್ರಾಸಿಯೋಗ್ಯಯೋರೇವ
ಸಹಾನವಸ್ಥಾನಲಕ್ಷಣವಿರೋಧಃ । ಅನ್ಯಥಾ ಮೇರುಮಂದರಯೋರಪಿ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನಲಕ್ಷಣವಿರೋಧಃ
ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚೇಶ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಸ್ಮದಜ್ಞಾನಯೋರೇಕತ್ರ ಪ್ರಾಸಿಯೋಗ್ಯತಾಸ್ತಿ । ಯೇನ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನ-
ಲಕ್ಷಣೋ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಚೇಶ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಸ್ಮದಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿತ್ವಾಭಾವಾನ್ ಪೂರ್ವದೋಷ
ಇತಿ । ಅನ್ಯೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಣಾನ್ ಕೃತ್ಯಮಾಕರಣೀಯಮ್ । ನನು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಗೃಹೀತಾರ್ಥತ್ವ-
ಮಾತ್ರೋಕ್ತಾವಪ್ಯವಾಧಾದಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ನ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯತಃ ಆಹ - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯೇತಿ ॥ ನನ್ವೇವಂ
ಸರ್ವೇಷಾಮನುವಾದಕತ್ವೇನ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ "ಅಗ್ನಿರ್ಹಿಮಸ್ಯ ಷೇಷಜಮ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾ-
ಪ್ಯಪೂರ್ವವಿಧಿತ್ವಾಪತ್ತಿಃ । ತದ್ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನುಪಜೀವಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೃಹೀತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿತ್ವಾದಿತ್ಯತಃ ಆಹ
- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ವಿವಕ್ಷಿತಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾನ್ನಾತಿಪ್ರಸಕ್ತಃ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ನನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯೇ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತದಗೃಹೀತಾರ್ಥಸ್ಯ
ತತ್ರಾರ್ಥೋಪವೃತ್ತಮೇವಾಸ್ತು । ಕಿಂ ತದ್ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಾಪ್ಯಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವವಿವಕ್ಷಯೇತ್ಯತಃ ಮಾನಾಂತರಾ-
ಗೃಹೀತಾರ್ಥತ್ವವಿವಕ್ಷಣೇ ನಿಯಮವಿಧಿಸಮ್ಭವರೂಪಂ ಪರಿಸಂಕ್ಷೇಪಾವಿಧಿಸಮ್ಭವರೂಪಂ ಚ ವಾಚಕಂ
ಮನಸಿ ನಿಧಾಯಾಹ - ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥ ಅಥವಾ ತತ್ರೈವೋಪಪತ್ತಿರಾಹ - ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥
ಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯಾವಶ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತದಗೃಹೀತಾರ್ಥತ್ವವಿವಕ್ಷಾಪಾಂ ತು
ಬ್ರಿಹದಿನ್ಮಹಂತೀತ್ಯಾದೇರಪ್ಯುಕ್ತವಿಧಿಪೂರ್ವತಾವತ್ತ್ವೇನಾಪೂರ್ವವಿಧಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಮಾನಾಂತರಾ
ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವವಿವಕ್ಷಾಪಾಂ ವಿಪಕ್ಷವಾಚಕಪ್ರದರ್ಶನಮುಕ್ತೇನೋಪಪತ್ತಿರಾಹ - ಅತಃ ಏವೇತಿ ॥
ಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿನಾ "ಇಮಾಮಗೃಹ್ಯಾನ್
ರಶನಾಮೃತಸ್ಯ" ಇತ್ಯೇತದ್ವಾಕ್ಯಾನುಪಜೀವಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಲಿಂಗೇನ ಗೃಹೀತಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಮುಪಪಾದಯಿತುಂ
ಮನ್ಯರಗಾಮಿನೇತಿ ಹೇತುಗಮಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ ॥ ಸ್ವರೂಪಸಿಂಧವಾದಾವಿತಿ । ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ
ಶಕ್ತಿರೂಪತಯಾ ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧೌ ಸ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧೌ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಮುಕ್ತವಿಧಿಪೂರ್ವತಯಾ ಅಭಾವೇಪ್ಯ-
ಪೂರ್ವವಿಧಿತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಛಿತ್ ಪರಿಸಂಕ್ಷೇಪಾವಿಧಿತ್ವಂ ಮೀಮಾಂಸಕೇರಜ್ಜೀಕೃತಮಿತಿ
ಸದೃಶಾಂತಮುಪಪಾದಿತಮ್ । ಇದಾನೀಮುಕ್ತವಿಧಿಪೂರ್ವತಯಾ ಅಭಾವೇಪಿ ವಿಧಿಮಾತ್ರತ್ವಾಭಾವೇ
ದೃಶಾಂತಮಾಹ - ಯ एवं ವಿಧ್ವಾನಿತ್ಯಾದಿ ॥

ಯದ್ವಾ ನನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯೇ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರಾರ್ಥೋಪವೃತ್ತಪರಿಹಾರಾಪಾಪಿ
ನಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಮ್ । ಅಗೃಹೀತ್ಯಮಾಣಾರ್ಥತ್ವವಿವಕ್ಷಯಾಪಿ ತತ್ಸಮ್ಭವಾತ್ । ಅತಃ

एव ग्रीहीनवहन्तीत्यादेर्मानन्तरागृहीतार्थत्वेपि ग्रहीष्यमाणार्थत्वाभावेनापूर्वविधि-
सम्भवात्रियमपरिसङ्ख्याविधित्वाङ्गीकारः । तथा चाग्राह्यत्वविवक्षानुपपन्नेत्यत आह
- य एवं विद्वानित्याद्यनुवादस्येति । तथा च मानान्तराग्रहीष्यमाणार्थत्व-
विवक्षायामपि य एवं विद्वानित्याद्यनुवादस्य पुरोवादपूर्वकत्वेन तादृशमानान्तर-
गृहीतार्थत्वेपि ग्रहीष्यमाणार्थत्वाभावेनोक्तलक्षणस्य तत्राऽपि सत्त्वं आद्य एवं
विद्वानित्याद्यनुवादस्याप्यपूर्वत्वं स्यात् तत्परिहारार्थमग्राह्यत्वस्यावश्यं
विवक्षणीयत्वात् । तत्र चाग्रहीष्यमाणार्थत्वेप्यग्राह्यार्थत्वाभावात् नापूर्वत्वप्रसङ्ग
इति भावः ।

नन्वेवं “दध्ना जुहोति” इत्यस्यापूर्वविधित्वं न स्यात् । “दध्ना जुहोति”
इत्येतद् वाक्यबोधनीयपुरुषगताज्ञानविरोधिना एतद् वाक्यानुपजीविना “अग्निहोत्रं
जुहोति” इत्येतद् वाक्येन ग्राह्यो यो होमरूपोऽर्थस्तद् ग्राहकत्वस्यैव
विद्यमानत्वादित्यतः होमांशे मानान्तरग्राह्यार्थत्वस्य विद्यमानत्वेपि
तत्रापूर्वत्वस्यैवाभावात् दध्नांशे चापूर्वविधित्वसत्त्वेपि तत्र मानान्तरेण “अग्निहोत्रं
जुहोति” इत्यादिना दध्नादेरविधानेन तदग्राह्यार्थत्वमस्त्येव । तथा च यदंशोऽपूर्वता
न तदंशे मानान्तरग्राह्यार्थता । यदंशे मानान्तरग्राह्यार्थता न तत्रापूर्वतेत्यभिप्रायेणाह
- दध्ना जुहोतीत्यादि ॥ अथवा अंशविवक्षाया आवश्यकत्वे नियामकमाह -
दध्नेति ॥ ननु तथापीदं लक्षणमयुक्तम् । तथासति देवतासहितकर्मविधायक-
ब्राह्मणस्यापूर्वत्वं न स्यात् । स्वं ब्राह्मणवाक्यं तद् बोधनीयाः पुरुषा अस्मदादयः
तद्वत् यदज्ञानादि तद्विरोधि स्वं ब्राह्मणं तदनुपजीविना शास्त्रान्तरस्थेन मन्त्रेण
ग्राह्यो यो देवतादिरूपोऽर्थः तद् ग्राह्यार्थकत्वस्यैव विद्यमानत्वादित्यत आह -
एवमिति ॥ उपजीव्यत्वादिति ॥ अत्र देवताश्रयकर्मसमर्पकत्वादुपजीव्यत्वं
बोध्यम् । तथा च ब्राह्मणवाक्यस्य शास्त्रान्तरस्थमन्त्रग्राह्यदेवताधर्षग्राहकत्वेपि
तस्य मन्त्रस्य ब्राह्मणवाक्यमुपजीव्य प्रवृत्तत्वेन स्वानुपजीवित्वाभावादपूर्वता
सम्भवत्येवेत्यर्थः । मन्त्रस्येति ॥ ब्राह्मणवाक्यस्य देवताधर्षप्रकाशकमन्त्राश्रय-
कर्मसमर्पकत्वेन मन्त्रं प्रत्युपजीवित्ववन्मन्त्रस्य ब्राह्मणवाक्यं प्रत्युपजीवित्वाभावेन
मन्त्रानुपजीवित्वाब्राह्मणवाक्यग्राह्यदेवताधर्षकत्वस्यैव विद्यमानत्वेन तदंशे नापूर्वत्व-
मिति भावः । तर्ह्येतच्छास्त्रास्यः शास्त्रान्तरस्थो वा मन्त्रः किमविधायक एवेत्यभि-

ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪೃಚ್ಛತಿ । ಕಿಂತ್ವಿತಿ ॥ ಉತ್ತರಮಾಹ - ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಪ್ರಾಪ್ತೇತಿ ॥ ದೇವತಾಗುಣಾದಿ ದೇವತಾನಿಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಾಡಿಗುಣಾದೌ । ಮನ್ತ್ರಾನುಪಜೀವಿಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಾಗ್ರಾಹ್ಯಗುಣಾದಾವಪೂರ್ವತೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನ್ವೇಕಕರ್ಮವಿಧಾಯಕಮಿತ್ರಮಿತ್ರಶಾಖಾಸ್ಥವಾಕ್ಯಯೋಃ ಕಥಮಪೂರ್ವತಾ । ತಯೋಃ ಪರಸ್ಪರ-
ಗೃಹೀತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಕತ್ವಸ್ಯೇವ ವಿಧಮಾನತ್ವೇನ ಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯತಃ ಕಿಂ
ಯತ್ರೈಕಸ್ಮಿನ್ ವಾಕ್ಯೇ ಸಾಕ್ಷಕರ್ಮಾಭಿಧಾನಮಿತರತ್ರ ತದಭಾವಸ್ತತ್ರೇದಮಾಪಾದನಮುತ ಯತ್ರ
ವಾಕ್ಯದ್ವಯೇಪಿ ಸಾಮ್ಯಮೇವ ತತ್ರವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪಪಾಠ ಆಹ - ಭಿನ್ನೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಯಸ್ಮಿನ್
ವಾಕ್ಯೇ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಖ್ಯಯಾಗರೂಪಂ ವಾ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಭೂಯಸ್ತ್ವಂ ವಾಽಸ್ತಿ ತದೇವ ವಾಕ್ಯಂ
ವಿಧಾಯಕಮ್ । ತಸ್ಯ ಚ ಕರ್ಮಾಂಶೋ ಸ್ವೋಽಜೀವಿಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಪಿ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ-
ಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾದಪೂರ್ವತಾ ಸಮ್ಭವತಿ । ಯತ್ರ ತು ದೇವತಾದ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಯಾಗರೂಪಾದಿಕಂ
ನಾಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ಚಾನುಪಜೀವಿದ್ರವ್ಯದೇವತಾಖ್ಯಯಾಗರೂಪವಾಕ್ಯಗೃಹೀತಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಾಂಶೋ
ನಾಪೂರ್ವತೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಂಶ ಇತಿ ॥ ತತ್ರ ಚ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರಾ-
ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ನನು ಯತ್ರ ಶಾಖಾಢ್ಯಯಸ್ಯೇ ವಾಕ್ಯದ್ವಯೇಪಿ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಯಾಗರೂಪಂ ವಾ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಭೂಯಸ್ತ್ವಂ
ವಾ ಸಮಮೇವ ತತ್ರ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಸ್ಯಾಪೂರ್ವತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ವಾಕ್ಯದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಪರಸ್ಪರ-
ಮುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವಾಭಾವೇನ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೇವ ವಿಧಮಾನತ್ವಾದಿತಿ
ದ್ವಿतीयಂ ದೂಷಯತಿ - ಯದೀತಿ ॥ ತತ್ರ ಮೀಮಾंसಕಮತೇ ತತ್ತಚ್ಛಾಖಾಧ್ಯಾಯಿನಿಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ತದ್
ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ಬೋಧಕತ್ವಾದಪೂರ್ವತಾಪಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೈವೇತ್ಯನ್ವಯಃ । ನನು
ಬೇದತ್ರಯಾಧ್ಯಯನವತ್ ಸರ್ವಶಾಖಾಧ್ಯಯನಮಪಿ ನಿಯಮೇನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯಥೈಕಸ್ಯಾಂ ಶಾಖಾಂ
ಸರ್ವಕರ್ಮಾನುಪದೇಶೇನ ಸಾಕ್ಷಕರ್ಮನಿರ್ವಾಹಾಭಾವಾತ್ ತದನುಷ್ಠಾನಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -
ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ॥ ನಿಯಮೇನ ಬೇದತ್ರಯಾಧ್ಯಯನೇ ಹೇತುಃ ಕರ್ಮಾನವಗತೇರಿತಿ । ತತ್ರ ಹೇತುದ್ವಯಂ
ಯಜುರಾದಿರೂಪೇ ಬೇದ ಇತ್ಯಾದಿ । ಶಾಖಾಧ್ಯಯನನಿಯಮಾಭಾವೇ ಹೇತುಸ್ತೈತ್ತಿರೀಯಾದೀತಿ । ನನು ಬೇದ
ತ್ರಯಾಧ್ಯಯನಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವವಚ್ಛಾಖಾತ್ರಯಾಧ್ಯಯನಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತಚ್ಛಾಖಾಧ್ಯಾಯಿತ್ವೇ-
ನಾಪೂರ್ವತೇತಿ चेನ್ನ । ಬೇದತ್ರಯಾಧ್ಯಯನಾಭಾವೇ ಸಾಕ್ಷಕರ್ಮಣ ಏವಾಸಮ್ಭವೇನ
ಬೇದತ್ರಯಾಧ್ಯಯನಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾಚ್ಛಾಖಾತ್ರಯಾಧ್ಯಯನಾಭಾವೇಪಿ ಸಾಕ್ಷಕರ್ಮಣಃ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್
ತತ್ತಚ್ಛಾಖಾಧ್ಯಾಯಿತ್ವೇನಾಪೂರ್ವತೋಪಪತ್ತೇಃ । ನ ಚ ಬೇದತ್ರಯಾಧ್ಯಯನಾಭಾವೇ ಸಾಕ್ಷಕರ್ಮಾಸಮ್ಭವ-
ವಚ್ಛಾಖಾತ್ರಯಾಧ್ಯಯನಾಭಾವೇ ಸಾಕ್ಷಕರ್ಮಾಸಮ್ಭವೇನ ಶಾಖಾಂತರಸ್ಯಾಪ್ಯಧ್ಯೇತವ್ಯತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ
ವಾಚ್ಯಮ್ । ಏಕೈಕಸ್ಮಿನ್ವೇದ ಆಧ್ಯರ್ವವಾದಿಸರ್ವಕರ್ಮಾನುಪದೇಶೇನ ಬೇದತ್ರಯಾಧ್ಯಯನಾಭಾವೇ

साङ्गकर्मानुष्ठानासम्भवेपि एकैकस्यां शाखायां सर्वकर्मोपदेशेन शाखात्रयाध्ययनाभावे कर्मानुष्ठानासम्भवाभावान्न कश्चिदोषः ।

ननूकरीत्या मीमांसकमते शाखान्तरस्याध्येतव्यत्वनियमाभावेन तन्मतेऽपूर्वताया व्यवस्थितत्वसम्भवेपि भवन्मते कथम् । “सर्ववेदान्तप्रत्ययं चोदनाद्यविशेषात्” इति सर्वशाखाधिकरणे सर्वशाखाध्ययनस्य विवक्षितत्वेना-
नेकशाखाध्ययनापत्त्या तत्तच्छाखाध्यायित्वाभावेन तेन रूपेणापूर्वताया असम्भवादित्यत आह - अस्मन्मत इति ॥ शक्तान् प्रत्यव्यवस्थितविकल्पेन विधायकत्वमित्यन्वयः । किञ्चिद् विधायकं किञ्चिद्विधायकमित्यव्यवस्थितविकल्पेन विधायकत्वमित्यर्थः । नन्वव्यवस्थितविकल्पेन विधायकत्वं कुत्राप्यनुपलब्धं प्रकृत एव कथमङ्गीकार्यमित्यतः तत्र मीमांसकसम्प्रतिपन्नं दृष्टान्तमाह - मीमांसकमते वेदद्वयस्यवाक्यद्वयवदिति ॥ किं बहुना एकस्यामपि शाखायामव्यवस्थितविकल्पेन विधायकत्वं यदा तदा शाखाभेदे तद् भविष्यतीति किं वक्तव्यमित्यभिप्रायेण तत्राऽपि सम्प्रतिपन्नं दृष्टान्तमाह - क्रयवाक्यवदिति ॥ नन्वेवं स्मृतीनां जगत्सत्यत्वेश्वरसार्वज्ञादावपूर्वत्वं न स्यात् । तासां स्वानुपजीविवेदरूप-
प्रमाणान्तरग्राह्यजगत्सत्यत्वादिरूपार्थग्राहकत्वादित्यतः, नात्र स्वानुपजीवि-
मानान्तरग्राह्यार्थत्वमात्रमपूर्वत्वं किन्तु स्वबोधनीयपुरुषगताज्ञानादिविरोधित्व-
विशिष्टम् । वेदस्य च स्मृतिबोधनीयपुरुषगताज्ञानविरोधित्वाभावान्न दोष इति भावेनाह - अत एवेति ॥ अपूर्वतालक्षणे स्वबोधनीयपुरुषगताज्ञानविरोधित्व-
रूपविशेषणप्रक्षेपादेवेत्यर्थः । अथवा शक्ताशक्तपुरुषभेदेनापूर्वताया व्यवस्थितत्वा-
दित्यर्थः । तथा च यथा शाखाद्वयस्यवाक्यद्वये पुरुषभेदेनापूर्वताव्यवस्थिता तथा स्मृतीनामपि वेदार्थग्रहणशक्तान् प्रत्यपूर्वताऽभावेपि तदग्रहणशक्तानस्मदादीन् प्रत्यपूर्वताव्यवस्थितैवेति भावः । तर्कस्याप्रयोजकत्वमाह - अपूर्वत्वाभावेपीति ॥
नन्वेवं “विश्वं सत्यम्” इत्यादिवाक्यानां जगत्सत्यत्वादौ न तात्पर्यम् । तज्ज्ञापकापूर्वताया अभावात् । तथाऽहि । स्वं विश्वं सत्यमित्यादिवाक्यं तद्बोधनीया अस्मदादयः पुरुषाः तद्गताज्ञानविरोधि स्वं विश्वं सत्यमित्यादिवाक्यं तदनुपजीविमानान्तरं जगत्सत्यत्वग्राहिप्रत्यक्षं तद्ग्राह्यजगत्सत्यत्वग्राहकत्वस्यैव सत्त्वेन तदग्राह्यार्थत्वाभावादित्यतो बाह्यप्रत्यक्षस्य दोषशङ्ककलङ्कितत्वेन

ಜಗತ್ಸತ್ಯತ್ವಾಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ ತದಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ವಿಧಿಮಾನತ್ವೇನಾಪೂರ್ವತ್ವಸಮ್ಮಿಶ್ರತಾತ್ ಸತ್ಯತ್ವಾದೌ
ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಮ್ಮವತೀತ್ಯಾಹ - ಏವಮಿತಿ ॥ ನನು ಮಾಸ್ತು ಬಾಹ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ದೋಷಶಾಸ್ತ್ರಕಲಕ್ಷಿತಸ್ಯ
ಜಗತ್ಸತ್ಯತ್ವಾಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್ । ಸಾಕ್ಷಿಣಸ್ತು ಜಗತ್ಸತ್ಯತ್ವಾಗ್ರಾಹಕತಾ ಸಮ್ಮವತ್ಯೇವ । ತಸ್ಯ
ನಿರ್ದೋಷತಾನಿಷ್ಠತಾತ್ ಎವಂ ಚ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗ್ರಾಹಸತ್ಯತ್ವಾದಿಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ “ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಮ್”
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಾನಾಮಪೂರ್ವತಾ ನ ಸಮ್ಮವತ್ಯೇವೇತಿ चेन्न । ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾತತಥೈವ
ಸಾಕ್ಷಿವೇಶತ್ವೇನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಾಕ್ಷಿಗ್ರಾಹಸುಖಾದಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾಗ್ರಾಹಣಾದಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ ।
ಯದ್ವೇತದ್ವರಸಾದಾಹ - ತದಭಾವೇಪಿ ವೇತಿ ॥ ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ ॥ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಾದಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ ।
ನನು ತರ್ಹಿತ್ರ “ಮಾನಾಂತರಾಪ್ರಾಸರಪೂರ್ವತಾ” ಇತ್ಯುಕ್ತವಾದೇತದ್ವಿಕ್ರಾವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
ಅತ್ರಾಪೀತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - ಅಪೂರ್ವತೃಪ್ತಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಆ ಎಲ್ಲಾ
ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಪೂರ್ವತೃಪ್ತಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಸ್ವರೋಧನೀಯಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧಿನಾ ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣಾಗ್ರಾಹ್ಯಾ-
ರ್ಥತತ್ವಮ್’ ಎಂದು ಅಪೂರ್ವ ಲಕ್ಷಣ. ಯಾವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತೃಪ್ತ ಹೇಳುತ್ತೇವೋ ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು
ಸ್ವತಃಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವ ‘ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿನಾ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಸ್ವತಃ
ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ‘ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ಧರ್ಮಾರ್ಥಮಾರ್ಥದೇಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸ್ವರೋಧನೀಯ
ಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನಾದಿವಿರೋಧಿ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ‘ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ವೇದಾನುಪಜೀವಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಜೀವೇಶಭೇದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತೃಪ್ತ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.
ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ‘ಅಗ್ರಹೀತ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ ‘ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತತ್ವ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು
‘ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಾವು ಹೇಳಿದ ಅಪೂರ್ವತೃಪ್ತದ ಲಕ್ಷಣ ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮೃತವೆಂದು ‘ಅತ ಏವ’ ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಸಂಸ್ಕಾರೇ ಚ ತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್’ (೪ - ೨ - ೧೧)^(೧)

(೧) ಅಥೈಕಾದಶಮವಧಾತಾದಿಸಂಸ್ಕಾರವಿಧಾನಸ್ಯ ನಿಯಮಾರ್ಥತಾಧಿಕರಣಮ್

ಸಂಸ್ಕಾರೇ ಚ ತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ॥ ೨೬ ॥

ಅತ್ರಾಪ್ರಾತಿದೇಶಿಕೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿಃ । ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯೋಃ “ಬ್ರಿಹೀನವಹಂತಿ” “ತಂಜಲಾನ್ ಪಿನಱಿ” ಇತಿ
ಶ್ರುಯತೇ । ತತ್ರಾವಧಾತಪೇಷಣೇ ಕಿಂ ಪೂರ್ವೇವಾಸ್ತೇಷಾದಿವಿಧಾನೇ ನಿಯಮವಿಧಾನೇ, ಕಿಂ ಬಾನ್ಯತೇ ಇತಿ ಸಂದೇಹೇ,

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಲಿಂಗದಿಂದ ಗರ್ಭಭರಣಾಗ್ರಹಣವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿ ಹೊರಟಿದೆ.

ಲಿಂಗದಿಂದ ಗೃಹೀತಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಹೇತು 'ಮಂಥರಗಾಮಿ' ಎಂದು, ಅಂದರೆ 'ಇಮಾಮಗ್ಯಭೃಷ್ಣ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಶ್ವರಶನಾಗ್ರಹಣವನ್ನು ಅಂಗವೆಂದು ವೇಗವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಲಿಂಗವು ಶ್ರುತಿಕಲ್ಪನಾದ್ದರಿಂದ ಅಂಗ ಭೋಧಕವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿಯು ಲಿಂಗದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ರ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಪೂರ್ವವಿಧಿ ಅಗಲಾರದು.

ಆಘಾರಾಗ್ನಿಹೋತ್ರರೂಪತ್ವಾತ್ (೨ - ೨ - ೫)^(೧)

'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ ಉರ್ಧ್ವಮಾಘಾರಯತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ದಧಿಯೆಂಬ

(೧) ಅಥ ಪಶ್ಚಮಮಾಘಾರಾಥಪೂರ್ವತಾಧಿಕರಣಮ್ (ಸೂತ್ರಾಣಿ ೧೩-೧೬)

ಆಘಾರಾಗ್ನಿಹೋತ್ರರೂಪತ್ವಾತ್ || ೧೩ ||

(ಸಂಜೊಪಬಂಧತ್ವಾತ್ || ೧೪ || ಅಪ್ರಕೃತತ್ವಾಚ || ೧೫ || ಚೋದನಾ ವಾ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ

ಪ್ರಯೋಗಭೂತತ್ವಾತ್, ತತ್ಸಂಭಿಧೇರ್ಗುಣಾರ್ಥೇನ ಪುನಃಶ್ರುತಿಃ || ೧೬ ||)

ಪೂರ್ವೈಷಮ್ಯೇಹ ಶಕ್ತಾನ್ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಲಕ್ಷಣಾ ಸನ್ನತಿಃ | 'ಆಘಾರಮಾಘಾರಯತಿ' 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯ 'ಉರ್ಧ್ವಮಾಘಾರಯತಿ' 'ಕಜುಮಾಘಾರಯತಿ' 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' 'ಪಯಸಾ ಜುಹೋತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಿಹಿತಕರ್ಮಸಮುದಾಯಾನುವಾದಕಮುತಾಪೂರ್ವಕರ್ಮವಿಧಾಯಕಮಿತಿ ಸಂದೇಹಃ | ಯುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವೋಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾವಗತೈಕವಾಕ್ಯತಾನುರೋಧೇನ ವಿಷ್ಣವಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮವಿಧಾಯಕತ್ವೇನಾನುವಾದಕರ್ಮಾಭಾವಾತ್ ಅಂತರಾಲವಾಕ್ಯೇ ಅನುವಾದಕತ್ವಾಭಾವ ಇತಿ | ಇಹ ತ್ವಾರ್ಥಾದಿದಿವ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವಿಹಿತಕರ್ಮಸಮುದಾಯಾನುವಾದಕತ್ವಂ ಸಂಬವತೀತಾನುವಾದಕಂ ವಾಕ್ಯದ್ವಯ | ನ ಪೂರ್ವಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಆಘಾರಾಗ್ನಿಹೋತ್ರವಾಕ್ಯ-ವಿಹಿತಕರ್ಮಾನುವಾದೇನೋರ್ಧ್ವತ್ವಾದಿದಿವ್ಯಾದಿಗುಣಮಾತ್ರವಿಧಿಪರಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಲಕ್ಷಣಯಾಗರೂಪಾಭಾವೇನ ತತ್ರ ಯಾಗವಿಧೇರಯೋಗಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ | ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್, ಆಘಾರವಾಕ್ಯಮಗ್ನಿಹೋತ್ರವಾಕ್ಯಂ ಚ ಅರೂಪತ್ವಾನ್ ವಿಧಾಯಕಮ್ | ಕಿಂತವಾನುವಾದಕಮಿತಿ | ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು ದಿವ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮವಿಧಾನೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಧಿಗೌರವೇಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿವಾಕ್ಯವಿಹಿತಕರ್ಮಾನುವಾದೇನ ದಿವ್ಯಾದಿಗುಣಮಾತ್ರ-ವಿಧಾನೇ ಲಾಭವಮ್ | ನ ಚ ರೂಪಾಭಾವಾದಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿವಾಕ್ಯಂ ನ ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ದಿವ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೈರ್ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣೋಕ್ತದಿಶಾ ಮಾನ್ವರ್ಣಿಕದೇವತಯಾಶ್ಚ ಸಮ್ಮವಾನ್ ಅನುವಾದಕಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿವಾಕ್ಯಮ್ | ಏವಮಾಘಾರವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಭೌವಾಜ್ಯಾಲ್ಯದ್ರವ್ಯಮಾನ್ವರ್ಣಿಕದೇವತಯೋರ್ಲಾಭೇನ ಕರ್ಮವಿಧಿಜ್ಞೇಯಃ | ಫಲಂತು ದಿವ್ಯಾದಿದಿವ್ಯವಾಕ್ಯವಿಹಿತದಶಕರ್ಮಣಾಂ ದೇವತೈಕ್ಯಾತ್ ದಿವ್ಯಾದಿದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಸಹಪ್ರದಾನಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ | ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ತು ವಿಕಲ್ಪೇನೈಕೈಕದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರದಾನಮಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ |

ಇತಿ ಪಶ್ಚಮಮಾಘಾರಾಥಪೂರ್ವತಾಧಿಕರಣಮ್ (ಸೂತ್ರಾಣಿ ೧೩-೧೬)

ಸಮನ್ವಯಾರ್ಥಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಗುಣವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಮವೆಂಬ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಹಸರನ್ನೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ದ್ರವ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ದೇವತೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಕಾರಣ ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದಧಿಯೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ವಿಧಿಸಿಲ್ಲ. ದಧಿಯೆಂಬ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಹೋಮವೆಂಬ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಹೋಮವೆಂಬ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ದಧಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಹೋಮವು ವಿಹಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಾಗ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಗುಣವಿಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು ಆದರೆ ಹೋಮವೆಂಬ ಕರ್ಮವು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿಲ್ಲ. 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅದು ದ್ರವ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ದೇವತೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಳದೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಎಂಬ ಹಸರನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹೋಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ದಧಿ ರೂಪಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕರ್ಮದ ಹಸರನ್ನಷ್ಟೇ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ದ್ರವ್ಯದೇವತೆಗಳ ಜ್ಞಾನ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬರದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬರಬಹುದು. ಮುಂದಿನ 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದಧಿರೂಪದ್ರವ್ಯಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಅಗ್ನಿಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೇವತೆಯ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಕರ್ಮ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ದಧಿರೂಪಗುಣವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ದಧ್ಯಂತದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಹೋಮಾಂತದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸಹಿತಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಂತ್ರವು ಅದೇ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ಕರ್ಮವು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಕರ್ಮವು ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ದೇವತಾವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮವಾಚಕವಾದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಯು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ದೇವತಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ದಧ್ಯಂತದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೋ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿದ್ದಂತೆ ದೇವತಾವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆ. (ಮೀಮಾಂಸಕರ ಪ್ರಕಾರ ಸಕಲ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯತ್ವದಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಮಂತ್ರಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ

ಸಕಲಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕರ್ಮವು ಏಕತವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸಮರ್ಪಕತ್ವೇನ ಈ ಮಂತ್ರಗಳು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ.)

ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯಗಳು ಉಪಜೀವಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಯು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿದರೂ ಅಪೂರ್ವತತ್ವ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಪೂರ್ವತತ್ವದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿಮಾನಾಂತರೇಣ ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ದೇವತಾರೂಪ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೋ, ಆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವು 'ಸ್ವಾನುಪಜೀವಿ' ಅಲ್ಲ. ತದುವಜೀವಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತಾಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೂರ್ವತತ್ವಲಕ್ಷಣ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತತ್ವ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ದೇವತಾಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೂರ್ವತತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಮಂತ್ರಗಳ ಗತಿಯೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ದೇವತೆಗಳೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಪದದಿಂದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಪಜೀವಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವೆಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯ. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೇವತೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಗೃಹೀತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೇವತಾಂಶದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತತ್ವ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳೇನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಂತ್ರಗಳು ಕೇವಲ ದೇವತಾಸ್ವರೂಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳದೇ ದೇವತಾಗುಣವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಈ ಗುಣಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತಾಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ತದಂಶದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತತ್ವವಿಲ್ಲದದ್ದರೂ ದೇವತಾಗುಣವು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ಕಾರಣ ತದಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಗಳು ಸಾರ್ಥಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಾಸೂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ -

ತದ್ಗುಣಾಸ್ತು ವಿಧೇರನ್ನವಿಭಾಗಾದ್ ವಿಧಾನಾರ್ಥೇನ ಚೇದನ್ಯೇನ ಶಿಷ್ಟಾ (೧-೪ - ೬)^(೧)

(೧)

ಅಥ ಸಸಮಗ್ರೇಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮನಾಮತಾಧಿಕರಣಮ್

ತದ್ಗುಣಾಸ್ತು ವಿಧೀಯೇಜವಿಭಾಗಾದ್ವಿಧಾನಾರ್ಥೇ ನ ಚೇದನ್ಯೇನ ಶಿಷ್ಟಾ: ||೧೯||

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವೋಕ್ತನಾಮತ್ವಾಪವಾದಾಪಾದಿಕೀ ಸಕ್ರಾಂತಿ: । ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯೋ: ಶ್ರುತೇ 'ಯದಾಶ್ರೇಯೋಽಘಾ-
ಕಪಾಲೋಽಮಾವಾಸ್ಯಾಪಾಂ ಚ ಪೂರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಚ್ಚಾಚ್ಯುತೋ ಭವತಿ' ಇತಿ । ತತ್ರಾಶ್ರೇಯಶಬ್ದ: ಕಿಂ ಕರ್ಮನಾಮೋತ
ಗುಣಪರ: ಇತಿ ಸಂದೇಹೋ ಅಗ್ರೇಯಾಘಾಕಪಾಲಪದಾಭ್ಯಾಮುಕ್ತಾಽಗ್ರಿಪುರೋಘಾಶಲಕ್ಷಣದೇವತಾಶ್ಚಕ್ಷುರೂಪಾನೇಕಗುಣವಿಧಾನೇ
ವಾಕ್ಯಭೇದಪ್ರಸಕ್ತಾದಗ್ರಿಹೋತ್ರಶಬ್ದವತ್ 'ಅಗ್ರಿಮೈವಾ' ಇತ್ಯದಿತ್ಯಾಜ್ಯಾನುವಾಕ್ಯಾಮನ್ತ್ರಪ್ರಾಸಾದಿಪ್ರಸಂಬಂಧಂ
ನಿಮಿಸೀಕೃತ್ಯಾಶ್ರೇಯಶಬ್ದೋಽಘಾಕಪಾಲಶ್ಚಕ್ಷುರೂಪಾನಾಮೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಅಗ್ರಿಹೋತ್ರೇ 'ಅಗ್ರಿತ್ಯಾಜ್ಯೋತಿರ್ಜ್ಯೋತಿರಗ್ರಿ:
ಸ್ವಾಹೇತಿ ಸಾಯಂ ಜುಹೋತಿ' ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚನಮಿವೇಹ ಮನ್ತ್ರವಿಧಾಯಕವಚನಾಭಾವೇನ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯನ್ಯಾಪಾ-
ಸಂಬವಾದಾಕಾಂಕ್ಷಾದಿವಶೇನ ಮನ್ತ್ರಸಂಬಂಧಕಲ್ಪಕಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪಾಗಸ್ಯಾಶ್ರವಣಾತ್ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾ-
ವಿಶಿಷ್ಟಾಪೂರ್ವಕರ್ಮವಿಧೀ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷಾಭಾವಾತ್ 'ಅಗ್ರಿದೇವತಾ ಅಸ್ಯ' ಇತ್ಯಯೇ 'ಅಗ್ರೇಽಕ್' ಇತಿ
ತದ್ವಿತಪ್ರತ್ಯಯೋಕ್ತಾ ಅಗ್ರಿರೂಪದೇವತಾಲಕ್ಷಣಗುಣಪರೋಽಯಮಾಶ್ರೇಯಶಬ್ದ: ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ: । ತಥಾ ಚ

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಯದಾಗ್ನೇಯೋ ಅಪ್ಪಾಕಪಾಲೋಽಮಾವಾಸ್ಯಾಯಾಂ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಂ ಚಾಚ್ಯುತೋ ಭವತಿ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಆಗ್ನೇಯಶಬ್ದವು ಕರ್ಮದ ಹೆಸರೋ? ಅಥವಾ ದೇವತೆಯೆಂಬ ಗುಣದ ವಿಧಿಯೋ? (ಮೀಮಾಂಸಕಮತದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯವು ಹೇಗೆ ಕರ್ಮದ ಅಂಗವೋ, ಅದರಂತೆ ದೇವತೆಯೂ ಕರ್ಮದ ಅಂಗ ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಯೂ ಗುಣವಾಗಬಹುದು.) ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಾಕಪಾಲವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು (ಅಪ್ಪಾಕಪಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಪುರೋಡಾಶದ್ರವ್ಯವನ್ನು) ಆಗ್ನಿಯೆಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಾದರೆ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ವಿಧೇಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ೧) ಯಾಗವೆಂಬ ಕರ್ಮ ೨) ಅಪ್ಪಾಕಪಾಲಪುರೋಡಾಶವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯ. ೩) ಆಗ್ನಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಧೇಯಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಭೇದವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಯಾಗವೆಂಬ ಕರ್ಮವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ದ್ರವ್ಯವಿಧಿಯಿಂದಾಗಲೀ ದೇವತಾವಿಧಿಯಿಂದಾಗಲೀ ಹೇಳಬಾರದು. ಪುರೋಡಾಶದ್ರವ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಯಾಗವೆಂಬ ಕರ್ಮ ಮಾತ್ರ ವಿಧೇಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ದೇವತಾಲಾಭವು ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ದ್ರವ್ಯದ ಲಾಭವಷ್ಟೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಯ ಲಾಭವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವತೆಯ ಲಾಭವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯಾಗದ ಸ್ವರೂಪವೇ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯ ಹಾಗು ದೇವತೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಯಾಗಸ್ವರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗ್ನೇಯಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ದೇವತೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷ ಬರುತ್ತದಲ್ಲ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ದ್ರವ್ಯ, ದೇವತೆ ಕರ್ಮಗಳ ವಿಧಾನವನ್ನು ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕರ್ಮವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಅಪ್ಪಾಕಪಾಲದ್ರವ್ಯವಿಶಿಷ್ಟ ಆಗ್ನಿರೂಪದೇವತಾವಿಶಿಷ್ಟ ಆಗ್ನೇಯನಾಮಕ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅನೇಕಗುಣಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯು ಅರ್ಥಾಪತ್ರಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯದ ಅಭಾವದಿಂದ ಅಥವಾ ವಿಶೇಷಣದ ಅಭಾವದಿಂದ ಅಥವಾ ಉಭಯಾಭಾವದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶಿಷ್ಟದ ವಿಧಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷಣಗಳ ವಿಧಿಯು ಅರ್ಥಾಪತ್ರಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ರವ್ಯ, ದೇವತೆ, ಕಾಲ ಈ ಗುಣಗಳ ವಿಧಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಯಭೇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಣವಿಧಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತಾ ಸಹಿತಕರ್ಮವಿಧಾಯಕಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವವಿಹಿತೇ ಕರ್ಮಣಿ' ಎಂಬ

ಸೂತ್ರम् ॥ तद्गुणा इत्यादि ॥ स च यागश्च गुणी द्रव्यदेवतारूपगुणी च तद्गुणाः । ते सर्वेऽप्याग्निप्रवाक्ये विधीयेरन् । विधानार्थे लिङ्प्रत्यये अस्यैव विधिः अस्य तु न, इति विभागाभावात्, यदि अन्येन वाक्येन शिष्टा विहिताः न चेत् इति ॥ ९ ॥ फलन्तु गुणत्वे पुरोडाशधर्मप्राप्तिः । नामत्वे तु सात्राय्यधर्माणामेवेत्याहुः ।

इति सप्तममाश्रयादिशब्दानामनामताधिकरणम्

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮಾತನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ಕೂಡ ದೇವತಾಸಹಿತಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸ್ವವಿಹಿತೇ ಕರ್ಮಣಿ ದೇವತಾರ್ಪಣಮ್' ಎಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಯದಾಗ್ನೇಯೋಽಪಾಕಪಾಲೋಽವಾಹಾಸ್ಯಾಯಾಂ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಂ ಚಾಚ್ಯುತೋ ಭವತಿ' ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಭವತಿ' ಎಂದು 'ಲಟ್' ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. 'ಲಿಜ್' 'ಲೋಟ್' ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಭಾವನಾರೂಪವಾದ ಪುರುಷವ್ಯಾಪಾರವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಪುರುಷವ್ಯಾಪಾರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಯಾವ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಮಂತ್ರಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಭವತಿ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಲೇಟ್' ಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಾದರೆ ಪುರುಷವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗಿ ಮಂತ್ರಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಆವಾಗ ಮಂತ್ರವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪುರೋಡಾಶದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ದೇವತಾವಾಚಿಮಂತ್ರಸಂಬಂಧವಿಷಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರವಿಷಯಕವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ದೇವತಾವಿಷಯಕವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತಾವಾಚಿಮಂತ್ರದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಸಂಬಂಧಿಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೇವತಾರ್ಪಣವಾದ ಮಂತ್ರವು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಅನಂತರ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ದೇವತಾಸಹಿತಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೋ ಆವಾಗ ಮಾತ್ರ ಮಂತ್ರವು ಅದರಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ದೇವತಾಸಹಿತಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆವಾಗ ಮಂತ್ರದ ಅನ್ವಯವನ್ನೇ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂತ್ರವು ತನ್ನ ಅನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಸಮಾನಶಾಖಾಸ್ಥಂ ಶಾಖಾಂತರಸ್ಥಂ' ಎಂದು ಇದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ - 'ಐಂದ್ರಾಗ್ನಿಮೇಕಾದಶಕಪಾಲಮ್' ಎಂದು ಯಾವ ಒಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮ್ಯೇಚ್ಛೆಯು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದೇ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಮ್ಯೇಚ್ಛೆಗೆ ಅಂಗಭೂತವಾದ 'ಉಭಾವಾಮಿಂದ್ರಾಗ್ನಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಮಾನಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಂತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇನ್ನು ಪ್ರಕೃತವಾದ ಯಾವ ಆಗ್ನೇಯಯಾಗವಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಆಗ್ನೇಯಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗಭೂತವಾದ 'ಅಗ್ನಿರ್ಮೂರ್ಧಾ ದಿವಃ ಕಕುತ್' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಶಾಖಾಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಮಂತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಮಂತ್ರಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ದೇವತಾಗುಣಾದೌ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - 'ದ್ವೈಲೋಕಕೃತ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ದಿವೋಮೂರ್ಧತತ್ವವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೊದಲಾದ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಪತಿಯೆಂಬ ಕಕುತತತ್ವವೆಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನು

ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಮಂತ್ರದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಒಂದೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುವಾಗ ಆ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ?

ಉತ್ತರ :- ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತಾವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತಾವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾದ ಭಿನ್ನಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತಾವಿಧಾಯಕವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಪಜೀವಿಯಾದದ್ದು ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯ. ಅಂತಹ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಅನುವಾದಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತಾಂಶದಲ್ಲಿ ಮಾನಾಂತರೇಣ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಬಾರದಕಾರಣ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ -

ಭೂಯಸ್ತ್ವೇನೋಭಯತ್ರೈಃ (೩ - ೩ - ೩)^(೧)

(೧) ಅಥ ತೃತೀಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಸ್ಯ ಯಜುರ್ವೇದಿಕತಾಧಿಕರಣಮ್

ಭೂಯಸ್ತ್ವೇನೋಭಯಶ್ರುತಿಃ || ೧೦ ||

ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಗುಣಮುಖ್ಯೇತಿ ಮುಖ್ಯಪದೇನ ಪ್ರಧಾನವಿಧೇಃ ಪ್ರಸಕ್ತತ್ವೇನೇಹಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮವಿಧಿ ಚಿಂತಾ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಸಜ್ಜತಃ । ಯಥಾ ಯತ್ರ ಪ್ರಧಾನವಿಧಿಃ ಸ್ವರೋ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾವಿಹ ಕುತ್ರ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮಣೋ ವಿಧಿಃ? ಕ ನ? ಇತಿ ಚಿಂತನಾತ್ಸಜ್ಜತಃ । 'ಜ್ಯೋತಿಷೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಇತಿ ಯಜುರ್ವೇದೇ ಸಾಮವೇದೇ ಚ ಶ್ರುತೇ । ತತ್ರ ಸಂದೇಹಃ, ಕಿಮುಭಯತ್ರ ವಿಧಿಃ, ತತಃ ಯಜುರ್ವೇದೇ ಏವ ವಿಧಿಃ, ಸಾಮವೇದೇ ತು ಗುಣವಿಧಿವ್ಯರ್ಥಮನುಬಾದ ಇತಿ । ಏಕತ್ರೈವೇತ್ಯತ್ರ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದುಭಯತ್ರ ವಿಧಿರिति ಪ್ರಾಪ್ತೇ, 'ಸೋಮೇನ ಯಜೇತ' ಇತಿ ಸೋಮದ್ರವ್ಯಸ್ಯ 'ಏಂದ್ರವಾಯವಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಇತ್ಯೀಂದ್ರಾದಿವೇದತಾಪಾಶ್ಚ ಯಜುರ್ವೇದೇ ಶ್ರವಣೇನ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಕರ್ಮಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ತತ್ರಾವಗತಿಸಮ್ಮಭವೇನ ತತ್ರೈವ ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷತಯಾ ತತ್ರೈವ ವಿಧಿಪರ್ಯವ- ಸಾನಮ್ । ಸಾಮವೇದೇ ತು ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗುಣವಿಧಾನಾರ್ಥಮನುಬಾದ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್, ಉಭಯತ್ರ ಶ್ರುತಿಃ ಶ್ರವಣಂ ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ತದುಭಯಶ್ರುತಿ ವೇದರೂಪೇ ಶ್ರುತಮಾಣಂ ಕರ್ಮ, ದ್ರವ್ಯವೇದತಾದಿರೂಪಭೂಯಸ್ತ್ವೇನ ವಿಧೇಯತಯಾ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಮिति । ಫಲಂತು, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ವಿಕಲ್ಪೇನ ವೇದರೂಪಸ್ವರೋಗನುಷ್ಠಾನಮ್ । ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ತು ಯಜುರ್ವೇದೇನ ಯದನುಷ್ಠೀಯತೇ ತದುಪಾಂಶು ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶೋಪಾಂಶುಸ್ವರೋಗೇವೇತಿ ।

ಇತಿ ತೃತೀಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಸ್ಯ ಯಜುರ್ವೇದಿಕತಾಧಿಕರಣಮ್

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯಜುರ್ವೇದ ಮತ್ತು ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವೇದದ ಸ್ತಂತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು? ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಂಶುಸ್ತಂತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಮನಿಮಿತ್ತವಾದ ಉಚ್ಚಸ್ತಂತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- ಯಜುರ್ವೇದದ ವಿಧಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಸಾಮವೇದದ ವಿಧಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ವಿಶೇಷ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು ಇಲ್ಲ. ಸಮಾನವಾಗಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದಸಂಬಂಧಿಯೆಂದು ಉಪಾಂಶುಸ್ತಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಮವೇದ ಸಂಬಂಧಿಯೆಂದು ಉಚ್ಚಸ್ತಂತ್ರವನ್ನಾಗಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಎಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಎರಡೂ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಯಾಗವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವಿಷಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವ ವೇದದಲ್ಲಿ ವಿಧಿ, ಯಾವ ವೇದದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದವೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರುತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಕರ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನ ಯಜುರ್ವೇದದಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಬಹಳವಾದ ಇತಿರ್ಕತವ್ಯತಾ ಕೂಡ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲೇ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮ ವಿಧಾಯಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮವೆಂಬ ಹಸರಿನಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮದಲ್ಲಿ ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮದ ವಿಧಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಮವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಮವೇದವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಯಾಗದ ಕ್ರಿಯಾರ್ಣವೇ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜುರ್ವೇದ ವಿಧಿಸಿದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಯಜುರ್ವೇದದ ಉಪಾಂಶುಸ್ತಂತ್ರವನ್ನೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದಾಗ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಿಧಾಯಕವೆಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವೀಕಾರಾತ್' ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದಾಗ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಯಿತಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. 'ವೇದದ್ವಯ' 'ಶಾಖಾದ್ವಯ' ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಮೇಲ್ದೋಷದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ನ್ಯಾಯ ಮಾತ್ರ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಸಮಾನ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ವೇದದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಿಧಿ, ಮತ್ತೊಂದು ವೇದದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅನುವಾದದಿಂದ ಇತಿರ್ಕತವ್ಯತಾವಿಧಿಯೆಂದು ಯಾವ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೇವೋ, ಅದೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದಾಗಲೂ ಇಬ್ಬರೂಳಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಇತಿರ್ಕತವ್ಯತಾಭೂಯಸ್ತ್ವ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೋ, ಅದು ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕ.

ಯಾವ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಶ್ರುತವಾಗಿ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಸ್ವರೂಪವು ಶ್ರುತವಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಅನುವಾದಕವೆಂದು ಸಮಾನನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಸ್ವೀಕಾರತಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಯತ್ ವಾಕ್ಯೇ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಖ್ಯಯಾಗರೂಪಂ ವಾ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಭೂಯಸ್ತ್ವಂ ವಾ ತತ್ತ್ವವ ಕರ್ಮವಿಧಿ' ಎಂಬ ಚಂದ್ರಿಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಖ್ಯಯಾಗರೂಪಮ್' ಎಂದು ವಾರ್ತಿಕಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಭೂಯಸ್ತ್ವಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಭಾಷ್ಯಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕ. ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾವಿಧಾಯಕ. ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾವಿಧಾಯಕವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವ್ಯ. ಇದು ಉಪಜೀವಕ. ಸ್ವಂ = ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಪಜೀವಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವೆಂದರೆ ಕರ್ಮವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯವೂ ಕೂಡ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಶೇಷಭೂತವಾದ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಭೋಧಕವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವರ್ತ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮವಿಧಿಗೆ ಲಿಂಗವಾದ ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಸ್ವರೂಪ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ಬಾಹುಲ್ಯಗಳು ಎರಡೂ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ ? ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಂಶ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಮತಭೇದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಗೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಮೀಮಾಂಸಕಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಗೆಂದು 'ಯದಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮೀಮಾಂಸಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವೇದಾರ್ಥಯನ. ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಸಹ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ. ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೇವಲ ಋಗ್ವೇದವನ್ನಷ್ಟೇ ಓದಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನವಷ್ಟೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೋತೃವು ಋಗ್ವೇದಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಧ್ಯರ್ಥಿಯು ಯಜುರ್ವೇದದ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಉದ್ಗಾತೃವು ಸಾಮವೇದದ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆಯಾ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಋತ್ವಿಜರ ಕರ್ಮವಷ್ಟೇ ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಬೇರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಋತ್ವಿಜರ ಕರ್ಮವನ್ನು ಈ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಕಲ ಋತ್ವಿಜರ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗದು. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದರಂತೆ ಸಕಲಶಾಖೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

'ಯದಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - 'ತ್ರಯೀಂ ವಿನಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಾನವಗತೇಃ' ಎಂಬುದು ಸಾಧ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಏಕಸ್ಮಿನ್' ಯಜುರಾರಿರೂಪೇ ವೇದೇ ಅಧ್ಯರ್ಥವೌದಿ ಇತ್ಯಾದಿಸರ್ವಕರ್ಮಾನವದೇಶೇನ' ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಹೇತು. ಇನ್ನು 'ಸ ತ್ರಿಭಿರ್ವಿಧೀಯತೇ' ಇತಿ

ವಚನಾತ್' ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಹೇತು. ಕರ್ಮಾನವಗತಿಯು ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೇತು. ಇದರಂತೆ ಸಕಲಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಸರ್ವಾಧ್ಯಯ್ಯವಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿಯು ಹೇತುವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಮೀಮಾಂಸಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ನಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದಲ್ಲಿ ಶಾಖಾಭೇದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂದರೆ ಅಶಕ್ತರನ್ನು ಕುರಿತು ಶಾಖಾಭೇದವು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ತೃತೀಯಪಾದದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತಥಾತ್ಮೇನ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸರ್ವಶಾಖಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾರಿಗೆ ಸರ್ವಶಾಖೋಕ್ತವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹವರು ಸ್ವಶಾಖಾವನ್ನಾದರೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಎರಡು ಪಕ್ಷ. ಶಕ್ತರು ಮತ್ತು ಅಶಕ್ತರು ಎಂದು. ಸರ್ವಶಾಖಾವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರು ಆ ಶಾಖೆಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಥವಾ ಈ ಶಾಖೆಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಇವರಿಗೆ ಅವ್ಯಸ್ಥಿತ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ.

೧) ಮೀಮಾಂಸಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ವಿಧಿರಿಜ್' ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಎರಡೂ ವಿಧಾಯಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮೀಮಾಂಸಕರು ಸರ್ವಶಾಖಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೂ ಸರ್ವವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆವಾಗ ಯುಗ್ಮದ ಯಜುರ್ವೇದಗಳಲ್ಲಿ 'ವಿಧಿರಿಜ್' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಬಳಸಿದಾಗ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೨) ಒಂದೇ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಿಯು ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - 'ವಿಕಹಾಯನ್ಯಾ ಕ್ರೀಣಾತಿ' 'ವಾಸಸಾ ಕ್ರೀಣಾತಿ' 'ಹಿರಣ್ಮೇನ ಕ್ರೀಣಾತಿ' ಇವುಗಳು ಒಂದೇ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣವು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಕ್ರಿಯವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮದಲ್ಲೂ ವಸ್ತು ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಕರ್ಮವನ್ನು ಮೊದಲು ವಿಧಾನ ಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯವು ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಕ್ರಿಯವಿಧಾನದಲ್ಲಿ 'ವಿಕಹಾಯನ್ಯಾ ಕ್ರೀಣಾತಿ' ಎಂಬುದು ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯ. ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿನನ್ನಾದರೂ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅದು ಬಹಳ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ವಿಕಹಾಯನ್ಯಾ' ಎಂದು ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಣವಿಧಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು 'ವಾಸಸಾ ಕ್ರೀಣಾತಿ' ಎಂಬುದು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗುಣವೂ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆವಾಗ 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಹೋಮವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ದಧಿಯೆಂಬ ಗುಣದ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ 'ವಿಕಹಾಯನ್ಯಾ ಕ್ರೀಣಾತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಗುಣವಿಧಾನವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ವಸ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಾಂತರವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ 'ವಿಕಹಾಯನ್ಯಾ ಕ್ರೀಣಾತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮೂರೂ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಹಾಯನೀ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಉತ್ತತ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿ

ಪ್ರಬಲವಾದವು. ಯಾವುದೇ ಒಂದಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಳವುಪ್ಪದ ಅಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ಸೋಮಕೃಯಣವನ್ನು ಒಂದುವರ್ಷದ ಕರುವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದು. ವಸ್ತವವಾಗಲೀ ಬಂಗಾರವನ್ನಾಗಲೀ ಕೊಟ್ಟಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ಕೃಯಣೇಷು ತು ವಿಶಲ್ಯ' (೧೨ - ೪ - ೩) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಹಿಂದೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಸ್ವೂತಿಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು 'ಅತ ವಿವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ವೂತಿಗಳು ಹೇಳದರೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆನ್ನು ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ್ವಬೋಧನೀಯ ಪುರುಷಗತಾ ಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿನಾ' ಎಂಬ ಅಂಶವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಸ್ಪಷ್ಟಂ' 'ವಿಕೃಷ್ಟಂ' ಇವೆರಡು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣಗಳು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸ್ವೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಬರುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಧರ್ಮಸ್ಯ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸ್ವೂತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೀಗೆ ಸ್ವೂತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಗೃಹೀತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೆ. ಆದಕ್ಕೆ ಈಗ 'ವಿವಂ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸತ್ಯತ್ವ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಅತತ್ವಾದೇಶಕತ್ವದ ಶಂಕೆ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುವಾದಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಆ ಸತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಾಯಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಕೇವಲ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರೂ ಸ್ವರ್ಗನರಣಾದಿ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿನ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಸ್ವಬೋಧನೀಯ ಪುರುಷಗತಾಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿಯೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಂ = ಶ್ರುತಿ, ಶ್ರುತಿಬೋಧನೀಯಪುರುಷರಂದರೆ ನಾವು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಘಟಾದ್ಯಂಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸತ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಆ ಸತ್ಯವು ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಕಲಂಕಿತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕವಾಗಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅನುವಾದಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ನ್ಯಾಯಾಮೃತದ 'ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಹೇತುನಾಮಾಗಮಬಾಧ' ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ 'ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಯಾರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹವರನ್ನು ಕುರಿತು 'ತದಭಾವೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಪೂರ್ವತ್ವವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ಫಲವತ್ತ್ವ' ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಸಿದ್ಧತಾ ಅಪೂರ್ವತಾ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರಿಂದ ಇಪ್ಪಲ್ಲಾ ವಿಚಾರ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಮಾನಾಂತರಾಪ್ರಾಪ್ತಿರಪೂರ್ವತಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ' ಎಂಬ ಪದದ ವಿಷಯ ವಿವರಣೆಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಪ್ತತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಭೋಧನೀಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಸದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಹೇಳಿದ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ, ಆದರೆ ನಾವು ಅಪೂರ್ವತಾವನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಅದೇನೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾರಿಗೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬೇಕು, ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದಂತಹ, ಮತ್ತು ಆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಹಿಂದಿನ ದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದವು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ವಂತಿಗಳು ಅಥವಾ ಅನುಮಾನವು ಹೇಳದರೂ ಕೂಡ ಅವುಗಳು ವೇದವನ್ನು ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡೇ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ವೇದವು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಈಶ್ವರನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ಬೋಧಿಸುವ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ವೇದವು ತಿಳಿಸದರೂ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವೇದಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತಾ ಇಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥವಾದ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸ್ತುತೀ ನಿಂದಾಯಾಮೇಕಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನರೂಪರಕೃತೀ ಬಹುಕೃತೋಪಾಖ್ಯಾನರೂಪಪುರಾಕಲ್ಪೇ
ಚಾರ್ಯವಾದಶಬ್ದೋಽಕ್ಷಾಧಿಶಬ್ದವಚನಾರ್ಥಃ, ಮನ್ತ್ರಶಬ್ದವದಭಿಪ್ರುಕ್ತಪ್ರಯೋಗರೂಪೈಕೋಪಾಧಿಕೋ ವಾ
ವಿಧಿವಿಶೇಷತ್ವರೂಪೈಕೋಪಾಧಿಕೋ ವೇತಿ ದೃಢವ್ಯಮ್ ।

ಅನುವಾದ - 'ಅಕ್ಷ' 'ಗೌ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ನಾನಾರ್ಥಕಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರಂತೆ
ಅರ್ಥವಾದಶಬ್ದವೂ ನಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥವಾದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಥ -

೧) ಸ್ತುತಿ ೨) ನಿಂದೆ ೩) ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಥೆಯೆಂಬ ಪರಕೃತಿ ೪) ಅನೇಕರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಥೆಯೆಂಬ ಪುರಾಕಲ್ಪ ಎಂದು.

ಅಥವಾ ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಮಂತ್ರದ ಉಪಾಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವಂತೆ 'ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವಮ್' ಅರ್ಥವಾದಃ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ದೊಡ್ಡವರು ಯಾವುದನ್ನು ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅದು ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶಕೃತಾವಚ್ಛೇದಕ ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ ವಿಧಿಶೇಷತ್ವವೇ ಶಕೃತಾವಚ್ಛೇದಕವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ವಿಧಿವಾದಕ್ಕೂ ಅಂಗಭೂತವಾದ ವಾಕ್ಯವೇ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಫಲಸ್ವರೂಪಸ್ಯ "ಫಲವತ್ತ್ವಂ ಫಲಮ್" ಇತಿ ಟೀಕಾಃ ವ್ಯಕ್ತವಾತ್ತದನುಕ್ತ್ವಾ "ಸ್ತುತಿರ್ನಿಂದಾ ಪರಕೃತಿಃ ಪುರಾಕಲ್ಪೋಽರ್ಥವಾದಃ" ಇತಿ ಟೀಕಾಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸ್ತುತಾವಿತಿ || "ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹ ಆಸಾಂಚಕ್ರೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಕೃತಿಃ | "ತ್ರಯೋ ಹೋದ್ರೀಯೇ ಕುಶಲಾ ಬಭೂವುಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪುರಾಕಲ್ಪಃ | ಪೂರ್ವತನ್ತ್ರೇಽಪಿ "ಇತಿ ಹ ಸ್ಮಾಹ ಬದ್ಕುರ್ವಾಣ್ಯೋ ಮಾಘಾನೇವ ಮಹ್ಯಂ ಪಚತಿ" ಇತಿ, "ಉಲ್ಮುಕೈಹ ಸ್ಮ ಪೂರ್ವೇ ಸಮಾಜಗ್ಮುಸ್ತಾನ್ ಹ ಅಸುರಾ ರಕ್ಷಾಸಿ ನಿಜಭ್ರುಃ" ಇತಿ ಪರಕೃತಿಪುರಾಕಲ್ಪಯೋರುದಾಹರಣಮೇವಮುಕ್ತಮ್ | ಏಕಧರ್ಮೋಪಾಧಿಕತ್ವಸಮ್ಮವೇ ನಾನಾಶಕ್ತಿ-ಕಲ್ಪನಮನ್ಯಾಯ್ಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಮನ್ತ್ರಶಬ್ದವದಿತಿ || ಯಥಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾಥಪಾದೇ "ತತ್ಪಾದೋಕ್ತೇಷು ಮನ್ತ್ರಾಖ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಥಮೇಽಧಿಕರಣೇ ಅನುಷ್ಠಾನೋಪಯೋಗ್ಯರ್ಥಸ್ಮಾರಕತ್ವಂ ಮನ್ತ್ರಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತಂ, ತಥಾಽಪಿ ತದ್ವಾಚ್ಯವಾರ್ತಿಕಯೋಸ್ತಸ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧಿವ್ಯಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮುಪ-ಪಾದಿತಮಿತ್ಯೇವಮುಕ್ತಮ್ | ಅತಃ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾಃ "ಯತ್ರಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಮನ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಸ ಮನ್ತ್ರಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ | ತಥಾ ಚ ಯತ್ರಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಮರ್ಥವಾದಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಸೋಽರ್ಥವಾದ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರದರ್ಶಿತೋಪಾಧಿಸ್ವೀಕಾರಸಮ್ಮವೇ ಸ್ವಮನೀಷಿತೋಪಾಧ್ಯಂತರ-ವ್ಯವಹಾರಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ವಿಧಿತಿ | ಉಕ್ತಂ ಹ್ಯಾಪಸ್ತಮ್ಬಸೂತ್ರೇ -

"ವಿಧಿಶೇಷೋಽರ್ಥವಾದೋ ನಿಂದಾ ಪ್ರಶಂಸಾ ಪರಕೃತಿಃ ಪುರಾಕಲ್ಪಶ್ಚ"

ಇತಿ | "ಯುಕ್ತಿರೂಪಪತ್ತಿಃ" ಇತಿ ಟೀಕಾ "ಉಪಪತ್ತಿರ್ವ್ಯಾಪ್ಯಮ್ | ನಿರ್ದೋಷತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣಾನ್ವಾಸಿದ್ಧಾವತಿವ್ಯಾಸಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತರ್ಕತಾಂಢವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಪ್ರಾಪೇತಿ, ನೇಹ ಸಾ ವಿವೃತಾ | "ಪ್ರಕರಣಾದಿರೂಪಕ್ರಮಃ ತದಂತ ಉಪಸಂಹಾರಃ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪಲತಿಕಾಃ ಟೀಕಾಕಾರೀರುಕ್ತತಯೇಹ ಟೀಕಾಯಾಮನುಕ್ತವಾದ್ವಕ್ತವ್ಯವಿಶೇಷಾಭಾವಾಚ ತಯೋಸ್ವಸ್ವರೂಪಮಿಹ ನೋಕ್ತಮಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ |

ಗುರಾಜೀಯ - ನನು ಸ್ತುತ್ಯಾದಿನಾಮನೇಕೇಷಾಂ ಕಥಮರ್ಥವಾದಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮ್ ।
 ಚತುರ್ವಿಧಾನುಗಮಕೋಪಾಧೇರಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸ್ತುತಾವಿತ್ಯಾದಿ ॥ ಇದಂ ಚಾಕ್ಷಿಕ್ಯುಕ್ತಮ್ ।
 ವಸ್ತುತಸ್ತವನುಗಮಕಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತೀತ್ಯಾಹ - ಮನ್ತ್ರಶಬ್ದವದಿತಿ ॥ ಯದ್ವಾ "ಸ್ತುತಿರ್ನಿಂದಾ
 ಪರಕೃತಿಃ ಪುರಾಕಲ್ಪಾದಿರೂಪಾರ್ಥವಾದ" ಇತಿ ಟೀಕಾयां ಸ್ತುತ್ಯಾದಿಸಮುದಾಯಸ್ಯಾರ್ಥವಾದತ್ವಂ
 ಪ್ರತೀಯತೇ ತದ್ವಾನುಪಪನ್ನಂ ತಥಾತ್ವೇ ಯತ್ರೈಕೈಕಂ ತತ್ರಾರ್ಥವಾದತ್ವಾಭಾವಾಪಾತಾದಿತ್ಯತಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕ-
 ಮೇವೈವಾಮರ್ಥವಾದತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ - ಸ್ತುತಾವಿತ್ಯಾದಿ ॥ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತೈಕ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।
 ಅತ್ರ ಟೀಕಾಯಾಮಾದಿಶಬ್ದೇನ ದ್ವಿಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನರೂಪಪುರಾಕಲ್ಪವಿಶೇಷಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶಃ ।
 ಪುರಾಕಲ್ಪಶಬ್ದೇನ ಸಾಮಾನ್ಯಪರೇಣಾಪಿ ಬಹುಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನರೂಪಪುರಾಕಲ್ಪವಿಶೇಷ ಏವ
 ವಿವಕ್ಷಿತಃ । ಋಋಯೋನೇಕಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನತ್ವರೂಪೇಣೈವಾನುಗಮ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾನಾದಿಪದ
 ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ । ವಸ್ತುತಸ್ತವೇಕಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನಬಹುಕರ್ತೃಕೋಪಾಖ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಂ ಕರ್ತೃನಿರ್ದೇಶಪೂರ್ವಕೋ-
 ಪಾಖ್ಯಾನರೂಪಾರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಲಾಭೇಪಿ ಕರ್ತೃನಿರ್ದೇಶರಹಿತೋಪಾಖ್ಯಾನರೂಪಾರ್ಥವಾದವಿಶೇಷಲಾಭಾಃ-
 ದಿಶಬ್ದ ಇತಿ ದೃಢವ್ಯಮ್ । ಸಮ್ಭವತ್ಯೇಕಾರ್ಥತ್ವೇನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮನ್ಯಾಯ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಮನಸಿ
 ನಿಧಾಯಾಹ - ಮನ್ತ್ರಶಬ್ದವದಿತಿ । ತಥಾ ಚ ಯತ್ರಾಭಿಯುಕ್ತೈರರ್ಥವಾದಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಸ
 ಸರ್ವೋಪ್ಯರ್ಥವಾದಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । एवं ಚಾಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗರೂಪಾಧಿಪುರಸ್ಕಾರೇಣ ಚತುರ್ವಿಧ್ಯರ್ಥವಾದ-
 ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ನಚಾರ್ಥವಾದಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇ ಸತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವಮ-
 ಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವೇ ಸತ್ಯಾರ್ಥವಾದಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ತೀತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ ।
 ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವೇನೋತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಯೋಗೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ಅಪೂರ್ವತೃಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಫಲದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು
 ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಫಲವತ್ತ್ವಂ ಫಲಮ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಫಲದ ಲಕ್ಷಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
 ಇರುವುದರಿಂದ ಫಲದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಫಲದ ಅನಂತರ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ
 ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ತುತಿ ನಂದಾ ಪರಕೃತಿಃ ಪುರಾಕಲ್ಪೋರ್ಥವಾದಃ' ಎಂಬ
 ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಸ್ತುತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಥವಾದವು ಒಟ್ಟು ೧) ಸ್ತುತಿ ೨) ನಂದ ೩) ಪರಕೃತಿ ೪) ಪುರಾಕಲ್ಪ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ.
 ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಕೃತಿಗೂ ಪುರಾಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಇಪ್ಪು ವ್ಯತ್ಯಾಸ - ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಥೆ ಹೇಳಿದರೆ
 ಪರಕೃತಿ. ಉದಾಹರಣೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ 'ಜನಕೋ ಹ ವೈದೇಹೇ ಆಸಾಂಚಕ್ರೇ' ವಿದೇಹರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ
 ಜನಕನೆಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಅನೇಕರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಥೆ ಹೇಳುವುದು ಪುರಾಕಲ್ಪ.
 ಉದಾಹರಣೆ - ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ 'ತ್ರಯೋಹೋದ್ಗೀರ್ಥೇ ಕುಶಲಾ ಬಧೂವುಃ' ಉದ್ಗೀರ್ಥನಾಮಕ
 ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲರಾದವರು ಸತ್ಯಕಾಮರೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಮಂದಿ ಎಂದು
 ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಥಗಳು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಶಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಗಳು ನಾನಾರ್ಥಕಗಳಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅರ್ಥವಾದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಕ್ಷಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಅರ್ಥವಾದಶಬ್ದವು ನಾನಾರ್ಥಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಾನಾರ್ಥಕವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ?

ಉತ್ತರ :- ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಅಭಿಯುಕ್ತ ಪ್ರಯೋಗರೂಪೈಕೋಪಾಧಿಕಃ' ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಅಭಿಯುಕ್ತರ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವಾಗಿದೆಯೋ ಅದೇ ಅರ್ಥವಾದ. ಉದಾಹರಣೆ - ಯಾವುದು ಮಂತ್ರ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ ಅಭಿಯುಕ್ತರು ಯಾವುದನ್ನು ಮಂತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ, ಅಂತಹ ಏಕೋಪಾಧಿಕೃತವಾದದ್ದು ಮಂತ್ರ. ಆದರಂತೆ ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಉಪಹಿತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಆ ಉಪಾಧ್ಯುಪಹಿತ ಅರ್ಥಗಳು ಅನೇಕ ಇವೆ. ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಗಳು ಅನೇಕವೆಂಬುದು ಸಮಾನ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಗಳು ಅನೇಕ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವವೆಂದು ಶಕ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕವು ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಏಕೋಪಾಧಿಯನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ 'ತಚ್ಚೋದಕೇಷು ಮಂತ್ರಾಪ್ಯಾ' (೨-೨-೮)^(೧) ಎಂಬ ಜೈಮಿನೀಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನುಷ್ಠಾನೋಪಯೋಗೈರ್ಥಸ್ಮಾರಕತತ್ವಮ್' ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥದಸ್ಮಾರಕತೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತಹದ್ದೇ ಮಂತ್ರವೆಂದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಅನುಷ್ಠಾನೋಪಯೋಗೈರ್ಥಸ್ಮಾರಕತತ್ವವನ್ನು ಶಕ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕವೆಂದು ಹೇಳದಂತಾಯಿತು.

(೧) ಅಥ ಅष्टमं मन्त्रनिर्वचनाधिकरणम् ।

॥ तच्चोदकेषु मन्त्राख्या ॥ ३२ ॥

पूर्वत्र सूत्रे मन्त्रपदस्य प्रसक्तत्वात् तल्लक्षणमत्रोच्यत इति प्रासङ्गिकी सङ्गतिः । आधानप्रकरणे 'अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय' इति श्रुतवाक्यस्यमन्त्रशब्दार्थोऽत्र विषयः । 'अहे बुध्निय' इति गार्हपत्यसम्बोधनम् । तस्य लक्षणं नास्त्युतास्तीति सन्देहे अव्याप्त्यादिशून्यलक्षणानुपलम्भान्नास्ति लक्षणमिति प्राप्ते यानि प्रयोगकाले अनुष्ठानीय-यिकार्याभिधानरूपाणि वाक्यानि तानि मन्त्रशब्देनोच्यन्त इत्यनुष्ठानीययिकार्याभिधायक-वाक्यत्वं मन्त्रत्वमिति सुवचत्वादस्ति लक्षणमिति सिद्धान्तः । तथा च सूत्रम् ॥ तदित्यादि ॥ तस्य अनुष्ठेयार्थस्य चोदकेषु प्रकाशकेषु मन्त्रसंज्ञेति । एतच्चोपलक्षणम् । 'यत्राभियुक्तानां मन्त्रत्वप्रसिद्धिः स मन्त्रः' इति मन्त्रत्वेनाभियुक्तप्रसिद्धिमत्त्वं मन्त्रलक्षणं ध्येयम् । अन्यथा स्रष्टृष्टार्थकमन्त्रेषु तच्चोदकेष्वित्युक्तलक्षणस्याव्याप्त्यापत्तेरिति । फलन्तु लक्ष्यस्वरूपज्ञानमेवेति व्यक्तम् ।

इति अष्टमं मन्त्रनिर्वचनाधिकरणम्

ಪರಿವರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉತ್ತರ :- ಆದರೂ ಕೂಡ ಆ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ 'ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಇಟುಕೋಽಭೇಕಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಮಂತ್ರದ ಶಕ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಮಿತ್ರನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಒಕಾದಲ್ಲಿ 'ಯತ್ರಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಮಂತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಸ ಮಂತ್ರಃ' ಎಂದು ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿಷಯವಾದದ್ದೇ ಮಂತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ದೊಡ್ಡವರು ಯಾವುದನ್ನು ಅರ್ಥವಾದವೆನ್ನುತ್ತಾರೋ, ಅದನ್ನೂ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅಭಿಯುಕ್ತಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಉಪಾಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಈ ಉಪಾಧಿಯು ನಿಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಭಿಯುಕ್ತರೇ ಯಾವುದನ್ನು ಉಪಾಧಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅದನ್ನೇ ಉಪಾಧಿಯೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು. ಅಭಿಯುಕ್ತರು ಹೇಳಿದ ಉಪಾಧಿಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದು 'ವಿಧಿಶೇಷತ್ವಮ್ ಅರ್ಥವಾದತ್ವಮ್' ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಆಪಸ್ತಂಬಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವಿಧಿಶೇಷೋಽರ್ಥವಾದೋ ನಿಂದಾ ಪ್ರಶಂಸಾ ಪರಕೃತಿಃ ಪುರಾಕಲ್ಪಶ್ಚ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆಪಸ್ತಂಬರೆಂಬ ಅಭಿಯುಕ್ತರು 'ವಿಧಿಶೇಷಃ ಅರ್ಥವಾದಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅರ್ಥವಾದ ವಿಚಾರವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಪತ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಎಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- 'ಯುಕ್ತರಪಪತ್ತಿಃ' ಎಂದು ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ. ಈ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ಉಪಪತ್ತಿಃ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್ ನಿದೋಷತೇನ ವಿಶೇಷಣಾನ್ವ- ಸಿದ್ಧಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ' ನಿದೋಷವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತವೇ ಉಪಪತ್ತಿ = ಅನುಮಾನವೆಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- 'ಪ್ರಕರಣಾದಿಃ ಉಪಕ್ರಮಃ' 'ಪ್ರಕರಣಾಂತಃ ಉಪಸಂಹಾರಃ' ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದ ಟೀಕೆಯಾದ ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪಲತಾದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾಕಾರರೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಪರಿಚ್ಛಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳುವ ವಿಶೇಷವೇನು ಇಲ್ಲ.

ಅರ್ಥವಾದವೆಂದರೆ 'ಅಕ್ಷ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ, ದಾಳ ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಅರ್ಥಗಳು ಇವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ. ಒಂದು ವಿಷಯದ ಪ್ರಶಂಸೆ, ಅಥವಾ ನಿಂದನೆ, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಕಥೆ, ಬಹಳ

ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಥೆ. ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಾದ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅದು ಅರ್ಥವಾದ.

=====

• • • • •

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಾಬಲವ್ಯವಸ್ಥೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ರ चैकप्रकरणे प्रथमेनार्ये धीस्ये चरमस्य तद्विषयस्य प्रथमस्वारस्यविरोधिनोऽप्यवैयर्थ्याय प्रथमव्याख्यानरूपतायाः लोके 'गामानय बलीवर्दमानय' इत्यादौ, वेदे च "वासः परिधत्ते यत् क्षीमं" इत्यादौ दर्शनात्, निश्चितप्रामाण्यव्याख्यानानुसारेण च व्याख्येयस्य "अशनापिपासे ह वा उग्रं वचः" इत्यादिब्राह्मणानुसारेण "उग्रं वचो अपावधीम्" इत्यादिमन्त्रस्येव "सदिति प्राणस्तीत्यन्नं यमित्यसावादित्यः" इत्याद्यनुसारेण च सत्यमित्यादेरिव च नेयत्वात्, तथा पूर्वाबाधे उत्तरस्यानुत्थानाच्चोपक्रमादुपसंहारस्य प्राबल्यम् । यथा "प्रथमेऽश्रवणादिति चेन्न ता एव ह्युपपत्तेः" इत्यत्र "श्रद्धां जुहति" इत्युपक्रमात् "इति तु पञ्चम्यामाहुतावापः" इत्युपसंहारस्य । तत्र अण्डबदानुसारेण श्रद्धाशब्दस्य लक्षणा वक्ष्यते । न चैवं वेदोपक्रमाधिकरणविरोधः । न हि तत्र "उच्चैर्क्रंचा क्रियते" इत्युपसंहारस्यक्रगादिशब्दः "त्रयो वेदाः" इत्युपक्रमस्यवेदशब्दमात्राद्वेदे लाक्षणिकः । किन्तु "अग्नेर्ऋग्वेदो वायोर्यजुर्वेद आदित्यात् सामवेदः" इति वेदशब्दाभ्यासात् । नाप्यश्वप्रतिग्रहेष्टिन्यायविरोधः, तन्त्रसारे -

“मैत्रायणीयशाखायां दात्रुपक्रमतोप्यृते ।

कर्माङ्गत्ववशादेव दातुरिष्टिः प्रतीयते ” ॥

इत्युಪಕ್ರಮ ವಿನೈವ ದಾತುರಿಷ್ಟಿರित್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾಯಾಮಪಿ - “ಸಾ ಲಿಂಗಾದಾತ್ವಿಜೇ ಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ ಸ್ತ್ರಾನುಸಾರಾದ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಾಂತರೈಃ “ತತ್ರಾಪ್ಯುಪಸಂಹಾರಾನುರೋಧಾತ್ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುರೇವೇಷ್ಟಿಸ್ವೀಕೃತಾ” ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಯಾಙ್ಗಿಕೈರಪಿ ತಥೈವ ಸ್ವೀಕೃತತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಾಚೀನೈರಪಿ, ‘ಪೌಂಡರೀಕೇ ಶ್ರುಯತ ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ಚಿಂತೇಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ದಾತುರಿಷ್ಟಿರिति ಸಿದ್ಧಾಂತಾಸಿದ್ಧಿಃ” ಇತಿ ವದಙ್ಗಿಃ ವಸ್ತುತಃ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುರಿಷ್ಟಿರिति ಸ್ವೀಕೃತತ್ವಾಚ್ಚ । ತದುಕ್ತಂ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ - “उपक्रमप्रामाण्यार्थमेव उपसंहारानुसारित्वमङ्गीकर्तव्यम्, व्याख्यानस्य पश्चात्तन्तत्त्वनिपमात्” इति । विस्तृतं चैतदन्यत्र ।

ಅನುವಾದ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು -

ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು - ಮೊದಲಿರುವ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅರ್ಥವು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಉಪಕ್ರಮದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದರೂ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - ಲೌಕಿಕಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಗಾಮನಯ' ಎಂಬುದು. ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ 'ಬಲೀವರ್ಧಮಾನಯ' ಎಂಬುದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷ ಬರಬಾರದೆಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಬಲೀವರ್ಧ' (ಎತ್ತು) ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ವಾಸಃ ಪರಿಧತ್ತೇ' (ಬಟ್ಟೆಯು ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ) ಎಂಬುದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿದೆ. 'ಯತಃಕ್ಷೌಮಮ್' ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆಯೆಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ

ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವುಳ್ಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆ - 'ಉಗ್ರಂ ವಚೋಽಪಾವಧೀಮ್' ಎಂದು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿದೆ. ಕ್ರೂರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು ಎಂಬರ್ಥವು ಇದರಿಂದ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. - 'ಅಶನಾಪಿಪಾಸೇ ಹವಾ ಉಗ್ರಂ ವಚಃ' ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉಗ್ರಂ ವಚಃ' ಎಂದರೆ ಕ್ರೂರವಾದ ಮಾತುಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. 'ಹಸಿವೆ ಮತ್ತು ನೀರಡಿಕೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಐತರೇಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಇದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮುಂದೆ ಉಪನಿಷತ್ತೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ. 'ಸದಿತಿ ಪ್ರಾಣಸೀತ್ಯನ್ತಂ ಯದುತ್ಯಸಾವಾದಿತ್ಯಃ' ಸತ್ ಎಂದು ಪ್ರಾಣದೇವರು. 'ತಿ' ಎಂದರೆ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆ. 'ಯಮ್' ಎಂದರೆ ಆದಿತ್ಯ ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಂತಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಉಪಸಂಹಾರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ

ವ್ಯಾಪ್ತಿಯವನಿಸಿದ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.

ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತು - ಉಪಕ್ರಮ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರದ ಕಾರಣ ನಿರಂಕುಶವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮವೆಂಬ ವಿರೋಧಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿಯೇ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. (ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಹೀಗೆ) ಉದಾಹರಣೆ - ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ 'ಪ್ರಥಮೇಽಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಚೇನ್ ತಾ ಏವ ಹ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವನು ದೇಹ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವಾಗ ಭೂತಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಥಮೇ ಅಶ್ರವಣಾತ್ = ಛಾದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ' ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವರ್ಗವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾವುಳ್ಳ ಜೀವನನ್ನು ಹೋಮಿಸುತ್ತಾರೆಂದಷ್ಟೇ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಭೂತಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಹೋಮಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಇಲ್ಲವಲ್ಲ? ಎಂದರೆ 'ಇತಿಚೇನ್' 'ತಾ ಏವ ಹ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ' ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ 'ಸ್ತ್ರೀ' ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಐದನೆಯ ಆಹುತಿ ಆದಾಗ ಪುರುಷನೆಂದು ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. 'ಅಪಃ' ಎಂದು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನೆಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ತ್ರಯೋ ವೇದಾಃ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ 'ಉಚ್ಛ್ರೈಃ ಯುಚಾ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ವೇದಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವಿರುವುದರಿಂದ 'ಯುಚಾ' 'ಯುಜುಷಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯುಗ್ಮದ ಯಜುರ್ವೇದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಹೊರತು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಅಗ್ನೇಃ ಯುಗ್ಮದೋ ವಾಯೋಃ ಯಜುರ್ವೇದಃ ಆದಿತ್ಯಾತ್ ಸಾಮವೇದಃ' ಎಂಬ ಅಭ್ಯಾಸದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತಂತ್ರಸಾರವೆಂಬ ಮೀಮಾಂಸಕರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯಶಾಖಾಯಾಂ ದಾತುಪಕ್ರಮತೋಷ್ಟ್ಯತೇ |

ಕರ್ಮಾಂಗತತ್ಪರಾದೇವ ದಾತುರಿಷ್ಟಿ ಪ್ರತೀಯತೇ ||

ಮೈತ್ರಾಯಣೀಶಾಖೆಯ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದಾತೃವಿನ ಇಷ್ಟಿಯೆಂದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಇರದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ದಾತುರಿಷ್ಟಿಯೆಂದೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಾತ್ಯವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ - 'ಸಾಲಿಂಗಾದಾರ್ತ್ವಜೇ ಸ್ಯಾತ್' ಸೂತ್ರಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಲಬರನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರಾದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವವರೂ ಕೂಡ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತವೇ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಾಭಾಕರರೂ ಕೂಡ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಪೌಂಡರೀಕಯಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಇಚ್ಛೆಯು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪೌಂಡರೀಕಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ದಾತ್ಯವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗದು ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಾಭಾಕರರು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲವೆನ್ನಲು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಉಪಕ್ರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾರ್ಥಮೇವೋಪ ಸಂಹಾರಾನುಸಾರಿತ್ವಮಂಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್' ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ತನತ್ವನಿಯಮಾತ್' ಎಂದು. ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಅನಂತರವಿರುವುದೇ ನಿಯಮಸಿದ್ಧವಾದದು. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತತ್ರಚ = ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ, ಏಕಪ್ರಕರಣೇ = ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕರಣವಾಗದಿದ್ದಾಗ, ಪ್ರಥಮೇನ = ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ಚರಮಸ್ಯ = ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ, ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ = ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ, ಪ್ರಥಮಸ್ವಾರಸ್ಯ-ವಿರೋಧಿನೋಽ = ಆವಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಆರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಥಮವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತಾಯಾಃ = ಉಪಕ್ರಮದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿವಿಕೆಯನ್ನು (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು), ಗಾಮ್ = ಗೋವನ್ನು (ಎತ್ತು ಹಸು ಎರಡೂ ಆಗಬಹುದು), ಬಲೀವರ್ತಮ್ = ಎತ್ತು, ವಾಸಃಪರಿಧತ್ತೇ = ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು, ಕ್ಷೌಮಮ್ = ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆ, ಇತ್ಯಾದೌ = 'ಅಕಾಃ ಶರ್ಕರಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಗ್ರಂವಚಃ = ಕ್ರೂರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು, ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಸ್ಯ = ಹೀಗೆ ಉಪಸಂಹಾರದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಬೇಕು. ತಂತ್ರಸಾರೇ = ತಂತ್ರಸಾರವೆಂಬ ಮೀಮಾಂಸಕರಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ, ದಾತಾ = ದಾನ ಕೊಡುವವನು, ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತಾ = ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು, ತದುಕ್ತಮ್ = 'ಪ್ರಥಮೈಶ್ವರಣಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯತ್ರ = ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ

प्रकाशः - एवमुपक्रमादीनां स्वरूपोक्तिपरटीकां व्याख्यायेदानीं तेषां बलाबलोक्तिपरटीकां व्याचिख्यासुः “उपसंहारस्य व्याख्यानरूपत्वेन तद्विरोधु-
पक्रमाप्रामाण्यापत्तेस्तस्य ततोऽपि प्राबल्यम्” इति टीकां व्याचष्टे - तत्र चेति ।
प्रकरणभेदे विरोधयोगात् ‘एक’ इत्युक्तम् । ‘प्रथमेन’ उपक्रमेण । ‘चरमस्य’
उपसंहारस्य । ‘तद्विषयस्य’ उपक्रान्तार्थविषयस्य । ‘प्रथमव्याख्यानरूपताया
दर्शनात्’ इत्यनेन व्याख्यानरूपत्वं हेतुरुक्तो भवति । लोक इति ॥
प्रथमप्रयुक्तगोशब्दस्य चरमानुरोधेन तद्विशेषबलीवदार्थत्वनिश्चयादित्यर्थः । वेदे
चेति ॥ आद्ये “सन्दिग्धेषु वाक्यशेषात्” इति चतुर्थपादीयोपान्त्याधिकरणे -
“अक्ताः शर्करा उपदधाति” “तेजो वै घृतम्” इत्युदाहृत्य, किं घृततैलादिना
येन केनचिदञ्जनं किं वा घृतेनैवेति विशये अप्राप्तविषयत्वादुपक्रमस्थत्वात्
प्राधान्याच्च विधेर्बलीयस्त्वान्न लक्षणायाऽक्तशब्दस्य घृतपरत्वं युक्तम्, अर्थवादस्य
तूपसर्जनत्वादुपसंहारस्थत्वात् प्राप्तविषयत्वाच्च दुर्बलत्वेन लक्षणासहिष्णुत्वात्
घृतशब्द एवाञ्जनसाधनद्रव्यमात्रपर इति येन केनचिदञ्जनमिति प्राप्ते, विधिबोधितस्य
सामान्यस्य सर्वविशेषेषु कात्स्न्येनोपस्थानात् विरोधाभावात्सामान्यस्यव्यवहारायोगेन
विशेषोपादानावश्यंभावाद्यस्मिन् कस्मिंश्चिद्विशेष उपादातव्ये सन्निहितत्यागे
हेत्वभावात् घृतेनैवाञ्जनमिति सिद्धान्तितम् । अत्रत्येन न्यायेन चरमश्रुतस्य
क्षौमशब्दस्य प्रथमश्रुतवासःशब्दस्वारस्यविरोधिनोऽप्यवैयर्थ्याय व्याख्यानरूपताया
दर्शनादित्यर्थः । आदिपदेन “अक्ताः शर्कराः” इति वाक्यं गृह्यते । मृत्तिकासहिताः
क्षुद्रपाषाणाः शर्कराः स्थापयतीत्यर्थः । ततश्च किमित्यत आह - व्याख्यानेति ॥
तर्हि शैवादिव्याख्यानान्तरेण वेदो नेतव्यः स्यादित्यत उक्तं - निश्चितेति ॥ “याते
अग्नेऽयाशया तनूर्वर्षिष्ठागह्वरेष्ठोग्रं वचो अपावर्धी त्वेषं वचोऽपावर्धी स्वाहा”
इत्युपसन्मन्त्रेण व्याख्येयं ‘उग्रं वचः’ ‘त्वेषं वचः’ इत्येतदुभयं “अशनायापिपासे
ह वा उग्रं वचः एनश्च वैरहत्यं च त्वेषं वचः” इति निश्चित-
प्रामाण्यव्याख्यानरूपब्राह्मणानुरोधेन अशनायापिपासादिपरत्वेन यथा नीयते, यथा
ऐतरेये “तत्सत्यं” इत्युक्तस्य सत्यशब्दस्य ‘सत्’ इत्यादिव्याख्यानानुरोधेन
वायुब्रह्मसूर्यरूपदेवतात्रयपरत्वं नीयते, तथा प्रकृतेऽपीत्यर्थः । यद्यपि - “स एष
भगवान् विष्णुः सत्यमित्यभिधीयते ।” इति सत्यशब्दो विष्ण्वर्थको

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಸ್ತದ್ಭಾಷ್ಯೇ । ತಥಾಽಪಿ “ದೇವತಾತ್ರಯಮನ್ಯच्च पृथक्सत्यमितीर्यते ।”
 इत्यर्थान्तरस्याप्युक्तत्वादेवमुक्तमिति बोध्यम् । आदिपदेन “तदेतन्मूर्तं
 यदन्यद्वायोश्चान्तरिक्षाच्च” इति “अयामूर्तं वायुश्चान्तरिक्षं च”
 इत्यादिकाण्वश्रुत्यादिस्थं गृह्यते । किञ्च पूर्वस्मिन् विरोधिनि जाग्रति तदबाधित्वो-
 त्तरस्योत्तानायोगात्तद्बाधेनैवोत्थानमित्यपच्छेदनयोक्तव्यायेन प्राबल्यमकामेना-
 प्येष्टव्यमित्याह - तथेति ॥ तत्रोदाहरणमाह - यथेति ॥ उपसंहारस्येति ॥
 ‘प्राबल्यं’ इत्यनुषङ्गः ।

तृतीये आद्यपादे “प्रथमेऽश्रवणात्” इति पञ्चमेऽधिकरणे “तस्मिन्नेतस्मिन्नग्नौ
 देवाः श्रद्धां जुह्वति” इत्युपक्रम्य “इति तु पञ्चम्यामाहुतावापः पुरुषवचसो भवन्ति”
 इति वाजसनेये अष्टमे श्रुते वाक्ये “श्रद्धां जुह्वति” इत्युक्तान्तस्य श्रद्धयेष्टवतः
 श्रद्धासहितस्यैव द्विचाख्ये प्रथमाग्नौ होमश्रवणात् भूतानां न सहगमनमिति प्राप्ते,
 उपसंहारेऽप्युपलक्षितो जीवः पुरुषशब्दवाच्यो भवतीत्यपां जीवेन सह गतिश्रवणात्
 तदनुरोधेनोपक्रमस्यश्रद्धाशब्दस्याजहलक्षणया श्रद्धयाऽद्रिश्च युक्तो जीवोऽर्थ इत्यवश्यं
 वाच्यत्वात् भूतानां सह गतिरस्तीति सिद्धान्तितम् ।

तदेतदाह - तत्र हीति ॥ नन्वेवं सति उपक्रमप्राबल्यसाधकप्रागुदाहृताधिकरण
 विरोध इत्याशङ्क्याह - न चैवमिति ॥ उपसंहारप्राबल्य इत्यर्थः । उक्तमधिकरणं
 प्राक् । अभ्यासादिति ॥ अत एव सूत्रे “वेदो वा प्रायदर्शनात्” इति प्रायपदप्रयोग
 इति भावः । एतेन शाबरभाष्यादिरूपं जैमिनिसूत्रव्याख्यानं व्यासमतविरुद्धत्वा-
 दपव्याख्यानमित्युक्तं भवति । नापीति ॥ तृतीयस्य चतुर्थे पादे “अचोदितं च
 कर्मभेदात्” इत्येकादशेऽधिकरणे “प्रजापतिर्वरुणाय” इति वाक्यमुदाहृत्य
 वेदोपक्रमाधिकरण इव पूर्वोत्तरपक्षाबुक्त्वा उपक्रमानुरोधेन दातुरिष्टिरिति
 व्यवस्थापितत्वादिति भावः । ‘तन्त्रसारे’ गुरुतन्त्रग्रन्थे । दातुरिष्टिरिति स्वीकारो
 नोपक्रमप्राबल्यात्, किन्तु “दोषात्चिह्निलौकिके स्याच्छास्त्राद्धि वैदिकेन दोषः
 स्यात्” इति पूर्वाधिकरणे इयमिष्टिवैदिककर्माङ्गं न स्वतन्त्रेति व्यवस्थापनात्,
 अङ्गप्रधानयोरैककर्तृत्वनिषेधेन क्रतुकर्तुर्दातुरेवेयमिष्टिरिति सिध्यतीति वैदिक-
 कर्माङ्गत्ववशादेवेत्युक्तत्वान्न विरोध इत्यर्थः । तैत्तिरीयशाखायामुपक्रमस्य सत्त्वात्

कथमेतदित्यत उक्तं - मैत्रायणीयेति ॥ तत्र दानुपक्रमं विनैवास्य पाठात् । अन्यथा तत्र दातुरिति न सिध्येदित्यर्थः । 'अङ्गत्ववशात्' इत्युपलक्षणम्, यदि दातुरिष्टिस्तदाऽश्वदानयुक्तपौण्डरीकयागानुप्रवेशात् फलान्तरं न कल्प्यम्, प्रतिग्रहीतुश्चेत् तस्य फलान्तरं कल्प्यमिति गौरवात् इत्यपि ध्येयम् । शास्त्रेति ॥ 'उक्तत्वान्न विरोधः' इत्यन्वयः । अयमर्थः - तत्र यथाभाष्यमेतदधिकरणमुपन्यस्योपक्रमाधिकरणेन गतार्थत्वमाशङ्क्य, 'ऋगादिशब्दा वेदेऽपि बहुलं दृष्टप्रयोगः' गृह्णातिस्तु दातृव्यापारे न कचिदृष्टप्रयोगः, तेनासौ नोपक्रमानुसारेण दातृव्यापारपरत्वेन व्याख्यातुं शक्यः, इति विशेषाशङ्कनिरासार्थत्वेनागतार्थत्वमुपपाद्य वस्तुगतिमभिप्रेत्येदमुक्तम्, नात्राधिरणस्यावकाशः, अथापि भाष्यकारान्तरैः "सा लिङ्गादात्विजे स्यात्" इति गुणसूत्रे 'सा' इष्टिः 'लिङ्गात्' उपसंहारप्राबल्यरूपात् 'आत्विजे' ऋत्विग्यापाररूपे प्रतिग्रहे निमित्ते स्यादित्यर्थस्वारस्यमनुरुद्ध्व प्रतिग्रहीतुरिष्टिराश्रिता । तदसहिष्णुर्भाष्यकारः प्रौढिवादेन तेनैव सूत्रेण दातुरिष्टिरिति वक्तुं अधिकरणान्तरं चकार । "अचोदितं च" इति "सा लिङ्गात्" इति च सूत्रद्वयं "दोषात्विष्टि" इति पूर्वाधिकरण एव योज्यमित्युक्तत्वादिति । याज्ञिकैरिति ॥

आद्ये तृतीयपादे "प्रयोगशास्त्रमिति चेत्" इति कल्पसूत्राधिकरणोक्तरीत्या प्रबलन्यायविरोधे याज्ञिकाभ्युपगमस्यानादरणीयत्वेऽप्यत्र तादृशविरोधाभावात् न तदनादरो युक्त इति भावः । प्राभाकरैरिति ॥ पौण्डरीको नामैकादशरात्रोऽहीन-विशेषः । "तत्रायुतं दक्षिणा अश्वसहस्रमेकादशं" इत्यश्वदानं विहितं, न तत्प्रकरणे इयमिष्टिराम्नाता, तैत्तिरीयाणां काम्येष्टिकाण्डे तदाम्नातात् । अतो दातुरिति सिद्धान्तसिद्ध्यर्थं पौण्डरीके श्रूयत इति कृत्वा चिन्तयेदमधिकरणं प्रवर्तितम् । वस्तुतस्तु प्रतिग्रहीतुरेवेति स्वीकृतत्वान्न विरोध इत्यर्थः । तदुक्तमिति ॥ "प्रथमेऽश्रवणात्" इत्यत्रेत्यर्थः । 'अन्यत्र' तर्कताण्डवे द्वितीयपरिच्छेदे अत्राधुनिकोक्तोपक्रमपराक्रमखण्डनं तु गुरुपादोक्तोपसंहारविजयादानुसन्धेयम् ।

गुरुराजीय - ननु यत्रोपक्रमोपसंहारयोः परस्परविरोधस्तत्रोभयोरप्यप्रामाण्यात् कथं तत्र तात्पर्यनिर्णयः । नच तत्रोपसंहारेण तात्पर्यनिर्णय इति वाच्यम् । उपरु

ಮಸ್ಯಾನುಪಸಂಜಾತವಿರೋಧಿತ್ವೇನೋಪಸंहಾರಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ತರ್ಹಸ್ತು ತೇನೈವ ನಿರ್ಣಯ
ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । अपच्छेदादाबुपसंहारबलीयस्त्वस्याप्याश्रयणात् । तथा च कथं
तयोर्निर्णायकत्वमत आह - तत्रचेति ॥ तत्रोपक्रमादुपसंहारस्य प्राबल्यमि-
त्यन्वयः । तत्र उपक्रमोपसंहारयोरित्यर्थः । प्राबल्ये हेतुरुपसंहारस्योपक्रम-
व्याख्यानरूपत्वम् । प्रथमेनेति ॥ उपक्रमेणेत्यर्थः । ननु भिन्नविषयत्वात्कथं तस्य
व्याख्यानरूपत्वमित्यत उक्तम् । तद्विषयस्येति ॥ उपक्रमविषयकस्येत्यर्थः । ननु
नोपसंहारस्योपक्रमव्याख्यानरूपत्वम् । उपक्रमस्वारस्यविरोधित्वादित्यत उक्तम् ॥
प्रथमस्वारस्यविरोधिनोपीति । तथा च वैयर्थ्यपरिहारान्यथानुपपत्त्या व्याख्यान-
रूपत्वमाश्रयणीयमिति भावः । ननूपसंहारस्य व्याख्यानरूपत्वं क दृष्टमित्यतो लोके
वेदेच दृष्टमित्याह - लोक इत्यादिना ॥ बलीवर्दमानयेत्युपसंहारेण
गामानयेत्युपक्रमस्यगोशब्दस्य बलीवर्दपरत्वं यत्क्षीममित्युपसंहारेण 'वासः परिधत्त'
इत्युपक्रमस्यवासःशब्दस्य क्षीमपरत्वं दृष्टमित्यर्थः । अस्तुपसंहार-
परस्योपक्रमव्याख्यानरूपत्वं ततः किमित्यत आह - व्याख्यानेति ॥
व्याख्यानानुसारेण व्याख्येयस्य नेयत्वादिति भावः ।

ननु तर्हि पाशुपतादिरूपव्याख्यानानुसारेण वेदस्यापि नेयत्वं स्यादत
उक्तम् - निश्चितेति ॥ तस्य चाप्रामाण्यान्न तदनुसारेण वेदो नेय इति भावः ।
व्याख्यानानुसारित्वं व्याख्येयस्य क दृष्टमित्यत आह - अशनेति ॥ किञ्च
पूर्वस्मिन्विरोधिनि जाग्रति विरोधिन उत्तरस्य समुत्थानं प्राबल्यं विना न
सिध्यति । तथा च विरोधिन्युपक्रमे धीस्य उत्थित उपसंहार उपक्रमं बाधते ।
अन्यथोत्थानमेव न स्यादित्याह - तथापूर्वबाध इति ॥ स्वमतेनोदाहरणमाह -
यथेति ॥

नन्वत्रोपसंहारानुसारेणोपक्रमबाधश्चेद्वेदोपक्रमाधिकरणविरोधः । तत्रोप-
क्रमಾನुसारेणोपसंहारस्य व्याख्यातत्वादित्याशङ्क्य निषेधति । न चैवमिति ॥
नोपक्रमಾನುಸಾರೆಣೋಪಸंहಾರಸ್ಯಕ್ರವ್ಯದಸ್ಯ ವೇದಪರತ್ವಂ ಕಿನ್ತು ವೇದಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸಾದಿತ्याಹ -
नहीति ॥ उपसंहारापेक्षया वेदशब्दाभ्यासस्य प्राबल्यादिति भावः । ननु तथाप्य-
श्चप्रतिग्रहेष्टिनयविरोधः । तत्रोपक्रमಾನुसारेण प्रतिगृह्णीयादित्यस्य ग्राहयेदिति
व्याख्यातत्वादित्याशङ्क्य निषेधति । नापीति ॥ तन्त्रसारे उपक्रमं विनೈव दातुरिष्टि

ರित್ಯುಕ್ತವಾದಿತೃನ್ವಯಃ । ಕುತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯಶಾಖಾಯಾಮಿತ್ಯಾದಿ । ತಥಾ ಚ ನೊಪಕ್ರಮಾನುಸಾರೇಣೋಪಸಂಹಾರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತತ್ರೇತಿ ಭಾವಃ । ಅನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತಮಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -
ಶಾಖೇತಿ ॥ ಶಾಖಾದೀಪಿಕಾಯಾಮಿತ್ಯುಕ್ತವಾದಿತೃನ್ವಯಃ । ಕಿಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತಃ ಸಾ ಲಿಕ್ತೇತ್ಯಾದಿ । ನನ್ವನುಜ್ಞಾನವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪಾಙ್ಗಿಕೇರಪೀತಿ ॥ ನನು ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಾಭಾಕರೇನೈವೋಕ್ತವಾತ್ ತದ್ವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪ್ರಾಭಾಕರೇರಪೀತಿ ॥

ನನುಪಕ್ರಮಾಪೇಕ್ಷಯೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯಾಚಾರ್ಯೇರನುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಕುತ ಉಪಪಾದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
ತದ್ವಕ್ತುಮಿತಿ ॥ ನನ್ವೇವಂ ಯದಿ ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣೇಽಭ್ಯಾಸಾದೇವ ಕ್ರಗಾದಿಪದಾನ್ ವೇದಪರತ್ವನಿಶ್ಚಯಸ್ತರ್ಹಿ "ವಿಶಯೇ ಪ್ರಾಪದರ್ಶನಾತ್" ಇತಿ ಜೈಮಿನಿಸ್ತತ್ರವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
ವಿಸ್ತೃತಂ ಚೈತದನ್ಯತ್ರೇತಿ ॥ एवं ಚ "ವಿಶಯೇ ಪ್ರಾಪದರ್ಶನಾತ್ ಪ್ರಾಯೇ ವಚನಾಚ್" ಇತ್ಯಾದಾವಿವಾತ್ರಾಪಿ ಸ್ತತ್ರಸ್ಯಪ್ರಾಪಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಾಹುಲ್ಯಮರ್ಥೋಸ್ತು ನ ತು ವೇದಪ್ರಾಯೇ ವೇದೋಪಕ್ರಮ ಇತಿ
ಶಾಖರಭಾಷ್ಯೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನಯಾ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಪಶಬ್ದಾರ್ಥಃ" ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣೋಪಸಂಹಾರ-
ವಿಜಯೇ ವಿಸ್ತೃತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಬೇಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಪ್ರಬಲ ಯಾವುದು ದುರ್ಬಲವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುವ 'ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವೇನ ತದ್ ವಿರೋಧಭೃತ್ಪಕ್ರಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪತ್ತೇಸ್ತಸ್ಯ ತತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಬೇಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಎಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತವೆ?

ಉತ್ತರ :- ಉಪಸಂಹಾರದಿಂದಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮವು ಅನುಪಸಂಜಾತವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಉಪಸಂಹಾರದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ನಿಮಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಅಪಚ್ಛೇದನಾಯದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮವು ಪ್ರಬಲವೋ? ಅಥವಾ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲವೋ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ತತ್ರ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಉತ್ತರ : - ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. "ಉಪಸಂಹಾರಃ ಉಪಕ್ರಮಾವೇಕ್ಷಯಾಽಪಿ ಪ್ರಬಲಃ ಉಪಕ್ರಮವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಾತ್" 'ಯತ್ ಯದ್‌ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಮ್ ತತ್ ತತೋಽಪಿ ಪ್ರಬಲಮ್' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಉಪಸಂಹಾರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಂತಿಕ-ವಿರೋಧವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಂಹತ ವಿರೋಧವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಪ್ರಥಮಸ್ವಾರಸ್ಯವಿರೋಧಿನೋಽಪಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ 'ಬಲೀವರ್ಧ' ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಗೋ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎತ್ತು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ.

ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ -

ಸಂದಿಗ್ಧೇಷು ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ (೧-೪-ಉಪಾಂತ್ಯ)^(೧)

(೧) ಅಥೈಕೋವಿಂಶಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷೇಣ ಸಂದಿಗ್ಧಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಧಿಕರಣಮ್

॥ ಸಂದಿಗ್ಧೇಷು ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ ॥ ೨೯ ॥

ಪೂರ್ವ ಪ್ರಾಣಭೂದ್ರಾಣಭೂತಸಮುದಾಯೇ ಪ್ರಾಣಭೂತಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಪೃತಾಪೃತಸಂಘೇ ವೃತ್ತಿರಸ್ತಿವತಿ ಶಕ್ತಾತ್ಸಂಘತಿಃ । 'ಅಕ್ತಾಃ ಶರ್ಕರಾ ಉಪದಧಾತಿ' 'ತೇಜೋ ವೈ ಪೃತಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುಯತೇ । ಮುಕ್ತಿಕಾಮಿತ್ರಾಃ ಕ್ಷುದ್ರಪಾಷಾಣಾಃ ಶರ್ಕರಾಃ । ತಾಃ ಕಿಂ ಪೃತತೈಲವಸಾನಾಮನ್ಯತಮೇನಾಜನೀಯಾ ಉತ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾದ್‌ಪೃತತೇನೈವೇತಿ ಸಂದೇಹೇ ಅಜನಸಾಧನಸಾಮಾನ್ಯಬೋಧಕಸ್ಯ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪೃತವಿಶೇಷಬೋಧಕಾದರ್ಶವಾದಾತ್ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ (ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿಧಿಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪರತಯಾ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಶ್ರುತತ್ವಾದಸಂಜ್ಞಾತವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ ಅನಗಿತಾರ್ಥ ಬೋಧಕತ್ವಾಚೇತಿ ಹೇತುಛತುಛಪಾತ್ । ಅರ್ಥವಾದಸ್ಯ ತು ಹೇತುಛತುಛಯೇ ಅನ್ಯತಮಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಾತ್ ತದ್ವಿಪರೀತಹೇತುಭಾವಾಚ್ಚ) ಪೃತಾಪೃತಲಕ್ಷಣೋಽಸ್ತವ್ಯವಾದ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಏವಮುಕ್ತದಿಶಾ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಅಜನಸಾಧನಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಾರ್ಥೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿಶೇಷೇ ಸಂದೇಹಜನಕತ್ವೇನ ತನ್ನಿರ್ಧಾರಣಾಯ ಚರಮಸ್ಯಾಪ್ಯರ್ಥವಾದಸ್ಯಾನುಸರಣೀಯತ್ವೇನ 'ತೇಜೋ ವೈ ಪೃತಮ್' ಇತಿ ತೇಜಸ್ತ್ವೇನ ಸ್ತೂಯಮಾನಪೃತರೂಪವಿಶೇಷೇಣೈವಾಜನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ । ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್ ॥ ಸಂದಿಗ್ಧೇಷ್ವಿತಿ ॥ ಪೃತತೈಲವಸಾದಾವಜನಸಾಧನತ್ವಸಂದೇಹಜನಕೇಷು 'ಅಕ್ತಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ವಾಕ್ಯಶೇಷಾದಿಶೇಷನಿರ್ಣಯ ಇತಿ । ಫಲಂತು ಪೃತತೇನೈವಾಜನಮಿತಿ । ಛಾಗೋ ವಾ ಮಂತ್ರವರ್ಣಾತ್ (೬-೮ ೩೧) ಇತಿ ಷಷ್ಠಾಂತ್ಯನಯಾದಸ್ಯಾಪೊನಿರುಕ್ತಂ ತತ್ರೈವ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ ।

ಇತ್ಯೇಕೋವಿಂಶಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷೇಣ ಸಂದಿಗ್ಧಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಧಿಕರಣಮ್

ಸಮನ್ವಯಾದಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

'ಅಕ್ರಾಃ ಶರ್ಕರಾ ಉಪದಧಾತಿ ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಮ್' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಆದ್ರೀಕೃತವಾದ ಶರ್ಕರಾವನ್ನು ಸೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣಕಲ್ಲುಗಳು ಶರ್ಕರಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ತುಪ್ಪವಾದರೂ ತೇಜೋರೂಪವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಇದರರ್ಥ.

ಈ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರ್ಕರಾ ನೆನೆಯಬೇಕೆಂದಷ್ಟೇ ಇದೆ. ಯಾವುದರಿಂದ ನೆನಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು ಯಾವುದರಿಂದ ಬೇಕಾದರೂ ನೆನಸಬಹುದೋ? ಅಥವಾ 'ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಮ್' ಎಂದು ಮುಂದೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ತುಪ್ಪದಿಂದಲೇ ನೆನಸಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು ಯಾವುದರಿಂದ ಬೇಕಾದರೂ ನೆನಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಕ್ರಾಃ ಶರ್ಕರಾಃ ಉಪದಧಾತಿ' ಎಂಬುದು ಅನುಪಸಂಜಾತವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಕ್ಕ ಶಬ್ದವು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿದೆ. ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ 'ಉಪದಧಾತಿ' ಎಂಬ ವಿಧಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಕ ಎಂದರೆ ಆದ್ರೀಕೃತವೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ತುಪ್ಪದಿಂದ ಆದ್ರೀಕೃತವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಯಾವುದರಿಂದ ಬೇಕಾದರೂ ಆದ್ರೀಕೃತವಾಗಬಹುದು. ಒಂದ ವೇಳೆ 'ಅಕ್ಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಘೃತದಿಂದ ಆದ್ರೀಕೃತವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದರೂ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು 'ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಮ್' ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದು ದುರ್ಬಲವೆನ್ನಲು ಮೂರು ಕಾರಣಗಳು. ೧) ಗೌಣವಾಗಿದೆ ೨) ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿದೆ ೩) ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದೆ 'ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಮ್' ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಶ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಘೃತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪವೆಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಶರ್ಕರಾವನ್ನು ಆದ್ರೀಕರಣ ಮಾಡಲು ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ತೈಲ, ಘೃತ, ದಧಿ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ವಿಧಿಗೂ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿರೋಧವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಘೃತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಕ್ರಾಃ' ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದವು ಸಕಲವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ 'ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಘೃತಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷವಾಚಕವಾಗಿದೆ. 'ಅಕ್ರಾಃ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷವಾದ ಘೃತವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. 'ಇವನು ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿ ಪುನಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಅಕ್ರಾಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಹಾನೋಪಾದಾನಾದಿ ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷವು ಬೇಕೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಶೇಷದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬಂದಾಗ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಘೃತವನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಘೃತದಿಂದಲೇ ಶರ್ಕರಾವನ್ನು ಆದ್ರೀಕರಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ 'ತೇಜೋ ವೈ ಪೃತಮಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಕೇವಲ ವಿಶೇಷವಿಷಯಯತ್ನವೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ತರ್ಕತಾಂಡವದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಆಧಾರದಿಂದ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾದ ಕ್ಷೌಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಶ್ರುತವಾದ ವಾಸಶಬ್ದದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬಂದರೂ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಪರಿಹರಿಸಲು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಯತಾಕ್ಷೌಮಮಿತ್ಯಾದೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಅಶ್ವಾಃ ಶರ್ಕರಾಃ' ಎಂಬ ಇದುವರೆಗೂ ಉದಾಹರಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವನ್ನು ನಯನ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಶೈವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವೇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರೇಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ಕಾರಣ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗದು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ - "ಯತೋ ಅಗ್ನೇಽಯಾಶಯಾ ತನೂರ್ವರ್ಷಾಞ್ಚ ಗಹ್ವರೇಜೋಗ್ರಂ ವಚೋಪಾದಧೀಂ ತ್ವೇಷಂ ವಚೋ ಆಪಾವಧೀಂ ಸ್ವಾಹಾ" ಇತ್ಯುಪಸನಾಮಂತ್ರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮುಗ್ರಂ ವಚನಸ್ತ್ವೇಷಂ ವಚಃ" ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಉಗ್ರಂ ವಚಃ' 'ತ್ವೇಷಂ ವಚಃ' ಎಂದರೇನು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಉಪನಿಷತ್ತೇ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತದೆ - 'ಅಶನಾಪಿಪಾಸೇ ಹವಾ ಉಗ್ರಂ ವಚ ವಿನಶ್ಚ ವೈರಹತ್ಯಂ ಚ ತ್ವೇಷಂ ವಚಃ' ಎಂದು. ಹಸಿವೆ ನಿರಡಿಕೆಗಳು 'ಉಗ್ರಂ ವಚಃ' ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಪಾಪ ಮತ್ತು ವೈರಹನನವು 'ತ್ವೇಷಂ ವಚಃ' ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಇದೆ. ಐತರೇಯದಲ್ಲಿ 'ತತಾಸತ್ಯಂ' ಎಂದು ಇದೆ. ಈ ಸತ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮ, ಸೂರ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕು. ವಸ್ತುತಃ ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸ ವಿಷ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ' ಎಂದು ಸತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣು ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂರ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಅದೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ದೇವತಾತ್ರಯಮನ್ಯತ್ಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ ಸತ್ಯಮಿತೀರ್ಯತೇ' ಎಂದು ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

'ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಾದೇರಿವ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಕಾಣ್ತಾಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತ ಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತದೇತನ್ಮೂರ್ತಂ ಯದನ್ಯದಾವಾಯೋಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಚ್ಛಿ ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದನ್ನು ಮೂರ್ತ ಎಂದು 'ಅಥಾಮೂರ್ತಂ ವಾಯುಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಚ' ವಾಯುಆಂತರಿಕ್ಷಗಳು ಅಮೂರ್ತವೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

'ಅಶ್ವಾಃ ಶರ್ಕರಾ ಉಪದಧಾತಿ ತೇಜೋ ವೈ ಫೃತಮ್' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಆದ್ವೀಕೃತವಾದ ಶರ್ಕರಾವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣಕಲ್ಲುಗಳು ಶರ್ಕರಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ತುಪ್ಪವಾದರೂ ತೇಜೋರೂಪವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಇದರರ್ಥ.

ಈ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರ್ಕರಾ ನನೆಯಬೇಕೆಂದಷ್ಟೇ ಇದೆ. ಯಾವುದರಿಂದ ನನಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು ಯಾವುದರಿಂದ ಬೇಕಾದರೂ ನನಸಬಹುದೋ? ಅಥವಾ 'ತೇಜೋ ವೈ ಫೃತಮ್' ಎಂದು ಮುಂದೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ತುಪ್ಪದಿಂದಲೇ ನನಸಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು ಯಾವುದರಿಂದ ಬೇಕಾದರೂ ನನಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಶ್ವಾಃ ಶರ್ಕರಾಃ ಉಪದಧಾತಿ' ಎಂಬುದು ಅನುಪಸಂಜಾತವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಆಕ್ತ ಶಬ್ದವು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿದೆ. ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ 'ಉಪದಧಾತಿ' ಎಂಬ ವಿಧಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಕ್ತ ಎಂದರೆ ಆದ್ವೀಕೃತವೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ತುಪ್ಪದಿಂದ ಆದ್ವೀಕೃತವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಯಾವುದರಿಂದ ಬೇಕಾದರೂ ಆದ್ವೀಕೃತವಾಗಬಹುದು. ಒಂದ ವೇಳೆ 'ಅಕ್ತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಫೃತದಿಂದ ಆದ್ವೀಕೃತವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದರೂ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು 'ತೇಜೋ ವೈ ಫೃತಮ್' ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದು ದುರ್ಬಲವೆನ್ನಲು ಮೂರು ಕಾರಣಗಳು. ೧) ಗೌಣವಾಗಿದೆ ೨) ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿದೆ ೩) ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದೆ 'ತೇಜೋ ವೈ ಫೃತಮ್' ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಶ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಫೃತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪವೆಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಶರ್ಕರಾವನ್ನು ಆದ್ವೀಕರಣ ಮಾಡಲು ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ತೈಲ, ಫೃತ, ದಧಿ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ವಿಧಿಗೂ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿರೋಧವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಆಕ್ತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಫೃತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಶ್ವಾಃ' ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದವು ಸಕಲವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ 'ತೇಜೋ ವೈ ಫೃತಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಫೃತಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷವಾಚಕವಾಗಿದೆ. 'ಅಶ್ವಾಃ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷವಾದ ಫೃತವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ. 'ಇವನು ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿ ಪುನಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಅಶ್ವಾಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಹಾನೋಪಾದಾನಾದಿ ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷವು ಬೇಕೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಶೇಷದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬಂದಾಗ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಫೃತವನ್ನು ಬಿಡಲು ಕಾರಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಫೃತದಿಂದಲೇ ಶರ್ಕರಾವನ್ನು ಆದ್ವೀಕರಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ 'ತೇಜೋ ವೈ ಪೃತಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಕೇವಲ ವಿಶೇಷವಿಷಯಯತ್ನವೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ತರ್ಕಾಂಡವದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿಸುವುದು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಆಧಾರದಿಂದ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾದ ಕ್ಷೌಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಶ್ರುತವಾದ ವಾಸಶಬ್ದದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬಂದರೂ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಪರಿಹರಿಸಲು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಯತ್ಕ್ಷೌಮಮಿತ್ಯಾದೌ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ 'ಆಶ್ವಾಃ ಶರ್ಕರಾಃ' ಎಂಬ ಇದುವರೆಗೂ ಉದಾಹರಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವನ್ನು ನಯನ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಶೈವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವೇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಸಾರೇಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ಕಾರಣ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗದು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ - "ಯತೋ ಅಗ್ನೇಽಯಾಶಯಾ ತನೂರ್ವರ್ಷಪ್ತಾ ಗಹ್ವರೇಷೋಗ್ರಂ ವಚೋವಾದಧೀಂ ತ್ವೇಷಂ ವಚೋ ಆಪಾವಧೀಂ ಸ್ವಾಹಾ" ಇತ್ಯುಪಸನ್ಮಂತ್ರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮುಗ್ರಂ ವಚನಸ್ತ್ವೇಷಂ ವಚಃ" ಈ ಮುಂತಾದಲ್ಲಿ 'ಉಗ್ರಂ ವಚಃ' 'ತ್ವೇಷಂ ವಚಃ' ಎಂದರೇನು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಉಪನಿಷತ್ತೇ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತದೆ - 'ಅಶನಾಪಿವಾಸೇ ಹವಾ ಉಗ್ರಂ ವಚ ವಿನಶ್ಚ ವೈರಹತ್ಯಂ ಚ ತ್ವೇಷಂ ವಚಃ' ಎಂದು. ಹಸಿವೆ ನಿರಡಿಕೆಗಳು 'ಉಗ್ರಂ ವಚಃ' ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಪಾಪ ಮತ್ತು ವೈರಹನನವು 'ತ್ವೇಷಂ ವಚಃ' ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಇದೆ. ಐತರೇಯದಲ್ಲಿ 'ತತ್ಸತ್ಯಂ' ಎಂದು ಇದೆ. ಈ ಸತ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮ, ಸೂರ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕು. ವಸ್ತುತಃ ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸ ವಿಷ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ' ಎಂದು ಸತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣು ಎಂದರ್ಥ ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂರ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಅದೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ದೇವತಾತ್ರಯಮನ್ಯಚ್ಛಪ್ತಥಕ್ ಸತ್ಯಮಿತಿರ್ಯತೇ' ಎಂದು ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

'ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಾದೇರಿವ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದದಿಂದ ಕಾಣ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತ ಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತದೇತನ್ಮೂರ್ತಂ ಯದನ್ಯದಾವಯೋಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಚ್ಛ" ವಾಯು ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದನ್ನು ಮೂರ್ತ ಎಂದು 'ಆಧಾಮೂರ್ತಂ ವಾಯುಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಚ' ವಾಯುಅಂತರಿಕ್ಷಗಳು ಅಮೂರ್ತವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವು ವಿರೋಧ ಮಾಡುತ್ತಾ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬಾಧನ ಮಾಡದೇ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯದಂತೆ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಇಷ್ಟವಿರಲಿ ಬಿಡಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೀಗಿದೆ -

ಓಂ ಪ್ರಥಮೇಽಶ್ವವಣಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ತಾ ಏವ ಹ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ (೩ - ೧ - ೫)

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಪ್ರಥಮೇ = ಸರ್ಗವೆಂಬ ಪ್ರಥಮಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಾತ್ = ಶ್ರದ್ಧಾಸಹಿತ ಜೀವನ ಹೋಮವು ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮೇ = ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವವಣಾದಿತಿ ಚೇತ್ = ಜೀವನು ಭೂತಸಹಿತನಾಗಿರುವನೆಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಭೂತಸಹಿತನಾಗಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ನ = ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹಿ = ಏಕೆಂದರೆ ತಾ ಏವ = ಜಲವೇ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಪತ್ತೇಃ = 'ಆಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವತಿ' ಎಂಬ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ.

ಪ್ರಕೃತವಾದ ಭೂತಗಳೇ ವಿಷಯ. ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಗಮನವಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಗಮನವಿದೆಯೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- 'ತಸ್ಯಿನ್ನೇತಸ್ಯಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ' ಎಂದು 'ದ್ಯು' ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾಸಹಿತಹೋಮವು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ 'ಭೂತಾನಿ ಜುಹ್ವತಿ' ಎಂದು ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಗಮನವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮರಣವೇ ಮೋಕ್ಷ. ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲ. ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಇತಿ ತು ಪಂಚಮ್ಯಾಮಾಹುತಾವಾಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವಂತಿ' ಐದನೆಯ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನನ್ನು ಹೋಮಿಸಿದರೆ ಜಲಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಜೀವನು ಪುರುಷನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ' ಇದು ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯ. ಇದಕ್ಕನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಜಹಲ್ವಕ್ಷಣಾದಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲೂ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವವಾದ ಜಲದಿಂದಲೂ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಜೀವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಗಮನವಿರುವುದರಿಂದ ಮರಣವೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದಲ್ಲ? ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಆ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅಭ್ಯಾಸಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು 'ನ ಚೈವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜೈಮಿನೀಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘ವೇದೋವಾ ಪ್ರಾಯದರ್ಶನಾತ್’ ಎಂದು ಪ್ರಾಯಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಯವಾಠ ಬಂದರೆ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂದರ್ಥ. ಶಾಬರಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸದೆ ಉಪಕ್ರಮಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಗ್ರಾಹ್ಯ. ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಲ್ಲವೂ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು. ಜೈಮಿನೀಸೂತ್ರವಾದರೂ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮತಕ್ಕೆ ಸಮುತ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣದ ವಿದೋಧವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಚೋದಿತಂ ಚ ಕರ್ಮಭೇದಾತ್ (೩- ೪ - ೧೧)^(೧)

(೧) ಅಥ ಪञ्चदशं दातुर्गार्णीष्टचधिकरणम् (ಸೂತ್ರ ೩೬-೩೭)

अचोदितञ्च कर्म भेदात् ॥ ३६ ॥

(ಸಾ ಲಿಕ್ಷಾದಾತ್ವಿಜೇ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ೩೭ ॥)

पूर्वाक्षेपेणात्र शङ्कनादाक्षेपिकी वा प्रसक्तचिन्तनात्प्रासङ्गिकी वा सङ्गतिः । ‘यावतोऽश्नान् प्रतिगृहीयात्’ इति पूर्वादाइतवाक्ये श्रुता वारुणेष्टिः किं दातुस्तु प्रतिगृहीतुरिति सन्देहः । पूर्वपक्षस्तु, ‘प्रजापतिर्वरुणायाश्चमनयत् । स स्वां देवतामार्चत् । स पर्यदीर्यत । स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत् । तं निरवपत् । ततो वै स वरुणपाशादमुच्यत’ इत्युपक्रमे, अनयत् दत्तवान्, स तु दाता प्रजापतिः, स्वकीयां वरुणदेवतां जलोदररोगप्रदां प्राप्तवान्, तेन च रोगेणायं ग्रस्तः प्रजापतिः परिदीर्णो भूत्वा, रोगशान्त्यर्थं ध्यानेनेमामिष्टिं दृष्ट्वाऽनुष्ठाय च रोगादमुच्यतेति दातुरिति प्रतीतावपि विध्युदेशस्य प्रधानत्वात् तत्र च ‘प्रतिगृहीयात्’ इति प्रतिगृहीतुः प्रतीतेस्तदनुरोधेनोपक्रमगतोऽर्थवादः ‘दातुस्तावदस्ति, किमु प्रतिगृहीतुः’ इत्येवंरूपेण नेतव्य इति प्रतिगृहीतुरेव दाननिमित्तेयमिष्टिरिति, प्रागुक्तं न युक्तमिति । तथा च सूत्रम्, वारुणेष्टिरूपं कर्म दातुरचोदितम् । कुतः? प्रतिगृहीतुर्दातृतो भेदादिति । सिद्धान्तस्तु, श्रुतेर्जाताधिकारः स्यादिति पूर्वपादाद्यनयोक्तदिशाऽसञ्जात-विरोधित्वेन प्रबलोपक्रमगतार्थवादानुरोधेन विध्युदेशगतमपि ‘प्रतिगृहीयात्’ इत्येतत् ‘प्रतिग्राहयेत्’ इत्येवमन्तर्भावितगणिर्यपरतया व्याख्येयमिति दातुरेवेयमिष्टिरिति । तदुक्तं सूत्रे ॥ सा लिक्षादात्विजे स्यादिति ॥ सा वारुणेष्टिः । आत्विजे ‘ऋत्विजामयं स्वामी’ इत्यात्विजो यजमानस्तस्मिन् तद्दानकर्तारि, स्यात् । कुतः? लिक्षात् सामर्प्यादित्यर्थः । ऋत्विक्त्वात् ऋतुकर्तृवास्य कर्तेति सामर्प्यं ज्ञेयम् । न च तेनैवेदं गतार्थम् । तत्र ऋगादिशब्दानां ‘ऋभिः प्रातः’ इत्यादौ वेदविषये बहुलं दृष्टाः प्रयोगाः । गृह्णातिस्तु दातुर्व्यापारे न कचिद्वृष्ट इति, न तत्परत्वेन व्याख्यातुं शक्यत इति विशेषाशङ्क्या अस्योत्पानादिति । फलन्तु, कत्रैवानुष्ठेयेष्टिरिति ।

इति पञ्चदशं दातुर्गार्णीष्टचधिकरम् (सूत्र ३६-३७)

ಸಮವ್ಯಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

'ಪ್ರಜಾಪತಿವರುಣಾಯ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. 'ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ಅಶ್ವದಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿ ಒಂದು ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದಾನಕೊಟ್ಟವನು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೋ? ಅಥವಾ ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ:- ದಾನ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡವನೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದಾನಕೊಟ್ಟವನೇ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಉಪಕ್ರಮಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ವಿಕಂದರ ಜೈಮಿನೀಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೋ ಅದರಲ್ಲಿ ದಾನಕೊಟ್ಟವನು (ದಾತುವು) ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇದೆ. ಆದರೆ 'ಮೈತ್ರಾಯಣೀ' ಎಂಬ ಶಾಖೆಯ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದಾತುರಿಷ್ಟಿಯೆಂದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉಪಕ್ರಮದ ಆಧಾರವಿಲ್ಲದೆಯೂ ದಾತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಕರ್ಮಾಂಗತತ್ವಶಾಬೇವ' ಎಂದು, ಅಂದರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಹಿಂದಿನ "ದೋಷಾತ್ಪ್ರಿಲೋಕಕೇಸ್ಯಾಚ್ಛಾಸ್ತಾದ್ಧಿ ವೈದಿಕೇನ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್" (೧) ಎಂಬ ದಶಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ

(೧) ಅಥ ಚತುರ್ದಶಂ ವೈದಿಕಾಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾಧಿಕರಣಮ್ (ಸೂತ್ರ ೩೪-೩೫)

|| ದೋಷಾತ್ಪ್ರಿಲೋಕಿಕೇ ಸ್ಯಾಚ್ಛಾಸ್ತಾದ್ಧಿ ವೈದಿಕೇ ನ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್ || ೩೪ || (ಅರ್ಥವಾದೋ

ವಾಽನುಪಪಾತತತ್ಸಮಾಧಿಶ್ಚ ಪ್ರತೀಯತ || ೩೫ ||

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವೇಷ್ಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತಸಂಘಟಿತಃ | ಕಾಮ್ಯೇಷಿಕಾಂಢೇ ಅನಾರಮ್ಯ ಶ್ರುಯತೇ 'ಯಾವತೋಽಶ್ವಾನ್ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ತಾವತೋ ವಾರುಣಾಂಶ್ಚತುಷ್ಕಪಾಲಾನ್ ನಿರ್ವಪೇತ್' ಇತಿ | ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ಪ್ರತಿಗ್ರಾಹಯೇತ್ ಇತ್ಯಂತರ್ಣಾತರ್ಣಿಚ್ | ದಧಾದಿತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯನಂತರಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ |

ತತ್ರ ತ್ರೇಢಾ ಸಂದೇಹಃ, ಕಿಮಿಧಂ ವಾರುಣೇಷಿಮಿತ್ರಾದಿಭ್ಯಃ ಸ್ತೇಹೇನ ಕೃತೇ ಲೋಕಿಕೇಽಶ್ವದಾನೇ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪುರುಷಾರ್ಥತಯಾ ವಿಧೀಯತೇ, ತತಃ ವೈದಿಕೇ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಪಿೞೞಡರಿಕಾದಿಕರ್ಮಾಕ್ರಮೇಽಶ್ವದಾನೇ ನಿಮಿತ್ತೇ ಕ್ತವರ್ಯತಯಾ ವಿಧೀಯತೇ, ಅಥೋಮಪತ್ರೇತಿ | ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಧಾನಸಾದೇಶ್ಯರೂಪಲಿಂಗೇನಾವಿಶೇಷಪ್ರವೃತ್ತವಾಕ್ಯ- ಸಂಕ್ಷೇಪೇಽಪಿಹ ತತ್ಸಂಕ್ಷೇಪೇ ಹೇತ್ವಾಭಾವಾತ್ಸರ್ವಾರ್ಥತೇವೇಶೇರಿತ್ಯೇಕಃ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ | 'ಸ ಏವೇನ ವರುಣಪಾಶಾನ್ಮುತಿ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾದೋಷನಿರ್ಹರಣಾರ್ಥೇಪಮಿಶ್ಠಿರವಗಮ್ಯತೇ | ದೋಷಶ್ಚ ಲೋಕಿಕಾ-ಶ್ವದಾನೇ | 'ನ ಕೇಸರಿಣೋ ದದಾತಿ' ಇತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಮಿತ್ರದಾಯಾದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣಲೋಕಿಕಾಶ್ವದಾನಸ್ಯ ನಿವೇಶಾತ್ | ತದನುಷ್ಠಾನೇ ಪ್ರಾಪಶ್ಚಿತ್ತರೂಪೇಪಮಿತಿ ದ್ವಿತಿಥಿಃ | ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಮ್, ಇಧಂ ವಾರುಣೇಷಿಃ ಲೋಕಿಕೇಽಶ್ವದಾನೇ ಸ್ಯಾತ್ | ಕುತಃ ? ದೋಷಾತ್ 'ವರುಣೋ ವಾ ಏತಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಯೋಽಶ್ವಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಇತಿ ವರುಣಗ್ರಹಶ್ಚಿದ್ವಿಜಲೋದರಗ್ರಸ್ತತ್ವರೂಪದೋಷಶ್ರವಣಾತ್ | ಗೃಹ್ಣಾತಿತ್ಯಸ್ಯ ದಧಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ | ನ ತು ವೈದಿಕೇ | 'ಗೌಶ್ಚಾಶ್ವಶ್ಚ' ಇತಿ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮೇ, 'ಉತ್ತಮೇಽಹನ್ಯಶ್ವಸಹಸ್ರಂ ದಕ್ಷಿಣಾ' ಇತಿ ಪೌೞೞಡರಿಕೇ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವೇನ, ಹಿ ಯಸ್ಮಾದೋಷೋ ನ

ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ - ಈ ಇಚ್ಛೆಯು ವೈದಿಕಕರ್ಮಾಂಗವೋ? ಸ್ವತಂತ್ರವೋ? ಸ್ವತಂತ್ರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಾಂಗವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅಶ್ವದಾನಯುಕ್ತವಾದ ಪೌಂಡರೀಕಯಾಗವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಈ ಇಚ್ಛೆಯು ಅಂಗಭೂತವಾಗಿದೆ. ಅಂಗಪ್ರಧಾನಗಳಿಗೆ ವಿಕರ್ತೃಕೃತೃವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಶ್ವದಾನ ಮಾಡಿದವನೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ವೈದಿಕಕರ್ಮಾಂಗತ್ವಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥ' ಎಂದರೆ ವೈದಿಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛೆಯು ಅಂಗವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾನ ಕೊಟ್ಟವನು ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಉಪಕ್ರಮದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಅಲ್ಲ.

ತೈತ್ತಿರೀಯಶಾಖೆಯ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದಾತುರಿಚ್ಛೆಯೆಂದು ಇದೆಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಮೈತ್ರಾಯಣೀಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಂತ್ರಸಾರಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಾಂಗತ್ವಪ್ರಶ್ನಾ' ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಕರ್ಮಾಂಗತ್ವ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಕಾರಣ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇದೆ. ಪೌಂಡರೀಕವೆಂಬ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವದಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಅಶ್ವದಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಈ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ದಾತುರಿಚ್ಛೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಶ್ವದಾನದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಪೌಂಡರೀಕಯಾಗದಲ್ಲೇ ಸೇರಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಶ್ವದಾನಕ್ಕೆ ಫಲ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪೌಂಡರೀಕಕ್ಕೆ ಯಾವ ಫಲವೋ ಅದೇ ಫಲವು ಈ ದಾನಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಫಲ ಹೇಳದ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಗೌರವ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕೆಯ ಸಮ್ಮತಿಯೂ ಇದೆ. ಶಾಬರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ಅನಂತರ ಉಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಶಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವೇದಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಯುಗಾದಿಶಬ್ದಗಳು ವೇದಪರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆ ಉಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಾತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಇದು ಗತಾರ್ಥವೆಂದು ಶಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೆ ಹೀಗಿದೆ - ಉಪಕ್ರಮಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಯುಗಾದಿಶಬ್ದಗಳು ವೇದಪರವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸ್ಯಾದಿತಿ । सिद्धान्तस्तु, दोषश्रवणाद्धि तन्निर्घातार्थतयैयमिष्टिरुच्यते । न चाश्वदाने जलोदराख्यदोषः प्रत्यक्षेण वैद्यशालेण वा अवगतः । अतो दोषस्यादर्शनात् 'वरुणो वा एतम्' इत्यादिरर्थवादो वारुणेश्विधेरित्यश्वदानस्य वैदिकक्रियात्वसाम्याद्धैदिकाश्वदान-निमित्तेयमिष्टिः । अस्ति च वैदिकाश्वदानं 'वडवा दक्षिणा' इति । एवञ्च क्रतुफलैर्नैव फलवत्त्वान्न पृथक्फलकल्पनादोषोपि । पुरुषार्थत्वे तु फलं कल्प्यं स्यादिति । तदाह सूत्रकारः, अर्थवादो वा अनुपपातात् तस्माद्यज्ञे प्रतीयेत इति । अनुपपातात् दोषस्यादर्शनादित्यर्थः । फलन्तु, ऋत्वीयाश्वदाननिमित्ततयाऽनुष्ठानमिष्टेरिति ।

इति चतुर्दशं वैदिकाश्वप्रतिग्रह इष्टिकर्तव्यताधिकरणम् (सूत्रे ३४-३५)

ವಕೆಂದರೆ ಋಗಾದಿಶಬ್ದಗಳು ವೇದಪರವಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಋಗಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಗೃಹ ಉಪಾದಾನೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವು ದಾನವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. 'ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಎಂದರೆ 'ದದಾತಿ' ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. 'ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಮತ್ತು 'ದದಾತಿ' ಧಾತುಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಕಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ 'ಗೃಹ್ಣಾತಿ' ಧಾತುವಿಗೆ 'ದದಾತಿ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೀಗೆ ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಂಕೆಯಿಂದ ಅಗತಾರ್ಥತವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಇದು ಅಂಗೀಕಾರವಾದ. ವಸ್ತುತಃ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಶಬರನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರಾದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಗೃಹೀತೃಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾ ಲಿಂಗಾದಾರ್ಪಣೇ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಸಾ = ಇಚ್ಛೆಯು, ಲಿಂಗಾತ್ = ಉಪಸಂಹಾರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ, ಆರ್ಪಣೇ = ಯುಕ್ತಿಗೃಹ್ಯಾಪಾರರೂಪವಾದ ಪ್ರತಿಗೃಹನಿಮಿತ್ತವಿದ್ದಾಗ ಈ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಗೃಹೀತೃವೇ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಸಹಿಸದ ಶಬರನು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಪ್ರೌಢಿವಾದ ಮಾಡಿ ಅದೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದಾತುರಿಚ್ಛೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಅಧಿಕರಣಾಂತರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಸಮೀಚೀನವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯವೆಂಬ ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಈಡೇರುತ್ತದೆ.

'ಅಚೋದಿತಂ ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ 'ಸಾ ಲಿಂಗಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ ಶಬರಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞಕರ ಆಚಾರವೂ ಕೂಡ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾಜ್ಞಕರ ಆಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞಕರ ಆಚಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಜೈಮಿನಿಗಳೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಪ್ರಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಚೇತ್' ಎಂಬ ಕಲ್ಪಸೂತ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಅಂತಹ ಪ್ರಬಲನ್ಯಾಯವಿರೋಧ ಯಾವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಯಾಜ್ಞಕರ ಆಚಾರವನ್ನು ಕಡೆಗಾಣಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಪ್ರಭಾಕರರೂ ಕೂಡ ದಾತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯು ಅಂಗೀಕೃತ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದು; ಪ್ರತೀಗೃಹೀತೃವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೇ ವಾಸ್ತವಿಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಪೌಂಡರೀಕ' ಎಂಬುದು ಇಚ್ಛಿ ವಿಶೇಷದ ಹೆಸರು. ಅದರಲ್ಲಿ 'ಅಯುತಂ ದಕ್ಷಿಣಾ ಅಶ್ವಸಹಸ್ರಮೇಕಾದಶಮ್' ಎಂದು ಅಶ್ವದಾನವನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ತೈತ್ತಿರೀಯದ ಶಾಮ್ಯೇಚ್ಛಿಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ದುರಾಗ್ರಹಪೀಡಿತನಾದ ಶಬರನು ಧಾತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ಪೌಂಡರೀಕಯಾಗ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲೇ ಈ ಇಚ್ಛೆಯು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. (ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಶಬರ ಮಾಡಿದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು) ಇದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುವಿನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಾಭಾಕರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಉಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ತರ್ಕತಾಂಡವದ ದ್ವಿತೀಯಪರಿಚ್ಛೇದದದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಉಪಕ್ರಮಪರಾಕ್ರಮ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಖಂಡನೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು 'ಉಪಸಂಹಾರವಿಜಯ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮವು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯೊಡನೆವಾಗಿದ್ದರೆ, ಉಪಸಂಹಾರವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲ. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲೂ ವೇದದಲ್ಲೂ ಕಂಡಿರುವ ವಿಷಯ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಗಾಂ ಆನಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿ. ಬಲೀವರ್ಧಮಾನಯ ಎಂದು ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದು ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧವಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಮೊದಲಿನ ಗೊಂದಲ, ಗೋವಿಶೇಷವಾದ ಬಲೀವರ್ಧವೇ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವೇದದಲ್ಲೂ 'ವಾಸಃ ಪರಿಧತ್ತೇ', ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವಿರೋಧವೂ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ "ಯತಃ ಕೌಮಂ" ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ವಾಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ 'ಕೌಮವಾಸ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶೈವಾಗಮವು ವಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಅಂತಹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಶೈವಾಗಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಆಶೆ ಈಡೇರುವುದಿಲ್ಲ.

ನೀವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ 'ವೇದೋಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣ'ದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮದ ಜೊತೆಗೆ 'ಅಭ್ಯಾಸ'ವೂ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕರಣದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂಬ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಮೈತ್ರಾಯಣೀಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ.

=====

ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಬಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಏವಮುಪಸಂಹಾರಾದಿರೂಪಸಕೃದುಕ್ತಿಕಿತೋಽಸಕೃದುಕ್ತಿರೂಪಾಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್, बहुवाध-
स्यान्याप्यत्वात् । यथा आनन्दमयाधिकरणे “तस्यैष एव शरीर आत्मा यः
पूर्वस्य” इति जीवप्रापकोपसंಹಾರಾत् ब्रह्मशब्दाभ्यासस्य । सम्मतश्चैतन्मीमांसका-
नामपि भूयसामनुग्रहायाल्पबाधं वदताम् ।

ಅನುವಾದ - ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳು ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಭ್ಯಾಸವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಾಗಲೀ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಲೀ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬಂದಿರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಂದ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಉಕ್ತವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನ್ಯಾಯ.

ಉದಾಹರಣೆ - ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ತಸ್ಯೈಷ ಏವ ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ ಯಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಾರೀರಶಬ್ದವಿದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಶಾರೀರಶಬ್ದವು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲವೆಂಬುದು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಬಹಳವಾದದ್ದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಅಲ್ಪಬಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ವಿವಂ = ಉಪಸಂಹಾರವ್ಯಾಪ್ತದಂತೆ, ಉಪಸಂಹಾರಾದಿದೂಷ = ಉಪಸಂಹಾರ
ಉಪಕ್ರಮವೆಂಬ, ಅಸಕ್ತದುಕ್ತಿತಃ = ಒಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಉಚ್ಛರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಏವಮುಪಕ್ರಮಾದುಪಸಂಹಾರಸ್ಯಪ್ರಾಬಲ್ಯೋಕ್ತಿಪರೀತಿಕಾಂ व्याख्याय,
ताभ्यामभ्यासस्य प्राबल्योक्तिपरां “एकत्रोक्तादपि बहुक्तेः प्राबल्यात्” इत्यादिटीकां
विवृणोति - एवमिति ॥ आदिपदेनोपक्रमः । ‘एकप्रकार’ इत्यप्येह
अनुपयोगादनुक्तिः । यथेति ॥ “आनन्दमयोऽभ्यासात्” इत्यत्र तैत्तिरीये
“अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः” इति श्रुतानन्दमयादिः किं जीवादिरुत ब्रह्मेति
संशये, आनन्दमयादिर्जीवादिरेव, विकारार्थकमयटः श्रवणात्तस्य च

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ವಿಕಪ್ರಕಾರಾಸಕ್ತದುಕ್ತಿ : ಅಭ್ಯಾಸಃ' ಎಂದು ಅಭ್ಯಾಸದ ಲಕ್ಷಣ: ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ವಿಕಪ್ರಕಾರ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕೇವಲ ಅಸಕ್ತದುಕ್ತಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು? ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಲು ಅಸಕ್ತದುಕ್ತಿ ಯಿಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ವಿಕಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅನುಪಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್ (೧ - ೧ - ೧೨)

'ಅನ್ಯೋಂತರ ಆತ್ಮಾನಂದಮಯಃ' ಎಂಬ ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತನಾದ ಆನಂದಮಯನು ಜೀವಾದಿಗಳೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ಜೀವಾದಿಗಳೇ ಆನಂದಮಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ವಿಕಾರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅನವಿಕಾರವೆನಿದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಜೀವನು ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಆನಂದಮಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ವಿಕಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಪ್ರಚುರನಾದ ವಿಷ್ಣುವೂ ಕೂಡ ಆನಂದಮಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ತಸ್ಯೈಷ ವಿವ ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ' ಎಂದು ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾದ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವವೆಂಬ ಲಿಂಗವಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ವಿಕಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಲಿಂಗೋಪೇತವಾದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಬಹಳ ಬಾರಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಆಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಜೀವಪ್ರಾಪಕವಾದ ಉಪಸಂಹಾರವು ವಿಷ್ಣುಪ್ರಾಪಕವಾದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು 'ಶಾರೀರ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬುದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇದು ಹೇಗೆ ದೃಢಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ?

ಉತ್ತರ :- ಹೌದು. ಆದರೂ ಕೂಡ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವಪ್ರಾಪಕ ಲಿಂಗೋಪೇತವಾದ ಉಪಸಂಹಾರ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥಕವಲ್ಲ. ವಿಕಾರಾರ್ಥಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಉಪಸಂಹಾರದ ಬಲದಿಂದಲೇ 'ಮಯಟ್' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ವಿಕಾರಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಢಾಂತವು ಸಂಗತವೇ ಆಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಇನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಗಾಯತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಗಾಯತ್ರೀ ವಾ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ 'ಗಾಯತ್ರೀ' ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಛಂದೋವಿಶೇಷವು ಗಾಯತ್ರೀಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ಯದ್ವೈತದ್' ಬ್ರಹ್ಮತಾಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೋಪನಿಷದಃ' ಎಂದು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಗಾಯತ್ರೀಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. 'ಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಯೋಃ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಯೋಃ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲವೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಪಡಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.

ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿ ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲೇ ಅನೇಕವಾದದ್ದರ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಅಲ್ಪಬಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಶ್ವಪ್ರತಿಗ್ರಹೇಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತ್ಯ ಆದವನು ಇಬ್ಬಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ದಾನಕೊಡುವವನು ಇಬ್ಬಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನು ಇಬ್ಬಿಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಹುಬಾಧ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ವರುಣಾಯ ಅಶ್ವಂ ಅನಯತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವರುಣಾಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥಿಗೆ ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ 'ವರುಣನ ದೇಸಿಯಿಂದ' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. 'ಅನಯತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ದಾನವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ 'ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ವರುಣನಿಂದ ಅಶ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. 'ಸ್ವಾಂ ದೇವತಾಮ್ ಆಚ್ಯತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಾದ ವರುಣನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ ದೇವತಾಪದಕ್ಕೆ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ದೇವತೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈಗ ವರುಣನು ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ವರುಣನು ದೇವತೆ ಆಗಲ್ಲ. ಆವಾಗ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಜಲೋದರರೋಗಪ್ರದನಾದ ವರುಣನನ್ನು ಹೊಂದಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೀಗೆ ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ಇಬ್ಬಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಬಹುಬಾಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ದಾನ ಕೊಡುವವನು ಇಬ್ಬಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಆವಾಗ ಬಹುಬಾಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥಿಗೆ, ನೀತ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಮತ್ತು ದೇವತಾಪದಕ್ಕೆ ಸ್ವರಸವಾದ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬಹುದು. ಕೇವಲ 'ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ದಧಾತಿ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಬಹಳವಾದ ಬಾಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಅಲ್ಪಬಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕು.

ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ - ಹದಿನೈದು ದಿವಸ ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಸತ್ತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಿವಸ 'ಅಗ್ನಿಪುತ್' ಎಂಬ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದೇ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

'ಎಕಹಾಗ್ನಿಷ್ಠತ್' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಯಾಗವಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಯಾಗಗಳು ಸಮಾನನಾಮವುಳ್ಳವುಗಳಾದ್ದರಿಂದ 'ಎಕಾಹಾಗ್ನಿಷ್ಠತ್' ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಗಕಲಾಪಗಳು ಅಗ್ನಿಷ್ಠತ್ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಗ್ನೇಯೇ' ಎಂದು ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಒಂದು ಋಕ್ ಇದೆ. ಇದು ಪ್ರಥಮದಿವಸದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ 'ಅಗ್ನಿಷ್ಠತ್' ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಇದೊಂದು ಯಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಂದ್ರೀಯುಕ್ ಬಹುವಿಷಯಕವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅಗ್ನೇಯೇ ಋಕ್ ಒಂದು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಪವಿಷಯವಾಯಿತು. ಬಹುಬಾಧವು ಅನ್ಯಾಯವಾದ್ದರಿಂದ ಹದಿನೈದನೆಯ ದಿವಸವೂ ವಂದ್ರೀಯುಕ್ನೇ ಪಠಿಸಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ವಿಪ್ರತಿಷ್ಠಿದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸಮವಾಯೇ ಭೂಯಸಾಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಧರ್ಮತ್ವಮ್' (೧೨ - ೨) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹುಬಾಧದ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಅಲ್ಪಬಾಧವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮೃತವಾಗಿದೆ.

ಒಂದು ಬಾರಿ ಹೇಳುವ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ಅಭ್ಯಾಸವು' ಪ್ರಬಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದರಿಂದ ಅನೇಕಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಕಟ್ಟಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳುವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುವ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಕಾರರು ಮತ್ತು ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧ ಪರಿಹರಿಸಲು ಕೆಲವು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ಇಬ್ಬರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪೂರ್ವತೆಯು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एवमसकृदावृत्तस्यापि एकस्य पदस्य वाक्यस्य वा सम्भवदनेकार्यस्य स्वारसिकप्राप्तार्थत्यागेन अवैयर्थ्याप्राप्तार्थपरताया आवश्यकत्वादभ्यासादप्यपूर्वता याः प्राबल्यम् । यथा - “इतरव्यपदेशाद्विताकरणादिदोषप्रसक्तिः” इत्यत्र - “जीवाद्भवन्ति भूतानि जीवे तिष्ठन्तत्यचञ्चलाः । जीवे तु लयमृच्छन्ति” इति जीवशब्दाभ्यासात् ब्रह्मपरत्वेऽपूर्वतायाः । तत्र हि प्रत्यक्षानुगृहीतश्रुत्या पूर्वपक्षः ।

उक्तं चैतरेयभाष्ये - “तदस्य प्रथमं जन्म, तदस्य द्वितीयं जन्म, तदस्य तृतीयं जन्म” इति जीवे प्रसिद्धजन्मशब्दाभ्यासेऽपि अपूर्वतया

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಿವಿಷಯತ್ವಮ್ । ಸಮ್ಮತಂ ಚೈತನ್ಮಿಮಾಂಸಕಾನಾಮಪಿ “ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ” “ಪಯಸಾ ಜುಹೋತಿ” “ಋಜುಮಾಧಾರಯತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ “ಜುಹೋತಿ” ಇತ್ಯಾದೇರಾವೃತ್ತಾವಪಿ ಅಪ್ರಾಸದಧ್ಯಾದಾವೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ತಥಾ ಪ್ರಾಸಾರ್ಥಾರ್ಯವಾದಾನಾಂ ಅಪ್ರಾಸಾರ್ಥವಿಧ್ಯನ್ಯುಸರಣಂ ಚ ವದತಾಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಒಂದು ಪದವಾಗಲೀ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯವಾಗಲೀ ಅನೇಕಬಾರಿ ಹೇಳಲ್ಪಡಲಿ. ಆದರೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಜ್ಞಾತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಪುನಃ ಹೇಳಿದರೆ ವೈಯಕ್ತಿಕದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ - ‘ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣಾದಿರೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ‘ಜೀವಾದ’ ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಜೀವೇ ತಿಷ್ಠಂತ್ಯಚಂಚಲಾಃ ಜೀವೇ ತು ಲಯಮೃಚ್ಯಂತಿ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಅಶೇಷಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಶ್ರುತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಜೀವನು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಭ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಆಧಾರದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವುದು ಏತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ ‘ತದಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಜನ್ಮ ತದಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಂ ಜನ್ಮ ತದಸ್ಯ ತೃತೀಯಂ ಜನ್ಮ’ ಎಂದು ಜನ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಬಲದಿಂದ ಜನ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಾರ್ಭಾಕವಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಷಯವು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ‘ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ ಪಯಸಾ ಜುಹೋತಿ’ ‘ಯಜುಮಾಘಾರಯತಿ ಸಂತತಮಾಘಾರಯತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ‘ಜುಹೋತಿ’ ‘ಅಘಾರಯತಿ’ ಪದಗಳ ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಘಾರಣದಲ್ಲಿ ತಾತ್ರರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ದಧಿಯೆಂಬ ಗುಣವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪದ ನೇರವಾಗಿ ಬೀಳುವಿಕೆ ಮತ್ತು ನಿರಂತರಬೀಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ರರ್ಯವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಂತೆ ‘ವಾಯುರ್ವೈ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ ದೇವತಾ’

ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿತ್ವಾದಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥಕತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ವಾಯುದೇವತಾಕವಾದ ಯಾಗದ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಸಂಭವದನೇಕಾರ್ಥಸ್ಯ = ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಸ್ವಾರಸ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇನ = ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಚಂಚಲಾಃ = (ಚೇರಕಡೆ) ಚಲನರಹಿತವಾಗಿ, ಯಚ್ಚುತಿ = ಹೊಂದುತ್ತವೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಗೃಹೀತಶ್ಚುತ್ಯಾ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ ಬೆಂಬಲವುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ, ಉಕ್ತಂ = ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಯಜುಷಾಘಾರಯತಿ = ನೇರವಾಗಿ ತುವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು, ಸಂತತಮಾಘಾರಯತಿ = ನಿರಂತರವಾಗಿ ತುವವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು, ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥವಾದಾನಾಮ್ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿದ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವ 'ವಾಯುರ್ವೈ ಕ್ಷೇಚಿಷ್ಣು ದೇವತಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ, ಅಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥವಿಧ್ಯನುಸರಣಂ = ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ವಿಧಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದು (ಹೇಳುವ).

ಪ್ರಕಾಶ: - “एकत्र बहुवारोक्तादपि मुख्यस्य प्राबल्यात्” इत्यादिकां विवृण्वानः अभ्यासादप्यपूर्वतायाः प्राबल्यं हेतुदाहरणोक्त्या व्यनक्ति - एवम-सकृदिति ॥ प्राप्सार्यत्यागे हेतुः - ‘सम्भवदनेकार्थस्य’ इति । कुतस्तत्त्यागेना-पूर्वार्थकल्पनमित्यत आह - अवैयर्थ्यायेति ॥ अन्यथाऽर्थान्तरे सम्भवति प्राप्सार्यबोधने वैयर्थ्यमिति भावः । न च तात्पर्यद्योतकत्वादवैयर्थ्यं, तस्या-गतित्वात् । अत एव ‘सम्भवदनेकार्थस्य’ इत्युक्तम् । यत्र तु सर्वथा अर्थान्तरं न सम्भवति तत्र तात्पर्यलिङ्गत्वं, यथा आनन्दमयप्रकरणे ब्रह्मशब्दाभ्यासस्येति भावः । ‘अपूर्वतायाः प्राबल्यम्’ इत्यनुकर्षः । जीवपक्षे प्राप्सार्यकत्वं व्यनक्ति - तत्र हीति ॥ यद्यपि युक्तिपादे “इतर” इत्यत्र, जीव स्वतन्त्रकर्ता अथ नेतिसंशये, “जीवाद्भवन्ति” इति श्रुत्या घटादौ कर्तृत्वानुभवेन च संवादिन्या जीवः कर्ता चेतनत्वात्सिद्धान्तपुपेतेश्चरवत् इति युक्त्या, जीवः कर्ता, ईश्वरस्तु अपयोग्यश्चेत् कदाचिदपि प्रत्यक्षो न स्यात् । योग्यश्चेत् सदा सर्वत्र सत्त्वेन सदा प्रत्यक्षस्यादित्यप्रामाणिक इति तस्य तन्निष्ठमहदादिकर्तृत्वस्य च कल्पने गौरवान्न स कर्तेति प्राप्ते जीवे कर्तृत्वमात्रस्येष्टत्वात्स्वतन्त्रकर्तृत्वे हिताकरणाद्ययोगान्न जीवः स्वतः कर्ता, ईश्वरस्तु पिशाचादिवदाविर्भावतिरोभावशक्त्योक्तदोषास्पृष्ट इति

ಪ್ರಾಗುಕ್ತಶ್ರುತಿಸಮನ್ವयेन कर्तव्यं, जीवस्य स्वतः कर्तृत्वानुभवो भ्रमः, श्रुतिस्तु ईश्वरपरा, युक्तिरप्रयोजिकेति सिद्धान्तपिष्यमाणत्वात् तदुभयसंवादिपुक्त्यैव तत्र पूर्वपक्षः, न श्रुत्या । अन्यथा श्रुतिविरोधनिरासपादे निवेशापत्तेः । अत एव तत्र सूत्रे “व्यपदेशात्” इति “उपसंहारदर्शनात्” इति श्रुतिप्रत्यक्षयोः “अश्मादिवच” इति चशब्देन युक्तेश्च प्रापकत्वेनोक्तिः । तथाऽपि युक्तिमात्रस्य वराकतया तत्प्राबल्यया तयोर्मूलत्वस्यावश्यकत्वेन तत्प्राधान्यादेवमुक्तिरित्यदोषः । अत एव तत्र टीकायामेवमेव पूर्वपक्षः प्रदर्शित इति भावः ।

ब्रह्मप्रादुर्भावविषयत्वमिति । ‘जन्मादिशब्दस्य’ इति शेषः । द्वितीयप्रघट्टके “पुरुषे ह वा अयमादितो गर्भो भवति” इति पञ्चमेऽध्याये अज्ञेन सह पितृदेहं प्रविष्टस्य रेतोद्वारा मातृदेहप्राप्तिः प्रथमं जन्म, भूमौ जनिद्वितीयं जन्म, पितुः प्रेतस्य देहान्तरप्राप्तिस्तु तृतीयं जन्मेत्युक्त्या प्रसिद्धजीवस्यैव पुरुषस्त्रीद्वारा जन्मप्रतीतावपि, “अयं नारायणो देवः पुरुषे प्रथमं विशोत्” इत्युपक्रम्य – “स्त्रियां सिञ्चति तस्यैव स्थानान्तरगतेः प्रभोः । प्रथमं जन्म विष्णोस्तत्” इति, “पृथिव्यां जन्म पुत्रस्य द्वितीयं विष्णुजन्म हि ।” “पितुरन्यत्र जननं तृतीयं जन्म तद्धरेः । अन्तर्यामितयैवं हि सर्वजीवेषु संस्थितः ॥” इति च जीवस्थविष्णुप्रादुर्भावपरतया भाष्ये व्याख्यातम् । तत्त्वाभ्यासादप्यपूर्वतायाः प्राबल्यमित्यभिप्रेत्येत्यर्थः । उक्तं च तत्त्वप्रदीपे – “अभ्यासोऽपूर्वताबलेन नीयते, ज्ञानादिफलवत्त्वात्तस्याः । यथा तदस्य प्रथमं जन्म” “तदस्य द्वितीयं जन्म” “तदस्य तृतीयं जन्म” इत्याद्यभ्यासो जीवगतः प्रतीतान्तर्यामिविषयो भवति” इति । सम्मतं चेति ॥ प्रागुक्ताधाराग्रिहोत्राधिकरणे ‘जुहोति’ इति । ‘आधारयति’ इति पदयोरभ्यासे सत्यपि तदनादरेणाप्राप्ते दध्यादिरूपे आर्जवसान्तत्यादिरूपे च गुणे तात्पर्यं वदन्ति, तथा प्रागुक्तार्थवादनये प्राप्तार्थानां वायुक्षेपिष्ठादिवाक्यानां अप्राप्तार्थविध्यनुसरणं वदन्तीति तेषां सम्मतमित्यर्थः ।

गुरुराजीय - अभ्यासापेक्षयाऽपूर्वतायाः प्राबल्यं समर्थयते - एवमस-
कृदावृत्तस्यापीति । प्राप्तार्थत्यागे हेतुः सम्भवदनेकार्थस्येति । एकार्थत्वे तु तदर्थ-
त्यागे निरर्थकत्वं स्यादिति भावः । अपूर्वताया आवश्यकत्वे हेतुरवैयर्थ्यायेति ।

अनेकार्थस्य वाक्यस्य प्रासार्यग्रहणे वैयर्थ्यं स्यात्तत्परिहारायमप्रासार्यत्वमित्यर्थः ।

जीवाद्भवन्तीति श्रुतेर्जीवपरत्वे प्रासार्यत्वमुपपादयति - तत्र हीति ॥

मीमांसकानामपि सम्मतं चैतदित्याह - सम्मतमिति ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಏಕತ್ರ ಬಹುವಾರೋಕ್ತಾದಪಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್' 'ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಕಾರಣವನ್ನು ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು 'ವಿವಮಸಕ್ತದ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇರಲಿ. ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಏಕೆ ಬಿಡಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಪುನಃ ತಿಳಿಸಿದರೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ವೈಯರ್ಥ್ಯದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಭ್ಯಾಸವು ವೈರ್ಥವಾಗಲ್ಲ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಬೇರೇನೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದ್ದಾಗ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆ - ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕಬಾರಿ ಶ್ರುತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟರೆ ಬಾಧಕವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಾಗ ಅಪೂರ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಉದಾಹರಣೆ - ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

"ಓಂ ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಓಂ" (೨- ೧ - ೨೨)

ಇತರ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ = 'ಜೀವಾದ' ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಚೇತ್ = ಜೀವನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತಾ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಹಿತಾಕರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ = ತನಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ದೋಷವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂಶಯಃ - ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃವೋ? ಅಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃವೋ?

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- 'ಜೀವಾದ್ ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಜೀವನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಜೀವಃ ಕರ್ತಾ ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧಾಂತಭಿಮತೇಶ್ವರವತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವೂ ಜೀವನ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳು ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಕರ್ತೃವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಅಯೋಗ್ಯನಾದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಣಿಸದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಯೋಗ್ಯನಾದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿರಂತರ ಕಾಣಿಸಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಅತ್ಯಂತ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಜೀವನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಲಾಘವವಿದೆ.

'ಜೀವಾದ್ ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಜೀವನು ಕರ್ತೃವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ಪಾಪಾರ್ಥಕತ್ವ ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಗೃಹೀತಶ್ರುತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದರು. ಅನುಭವಬಲದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತಾ ಎನ್ನುವುದು ತರ್ಕವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃವಿಗೆ ಹಿತಾಕರಣ ಅಹಿತಕರಣ ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈಶ್ವರನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತಾ. ಒಶಾಚಾದಿಗಳಂತೆ ಅವಿಭಾವ ತಿರೋಭಾವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ದೋಷಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. 'ಜೀವಾದ್ ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಈಶ್ವರಪರವಾಗಿದೆ. ಜೀವನಿಗಿರುವ 'ಅಹಂ ಕರ್ತಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಭವಗಳು ಭ್ರಾಂತಿಕಲ್ಪಿತವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿದರೋಧವನ್ನಷ್ಟೇ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ನೀವು ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದರೆ ಶ್ರುತಿದರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿದರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಉತ್ತರ :- ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿದರೋಧವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಹಕಾರ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯು ವರಾಕಂಡಿತಿದೆ. (ಯಾವಾಗಲೂ ಶಬ್ದಮಾತ್ರ ಮಾಡುವ ಜಂತುವಿನಿಷೇಷಕ್ಕೆ "ವರಾಕ" ಎಂದು ಹೆಸರು) ಇಂತಹ ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಗೃಹೀತಶ್ರುತ್ಯಾ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು

'ಇತರವ್ಯವದೇಶಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು 'ಉಪಸಂಹಾರದರ್ಶನಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಪದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ 'ಅತ್ಯಾದಿವಚ್ಛ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚ ಶಬ್ದದಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಳ ಅನುಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಜೀವಪದವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಜಾಯಂತೇ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭವ ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯವೂ ಕೂಡ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ.

ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಜೀವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಜನ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಾವಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗಿದೆ. ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಉಪನಿಷತ್ ಹೀಗಿದೆ -

ಪುರುಷೇ ಹ ವಾ ಅಯಮಾದಿತೋ ಗರ್ಭೋ ಭವತಿ | ಯದೇತದ್ ರೇತಸ್ತದೇತತ್ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಂಗೇಭ್ಯಸ್ತೇಜಃ ಸಂಭೂತಂ | ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ ಬಿಭರ್ತಿ | ತದ್ವದಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಸಿಂಚತಿ ಅಥೈನಜ್ಜನಯತಿ | ತದಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಜನ್ಮ | ತದಸ್ಯ ತೃತೀಯಂ ಜನ್ಮ |

ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅಪಾತತಃ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ತೋರುತ್ತದೆ - ಅನ್ನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜೀವನು ಒತ್ತದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ರೇತಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಮಾತೃದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಜೀವನ ಪ್ರಥಮ ಜನ್ಮ. ಅನಂತರ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯು ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮ. ತಂದೆಯು ಮರಣಾನಂತರ ಹೊಂದುವ ದೇಹಾಂತರವು ಮೂರನೆಯ ಜನ್ಮ ಎಂದು. ಆದರೆ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಅಯಂ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವಃ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಥಮಂ ವಿಶೇತ್ |

ಅನ್ನಸ್ತೋನ್ನೇನ ಸಹಿತಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ರೇತಸ್ತ ಮಾಗತೇ ||

ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಿತಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಸ ಪುರುಷಸ್ತೋಬಿಭರ್ತ್ಯಜಃ |

ತದ್ವ್ರೂಪಂ ರೇತಸಾ ಸಾಕಂ ಸ್ವಯಂ ಪುಂಸಿ ಸ್ಥಿತೋ ಹರಿಃ ||

ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಸಿಂಚತಿ ತಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾನಾಂತರಗತೇ ಪ್ರಭೋಃ |

ಪ್ರಥಮಂ ಜನ್ಮ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ----- ||

ನಾರಾಯಣನು ಅನ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ನದ ಮೂಲಕ ಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಅನ್ನವೇ ರೇತಸ್ಸಾದಾಗ ರೇತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನೇ ತಾನೇ ಜೀವನ ಒಳಗೆ ನಿಂತು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ರೂಪವನ್ನು ರೇತಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ ಪುರುಷಾಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಾನೇ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ನಿಷೇಕ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುಗಿ ಸ್ವಾನಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಜನ್ಮ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ಮುಂದಿನ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ-

ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಜನ್ಮ ಪುತ್ರಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಿಷ್ಣುಜನ್ಮ ಹಿ ।

ಏತದ್ಗೂಪಂ ನಿಧಾಯೈವ ಜೀವಾರ್ಥೇ ಧರ್ಮಕರ್ತವೇ ।

ಒತ್ಪತ್ತೇನ ತು ರೂಪೇಣ ಗಚ್ಛತ್ಯನ್ಯತ್ರ ಕೇಶವಃ ॥

ಒತುರನ್ಯತ್ರ ಜನನಂ ತೃತೀಯಂ ಜನ್ಮ ತದ್ಗುರೇಃ ।

ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನ ಜನನವೇ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮ. ಒತ್ಪಜೀವನಿಗೂ ಪುತ್ರಜೀವನಿಗೂ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಪುತ್ರಜೀವಾಂತರ್ಗತವಾದ ಈ ರೂಪವನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿ ಒತ್ಪಜೀವಗತವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಬೇರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೇಶವನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ತಂದೆಯು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಹರಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ಜನ್ಮ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಜನ್ಮತಟ್ಟದ ಅಭ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವತ್ವವೇ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಅಭ್ಯಾಸೋಽಪೂರ್ವತಾಬಲೇನ ನಿಯತೇ । ಜ್ಞಾನಾದಿಫಲವತ್ತಾತ್ಮಸ್ಯಾಃ । ಯಥಾ ತದಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಜನ್ಮ ತದಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಂ ಜನ್ಮ ತದಸ್ಯ ತೃತೀಯಂ ಜನ್ಮೇತ್ಯಭ್ಯಾಸೋ ಜೀವಗಃ ಪ್ರತೀತೋಽತರ್ಯಾಮಿವಿಷಯೋ ಭವತಿ' ಎಂದು ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಬಲದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ - ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಟ್ಟದ ಅಭ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಬಲದಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು.

ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂಬ ಈ ವಿಷಯವು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಆಧಾರಾಗ್ರಹೋತ್ಪಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ವಾಯುವ್ಯ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠ ದೇವತಾಃ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳುವಂತಹ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವತಾವು ಪ್ರಬಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಾದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೂಡಿಸಲು ಬರುವಂತಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಹೇಳುವುದೇ ಸೂಕ್ತ. ಇದನ್ನು 'ಜೀವಾದ ಭವಂತಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ, ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಗುಣವಾಕ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪೂರ್ವತೆಗಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾದದ್ದು ಫಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एवं फलार्थत्वात् सर्वस्य लोकेऽप्यप्राप्तेऽपि निष्फले तात्पर्यादर्शनात् प्राप्तेपि सफले तात्पर्यदर्शनाच्चापूर्वतातोऽपि फलस्य प्राबल्यम् । यथा “असम्भवस्तु सतोऽनुपपत्तेः” इत्यत्र “असद्वा इदमग्र आसीत् ततो वै सदजायत” इत्यस्मात् सतो ब्रह्मणः असतस्सकाशादुत्पत्तिरूपदोषप्रतिपादकादपूर्वतायुक्ताद् वाक्यात् “सदेव सोम्येदमग्र आसीत्” इति ब्रह्मणोऽनुत्पत्तिप्रतिपादकस्य सफलस्य वाक्यस्य । उक्तञ्चानुव्याख्याने -

“प्रीत्या मोक्षफलत्वाच्च तात्पर्यं नैव दूषणे ।”

इति । उक्तञ्च विष्णुतत्त्वनिर्णये -

“घातयन्ति हि राजानो राजाऽहमिति वदन्तम् ।

ददति च सर्वमभिप्रेतं गुणोत्कर्षं वदतः”

इत्यादिना अपूर्वतायुक्तादप्यभेदवाक्यात् सफलभेदवाक्यस्य प्राबल्यम् । सम्मतं चैतन्मीमांसकानामपि, अङ्ಗप्रधानवाक्ययोरपूर्वतायां सत्यामपि निष्फलस्य सफलाङ्गत्वं, तथा निष्फलाङ्गवाक्ये फलवत्प्रधानवाक्यानुसरणं, तथा “सौर्यं चरुं निर्वपद् ब्रह्मवर्चसकामः” इत्यादेरिव “अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामः” इत्यस्यैवोत्पत्त्यादिपरत्वसम्भवे “अग्निहोत्रं जुहोति” इत्यस्य कर्मान्तरविधिपरत्वे अपूर्वतायां सम्भवन्त्यामपि फलाभावप्रसङ्गेनाधिकारवाक्यबोधितफलयुक्त-कर्मोत्पत्तिमात्रपरत्वं च वदताम् ।

ಅನುವಾದ - ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಹೊರತು ನಿಷ್ಫಲದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತತ್ವವಿದ್ದರೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಗಿದ್ದರೆ ವಕ್ತೃವಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಫಲವಾಗಿದ್ದರೆ ವಕ್ತೃವಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ - 'ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ 'ಅಸದ್ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಅಸೀತ್ ತತೋ ವೈ ಸದಜಾಯತ' ಎಂಬುದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥ 'ಅಸತ್‌ನಿಂದ ಸತ್ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆಂದು ಹೀಗೆ ಉತ್ತತ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅಪೂರ್ವತಾಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಅಸೀತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ತತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಮಹಾಫಲವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಅನುಷ್ಠಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

'ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಫಲತ್ವಾಚ್ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನೈವ ದೂಷಣಮ್'

ಭಗವತ್ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯಫಲವಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ದೂಷಣದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕಾದರೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳಬೇಕು. ತತ್ವ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಘಾತಯಂತಿ ಹಿ ರಾಜಾನೋ ರಾಜಾಽಹಮಿತಿ ವದಂತಮ್ ।

ದದತಿ ಚ ಸರ್ವಮಭಿಪ್ರೇತಂ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಂ ವದತಃ ॥

ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಪೂರ್ವತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಸಫಲವಾದ ಭೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಕೇವಲ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಂಬುದು ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ವತಾಯುಕ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಫಲಯುಕ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಷಯವು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಲು ಮೂರು ಜ್ಞಾಪಕಗಳಿವೆ.

೧) 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಛ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿದೆ. ಇದರಂತೆ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಗವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಷ್ಕಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಿದಾದಿಯಾಗಗಳಿಗೆ ಅಂಗತ್ವವನ್ನು, ಸಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂಬ ವಿಷಯವು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ.

೨) ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಗಳಾಗಿವೆ. 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಛ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಸರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ಫಲವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

೩) 'ಸೌರ್ಯಂ ಚರುಂ ನಿರ್ವಪೇತ್ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಕಾಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದೆ. (ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯ ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯ) ಈ ವಾಕ್ಯದಂತೆ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಉತ್ತರಣ ಹೀಗಿದೆ - 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಬೇರೆ ಕರ್ಮವನ್ನೇ ವಿಧಿಸುವುದಾದಲ್ಲಿ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಸ್ವರ್ಗಕಾಮ' ಪದವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಫಲವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದರಿಂದ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕರ್ಮದ ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದ ಕರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಫಲಾದಿಗಳನ್ನು 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇಷ್ಟು ತಿಳಿಯಬೇಕು. - 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕರ್ಮಾಂತರವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಬಂದರೂ ನಿಷ್ಫಲತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಫಲಾಭಾವದ ಭಯದಿಂದ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಪೂರ್ವತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರ ಫಲಾದಿಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಸರ್ವಸ್ಯ = ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಲ್ಲ. ಫಲಾರ್ಥತಾತ್ = ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಮಹಾಫಲಕ್ಕೊಸ್ಕರ, ಲೋಕೇ = ಕಾಗೆಗೆ ಎಂಬ ಹೆಚ್ಚುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ. ಪ್ರಾಪ್ತೇಽ = ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನಾದ ಪುತ್ರನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಫಲಸ್ಯ = ಫಲವತ್ತರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ (ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ). ಅನುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯ = ಅರ್ಥಾತ್ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ, ಸಫಲಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ = ಫಲವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ "ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್" ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಚ = ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉಕ್ತಂ ಚ = ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಚ = ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ, ನಿಷ್ಫಲಸ್ಯ = ಫಲವಿಲ್ಲ ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಗಳಿಗೆ, ಸಫಲಾಂಗತ್ವಮ್ = ಫಲವುಳ್ಳ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗದ ಅಂಗವಾಗುವಿಕೆಯು, ತಥಾ = ಅರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವಿದ್ದಂತೆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವವಿದೆ. ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯಾನುಸರಣಮ್ = ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವಿಕೆ, ಉತ್ಪತ್ತಾದಿಪರತ್ವ ಸಂಭವೇ = ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಅಧಿಕಾರ, ವಿನಿಯೋಗ ಫಲಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಬರುವಾಗ, ಅಧಿಕಾರವಾಕ್ಯಬೋಧಿ ತಫಲಯುಕ್ತಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರಪರತ್ವಮ್ = 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಜುಹುಯಾತ್' ಎಂಬ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಧಿಕಾರವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾವ ಫಲವಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಫಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಮವನ್ನಷ್ಟೇ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಕೇವಲ ಅಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯವಕವಾಗಿದೆ.)

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಫಲಸ್ಯೋದೇಶ್ಯತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಭ್ಯ: ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್” ಇತಿ ಟೀಕಾಂ ವಿವೃಣ್ವಾನೋಽಪೂರ್ವತಾತ: ಫಲಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ ಹೇತುಢಾಹರಣೌಕ್ತ್ಯಾ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಏವಮಿತಿ ॥ ‘ಸರ್ವಸ್ಯ’ ವೇದಾಢಾವುಚ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥ: ॥ ಲೋಕ ಇತಿ ॥ “ಕಾಕಸ್ಯಾಢೈ ದಂತಾ:” ಇತ್ಯಾಢಾವಿತ್ಯರ್ಥ: ॥ ಪ್ರಾಪ್ತೇಽಪಿತಿ ॥ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದಪುತ್ರೋದಂತಾಢಾವಿತ್ಯರ್ಥ: ॥ ‘ಫಲಸ್ಯ’ ಫಲವತ್ತ್ವರೂಪಫಲಸ್ಯ ॥ ಯಥೇತಿ ॥

ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ತೃತೀಯೆ ಪಾಢೆ “ಅಸಮ್ಮವಸ್ತು” ಇತಿ ಸ್ತೋ “ಸಢೇವ” ಇತ್ಯಾಢಿ ಶ್ರುತಿ: ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೌ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೆ ಮಾನಂ ನ ವೇತಿ ಸಂಶಯೆ “ಅಸಢ್ವೆ” ಇತ್ಯಾಢಿತದುದುತ್ಪತ್ತಿಶ್ರುತಿ-ವಿರೌಢಾಢಮಾನಮ್, ನ ಹಿ ಜನ್ಮಾಢಿದೌಷವತೌಽಸ್ಮಢಾಢೇರಿವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಬೌಢಿತುಮಲಮಿಂ ಶ್ರುತಿರಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೆ, ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಜನ್ಮಾಯೌಗಾಢಸತ: ಕಾರಣತ್ವಾಢೃಢೈಶ್ಚ, “ಃತೇನ ಸರ್ವೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ” ಇತ್ಯತ್ರೌಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಅಸಂಚ್ಛಢ್ಢಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪರತಯಾ “ಸಢ್ವಾಢ ಪ್ರಾಣ:” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಂಚ್ಛಢ್ಢಸ್ಯ ಃ ವಾಯುಪರತಯಾ ವಾಯೌರೇವೇಶ್ವರಾಢುದುತ್ಪತ್ತಿಪರಾ “ಅಸಢ್ವೆ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿರಿತಿ ತದವಿರೌಢಾತ್ “ಸಢೇವ” ಇತ್ಯಾಢಿಶ್ರುತಿಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವೆ ಮಾನಮಿತಿ ಸಿಢ್ಢಾಂತಯಿಷ್ಯತೆ ॥ ತತ್ರ “ಅಸಢ್ವೆ” ಇತಿ ಶ್ರುತೆರರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನೆಯೆ ಅಪೂರ್ವತಾಯಾ ಅಪಿ ಫಲಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮೆವ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥ: ॥

ಅನುದುತ್ಪತ್ತಿತಿ ॥ ‘ಇಢಮಗ್ರೆ’ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯಾಗ್ರೆಯೆ ಪ್ರಲಯೆಯೆ ಸಂನಾಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಿಢಿತುಕ್ತಚಾ ತಸ್ಯಾನಾಢಿದಿವಪ್ರತೀತೆರಿತಿ ಭಾವ: ॥ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ ‘ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ’ ಇತ್ಯನುಷ್ಠ: ॥ ‘ಸಫಲಸ್ಯ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಚಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೌ ಗುಣೌಕ್ತಿಪರಸ್ಯ ಫಲವತ್ತ್ವಂ, ಢೌಷೌಕ್ತಿಪರಸ್ಯ ತಢ್ರಾಹಿತ್ಯಂ ಃೌಕ್ತಮ್ ॥ ತದ್ವ್ಯಯಂ ಸಂವಾಢೌಕ್ತಚಾ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಁಕ್ತಂ ಹೀತಿ ॥ ಜನ್ಮಾಢಿಕರಣ ಇತ್ಯರ್ಥ: ॥

“ತೆಷಾಂ ಢು:ಖಪ್ರಾಹಣಾಯ ಶ್ರುತಿರೆಯಾ ಪ್ರವರ್ತತೆ ॥

ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾಢಾತ್ಪರಮಾರ್ತಿರೂಪಾಢಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಾನ್ಮುಚ್ಯತೆ ॥”

ಇತ್ಯಾಢಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರೀತ್ಯುತ್ಪಾಢನಢ್ವಾರಾ ಮೌಕ್ಷಸಾಢಕತ್ವಾಢ್ವೇಢಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಢೃಷಣೆಯೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನೈವಾಸ್ತಿ, ತಥಾತ್ವೆಯೆ ಜೀವಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಢೌಷಜ್ಞಾನಾಪಾತೇನ ತೆಷು ಬ್ರಹ್ಮಣೌಽಪ್ರೀತಿರೆಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ಲೋಕೆಯೆ ತಥಾ ಢರ್ಶನಾತ್ ॥ ತಥಾ ಃ ಜೀವಾನ್ ಪ್ರತಿ ಮೌಕ್ಷಹೇತುತ್ವಂ ವೇಢಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ಕಿನ್ತು

— “ಸर्वेषामपि वाक्यानां महातात्पर्यमत्र हि” इत्युत्तरार्धोक्तदिशा गुणोत्कर्ष एव तात्पर्यं, तज्ज्ञानस्य ब्रह्मप्रीतिद्वारा मोक्षरूपफलवत्त्वादिति तद्द्वयं तत्रोक्त-
मित्यर्थः । एतत् स्पष्टमन्यत्रोक्तमित्याह — उक्तं चेति ॥ ‘प्राबल्यं’ इत्यन्वयः । न
तात्पर्यगत्यैतल्लब्धमिति चार्थः । पाटलिपुत्राद्यधिपतयो भद्रसेनादयो राजानः
पाटलिपुत्रस्याधिपतिरिदानीमहमेवेति वदन्तमतदर्हं घातयन्तो दृश्यन्ते, तेन तेषां
तत्राप्रीतिरनुमीयत इति मानान्तराप्राप्ताभेदवाक्यस्याफलत्वं विपरीतफलत्वं
चोक्तम् । ‘ददति च राजानः’ इति गुणोत्कर्षवाक्यस्य फलवत्त्वमुक्तम् । शेषविवक्षया
‘वदतः’ इति षष्ठी, वदतः प्रतीति द्वितीया वा ।

यद्यपि तत्र पूर्वं भेदाभेदवाक्यजातयोरभेदवाक्यानां अपूर्वत्वेन प्राबल्ये शङ्किते
अपूर्वेऽपि प्रमाणविरुद्ध एवार्थे तात्पर्यं, न तु प्रमाणविरुद्धेऽभेदे इत्युक्त्वा “अतः
सर्वप्रमाणविरुद्धत्वान्नाभेदे तात्पर्यं वाक्यस्य” इत्युपसंहृत्य, तर्हि सर्ववाक्यानामेकस्य
विषयस्याभावादेकवाक्यता न स्यादित्याशङ्क्य, “विष्णोस्सर्वोत्तमत्व एव महातात्पर्यं
सर्वागमानाम्” इति प्रतिज्ञाय, तत्रेतिहासपुराणवाक्यान्नुदाहृत्य “युक्तं च विष्णोः
सर्वोत्कर्षं महातात्पर्यं सर्वागमानाम्” इत्यादिनोक्तार्थस्य विष्णुप्रीतिद्वारा
मोक्षहेतूत्कर्षज्ञानजनकत्वात्तत्र तात्पर्यमिति युक्तिसिद्धत्वोपपादनार्थोऽयं ग्रन्थः
प्रवर्तत इति भाति, टीकायां तत्र तथैवोक्तेः, न तु सफलत्वात्
भेदवाक्यानामभेदवाक्यात् प्राबल्यं व्युत्पादयितुम् । तथाऽप्युक्तयुक्तयोक्तार्थे तात्पर्यं
साधयितुं भेदाभेदोक्तयोः फलवत्त्वाफलवत्त्वोक्त्यैतदभिप्रेतमिति ज्ञायते इत्येवमुक्तमिति
बोध्यम् । तत्त्वप्रदीपे तु ‘अफलादपूर्वात्सुपूर्वेऽपि फलवति तात्पर्यं स्यात्
किमुताऽपूर्वं । यथा —

‘स्नेहपूर्वेण मनसा यन्नः स्मरसि केशव ।

अपत्यमिव कूर्माणां तेन जीवामहे वयम् ॥

इत्यादौ’ इत्युक्तम् । सम्मतमिति ॥ तृतीयस्य तृतीये पादे “असंयुक्तं
प्रकरणादिति कर्तव्यतार्थित्वात्” इति चतुर्थाधिकरणे समिदादिप्रयाजवाक्यदर्श-
पूर्णमासवाक्ययोः अपूर्वतायां सत्यामपि निष्फलस्य समिदादेः फलवद्

ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಂಗತ್ವಂ, ಸಮಿಧಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಯಾ प्रधानವಾಕ್ಯಾನುಸರಣಂ च वदतामित्यर्थः । सौर्यं चरुमिति ॥

ಅಯಮರ್ಥಃ - ವಿಧಿस्ताವದುತ್ಪತ್ತಿವಿನಿಯೋಗಾಧಿಕಾರಪ್ರಯೋಗಭೇದಾಚ್ಚತುರ್ವಿಧಃ । ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪಕ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿಧಿಃ । ಉತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಫಲಸಾಧನತ್ವಂ ಫಲವದುದುಪಕಾರಕತ್ವಂ ವಾ ಬೋಧಯನ್ವಿನಿಯೋಗವಿಧಿಃ । ಫಲಸಾಧನೇ ಕರ್ಮಣಿ ಪುಂಸಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಬೋಧಕೋಽಧಿಕಾರವಿಧಿಃ । ಅನುಷ್ಠಾಪಕಃ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿರिति । ತತ್ರ - “एकं द्वयं त्रयं चैव कचिच्चापि चतुष्टयम्” इत्युक्तरीत्या कचित्किञ्चिदुपेयते । “सौर्यं चरुं” इत्यादौ चतुष्टयम् । “ज्योतिष्टोमेन स्वर्गकामो यजेत” इत्यत्र त्रितयम्, उत्पत्तेः “सोमेन यजेत” इत्यनेनैव सिद्धेः । “समिधो यजति” इत्यादौ द्वयम्, प्रयोगाधिकारयोः प्रधानवाक्यसिद्धत्वात् । “अग्निहोत्रं जुहोति” इत्यत्र ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರಪರತ್ವಮ್, ಅನ್ಯೇಷಾಂ “अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामः” इति ವಾಕ್ಯಸಿಢ್ಢತ್ವಾತ್ । ಁವಂ ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ಸೌರ್ಯವಾಕ್ಯಸ್ಯೇವ “अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामः” इत्यस्यैवोत्पत्त्यादिचतुष्टयपरत्वसम्भवे सति, तस्य त्रितयपरत्वमुपेत्य “अग्निहोत्रं जुहोति” इति कामपदरहितस्य वाक्यस्य काम-पदोपेतवाक्यापेक्षितोत्पत्तिमात्रपरत्वं तत्प्रख्याधिकरणे आधाराधिकरणादौ च तत्र तत्र वदतामिति ।

ಗುರುರಾಜೀಯ - ಅಪೂರ್ವತಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಫಲಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮುಪಪಾದಯತಿ । ಁವಮಿತಿ ॥ ಅಪೂರ್ವತಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಫಲಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಾಚಾರ್ಯಾನುಕ್ತಂ ಕುತಃ ಸಮರ್ಥತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಆಹ - ಉಕ್ತಂ ಹೀತಿ ॥ ಁತತ್ಪರೇಷಾಮಪಿ ಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯಾಹ - ಸಮ್ಮತಮಿತಿ ॥ ನಿಷ್ಫಲಸ್ಯ ಪ್ರಯಾಜಾದಃ । ಸಫಲಾಂಗತ್ವಂ ಸಫಲದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಂಗತ್ವಮ್ । ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯಾನುಸರಣಮಿತಿ ॥ ಪ್ರಧಾನ-ವಾಕ್ಯವಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪೂರ್ವಮರ್ಥಯೋರಾಂಗಿಭಾವ ಉಕ್ತಃ ಇದಾನಿಂ ವಾಕ್ಯಯೋರಿತಿ ಭೇದಃ । ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಪರತ್ವಮಿತಿ । ಆದಿಪದೇನಾಧಿಕಾರನಿಯೋಗಫಲಾನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್ । ಅಧಿಕಾರವಾಕ್ಯೇತಿ ॥ ಅಧಿಕಾರವಾಕ್ಯೇನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾದಿತ್ಯನೇನ ವಾಹಿತಂ ಯತ್ಫಲಂ ತೇನ ಯುಕ್ತಂ ಯತ್ಕರ್ಮ ತದುತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರಪರತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಅಪೂರ್ವತೆಗಿಂತ ಫಲವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿರೆಯೆಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಫಲಸ್ಯೋದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್’ ‘ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಫಲವೇ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - 3

ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಫಲವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೇತು ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಫಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಫಲವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಸಕಲಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಮಹಾಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಆಗಿವೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ 'ಕಾಗೆಗೆ ಎಂಟು ದಂತಗಳು' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿದ್ದರೂ ನಿಷ್ಪಲವಾಗಿದ್ದರೆ ವಶ್ಯವಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನಾದ ಪುತ್ರನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಆನಂದಾತಿಶಯವೆಂಬ ಫಲವಿರುವುದರಿಂದ ವಶ್ಯವಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವೆಡೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿದ್ದರೂ ಫಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಫಲವಿರುವುದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಕಂಡಿದೆ. ಈ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಅಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಬಹುದು.

ಫಲವೇ ಪ್ರಬಲವೆನ್ನಲು ಉದಾಹರಣೆ -

ಅಸಂಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ (೨ - ೩ - ೯)

ಸತಃ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ. ಅಸಂಭವಸ್ತು = ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ = ಅಸತ್‌ನಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ.

ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಅಸಂಭವಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಗತ್‌ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಕೂಡ ಉತ್ಪತ್ತಾದಿ ದೋಷವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಉತ್ಪತ್ತಾದಿದೋಷಗಳಾದರೂ 'ಅಸದ್ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಃ :- ಅಸತ್‌ನಿಂದ ಸತ್ ಹುಟ್ಟುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಏತೇನ ಸರ್ವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಕಾರ 'ಅಸತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಸದ್ವಾಪ್ತ ಪಾಣಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ 'ಸತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಯುದೇವರು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಸದ್ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರ ಇದ್ದನೆಂದು ಅರ್ಥ. 'ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ 'ಅಸದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ 'ಅಸದ್ವಾ ಇದಮಗ್ರ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. 'ಶೂನ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಯಾವ ಫಲವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಿಂದ ವಾಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಪುರುಷಾರ್ಥಫಲವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತೆವಿದ್ದರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಫಲವತ್ತದ್ದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತೆಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಸತ್' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನಿದ್ದನೆಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನಾದಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನಾದಿತ್ವಗುಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಫಲಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದೆ. 'ಅಸದ್ವಾ ಇದಮಗ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲವೇದಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಗುಣಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ವೇದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಫಲಪ್ರತಿಪಾದಕರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ದೋಷಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ವೇದಕ್ಕೆ ಫಲಪ್ರತಿಪಾದಕರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಸುಧೆಯ ಸಮ್ಮತಿಯೂ ಇದೆ. -

ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಪರತ್ವಾಚ್ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನೈವ ದೋಷಣೀ ||

೧ (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ - ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣ)

ಭಗವತ್ ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ಹೊರಟ ಸಕಲವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ದೋಷಣಿ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ -

'ತೇಷಾಂ ದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯ ಶ್ರುತಿರೇವಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ'

'ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪಾದಸ್ವಾತ್ಮಂಸಾರಾತ್ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ'

ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಕೇವಲ ಭಗವತ್ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಷ್ಟೇ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದವು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀವರ ಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೋ ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಜೀವರನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ದೊಡ್ಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅವನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ದೋಷ ಬಗೆಯುವವನ ಮೇಲೆ ಯಾರೂ ಪ್ರೀತಿಸುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕವಾದ ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಭಗವಂತನ ದೋಷಾದರಲ್ಲಿ ಅಯುಕ್ತವಾದಲ್ಲಿ ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮುಂದಿನ ಮಾತು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

'ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮತ್ರ ಹಿ' 'ಸಕಲವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಿರುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷದ ಜ್ಞಾನವು ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷರೂಪಫಲವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿರ್ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಘಾತಯಂತಿ ಹಿ ರಾಜಾನೋ ರಾಜಾಽಹಮಿತಿ ವದಂತಮ್ |

ದದತಿ ಚ ಸರ್ವಮಭಿಪ್ರೇತಂ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಂ ವದತಃ ||

ರಾಜರುಗಳು ಯಾರಾದರೂ ಪ್ರಜೆಗಳು 'ನಾನೇ ರಾಜ'ನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಪಾಟಲೀಪುತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಭದ್ರಸೇನ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರುಗಳು 'ಪಾಟಲೀಪುತ್ರಕ್ಕೆ ನಾನೇ ಅಧಿಪತಿ' ಎನ್ನುವ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರೀತಿ ಇದೆಯೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅಭೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವದ್ವಿಧರೂ ಫಲವತ್ತವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿವರೀತಫಲವತ್ತವೇ ಇದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಂತಾಯಿತು. 'ದದತಿ ಚ ರಾಜಾನಃ' ಎಂಬ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಫಲವತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಆಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವದತಃ' ಎಂದು ಷಡ್ಯವಿಭಕ್ತಿ ಇದೆ. 'ವದತೇ' ಎಂದು ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಪ್ರದಾನವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಚತುರ್ಥಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಷಡ್ಯ ಶೇಷೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಷಡ್ಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ವಿವಕ್ಷಾತಃ ಕಾರಣಾ ಭವಂತಿ' ಎಂಬಂತೆ ಇರುವಂತಹ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೆ ಕೇವಲ ದಾತ್ವ ಪ್ರತಿಗೃಹಭಾವಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಬಂಧಾಮಾನ್ಯದ ವಿವಕ್ಷೆ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಷಡ್ಯ ಶೇಷೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಷಡ್ಯವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ 'ವದತಃ' ಎಂಬುದು ಷಡ್ಯವಿಭಕ್ತಿಯೇ ಅಲ್ಲ. ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯ ಬಹುವಚನದ ರೂಪ (ವದನ್, ವದಂತೌ, ವದಂತಃ, ವದಂತಂ ವದಂತೌ ವದತಃ) 'ಪ್ರತಿ' ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವಾಗ ಹೇಳುವವನನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜನು ಬಹುಮಾನ ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ವಿಷ್ಣುತತ್ವವಿರ್ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಭೇದ ಮತ್ತು ಅಭೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಶಂಕಿಸಿ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಭೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಕೇವಲ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಅರ್ಥತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕವಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಾದಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವದ್ವಿಧರ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. 'ಅತಃ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾದಿರುದ್ಧತ್ವಾನ್ಮಾಭೇದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೇಳಿದರೆ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಅಭೇದವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ವಿಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಭೇದವು ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ಅಭೇದದಲ್ಲಿ ವೇದಗಳಿಗೆ ವಿಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದೆಂದು ಆತಂಕ ಬಂದರೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ. - 'ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವೇ ವಿವಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸರ್ವಾಗಮಾನಾಮ್' 'ಸಕಲ ವೇದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರುತಿ, ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲವೇದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಿ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನವು ವಿಷ್ಣುಶ್ರೇಷ್ಠಿಯ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ವೇದಗಳ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತತ್ಪರ್ಣಿಯದ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ವಿಷ್ಣುತ್ವವಿರ್ಣಿಯದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಭೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಫಲವತ್ಪವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆ. ಅಭೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಫಲವತ್ಪವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನ ಸಫಲವೆಂದರೆ ಭೇದಜ್ಞಾನ ಸಫಲವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಜ್ಞಾನವಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅಭೇದಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲೇ ಸಕಲ ಆಗಮಗಳ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಭೇದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಫಲವೆಂದು ಅಭೇದವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಫಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಅಫಲಾದಪೂರ್ವಾತ್ ಸುಪೂರ್ವೇಽಫಲವತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಮುತಾಪೂರ್ವೇ' ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಫಲವೇನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ (ಸುಪೂರ್ವೇಽಫಲವತಿ = ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ) ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೂ ಅಂತಹ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಫಲ ಬರುವುದಾದರೆ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಅಪೂರ್ವತ್ವವೂ ಫಲವತ್ವವೂ ಇರುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೇನು?

ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿದಾಗ ಮತ್ತೂ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು 'ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರದ ಐಕರೂಪ್ಯ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಫಲವು ಅಪೂರ್ವದಿಂದ ಸಹಿತವಾದಾಗ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲೇ ನೀಡಿದ ಉದಾಹರಣೆ ಹೀಗಿದೆ -

"ಸ್ನೇಹಪೂರ್ವೇಣ ಮನಸಾ ಯನ್ನ ಸ್ಮರಸಿ ಕೇಶವ |

ಅಪತ್ಯಮಿವ ಕೂರ್ಮಾಣಾಂ ತೇನ ಜಾನೀಮಹೇ ವಯಮ್ ||"

"ತಾಯಿಯಾದ ಆಮೆಯು ಆಹಾರವನ್ನು ತಿಂದು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು. ಮರಿ ಆಮೆಗಳಿಗೆ ಆಹಾರ ತಿಂದ ಆನಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಂತೆ ಎಲೈ ಕೇಶವನೇ ! ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿ. ಆದರಿಂದ ನಾನು ಬದುಕಿದ್ದೇನೆ."

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ' ಎಂಬಂಶದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವವಿದೆ. 'ಆದರಿಂದ ನಾನು ಬದುಕಿದ್ದೇನೆ' ಎಂಬಂಶದಲ್ಲಿ ಫಲವತ್ವವಿದೆ. ಅಥವಾ 'ದೇವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ನಾವು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದೇವೆ' ಎಂಬುದು ದೇವರ ದೊಡ್ಡ ಮಹಿಮೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಾದಿಮಹಾಫಲ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಹಾಗೂ ಫಲವತ್ವ ಎರಡೂ ಇರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠವೆನಿಸಿದೆ.

ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಜೊತೆ. ಫಲವತ್ವ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ.

ಅಸಂಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಕರಣಾದಿತಿರ್ತತ್ಯತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ (೩-೩-೪)

'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಘ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬುದು ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯ. 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' 'ಇಡೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಐದುವಾಕ್ಯಗಳು ಅಂಗವಾಕ್ಯಗಳು. ಈ ಸಮಿಧಾದಿಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾದರೂ ಕೂಡ ಫಲವುಳ್ಳ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಯಾಗಕ್ಕೇ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಪಂಚಪ್ರಯಾಜಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಘ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆ ಏಕವಾಕ್ಯತಾವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಏಕವಾಕ್ಯತಾ ಎಂಬುದು ೧) ಪದ್ಯಕವಾಕ್ಯತಾ ೨) ವಾಕ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾ ಎಂದು ಎರಡುವಿಧ. 'ಆಲಭೇತ' ಎಂಬ ಪದದ ಜೊತೆ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ 'ವಾಯುರ್ವೈ ಕ್ಷೇಷಿಷ್ಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಪದ್ಯಕವಾಕ್ಯತಾ. ಪ್ರಕೃತ 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಘ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆ 'ಸಮಿಧೋ ಯಜೇತ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಇದು ವಾಕ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾ.

ಇಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪುತಿಳಿಯಬೇಕು - 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಎಂಬ ಅಂಗವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಘ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಮಿಧಾದಿಯಾಗಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂಗಗಳೆನಿಸಿವೆ. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗವು ಸಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವೆನಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಿಧಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಸಾರಿ ಎನಿಸಿವೆ. 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಘ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಸರ್ತವ್ಯ ಎನಿಸಿವೆ. ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂಗವೆಂದು ಸಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವೆಂದು, ಮತ್ತು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಿಷ್ಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಸಾರಿಯೆಂದು ಸಫಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಸರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವತೆಗಿಂತ ಸಫಲತೆವು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ -

ವಿಧಿಯು ನಾಲ್ಕುವಿಧ - ೧) ಉತ್ತಿವಿಧಿ ೨) ವಿನಿಯೋಗವಿಧಿ ೩) ಅಧಿಕಾರವಿಧಿ ೪) ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿ ಎಂದು. ೧) ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪಕಃ ಉತ್ತಿವಿಧಿಃ - ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದರೆ ಉತ್ತಿವಿಧಿ. ೨) ಉತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಫಲಸಾಧನತ್ವಂ, ಫಲವದುಪಕಾರಕತ್ವಂ ವಾ ಬೋಧಯನ್ ವಿನಿಯೋಗವಿಧಿಃ - ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದರೆ ವಿನಿಯೋಗವಿಧಿ. ಅಥವಾ 'ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದಧಿರೂಪದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾಗದ ಅಂಗವೆಂಬ ಫಲವದುಪಕಾರಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದರೆ ವಿನಿಯೋಗವಿಧಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

೩) ಫಲಸಾಧನೇ ಕರ್ಮಣಿ ಪುಂಸಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಭೋಧಕಃ ಅಧಿಕಾರವಿಧಿಃ - ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಕರ್ಮದ ಫಲ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಇಂತಹ ಪುರುಷನೇ ಫಲಸಾಧನವಾದ ಈ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿ (ಸ್ವಾಮಿ) ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ವಿಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು ಅಧಿಕಾರವಿಧಿಯು

೪) ಅನುಷ್ಠಾಪಕಃ - ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿಃ - ಯಾವ ವಾಕ್ಯವು ಪುರುಷವಿಶೇಷನಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೋ ಆ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿ. 'ವಿಕಂ ದ್ವಯಂ ತ್ರಯಂ ಚೈವ ಕೃಚಿಚ್ಛಾಚಿ ಚತುಷ್ಪಯಮ್' ಎಂಬಂತೆ ಕೆಲವೆಡೆ ನಾಲ್ಕೂ ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳು ಕೆಲವೆಡೆ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಕೇವಲ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಪದಾಹರಣೆಗಳು ಹೀಗಿವೆ.

'ಸೌರ್ಯಂ ಚರುಂ ನಿರ್ವಪೇತ್ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಕಾಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳಿವೆ. ಹೊಸದಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪಕತ್ವವೆಂಬ ಉತ್ತಿವಿಧಿತ್ವವು ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಇನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಈ ವಾಕ್ಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸವೆಂಬ ಫಲಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಫಲಸಾಧನತ್ವವೆಂಬ ವಿನಿಯೋಗವಿಧಿತ್ವವೂ ಇದೆ. ಅದರಂತೆ 'ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಕಾಮಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನೇ ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಫಲಸಾಧನೇ ಕರ್ಮಣಿ ಪುಂಸಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಭೋಧಕತ್ವವೆಂಬ ಅಧಿಕಾರವಿಧಿತ್ವವೂ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯಾವ ಪುರುಷನು ಕೇಳುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾಪಕತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿತ್ವವೂ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗೆ 'ಸೌರ್ಯಂ ಚರುಂ' ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ವಿಧಿಗಳೂ ಇವೆ.

'ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳಿವೆ. ಇವೆ. ಎರಡನೆಯ ಉತ್ತಿವಿಧಿತ್ವವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸೋಮೇನ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮಯಾಗವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ಸೋಮ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪಕತ್ವವೆಂಬ

ಉತ್ತತ್ತಿವಿಧಿತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉಳಿದ ಮೂರು ಬರುತ್ತವೆ. ಪೂರ್ವಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವಿನಿಯೋಗವಿಧಿತ್ವ ಇದೆ. ಫಲಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಶೇಷವನ್ನು 'ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬ ಪದ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿವಿಧಿತ್ವವೂ ಇದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿತ್ವವೂ ಇದೆ.

'ಸಮಿಧೋ ಯಜತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳಿವೆ. ಸಮಿಧಾದಿಯಾಗಗಳು ಬೇರೆ ಯಾವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ಕಾರಣ ಆಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪಕತ್ವವೆಂಬ ಉತ್ತತ್ತಿ ವಿಧಿತ್ವ ಇದೆ. ಇದೇ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಸಮಿಧಾದಿ ಯಾಗಕ್ಕೆ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗದ ಅಂಗತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಫಲವದುಪಕಾರಕತ್ವವೆಂಬ ವಿನಿಯೋಗವಿಧಿತ್ವವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅಧಿಕಾರವಿಧಿತ್ವ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿತ್ವಗಳು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಘ್ನಾಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಪದವು ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರವು ತಿಳಿದಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಗ ತಿಳಿದಿದೆ.

ಇನ್ನು 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತತ್ತಿವಿಧಿತ್ವಮಾತ್ರವಿದೆ ಇತರ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ತತ್ತಿವಿಧಿತ್ವವಿದೆ. ಉಳಿದ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳು 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.

'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಯಿದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಿಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬಂತವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ವಸ್ತುತಃ 'ಸೌರ್ಯಂ ಚರಂ ನಿರ್ವಪೇತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುವಿಧದ ವಿಧಿಗಳು ಹೇಗೆ ಇವೆಯೋ ಅದರಂತೆ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕುವಿಧದ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಉತ್ತತ್ತಿವಿಧಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಉತ್ತತ್ತಿವಿಧಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಬಿಟ್ಟರೆ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವೈರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ವೈರ್ಥವಾಗಬಾರದೆಂದು ಕಾಮಪದವಿಲ್ಲದೆ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತತ್ತಿವಿಧಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಮಪದವಿರುವ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಉತ್ತತ್ತಿವಿಧಿತ್ವದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು 'ತತ್ಪ್ರಖ್ಯಾಧಿಕರಣ ಆಧಾರಾಧಿಕರಣ ಮೊದಲಾದೆಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಪೂರ್ವವಿದ್ದರೂ ಫಲಾಘಾತದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಉತ್ತತ್ತಿವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವೈದಿಕಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯಗಳು ಹೊಸವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆಗಳು - ೧) 'ಶಾಗೆಗೆ ಎಂಟು ಹಲ್ಲುಗಳು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊಸವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣದಿಂದ ಯಾವ ಲಾಭವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ನಿಮ್ಮ ಮಗನು ಅತ್ಯಂತ ಮೇಧಾವೀ, ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠ, ಪದೋಪಶಾಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಒಹಳ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಕೇಳಿದರೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕೇಳಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ.

೨) 'ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕೂಡದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹುಟ್ಟದನೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯೇದಮಗ್ರೇ ಆಸೀತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಮಹಾಫಲವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

೩) ಅಂಗವಾದ ಸಮಿಧಾದಿಯಾಗಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಧ್ಯಾಗಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಸಮಿಧಾದಿಯಾಗಗಳು ಫಲಪುಳ್ಳ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ.

೪) 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಧ್ಯಾಂ ಸ್ವರ್ಗಶಾಖೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಸಮಿಧೋ ಯಜತ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಧ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ.

೫) 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊಸಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದಾದರೂ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹುಯಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಶಾಖಮಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಜೊತೆ ಸೇರಿದಾಗ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಇದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ. ಫಲಕ್ಕೆಷ್ಟೇ ಬೆಲೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಪೂರ್ವತ್ವ ಇರಲಿ ಬಿಡಲಿ ಫಲವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಆ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪೂರ್ವತ್ವದ ಜೊತೆಗೆ ಫಲವಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

● ● ● ● ●

ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एवं फलमात्रात्करणाकरणयोरिष्टानिष्टकथनादिरूपार्थवादस्य प्राबल्यम् । यथा
- "उत्क्रमिष्यत एवंभावादित्यौडुलोमिः" इत्यत्र काम्यकर्मसु श्रुतात् पश्चादिकलात्,

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

“ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ ಜ್ಞಾನೇನಾಮೃತೀಭವತಿ” “ಅಥಾಮೃತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ” “ಪ್ಲವಾ ಹ್ಯೇತೇ ಅದೃಢಾ ಯಜ್ಞರೂಪಾಃ” ಇತ್ಯಾಥರ್ಯವಾದಸ್ಯ । ನ ಹಿ ಕರ್ಮಣಾಂ “ಪ್ಲವಾಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿಂದಿತಕಾಮ್ಯರೂಪೇಣ ಕರ್ತವ್ಯತಾ, ಕಿಂತು “ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರಸ್ತೇ ಮಾ ಫಲೇಷು ಕದಾಚನ ।” ಇತ್ಯಾಏನುಸಾರೇಣ “ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ ಚ ಯಜ್ಞಾದಿಶ್ರುತೇಃ” ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ “ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಶ್ರುತಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪೇಣೈವ ।

ಸಮ್ಮತಂ ಚೈತನ್ಮಿಮಾಂಸಕಾನಾಮಪಿ, ನಿವಿತಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅನುಷ್ಠಾನಸೌಕರ್ಯವತ್ತ್ವೇನ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವೇಽಪಿ “ದೇವಲಕ್ಷ್ಯಮೇವ ತತ್ಕುರುತೇ” ಇತಿ ಸಾರ್ಥವಾದಕೋಪವಿತಿವಾಕ್ಯಾನುಸಾರಂ ವದತಾಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ಇದರಂತೆ ಕೇವಲ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ‘ಇಂತಹ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ’ಯೆಂಬ ಸ್ತುತಿನಿಂದಾದಿ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವು ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಇದನ್ನು ಸಮ್ಮತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಉತ್ಕೃಷ್ಟತ ವಪಂಭಾವಾದಿತ್ಯೈದುಲೋಮಿಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಶುಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿದ್ದರೂ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಆದರಿಸಿಲ್ಲ.

‘ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ ಜ್ಞಾನೇನಾಮೃತೀಭವತಿ’ ಕರ್ಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ’

‘ಅಥಾಮೃತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ’ ‘ಜ್ಞಾನಾದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಫಲಕವಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳು ಅಮೃತಗಳಾಗಿವೆ’

‘ಪ್ಲವಾ ಹ್ಯೇತೇ ಅದೃಢಾದ್ಯಜ್ಞರೂಪಾಃ’ ‘ಯಜ್ಞರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ತಿಥಿಲವಾದ ನೌಕೆಯಂತೆ’

ಈ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸ್ತುತಿನಿಂದಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಕಾಮ್ಯಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದೆ ಈ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥವಾದವು ಫಲವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವ ಕ್ರಮ ಹೀಗಿದೆ - ಕರ್ಮಗಳು ಕಾಮ್ಯರೂಪ ಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪವೆಂದು ಎರಡುವಿಧ. ಕಾಮ್ಯರೂಪದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳು ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ

'ಷ್ವವಾ ಹೈತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿರುವುದರಿಂದ. ಹೊರತಾಗಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಕರ್ಮವು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರಸ್ತೇ ಮಾ ಫಲೇಷು ಕದಾಚನ' 'ಕರ್ಮದಲ್ಲಷ್ಟೇ ನಿನಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಹೊರತು ಕರ್ಮದ ಫಲದಲ್ಲಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕರ್ಮವು ಕಾಮ್ಯಫಲಜನಕವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದೆ 'ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ ಚ ಯಜ್ಞಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ 'ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಿದಂತೆ ಕರ್ಮವು ಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಫಲಕ್ಕಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಚೀನಾನೀತಂ ಪಿತ್ತೃಣಾಂ ಉಪವೀತಂ ದೇವನಾಮುಪವ್ಯಯತೇ ದೇವಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಮೇವ ತತ್ ಕುರುತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅನುಷ್ಠಾನಸೌಕರ್ಯವೆಂಬ ಫಲವಿದೆ. (ಫಲವಾಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.) ಆದರೆ 'ದೇವಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಮೇವ ತತ್ಕುರುತೇ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಕೂಡಬೇಕೆಂದರೆ 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಧಿಯೆನ್ನಬಾರದು. ಉಪವೀತವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಪರವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆವಾಗ 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಎಂಬುದೇ ಅರ್ಥವಾದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವೈಯುರ್ಥ್ಯ ಬರಬಾರದೆಂದು 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಫಲವಾಕ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಫಲವನ್ನು ಉದಾಸೀನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಫಲಕ್ಕಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಏವಂ = ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಂತ ಫಲಶ್ರೇಷ್ಠವಾದಂತೆ, ಅಥ = ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಫಲವಿರುವುದರಿಂದ, ಷ್ವವಾಃ = ನೌಕಗಳು, ನ ಹ = ಅರ್ಥವಾದವು ಫಲದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಲ್ಲ, ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಸಾರೇಣ = ಹೀಗೆ ಗೀತೆಯ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ = ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರದಿಂದ, ಏತತ್ = ಫಲಕ್ಕಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಕರಣಾಕರಣಯೋರಿಹಾನಿಷ್ಠಕಥನಾದಿರೂಪ" ಇತ್ಯಾದಿटीಕಾं विवृण्वानः, हेतुदाहरणोक्त्या फलादर्थवादस्य प्राबल्यं व्यनक्ति - एवं फलेति ॥ आदिपदेन पूर्वैरिदमनुष्ठितमित्याचारकथनं गृह्यते । इत्यत्रेति ॥ 'पश्चादिकलात् इत्याद्यर्थवादस्य प्राबल्यम्' इत्यन्वयः । आद्ये चतुर्थपादे "समाकर्षात्" इति नये पूर्वमुक्तन्यायैः सर्वशब्दानां ब्रह्मणि, "कल्पनोपदेशात्" इत्युक्तदिशाऽन्यत्र च मुख्यत्वे सिद्धे,

ತತ್ಕಿಮುಖ್ಯತ್ರ ತುಲ್ಯಮುತಾನ್ಯತ್ರ ಹೀನಮಿತಿ ವಿಶಯೇಽನ್ಯತ್ರ ಹೀನತ್ವೇ ಮುಖ್ಯತ್ವಾಪೋಗನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಚಮಾಪಾತಾತ್ ತುಲ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ರೂಢಿಯೋಗಯೋಗೈಣಲಕ್ಷಣಯೋಃ ತಾರತಮ್ಯಸ್ಯೇವ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾವಪಿ ತಸ್ಯ ಸಮ್ಮಭೇನ, ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವದೇಕವಾಚಿನಾಮನ್ಯತ್ರ ಸಮಾಕೃಷ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಾಯ ಸಂಕೇತಿಸತ್ತ್ವೇನ, ಹೀನತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಶ್ವಾಜ್ಞಾನಮೂಲ್ಯತ್ವಾನ್ ತುಲ್ಯಂ ಮುಖ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ ।

ತತ್ರಾನ್ಯತ್ರ ಕರ್ಮದೇವತಾದೌ ಸಮಾಕೃಷ್ಯ ವ್ಯವಹಾರೋ ವ್ಯರ್ಥಃ, ತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮುಮುಕ್ಷೋರ್ನುಪಯೋಗಾದಿತಿ ಶಕ್ತವ್ಯಾಂ, “ಉಕ್ರಮಿಷ್ಯತಃ” ಇತಿ ಗುಣಸೂತ್ರೇಣೋಕ್ರಮಿಷ್ಯತೋ ಮುಮುಕ್ಷೋಃ ಉಂ ಜ್ಞಾನಹೇತುತಯಾ ಕರ್ಮಣೋಽವಶ್ಯಮಭಾವಾದಿತ್ಯಂತಃಕರಣಶುಚ್ಛಿದ್ಧಿದ್ವಾರಾ ಕರ್ಮದೀರಿಪಿ ಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ಸಮಾಕೃಷ್ಯ ವ್ಯವಹಾರೋ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ತ್ವ ಪಶುಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲವತ್ತ್ವೇನ ಕರ್ಮಣಾಂ ಶ್ರವಣೇಽಪಿ “ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತುತಿನಿಂದಾರೂಪಾರ್ಥವಾದಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ಮುಕ್ತಿಹೇತುಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾವಗಮಾತ್ ಫಲಾದಪ್ಯರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕರ್ಮಣೇತಿ ॥ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮುಕ್ತಿಹೇತುತ್ವೇ ಇದಂ ವಾಕ್ಯಮ್ ।

ಅಥೇತಿ ॥ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾಽಮೃತಫಲಕತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಇಯಂ ಚ ತೃತೀಯೇ “ಭಾಕ್ತಂ ವಾಽನಾತ್ಮವಿತ್ತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ ಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತ ಶ್ರುತಿಃ । ಪ್ಲವಾ ಇತಿ ॥ ಆಥರ್ವಣೇ “ತಾನ್ಯಾಚರಥ ನಿಯತಂ ಸತ್ಯಕಾಮಾಃ” ಇತಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಸತ್ಯನಾಮಕಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕಾಮಾಃ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಾಚರಥೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಅನ್ಯಥಾಚರಣೇ ನಿಂದೋಚ್ಯತೇ - ಪ್ಲವಾ ಹ್ಯೇತ ಇತಿ ॥ ‘ಏತೇ’ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರೀತ್ಯನುದೇಶೋನಾನ್ಯೋದೇಶೋನಾ-ನುಷ್ಠಿತಾಃ ಯಜ್ಞಾಃ ಅದೃಢಪ್ಲವಾ ಇತಿ । “ಸೋಽಕಾಮಯತ ಭೂಯಸಾ ಯಜ್ಞೇನ ಭೂಯೋ ಯಜೇಯ ಇತಿ ಯಜ್ಞೇನ ಯಜ್ಞಮಯಜಂತ” ಇತ್ಯಾದಿಪರಕೃತಿಪುರಾಕಲ್ಪರೂಪೋಽಪ್ಯುದಾಹಾರ್ಯಃ । ‘ಭೂಯಃ’ ವಿಷ್ಣುಂ ‘ನಾಕಂ’ ಮೋಕ್ಷಂ ‘ಯಜ್ಞಂ’ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಅರ್ಥವಾದೇನ ಫಲವಾಧಪ್ರಕಾರಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ನ ಹೀತಿ ॥ ಇತ್ಯಾದಿಗೀತಾನುಸಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷೇತಿ ॥ ತೃತೀಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥೇ ಪಾದೇ “ಸ್ತುತಯೇಽನುಮತಿರ್ವಾ” ಇತಿ ಚತುರ್ಥೇಽಧಿಕರಣೇ ಜ್ಞಾನಿನಃ ಸದಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತೌ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ ನ ವೇತಿ ಸಂಶಯೇ, “ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕೇನ ಸ್ಯಾಧೇನ ಸ್ಯಾತ್ತೇನೇದೃಶ ಏವ ಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಿನಃ ಸದಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಾವಿಶೇಷೋಕ್ತೇಃ ನ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪೀತರವದ್ವಿಶೇಷೋಸ್ತೇವ, ಶ್ರುತಿಸ್ತು ಜ್ಞಾನಿನಸ್ತುತ್ಯರ್ಥೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ ।

ತತ್ರಾಸ್ತು ಜ್ಞಾನಿನಃ ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಾ ವಿಶೇಷೋ ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯ ಏವ, ನ ತು ತತ್ರಾಧಿಕ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಾಙ್ಕಯಾಂ, ಸರ್ವಧರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಾಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಾವೇವ, “ತಮೇತಂ ವಿವಿಧಿಷಂತಿ ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಃ । ನಿಷ್ಪಜ್ಞೇ ಚ ಜ್ಞಾನೇ ಜ್ಞಾನಿಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪ ಏವ ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತಿ “ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ” ಇತಿ ಗುಣಸೂತ್ರೇಣ ಕರ್ಮಣಾಂ ಚ ಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವೋಕ್ತವಾ ತನ್ಮಾಪೇನ ಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪೇಣೈವ ಕರ್ತವ್ಯತೇತೀರ್ಯಃ । ಪಶ್ಚಾದಿಫಲಶ್ರುತಿस्तು ರೋಚನಾರ್ಥತಯಾ ನೇತವ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ । ತತ್ಪ್ರದೀಪೇ ತು - ‘ಅರ್ಥವಾದವತ್ಯಶ್ರುತಫಲೇ ಶ್ರುತಫಲಾದಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ । ಯಥಾ “ಶ್ರಯಂತೇಽಸ್ಮಿಂಚ್ಚಿಹ್ನಯೋ ಯ ಏವಮೇತಚ್ಚಿರಸಃ ಶಿರಸ್ತ್ವಂ ವೇದ” ಇತ್ಯಾದೀ ಶ್ರುತಫಲಾದಪಿ ಶಿರಸ್ತ್ವವೇದನಾದಶ್ರುತಫಲೇ ಪ್ರಾಣಸಂವಾದಾದರ್ಥವಾದವತಿ ಪ್ರಾಣೋತ್ಕರ್ಷವೇದೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯಮವಸೀಯತೇ’ ಇತಿ ।

ಸಮ್ಮತಂ ಚೇತಿ ॥ ತೃತೀಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥೇ ಪಾದೇ “ವಿಧಿರ್ವಾ ಸ್ಯಾದಪೂರ್ವತ್ವಾತ್” ಇತಿ ತೃತೀಯೇಽಧಿಕರಣೇ “ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಂ ಪಿತೃಣಾಂ ಉಪವೀತಂ ದೇವಾನಾಂ ಉಪವ್ಯಯತೇ ದೇವಲಕ್ಷ್ಯಮೇವ ತತ್ ಕುರುತೇ” ಇತಿ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ ಶ್ರುತಂ ವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತ್ಯ “ಉಪವ್ಯಯತೇ” ಇತಿ ಕಿಂ ವಿಧಿರುತ್ತಾನುವಾದ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ, “ನಿತ್ಯೋದಕೀ ನಿತ್ಯಯಜ್ಞೋಪವೀತೀ” ಇತಿ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಪ್ತವಾದನುವಾದ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಸ್ಮೃತಿತಃ ಪುರುಷಾರ್ಥತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾವಪಿ ಕ್ಲೃತವ್ಯತ್ವೇನ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾತ್ತಾದಾರ್ಥ್ಯೇನಾಯಂ ವಿಧಿರिति ಸಿದ್ಧಾಂತಿತಮ್ ।

ತತ್ರ ಯದಪಿ “ಅಜಿನಂ ವಾಸೋ ವಾ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಉಪವೀಯ ದಕ್ಷಿಣಂ ಬಾಹುಮುಢ್ಢರತೇಽವಧತ್ತೇ ಸವ್ಯಮिति ಯಜ್ಞೋಪವೀತಮ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣಯಜ್ಞೋಪವೀತಾನುಷ್ಠಾನಾದಪಿ ಹಾರವದುರೋಲಂಬನ-ರೂಪನಿವೀತಾನುಷ್ಠಾನೇ ಸೌಕರ್ಯಲಾಭಾನಿತ್ಯಪ್ರಯೋಜನತ್ವೇನ ನಿವೀತವಾಕ್ಯಂ ವಿಧಿಃ, ಉಪವೀತವಾಕ್ಯಂ ತತ್ರಾರ್ಥವಾದ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾಽಪ್ಯುಪವೀತವಾಕ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥವಾದತ್ವೇ ತತ್ರ “ದೇವಲಕ್ಷ್ಯಮೇವ ತತ್ಕುರುತೇ” ಇತ್ಯರ್ಥವಾದಾನನ್ವಯಾಪತ್ಯಾ ತದನ್ವಯಾಯ ತತ್ರೈವ ವಿಧಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ನಿವೀತವಾಕ್ಯಸ್ಯೈವ ತದರ್ಥವಾದತ್ವಂ ವದಂತೀತಿ ತेषಾಂ ಫಲಾದಪ್ಯರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಗುರೂಜೀಯ - ಫಲಾಪೇಕ್ಷಾರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಾಹ - ಏವಮिति ॥ ಕರಣಾಕರಣಯोरिति ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣಮ್ । ಅತ್ರೋದಾಹರಣಮಾಹ - ಯಥೇತಿ ॥ ಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನ ಫಲತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಾರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯೇನ ಪಶ್ಚಾದಿಫಲಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಬಾಧಕಾತ್ಕಥಂ ಸಾರ್ಥವಾದ-ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತ್ಯತಃ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಕರ್ತವ್ಯತಾ । ತರ್ಹಿ ಕಿಮಕರ್ತವ್ಯತ್ವಮೇವ ಕರ್ಮಣಾಮिति ಶಾಕ್ತೋ । ಕಿಂತಿವತಿ ॥ ಉತ್ತರಮಾಹ -

ಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪೇಣೇತಿ || ಕರ್ತವ್ಯತೇತಿ ಪೂರ್ವಗಾನ್ವಯಃ | ನನ್ವೇವಂ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತೇತಿ
 ಫಲಕಾಮನಾವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಣ ಏವ ವಿಧಿವಿಹಿತತ್ವಾತ್ತದ್ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ
 ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ | ತಥಾ ಚ ನ ಫಲಕಾಮನಾವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಣಿ ವಿಧಿಃ | ಕಿಂತು
 ಕರ್ಮಮಾತ್ರವಿಧಿರिति ಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವೇನ ಕರ್ತವ್ಯತಾಸಿದ್ಧಿರिति ಭಾವಃ | ಏತದಪಿ
 ಮೀಮಾंसಕಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯಾಹ - ಸಮ್ಮತಂ ಚೈತದिति || ಅರ್ಥವಾದಸ್ಯ ಫಲಮಾತ್ರಾಪ್ರಾಬಲ್ಯ-
 ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ವಿವರಣೆ - ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವು ಹೇಗೆ ಬಲಿಷ್ಠವೋ ಅದರಂತೆ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಇನ್ನೂ
 ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಕರಣಾಕರಣಯೋರಿಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಕಥನಾದಿರೂಪ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ವಿವರಿಸುವ
 ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ವಿವಂ ಫಲಮಾತ್ರಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥವು ಹೊರಟಿದೆ. ಹೇತು ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ
 ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥವಾದವು ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕುವಿಧ - ೧) ಸ್ತುತಿ ೨) ನಿಂದೆ ೩) ಪರಕೃತಿ ೪) ಪುರಾಕಲ್ಪ ಎಂದು.
 ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ -

೧) ಸ್ತುತಿಃ - 'ಗುಣಾಭಿಧಾನಂ ಸ್ತುತಿಃ' ಹೊಗಳುವುದು, ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ತುತಿಯೊಪವಾದ
 ಅರ್ಥವಾದವು ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದಾಗ ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ
 ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

೨) ನಿಂದಾ - 'ದೋಷೋಕ್ತಿಃ ನಿಂದಾ' 'ನಿಂದಿಸುವುದು' ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯಗಳ ಜೊತೆಗೆ ನಿಂದಾರೂಪವಾದ
 ಅರ್ಥವಾದವು ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ
 ನಿಷಿದ್ಧಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕ್ಷಿಪ್ರನಿವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

೩) ಪರಕೃತಿಃ - 'ವಿಕೃತತ್ಯಕೋಪಾಖ್ಯಾನಂ ಪರಕೃತಿಃ' ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬರು ಇಂತಹ ಕೆಲಸವನ್ನು
 ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಪರಕೃತಿ

೪) ಪುರಾಕಲ್ಪಃ - 'ಬಹುಕೃತತ್ಯಕೋಪಾಖ್ಯಾನಂ ಪುರಾಕಲ್ಪಃ' ಹಿಂದೆ ಬಹಳ ಮಂದಿ ಇಂತಹ ಕೆಲಸವನ್ನು
 ಮಾಡಿದ್ದಾರೆನ್ನುವುದು ಪುರಾಕಲ್ಪ. ಈ ಪರಕೃತಿ ಪುರಾಕಲ್ಪವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿ
 ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಸ್ತುತಿನಿಂದೆಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ ಆದಿಪದದಿಂದ ಪರಕೃತಿ ಪುರಾಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನಲು ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೀಗಿದೆ -

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಚತುರ್ಥಪಾದದ ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ೞ ಸಮಾಕರ್ಷಾತ್ ೞ

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕಲ್ಪನೋಪದೇಶಾಚ್ಛ ಮಧ್ವಾದಿಪದವಿರೋಧಃ (೧-೪-೧೧) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದಗಳು ಎರಡೂ ಕಡೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮಾನವಾಗಿ ಇವೆಯೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವೆಯೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳು ಇರುವುದಾದರೆ 'ಕಲ್ಪನೋಪದೇಶಾಚ್ಛ' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಶಬ್ದಗಳು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇವೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿ ಈಗ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯಾಹತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಘಟಾದಿಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹಾಗು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ರೂಢಿ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಗೌಣ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗಳು ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಇವೆರಡರಲ್ಲೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ. ಸಕಲಶಬ್ದಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಹೇಳುವ ಆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಎಳೆದು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಘಟಪಟಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಹೀನವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮುಖ್ಯವೋ ಅದರಂತೆ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆಯೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇದರ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ 'ಉತ್ಕಮಿಷ್ಠತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ.

ೞ ಉತ್ಕಮಿಷ್ಠತ ವಿವಂಭಾವಾದಿತ್ಯೈದುಲೋಮಿಃ ೞ

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಉತ್ಕಮಿಷ್ಠತಃ = ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಿ ವಿವಂ = ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಭಾವಾತ್ = ಕರ್ಮವು ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅನುಷ್ಠಾನವು ಅವಶ್ಯಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಾದಿಪ್ರತಿಪಾದನೆಯು ಯುಕ್ತವೆಂದು ಔದುಲೋಮಿ ಅರ್ಥಾಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ವೈದಿಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಳೆದು ಅರ್ಥೈಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಲೀ ದೇವತೆಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಲೀ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಕರ್ಷ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಸಮಾಧಾನ :- ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಬಯಸಿದ ಮುಮುಕ್ಷುವು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣವು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಃಕರಣದ ಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ್ದರಿಂದ ವೇದಗಳು ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತವೆಯೆಂದು ಔಡುಲೋಮಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಮಾಕರ್ಷವು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಅದು ಹೀಗೆ - ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಪಶುಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳ ಫಲವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯಗಳು ಫಲಬೋಧಕಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಕರ್ಮವನ್ನು 'ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ' 'ಕರ್ಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಪ್ಲವಾಹ್ಯೇತೇ ಅದೃಢಾಯಜ್ಞರೂಪಾಃ' 'ಯಜ್ಞರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ತೂತಾದ ನೌಕೆಯಂತೆ' ಎಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಂದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ತುತಿನಿಂದಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿದಾಗ ಮೋಕ್ಷಹೇತುವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವು ಸಹಕಾರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಇದನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ 'ಉತ್ಪಮಿಷ್ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಶುಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. 'ಪ್ಲವಾ ಹ್ಯೇತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು 'ಅರ್ಥವರ್ಣೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥವರ್ಣೋಪನಿಷತ್ತಿನ ದ್ವಿತೀಯಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ -

ಮಂತ್ರೇಷು ಕರ್ಮಾಣಿ ಕವಯೋ ಯಾನ್ಯಪಶ್ಯನ್ |

ತಾನಿ ತ್ರೇತಾಯಾಂ ಬಹಧಾ ಸಂತತಾನಿ |

ತಾನ್ಯಾಚರಥ ನಿಯತಂ ಸತ್ಯಕಾಮಾ |

ವಿಷ ವಃ ಪಂಥಾಃ ಸುಕೃತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ||

ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಋಗಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸತ್ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದರೂ, ಆ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳು ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ನಾನಾರೀತಿಯಾಗಿ ಆಚರಣೆ ಬಂದರೂ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇತ್ತು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧಕರೇ ! ನೀವು ಮಾತ್ರ ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ - ಪ್ರೀತಿಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಸತ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿರಿ. ಇದು ನಿಮಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆಗೆ ಅದರ ಮೂಲಕ ಅವನ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೂ ದಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಮುಂದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ನಿಂದನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಪ್ಲವಾ ಹ್ಯೇತೇ ಅದೃಢಾ ಯಜ್ಞರೂಪಾ |

ಅಪ್ಪಾದಶೋಕ್ತಮವರಂ ಯೇಷು ಕರ್ಮ |

ವಿತಚ್ಛ್ರೇಯೋ ಯೇಽಭಿನಂದಂತಿ ಮೂಢಾಃ |

ಒರಾಮೃತ್ಯಂ ತೇ ಪುನರೇವಾಪಿಯಂತಿ ||

ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿ ಕಾಮನಗೋಸ್ಕರ ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವು ವಿಧ್ವಕ್ತಯಜ್ಞಗಳಂತೆಯೇ ಕಾಣಿಸುವ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯಜ್ಞಾಭಾಸಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಶಿಥಿಲವಾದ ನೌಕೆಗಳು. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಯುಕ್ತಜರಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರಮಾತ್ಮವಿಷಯಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದ ನಿತ್ಯಜ್ಞವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರೇಯಃ ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿದು ಯಾವ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅಥವಾ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂತೋಷಪಡುವರೋ ಅವರು ಮುಪ್ಪು ಮರಣಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸುತ್ತಿನಿಂದಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವು ಪಶ್ಚಾದಿಫಲಬೋಧಕವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

'ಸೋಽಕಾಮಯತ ಭೂಯಸಾ ಯಜ್ಞೇನ ಭೂಯೋ ಯಜಯ' 'ಬಹಳವಾದ ಯಾಗದಿಂದ ಭೂಯಃ = ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಗೊಳಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಅವನು ಇಚ್ಛಿಸಿದ" ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಆಚಾರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪರಕೃತಿವಾಕ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಯಜ್ಞೇನ ಯಜ್ಞಮಯಜಂತ' ಯಾಗದಿಂದ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದರು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ಅನೇಕರ ಆಚಾರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪುರಾಕಲ್ಪ ಎನಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿ ನಿಂದಾ ಪರಕೃತಿ. ಪುರಾಕಲ್ಪವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವಾದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. 'ಪಶ್ಚಾದಿಫಲದಾಯಕ'ವೆಂಬ ಫಲವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಧರಿಸಬಾರದು. ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಫಲವು ಹೇಗೆ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬುದನ್ನು 'ನಹಿ ಕರ್ಮಣಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು 'ಪ್ರಜಾಹ್ನೇತೇ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿಂದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

೩ ಸ್ತುತಯೇಽನುಮತಿರ್ವಾತ್ಮ - (೨-೪- ೧೪)

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ :- 'ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕೇನ ಸ್ಯಾತ್ ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್ ತೇನೇದೃಶ ವಿವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾದ ಆಚಾರವನ್ನು ವಿಧಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸ್ತುತಯೇ = ಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ತುತಿಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಅನುಮತಿರ್ವಾ = ಜ್ಞಾನಿಯ ಯಥೇಚ್ಛ ಆಚರಣೆಗೆ ಅನುಜ್ಞೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾಡುವ ಶುಭ ಮತ್ತು ಅಶುಭಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಾದರು ವಿಶೇಷವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- ಜ್ಞಾನಿಯ ಶುಭಾಶುಭಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎನೂ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. ವಿಕಂದರೆ 'ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕೇನ ಸ್ಯಾತ್ ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್ ತೇನ ಈದೃಶ ವಿವ ಸ್ಯಾತ್' 'ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಶುಭಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸಿದರೂ ಅಶುಭಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸಿದರೂ ಮುಕ್ತನು ಆಗಿಯೇ ತೀರುತ್ತಾನೆ' ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯ ಶುಭಕರ್ಮದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಶುಭಕರ್ಮದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಕರ್ಮವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಜ್ಞಾನಿಯ ಶುಭಾಶುಭ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. 'ಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ, ಹೊರತು ಜ್ಞಾನಿಯು ಏನು ಬೇಕಾದರೂ

ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರೂ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಯ. ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಿಯ ಯಥೇಚ್ಛ ಆಚರಣೆಗೆ ಇದು ಅನುಜ್ಞೆ ಮಾತ್ರ. ಯಥೇಚ್ಛ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ವಿಧಿಯಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಇದರ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಸೂತ್ರವು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ.

೐ ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ ಚ ಯಜ್ಞಾದಿ ಶ್ರುತೇರಶ್ವದತ್ ೐

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ :- ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ = ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಕಲಕರ್ಮಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಾದಿಶ್ರುತೇಃ = 'ವಿವಿಧಷಂತಿ ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ ತಪಸ್ಸಾನಾಶಂಕೇನ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆಶ್ವದತ್ = ಕುದುರೆಯು ಹೇಗೆ ಗಮನಕ್ಕಷ್ಟೇ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ಕರ್ಮವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಷ್ಟೇ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಲ್ಲ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- ಜ್ಞಾನಿಯು ಅಚರಿಸುವ ಶುಭಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಧಿಕ್ಕವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹೀಗೇಕೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಶುಭಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೇ ಸಿಗುತ್ತದೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಸಮಾಧಾನ :- ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬರುವ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಸಕಲಕರ್ಮಗಳು ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. 'ತಮೇತಂ ವಿವಿಧಷಂತಿ ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ' ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸಿ ಯಜ್ಞದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಜನಕಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮೋಕ್ಷಜನಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನಿಯ ಕರ್ಮವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜನಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ತಮೇತಂ ವಿವಿಧಷಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಜನನದಲ್ಲೇ ಕರ್ಮಗಳು ಚರಿತಾರ್ಥಗಳಾಗಿವೆ. ಪುನಃ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕುದುರೆಯು ಗಮನಕ್ಕಷ್ಟೇ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ, ಗಮನಸಾಧ್ಯವಾದ ಫಲಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಕರ್ಮಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಷ್ಟೇ ಸಾಧನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿನ ಆನಂದಾತಿಶಯಕ್ಕಷ್ಟೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಪಶು ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಯೆಂದು ಪಶ್ಚಾದಿಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲ?

ಉತ್ತರ :- ಪಶ್ಚಾದಿಶ್ರುತಿಗಳು ಕೇವಲ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಮೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿವೆ. ಕರ್ಮವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಬಾರಿ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ಯಾರೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪಶು ಮೊದಲಾದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಅನಂತರ ವೇದವು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು

ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಿಪಲಶ್ಠಿತಿಗಳು ಕೇವಲ ರುಚಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ :- ಫಲಶ್ಠಿತ ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಇದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶ್ಚಾತ್ತಿಪಲಶ್ಠಿತಿಗಳು ಫಲವಾಕ್ಯ ಎನಿಸುವ 'ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಠಿತಿಗಳಲ್ಲ ಸುತ್ತಿನಿಂದಾದಿ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಗಳೆನಿಸಿವೆ. ಕರ್ಮವು ಪಶ್ಚಾತ್ತಿಪಲದಾಯಕವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ರುಚಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಜ್ಞಾನಸಾಧನರೂಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿಕಾರಸ್ತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗೀತೆಯು "ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ ಯಜ್ಞಾದಿಶ್ಠಿತೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರವು 'ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ' ಎಂಬ ಶ್ಠಿತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥವಾದದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ - ಯಾವ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಫಲವು ಶ್ಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ಠಿತವಾದ ಫಲಶ್ಠಿತ ಅಶ್ಠಿತಫಲವುಳ್ಳ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ - 'ಶ್ರಿಯಂತೇಽಸ್ಮಿನ್ ಶ್ರಿಯೇ ಯ ವಿವಮೇತಚ್ಛಿರಸಃ ಶಿರಸ್ತ್ವಂ ವೇದ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಠಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕಂಠದ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅವಯವ ಶಿರಸ್ಸು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಕಲಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಶಿರಸ್ಸು ಆಗಿದೆ. (ಶ್ರಿಯಂತೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ ಶಿರಃ) ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ಠಿತ ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಫಲವಾಕ್ಯ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಣನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಪ್ರಾಣಸಂವಾದಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಆಧಾರ ಎಂದು ಪ್ರಾಣೋತ್ಕರ್ಷ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣನ ಈ ಉತ್ಕರ್ಷವು ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಫಲಶ್ಠಿತ ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರಬಲವೆನ್ನಲು ಇದು ಉದಾಹರಣೆ ಆಗಿದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರ ಸಮ್ಮತಿಯೂ ಇದೆ.

ವಿಧಿವಾರ್ಷ್ವಾದಪೂರ್ವತ್ವಾತ್ (೩ - ೪ - ೩)

ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಂ ಒತ್ಕೃಣಾಮ್, ಉಪವೀತಂ ದೇವಾನಾಂ, ಉಪವ್ಯಯೇ ದೇವಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಮೇವ ತತ್ಕುರುತೇ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ.

ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಕಟಿಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ನಿವೀತ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. (ಅಥವಾ ಹಾರದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಿವೀತ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ) ಬಲಭಜದಿಂದ ಎಡಭಾಗದ ಕುಕ್ಷಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ 'ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಎಡಭಜದಿಂದ ಬಲಭಾಗದ ಕುಕ್ಷಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ 'ಉಪವೀತ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅನ್ಯಾಹಾರ್ಯಪಚನವೆಂಬ ಆಗ್ನಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಮನುಷ್ಯಪ್ರಧಾನಕವಾದ ಕರ್ಮ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿವೀತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಾನ ಕೊಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಅತಿಥಿಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಿವೀತನಾಗಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅಥವಾ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯನಾಗಬೇಕು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪವೀತನಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೀಯದ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಶ್ರುತಿಯು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬುದು ವಿಧಿಯೋ? ಅಥವಾ ಅನುವಾದವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- 'ನಿತ್ಯೋದಕೇ ನಿತ್ಯಯಜ್ಞೋಪವೀತೇ' ಎಂಬ ಸ್ವೃತಿಯಿಂದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಉಪವೀತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದಿದೆ. ಸ್ವೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನು 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಸ್ವೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪವೀತಧಾರಣವನ್ನು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರತುವಿಗೋಸ್ಕರವೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೃತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ಉಪವೀತಧಾರಣವು ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದರಿಂದ 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬುದು ವಿಧಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಕ್ರತುವಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಸ್ತವನ್ನು ಉಪವೀತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಉಪವ್ಯಯತೇ ದೇವಲಕ್ಷ್ಮಮೇವ ತತ್ ಕುರುತೇ' ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ. ಹಿಂದೆ ಇರುವುದಲ್ಲ ಕೇವಲ ಸ್ತುತಿಪರ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಧಿಯೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನು ವಿಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉಪವ್ಯಯತೇ ದೇವಲಕ್ಷ್ಮಮೇವ ತತ್ ಕುರುತೇ' ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ವಿಧಿ. ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲ ಸ್ತುತಿಪರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯು ಅರ್ಥವಾದ. 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬುದು ವಿಧಿ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಎಂಬುದೇ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ. 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬುದನ್ನೇ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಏಕೆಂದರೆ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಹಾರದಂತೆ ಮಾಲಾಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಉಪವೀತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟ. 'ಅಜಿನಂ ವಾಸೋ ವಾ ದಕ್ಷಿಣತ ಉಪವೀಯ ದಕ್ಷಿಣಂ ಬಾಹುಮುದ್ದರತೇ ಅವಧತ್ತ ಸವ್ಯಮಿತಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಮ್' ಎಂಬಂತೆ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ವಿಧಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ವಿಧಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತ.

ಉತ್ತರ :- 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ 'ದೇವಲಕ್ಷ್ಮಮೇವ ತತ್ ಕುರುತೇ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಧಿಶೇಷತಯಾ ಅರ್ಥವಾದವು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ಉಪವೀತವಾಕ್ಯವು ಅರ್ಥವಾದವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿಶೇಷತಯಾ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಪುನಃ 'ದೇವಲಕ್ಷ್ಮಮೇವ ತತ್ ಕುರುತೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉಪವ್ಯಯತೇ' ಎಂಬುದೇ ವಿಧಿ. 'ನಿವೀತಂ ದೇವಾನಾಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ :- 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸೌಕರ್ಯವೆಂಬ ಫಲವಿದೆ. ಆದರೆ 'ದೇವಲಕ್ಶ್ಯಮೇವ ತತಾಕುರುತೇ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕೆ ವೈಯುರ್ಥ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕೆ ವೈಯುರ್ಥ್ಯ ಬರಬಾರದೆಂದು ಫಲವಿದ್ದರೂ 'ನಿವೀತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಧಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಉದಾಹರಣೆ :- ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂದು ಕೆಲವೆಡೆ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಫಲವಾಕ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಸ್ತುತಿ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು 'ಉತ್ಕೃಮಿಷ್ಯತಃ ವಿವಂಛಾವಾದಿತ್ಯೆದುಲೋಮಿಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾಮ್ಯಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬಾರದು; ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯಫಲಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಬಾರದಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಫಲವು ಬಾಧಿಸಲಾರದು. ಅಂದರೆ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಫಲವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಫಲವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ 'ವಿಧಿವಾಫ ಸ್ಯಾದಪೂರ್ವತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಮೂಲ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एवं सार्थवादस्याप्यनुपपन्नस्यै तात्पर्यादर्शनात् उपपन्ने च तद्दर्शनादुपपत्तेः सर्वमूलत्वादर्थवादादपि प्राबल्यम् । यथा “पृथगुपदेशात्” इत्यत्र सार्थवादा-भेदश्रुतितः “भिन्नोऽचिन्त्यः परमो जीवसङ्घात् पूर्णः परो जीवसङ्घोऽह्यपूर्णः” इति सोपपत्तिकभेदश्रुतेः । अत एव भाष्यं “सोपपत्तिककौशिकश्रुतेः” इति । उक्तआ-
नुव्याख्याने -

“युक्तोऽयुक्तश्च यत्रार्थ आगमस्य प्रतीयते ।

स्यात्तत्र युक्त एवार्थः :.....”

इति । सम्मतं चैतन्मीमांसकानामपि “न ह्याशङ्कनीयमर्थं विधिरपि विदधाति” इति वदताम् ।

ಅನುವಾದ - ವಾಕ್ಯವು ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಪತ್ತಿ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳೆಲ್ಲ ಉಪಪತ್ತಿಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಾಳಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಸರ್ವಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು ಉಪಪತ್ತಿ.

ಉದಾಹರಣೆ - 'ಪ್ರಥಗುಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಿಂತ 'ಭಿನ್ನೋಚಿಂತ್ಯಃ ಪರಮೋ ಜೀವಸಂಘಾತ್ ಪೂರ್ಣಃ ಪರೋ ಜೀವಸಂಘೋ-ಹ್ಯಪೂರ್ಣಃ' ಎಂಬ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವವೆಂಬ ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಭೇದಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಬಲ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕೌಶಿಕಶ್ರುತೇಃ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳದೇ 'ಸೋಪಪತ್ತಿಕೌಶಿಕಶ್ರುತೇಃ' ಎಂದು ಉಪಪತ್ತಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಯುಕ್ತೋಽಯುಕ್ತಶ್ಚ ಯತ್ರಾರ್ಥಃ ಆಗಮಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯತೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯುಕ್ತ ಎವಾರ್ಥಃ' 'ಯಾವ ಆಗಮದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಸಿದ್ಧವಾದ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವು ತೋರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು.

ಉಪಪತ್ತಿಯು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ - 'ನಹ್ಯಾಶಂಕನೀಯಮರ್ಥಂ ವಿಧಿರಪಿ ವಿದಧಾತಿ' ಎಂದು ಸ್ತುವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಪಪನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೇ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಇನ್ನು ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವಂತೂ ಸುತರಾಂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಮೀಮಾಂಸಕರು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅನುಪಪನ್ನೇ ಅರ್ಥಃ = ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ತಾತ್ಪರ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್
= 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಭೇದದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಕಾರಣದ ಕಾರಣ.
ಉಪಪನ್ನಃ = ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ತದ್ವರ್ಶನಾತ್ = ದ್ವೈತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ
ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಕಂಡಿದ್ದರಿಂದ (ಅಥವಾ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕಂಡಿದ್ದರಿಂದ.
ಸರ್ವಮೂಲತ್ವಾತ್ = ಉಪಕ್ರಮಮಾದಿ ಆರು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೂ
ಆಧಾರವಾದ್ದರಿಂದ, ಅತಃ ವಿವ = ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಶ್ರುತಿಯು
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದಲೇ. ಉಕ್ತಂ ಚ = ಶ್ರುತಿಸಹಕೃತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವೆಂಬ
ವಿಚಾರ ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಸಪ್ತವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎಕತಾ =
ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು

ಪ್ರಕಾಶ: - “उपपत्तेः सर्वमूलत्वेन सर्वतः प्राबल्यम्” इति टीकां विवृण्वानः
अर्थवादादुपपत्तेः प्राबल्यं हेतूदाहरणोक्त्या उपपादयति - एवमिति ॥ अदर्शना-
दिति ॥ “तत्त्वमसि” इत्यादेरद्वैतादौ, ‘दर्शनात्’ द्वैतवाक्यानां द्वैतादौ, यद्वा
लोके तथा दर्शनादित्यर्थः । एतेन “उपपत्तेः सर्वमूलत्वात्” इति टीकांशमनूय
“सार्थवादस्य” इत्यादिनोपपादितं भवति । यथेति ॥ द्वितीयस्य तृतीयपादे
“पृथक्” इति चतुर्दशेऽधिकरणे जीवः परमात्मनो भिद्यते न वेति सन्देहे,
“येनाश्रुतं श्रुतं भवति” इत्याद्यर्थवादादिषड्विधतात्पर्यलिङ्गोपेतात् “तत्त्वमसि”
इत्याद्यभेदवाक्यान् भिद्यत इति प्राप्ते, पूर्णत्वादिविरुद्धधर्मवत्त्वरूपयुक्त्यपेतभेद-
श्रुतेर्भिद्यत एव, ऐक्यश्रुतिस्तु परमात्मगुणसदृशज्ञानानन्दादिगुणरूपत्वात् ‘सिंहश्चैत्रः’
इतिवत् गौण्या वृत्त्योपपद्यत इति सिद्धान्तितत्वादिति भावः ।

भेदश्रुतेरिति ॥ ‘प्राबल्यं’ इत्यन्वयः । ‘अत एव’ उपपत्तियुक्तायाः
प्राबल्यादेवेत्यर्थः । ननु “तर्काप्रतिष्ठानात्” इत्यादिनोपपत्तेर्दूषितत्वेन कथं तस्याः
प्राबल्योक्तिरित्यतः, स्वतन्त्राया दुर्बलत्वेऽपि श्रुतिसहकारिण्यास्तु प्राबल्यमेवेति
भावेनाह - उक्तं चेति ॥ न केवल तात्पर्यगत्या लभ्यत इत्यर्थः । युक्तिपादे - “न
विलक्षणत्वात्” इत्यधिकरणे युक्तेः श्रुतिसाहाय्येन प्राबल्यमुक्तमित्यर्थः । यथा
“ईक्षतेः” इति नये “यतो वाचो निवर्तन्ते” इति श्रुतितः “सर्वे वेदाः” इत्यादि
श्रुतिसहायैक्षणীয়त्वयुक्तेः प्राबल्यम् । तत्त्वप्रदीपे तु - ‘अर्थवादोऽप्युपपत्तिबलेन
नीयते । यथा प्राणगः प्रतीतः सर्वोत्तमतत्त्वार्थवादः तदसम्भाव्यधर्मैरन्तर्यामिविषयो
भवति, यथा चेन्द्राग्रादिगः प्रतीतः सर्वोत्तमतत्त्वार्थवादः तस्मिन्नेव प्रकरणेऽन्यत्र वा
तेषां हीनत्ववचनाद्युपपत्त्या विष्णुपरोऽवसीयते’ इति । सम्मतमिति ॥ प्रागुक्ते
“अर्थाद्वा कल्पनैकदेशत्वात्” इति सुवाधिकरणे विधेरपि सामर्थ्यरूपोपपत्त्य-
नुवर्तनं वदतां तेन न्यायेन अर्थवादानां तदनुवर्तनं सम्मतमित्यर्थः ।

गुरुजीय - अर्थवादादप्युपपत्तेः प्राबल्यमाह - एवमिति ॥ तत्र
हेतुरुपपत्तेः सर्वमूलत्वादिति ॥ तत्रोदाहरणमाह - यथा पृथगिति ॥ सम्मतं

चैतदिति । अर्थवादापेक्षयोपपत्तेः प्राबल्यमित्यर्थः ॥ विधिरपीति ॥ किमुक्तैक-
वाक्यतापन्नस्तदुपजीव्यर्थवादोनुपपन्नार्थं न तात्पर्येण गोचरयतीत्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ :- ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು ಉಪಪತ್ತಿ. 'ಯುಕ್ತಿ : ಉಪಪತ್ತಿ' ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅರ್ಥವು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೋ ಅದು ಉಪಪತ್ತಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದ್ದು. 'ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇಲ್ಲಿದೆ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆನಿಸಿವೆ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕಗಳೂ ಆಗಿವೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೂ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪವೇ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದರೆ ಉದ್ದೇಶವೇ ಅರ್ಥವಾಗಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮುಪಪತ್ತಿತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಪರಿವ್ರಾಜಕನ್ಯಾಯೇನ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ' 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಉಪಪತ್ತಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪರಿವ್ರಾಜಕ-ನ್ಯಾಯದಂತೆ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಮಾತಿನಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಉಪಕ್ರಮತ್ವಾದಿ ನಿಶ್ಚಿತರೂಪದಿಂದ ಲಿಂಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪದಿಂದ ಲಿಂಗವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಹಾಗಾದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ಒಟ್ಟು ಏಳು ಆದವು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಷಡ್ವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರ ಏಕೆ ಬಂತು?

ಉತ್ತರ :- ಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪವೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಆರನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಷಡ್ವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳೆಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪದಿಂದಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಉಪಪತ್ತೇಃ ಸರ್ವಮೂಲತ್ವೇನ ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೇತು ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು 'ವಿವಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಸಾರ್ಥವಾದಸ್ಯಾಪಿ' ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ವಿವಂ ಸಾರ್ಥವಾದಸ್ಯಾಪಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಉಪಪತ್ತೇಃ ಸರ್ವಮೂಲತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದು ಟೀಕೆಯ ಮಾತು. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು 'ಸಾರ್ಥವಾದಸ್ಯಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನವು ಹೊರಟಿದೆ. 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅಭೇದಪರಶ್ರುತಿಯು ಅರ್ಥವಾದಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದ್ವೈತವಾಕ್ಯಗಳು ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಯಕ್‌ವಾಗಿದೆ -

ಓಂ ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್ ಓಂ (೨ - ೩ - ೧೪)

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ :- ಪೃಥಕ್ = ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪದೇಶಾತ್ = 'ಭಿನ್ನೋಽಚಿಂತ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ.

'ತತ್‌ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಆಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯು ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೋ ಅಭಿನ್ನನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- 'ತತ್‌ ತ್ವಮಸಿ' ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆಭೇದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ತತ್‌ತ್ವಮಸಿ' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಭೇದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ತತ್‌ ತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಇದೆ. ಐಕ್ಯವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಕಾರಣ ಅಪೂರ್ವತೆಯೂ ಇದೆ. 'ತಾವದೇವ ಚರಮ' ಎಂದು ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದವೂ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಐಕ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಪಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೇದಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- 'ಭಿನ್ನೋಚಿಂತ್ಯಃ ಪರಮೋ ಜೀವಸಂಘಾತ್ ಪೂರ್ಣಃ ಪರೋ ಜೀವಸಂಘೋಹ್ಯಪೂರ್ಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭೇದಶ್ರುತಿಯು ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವಾದಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಉಪಪತ್ತಿಯು ಆರು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪರಮಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೆಂದೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಐಕ್ಯಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಭವವಿರೋಧ ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿದ್ದರೂ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸಿಂಹಶ್ಲೋತ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಂತೆ ಗೌಣವಾಗಿ ಐಕ್ಯಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಸಕಲಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧವಾದ ಐಕ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಐಕ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆರು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿದ್ದರೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಏಕನೆಯ ಉಪಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಭೇದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವು ಕೂಡುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತೆಲ್ಲ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? 'ತರ್ಕಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತರ :- ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಶ್ರುತಿಸಹಕೃತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಬಲವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸಮ್ಯಕ್‌ಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯುಕ್ತವಾದದ ನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸೋಪಪತ್ತಿಕೌಶಿಕಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಸಹಕೃತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. 'ಸೋಪಪತ್ತಿಕ' ಎಂಬ

ವಿಶೇಷಣದ ಜೊತೆ ಕೌಶಿಕಶ್ರುತೇ: ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ - ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ - 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಮ್ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್, ಯದೀಕ್ಷಣೀಯಮ್ ತದವಾಚ್ಯಮ್ ಯಥಾಭಿಚಾರಿ:' ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯು ಶ್ರುತಿ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.

ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉದಾಹರಣೆ - ಉಪಪತ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದರಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ - ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅರ್ಥವಾದ. ಈ ಅರ್ಥವಾದವು ವಾಯುವಿನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮವಿಷಯಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲೇ ಮುಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳು ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡದಿರುವಾಗ ಉಪಪತ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು ಎಂದು.

ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. 'ಅರ್ಥಾದ್ವಾ ಕಲ್ಯಾಣಕರತತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸ್ತುವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸ್ತುವೇಣಾವದ್ಯತೆ' ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸ್ತುವದಿಂದ ಕಠಿಣದ್ರವ್ಯವನ್ನಂತೂ ಅವಧಾನ ಮಾಡಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಧಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಪದಾರ್ಥವೆಂದರೆ ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪವೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಸ್ತುವೇಣ ಅವದ್ಯತೆ' ಎಂಬುದು ವಿಧಿವಾಕ್ಯ. ಇದು ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲ. ಇಂತಹ ವಿಧಿಯೇ ಉಪಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದವು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ.

ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಉಪಪತ್ತಿಯು ಕೇವಲ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮಪಸಂಹಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಆರೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ -

'ವೃಥಗುಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಉಪಪತ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಭೇದಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ 'ಸೋಪಪತ್ತಿಕಕೌಶಿಕಶ್ರುತೇಃ' ಎಂದು ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಂತು ಸಪ್ತವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಸಹಕಾರ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಾರಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ತುವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನೇ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮೀಮಾಂಸಕರು ವಿಧಿಗಿಂತ ನಿತ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವಾದವು ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಇರುತ್ತಾರೇನು?

ಈ ಎಲ್ಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಚಾರ. ಪ್ರಕೃತ ಆಗಮದ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯು ಪರಮಪ್ರಮಾಣ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ, ಸರ್ವತ್ಯೂ ಮೂಲವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ನ ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾಯಾ ಅನುಕ್ತಾಯಾ ವಾ ಉಪಪತ್ತೇರಪೇಕ್ಷಾಯಾಮನಪೇಕ್ಷತ್ವ-
ರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹಾನಿಃ । ಕಿಂತು ನಿರ್ಣೀತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯ ತದಪೇಕ್ಷಾಯಾಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಯ ವಿಚಾರಮಪೇಕ್ಷಮಾಣೋ ವೇದೋಪಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಹೇತುಬದ್ಧಿಗದಾಧಿಕರಣೇ
“ತೇನ ಹ್ಯತ್ರಂ ಕ್ರಿಯತೇ” ಇತ್ಯತ್ರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತಯಾ ಹೇತುತ್ವತ್ಯಾಗೋ ನ ತಾವದ್ವಾಡ್ವೀತ್ಯಾ,
ನಾಪಿ ಪ್ರಾಭಾಕರೇ ವಿವರಣರೀತ್ಯಾ, ತನ್ಮತೇ “ತೇನ ಹ್ಯತ್ರಂ ಕ್ರಿಯತೇ” ಇತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪೇತ್ಯ
ಹೇತುಪರತ್ವಮಿತ್ಯೇವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕರಣಾತ್ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಚ, ದರ್ವಿಪಿಠರಾದಿನಾಽನುಮಾನಿಕೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಶ್ರುತಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಾದಿಪ್ರಸಂಗಾತ್
ಶ್ರುತಸ್ಯ ಹೊಮಸಾಧನತಾಯಾಮನಕರಣತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವತ್ಯಾಗೋ ನ ತ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತಿಭಯಾತ್ ।
ನಾಪಿ ನಿಬಂಧನರೀತ್ಯಾ, “ನ ಹ್ಯತ್ರ ಅನುಯಾಜಾ ಇನ್ಯಂತೇ” ಇತ್ಯಾದೌ ಯತ್ರಯತ್ರ ಅನುಯಾಜಾಭಾವಃ
ತತ್ರ ತತ್ರ ಅಶ್ವಗೃಹೀತಾಭಾವಃ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವೇನಾನುಯಾಜಾಭಾವಸ್ಯ ಅಶ್ವಗೃಹೀತಾಭಾವೇ
ಹೇತುತ್ವೇನಾನ್ವಯೋಪಗಮಾತ್ । ರಕ್ತಪಟನ್ಯಾಯೇನ ಚ ಸ್ತುತಾವಿವ ಹೇತಾವಪ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷೇತ್ಯಾಪನಾತ್ ।
ಹೇತುತ್ವೋಪಪಾದಕವ್ಯಾಪ್ತಾದೇಶ್ಚ ಅಲೌಕಿಕಸುಸ್ವರೂಪಸ್ವರ್ಗೋಪಪಾದಕದೇಹಾದೇರಿವ ಶಬ್ದೇನೈವಾಕ್ಷೇಪಾತ್
ಮಾನಾಂತರಾನಪೇಕ್ಷತ್ವೋಪಪತ್ತೇಸ್ತದ್ವೀತೇರೇವ ಅಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ।

ಏತೇನ ಅರ್ಥವಾದಾಧಿಕರಣೇ ನಿಬಂಧನೇ ವಿವರಣೇ ಚ “ವಾಪುರ್ವೇ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಟಾ” ಇತ್ಯಾರ್ಥ-
ವಾದಾನಾಂ ಹೇತುತ್ವೇನಾನ್ವಯಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯ ಹೇತುತ್ವತ್ಯಾಗೋಕ್ತೇಸ್ತದ್ವಿರೋಧ

इति निरस्तम् । तात्पर्यनिर्णयाय हेत्वपेक्षायामप्रामाण्यानापत्तेः, अर्थनिर्णयाय तदपेक्षयास्त्वन्मतेऽप्यभावात् ।

ಅನುವಾದ - ಶ್ರುತಿಯು ತನ್ನ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್' ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಲಕ್ಷಣ. ಈಗ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಉತ್ತರ - ಶ್ರುತಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಣೀತವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅದರ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣ-ವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೀಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಹೇತುವನ್ನಿಗದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು ಶೂರ್ಪಕ್ಕೆ ಹೋಮಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವೇದವೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಹೋಮಸಾಧನತ್ವಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವ ಅನ್ವಕರಣತ್ವಯುಕ್ತಿ ಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಲ್ಲ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಹೇತುವಾಕ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಭಾಟ್ಟವುತಪ್ರಕಾರ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಪ್ರಾಭಾಕರರಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಪ್ರಕಾರವೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾಟ್ಟ ಹಾಗು ವಿವರಣೆಮತದಲ್ಲಿ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಹೇತುಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆ ಹೇತುವಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಅನ್ವ ದರ್ವೀ (ಸೌಖ್ಯ) ಪಿಠರಾದಿ(ಕಂಚನಪಾತ್ರೆ) ಗಳೂಕೂಡ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಶೂರ್ಪಮಾತ್ರ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕರಣವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನೋತ್ಪಾದನಕರಣತ್ವಾತ್ ಶೂರ್ಪವು ಹೋಮಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ದರ್ವೀ ಪಿಠರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅನ್ನೋತ್ಪಾದನಕರಣತ್ವ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳೂ ಹೋಮಸಾಧನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಶೂರ್ಪವು ಹೋಮಸಾಧನವೆನಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ದರ್ವೀಪಿಠರಾದಿಗಳು ಹೋಮಸಾಧನವನ್ನಲು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. (ನ್ಯಾಯ-ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ) ಅಂತೂ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಈ ವಿಕಲ್ಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು 'ತೇನ ಹ್ಯನ್ನಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ, ಹೊರತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ನಿಬಂಧನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರವೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ನ ಹ್ಯತ್ರಾನೂಯಾಜಾ ಇಜ್ಯಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ 'ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಅನುಯಾಜವು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣಾಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನುಯಾಜಾಭಾವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹೇತುತ್ವೇನ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇತುತ್ವೇನ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

'ತೇನ ಹ್ಯನ್ನಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾರಸಿಕಾಂಕ್ಷೆ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ರಕ್ತಪಟನ್ಯಾಯದಂತೆ ಮತ್ತು ಸ್ತುತಿಪರವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯದಂತೆ ಉತ್ಪಾಟಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಬೋಧಕಮಾನಾಂತರವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿದರೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಗಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಅಲೌಕಿಕಸುವವನ್ನು ಈ ದೇಹದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಗಪದವೇ ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದೇ ಅತ್ಯಂತ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವು ನಿರಾಕೃತವಾಯಿತು. ನಿಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ವಾಯುವ್ಯೋಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ ದೇವತಾ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಹೇತುರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಾಡಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೇತುರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ನೀನೂ ಕೂಡ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀಯಾ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತಸ್ಮಿನ್ = ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ. ತದವೇಶ್ವಾಯಾಮ್ = ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಅನ್ಯಥಾ = ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದಾದರೆ, ವಿವರಣೆಯಿತ್ಯಾ = ವಿವರಣೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರ. ತನಾಮತೇ

= ಭಾಲ್ಯ ಹಾಗು ವಿವರಣದ ಪ್ರಕಾರ, ಕೂರ್ಪ = ಮೂರ, ನಿಬಂಧನರೀತ್ಯಾ = ನಿಬಂಧನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರ, ರಕ್ತಪಟನ್ಯಾಯೇನ = 'ಪಟೋ ಭವತಿ ರಕ್ತಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾಟಕಾಣಕ್ಕೆ ಇರುವಂತೆ, ಸ್ವತಾವಿವ = 'ವಾಯುವ್ಯ ಶ್ವೇತಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ, ಹೇತಾವಶ = 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ವತೇನ = ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ವಾಯುವು ಕ್ಷಿಪ್ರಗಾಮಿ ದೇವತೆಯೋ ಅಕಾರಣದಿಂದ ವಾಯುದೇವತಾಕವಾದ ಶ್ವೇತಾಲಂಭವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇತುರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ

ಪ್ರಕಾಶ: - ಯದತ್ರೋಕ್ತಮುಪಪತ್ತಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹಾನಿರिति, ತದುದ್ಧರತಿ - ನ चेति ॥ अर्थनिर्णयायेति ॥ वेदार्थस्य च शास्त्रैक्यो नित्वेन तत्र माणान्तरापेक्षा नास्तीति भावः । पूर्ववायुक्तं दृष्टान्तं निराह - हेतुवदिति ॥ अधिकरणं प्रागुक्तम् । तन्मत इति ॥ भट्टमते विवरणमते चेत्यर्थः । यथा चैतत्तथोक्तं प्राक् । नापीति ॥ हेतुत्वेनान्वयत्यागः किं कुत्रापि तथान्वयस्यानङ्गीकारात्, वेदोक्ते हेत्वाकाङ्क्षाविरहाद्वा, हेतुत्वोपपादकव्याप्त्यादिबोधकमानान्तरापेक्षतया वा ।

आद्येऽसिद्धो हेतुरित्याह - न हीति ॥ “चतुर्जुह्वां गृह्णाति प्रयाजेभ्यस्तत्” “अष्टावुपभृति प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्” “चतुर्ध्रुवायां । सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्णाते यधद्रुवायामाज्यम्” इत्यत्र श्रुतं “न ह्यत्रानूयाजा इज्यन्ते” इति । अत्र हिशब्दस्य हेत्वर्थत्वमङ्गीकृत्यानुयाजाभावस्याष्टगृहीताभावे हेतुत्वान्वयो-पगमादित्यर्थः ।

द्वितीय आह - रक्तपटेति । स्वारसिकाकाङ्क्षाभावेऽपि “पटो भवति रक्तः” इत्यादौ क्रियान्वयेन निराकाङ्क्षस्य पटपदस्य रक्तपदेनान्वयाय, कीदृशः स इत्याकाङ्कोत्थापनवदिष्टसाधनताबोधनेन निराकाङ्क्षस्य विधेरर्थवादान्वयाय तदर्पितस्तुतावाकाङ्कोत्थापनस्योक्तत्वेनात्रापि तथा सम्भवादित्यर्थः । तृतीयेऽप्यसिद्धो हेतुरित्याह - हेतुत्वेति ॥ यथा ह्यलौकಿಕसुखरूपस्वर्गसाधनतया यागे “यजेत स्वर्गकामः” इत्यादिना बोधितेऽप्यलौकिकतया सुखस्यैतच्छरीरावच्छेदेनाजननाद् देहान्तरे मानाभावादयुक्तमित्याशङ्क्यायमेव शब्दो देहान्तराक्षेपक इत्युक्तं, तथाऽत्रापि हेतुपरशब्देन व्याप्त्याद्याक्षेपादित्यर्थः । तदीयाधिकरणान्तरविरोधं च निरस्यति - एतेनेति ॥ ‘हेतुत्वेन’ यतो वायुः क्षिप्रगामिनी देवता क्षिप्रफलदात्री अतो

ವಾಯವ್ಯ: ಶ್ವೇತಾಲಮ್ಭ: ಕಾರ್ಯ: ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಹೇತ್ವರ್ಯಕತ್ವೇನ । एतेनेत्युक्तं व्यनक्ति - तात्पर्येति ॥

ಗುರೂಜೀಯ - ಉಪಪತ್ತಿಪೇಕ್ಷಾಯಾಮನಪೇಕ್ಷತ್ವಲಕ್ಷಣಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹಾನಿರिति पूर्वपक्ष्युक्तं परिहरति । न चेति ॥ तथा च पूर्वमीमांसा व्यर्थैव स्यादिति भावः । निर्णीते तात्पर्येऽर्थनिर्णयाय तदपेक्षा नास्तीति भावः । ननु तर्हि तात्पर्यनिर्णयार्थमुप-
पत्त्यपेक्षायां हेतुबन्निगदाधिकरणविरोधः । तत्र हेतुसापेक्षत्वेनाप्रामಾण्ये
ಪ್ರಾಪ್ತೇऽಪ್ರಾಮಾण्याಪत्तिभयेन हेತುಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಸಿದ್ಧಾಂತಕರಣಾದಿತ್ಯತ
आह - हेतुवदिति ॥ अप्रामाण्यापत्त्या हेतुत्वत्यागः किं भट्टमतरीत्या प्राभाकररीत्या
वा । तत्राऽपि विवरणरीत्या वा निबन्धनरीत्या वा । नाद्य इत्याह - न
तावदिति ॥ द्वितीय आद्यं दूषयति । नापीति ॥ तन्मत इति ॥ भट्टमते प्राभाकरे
विवरणमत इत्यर्थः । सिद्धान्तेचेति । तत्र हेतुत्वत्यागो हि शूर्पेण होमः कर्तव्यः
अन्नकरणत्वादित्युक्ते अन्नकरणत्वहेतुनैव दर्वापिठरादेरपि होमसाधनत्वप्राप्तावेकदैव
तैर्होमकरणासम्भवेन विकल्पः स्यात् । स चाष्टदोषदुष्ट इति हेतोरेव । नत्व-
प्रामाण्यप्राप्तिभयादित्यर्थः । द्वितीये द्वितीयं दूषयति । नापि निबन्धनरीत्येति ।
तद्रीतेरेवायुक्तत्वादिति सम्बन्धः । तत्र हेतुमान्तरेति । श्रुत्यतिरिक्तमानान्तरा-
नपेक्षत्वोपपत्तेः । अप्रामाण्याभावादिति शेषः । किमत्र हेतुत्वत्यागो हेतुत्वे-
नान्वयस्य कचिदप्यनाश्रितत्वादुत हेतावाकाङ्क्षाभावाद्यद्वा हेतुत्वोपपादक-
व्यास्यादिग्राहकमानान्तराभावात् । नाद्य इत्याह - नहीति ॥ अत्र हि “चतुर्जुह्वां
गृह्णाति । प्रयाजेभ्यस्तत् । अष्टावुपभृति । प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत् । चतुर्ध्रुवायाम् ।
सर्वस्मैवा एतद्यज्ञायगृह्यते । यदध्रुवायामाज्यम्” इति । तत्र श्रूयते ।
“नह्यत्रानूयाजाऽज्यन्त” इति । अत्र हिशब्देनानूयाजाभावस्याष्टगृहीताभावे
हेतुत्वमुच्यते । यत्र यत्रानूयाजाभावस्तत्र तत्राष्टगृहीताभाव इति व्याप्तेर्विद्यमानत्वेन
हेतुत्वेनान्वयस्यात्रैवाश्रितत्वादित्यर्थः । द्वितीयं प्रत्याह - रक्तपटेति ॥ तथा च
हेतावुत्थिताकाङ्क्षाया अभावेपि रक्तपटदर्शनेन पटो भवतीत्युक्ते कीदृशो
भवतीत्युत्थापिताकाङ्क्षवत् अर्थवादस्तुतावाकाङ्क्षोत्थापनवदुत्थापिताकाङ्क्षासम्भवा-
दित्यर्थः । तृतीयं प्रत्याह - हेतुत्वेति ॥ अत्र हेतुत्वमुक्तं तच्च व्यास्यादिकं विना
नसम्भवतीति व्याप्तेरप्यनेनैवाक्षेप इत्यर्थः । अत्र दृष्टान्तोऽलौकिकेति । यथा शब्देन

ಯಾಗಸಾಧ್ಯಾಲೋಕಿಕಮುಖರೂಪಸ್ವರ್ಗಂ ಬೋಧಿತೇ ಶರೀರಾಭಾವಾತ್ಸುಖಭೋಗಃ ಕಥಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಃ
 ಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಇಂದ್ರೇನಾಸ್ತೇಪಸ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಭಿಯಾ ಹೇತುತ್ವತ್ಯಾಗಾಭಾವಾನ್
 ಹೇತುಬದ್ಧಿಗದಾಧಿಕರಣವಿರೋಧ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಏತೇನೇತಿ || ನಿಬಂಧನರೀತೀರಯುಕ್ತವ್ಯಕ್ತವೇದೇ-
 ತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾಯ ತದಪೇಕ್ಷಾಃ ವಾಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಯ ತದಪೇಕ್ಷಾಃ ವಾ |
 ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ತಾತ್ಪರ್ಯೇತಿ || ಅನ್ಯಥಾ ವಿಚಾರಸಾಪೇಕ್ಷವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪಾತಾದಿತಿ
 ಭಾವಃ | ನದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯೇತಿ ||

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು
 ಅಪೇಕ್ಷಿಸದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ತೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಅನಪೇಕ್ಷತಮ್' ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್' ಎಂದು
 ಪ್ರಮಾಣದ ಲಕ್ಷಣವೇ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು. ಆ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ
 ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೇತುವನ್ನಿಗದಾಧಿಕರಣದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು
 ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇದನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು
 'ಹೇತುವನ್ನಿಗದಾಧಿಕರಣೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪ
 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನಂತರ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ.
 ಶೂರ್ಪದಿಂದಲೇ ಹೋಮ ಮಾಡಲು 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅನ್ವರಣತತ್ವವೆಂಬ
 ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಪೇಕ್ಷವಾದ 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ'
 ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ ಎಂಬುದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಲ್ಲ.
 ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಮಾಧಾನ :- ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ
 ಯಾವ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಭಯದಿಂದ ಹೇತುವನ್ನು ತ್ಯಾಗ
 ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾಟ್ಟರ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಭಾಕರರ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ?
 ಪ್ರಾಭಾಕರರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿವರಣಾಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ನಿಬಂಧನಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ?
 ಭಾಟ್ಟರು ಹಾಗು ಪ್ರಾಭಾಕರರಾದ ವಿವರಣಾಕಾರರು ವಿಕಲ್ಪದ ಭಯದಿಂದ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ'
 ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದಾರೆ, ಹೊರತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಭಯದಿಂದ ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದೇನು
 ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ನಿಬಂಧನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರವೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಭಯದಿಂದ ಹೇತುವನ್ನು ತ್ಯಾಗ
 ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇತುವೆಂದಿರೂ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲ.
 ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತುವೇನೂ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ?
 ಅಥವಾ ವೇದದಿಂದ ಉತ್ತರವಾದ ಯಾವುದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
 ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಅಥವಾ ಹೇತುವೆತ್ತ ಉಪಪಾದಕವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೋದಕ ಮಾನಾಂತರವನ್ನು

ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತುತ್ವನ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಬಂಧನಾಕಾರರೇ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಹೇತುತ್ವನ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ -

“ಚತುರ್ಜುಹ್ಯಾ ಗೃಹ್ಣಾತಿ | ಪ್ರಯಾಜೇಭ್ಯಸ್ತತ್ ಅಷ್ಟಾಪುಪಪ್ಯತಿ | ಪ್ರಯಾಜಾನೂಯಾಜೇಭ್ಯಸ್ತತ್ | ಚತುರ್ಧ್ಯವಾಯಾಮ್ | ಸರ್ವಸ್ಯೈವಾ ಏತದ್ಯಜ್ಞಾಯ ಗೃಹ್ಯತೇ | ಯದ್ವಾಧ್ಯವಾಯಾಮಾಜ್ಯಮ್ ”

“ಪ್ರಯಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ಜುಹೂವಿನಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಯಾಜ ಮತ್ತು ಅನುಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಬಾರಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಧ್ರುವ ಎಂಬ ಪಾತ್ರವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇದು ಎಲ್ಲಿ ಯಾಗಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದೆ.”

ಪ್ರಯಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಬಾರಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವು ಕೇವಲ ಅನುಯಾಜ ವಿಷಯಕವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಯಾಜವಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವಿರುತ್ತದೆ. ಅನುಯಾಜ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು - ‘ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಅನುಯಾಜಾಭಾವಃ ತತ್ರ ತತ್ರ ಅಷ್ಟಗ್ರಹೀತತ್ವಾಭಾವಃ’ ಎಂದು. ಆತಿಥ್ಯವೆಂಬ ಇಷ್ಟವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅನುಯಾಜ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. - ‘ಇಯಂ ಆತಿಥ್ಯೇಭ್ಯಃ ಅಷ್ಟಗ್ರಹೀತರಹಿತಾ ಅನುಯಾಜಾಭಾವಾತ್ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಅನುಯಾಜಾಭಾವಃ ತತ್ರ ತತ್ರ ಅಷ್ಟಗ್ರಹೀತತ್ವಾಭಾವಃ’ ಎಂದು.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇತುತ್ವನ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತುತ್ವನ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು.

ಇನ್ನು ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಯಾವುದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ‘ರಕ್ತಪಟನ್ಯಾಯೀನ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ ‘ಪಟಃ’ ಎಂದಾಗ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ‘ಭವತಿ’ ಎಂದಾಗಲೂ ಕರ್ತೃವಿನ ಅನ್ವಯಾಪೇಕ್ಷೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ‘ಪಟಃ ಭವತಿ’ ಎಂದಾಗ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಶಾಂತವಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ‘ಕೀದೃಶಃ’ ಎಂದು ಸ್ವಾರಸಿಕ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ‘ಪಟೋ ಭವತಿ ರಕ್ತಃ’ ಎಂದು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಉತ್ಪಾಟಿತಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕಾವ್ಯಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಪಾಟಿತಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಂತೆ) ‘ವಿದ್ಯಮಾನಃ ಪಟಃ ಕೀದೃಶಃ? ಎಂದು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಂಡಾಗ ರಕ್ತಪದಾರ್ಥದ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ‘ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾಬೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ‘ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ’ ಎಂಬ ಹೇತುವಾಕ್ಯವು ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ಉತ್ಪಾಟಿತ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ ‘ವಾಯವ್ಯಂ ಶ್ವೇತಮಾಲಭೇತ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಕೂಡ ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾಬೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ‘ವಾಯುವೈ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ ದೇವತಾ’ ಎಂಬ ಸ್ತುತಿಪರವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವು ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ‘ವಾಯುಃ ಕೀದೃಶಃ? ಕಥಂ ಪ್ರಶಸ್ತಂ?’ ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನಂತರ ಅರ್ಥವಾದದ ಅನ್ವಯವನ್ನು

ಯಾಗಸಾಧ್ಯಾಲೋಕಿಕಸುಖರೂಪಸ್ವರ್ಗಂ ಬೋಧಿತೇ ಶರೀರಾಭಾವಾತ್ಸುಖಭೋಗಃ ಕಥಮಿತ್ಯಾಶಾಕ್ಷಾಪಾಂ
 ಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಬ್ದೇನಾಕ್ಷೇಪಸ್ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಥಾ ಹೇತುತ್ವತ್ಯಾಗಾಭಾವಾನ್
 ಹೇತುಬದ್ಧಿಗದಾಧಿಕರಣವಿರೋಧ ಇತಿ ಭಾವಃ | ಏತೇನೇತಿ || ನಿಬಂಧನರೀತೀರಪುಕ್ತವಕಥನೇ-
 ತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾಯ ತದಪೇಕ್ಷಾಪಾಂ ವಾಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮರ್ಥನಿಶ್ಚಯಾಯ ತದಪೇಕ್ಷಾಪಾಂ ವಾ |
 ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ತಾತ್ಪರ್ಯೇತಿ || ಅನ್ಯಥಾ ವಿಚಾರಸಾಪೇಕ್ಷವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪಾತಾದಿತಿ
 ಭಾವಃ | ನದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯೇತಿ ||

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು
 ಅಪೇಕ್ಷಿಸದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್' ಎಂದು
 ಪ್ರಮಾಣದ ಲಕ್ಷಣವೇ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು. ಆ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ
 ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೇತುವನ್ನಿಗದಾಧಿಕರಣದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು
 ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇದನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು
 'ಹೇತುವನ್ನಿಗದಾಧಿಕರಣೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪ
 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅನಂತರ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ.
 ಶೂರ್ಪದಿಂದಲೇ ಹೋಮ ಮಾಡಲು 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅನ್ಯಕರಣತ್ವವೆಂಬ
 ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಪೇಕ್ಷವಾದ 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ'
 ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತೇನಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ ಎಂಬುದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಲ್ಲ.
 ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಮಾಧಾನ :- ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ
 ಯಾವ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಭಯದಿಂದ ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ತ್ಯಾಗ
 ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾಟ್ಟರ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಪ್ರಭಾಕರರ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ?
 ಪ್ರಾಭಾಕರರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿವರಣಾಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ನಿಬಂಧನಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ?
 ಭಾಟ್ಟರು ಹಾಗು ಪ್ರಾಭಾಕರರಾದ ವಿವರಣಾಕಾರರು ವಿಕಲ್ಪದ ಭಯದಿಂದ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ'
 ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದಾರೆ, ಹೊರತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಭಯದಿಂದ ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದೇನು
 ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ನಿಬಂಧನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರವೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಭಯದಿಂದ ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ತ್ಯಾಗ
 ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇತುತ್ವದಿಂದ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲ;
 ಕರ್ಮಾಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತುತ್ವೇನ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ?
 ಅಥವಾ ವೇದದಿಂದ ಉತ್ತರವಾದ ಯಾವುದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
 ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಅಥವಾ ಹೇತುತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೋದಕ ಮಾನಾಂತರವನ್ನು

ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತುತ್ವದ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಬಂಧನಾಕಾರರೇ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಹೇತುತ್ವದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ -

"ಚತುರ್ಜುಹಾಂತಾ ಗೃಹಾಂತಿ | ಪ್ರಯಾಜೇಭ್ಯಸ್ತತ್ ಅಷ್ಟಾವುಪಭೃತಿ | ಪ್ರಯಾಜಾನೂಯಾಜೇಭ್ಯಸ್ತತ್ | ಚತುರ್ಧ್ಯವಾಯಾಮ್ | ಸರ್ವಸ್ಯ ವಾ ಏತದ್ವಿಜ್ಞಾಯ ಗೃಹ್ಯತೇ | ಯದ್ವದ್ವಾಯಾಮಾಜ್ಯಮ್ "

"ಪ್ರಯಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ಜುಹೂವಿನಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಯಾಜ ಮತ್ತು ಅನುಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಬಾರಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಧ್ರುವ ಎಂಬ ಪಾತ್ರವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇದು ಎಲ್ಲ ಯಾಗಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದೆ."

ಪ್ರಯಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಬಾರಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವು ಕೇವಲ ಅನುಯಾಜ ವಿಷಯಕವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಯಾಜವಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವಿರುತ್ತದೆ. ಅನುಯಾಜ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳದಂತಾಯಿತು - 'ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಅನುಯಾಜಾಭಾವಃ ತತ್ರ ತತ್ರ ಅಷ್ಟಗ್ರಹೀತತ್ಯಾಭಾವಃ' ಎಂದು. ಆತಿಥ್ಯವೆಂಬ ಇವ್ಯವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅನುಯಾಜ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಹಣವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. - 'ಇಯಂ ಆತಿಥ್ಯೇಭ್ಯಃ ಅಷ್ಟಗ್ರಹೀತರಹಿತಾ ಅನುಯಾಜಾಭಾವಾತ್ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಅನುಯಾಜಾಭಾವಃ ತತ್ರ ತತ್ರ ಅಷ್ಟಗ್ರಹೀತತ್ಯಾಭಾವಃ' ಎಂದು.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇತುತ್ವದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತುತ್ವದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು.

ಇನ್ನು ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಯಾವುದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಆಶಾಂಕ್ಷೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ರಕ್ತಪಟನ್ಯಾಯೇನ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ 'ಪಟಃ' ಎಂದಾಗ ಕ್ರಿಯಾನ್ವಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಭವತಿ' ಎಂದಾಗಲೂ ಕರ್ತೃವಿನ ಅನ್ವಯಾಪೇಕ್ಷೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ಪಟಃ ಭವತಿ' ಎಂದಾಗ ಆಶಾಂಕ್ಷೆ ಶಾಂತವಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನಃ 'ಕೀದೃಶಃ' ಎಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ ಆಶಾಂಕ್ಷೆಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ 'ಪಟೋ ಭವತಿ ರಕ್ತಃ' ಎಂದು ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಉತ್ಪಾಟಿತಾಶಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶಾವ್ಯಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಪಾಟಿತಾಶಾಂಕ್ಷೆಯಂತೆ) 'ವಿದ್ಯಮಾನಃ ಪಟಃ ಕೀದೃಶಃ? ಎಂದು ಆಶಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಂಡಾಗ ರಕ್ತಪದಾರ್ಥದ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಕೊಡುತ್ತದೆ. 'ಇದರಂತೆ 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾಬೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರಾಶಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ 'ತೇನ ಹೃನ್ಮಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ಹೇತುವಾಕ್ಯವು ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ಉತ್ಪಾಟಿತ ಆಶಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ 'ವಾಯವ್ಯಂ ಶ್ವೇತಮಾಲಭೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ ಕೂಡ ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾಬೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರಾಶಾಂಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ 'ವಾಯುವೈ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ ದೇವತಾ' ಎಂಬ ಸ್ತುತಿಪರವಾದ ಅರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯವು ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ 'ವಾಯುಃ ಕೀದೃಶಃ? ಕಥಂ ಪ್ರಶಸ್ತಂ?' ಎಂಬ ಆಶಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನಂತರ ಅರ್ಥವಾದದ ಅನ್ವಯವನ್ನು

ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪನಾಧನಾತಾರೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥವಾದದಿಂದ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ 'ಶೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ 'ತೇನ ಹೃನ್' ಎಂಬ ಹೇತುವಾಕ್ಯದ ಅನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇನ್ನು ಹೇತುತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಬೋಧಕಮಾನಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಲೌಕಿಕಸುಖಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. (ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಒಪ್ಪದ ಕಾರಣ ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಲೌಕಿಕಸುಖವೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ) ಆದರೆ ಅಲೌಕಿಕಸುಖವನ್ನು ಈ ದೇಹದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ದೇಹದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ದೇಹದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯಜೇತ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ' ಎಂಬುದು ಅಯುಕ್ತವೆಂದು ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ, 'ಸ್ವರ್ಗಕಾಮ' ಶಬ್ದವೇ ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ದೇಹಾಂತರದಿಂದ ಅಲೌಕಿಕಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದೆಂದು ಶ್ರುತಿ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ನಹೃತ್ಪ್ರಾನ್ಯಯಾಜಾ ಇಜ್ಯಂತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವೇದವೇ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಹೇತುವಿಗೆ ಉಪಪಾದಕವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಹೇತುವಾಚಕಪದದಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಇವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು - ನಿಬಂಧನಕಾರ ಹಾಗೂ ವಿವರಣಕಾರರು ಅರ್ಥವಾದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ವಾಯುರ್ವೈ ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಬೇಕೆಂದರೆ ಹೇತುರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದವು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಅಕ್ಷೇಪವೂ ಈಗ ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು. ಹಿಂದೆಯೇ ನಾವು ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯವೇ ಬೇರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವೇ ಬೇರೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಬಹುದು. ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವಾದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಪತ್ತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀನೂ ಸಹ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಾದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೇದದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯವಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳು ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ

ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಆದರೆ ವೇದದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಯುಕ್ತಿಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

'ತೇನ ಹೃನ್ನಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದು ಹೇತುವಾಕ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಇದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯವಾದ 'ಕೂರ್ಪೇಣ ಜುಹೋತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಕೂಡ ತಪ್ಪು. ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ 'ತೇನ ಹೃನ್ನಂ ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ. ಎಕಲ್ಪದ ಭಯದಿಂದ; ಮೀಮಾಂಸಕರ ನಿಬಂಧನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇತುವಾಕ್ಯದ ಅನ್ವಯ ಒಪ್ಪಿದ್ದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

• • • • •

ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕೈದ ಸ್ಥಾನಮಾನ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ತಸ್ಮಾದುಪಕ್ರಮಾದೈ ಪರಬಲೀಯಸ್ತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ತು ಪೂರ್ವಬಲೀಯಸ್ತ್ವಮ್ । ತದ್ರುಕ್ತಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ-

“ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲ್ಲಿಂಗಾನಾಂ ಬಲೀಯೋ ಹ್ಯುತ್ತರೋತ್ತರಮ್ ।

ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಿನಿರ್ಣಯಾತ್ ॥”

ಇತಿ । ಯತ್ರೈಕಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಕ್ರಮಮಾತ್ರಮುಪಸಂಹಾರಮಾತ್ರಂ ವಾ, ತತ್ರ ತನ್ಮಾತ್ರಾದುಪಕ್ರಮಾಂತಾದಿ-
ಮಾತ್ರೇಽಯಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ । ಯತ್ರ ತ್ವಭಯಂ, ತತ್ರ ತದವಿರೋಧಲಕ್ಷಣೈಕರೂಪ್ಯಾದುಭಯಾನುಗುಣೇ
ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ । ಅತಃ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣೇ ಭಗವತ್ಪಾದಿಃ- “ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರತದೈಕರೂಪ್ಯಾ-
ಭ್ಯಾಸಾಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥವಾದಾಶ್ಚ” ಇತಿ ತದೈಕರೂಪ್ಯಂ ಪೃಥಗುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರ ತು “ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೌ”
ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಿವಕ್ಷಯಾ ವಿಶಾಕಲಿತೌ ದ್ವಾವಿವ ಸಮುದಾಯವಿವಕ್ಷಯಾ ತದೈಕರೂಪ್ಯಮಪಿ
ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಅತ್ರ ಟೀಕಾಪಾಂ ತದೈಕರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಪೃಥಗನುಕ್ತಿತ್ವವನ್ಯತ್ರೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ।

ಯಥಾ-ಅತ್ರೋಪಕ್ರಮಾದೇವಲಾಬಲಯೋರ್ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್, ಯತ್ರೈಕೈಕಂ ತತ್ರ ಸನ್ನಿಪಾತಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್,
ಯತ್ರ ಷೈಕಸ್ಮಿನ್ವಾಕ್ಯೇ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಉಭಯಸನ್ನಿಪಾತಸ್ತತ್ರ ವಿರೋಧಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್, ಯತ್ರ ಚ
ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾಕ್ಯ-ಯೋರೇಕತ್ರೋಪಕ್ರಮಃ ವಾಕ್ಯಾಂತರೇ ಚೋಪಸಂಹಾರಸ್ತತ್ರ ಬಲಾಬಲಯೋರಭಾವಾತ್, ಯತ್ರ
ಷೈಕಸ್ಮಿನ್ ಮಹಾವಾಕ್ಯೇಭಿನ್ನಯೋರರ್ಥಯೋರಭಯಸನ್ನಿಪಾತಸ್ತತ್ರೋಪಸಂಹಾರಾನುಸಾರೇಣೈಕರೂಪ್ಯಾತ್
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯೇನೋಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯಸ್ಯ ಉಕ್ತಾವರ್ಥತದೈಕರೂಪ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅತ್ರ

ಪೃಥಗ್ನುಕ್ತಿಃ । ಪ್ರमाणಲಕ್ಷಣೇ ತು, ಉಪಕ್ರಮಮಾತ್ರಾದಿಕಮಪಿ ಕ್ವಚಿದುಪಕ್ರಾಂತಾದೀ
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕಮಿತಿ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಪೃಥಗ್ನುಕ್ತಿಃ । ಉಪಸंहಾರಮಾತ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಚೋಭಯೈಕರೂಪ್ಯವ-
ದ್ವಾಕ್ಯಾನುರೋಧೇನ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯಾದುಪಸंहಾರಾದೀಕರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಬಲವತ್ವಮ್ ।

ಯದ್ವಾ - ಉಪಕ್ರಮಸ್ವಾರಸ್ಯಾದುಪಸंहಾರಸ್ವಾರಸ್ಯಸ್ಯ ಬಲೀಯಸ್ತ್ವವದುಪಸंहಾರಮಾತ್ರ-
ಸ್ವಾರಸ್ಯಾದುಭಯಸ್ವಾರಸ್ಯಸ್ಯ ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಮ್ । ಏತದ್ವಿಒಪಕ್ರಮಾದಿಕಂ ಸ್ವಾರ್ಯೆ ಶಬ್ದಾತ್ಮಕಮಪಿ,
ಇದಮೇತತ್ ಪರಮಬಾಧೇ ಸತ್ಯೇತದ್ವಿಒಪಕ್ರಮತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಮಹಾವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಲಿಙ್ಗಂ ಚ ।
ಉಪಪತ್ತಿಸ್ತು ಸ್ವಾರ್ಯೆಽಪಿ ಲಿಙ್ಗರೂಪಾ, ತಾತ್ಪರ್ಯೆಽಪಿ, ಅಯಂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಃ ಉಪಪನ್ನತ್ವಾತ್ ಇತಿ
ಲಿಙ್ಗರೂಪೇತಿ ಪೃಥಗ್ನುಕ್ತಾ ।

ಅನುವಾದ - ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಪರವು ಪ್ರಬಲ, ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಪರಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಾನಾಂ ಬಲೀಯೋ ಹ್ಯುತ್ಪರೋತ್ತರಮ್ ।

ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಿನಿರ್ಣಯಾತ್ ॥

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಬಲವನ್ನು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವ-
ಪ್ರಬಲವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದೆ ಎಂದು.

ಯಾವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಉಪಕ್ರಮವಿರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವೇ
ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕ. ಯಾವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಉಪಸಂಹಾರವಿರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ
ಉಪಸಂಹಾರವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡೂ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರ್ಯ
ಕರೂಪ್ಯದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು
ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು
'ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರ ತದೈಕರೂಪ್ಯಾಭ್ಯಾಸಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥವಾದಾಶ್ಚ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮೋ
ಪಸಂಹಾರೈಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾವಭ್ಯಾಸೋಽಪೂರ್ವತಾಫಲಮ್ ।

ಅರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತೀ ಚ ಲಿಂಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೌ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು
ಉಪಸಂಹಾರಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕರೂಪ್ಯವೂ
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ತದ್ವೈಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಬೇರೆಡೆ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆಯೆಂದಷ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ ಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಐಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳದಿರಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬಹುದು.

ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬಲಾಬಲಗಳ ವಿಚಾರವು ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡೂ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಯ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು. ಎಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯವಿಚಾರವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸನ್ನಿವಾತವು ಅವಶ್ಯಕ.

೧) ಎಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳ ಸನ್ನಿವಾತ ಇರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ.

೨) ಬಲಾಬಲವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು ಅನಾವಶ್ಯಕ. ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳು ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

೩) ಒಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವಿದ್ದು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯದ್ದೇ ಆದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಬಲಾಬಲವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾಕ್ಯದ್ವಯಗಳಿದ್ದರೂ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಗಳ ಸನ್ನಿವಾತವಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲಾಬಲವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೪) ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳ ಸನ್ನಿವಾತವಿದ್ದರೆ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಪ್ರಬಲ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿದ ಉಪಸಂಹಾರದ ಜೊತೆ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಐಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಐಕರೂಪ್ಯವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣ್ಯದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಐಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಬೇಡವೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಉಪಕ್ರಮವು ಉಪಕ್ರಾಂತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಸಂಹೃತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ-ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳು ಮಿಲಿತವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು - ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಉಪಸಂಹಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕರಣ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರಕರಣವು ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕರೂಪ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪರಸವಾದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಐಕರೂಪ್ಯವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ ಒಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವು ಸ್ಪರಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಸಂಹಾರವು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ಉಪಕ್ರಮಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರಸ್ವಾರಸ್ಯವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಕೇವಲ ಉಪಸಂಹಾರಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಐಕರೂಪ್ಯಸ್ವಾರಸ್ಯವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಐಕರೂಪ್ಯದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಬ್ದರೂಪವಾಗಿವೆ. ಇದುವರೆಗೂ ನೀವು ಲಿಂಗಾತ್ಮಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ?

ಉತ್ತರ :- ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಯಾ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬೋಧ್ಯವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಲಿಂಗರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಇದಂ ಮಹಾವಾಕ್ಯಂ ಏತತ್‌ಪರಮ್‌ ಅಬಾಧೇ ಸತಿ ಏತದುವಕ್ರಮತ್ವಾತ್' ಎಂದು.

ಆದರೆ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಲಿಂಗರೂಪವಾಗಿದೆ. - 'ಅಯಂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಃ ಉಪಪನ್ನತ್ವಾತ್' ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತಸ್ಯಾತ್ = ಪ್ರಾಬಲ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ತದುಕ್ತಮ್ = ಮೂರನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಚತುರ್ಥಪಾದದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ-ವಿರ್ಣಿಯಾತ್ = ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ. ಆತ್ಮ ತು = ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೌ ಅಭ್ಯಾಸೋಽಪೂರ್ವತಾ ಫಲಮ್ ಅರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತೀ ಚ ಲಿಂಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ || ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯತ್ರ = ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪಲತೆಯಲ್ಲಿ (ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ), ಆತ್ರ = ಭಾಷ್ಯ ಬೀಕಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಃ = ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥರೂಪವಾದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಾರ್ಥಃಽ = ತನಗೆ ವ್ಯಾಪಕೀಭೂತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಪಪನ್ನತ್ವಾತ್ = ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉಪಮುಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ಪರಬಲೀಯಸ್ತವೋಕ್ತಿಪರೀತಿಕಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ "ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಡ್ಕಂ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ" ಇತಿ ಟೀಕಾयां ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತಯಾಽತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇ-

ನೋಕ್ತವಾತ್ ತತ್ರಾಪ್ಯೇವಮೇವ ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಮಿತಿ ಭ್ರಮಂ ವಾರಯನ್ತುಪಸಂಹರತಿ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ ॥
 ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ತ್ವಿತಿ ॥ ಏತच्च “ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ” ಇತ್ಯತ್ರೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।
 ಉಕ್ತಮಿತಿ ॥ ತೃತೀಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ । ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ತಥಾ ನಿರ್ಣಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಏಕರೂಪ್ಯಮಪ್ಯತ್ರ
 ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ತಸ್ಯ ಲಿಂಗತ್ವಮುಪಪಾದಯತಿ - ಯತ್ರೇತಿ ॥ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಪ್ರಮಾಣೇಽಪಿ
 ತದभिಪ್ರೇತಮಿತ್ಯಾಹ - ಅತ್ರ ತ್ವಿತಿ । “ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾವಭ್ಯಾಸೋಽಪೂರ್ವತಾ ಫಲಮ್ ।
 ಅರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತಿ ಚ ಲಿಂಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ” ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತವಾಕ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।
 ಟೀಕಾಯಾಮನುಕ್ತೇರ್ಗತಿಮಾಹ - ಟೀಕಾಯಾಮಿತಿ ॥ ‘ಅನ್ಯತ್ರ’ ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪಲತಾಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಯದೇತಿ ॥ ‘ಬಲಾಬಲಯೋಃ’ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯಯೋಃ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ಸಮ್ಮಾವಿತಪಕ್ಷ-
 ಚತುಷ್ಠಯಮಧ್ಯೆ ಪಕ್ಷತ್ರಯೇ ಬಲಾಬಲೋಕ್ತವ್ಯಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ‘ಯತ್ರ ಷೈಕಸ್ಮಿನ್ ಮಹಾವಾಕ್ಯೇ’ ಇತ್ಯುಕ್ತಪಕ್ಷ ಏವ
 ತತ್ಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ತತ್ರೋಪಸಂಹಾರಾನುರೋಧೇನ ಉಪಕ್ರಮಸ್ಯ ನಯನೇ ಏಕೈಕರೂಪ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತವಾತ್
 ಪೃಥಗನುಕ್ತೀರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ‘ಅತ್ರ’ ಭಾಷ್ಯಾದಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯತ್ರೋಕ್ತೇರ್ಗತಿಮಾಹ - ಪ್ರಮಾಣೇತಿ ॥
 ಏಕರೂಪ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವಮುಕ್ತವೋಪಸಂಹಾರಾತ್ ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಂ ಹೇತುತ್ವಾಽಽಹ - ಉಪ-
 ಸಂಹರೇತಿ ॥

ಬಹುನುಗ್ರಹನ್ಯಾಯಮಾಶ್ರಿತೀತಿ - ಯದೇತಿ ॥ ತಥಾ “ಜ್ಯೋತಿರ್ದರ್ಶನಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ
 “ಅತ್ರಾಪ್ಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಃ” ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಸ್ಯಸ್ವಯಂಶಬ್ದಾನುಸಾರಾತ್ “ಆತ್ಮೈವಾಸ್ಯ
 ಜ್ಯೋತಿಃ” ಇತಿ ಪ್ರಕ್ರಮಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಸ್ವರೂಪಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಾವಪಿ “ವಿಷ್ಣುರೇವ ಜ್ಯೋತಿಃ”
 ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುಕೇನಿಷ್ಟಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದಸ್ಯ “ಹೃದಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಃ” ಇತ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತೋತ್ತರೋಪಕ್ರಮೇ
 “ಪ್ರಸ್ವಪಿತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ” ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರೇ ಚ ಶ್ರುತತ್ವೇನ ತಯೋರೈಕರೂಪ್ಯಾತ್
 ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಪರಮಿತಿ ನಿರ್ಣೇಷ್ಯತೇ, ಯಥಾ ವಾ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದಿಶಾ ಜೀವೋಪಸಂಹಾರೋಪೇತಾನಂದ-
 ಮಯಾದಿಪ್ರಕರಣಜಾತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತೋತ್ತರೋಪಕ್ರಮೇಣ “ಅಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೇತೈತಮಾನಂದಮ-
 ಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಂಕ್ಷಮ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿಮುಕ್ತಗಮ್ಯತ್ವೋಪಸಂಹಾರೇಣಾವಗತೋಭಯೈಕರೂಪ್ಯೇಣ ನಿರ್ಣಾತ-
 ಬ್ರಹ್ಮತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ಭೃಗುವಜ್ಜಿವಾಕ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಮಿತ್ಯಾದ್ಯುಹನೀಯಮ್ ।

ನನುಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ಶಬ್ದರೂಪತಯಾ ಕಥಂ ಲಿಂಗತ್ವಂ, ತಥಾತ್ವೇ ಚೋಪಪತ್ತೇಃ ಪೃಥಗುಕ್ತೀರ್ನ
 ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ, “ಏತತ್ಸರ್ವಂ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯೇ ಲಿಂಗಂ ಭವತಿ” ಇತಿ ಟೀಕಾಂ ವಿವೃಷ್ಟಾನೋ
 ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪಲತೋಕ್ತಂ ಲಿಂಗತ್ವಪ್ರಕಾರಮಾಹ - ಏತದೇತಿ ॥ ‘ಸ್ವಾರ್ಯ’ ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥರೂಪೇ ।

उपसंहारादिविरुद्धोपक्रमार्थे “ह्याम्यङ्गि” इत्यादौ उपक्रमस्य व्यभिचारवारणाय ‘अबाधे सति’ इति । “उपक्रमादीनामुपपत्तित्वेऽपि ब्राह्मणपरिव्राजकन्यायेन पृथगुक्तिः” इति टीकां विवृण्वानः उपक्रमादिभ्य उपपत्तेर्विशेषमाह - उपपत्ति-स्त्विति ॥ ‘स्वार्थे’ स्वव्यापकीभूतेऽर्थे । तथाचोपक्रमादेरेकत्रोपपत्तिरूपत्वात् तत उपपत्तेर्भेदेनोक्तिरित्यर्थः ।

गुरुराजीय - प्राबल्योपपादनमुपसंहरति । तस्मादिति ॥ नन्वैकरूप्यं किमवश्यवक्तव्यं वाऽवश्यवक्तव्यं वा । आधे तेनापि तात्पर्यनिश्चयात्तदपि वक्तव्यं स्यात् । अन्त्ये प्रमाणलक्षणादावप्यैकरूप्योक्तिरयुक्तेत्यत आह - यत्रेति ॥ ऐकरूप्यशब्दार्थकथनम् । तदविरोधलक्षणेति । उपक्रमोपसंहारयोर-विरोधेनैकार्यप्रतिपादकत्वलक्षणैकरूप्यादित्यर्थः । अत एवेति ॥ यत ऐक्यरूपस्य तात्पर्यनिर्णायकत्वं तत एवेत्यर्थः । ननु तर्ह्यत्र भाष्य ऐकरूप्यस्याविवक्षितत्वाच्च्यूनतेत्यत आह - अत्रत्विति ॥ तथाऽपि टीकायां पृथगनुक्तत्वात् न्यूनता तदवस्येत्यत आह - अत्रेति ॥ अन्यत्रेति ॥ प्रमाण-लक्षण इत्यर्थः । नन्वन्यत्रोक्तत्वेऽप्यत्र तात्पर्यनिर्णायकत्वेनोपक्रमादिवचनावसर ऐकरूप्यमप्यवश्यं वक्तव्यमेव । तस्मादत्रानुक्त्या तदावश्यकमेव नेति प्रतीयते । तथा च प्रमाणलक्षणादौ तदुक्तिरयुक्तेत्यस्वरसादाह - यद्वेति ॥ नन्वैक-रूप्यस्यान्यत्रोक्तत्वेनान्यत्रानुक्तिश्चेदुपक्रमादीनामप्यन्यत्रोक्तत्वेन सर्वेषामपि तेषामनुक्तिर्वा तेष्वन्यतमानुक्तिर्वा स्यात् । किञ्च प्रकरणस्य शास्त्रिकदेशत्वे-नैकदेशानुक्तावप्यस्य शास्त्रत्वेनैकदेशानुक्तिरयुक्तेत्यतो वाह - यद्वेति ॥ यद्वा नन्वावश्यकत्वे तदैकरूप्यमत्रापि वक्तव्यं अन्यथा अन्यत्रापि न वक्तव्यम् । किं चात्रैव मीमांसायां तदङ्गभूतलिङ्गानां सूत्रे भाष्ये चोक्तत्वात् टीकायामप्यवश्यं वक्तव्यम् । अन्यत्र त्वन्तर्भावमात्रस्यैव कथनात् नावश्यकमित्यत आह - यद्वेति ॥ तात्पर्यज्ञापकलिङ्गमात्रनिरूपणावसरे ह्यैकरूप्यं निरूपणीयम् । नह्यत्र तात्पर्यनिर्णायकं लिङ्गमात्रं निरूप्यते । किन्तु तेषां बलाबलम् । अत ऐकरूप्यं नोक्तिमत्याह - उपक्रमादेरिति ॥

नन्वैकरूप्यस्यापि बलवत्त्वात् तदपि पृथग् वक्तव्यमिति चेदत्र प्रष्टव्यम् । किमैकरूप्यस्य कुत्र निवेश इति । किं यत्र वाक्य उपक्रमादिकमेकैकं तत्र निवेश

ಉತ ಯತ್ರೈಕಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥ ಉಭಯಸನ್ನಿಪಾತಸ್ತತ್ರ ಯದ್ವಾ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಕವಾಕ್ಯದ್ವಯ
 ಏಕತ್ರೋಪಕ್ರಮೋನ್ಯತ್ರೋಪಸಂಹಾರಸ್ತತ್ರ ಅಥವೈಕಸ್ಮಿನ್ಮಹಾವಾಕ್ಯ ಏಕತ್ರ ವಾಕ್ಯ ಉಪಕ್ರಮೋ-
 ನ್ಯತ್ರೋಪಸಂಹಾರಸ್ತತ್ರ । ನಾಥ ಇತ್ಯಾಹ - ಯತ್ರೈಕೈಕಮಿತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಸನ್ನಿಪಾತಾ-
 ಭಾವೇಕಯೋರೈಕ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಯತ್ರ ಚೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಸತಿ
 ವಿರೋಧ ಏಕರೂಪ್ಯೇಣಾವಿರೋಧೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯಂ ಸ ಏವ ನೇತಿ ನ ತತ್ರ ತತ್ ಸಮಾವೇಶ ಇತಿ
 ಭಾವಃ । ನ ತೃತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಯತ್ರ ಚ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೇತಿ ॥ ತತ್ರೇತಿ । ತಥಾ ಚ ನ ತತ್ರಾಪಿ
 ಸಮಾವೇಶಃ ಬಲಾಬಲನಿರೂಪಣಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಚತುರ್ಥ ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ಯತ್ರ
 ಷೈಕಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ । ತಥಾಚೋಪಸಂಹಾರಪ್ರಾಬಲ್ಯಾನುಸಾರೇಣೋಪಕ್ರಮೇ ನಿತ ಏಕರೂಪ್ಯಮಪ್ಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ ನ
 ತತ್ ಪೃಥಗ್ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । ನ ಷೈವೋಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೋಕ್ತಾವಧಾಡಿಕರೂಪ್ಯೋಕ್ತಿವದೈಕ-
 ರೂಪ್ಯೋಕ್ತಾವುಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಯೋರಪ್ಯುಕ್ತಿಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ತದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ನೋಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾವಿತಿ
 ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಛುಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವಂ ನ ಜ್ಞಾಪೇತ ।
 ಕಿಂತೈವೈಕರೂಪ್ಯಮೇವೇತಿ ಸ್ಯಾತ್ । ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾವಿತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯನನುಸಾರಿತ್ವಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ
 ಭಾವಃ ।

ನನ್ವರ್ಥಾದೈಕರೂಪ್ಯಲಾಭೇ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ ಏಕರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಕಥಂ ಪೃಥಗುಕ್ತಿರित್ಯತ
 ಉಪಕ್ರಮವತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ - ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣೇತ್ವಿತಿ ॥
 ನನುಪಸಂಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಉಕ್ತೇಽರ್ಥಾದೈಕರೂಪ್ಯೋಕ್ತಿಶ್ಚೇದುಪಸಂಹಾರಾಪೇಕ್ಷಯೈಕರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ನ
 ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಉಪಸಂಹಾರಮಾತ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯೇತಿ ॥ ನನುಪಸಂಹಾರಾಪೇಕ್ಷಯೈಕರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ
 ಹೇತುರ್ನೋಕ್ತಃ । ತತ್ಕಥಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸಿದ್ಧಿರित್ಯತ ಆಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥ ಭೂಮಾಧಿಕರಣೇ
 ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಸ್ಯೋಪಕ್ರಮಗತಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಯೋಜನಾಯಾಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಪರತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗಾತ್
 ತದನುರೋಧೇನ ವಾಽಽಹ - ಯದ್ವೇತಿ ॥ ನನುಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರತದೈಕರೂಪ್ಯಾನಾಂ ಪೃಥಗ್ ಗಣನೇ
 ಉಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಸೈಕರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಅಭ್ಯಾಸಾಪೂರ್ವೈಕರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಚ ಪೃಥಗ್ ಗಣನಂ ಕಾರ್ಯಮ್ ।
 ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಚೇನ । ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಯೋರರ್ಥತೋಪೈಕರೂಪ್ಯವದನ್ವೈಕರೂಪ್ಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯತ
 ಏಕರೂಪ್ಯೇ ಸತ್ಯಪ್ಯರ್ಥತೋಪೈಕರೂಪ್ಯಸ್ಯಾಭಾವೇನಾನ್ಯಸ್ಯಾಗಣನಾತ್ । ಯದ್ವೋಪಕ್ರಮೋಪ-
 ಸಂಹಾರಯೋರೈಕರೂಪ್ಯಾಭಾವ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ವಾಕ್ಯೇ ವಿಚ್ಛೇದಾಭಾವಾನ್ ತತ್ ಪೃಥಗ್ ಗಣ್ಯತೇ ।
 ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯಾಸಕ್ದುಕ್ತವತ್ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಧರ್ಮತ್ವಾದಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತಿನಾಮರ್ಥಮತ್ವಾ-
 ಚ್ಛಬ್ದೈಕರೂಪ್ಯಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ವ್ಯಧಿಕರಣಯೋರೈಕರೂಪ್ಯಾಸಮ್ಮಭಾವಾನ್ ತತ್ ಪೃಥಗುಕ್ತಮ್ ।
 “ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮುಪಪತ್ತಿತ್ವೇಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪರಿಬ್ರಾಜಕನ್ಯಾಯೇನ ಪೃಥಗುಕ್ತಿ” ಇತಿ
 ಟೀಕಾಯಾಮುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ದೃಢಾಂತದಾರ್ಶಾನಿಕಯೋರ್ವಿಷಮ್ಯಮ್ । ತತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪರಿಬ್ರಾಜಕೇ

ವಿಶೇಷಛೋತನಾದಿರೂಪಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವೇನ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಸಮ್ಮವೇಪಿ ಪ್ರಕೃತ ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮುಪಪತ್ತಿಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿಶೇಷಾಭಾವಾದಿತ್ಯತೋ ವೈಷಮ್ಯಂ ಪರಿಹೃತುಮುಪಕ್ರಮಾದಿನಾಮುಪಪತ್ತಿಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿಶೇಷಮಾಹ - ಏತಚ್ಛೇತಿ ॥ ಇತಿ ಪೃಥಗುಕ್ತೇತಿ । ಉಪಪತ್ತಿಶಬ್ದೇನೋಪಕ್ರಮಾದಿಕಮಗೃಹೀತೌಪಕ್ರಮಾದಿಶಬ್ದೇನೋಪಕ್ರಮಾದಿಕಂ ಉಪಪತ್ತಿಶಬ್ದೇನೋಪಪತ್ತಿಗೃಹೀತಾ । ನ ತುಪಪತ್ತಿಶಬ್ದೇನ ಸರ್ವಮಿತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ ಪೃಥಗುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಬಲ. ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪ್ರಬಲ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವವು ಪ್ರಬಲ. ಅಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಫಲವು ಪ್ರಬಲ. ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರಬಲ. ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಪಪತ್ತಿಯೂ ಪ್ರಬಲ. ಇವು ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಪರಬಲೀಯಸ್ತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದೂ ಆಯಿತು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಬಲೀಯಸ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಟ್ಕಂ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್' ಎಂದು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಅದರಂತೆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾ 'ತಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ವಾಮನಾಧಿಕರಣದ 'ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈರೂಪ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬುದನ್ನು 'ಯದ್ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣದ ಸಂದರ್ಭ ಹೀಗಿದೆ - ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಆಗಮಗಳು ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲ ಈ ಮೂರರಲ್ಲೇ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈರೂಪ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಳದೆ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಐಕರೂಪ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂತರ್ಭಾವಪ್ರಕರಣದಲ್ಲೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಸಂದರ್ಭವೇ ಇಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧ ತೋರಿದರೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಐಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಐಕರೂಪ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣಬಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಪ್ರಮಾಣಬಕ್ಷಣೇ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಏಕರೂಪ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ 'ಉಪಸಂಹಾರಮಾತ್ರಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬಹುನುಗ್ರಹನ್ಯಾಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ 'ಯದ್ವಾ ಉಪಕ್ರಮಸ್ತಾರಿಸ್ಸಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಉಭಯಸ್ವಾರಸ್ಯವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದೇ ಬಹುನುಗ್ರಹನ್ಯಾಯ. ಉದಾಹರಣೆ - ೬೦ ಜ್ಯೋತಿರರ್ಥನಾತ್ ೬೦ (೧-೩-೪೦) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಆತ್ಮವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿದೆ. ಆಸ್ಯ = ಜೀವನಿಗೆ ಆತ್ಮವ = ತಾನೇ ಜ್ಯೋತಿಃ = ಪ್ರಕಾಶರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. 'ಆಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - 'ಆತ್ಮವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆಸ್ಯ' ಎಂಬ ಇದಂತಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಬೇಕು. ಆಸ್ಯ - ಜೀವನಿಗೆ (ಸುಪುತ್ರಿಯಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮವ = ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜ್ಯೋತಿಃ = ಜ್ಞಾನಸಾಧನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ 'ವಿಷ್ಣುರೇವ ಜ್ಯೋತಿಃ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜ್ಯೋತಿಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಜ್ಯೋತಿಶಬ್ದವೇ 'ಹೃದ್ಯಂತಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಗು 'ಆತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿಃ' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜ್ಯೋತಿಶಬ್ದವು ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕವನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಯಿತು. ಏಕರೂಪ್ಯದಿಂದ ಸಮಗ್ರಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜ್ಯೋತಿಃ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲಿಯಿರುವ ಆನಂದಮಯಾದಿಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಭೃಗುವಲ್ಲಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಕೇವಲ ಆನಂದಮಯಪ್ರಕರಣವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಉಪಸಂಹಾರವು ಜೀವವಿಷಯಕವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವಪರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭೃಗುವಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ 'ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಸ್ಮಾತ್ ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೇತ್ಯ ಆನಂದಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಂಕ್ರಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮುಕ್ತಗಮ್ಯತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿವೆ. ಈ ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕರೂಪ್ಯದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಭೃಗುವಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಭೃಗುವಲ್ಲಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯ ಆನಂದಮಯಪ್ರಕರಣವೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯ ಆನಂದಮಯಪ್ರಕರಣವು ಜೀವಪರವೆಂದು ಕೇವಲ ಉಪಸಂಹಾರದ ಬಲದಿಂದ

ಅಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭೃಗುವಲ್ಲಿಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಮತ್ತು ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಗಳ ಏಕರೂಪ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಭೃಗುವಲ್ಲಿಯ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು. ಭೃಗುವಲ್ಲಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಭೃಗುವಲ್ಲಿಯ ಏಕರೂಪ್ಯದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಶಬ್ದರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಲಿಂಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ? ಒಂದುವೇಳೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಲಿಂಗರೂಪವಾದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು? ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಲಿಂಗರೂಪವಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಶಬ್ದರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಲಿಂಗರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. 'ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯೇ ಲಿಂಗಂ ಭವತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪಲತೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಾಸಕ್ತಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದನ್ನೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಇದಂ ಏತತ್ ಪರಂ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಬಾಧೇ ಸತಿ ಏತದುಪಕ್ರಮತ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ 'ಅಬಾಧೇ' ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. 'ಹೃಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಃ' ಎಂಬ ಸಾವಿತ್ರಪರವಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆಗ್ನಿಪದವಿದೆ. ಆದರೂ ಸವಿತ್ರಪರವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಸಂಹಾರಾದಿಗಳ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಸೂರ್ಯಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಅಬಾಧೇ ಸತಿ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

'ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮುಪಪತ್ತಿತ್ವೇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪರಿವ್ರಾಜಕನ್ಯಾಯೇನ ಪೃಥಗುಕ್ತಃ' ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಪರಿವ್ರಾಜಕರಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವಂತೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉಪಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆಯೆಂದು 'ಉಪಪತ್ತಿಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಪತ್ತಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನಗೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉಪಪತ್ತಿಯು ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಉಪಪತ್ತಿರೂಪವಲ್ಲ. ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಲಿಂಗರೂಪವಾಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದಿನದ್ದು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನದ್ದು ಪ್ರಬಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಪದ್ಧಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಒಂದು ಅಂಶ - ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರೈಕರೂಪ್ಯ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಮಾಣ ಲಕ್ಷಣ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯೂ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಿದ್ದರ ಸಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೀಗಿದೆ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಲಿಂಗರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಅವಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಲಿಂಗರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರವಕಾಶಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅದ್ವಿತೀಯಸ್ಥಾನ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ರ ವಿರೋಧೇ ದುರ್ಬಲಂ ಬಾध्यಮ್ । उपक्रमादिद्वयस्य समस्य विरोधे सावकाशं
बाध्यम् । उपजीवकत्वादिना स्वभावदुर्बलेनापि निरवकाशेन उपजीव्यत्वादिना
स्वभावप्रबलस्यापि सावकाशस्य बाधः । एवमेकेन निरवकाशेन साव-
काशानेकबाधः । सावकाशत्वं च न लक्षणादिना अर्थान्तरपरताकल्पनाईत्वं,
येनोपक्रमादेर्ದುರ್ಬಲस्यापि प्रमाणत्वेन सावकाशत्वनियमात् तदेव बाध्यत्वे तन्त्रम्,
न तु स्वभावदुर्बलत्वं नामास्तीति स्यात् । किन्तु स्वत एवार्थान्तरवाचित्वम् ।
यथा चैवंविधसावकाशत्वशून्यस्यापि स्वभावदुर्बलस्य बलवद् विरोधे
अर्थान्तरकल्पना, एवं स्वभावप्रबलस्य निरवकाशत्वनियमाभावोऽप्यूहः । इयं च
बाधव्यवस्था न केवलमुपक्रमादौ, किन्तु श्रुतिलिङ्गादौ च द्रष्टव्या । श्रुत्यादि-
क्रमेऽपि श्रुत्याद्यविरुद्धे लिङ्गादेः प्रामाण्यादि ग्राह्यमिति ।

ಅನುವಾದ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ದುರ್ಬಲವಾದ ಉಪಕ್ರಮವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಉಪಕ್ರಮವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯವು ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲ, ಉಪಜೀವಕವು ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಿಂಗವು ಉಪಜೀವಕವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವ ಲಿಂಗವೇ ಸಾವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಾವ ಒಂದು ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅನೇಕ ಲಿಂಗಗಳಿರುತ್ತದೆಯೋ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಒಂದೇ ಲಿಂಗವಿರುತ್ತದೋ ಇಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಒಂದೇ ಲಿಂಗವು ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಎಂದರೇನೆಂದು ವಿಮರ್ಶಿಸೋಣ ಲಕ್ಷಣಾ ಮೊದಲಾದ ಜಘನ್ಯವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವಿಕೆಯೇ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನದ್ದು ದುರ್ಬಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವುದು ನಿರವಕಾಶವೋ ಅದು ಪ್ರಬಲ. ಯಾವುದು ಸಾವಕಾಶವೋ ಅದು ದುರ್ಬಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಬೇಡ. ಅಂದರೆ ಬಾಧ್ಯತೆಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವೇ ತಂತ್ರವಾಗಿಲಿ ಸ್ವಭಾವದೌರ್ಬಲ್ಯವು ತಂತ್ರವಾಗುವುದು ಬೇಡ. ಎಂಬ ಆಪತ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಘನ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವವನ್ನು ಸಾವಕಾಶತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ (ಸ್ವತಃ ಏವ) ಅರ್ಥಾಂತರ ಪರತ್ವವನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ 'ಸ್ವತಃ ಏವ ಅರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತ್ವ' ಎಂಬ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದದ್ದು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಧ್ಯವೆಂದರೆ 'ಲಕ್ಷಣಾದಿನಾ ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಾ' ಎಂದರ್ಥ. ಈಗ ಬಾಧ್ಯತೆಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವೇ ತಂತ್ರವಾಗಿಲಿ ಸ್ವಭಾವದೌರ್ಬಲ್ಯವು ತಂತ್ರವಾಗುವುದು ಬೇಡವೆಂಬ ಹಿಂದಿನ ಆಪತ್ತಿಗೆ ವ್ಯಭಿಚಾರ ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಯತ್ರ ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ತತ್ರ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ, ಯತ್ರ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾಭಾವಃ ತತ್ರ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾಭಾವಃ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬೇಕು ಆದರೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವತಃ ಏವ ಅರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತ್ವ' ಎಂಬ ಸಾವಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲ ಬಾಧ್ಯತ್ವವೇ ಇದೆಯೆಂದು ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಧ್ಯತೆಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶತ್ವವೇ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ತಪ್ಪು. ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದದ್ದು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಾವಾಗ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವತಃ' ಏಕಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತ್ವವೆಂಬ ಸಾವಕಾಶತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಂತಹ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ಬರುತ್ತದೋ ಅವಾಗ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ; ಅದರಂತೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವೂ ಇಲ್ಲ. 'ಸ್ವತಃ' ಏವ ಅರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತ್ವಭಾವಃ ನಿರವಕಾಶಃ' ಎಂದು ನಿರವಕಾಶತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ. ಉಪಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಉಪಸಂಹಾರವು ಸ್ವತಃ ಏವ ಅರ್ಥಾಂತರ ವಾಚಿಯೇ ಆಗಿದ್ದು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದಾಗ, ಉಪಕ್ರಮವೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದಾಗ ಎರಡೂ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅವಾಗ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ ಉಪಸಂಹಾರದಿಂದ ಉಪಕ್ರಮವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅವಶ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ನಿರವಕಾಶತ್ವಗಳು ಬಾಧ್ಯತ್ವ ಬಾಧಕತ್ವಗಳಿಗೆ ತಂತ್ರವಾಗದಿದ್ದರೂ ಸ್ವಭಾವದರ್ಬಲ ಪ್ರಬಲಗಳು ತಂತ್ರಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಬಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೇವಲ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಬಲ. ಆದರೆ ಲಿಂಗವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಶ್ರುತಿಯೇ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತತ್ವ = ಉಪಕ್ರಮಾದಿಕಾರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ, ಸಮಸ್ಯ = ಸಮಾನಬಲವೆಂದು
ಅಪಾತತಃ ತೋರುವ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಏವಮುಪಕ್ರಮಾದಿನಾಂ ಪರಬಲೀಯಸ್ತವೋಪಪಾದನಸ್ಯೋಪಯೋಗೋಕ್ತವರ್ಯ "ವಿರೋಧೇ ತು ದುರ್ಬಲ" ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾ | ತಾಂ ವಿವೃಣೋತಿ - ತತ್ರೇತಿ || ಏತವ ಪ್ರಾಗುದಾಹರಣೇನ ದರ್ಶಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ | "ಸಾಮ್ಯೇ ನಿರವಕಾಶೇನ" ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇ - ಉಪ-
ಕ್ರಮಾದೀತಿ || ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾದಿಷು ಮಧ್ಯೆ ದ್ವಯಸ್ಯ ಯಥಾಕಥಾಶ್ಚಿತ್ ಸಮತಯಾ ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಪರಸ್ಪರಂ ವಿರೋಧೇ ನಿರವಕಾಶೇನ ಸಾವಕಾಶಂ ಬಾध्यಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಥಾ ಅತ್ತಾಧಿಕರಣೇ "ಅದಿತೀರದಿತೀತ್ವಂ" ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾದದಿತಿ ಪ್ರತೀತಾವಪಿ "ನೈವೇಹ ಕಿಂಚಿನ್" ಇತಿ ನಿರವಕಾಶೋಪಕ್ರಮೇಣ ಚರಮಸ್ಯಾಪಿ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ಬಾಧೇನ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ, ಯಥಾ ವಾ ವೈಶ್ವಾನರನಯೇ "ಅಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ ಪುರುಷವಿಧಂ" ಇತಿ ಗುಣಸೂತ್ರಶೇಷೇ ನಿರವಕಾಶೇನ "ಕೊ ನ ಆತ್ಮಾ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮೇಣ ಚರಮಸ್ಯಾಪಿ ವೈಶ್ವಾನರಶ್ರುತಿಸ್ತೀತಿಬೋಧಃ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ

ಬಾಧೆನ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ, ಯಥಾ ವಾ ಬೃಹಾದಿನಯೇ “ಪ್ರಕರಣಾತ್” ಇತಿ ಗುಣಸೂತ್ರೇ ಚರಮಸ್ಯಾಪಿ “ಜುಛಂ ಯದಾ ಪश्यತ್ಯನ್ಯಮೀಶಮ್” ಇತಿ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ईशशब्दस्य “द्वे विधे वेदितव्ये” ಇತಿ ನಿರವಕಾಶಾತ್ ಪರವಿಧಾವಿಷಯವಸ್ತುಪಕ್ರಮಾದ್ ಬಾಧೆನ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣು-ಪರತ್ವಮಿತ್ಯಾಘ್ನಮ್ । ತಥಾಽಂತರಾಧಿಕರಣೇ “ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಎವಾಹಮಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯಭ್ಯಾ-ಸಾದಗ್ರಿಪರತ್ವಪ್ರತೀತಾವಪಿ “ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ನಿರವಕಾಶೋಪಕ್ರಮೇಣ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಂ “ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟ” ಇತಿ ಗುಣಸೂತ್ರೇಣೋಚ್ಯತೇ, ತಥಾ “ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್” ಇತಿ ಗುಣಸೂತ್ರೇ “ಅಸ್ಮದ್ ವಿಧಾ ಆತ್ಮವಿಧಾ” ಇತಿ ವಿಧಾಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸೇನಾಗ್ರಿಪರತ್ವಪ್ರತೀತಾವಪಿ “ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ” ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರೆಣ ನಿರವಕಾಶೇನ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ ।

ಯದ್ವಾ - ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿभिः सह यथायोगं समतया प्रतीतस्य द्वयस्य विरोधे सावकाशं बाध्यमिति । यथा भूमनये “प्राणो वा आशाया भूयान्” इत्युपक्रमेण सह “विष्णुर्वै देवेभ्यो भूयांस्तस्माद् भूयान् नाम” इति साभ्यासत्वेन समतया प्रतीतायाः समाख्यायाः निरवकाशत्वेन सावकाशप्राणोपक्रमस्य बाधः, यथा वा अनुकृतिनये “न तत्र सूर्यो भाति” इत्यादेः सूर्याद्यप्रकाश्यत्वबोधकोपसंहारस्य तत्त्वेन प्रबलस्य “कथं नु तद् विजानीयाम्” इति पूर्ववाक्यस्थितच्छब्दस्य “परमं सुखं” इति प्रकृतज्ञानिसुखपरामर्शिनः श्रुतित्वेन प्रबलस्य साम्येऽप्युपसंहारेण निरवकाशेन ‘तत्’ इति सर्वनामश्रुतेः स्वारस्यभङ्गः । उक्तं च -

बलवानुपसंहारः तद्वश्या तदिति श्रुतिः।

कथं पश्येत्तद्विरुद्धपूर्ववाक्यावबोधितम् ॥

इति इत्याಘ್ನಮ್ । ಕೆಚ್ಚಿತ್ತು ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿ’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಉಪಕ್ರಮದ್ವಯಸ್ಯೋಪಸಂಹಾರಾದಿದ್ವಯಸ್ಯ ವಾ ಸಮಸ್ಯ ವಿರೋಧೇ ಸಾವಕಾಶಂ ಬಾಧ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಯಥಾ “ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ಪ್ರಾಣಬ್ರಹ್ಮಣೋರುಪಕ್ರಮೇಽಪಿ ಶ್ರುತಾಲಿಂಗಾದಿನಾ ನಿರವಕಾಶಬ್ರಹ್ಮೋಪಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ನ ಪ್ರಕರಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿ ಧ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಾಹುಃ ।

“ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲೇನಾಪಿ” ಇತ್ಯಾದಿटीकां व्याचष्टे - उपजीवकत्वादिनेति ॥ यथाऽन्तराधिकरणादौ स्वभावप्रबलाया इन्द्रादिश्रुतेर्लिङ्गतया स्वभावदुर्बलेनापि समुद्रान्तस्स्थत्वलिङ्गेन निरवकाशेन बाध इति भावः । “एवमेकेन” इत्यादिटीकां व्याचष्टे - एवमिति ॥

ಯಥಾ “ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ” ಇತ್ಯತ್ರ ವಾಯುಪ್ರಾಪಕಾಣಾಂ ಪ್ರಾಣ-
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕತ್ವಮಧ್ಯಮತ್ವಸರ್ವದೇವೋಪಾಸ್ಯತ್ವಲಿಕ್ಷಾಣಾಂ ಸಾವಕಾಶಾನಾಮೇಕೇನ ನಿರವಕಾಶೇನ
ವಾಮನಶಬ್ದೇನ ಬಾಧಃ, ಯಥಾ ವಾ “ಕಂಪನಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ ಕಂಪಕತ್ವೇನೈಕೇನ ಲಿಕ್ಷೇನಾನೇಕ-
ವಜ್ರಶ್ರುತ್ಯುಧತತ್ವಲಿಕ್ಷಯೋರ್ಬಾಧ ಇತಿ ಭಾವಃ । “ನನು ಸಾವಕಾಶತ್ವ” ಇತ್ಯಾದಿटीಕಾಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ
- ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ಚೇತಿ ॥ ‘ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿಯಮಾತ್’ ಅರ್ಥಾಂತರಪರತಾಕಲ್ಪನ-
ನಿಯಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । “ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಬಾಧನೇ ತತ್ಪ್ರಾಮಾण्याಯ ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಂ”
ಇತಿ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯಂ ವಿವೃಣ್ವನ್ ತದುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಯಥಾ ಚೇತಿ ॥ एवंವಿಧೇತಿ ॥
ಸ್ವತಃ ಏವಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತ್ವರೂಪೇತ್ಯರ್ಥಃ ; ಭೇದಗ್ರಾಹಿಣಾ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ವಿರೋಧೇ
“ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯಾದೇರೂಪಜೀವಕತ್ವೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯಾಂತರ್ಯಾಮಿಪರತ್ವಕಲ್ಪನಮುದಾ-
ಹರಣಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಏವಮಿತಿ ॥ ಆಕಾಶಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಾಕಾಶಶ್ರುತೇರ್ನಿರ-
ವಕಾಶಬಲವಲ್ಲಿಕ್ಷವಿರೋಧೇನಾರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಾದಿತಿ ಭಾವಃ । “ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಡ್ಕಂ ಚ
ಗ್ರಾಹ್ಯಂ” ಇತಿ ಟೀಕಾರ್ಥಮಾಹ - ಇಯಂ ಚೇತಿ ॥ ಏತದಪಿ “ಶಬ್ದಾದೇವ” ಇತ್ಯತ್ರೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯತ
ಇತಿ ಭಾವಃ ।

ಗುರುಜಾಣೀಯ - ನನುಪಕ್ರಮಾದಿಪ್ರಾಬಲ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಯುಕ್ತಮ್ । ದುರ್ಬಲಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ
ಪ್ರಬಲವಿರೋಧೇ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾಸಮ್ಮಭೇನಾನಿರ್ಣಯತಾದವಸ್ಥಾದಿತ್ಯತಃ ಆಹ - ತತ್ರೇತಿ ॥
ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ನಾಮಾರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವಮೇವ । ನ ತು ಸರ್ವಥಾ ಬಾಧಃ । ತಥಾ ಚ ಪ್ರಬಲವಿರೋಧೇನ
ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ನೇಯತ್ವಾನಾನಿರ್ಣಯ ಇತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಯತ್ರ ಸಮಯೋರೂಪಕ್ರಮಯೋರೂಪಸಂಹಾರಯೋರ್ವಾ
ವಿರೋಧಸ್ತತ್ರ ಕಥಂ ನಿರ್ಣಯ ಇತ್ಯತಃ ಆಹ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿವ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥

ನನು ಸಾವಕಾಶನಿರವಕಾಶಭಾವೇನೈವ ರೂಪೇಣ ವೈಷಮ್ಯಾಪತ್ತಯಾ ಸಾಮ್ಯಮೇವಾನುಪಪನ್ನಂ
ತತ್ಕಥಂ “ಸಾಮ್ಯೇ ನಿರವಕಾಶೇನ ಸಾವಕಾಶಂ ಬಾಧ್ಯತ” ಇತಿ ಟೀಕಾಯಾಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತೋ ವಾಹ
- ಉಪಕ್ರಮಾದಿವ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚೋಪಕ್ರಮದ್ವಯಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಕ್ರಮತ್ವೇನ
ರೂಪೇಣೋಪಸಂಹಾರದ್ವಯಸ್ಯೋಪಸಂಹಾರತ್ವೇನ ರೂಪೇಣ ಸಾಮ್ಯೇಪಿ ಸಾವಕಾಶನಿರವಕಾಶರೂಪೇಣ
ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವ ಉಪಪನ್ನ ಇತಿ ಭಾವಃ । “ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲಮ್” ಇತ್ಯಾದಿटीಕಾನುಪಪನ್ನಾ ।
ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾಪೋಗಾತ್ । ನಿರವಕಾಶತ್ವೇ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲತ್ವಾಪೋಗಾತ್ । एवं
ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತ್ವಮನುಪಪನ್ನಮ್ । ಸಾವಕಾಶತ್ವೇ ವಾ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲತ್ವಮನು-
ಪಪನ್ನಮಿತ್ಯತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿತಿ - ಉಪಜೀವಕತ್ವಾದಿನೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ನಿರವಕಾಶ-

ಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಜೀವಕತ್ವೇನ ರೂಪೇನ ಸ್ವಭಾವದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯತ್ವೇನ ರೂಪೇನ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಾಬಲ್ಯಮುಪಪದತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

“ಎವಮೇಕೇನಾನೇಕೇಷಾಂ ಬಾಧಃ” ಇತಿ ಟೀಕಾ । ತತ್ರೈಕೇನ ಸಾವಕಾಶೋನಾನೇಕೇಷಾಂ ನಿರವಕಾಶಾನಾಂ ಬಾಧ ಇತಿ ಭಾತಿ । ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಕಮ್ । ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶಬಾಧಕತ್ವಾ-
ಸಮ್ಮಭಾವಾತ್ । ಅತಃ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಎವಮಿತಿ ॥ ನನು ಸಾವಕಾಶತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲತ್ವಸ್ಯ
ಚೈಕತ್ವಾತ್ ಸಾವಕಾಶತ್ವಮೇವ ಬಾध्यತ್ವೇ ತನ್ತ್ರಮಸ್ತು । ನಿರವಕಾಶವಿರೋಧೇನ
ಲಕ್ಷಣಸಾರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವಸ್ಯೈವ ಸಾವಕಾಶಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚ ನಾತಿರಿಕ್ತಸ್ವಭಾವ-
ದುರ್ಬಲತ್ವಮಪೀತ್ಯತ ಆಹ - ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ಚೇತಿ ॥ ತಸ್ಯ ಪ್ರಬಲವಿರೋಧತ್ವೇ ಸತಿ
ಲಕ್ಷಣಸಾರ್ಥಾಂತರಪರತಾ ಕಲ್ಪನಾರೂಪತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಣಾದಿನಾ ವಿನೈವ ಕ್ಷುಣ್ಣಾರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವ-
ರೂಪಸಾವಕಾಶತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಭಿನ್ನತ್ವೇನ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲತ್ವಂ ಪೃಥಗ್ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ತದಭ್ಯಂ
ಬಾध्यತ್ವೇ ತನ್ತ್ರಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ತು ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶಾದ್ ಭೇದಃ । ತಥಾಽಪಿ
ಯತ್ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಂ ತನ್ನಿರವಕಾಶಮೇವೇತಿ ನಿಯಮಾನ್ ನಿರವಕಾಶೇನ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲೇನಾಪಿ
ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ಬಾಧಕಥನಮಪುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯಥಾಚೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ
ಸ್ವತಃ ಏವಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲೇಪಿ ಸತ್ತ್ವವತ್
ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲೇಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗೇ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಧತಮಾನತ್ವರೂಪನಿರವಕಾಶತ್ವಸತ್ತ್ವೇನ ತೇನ
ಪ್ರಬಲಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧೋಪಪತ್ತೇರ್ನ ಟೀಕೋಕ್ತಿರಪುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಉಕ್ತನ್ಯಾಯಮನ್ಯತ್ರಾತಿದಿಶತಿ । ಇಯಂ ಚೇತಿ ॥ ಕಥಮರ್ಯಲಿಂಗಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗೈಃ
ಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯತಃ ವಾಹ - ಇಯಂ ಚೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಉಕ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾಸಾಂ ಇತಿ
ಟೀಕಾಸ್ತಾತ್ರೇತಿಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷಡ್ಕಂ ಚಾತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ
ಟೀಕಾಸಾಂ ತದ್ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಯೋಜನಾನುಕ್ತೇಸ್ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಯಮಿತ್ಯತಃ ವಾಹ - ಇಯಂ ಚೇತಿ ॥
ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಮನ್ವಯಃ । ತತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ - ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರುದ್ಧ ಇತಿ ॥
ಕ್ರಮೇಪಿತಿ ಪಾಠಃ ಸಾಧುಃ । एवं ಚೋಪಪತ್ತೇಃ ಸರ್ವಮೂಲತ್ವವತ್ ಶ್ರುತ್ಯಾದಾವಪಿ
ಶ್ರುತೇರ್ಲಿಂಗಮೂಲತ್ವಮುಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಅತ್ರ ಟೀಕಾಸಾಂ “ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತಿಃ”
ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲಪ್ರಬಲಯೋಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವ-
ಭಯೋರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾನ್ವಯೋಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾನ್ವಯೋಃ ವಾ ಪರಸ್ಯ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವೇನ
ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾನುಪಪತ್ತ್ಯೋಭಯೋರಪಿ ಬಾಧೇನ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ್ವಿ-
ರೂಪ್ಯಾಪತ್ತಯಾ ವೈರೂಪ್ಯಾಪತ್ತಯಾ ವಾ ವಾಕ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲನ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಸ್ಯ ನ ಬಾಧಃ | ನ ಚಾತ ಏವೋಪಜೀವಕತ್ವಾದಿನಾ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲನಾಪಿ ನಿರವಕಾಶನೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ಬಾಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ |

ನಿರವಕಾಶತ್ವಾಕ್ಷೀಕಾರೇ ತಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲತ್ವಾಸಮ್ಮಭಾವತ್ | ನಿರವಕಾಶತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಾಬಲ್ಯರೂಪತ್ವಾತ್ | “ತಯೋಃ ಸ್ವಭಾವೋ ಬಲವಾನುಪಜೀವ್ಯಾದಿಕೃತ್ ಸ” ಇತ್ಯಾದೌ ಮೂಲಗ್ರನ್ಥೇ “ಆದಿಶಬ್ದೇನ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ” ಇತಿ ಟೀಕಾಪಾಂ ಚೋಪಜೀವ್ಯತ್ವವನ್ ನಿರವಕಾಶತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಭಾವತ್ವೋಕ್ತೇಃ | ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್ ಅತ್ರಾಹುಃ | ನ ನಿರವಕಾಶತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ | ಬಹುತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಪ್ರಾಬಲ್ಯಸ್ಯ ಪಾವತಾ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇನ ಬಾಧಃ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಾಬಲ್ಯರೂಪತ್ವವಿವಕ್ಷಣೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಪ್ರಾಬಲ್ಯಸ್ಯೇವ ನಿರವಕಾಶತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಪ್ರಾಬಲ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತದ್ ಬಾಧಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲತ್ವೋಕ್ತಿರ್ಯುಜ್ಯತೇ |

ನ ಚ ಬಹುತ್ವಪ್ರಾಬಲ್ಯಪರಿಪನ್ಯಿತ್ವೇನೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದೇರೀಕೀಕೃತ್ಯೋಕ್ತಿರ್ವಿರೋಧೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ದ್ವಿವಿಧಂ ಬಲವತ್ತ್ವಂ ಚೈತುಕದ್ವಿವಿಧೋಪಪಾದನಾರ್ಥ ತಥಾ ವಿವಕ್ಷಾಪಾಃ ಆವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ | ಅನ್ಯಥಾ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಾಪಾತೇನ ದ್ವಿವಿಧ್ಯಕಥನಮನುಪಪನ್ನಂ ಸ್ಯಾತ್ | ತಥಾಚೋದಾಹೃತವಾಕ್ಯಾದೇ-
ರನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸ್ವಭಾವದುರ್ಬಲಸ್ಯಾಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವೋಕ್ತೇನ ವಿರೋಧ ಇತಿ |

ವಿವರಣೆ - ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಬಲೀಯಸ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಬಲವಾದ ಲಿಂಗದಿಂದ ದುರ್ಬಲವಾದ ಲಿಂಗವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದೇ ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನ. ಇದನ್ನು ಹೇಳುವುದರಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ‘ವಿರೋಧೇ ತು ದುರ್ಬಲಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ‘ತತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಬಲವಾದದ್ದು ದುರ್ಬಲವಾದದ್ದನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

‘ಸಾಮ್ಯೇ ನಿರವಕಾಶೇನ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯು ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಈ ಟೀಕೆಯನ್ನು ‘ಉಪಕ್ರಮಾದಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಪಾತಕಃ ಸಾಮ್ಯ ತೋರುವ ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆ -

ಓಂ ಆತ್ಮಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್ ಓಂ (೧ - ೨ - ೯)

ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ‘ಸೃವೇಹ ಕಿಂಚಿನ್ನಾಗ್ರೇ ಆಸೀತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ‘ಸ ಯದ್ಯದೇವಾಸೃಜತ ತತ್ತದಮುಮುಕ್ಷುತ ಸರ್ವಂ ವಾ ಆತ್ಮೀತಿ ತದದಿತೀರದಿತಿತ್ವಮ್’ ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಆದಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ

ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರ ಎರಡೂ ಲಿಂಗಗಳು ಸಮಾನಬಲಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ 'ನೈವೇಕ ಕಂಚನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯವು ನಿರವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ 'ಅದಿತೇರದಿತಿತ್ವಮ್' ಎಂಬ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ -

ಓಂ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಓಂ (೧ - ೩ - ೬)

ದುಃಖಾದ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿನ ಈ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ - 'ಜುಷ್ಠಂ ಯದಾ ಪಶ್ಯಂತೈಃ ಸಮೀಶಮ್' ಎಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಈಶ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈಶ ಶಬ್ದವು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ದುಃಖಾದ್ಯಾಯತನನಾದವನು ರುದ್ರನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಆದರೆ 'ದ್ವೇ ವಿದ್ಯೇ ವೇದಿತವ್ಯೇ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪರವಿದ್ಯಾವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಿಂದ ರುದ್ರಪರವಾದ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮ್ಯತಯಾ ಪ್ರತೀತವಾದಾಗ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬಂದದ್ದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

ಸಾವಕಾಶ ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕಿಂತ ನಿರವಕಾಶ ಉಪಕ್ರಮವೇ ಪ್ರಬಲ.

ಓಂ ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನಾದೇವ ಚ ಓಂ (೧ - ೨ - ೧೫)

ಅಂತರಾಧಿಕರಣದ ಈ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಕಾರರು ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಸೋಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು 'ಅಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಅಭ್ಯಾಸವಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಉಪಲೋಪಲನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಗ್ನಿಯು ನಾನೇ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನೆಂದು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಂತಸ್ಥನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ 'ಸೋಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅಭ್ಯಾಸವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧೆವನ್ನು ಆಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಸಂಹಾರ ಪ್ರಬಲ.

ಓಂ ಶ್ರುತೋಪನಿಷತ್ಯುಕ್ತಭಿಧಾನಾಚ್ಛ ಓಂ (೧ - ೨ - ೧೬)

ಅಂತರಾಧಿಕರಣದ್ದೇ ಆದ ಈ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾವಕಾಶವು ಬಾಧಿತವಾಗಿದ್ದು ಕಂಡಿದೆ. ಉಪಲೋಪಲನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಗ್ನಿಯು 'ಅಶ್ವದ್-ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂದು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅಶ್ವದ್-ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ. 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. 'ಸೋಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದು ಅಶ್ವದ್-ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದರೂ 'ಸೋಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯು ಅಗ್ನಿಪರವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಂಪೂರ್ಣಪ್ರಕರಣವು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ

ವಿದ್ಯೆ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಎರಡು ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎರಡು ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕರಣವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ 'ಸೋಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುದು ಅಗ್ನಿಪರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. 'ಸ ಎನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ' ಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನರು ಹಾಗು ಅಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನರು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗವು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದದ ಅಭ್ಯಾಸವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಪ್ತಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಗ್ನ್ಯಂತರ್ಗತಬ್ರಹ್ಮನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು 'ಅಸ್ಮದ್' ವಿದ್ಯಾ ಶಬ್ದವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅಭ್ಯಾಸವು ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿದ್ವಯಸ್ಯ ಸಮಸ್ಯ ವಿರೋಧೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮಶಬ್ದವಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ಸಮತಯಾ ಪ್ರತೀತ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ವಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಬೇರೊಂದು ದಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಸಮಶಬ್ದವನ್ನು ವಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು.

ಒಂದೇ ಪ್ರಮೇಯದ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಎಳೊ ಲಿಂಗಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮೇಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ ಆರು ಲಿಂಗಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಯಾವುದರಿಂದ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಸಮಸ್ಯ ವಿರೋಧೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯಾಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಮುಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗೂ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಸಪ್ತವಿಧ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಹೇಳಬೇಕು.

ನಿರವಕಾಶಸಮಾಖ್ಯಾದಿಂದ ಸಾವಕಾಶ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಾಧೆವು ಭೂಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಆಶಾಯಾ ಭೂಯಾನ್' ಎಂದು ಪ್ರಾಣವಿಷಯಕವಾದ ಭೂಯಸ್ತ್ವವು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ 'ವಿಷ್ಣುರ್ವೈ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಭೂಯಾಂಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ಭೂಯಾನ್ನಾಮ್' ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕವಾದ ಭೂಯಸ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಇದೆ. ಈ ಸಮಾಖ್ಯಾವು ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗು ಸಮಾಖ್ಯಾಗಳು ಸಮಬಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಭ್ಯಾಸಯುಕ್ತವಾದ ಸಮಾಖ್ಯೆಯು ನಿರವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿರವಕಾಶವಾದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಅನುಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ನ ತತ್ರ ಸೂರ್ಯೋ ಭಾತಿ ನ ಚಂದ್ರತಾರಕಮ್ |

ನೇಮಾ ವಿದ್ಯುತೋ ಭಾತಿ ಕುತೋಽಯಮಗ್ನಿಃ |

ತಮೇವ ಭಾಂತಂ ಅನುಭಾತಿ ಸರ್ವಮ್ |

ತಸ್ಯ ಭಾಸಾ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಭಾತಿ ||

ಅವನಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿದೆ. ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರಕಾಶವೂ ಅವನದ್ದೇ ಎಂದು ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇದು ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯ. ಇದರ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ತದೇತದಿತಿ ಮನ್ಯಂತೇ

ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ ಪರಮಂ ಸುವಿಮ್" 'ಕಥಂ ನು ತದ್ ವಿಜಾನೀಯಾಮ್' ಎಂದು ತತ್‌ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ತತ್‌ಶಬ್ದವು ಪೂರ್ವಪ್ರಕೃತವಾದ ಜ್ಞಾನಿಸುವವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳು ಜ್ಞಾನಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವು ಪರಮಾತ್ಮನದ್ದೇ ಧರ್ಮಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯಸುವಿರೂಪ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನಿಸುವಿಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಯಾವ ಸುವಿವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯಸುವಿವು ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದು 'ತದೇತದಿತಿಮನ್ಯಂತೇ' ಎಂಬ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಹಿಂದೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಬಲವಾನುಪಸಂಹಾರಸ್ತದ್‌ವತ್ಯಾ ತದಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ಕಥಂ ಪಶ್ಯೇತ್ತದ್ವಿದ್ವಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಾವಬೋಧಿತಮ್ ||

'ತದ್ ವಿಜಾನೀಯಾಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶಪ್ರಾಯುಕ್ತವಾಗಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಉಪಸಂಹಾರದ ವಶವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬೋಧಿತವಾದ ಜ್ಞಾನಿಸುವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು.

ಕೆಲವರು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿದ್ವಯಸ್ಯ ಸಮಸ್ಯ ವಿರೋಧೇ ಸಾವಕಾಶಂ ಬಾಧ್ಯಮ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ - ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎರಡು ಉಪಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬಂದರೆ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣರು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬಂದಾಗ ನಿರವಕಾಶ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಕ್ರಮದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಪ್ರಾಣೋಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ.

'ಸ್ವಭಾವ ದುರ್ಬಲೇನಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಉಪಜೀವಕತ್ವಾದಿನಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂತರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಯಮಿಂದ್ರಮಾಹುಃ ವರುಣಂ ಯಮಾಹುಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಇಂದ್ರಾದಿನಾಮಗಳು ಶ್ರುತವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಮುದ್ರಾಂತಸ್ತತ್ಪಲಿಂಗವು ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ನಿರವಕಾಶ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಿಂಗದಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಂದ್ರಾತಿಶ್ರುತಿಗೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ.

'ವಿವಮೇಕೇನ ನಿರವಕಾಶೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ವಿವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ - 'ಓಂ ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ ಓಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳು ವಾಯುವಿಷಯಕವಾಗಿವೆ. 'ವಿವಮೇವೈಷಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿವಾಯುಗಳ ವೈವಸ್ವಾಪಕತ್ವ 'ಯೋಽಯಂ ಮಧ್ಯಮಃ ಪ್ರಾಣಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ

ಮಧ್ಯಮತ್ವ 'ಕುವಿದಂಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಸರ್ವದೇವೋಪಾಸ್ಯತ್ವ ಈ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವಾಯುದೇವನೇ ಸರ್ವದೇವೋಪಾಸ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಾಶಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾದ ವಾಮನಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವದೇವೋಪಾಸ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರವಕಾಶಕೃತಿಯಿಂದ ಸಾವಕಾಶಲಿಂಗಗಳು ಬಾಧಿತವಾಗಿವೆ.

ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗದಿಂದ ಸಾವಕಾಶಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆ - 'ಓಂ ಕಂಪನಾತ್ ಓಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಶಬ್ದವು ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಶ್ರುತಿ ಲಿಂಗಗಳು. ವಜ್ರಶಬ್ದವು ವಜ್ರಾಯುಧದ ರೂಢನಾಮ. 'ಉದ್ಯತಂ = ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಲಿಂಗವೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಣೇ ವಿಜತಿ' ಎಂದು ವಜ್ರವು ಜಗತ್ತಿನ ಕಂಪನಕ್ಕೆ = ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಸಾಧಾರಣಲಿಂಗ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಕಂಪಕತವೆಂಬ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಓಂದೇ ಲಿಂಗದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾದ ಅನೇಕ ವಜ್ರಕೃತಿ ಉದ್ಯತಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮುಂದೆ 'ನನು ಸಾವಕಾಶತ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು 'ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಬಾಧನೇ ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ವಿವಂವಿಧಸಾವಕಾಶತತ್ವಸ್ಯಾಸ್ಯಾಽಽ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - 'ನಾಹಂ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಜೀವಕವಾದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸ್ವತಃ ವಿವ ಅರ್ಥಾಂತರವಾಚಿತ್ವ' ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. ಸಾಕ್ಷಿಯಾದರೂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲವಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದ್ದೆನ್ನಲು ಇದು ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಿರವಕಾಶವಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವೇನಿಲ್ಲವೆಂದು 'ವಿವಂ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಉದಾಹರಣೆ :- 'ಸರ್ವಾಣಿ ಹವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕಾಶಶ್ರುತಿಯು ವಸ್ತುತಃ; ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿಲ್ಲ. 'ಪರೋವರೇಯಸ್ತ್ವ' 'ಉದ್ಗೀತತ್ವ' ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಬಾಧೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಾಮನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವವರಿದ್ದೇವೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಸಪ್ತವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂದಿನ ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಕೋಶವಿದೆ -

ದ್ವಿವಿಧಂ ಬಲವತ್ಯಂ ಹಿ ಬಹುತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಭಾವತಃ |

ತಯೋಃ ಸ್ವಭಾವೋ ಬಲವಾನ್ ಉಪಜೀವ್ಯಾದಿಕಶ್ಚ ಸಃ ||

ಲಿಂಗಗಳು ಬಹುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠ ಎನಿಸುತ್ತವೆ - ೧) ಬಾಹುಲ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೨) ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೩) ಉಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ೪) ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಎಂದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೇ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಉಪಕ್ರಮವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಉಪಕ್ರಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಉಪಜೀವಕವು ಉಪಜೀವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಲಿಂಗವು ಅನೇಕಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶದಿಂದ ಸಾವಕಾಶವು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ; ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವೇಕೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಉಪಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ ಎರಡೂ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆವಾಗ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ವಿಭಾಗವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿ-ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರವಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಾನಮಾನ.

~~~~~

ಸೂತ್ರಾರೂಢಮೂಲಕ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವರ್ಣನೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಸ್ತು | 'ತತ್ತು' ಬ್ರಹ್ಮೀವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ, ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವಾದಿನಾ ವಿಚಾರಿತತ್ವರೂಪಸಮ್ಯಕ್ತವಯುಕ್ತಾದನ್ವೀಯತೇನೇನೇತ್ಯನ್ವಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾದುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿರ್ಲಿಂಗಾದಿತಿ |
ಸುಧಾಯಾನ್ತು - ನ ಕೇವಲಮುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥಃ, ಕಿಂತು ತಥೇತುಕಶಾಸ್ತ್ರ-
ಜನ್ಯಪ್ರಮಾಣೋಚರತ್ವರೂಪೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇ ಹೇತುಭೂತಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ ವಚನವೃತ್ತ್ಯಾ
ತತ್ಪರತ್ವರೂಪಸಮ್ಬಂಧೋಽಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನುವಾದ - ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ತತ್ತು = ಬ್ರಹ್ಮನೇ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಉಪಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಅನ್ವೀಯತೇ ಅನೇನ' ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮಾಡಿದಾಗ ಉಪಪತ್ತಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಪತ್ತಾದಿಗಳಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವಲ್ಲ; ಬೇರೆ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆಯೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಪತ್ತಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇತುವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವ, ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವ. ಇಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವೂ ಕೂಡ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ. ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ-ಪ್ರತಿಪಾದಕಭಾವಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಸೂತ್ರಂ ಯೋಜಯತಿ” ಇತ್ಯಾದಿರೀಕಾರ್ಯ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಯಾಹ - ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥ-ಸ್ತಿವಿತಿ ॥ ಬ್ರಹ್ಮೇವೇತಿ ॥ ತುರೇವಾರ್ಯ: । ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪದಮನುವರ್ತತ ಇತಿ ಭಾವ: । ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಉತ್ತರಾಧಿಕರಣಸಂಕ್ರಮಣಾರ್ಥ ಅರ್ಥಾಂತರಮಪ್ಯತ್ರಾನುಸಂಧೇಯಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಸುಧಾಪಾಂ ತ್ವಿತಿ । ಸರ್ವೇತಿ । ಅನೇನ ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಾತ್ಮಕಾರ್ಯಮುಖ್ಯತ್ವೋ-ಭಯಾರ್ಯಸ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನಾನ್ವಯಪದೇನ ಚಾನ್ವಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್ । ಯತ್ತತ್ರ: - ಉಂ ಶೋಧಿತೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾ ವೇದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿವ ಶೈವಾಧ್ಯಾಯೇನ ವಾ ತದುದ್ದೇಶಿತೋಪಕ್ರಮಾದಿನಾ ವಾ ಶಿವಾದಾವಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಸ್ತು, ತ್ವನ್ಮತೇ ಶ್ರುತೇನೇಕಾರ್ಯ-ಸಹಿಷ್ಣುತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ದುರ್ಭಾಷಣಂ, ತತ್ತು ವಿಷ್ಣುತ್ವಾರ್ಥ ಉ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯೇವಂ-ರೂಪಾನೇಕಶ್ರುತಿತ್ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಿಕವಿರುದ್ಧತ್ವಾದೇಕವಾಕ್ಯತಾಭಿಪ್ರಾಯಸಂಕ್ಲಾಪ ಅಪೇಶಲಮ್ । ವಿಸ್ತರಸ್ತು ಗುರುಪಾದಕೃತಕಂಠಕೋದ್ಧಾರೆ ಬೋಧ್ಯಮ್ ।

ಗುರುರಾಜೀಯ - ನನು “ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯ” ಇತ್ಯತ್ರ ತಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯ ಪಕ್ಷಪರಾಮರ್ಶಕತ್ವೇ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾತ್ಸಾಧ್ಯಪರಾಮರ್ಶೋ ಚ ಪಕ್ಷಾಭಾವಾದನನ್ವಯ: । ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ಪರತ್ವರೂಪ-ಸಮ್ಬಂಧಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ: ತಾತ್ಪರ್ಯರೂಪಸಮ್ಬಂಧಾದಿತಿ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶೇಷ: ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ: ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಮಾಹ - ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಸ್ತಿವಿತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ತಚ್ಚಬ್ದೋ ವ್ಯವಹಿತಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಿತಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಪಕ್ಷಪರಾಮರ್ಶಕೋವ್ಯವಹಿತಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ-ಸೂತ್ರೋಕ್ತಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವರೂಪಸಾಧ್ಯಪರಾಮರ್ಶಕಶ್ಚೇತ್ಯುಭಯಲಾಭಸಂಬಂಧಾನನ್ವಯ: । ತುಶಬ್ದ ಉವಾರ್ಥ: ಪಕ್ಷೇಣಾನ್ವೇತಿ । ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಸ್ತುಪತ್ಯಾದಿರೂಪತಾತ್ಪರ್ಯಲಕ್ಷಣಪರ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶೇಷಂ ಚ ನೇತಿ ಭಾವ: । ನನು ತರ್ಹಿ ಸುಧಾಪಾಂ ತತ್ಪರತ್ವರೂಪಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ

हेतूकरणात्तत्र साध्यावैशिष्ट्यं स्यादित्यत आह - सुपायां त्विति ॥ तथा च हेतुसाध्ययोर्भेदात् न तत्रापि साध्याविशेष इति भावः ।

ವಿವರಣೆ - ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು 'ಸೂತ್ರಂ ಯೋಜಯತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ 'ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತತ್ತು' ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ತು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವಿವ' ಎಂದರ್ಥ. ಅದನ್ನೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮೈವ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವ' ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಾತಿಪಾದಕವನ್ನಷ್ಟೇ ಅನುವರ್ತನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಸಂಗತಿ ದೊರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಸುಧಾಯಾಂ ತು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲ ಉಪಪತ್ಯಾದಿರಿಂಗಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್‌ವಚನವೃತ್ತಾ ತತ್‌ಪರತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ತ್ವ್ಯ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯತ್ವ ಎಂದು ಎರಡರ್ಥ. ಸಂಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಂದು 'ಸಂ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪದದ ಜೊತೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು 'ಸಂ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಪದದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ತತ್ತು = ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ = ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾ ತತ್‌ಪರತ್ವಸಂಬಂಧಾತ್ ಎಂದಂತಾಯಿತು.

ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪ - ವಿಚಾರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ವೇದದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವಿರಲಿ; ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಿಮಗೆನು ಇದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಇದು ತಪ್ಪು - ಸಕಲವೇದಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಿವಾದಿಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷವು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ತೋತಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವರ ಈ ದುರ್ಭಾಷಣವು ಸುಂದರವಾಗಿಲ್ಲ. ಶೈವರ ಈ ಆಕ್ಷೇಪದ ನಿರಾಸವನ್ನು ಗುರುಪಾದರಾದ ಶ್ರೀ ವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಕಂಠಕೋದ್ಭಾರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದ ಉಪ-ಪತ್ಯಾದಿರಿಂಗಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಥವಾ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದಂತೆ

ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು.

ಭಾಮತೀಕಾರರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಪರೀ:- ವೇದಾಂತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಸಿದ್ಧವಸ್ತುಬೋಧನೆ ಪ್ರವೃತ್ತಾಘಭಾವೇನ ಫಲಾಭಾವಾತ್ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಂಗಾಚೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ದ್ವಿವಿಧಂ ಹೀಮ್ಸಿತಂ, ಕಿಂಚಿದಪ್ರಾಪ್ತಂ, ಯಥಾ ಗ್ರಾಮಾದಿ । ಕಿಂಚಿच्च ಪ್ರಾಪ್ತಮಪಿ ವಿಭ್ರಮವಶಾದಪ್ರಾಪ್ತಮಿತ್ಯವಗತಂ, ಯಥಾ ಕುಂಡಮನ್ಯಾದಿಕಮ್ । एवं ಜಿಹಾಸಿತಂ ದ್ವಿವಿಧ - ಕಿಂಚಿದಹೀನಂ ಜಿಹಾಸತಿ, ಯಥಾ ವಲಯಿತಚರಣಂ ಫಣಿನಮ್ । ಕಿಂಚಿच्च ಹೀನಮೇವ, ಯಥಾ ಚರಣಾಭರಣೇ ನೃಪುರೇ ಆರೋಪಿತಂ ಫಣಿನಮ್ । ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಕಲ್ಪಿತತ್ವೇನ ನಿಯತಹೀನಸಂಸಾರಹಾನಿಶ್ಚ ಸಮ್ಮವತೀತಿ ಫಲವತ್ತ್ವಂ, ಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಾನಾಂತರಾಗೋಚರತ್ವಾನ್ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಚೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾಯಿತ್ವಾ, ಸಮನ್ವಯಶ್ಚ ಲಕ್ಷಣಯಾಽಸ್ವರ್ಣಾರ್ಥಪರತ್ವಮ್ । ತತಶ್ಚ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರ- ಪ್ರತಿಪಾಢಂ ಸಮನ್ವಯಾದಿತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಃ ಐತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋ ನಿರ್ದಲಃ, ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಶಾಙ್ಕಯಾಽಸ್ವನ್ಮತೇ ಆಘಸೂತ್ರ ಏವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದೇನ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್ । ಲೌಕಿಕಾರ್ಥಪರವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವದರ್ಶನೇನ ಪೌರೋಪತ್ಯಸ್ಯೈವ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾಚ್ಚ ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ವೇದಾಂತಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಾದಿಗಳು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇಂತಹ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವೇದಾಂತಗಳು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಪೇಕ್ಷಿತವಾಯಿತು. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಹೊಂದಲು ಇಷ್ಟವಾದದ್ದು ಈಚ್ಚಿತ ಎನಿಸಿದೆ. ಇದು ಎರಡು ವಿಧ - ೧) ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೋ, ಆವಾಗ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಈಚ್ಚಿತ. ೨) ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಹೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಾಂತರಾಗಿರುತ್ತೇವೆ. ಕಂಠಮನೆಯನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲೇ ಧರಿಸಿ ಎಲ್ಲದ ಹುಡುಕಾಡಿದಂತೆ. ಭ್ರಮೆ

ಪರಿಹಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಕೆಳದಿ ವಸ್ತು ಸಿಕ್ಕಿತೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಈಜ್ಜಿಕೆ.

ಇನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಷ್ಟವಾದದ್ದು ಜಿಹಾಸಿತ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಕೂಡ ಎರಡುವಿಧ - ೧) ಸರ್ಪವು ನಮ್ಮ ಕಾಲಿಗೆ ಸುತ್ತುಕೊಂಡಾಗ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ ಜಿಹಾಸಿತವಾಗಿದೆ. ೨) ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದದ್ದನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಹಾಸಿತ. ಉದಾಹರಣೆ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಗೆಜ್ಜೆಯನ್ನೇ ಸರ್ಪವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿ ಬಂದಾಗ ಆರೋಪಿತವಾದ ಫಣಿಯನ್ನೇ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇವೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವಿರಲಿ; ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಏನಾಯಿತು? ಎಂದರೆ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯವೇ ವಿಷಯ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಈಜ್ಜಿಕೆವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೊಂದಿದ್ದೇವೆ. ಕೇವಲ ಭೇದಭ್ರಮದಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ವೇದಾಂತಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಒಂದು ತರಹದ ಫಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ಫಲ - ಸಂಸಾರಹಾನಿ. ಸತ್ಯವಾದ ಸಂಸಾರವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಕೇವಲ ಆರೋಪಿತವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಆರೋಪಿತವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇವೆ. ಮೊದಲು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸಂಸಾರವಿದೆಯೆಂದು ಕೇವಲ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ವೇದಾಂತಗಳು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಈಗ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರಬಹುದು (ಕಾರ್ಯವಾಗದ ಕಾರಣ). ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾದಿಂದ ಅಖಂಡಾರ್ಥಪರವೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್ ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಲಕ್ಷಣಯಾ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಖಂಡಾರ್ಥಪರವಾದ್ದರಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇಷ್ಟು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಮೊದಲು ನೀವು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕರೋಪಕೃತತೆಯನ್ನು ನೀವು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಶಂಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕೆಯೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯಪರವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೀವು ಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವೇ ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರತ್ವವು ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಲ್ಲ. ಪೌರುಷೇಯತ್ವವೇ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಸಾವೇತ್ಯಪ್ರಸಂಗಾಚ್ಚ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಮಾಣ್ಯವ್ಯಸಂಗ
ಬರುತ್ತದೆ, ಈಚ್ಛತಮ್ = ಹೊಂದಲು ಇಷ್ಟವಾದದ್ದು, ಜಹಾಸತಮ್ = ಬಿಡಲು
ಇಷ್ಟವಾದದ್ದು, ಅಹೀನಮ್ = ಸಂಬಂಧವಾದದ್ದು (ಇರುವಂತಹದ್ದು), ಜಹಾಸತಿ =
ಬಿಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ, ವಲಯಿತಚರಣಮ್ = (ಸರ್ಪದಿಂದ) ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಲುಳ್ಳ,
ಹೀನಮ್ = ಸಂಬಂಧವಾಗದ್ದು (ಅರೋಪಿತವಾದದ್ದು), ಸಿದ್ಧಸ್ಯ = ಪರಿನಿಶ್ಚಿತವಾದ,
ನಿರ್ದಲಃ = ಹುರುಳುಳ್ಳದ್ದು.

ಪ್ರಕಾಶ: - “ಶುಭ್ರಬುದ್ಧೋದಾಸೀನಸ್ವಭಾವತಯೋಪೇಕ್ಷಣೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಭೂತಮಭಿದಧತಾಂ
ವೇದಾಂತಾನಾಮಪುರುಷಾರ್ಥೋಪದೇಶಿನಾಂ ಅಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾಪತ್ತೇ:” ಇತ್ಯಾದಿಭಾಮತ್ಯುಕ್ತಮನುವದತಿ -
ಸಿದ್ಧೇತಿ ॥ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇತಿ ॥ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವೇ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿभिಃ ಸಮಾನವಿಷಯತಯಾ
ಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯವತ್ ತದರ್ಥಾನುವಾದಕತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾದಿತೀರ್ಥಃ ।
ಪ್ರಾಸಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಕಲ್ಪಿತಾನರ್ಯಹಾನಿಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಬೋಧನೇ ಫಲಮಿತಿ ತಯೋಃ ಫಲತ್ವಂ
ಲೋಕರೀತಯಾ ಭಾಮತ್ಯುಕ್ತಮಕ್ಷರಶೋಽನುವದತಿ - ದ್ವಿವಿಧಮಿತಿ ॥ ‘ಅಹೀನಂ’ ಅತ್ಯುಕ್ತಂ,
ವಿಧಮಾನಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ‘ಜಿಹಾಸತಿ’ ತ್ಯಕ್ತುಮಿಚ್ಛತಿ । ವಲಯಿತೇತಿ ॥ ‘ವಲಯಿತಃ’
ವೇಷ್ಠಿತಶ್ಚರಣೋ ಯೇನಾಸೌ ವಲಯಿತಚರಣಃ । “ವೇಷ್ಠಿತಂ ಸ್ಯಾದ್ ವಲಯಿತಂ” ಇತ್ಯಮರಃ । ‘ಹೀನಂ’
ತ್ಯುಕ್ತಂ ಆರೋಪಿತಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ಯತು ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾದಿತಿ, ತತ್ವೇತ್ಯಾಹ -
ಸಿದ್ಧಸ್ಯೇತಿ ॥ ಪರಿನಿಶ್ಚಿತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ‘ಪರೈಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಾನ್ತಯಿತ್ಯಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ’ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ ।
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋ ದ್ವಿವಿಧಃ, ಫಲಾಭಾವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯೇಕಃ । ಸಾಪೇಕ್ಷತಾಪತ್ತ್ಯಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-
ಮಿತ್ಯಪರಃ । ತತ್ರಾರ್ಥಂ ನಿರಾಹ - ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವೇತಿ ॥ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಯಾ
ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪರತ್ವಮುಪೇತ್ಯ, ‘ಜ್ಞಾತುಮಿಚ್ಛಾ ಹಿ ಸಂದಿಗ್ಧೇ ವಿಷಯೇ ನಿರ್ಣಯಾಯ ಭವತಿ’ ಇತಿ
ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಸೂಚನಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ಲೋಕಿಕೇತಿ ॥
ಸಂಕ್ಷೇತಗ್ರಹಣಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಕವತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತೀರ್ಥಃ । ಪೌರುಷೇಯಸ್ಯ
ವಕ್ತೃಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ತತ್ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ಪೌರುಷೇಯತ್ವಮೇವ ಪ್ರಯೋಜಕಂ, ನ ತು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರತ್ವಂ,
ವ್ಯभिಚಾರಾತ್ । ವೇದೇ ಚ ತನ್ನಾಸ್ತಿ । ಅತಃ ಏವ ಭಾಮತ್ಯಾಂ⁽¹⁾ “ಕಿಂ ಪುಂವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಸಾಪೇಕ್ಷತಾ

(1) ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ - ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿಂಪ್ತಿಸಂ ಪುರುಷಸ್ಯ । ಕಿಂಚಿದಪ್ರಾಸಂ ಗ್ರಾಮಾದಿ, ಕಿಂಚಿತ್ಪುನಃ
ಪ್ರಾಸಮಪಿ ಭ್ರಮವಶಾದಪ್ರಾಸಮಿತ್ಯವಗತಂ, ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ರೀವಾಚನಂ ಗ್ರೇವೇಯಕಮ್ । एवं ಜಿಹಾಸಿತಮಪಿ
ದ್ವಿವಿಧಂ, ಕಿಂಚಿದಹೀನಂ ಜಿಹಾಸತಿ, ಯಥಾ ವಲಯಿತಚರಣಂ ಫಣಿನಂ, ಕಿಂಚಿತ್ಪುನಃಹೀನಮೇವ ಜಿಹಾಸತಿ,
ಯಥಾ ಚರಣಾಭರಣೇ ನುಪುರೇ ಫಣಿನಮಾರೋಪಿತಮ್ । ತತ್ರಾಪ್ರಾಸಪ್ರಾಸೌ ಚಾನ್ಯತ್ಯುಕ್ತಯೋಃ ಚ ಬಾಲೋಪಾಯಾ-

किं भूतार्थत्वेन, आहोस्वित् पौरुषेयत्वेन” इत्यादिनाऽऽद्यं दूषयित्वा द्वितीय एव स्थापित इति भावः ।

गुरुराजीय - परोक्ताधिकरणरचनायाः स्वोक्ताधिकरणरचनया साम्य-
प्रतीतिनिरासार्थं तामनूय दूषयति । अत्र परैरिति ॥ सापेक्षत्वप्रसङ्गाच्चेति ॥
प्रमाणान्तरजन्यज्ञप्तिविषयत्वं तादृशार्थबोधने प्रमाणान्तरापेक्षायां सापेक्षत्वमिति
भावः । न प्रवृत्तिनिवृत्त्योः फलत्वं किन्त्वनिवृत्तिवृत्तीष्टप्राप्त्योरेव फलत्वं तयोश्च
प्रकृते सद्भावाच्च फलाभाव इति भावेनेष्टानिष्टयोर्विभागमाह - द्विविधं
हीत्यादिना ॥ अहीनं विचिन्तनम् । सिद्धस्यापीति ॥ तथा च न प्रमाणान्तर-
जन्यज्ञप्तिविषयत्वं सिद्धत्वं किन्तु स्वत एव निष्पन्नत्वमिति भावः ।
अस्त्वेवमधिकरणरचना तथाऽपि सूत्रार्थः कथमित्यत आह - समन्वयश्चेति ॥
समन्वयादिति ॥ लक्षणयाऽखण्डार्थत्वपरवेदतात्पर्यविषयत्वादित्यर्थः । आद्यसूत्र
एवेति ॥ “निश्चिते जिज्ञासायोगात्सन्दिग्धत्वेन ब्रह्मैव विषयो ज्ञानमेवेच्छा-
विषयत्वेन प्रयोजनमिति जिज्ञासापदेनैव विषयप्रयोजनमिति जिज्ञासापदेनैव
विषयप्रयोजने सूचिते” इति भामत्यां “अपशब्देनाधिकारी जिज्ञासापदेनेच्छा
विषयत्वेन ब्रह्मज्ञानं प्रयोजनमर्थादधिकारिविशेषणं मोक्षो ब्रह्मज्ञानफलं विषयश्च
सूचित” इत्यादि विवरणे तथोक्तत्वादित्यर्थः । किञ्च प्रमाणान्तरसिद्धत्वेऽपि न
सापेक्षत्वम् । पौरुषेयत्वस्यैव प्रयोजकत्वादित्याह - लौकिकेति ॥ सिद्धार्थबोधकत्वे
सापेक्षत्वापादनमपुक्तम् । स्वाभावव्याप्याभावप्रतियोगिन एव स्वप्रयोजकत्वस्य
धूमप्रयोजके बन्हादौ दृष्टत्वात् । प्रयोजकाभावेन प्रयोज्याभावस्यापादनीयत्वात् ।
प्रकृते च तदभावात् । व्याप्येनैव व्यापकस्यापादनीयत्वात् प्रकृते च सिद्धबोधकत्वे

नुष्ठानसाध्यत्वात् तदुपायतत्त्वज्ञानादस्ति पराचीनानुष्ठानापेक्षा । न जातु ज्ञानमात्रं
वस्त्वपनयति । नहि सहस्रमपि रज्जुप्रत्यया वस्तुसन्तं फणिनमन्यययितुमीशते ।
समारोपिते तु प्रेम्सितजिह्वासिते तत्त्वसाक्षात्कारमात्रेण बाह्यनुष्ठानानपेक्षेण शक्येते
प्राप्नुमिव हातुमिव । समारोपमात्रजीविते हि ते, समारोपितं च तत्त्वसाक्षात्कारः
समूलातमुपहन्तीति । तथेहाप्यविद्यासमारोपतिजीवभावे ब्रह्मज्ञानान्दे वस्तुतः
शोकदुःखादिरहिते समारोपितनिबन्धनस्तद्भावः ‘तत्त्वमसि’ इतिवाक्यार्थतत्त्वज्ञानादवगति-
पर्यन्तान्निवर्तते । तन्निवृत्तौ प्राप्तमप्यानन्दरूपमप्राप्तमिव प्राप्तं भवति, त्यक्तमपि
शोकदुःखाद्यत्यक्तमिव त्यक्तं भवति ।

- (भामती ६४)

ನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವೋನಾಪ್ರಯೋಜಕತಯಾ ವ್ಯಾಪೇರೇವಾಮಾಬಾತ್ ಸಾಮಗ್ರಯಾಃ ಕಾರ್ಯ-
ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್ ಸಾಮಗ್ರಯಾಕಾರ್ಯಾಪಾದನವತ್ಪ್ರಯೋಜಕೇನ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಸ್ಯಾಪಾದನೀಯತ್ವೇ
ಪರಿಶೋಬಾದ್ವಾಚ್ಯೇ ಲೌಕಿಕಕಾರ್ಯಪರವಾಕ್ಯೇಽಸತ್ಯಪಿ ಸಿದ್ಧಬೋಧಕತ್ವೇ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವದರ್ಶನೇನ
ತದಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾನ್ ಪ್ರಯೋಜಕೇನ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಸ್ಯಾಪಾದನಮಪಿ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ನನು ವೇದಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವೇ ಮಾನಾಂತರಾವಗತಾರ್ಥವಾಕ್ಯರಚನಾಯಾ ಎವಾಪತ್ಯಾಽಪಿ
ಠೇಯತ್ವಾಭಾವಸ್ಯೈವಾಪಾಶ್ಚಮಾನತ್ವಾತ್ಕಥಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ನಿರ್ದಲತ್ವಮಿತಿ चेन्न ।
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಾಭಾವೇಪಿ ಲೌಕಿಕಕಾರ್ಯಪರವಾಕ್ಯೇ ಪೌಠೇಯತ್ವಸ್ಯ ದರ್ಶನೇನ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ-
ಬೋಧಕತ್ವೇಽಸ್ಯಾಪಿ ಪೌಠೇಯತ್ವಾಪಾದನಾಸಮ್ಮಭಾದ್ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಶೂನ್ಯತ್ವೇನಾಪ್ರಯೋಜಕತಯಾ
ಧ್ಮೇನ ಬಹೀರಿವ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವೇನ ಪೌಠೇಯತ್ವಾಪಾದನಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ದಿವರಣೆ - ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದ ರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ - "ಬ್ರಹ್ಮನು ಶುದ್ಧ, ಬುದ್ಧ,
ಉದಾಸೀನ ಸ್ವಭಾವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (ಶುದ್ಧ = ನಿರ್ದೋಷ, ಬುದ್ಧ = ಜ್ಞಾನವಿಷಯ, ಉದಾಸೀನ =
ಕ್ರಿಯಾರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.) ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉಪೇಕ್ಷಣೀಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಉದಾಸೀನಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು
ವೇದಾಂತಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಾದರೆ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
ನಿಷ್ಪಯೋಜಕಗಳಾಗಬೇಕಾದೀತು ಎಂಬ ಆಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಲಾರವು" ಎಂಬ ಭಾಮತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಸಿದ್ಧವಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ
ಅರ್ಥತಃ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾವುದೇ ವಾಕ್ಯ ಕಾರ್ಯಪರವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ
ಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ಕೇವಲ ಅನುವಾದಕವಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಾಂತಗಳು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮಾನವಿಷಯಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ.
ಸಮಾನವಿಷಯವಾದರೆ ಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಅನುವಾದ
ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷವಾಯಿತು. 'ಯತ್ ಯದರ್ಥಾನುವಾದಕಂ ತತ್ ತತ್ ಸಾಪೇಕ್ಷಮ'
ಎಂದು ನಿಯಮ. ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತಃ - ವೇದಾಂತಗಳು ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದಾಗ ಎರಡು ವಿಧ ಫಲಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ.

೧) ಪ್ರಾಪ್ತಬ್ರಹ್ಮೈಕೈವ್ಯಾಪ್ತಿ ೨) ಕಲಿತಾನರ್ಥಹಾನಿ ಎಂದು. ಈ ಎರಡು ವಿಧ ಫಲಗಳನ್ನು ಲೋಕೋತಿಯಲ್ಲಿ
ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಭಾಮತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷರಶಃ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ದ್ವಿಧಿವಮ'
ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಅಕ್ಷೇಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು 'ಸಿದ್ಧವಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಅಧಿಕರಣರಚನೆಯು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಅವರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಒಟ್ಟು ಎರಡುವಿಧದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ - ೧) ಫಲವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ೨) ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು. ಮೊದಲನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು 'ನಿಷ್ಪಯೋಜನತ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಿಷ್ಪಯೋಜಕತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ನೀವು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಅದು ಹೀಗೆ - ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ 'ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾ' ಎಂದರ್ಥ. ಸಂದಿಗ್ಧವಿಷಯದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಇಚ್ಛೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಸಂದೇಹದ ಅನಂತರ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದದ್ದೇ ವಿಷಯ. ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ನಿರ್ಣಯವೇ ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ವಿಚಾರಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಪಯೋಜನ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಇಲ್ಲೇಕೆ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು?

ಇನ್ನು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೂ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಡುವುದು ಬೇಡ. ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತೆಂಬುದೇ ತಪ್ಪು. 'ಗಾಮಾನಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಪರವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಕತ್ವವು ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಲ್ಲ. ಪೌರುಷೇಯತ್ವವು ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕ. (ಅಪೌರುಷೇಯವು ನಿರಪೇಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ) ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯವು ವಕ್ರಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನೀವು 'ಯತ್ರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರತ್ವಮ್' ತತ್ರ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ಯತ್ರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರತ್ವಾಭಾವಃ ತತ್ರ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾಭಾವಃ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಗಾಮಾನಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರತ್ವಾಭಾವ ಇದೆ. ಆದರೆ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾಭಾವ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತ್ರ ಪೌರುಷೇಯತ್ವಮ್' ತತ್ರ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ವೇದದಲ್ಲಿ ಪೌರುಷೇಯತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಷ್ಪಯೋಜನತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಂಕೆಯಂತೂ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹುರುಳೇ ಇಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಮಾತಿದೆ - 'ಪುರುಷವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷ ಎನ್ನುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಪೌರುಷೇಯವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಪೇಕ್ಷ ಎನ್ನುತ್ತೀರೋ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ - ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಹುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬುಡವಿಲ್ಲದ್ದು ಎಂದು.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದ ರಚನೆಯನ್ನು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ - ಯಾವುದೇ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾರವು. ಬ್ರಹ್ಮನಾದರೂ ಸಿದ್ಧರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ವೇದಾಂತಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲ. ಜೀವರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಏಕೈವದ್ದರೂ ಏಕೈವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಾಂತರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಮತ್ತು ಸಂಸಾರವು ಕಲ್ಪಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರಬಂಧನ ಯಾವ ಜೀವರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದೇವೆಂದು ಭ್ರಾಂತರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ವೇದಾಂತಗಳು ಹೊರಟವೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಕೇವಲ ಆಪಾತರಮಣೀಯ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುವಾಗ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವೇದಾಂತಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಶಂಕೆಯು ಹುಟ್ಟಲಾರದು. ಇನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಅಸಾಧ್ಯ

तात्पर्यचन्द्रिका

सिद्धान्तोऽप्ययुक्तः । तथाहि -

स्वप्रभत्वादसन्दिग्धेऽवाच्यत्वाच्छ्रुत्यगोचरे ।

निर्विशेषे च चिन्मात्रे कथं श्रुतिसमन्वयः ॥

एवं सन्दिग्धस्यैव विषयत्वात्, सामान्यज्ञानविशेषाज्ञाननिबन्धनस्य सन्देहस्य निर्विशेषेऽसम्भवात्, पूर्वपक्षसिद्धान्तयोश्च सन्देहकोट्यन्यतर-कोट्यवलम्बित्वात्, फलस्य चैककोटिनिर्णयाधीनत्वान्निर्विशेषात्मनि विषय-संशयपूर्वपक्षसिद्धान्तप्रयोजनाख्यपक्षकरूपाधिकरणासम्भवो द्रष्टव्यः । अपि च -

आयसूत्रेऽहमर्थे हि प्रसिद्धिः प्रतिपादिता ।

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಜಿಜ್ಞಾಸಾರ್ಥಂ ದ್ವಿತೀಯೇ ಹಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತಾ ॥

ಅವಿಚಮಾನಾಽಽದಮರ್ಯೇ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಕೀರ್ತಿತಾ ।

ಇಶ್ವರಸ್ಯ ತೃತೀಯೇ ತು ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಮಾಣತಾ ॥

ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೋಕ್ತಾ ಚತುರ್ಥೇ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸಮನ್ವಯಃ ।

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೋಽಂತರೀತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಿಶೇಷಂ ತು ಕಥ್ಯತೇ ॥

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಮಾಯಿನಾಂ ಪಕ್ಷಸ್ತತ್ರ ಕಿಂ ಕೇನ ಸಕ್ಷತಮ್ ।

ತತ್ವವಿದ್ವೇಷಮಾತ್ರೇಣ ಶ್ರುತಿಸ್ತತ್ರೇ ಕದರ್ಶಿತೇ ॥

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತರಚನೆಯೂ ತಪ್ಪು. ಅದು ಹೀಗೆ

ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವಾದಸಂದಿಗ್ಧೋಽವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯಗೋಚರೇ ।

ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಚ ಚಿನ್ಮಾತ್ರೇ ಕಥಂ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯಃ ॥

ಚಿನ್ಮಾತ್ರನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ. ಅವಾಚ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ. ಯಾವ ಧರ್ಮಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ?

ಚಿನ್ಮಾತ್ರನು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಬರಲಾರದು. ಸಂದೇಹ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಧರ್ಮಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನವಿದ್ದು ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ಇರಬಾರದು. ಆದರೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಂದೇಹವೇ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಸಂದೇಹದ ಒಂದು ಕೋಟಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು, ಮತ್ತೊಂದು ಕೋಟಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೂ ಸಹ ಮಾಡಲಾಗದು.

ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲವಾಗಲೀ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲವಾಗಲೀ ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಕೋಟಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಕೋಟಿನಿರ್ಣಯದ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈಗ ಸಂದೇಹವೇ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಫಲವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗದು

ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಷಯ, ಸಂಶಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಫಲ ಐದೂ ಸಹ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಈ ಐದೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಡಲು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯ?

ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಗತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅದ್ವೈತೋಪಮಾರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾ |

ಜಿಜ್ಞಾಸಾರ್ಥಂ ದ್ವಿತೀಯೇ ಹಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತಾ || 1 ||

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಹಮರ್ಥನಾದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಗೋಸ್ಕರ ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ.

ಅದ್ವೈತಮಾನಾಽಹಮರ್ಥೇ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಕೀರ್ತಿತಾ

ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತೃತೀಯೇ ತು ನಿರ್ವಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣತಾ || 2 ||

ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಅಹಮರ್ಥನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಂಗತಿ ಇಲ್ಲ) ಇನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. (ಇದು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಸಂಗತವಾಗಿದೆ.)

ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಾ ಚತುರ್ಥೇ ಚ ತ್ವನ್ನೇವ ಸಮನ್ವಯಃ |

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೋಂತರಿತ್ಯಾದೌ ಸವಿಶೇಷಂ ತು ಕಥ್ಯತೇ || 3 ||

ಆ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ 'ಅಂತಸ್ತದ್ವರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಅಸಂಗತ.

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಮಾಯಾನಾಂ ಪಕ್ಷಸ್ತತ್ರ ಕಿಂ ಕೇನ ಸಂಗತಮ್ |

ತತ್ಸದ್ವಿಶೇಷಮಾತ್ರೇಣ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರೇ ಕದರ್ಥಿತೇ || 4 ||

ಹೀಗೆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಂಗತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿಂ ಕೇನ ಸಂಗತಮ್? ಕೇವಲ ತತ್ವದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ನೀಚಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಸ್ವಭೂತಾಃ = ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ, ತ್ವನ್ನೇವ = ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ.

ಅಂತರಿತ್ಯಾದೌ = 'ಅಂತಸ್ತದ್ವರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕದರ್ಥಿತೇ = ನೀಚವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಸ್ವಯಂ ಭಾತೇ" "ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಹಿತಸ್ಯಾಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ-
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾಽಽಽಽ - ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವಾದಿತಿ || ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ನನ್ವವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತಿಗೋಚರತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ चेन्न, ಸರ್ವಥಾ ವಾಚ್ಯತ್ವಹೀನಸ್ಯ

लक्ष्यत्वमपि नेत्युत्तराधिकरणे वक्ष्यमाणत्वादिति भावः । चिन्मात्रस्य स्वप्रभत्वेऽपि धर्मान्तरेण सन्देहः स्यादित्यत आह - निर्विशेष इति ॥ श्रुतिसमन्वयरूपफला-योगमुक्त्वा तत्फलकमीमांसारम्भोऽप्ययुक्त इत्याह - एवमिति ॥ चिन्मात्रे समन्वय इत्यस्यैतत्सूत्रार्थत्वे पूर्वोत्तरासङ्गतिश्च स्यादिति भावेनाह - अपि चेति ॥ परभाष्ये हि 'किं तद् ब्रह्म प्रसिद्धं अप्रसिद्धं वा' इत्यादिना शङ्किता "सर्वो ह्यात्मास्तित्वं प्रत्येति न नाहमस्मीति । यदि हि नात्मास्तित्वप्रसिद्धिः स्यात्, सर्वो हि लोको नाहमस्मीति प्रतीयात्" इत्यादिना जिज्ञासोपयुक्ततयाऽ-हमर्थे प्रसिद्धिः प्रतिपादितेत्यर्थः । 'द्वितीये च' जन्मादिसूत्रे "अस्य जगतः जन्मस्थितिभङ्गं यतः सर्वज्ञात्सर्वशक्तेः कारणाद्भवति तद्ब्रह्म" इति परभाष्योक्ते-रीश्वरस्य विशिष्टस्य जन्मादिहेतुत्वमहमर्थेऽविद्यमानं लक्षणत्वेनोक्तमित्यर्थः । तस्मिन्नेवेति । निर्विशेष एवेत्यर्थः । "अन्तरित्यादौ" "अन्तस्तद्धर्मोपदेशात्" इत्यादावित्यर्थः । 'कदर्थिते' कुत्सितार्थतया कृते । "कोः कत्तत्पुरुषेऽच" इति कदादेशः ।

गुरुराजीय - ननु निष्फलत्वेन पूर्वपक्षिते फलवत्त्वं सिद्धान्तितम् । तथा च फलवत्त्वमेवादौ दूषणीयम् । सूत्रार्थदूषणमादावयुक्तमित्यतः परोक्तसिद्धान्तस्य सूत्रानारूढत्वमयुक्तत्वं च वक्तुं सूत्रार्थं दूषयति । तथाहीति ॥ एवं हि परोक्तमनुमानं ब्रह्म शास्त्रप्रतिपार्थं समन्वयादिति । अत्र लक्षणया वेदतात्पर्यविषयत्वादिति हेत्वर्थोभिप्रेतः । स चायुक्तः । अपूर्वार्थे वेदतात्पर्यं वक्तव्यम् । ब्रह्मणः स्वप्रकाशत्वेनासन्दिग्धत्वान्न तत्र वेदतात्पर्यं युक्तमित्याह - स्वप्रभत्वादिति ॥ ननु स्वप्रकाशत्वेन स्वरूपतः सिद्धत्वेऽपि विशेषतः सन्दिग्धत्वाद्युक्तं तत्र शास्त्रतात्पर्यमित्यत उक्तम् । निर्विशेष इति ॥ तथा च विशेषाभावाद्दिशेषतः सन्दिग्धत्वं न युक्तमिति भावः । ननु तर्हि मास्तु शक्त्या वेदतात्पर्यविषयत्वं लक्षणया तु भविष्यतीत्यत आह - अवाच्यत्वादिति ॥ तथाचोत्तराधिकरणे वाच्यत्वलक्ष्यत्वयोः प्रयोज्यप्रयोजकभावस्य वक्ष्यमाणत्वाद्वाच्यत्वाभावे लक्ष्यत्व-स्यैवाभावेन लक्षणयापि वेदतात्पर्यविषयत्वासम्भवेन हेत्वसिद्धिस्तदवस्येति भावः । किञ्च त्वया निर्विशेषत्वाङ्गीकारेणाधिकरणारम्भप्रयोजकविषयादिपञ्चासम्भवे-

ನಾಧಿಕರಣಾರಂಭೋ ನ युक्त इति भावेनाह - एवमिति ॥ नन्वत्र वेदान्तानामेव विषयत्वात् प्रामाण्याप्रामाण्ये एव कोटी ।

एवं चान्यतरकोट्यवलंबिपूर्वपक्षसिद्धान्तयोः सम्भवेनान्यतरकोटिनिर्णया-
धीनफलस्यापि सम्भवेनाधिकरणारम्भप्रयोजकपञ्चकसम्भवेनाधिकरणारम्भसम्भवात्
कथमेतदिति चेन्न । वेदान्तानामेव विषयत्वे सिद्धान्ते ब्रह्मणः
शास्त्रविषयत्वसमर्थनमसङ्गतं स्यात् । तथा च ब्रह्मैव विषयः शास्त्रप्रतिपाद्यत्व-
तदप्रतिपाद्यत्वे एव कोटी । एवं च सन्देहान्यतरकोट्यवलंबिपूर्वपक्षसिद्धान्तौ
शास्त्रप्रतिपाद्यत्वनिर्णयाधीनं फलं वक्तव्यम् । निर्विशेषत्वाङ्गीकारोक्तिमपीदं न
सम्भवतीत्यधिकरणानारम्भसम्भवस्तदवस्य एवेति भावः । न केवलमधि-
करणानारम्भोपि तु पूर्वोत्तरासङ्गतं चैतदित्याह - अपि चेति ॥ तथा च यत्रैव
सामान्यप्रतिपत्तिः विशेषाप्रतिपत्तिस्तस्यैव लक्षणं वक्तव्यम् । तत्रैव च प्रमाणं
वक्तव्यम् । समन्वयश्च प्रतिज्ञातव्यः । उपपादनं च तत्रैव कर्तव्यम् । न चैवं
प्रतिपादनं क्रियत इत्यसङ्गतिरिति भावः ।

ಎದರಣೆ -

“ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಸ್ವಯಂ ಭಾತೇ ಕಮಜ್ಞಾನಾವೃತಂ ಭವೇತ್” ।

ನಿರ್ವಿಶೇಷಭೂತನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದಾಗ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆವೃತವಾದದ್ದು ಯಾವುದು?

ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪವೃತ್ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣಾಧಿಗಮ್ಯತೇ ।

ಸಕಲಧರ್ಮರಹಿತನಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನಿದೆ?

‘ಇದಮಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಮ್’

ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ ‘ಇದಮಿತಮ್’ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯ.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವಾಭ್ಯಾಸ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗ್ರಂಥಕಾರರು
‘ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಚನಾಮಾತ್ರನು ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಉತ್ತರ :- ವಾಚ್ಯನಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣ ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದೇ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಚನಾಮಾತ್ರನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಬಾರದೆಂದೇನು ಇಲ್ಲ.
ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಧರ್ಮವಿಶೇಷದಿಂದ ಸಂದೇಹ ಕೂಡಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಸ್ತಯಾದಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

लक्ष्यत्वमपि नेत्युत्तराधिकरणे वक्ष्यमाणत्वादिति भावः । चिन्मात्रस्य स्वप्रभत्वेऽपि धर्मान्तरेण सन्देहः स्यादित्यत आह - निर्विशेष इति ॥ श्रुतिसमन्वयरूपफला-योगमुक्त्वा तत्फलकमीमांसारम्भोऽप्ययुक्त इत्याह - एवमिति ॥ चिन्मात्रे समन्वय इत्यस्यैतत्सूत्रार्थत्वे पूर्वोत्तरासङ्गतिश्च स्यादिति भावेनाह - अपि चेति ॥ परभाष्ये हि 'किं तद् ब्रह्म प्रसिद्धं अप्रसिद्धं वा' इत्यादिना शङ्किता "सर्वो ह्यात्मास्तित्वं प्रत्येति न नाहमस्मीति । यदि हि नात्मास्तित्वप्रसिद्धिः स्यात्, सर्वो हि लोको नाहमस्मीति प्रतीयात्" इत्यादिना जिज्ञासोपयुक्ततयाऽ-हमर्थे प्रसिद्धिः प्रतिपादितेत्यर्थः । 'द्वितीये च' जन्मादिसूत्रे "अस्य जगतः जन्मस्थितिभङ्गं यतः सर्वज्ञात्सर्वशक्तेः कारणाद्भवति तद्ब्रह्म" इति परभाष्योक्ते-रीश्वरस्य विशिष्टस्य जन्मादिहेतुत्वमहमर्थेऽविद्यमानं लक्षणत्वेनोक्तमित्यर्थः । तस्मिन्नेवेति । निर्विशेष एवेत्यर्थः । "अन्तरित्यादौ" "अन्तस्तद्धर्मोपदेशात्" इत्यादावित्यर्थः । 'कदर्थिते' कुत्सितार्थतया कृते । "कोः कत्तत्पुरुषेऽच" इति कदादेशः ।

गुरुराजीय - ननु निष्फलत्वेन पूर्वपक्षिते फलवत्त्वं सिद्धान्तितम् । तथा च फलवत्त्वमेवादौ दूषणीयम् । सूत्रार्थदूषणमादावयुक्तमित्यतः परोक्तसिद्धान्तस्य सूत्रानारूढत्वमयुक्तत्वं च वक्तुं सूत्रार्थं दूषयति । तथाहीति ॥ एवं हि परोक्तमनुमानं ब्रह्म शास्त्रप्रतिपाद्यं समन्वयादिति । अत्र लक्षणया वेदतात्पर्यविषयत्वादिति हेत्वर्थोभिप्रेतः । स चायुक्तः । अपूर्वार्थे वेदतात्पर्यं वक्तव्यम् । ब्रह्मणः स्वप्रकाशत्वेनासन्दिग्धत्वात् तत्र वेदतात्पर्यं युक्तमित्याह - स्वप्रभत्वादिति ॥ ननु स्वप्रकाशत्वेन स्वरूपतः सिद्धत्वेऽपि विशेषतः सन्दिग्धत्वाद्युक्तं तत्र शास्त्रतात्पर्यमित्यत उक्तम् । निर्विशेष इति ॥ तथा च विशेषाभावाद्दिशेषतः सन्दिग्धत्वं न युक्तमिति भावः । ननु तर्हि मास्तु शक्त्या वेदतात्पर्यविषयत्वं लक्षणया तु भविष्यतीत्यत आह - अवाच्यत्वादिति ॥ तथाचोत्तराधिकरणे वाच्यत्वलक्ष्यत्वयोः प्रयोज्यप्रयोजकभावस्य वक्ष्यमाणत्वाद्वाच्यत्वाभावे लक्ष्यत्व-स्यैवाभावेन लक्षणयापि वेदतात्पर्यविषयत्वासम्भवेन हेत्वसिद्धिस्तदवस्येति भावः । किञ्च त्वया निर्विशेषत्वाङ्गीकारेणाधिकरणारम्भप्रयोजकविषयादिपञ्चकासम्भवे-

ನಾಧಿಕರಣಾರಂಭೋ ನ युक्त इति भावेनाह - एवमिति ॥ नन्वत्र वेदान्तानामेव विषयत्वात् प्रामाण्याप्रामाण्ये एव कोटी ।

एवं चान्यतरकोट्यवलंबिपूर्वपक्षसिद्धान्तयोः सम्भवेनान्यतरकोटिनिर्णया-
धीनफलस्यापि सम्भवेनाधिकरणारम्भप्रयोजकपक्षकसम्भवेनाधिकरणारम्भसम्भवात्
कथमेतदिति चेन्न । वेदान्तानामेव विषयत्वे सिद्धान्ते ब्रह्मणः
शास्त्रविषयत्वसमर्थनमसङ्गतं स्यात् । तथा च ब्रह्मैव विषयः शास्त्रप्रतिपाद्यत्व-
तदप्रतिपाद्यत्वे एव कोटी । एवं च सन्देहान्यतरकोट्यवलंबिपूर्वपक्षसिद्धान्तौ
शास्त्रप्रतिपाद्यत्वनिर्णयाधीनं फलं वक्तव्यम् । निर्विशेषत्वाङ्गीकारोक्तिमपीदं न
सम्भवतीत्यधिकरणानारम्भसम्भवस्तदवस्य एवेति भावः । न केवलमधि-
करणानारम्भोपि तु पूर्वोत्तरासङ्गतं चैतदित्याह - अपि चेति ॥ तथा च यत्रैव
सामान्यप्रतिपत्तिः विशेषाप्रतिपत्तिस्तस्यैव लक्षणं वक्तव्यम् । तत्रैव च प्रमाणं
वक्तव्यम् । समन्वयश्च प्रतिज्ञातव्यः । उपपादनं च तत्रैव कर्तव्यम् । न चैवं
प्रतिपादनं क्रियत इत्यसङ्गतिरिति भावः ।

ವಿವರಣೆ -

“ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಸ್ವಯಂ ಭಾತೇ ಕಮಜ್ಞಾನಾವೃತಂ ಭವೇತ್” ।

ನಿರ್ವಿಶೇಷವುಳ್ಳವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದಾಗ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆವೃತವಾದದ್ದು ಯಾವುದು?

ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪವೃತ್ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣಾಧಿಗಮ್ಯತೇ ।

ಸಕಲಧರ್ಮರಹಿತನಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನಿದೆ?

‘ಇದಮಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಮ್’

ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ ‘ಇದಮಿತಮ್’ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯ.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗ್ರಂಥಕಾರರು
‘ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಚನಾಮಾತ್ರನು ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಉತ್ತರ :- ವಾಚ್ಯನಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣ ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು
ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿದ್ದೇ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಚನಾಮಾತ್ರನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಬಾರದೆಂದೇನು ಇಲ್ಲ.
ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಧರ್ಮವಿಶೇಷದಿಂದ ಸಂದೇಹ ಕೂಡಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಉತ್ತರ :- ಚಿನ್ಮಾತ್ರನನ್ನು ನೀವು ನಿರ್ವಿಶೇಷನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ನಿರ್ವಿಶೇಷನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಧರ್ಮಗಳೂ ಬರಲಾರವು.

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಾರಂಭವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವ ಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವೂ ಇಲ್ಲದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು. ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವೇ ಫಲವಾಗಿರುವ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಆರಂಭವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ವಿವಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತು ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಲ್ಲೇ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟದೆಯೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆಂದು 'ಅಪಿ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನೋ? ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನೋ? ಎಂದು ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಇಪ್ಪು ಉತ್ತರ - ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಅನುಭವದಿಂದ ಆತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ. 'ನಾನು ಇಲ್ಲ' ವೆಂದು ಯಾರೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ 'ನಾನು ಇಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅನುಭವ ಇರಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಈ ತರಹದ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ." ಹೀಗೆ ಶಂಕರಭಾಷ್ಯವು 'ಅಹಮರ್ಥದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ. ಚಿನ್ಮಾತ್ರನು ಅಹಮರ್ಥನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಅಹಮರ್ಥನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳು ಯಾವ ಸರ್ವಜ್ಞಸರ್ವಶಕ್ತನಾದವನಿಂದ ಆಗುತ್ತವೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮ'ನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಹಮರ್ಥದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಚೈತನ್ಯನಲ್ಲೇ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಅಂತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕಿಂ ಕೇನ ಸಂಗತಂ? ಒಂದೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಗತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಕದರ್ಥಿತೇ = ಕುತ್ಸಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಕು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಕೋಃ ಕತ್ತತ್'ಪುರುಷೇಽಚಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಕತ್' ಎಂಬ ಆದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕತ್' ಎಂದರೆ ಕುತ್ಸಿತ ಎಂದರ್ಥ. 'ಕದರ್ಥಿತೇ' ಎಂದರೆ ಕುತ್ಸಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥವಾಯಿತು.

ಈ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಚಿನ್ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೈಯುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆಂದು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಚಿನ್ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭಾವಿಕ. ಮತ್ತು ಚಿನ್ಮಾತ್ರವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಲಾರ. ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ಹೇಗೆ ಕಾನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ?

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೈಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಂತಸ್ತತ್ಪ್ರಾಧಿಕರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ಮಾತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಲಬ್ಧವನ್ನು ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂತೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವಿನ್ಯಾಸ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅತ್ಯಂತ ಬಾಲಿಕೆ.

ಕೆಂಠಮಣಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಸರಿಯಿಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

किञ्च कण्ठमण्युपदेशस्य प्राप्तमणिप्राप्तिर्न फलम्, किन्तु प्राप्तिज्ञान-
जन्यसुखस्य । वस्तुतः प्रागप्राप्तस्य प्राप्तिः, मण्यप्राप्तिभ्रमादिजन्यस्य दुःखस्य
वस्तुतः प्रागनिवृत्तस्य निवृत्तिर्वा फलम् । एवं 'चरणाभरणमिदं न सर्पः'
इत्युपदेशस्यापि न नित्यनिवृत्तसर्पनिवृत्तिः फलं, किन्त्वाभरणत्वज्ञानजन्य
सुखस्य वस्तुतः प्रागप्राप्तस्य प्राप्तिः, सर्पभ्रमजन्यस्य दुःखस्य वस्तुतः प्राग-
निवृत्तस्य निवृत्तिर्वा । न ह्युपदेशेन मणिः प्राप्तः सर्पो निवृत्त इत्यनुभवः, किन्तु-
प्राप्तिर्ज्ञाता भ्रमो निवृत्त इति ।

न च प्रकृते प्राप्तस्वरूपसुखादन्यत् प्राप्यं सुखं, नित्यनिवृत्ताविद्याभ्रम-
दुःखादेरन्यत् निवर्त्यं वाऽस्ति, येन सप्रयोजनता स्यात् । किञ्च पूर्ववादिना
फलाभावादिना तात्पर्यं आक्षिप्ते, सिद्धान्तसूत्रे फलादिकं तात्पर्यं चानु-
पपाद्य प्रामाण्ये तात्पर्यं हेतुर्कर्तुमयुक्तम् । लक्षणाया अमुख्यत्वेन

ಸೌತ್ರಸಂಶ್ಚಾರ್ಥತ್ವಾಪ್ಯೋಗಶ್ಚ । ತದ್ವಕ್ತುಮನ್ಯುಖ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

“ಕಥञ्च लक्षणवादी ब्रूयाद् ब्रह्मसमन्वयम् ।

योऽसौ शब्दस्य मुख्यार्थस्तत्रैव स्यात् समन्वय” ॥ इति ।

ಅನುವಾದ - ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ವಿಷಮವಾಗಿವೆ - ಕಂಠದಲ್ಲೇ ಮನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವವನ್ನು ಕುರಿತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ನಿನ್ನ ಕಂಠದಲ್ಲೇ ಮನೆಯಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಹೊಂದಿದ ಮನೆಯನ್ನೇ ಪುನಃ ಹೊಂದಿದನೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ತಪ್ಪು. ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಮನೆಯನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸುಖವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಹೊರತು ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಖವಾದರೂ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಮನೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೊದಲು ದುಃಖವಾಗಿರುತ್ತೆ. ಆ ದುಃಖವು ನಿವೃತ್ತವಾಯಿತು. ದುಃಖವು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಮೊದಲು ಇರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ನಿವೃತ್ತವಾಗದ ದುಃಖವು ನಿವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಇದು ಚರಣಾಧರಣ ಸರ್ಪವಲ್ಲ' ಎಂಬ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ನಿವೃತ್ತವಾದ ಸರ್ಪನಿವೃತ್ತಿಯು ಫಲವಲ್ಲ. ಆಧರಣಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸುಖವೇ ಫಲ. ಈ ಸುಖವು ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಸರ್ಪಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ದುಃಖದ ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಫಲ. ಈ ದುಃಖವು ಮೊದಲು ನಿವೃತ್ತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಉಪದೇಶವಾಕ್ಯ ಕೇಳಿದ ಮೇಲೆ ನಿವೃತ್ತವಾಯಿತು. ಉಪದೇಶವಾಕ್ಯ ಕೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಮನೆಯು ಸಿಕ್ಕಿತೆಂದಾಗಲೀ ಸರ್ಪವು ನಿವೃತ್ತವಾಯಿತೆಂದಾಗಲೀ ಯಾರಿಗೂ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ. ಮನೆಯು ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಭ್ರಮವು ನಿವೃತ್ತವಾಯಿತೆಂದೇ ಅನುಭವವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಅಥವಾ ನಿವೃತ್ತಿಯ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಸರ್ವಥಾ ಫಲವಲ್ಲ.

ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಆಗುತ್ತೆ. ಮೋಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪಸುಖದ ಅನುಭವ. ಸ್ವರೂಪಸುಖವು ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ ಸ್ವರೂಪಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಯಾವ ಸುಖವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮೋಕ್ಷವೆನ್ನಲಾಗದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅದಿದ್ಯೆ, ಭ್ರಮ ದುಃಖಾದಿಗಳು ನಿವೃತ್ತವಾಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯನಿವೃತ್ತಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳು ಪುನಃ ನಿವೃತ್ತವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವಿದ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ನಿವೃತ್ತವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಯಾವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾವುದಾದರೂ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಫಲವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾಮತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಫಲಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮತ್ತು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದು ಅಸಂಗತ. 'ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ, ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಲಕ್ಷಣಯಾ ಅಖಂಡಾರ್ಥಪರತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಂ' ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನೀವು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮನ್ವಯ ಹೇಳಿದರೆ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯೆನಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. -

ಕಥಂ ಚ ಲಕ್ಷಣಾವಾದೀ ಖ್ಯಾಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸಮನ್ವಯಮ್ ।

ಯೋಸೌ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ತತ್ಪದ ಸ್ಯಾತ್ ಸಮನ್ವಯಃ ॥

ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವೇದಾಂತಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅದ್ವೈತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಏಕೆಂದರೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಯದಪಿ ಪ್ರಾಸಪ್ರಾಸಿಃ ಕಂಠಮಣ್ಯಾದಿವತ್ ಫಲಮಿತಿ, ತದಪಿ ವಿಷಮಮಿತ್ಯಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ತದಪಪಾದಯತಿ - ನ ಹೀತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಪ್ರಕೃತೇಽಪ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ 'ಸಪ್ರಯೋಜನತಾ' 'ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಬೋಧಕವೇದಾಂತಾನಾಂ' ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಸ್ವಾರ್ಥಮಪಿ ದೂಷಯತಿ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ತದುಕ್ತಮಿತಿ ॥ ಲಾಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಯುಕ್ತಾ-
ನ್ವಯಾಪೋಗ ಇತ್ಯೇತದೀಕ್ಷತೃಪಥಿಕರಣಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಉಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ ಏವ ತತ್ರ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾದಿಹ ಟೀಕಾದೌ ನ ತನಿರಾಸೇ ಪರಾಕ್ರಾಂತಂ, ಶಿಷ್ಯಹಿತಾಯ ತದಸ್ಮಾಭಿರಣೈವ ಪ್ರಪಂಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಗುರುರಾಜೀಯ - ಕಂಠಮಣಿದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಪ್ರಾಸ ಪ್ರಾಸಿಃ ನಿಯತನಿವೇಶನಾನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಫಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದ್ದೂಷಯತಿ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ನನು ಮಣಿಪ್ರಾಸಿಃ ಸರ್ಪನಿವೃತ್ತಿರೇವ ಫಲಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ನನು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಇವ ಪ್ರಕೃತೇಪಿ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಾದಿಕಂ ಫಲಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ಕಿಂಚ ಫಲಾಭಾವ ಆಗ್ನಿಸ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಸೂತ್ರೇ ಫಲಾದಿಕಮೇವೋಪಪಾದನೀಯಮ್ । ನ ಚ ತದಪಪಾಢತೇ । ಅತಃಪಥಿಕರಣಮೇತದಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ಲಕ್ಷಣಾಪಾ ಇತಿ ॥ ವಚನವೃತ್ತಿವಿಷಯಸ್ಯೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ಯೇತಿ ॥ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿವರಣೆ - ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಫಲವೆಂದು ಕಂಠಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತ್ವವು ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ದೃಷ್ಟಾಂತ

ನೀಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ವಿಷಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು 'ಕಿಂಚ ಪೂರ್ವವಾದಿನಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಷಣಯಾ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಶಿಷ್ಯಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೊಂದಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಭೇದಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುತ್ತೇವೆ. ವೇದಾಂತಗಳಿಂದ ಭ್ರಮೆ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವೇ ಪುನಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಕಂಠಮನೆಯನ್ನು ಕತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಊರಲ್ಲ ಸುತ್ತಿದಂತೆ' ಎಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈ ಉಪಪಾದನೆಯೇ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕಂಠಮನೆಯನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಕೇವಲ ಸುಖವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಮೊದಲೇ ಧರಿಸಿದ ಕಂಠಮನೆಯನ್ನು ಪುನಃ ಧರಿಸಲಾರ ಆದರಂತೆ ಸ್ವರೂಪಸುಖ ಮೊದಲೇ ಇತ್ತು. ಇದನ್ನು ವೇದಾಂತಗಳು ಬೋಧಿಸಿದಾಗ ಇದ್ದ ಸ್ವರೂಪಸುಖದ ಅರಿವನ್ನೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಹೊಸಸುಖವನ್ನೇನು ಹೊಂದಲಾರ.

ಮತ್ತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮನ್ವಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜಮತ ನಿರಾಸ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಕೇचित् - फलाभावापातात्सिद्धपरत्वं नेति प्राप्ते, 'पुत्रस्ते जातः' इत्यादी सिद्धपरत्वे फलदर्शानां दोष इति सिद्धान्तयित्वा, समन्वयश्च पुरुषार्थस्य ब्रह्मणोऽभिधेयत्वेन सम्बन्धः तथा च तच्छास्त्रयोनित्वं समन्वयादिति सूत्रार्थ इत्याहुः ।^(१)

(१) यत्पुनः सिद्धवस्तुपरेष्वपि, 'पुत्रस्ते जातः', 'नायं सर्पः रज्जुरेषा' इत्यादिषु ह..... निवृत्तिरूपपुरुषार्थान्वयो दृष्ट इत्युक्तम् - तत्र किं पुत्रजन्माद्यर्थात् पुरुषार्थावाप्तिः, उत तज्ज्ञानात् इति विवेचनीयम् । सतोऽप्यज्ञातस्यार्थस्यापुरुषार्थत्वेन तज्ज्ञानादिति चेत् - तर्ह्यसंज्ञानादेव पुरुषार्थः सिध्यतीत्यर्थपरत्वाभावेन प्रयोजनपर्यवसायिनोऽपि शास्त्रस्य नार्थ..प्रामाण्यम् । - (श्रीभाष्य १४०)

यद्यपि प्रमाणान्तरागोचरं ब्रह्म - तथाऽपि प्रवृत्तिनिवृत्तिपरत्वाभावेन सिद्धरूपं ब्रह्म न शास्त्रं

ತನ, ಫಲಸದ್ಭಾವೇನ ಸಿದ್ಧಪರಸರ್ವವಾಕ್ಯವಿಚಾರೋಪಪಾದಕಸ್ಯಾಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿ
ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ತದ್ವಿಪಪಾದಕಾಪಸೂತ್ರಾನಂತರ್ಯಸ್ಯೈವ ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ತ್ವನ್ಮತೇ ಹಿ
ಜನ್ಮಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸ್ತೋ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಚಾರೋಪಪಾದಕೇ । ಕಿಂಚ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯೇ ಯಾ
ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಕ್ಷೈಃ ಬ್ರಹ್ಮಪರತಾ ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ, ಸೇವೇಹ ಸೂತ್ರೇ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದೇನ ನಿರ್ದೇಹ್ಯಾ ।

ಯಥಾಪಿಹ ಸೂತ್ರೇ ಮನ್ಮತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೀತ್ಯನುಷ್ಠಾನೀಯಮ್, ತ್ವನ್ಮತೇ ತು ನ । ತಥಾಽಪಿ
ಮನ್ಮತೇ ತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತಬ್ರಹ್ಮಪರಾಮರ್ಶಾತ್ ತಸ್ಯಾನಂದಮಯಾದಿಶ್ವನುಬೃತ್ತಸ್ಯ ಆಧ್ಯಾಯಸಮಾಪ್ತಿ-
ವಿಧೇಯಸಮರ್ಪಕತಯಾಽನ್ವಯಃ, ತ್ವನ್ಮತೇ ತು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಪರಾಮರ್ಶಾದುತ್ತರಸೂತ್ರೇಷು
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಯಚ್ಚೋಕ್ತಮ್, ಚತುಸ್ಸೂತ್ರಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಮ್ಭಸಾಧಕತ್ವಾ-
ದ್ವಿಪೋಧಾತತ್ವಂ ಯಥೋಕ್ತಮ್ -

“ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭಾವಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿದೌಸ್ಥ್ಯಮನ್ವೇನ ಸಿದ್ಧತ್ವಮಯಾಽಫಲತ್ವಮ್ ।

ಏತಾನಿ ವೈ ಸೂತ್ರಚತುಷ್ಟಯೇನಾನಾರಮ್ಭಮೂಲಾನಿ ನಿರಾಚಕಾರ ॥”

ಇತಿ, ತದಪಿ ನ, ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಯಾ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರಾದೌ ಚ ಪ್ರಮಾಣಾಶುಕ್ತಯಾ
ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣತ್ವೇನೋಪೋಧಾತತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ।

ದೀಕ್ಷಾಕ್ಷರಾರ್ಥಸ್ತು - ಮುಖ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯೇ “ಇತ್ಯಹಂ”
ಇತ್ಯಸ್ಯೇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ‘ಹೃದಯಂ’ ಇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮಿತಿ ॥ ೬ ॥

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್ ॥

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣ ರಚನೆ - ವೇದಾಂತಗಳು ಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು
ಬೋಧಿಸಲಾರವು. ಕಾರ್ಯಬೋಧಕವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಫಲವುಳ್ಳವ್ಯಾಸಕ್ತವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಹಾಗೇನಿಲ್ಲ, ‘ನಿನಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳು ಸಿದ್ಧಪರವಾದರೂ ಸುಖವೆಂಬ
ಫಲದಾಯಕಗಳಾಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಪರವಾದರೆ ಮಾತ್ರ

ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತ್ಯಾಶಂಕಾಹ -

ತತ್ಪು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ॥ ೧-೧-೪ ॥

ಪ್ರಸಕ್ತಾಶಂಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಃ ತುಶಬ್ದಃ । ತತ್ - ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಂಭವತ್ಯೇವ । ಕುತಃ ।
ಸಮನ್ವಯಾತ್ । ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥತಯಾಽನ್ವಯಃ ಸಮನ್ವಯಃ; ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಭೂತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
ಅಭಿಧೇಯತಯಾಽನ್ವಯಾತ್ । - (ರಾಮಾನುಜಭಾಷ್ಯ ೧೩೩)

ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧಪರವಾದರೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ. ವೇದಾಂತಗಳು ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಮನ್ವಯ ಶಬ್ದವು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಭಿಧೇಯತ್ವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ತತ್ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಭಿಧೇಯತ್ವಸಂಬಂಧ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ರಾಮಾನುಜರ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಸಿದ್ಧದಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಾದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರ ಇರಬೇಕಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧದಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಫಲವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. 'ನಿನಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದನು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸಿದ್ಧಪರವಾದರೂ ಫಲವಿರುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಫಲಾಭಾವವೆಂಬ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದ ಅನಂತರವೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು.

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪರವಾದ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧಪರವಾದ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದರಿಂದ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿಧೇಯತ್ವ ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯ. ಮುಂದೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಸಾಧಿಸುವುದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವದ ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತ.

ವಸ್ತುತಃ ನಮ್ಮ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ (ತತ್ = ಬ್ರಹ್ಮನೇ) ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಕ್ಷೇಶ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶಬ್ದವನ್ನು ನೀವು ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಅಧ್ಯಾಯ ಮುಗಿಯುವ ತನಕ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು

ಪರಾಮರ್ಶಿಸುವ 'ತತ್ತು' ಎಂಬುದು ಸ್ವತಃ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗೆಲ್ಲ 'ತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ 'ತತ್' ಎಂಬುದರ ಅನುಷಂಗ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ನೀವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅಧ್ಯಾಹಾರವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು. ನೀವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. (ಅನುಷಂಗಕ್ಕಿಂತ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಹೆಚ್ಚು ದೋಷ)

ರಾಮಾನುಜರ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದ -

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಗಳ ತನಕ ನಾಲ್ಕುಸೂತ್ರಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಕೇವಲ ಉಪೋದ್ಯಾತರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ತಗರ್ತಗಳಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು.

ವೈತತ್ಯಭಾವಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿದೌಷ್ಠ್ಯಮನ್ಯೇನ ಸಿದ್ಧತಮಥಾಫಲತ್ವಮ್ |

ಏತಾನಿ ವೈ ಸೂತ್ರಚತುಷ್ಟಯೇನಾನಾರಂಭಮೂಲಾನಿ ನಿರಾಚಾರ ||

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧೇ ವೈತತ್ಯಭಾವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಪತ್ತಿದೌಷ್ಠ್ಯಮ್' = ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನುಮಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಿದ್ಧಪರವಾದಲ್ಲಿ ಫಲವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಅನಾರಂಭಣೀಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ನಾಲ್ಕು ದೋಷಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಇಷ್ಟು ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥ) ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳು ಕೇವಲ ಉಪೋದ್ಯಾತರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ರಾಮಾನುಜರ ಈ ಚಿಂತನೆಯೂ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳು ಉಪೋದ್ಯಾತರೂಪವಾಗಿ. ಅಂದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ತಗರ್ತವಾಗಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ತಪ್ಪು.

ಏಕೆಂದರೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆ ಲಕ್ಷಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಉಪೋದ್ಯಾತವೆನ್ನಲಾಗದು.

ಟೀಕಾಕ್ಷರಾರ್ಥ

ಮುಖ್ಯಸ್ಯ = ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದೆ, ಭಗವಂತನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯಹಂ' ಎಂದಿದೆ.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಹೃದಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮ್' = ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ವಿರಚಿಸಿದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಕೇಚತ್ತು = ರಾಮಾನುಜರು, ಫಲದರ್ಶನಾತ್ = 'ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ' ಎಂಬ ವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಸುಖವೆಂಬ ಫಲ ಕಂಡಿದೆ, ತನ್ನ = ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯವಧಾನ ತಪ್ಪು, ತರುವವಾದಕ = ಸರ್ವವಾಕ್ಯವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾದ್ದರಿಂದ (ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ). ಕಿಂಚ = ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೂ ಕೂಡ ತಪ್ಪು, ಸ್ವವ = ಹೇತುಭೂತವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳನ್ನು, ಯದ್ಯಪಿ = ಸೂತ್ರದ ತತ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವೂ ತಪ್ಪು, ವಿಧೇಯ ಸಮರ್ಪಕತಯಾ = 'ಅನಂದಮಯ: ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಅಂಕಸ್ತತ್' ಇತ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದ, ಏತಾನಿ = ಈ ಕುಚೋದ್ಯಗಳನ್ನು (ಸೂತ್ರಕಾರರು)

ಪ್ರಕಾಶ: - ರಾಮಾನುಜಮತೆ ನಿರಾಹ - ಕೇचित್ವಿತಿ || ಫಲದರ್ಶನಾದಿತಿ ||
ಪುತ್ರಜನ್ಮಶ್ರವಣಜನಿತಸುಖಸ್ಯ ಫಲತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: | ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಿತಿ | ಆಧ-
ಸೂತ್ರಾತ್ ಷಕ್ವಚಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಪದಮನುವರ್ತ್ಯ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ ಭಾವ: | एवं ತರ್ಹಸ್ಯಾಧಿಕರಣ-
ದ್ವಯವ್ಯವಧಾನಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ - ತನ್ನೇತಿ || 'ತದ್ವಿಪಾದಕ' ಇತಿ, 'ಸರ್ವವಾಕ್ಯವಿಚಾರೋಪಪಾದಕ'
ಇತಿ, ಹೇತುಗರ್ಭ ವಿಶೇಷಣಮ್ | ತ್ವನ್ಮತೇ ಇತಿ || ಏತಚ್ಚ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ್ವಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ |
ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಪಿ ನಿರಾಚಿಕೀರ್ಷು: ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ದೂಷಯತಿ - ಕಿಂಚೇತಿ || ಸೇವೇತಿ || ಅತ್ರ
ಹೇತುತ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ಯೈವ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯೇ ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: | ತಚ್ಚಂದಸ್ಯ
ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಪರತ್ವಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹ - ಯಥೇತಿ ||

ವಿಧೇಯೇತಿ || 'ಆನಂದಮಯ:' 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಅಂತಸ್ತತ್' ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣೇತ್ಯರ್ಥ: |
ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯ ಇತಿ || ತಥಾ ಚಾನೇಕಾಧ್ಯಾಹಾರದೋಷ: ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥ: | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್,
ಸಮಾಸನಿರ್ದಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಪದಾನುಷ್ಠಾಪನೇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ | ಚತುಸ್ಸೂತ್ರಾ ಇತಿ || "ದ್ವಿಗೋ:" ಇತಿ
ಡೀಪ್ | ಆದೇಶಧಿಕರಣೇ ಸಿದ್ಧೇರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭಾವಾದ್ ವೇದಾಂತಾನಾಂ ಸಿದ್ಧೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ನ ತದ್ವಿಚಾರಾರಂಭ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ದ್ವಿತೀಯೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಂ ವಿಶೇಷಣತಯಾ
ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಾಯತಿ ಉಪಲಕ್ಷಣತಯಾ | ನೋಭಯಶಾಽಪಿ | ಅಂತಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತೇರ್ಧು:ಸ್ಥಿತತಯಾ ನ
ಕಾರಣವಾಕ್ಯವಿಚಾರಾರಂಭ ಇತಿ | ತೃತೀಯೇ ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯಾನುಮಾನಿಕತಯಾ ವೇದಾಂತಾನಾಂ

तदनुवादित्वेन न विचारारम्भ इति । अत्र तु सिद्धब्रह्मबोधकानां वेदान्तानाम-
फलत्वात् विचारारम्भ इत्युक्तमित्यर्थः । 'एतानि' चोद्यानि । 'सूत्रकारः' इति
शेषः । ब्रह्मण इति ॥

स्वरूपसाधनफलजिज्ञासाया ब्रह्मविचारत्वात्साधनफलविचाराध्यायद्वय इव
स्वरूपविचारस्य लक्षणप्रमाणाभ्यां विना अयोगात् तद्विचारेण ब्रह्मणो
विचार्यमाणत्वादित्यर्थः । यदत्र कश्चिदुपक्रमादिना शिव एव वेदान्ततात्पर्यावधारणमत्र
प्रतिज्ञायत इत्याह, तत्तु, पूर्वाधिकरणोदाहृतवचनैः, प्रत्यधिकरणं
भाष्योक्तश्रुत्यादिभिः, विष्णुपरोपक्रमादितात्पर्यलिङ्गैर्विष्णावेव
तात्पर्यावधारणोपपादनेन "मां विधत्तेऽभिधत्ते मां" इत्यादिस्मृत्या च
विरुद्धत्वादपेशलं बोध्यम् । "एवं बहुवारोक्तादपि मुख्यस्य प्राबल्यात्" इत्यत्र
मुख्यपदार्थमाह - मुख्यस्येति ॥ "एवंभूताया अस्याः श्रुतेः इत्यभिप्रायमहमेव"
इत्यत्र व्यवहितान्वयप्रदर्शनेन 'अभिप्रायः' इति हृदयशब्दास्यार्थ इति सूचयन्नाह -
भगवद्वाक्य इतीति ॥ अनेनाहंशब्दार्थो भगवानित्युक्तं भवति ॥ छ ॥

चन्द्रिकाप्रकाशे समन्वयाधिकरणं सम्पूर्णम् ॥ ४ ॥

गुरुराजीय - तदुपपादकेति । सिद्धपरसर्ववाक्यविचारोपपादकेत्यर्थः ।

ननु जन्मादिशास्त्रयोनित्वसूत्रयोरपि वाक्यविचारोपपादकत्वान्मध्येऽ-
नयोर्निवेश इत्यत आह - त्वन्मत्त इति ॥ तथाचास्य सर्ववाक्यविचारोप-
पादकत्वादाद्यानन्तर्यं स्यादेवेति भावः । नन्वस्य सर्ववाक्यविचारात्मकत्वात्तयोश्च
कतिपयवाक्यविचारोपपादकत्वात्सूचीकटाहत्यायेनास्य त्रितयानन्तर्यमित्यत आह -
किञ्चेति ॥ अन्यथाध्यायशेषेण प्रपञ्चप्रपञ्चभावो न स्यादिति भावः ।
सौत्रतच्छब्दस्य पक्षमात्रपरामर्शकत्वमित्यभिप्रेत्याह - यद्यपीति ॥ परोक्तं च
तुस्सूत्र्या उपोद्धातत्वं दूषयितुमनुवदति । यच्चोक्तमिति ॥ व्युत्पत्त्यभाव इति ।
कार्य एव शब्दानां व्युत्पत्तेः सिद्धे ब्रह्मणि व्युत्पत्त्यसम्भवं प्रथमेन न ब्रह्मलक्षयितुं
शक्यत इति लक्षणाभावेन ब्रह्मप्रतिपत्त्यभावं द्वितीयेन अनुमानेन सिद्धत्वं तृतीयेन
फलाभावं शास्त्रानारम्भणीयत्वप्रतिपादकं चतुर्थेन सूत्रेण निराचकारेत्यर्थः ॥ छ ॥

इति गुरुराजीये समन्वयाधिकरणं सम्पूर्णम् ॥ छ ॥

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜಮತವನ್ನು, 'ಕೇಚತ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಮಾನುಜರು ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವಾಗ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಪಶ್ಚ್ಯಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ತದುಪಪಾದಕವೆಂಬ ಶಬ್ದವು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ. ಸಿದ್ಧಪರ ಸಕಲ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ರಾಮಾನುಜರ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಮೊದಲು ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಕಿಂಚ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ.

ನಮ್ಮ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಸ್ವರಸ. ನಿಮ್ಮದು ಅಸ್ವರಸವೆಂದು 'ತತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪರತ್ವಹೇಳಿದ್ದೂ ಅಯುಕ್ತವೆಂದು 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಚತುರ್ಣಾಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಚತುಃಸೂತ್ರೀ' ಎಂದು ದ್ವಿಗುಸಮಾಸ. ಸ್ತೋತ್ರವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾದಾಗ 'ದ್ವಿಗೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಜೀವ' ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಕೇವಲ ಉಪೋದ್ಧಾತರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಆದು ಹೀಗೆ - ಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ. -

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ತಿಳಿಸುತ್ತದೋ? ಎರಡೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಅಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳ ವಿಚಾರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಜನ್ಮಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತತ್ವವು ಅನುಮಾನದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವೇದಾಂತಗಳು ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತಗಳ ವಿಚಾರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಪ್ರಾಧಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕಲವಾದ ವೇದಾಂತಗಳ ವಿಚಾರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಈ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕರಣ ಸಂಗತಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಗತಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಇದು ತಪ್ಪು - ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಿಚಾರ, ಬ್ರಹ್ಮಸಾಧನೆಯ ವಿಚಾರ, ಬ್ರಹ್ಮಫಲದ ವಿಚಾರ. ಸಾಧನೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಫಲದ ವಿಚಾರವನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಲಕ್ಷಣಾ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪವಿಚಾರವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು

ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಾಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬೃಹದ್ವಿಚಾರವೇ ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಗತಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಉಪೋದ್ಘಾತರೂಪಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ

ಈ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರವು ಶಿವನಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶಿವನಲ್ಲೇ ವೇದಾಂತತಾತ್ಪರ್ಯವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ತತ್ತು = ಶಿವನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಶಿವನಲ್ಲೇ ವೇದಾಂತತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ, ಎಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ಇದು ಆಯುಕ್ತ - ಈಗಾಗಲೇ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳಿಂದ ವಿಪುಲವೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಪುಲವಿನ್ಯಾಸ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು "ಮಾಂ ವಿಧತ್ತೇಽಧಿಧತ್ತೇ ಮಾಂ" (ಭಾಗವತ - ೧೧) "ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಕರ್ಮಗಳು ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ. ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳು ನನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಶಿವನು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಾಗ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಕೃತ ಬಹುವಾರೋಕ್ಯಾದಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದೇ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅಪೂರ್ವಪ್ರಮೇಯವು ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆಂದು .

'ವಿವಂಛೂತಾಯಾಃ ಅಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮಹಮೇವ ವೇದ' ಎಂದು ಟೀಕೆ. 'ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದವು ವ್ಯವಹಿತ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೃದಯಶಬ್ದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೃದಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಗವಾನ್ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀವಾದಿಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ 'ಪ್ರಕಾಶ' ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

ರಾಮಾನುಜರು ಸಿದ್ಧಬೃಹದ್ವಿವರಣಾರೂ ವೇದಾಂತಗಳು ನಿಷ್ಪಯೋಜಕವಲ್ಲ; ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುತ್ತವೆಯೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಇವರ ವಾದ ವಿಮರ್ಶನೀಯ - ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರವು ವೇದಾಂತಗಳು ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಪರವನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊರಟಿದೆ. ಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಲವಾಗುತ್ತವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಅನಂತರವೇ ಈ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತತ್ವಪ್ರತಿವಾದಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವ ಸೂತ್ರಗಳು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿಯೂ ಸಹ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ನೀವು ಈ ಸೂತ್ರದ 'ಸತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತೀರಿ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾರ್ಥಕವಾದ ತತ್ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಯಾವ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಷಂಗ ಮಾಡಲಾಗದು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯಾರ್ಥಾಯದ ಮುಂದಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಅನುಷಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಾರಂಭದ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಉಪೋದ್ಧಾತವೆಂದು ರಾಮಾನುಜರ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದ. ಆದರೆ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರೇ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕೇವಲ ಉಪೋದ್ಧಾತವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಗತಗಳೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತನರಹರಿರಾಮಕೃಷ್ಣವೇದವ್ಯಾಪಾತ್ಮಕಅಶ್ವಿನೀಹಯಗ್ರೀವಾಭಿನ್ನಶೃಂಗಾಪರ್ವಣಮಸ್ತು

ಭಾಗ - ೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಂಚಿಕಾ,
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರೀ,
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲೀ,
ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲೀ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಶ್ಚಿಕಾ

ಅಥ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ನ ಚ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾಽಽದಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್ । ಕಿಂ
ತಪ್ಕರ್ಮಾಽಽದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ಉ ॥ ೪ ॥

ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆನ್ನಲು ಪಾರುಪತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವವು
ಕಾರಣವಲ್ಲ; ಹೊರತಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪದ್ಧಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ
ಸಮನ್ವಯವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಓಂ ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಓಂ ॥ ಅತ್ರ, ಕಚಿತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಯೋಃ ಪೃಥಗ್ವಿವರಣಂ
ಕ್ರಿಯತೇ । ಯಥಾ ಪ್ರಥಮಾಽಧಿಕರಣೇ । ಕಚಿತ್ಸಿದ್ಧಾಂತಪುರಸ್ಕಾರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಚನೇನ,
ತನ್ಯಾಯವಿವರಣಪೂರ್ವಕಂ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯೋ ವಿಕ್ರಿಯತೇ । ಯಥಾ ದ್ವಿತೀಯಾಽಧಿಕರಣೇ । ಕಚಿತ್ತು,
ಸಿದ್ಧಾಂತವಚನೇನೈವ । ಯಥಾಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ । ತಥಾ ಹಿ । ಶಾಸ್ತ್ರಂ, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾಽದಿಕಾರಣತ್ವೇನ
ರುದ್ರಾದಿರ್ನಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಽದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ತಥೋದಿತತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ಹಿ, “ವೇದೈಶ್ಚ
ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಬಲಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರ್ವೇದಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿಷ್ಯತೇ । ನ ಚ
ಪಾಶುಪತಾಶ್ಚುಕ್ತೇರ್ನಾಽಽಶ್ವಾಸಃ । ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರತೀತಿಸಂವಾದೇನಾಽಽಶ್ವಾಸೋಪಪತ್ತೇಃ । ಪ್ರತೀಯತೇ ಹಿ,
ವಿದಿತಪದಪದಾರ್ಥಸಂಕ್ರತೀನಾಮಸ್ಮಾಕಂ “ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮನ್ಯಂತಮೇತಿ” “ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ”
ಇತ್ಯಾದೌ, ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಪ್ರತಿವಿಧೀಯತೇ ॥ ನ ಚ
ಪಾಶುಪತೇತಿ ॥

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯ
ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ
ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಮಾತಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ
ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆಲವೆಡೆ
ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವೇ
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ. ಜಗಜ್ಜ್ಞಾದಿಕಾರಣನೆಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ 'ವೇದೈಶ್ವ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ' ಎಂಬ ಗೀತಾಮಾತಿನಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದೈಶ್ವ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ). ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹ ಎನ್ನಬಾರದು. ನಮಗೆ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೆ ಪದಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಃ' 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾತ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಇದನ್ನು 'ನಚ ಪಾಶುಪತಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

रुद्रो जगत्कारणत्वेन वेदादिशास्त्रप्रतिपाद्य इत्येव, पाशुपतोदितत्वं । आदिपद-
गृहीताऽस्मत्प्रतीतिश्च, रुद्रस्य जगज्जन्माऽदिकारणत्वेन वेदाऽऽदिशास्त्रप्रतिपाद्यत्वे,
कारणं प्रमाणं, न भवति । हिरण्यगर्भादिष्वप्येतदुपलक्षणम् । कुतः । पाशुपतादिशास्त्रे
विश्वासकारणाऽऽभावात् । प्रतीतिश्चाऽनैकान्तिकत्वात् । प्रतीतये च कचिदाशयादि-
दोषवशादन्यपरस्याऽपि वाक्यस्याऽन्योऽर्थः । कचित्तुल्यवदर्थद्वयम् ।

ಪಾಶುಪತೋದಿತತ್ವವೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆನ ರುದ್ರನು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. 'ಆದಿ'ಪದದಿಂದ ನಮ್ಮ ಅನುಭವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಪಾಶುಪತೋದಿತತ್ವವು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತೆಯೇ) ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಅನುಭವವು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದೇ ವಾಕ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಭವವು ಕಾರಣವಾಗದು.

नन्वेवं तर्हि, न शास्त्रतात्पर्यनिर्णयः, प्रसिद्धपुरुषाणां व्याख्यानं प्रतीतिं च विना, प्रमाणान्तराऽभावादित्याक्षिपति ॥ किं त्विति ॥ किं तर्हि शास्त्रतात्पर्यनिर्णये प्रमाणमित्यर्थः । परिहरति ॥ उपक्रमादीति ॥ शास्त्रतात्पर्यानिर्णये कारणमिति सम्बन्धः । उपक्रमादय एवेति वक्तव्ये, यदेवं ग्राह तेन नोत्सृजं सिद्धान्त इति सूचयति । एतच्च, लौकिकपरीक्षाऽनुभवसिद्धमेव । तथा चोपक्रमाऽऽदितात्पर्यलिङ्गैः

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪञ್ಚಿಕಾ

ಅಥ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ನ ಚ ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾಽಽದಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯತ್ವೇ ಕಾರಣಮ್ । ಕಿಂ
ತಪ್ಕರ್ಮಾಽಽದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ಏವ ॥ ೪ ॥

ರೂಪಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆನ್ನಲು ಪಾಶುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವವು
ಕಾರಣವಲ್ಲ; ಹೊರತಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪದ್ಧಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸದ್ಭವಾದ
ಸಮನ್ವಯವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ॐ ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ॐ ॥ ಅತ್ರ, ಕಚಿತ್ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಯೋಃ ಪೃಥಗ್ವಿವರಣಂ
ಕ್ರಿಯತೇ । ಯಥಾ ಪ್ರಥಮಾಽಧಿಕರಣೇ । ಕಚಿತ್ಸಿದ್ಧಾಂತಪುರಸ್ಕಾರೇಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಚನೇನ,
ತನ್ಯಾಯವಿವರಣಪೂರ್ವಕಂ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯೋ ವಿಕ್ರಿಯತೇ । ಯಥಾ ದ್ವಿತೀಯಾಽಧಿಕರಣೇ । ಕಚಿತ್ತು,
ಸಿದ್ಧಾಂತವಚನೇನೈವ । ಯಥಾಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ । ತಥಾ ಹಿ । ಶಾಸ್ತ್ರಂ, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾಽದಿಕಾರಣತ್ವೇನ
ರುದ್ರಾದಿನ್ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್ । ಪಾಶುಪತಾಽದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ತಯೋದಿತತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ಹಿ, “ವೇದೇಶ್ಚ
ಸರ್ವೇರಹಮೇವ ವೇದಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಬಲಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರ್ವೇದಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿಷ್ಯತೇ । ನ ಚ
ಪಾಶುಪತಾಶ್ಚುಕ್ತೇನಾಽಽಶ್ವಾಸಃ । ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರತೀತಿಸಂವಾದೇನಾಽಽಶ್ವಾಸೋಪಪತ್ತೇಃ । ಪ್ರತೀಯತೇ ಹಿ,
ವಿದಿತಪದಪದಾರ್ಥಸಂಜ್ಞತೀನಾಮಸ್ಮಾಕಂ “ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ” “ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ”
ಇತ್ಯಾದೌ, ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಪ್ರತಿವಿಧೀಯತೇ ॥ ನ ಚ
ಪಾಶುಪತೇತಿ ॥

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯ
ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ
ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಮಾತಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ
ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆಲವೆಡೆ
ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವೇ
ಪರಿಪೂರ್ಣಫಲಂಶಾ

ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ. ಜಗಜ್ಜ್ಞಾದಿಕಾರಣನೆಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ 'ವೇದೈಶ್ವ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ' ಎಂಬ ಗೀತಾಮಾತಿನಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದೈಶ್ವ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದೈಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಬಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ). ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹ ಎನ್ನಬಾರದು. ನಮಗೆ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೆ ಪದಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವಿರುತ್ತದೋ ಅಂತಹವನಿಗೆ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಃ' 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾತ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಇದನ್ನು 'ನಚ ಪಾಶುಪತಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

रुद्रो जगत्कारणत्वेन वेदादिशास्त्रप्रतिपाद्य इत्येव, पाशुपतोदितत्वं । आदिपद-
गृहीताऽस्मत्प्रतीतिश्च, रुद्रस्य जगज्जन्माऽदिकारणत्वेन वेदाऽऽदिशास्त्रप्रतिपाद्यत्वे,
कारणं प्रमाणं, न भवति । हिरण्यगर्भादिष्वप्येतदुपलक्षणम् । कुतः । पाशुपतादिशास्त्रे
विश्वासकारणाऽऽभावात् । प्रतीतिश्चाऽनैकान्तिकत्वात् । प्रतीतये च कचिदाशयादि-
दोषवशादन्यपरस्याऽपि वाक्यस्याऽन्योऽर्थः । कचित्तुल्यवदर्थद्वयम् ।

ಪಾಶುಪತೋದಿತತ್ವವೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆನ ರುದ್ರನು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. 'ಆದಿ'ಪದದಿಂದ ನಮ್ಮ ಅನುಭವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ರುದ್ರನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಪಾಶುಪತೋದಿತತ್ವವು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಿಕೆಯು) ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಮಾಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಅನುಭವವು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದೇ ವಾಕ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನುಭವವು ಕಾರಣವಾಗದು.

नन्वेवं तर्हि, न शास्त्रतात्पर्यनिर्णयः, प्रसिद्धपुरुषाणां व्याख्यानं प्रतीतिं च
विना, प्रमाणान्तराऽभावादित्याक्षिपति ॥ किं त्विति ॥ किं तर्हि शास्त्रतात्पर्यनिर्णये
प्रमाणमित्यर्थः । परिहरति ॥ उपक्रमादीति ॥ शास्त्रतात्पर्यानिर्णये कारणमिति
सम्बन्धः । उपक्रमादय एवेति वक्तव्ये, यदेवं प्राह तेन नोत्सृजं सिद्धान्त इति
सूचयति । एतच्च, लौकिकपरीक्षाऽनुभवसिद्धमेव । तथा चोपक्रमाऽऽदितात्पर्यलिङ्गैः

सम्यङ्निरूप्यमाणो भगवानेव जगज्जन्मादिकारणत्वेन मुख्यया वृत्त्या सकल-
वेदाऽऽदिवेषः प्रतीयत इति भावः ॥ ४ ॥

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವೇ ಅಸಾಧ್ಯ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವುರುಷರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಿಂತು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಯಾ' ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಎವ" ಕಾರವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಉತ್ತೂಕ್ರಿತವಾಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವು ಲೌಕಿಕಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಭವದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನಾಗಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೃದಯ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವರಣಟೀಕೆಯ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

श्रीमदानन्दतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितम्

अणुभाष्यम्

समन्वयाधिकरणम्

अणुभाष्यम् - ..... आगमोदितः ।

ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಋಗಾದಿ ಸದಾಗಮಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅಣುಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತತ್ವಮಂಜರಿ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್

ನನ್ವಿದಮಸತ್ । ರೂಪಾದೀರಪ್ಯಾಗಮೋದಿತತ್ವೇನ ಪಾಶುಪತಾದಿನಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್ । ಆಗಮೇಪಿ 'ಏಕ ಏವ ರೂಪ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ರೂಪಾದೀರಪ್ಯಾಗಮೋದಿತೋಽಸ್ತು । ಪಾಶ್ಚರಾತ್ರಾದಿನಾ ಆಗಮೋದಿತತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಾಗಮೇಽಪಿ 'ನಾರಾಯಣ ಏವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದಿ'ತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ಯಥಾ ವಿಷ್ಣುರಾಗಮೋದಿತಸ್ತದ್ವತ್ । एवं च द्वयोरपि कालभेदेनास्तु सर्वकर्तृत्वं, द्वयोरप्येकैकदेशेನಾಗಮೋದಿತತ್ವं चास्तित्यत उक्तम् -

॥ ॐ तत्तु समन्वयादिति ॥

ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವಿವರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನೇರವಾಗಿ 'ಏಕ ಏವ ರುದ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನೇ ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿವೆಯೋ ಮತ್ತು 'ನಾರಾಯಣ ಏವ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಎಂದು ನೇರವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಸರ್ವಕರ್ತೃಗಳಾಗಲಿ; ಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಲಿ. ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ತತ್ತ್ವ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ.

ತದर्थः ॥ समन्वयादिति ॥ आगमोदित इति, विष्णुरेवेति चास्ति । सम्यगन्वीयन्ते शक्तितात्पर्यविषयेण सम्बध्यन्ते । तथा ज्ञायन्त इति यावत् । वाक्यान्वेतेनेत्यन्वय उपक्रमादिलिङ्गसमुदायो वा उपक्रमादिनिर्णीतो वाक्यानां तत्परत्वरूपसम्बन्धो वा । संज्ञासावन्वयश्च तस्मात् समित्येतदागमेनाप्यन्वेति । तत्र कात्स्न्यं मुख्यत्वं चार्थः । समन्वयात् सम्यक्बलाबलत्वादिना परीक्षितादुप-
क्रमादिलिङ्गसमुदायात्तन्निर्णीततत्परत्वरूपसम्बन्धाद्वा विष्णुरेव सम्यक् मुख्यया

सम्यङ्निरूप्यमाणो भगवानेव जगज्जन्मादिकारणत्वेन मुख्यया वृत्त्या सकल-
वेदाऽऽदिबैद्यः प्रतीयत इति भावः ॥ ४ ॥

ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯವೇ ಅಸಾಧ್ಯ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಪುರುಷರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಿಂತು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. 'ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಯಾ' ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಏವ" ಕಾರವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳದಿರಲು ಉತ್ತೂಕ್ರಿತವಾಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರವು ಲೌಕಿಕಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಭವದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿತೀತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನಾಗಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೃದಯ.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವರಣಟೀಕೆಯು
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

श्रीमदानन्दतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितम्

अणुभाष्यम्

समन्वयाधिकरणम्

अणुभाष्यम् — ..... आगमोदितः ।

ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಋಗಾದಿ ಸದಾಗಮಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅಣುಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ
ತತ್ವಮಂಜರಿ
ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್

ನನ್ವಿದಮಸತ್ । ರುದ್ರಾದೀರ್ಪ್ಯಾಗಮೋದಿತತ್ವೇನ ಪಾಶ್ಚುಪತಾದಿನಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್ । ಆಗಮೇಪಿ 'ಏಕ ಏವ ರುದ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ರುದ್ರಾದೀರ್ಪ್ಯಾಗಮೋದಿತೋಽಸ್ತು । ಪಾಶ್ಚರಾತ್ರಾದಿನಾ ಆಗಮೋದಿತತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಾಗಮೇಽಪಿ 'ನಾರಾಯಣ ಏವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದಿ'ತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ಯಥಾ ವಿಷ್ಣುರಾಗಮೋದಿತಸ್ತದ್ವತ್ । एवं च द्वयोरपि कालभेदेनास्तु सर्वकर्तृत्वं, द्वयोरप्येकैकदेशेनागमोदितत्वं चास्तित्वत्यत उक्तम् -

॥ ॐ तत्तु समन्वयादिति ॥

ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವಿವರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನೇರವಾಗಿ 'ಏಕ ಏವ ರುದ್ರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನೇ ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿವೆಯೋ ಮತ್ತು 'ನಾರಾಯಣ ಏವ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಎಂದು ನೇರವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಸರ್ವಕರ್ತೃಗಳಾಗಲಿ; ಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಲಿ. ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ.

तदर्थः ॥ समन्वयादिति ॥ आगमोदित इति, विष्णुरेवेति चास्ति । सम्यगन्वीयन्ते शक्तितात्पर्यविषयेण सम्बध्यन्ते । तथा ज्ञायन्त इति यावत् । वाक्यान्येतेनेत्यन्वय उपक्रमादिलिङ्गसमुदायो वा उपक्रमादिनिर्णीतो वाक्यानां तत्परत्वरूपसम्बन्धो वा । संश्रयावन्वयश्च तस्मात् समित्येतदागमेनाप्यन्वेति । तत्र कात्स्न्यं मुख्यत्वं चार्थः । समन्वयात् सम्यक्बलाबलत्वादिना परीक्षितादुप-
क्रमादिलिङ्गसमुदायात्तन्निर्णीततत्परत्वरूपसम्बन्धाद्वा विष्णुरेव सम्यक् मुख्यया

ವೃತ್ತಾ ಕಾತ್ಸರ್ಚೇನಾಗಮೋದಿತಸ್ತತ್ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯೋ ವಾ । ನತು ಪಾಶುಪತಾದಿರೂಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ
ವಾ, ಆಪಾತಪ್ರತೀತ್ಯಾ ವಾ ರುದ್ರಾದಿರೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಆಗಮೋದಿತಃ ವಿಷ್ಕುರೇವ' ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಣಿಸಿಬೇಕು. ಸಮನ್ವಯಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಂ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ 'ಸಮ್ಯಕ್' (ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ) ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಯಲಿಂಗಗಳು ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯದಿಂದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. 'ಹಾಗೆಯೆ ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ' ಎಂದರ್ಥ. ವಾಕ್ಯಗಳು ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಸಮುದಾಯ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಯಾಯ ವಿಷಯಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. 'ಸಂಶ್ಲಾಘಾ ಅನ್ವಯಶ್ಚ = ಸಮನ್ವಯಃ; ತಸ್ಮಾತ್ = ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಸಂ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ 'ಆಗಮೋದಿತಃ' ಎಂಬ ಆಗಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಆವಾಗ 'ಸಂ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಎಂಬರ್ಥ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂದರೆ ಹೀಗೆರ್ಥ. 'ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಲಾಬಲ ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಸಮುದಾಯಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣುಪರತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧದಿಂದ' ಎಂದು; ಅಥವಾ 'ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅयं भावः । उपक्रमादीनामेव प्रबन्धतात्पर्यविषयार्थप्रमापकत्वात्, व्याख्येय-
स्योपक्रमाद्यननुसारिव्याख्यानापातप्रतीत्योश्चानेवंरूपत्वात्, पाशुपतादेश्च
वेदस्योपक्रमाद्यननुसारेण तव्याख्यानाय प्रवृत्तत्वात् तदुक्तप्रकारेण वा आपातप्रतीत्या
वा न रुद्रादिरागमार्थो ग्राह्य इत्यबाधेन प्राप्तमुख्यवृत्त्या कात्सर्च्येनोपक्रमादिभि-
रागमोदितो विष्णुरेवेति । उपक्रमादयस्तु विष्णुमेवागमतात्पर्यार्थं प्रमापयन्तीत्येतदग्रे
व्यक्तम् । पञ्चरात्रादिस्मृतयो वेदस्योपक्रमाद्यननुसारिण्य एवेति ।

ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳೇ ಸಮಗ್ರಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದಾಗಲೀ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾದ ಆಯಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಬಂಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಯಾವುದು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗದು. ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಋಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅಥವಾ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸರ್ವಕರ್ತೃಗಳೆಂಬ ಆಗಮಾರ್ಥವನ್ನು

ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಆದರೆ ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತವೇದಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಾದರೂ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸಮಸ್ತ ಆಗಮಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ತುತಿಗಳು ವೇದದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿವೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

उपक्रमादीनामेव तत्परत्वरूपान्वयप्रमापकत्वसूचनायोपक्रमादेरित्यनुक्त्वा समन्वयादिति यौगिकसौत्रपदमेवान्वहकारि । उपक्रमादेर्बहुत्वेपि विष्णुपरत्वे ऐकमत्यद्योतायैकवचनम् । 'प्राणो ब्रह्म कं ब्रह्म' 'ह्ययाम्यग्निं प्रयमं स्वस्तये' इति ब्रह्माविद्यासावित्रसूक्तयोः प्राणाद्युपक्रमस्योपक्रान्तप्राणादिपरत्वरूपमापकत्वेन तात्पर्य-व्यभिचारेऽपि प्रबललिङ्गादिनाऽबाधितत्वरूपपरीक्षितत्वविशिष्टस्य न व्यभिचार इति वक्तुं समित्यन्वयविशेषणम् ॥ ४ ॥

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳೇ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವೆಂಬ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಉಪಕ್ರಮಾದೇಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೇ ಅನುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಸಮರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಮತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ವಯಃ ಎಂಬ ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಹೃಯಾಮ್ಯಗ್ನಿಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸಸ್ವಯೇ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಾವಿತ್ರಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಉಪಕ್ರಮವು ಪ್ರಾಣಾದಿಪರತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಲಿಂಗವು ಅದನ್ನು ಬಾಧಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಲಿಂಗದಿಂದ ಆಬಾಧಿತವಾದ ಮತ್ತು ಪರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು 'ಸಂ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಅನ್ವಯಪದದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ತತ್ವಮಂಜರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

★ ★ ★ ★ ★

||ಶ್ರೀ: ||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತನ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್

|| ಓಂ ತತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಓಂ || ೧-೧-೪

ಅತ್ರ ನಯೇ ಪುನರತಿವ್ಯಾಸಿನಿರಾಸಾಯ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ
ಸಮರ್ಥ್ಯತೇ । ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೀತಿ ವರ್ತತೇ । ಸಮಿತೀತತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಪದೇನಾಪಿ ಅನ್ವೇತಿ । ತಸ್ಯ
ಕಾತ್ಮರ್ಥ್ಯಂ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಚಾರ್ಥಃ । ತುರೇವ । ಅನ್ವೀಯಂತೇ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರೇಣ ಸಮ್ಬಂಧ್ಯಂತೇ ತಥಾ
ಜ್ಞಾಯಂತೇ ಇತಿ ಯಾವತ್ ವಾಕ್ಯಾನ್ಯನೇನ ಇತಿ ಅನ್ವಯಃ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಸಮುದಾಪಾತ್
ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತಾ ಕೃತ್ಸರಾಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಃ ಕೃತ್ಸರಾಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಃ ತತು ತದೇವ ಪ್ರಕೃತವಿಷಯಾಖ್ಯಂ
ಬ್ರಹ್ಮೇವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ
ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಸಂ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಶಾಸ್ತ್ರಪದದೊಂದಿಗೂ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆ
'ಸಂ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಕಲ್ಯ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯತ್ವ ಎಂದು ಎರಡರ್ಥ. 'ತು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವ ಎಂದರ್ಥ.
ಯಾವ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು
ಬರುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಸಮುದಾಯವು ಅನ್ವಯ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.
'ಅನ್ವೀಯಂತೇ ವಿತೇನ ಇತಿ ಅನ್ವಯಃ' ಎಂದು ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಅನ್ವಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಸಮುದಾಯವೆಂದರ್ಥ. ಸಬಲವೋ ದುರ್ಬಲವೋ ಎಂದು ವಿಮರ್ಶೆ
ಮಾಡಲಟ್ಟು ಅನ್ವಯದಿಂದ ಎಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಲಿಂಗಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ, ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ
ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾದವನು ಅಂದರೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಪಕ್ಕತನಾದ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನೇ
ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. (ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ
ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಂ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿದಾಗ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆರ್ಥ. ಸಮನ್ವಯಾತ್ = ಪ್ರಬಲವೋ
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ದುರ್ಬಲವೋ ಎಂದು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಂಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಸಂಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದವನು; ತತ್ತು = ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು).

उपक्रमादेरिति वाच्ये अन्वयादिति यौगिकोक्त्या न शास्त्रतात्पर्यज्ञसौ आपातप्रतीतिः उपक्रमाद्यनपेक्षव्याख्यातृवचनं वा लिङ्गमिति सूचितम् । तेन न ताभ्याम् अन्येषां जगद्धेतुत्वं कल्प्यमिति भावः ।

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಎಂದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅನ್ವಯಾತ್ ಎಂಬ ಯೌಗಿಕಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಾಗಲೀ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಮಾತುಗಳಾಗಲೀ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಮಾಡದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

समन्वयैरिति वाच्ये समुदायबुद्ध्या अन्वयात् इत्युक्तिस्तु उपक्रमादीनां अविरोधसूचनार्था । उपक्रमादेः तात्पर्यव्यभिचारनिरासाय समित्युक्तिः ।

ಜನ್ಮಾದಿಸ್ತಂತ್ರಪ್ರಕೃತತತ್ಪದೇ ಮಣ್ಡೂಕಪುತ್ರಾ ಅನುವರ್ತಮಾನೇಽಪಿ ಪುನಃ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥತುಶಬ್ದಾನವ್ಯಾರ್ಥಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ವಯಪದಸ್ಯ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳ ಲಿಂಗತ್ವೋಕ್ತಾವೇವ ಚಾರಿತಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿರಾಸಕತಯಾ ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವೇನ ಶ್ರುತೇನ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಇತ್ಯನೇನೇವ ಅನ್ವೀಯೇತ । ಅಜ್ಞಾನಗಮಾಂ ಸನಿತ್ಯಾದೌ ಅಜ್ಞಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಅಜ್ಞೇನೇವ ಅತ್ರಾಪಿ ಸಮಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ಯಾನ್ವಯೋ ಬೋಧ್ಯಃ । ಸುಧಾರ್ಥಾ ತು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗನಿರ್ಣಾತಾತ್ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಸಮ್ಯಗ್ವಚನವೃತ್ತಾ ತತ್ಪರತ್ವರೂಪಸಂಬಂಧಾತ್ ತದೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯಪ್ರಮಾವಿಷಯ ಇತಿ ವೃತ್ತಿಪ್ರಾಂತರಂ ಚ ಉಕ್ತಮ್ || ೪ ||

ವಸ್ತುತಃ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸಮನ್ವಯೈಃ' ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅನ್ವಯಾತ್ ಎಂದು ವಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಆರುಲಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಡೆಯೂ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಸಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದ ತತ್ ಎಂದು ಪದವನ್ನೇ ಮಂಡೂಕಪುಷ್ಪಿ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತತ್ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ತುತಬ್ದವು ತತ್ಪದದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ

ಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತತ್ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅನ್ವಯ ಪದವು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಚರಿತಾರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆವಾಗ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ವಿಚಾರಮಾಡದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರನ್ನಾಗಲೀ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗಬಾರದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತತ್ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಜ್ಞಾನಗಮಾಂ ಸನಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಚ್ ಪದವು ಅಂಗಪದದಿಂದ ಹೇಗೋ, ಅದರಂತೆ ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಪದದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸುಧೆಯಲ್ಲಾದರೋ "ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣಿತವಾದ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸಮೀಚೀನವಾದ ವಚನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತತ್ಪರತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್

|| ॐ ತತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ॐ || ೪ ||

ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾನ್ಮಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರिति पूर्वाधिकरणफलाक्षेपाद्वा
पूर्वाधिकरणसिद्धं कारणत्वेन शास्त्रगम्यत्वं विष्णोरन्यस्य वेति विशेषविचाराद्वा
अनन्तरसङ्गतिः । अत्र शास्त्रयोनित्वं विष्णोरेवान्यस्यापि वेति सन्देहः । रुद्रादेरपि
कारणत्वेन शास्त्रैकसमधिगम्यत्वमिति पूर्वः पक्षः ।

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತಫಲ. ಆದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಹೊರಟಿದೆ. ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಯೋ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಅನಂತರಸಂಗತಿ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೋ, ಅಥವಾ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆಯೋ ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹ. ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಶೈವಾಧ್ಯಾಗಮಾದ್ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಾನ್ಮಾನಾಂತರಾವಿರುದ್ಧಾತ್ ರೂದ್ರಾದೇರಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇ ವೇದಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾತ್ । ಕಾವ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿವ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷ-
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಃ । ನ ಚ ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಪ್ರಮಾಣಭೂತ-
ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಮಾಣ್ಯೇ ಮಾನಾಂತರಾವಿರೋಧೇ ಹೇವಂತರಾಪೇಕ್ಷಾಭಾವಾತ್ । ಇಹ ಚ
ಮಾನಾಂತರಾವಿರೋಧಃ ನೈವ ತರ್ಕೇಣೋಪಾಧಿನಾ ಸಿದ್ಧಃ ।

ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ; ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವೂ ಈ ಆಗಮಗಳಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕಾವ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಅರ್ಥೈಸುವಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. 'ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳನ್ನು ಆಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯವಾದ ವೇದಗಳಂತೂ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿವೆ. ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವು ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು 'ನೈವ ತರ್ಕೇಣ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ನ ಚೈವ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಪತ್ತಿಃ । ತಥಾಪಿ
ದೇಶಾದಿಭೇದೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತದಿಶಾಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತಯಾ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಕರ್ತೇತ್ಯಸ್ಯ ಅಸಿದ್ಧಃ ।

ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾ ಬಲಾಬಲನಿರ್ಣಯಾಯೋಗೇನ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯಾನಿಶ್ಚಯಕತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯೇಕೋ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೀಕೃತಃ । ಅನ್ಯಸ್ತು ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ವಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ತಾವದ್ಭಾವತಿ । ತತ್ರ
ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಚ ಅಬಾಧಾದೇವ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

ಇನ್ನು ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ನಮಗೇನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಿನ್ನದೇಶ ಹಾಗೂ ಭಿನ್ನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ವಾಯಿವರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯು ಹೀಗಿದೆ. ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವು ಬಾಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

न च विष्णोः कारणत्वसाधकं रुद्रादेस्तन्निषेधकं वाक्यमेव बाधकम् ।
वैपरीत्यस्यापि सम्भवेन द्वयोस्तुल्यबलतया द्वयोरपि कर्तृत्वेन कालादिभेदेन विष्णोः
कारणत्वस्य रुद्रादेस्तदभावस्य च प्रतिपादनेन तद्वाक्यस्योपपत्तेरिति
वेदजन्यापातप्रतीत्यबलम्बी भाष्योक्तः ।

यद्वा शैवाद्यागमस्याप्रामाण्योक्त्या न वेदतात्पर्यनिर्णायकत्वमिति वाच्यम् ।
वेदेऽपि रुद्रादेः कारणत्वप्रतीतेरिति आपातप्रतीतिसंधीचीनागमाबलम्येक एव पूर्वः
पक्षः । अत्र द्वौ पूर्वपक्षाविति आद्यकल्पः सुधाभिमतः अन्त्यष्टीकाभिमतः ।

ಇನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ, ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ. ವಿಪರೀತರವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಎರಡೂ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸಮಾನಬಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಆವಾಗ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ. ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲಭೇದದಿಂದಲೂ, ದೇಶಭೇದದಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ರುದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ವಿರುದ್ಧವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯು ವೇದದಿಂದ ಬರುವ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಆವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಇದನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಥವಾ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ನಿಶ್ಚಾಯಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ರುದ್ರಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಮಾತ್ರವು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯ ಸಹಿತವಾದ ಆಗಮವನ್ನು ಆವಲಂಬಿಸಿದೆ.

ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳು ಸುಧಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿವೆ. ಕೊನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ತತ್ವಜ್ಞಾತರಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದೆ.

सिद्धान्तस्तु ॥ वेदे परस्परमापाततो विरोधप्रतीतेरेकवाक्यत्वसिद्धये
तात्पर्येऽवश्यं निश्चये शैवाद्यागमस्योक्तरीत्याऽप्रामाण्यात् मानान्तराविरुद्धेऽपि
उपक्रमाद्यननुगुणे आपातप्रतीतेऽर्थे तात्पर्यानिर्णायकत्वेन च तन्वाख्यानत्वागयोगात्,

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಆಪಾತಪ್ರತೀತೀಶ್ಚಅಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವೇನಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಭಿರೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ತೇನ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತವ್ಯತ್ವೇನಾವಶ್ಯಕೈರೂಪಕ್ರಮಾದಿಭಿರೇವ ಮೂಲಗ್ರನ್ಥೇಷುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸುಶಾಕಬಲಾಬಲತ್ವನಿರ್ಣಯವೇದತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತವ್ಯತ್ವೇನ ತೈರ್ವಿಣ್ಣುರೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯತೋಽಶೇಷಸಂಕ್ಷಾಪ್ತತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಿರೀತಿ ಆಗಮಾವಲಂಬೀ ಪ್ರತೀತ್ಯವಲಂಬೀ चेति द्वावपि पूर्वपक्षावयुक्तौ । अत एवान्त्योऽप्ययुक्त इति लक्षणं नातिव्याप्तमिति फलम् ॥ ४ ॥

ವೇದದಲ್ಲಿ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಈ ಎರಡು ವಿಧದ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಳು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅವ್ಯಾಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಪಡ್ವಿದತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಅನಮುಗುಣವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥವು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೆಂದು ಹೇಗೆ ಕರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯಾದರೂ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾದ್ದರಿಂದ ಅನಿರ್ಣಾಯಕವೆನಿಸಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದರೂ ಕೂಡ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪಡ್ವಿದತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದಲೇ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಆವಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಹೊರಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿದಾಗ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಸಮರ್ಥವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಾಗ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಮತ್ತು ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳೂ ಆಯುಕ್ತಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮೂರನೆಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಹುರುಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

★ ★ ★ ★ ★ ★

॥ अथ ब्रह्मसूत्रार्थरत्नावली ॥

अत्र विष्णोरेव जगत्कारणत्वेन शास्त्रगम्यत्वम्, नेतरेषामिति समर्थ्यते ।

(४) ॐ ॥ तत्तु समन्वयात् ॥ॐ

ननु विष्णोरिवान्वेषಾಮपि जगत्कारणत्वेन शास्त्रयोनित्वमङ्गीकार्यम् । वेदव्याख्यानरूप-
पञ्ಚरात्राद्यागमाद् विष्णौ तात्पर्यावधारणवत् सर्वज्ञशिवादिप्रणीतवेदव्याख्यानरूप-
पाशुपताद्यागमात् शिवादिष्वपि कारणत्वाभिधायकवेदैकवेशतात्पर्यावधारणात् ।
सर्ववेदव्याख्यानप्रामाण्यासम्भवे पञ्ಚरात्रादिप्रामाण्यमङ्गीकृत्य शैवाद्यागमप्रामाण्यानङ्गीकारे
कारणाभावात् । भागविशेषे विष्णुप्रतिपादकत्वस्य स्पष्टोपलम्भवद् भागाविशेषे शिवादिपरत्वस्य
स्पष्टमुपलम्भेन प्रतीतिसध्रीचीनत्वस्योभयत्रसाम्यात् । न च बहूनां कारणत्वासम्भवः ।
गुरुतरभारोद्धरणಾದौ प्रत्येकमसमर्थानां बहूनां कर्तृत्वस्य सर्वानुभवसिद्धत्वात् । न च सर्वे वेदा
इत्यादिश्रुतिविरोधः । विष्णुप्रसिद्धशब्दलिङ्गायुपेताः सर्वे वेदाः (कठ. २/१५) इत्यर्थत्वात्
तस्याः । न चैको नारायणः (महोपनिषत्) इत्यादिरुद्रादिकारणतानिषेधकवाक्यविरोधः । तेषां
विष्णुकारणताप्राशस्त्यपरत्वेनोदितानुदितहोमनिन्दावाक्यवच्छिवादिकारणतानिषेधे तात्पर्या-
भावात् । न चोपक्रमादिविरोधः । उपक्रमादितो व्याख्यानस्य सर्वज्ञप्रणीतत्वेन बलवत्त्वात् ।
तस्माद् विष्णुवच्छिवादीनामपि कारणत्वेन शास्त्रयोनित्वादितिव्याप्तं जगत्कारणत्वमिति प्राप्ते
सूत्रमाह -

॥ॐ॥ तत्तु समन्वयात् इति ॥ अस्यार्थः । तु शब्द एवार्थे । तदेव विष्णुवाक्यं
ब्रह्मैव । सं मुख्यतः शास्त्रयोनि । न रुद्रादिः । कुतः? समन्वयात् समीचीनोप-
क्रमादितात्पर्यलिङ्गादित्यर्थः ॥

एवं च शिवादीनां प्रमाणाभावेन जगत्कारणत्वाभावान्नातिव्याप्तिः । न च शैवाद्यागम-
निर्णीततात्पर्यकवेदस्तत्र मानम् । उपक्रमादिविरुद्धस्य शिवादी वेदे तात्पर्यग्राहकस्य
शैवाद्यागमस्यामानत्वात् । न च वैपरीत्यम् । तेषामन्तरङ्गत्वेन बलवत्त्वात् । शैवाद्यागमस्य
तात्पर्यावधारणाय चोपक्रमादीनामनुसर्तव्यत्वेन नोपजीव्यत्वाच्च । न च प्रतीतिसध्रीचीनत्व-
नागमस्य प्रामाण्यम् । उपक्रमाद्यनुसन्धानपूर्वकप्रतीतिसध्रीचीनत्वस्याभावात् । आपाततः
प्रतीतिसध्रीचीनत्वस्याप्रयोजकत्वात् । उदितहोमादिनिन्दाया उदितहोमादेर्विहितत्वेन निन्दायां
तात्पर्याभावेऽपि शिवादिकारणत्वस्याप्रामाणिकत्वेन तन्निषेधकवाक्यानां स्वार्थे
तात्पर्यसद्भावाच्च तस्मादनतिव्याप्तं जन्मादिकारणत्वं ब्रह्मलक्षणमिति सिद्धम् ॥

॥ इति समन्वयाधिकरणम् ॥

॥ श्रीमध्वान्तर्गतअश्विनीहयग्रीवात्मककृष्णार्णमस्तु ॥

ಭಾಗ - ೧

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ,
ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ, ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ,
ಭಾವದೀಪ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ದೇವದೇವೋತ್ತಮ ದೇವತಾಸಾರ್ಥಭೀಮ ಅವಿಲಾಂಛಕೋಟಿಪ್ರಹ್ಲಾಡನಾಯಕ ಚತುರ್ದಶಲೋಕಗುರುಗಳಾದ

ಶ್ರೀದೇವವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ
ಈಶ್ವತ್ಯಧಿಕರಣ

ಸು - ॐ॥ ಇಕ್ಷತೇನಾಶಬ್ದಮ್ ॥ ॐ

ಓಂ ॥ ಈಶ್ವತೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ ॥ ಓಂ (೧/೧/೫)

ಬ್ರಹ್ಮನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ; ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವತೇರ್ಯತ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಯತಿಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಸ್ತನದೀಪಿಕಾ - ಆಮ್ ॥ ಇಕ್ಷತೇನಾಶಬ್ದಮ್ ಆಮ್ ॥ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ । ಅಶಬ್ದಂ ನ, ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ನ, ಕಿಂತು ಬಾಹ್ಯಮೇವ । ಕುತಃ? ಇಕ್ಷತೇಃ ಇಕ್ಷತಿಜ್ಞಾನಮ್ ತದ್ ವಿಷಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

(ಸೂ.ದೀ.) ತತ್ತು = ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಅಶಬ್ದಂ ನ = ಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯನಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಈಶ್ವತೇಃ = ಜ್ಞಾನ ವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ.

ಸು - ॐ॥ ಗೌಣಇಚ್ಛಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ॥ ॐ

ಓಂ ॥ ಗೌಣಶ್ಚೈನ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ॥ ಓಂ (೧/೧/೬)

ಶ್ರೀಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ತಪ್ಪು. 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ,

ಸ್ತನದೀಪಿಕಾ - ಗೌಣಃ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಬದ್ಧೋ ಜೀವ ಉಪಾಧಿಃ । 'ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' ಇತಿ ಇಕ್ಷತೀಶ್ರುತುಕ್ತ ಇತಿ ಚೇನ । ಕುತಃ? ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ । ಇಕ್ಷಣೀಯವಸ್ತುನಿ ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್ ಇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

(ಸೂ.ದೀ.) ಗೌಣಶ್ವೇತ್ = ' ಸ ವಿತಸ್ಮಾತ್ ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ನ = ಇದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ = 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ.

ಸ್ಮ - ಓಂ || ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ || ಓಂ

ಓಂ || ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ || ಓಂ (೧/೧/೭)

ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಜೀವನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರನೇಯನು ಜೀವನಲ್ಲ.

ಸ್ಮರದೀಪಿಕಾ - ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿನಃ | ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ'

ಇತ್ಯಾದಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಾತ್ | ಆತ್ಮಶಬ್ದಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯೋ ನ ಜೀವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

(ಸೂ.ದೀ.) ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ, ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ = 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವನಲ್ಲ.

ಸ್ಮ - ಓಂ || ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ || ಓಂ

ಓಂ || ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ || ಓಂ (೧/೧/೮)

'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಗೌಣನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ.

ಸ್ಮರದೀಪಿಕಾ - ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾಪ್ತವೇನಾಜ್ಞೇಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಃ

ಹೇಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಃ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ಪ್ರತ್ಯುತ 'ಜಾನಥ' ಇತಿ ಅಜ್ಞೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ ನ ಗೌಣಃ

ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ | ಕಿಂತು ನಿರ್ಗುಣೋ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಃ ||

(ಸೂ.ದೀ.) ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಅಜ್ಞೇಯತ್ವವೆಂಬ ಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸದ ಕಾರಣ ಹಾಗೂ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಗೌಣನಾದ ಜೀವನು ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಲ್ಲ. ನಿರ್ಗುಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು.

ಸ್ಮ - ಓಂ || ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ || ಓಂ

ಓಂ || ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ || ಓಂ (೧/೧/೯)

ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ತನಗೆ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಾನಂ ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಹೊರತು ಸಗುಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - स्वस्य स्वस्मिन् अप्ययात् अप्यपदोक्तलयवचनात् । आत्मानं
विलापयतीति श्रुत्युक्तो निर्गुण एव न गीणः । अत एव चासी शब्दवाच्य
इत्यर्थः ॥

(ಸೂ.ದೀ.) ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ = ತನಗೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಾನಂ ವಿಲಾಪಯತಿ'
ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲ,
ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಿರ್ಗುಣನು ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಸू - ॐ॥ गतिसामान्यात् ॥ॐ

ಓಂ ॥ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ॥ ಓಂ (೧/೧/೧೦)

ವೇದದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಏಕವಿಷಯಕತವಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು
ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು.

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - गतेर्नाशास्त्राज्यज्ञानस्य । सामान्यात् एकरूपत्वश्रवणात् ।

न विष्णोरन्यः कारणत्वेन शास्त्रान्तरप्रतिपाद्य इत्यर्थः ।

(ಸೂ.ದೀ.) ಗತೇಃ = ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು, ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ =
ಏಕವಿಷಯಕತವಿರುವುದರಿಂದ, ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಿಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

सू - ॐ॥ श्रुतत्वाच्च ॥ॐ

ಓಂ ॥ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ ॥ ಓಂ ॥ (೧/೧/೧೧)

ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ವೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ.

ಸೂತ್ರದೀಪಿಕಾ - 'एको देवः' इति श्रुत्युक्तत्वाच्च न शब्दवाच्यं ब्रह्मेत्यर्थः ॥

(ಸೂ.ದೀ.) 'ಏಕೋ ದೇವಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ
ನಿರ್ಗುಣನು ಶಬ್ದದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ.

॥ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ

ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ॥

★ ★ ★ ★ ★

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್
|| ಇಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ||

ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೇ?

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ -

- (೧) ನನು 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ | ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ |' (ತೈ.ಉ.೨-೪-೨೨)
- (೨) 'ಅಶಬ್ದಮಸ್ಪರ್ಶಮಿರೂಪಮವ್ಯಯಂ ತಥಾಽರಸಂ ನಿಯಮಗಂಧವಚಃ ಪತ್' | (ಕಠ.೧.೩.೧೫)
- (೩) 'ಅವಚನೇನೈವ ಪ್ರೋವಾಚ' (ಬಾಷ್ಕಲಶ್ರುತಿಃ)
- (೪) 'ಯದ್ವಾಚಾಽನಭ್ಯುದಿತಂ ಯೇನ ವಾಗಭ್ಯುಯತೇ ಯಚ್ಛೋತ್ರೇಣ ನ ಶೃಣೋತಿ ಯೇನ ಶ್ರುತಮಿದಂ ಶ್ರುತಮ್' (ಕೇ.ಉ.೧.೧)

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿभिರ್ನ ತಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರಮ್ |

(೫) ನೇತ್ಯಾಹ - || ಓಂ ಇಕ್ಷತೇನಾಶಬ್ದಮ್ ಓಂ || || ೫ ||

ಅನುವಾದ - ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ -- 'ಮನಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸಿಗದ ಯಾರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳು ಹಿಂತಿರುಗಿದವೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು'

'ಯಾವ ವಸ್ತುವು ಶಬ್ದವೇದ್ಯವೇ ಅಲ್ಲವೋ, ಸ್ಪರ್ಶವಿಷಯವೂ ಅಲ್ಲವೋ, ರೂಪ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶರಹಿತವೋ, ರಸರಹಿತವೂ ಆಗಿರುವುದೋ, ದೇಹದಿಂದಲೂ ನಾಶವಿಲ್ಲವೋ, ಗಂಧರಹಿತವೂ ಆಗಿರುವುದೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆ'.

'ವಚನವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು'

'ಯಾವ ವಸ್ತುವು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದರಿಂದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೊರಬೀಳುತ್ತವೋ, ಯಾವುದು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಕವಾದ ಜಗತ್ತು ಕೇಳಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು'

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದವಿಷಯನಲ್ಲ.

ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಈಕ್ಷತೇ-ರ್ನಾಶಬ್ದಮ್" ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಸಕಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯತಃ = ಯಾರ ದಸೆಯಿಂದ, ವಾಚಃ = ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳು, ಮತ್ತು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು, ಮನಸಾ ಸಹ = ಮನಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ, ಅಪ್ರಾಪ್ಯ = ದೊರಕದೆ, ನಿವರ್ತಂತೇ = ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತವೋ, ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು. (ತೃತ್ತೀಯ ಉಪನಿಷತ್ ೨/೪/೨೨)

ಯತಃ = ಯಾವ ವಸ್ತುವು, ಅಶಬ್ದಂ = ಶಬ್ದವೇದ್ಯವಲ್ಲವೋ, ಅಸ್ಪರ್ಶಂ = ಸ್ಪರ್ಶವಿಷಯವೂ ಅಲ್ಲವೋ, ಅರೂಪಂ = ರೂಪರಹಿತವೋ ಆಗಿದೆಯೋ, ಅಪ್ರಮಂ = ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಶರಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅರಸಂ = ರಸರಹಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ನಿಶ್ಶಂ = ದೇಹದಿಂದಲೂ ನಾಶವಿಲ್ಲದ್ದೋ, ಅಗಂಧವಚ್ಛ = ಗಂಧರಹಿತವಿಲ್ಲದ್ದೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮ = ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆ. (ಕಾಶಕ ೧/೩/೧೫)

ಅವಚನೇನೈವ = ವಚನವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆಯೇ (ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ), ಪ್ರೋವಾಚಃ = ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. (ಬಾಷ್ಪಲಶ್ರುತಿ)

ಯತಃ = ಯಾವವಸ್ತುವು, ವಾಚಾ = ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ, ಅನಭ್ಯುದಿತಮ್ = ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಯೇನ = ಯಾವುದರಿಂದ, ವಾಕ್ = ಸಕಲಶಬ್ದಗಳು, ಅಭ್ಯುದ್ಯತೇ = ಹೊರಬೀಳುತ್ತವೋ, ಯತಃ = ಯಾವುದು, ಶ್ರೋತ್ರೇಣ = ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ, ನ ಶ್ರುಣೋತಿ = ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯೇನ = ಯಾವುದರಿಂದ, ಶ್ರೋತ್ರಂ = ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಕವಾದ, ಇದಂ = ಈ ಜಗತ್ತು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೋ, ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನು.

ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಶ್ರುತಿಭಿಃ = ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಗೋಚರಂ ನ = ವಿಷಯನಾಗಲಾರ.

ನೇತ್ಯಾಹ = ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ^(೧).

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - (೧)ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಸಂಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಕಾತ್ಸರ್ಯಂ ವಾಚ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಖ್ಯಾಯತೇ । ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯತಿ - ನನ್ವಿತಿ ॥ 'ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿಃ' ಇತಿ ತೃತೀಯಾ ಪಂಚಮ್ಯಯೇ । ನೇತ್ಯಾಧಾವರ್ತತೇ । ತಯಾ ಚ 'ತತ್' ಪೂರ್ವಸ್ತೇ ತತ್ತ್ವಬ್ದೋಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಗೋಚರಂ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಂ ಕಾರಣಂ ನ, ಕುತಃ? ಯತೋ ನ ಶಬ್ದಗೋಚರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಲ್ಕಾರ್ಯಃ ನ, ತದಪಿ ಕುತಃ ? ಯತೋ ನ ಶಬ್ದಗೋಚರಂ ಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಂ, ನ ಚೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವವಿರೋಧಃ ತದಸಿದ್ಧಿಃ । ಕುತಃ ? ಯತೋ ನ ತದ್ಗೋಚರಂ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಃ ನ, ಅಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ನ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಜ್ಞೇಯತ್ವಯೋರಸಿದ್ಧಿಃ । 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತಿ ಯೋಜನಾ । 'ಯತೋ ವಾಚಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇಽವಾಚ್ಯತ್ವಸ್ಯ 'ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ' ಇತ್ಯಜ್ಞೇಯತ್ವಸ್ಯ ಚೋಕ್ತವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । 'ತೃತೀಯೋ ನ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾ' ಇತ್ಯತ್ರ ಗೋಚರಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಂಗತಯಾ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ 'ನ ತತ್ತ್ವಬ್ದಗೋಚರಮ್' ಇತಿ ಸಾಧು । ಸುಧಾಯಾಂ ತು ಶಬ್ದಾನಾಂ ಗವಾಂ

(६) 'स एतस्मात् जीवधनात् परात् परं पुरिशयं पुरुषमीक्षते'

(प्र.उ.५.५)

'आत्मन्येवाऽत्मानं पश्येत्' (बृ.६-४-२३.)

ज्ञानानां चरश्चरणं वृत्तिर्यस्मिन् तच्छब्दगोचरमिति व्यधिकरणबहुव्रीहिं चरश्चरणमस्यास्तीति मत्वर्थीयाच्छ्रत्ययान्तत्वं चाऽश्रित्य शब्दगोचरमित्यस्य साधुत्वमुक्तम् । 'यतः' इति तैत्तिरीयवाक्यम् । यतो 'वाचः' वेदा वाग्निन्द्रियाणि च 'मनसा' मनोरूपेन्द्रियेण सह 'तमप्राप्य' तद्विषयकवृत्तिज्ञानमजानन्त्य एव निवर्तन्ते । तं ब्रह्मण आनन्दं विद्वान् बिभेतीत्यर्थः । गुणगुणिनोरभेदाश्रयेणैतदुदाहृतम् ।

(२) 'अशब्दम्' इति काठकवाक्यम् । अत्र सर्वत्र यच्छब्दो योज्यः । न विद्यते शब्दो गुणः प्रमाणं वा यस्मिन् तत् तथोक्तम् । प्राकृतशब्दगुणशून्यं शब्दप्रमाणाविषयः शब्दभिन्नं चेत्यर्थः । 'अस्पर्श' स्पर्शगुणशून्यं तत एव स्पर्शलिङ्गाविषयः तद्विन्नं च, 'अरूपं' रूपरहितम् अत एव चाक्षुषप्रत्यक्षाविषयस्तद्विन्नं च । 'अरसं' रसगुणशून्यं रसभिन्नं च । अगन्धमित्यस्याप्युपलक्षकमेतत् । अनेन पञ्चमात्राविलक्षणत्वमप्युक्तम् । 'अव्ययं नित्यम्' इत्याभ्यां स्वरूपतो देहतश्च नाशशून्यत्वमुच्यते । अगन्धवदित्यनेन गन्धवत्पृथिवी-विलक्षणत्वमुक्तम् । अनेनोपलक्षणया पञ्चमहाभूतविलक्षणत्वमप्युक्तं भवति । अस्म्य 'निचाप्य तं मृत्युमुखात् प्रमुच्यते' इत्यनेनान्वयः ॥

(३) 'अवचनेन' इत्यन्यच्छ्रुतिवाक्यम् । 'अवचनेन' वचनवृत्तिं विनैव लक्षणया 'प्रोवाच ब्रह्म गुरुः' शिष्यापोपदिदेशेति पररीत्याऽर्थः ॥

(४) 'यद्वाचा' इत्यन्यत् तलवकारवाक्यम् । 'वाचा' तदुच्चार्येण शब्देन यत् 'अनभ्युदितम्' अनुक्तम् । येन वाक् 'अभ्युद्यते' उच्यते । श्रोत्रेन्द्रियेण न शृणोति पुरुषः । येनेदं श्रोत्रं श्रुतं तदेव ब्रह्म त्वं विद्मीत्यर्थः । अत्र पूर्वपक्षरीत्या वचनवृत्तिनिषेधः । आदिपदेनैवजातीयका श्रुतिर्गृह्यते ॥

(५) सिद्धान्तयत् सूत्रमवतारयति - नेति ॥ इतिशब्द आवर्तते । तथा चात्र सूत्रकार इति पूर्वपक्ष्युक्तं श्रुतितात्पर्यापरिज्ञानप्राप्तं ब्रह्मणोऽवाच्यत्वं नेति निषेधतीत्यर्थः । सूत्रं पठति - ईक्षतेरिति ॥ अत्र तदित्यनुवर्तते । तत्र आऽध्यायपरिसमाप्तेः विधेयसमर्पकमपीहोद्देश्य समर्पकम् । न विद्यते शब्दो वाचको यस्य तदशब्दम् । तथा च 'तत्' ब्रह्म 'अशब्द' शब्दावाच्यं न, किन्तु वाच्यमेव । कुतः ? ईक्षतेः । धातुनिर्देशोऽयं, तथैव सुधोक्तेः । तथाऽपि शब्दमात्रस्यासाधकतया तेन तदर्थो लक्ष्यते । तेन प्रकृतानुकूलतयेक्षणायत्वं विवक्ष्यते ।

‘ವಿಜ್ಞಾಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಕುर्वೀತ’ (ಬೃ. ೬-೪-೨೧.)

इत्यादिवचनैरीक्षणीयत्वाद् बा-मेव ।

“ಪ್ರಣವೋಪಾಸಕನು ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಸರ್ವಜೀವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಪುರುಷರಬ್ರಹ್ಮವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ”;

“ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡಬೇಕು”

“ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು”

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಸಕಲರಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ‘ಜ್ಞಾನವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಃ = ಪ್ರಣವೋಪಾಸಕನು, ಜೀವಘನಾತ್ = ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ, ಏತಸ್ಯಾತ್ = ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಉಪದೇಶದಿಂದ, ಪರಾತ್ ಪರಮ್ = ಉತ್ತಮರಿಗೂ ಉತ್ತಮರಾದ, ಪುರಿಶಯಂ = ಸಕಲರೇಹಾಂತರ್ಗತನಾದ, ಪುರುಷಂ = ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಈಕ್ಷತೇ = ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಪಟಾಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

‘ಆತ್ಮನ್ಯೇವ = ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ, ಆತ್ಮಾನಂ = ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ವಶ್ಯತೇ = ಕಾಣಬೇಕು’.

‘ವಿಜ್ಞಾಯ = ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದು, ಪ್ರಜ್ಞಾಂ = ಉತ್ತಮವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕುರ್ವೀತ = ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು”

ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನೈಃ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ, ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್ = ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ವಾಚ್ಯಮೇವ = ಸಕಲರಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ^(೧).

(೧) तथा च ‘ईक्षतेः’ ईक्षणीयत्वाद् ज्ञानविषयत्वादित्यर्थः इत्याशयेन सूत्रं व्याचष्टे - स इति ॥

इदं च षट्प्रश्नवाक्यम् । अत्र ‘यः पुनरेतं त्रिमात्रेणौमित्यनेनैवाक्षरेण परं पुरुषमभिधायीत स तेजसि सूर्ये सम्पन्नो यथा पादोदरस्त्वचा विनिर्मुच्यते एवं हवि स पाप्मना विनिर्मुक्तः स सामभिरुन्नीयते ब्रह्मलोकम्’ इति पूर्ववाक्ये प्रकृतो यः अकारोकारमकाराख्यांशत्रय-युक्तप्रणवोक्तप्रकारेण परमात्मानमभिधाय तमपरोक्षीकृत्य च तेजोरूपे सूर्ये सम्पन्नत्व-विनिर्मुक्तसर्पवद् विधूतपापः सामाभिमानिदेवैः सत्पापं ब्रह्मलोकं प्राप्तः प्रणवोपासको जीवः सः ‘जीवघनात्’ जीवसारात्तच्छ्रेष्ठात् ‘एतस्मात्’ चतुर्मुखात् तदुपदेशेन ‘परात्

परिಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

(೧) ಔಪನಿಷದ್ವಾಚನೇನೇಕ್ಷಣಮ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವನಾದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾರ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವಿದ್ದರೂ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಔಪನಿಷದ್ವಾಕ್ = ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪನಿಷದೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ, ಅವಚನೇನ = ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ಈಕ್ಷಣಂ = ಜ್ಞಾನವು, ನ = ಬರುವುದಿಲ್ಲ^(೧).

परम् उत्तमादुत्तमं 'पुरिशायं' सकलदेहान्तर्गतं 'पुरुषं' पूर्णं वासुदेवं परमात्मानं 'ईक्षते' जानातीत्यर्थः ॥

यद्यपि षट्पञ्चनटीकायां 'जीवघनाद् विरिञ्चात् तदुपासनयेति यावत्, ईक्षते पुनरभिवृद्धज्ञानो भवति । ईक्षित्वा च तं प्राप्नोति' इत्युक्तेरीक्षतेरपरोक्षज्ञानार्थत्वं प्रतीयते । तथाऽपि मूले ज्ञानसामान्यविषयत्वरूपेक्षणीयत्वहेतोरसिद्धिपरिहारायास्याः श्रुतेरुपन्यस्तत्वात् 'हिरण्यगर्भोपदेशेन' इति टीकोक्तेश्चेह प्रकृतानुगुण्यादीक्षतिः परोक्षज्ञानार्थो व्याख्येयः । 'आत्मनि' इत्यपरं काण्ववाक्यं जिज्ञासानये व्याकृतम् । 'विज्ञाय' इत्यन्यद् वाजसनेयवाक्यम् । 'ब्राह्मणो' ब्रह्मनिष्ठो धीरः 'तं' परमात्मानमेवं शास्त्रेणाऽचार्याद् वा 'विज्ञाय' परोक्षतो ज्ञात्वा 'प्रज्ञां' प्रकृष्टमपरोक्षज्ञानं 'कुर्वीत' सम्पादयेदित्यर्थः । इत्यादीति ॥ एवमादिवाक्यैरित्यर्थः । आदिशब्देन 'आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः' (बृ.उ. ४-४-५.) 'अज आत्मा महान् ध्रुवः' (बृ.उ. ६-४-२०.) 'तमेव धीरो विज्ञाय' (बृ.उ. ६-४-२१.) इत्यादिकं गृह्यते । ईक्षणीयत्वात् । अवगमोपलक्षकमेतत् । अन्यथाऽनन्वयात् । अनेनासिद्धिः परिहृता । तदन्यथाऽनुपपत्तेरिति शेषः । वाच्यमेवेति सौत्रनञ्द्वयलब्धार्थोक्तिः । न त्ववाच्यं नापि लक्ष्यमिति एवशब्दार्थः । तदित्यनेनास्यान्वयः । अनियमसूचनाय सूत्रभाष्ययोः प्रतिज्ञाहेत्वोर्व्युत्क्रमेणोक्तिः ॥

(೧) ನನ್ವಸ್ವೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ತಥಾಽಪಿ ನ ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಯಾ ತಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾಽಪೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇರित್ಯತ ಆಹ - ಔಪನಿಷದ್ವಾದಿತಿ ॥ ತದಿತ್ಯೇತದ್ ವಿಪರಿಣಮ್ಯಾನುವರ್ತತೆ । ತಥಾ ಚ 'ತಸ್ಯ' ಬ್ರಹ್ಮಣಃ 'ಔಪನಿಷದ್ವತ್ವಾತ್' ಉಪನಿಷದೇಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ 'ಅವಚನೇನ' ವಚನೇತರಪ್ರಮಾಣೇನ 'ಈಕ್ಷಣಂ' ಜ್ಞಾನಂ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತಿರ್ಮುತಿಸಾಹಾಪ್ಯ-ರಹಿತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭವೇತ್ವವಿಶಿಷ್ಟೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧವ್ಯವೇತಿ ಭಾವಃ ॥

ಸಂಗತ್ಯಾದಿಗಳ ನಿರೂಪಣೆ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ - (೧) ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಾದಸ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿಃ । ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯಭಿಹಿತಮ್, ಉಕ್ರಮಾದಿಭಿರ್ನಿರ್ಣಯತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ತच्च ವಾಚ್ಯತ್ವ ಏವ ಸಮ್ಮವತಿತಿ, ತನ್ಮುಖ್ಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಃ ವಿಷಯಃ । ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಯುಕ್ತಮಯುಕ್ತಂ ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ । ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸಂದೇಹಬಿಜಮ್ । ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯತಿ - ನನ್ವಿತಿ ॥ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮುಪಪದತಿ । ಯತಸ್ತತ್ 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಮ್ । ನ ಹ್ಯವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾ ಸಮ್ಮವತಿ । ಅತಃ ನ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಕಾರಣತ್ವಂ ತಸ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಭಾವ-ಸಂಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾಗಿ-ದ್ದಾನೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ಪದ್ಧಿಧೃತಾತ್ಮಯ-ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಯಾವ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಆ ಅರ್ಥವು ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಗ್ಯವೇ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯ. ಅದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯೇ ಸಂದೇಹ ಬೀಜ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು "ನನು" ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವಾಚ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಿಶೋಧನಾಪರತಯಾ ವಾ ಇದಮಾವೃತ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ಯಜ್ಞೇನಾ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶ್ರುತಿಶ್ಚಕ್ರಮೀಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ಹಿ ಭವತ್ । ಪ್ರಸಕ್ತಪ್ರಮಾಣೇಷು ಚ 'ನಾವಚನೇನ' ವಚನೇತರಪ್ರಮಾಣೇನೇಕ್ಷಣಂ ಸಮ್ಮವತಿ । ಆಪಿನಿಷದತ್ವಾದ್ ವಚನೇನೈವ ಭವದೀಕ್ಷಣಂ ನಾವಚನೇನ ವಚನವೃತ್ಯನ್ಯಲಕ್ಷಣಾದಿನಾ ಸಮ್ಮವತಿ । ಕುತಃ ? 'ಅವಚನೇನ' । ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ಬಹುಬ್ರೀಹಿಃ । ಅವಚನತ್ವೇನಾವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನ । ಅತಃ ಪರಿಶೋಧಾದೀಕ್ಷಣಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಮೇವ ಸಾಧಯತೀತಿ ॥

ಅಶಬ್ದ ಎಂದರೇನು?

(೨-೪) 'ಅಶಬ್ದ' ಇತ್ಯಾದಿಃ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಶून್ಯಂ ತದವಿಷಯಶ್ಚೇತೀತ್ಯರ್ಥಃ । 'ಅವಚನೆನೈವ ಪ್ರವಾಚ' ಇತಿ ವಚನವೃತ್ತಿಂ ವಿನಾ ಲಕ್ಷಣಯೋಪದೇಶಃ । ಯಚ್ಚೋತ್ತರೇಣ ನ ಭೃಣೋತಿ ಪುರುಷಃ । 'ತ್ರಯಿ ನ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾ' ಇತಿ ಗೋಚರಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶೋಷಲಿಂಗಿತತ್ವಾಽಽರ್ಥಪ್ರಯೋಗಾತ್ 'ನ ತಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರಮ್' ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ವಿಹಿತನಾದವನು ಅಥವಾ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನಾಗದವನು ಎಂದರ್ಥ.

'ಅವಚನೇನೈವ ಪ್ರೋವಾಚ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು ಎಂದರ್ಥ.

'ಯಚ್ಚೋತ್ತರೇಣ ನ ಶೃಣೋತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನ ತಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರಂ' ಎಂದು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಗೋಚರಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದರೂ ಸಹ 'ತ್ರಯೀ ನ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾಃ' ಎಂದು ಗೋಚರಶಬ್ದವು ಅರ್ಷಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ವಿಶೇಷಲಿಂಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಅದರಂತೆ ತಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ

(೪) ಸಿದ್ಧಾಂತಯತ್ ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ - ನೇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರತಿವೇಧಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸ ಇತಿ ॥ 'ಸ' ಪ್ರಣವೋಪಾಸಕೋ ಜೀವೋತ್ತಮಹಿರಂಜ್ಯಗರ್ಭೋಪದೇಶೇನ ಪರಮ್ ಪುರುಷಂ ಪश्यತಿ । ಪರೋಕ್ಷತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯಾಽಪರೋಕ್ಷತೋ ಜಾನೀಯಾದಿತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿभिಃಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾವಗತೇಸ್ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ಯಾ ವಾಚ್ಯಮೇವ ತದತಸ್ತಸ್ಯ ಶಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ಕಾರಣತ್ವಸಮ್ಮವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವತಾರಿಕೆಯನ್ನು "ನ" ಎಂಬುದಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿರೋಧಿ ಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು 'ನ' ಪದದ ಅರ್ಥ.

'ಸ ಎತಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಪ್ರಣವೋವಾಸಕನಾದ ಜೀವನು ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಪರಮಪುರುಷನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. 'ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಅನಂತರ ಅಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು (ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು) ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ" - ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲ

(೫) ನೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮ್, ಇಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾಪಿ ಸಮ್ಮವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - औपनिषदत्वादिति ।। भवेदेतद्यदि ब्रह्म प्रत्यक्षादिगम्यम् । नैतदस्ति, तस्योक्तरीत्योपनिषदेकगम्यत्वात् । तथा च प्रत्यक्षाद्यवेत्यत्वे सतीक्षणीयत्वान्यथಾನुपपत्त्या वाच्यमेव तदिति भावः । परिशेष-प्रमाणेन वाऽत्र वाच्यत्वं साध्यते । तथा हि - श्रुतिषु तावदीक्षणीयत्वं ब्रह्मणः श्रूयते । इक्षणं च प्रमाणेन भवेत्^(१) । प्रसक्तप्रमाणेषु न ब्रह्मणो वचनेतरप्रमाणेन इक्षणम्, तस्यौपनिषदत्वात्^(२) । वचनेनेक्षणं चावाच्ये वृत्त्यन्तरायोगेन परिशेषाद् वाच्यत्वमेव साधयतीति ।

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇನಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಔಪನಿಷದತ್ವಾತ್" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಲ್ಲಿ ಶಂಕೆಯು ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಲಾರ. ಹಿಂದೆ

(१) श्रुत्यर्थश्रवणमनननिदिध्यासनैः शक्त्युत्तेजने यन्मनसा भगवदीक्षणं तत् 'असाधारण्येन व्यपदेशा भवन्ति' इति न्यायात् श्रुत्येवेक्षणमिति सौत्राभिप्रायं हृदि निधायोक्तम् - इक्षणं च प्रमाणेनेत्यादि ।। - (गुर्वर्थदीपिका)

(२) औपनिषदत्वात् - ब्रह्मणो न श्रुतिनिरपेक्षप्रत्यादिप्रमाणैरीक्षणम् । - (गु.दी.)

ಹೇಳಿದಂತೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದಲೇ ಅವನು ಗಮ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದರೂ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದ ಕಾರಣ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದು. ಅದು ಹೀಗೆ - ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆ ಈಕ್ಷಣವು ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನ ಅಗಮಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಸಕ್ತ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಮ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕೇವಲ ಉಪನಿಷತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣ ಮೊದಲಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಷ್ಟೇ ದೂಷಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವವಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ॐ ईक्षतेर्नाशब्दम् ॐ ॥ ब्रह्मण इति ॥ तथा च 'तद् ब्रह्म' इति श्रौतब्रह्मणः श्रुत्यन्तरोक्तेक्षणीयत्वादिन्यायेन वाच्यत्वसमर्थनात् न्यायप्रयत्ನानामक-
शास्त्रेऽन्तर्भावसङ्गतिरित्यर्थः । यद्यपि पूर्वत्र संशब्दोक्तस्य वाच्यत्वस्येव सर्वशास्त्रयोनित्वस्यापि गतिसूत्रे समर्थनमस्ति, तथापीहैकस्य प्राधान्यमुपेत्य वाच्यत्वेत्येवोक्तम् । नन्वत्र वाच्यत्वोक्तौ का पूर्वसङ्गतिः? किं च फलम्? इत्यतः श्रुत्यधिकरणसङ्गती प्रयोजनं चाह - सकलेति ॥ कारणत्वेनेति ॥ 'कारणत्वा-
द्यनन्तगुणत्वेन' इत्यर्थः ।

"ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಇತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಗ್ರಥನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವೆಸಗಿತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಾಚ್ಯತ್ವದಂತೆ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತವನ್ನೂ ಕೂಡ ಗತಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವರೂಪವಾದ ಒಂದು ಅಂಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು "ವಾಚ್ಯತ್ವ ವಿವ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಸಂಗತಿ ವಿನು? ಅದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಸಕಲ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಕಾರಣತೇನ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಕಾರಣತ್ವಾದಿ ಅನಂತಗುಣಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಗೆ?

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ಸಂಶಬ್ದೇನ ಮುಖ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾನೇನಿಪಿ 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಹೇತುನಾ ಕಥಂ ತತ್ ಸಿದ್ಧಿಮ್? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಉಪಕ್ರಮೇತಿ || ಯದ್ವಾ, ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಛಾದನೇನ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇನ ಮುಖ್ಯತ್ವಲಾಭಮಾಹ - ಉಪಕ್ರಮೇತಿ || 'ಅವಾಧೇ ಸತಿ' ಇತ್ಯಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ | ತೇಷಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯತ್ವಾವಗಮಕತ್ವಾತ್ | ಬಾಧಕಸ್ಯ ಚೇಹಾಶಾಸ್ತ್ರಚ ನಿರಸಿಷ್ಯ-ಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: | ವಾದೀತಿ || 'ವಾಚ್ಯತ್ವಾವಾಚ್ಯತ್ವವಾದಿ' ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪೂರ್ವಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ | ನ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ || ತತ್ರ ಹೇತುತ್ವೇನ 'ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ನ ತಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರಮ್' ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಯತ ಇತಿ || 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯರ್ಥ: | 'ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: 'ಅಜ್ಞೇಯಂ ಚ' ಇತ್ಯಪಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ | 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಜ್ಞೇಯತ್ವಾच्च ನ ಬ್ರಹ್ಮಣ: ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್' ಇತ್ಯರ್ಥ: |

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ್ದರೂ 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಆ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ 'ಉಪಕ್ರಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಅಥವಾ, 'ಸಂ'ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬರಗಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯತ್ವದ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯನ್ನು "ಉಪಕ್ರಮ" ಎನ್ನುವುದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ (ಅವಾಧೇ ಸತಿ) 'ಬೇರೆ ಬಾಧಕಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ನ್ಯಾಯಗಳು ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅವು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಬಾಧಕವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿರಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

"ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ:" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಾದಿ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವನು ಮತ್ತು ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವನು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. "ನ ಬ್ರಹ್ಮಣ:" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ 'ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ನ ತಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರಮ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯತಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ತತ್ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಜ್ಞೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞೇಯತ್ವ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಚನ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಭಾವದೀಪ: - ಹೇತೋರಿಸಿದ್ಧಿವಾರಾಣಾಂಯೋಕ್ತಮ್ 'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇ:' ಇತಿ . | ಭಾಷ್ಯೇ ಬಹುವಚನೋಕ್ತಾವಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಾಧಕತ್ವದ್ವಿತೀಯಾಯ 'ಶ್ರುತೇ:' ಇತ್ಯೇಕವಚನೋಕ್ತಿಃ ಹೇತೋರ

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ನಿರಾಹ - ನ ಹ್ಯವಾಚ್ಯಸ್ಯೇತಿ || 'ಅಜ್ಞೇಯಸ್ಯ ಚ' ಇತ್ಯಪಿ ಜ್ಞೇಯಮ್ | 'ವ್ಯಾಘಾತಪ್ರಸಂಗಾತ್' ಇತಿ ಭಾವಃ | ಅತಃ ಇತಿ || 'ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ || 'ಕಾರಣತ್ವಾದಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಶಬ್ದಾದೀತಿ || 'ನ ವಿಚಿಂತೇ ಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುಗಳು ಅಸಿದ್ಧಹೇತುಗಳು ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು "ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ 'ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧಕಗಳಾಗಿವೆ' ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು 'ಶ್ರುತೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ನ ಹಿ ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಈ ಹೇತುಗಳು ಅಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾಗಿವೆ' ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಜ್ಞೇಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಅವಾಚ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತತ್ವವು ವ್ಯಾಹತವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

"ಅತಃ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತತ್ವವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. "ಕಾರಣತಃ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಂದರ್ಥ. "ಶಬ್ದಾದಿ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ನ ವಿಧಿತ್ಯೇ ಶಬ್ದಃ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ದ್ರವ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ನಿರೂಪಣೆ

ಭಾವದೀಪಃ - 'ಅರೂಪಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ ತು ರೂಪಾದಿರಾಹಿತ್ಯಂ ರೂಪಾದಿಗ್ರಾಹಕಚಕ್ಷುರಾಶ-
ವಿಷಯತ್ವಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಮಹತ್ತಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋದ್ಭೂತರೂಪವತಸ್ತಾದೃಶಾಸ್ಪರ್ಶವತೋ ವಾ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ
ಚಕ್ಷುರಾದಿವಿಷಯತ್ವಾತ್ | एवं 'ವಾಚ್ಯತ್ವಮಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ಚೋಭಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್' ಇತಿ ಭಾವಃ |
ಸೂತ್ರಾನುಗುಣತ್ವಾದೇತದ್ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಿರ್ಭಾಷ್ಯೇ | ಅತ್ರಾವಾಚ್ಯತ್ವಾದೇಸ್ಕುಟತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಿಃ |

"ಅರೂಪಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಾದಿಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದು ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋತರೂಪ ಈ ಎರಡು ಗುಣಗಳು ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋತಸ್ವರ್ಗ ಈ ಎರಡು ಗುಣಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೋ ಆ ವಸ್ತುವೇ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಬಲ್ಲದು. ಹೀಗೆ ಅವಾಚ್ಯತತ್ವ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞೇಯತತ್ವ ಎಂಬ ಈ ಎರಡು ಗುಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಶಬ್ದಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣ-
ಈಶ್ವರತತ್ವದ ಕಾರಣ ಭಾಗ - ೧

ವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ "ಯತೋ ವಾಚೋ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಅವಾಚ್ಯನಾದರೂ ವ್ಯಾಹತಿ ಇಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಕಯಂ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾಶ್ರುತಿ: ? ಇತ್ಯತೋ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಅವಚನೆನೈವ ಪ್ರೋವಾಚ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್; ತದ್ವ್ಯಾಹತಿನಿರಾಸಾಯ ವ್ಯಾಚಢೇ - ಅವಚನೆನೇತಿ || ಉಪದಿಢೇಶ | 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯರ್ಥ: | 'ಯತ್' ಇತ್ಯೇತತ್ ಕರ್ಮಕಾರಕಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ಪುರುಷ ಇತಿ || ಅತ್ರಾವಾಚ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೇಯತ್ವೇ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತೇ |

ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದರೆ 'ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಿ ಇರುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ಅವಚನೇನೈವ ಪ್ರೋವಾಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ವ್ಯಾಹತಿಯುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ "ಅವಚನೇನೈವ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಛಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರೋವಾಚ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರು ಎಂದರ್ಥ. "ಯಚ್ಚೋತ್ರೇಣ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಯತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರ್ಮಕಾರಕವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಪುರುಷ:" ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರ್ತೃವಾಚಕಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಾಚ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞೇಯತ್ವಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಗೋಚರಪದ ಯಾವ ಲಿಂಗ

ಭಾವದೀಪ: - 'ಗೋಚರಾ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾಙ್ಕ' ಇತಿ ಗೋಚರಪದಸ್ಯ ಪುಙ್ಗಿತತ್ವಾತ್ ಕಯಂ 'ಗೋಚರಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಿ: ? ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತ್ರಯೀತಿ || 'ಸ್ರೀಶ್ವರಬ್ರಹ್ಮವನ್ಧುನಾಂ ತ್ರಯೀ ನ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾ' ಇತಿ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧೇ ಪ್ರಯೋಗಾದಿತ್ಯರ್ಥ: | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | 'ಯದಿ ತತ್ಸ್ಯಾದಗೋಚರಮ್' ಇತ್ಯನುಪ್ಪಾಖ್ಯಾನಸುಧಾಯಾಮುಕ್ತದಿಶಾ 'ಶಬ್ದಾನಾಂ ಗವಾಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಚರಶ್ಚರಣಂ ವೃತಿರ್ಯಸ್ಮಿನ್ ತಚ್ಚಬ್ದಗೋಚರಮ್' ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣಬಹುಬ್ರಹ್ಮಿಹಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾಪಿ ಸಾಧುತ್ವಂ ಧ್ಯೇಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮ್ | ತೃತೀಯೇ 'ಗ್ರಹವೃಧನಿಶ್ಚಿಗಮಶ್ಚ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ 'ಘರ್ವೇ ಕವಿಧಾನಮ್' ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕೋಕ್ತಯಾ ಚರತೇ: ಕಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚರೇತಿರೂಪಮ್ | 'ಗೋಚರಸಂಚರವಹಬ್ರಜ-ವ್ಯಜಾಪಣನಿಗಮಾಶ್ಚ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಮಜ್ಞಯಾ 'ರೂಢಶಬ್ದೋಽಯಂ ತಸ್ಯ ಯಥಾ ಕಥಶ್ಚಿನ್ನಿರ್ವಚನಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: | ತಥಾ ಚ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾವಾಚ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೇಯತ್ವಯೋರ್ಧಯೋರಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಭಾಷ್ಯೇಽಭಿಧಾನಂ ಲಬ್ಧಮ್ |

"ಗೋಚರಾ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾಙ್ಕ" ಎಂಬ ಕೋಶವಾಕ್ಯದಂತೆ ಗೋಚರಪದವು ಪುಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉತ್ತರವಾಗಿ "ತ್ರಯೇ ನ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ "ಸ್ವೀಕೂದ್ರ-
ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧೂನಾಂ ತ್ರಯೇ ನ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೋಚರ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ
ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ವಿಶೇಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಸಮಾಧಾನವು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. 'ಯದಿ ತತ್
ಸ್ಯಾತ್ ಆಗೋಚರಂ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಕ್ಯದ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ 'ಶಬ್ದಾನಾಂ ಗವಾಂ ಚರಃ
ಯಸ್ಮಿನ್ ತತ್ ಶಬ್ದಗೋಚರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವೈಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶಬ್ದಗಳ
ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅದು ಶಬ್ದಗೋಚರವಾದದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ 'ಶಬ್ದಗೋಚರಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ಅಪ್ಪಾಧ್ಯಾಯಿಯು 'ಗ್ರಹವೈಧನಿಕ್ಕಿಮಶ್ವ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಘೋರ್ಣೇ ಕವಿಧಾನಮ್" ಎಂಬ
ವಾರ್ತಿಕೋಕ್ತಿಯಂತೆ ಚರಧಾತುವಿಗೆ ಕವೃತ್ವಯ ಬಂದಾಗ 'ಚರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಗೋಚ
ರಸಂಚರವಹವ್ಯವ್ಯಜಾಪಣನಿಗಮಾಶ್ವ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂಜರಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಶಬ್ದವು
ರೂಢಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು
ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
ಅವಾಚ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞೇಯತೆ ಎಂಬ ಎರಡೂ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವು
ಸಿದ್ಧವೆಂತಾಯಿತು.

'ಅಶಬ್ದಂ ನ' ಎಂದೇ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು?

ಭಾವದೀಪ: - 'ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ' ಇತ್ಯಂಶೋಕ್ತಿರ್ಚಾರ್ವಕೀತಿತಿ ಜ್ಞೇಯ್ಮ ।
ತೇನೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಮಪ್ಯಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಶಾಕ್ತಿತುರ್ಭಾವಃ । ಅತಃ ಏವಾಗ್ರೇ ಭಾಷ್ಯೇ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ತು'
ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಃ । ಏತೇನ 'ನ ಚ ತಸ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಮಿಪ್ರಾಯಃ' ಇತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಽ-
ಜ್ಞೇಯತ್ವಮಪ್ಯುಪಲಕ್ಷ್ಯಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ । ಅತ್ರ 'ಸೂತ್ರೇ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾತ್ ತತ್ಪದಮನುಬರ್ತ್ಯ ತದಶಬ್ದಮಿತಿ
ಯೋಜ್ಯಮ್' ಇತಿ ಭಾವೇನ ಭಾಷ್ಯೇ 'ನ ತಚ್ಚಬ್ದಗೋಚರಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಂ
'ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಮ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ನ ಚ ತಸ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಮಿಪ್ರಾಯಃ' ಇತಿ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೋಕ್ತಿಯಾ 'ಕಿಂತು ಶ್ರುತ್ಯಮಿಪ್ರಾಯಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಮ್' ಇತಿ ಧ್ವನಿತತ್ವಾತ್ । ಸೂತ್ರೇ ಚ
'ಅವಾಚ್ಯಂ ನ' ಇತ್ಯನುಕ್ತವಾ 'ಅಶಬ್ದಂ ನ' ಇತ್ಯುಕ್ತವಾ 'ಅಶಬ್ದಮಪ್ಯರ್ಶಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ-
ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

"ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದ ಉಪಯೋಗವೂ ಕೂಡ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದು
ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತೆವೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ತು'
ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದಿಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ 'ನ ಚ ತಸ್ಯ ಅವಾಚ್ಯತೆ'

ಶ್ರುತಭಿಪ್ರಾಯಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ತತ್ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ 'ತತ್ ಅಶಬ್ದಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನ ತತ್ ಶಬ್ದಗೋಚರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

"ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಂ" ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಂದದ್ದು' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ನ ಚ ತಸ್ಯ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತಭಿಪ್ರಾಯಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿವೆ' ಎಂಬ ಧ್ವನಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅವಾಚ್ಯಂ ನ' ಎಂದು ಹೇಳದೆ 'ಅಶಬ್ದಂ ನ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಅಶಬ್ದಂ ಅಸ್ಪರ್ಶಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದೇ ಈ ರೀತಿಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

'ಈಕಡತೇಃ' ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾವದೀಪ: - 'ನನು 'ಯಃ ಪುನರೆತಂ ತ್ರಿಮಾತ್ರೇಣೋಮಿತ್ಯನೇನೈವಾಕ್ಷರೇಣ ಪರಂ ಪುರುಷಮಭಿ-
ಧ್ಯಾಯೀತ | ಸ ತೇಜಸಿ ಸೂರ್ಯೇ ಸಮ್ಯನ್ತೋ ಯಥಾ ಪಾದೋದರಃ ತ್ವಚಾ ವಿನಿರ್ಮುಚ್ಯತ एवं ಹ ವೈ ಸ
ಪಾಪ್ಮನಾ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸ ಸಾಮಭಿರುಚ್ಛೀಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಮ್ | ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ 'ಸ
ಹಿ ಧ್ಯಾತಾ ತಂ ಧ್ಯೇಯಂ ಪರಮೇಶ್ವರಮಪರೋಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ತೇಜಸಿ ಸೂರ್ಯೇ ಸಮ್ಯನ್ತಃ ಸಮ್ರಾಪ್ತೋ
ಜೀರ್ಣತ್ವಙ್ಮುಕ್ತಸರ್ಪವತ್ ಪ್ರಾರಂಭಪಾಪ್ಮನಾ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸಾಮಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾಭಿಃ ಸತ್ಯಲೋಕಂ
ನೀತಃ ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ಯಲೋಕಪತೇರ್ಜೀವಸಾರಾಚ್ಚತುರ್ಮುಖಾದುತ್ತಮೋತ್ತಮಂ ಸರ್ವಶರೀರಗಂ ಪುರಷಮೀಕ್ಷತೇ'
ಇತ್ಯಪರೋಕ್ಷಮೀಕ್ಷಣಂ ಭಾತಿ | ತಸ್ಯ ಚ ಶಬ್ದಾಕರಣಕತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ?
ಇತ್ಯತಃ ಸತ್ಯಂ ಸರ್ವಂ ಜೀವಧನಾದಿತ್ಯತ್ರ 'ತದುದ್ದೇಶೇನ' ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಹ -
ಜೀವೋತ್ತಮಹಿರಂಪ್ಯಗರ್ಭೋಪದೇಶೇನೇತಿ || 'ಪश्यತಿ' ಇತಿ 'ಜಾನಾತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಪ್ರಣವೇನ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಸಮೇತ್ಯ ಚ |

ಜ್ಞಾನಂ ಚತುರ್ಮುಖಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ||

ಇತಿ ಷಡ್ವ್ರಸ್ತನಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ | 'ಪश्यತಿ' ಇತ್ಯುಕ್ತಿस्तು 'ईक्षदर्शनाङ्कनयोः'
ಇತಿ ಧಾತೌದೃಶಿಧಾತ್ವಾದೇಶರೂಪಪश्यತೇಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾರ್ಥತ್ವಮುಪೇತ್ಯೇತಿ | ಭಾಷ್ಯೇ 'आत्म-
न्यात्मानम्' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ 'उत्तरसूत्रार्था(र्थ)' | ईक्षत ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಶ್ಚ ಸೂತ್ರೋಪಾತ್ತತ್ವಾತ್
उभयत्रापि पश्यतेरपरोक्षेऽपि सम्भवात् स्पष्टम् ಪರೋಕ್ಷಾರ್ಥಾ 'विज्ञाय' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |
'आत्मनि' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಾಗೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ |

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. "ಯಃ ಪುನರೇತಂ ತ್ರಿಮಾತ್ರೇಣೋಮಿತ್ಯನೇನೈವಾಕ್ಷರೇಣ ಪರಂ ಪುರುಷಮಭಿಧ್ಯಾಯೇತ | ಸ ತೇಜಸಿ ಸೂರ್ಯೇ ಸಂಪನ್ನೋ ಯಥಾ ಪಾದೋದರಸ್ತಚ್ಚಾ ವಿನಿರ್ಮುಚ್ಯತೇ ವಿಪಂ ಹ ವೈ ಸ ಪಾಪುನಾ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸ ಸಾಮಭಿರುನ್ವೀಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ | ಸ ವಿತಸ್ತಾತ್ ..... " ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ "ಓಂಕಾರವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವ ಸಾಧಕನು ಧ್ಯೇಯನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ತೇಜೋಮಯವಾದ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಹಳೆಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸರ್ಪದಂತೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಮಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟು ಈ ಸತ್ಯಲೋಕಪತಿಯಾದ ಜೀವೋತ್ತಮನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಸರ್ವಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪುರುಷನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷದರ್ಶನವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಅಪರೋಕ್ಷದರ್ಶನವು ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದ ದರ್ಶನವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಗಳ ಸಿದ್ಧಿ ಹೇಗೆ? ಎಂದು. ಈ ಶಂಕೆಗೆ ನೀವು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ "ಜೀವಫನಾತ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ತದುಪದೇಶೇನ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಜೀವೋತ್ತಮಹಿರಾಗ್ಯಾರ್ಥಉಪದೇಶೇನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಪಶ್ಯತಿ" ಎಂಬ 'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಷಟ್ಪ್ರಶ್ನಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ

'ಪ್ರಣವೇನ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಸಮೇತ್ಯ ಚ |

ಜ್ಞಾನಂ ಚತುರ್ಮುಖಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ"

'ಓಂಕಾರದಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಸಾಧಕನು ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಈಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಪಶ್ಯತಿ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು 'ಈಕ್ಷ ದರ್ಶನಾಂಕನಯೋಃ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ದರ್ಶನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದೃಶ್‌ಧಾತುವಿಗೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ಪಶ್ಯತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲಜ್ಞಾನವು ಅರ್ಥ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಈಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎರಡೂ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದರ್ಶನವು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೂ ಆಗಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ "ವಿಜ್ಞಾಯ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಆತ್ಮನಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಈಕ್ಷತೇ: ಎಂದರೆ 'ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್' ಎಂದರ್ಥ

भावदीपः - भाष्ये वचनैः इत्यस्य ईक्षणीयत्वे हेतुत्वानुपयोगात् 'ईक्षणीयत्वावगतेः' इत्युक्तम् । एतेन हेतोरसिद्धिरुक्ता । "सूत्रे 'ईक्षते'रिति

ಧಾತುನಿರ್ದೇಶಮಾತ್ರತ್ವೇನ ತದರ್ಥಲಕ್ಷಣಾಯಾ ಇಕ್ಷಣಾದಿತಿ ಲಾಭಾತ್ ತಸ್ಯ चासम्बद्धस्य
हेतुत्वायोगाद् योग्यतया 'पुरुषमीक्षते' इति श्रुत्यानुगुण्याच्च क्रियाकर्मभाव इति
मत्वा 'ईक्षणीयत्वात्' इत्युक्तं भाष्ये" इति भावः ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಚನೈಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು, ಇದು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತುವಿಗೆ
ಅನುಪಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ 'ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾವಗತೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ
ಹೇತುವಿಧಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಧಾತುವನ್ನು
ಮಾತ್ರ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಈಕ್ಷಣಾತ್ ಎಂಬ
ಅಂಶವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ, ಅದು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೇತುವೆಂದು
ಪರಿಗಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ 'ಪುರುಷಮ್ ಈಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ
ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಭಾವ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್'
ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -- ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ವಾಚ್ಯಮೇವ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣೆ ಹೇಗೆ?

ಭಾವದೀಪ: - 'अशब्दं न' इत्यस्य द्वौ नञाविति न्यायलब्धार्थस्योक्तिर्भाष्ये
वाच्यमेवेति । तदनुवदन् विशेष्याकाङ्क्षां पूरयति - वाच्यमेव तदिति ॥
पूर्वपक्षभाष्यात् 'तत्'पदमिहानुवर्त्यम् । सूत्रे च पूर्वसूत्रादिति भावः ।

'ಅಶಬ್ದಂ ನ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ದೌನೌ' ಇತ್ಯಾದಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಿಗುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ
ವಾಚ್ಯಮೇವ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ ವಿಶೇಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ
ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು "ವಾಚ್ಯಮೇವ ತತ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ 'ತತ್' ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್
ಪದವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಶಬ್ದ ಪದದ ಅವಶ್ಯಕತೆ

ಭಾವದೀಪ: - ननु सूत्रे 'अशब्दं न' इत्यनुक्त्वा, पूर्वस्मात् 'तत्तु' इत्यनुवर्त्य
'ईक्षतेर्वाच्यम्' इत्युक्तावपि तद् ब्रह्म वाच्यं तु वाच्यमेवेति सिद्धचतीति चेन्न ।
तत्पदान्वित'तु'शब्दस्यात्रान्वये सति 'तत्तु' इत्याध्यायसमाप्त्यनुवृत्तिर्न स्यात् ।
शिष्टं तन्त्रदीपिकायां व्यक्तम् । वाच्यत्वोक्तेः फलमाह - अत इति ॥ 'वाच्यत्वात्'
इत्यर्थः । सौत्रहेतोरप्रयोजकत्वं शङ्कते - नेति ॥ 'नावचनेनेक्षणम्' इत्येतदर्थमाह
- भवेदेतदिति ॥ तत्र हेतुमाह - तस्योक्तेति ॥ 'शास्त्रयोनिसूत्रोक्तरीत्या'

ಇತ್ಯರ್ಥಃ । एवम् 'ईक्षणीयत्वाद् वाच्यमेव' इति भाष्यमर्थापत्तिपरतया 'औपनिषदत्वात्' इत्यादिभाष्यम् ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಶಬ್ದಂ ನ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೇ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ತತ್ತ್ವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಈಕ್ಷತೇರ್ವಾಚ್ಯಮ್' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ತತ್ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು 'ವಾಚ್ಯಂ ತು' ವಾಚ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ತತ್ಪದದಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ 'ತು'ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ 'ತತ್ ತು' ಎಂಬ ಅಂಶವು ಈ ಅಧ್ಯಾಯ ಮುಗಿಯುವ ತನಕ ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅಂಶವು 'ತಂತ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು "ಅತಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವರೂಪವಾದ ಶಂಕೆಯನ್ನು "ನ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಭವೇದೇತತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಿಂದ 'ನ ಅವಚನೇನ ಈಕ್ಷಣಮ್' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತಸ್ಮೋಕ್ಷ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಮ್ಯನಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ' ಎಂದರೆ 'ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವಾದ್ ವಾಚ್ಯಮೇವ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಪರತಯಾ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲು 'ದೀಪನಿಷದತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿ ವ್ಯರ್ಥ

भावदीपः - तत्र ईक्षणीयत्वे विशेषणार्पकम् इति व्याख्याय, 'इदानीम्' इत्यादिवचनैः 'ईक्षणीयत्वाद् वाच्यमेव' इति भाष्यं परिशेषतया 'औपनिषदत्वात्' इत्यादि तु तत्र प्रसक्तप्रतिषेधपरतया व्याचष्टे - 'परिशेष' इत्यादिना 'साधयति' इत्यन्तेन । अर्थापत्तिपरिशेषयोरनुमानत्वेऽप्यवान्तरविशेषात् पृथगुक्तिः । श्रूयत इति ॥ 'इत्यादिवचनैः' इति भाष्यं पूर्ववदसिद्धिनिरासकमिति भावः । भाष्यस्य 'अवचनेन' इत्यस्यार्थः 'वचनेतर' इति । 'वचनवृत्त्यन्येन' इत्यर्थान्तरं चाह - वृत्त्यन्तरेति ॥ उपस्थिते हि लक्षणादिर्वाच्यः । औपनिषदस्योपस्थितिश्च शब्देनैव । तत्रापि लक्षणादिश्चेत् तत्रापि लक्ष्योपस्थित्यर्थं शब्दान्तरमित्यन-वस्थापत्तेरिति भावः । स्वप्रकाशतया सिद्धे ब्रह्मणि शब्दानां लक्षणेति तु सूर्यदर्शने दीपस्येव वैयर्थ्यादयुक्तम् । विवरिष्यते चैतदग्रे ।

ಅಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವದೊಳಗೆ ಹೇತುವಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ 'ಇದು ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ, ಈಗ 'ಇತ್ಯಾದಿವಚನೈಃ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾದ್' ವಾಚ್ಯಮೇವ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನಪರವಾಗಿ 'ಔಪನಿಷದತ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಈ ಪರಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಅನ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯಭಾಗ ಹೊರಟಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ "ಪರಿಶೇಷ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ "ಸಾಧಯತಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯವರೆಗಿನ ಟೀಕಾಭಾಗದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ' ಮತ್ತು 'ಪರಿಶೇಷ' ಈ ಎರಡೂ ಕೂಡ ಅನುಮಾನವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಂತರವಿಶೇಷ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

"ಶೂಯತೇ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ " 'ಇತ್ಯಾದಿವಚನೈಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿದೆ" ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಅವಚನೇನ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ವಚನೇತರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಪದಕ್ಕೆ 'ವಚನವೃತ್ತನೇನ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಕೂಡ "ವೃತ್ತಂತರ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ - ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವು ಉಪಸ್ಥಿತವಾದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಉಪನಿಷತ್‌ನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಗಮ್ಯವಾದ ವಿಷಯದ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯು ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕು. ಆಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಲಕ್ಷಣಾದಿವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಲಕ್ಷ್ಯದ ಉಪಸ್ಥಿತಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅವನಸ್ಥೆಯು ಬರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಸಿದ್ಧನಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ' ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಸೂರ್ಯೋದಯದ ನಂತರ ದೀಪವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ವೃಥವಾದುದರಿಂದ ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಲಿದ್ದೇವೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ

ವಾಚ್ಯತ್ವೇತಿ || उपलक्षणमेतत् । सुधोक्तरीत्या संशब्दार्थ सर्वशास्त्रप्रतिपाद्यत्व-
समर्थनादित्यपि ध्येयम् । तेन सकल शास्त्रप्रतिपाद्यत्वसमर्थकगतिसामान्यसूत्रस्यैतदधिकरणान्तर्भाव
उपपन्नः । ननूपक्रमादिलिङ्गबलाद्बुद्धादिशब्दोपेतशास्त्रस्यापि विष्णुरेवार्थ इत्येवोक्तं न तु तस्य
मुख्यत्वमित्यत आह || उपक्रमादीति || उपलक्षणमेतत् । सुधोक्तरीत्या संशब्देन
विष्णोर्मुख्यार्थत्वस्याप्युक्तत्वात् || वादीति || वाच्यत्वावाच्यत्ववादीत्यर्थः तद्वृत्त्यहं न हीति ।
वचनवृत्त्यालब्धस्य मुख्यार्थत्वादिति भावः । प्रकृतोपयोगायाह - तदविषयश्चेति ||
शब्दत्वगाद्यविषय इत्यर्थः । एतदुपपादनायैव गुणराहित्यकथनमिति भावः । प्रोवाचेत्यनेन
वचनप्राप्त्या अवचनेनेत्येतद्व्याहृतमित्यत आह - वचनवृत्तिं विनेति || उपदिदेशेति ||
विष्णुमिति शेषः । यच्छ्रोत्रेणेत्यत्र यच्छब्दार्थब्रह्मणः कर्तृत्वे येन श्रात्रमिदं श्रुतमित्यनेन
व्याहृतमित्यत आह - पुरुष इति ||

‘अत्रोदाहृतवाक्यार्थविशेषो लिख्यते मया ।

पूर्वपक्षोत्थितिर्येया प्रतीतार्थानुसारतः ।

अत्रायं भाष्योदाहृतश्रुत्यर्थः । वाचः सर्वेपि शब्दा मनसा सह अप्राप्य साकल्येनाविषयीकृत्य यत आनन्दरूपाद् ब्रह्मणो निवर्तन्ते तं ब्रह्मस्वरूपानन्दं विद्वान्रवेतीत्यन्वयः । यद् ब्रह्म अशब्दं प्राकृतशब्दरहितं साकल्येन तदप्रतिपाद्यं तदग्राहि श्रोत्रागोचरं तद्ग्राहिरसनागोचरं नित्यं नाशरहितम् अगन्धवत् प्राकृतगन्धवत् न भवति तद्ग्राहिघ्राणागोचरं च तदित्यन्वयः । अस्पर्शं पाकृतस्यर्शरहितं तद्ग्राहिस्पर्शनन्द्रियागोचरञ्च । अव्ययं ह्यासरहितम् । अरसं प्राकृतरसरहितम् । यद्ब्रह्मवाचा वागिन्द्रियेण अनभ्युदितम् अभि साकल्येनाक्तं येन ब्रह्मणा वाक् वागुपलक्षितं सर्वं जगत् । अभ्युद्यते अभिसाकल्येन वागिन्द्रियेणोच्चार्यते तदेव ब्रह्म त्वं विद्धीत्यन्वयः । पुरुषो यद्ब्रह्म श्रोत्रेण साकल्येन शृणोति येन च ब्रह्मणा इदं श्रोत्रोपलक्षितं जगत्साकल्येन श्रुतं श्रवणादिविषयीकृतं तदेव ब्रह्म त्वं विद्धीत्यन्वय इति ॥ त्रयीति ॥ स्त्रीशूद्रब्रह्मबन्धूनां त्रयी न श्रुतिगोचरा इति प्रथमस्कन्धे प्रयोगादिति भावः । त्रयी श्रुतिः श्रुतिगोचरा श्रवणविषयीभूता । उपलक्षणमेतत् । सुधोक्तरीत्या शब्दानां गवां ज्ञानानां चरश्चरणं वृत्तिर्यस्मिन् तच्छब्दगोचरमिति व्यधिकरणबहुव्रीहिर्वा चर-श्चरणमस्यास्तीति मत्वर्थायाच् प्रत्ययान्तत्वं वा श्रुत्यगोचरमित्यस्य साधुत्वं द्रष्टव्यम् । तेनाप्राप्य मनसा सहास्पर्शमित्यदि श्रुतौ यदज्ञेयत्वमभिप्रेतं तदपि सङ्गृहीतं भवति । अन्यथा तदंशोदाहरणं न स्यात् । अत एव भध्ये अवाच्यत्वादिकमित्यादि शब्दः तदवतारिकाग्रन्थे अवाच्यत्वाज्ञेयत्वाभिधायकेति टीकावचनम् अतर्क्यमज्ञेयमित्यादि प्रमाणोदाहरणं च सङ्गच्छते । न च ज्ञेयत्वसमर्थनमसङ्गतमिति वाच्यम् । ईक्षणीयत्व हेतोरसिद्धिपरिहारार्थत्वात् । अत एवेक्षणीयत्वसिद्धिपरिहारकत्वेन गौणक्षेत्रात्मशब्दादिति सूत्रम् न च गौण आत्मा द्वय इत्यादिना भाष्येण व्याख्यातमिति बोद्धव्यम् ॥

ॐ इक्षतेर्ना शब्दम् ॐ ॥ तद् ब्रह्म अशब्दम् अवाच्यं न किं तु वाच्यमेव ईक्षतेः पुरुषमीक्षतेति कर्मत्वव्यदेशादित्यर्थः । श्रुतिप्राप्तं आपातत इति शेषः । हिरण्यगर्भपदेशेनेति ॥

“प्रणवेन हरिं ध्यायन् ब्रह्मलोकं समेत्य च ।

ज्ञानं चतुर्मुखात्प्राप्तमुच्यते नात्र संशयः”

इति षट्प्रश्नभाष्योक्तेरिति भावः । पौनरुक्तिपरिहाराय विज्ञायेत्येतद्व्याचष्टे ॥ परोक्षत इति ॥ ईक्षणीयत्वं ज्ञेयत्वं । र्वक्षणस्य ज्ञानस्य ॥ प्रत्यक्षादिनापीति ॥ अतोऽन्यथाप्युपपत्तिरिति

ಭಾವ: | उक्तरीत्या शास्त्रयोनित्वादित्युक्तरीत्या || प्रत्यक्षाद्यवेद्यत्वे सतीति || आगमानुसारि प्रत्यक्षाद्यवेद्यत्वे सतीत्यर्थः | तेनागमानुसारि प्रत्यक्षादि वेद्यत्वाद्दिशेषणासिद्धिरिति निरस्तम् || ईक्षणीयत्वान्यथानुपपत्त्येति || प्रमाविषयत्वान्यथानुपपत्त्येत्यर्थः | तेन भ्रान्तिविषयत्वे-
नान्यथासिद्धिरिति निरस्तम् | एवमर्थापत्तिपरत्वेन व्याख्याय परिशेषपरत्वेनापि व्याचष्टे -
परिशेषप्रमाणेन वेति || प्रमाणेनेति || भ्रान्तेरज्ञानावरकत्वेन प्रमाणेन मोक्ष-
जनकेक्षणासम्भवादिति भावः || अवाच्ये वृत्त्यन्तरेति || अवाच्येपि लक्षणश्रीकारेऽनवस्था
वक्ष्यत इति भावः अनेनावचनेनेतत्प्रकारान्तरेण योजितम् ||

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವಾಚ್ಯತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಯು ಕೇವಲ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ರೀತಿ "ಸಂ" ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಸೂತ್ರವನ್ನು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲಂಕಾರ್ಥವೆಂದು ಮಾಡಿರುವುದು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮವೇ ಮೊದಲಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಿದೆಯೆಂದಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಾನ - ಈ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಉಪಕ್ರಮಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇವಲ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿ ಸಂಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ಸಹ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

'ವಾದಿ' ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನೋ? ಅಥವಾ ಅವಾಚ್ಯನೋ? ಎಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವಾದ ಮಾಡುವವರು ಎಂದರ್ಥ. 'ನ ಹಿ' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ವಚನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದದ್ದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಭಾವ.

'ಅಶಬ್ದಂ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ 'ತದವಿಷಯಶ್ಚ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಪ್ರೋವಾಚ' ಎಂದು ಕೇಳಬರುವುದರಿಂದ ವಚನಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದವನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗವ್ಯಾಹತ ದೋಷ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕಾವನ್ನು 'ವಚನವೃತ್ತಿಂ ವಿನಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಪದಿದೇಶ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದ ಮುಂದೆ 'ವಿಷ್ಣು' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಯಚ್ಚೋತ್ತೇಣ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಯತ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ 'ಯೇನ ಶ್ರೋತ್ರದಿಂದ ಶ್ರುತಂ' ಎಂದು ಇರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಹತವಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕಾವನ್ನು 'ಪುರುಷ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

'ಅತ್ತೋದಾಹೃತವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿಶೇಷೋ ಲಿಖ್ಯತೇ ಮಯಾ |

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ತಿತ್ತಿರ್ಜ್ಞೇಯಾ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥನುಸಾರತಃ||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

(ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅವಾಚ್ಯತೆ: ತೋರುವ ಅರ್ಥಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ).

ವಾಚ್ಯ: -ಸಕಲ ಶಬ್ದಗಳು, ಮನಸ್ಸಿನ ಜೊತೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತ=ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯದೆ, ಯತಃ= ಆನಂದರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಆತಬ್ಬಂ: ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಶಬ್ದರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಅಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ. ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಸವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಂ=ನಾಶರಹಿತನಾದ, ಅಗಂಧವತಃ=ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಗಂಧರಹಿತನು. ಗಂಧವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಸ್ಪರ್ಶಂ= ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಪರ್ಶರಹಿತನಾದವನು. ಸ್ಪರ್ಶಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಸ್ಪರ್ಶೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಲ್ಲ. ಅವ್ಯಯಂ=ಹ್ರಾಸರಹಿತನು. ಅರಸಂ= ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ರಸರಹಿತನು.

ಯದ್= ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಾಚಾ= ವಾಗೀಂದ್ರಿಯದಿಂದ, ಅನಭ್ಯುದಿತಂ= ಸಾಕಲ್ಯವಾಗಿ ಕಥನ ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಯೇನಃ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವಾಕ್= ಮಾತು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಸಕಲಜಗತ್ತು, ಅಭ್ಯುದ್ಯತೇ= ಅಭಿಃಸಾಕಲ್ಯವಾಗಿ, ವಾಗೀಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮ. ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಿರಿ ಎಂದು ಅನ್ವಯ.

ಯಾವ ಪುರುಷನು ಯದ್=ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರೇಣ - ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಸಾಕಲೇನ ನ ಶೃಣೋತಿ= ಶ್ರವಣ ಮಾಡಲಾರನೋ, ಆದರೆ, ಯೇನ ಚ=ಯಾರ ಸಹಾಯದಿಂದ, ಇದಂ=ಶ್ರೋತ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಾಕಲೇನ ಕೃತಂ=ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ ಎಂದು ಅನ್ವಯ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ತ್ರಯೇ ನ ಕೃತಿಗೋಚರಾ' ಯಾವುದೆಂದರೆ ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿರುವ 'ಸ್ವೀತೂದ್ರಬ್ರಹ್ಮಬಂಧೂನಾಂ ತ್ರಯೇ ನ ಕೃತಿಗೋಚರಾ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ "ಶಬ್ದಗೋಚರಂ" ನ ಸಮರ್ಥನೆಯ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಭಾವದೀಪದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು.)

ಇದರಿಂದ 'ಅವ್ಯಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ' 'ಅಸ್ಪರ್ಶಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಷ್ಟೇಯತ್ವವು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆಯೋ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದರ ಆವತಾರಾಂಗಾಂಧದಲ್ಲಿ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾ ಅಷ್ಟೇಯತ್ವಾ ಅಭಿಧಾಯಿಕ' ಎಂದು ಟೀಕಾಪಟನವೂ ಇದೆ. ಆತಕರ್ತೃಂ, ಅಷ್ಟೇಯಂ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳೂ ಕೂಡ ಸಮೀಚೀನವಾಗಿವೆ.

ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿಪರಿಹಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷೇಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದು ಅಸಂಗತವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವದ ಅಸಿದ್ಧಿಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ 'ಗೌಣಕ್ಷೇಪಾತ್ಕೃತಬಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಬಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನ ಚ ಗೌಣ ಆತ್ಮಾ ದೃಶ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

||೬೦ ಈಕ್ಷಣೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ ೬೦ ||

ತತಃ = ಬ್ರಹ್ಮನು, ಅಶಬ್ದಾನ = ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈಕ್ಷಣೇ: - 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂದು ಕರ್ಮಕೃತನನ್ನು ವ್ಯಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತಂ' ಎಂಬ ಪದದ ಮುಂದೆ 'ಆಪಾತತ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಹರಣ್ಯಗರ್ಭೋಪದೇಶೇನ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಉಪದೇಶ ಯಾವುದೆಂದರೆ ?

'ಪ್ರಣವೇನ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಸಮೇತ್ಯ ಚ |

ಜ್ಞಾನಂ ಚತುರ್ಮುಖಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯ ||'

ಎಂದು ಷಟ್ಪದ್ಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪೌನರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಲು 'ವಿಜ್ಞಾಯ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಪರೋಕ್ಷತಃ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವ' ಎಂದರೆ 'ಷ್ಠೇಯತ್ವ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಈಕ್ಷಣಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಜ್ಞಾನಸ್ಯ' ಎಂದರ್ಥ.

'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾಶ' ಎಂದರೆ ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವವು ಅನ್ಯಮಾರ್ಗಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಭಾವ. ಅಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯವೇದ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ' ಎಂದರೆ ಆಗಮಾನುಸಾರಿಯಾಗದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅವೇದ್ಯನೆಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಆಗಮಾನುಸಾರಿಯಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ವೇದ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷಣವು ಅಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

'ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ಯಾ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾದ(ಯಥಾರ್ಥ)ವಿಷಯತ್ವ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವು ನಿರಸ್ತವಾಯಿತು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಪರಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರಪರವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು 'ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣೇನ ವಾ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಮಾಣೇನ' ಎಂದರೆ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಅಜ್ಞಾನಾವರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹ ಈಕ್ಷಣತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ.

'ಅವಾಚ್ಯೇ ವೃತ್ತ್ಯಂತರ' ಎಂದರೆ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಾವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದು ಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅವಚನೇನ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನ್ಯಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದಕ್ಕಿಗಮ್ಯ

೨) 'ಸर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति तपांसि सर्वाणि च यद् वदन्ति' । (कठ. २-१५)
'वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदान्तकृद् वेदविदेव चाहम् ।' (भ.गी. १५-१५.)
इत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यश्च ।

'ಸಕಲವೇದಗಳು ಯಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿವೆಯೋ, ತಪಸ್ಸುಗಳು ಯಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೋ' ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಮತ್ತು "ನಾನೇ ಸಕಲವೇದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲರ್ಹನು, ನಾನು ವೇದನಿರ್ಣಾಯಕನೂ ತನ್ನ ರಚಿಸಿದವನು, ವೇದಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿದವನು" ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಂತಿಗಳಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವಿದ್ದರೂ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಔಪನಿಷದತ್ತಾತ್ = ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪನಿಷದೇಶಸಮರ್ಥಿಗಮ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ, ಅವಚನೇನ = ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ಈಶ್ವರಂ = ಜ್ಞಾನವು, ನ = ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ = ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳು, ಯತ್ಪದಂ = ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಅಮನಂತಿ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತವೋ, ತಪಾಃ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ (ಆಲೋಚನರೂಪವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ - ತತ್ಪ್ರದೀಪ), ಯತ್ = ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಅಮನಂತಿ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತವೋ" (ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು)

'ಅಹಮೇವ = ನಾನೇ, ಸರ್ವೈಃ ವೇದೈಶ್ಚ = ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಿಂದಲೂ, ವೇದೈಃ = ತಿಳಿಯಲು ಅರ್ಹನು, ಅಹಂ = ನಾನು, ವೇದಾಂತಕೃತ್ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು, ವೇದವಿತ್ = ಸಕಲವೇದಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು, ಇತ್ಯಾದಿ = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ, ಶ್ರುತಿಸ್ವಂತಿಭ್ಯಶ್ಚ = ಕಾಠಕ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ, ಗೀತಾ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವಂತಿಗಳಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ^(೧).

(೧) ननु श्रुतिसिद्धमवाच्यत्वं कथमीक्षणीयत्वपुक्तिमात्रेण दूष्यते 'प्राबल्यमागमस्यैव' इति युक्तिः श्रुतेः प्राबल्योक्तेरित्यतः सौत्रो हेतुरागमोपलक्षक इति भावेन वाच्यत्वे श्रुतिस्मृती चाऽह - सर्वे इति ॥ कठानामिह श्रुतिः । सर्वे वेदा 'यत्पदं' यस्य ब्रह्मणः स्वरूपम् 'आमनन्ति' मुख्यवृत्त्या सतात्पर्यं प्रतिपादयन्ति । सर्वे वेदाः सर्वाणि तपांसि प्रसिद्धानि 'यत्' ब्रह्म प्रति 'वदन्ति' यदुद्देशेन कर्तव्यानीति बोधयन्तीत्यर्थः । तत्त्वप्रदीपरीत्या

೩) ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ।

‘ನ ತದೀದೃಗಿತಿ ಜ್ಞೇಯಂ ನ ವಾಚ್ಯಂ ನ ಚ ತರ್ಕ್ಯತೇ ।

ಪಶ್ಯಂತೋಽಪಿ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಮೇರೂ ರೂಪಂ ವಿಪಶ್ಚಿತಃ ॥’ ಇತಿವತ್ ॥

‘ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇರ್ವಾಚ್ಯಂ ತದ್ ವಾಚ್ಯಂ ಸರ್ವಾಗಮೋಕ್ತಿಯಃ ।

ಅತರ್ಕ್ಯ ತರ್ಕ್ಯಮಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞೇಯಮೇವಂ ಪರಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥’ ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ॥

ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ. ಅಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಶಕ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ.

ಮೇರುಪರ್ವತವು ಇಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಾತಿನಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ತರ್ಕದಿಂದ ಊಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ನೋಡುವವರಾದರೂ ಮೇರುಪರ್ವತದ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು.

“ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮಸ್ತವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ನಿಲುಕಲಾರ; ಮತ್ತು ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ತಿಳಿಯಲಾಗಬಹುದು - ಹೀಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವರ್ತನೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ.” ಎಂಬ ಗರುಡಪುರಾಣದ ಮಾತಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಯುಕ್ತಿಯೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಾದಲ್ಲಿ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ “ಯತೋ ವಾಚೋ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಎನು ಗತಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ತು = ಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವ, ಇಂದ್ರಿಯ ಅರ್ಜ್ಜೆಯತ್ವ, ಅತರ್ಕತ್ವ,

‘ತಪಾಸಿ’ ಆಲೋಚನಾರೂಪಾ ಯುಕ್ತಾ ಇತಿ ವಾ ॥

ಸರ್ವೇಂದ್ರೇಂದ್ರೇವ ‘ವೇದಃ’ ಮುಖ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಪಾಢಃ । ಅಹಂ ‘ವೇದಾಂತಕೃತ್’ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕೃತ್ ‘ವೇದವಿತ್’ ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನೀ चेति ಗೀತಾಸ್ಮृतೃಃ । ಆದಿಪದಾತ್ ‘ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ’ ‘ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ’ ‘ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುತ್ತಮಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿಃ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ । ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತೌ ‘ಆಮನಂತಿ’ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಾಚ್ಯತ್ವೋಕ್ತೇಃ, ಸ್ಮೃತೌ ಚ ‘ಅಹಮೇವ’ ಇತ್ಯವಧಾರಣೋಪಪತ್ತಯೇ ಮುಖ್ಯತಯಾ ವೇದವತ್ಯಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್, ತಸ್ಯ ಚ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಿನ್ಯಾಸಯೋಗಾತ್ ಸರ್ವಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಾಽಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯವಾದ್ ವಾಚ್ಯತ್ವಮೇವಾಽಭ್ಯಾಸಿಢ್ಧತಿತಿ ಭಾವಃ । ಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಶ್ಚೇತ್ಯಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಮೇವೇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಃ । ಆದಿಶಬ್ದೋಪಾತ್ತಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಬಹುವಚನಮ್ । ನ ಕೇವಲಮೀಕ್ಷಣೀಯವಹೇತೋರಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾರ ಎಂಬಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ.

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಎಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

“ತತ್ = ಆ ಮೇರುವರ್ವತವು, ಈದೃಗ್ = ಇಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು, ನ ಜ್ಞೇಯಮ್ = ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ನ ವಾಚ್ಯಂ = ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಚ = ಮತ್ತು, ನ ತರ್ಕ್ಯತೇ = ಉಹಿಸಲೂ ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಪಕ್ಷಿತಃ = ಜ್ಞಾನಿಜನಗಳು, ಮೇರೋಃ = ಮೇರುವರ್ವತದ, ರೂಪಂ = ರೂಪವನ್ನು, ವಶ್ಯಂತೋಽಪಿ = ನೋಡುವವರಾದರೂ, ನ ವಶ್ಯಂತಿ = ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರದು; ಇತಿವತ್ = ಈ ವಚನದಂತೆ (ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ):

ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಷ್ಟೇ ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆಯನ್ನುತ್ತಾರೆ. ತತ್ = ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಸರ್ವಾಗಮೋಕ್ತಿಃ = ಸಕಲವೇದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಕಾರಣ, ವಾಚ್ಯಮ್ = ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಅವಾಚ್ಯಮ್ = ಅವಾಚ್ಯನಂತೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವು. ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ = ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ: ತತ್ = ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಅತರ್ಕ್ಯಂ = ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹನೂ ಹೌದು, ತರ್ಕ್ಯಂ = ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನೂ ಹೌದು. ಅಜ್ಞೇಯಂ = ತಿಳಿಯಲು ಅಸಮರ್ಥನೂ ಹೌದು, ಜ್ಞೇಯಂ = ತಿಳಿಯಲು ಸಮರ್ಥನೂ ಹೌದು; ಪರಂ = ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು, ಸ್ವೃತಮ್ = ಸ್ವೃತಿಕಾರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಗಾರುಡೇ = ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತಃಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ಚುತ್ಕಾರಿಗಳೂ ಅವಾಚ್ಯತಃಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ಚುತ್ಕಾರಿಗಳೂ ಎರೋಧವಿಲ್ಲ^(೧).

(೧) नन्वेवं वाच्यत्वस्य युक्त्यादिसिद्धत्वेऽवाच्यत्वाज्ञेयत्वाभिधायकोदाहृतश्रुतेः ‘यतो वाचः’ इत्यादिरूपायाः का गतिरित्यत आह – अवाच्यत्वादिकमिति ॥ अज्ञेयत्वमतत्पर्यत्वं चाऽदिशब्दार्थः । तुशब्दः शङ्काव्यावर्तकः, भिन्नक्रमेणावधारणे वा । तथा च ‘अप्रसिद्धत्वात्’ साकल्येन अगोचरत्वाभिहितदेव ब्रह्मणि ‘अवाच्यत्वादिकम्’ अवाच्यत्वादिव्यपदेशो युज्यत इति न तद्विरोध इति भावः । अनेन सिद्धान्ते ‘अशब्दम्’ इत्यादेरप्रसिद्धत्वात् साकल्येन वाचकशब्दशून्यमित्यादिरर्थः । ‘अवचनेन’ इत्यस्य तु साकल्येन वचनमन्तरेणेत्यर्थ इत्युक्तं भवति ॥

೨) नन्वप्रसिद्धिनिमित्तकोऽवाच्यत्वादिव्यपदेशः क दृष्ट इत्यत आह – न तदिति ॥ यस्मात् ‘विपक्षितः’ ज्ञानिनो मेरो रूपं पश्यन्तोऽपि ‘ईदृगिति’ साकल्येन ‘न पश्यन्ति’ न जानन्ति । अनेनाप्रसिद्धत्वहेतुः सूचितः । तस्मान्मेरो रूपं न ज्ञेयं प्रत्यक्षेण । न वाच्यं

ನ ಚಾಶಬ್ದತ್ವಮಿತರಸಿದ್ಧಮ್ ॥೧॥

ಪರರು ಹೇಳುವಂತೆ ಅಶಬ್ದತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಾರದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಸ್ವಮತದಿಂದ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ. ಪರರ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇತರರಾದ್ಯಮ್ = ಪರವಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಶಬ್ದತ್ವಂ = ಅಶಬ್ದತ್ವವು. ನ ಚ = ತಪ್ಪಾಯಿತದ್ವೈ(೧) !

ಶಬ್ದೇನ । ‘ನ ತರ್ಕಯತೇ’ ನಾನುಮೀಯತೇ ಚ ಲಿಂಗೇನೇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇತಿವದಿತಿ ॥ ಇತಿ ವಾಕ್ಯ ಇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಸ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಿತಿ ಪೂರ್ವಗಾಂವಯಃ । ತಥಾ ಚ ಯಥಾ ಮೇರುರೂಪೇಽಪ್ರಸಿದ್ಧಿ-
ನಿಮಿತ್ತಕಾವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿತಿ ಭಾವಃ ॥

ನ ಕೇವಲಂ ‘ಪಶ್ಯಂತಃ’ ಇತ್ಯುಕ್ತವ್ಯನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣೈವಾಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಜ್ಞೇಯತ್ವಾತರ್ಕತ್ವಾವಾಚ್ಯತ್ವ-
ವ್ಯಪದೇಶ ಇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಸಿದ್ಧಾ, ಅಪಿ ತು ಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಾ ಚೇತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ - ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ॥
ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಯತಃ ‘ಪರಂ’ ಪೂರ್ಣಮ್ ಅತಃ ಸಾಕಲ್ಯೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದವಾಚ್ಯಮುಚ್ಯತೇ । ಸರ್ವಸದಾಗಮೋಕ್ತವಾದ್
ತತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ ವಾಚ್ಯಂ ಚ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಂ ತದ್ ಅತರ್ಕಮ್ ಅನುಮೇಯಂ ಚ,
ಅಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞಾನಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯಂ ಚ ‘ಸ್ಮೃತಂ’ ಸ್ಮೃತಿಕಾರೈರುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಗಾರುಡೇ ಇತ್ಯನಂತರಮ್
ಉಕ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಅಸ್ಯಾಪ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಿತ್ಯನೇನಾಗಾಂವಯಃ ॥

- (೧) एवं ‘ಯತೋ ವಾಚಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿಬಲಾದರ್ಶಾನಂತರೋಪಪತ್ತೇರ್ನ ತದ್ವಲಾಚ್ಛಬ್ದಾವಾಚ್ಯಂ
ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿತಿ - ನ ಚೇತಿ ॥ ಚಶಬ್ದಃ ಸ್ವಸಿದ್ಧಮಪಿ ನೇತಿ
ಸಮುಚ್ಯತೇ । ತಥಾ ಚ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ‘ಅಶಬ್ದಂ’ ಪ್ರಧಾನಂ ನ, ಕುತಃ ? ಅಶಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್ । ‘ಅಶಬ್ದಂ’
ಪ್ರಧಾನಂ ಕಾರಣಂ ನೇತಿ ವಾ, ಕುತಃ ? ‘ಇಕ್ಷತೇ’ ‘ತದೈಕ್ಷತ’ ಇತಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯೇಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವಶ್ರವಣಾತ್
ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ವಾಚೇತನತ್ವೇನ ತದಸಮ್ಮಭಾದಿತಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯಮತನಿರಾಕರಣಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ
ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಜ್ಞಾयाಂ ಹೇತುಕೃತಮ್ ‘ಅಶಬ್ದತ್ವಮ್’ ಅಶ್ರೀತತ್ವಮ್ ‘ಇತರಸಿದ್ಧಂ’ ಸ್ವೇತರಸಾಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧಂ ನ, ನ
ಕೇವಲಮೇತಾವತ್, ಕಿಂತು ಸ್ವಸಿದ್ಧಮಪಿ ನ, ಸಾಕ್ಷ್ಯೇನ ವೈದಿಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗತಃ । ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ
‘ಅಜಾಮೇಕಾಮ್’ (ತೈ.ಆ. ೧೦-೧೦-೧) ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯುಕ್ತತ್ವಾಜ್ಞೀಕಾರಾತ್ ॥

ಯದ್ವಾ - ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪರಿತ್ಯಾ ಮಾಯಿನಾ ಸಾಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತುತ್ವೇನೋಪನ್ಯಸ್ತಮಶಬ್ದತ್ವಂ ಮಾಯೀತರಸ್ಯ
ಸಾಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ನ ಸಿದ್ಧಂ, ನಾಪಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯೇತರಮಾಪಿಸಿದ್ಧಮುಕ್ತಹೇತುಭ್ಯಾಮೇವ । ತಥಾ ವಾಸಿದ್ಧಿರिति ನ
ತದ್ವಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಏವಮಶಬ್ದತ್ವಂ ಶ್ರೀತತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಾಕ್ಷ್ಯೇತರಮಾಪಿಸಿದ್ಧಂ ನ,
ತನ್ಮತೇ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ । ಚಕಾರಾದೀಕ್ಷಿತತ್ವಮಪಿ ಸಿದ್ಧಂ ನ, ತಸ್ಯೇಕ್ಷತಿಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿ
ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ತಥಾ ಚ ಹೇತುರ್ದಯಮಪಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕೂಲಮಿತಿ ನ ಪರವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ ।
ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೇ ತು ‘ನ ಚ’ ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಂ ‘ಇತರಸಿದ್ಧಂ’ ಮಾಪಿಸಿದ್ಧಮಶಬ್ದತ್ವಂ ನ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ।
ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ । ಏವಮ್ ‘ಅಶಬ್ದತ್ವಮ್’ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತರಸ್ಯ

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ: -

ईक्षत्यधिकरणम् - ॥ॐ ईक्षतेर्नाशब्दम् ॐ॥

योऽयं सर्ववेदवाक्यपदसमन्ವಯೋ ब्रह्मणि प्रतिज्ञातः तं तावदाक्षिपति । 'यतो वाच' इत्यादि श्रुतिभिः अशब्दत्वेन ब्रह्मणः प्रतिपादितत्वात् । तत्रैकस्यापि पदस्य न समन्वयः किमु सर्ववेदसमन्वय इत्येतत् निषेधकसूत्रमवतारयति - ईक्षतेरिति ॥

व्याचष्टे - स इति ॥ न चाशब्दत्वेन श्रुत्युक्तत्वात् परमात्मनो तत्रಾशेष-
श्रुतिसಮನ್ವಯ इति न वाच्यम् । 'त्वं तौपनिषदं पुरुषम्' इत्यस्यां श्रुतौ
उपनिषदेकसमधिगम्यत्वेन अनुमानाद्यगोचरत्वस्योक्तत्वात् । अतः सर्ववेदवेद्यो
विष्णुः । 'सर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति' इत्यादि श्रुतिवचनात् ।

एवं सति 'यतो वाचो' इत्यादिश्रुत्यर्थः कः? इत्यतोपेक्षितमर्थमाह -
अवाच्येति ॥ साकल्येन वक्तुमशक्यत्वेन अप्रसिद्धत्वात् । ब्रह्मणोऽवाच्यत्वादि-
व्यपदेश इत्येतत् सोदाहरणमाह - न तदिति ॥ न च वाच्यम् 'ईक्षतेर्नाशब्दम्'
इत्यनेन शब्दावाच्यत्वं मायावाच्यभ्युपगतं ब्रह्मणो न निषिद्धयते किन्तु प्रधानस्य
जगत्कारणत्वं साङ्ख्याभ्युपगतं श्रुतिशब्दावाच्यत्वहेतुना निषिद्धयत इति ।
'अजामेकाम्' इत्यादिश्रुत्युक्तस्य प्रधानस्याशब्दत्वेन साङ्ख्यानभ्युपगतत्वादित्याह
- न चेति ॥

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ವೇದಗಳ ವಾಕ್ಯ, ಪದ ಇವುಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ" ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ಅಶಬ್ದ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದದ ಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ ಸಕಲ ವೇದಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅವತರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಈಕ್ಷತೇ' ಎಂಬುದಾಗಿ.

मायिनोऽपि न सिद्धम् । ब्रह्मणि व्यवहाराभावप्रसङ्गाद् इति द्वेधा
व्याख्याय परतव्याख्याप्रत्याख्यानाय परोक्तहेतोर्हीकारीत्याऽसिद्ध्युक्तिपरतयाऽपि
व्याख्यातम् ॥५॥

'ಸಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ಅಶಬ್ದ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಇಲ್ಲವೆಂದನ್ನಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ಔಪನಿಷದಃ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷದೇಕಗಮ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವವನು ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ವೇದಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ ಯತ್ ಪದಮಾಮನಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ 'ಯತೋ ವಾಚೋ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವೇನು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ 'ಅವಾಚ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ಅವಾಚ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉದಾಹರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇದನ್ನು 'ನಚ ತತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಒಪ್ಪಿರುವ 'ಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವ'ವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಸಾಂಖ್ಯರು ಒಪ್ಪಿರುವ ಪ್ರಧಾನದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ:- ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸಾಂಖ್ಯರು ಪ್ರಧಾನವನ್ನು 'ಅಜಾಮೇಶಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವು 'ಅಶಬ್ದ' ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು 'ನಚ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವ ನಿರಾಕರಣೆ ಸಲ್ಲದು

तत्त्वप्रकाशिका --

ननु श्रुतिसिद्धमवाच्यत्वं कथं युक्तिमात्रेण दूष्यते । 'प्राबल्यमागमस्यैव जात्या तेषु त्रिषु स्मृतम्' इति युक्तिः श्रुतेः प्राबल्योक्तेरित्यतः श्रुतिस्मृतीचाह ॥ सर्वं इति ॥ तपांसि यत्प्रति वदन्ति वेदाः ।

ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರು ವಿಧಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಮವೇ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯೇ ಯುಕ್ತಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಸ್ವೃತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವೇದಗಳು ಯಾರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ವಿಧಾನ ಮಾಡುತ್ತವೋ ಎಂದರ್ಥ.

ಅವಾಚ್ಯತ್ವವಾಚಕ ಶ್ರುತಿಗೇನು ಗತಿ

नन्वेवं युक्त्यादिसिद्धत्वे वाच्यत्वस्यावाच्यत्वाज्ञेयत्वाभिधायकोदाहृतभुतेः का गतिरित्यत आह - अवाच्यत्वादिकमिति ॥ 'अवाच्यत्वादिकम्' अवाच्यत्वादि-व्यपदेशः । 'अप्रसिद्धिः' साकल्येनागोचरता^(१) ।

ಯುಕ್ತಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವೇ ವಾಚ್ಯತ್ವವಾಚ್ಯತ್ವಾಜ್ಞೇಯತ್ವಾಭಿಧಾಯಕೋದಾಹೃತಭುತೇಃ ಕಾ ಗತಿರೀತ್ಯತ ಆಹ - ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಿತಿ ॥ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಮ್' ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿ-ವ್ಯಪದೇಶಃ । 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ' ಸಾಕಲ್ಯೇನಾಗೋಚರತಾ^(೧) ।

ಯುಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಅಜ್ಞೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮೊದಲು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಏನು ಗತಿ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು "ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನೆಗೆ ಪ್ರಮಾಣ ಕಥನ

नन्वप्रसिद्धेरवाच्यत्वादिव्यपदेशः क दृष्ट इत्यत आह - न तदिति ॥ 'पश्यन्तः' इत्युक्तेरप्रसिद्धैवैतदिति ज्ञायते । न केवलमन्यथाऽनुपपत्तिमात्रसिद्धेयं व्यवस्था, अपि तु स्मृतिसिद्धा चेति भावेनाह - अप्रसिद्धेरिति ॥ 'एवम्' अप्रसिद्धिप्रसिद्धिभ्याम् ॥

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಎಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನ ತದೀದೃಗ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಪಶ್ಯಂತಃ' ಎಂದು ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ, ನ ಪಶ್ಯಂತಃ ಎಂದು ಜ್ಞಾನ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬ ಕಾರಣವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೇವಲ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೆಂದು "ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳಿಂದ' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

(१) साकल्येनागोचरता इत्यत्र साकल्येन शब्दादिप्रमाणानामगोचरता' इत्यर्थः ।
- (गुर्वर्षदीपिका)

ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅನುವಾದ

एवं “यतो वाचः” इत्यादिश्रुतीनां युक्त्यादिबलादर्धान्तरापपत्तेर्नाशब्दं ब्रह्मेति सूत्रं व्याख्याय परकृतापव्याख्यां प्रत्याख्याति - न चेति ॥

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಯತೋ ವಾಚೋ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಲದಿಂದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದಂ' ಎಂಬ ಪದವು ಬಹಳ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವತಃದಿಂದ 'ಅಶಬ್ದಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು 'ನಶ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

जगत्कारणत्वं “सदेव सौम्य” इत्यादौ कस्यचित् प्रतीयते । तत्किं ब्रह्मेति प्रधानमिति सन्देहे प्रधानमिति प्राप्ते, सिद्धान्तितम् । न प्रधानं श्रौतजगत्कारणम् ‘तदैक्षत’ इति, इति ईक्षतिश्रवणात्।

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ - 'ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ ಶಬ್ದದಿಂದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ವಸ್ತುವು ಯಾವುದೋ ಒಂದಿದೆ. ಆ ವಸ್ತುವು ಬ್ರಹ್ಮನೋ ಅಥವಾ ಪ್ರಧಾನವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬಂದರೆ ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಕಾರಣವು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿತ್ವತ್ವವು (ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವು) ಶ್ರುತವಾದರಿಂದ (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದರಿಂದ), ಆ ಪ್ರಧಾನವಾದರೂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ (ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ)

ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿರಾಕರಣೆ

अशब्दं हि तदिति तदेतद् व्याख्यानमयुक्तम् । यतोऽ“शब्दं हि तदिति” हेतुतयोक्तमश्रौतत्वं न साङ्ख्यस्य प्रतिवादिनः सिद्धम् । तेन वैदिकत्वाभ्युपगतेः । नापि स्वन्यायेन तदुक्तिः, “अजामेकाम्” इत्यादौ प्रधानस्य श्रुतत्वात् । न च तत्रान्यत्कल्प्यम्, नाममात्रे अविवादादर्धान्तरस्य चाभावादिति^(१) भावः । किं च

(१) जडत्वानादित्वत्रिवर्णप्रजाजनकत्वसंसार्युपभोग्यत्वमुक्तानुपयोगित्वाख्यसाङ्ख्योदित-

प्रधानलक्षणानां श्रुतौ श्रवणात् प्रकृतिरेवैतत् श्रुत्यर्थभूता । तस्य च चाविद्येति नामान्तरं

ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಶ್ರೀತತ್ವಂ ನ ಯುಕ್ತಮ್ । ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅವಾಚ್ಯೇ ವೃತ್ಯಂತರಯೋಗಾತ್ । ನಾಪಿ ತಸ್ಯೇಕ್ಷಿತೃತ್ವಮ್, ತಸ್ಯೇಕ್ಷತಿತ್ವವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ಸಂಭವತಿತಿ चेನ್ನ, ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯೈವ ಜಗತ್ಕಾರಣತಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ನ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಮ್, ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್ । ಕಿಂಚ ಮಾಯೇಕ್ಷಣಂ ಭವತ್ಯುಪಚರ್ಯತೇ ವಾ । ಆಶ್ಚ ದೃಶ್ಯತ್ವಾಽಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರಧಾನೇಽಪಿ ಸಂಭವಾದಿತಿ ॥

ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅಶಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್' ಎಂದು 'ಶ್ರುತಿ ಅಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ಈ ಹೇತುವು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ವೈದಿಕನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಥವಾ ಸ್ವನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಆ ಹೇತುವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ತಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು 'ಅಜಾಮೇಶಾಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ವಿವಾದ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ವಸ್ತುವು ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂಬುದೇ ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅವಾಚ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ, ಗೌಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಣಸ್ವರೂಪನೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇನ್ನು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿವೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಾದರೂ ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೆಯಿಂದ ಆಗಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯ ಉಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ಅಥವಾ ಆರೋಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಾಡುತ್ತೀರೋ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ

ತವ್ಯಾ ದತ್ತಮಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ - ಅರ್ಯಾಂತರಸ್ಯ ಚಾಭಾವಾದಿತಿ ॥ 'ಮಾಪಯಾ ಇಕ್ಷಣಂ ಭವತಿ' ಇತ್ಯತ್ರ ಇಕ್ಷಣಪದೇನೇಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ತದ್ಭವತ್ಯುತ್ಪದ್ಯತೇ ತೇತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟೇ ಇಕ್ಷಿತೃತ್ವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರಸ್ತಿ । ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದ್ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ಮಾಯಿನಾಂ ಮತಮ್ । ಅತಃ ಕಯಮಿದಮನಿಷ್ಠಮಿತಿ ಚೇತ್ ಸತ್ಯಂ ಮಾಯಾಽಪಿ ಜಡಭೂತಸ್ವರೂಪೇ ಸ್ವಸಮ್ಮಾನ್ವಿತಮಾತ್ರೇ ವಾ ನೇಕ್ಷಿತೃತ್ವಮುತ್ಪಾದ್ಯತೇ । ಘಟಾದಾವಪಿ ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ । ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಲ್ಯಮಾಪಯಾ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವರೂಪೇಽಪಿ ನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯೇನೋತ್ಪಾದಯಿತ್ಯುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ವಿಶೇಷ್ಯಭೂತವಿಶದ್ಶಂ ಉತ್ಪಾದಯತೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ಪರಸ್ಯಾನಿಷ್ಠಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

-(ಗುರ್ಮರ್ಮದೀಪಿಕಾ)

ಈಕ್ಷಣೀಯಯಂತೆ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬಾರದು? ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಆರೋಪ ಮಾಡಿದಂತೆ ಪ್ರಧಾನನಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲ

ಭಾವದೀಪ: - 'इत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यश्च' इति भाष्ये 'वाच्यमेव' इति साध्यस्यान्वयात् सूत्रोक्तक्षणीयत्वपुक्तिसहायत्वेन श्रुत्याद्युक्तौ बीजमाह - नन्विति ॥ तेषु त्रिविधिति ॥ 'प्रत्यक्षानुमानागमेषु मध्ये आगमस्य प्राबल्यं जात्यैवोत्सर्गणैव स्मृतम्' इति तत्त्वनिर्णयोक्तेरित्यर्थः । इत्यत इति ॥ एतेन 'सर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति' इति श्रुतिसहितानुभवस्य बलवत्वादिति न्यायविवरणे साहित्योक्तिरुक्तप्रयोजना ।

'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಶ್ಚ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವಾಚ್ಯಮೇವ' ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವರೂಪ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು "ನನು" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತೇಷು ತ್ರಿಷು" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು. 'ಜಾತ್ಯೈವ' ಎಂದರೆ 'ಸಾಧ್ಯಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇದೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಇದು ತತ್ಪರ್ಣಿಯದ ವಾಕ್ಯ.

"ಇತ್ಯತಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಿಂದ 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾಮನಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅನುಭವವು ಬಲಿಷ್ಠವಾದುದು ಎಂಬುದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೇಕೆ

ಭಾವದೀಪ: - श्रुतिस्मृतौ चाहेति ॥ भाष्ये 'अय कस्मादुच्यते ब्रह्म?' इति 'नामानि सर्वाणि यमाविशन्ति' इति 'वचसां वाच्यमुत्तमम्' इत्यादीनां बहुत्वेन बहुवचनोक्तावप्युपात्तं तु श्रुतिस्मृतिरूपं द्वयमेवेति भावेन द्विवचनोक्तिः । श्रुतावाङ्प्रयोगेण साक्षादेव वाच्यत्वस्य स्मृतौ चाहमेवेत्यवधारणलब्धमुख्यवेद्यत्वाद्य न्ययानुपपत्त्या च वाच्यत्वस्य सिद्धेरिति भावः ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮ?' 'ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಯಮಾವಿಶಂತಿ' 'ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುತ್ತಮಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, 'ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾದ ಎರಡೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಶ್ರುತಿಸ್ತೋತ್ರೇ ಚಾಹ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆಮನಂತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಪ್ತಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತೋತ್ರಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಹಮೇವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವಧಾರಣದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ಮುಖ್ಯವೇದತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಕೊಡಲು ಕಾರಣ

ಭಾವದೀಪ: - ಸೂತ್ರೇ ಶ್ರುತ್ಯಾಘನುಕ್ತಾ ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತುಕ್ತಿस्तು ಪೂರ್ವಪ್ರಕೃತಶ್ರುತ್ಯಾದಿ-
ಪ್ರತಿರೂಪತ್ವೇನ ಸ್ವತೋನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾತ್ ತದನುಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನೇತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ । 'ಅಜ್ಞೇಯತ್ವ' ಇತಿ
ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ 'ಆದಿ'ಪದಾರ್ಥೋಕ್ತಿ: ಶ್ರುತೇರಿ ಜಾತ್ಯೇಕವಚನಮ್ । ಅತೋಽಗ್ರ, ಇತ್ಯಾದಿ
ಶ್ರುತೀನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಿ: । ಅವಾಚ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿಪದವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಹೃತಿನಿರಾಸಾಯ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾ-
ದಿವ್ಯಪದೇಶ:' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥೇತಿ ॥ ಪಶ್ಯಂತ ಇತ್ಯುಕ್ತನೃಪಾನ್ಯುಪಪತ್ಯೇತರ್ಥ: । 'ಎವಮ್'
ಇತಿ ಪದಮತರ್ಕಂ ತರ್ಕಮಿತ್ಯನೇನಾಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞೇಯಮಿತ್ಯನೇನ ಚಾನ್ವೇತೀತಿ ಭಾವೇನೈವಮಿತ್ಯಸ್ಯಾ-
ರ್ಥಮಾಹ - ಎವಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಮಿತಿ ॥ ಸ್ಮೃತಾವಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಶ್ರುತಿಮೂಲ-
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ ।

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೇ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವರೂಪವಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಡೆಯುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವಯಂ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕವಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿಪದಕ್ಕೆ 'ಅಜ್ಞೇಯತ್ವ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಶ್ರುತೇ:' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜಾತ್ಯೇಕವಚನವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಅವಾಚ್ಯ' 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ವ್ಯಾಹತ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯಪದೇಶ:' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಅನ್ಯಥಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಾಂಶಕ್ಕೆ 'ಪಶ್ಯಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. "ವಿವಂ" ಎಂಬ ಪದವು 'ಅತರ್ಕ್ಯಂ ತರ್ಕ್ಯಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೂ, 'ಅಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞೇಯಂ' ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದಲೂ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ವಿವಂ' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ವಿವಮಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ತೋತ್ರಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞೇಯಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಮೂಲಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯವು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಗತವೇ?

ಭಾವದೀಪ: - 'ವಾಚ್ಯಂ ತರ್ಕಯಮ್' ಇತಿ ಶಬ್ದತರ್ಕಯೋಕ್ತೆರ್ಭಾಷ್ಯಮುತ್ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಭ್ರಮನಿರಾಸಾಯೋಕ್ತಮನುವದತಿ - ಏವಮಿತಿ ॥ ಯುಕ್ತ್ಯಾದೀತಿ ॥ ಸ್ತೋತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯಾಧಿನುಗ್ರಾಹಕ-
ನ್ಯಾಯಮಾತ್ರೋಕ್ತಾವಪಿ ತದನುಗ್ರಾಹ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವೇ (ತ್ವಶ್ಚ)ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರಪಿ ಸ್ತೂತ್ರಕೃತೌ ಹೇತುತ್ವೇನಾಭಿ-
ಮತತ್ವಾದೀಕ್ಷತೇರಿತ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಹಿತಾನುಭವಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾದಿತಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೋಕ್ತಾನುರೋಧೇನ
ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿಬಲಾದಿತ್ಯನುವಾದಃ ಕೃತಃ । 'ಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಃ' ಇತ್ಯಂತರಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಾನುವಾದೋಽಯಮ್ ।
ಅವಶಿಷ್ಟಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಾನುವಾದಃ 'ಅರ್ಥಾಂತರ' ಇತಿ । 'ವಾಚ್ಯಮೇವ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯ-
ಪ್ರದರ್ಶನೇನಾನುವಾದಃ 'ನಾಶಬ್ದಮ್' ಇತಿ ಅನುವೃತ್ತತತ್ಪದಾರ್ಥಃ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ।

'ವಾಚ್ಯಂ ತರ್ಕಯಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ತರ್ಕಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯವು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ
ಅನುಗುಣವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು
'ವಿವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅನುಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

"ಯುಕ್ತಾದಿ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ "ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ
ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದರಿಂದ ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಾಚ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಕಾರಣ ಎಂಬ ವಿಷಯವು
ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದುದರಿಂದ 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷತಃ ಅನುಭವಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್'
ಎಂಬುದಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ 'ಯುಕ್ತಾದಿಬಲಾತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ
ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ತೂತ್ರಭ್ಯಃ' ಎಂಬ ಪದದ ವರಿಗಿನ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಇದರಿಂದ ಅನುಮಾನ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು "ಅರ್ಥಾಂತರ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

"ವಾಚ್ಯಮೇವ" ಎಂಬ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಇದು ಯಾವ ಭಾಗದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
'ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ 'ತತ್'
ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇತರ ಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯರು ಯಾರು?

ಭಾವದೀಪ: - ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರ್ಮಾಪಿಸಾಕ್ಷ್ಯಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾನ್ಯೋನ್ಯಯೋರಿತರತ್ವಾತ್
ದ್ವಾವಪಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯೇತರಪದೋಪಾತ್ತಾವಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ನ ಸಾಕ್ಷ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ ನಾಪಿ ಸ್ವನ್ಯಾಯೇನೆತಿ
ಚ ॥ ತೇನ ವೈದಿಕತ್ವೇತಿ ॥ 'ಅಜಾಮೇಕಾಂ ಲೋಹಿತಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಮನ್ತ್ರಾರ್ಥತ್ವೇ-
ನೋಕ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯಾದಿತಿ ॥ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಿಕಾನಾಥವಿಧಾದಿಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । एवं ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ
ಸ್ವವ್ಯಾಹತಂ ತ್ವೇನಾಹ - ಕಿञ್ಚೇತಿ ॥ ವೃತ್ಯಂತೇತಿ ॥ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದಿಶೇತಿ ಭಾವಃ । ಏತೇನ
ಭಾಷ್ಯೇ 'ವ'ಶಬ್ದಸ್ಯ 'ಕಿञ್ಚ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । 'ನ' ಇತಿ ಕಾಕುಃ । ಅಶಬ್ದತ್ವಮಿತರಸಿद्धಂ

प्रधानादितरस्य मायाबाधक्रीकृतब्रह्मण सिद्धं न भवति किं भवत्येवेति योजना सूचिता ।

ವಾದಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಾದ ಮಾಯಾವಾದಿ ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಇತರರಾದುದರಿಂದ ಈ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಇತರ'ಪದದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನ ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗದಿಂದ ಮತ್ತು 'ನಾಜ ಸ್ವನ್ಯಾಯೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ತೇನ ವೈದಿಕತ್ವ" ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶಕ್ಕೆ 'ಅಜಾಮೇಕಾಂ ಲೋಹಿತಕೃಷ್ಣವರ್ಣಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥರೂಪವಾಗಿ ಶ್ರೌತತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. "ಅನ್ಯತ್" ಎಂದರೆ 'ತ್ರಿಗುಣಾತೀತವಾದ ಅನಾದಿಯಾದ, ಅದಿದೈಯೇ ಮೊದಲಾದುದು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ಸ್ವವ್ಯಾಹತವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು "ಕಿಂಚ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ವೃತ್ತಂತರಾಯೋಗಾತ್" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಚ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಕಿಂಚ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ನ' ಎಂಬ ಪದವು 'ಕಾಕುಧ್ವನಿ'ಯುಳ್ಳದ್ದು. 'ಅಶಬ್ದತ್ವಮ್ ಇತರಸಿದ್ಧಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಇತರ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಧಾನಕೀತ ಇತರವಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇನು? ಅಂದರೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಅರ್ಥ ಸರಿಯಲ್ಲ

भावदीपः - भाष्यस्य 'च'शब्दमनुक्तसमुच्चयं मत्वा 'ईक्षतेः' इति सूत्रांशव्याख्यां च निराह - नापीति ॥ एतेन 'ईक्षितृत्वं चेतारसिद्धं मायाबाधक्रीकृतब्रह्मणः सिद्धं न भवति' इति भाष्यार्थो दर्शितः । अर्थान्तरं चाभिप्रेत्य शङ्कान्तरं निराह - जगत्कारणस्येति ॥ अप्रयोजकत्वादिति ॥ शुद्धात्मज्ञानादेव मोक्षोक्तेरिति भावः ।

'एतेनेक्षितृत्वं चेतारसिद्धं मायावच्छिन्नब्रह्मणः सिद्धं न वाच्यम् । कुतः? अशब्दं हेतुगर्भमिदम् । अशब्दत्वात् । श्रवणादिरूपजिज्ञास्यत्वासम्भवात् तस्येति भाष्यार्थः सूचितो भवति ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಚ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಭಾಗದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು 'ನಾಜ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ 'ಇತರಸಿದ್ಧಂ ನ' ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, 'ಇತರ' ಎಂದರೆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ 'ಸಿದ್ಧಂ ನ' ಎಂದರೆ 'ಈಕ್ಷತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈಕ್ಷತೃತರಣ ಭಾಗ - ೧

“ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಹೇಳಬಹುದಾದ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಇದೇ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ‘ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅಪ್ರಯೋಜಕ’ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಈಕ್ಷಿತ್ವತ್ವವು ‘ಇತರ’ ಎಂದರೆ “ಮಾಯಾವಚಿನ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ‘ಅಶಬ್ದಂ’ ಎಂಬ ಪದವು ಹೇತುಗರ್ಭ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ‘ಅಶಬ್ದತ್ವಾತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ‘ಶ್ರವಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಇವನಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಈಕ್ಷಿತ್ವತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಈಕ್ಷಿತ್ವವು ಯಾರು?

भावदीपः - ननु न विशिष्टमीक्षित् येन जिज्ञास्यत्वायोगः । किन्तु शुद्धमेव मायासम्बन्धादीक्षित् तेन न कोऽपि दोष इत्यत आह - किञ्चेति ॥ भवति उत्पद्यते शुद्धस्येत्यर्थः । दृश्यत्वेति ॥ तथा च मिथ्यात्वापत्तिरिति भावः । एतेनेक्षितृत्वं चेतुरसिद्धम् इतरेण मायोपाधिना इतरस्य शुद्धब्रह्मणः सिद्धम् उत्पन्नं न भवति तथात्वे इतरसिद्धम् इतरस्येक्षितृत्वेतरस्य दृश्यत्वादेरपि सिद्धं भावे निष्ठा । सिद्धिर्न स्यात् किं भवेदेव? इति तथेक्षितृत्वमुपचरितं चेदितरसिद्धं इतरस्य प्रधानस्य सिद्धं न भवेत् किं भवेदेव? इति च भाष्यार्थः सूचितः ॥५॥

ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಿತನಾಗಿಲ್ಲ. ಅವನು ಈಕ್ಷಿತ್ವ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಬರದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶುದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮಾಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಈಕ್ಷಿತ್ವವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ಕಿಂಚಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಭವತಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಶುದ್ಧನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ. “ದೃಶ್ಯತ್ವ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ‘ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಬರಬಹುದು’ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ‘ಇತರಸಿದ್ಧಮ್’ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ ‘ಇತರ’ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಮಾಯೋಪಾದಿಯಿಂದ “ಇತರ” ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ‘ಸಿದ್ಧಂ ನ’ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಉತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ‘ಇತರ’ ಈಕ್ಷಿತ್ವತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಇತರವಾದ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ‘ಸಿದ್ಧಂ ನ’ ಸಿದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇನು? ಎಂದರೆ ಉಂಟಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯವು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಈಕ್ಷಿತ್ವತ್ವವು ಉಪಚರಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಇತರ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ, ಸಿದ್ಧಂ ನ = ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇನು? ಅಂದರೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ ॥೫॥

வாக்யार्थமञ்ஜரி -

பாபத்யமிதி ॥ தேபு த்ரிபவ்ஷாடிகரணேபு மध्ये யடாगमस्य प्राबल्यमुक्तं तज्जात्यैव समुतम्
उत्सर्गेणैव स्मर्तव्यमित्यर्थः ॥ श्रुतिस्मृतीचाहेति ॥ श्रुतावाङ्मासाक्षाद्वाच्यत्वोक्तेः स्मृतौ
कर्मादीनामपि वेद्यत्वादहमेवेत्यवधारणानुपपत्त्या तदुपपत्तयेऽन्येषां मुख्यतया वेद्यत्वेपि हरेः
परममुख्यवृत्त्या वेद्यत्वस्य वक्तव्यत्वात्तस्य च वाच्यत्वं विनाऽयोगात्तत्सिद्धिरिति भावः भाष्ये
वेदान्तकृत् वेदनिर्णायकब्रह्ममीमांसाकर्ता । यत्प्रति यत्प्रीत्यर्थम् ।

अप्रसिद्धिनिमित्तकावाच्यत्वस्य वास्तव्यत्वे व्याहतिरित्यत आह - अवाच्यत्वादिद्विधापदेश
इति ॥ व्यवहार इत्यर्थः । सर्वागमोक्तस्य कथमप्रसिद्धत्वमित्यत आह - साकल्येनेति ॥
अप्रसिद्धैवेति ॥ पश्यन्तोपि न पश्यन्तीत्यनयोर्विरोध परिहाराय साकल्येन न पश्यन्तीति वाच्यम्
तदेव चाप्रसिद्धत्वमिति भावः । अन्यथानुपपत्तीति ॥ वाच्यत्वसाधकप्रमाणान्यथानुप-
पत्तीत्यर्थः । इयम् अप्रसिद्धत्वादवाच्यत्वादिरूपा ॥ अप्रसिद्धिप्रसिद्धिभ्यामिति ॥
तथाचाप्रसिद्धेरतर्क्यमज्ञेयं प्रसिद्धेस्तर्क्यं ज्ञेयं चेति व्याख्येयमिति भावः । अत्र ज्ञेयत्व-
मागमानुकूलप्रर्कप्रत्यक्षेणवचन तर्कयोः पृथगुक्तेरिति ध्येयम् । तदीयाधिकरणं सङ्क्षेपतोनुवदति ॥
जगत्कारणत्वमिति ॥ सदेवेति ॥ “सदेव सौम्येदमग्र आसीत् ‘एकमेवाद्वितीयं’ ‘तदैक्षत
बहुस्यां प्रजायेये’ ति तत्तेजोसृजते” त्यादावित्यर्थः ॥ प्रधानमिति प्राप्तमिति ॥ चेतनस्य
ब्रह्मणोऽपरिणामितया क्रियाकर्तृत्वलक्षणसच्छक्त्यसम्भवात् प्रधानस्य तत्सम्भवादिति
भावः ॥ श्रौतेति ॥ श्रुत्युक्तेत्यर्थः ॥ ईक्षणश्रवणादिति ॥ तस्य जडेऽसम्भवादिति भावः ।
अशब्दमित्यंशोक्तहेतुमाह ॥ अशब्दमिति ॥ प्रधानस्य श्रुत्यप्रतिपाद्यत्वात्तु श्रुत्युक्तकारणं न
भवतीत्यर्थः । इतरशब्दस्य मायिपरत्वमुपेत्य प्रकारान्तरमाह ॥ नापीति ॥ श्रुतत्वादिति ॥
तत्रं लोहितशुक्लकृष्णमिति त्रिगुणात्मकत्वरूपतल्लिङ्गश्रवणादिति भावः । अन्यतेजोबन्नात्मकम्
अत्रोक्तरूपाणां यदग्रे रोहितं रूपं तेजसस्तद्रूपं यच्छुक्लं तदपां यत् कृष्णन्त तदन्नस्येति तेजः प्रभृतिषु
प्रसिद्धत्वादिति भावः ॥ नाममात्रेति ॥ तेजोबन्नात्मकस्यैव प्रधानत्वादिति भावः । अत
एवाह ॥ अर्थान्तरस्येति ॥ इत्थं व्याख्यानं स्वव्याहतं चेत्याह ॥ किं चेति ॥ ईक्षति-
स्वरूपत्वादिति ॥ क्रियारूपस्य क्रियाश्रयत्वरूप कर्तृत्वानुपपत्तिरिति भावः । ननु “तदैक्षत
तत्तेजोसृजते” तिजगत्कारणत्वे नोक्तस्येक्षितृत्वमङ्गीक्रियते जगत्कारणं च नेशारूपं शुद्धं किंतु
मायाविशिष्टशबलमेव अतो नोक्तदोष इत्याशङ्कते ॥ जगत्कारणस्येति ॥ जगत्कारणत्वेनोक्तं
शुद्धमेवेति परिहरति ॥ नेति ॥ आदिमूत्रे जिज्ञास्यत्वेनोक्तस्यैव द्वितीये जन्मादिकारणत्वेनोक्तत्वादिति

ಭಾವಃ | ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ತು ಶುಭ್ರಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ | ವಿಶಿಷ್ಟಮೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಸ್ವಿತ್ವಯತ ಆಹ || ನಹೀತಿ || ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾದಿತಿ || ಪ್ರಯೋಜನವಿಕಲತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನ ತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವೇನ ಮೋಕ್ಷಾಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ನನು ನ ವಿಶಿಷ್ಟಮೀಕ್ಷಿತುತ್ಥೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಃ | ಕಿಂತು ವಿಶಿಷ್ಟಾಂತಗತಂ ವಿಶೇಷಭೂತಂ ಶುಭ್ರಮೇವ | ನ ಚ ತಸ್ಯೇಕಾಕುಪ್ಪವಿರೋಧಃ | ಕೇವಲವಹ್ನಿಃ ರೋಗನಿವರ್ತಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ಪಿಪ್ಪಲ-ಸಮಾರೂಢಸ್ಯ ತಥಾತ್ವವದೀಕ್ಷಾರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಶುಭ್ರಸ್ಯ ಮಾಯಾಸಮ್ಬಂಧೇನೇಕ್ಷಿತುತ್ವಸಂಭವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ಚ ಕಿಂ ಶಯಾಮೇಷ್ಯಾಪ್ರಕಾರೇ ಸೌರಾತಪಸಮ್ಬಂಧಾತ್ಪೀತರೂಪಮಿವ ಶುಭ್ರೇಪಿ ಮಾಯೇಕ್ಷಣಂ ಸಂಭವತೀತಿ ವಿವಿಕ್ಷಿತಂ ತು ವಿಶಿಷ್ಟಗತಂ ವಿಶೇಷೇ ಕೇನचित्सಮ್ಬಂಧೇನೋಪಚರ್ಯತ ಇತಿ ಪೃಚ್ಛತಿ || ಕಿಂ ಚೇತಿ || ಮಾಯೇಕ್ಷಣಂ ಚ ಕಿಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಏತೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಪಕ್ಷೇವ ದೂಷಣಾಂತರ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನೇ ತೇನಾಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್ಮಕಾರಣ ದೃಶ್ಯತ್ವಾಘ್ರಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮಸಂಜ್ಞತಮಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ || ದೃಶ್ಯತ್ವಾಘ್ರಪಿತಿ || ಕೇವಲಸ್ಯ ವಹ್ನೀರೀತ್ಯಾದಿ ನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯಾತ್ | ತಥಾಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ ||

'ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ' ಎಂದರೆ ಅಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಆಗಮವು ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಂತಿಯು ಉತ್ಕರ್ಷದಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಶ್ರುತಿಶ್ಲೋಕ ಚಾಹ' ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಆಮನಂತಿ' ಎಂದು 'ಆಪ್' ಉಪಸರ್ಗವಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ಲೋಕಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾದಿಗಳೂ ವೇದ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಅಹಮೇವ' ಎಂಬ ಅಪಧಾರಣವು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಸಂಪದಿಸಲು ಅನ್ಯರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದ್ಯರಾಗಿದ್ದರೂ, ಹರಿಯು ಪರಮ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವೇದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ವೇದಾಂತಕೃತ್' ಎಂದರೆ ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕಬ್ರಹ್ಮಮುಮುಕ್ಷುಸಾಶ್ರಯ ಕರ್ತಾ ಎಂದು ಅರ್ಥ. 'ಯುಕ್ತಪ್ರತಿ' ಎಂದರೆ ಯಾರ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮಿತ್ರವಾದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವು ವಾಸ್ತವವಾದರೆ ವ್ಯಾಹತಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕಾವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಲು 'ಅವಾಚ್ಯಾದಿವ್ಯಪದೇಶಃ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಎಂದರೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯವಹಾರ ಎಂದರ್ಥ. ಸಕಲಾಗಮಗಳಿಂದ ಉಕ್ತನಾದವನನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿರುವಾಗ 'ಸಾಕಲ್ಯೇನ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿವ' ಎಂದರೆ 'ಪಶ್ಯಂತೋಽಪಿ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಲು ಸಾಕಲ್ಯೇನ ನೋಡು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದು 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವ'.

'ಅನ್ಯಥಾನುಪತ್ತಿ' ಎಂದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣ ಅನ್ಯಥಾನುಪತ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಂ' ಎಂದರೆ ಯಾವುದು ಅತರ್ಕ್ಯವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಅಚ್ಚೇಯವಾದದ್ದೂ ಅದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾವುದು ತರ್ಕಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆಯೋ ಮತ್ತು ಚ್ಚೇಯವಾಗಿರುವುದು ಅದು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞೇಯತ್ವ ಎಂದರೆ ಆಗಮಾನುಕೂಲವಾದ ತರ್ಕ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅವಚನ ಮತ್ತು ತರ್ಕಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ.

'ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಇತರರು ಮಾಡಿರುವ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ ಇತ್ಯಾದೌ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅದಿಪದದಿಂದ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' 'ವಿಕರ್ಮೇಮಾದ್ವಿತೀಯಂ' 'ತದ್ವೈಕ್ಷಿತ ಬಹುಶ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ' 'ತತ್ತೇಜೋಽಸ್ಯಜತೇ' ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

'ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ' - ಬ್ರಹ್ಮನು ಚೇತನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಸಚ್ಚಕ್ಷಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. 'ಕೃತೇ' ಎಂದರೆ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಎಂದರ್ಥ. 'ಈಕ್ಷಣತ್ರವಣಾತ್' ಪದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈಕ್ಷಣತ್ವವು ಜಡದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವ ಎಂದು ಭಾವ. 'ಅಕಲ್ಮಂ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಧಾನವು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೇಳಿ ಮುಂದೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು 'ನಾಟ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಕೃತತ್ವಾತ್' ಎಂದರೆ 'ಅಜಾಮೇಶಾಂ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಲೋಹಿತಕುಕ್ಷ್ಯಪ್ಪಾಂ' ಎಂದು ಮೂರು ಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರಧಾನದ ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. 'ಅನ್ಯತೇಜೋಬಿನ್ನಾತ್ಮಕಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ರೂಪಗಳು ಹೀಗಿವೆ. ಯಾವ ಅಗ್ರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ರೂಪವಿದೆಯೋ ಅದು ತೇಜಸ್ಸು, ಯಾವ ರೂಪವು ಶುಕ್ಲವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಆಪವು, ಯಾವ ರೂಪವು ಕೃಷ್ಣವೋ ಅದು ಅನ್ನವು, ಎಂದು ತೇಜಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ. 'ನಾಮಮಾತ್ರೇ' ಎಂದರೆ ತೇಜಸ್ಸು ಆಪ, ಅನ್ನಾತ್ಮಕವಾದದ್ದೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಆರ್ಥಾಂತರಸ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸ್ವವ್ಯಾಹತವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು 'ಕಿಂಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಈಕ್ಷತಿ-ಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್'? ಕ್ರಿಯಾರೂಪನಾದವನಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವರೂಪವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಭಾವ.

ಅಕ್ಷೇಪ - 'ತದ್ವೈಕ್ಷಿತ ತತ್ತೇಜೋಽಸ್ಯಜತಾ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಯಾರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳತೋ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಈಕ್ಷಣರೂಪನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶಬಲಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ದೋಷವು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

'ನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಬೀಳಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ? ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇನ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದವನು ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದಂತಾಯಿತು.

ವಿಷ್ಣುನಾದವನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾಗಿರಿಯೆಂಬ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ನಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್' ಎಂದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಂದರ್ಥ. ಮಾಯಾವಿಷ್ಣುನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಭ್ರಮರೂಪವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

ವಿಷ್ಣುನಿಗೆ ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ವಿಷ್ಣುನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸುನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಅವನ ಈಶ್ವಾರೋಪದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆ - ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಗೆ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಅದರ ಕಬ್ಬಿನಾದ ಸಲಾಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆ ಶಕ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮಾಯೋಪಾಧಿಯುಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಕಿಂಚಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ - ಹೇಗೆ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ಸೂರ್ಯನ ತಾಪದಿಂದ ಹಳದಿ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೋ, ಅದೇರೀತಿ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮಾಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆಂದು ನಿನ್ನ ವಿವಕ್ಷೆಯೋ? ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಪಪದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೋ?

'ಕಿಂಚಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೇನು? ಎಂದರ್ಥ.

ಗೌಣಾತ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲ

ಸು - ॐ ॥ ಗೌಣಶ್ವೇತಾಽತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ॥ ॐ ॥ ೬ ॥

೧) ನ ಚ ಗೌಣ ಆತ್ಮಾ ದೃಶ್ಯೋ ವಾಚ್ಯಶ್ಚ ನ ನಿರ್ಗುಣ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ।

ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನು ದೃಶ್ಯನೂ ಶ್ರುತಿವಾಚ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ತಪ್ಪು.

ಏಕೆಂದರೆ 'ಆತ್ಮ'ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ,

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗೌಣಃ ಆತ್ಮಾ = ಸತ್ತಾದಿ-ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನು, ದೃಶ್ಯಃ = ದೃಶ್ಯನು, ಚ = ಮತ್ತು, ವಾಚ್ಯಃ = ವಾಚ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ನ ನಿರ್ಗುಣಃ = ಸತ್ತಾದಿಗುಣರಹಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. ಇತಿ = ಈ ಶಂಕೆಯು, ನ ಯುಕ್ತಮ್ = ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ = ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ^(೧).

(೧) ईक्षणीयत्वस्य हेतोर्व्यधिकरणासिद्धिमाक्षिप्य समाधातुं सूत्रम् - 'ओं गौणश्वेताऽ-
त्मशब्दात्' इति । अस्यार्थः - यतः 'आत्मन्येवाऽत्मानं पश्येत्' इत्यादिश्रुत्यक्त आत्मा
'गौणः' सत्त्वादिगुणबद्धो जीव एवातस्तदन्यथाऽनुपपत्त्या वाच्योऽपि स एव स्यात्
परिपूर्णार्थोऽस्ति

೨) 'ಯೋ ಗುಣೈಃ ಸರ್ವತೋ ಹೀನೋ ಯಶ್ಚ ದೋಷವಿವರ್ಜಿತಃ ।

ಹೈಯೋಪಾದೇಯರಹಿತಃ ಸ ಆತ್ಮೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ।

एतदन्यस्वभावो यः सोऽनात्मेति सतां मतम् ।

अनात्मन्यात्मशब्दस्तु सोपचारः प्रयुज्यते' ॥ इति वामने ॥

"ಸರ್ವದೇಶಕಾಲಗಳಿಂದ ಸತ್ಯಾದಿಗುಣಶೂನ್ಯನಾದ ಸರ್ವದೋಷರಹಿತನಾದ, ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವರಹಿತನೂ ಆದ ಅವನು (ಬ್ರಹ್ಮನು) ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜೀವನು ಆತ್ಮಪದವಾಚ್ಯನಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸದ್ಭಿನ್ನರ ಸಮ್ಮತಿ ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದವರಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ." ಹೀಗೆ ವಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ^(೧).

निर्गुणः परमात्मेति चेत् - न, कुतः ? 'आत्मानं पश्येत्' इतीक्षणीये तस्मिन्नात्म-
शब्दश्रवणादिति । आत्मपदसामानाधिकरण्याप पुङ्क्तिनिर्देशः ॥

सूत्रं व्याचष्टे - न चेति ॥ अत्र यतो 'दृश्यः' ईक्षतिश्रुतौ दृश्यतयोक्तः 'आत्मा' जीवाख्यो
गौण एव अतस्तदन्यथानुपपत्त्या वाच्योऽपि स एव स्यात् 'न निर्गुणः' गुणातीतो विष्णुः
'दृश्यः' ईक्षतिश्रुत्युक्तः । गौणग्रहणे बाधकस्येतरज्ञापकस्य चाभावादिति भावः । अतो न
स वाच्यः इति चोद्यं न युक्तम् । कुतः ? 'आत्मशब्दात्' 'आत्मन्येव' इति वाक्ये
ईक्षणीये तस्मिन् आत्मशब्दश्रवणाद् दृश्यो निर्गुण एव, अत एवेक्षत्या लिङ्गेन वाच्योऽपि
स एव भवेदिति योजना । यद्यपि सुधायां गौणपदं मायाशबलितैश्वर्यादि-
धर्मयुक्तसगुणब्रह्मपरतया व्याख्यातम् । तथाऽपि पूर्वपक्षिणो मायाशबलितं वा गुणबद्ध
जीवा वा दृश्या वाच्याश्च, न सर्वथा निर्गुणं ब्रह्मेत्याशयान्न विरोधः ॥

(१) नन्वात्मशब्दसद्भावे कुतोऽयं निर्गुणो न गौण इत्यत आह - य इति ॥ यः 'सर्वतः'
प्रकारेण 'गुणैः' सत्त्वादिभिः शून्यः, यश्च दुःखादिदोषरहितः, यश्च ಹೈಯೋಪಾದೇಯರಹಿತಃ ।
ಭಾವಪ್ರಧಾನೋಽಯಮ್ । ಹೈಯತ್ವಸಹಿತೋಪಾದೇಯತ್ವರಹಿತಃ ಇತಿ । ಉಪಾದೇಯ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪರೀತ್ಯಾ
ಸ್ವಾಭಾವಿಕದೋಷರಹಿತೋ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವೇನಾಽಸಕ್ತಾಮತ್ವಾದುಪಾದೇಯರಹಿತಃ ಇತಿ ವಾ । ತತ್ತ್ವೋದ್ಧೃತದೀಕಾರೀತ್ಯಾ
ದೋಷಾಭಾವಾದ್ ಧಾತುರಭಾವಾದ್ ವಾ ಹೈಯತ್ವರಹಿತಃ, ಲೌಕಿಕಗುಣಾಭಾವಾದುಪಾದಾತುತ್ಯಸ್ಯ
ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ವಾಭಾವಾದ್ ವಾ ಉಪಾದೇಯತ್ವರಹಿತಃ, ಅನಿಷ್ಠಾಭಾವಾದ್ವೇಯಂ ನಾಸ್ತಿ, ಅಪೂರ್ತ್ಯಭಾವಾದುಪಾದೇಯಮಸ್ಯ
ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾ ತಯೋಕ್ತಃ । ಯ ಏವಮ್ಭೂತಃ ಸ ಆತ್ಮೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ । ಯ ಏತದ್ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವವಾನ್
ಸೋಽನಾತ್ಮೇತಿ ಸತಾಂ ಮತಂ ಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಕವಿತ್ 'ಹೃದಿ ಛೇಷ ಆತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಾವೇತದನ್ಯಸ್ವಭಾ
ವೇಽಪ್ಯಾತ್ಮಪದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಕಥಂ ಸೋಽನಾತ್ಮೇತ್ಯತ ಆಹ - ಅನಾತ್ಮನೀತಿ ॥ 'ಅನಾತ್ಮನಿ'

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ನಿರ್ಗುಣನನ್ನೇ ಏಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು? ಗೌಣನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಏಕೆ ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಃ = ಯಾವನು, ಸರ್ವತಃ = ಸಕಲದೇಶಕಾಲಗಳಿಂದ, ಗುಣೈಃ = ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ, ಹೀನಃ = ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಯಃ = ಯಾರು, ದೋಷವಿವರ್ಜಿತಃ = ಸಕಲದೋಷವಿದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಹೇಯೋಪಾದೇಯರಹಿತಃ = ನೀಚೋಚ್ಚ-ಭಾವಗಳಲ್ಲದವನೋ, ಸಃ = ಅವನು, ಆತ್ಮಾ = ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಏತತ್ = ಈ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅನ್ಯಃ = ರಹಿತನಾದ ಸ್ವಭಾವಃ = ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ಸಃ = ಆ ಜೀವಾತ್ಮನು, ಅನಾತ್ಮಾ = ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಸತಾಂ = ಸಜ್ಜನರ, ಮತಮ್ = ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆದರೂ ಸಹ ಅನಾತ್ಮನು = ಜೀವನಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮಶಬ್ದವು = ಆತ್ಮಶಬ್ದ-ಪ್ರಯೋಗವು, ಸೋಪಚಾರಃ = ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ, ಪ್ರಯುಕ್ತಕೇ = ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ವಾಮನೇ = ವಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೩) 'ದ್ವಿ ವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ ಆತ್ಮಾ ಚೈವಾನಾತ್ಮಾ ಚ | ತತ್ರ ಯಃ ಸ ಆತ್ಮಾ ಸ ನಿಯಃ
ಶುಭಃ ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ | ಅಥ ಹ ಯೋನಿರ್ದೃಶಃ ಸೋನಾತ್ಮಾ' ಇತಿ ತಲವಕಾರಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮ ಎಂದು ಎರಡುವಿಧ ರೂಪಗಳಿವೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವೂ, ನಾಶರಹಿತವೂ, ದೋಷರಹಿತವೂ, ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಶೂನ್ಯವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೋ ಅದು ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಯಾವುದು ತದ್ವಿರುದ್ಧ-ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದೋ ಅದು ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತಲವಕಾರಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ರೂಪೇ = ರೂಪಗಳು, ದ್ವೇ ವಾವ = ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಆತ್ಮಾ = ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು, ಅನಾತ್ಮಾ = ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ಎಂದು, ತತ್ರ = ಅವೆರಡರಲ್ಲಿ, ಯಃ = ಯಾವುದು, ನಿತ್ಯಃ = ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವು, ಶುದ್ಧಃ = ಕರ್ಮಲೇಪರಹಿತವು, ಕೇವಲಃ = ಜಡದಿಂದ ರಹಿತವು, ನಿರ್ಗುಣಃ = ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣದಿಂದ ರಹಿತವು ಆಗಿದೆಯೋ, ಸಃ = ಅದು, ಆತ್ಮಾ = ಆತ್ಮಶಬ್ದ-ವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಥ = ಅನಂತರ, ಯಃ = ಯಾವುದು, ಅನೀದೃಶಃ = ತದ್ವಿನ್ನ-ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದೋ, ಸಃ = ಅದು(ಜೀವನು) ಅನಾತ್ಮಾ = ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಲ್ಲ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ತಲವಕಾರಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್ = ತಲವಕಾರಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ^(೧).

ಆತ್ಮಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಭಿನ್ನೇ ಜೀವೇ 'ಆತ್ಮಶಬ್ದಃ' 'ಸೋಪಚಾರಃ' ಉಪಚಾರಃ ಪರಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಪತ್ಯ-ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಃ ತತ್ಸಹಿತಸ್ತತ್ವತ್ವಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ | 'ವಾಮನೇ' ಇತ್ಯನಂತರ 'ನಿರ್ಗುಣೀಕನಿಷ್ಠತ್ವೇನೋಕ್ತಾತ್' ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಅಸ್ಯ ನಾಪ್ಯ ದೃಢೋ ವಾಚ್ಯಶ್ಚ ಗೌಣಃ, ಕಿಂತು ನಿರ್ಗುಣ ಏವೇತೇನಾನಾವಯಃ ||

(೧) ಅತ್ರೈವ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಮಾಹ - ದ್ವಿ ವಾವೇತಿ || 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ ರೂಪಂ ಚ ರೂಪಂ ಚ ರೂಪೇ |

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

೪) ನ ಚ ಮುಖ್ಯೇ ಸತ್ಯಮುಖ್ಯಂ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿರಬೇಕಾದರೆ, ಅಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯನಾದ ಜೀವನನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ಜಿವಜಾಂಕವಾಗಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಜೀವನೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ದೃಶ್ಯನೂ, ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿವಾದ್ಯನೂ ಏಕಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯೇ ಸತಿ = ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿವಾದ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿರಲು, ಅಮುಖ್ಯೇ = ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾದ ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ನ ಚ ಯುಜ್ಯತೇ = ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ^(೧).

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ: -

॥ॐ ಗೌಣಶ್ಚೇನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ॐ॥

ಉಕ್ತಾರ್ಥಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾದಧತ್ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯಂ(?) ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಗೌಣಶ್ಚೇದಿತ್ಯಾ-
ದಿನಾ ॥ ನನು ಜಗತ್ಕರ್ತರಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ನಿಖಿಲಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದೋಷಪರಿಹಾರಾಯೋದಾಹೃತಂ
ವಚನಮ್ 'ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ ಪश्यೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣ-

ತತ್ರಾಽದ್ಧೌ ರೂಪಶಬ್ದ: ಸ್ವರೂಪಪರ: । ದ್ವಿತೀಯೋ ರೂಪ್ಯತೇ ಜ್ಞಾಪತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ಯಾ
ಪ್ರತಿಮಾಪರ: । ಬಾಬೇತಿ ನಿಪಾತಸಮುದಾಯ: ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಜ್ಞೋತಕ: । ತೇ ರೂಪೇ ದರ್ಶಯತಿ - ಆತ್ಮೇತಿ ॥
ಆತ್ಮಶಬ್ದಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯಸ್ತದವಾಚ್ಯಶ್ಚೇತರ್ಥ: । 'ತತ್ರ' ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮನೋರ್ಮಧ್ಯೇ 'ಸ ಯ:' ಇತ್ಯನ್ವಯ: ।
ಅನ್ಯಥಾ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಾತ್ । ತಥಾ ಚ 'ಸ:' ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ 'ಯ:' ಆತ್ಮಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ವಿಷ್ಣು:
'ಸ: ನಿತ್ಯ:' ದೇಹಾನ್ಯಾದಿರಹಿತ: 'ಶುಭ:' ಕರ್ಮಲೇಪವಿಧುರ: 'ಕೇವಲ:' ಜಡಾಮಿಶ್ರ: 'ನಿರ್ಗುಣ:'
ಸತ್ವಾದಿಗುಣಾಬದ್ಧ ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಚೋ ವಿಶೇಷಣಸಮುಚ್ಛೇದೇ । एवं ಪ್ರಯಮೋದಿಷ್ಟಾತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ಲಕ್ಷಣಮುಖೇನ
ಪ್ರದರ್ಶಯ ಅಥಾನಾತ್ಮಾನಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣವ್ಯತಿರೇಕಮುಖೇನ ದರ್ಶಯತಿ - ಅಥೇತಿ ॥ ಯಸ್ಮಾದಾತ್ಮಾ ಏವಮ್ಭೂತ:
'ಅಯ' ತಸ್ಮಾತ್ 'ಯೋಽನಿವೃತ್ತ:' ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿರಹಿತ: ಇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ: । 'ಸೋಽನಾತ್ಮೇತಿ' ಸರ್ತಾಂ
ಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯರ್ಥ: । 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್' ಇತ್ಯನಂತರಂ ಯತೋ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೇವಾಽತ್ಮತ್ವಂ ವಕೀತಿ ಶೇಷ: ।
ಅಸ್ಯಾಪಿ 'ವಾಮನೇ' ಇತಿವದನ್ವಯ: ॥

(೧) ನನುಪಚಾರೇಣಾಪ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಗೌಣೇ ಪ್ರಯೋಗಸಜ್ಜಾಬಾತ್ ಸ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೋ ದೃಶ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಕಿಂ ನ
ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ 'ಮುಖ್ಯೇ' ಆತ್ಮಪದಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ನಿರ್ಗುಣೇ ದೃಶ್ಯತಯೇಷಾತಿಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾಢೇ
ಸಮ್ಮವತಿ ಸತ್ಯಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗೌಣಗ್ರಹಣಂ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಅತ್ರ ಸತೀತ್ಯನೇನ ಮುಖ್ಯಸಮ್ಮವಾಖ್ಯೋ
ಹೇತುರೂಕ್ತ: । ಅಮುಖ್ಯಂ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯನೇನ ಸಾಧ್ಯಮ್ । ಉಪಯಸಮುಚ್ಛೇದ ಶಾಙ್ಕಪರಿಹಾರಸಮುಚ್ಛೇದ ಬಾ
ವಶಬ್ದ: ॥

ಬದ್ಧಾತ್ಮವಿಷಯತಯೋಪಪನ್ನಮಿತಿ । ಯನ್ನಿಷಿದ್ಧಂ ತತ್ ತ್ರಿಗುಣಾತಿತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ
 ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾवाच्यत्वसाधकमिति चेत् मैवम् । आत्मशब्दमुख्यार्थपरित्यागप्रसङ्गात् ।
 त्रिगुणातीतस्यैव मुख्यत्वात् । प्रमाणवचनेनैतदुपपादयति - यो गुणैरित्या-
 दिना ॥ न च मुख्ये सत्यमुख्यं युज्यते ॥

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಪ್ರಶ್ನೆ:- ಜಗತ್ಕರ್ತೃವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮನ್ವಯವಿಷಯದ ದೋಷವನ್ನು
 ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿತ್ತು.
 ಆದರೆ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸತ್ವರಜಸ್ವಮೋಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಿವೆ ಮತ್ತು
 ಯಾವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ (ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ಇತ್ಯಾದಿ) ನಿಷೇಧವಿದೆಯೋ ಅದು
 ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ 'ಅದೃಶ್ಯತ್ವ' 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವ' ಸಾಧಕವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ.

ಉತ್ತರ:- ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಆರೀತಿ ಹೇಳಿದರೆ (ನಾವು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ) 'ಆತ್ಮ' ಶಬ್ದದ
 ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೇ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಾದ
 ಬ್ರಹ್ಮ.

ಇದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ 'ಯೋ ಗುಣೈಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ
 ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

तत्त्वप्रकाशिका --

ಈಕೃತಿ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಜೀವ

उक्तार्थमाक्षिप्य समादधत् सूत्रं पठित्वा व्याचष्टे - गौणश्चेदिति ॥ यत्
 दृश्यत्वबलाद्ब्रह्म वाच्यमित्युक्तं न तयुक्तम् । यत ईक्षतिश्रुतौ जीवाख्यो गौणात्मा
 दृश्य उच्यते तदन्यथानुपपत्त्या च स एव वाच्यः स्यान्न गुणातीतं ब्रह्मेक्षति-
 श्रुत्युक्तम् । गौणग्रहणे बाधकस्येतरज्ञापकस्य चाभावात् । अतो न तद्वाच्यमिति
 चोयं न युक्तम् ।

ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು
 ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ- "ಗೌಣಶ್ಲೇಷ"
 ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವರೂಪ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಈಕ್ಷತಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಜೀವ'ನೆಂಬ ಗೌಣಾತ್ಮನೇ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಕೂಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಗೌಣಾತ್ಮನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಬೇಕು. ಗುಣರಹಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷತಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈಕ್ಷತಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಬಾಧಕವಾಗಲಿ, ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧಕವಾಗಲೀ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನು ಜೀವನಲ್ಲ

ईक्षणीये तस्मिन्नेव “आत्मन्येवात्मानं पश्येत्” । ‘अज आत्मा महान् ध्रुवः’ ‘तमेव धीरो विज्ञाय’ इत्यात्मशब्दश्रवणात्तेन च तस्य निर्गुणत्वसिद्धेः । स एव ईक्षत्या वाच्य इत्यर्थः ।

नन्वात्मशब्दसद्भावेऽपि कुतोऽयं निर्गुणो न गौण इत्यत आह - य इति ॥
'गुणैः' सत्त्वादिभिः 'हियोपादेयरहित' अत्युपादेय एवेत्यर्थः ।

ಈಕ್ಷಣೀಯ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ "ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್" । 'ಅಜ ಆತ್ಮಾ ಮಹಾನ್ ಧ್ರುವಃ' 'ತಮೇವ ಧೀರೋ ವಿಜ್ಞಾಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಗುಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲ. ಅಂತಹ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವದ ಮೂಲಕ ವಾಚ್ಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಏಕಾಗಬೇಕು? ಗೌಣನಾದ ಜೀವನು ಏಕಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ - "ಯೋ ಗುಣೈಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಗುಣೈಃ = ಸತ್ತಾದಿ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಗಳಿಂದ. ಹೇಯೋಪಾದೇಯರಹಿತ: ಎಂಬಂತೆ ಆತ್ಮಂತ ಉಪಾದೇಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಜೀವನು ಅನಾತ್ಮನೇ?

“हृदि शेष आत्मे” इत्येतदन्यस्वभावेऽप्यात्मशब्दप्रयोगात्कथं सोऽनात्मेत्यत आह - आनात्मनीति ॥ रूपशब्दः स्वरूपप्रतिमा रूपभिप्रायः । ‘तत्रा’त्मानात्मनोः

स य आत्मा स 'नित्या' देहहान्यादिरहितः 'शुद्धः' कर्मलेपविधुरः 'केवलो' जडामिश्रः ।

'ಹೃದಿ ಹೇಷ ಆತ್ಮಾ' ಎಂದು ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ-ವಿರುವುದರಿಂದ, ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಅನಾತ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಅನಾತ್ಮನಿ" ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ರೂಪ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕವೆಂದು, ಪ್ರತಿಮಾರೂಪಕವೆಂದು ಎರಡು ಅರ್ಥ. ಈ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮರಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯನೂ, ದೇಹನಾಶಾದಿಶೂನ್ಯನೂ, ಶುದ್ಧನೂ, ಕರ್ಮಲೇಪವಿಲ್ಲದವನೂ, ಕೇವಲಃ = ಜಡಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಮಿಶ್ರನಾಗದವನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಿರುವಾಗ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಸಲ್ಲದು

ननूपचारेणापि गौणे प्रयोगसद्भावात् स एव श्रुत्युक्तदृश्यात्मा किं न स्यात्? इत्यत आह - न चेति ॥ आत्मपदमुख्यार्थे निर्गुणे दृश्यतया प्रतिपाद्ये सम्भवत्यमुख्यार्थगौणग्रहणं न युज्यते । मुख्यासम्भव एव गौणाश्रयणात् इति भावः ॥६॥

ಜೀವಚಾರಿಕವಾಗಿಯೂ ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಏಕಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ನಚ ಮುಖ್ಯೇ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾದ ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಕೂಡದಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'गौणार्थे' ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ

भावदीपः - 'उक्तार्थमाक्षिप्य' इत्युक्तं व्यञ्जयन् तत्र साध्यहेतुभावेन भाष्यं व्यनक्ति - यद् दृश्यत्वेति ॥ गौणेति ॥ 'सत्त्वादिगुणबद्धे'त्यर्थः । 'जीवश्चेत्' इति वाच्ये 'गौण'इत्युक्तिकृत्यम् उत्तरसूत्रे व्यक्तम् । 'गौणात्मा' इत्यात्म-पदप्रयोगेनैतत् सूचयति ।

पूर्वसूत्रेऽनुषक्ततत्पदानुरोधेन 'अशब्दम्' इति क्लीबोक्तावपि इह सूत्रे 'आत्मानं पश्येत्' इत्यात्मपदानुरोधेन 'गौण' इति पुल्लिङ्ಗोक्तिरिति । गौणेति ॥ 'सत्त्वादि-

ಗುಣಬದ್ಧಜೀವಗ್ರಹಣಮ್' इत्यर्थः । इतरेति ॥ 'निर्गुण' इत्यर्थः । आत्मपदोत्तर्यम् 'अज'इत्याद्युक्तिः ।

'ಉಕ್ತಾರ್ಥಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಸಾಧ್ಯಹೇತುಭಾವವನ್ನು 'ಯದ್‌ದೃಶ್ಯತ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗೌಣಾತ್ಮ ಎಂದರೆ 'ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬದಲು 'ಜೀವಶ್ಚೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಗೆ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು "ಗೌಣಾತ್ಮ" ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಆತ್ಮ'ಪದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

"ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ 'ತತ್'ಪದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಅಶಬ್ದಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಆತ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಗೌಣಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ" ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಗೌಣಶಬ್ದದಿಂದ 'ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನನ್ನು' ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಇತರ' ಶಬ್ದದಿಂದ 'ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು' ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಪದವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಅಜ ಆತ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಚಾರಪದದ ಅರ್ಥ

भावदीपः - उपादेय एवेति ॥ 'हेयत्वसहितोपादेयत्वरहित इति स्मृतौ व्याख्या' इति भावः । 'हृदि हि' इति श्रुतेर्जीवपरत्वं तु 'अवस्थितिवैशेष्यादिति चेन्नाभ्युपगमात् हृदि हि' इति सूत्रसिद्धिमिति भावः । भाष्ये अनात्मनि जीवे सोपचार इति परममुख्यवृत्त्यपेक्षयेति भावः । न तु गौणवृत्तेति । 'कल्पनोपदेशाच्च' इति सूत्रविरोधात् ।

"ಉಪಾದೇಯ ವಿವ" ಎಂಬ ಟೀಕಾಭಾಗದಿಂದ 'ಹೇಯತ್ವಸಹಿತವಾದ ಉಪಾದೇಯತ್ವದಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ವೈತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಹೃದಿ ಹಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಜೀವಪರತ್ವವು 'ಅವಸ್ಥಿತವೈಶೇಷ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ್ನಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಹೃದಿ ಹಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅನಾತ್ಮನಿ ಜೀವೇ ಸೋಪಚಾರಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಪರಮಮುಖ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಉಪಚಾರ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹೊರತು ಗೌಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಉಪಚಾರ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಪನೋಪದೇಶಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶುದ್ಧಶಬ್ದಾರ್ಥ ಕೇವಲ ಎಂದಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ಸ್ವರೂಪೇತಿ || 'ಆತ್ಮನಿ ಸ್ವರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಯೋಽನಾತ್ಮನಿ ಜೀವೆ ಪ್ರತಿಮಾಭಿಪ್ರಾಯ:' ಇತ್ಯರ್ಥ: | 'ತತ್ರ' ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾನುವಾದೇನ 'ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮನೋ:' ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ | ಪ್ರಾಗ್ 'ಆತ್ಮೇ'ತಿ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಸ ಇತ್ಯುದ್ದಿಷ್ಟ ಆತ್ಮೇತಿ ವಿಧಿರಪುಕ್ತ ಇತಿ ಮತ್ವಾಽನುವಾದ ಇತ್ಯಾಹ - ಸ ಯ ಆತ್ಮೇತಿ || ತೇನ 'ಯೋಽನಾತ್ಮಾ ಸೋಽನೀದೃಶ:' ಇತ್ಯಪಿ ದರ್ಶಿತಮ್ | ಪುನರುಕ್ತೇರಾಹ - ಶುದ್ಧ ಇತಿ || ಗೌಣೇ = ಜೀವೇ | 'ಗೌಣಾಶ್ರಯಣಾದ್' 'ಅಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯಣಾದ್' ಇತ್ಯರ್ಥ: ||೬||

"ಸ್ವರೂಪ" ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಂಶದಿಂದ 'ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು' ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ತತ್ರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪದವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ 'ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮನೋ:' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. "ಹಿಂದೆ 'ಆತ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ:' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ 'ಆತ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಧಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ" ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು, "ಸ ಯ ಆತ್ಮ" ಎಂಬ ಅಂಶವು ಅನುವಾದರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಭಾಗಕ್ಕೆ "ಯಃ ಅನಾತ್ಮಾ ಸಃ ಅನೀದೃಶಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸದಂತಾಯಿತು.

'ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ ಇರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪುನರುಕ್ತ' ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಶುದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು "ಶುದ್ಧ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಗೌಣೇ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಜೀವನಲ್ಲಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. "ಗೌಣಾಶ್ರಯಣಾತ್" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ "ಅಮುಖ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ -

ॐ ಗೌಣೋತ್ತರಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ॐ || ಪುರುಷಮೀಕತ ಇತ್ಯಾದಾವೀಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವೇ ನೋಕ್ತೋ ಗೌಣಸ್ವಿಗುಣ- ಸಮ್ಬಂಧೋ ಜೀವ ಎವ ನ ವಿಷ್ಣುರೀತಿ ಚೇತ್ರ | ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇದಿತ್ಯಾದಾವೀಕ್ಷಣಕರ್ಮಣಿ ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರ- ನಿಷ್ಠಾತಮ ಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯರ್ಥ: || ಗೌಣೇತಿ | ಸತ್ವಾದಿಗುಣವದ್ವೇತ್ಯರ್ಥ: | ಇಕ್ಷತಿಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ನಿರ್ಗುಣ- ಮೇವಾಸ್ತಿತ್ವೀತ ಆಹ || ಗೌಣಗ್ರಹಣ ಇತಿ || ಭಾಷ್ಯೋದಾಹರತೇ ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಮಿತ್ಯಂಶೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾಭಾವಾತ್ ಪೂರ್ವಾಶಮುದಾಹರತಿ || ಅಜ ಇತಿ || ಧ್ರುವಃ ನಿಶ್ಚಲಃ | ಆನಂದಾದಿಭ್ರಮಂ ವಾರಯತಿ || ಸತ್ವಾದಿಭಿ- ರೀತಿ || ಅತ್ಯುಪಾದೇಯ ಇತಿ ಅನೇನ ಹೇಯತ್ವಸಹಿತೋಪಾದೇಯತ್ವಾಭಾವವಾನಿತ್ಯರ್ಥಂ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ || ಹೃದಿ ಹೃಷ ಇತಿ || ಅಸ್ಯ ಜೀವಪರತ್ವಂ ಹೃದಿಹೀತಿ ಸೂತ್ರ ಸಿದ್ಧಿಮಿತಿ ಭಾವಃ | ಭಾಷ್ಯೇ ಅನಾತ್ಮನಿ ಜೀವೇ || ಸೋಪಚಾರ ಇತಿ || ಪರಮಮುಖ್ಯತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ನ ತು ಗೌಣ್ಯಾ ವೃತ್ಯಾ || ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಮಾಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ || ಆತ್ಮನಿ

स्वरूपाभिप्राय अन्यात्मनि प्रतिमाभिप्राय इत्यर्थः ॥ सय इति ॥ सः प्रसिद्धो य इत्यर्थः । तेन न तच्छब्दान्तरवैयर्थ्यमिति भावः । जीवस्यापि नित्यत्वादाह ॥ देहहानीति ॥ जडामिश्रः प्राकृतदेह रहितः ॥ गौणाश्रयणादीति ॥ अमुख्याश्रयणादित्यर्थः ॥

॥ ೬೦ ಗೌಣಶೈನ್ಯಾತ್ಮಕಬಾತ್ ೬೦॥

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣ ಕರ್ಮಕ್ಕೇನ ಉಕ್ತನಾಗಿರುವನು ಗೌಣನಾದ ಮೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಪವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟುನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಬಂದಿದೆ.

'ಗೌಣ' ಎಂದರೆ ಸತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಈಕ್ಷತಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದರೆ, 'ಗೌಣಗ್ರಹಣ ಬಾಧಕಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ವಿಜ್ಞಾಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲದಕಾರಣ ಅದರ ಹಿಂದಿರುವ 'ಅಜ ಆತ್ಮಮಹಾನ್ ಧೃವಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಧೃವಃ ಎಂದರೆ ನಿಶ್ಚಲವೆಂದರ್ಥ.

ಆನಂದವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭ್ರಮೆಯ ನಿವಾರಣೆಯನ್ನು 'ಸತ್ವಾದಿಭಿಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಆತ್ಮವಾದೇಯ' ಎಂದರೆ ಹೇಯತ್ವಸಹಿತವಾದ ಉಪಾದೇಯತ್ವ ಇಲ್ಲದವನು ಎಂದರ್ಥ. 'ಹೃದಿ ಹೈಷ' ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವಪರ 'ಹೃದಿ ಹಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾವ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನಾತ್ಮನು ಎಂದರೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸೋಪಚಾರ' ಎಂದರೆ ಪರಮಮುಖ್ಯತ್ವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೊರತು ಗೌಣವೃತ್ತಿಯಿಂದಲ್ಲ.

'ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಮಾಭಿಪ್ರಾಯ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅನಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಸಃ ಯಃ' ಎಂದರೆ ಸಃ ಅಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಯಃ ಯಾರೋ ಎಂದರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ತತ್ ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ.

ಜೀವನು ನಿತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ 'ದೇಹಹಾನ್ಯಾದಿರಹಿತ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಜಡಾಮಿಶ್ರಃ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ದೇಹರಹಿತನಾದವನೆಂದು ಅರ್ಥ. 'ಗೌಣಾಶ್ರಯಣಾತ್' ಎಂದರೆ ಅಮುಖ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯ

सू - ॐ ॥ तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात् ॥ ॐ ॥ ७ ॥^(१)

(१) ननु आत्मशब्दो मुख्यत एव गौणात्मपरः किं न स्यात् । न चोक्तश्रुतिस्मृतिविरोधः, तत्राऽत्मशब्दो निर्गुणे विष्णौ मुख्यो जीवैष्वमुख्य इत्यनुक्तेः आत्मानात्मशब्दयोश्चेतना-
आश्रय्यधिकरण भाग - ८

೨) ನ ಹಿ ಗೌಣಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಃ ।

ಸತ್ವಾದಿಗುಣಾದಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಸತ್ವಾದಿಗುಣರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯಲಾರದು.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಲು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂತ್ರದ ಮೂಲಕವೇ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ೬೦ ತನ್ನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. ತನ್ನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ = ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವವನಿಗೆ; ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ (ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ಜೀವನಲ್ಲ).

ಆತ್ಮನಿಷ್ಠನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಜೀವನೇಕೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ನ ಹಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗೌಣಾತ್ಮನಿಷ್ಠಕ್ಕೆ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಬದ್ಧನಾದವನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವವನಿಗೆ, ಮೋಕ್ಷಃ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣವಿಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷವು, ನ ಹಿ = ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವು^(೧).

೩) 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಂದೋಹೇ ಗಹನೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ।

ಸ ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಸ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ತಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಸ ತ ಲೋಕ ಏವ ॥'

(ಬೃ.ಉ. ೬-೪-೧೩.)

ಇತ್ಯಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ ।

'ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಜೀವನ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವ, ಜಗತ್ಕರ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾವ ಭಕ್ತನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.' ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

चेतनविषयत्वसम्भवात् । किञ्च - आत्मानात्मशब्दयोः प्रसिद्धचेतनाचेतनपरत्वे श्रुतेरार्जवं, प्रसिद्धार्थापरित्यागात्, रूपशब्दस्यानेकार्थाकल्पनाच्च । न च जीवे निर्दोषत्वाद्योगः, दुःखादिदोषस्योपाधिकत्वेन जीवस्यापि स्वभावतो निर्दोषतया श्रुतेः स्वभावविषयत्वोपपत्तेरित्याशङ्कं परिहर्तुं सूत्रं पठति - औ तन्निष्ठस्येति ॥ नेति वर्तते । तथा च - 'तन्निष्ठस्य' अस्य आत्मज्ञानिनः 'मोक्षोपदेशात्' नाऽत्मशब्दमुख्यवाच्यो गौण इति सूत्रार्थः ॥

(೧) ತನ್ಮಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶೋಽಪಿ ಕುತೋಽಯಮಾತ್ಮಾ ನ ಗೌಣ ಇತ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮಾಶಂಕಾಽಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ಗೌಣಮೋಕ್ಷಪದಸಮವಿವಾಹತೋ ದಿಶಬ್ದೋ ವಿರೋಧಾಖ್ಯಹೇತುಸೂಚಕಃ । ತಥಾ ಚ - 'ಹಿ' ಯಸ್ಮಾತ್ 'ಗೌಣಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ಗುಣಬದ್ಧಜೀವಜ್ಞಾನಿನಃ ತಜ್ಞಾನಾದ್ ಗುಣಬಂಧನಿವೃತ್ತಿರೂಪೋ 'ಮೋಕ್ಷಃ' ನ ಸಮ್ಭವತಿ, ವಿರೋಧಾತ್ । ತಸ್ಮಾತ್ 'ನ ಹಿ' ನಾಪ್ರಯೋಜಕತಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಆತ್ಮನಿಷ್ಠನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆನೆಂಬುದನ್ನು ಎನ್ನು ಆಧಾರ?
 ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಿ = ಸ್ವತಃ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ, ಅಜ್ಞಾನ =
 ಈ ಜೀವನ, ಸಂದೋಹೇ = ದೇಹದ ಮಧ್ಯದ, ಗಹನೇ = ಗಂಭೀರವಾದ
 ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರವಿಷ್ಟು = ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ, ವಿಶ್ವಕ್ತಾ = ಸಕಲಜಗತ್ತಿನ ಜನಕನಾದ
 ಪರಮಾತ್ಮನು, ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಭಕ್ತನಿಗೆ, ಆತ್ಮಾ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ, ಆತ್ಮಾ
 ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ, ಅನುವಿತ್ತಃ = ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೋ, ತಸ್ಯ = ಆ ಭಕ್ತನಿಗೆ, ಸ ಉ
 ಲೋಕಃ = ಅವನ ಲೋಕವೇ, ಭವತಿ = ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ಆತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ
 = ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವವನಿಗೆ, ಮೋಕ್ಷಃ = ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವವು,
 ಉಪದಿಶ್ಯತೇ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ^(೧).

೪) 'ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ' (ಮಾ.ಉ. ೧-೨, ವೃ.ಉ. ೪-೫-೧೯.)

ಮತ್ತು 'ಈ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ'

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಕೊಡುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ.
 ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ಎಂಬ ಅನುಮಾನ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ.
 ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ

- (೧) ಅಸಿದ್ಧಿಶಾಕ್ಷಂ ಪರಿಹತುಂ ಕೋಽಸಾತ್ಮಾನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಇತ್ಯತಸ್ತಂ ದರ್ಶಯತಿ -
 ಯಸ್ಯೇತಿ || ಅತ್ರ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತಕರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಮ್ ಏವೇತಿ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ | 'ಉ' ಏಕಃ ಪ್ರಧಾನ ಇತಿ ವಾ |
 ತಚ್ಚಂದೋ ವಿಷ್ಣುತಜ್ಞಾನಿಪರಃ | ತಥಾ ಚ - 'ಹಿ' ಯಸ್ಮಾತ್ 'ಸಃ' ವಿಷ್ಣುಃ 'ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ'
 ತಸ್ಮಾದೇವ 'ವಿಶ್ವಕೃತ್' ವಾಘುಕರ್ತಾ 'ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಃ' ಸ್ವತಃ ಸರ್ವಜಃ 'ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಂದೋಹೇ' ಸಂದುಹತೇ
 ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽನೇನೆತಿ ವಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಜ್ಞಾಪರಮಾತ್ಮಾದ್ವಾ ಭೂತಸಮುದಾಯರೂಪತ್ವಾದ್ವಾ ಸಂದೋಹನಾಮಕೇ
 ಮಧ್ಯದೇಹೇ ಸ್ಥಿತೇ 'ಗೃಹೇ' ಗಮ್ಯಾರೇ ಹೃದಯಗುಹಾಸ್ಥಾನೇ 'ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ' ಸಃ 'ಆತ್ಮಾ' ವಿಷ್ಣುಃ 'ಯಸ್ಯ'
 ಯೇನೋಪಾಸಕೇನ 'ಅನುವಿತ್ತಃ' ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾತಃ 'ತಸ್ಯ' ಅಧಿಕಾರಿಣಃ 'ಉ' ಪ್ರಧಾನಃ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುರಾರ್ಥೋ
 'ಲೋಕಃ' ಸ ಏವ ಲೋಕಃ ಸ್ಥಾನಂ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಸಂದೋಹೇ' ಇತಿ ಪಾಠೋಽಪ್ಯಯಮೇವಾರ್ಥಃ 'ಸಂದೇಹೇ'
 ಇತಿ ಪಾಠೋಽನೇನಾರ್ಥಸಂಜ್ಞಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತ್ಪ್ರದೀಪೇ ತು - ಸ ವಿಶ್ವಕೃತ್ ಕೃತಕೃತ್ಯಃ | ಕುತಃ? ಯತಃ
 ಸ ಹಿ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಸರ್ವಜಃ ಸರ್ವಮಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಿನಃ ಕಾರ್ಯಂ ಕರತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ | ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ
 ಪ್ರಥಮಃ ಪ್ರಥಮಾಂತತಚ್ಚಂದೋ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಿಪರಃ, ವಿಶ್ವಶಬ್ದಃ ಕೃತ್ಯಪರಃ, ಸರ್ವಶಬ್ದೋ ಜ್ಞಾನಿಕಾರ್ಯಪರಃ ||
 ಡೀಕಾಕೃತ್ಯಪಕ್ಷೇ ತು - ಪ್ರಥಮಃ ಪ್ರಕೃತವಿಷ್ಣುಪರಃ, ವಿಶ್ವಶಬ್ದೋ ವಾಘುಪರಃ, ಸರ್ವಶಬ್ದೋ ಜಗತ್ಪರ ಇತಿ
 ಭೇದಃ | ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪಿ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯೀ ವಿಷ್ಣುತಜ್ಞೋಕಪರೀ | 'ಇತಿ' ಇತ್ಯೇವಂರೂಪೇ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ
 'ಆತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ತಜ್ಞಾನಿನಃ 'ಮೋಕ್ಷಂ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ' | ಅಸ್ಯ ಯತಃ ಇತ್ಯುಪದಿಶ್ಯತೇ ಅಂತೋ 'ನ ಗೌಣ
 ಆತ್ಮಾ' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪಾಽನ್ವಯಃ | ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತು ನ ಗೌಣ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಇತಿ
 ಪೂರ್ವೋಪಾನ್ವಯಃ | ಆತ್ಮೇತ್ಯನೇನ ಸೌತ್ರತಚ್ಚಂದೋ ನಾಽತ್ಮಶಬ್ದಪರಃ, ಕಿಂತಿತ್ವರ್ಥತಃ ಪ್ರಧಾನಾತ್ಮಪರ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ
 ಭವತಿ ||

ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - ಆಯಂ = ಈ, ಆತ್ಮಾ = ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು, ಬ್ರಹ್ಮ = ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು⁽¹⁾.

- ೧) 'ब्रह्मेति परमात्मेति भगवानिति शब्धते ॥' (भाग. ೧.೨.೧೧)
'दत्तं दुर्वाससं सोममात्मेति ब्रह्मसम्भवान् ॥', (भाग. ೩.೧.೧೫)

ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು 'ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಪರಮಾತ್ಮಾ' 'ಭಗವಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

'ದತ್ತ' ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ರೂಪವನ್ನು, ದುರ್ವಾಸ ಋಷಿಗಳನ್ನು, ಮತ್ತು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಅನಸೂಯಾದೇವಿಯು ಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಳು. ಈ ಮೂವರು ಪರಮಾತ್ಮ, ರುದ್ರ, ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮರ ಸ್ವರೂಪರು' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಾಖ್ಯಾಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ = ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ-
ನೆಂದು, ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ = ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು, ಭಗವಾನಿತಿ = ಭಗವಂತ-
ನೆಂದು, ಶಬ್ದತೇ = ಕರೂಣಿಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಮಾಂಡೂಕ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ದತ್ತಂ = ದತ್ತನಾಮಕನನ್ನು, ದುರ್ವಾಸಂ = ದುರ್ವಾಸ ಋಷಿಗಳನ್ನು, ಸೋಮಂ = ಚಂದ್ರನನ್ನು, ಅನಸೂಯಾದೇವಿಯು ಪಡೆದಳು. ಈ ಮೂವರು, ಆತ್ಮೇಶ-
ಬ್ರಹ್ಮಸಂಭವಾ = ಪರಮಾತ್ಮ, ರುದ್ರ, ಚತುರ್ಮುಖದೇವರ ಸ್ವರೂಪರು ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ^(೨).

(೧) आत्मशब्दो विष्णोर्वेव मुख्यः न जीवेध्वित्यत्र न केवलं तनिष्ठस्येत्यादिनोक्तमनुमानं मानम्, किन्तु सूत्रकृदभिप्रेताः स्पष्टश्रुतिस्मृतयश्चेति भावेन तां ताश्चाऽह - अपमिति ॥ ब्रह्मेत्यन्तस्य उपदिश्यत इति पूर्वोक्तान्वयः । 'अयमात्मा' रमाब्रह्मादिष्वादानादिकर्तृत्वेन स्थितः आत्मा 'ब्रह्म' विष्णुरेवेति माण्डूकश्रुत्यर्थः 'सोऽयं विष्णू रमाब्रह्मरुद्रानन्तादिगः सदा । आदानादनकर्तृत्वादात्मा' इति माण्डूकभाष्योक्तः ।

(೨) 'वदन्ति तत्तत्त्वविदस्तत्त्वं यज्ज्ञानमद्वयम् । ब्रह्म' इत्यपरं भागवतवाक्यम् । अद्वयं समाधिकशून्यं ज्ञानस्वरूपं यत्तत्त्वं वदन्ति ज्ञानिनः तद् देशकालादिषु बृंहितत्वात् सर्वान्तर्पामित्वाद्यैश्वर्यादिगुणवत्त्वाच्च निमित्तात् 'ब्रह्मेति परमात्मेति भगवानिति शब्धते' अभिधीयत इत्यर्थः । अस्यापि पूर्वोक्तं सम्बन्धः ॥
तत्रैव चतुर्थस्कन्धे 'दत्तम्' इत्यन्यद् वाक्यम् । एतच्च 'अनसूया तथैवात्रेर्जज्ञो पुत्रानकल्मषान्' इति पूर्वार्धेनैवान्वेतव्यम् ॥

'पद्मी मरीचेः सुकला सुषुवे कर्दमात्मजा ।

काश्यपं पूर्णिमानं च ययोरಾಪೂರಿತಂ जगत् ॥'

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

೬) 'चेतनस्तु द्विधा प्रोक्तो जीव आत्मेति च प्रभो ।

जीवा ब्रह्मादयः प्रोक्ता आत्मैकस्तु जनार्दनः ॥

इतरेष्वात्मशब्दस्तु सोपचारः प्रयुज्यते ।

तस्याऽत्मनो निर्गुणस्य ज्ञानान् मोक्ष उदाहृतः ॥

सगुणास्त्वपरे प्रोक्तास्तज्ज्ञानान्नैव मुच्यते ।

परो हि पुरुषो विष्णुस्तस्मान् मोक्षस्ततः स्मृतः ॥' इति पात्रे ॥

"ಚೇತನಪದಾರ್ಥವು ಜೀವ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಜೀವರುಗಳು; ಜನಾರ್ದನನು ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೂ ಆದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಕೃತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಮೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪುರುಷನಾಮಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಅವನಿಂದಲೇ ಮೊರೆಯುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಪ್ರಭೋ = ಎಲೈ ಪ್ರಭುವೇ!, ಚೇತನಸ್ತು = ಚೇತನ-
ಸಮುದಾಯವಾದರೋ, ಜೀವಃ = ಜೀವನೆಂದು, ಆತ್ಮಾ = ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು, ದ್ವಿಧಾ
= ಎರಡು ರೂಪವಾಗಿ, ಪೋಕ್ತಃ = ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ = ಚತುರ್ಮುಖ-
ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದವರು, ಜೀವಾಃ = ಜೀವರುಗಳೆಂದು, ಜನಾರ್ದನಃ = ವಿಷ್ಣುವು.

इति प्रकृतेन समुच्चयार्थस्तथाशब्दः । तथा च - अनसूयाख्या अत्रिभार्या अत्रेः सकाशात्
'आत्मेशब्रह्मसम्भवान्' आत्मा विष्णुरीशो रुद्रः, ब्रह्मा चतुर्मुखः, आत्मा चेशश्च ब्रह्मा च
ते तयोक्ताः तैः सह भवन्तीत्यात्मेशब्रह्मसम्भवाः तान् 'अकल्मषान्' अपापान् यो दत्तः
दुर्वासाः सोमश्चैतान् पुत्रान् 'जज्ञे' जनयामासेत्यर्थः । यद्वा - अनसूया अत्रेर्दत्तादीन्
जनयामास, ते च आत्मेशब्रह्मसम्भवा इति विपरिणामेन व्याख्येयम् । अत्र ब्रह्मावेशेन
सहोत्पत्ते चन्द्रे निरुक्तसम्भवशब्दो मुख्यः । साक्षाद् विष्णुरुद्रांशत्वेन तत्सम्भूतयोर्दत्त-
दुर्वासोस्तु छत्रिन्यायेनामुख्य इति द्रष्टव्यम् ॥

यद्यपि 'अत्रेः पत्न्यनसूया त्रीन् जज्ञेऽतिपशसः सुतान् । दत्तम्' इति भागवतपाठः,
तथाऽप्यनुव्याख्याने एवं पठितत्वात् तथैव सुधायां व्याख्यातत्वात् तदन्यकल्पिणं
पाठान्तरं भविष्यतीत्यदोषः । अस्यापीत्युपदिश्यत इत्यनेनान्वयः ॥

ವಿಶ್ವ = ಒಬ್ಬನೇ, ಆತ್ಮಾ = ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಎಂದು, ಪ್ರೋಕ್ಷಃ = ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಇತರೇಷು = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ತು = ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾದರೋ, ಸೋಪಚಾರಃ = ಗೌಣವಾಗಿಯೇ, ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ = ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾದ, ಆತ್ಮನಃ = ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೂ ಆದ, ತಸ್ಯ = ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ, ಜ್ಞಾನಾತ್ = ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಮೋಕ್ಷಃ = ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವವು, ಆಗುತ್ತದೆಂದು, ಉದಾಹೃತಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಅಪರೇ = ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳು, ಸಗುಣಾಃ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಬದ್ಧರೆಂದು, ಪ್ರೋಕ್ಷಾಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ, ತಜ್ಞಾನಾತ್ = ಅಂತಹ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ನೈವ ಮುಚ್ಯತೇ = ಮುಕ್ತಿಯು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ಪುರುಷಃ = ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ, ವಿಷ್ಣುಃ = ವಿಷ್ಣುವೇ, ಪರಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ತಸ್ಮಾತ್ ಹಿ = ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ಮೋಕ್ಷಃ = ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವವು, ತತಃ = ಅವನ ದೆಸೆಯಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು, ಸ್ವೈತಃ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಇತಿ = ಹೀಗೆ, ವಾದ್ಯೇ = ವಾದ್ಯಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ^(೧).

(೧) चेतनस्त्विति पाद्यवाक्यम् । 'प्रभो' इति कस्यचित् सम्बोधनम् । तत्रेति शेषः । आद्यस्तुशब्दो विशेषार्थः । द्वितीयोऽवधारणे । तथा च - 'जीवाः ब्रह्मादयः प्रोक्ताः आत्मा तु' तच्छब्दमुख्यवाच्यस्तु 'जनार्दनः' विष्णुः 'एकः' एव प्रोक्तः प्रमाणेषु । 'इतरेषु' ब्रह्मादिषु 'आत्मशब्दः सोपचारः' परममुख्यवृत्त्यपेक्षया हीनवृत्तिपुक्त इति ज्ञानभिरभिधीयत इत्यर्थः । कुतस्तस्यैवाऽत्मत्वं नान्येषामित्यत आह - तस्येति ॥ यतः 'तस्य' निर्गुणस्य आत्मनो 'ज्ञानान्मोक्षो' भवतीति 'यस्यानुवितः' (ब.उ. ६-४-३१.) इत्यादौ 'उदाहृतः' उक्तः अतोऽयमात्मा निर्गुणो विष्णुरेव नान्यः । कुतः? तस्यैव विष्णोर्निर्गुणस्य मोक्षदातृत्वसम्भवात्, अन्येषां तदसम्भवादित्यर्थः । आत्मज्ञानान्मोक्षोपदेशोऽपि कुतो नेतरेषामात्मत्वं तेषामपि मोक्षदातृत्वसम्भवादित्यत आह - सगुणा इति ॥ तुरवधारणे । तथा च- 'अपरे' विष्णोरन्ये ब्रह्मादयो यतः 'सगुणाः' सत्त्वादिगुणबद्धा एव न स्वतस्तद्विधुराः अतः 'तज्ज्ञानान्नैव' सर्वेषा 'मुच्यते' अधिकारीत्यर्थः । गुणबद्धात्मविज्ञानाद् गुणबन्धनिवृत्तिरूपमोक्षायोगादिति भावः । ननु विष्णावपि निर्गुणत्वेनास्तु मोक्षदातृत्वसम्भावना, तन्निश्चयस्तु कुत इत्यत आह - परो हीति ॥ 'हि' यस्मात् 'विष्णुपरः' स्वतन्त्रः । तत्त्वप्रदीपरीत्या सर्वोत्तम इति वा, 'पुरुषः' पूर्णः 'तस्मान्मोक्षस्ततः' विष्णोर्भवेदेवेति स्मृतः स्मृत्युक्त इत्यर्थः । 'इति पाद्ये' इत्यस्यापि इत्युपदिश्यत इति पूर्वोक्तान्वयः ॥ ७ ॥

ಸತ್ತಕದಿಪಾವಹಿ: -

॥ॐ ತನ್ನಿಱಸ್ಯ ಮೊಕ್ಷೊಪದೇಶಾತ್ ॐ॥

ಯುತ್ಯಂತರೇಣ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತಸ್ಯ ಔಪನಿಷದಾತ್ಮತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ ಸ್ವರೂಪನೃಪಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ತನ್ನಿಱಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ 'ಯಸ್ಯ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಯಮರ್ಯ: - ಯಸ್ಯ ನಿರಂತರೋಪಾಸಕಸ್ಯಾನುವಿತ್ತೋ ಜ್ಞಾತ: ಸ್ವಯಂಪ್ರಭ: ಆತ್ಮಾ ದಹರಾಕಾಶಪ್ರವಿಠ: ಸರ್ವಕೃತ್ ಯ: ಸ ಹಿ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ । ಅತ: ಸ್ವವೇತ್ತಾರಂ ಕೃತಕೃತ್ಯಂ ಕರೋತೀತ್ಯಪಿಪ್ರಾಯ: । ತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಯೋ ವೈಕುಣ್ಠಾದಿಲೋಕ: ಸ ಏವ ತದ್ ವೇತುಲೋಕ ಇತಿ । ಏತದ್ಭುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಯನ್ನಿಱಸ್ಯಾತ್ರ ಮೊಕ್ಷ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ ಸೋಽತ್ರೋಚ್ಯಮಾನ ಆತ್ಮಾ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತ ಏವ ಭವೇತ್ । ನ ಹಿ ಗುಣಬದ್ಧಾತ್ಮನಿಱಸ್ಯ ಮೊಕ್ಷ ಉಪಪದ್ಯತೇ । ಸ್ವತಸ್ತ್ರಿಗುಣಾತೀತಸ್ಯ ಮೊಕ್ಷದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೇವಾತ್ಮಶಬ್ದ ಇತ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣವಚನಾನ್ಯಾಹ - ಅಯಮಿತಿ ॥

ಅನಸೃಯಾ ತಥೈವಾತ್ರೇರ್ಜ್ಞೇ ಪುತ್ರಾನಕಲ್ಮಶಾನ್ ।

ದತ್ತಂ ದ್ವಾರ್ಸಸಂ ಸೋಮಮಾತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮಸಮ್ಭವಾನ್ ॥

ಇತ್ಯಾದಿಭಾಗವತವಾಕ್ಯೇ ಶರ್ವಪಿತಾಮಹೌ ಪೃಥ್ವಿರ್ನಿರ್ದಿಶ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೇವಾತ್ಮಶಬ್ದೇನ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ತಸ್ಯ ಗುಣಬದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಾಧವಾಚಕತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕತ್ವಂ ಚ ಸಿದ್ಧಯತಿ । ಸ್ವತಸ್ತ್ರಿಗುಣವರ್ಜಿತತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತನ್ನಿಱಸ್ಯ ಮೊಕ್ಷಶ್ಚ ಭಾಗವತ ಏವೋಕ್ತ: ।

ಹರಿರ್ಹಿ ನಿರ್ಗುಣ: ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರುಷ: ಪ್ರಕೃತೇ: ಪರ: ।

ಸ ಸರ್ವದ್ಗುಪದ್ರವ್ಯಾ ತಂ ಭಜನ್ ನಿರ್ಗುಣೋ ಭವೇದಿತಿ ॥

ಬೇರೆ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. 'ತನ್ನಿಷ್ಯಸ್ಯ' ಇದೇ ಮೊದಲಾದುದರಿಂದ. 'ಯಸ್ಯ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - 'ಯಸ್ಯ' = ನಿರಂತರವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ, 'ಅನುದಿತ್ತ:' = ತಿಳಿದ, ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ: = ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ 'ಆತ್ಮಾ' = ಆತ್ಮನು, (ಅಸ್ಮಿನ್ ಗತನೇ ಸಂದೋಹೇ), ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟ: = ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಸರ್ವಕೃತ (ವಾಯುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನು) ಯಾವನು ಇದ್ದಾನೋ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನು. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದವನನ್ನು ಕೃತಕೃತ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಯಾವ ಲೋಕದಿವಯೋ ಅದೇ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿದವನ ಲೋಕವು ಎಂದು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ - ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ರತನಾದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಆತ್ಮನು ಸತ್ತಾದಿ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ತಾದಿ ಗುಣಬದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ರತನಾದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಎನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ.

ಸ್ವತಃ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದವು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ, ಪುರಾಣಗಳ ವಚನಗಳನ್ನು 'ಅಯಂ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನಸೂಯಾ ತಥೈವಾತ್ಮೇರ್ಜಜ್ಞೇ ಪುತ್ರಾನಕಲ್ಮಶಾನ್ |

ದತ್ತಂ ದೂರ್ವಾಸಸಂ ಸೋಮಮಾತೇಶಬ್ರಹ್ಮಸಂಭವಾನ್ ||

ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ರುದ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಗುಣಬದ್ಧರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ವಾಚ್ಯರಲ್ಲವೆಂದು ವಿಷ್ಣುವೇ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವತಃ ಸತ್ತಾದಿಗುಣವಿಹೀನತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರತನಾದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಭಾಗವತದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಹರಿರ್ಹ ನಿರ್ಗುಣಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಃ |

ಸ ಸರ್ವದೈಗುಪದ್ರಷ್ಟಾ ತಂ ಭಜನ್ ನಿರ್ಗುಣೋ ಭವೇದಿತಿ ||

ಎಂದು.

ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಜೀವನಲ್ಲ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ --

ನನ್ವಾತ್ಮಾಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯತಃ ಏವ ಗೌಣಪರ ಇತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ಚೋಕ್ತಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ವಿರೋಧಃ | ತತ್ರಾಸ್ತಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣೌ ಮುಖ್ಯೋ ಜೀವೇಷ್ವಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯನ್ತುಕ್ತೇಶ್ಚೇತನಾಚೇತನ-ವಿಷಯತ್ವಸಮ್ಮವಾತ್ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತೇರಾರ್ಜವಸಮ್ಮವಾತ್ | ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದೇಃ ಸ್ವಭಾವ-ವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಪರಿಹೃತ್ ಸೂತ್ರಂ ಪಠತಿ - ತನಿಷ್ಠಸ್ಯೇತಿ || ನಾತ್ಮಾಶಬ್ದೋ ಗೌಣೇ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ | ಆತ್ಮನಿಷ್ಠಪುರುಷಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ |

ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಗೌಣನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವೆಂದೇನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳು ಕೇವಲ ಚೇತನಾಚೇತನವಿಷಯಪರವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸರಳವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಗಳು ಸಹಜವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಿರ್ದೋಷತ್ವವು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

"ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ" ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ.

ಜೀವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ

तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशोऽपि कुतोऽसौ न गौण इत्यत आह - न हीति ॥
ಗುಣಬದ್ಧಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾದ್ ಗುಣನಿವೃತ್ತಿರೂಪಮೋಕ್ಷೋ ನ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕೋಽಸಾಬಾತ್ಮನಿष्ठಸ್ಯ
ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಇತ್ಯತಸ್ತಮಾಹ - ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ಸ ವಾಯುಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞೋಽस्ಮಿನ್
ದೇಹೇ ಗುಹ್ಯಾಸ್ಯಾನೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟ ಆತ್ಮಾ ಯೇನೋಪಾಸಕೇನ ಜ್ಞಾತೋ ಭವತಿ ತಸ್ಯೋಪಾಸಕಸ್ಯ ಸ
ವಿಷ್ಣುಲೋಕ ಏವ ಲೋಕೋ ಭವತೀತ್ಯಾತ್ಮನಿष्ठಪುರುಷಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷ ಉಪದಿಶ್ಯತೇತತೋ ನಾತ್ಮಶಬ್ದೋ
ಗೌಣಪರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಆತ್ಮನಿಷ್ಟಪುರುಷನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಗೌಣಾತ್ಮನನ್ನೇಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಹಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಾಕೃತಗುಣದಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯಲಾರದು' ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವವನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಮೋಕ್ಷವು ಯಾವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು ಸಹ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಆಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಾರು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಲೋಕವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ' ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಿಷ್ಟಪುರುಷನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಿ

आत्मशब्दो विष्णवेव न जीवेष्वित्यत्र स्पष्टश्रुतिस्मृतीश्चाऽऽह -
अयमिति ॥ कुतस्तस्यैवात्मत्वं नान्येषामित्यत आह - तस्येति ॥
आत्मज्ञानान्मोक्षो 'यस्यानुवित्त' इत्यादावुदाहृतोऽतः । अतो नात्मशब्दो
विष्णोरन्यत्र । तस्यैव निर्गुणस्य मोक्षदातृत्वसम्भवादित्यर्थः ।

ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವರವೇ ಆಗಿದೆ ಹೊರತು ಜೀವಪರವಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು "ಅಯಂ" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವೇ ಏಕ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬೇಕು, ಉಳಿದವರು ಏಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ತಸ್ಯ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮತ್ವವು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮತ್ವ ನಿಶ್ಚಯ ಹೇಗೆ

ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶೋಽಪಿ ಕೃತೋ ನೇತರೇಷಾಮಾತ್ಮತವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸಗುಣಾ ಇತಿ ||
ವಿಷ್ಣೋರ್ನಿಗುಣತ್ವೇನಾಸ್ತು ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮತ್ವಸಮ್ಮಭಾವನಾ ನಿಶ್ಚಯಸ್ತು ಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಪರೋ
ಹೀತಿ || 'ಪರಃ' ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ||೧೭||

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವಿದ್ದರೂ ಇತರರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವು ಏಕರಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಸಗುಣಾಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆಂಬುದು ಕೇವಲ ಸಂಭಾವನೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "ಪರೋ ಹಿ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವತಂತ್ರ' ಎಂದರ್ಥ.

'ಆರ್ಜವ' ಪದದ ಅರ್ಥ

ಭಾವದೀಪಃ - ॐ || ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ || ॐ ||

ಆರ್ಜವೇತಿ || 'ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮಶಬ್ದಯೋಽಚೇತನಾಚೇತನವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ತದಬಾಧನಾದ್
ರೂಪಶಬ್ದೇ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪೈಕಾರ್ಥತ್ವಸಮ್ಮಭೇನಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯಾಕಲ್ಪನಾಚ್ಚ | ತದ್ವಿಷಯತ್ವೇ 'ದ್ವಿ ವಾವ
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಾರ್ಜವಂ ಸಮ್ಮವತಿ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ್ವಭಾವೇತಿ || ಜೀವೇಪಿ ದುಃಖಾದಿದೋಷ
ಆಪಾಧಿಕ ಇತಿ ಭಾವಃ |

" 'ಆತ್ಮ' ಮತ್ತು 'ಅನಾತ್ಮ'ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಚೇತನ ಮತ್ತು ಅಚೇತನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಾಧಿಸದ ರೂಪಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪವಾದ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅನೇಕಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದರೆ 'ದ್ವೇ ವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಬಳಸುವುದರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೇರವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು "ಆರ್ಜವ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ವಭಾವ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ದುಃಖಾದಿಮೋಕ್ಷಗಳು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಬಂದಿರುವವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಗುಣನು ಈಶ್ವರನೇಯನಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - 'आत्मनिष्ठस्य मोक्ष उपदिश्यते' इति भाष्यं हेतुगर्भमिति मत्वा योग्यसाध्यमध्याहृत्यार्यामाह - नात्मेति ॥ आत्मेति ॥ एतेन सौत्रतच्छब्दः पूर्वसूत्रप्रकृतात्म(पर इति) परामर्शीति दर्शितम् । अत्र यद्यपि तस्मिन् ईक्षणीयत्वेनोक्ते आत्मनि निष्ठस्य मोक्षोपदेशाच्च निर्गुण इत्यादिना तत्त्वप्रदीपे । 'तथा नन्वीक्षणीयत्वेन वाच्यत्वं मायाशबलस्य ब्रह्मणो न शुद्धस्य' इत्याशङ्कपरिहारकत्वेन तावद् 'गौणश्चेत्' इति; 'तन्निष्ठस्य' इति च सूत्रद्वयमिति सञ्चायरत्नावल्यां चेक्षणीयस्य सगुणत्वनिरासपरत्वेन सूत्रद्वयं व्याख्यातम् ।

तथापि जीवेप्यात्मशब्दो मुख्योऽस्त्विति शङ्कानिरासकस्यान्यस्याभावादत्र टीकायां तन्निरासकत्वेन व्याख्यातम् । अत एव प्रागुक्तश्रुतिस्मृती नोक्तशङ्का-
निरासिके इति दर्शितम् । अस्मिन् पक्षे चशब्दाकर्षो न कार्य इति भावः ।

'ಆತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಃ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯವು ಹೇತುಗರ್ಭವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಆದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಆಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು "ನಾತ್ಮಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಆರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಆತ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತಪ್ಪಲ್ಲದಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ತತ್ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ 'ತಸ್ಮಿನ್' = ಈಶ್ವರನೇಯತ್ವದಿಂದ ಉಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಿರ್ಗುಣ ಆತ್ಮನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು' ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ; ಸನ್ನ್ಯಾಯ-ರತ್ನಾವಲಿಯಲ್ಲಿ 'ಈಶ್ವರನೇಯತ್ವದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಮಾಯಾಶಬಲನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಹೊರತು, ಶುದ್ಧನಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗೌಣಶ್ಲೋಕ' ಎಂಬ ಮತ್ತು ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟವ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಈಶ್ವರನೇಯನಾದವನಿಗೆ ಸಗುಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಜೀವನಲ್ಲೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಮುಖ್ಯವಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ನ್ಯಾಯಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ತೋತಿಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವನು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದರೆ ತತ್ಪ್ರದೀಪ ಮತ್ತು ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಂತೆ ಚಲುವನ್ನು ಆರ್ಷವೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಗೌಣಪದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವೇನು?

ಭಾವದೀಪ: - तथा चास्मिन् पक्षे भाष्योक्तश्रुतिस्मृत्योः 'आत्मशब्दात्' इत्युक्तहेतुदाढ्यानापाकत्वाद् भाष्ये पूर्वं तदुक्तिर्व्यर्थेति न शङ्क्यम् । तन्निष्ठ-सूत्रोक्तदिशा मुक्तिहेतुज्ञानविषयस्यात्मशब्दार्थत्वात् तस्य च निर्गुण एव सम्भवात् तद्वशेन 'अयमात्मा' इत्यादिस्पष्टश्रुत्यादिवशेन च प्रागुक्तश्रुतिस्मृती चेतनाचेतन-प्रसिद्धिबाधेन जीवपरविषये स्याताम् इति तयोरप्यर्थनिर्णयाय इति तात्पर्यात् । गुणबद्धेति ॥ एतेन सूत्रे गौणपदप्रयोगकृत्यं व्यक्तीकृतम् ।

ಈ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತವಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವಿಗೆ ದಾಡ್ಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಂಕೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಂತೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮುತ್ತಿಗೆ' ಕಾರಣವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ, ಈ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ಗುಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುವುದರಿಂದ, ಮತ್ತು 'ಅಯಮಾತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತಾದಿಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮರಿಗೆ ಚೇತನ ಮತ್ತು ಅಚೇತನ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಾಧಿಸಿ 'ಜೀವ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. "ಗುಣಬದ್ಧ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗೌಣಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

'ಯಶ್ಚಾನುವಿತ್ತ:' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ:

ಭಾವದೀಪ: - 'रूपोपन्यासाच्च' इति सूत्रे 'विश्वो हिरण्यगर्भोऽग्निः' इति भाष्योक्तश्रुताविश्वशब्दो वायुपरः^(१) । अतो न पुनरुक्तिरिति मत्वाऽऽह - सर्वकर्तृत्वा(द्वा)त्स वायुकर्तेति ॥ 'प्रतिबुद्ध'शब्दार्थः सर्वज्ञ इति । 'सन्दोह'-पदार्थो 'देह' इति । कार्यकारणसङ्घातत्वात् तस्येति भावः । 'गहन'पदार्थो 'गुहास्थान' इति । 'यस्य' इत्यस्य 'येन' इति । 'मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यः' इति वर्तमानार्थकत्वात्प्रत्यये 'क्तस्य च वर्तमाने' इति षष्ठी । 'अनुवित्त' इत्यस्य 'ज्ञात' इति । 'यस्य ज्ञातो नित्यबुद्धो भगवान्' इति बृहद्भाष्योक्तेरिति भावः ।

(१) विशति देहिनां हृदयगुहां वाति च श्वासोच्छ्वासादिरूपेणेति विश्व इति भावेन विश्वकृत् शब्दार्थमाह - वायुकर्तेति ॥

'ರೂಪೋಪನ್ಯಾಸಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವೋ ಹರಣ್ಯಗರ್ಭೋಗ್ನಿಃ' ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವಿಶ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸ ವಾಯುಕರ್ತಾ" ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ ಬರದಿದ್ದಾರೆ. 'ದೇಹವು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಸಂಘಾತವಾದ್ದರಿಂದ 'ದೇಹ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂದೋಹ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಗುಹಾಸ್ಥಾನ' ಎಂಬುದು 'ಗಹನ'ಪದದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. 'ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಯೇನ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಮತಿಬುದ್ಧಿಪೂಜಾರ್ಥೋಚ್ಛಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಯ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಕ್ರಿಸ್ಯ ಚ ವರ್ತಮಾನೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಯವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. 'ಅನುವಿತ್ತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಞಾತ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಬೃಹದ್ರಾಷ್ಟದಲ್ಲಿ 'ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೋ ನಿತ್ಯಬುದ್ಧೋ ಭಗವಾನ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಅಯಮಾತ್ಮಾ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ಶ್ರುತಿस्ಮೃತಿಇತಿಹೇತಿ || 'ಅಯಮಾತ್ಮಾ' ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ | 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ 'ದತ್ತಮ್' ಇತಿ ದ್ವೇ ಭಾಗವತಸ್ಯೇ, 'ಚೇತನಸ್ತು' ಇತಿ ಪಾಶ್ಚಿತಿ ತಿಸ್ರಃ ಸ್ಮೃತಯ ಇತಿ ಸ್ವೀತಮ್ | 'ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಹಿತಾಹಿತಪ್ರವೃತ್ತಾವಸ್ವಾತನ್ಯಾನುಭವೇನ ತೇಷಾಮಾದಾನಾದಿಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಅಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ತೇಷಾಂ ಶರೀರೇಷು' ಇತ್ಯನುಮಾನಸಿद्धಿಮಾದಾನಾದಿಕರ್ತಾರಮಯಮಾತ್ಮೇತ್ಯುದ್ವಿಷ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಕ್ತಿರೀತಿ ಮಾಂಡೋಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಿಶಾ ಶ್ರುತರ್ಥೋ ಧ್ಯೇಯಃ |

"ಶ್ರುತಿಸ್ವತೀಶ್ವಾಹ" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಯಮಾತ್ಮಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು; 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತು 'ದತ್ತಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಭಾಗವತದ ಸ್ವೃತಿಗಳು, 'ಚೇತನಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಪಾದ್ವಿಸ್ವೃತಿಯು; ಹೀಗೆ ಮೂರು ಸ್ವೃತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೆ ಹಿತಾಹಿತಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನುಭವವಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಹಿತಾಹಿತಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಾಗಿ ಅವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಈ ರೀತಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾದ ಆದಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು 'ಅಯಮಾತ್ಮಾ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ, 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ". ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷದ್ರಾಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಆತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ

ಭಾವದೀಪ: -

'ವದಂತಿ ತತ್ ತತ್ವವಿದಸ್ತತ್ವಂ ಯಜ್ಞಾನಮದ್ವಯಮ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ^(೧)

ಇತ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮೇತಿ ಶಬ್ದತ ಇತ್ಯರ್ಥ: ॥

'ಅನಸೂಯಾ ತಥೈವಾತ್ರೆಜೈ ಪುತ್ರಾನಕಲ್ಮಷಾನ್ ।

ದತ್ತಂ ದುರ್ವಾಸಸಮ್...'

ಇತ್ಯತ್ರ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಿತವಿಷ್ಣವತಾರತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । 'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾವತಾರೋಽಸ್ತಿ ಸನ್ನಿಧಾನಂ ತು ಕೇವಲಮ್' ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಶಾತ್ ಸೋಮಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾವೇಶಾವತಾರತ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಜಞ್ಞೇ ಜನಯಾಮಾಸೇತ್ಯರ್ಥ: । ಸೋಪಚಾರ ಇತಿ ಪ್ರಾಗ್ವದರ್ಥ: । ಸ್ಮೃತೌ 'ತಜ್ಞಾನಾನೈವ ಮುಚ್ಯತೇ' ಇತ್ಯಸ್ಯ 'ಗುಣಬದ್ಧ' ಇತ್ಯಾದಿटीಕೋಕ್ತಪುಕ್ತೇರೇವಿತಿ ಭಾವೋ ಜ್ಞೇಯ: ॥೭॥

'ವದಂತಿ ತತ್ ತತ್ವವಿದ: ತತ್ತ್ವಂ ಯಜ್ಞಾನಮದ್ವಯಮ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ"

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಮುಖ್ಯಾತ್ಮ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

'ಅನಸೂಯಾ ತಥೈವಾತ್ರೇಜರ್ಜೈ ಪುತ್ರಾನಕಲ್ಮಷಾನ್ ।

ದತ್ತಂ ದುರ್ವಾಸಸಮ್"

ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ದತ್ತಾತ್ರೇಯನು ಆತ್ಮತೃಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾವತಾರೋಽಸ್ತಿ ಸನ್ನಿಧಾನಂ ತು ಕೇವಲಮ್' ಎಂಬ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯದಂತೆ ಸೋಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆವೇಶಾವತಾರತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಜಜ್ಞೇ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಹುಟ್ಟು ನೀಡಿದಳು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ಸೋಪಚಾರ: ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯ ಆಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉಪಚಾರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸ್ವೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ತಜ್ಞಾನಾನ್ವೈವ ಮುಚ್ಯತೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಗುಣಬದ್ಧ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(೧) ವಿಷ್ಣೋರಾತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಪರಮಾತ್ಮಪದಸಹಿತಸ್ಮೃತುಪಾದಾನಸ್ಯ ಕಥಮುಪಯೋಗ ಇತಿ चेदित्यं यथा राजत्वजात्याक्रान्तेषु महत्त्वाभिधायकं महाराजपदं राजत्वे तस्य मुख्यतायां च प्रमाणं तथा परमात्मपदमपि विष्णोरात्मत्वे तस्य भगवत्त्वेव मुख्यत्वे च प्रमाणमिति सुतरां प्रकृतोपयोगित्वम् ।

-(ಗುರೈವದೀಪಿಕಾ)

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ -

ತರ್ಹಿ ಕೌರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ || ಚೇತನೇತಿ || ಕಿಮತ್ರ ನಿಯಾಮಕಮತ ಆಹ || ತಥಾಚೇತಿ ||
 ಚೇತನಾಚೇತನಪರತ್ವೇ ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮಶಬ್ದಯೋಕ್ಷೇತನಾಚೇತನಪರತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ತದಬಾಧನಾದ್ರೂಪಶಬ್ದಸ್ಯ
 ಪ್ರತಿಮಾರೂಪಾರ್ಥತ್ವಸಂಭವೇನ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಅಕಲ್ಪನಾಚ್ಛೇದಾವೇತಿ ಶ್ರುತೇ: ಕ್ಷುಜುತ್ವಂ ಸಂಭವತೀತ್ಯರ್ಥ: |
 ಆತ್ಮ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಚೇತನಾಮಾತ್ರಪರತ್ವೇ ಯಶ್ಚದೋಷವಿವರ್ಜಿತ ಇತ್ಯಾಧ್ಯನುಪಪತ್ತಿರೀತ್ಯತ ಆಹ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದೇರಿತಿ ||
 ಜೀವಾತ್ಮನ್ಯಪಿ ದು:ಖಾದಿದೋಷ ಔಪಾಧಿಕ ಏವೇತಿ ಭಾವ: ||

ॐ ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪಶಾತ್ ॐ || ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿನ: ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತ: ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ
 ತಸ್ಯ ಲೋಕ: ಸ ಉಲೋಕ ಏವೇತಿ ಮೋಕ್ಷಾಭಿಧಾನಾತ್ರಾತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತೋ ಗೌಣ ಇತ್ಯರ್ಥ: | ಅಸೌ ಆತ್ಮಾ -
 ಗುಣಬದ್ಧೇತಿ || ಏತತ್ಸೂಚನಾರ್ಥಮೇವ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಜೀವ ಇತ್ಯನುಕ್ತ್ವಾ ಗೌಣ ಇತ್ಯನುಕ್ತ್ವಾ ಗೌಣ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ
 ಧ್ಯೇಯಮ್ | ಕ: ಕುತ್ರತ್ಯ: ವಿಶ್ವಕುಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥೋ ವಾಯುಕರ್ತೇತಿ | ವಿಶತಿ ದೇಹಿನಾಂ ಹೃದಯಗುಹಾಂ ವಾತಿ
 ಚ ಶ್ವಾಸೋಶ್ವಾಸಾದಿರೂಪೇಣೇತಿ ಯೋಗಾದ್ವಿಶ್ವೋ ವಾಯು: ಸಮುದ್ರಿಷ್ಠ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: | ವಿಶ್ವೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಶ್ವ-
 ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಯೌ ಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಛ ಅತೋ ನ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತೇತ್ಯನೇನ ಪುನರುಕ್ತಿರೀತಿ ಭಾವ: | ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಶಬ್ದಾರ್ಥ: ಸರ್ವಜ್ಞ
 ಇತಿ | ಸಂದೋಹಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ದೇಹ ಇತಿ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಹಜಾತತ್ವಾತ್ | ಗಹನಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ಗುಹಾಶಬ್ದಾರ್ಥ: ಇತಿ |
 ಯಸ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯ ಯೇನೇತಿ ಅನುವಿತ್ತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾತ ಇತಿ | ತೇನ ನ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಇತ್ಯನೇನ ಪೌನರೂಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವ: |
 ಉಚ್ಛತ್ವಾದುಕಾರ ವಾಚ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತೋಕ್ತ ಉಲೋಕ ಇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಂ ವಿಷ್ಣುಲೋಕ ಇತಿ | ಭಾಷ್ಯೇ ಅಯಮಿತಿ
 ಶ್ರುತಿ: | ತತ್ರ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಿಯಾಮಕತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯಾಥಾಮಿತಿ ಪರಾಮರ್ಶ: | ವದಂತಿ ತತತ್ವವಿದಸ್ತತ್ತ್ವಂ
 ಯಜ್ಞಾನಮದ್ವಯಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಇತಿ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯಮ್ | “ಅನುಸ್ಮಯಾತಥೈವಾತ್ರೇಜ್ಞೇ ಪುತ್ರಾನ್-
 ಕಲ್ಮಷಾನ್ | ದತ್ತಮಿತ್ಯ” ಪಿ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯಮ್ | ಅತ್ರದತ್ತಾತ್ರೇಯಸ್ಯ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ್ವಿವಿಷ್ಣವತಾರತ್ವಮುಕ್ತಮ್ |
 “ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾವತಾರೋಸ್ತಿ ಸನ್ನಿಧಾನ್ ತು ಕೇವಲ”ಮಿತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ಸೋಮಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಪೇಶಾವತಾರತ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಜ್ಞೇ
 ಜನಯಾಮಾಸ | ಚೇತನಸ್ತು ದ್ವಿಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತ ಇತ್ಯತ್ರ ಜೀವಶಬ್ದೋ ಜೀವೇಶಯೋರ್ಭಿಧಾ ಚೈವೇತ್ಯಾದಾವಿವಾಸ್ವತನ್ತ್ರ-
 ಚೇತನಪರ: | ತೇನ ರಮಾಯಾ ಅಪಿ ಸಜ್ಞಹ: | ನಚ ಜೀವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯ ಇತ್ಯನುಪಪತ್ತಿ: | “ಮ ಯೋನಿರ್ಮದಬ್ರಹ್ಮ
 ತಸ್ಮಿನ್ನಾಗ್ಧಂ ದಧಾಮ್ಯಹ” ಮಿತಿ ತಸ್ಯಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ಪ್ರವೃತ್ತೇ: ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಾಹ | ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಇತಿ ||

ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮಕೃಪ್ತವಾಚ್ಯ ಎನ್ನು ಅರ್ಥ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ‘ಚೇತನ’ ಎಂದು ಉತ್ತರ. ಈ
 ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಎನ್ನು ನಿಯಾಮಕವೆಂದರೆ ‘ತಥಾಚ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರ. ಆತ್ಮಕೃಪ್ತವಾಚ್ಯ
 ಚೇತನಾಚೇತನಪರತ್ವವಾದರೆ, ಆತ್ಮನಾತ್ಮಕೃಪ್ತವಾಗಲೇನು ಚೇತನಾಚೇತನಪರವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ-
 ವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಅರ್ಥವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ರೂಪಕೃಪ್ತವಾಚ್ಯ ಪ್ರತಿಮಾವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು
 ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ದೈ ವಾಪ
 ಬ್ರಹ್ಮಣ:’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ನೇರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಒಂದು

ವೇಳೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಚೇತನಮಾತ್ರ ಪರವಾಗಿದ್ದರೆ 'ಯಶ್ಚ ದೋಷವಿವರ್ಜಿತಃ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ 'ನಿದೋಷತ್ವಾದೇಃ ಸ್ವಭಾವ' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳು ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿವೆ ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ- ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ= ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ' 'ತಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಸ ಉಲೋಕ' ವಿವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬಾರದು.

'ಅಸೌ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮ ಎಂದರ್ಥ.

'ಗುಣಬದ್ಧ' ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಜೀವ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ 'ಗೌಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕೇವಲವಿಧವು 'ವಿಶ್ವಕೃತ್' = ವಾಯುಕರ್ತಾ, ಎಂದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ವಿಶತಿ ಎಂದರೆ ಜೀವನ ಹೃದಯಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಮತ್ತು ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಸವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಂಧ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆಂದು ಯೋಗದಿಂದ ಮತ್ತು 'ವಿಶ್ವೋ ವಾಯುಃ ಸಮುದುದಿಷ್ಟಃ' ಎಂಬ ವಚನವು ಇದೆ. ಆಲ್ಲದೆ 'ವಿಶ್ವೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪುನಃಶ್ರುತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ' ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಸರ್ವಜ್ಞ ಎಂದು. 'ಸಂದೋಹ' ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ದೇಹ ಎಂದು. ಇದು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವದ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ 'ಗಹನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುಹೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಯಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಯೇನ' ಎಂದು. 'ಅನುವಿತ್ತ' ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾತ ಎಂದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುನಃಶ್ರುತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ. 'ಉಲೋಕ' ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಲೋಕ, ಏಕೆಂದರೆ 'ಉ' ಕಾರಕ್ಕೆ ಉತ್ಪನ್ನವೆಂದರ್ಥ ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನ ಲೋಕ 'ಉಲೋಕ' ಎಂದು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಯಂ' ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿ. ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಯಂ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವನನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ವಂದತಿ ತತ್ವವಿದಃ' ತತ್ವ ಎಂದರೆ ಯಾರ ಜ್ಞಾನವು ಅದ್ವಿತೀಯವಾಗಿದೆಯೋ ಎಂದರ್ಥ.

'ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ' ಎಂಬುದು ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯವು. 'ಅನಸೂಯಾ ತಥೈವಾತ್ತೇಃ ಜಜ್ಞ ಪುತ್ರಾನಕಲ್ಪವಾನ್ ದತ್ತಂ' ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ದತ್ತಾತ್ರೇಯನನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾವತಾರೋಸ್ತಿ ಸನ್ನಿಧಾನಂ ತು ಕೇವಲಂ' ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಕ್ಯಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಸೋಮನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಆವೇಶಾವತಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಜಜ್ಞಃ' ಎಂದರೆ ಜನಿಸಿದನು ಎಂದರ್ಥ.

'ಚೇತನಸ್ತು ದ್ವಿಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವ ಶಬ್ದವು 'ಜೀವೇಶಯೋಃ ಬಿಧಾ ಚೈವ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಚೇತನಪರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ರಮಾದೇವಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಜೀವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ' ಇದನ್ನು ಅನುಪಪನ್ನವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹದಾ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಿನ್ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗದ ಸಲುವಾಗಿ 'ಪರಃ' ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಹೇಯನೇ ಆತ್ಮ

ಸು - ॥ ॐ ॥ ಹೇತ್ವಾವಚನಾಚ ॥ ॐ ॥ ೮ ॥

‘ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಚ್ಛಯ | ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಸೇತು:’

(ಮು. ಉ. ೨-೨-೫.)

ಇತ್ಯನ್ಯೇಷಾಂ ಹೇತ್ವಾವಚನಾದಸ್ಯಾಹೇತ್ವಾವಚನಾತ್ರ ಗೌಣ ಆತ್ಮಾ ॥

ವಿಷ್ಣುವೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಇತರ ಜೀವಸಮುದಾಯದ ಹೊಗಳುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇತುವೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಕಲಜೀವರಾಶಿಗಳು ಹೇಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ; ವಿಷ್ಣುವೊಬ್ಬನೇ ಅಹೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನು ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ತಮೇವ = ಆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ, ಏಕಂ = ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಆತ್ಮಾನಂ = ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು, ಜಾನಥ = ತಿಳಿಯಿರಿ, ಅನ್ಯಾಃ = ಜೀವರ ಬಗ್ಗೆ, ವಾಚಃ = ಹೊಗಳುವಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು, ವಿಮುಂಚಥ = ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಿ, ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಃ = ಈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಅಮೃತಸ್ಯ = ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ, ಮುಕ್ತರಿಗೆ, ಸೇತುಃ = ಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯನು, ಇತಿ = ಹೀಗೆ (ಮುಂದೆಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ), ಅನ್ಯೇಷಾಂ = ಉಳಿದ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ, ಹೇಯತ್ವವಚನಾತ್ = ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಅಸ್ಯ = ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅಹೇಯತ್ವಾವಚನಾತ್ = ಅಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಗೌಣಃ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನು, ನ ಆತ್ಮಾ = ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ^(೧).

(೧) ಯುಕ್ತಿಯಂತರೇಣಾಸ್ತಮಶಬ್ದೋದಿತೋ ನ ಗೌಣ ಇತ್ಯಾಹ ಸೂತ್ರಕೃತ್ - ಹೇತ್ವೇತಿ ॥ ಅತ್ರ ಹೇತ್ವಂ ನಾಮ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಜ್ಞೇತವ್ಯವಿಹಿತತಮ್ । ತಥಾ ಚ - ನ ಕೇವಲಂ ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್, ಕಿಂತು ‘ತಮೇವೈಕಮ್’ ಇತಿ ಶ್ರುತಾಬಾತ್ಮನೋ ಹೇತ್ವಾವಚನಾತ್, ಪ್ರತ್ಯುತ ‘ಜಾನಥ’ ಇತ್ಯಹೇತ್ವಾವಚನಾತ್, ಜೀವಸ್ಯ ಚ ‘ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಚ್ಛಯ’ ಇತಿ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರ್ಹೇತ್ವಾವಚನಾಚೇತಿ ಸೂತ್ರವೃತ್ತಿಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಢೇ - ತಮಿತಿ ॥ ಹೇ ಕೃಪಯಃ ! ‘ತಮ್’ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿಷ್ಣುಮ್ ‘ಎವ ಏಕಂ’ ಪ್ರಧಾನಂ ‘ಜಾನಥ’ ಜಾನಿಧ್ಯಮ್ । ‘ಅನ್ಯಾಃ’ ಜೀವಾದಿವಿಷಯಿಣಿಃ ‘ವಾಚಃ ವಿಮುಚ್ಛಯ’ ತ್ಯಜತ, ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ವಿಷ್ಣಿವತರಾನ್ ನ ಜಾನಿಧ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ‘ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್’ ಇತಿ ವಿಶ್ಲೇಷೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವತೋ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಃ । ವಿಕರಣವ್ಯತ್ಯಯಸ್ತು ಛಾಂದಸಃ । ಅಮೃತಸ್ಯೇತೇಕವಚನಂ ಸಮುದಾಯವಿವಕ್ಷಯಾ । ತಥಾ ಚ - ‘ಅಮೃತಸ್ಯ’ ಮುಕ್ತವರ್ಗಸ್ಯ ‘ಎಷಃ’ ವಿಷ್ಣುಃ ‘ಸೇತುಃ’ ಮುಕ್ತಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ‘ಇತಿ’ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪಾಃ ಮುಂಡಕಶ್ರುತೌ ‘ಅನ್ಯೇಷಾಂ’ ಜೀವಾನಾಂ ‘ಹೇತ್ವಾವಚನಾತ್’ ಇತ್ಯನೇನ

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಳಿ: -

ॐ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ ॐ ॥

ಪುನರಪಿ ಯುಕ್ತಯಂತರೇಣ ಸ್ವತಃ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತಸ್ಯೈವೋಪನಿಷದಾತ್ಮತ್ವಂ ಸಾಧಯತ್ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಹೇಯತ್ವೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ 'ತಮೇವೈವಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೌ 'ಜಾನಯ ಮುಚ್ಯ' ಇತಿ ವ್ಯಾಪಾರೋಪಲಕ್ಷಣರೂಪೋ ವಿಧ್ಯರ್ಥೋಪದೇಶಸ್ತೇನ ಸ್ಮರಣವಚನಶ್ರವಣಾದಿರೂಪಂ ವ್ಯಾಪಾರಮಾತ್ಮ-ವಿಷಯಂ ಕುರುತಾನಾತ್ಮವಿಷಯಂ ತ್ವಜತೇತ್ಯರ್ಥಃ ಭವತಿ । ತತ್ರಾನಾತ್ಮಾ ತ್ರಿಗುಣಬದ್ಧಃ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತಃ ಸ್ವತಃತ್ರಿಗುಣವರ್ಜಿತೋ ಯೋಗ್ಯತಾವಶಾತ್ ಸಿದ್ಧಃ । ಗುಣಬದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ವಿರಿಚ್ಛಾದೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮಶೇಷತ್ವೇನ ಸೇವ್ಯತ್ವೇಪಿ ಪ್ರಧಾನತಯಾ ಹೇಯತ್ವಮಸ್ತೀತ್ಯದೋಷಃ । ಏತच्च 'ತಮೇವೈವಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಜಾನಯ' ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದವಗಮ್ಯತೇ । ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನೇನಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ । ಕಿಮೇಕಂ ದೈವತಂ ಲೋಕ ಇತ್ಯಾದೌ । ಅತ್ರ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನವಿಷಯತ್ವಂ 'ದೈವತಂ ದೇವತಾನಾಂ ಚ' ಇತಿ ಪರಿಹಾರವಚನಾದವಗಮ್ಯತೇ । ಅನ್ಯಥಾ ತ್ವೇಕಶಬ್ದೋ ವ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಹಿ ಕಿಚ್ಛಿದನೇಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಂ ದೈವತಮಸ್ತಿ ಲೋಕೇ ಯೇನೈಕತ್ವಸದ್ಭಾವಾವಿಶಿಷ್ಟಂ ದೈವತಂ ಪೃಚ್ಛತೇ ।

ಹೇಯತ್ವವಚನಾಚ್ಛ

ಪುನಃ ಬೇರೆ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವತಃ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಾದವನಿಗೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. 'ಹೇಯತ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ. 'ತಮೇವೈವಂ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜಾನಯ, ಮುಂಚೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ (ಕ್ರಿಯಾ) ಉಪಲಕ್ಷಣವಾದ ವಿಧ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಸ್ಮರಣ, ವಚನ, ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು 'ಕುರುತ' ಮಾಡಿರಿ. ಅನಾತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಸ್ಮರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅನಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ತ್ರಿಗುಣಬದ್ಧನಾದವನ್ನು ಆತ್ಮನಿಂದಲೇ ಸ್ವತಃ ತ್ರಿಗುಣವರ್ಜಿತ ಎಂದು ಯೋಗ್ಯತಾಬಲದಿಂದ (ಪ್ರಸಂಗ) ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಏಕಶಬ್ದಸಮುಚ್ಛೇಯಂ ದರ್ಶಿತಮ್ । ಸೌತ್ರನಂತ್ರೋ ವ್ಯತ್ಪಾಸೇನಾನ್ವಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಸಮುಚ್ಛೇಯಾನ್ತರಮಾಹ - ಅಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರಹೇಯತ್ವೇತಿ ॥ ಏಕಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಛೇಯಃ । ಸೂತ್ರೇ ಗೌಣಸೂತ್ರಾದನುವೃತ್ತಸ್ಯ 'ನ ಗೌಣ ಆತ್ಮಶಬ್ದಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ - ನೇತಿ ॥ ಗೌಣ ಆತ್ಮಶಬ್ದಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯೋ ನ, ಕಿಂತು ನಿರ್ಗುಣೋ ವಿಷ್ಣು-ರೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ - ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದೀಕ್ಷಿತಶ್ರುತಿಯುಕ್ತೋಽಪಿ ನಿರ್ಗುಣ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ । ತಸ್ಯೇಕ್ಷತೃತ್ಯನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ೮ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಗುಣಬದ್ಧರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದವರು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸೇವಕರು ಎಂದು ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವವರಾದರೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಹೇಯತ್ವವು ಇದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಇದು ತಮೇವೈಕಂ = ಆವನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನನನ್ನಾಗಿ, ಜಾನಥ = ತಿಳಿಯಿರಿ ಎನ್ನುವ ವಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಏಕ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಕಂಡಿದೆ. ಉದಾ:- 'ಕಿಮೇಕಂ ದೈವತಂ ಲೋಕೇ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಏಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನ ಎಂದು 'ದೈವತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಏಕ ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವಸಂಖ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಏಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟದೇವತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು.

ಹೇಯನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಆತ್ಮನಲ್ಲ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ --

युक्त्यन्तरेणाप्यात्मशब्दस्य गौरपरत्वं पराकुर्वत् सूत्रमुपन्यस्य व्याचष्टे -
हेयत्वेति ॥

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ "ಹೇಯತ್ವ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

यथात्म शब्दो गौणपरस्तर्हि "तमेवैक"मिति श्रुत्युक्तात्माऽपि गौणः स्यात् ।
न चास्त्विति वाच्यम् । तथा सति हेयत्वप्रसङ्गात् । न चास्य हेयत्वमुच्यते ।
प्रत्युत 'जानथे'त्यस्याहेयत्ववचनात् । न च गौणस्याप्यहेयता । "अन्या वाचो
विमुञ्चय" इति गौणत्मनो हेयत्ववचनात् । अतो न गौण आत्मशब्दवाच्यः,
किन्तु निर्गुण एवेत्यात्मशब्दादीक्षतिश्रुत्युक्तोऽपि स एव, तस्य चेक्षत्यन्यथानु-
पपत्त्यावाच्यत्वमिति भावः ।

ಒಂದು ವೇಳೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವಾದರೆ ಆವಾಗ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನು ಜೀವನೇ ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗಲೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಆತ್ಮನು ಹೇಯನಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ 'ಜಾನಥ' ಎಂದು ಅಹೇಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಅಹೇಯತ್ವವು ಬರಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಂಚಥ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಗೌಣಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನು ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಈಕ್ಷತಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವದ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ (ವಾಚ್ಯತ್ವಮ್ ಅನ್ಯಥಾ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ).

ಆತ್ಮಾಶಬ್ದಾರ್ಥ ಜೀವ ಎನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ

न च वाच्यं सगुणपराऽप्यत्मशब्दो मोक्षदातृत्वाहेयत्वाभ्यां निर्गुण-
लिङ्गाभ्यामपह्रियत इति । तस्य मुख्यतो जीववाचित्व एव मानाभावात् ॥८॥

ಜೀವಪರವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವ ಮತ್ತು ಅಹೇಯತ್ವಗಳೆಂಬ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜೀವನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆನ್ನಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

BS-005-006-f-bhava

ಸೂತ್ರದ ಚ ಶಬ್ದಾರ್ಥ

भावदीपः - ॥ ॐ ॥ हेयत्वावचनाच्च ॥ ॐ ॥ सौत्र 'च' शब्दानुरोधादाह -
युक्त्यन्तरेणेति ॥ भाष्ये "आत्मा गौणो जीवो न अस्य 'तमेव' इत्युक्तात्मन
अहेयत्ववचनात्" इत्युक्ते वैयधिकरणं निरस्यन् योजयति - यदीति ॥ न
चास्येति ॥ एतेन 'आत्मा गौणो न हेयत्वावचनात् । अन्यथा तद्वचनप्रसङ्गः' इति
सूत्रं योजितम् । भाष्यं सूत्रशेषतया सङ्गमयति - प्रत्युतेति ॥ जानथ जानीते-
त्यर्थः । अस्येति ॥ 'तमेव' इति श्रुत्युक्तात्मन इत्यर्थः ।

೬೦ ॥ಹೇಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚ ॥ ೬೦

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಚಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ "ಯುಕ್ತ೦ತರೇಣ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಾ ಗೌಣೋ ಜೀವೋ ನ ಅಸ್ಯ ತಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತ ಆತ್ಮನಃ ಅಹೇಯತ್ವವಚನಾತ್' ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಬರಬಹುದಾದ ವೈಯೃಧಿಕರಣ್ಯರೂಪದೋಷವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಯದಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ನ ಚಾಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಗೌಣನಲ್ಲ; ಒಂದು ವೇಳೆ ಗೌಣನಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು' ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲಾಗಿದೆ.

"ಪ್ರತ್ಯುತೆ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂತ್ರಶೇಷರೂಪವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹೇಳಿದ ಜಾನಥ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಜಾನಿತ' 'ತಿಳಿಯಿರಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. "ಅಸ್ಯ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ತಮೇವ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನಿಗೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

'ತಮೇವೈಕಂ' ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - 'अन्येषाम्' इत्यादेरुपयोगमाह - न चेति ॥ अन्याः = अन्यविषयाः । साध्यांशं व्यनक्ति - अत इति ॥ 'हेयत्वावचनाहेयत्ववचनान्य-
हेयत्ववचनानां सत्वात्' इत्यर्थः । 'श्रुतौ जानय आत्मानम् इति विवृत्या निर्देशस्तु
तस्य सर्ववैलक्षण्यज्ञापनार्थः' इति तत्त्वप्रदीपोक्तिः । 'विश्लिष्टार्थे च विश्लिष्टम्'
इति ऋभाष्योक्तिः ।

'विवृतावपि सर्गः स्यात् संहितायां च यत्र हि ।

समानोत्तमहीनत्वमुच्यते वस्तुनोऽञ्जसा ॥'

इति ऐतरेयभाष್ಯोक्तिः ।

"ನಚ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಅನ್ಯೇಷಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಅನ್ಯಾಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯವಿಷಯಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ.

"ಅತಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಸಾಧ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅತಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಹೇಯತ್ವ ಅಪಚನ, ಅಹೇಯತ್ವಪಚನ, ಅನ್ಯಹೇಯತ್ವಪಚನ ಇವುಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಧಿ ಮಾಡದೆ ಈ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಯೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಸರ್ವವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಯಾಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಚ ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟಮ್' ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಪೂರಕವಾಗಿದೆ. ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ -

'ವಿವೃತ್ತಾವಶಿ ಸರ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚ ಯತ್ರ ಹಿ ।

ಸಮಾನೋತ್ತಮಹೀನತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ವಸ್ತುನೋಽಂಜಸಾ ॥'

(ಯಾವ ಎರಡು ಪದಗಳ ನಡುವೆ ಸಂಹಿತೆ ಆಗಲೇ ಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ, ಅಂದರೆ ಸಂಧಿ-
ಯಾಗಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಎರಡು ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಯಾಗದೇ ಇದ್ದರೆ ಆ ಪದದಿಂದ ಹೇಳುವ
ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಲೀ ಉತ್ತಮವಾಗಲೀ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ; ಅಂತಹ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವು ಇದ್ದರೆ
ಸಮಾನೋತ್ತಮರು ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ) ಎಂಬ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯವನ್ನು
ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದೃಶ್ಯತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये 'सेतुः' इत्यन्तोक्तिस्तु हेयत्वावचनादिहेतुत्रयवदमृत-
सेतुत्वलिङ्गस्यापि 'मुक्तोपसृप्य' इत्यत्र वक्ष्यमाणस्यानुसन्धानाय । ईक्षणीयत्वा-
त्मशब्दतनिष्ठमोक्षोपदेशहेयत्वावचनानां एकत्रैकवाक्ये सद्भावसूचनाय वा । अत
एव वक्ष्यति टीकायां मोक्षदात्वेति । तेन 'पुरुषमीक्षते' इत्यत्रेक्षणम्, 'आत्मानं
पश्येत्' इत्यादावात्मपदम्, 'यस्यानुवित्तः' इत्यत्र मोक्षोपदेशः, 'आत्मानं जानय'
इत्यत्राहेयत्ववचनमिति व्यधिकरणमिति निरस्तम् । एकत्रैव तेषां सत्वात् ।
अस्यैव वाक्यस्य चतुःसूत्र्यामुदाहार्यत्वेऽपि यावद् दृश्यत्वपरं वाक्यं तावत्
सर्वमपीह विषय इति दर्शयितुं नानावाक्योक्तिः ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ತನಕ ಆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದು
ಹೇಯತ್ವಪ್ರಚನವೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಹೇತುಗಳಂತೆ ಅಮೃತಸೇತುತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತುವೂ ಕೂಡ
'ಮುಕ್ತೋಪಸೃಪ್ಯ' ಎಂಬ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅಂಶವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ, ಆತ್ಮಶಬ್ದ, ತನ್ನಿಷ್ಟಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ
ಮತ್ತು ಹೇಯತ್ವಪ್ರಚನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಹೇತುಗಳು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು
ಸೂಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಮೋಕ್ಷದಾತ್ಮತ್ವ' ಎಂಬ
ಅಂಶವನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ, 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮ'ಪದವು, 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
'ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವು', 'ಆತ್ಮಾನಂ ಜಾನಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆಹೇಯತ್ವವು ಹೀಗೆ ಈ ನಾಲ್ಕು
ಹೇತುಗಳೂ ಕೂಡ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವುಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ
ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು
ಹೇತುಗಳೂ ಕೂಡ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಇದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಉದಾಹರಣೆ
ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ದೃಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಯಾವೆಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳು ಇವೆಯೋ ಆ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಕೂಡ
ಇಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದ್ವೈಭಾಷ್ಯಾದ್ಯಂತನ ಸೂತ್ರ

ಭಾವದೀಪ: - श्रुतौ 'तम्' इत्यनेन 'यस्मिन् द्यौ पृथिवीचान्तरिक्षं'
इत्युक्तब्रुव्वाद्यायतनं परामृश्यते । तस्य च ब्रह्मत्वं 'ब्रुव्वाद्यायतनं स्वशब्दात्'
इत्यत्र वक्ष्यते ।

'ತಮೇವೈಕಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ತಮ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ 'ಯಸ್ಯೈನ್ ದ್ಯೌ ಪೃಥಿವೀಚಾಂತರಿಕ್ಷಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ದ್ಯುಭ್ರಾಧ್ಯಾಯತನ' ಎಂಬ ಅಂಶವು ಅಂದರೆ 'ಆಕಾಶಪೃಥ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವುದು' ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸ್ವೀಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಆಶ್ರಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು 'ದ್ಯುಭ್ರಾಧ್ಯಾಯತನಂ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟ

ಭಾವದೀಪ: - ನನ್ವೇವ 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತ್ರತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಮುಖ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ 'ಮುಕ್ತೋಪಸೃವ್ಯಪದೇಶಾತ್' ಇತಿ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಕಥಮನ್ಯಪರತ್ವಮಾಶಾಸ್ತ್ರಚ ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವೇನೋದ್ಧಾರ: ? ಇತಿ चेन्न । विष्णावेवात्मशब्दस्य मुख्यत्वेऽपि जायमानत्वरूपलिङ्गेनामुख्यवृत्त्या अन्यपरत्वे शक्तिरामृतसेतुत्वरूपलिङ्गेनोद्वारः । एवं च हेयत्वावचनादिकं च तत्राप्यनुसन्धेयम् । तथा च हेयत्वावचनादिहेतुचतुष्टयेनात्रात्मशब्दो जीवे मुख्यो नेति । तत्र तु 'अमृतसेतुत्वादिभिरेतैरेव हेतुभिरमुख्यवृत्त्याऽपि जीवपरो नेत्युच्यते' इति व्युत्पादनभेदादपौनरुक्त्यम् । एवं चात्र (तत्र) तत्रचोक्तयुक्त्याऽऽत्मशब्दस्य विष्णौ मुख्यत्वे तात्पर्यं च सिद्धे तेनात्मशब्दादिना प्राणभृत् जीवो न द्युभावाद्यतनमिति बक्ष्यत इति न कोऽपि दोषः ॥८॥

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಶಂಕೆ ಬರಬಹುದು. 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ 'ಮುಕ್ತೋಪಸೃವ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ಶಂಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಕ್ಕೂಪ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಈ ಅನ್ಯಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಹೇಗೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಾಯಮಾನತ್ವಕ್ಕೂಪವಾದ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಆಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನ್ಯಪರತ್ವವು ಶಂಕಿತವಾದಾಗ ಅಮೃತಸೇತುತ್ವಕ್ಕೂಪವಾದ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಆ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಸೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾದಿಹೇತುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಹೇಯತ್ವಾವಚನವೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಹೇತುಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರೆ ಮುಂದೆ ಆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಮೃತಸೇತುತ್ವಾದಿ' ಇದೇ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಆಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಪರವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಿರುವ ಸಮರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾದ ನಂತರ ಅದೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿಸಿ ಜೀವನು

ದ್ಯುಭಾಷ್ಯಾಯತನನು ಅಲ್ಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ —

ॐ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ ॐ || ನ ಗೌಣ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತ: 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನತಾತ್ಮಾನಮನ್ಯಾವಾಚೋ ವಿಮುಂಚತ' ಇತಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾತ್ | ಪ್ರತ್ಯುತಾಹೇಯತ್ವವಚನಾತ್ | ಅನ್ಯಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚೇತ್ಯರ್ಥ: || ಹೇಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಾದಿದಿತಿ || ಮುಮುಕ್ಷುಃಪ್ರೇತಿ ಶೇಷ: | ಗೌಣಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣರೀತ್ಯಾ ಹೇಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವ: | ಅಸ್ಯ ತಮೇವೇತಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ಜಾನತಃ ವಿಜಾನತಃ | ಅನ್ಯಾ: ಭಗವದಿತರವಿಷಯಕಾ: | ನನು ಸಗುಣಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಂಗಾವಬದ್ಧಸ್ವಿತತ್ವಾದಾವಹೇಯತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಸೂತ್ರಕಾರ: | ಸತ್ಯಮ್ | ಅತ್ರ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಹೇಯತ್ವ ಮುಚ್ಯತೇ | ತತ್ರತು ಪರಿವಾರತಯೋಪಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ನ ವಿರೋಧ: || ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವೇನೋತಿ || ತಥಾಚ್ಚ ಬಾಧಕವಶಾದಾತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಮ್ 'ಅಜ ಆತ್ಮಾ' 'ತಮೇವೈಕಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ ತತ್ತ್ವಗೋಪೀಕ್ಷಿತಿ ಶ್ರುತೌ ಬಾಧಕಾಭಾವಾಜ್ಜೀವಿಗ್ರಹಣಂ ನ ಸಂಭವತಿತಿ ಭಾವ: ||

||೬೦|| ಹೇಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚ ೬೦||

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನತಃ ಆತ್ಮಾನಮನ್ಯಾವಾಚೋ ವಿಮುಂಚತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನಿಗೆ ಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಹೊರತಾಗಿ ಅಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯರಿಗೆ ಹೇಯತ್ವವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

'ಹೇಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಮುಮುಕ್ಷುಃ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗೌಣನಾದವನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿ ಹೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಭಾವ. 'ಅಸ್ಯ ತಮೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಜಾನತಃ' ಎಂದರೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದವನೆಂದರ್ಥ. 'ಅನ್ಯಾಃ' ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯವಿಷಯಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಶಂಕಾ - ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಹ 'ಅಂಗಾವಚದ್ವಾಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಸತ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಹೇಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಪರಿವಾರರೂಪವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ 'ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವೇನ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ' 'ಅಜ ಆತ್ಮಾ' ತಮೇವೈಕಂ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಶದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೂ ಈಗತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಧಕ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಸಂಭವವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ.

ಎಲ್ಲವೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ

೧) ಸು - ॐ || ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ || ॐ ||೧||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

‘पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात् पूर्णमुदच्यते ।

पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते ॥’ (ಬೃ. ೩.೬-೧-೧.)

‘स आत्मन आत्मानमुद्धृत्याऽत्मन्येव विलापयत्यथाऽत्मैव भवति’ ।

‘(ವಿಷ್ಣುವಿನ) ಮೂಲರೂಪವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ, ಅವತಾರರೂಪವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಪೂರ್ಣವೇ ಆದ ಅವತಾರರೂಪವು ಹೊರಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವತಾರರೂಪವು ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಲೀನಗೊಂಡು ಮೂಲರೂಪವಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ’

‘ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಅವತಾರರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಐಕ್ಯ ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾನೆ’

‘स देवो बहुधा भूत्वा निर्गुणः पुरुषोत्तमः ।

एकीभूय पुनः शेते निर्दोषो हरिरादिकृत् ॥’ इति

स्वस्यैव स्वस्मिन्नप्ययवचनात् ।

न हि गौणात्मनि निर्दोषस्य लयः ॥ ೧ ॥

‘ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನು ಅನೇಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿ ಪ್ರಳಯೋದಕದಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಎಲ್ಲವಿಧಪ್ರಮಾಣಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ ಹೊರತಾಗಿ ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮುಷ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಲಯವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅದಃ = ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮೂಲರೂಪವು, ಪೂರ್ಣಃ = ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಇದಂ = ಈ ಅವತಾರರೂಪವು, ಪೂರ್ಣಂ = ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ಣಾತ್ = ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ, ಪೂರ್ಣಂ = ಪೂರ್ಣವೇ ಆದ ಅವತಾರರೂಪಗಳು, ಉದಚ್ಛೇದಃ = ಹೊರಬರುತ್ತವೆ. ಪೂರ್ಣಸ್ಯ = ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೂಲರೂಪದ, ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ = ಪೂರ್ಣವಾದ ಅವತಾರರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಪೂರ್ಣಮೇವ = ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ, ಅವಶಿಷ್ಟತೇ = ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಹೀಗೆ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ-ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ).

ಸಃ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅತ್ಮನಃ = ತನ್ನ ದೇಹಿಯಿಂದ, ಆತ್ಮಾನಂ = ಅನೇಕ ಅವತಾರ-ಗಳನ್ನು, ಉದ್ಘೃತ್ಯಾ = ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿ, ಆತ್ಮನೈವ = ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ, ವಿಲಾಪಯತಿಃ =

ಈಶ್ವರಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ಲೀನಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಥ = ಅನಂತರ, ಆತ್ಮೈವ ಭವತಿ = ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಆತ್ಮನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ."

ಸಃ ದೇವಃ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಒಹುಧಾ ಭೂತ್ಯಾ = ಅನಂತರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದವನಾಗಿ, ನಿರ್ಗುಣಃ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾಗಿ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ = ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿ, ಪುನಃ = ಮತ್ತು, ಏಕೀಭೂಯ = ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿ, ಶೇತೇ = ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಾನೆ. ಸಃ = ಅಂತಹ ಹರಃ = ಶ್ರೀಹರಯ್ಯು, ನಿರ್ದೋಷಃ = ದೋಷವಿರೂಪನೂ, ಆದಿತ್ಯಃ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯವೈಕರ್ದವನೂ, ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸ್ವಸ್ಥಿನ್ = ತನ್ನಲ್ಲಿ, ಸ್ವಸ್ಥಃ = ತನ್ನ, ಅಪ್ಯಯವಚನಾತ್ = ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, (ಜೀವನು ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಲ್ಲ); ಗೌಣಾತ್ಮನಿ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣವುಳ್ಳ ಜೀವನಲ್ಲಿ, ನಿರ್ದೋಷಸ್ಯ = ಸಕಲದೋಷವಿರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಲಯಃ = ಏಕೈಕತೆ, ನ ಹಿ = ಎಂದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ⁽¹⁾.

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಯುಕ್ತಿಯಂತರೇಣಾಪಿ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಮುಪಪಾದಯತ್ ಸ್ವಾಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ-ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿತಿ || ಸ್ವತ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ತೇ - ಪೂರ್ಣಮಿತಿ || 'ಅದೋ' ಮೂಲರೂಪಂ 'ಪೂರ್ಣಮ್' 'ಇದಮ್' ಅವತಾರರೂಪಂ ಚ 'ಪೂರ್ಣಮ್' | 'ಪೂರ್ಣಮ್' ಅವತಾರರೂಪಂ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ 'ಪೂರ್ಣಾತ್' ಮೂಲರೂಪಾತ್ 'ಉದ್ವಚ್ಯತೇ' ಉದ್ವಚ್ಛತಿ | ತತ್ಪ್ರದೀಪೀತಯಾ ಅಮುಷ್ಮಾದಿದಂ ಸಚ್ಚಾಮಾತ್ರೇಣೋದ್ವಚ್ಯತೇ ಏಕಮೇವ ಬಹುಸಚ್ಚವಂ ಭವತಿ ವಿಶೇಷಾದೇವೇತಿ ವಾ | ಪ್ರಲಯೇ ಮೂಲರೂಪಂ 'ಪೂರ್ಣಸ್ಯ' ಸ್ವಸ್ಯ 'ಪೂರ್ಣಮ್' ಅವತಾರರೂಪಮ್ 'ಆದಾಯ' ಸ್ವೀಕೃತ್ಯೇಕೀಭೂಯ 'ಪೂರ್ಣಮೇವ' ಅನ್ಯತ್ರಾಲೀನಂ ಸದೇವ ಸ್ವಯಮ್ ೪೪ 'ಅವಶಿಷ್ಯತೇ' ಇತಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತೀರ್ಥಃ ||

'ಸ' ಇತ್ಯನ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಃ | ತದರ್ಥಸ್ತು - 'ಸ' ವಿಷ್ಣುಃ 'ಆತ್ಮನಃ' ಸ್ವಸ್ಮಾತ್ ಮೂಲರೂಪಾತ್ 'ಆತ್ಮಾನಮ್' ಅವತಾರಗತಂ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಂ 'ಉದ್ವಚ್ಯತೇ' ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಪೃಥಗ್ ವ್ಯಕ್ತೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಲಯೇ 'ಆತ್ಮನಿ' ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವ 'ವಿಲಾಪಯತಿ' ಏಕೀಭಾವಯತಿ | 'ಅಥ' ಅನಂತರಂ ಸ ವಿಷ್ಣುಃ 'ಆತ್ಮನೇವ' ಮೂಲರೂಪೇವ 'ಭವತಿ' ಅವಶಿಷ್ಯತೇ ಇತಿ ||

೨) 'ಸ ದೇವಃ' ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದಸ್ಮೃತಿಃ ಶ್ರೌತತತ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿವರಣಾರೂಪಾ | 'ದೇವಃ' ದ್ವಿತೀಯಾದೇಃ 'ನಿರ್ಗುಣಃ' ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣೇಭ್ಯೋ ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಃ ತತಃ ಏವ ಗುಣಕಾರ್ಯದೋಷಹೀನಃ 'ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ' ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಚೇತನೋತ್ತಮಃ 'ಆದಿಕೃತ್' ವಿಶ್ವಸ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಕರ್ತಾ ಪ್ರಥಮಕರ್ತಾ ವಾ 'ಸಃ' ಇತ್ಯೇವಮಿತಿ 'ಹರಿಃ' ಆದಿಸೃಷ್ಟೌ 'ಬಹುಧಾ ಭೂತ್ವಾ' ವರಾಹಾದಿಬಹುರೂಪಾಣಿ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ 'ಪುನಃ' ಅಥ ಪ್ರಲಯೇ 'ಏಕೀಭೂಯ' ಮೂಲರೂಪೇಣ ತಾನೈಕತಾಂ ಪ್ರಾಪಯಿತ್ವಾಸಹಿಪತೌ 'ಶೇತೇ' ಯೋಗನಿद्रಾಂ ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತೀತ್ಯಸ್ಯ ಇತಿ ಶ್ರುತುಕ್ತವಾಚೇತ್ಯರ್ಥಾ-ಹಾರೇಣ 'ವಾಚ್ಯಮೇವ ತತ್' ಇತಿ ಪರಮಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ ||

ಏತಚ್ಚತುಕ್ತೋಽಪಿ ನಿರ್ಗುಣಃ ಕುತಃ? ಗೌಣ ಏವ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾದೀತ್ಯತಸ್ತತ್ರ ಸೌತ್ರಂ ಹೇತುಂ ಸಾಧಾರಣಸ್ವಶಬ್ದಾವೃತ್ತಯಾ ಯೋಜಯತಿ - ಸ್ವಸ್ಥಿವೇತಿ || ಏವಕಾರೋ ಭಿನ್ನಕ್ರಮಃ | ಇತಿಶಬ್ದಾವೃತ್ತೋಽತ್ರಾಪಿ ಯೋಜ್ಯಃ | ವಚನಾದಿತ್ಯಾವರ್ತತೇ | ನ ಗೌಣ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ | ಅಪಮಿತಿ ಶೇಷಃ |

सत्तर्कदीपावलि: -

ॐ स्वाप्ययात् ॐ ॥ हेत्वन्तरेण त्रिगुणातीतस्यैव वेदोक्तात्मशब्दत्वं साधयत्

स्वाप्ययपदं पूर्णत्वस्याप्युपलक्षकम् । तथा च पूर्णमिति श्रुतौ स्वाप्ययपदोपलक्षित-
पूर्णत्वस्य वचनात् स्वस्य स्वस्मिन्नेवाप्ययवचनाच्च, स इति स्पष्टश्रुतावपि आत्मन्येव
विलापयतीति स्वस्य स्वस्मिन्नेवाप्ययवचनात्, तस्य च निर्गुणहरिनिष्ठतायाः स्मृतौ
वचनाच्च अयं निर्गुण एव न गौण इति योजना । वाच्यत्वे स्वाप्ययस्य साक्षाद्वेतुत्वाभावात्
सूत्रे भाष्ये च चशब्दाभावः । यद्यप्यत्रोपलक्षणाभिप्रायकटीकारीत्याः पूर्णत्वहेतुसमु-
च्चायकचशब्दोऽनुवर्तनीयः । तथाऽप्यस्य वाच्यत्वे साक्षाद्वेतुत्वात् तत्र हेत्वन्तरस्य
ज्ञापकचशब्दो नानुवर्तनीयः । न च श्रुत्युक्तत्वाच्चेत्यध्याहृतहेतौ चशब्दावश्यम्भावात् कथं
तदभाव इति वाच्यम्, सूत्रश्रुतहेतौ चशब्दाभाव इत्यभिप्रायात् । अत एव टीकायां
तत्रेत्युक्तम् ॥

तथा चायं सूत्रार्थः - न केवलं निर्गुणविष्णवाख्यं ब्रह्म ईक्षणीयत्वाद् वाच्यम्,
किन्त्वेतच्छ्रुत्युक्तत्वाच्च । श्रुत्युक्तं निर्गुणमेव न गौणमिति कुतः? पूर्णत्वात् स्वस्य
स्वस्मिन्नप्ययाच्च, गौणस्यापूर्णत्वाद् अन्यस्मिन् लयेन स्वाप्ययशून्यत्वाच्चेति । श्रुत्युक्तत्वा-
प्ययपूर्णत्वयोरसिद्धिपरिहाराय हेतौ साध्यसामानाधिकरण्योपपादनाय च श्रुतिस्मृत्यो-
र्वचनादित्युक्तं भाष्ये ॥

नन्वयं स्वाप्ययवान् अन्यत्रालीनश्च गौणः स्यात्, निर्गुणोऽन्योऽस्तीति चेत् - न, यद्ययं
स्वाप्ययवान् गौणः तर्ह्ययं निर्गुणश्चोभौ प्रलयेऽन्यत्र लयहीनौ तिष्ठतः? उत एकस्मिन्नन्यस्य
लयो भवति । नाऽद्यः 'इदं वा अग्रे नैव किञ्चनाऽसीत्' (तै.ब्रा. २-२-९-१.)
इत्यादिश्रुतिविरोधात्, अत्र प्रलये द्वितीयमात्रनिषेधात् । द्वितीये न तावद् गौणस्य निर्गुणे
लयः, तस्य स्वाप्ययवत्तयाऽवस्थानाभ्युपगमात् । तथा च निर्गुणस्य सगुणे लयो वाच्यः ।
स च न सम्भवतीत्याह - न हीति ॥ 'गौणात्मनि' जीवे 'निर्दोषस्य' सत्त्वादिगुण-
बन्धरूपदोषहीनस्य निर्गुणस्य विष्णोर्लयो नोपपद्यत इत्यर्थः । हिशब्देन 'यत् प्रयन्ति'
(तै.उ.३-१.) इत्यादिश्रुतिविरोधादिति हेतुः सूचितः । तस्मान्निर्गुणस्य स्वस्मिन्नेव लयो
वाच्य इत्यतोऽयमनन्यलीनो निर्गुण एवेति तस्यैव श्रुत्युक्तत्वाद् वाच्यत्वं सिद्धमिति
भावः ॥

अत्र नये गौणादिव्यपदेशः सत्त्वादिगुणयुक्तत्वं तदभावरूपधर्माश्रयजीवपरमात्मविषयक एव, न
तु मुख्यासम्भवे गौणाश्रयणादित्यत्रेव निर्गुणोऽयमित्यत्रेव वा मुख्यायगुणहीनविषय इति
सूचनाय निर्गुणस्येति वक्तव्यत्वेऽपि निर्दोषस्येत्युक्तम् ॥

ಲೀನಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಥ = ಅನಂತರ, ಆತ್ಮೈವ ಭವತಿ = ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಆತ್ಮನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ."

ಸಃ ದೇವಃ = ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಒಹುಧಾ ಭೂತ್ವಾ = ಅನಂತರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದವನಾಗಿ, ನಿರ್ಗುಣಃ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾಗಿ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ = ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿ, ಪುನಃ = ಮತ್ತೆ, ಏಕೀಭೂಯ = ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿ, ಶೇತೇ = ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಾನೆ. ಸಃ = ಅಂತಹ ಹರಿಃ = ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಿರ್ದೋಷಃ = ದೋಷವಿರೂಪನೂ, ಆದಿತ್ಯಃ = ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪ್ರಕೃತ್ಯನೂ, ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸ್ವಪ್ನಾ = ತನ್ನಲ್ಲಿ, ಸ್ವಸ್ಥಃ = ತನ್ನ, ಅಪ್ಯಯವಚನಾತ್ = ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, (ಜೀವನು ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಲ್ಲ); ಗೌಣಾತ್ಮನಿ = ಪ್ರಾಕೃತಗುಣವುಳ್ಳ ಜೀವನಲ್ಲಿ, ನಿರ್ದೋಷಸ್ಥಃ = ಸಕಲದೋಷವಿರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಲಯಃ = ಏಕೈಕ, ನ ಹಿ = ಎಂದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ⁽¹⁾.

(1) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ಏಕೈಕವಿಧೋಽಪಿ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಮುಪಪಾದಯತ್ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ-ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿತಿ || ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಪೂರ್ಣಮಿತಿ || 'ಅದೋ' ಮೂಲರೂಪಂ 'ಪೂರ್ಣಮ್' 'ಇದಮ್' ಅವತಾರರೂಪಂ ಚ 'ಪೂರ್ಣಮ್' | 'ಪೂರ್ಣಮ್' ಅವತಾರರೂಪಂ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ 'ಪೂರ್ಣಾತ್' ಮೂಲರೂಪಾತ್ 'ಉದ್ವಚ್ಯತೇ' ಉದ್ವಚ್ಛತಿ | ತತ್ಪ್ರದಿಪೀರೀತ್ಯಾ ಅಮುಷ್ಮಾದಿದಂ ಸಚ್ಚಾಮಾತ್ರೇಣೋದ್ವಚ್ಯತೇ ಏಕಮೇವ ಬಹುಸ್ಥವಂ ಭವತಿ ವಿಶೇಷಾದೇವೇತಿ ವಾ | ಪ್ರಲಯೇ ಮೂಲರೂಪಂ 'ಪೂರ್ಣಸ್ಯ' ಸ್ವಸ್ಯ 'ಪೂರ್ಣಮ್' ಅವತಾರರೂಪಮ್ 'ಆದಾಯ' ಸ್ವೀಕೃತ್ಯೈಕೀಭೂಯ 'ಪೂರ್ಣಮೇವ' ಅನ್ಯತ್ರಾಲೀನಂ ಸದೇವ ಸ್ವಯಮ್ ೪೪ 'ಅವಶಿಷ್ಯತೇ' ಇತಿ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ||

'ಸ' ಇತ್ಯನ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಃ | ತದರ್ಥಸ್ತು - 'ಸ' ವಿಷ್ಣುಃ 'ಆತ್ಮನಃ' ಸ್ವಸ್माತ್ ಮೂಲರೂಪಾತ್ 'ಆತ್ಮಾನಮ್' ಅವತಾರಗತಂ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಂ 'ಉದ್ವಚ್ಯತೇ' ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಪೃಥಗ್ ವ್ಯಕ್ತೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಲಯೇ 'ಆತ್ಮನಿ' ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವ 'ವಿಲಾಪಯತಿ' ಏಕೀಭಾವಯತಿ | 'ಅಥ' ಅನಂತರಂ ಸ ವಿಷ್ಣುಃ 'ಆತ್ಮನೇವ' ಮೂಲರೂಪೇವ 'ಭವತಿ' ಅವಶಿಷ್ಯತೇ ಇತಿ ||

೨) 'ಸ ದೇವಃ' ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದಸ್ಮೃತಿಃ ಶ್ರೌತತತ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿವರಣಾರೂಪಾ | 'ದೇವಃ' ಛೋತನಾದೇಃ 'ನಿರ್ಗುಣಃ' ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣೇಭ್ಯೋ ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಃ ತತಃ ಏವ ಗುಣಕಾರ್ಯದೋಷಹೀನಃ 'ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ' ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಚೇತನೋತ್ತಮಃ 'ಆದಿಕೃತ್' ವಿಶ್ವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಕರ್ತಾ ಪ್ರಥಮಕರ್ತಾ ವಾ 'ಸಃ' ಇವೇತದ್ವಿಪಗೋ 'ಹರಿಃ' ಆದಿಸೃಷ್ಟೌ 'ಬಹುಧಾ ಭೃತ್ವಾ' ವರಾಹಾದಿಬಹುರೂಪಾಣಿ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ 'ಪುನಃ' ಅಥ ಪ್ರಲಯೇ 'ಏಕೀಭೂಯ' ಮೂಲರೂಪೇಣ ತಾನ್ಯೇಕತಾಂ ಪ್ರಾಪಯಿತ್ವಾಽಹಿಪತೌ 'ಶೇತೇ' ಯೋಗನಿद्रಾಂ ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಇತೀತ್ಯಸ್ಯ ಇತಿ ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಛೇತ್ಯರ್ಥಾ-ಹರೇಣ 'ವಾಚ್ಯಮೇವ ತತ್' ಇತಿ ಪರಮಸಾಧ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ ||

ಏತಚ್ಛ್ರುತ್ಯುಕ್ತೋಽಪಿ ನಿರ್ಗುಣಃ ಕುತಃ? ಗೌಣ ಏವ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾದಿತ್ಯತಸ್ತತ್ರ ಸೌತ್ರಂ ಹೇತುಂ ಸಾವಧಾರಣಸ್ವಶಬ್ದಾವೃತ್ತಯಾ ಯೋಜಯತಿ - ಸ್ವಸ್ಯೈವೇತಿ || ಏವಕಾರೋ ಭಿನ್ನಕ್ರಮಃ | ಇತಿಶಬ್ದ-ಆವೃತ್ತೋಽತ್ರಾಪಿ ಯೋಜ್ಯಃ | ವಚನಾದಿತ್ಯಾವರ್ತತೇ | ನ ಗೌಣ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ | ಅಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ |

सत्तर्कदीपावलिः -

ॐ स्वाप्ययात् ॐ ॥ हेत्वन्तरेण त्रिगुणातीतस्यैव वेदोक्तात्मशब्दत्वं साधयत्

स्वाप्ययपदं पूर्णत्वस्याप्युपलक्षकम् । तथा च पूर्णमिति श्रुती स्वाप्ययपदोपलक्षित-
पूर्णत्वस्य वचनात् स्वस्य स्वस्मिन्नेवाप्ययवचनाच्च, स इति स्पष्टश्रुतावपि आत्मन्येव
विलापयतीति स्वस्य स्वस्मिन्नेवाप्ययवचनात्, तस्य च निर्गुणहरिनिष्ठतायाः स्मृती
वचनाच्च अयं निर्गुण एव न गौण इति योजना । वाच्यत्वे स्वाप्ययस्य साक्षाद्हेतुत्वाभावात्
सूत्रे भाष्ये च चशब्दाभावः । यद्यप्यत्रोपलक्षणाभिप्रायकटीकारीत्या पूर्णत्वहेतुसमु-
च्चायकशब्दोऽनुवर्तनीयः । तथाऽप्यस्य वाच्यत्वे साक्षाद्हेतुत्वात् तत्र हेत्वन्तरस्य
ज्ञापकशब्दो नानुवर्तनीयः । न च श्रुत्युक्तत्वाच्चेत्यध्याहृतहेतौ चशब्दावश्यम्भावात् कथं
तदभाव इति वाच्यम्, सूत्रश्रुतहेतौ चशब्दाभाव इत्यभिप्रायात् । अत एव टीकायां
तत्रेत्युक्तम् ॥

तथा चायं सूत्रार्थः - न केवलं निर्गुणविष्णवाख्यं ब्रह्म ईक्षणीयत्वाद् वाच्यम्,
किन्त्वेतच्छ्रुत्युक्तत्वाच्च । श्रुत्युक्तं निर्गुणमेव न गौणमिति कुतः? पूर्णत्वात् स्वस्य
स्वस्मिन्नप्ययाच्च, गौणस्यापूर्णत्वाद् अन्यस्मिन् लयेन स्वाप्ययशून्यत्वाच्चेति । श्रुत्युक्तस्वा-
प्ययपूर्णत्वयोरसिद्धिपरिहाराय हेतौ साध्यसामानाधिकरण्योपपादनाय च श्रुतिस्मृत्यो-
र्वचनादित्युक्तं भाष्ये ॥

नन्वयं स्वाप्ययवान् अन्यत्रालीनश्च गौणः स्यात्, निर्गुणोऽन्योऽस्तीति चेत् - न, यद्यं
स्वाप्ययवान् गौणः तर्ह्ययं निर्गुणश्चोभौ प्रलयेऽन्यत्र लयहीनौ तिष्ठतः? उत एकस्मिन्नन्यस्य
लयो भवति । नाऽद्यः 'इदं वा अग्रे नैव किञ्चनाऽसीत्' (तै.ब्रा. २-२-९-१.)
इत्यादिश्रुतिविरोधात्, अत्र प्रलये द्वितीयमात्रनिषेधात् । द्वितीये न तावद् गौणस्य निर्गुणे
लयः, तस्य स्वाप्ययवत्तयाऽवस्थानाभ्युपगमात् । तथा च निर्गुणस्य सगुणे लयो वाच्यः ।
स च न सम्भवतीत्याह - न हीति ॥ 'गौणत्वात्' जीवे 'निर्दोषस्य' सत्त्वादिगुण-
बन्धरूपदोषहीनस्य निर्गुणस्य विष्णोर्लपो नोपपद्यत इत्यर्थः । हिशब्देन 'यत् प्रयन्ति'
(तै.उ.३-१.) इत्यादिश्रुतिविरोधादिति हेतुः सूचितः । तस्मान्निर्गुणस्य स्वस्मिन्नेव लयो
वाच्य इत्यतोऽयमनन्यलीनो निर्गुण एवेति तस्यैव श्रुत्युक्तत्वाद् वाच्यत्वं सिद्धमिति
भावः ॥

अत्र नये गौणादिव्यपदेशः सत्त्वादिगुणयुक्तत्वतदभावरूपधर्माश्रयजीवपरमात्मविषयक एव, न
तु मुख्यासम्भवे गौणाश्रयणादित्यत्रेव निर्गुणोऽयमित्यत्रेव वा मुख्यार्थगुणहीनविषय इति
सूचनाय निर्गुणस्येति वक्तव्यत्वेऽपि निर्दोषस्येत्युक्तम् ॥

ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ || ಅಯಮರ್ಥಃ | ದೀಪಾದ್ ದೀಪಾಂತರಾಣಿವ ಮೂಲ್ಕರೂಪಾದವತಾರಾನುದೃತ್ಯ ತೈರೇಕೀಭೂಪ ಮಾಪ್ರಲಯೇ ವರ್ತಮಾನೋ ಯೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ 'ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ ಸ ತ್ರಿಗುಣತತ್ಕಾರ್ಯಲಯವಿಶಿಷ್ಟಮಾಣತ್ವಾತ್ ತ್ರಿಗುಣಾತಿತ ಉ ಖವೇತ್ | ನ ಚಾಯಂ ತ್ರಿಗುಣಸಂವಲಿತೋ ಅಸ್ಮಾದನ್ಯಃ ತ್ರಿಗುಣಾತಿತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ | ತ್ರಿಗುಣಾತಿತಸ್ಯ ತ್ರಿಗುಣಸಂವಲಿತೇ ಲಯಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ನ ಚ ತಯುಕ್ತಮ್ | ನೈವ ತೌ ದ್ವಾವನನ್ಯ- ಲಿನೌ ಮಾಪ್ರಲಯೇ ಯುಜ್ಯೇತೇ | 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಇದಮೇಕ ಉಾಗ್ರ ಆಸೀತ್ ನಾನ್ಯತ್ ಕಿಂಚನ ಮಿಶ್ರತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ | ಆತ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುವೈಕವಾಚೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ |

ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಿಗೇ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಆತ್ಮ' ಶಬ್ದವು ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ 'ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್' ಎಂಬತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಒಂದು ದೀಪದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೀಪ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಅವತಾರರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿ ಪುನಃ ಲೀನಗೊಳಿಸಿ ಮಹಾಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು 'ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೋ ಅಂತಹ ತ್ರಿಗುಣ ಮತ್ತು ತತ್ಕಾರ್ಯ ಲಯದಲ್ಲಿ (ಲಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ಇರುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನೇ ಆಗಬೇಕು.

ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವವನೂ ತ್ರಿಗುಣಬದ್ಧನೇ. ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ತ್ರಿಗುಣಾತೀತ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನಿಗೆ ತ್ರಿಗುಣ ಬದ್ಧನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆ ಇಬ್ಬರೂ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದದೆ ಇರುವರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ "ಆತ್ಮಾ ವಾ ಇದಮೇಕ ಏವಾಗ್ರ ಆಸೀತ್ ನಾನ್ಯತ್ ಕಿಂಚನ" ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು.

ಭಗವಂತನು ಎಂದೆಂದೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ --

ಯುಕ್ತವನ್ತರೇಣಾಪಿ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿತಿ ||

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ - 'ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ಅದೋ ಮೂಲರೂಪಂ ಪೂರ್ಣಂ ಇದಮವತಾರರೂಪಂ ಚ ಪೂರ್ಣ, ತತ್ಪೂರ್ಣ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಪೂರ್ಣಾಮೂಲರೂಪಾದುದ್ರಿಚ್ಯತೇ । ಪ್ರಲಯೇ ಚ ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮವತಾರರೂಪಂ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯೈಕೈಭ್ಯ ಮೂಲರೂಪಮನ್ಯತ್ರಾಲೀನಂ ಸ್ವಯಮವಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯೈವ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದ್ಧ (ತ್ವಾಚ್ಚಮ) ವತ್ಯೇವಾಸೀ ವಾಚ್ಯಃ । ನ ಚಾಯಂ ಗೌಣಃ । ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ಸ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನಪ್ಯಯಾಚ । ಗೌಣಸ್ಯಾಪೂರ್ಣತ್ವಾದನ್ಯಸ್ಮಿಂಹ್ಯಯಾಚೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

" 'ಆದಃ' ಎಂದರೆ ಮೂಲರೂಪವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಇದಮ್' ಎಂದರೆ ಅವತಾರರೂಪವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಪೂರ್ಣವೇ ಆದ ಅವತಾರರೂಪವು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣವೇ ಆದ ಮೂಲರೂಪವು ಪೂರ್ಣವೇ ಆದ ಅವತಾರರೂಪದಿಂದ ಐಕ್ಯಹೊಂದಿ ಆ ಮೂಲರೂಪವು ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ತಾನೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ." ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನು ಜೀವನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. 'ಪೂರ್ಣತ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಯನ್ ಅಪ್ಯಯಾತ್' ಈ ಎರಡು ಯುಕ್ತಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಕೂಡುತ್ತವೆ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಜೀವನು ಅಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ'.

ಲಯವು ಯಾರಲ್ಲಿ?

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -- ನನ್ವಯಂ ಸ್ವಾಪ್ಯಯವಾನನ್ಯತ್ರಾಲೀನೋಽಪಿ ಗೌಣಃ ಸ್ಯಾನಿರ್ಗುಣೋಽನ್ಯೋಽಸ್ತೀತಿ चेन्न । यद्ययं स्वाप्ययवान् गौणस्तर्ह्ययं निर्गुणश्चोभौ प्रलये लयहीनौतिष्ठत उतैकस्मिन्नन्यस्य लयो भवति । नायः, 'इदं वाङ्मे नैव किञ्चनासीत्' इत्यादिश्रुतिविरोधात्^(१) । द्वितीयेऽपि न तावद्गौणस्य निर्गुणे लयः ।

(१) श्रुतिविरोधात् इत्युपलक्षणम् । पूर्णमेवेत्येवकारेण द्वयोः प्रलयेऽवस्थಾನಾನुपपत्तेरिव । यद्यपि प्राक् सूत्रकृतैव सूचितश्रुत्युಕ್ತत्वादिति सूत्रेऽपि निर्गुणत्वस्य श्रुतत्वमुदितं तथाऽपि स्वाप्ययस्य निर्गुणादन्यत्रायोगादार्थिकमेव श्रुतत्वं न साक्षात् । उत्तरत्र 'श्रुतत्वात्' इति सूत्रे तु साक्षात् निर्गुणस्यैव श्रुतत्वम् । अतो न सूत्रयोः पौनरुक्त्यमिति भावेन प्रथमत

ತಸ್ಯ ಸ್ವಾಪ್ಯಯೇನಾವಸ್ಥಾನಾಭ್ಯುಪಗತೇಃ । ತಥಾ ಚ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಸಗುಣೇ ಲಯಃ ವಕ್ತವ್ಯಃ ।

ಸ್ವತಃ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯ ಹೊಂದುವ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದದಿದ್ದರೂ ಗೌಣಾತ್ಮ ವಿಕಾಗಬಾರದು? ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಒಂದುವೇಳೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುವವನು ಗೌಣಾತ್ಮನೆಂದರೆ ಆ ಗೌಣಾತ್ಮನು ಮತ್ತು ನಿರ್ಗುಣಾತ್ಮನು ಇಬ್ಬರೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಅಥವಾ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾದೀತು. ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ 'ಇದಂ ವಾಽಗ್ರೇ ನೈವ ಕಿಂಚನಾಸೀತ್' (ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಗೌಣಾತ್ಮನ ಲಯವು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಗೌಣಾತ್ಮನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕಾರನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ ಸಗುಣನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಇದು ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯ ಯುಕ್ತಿ

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ -- ಅಸ್ತಿವಿತಿ ಚೇತ್ತರಾಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ಗೌಣಾತ್ಮನಿ ಜೀವೆ 'ನಿರ್ದೋಷಸ್ಯ' ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಲಯೋ ನೊಪಪದ್ಯತೇ । 'ಯತ್ಪ್ರಯನ್ತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ । ಅತೋಽಯಮನನ್ಯಲಿಂಗೋ ನಿರ್ಗುಣ ಏವ । ತಸ್ಯ ಚ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । ಯಥಾಪಿ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವೇಽಭ್ಯುಚ್ಚಯಯುಕ್ತಿಃ । ತಥಾಪಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ನಿರ್ಗುಣೋ ವಾಚ್ಯ ಇತಿ ಬಹಿರೇವೋಕ್ತೇ(ವೋಕ್ತ್ವಾ) ಕುತೋಽಯಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ಇತಿ ಶಬ್ದಪರಿಹಾರಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ಸೂತ್ರಸ್ಯ, ತತ್ರ ಭಾಷ್ಯೇ ಚ ಚಶಬ್ದಾಭಾವಃ । ಅತ್ರ ಗೌಣಾದಿವ್ಯಪದೇಶಃ ಸತ್ವಾದಿಧರ್ಮವತ್ವವಿಷಯ ಏವೇತಿ ಸೂಚನಾಯ 'ನಿರ್ದೋಷ'ಸ್ಯೇತಿ ॥೯॥

ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು "ನ ಹ" ಎಂದು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗೌಣಾತ್ಮನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ದೋಷರಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತ್ ಪ್ರಯಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನು ಬೇರಲ್ಲಿಯೂ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಅಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಏವ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಶ್ರುತಿಮುದಾಹೃತ್ಯ 'ನಿರ್ಗುಣ'ಇತ್ಯ' ಇತಿ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ ಭಗವಾನ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ ।

- (ಗುರ್ದೇವದೀಪಿಕಾ)

ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯು ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಆತ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯುಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಹೊರಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಹೇಗಾಗುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಾಗಲೀ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಧಿಕಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಚ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಕಿಲ್ಲ.

‘ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್’ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ

ಭಾವದೀಪ: - ॥ॐ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ ॐ॥ ‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್’ ಇತ್ಯಧ್ಯಾಹರೀಷ್ಯಮಾಣಹೇತು-
ವಾಕ್ಯೇ ಚಶಬ್ದಾದಾಹ - ಯುಕ್ತಿಯಂತರೇಣಿತಿ ॥ ನ ‘ಕೇವಲಮಿಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಾ’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।
‘ಅವತಾರಾ ಮಹಾವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವೇ ಪೂರ್ಣಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಬೃಹದ್ರಾಘಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಮಾಹ - ಅದೋ
ಮೂಲೇತಿ ॥ ಆತೇನ ‘ಸ ಆತ್ಮನಃ’ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ, ‘ಸ ದೇವೋ ಬಹುಧಾ’ ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದಸ್ಮೃತಿರಪಿ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಪ್ರಾಪಾ ।

ಈ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್’ ಎಂಬ ಹೇತುವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ-
ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಯುಕ್ತತರೇಣ”
ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ‘ಯುಕ್ತತರೇಣ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಕೇವಲ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವರೂಪವಾದ
ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಲ್ಲ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

‘ಪೂರ್ಣಮದಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗೆ ‘ಅವತಾರಾ ಮಹಾವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವೇ ಪೂರ್ಣಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ’
(ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಎಲ್ಲಾ ಅವತಾರಗಳೂ ಕೂಡ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಅವತಾರಗಳು) ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ
ಬೃಹದ್ರಾಘ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ “ಅದೋ ಮೂಲರೂಪಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ
ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ‘ಸ ಆತ್ಮನಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯನ್ನು
‘ಸ ದೇವೋ ಬಹುಧಾ’ ಎಂಬ ಸ್ವಾಂದಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬಹುಶಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

‘ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಪದಾರ್ಥಹಾರ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ಆದಿಕೃತ್ ಇತಿ’ ಇತ್ಯನಂತರ ‘ಸ್ವಸ್ಯ’ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಗಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮಾಹ -
ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ॥ ‘ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಯುಕ್ತತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ರ ತದಶಬ್ದಂ ನೇತ್ಯಾಘಸೂತ್ರಾದ-
ನುವೃತ್ತಸಾಧ್ಯಾಂಶಸ್ಯ ಫಲಿತಾರ್ಥಮಾಹ - ಭವತ್ಯೇವಾಸೌ ವಾಚ್ಯ ಇತಿ ॥ ಭಾಷ್ಯಶೇಷಂ ಯೋಜಯತಿ
- ನ ಚಾಯಮಿತಿ ॥ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿತಿ ॥ ‘ಪೂರ್ಣಮ್’ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನುರೋಧಾದಯಂ
ಹೇತುರೂತಃ । ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಾಭ್ಯಾಮುಕ್ತಮುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅದಿಕೃತ್ ಇತಿ' ಎಂಬ ಪದದ ಅನಂತರ 'ಸ್ವಸ್ವೈವ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಹೇತುವಾಕ್ಯವನ್ನು "ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರುತಿಸ್ವೈತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. 'ತತ್ ಆಶಬ್ದಂ ನ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಾಧ್ಯದ ಅಂಶಕ್ಕೆ ನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು "ಭವತ್ಯೇವಾಸೌ ವಾಚ್ಯಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು 'ನ ಚಾಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಯಂ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಉಕ್ತನಾದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. 'ಪೂರ್ಣಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ 'ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸೂತ್ರದ ಸ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - स्वस्य स्वस्मिन्निति ॥ सूत्रे 'स्व'इति तन्त्रम् । 'श्रुत्युक्तो न गौणः' इति साध्यं योज्यमिति दर्शितम् । पूर्णत्वलिङ्गस्योपलक्षणत्वादाय-
श्रुत्युक्तिः । तत्र लयस्यास्फुटत्वाद् द्वितीयश्रुत्युक्तिः । तत्र लयस्वरूपादि विविच्य
वक्तुं स्मृत्युक्तिः । स्कान्दवचनेनापि स्वस्यैवावताररूपस्य निर्दोषस्य स्वस्मिन्
मूलरूपे अप्यय उच्यते इति तत्त्वप्रदीपोक्तैः ।

"ಸ್ವಸ್ವ ಸ್ವಸ್ತಿನಾ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಶಬ್ದವು ತಂತ್ರರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಆ ಪದವನ್ನು ಎರಡು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ 'ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು ಗೌಣನಲ್ಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತೋರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಣತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತುವು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾದುದರಿಂದ 'ಪೂರ್ಣಮದಃ' ಎಂಬ ಮೊದಲಿನ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ ಆತ್ಮನಃ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಯಾದವಚನದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ತನ್ನದೇ ಆವತಾರರೂಪಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - अपूर्णत्वादिति ॥ 'तथाऽनुभवसिद्धत्वात्' इति भावः ।
अन्यस्मिन्निति ॥ 'यत् प्रयन्ति' इत्यादेरिति भावः । एतेन 'श्रुतत्वाच्च' इति
वक्ष्यमाणेनापौनरुक्त्यं दर्शितम् । इह निर्गुणस्य श्रुत्युक्तत्वं पूर्णत्वस्वाप्ययादि-
लिङ्गायत्तम् । तत्र तु 'निर्गुणश्च' इति साक्षादेवेति भेदात् ।

“ಅಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಅಪೂರ್ಣ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುಭವಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. “ಅನ್ಯಸ್ಯನ್” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಯತ್ಪ್ರಯಂತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ‘ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ‘ನಿರ್ಗುಣನನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ’ ಎಂಬ ಅಂಶವು ‘ಪೂರ್ಣತ್ವ, ಸ್ವಾಪ್ಯಯ’ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ (ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ ಎಂಬಲ್ಲಿ) ‘ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯದ ಮಾತುಗಳು ಅತ್ಯಂತಸಂಗತ

ಭಾವದೀಪ: - ‘ನಹಿ’ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಸಕ್ರತ್ಯಪ್ರತೀತೇಸ್ತಾಮಾಹ - ನನ್ವಿತಿ ||
ಯತ್ಪ್ರಯಂತೀತ್ಯಾದೀತಿ || ‘ಅತ್ರ ಯತ್ ಪ್ರಯಂತಿ ಭೂತಾನಿ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ನಿರ್ದೋಷ
ಏವ ಲಯೋಕ್ತೇ:’ ಇತಿ ಭಾವ: | ಶ್ರುತುಕ್ತವೇನ = ಶ್ರುತಿಃಶ್ರುತುಕ್ತವೇನೇತ್ಯರ್ಥ: | ವಾಚ್ಯತ್ವ-
ಮಿತಿತಿ || ‘ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಂ ತು ನಿರಸಿಷ್ಯತೇ’ ಇತಿ ಭಾವ: | ‘ಸೂತ್ರೇ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾಚೇತಿ
ಸ್ಯಾತ್’ ಇತ್ಯಾಶಾಂ ನಿರಸ್ಯತಿ - ಯಚಿತಿ || ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಾಚೇತಿ || ‘ಶ್ರುತಿಃಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಾಚಿ’
ಇತ್ಯರ್ಥ: |

“ನನು” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ‘ನ ಹಿ’ ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯದ ಸಂಗತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಯತ್ಪ್ರಯಂತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶಕ್ಕೆ “ಯತ್ ಪ್ರಯಂತಿ ಭೂತಾನಿ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ನಿರ್ದೋಷನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ” ಎಂದರ್ಥ. “ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವೇನ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. “ವಾಚ್ಯತ್ವಮ್” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವವನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿರಾಸ ಮಾಡಲಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾಚ್ಚ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಚ’ಶಬ್ದವು ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಈ ಸಂಶಯವನ್ನು “ಯದ್ಯಹಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. “ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಿಗಳಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ವೈದಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳು

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ಶ್ರುತಿಃಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಂ ನಾಮ ತಜ್ಞಾನಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವಮೇವ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಾದಿಜ್ಞಾನಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವಾಚಿ ನಾಽಶಬ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯರ್ಥ: ಸ್ಯಾತ್ |
ಅಯಮೇವಾರ್ಥ: ‘ಇಕ್ಷತೇನಾಶಬ್ದಮ್’ ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತ: | ತತ್ರಾಪಿ ‘ಉಪನಿಷದಾಢೀಕಜನ್ಯೇಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವಾದಿ
ಬ್ರಹ್ಮಾಶಬ್ದಂ ನ’ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಮೈವಮ್ | ‘ತತ್ರಾಢಿಸೂತ್ರೇ ಸಾಮಾನ್ಯತ:

ಶಬ್ದಜನ್ಯೇಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವಹೇತುಕೌ ತಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿನಿರಾಸಾಯೋಕ್ತೇಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಗೌಣಪರತಯೋತ್ಪನ್ನ-
ವ್ಯಾಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿಶಾಸ್ತ್ರ ತ್ರಿभिಃ ಸ್ತುತೈಃ ಪರಂಪರಯಾ ಪರಿಹತಾ । ಅತ್ರ ಪುನರ್ನಿಗುಣಸ್ಯೈವ
ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸಾಧಾರಣಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿರೂಪನಿರವಕಾಶಾಲಿಕ್ಷಣ ಉಪೇತತಯಾ ಗೌಣಪರತ್ವ-
ಶಾಸ್ತ್ರಾನಾಸ್ಪದವಾಕ್ಯವಿಶೇಷಜನ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವರೂಪಶ್ರುತತ್ವಹೇತುನಾ ಶುಭ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮೇವೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ'
ಇತಿ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷಃ ।

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಶ್ರುತಿಶ್ಲೋಕಶ್ರುತತ್ವಂ ಎಂದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಶ್ಲೋಕಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾಗಿರುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಹಾಗಾಗಿ 'ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ
ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಶಬ್ದನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ
'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲೂ ಕೂಡ
ಉಪನಿಷದಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಶಬ್ದನಲ್ಲ ಎಂದು
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರವು ಗತಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಈ ಶಂಕೆಯು ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಬ್ದದಿಂದ
ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಆ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿರಾಸ
ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಈ ಈಕ್ಷಣೇಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು
ಗೌಣಮೂ ಆಗಬಹುದು ಎಂಬ ವೈದಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿಯ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಾದರೂ "ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ
ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿ ರೂಪವುಳ್ಳ ನಿರವಕಾಶಹೇತು ಇರುವುದರಿಂದ ಗೌಣಪರ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದೆ
ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶ್ರುತತ್ವ ಹೇತುವಿನಿಂದ
ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಗತಾರ್ಥತಾದೋಷವು ಬರಲಾರದು.

ಕೆಲವರು ಮಾಡುವ ಪುನರುಕ್ತಿಪರಿಹಾರ

ಭಾವದೀಪಃ - ಕೇचितು ಆद्यಸ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಘವೇದತ್ವೇ ಸತಿ ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತುನಾ
ವಾಚ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರ ತು ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಜನ್ಯಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ
ಲಕ್ಷಣಾದಿನಾನುಪಪತ್ತೇಶಬ್ದಂ ನ ಕಿಂತು ವಾಚ್ಯಮೇವೇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ ಭೇದಾತ್ । एवं
ಶ್ರುತತ್ವಾಚೇತ್ಯನೇನಾಪ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ವಾಸಾಕ್ಷಾತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಭೇದೋ ಜ್ಞೇಯಃ ।

ನಿರ್ದೋಷಸ್ಯೇತಿತಿ ॥ 'ಸತ್ವಾದಿಗುಣರೂಪದೋಷಹೀನಸ್ಯ' ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯಥಾ 'ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ'
ಇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ ॥೯॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ - "ಮೊದಲ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯವೇದ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್' (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗ೦ದ ತಿಳಿಯಲಾಗದಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ) ಎಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಾತ್' ಎಂದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗ೦ದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗ೦ದ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅಶಬ್ದನಲ್ಲ; ಹೊರತು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ವಿಷಯಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದರಿಂದ ಗತಾರ್ಥತತ್ವ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಶ್ರುತತತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ವಾಚ್ಯತವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ; ಇಲ್ಲಿ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಶ್ರುತತ್ವರೂಪ-ಹೇತುವಿನಿಂದ ವಾಚ್ಯತವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು." ಎಂದು.

"ನಿರ್ದೋಷಕ್ಕೆ ಇತಿ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸತ್ಪಾದಿಗುಣರೂಪವಾದ ದೋಷವಿಲ್ಲದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ 'ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ' ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಟೀಕಾರಿಯರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ —

ॐ स्वाप्ययात् ॐ॥ 'आत्मन्येवात्मानं विलापयति' इति श्रुतिप्रतिपाद्यत्वात् निर्गुणमवाच्यम् । श्रुत्युक्तं निर्गुणं कुतः? इति चेत् स्वाप्ययात् स्वस्य स्वस्मिन्लೈयाभिधानात् इत्यर्थः । तदवताराख्यम् । उद्दिच्यते बहिर्निःसरति । स्वस्य मूलरूपस्य । स्मृत्यनुसारेण तात्पर्यमाह - एकीभूय इति ॥ अनेन भगवद्रूपाणामेकीभाव एव लय इत्युक्तं भवति । अवधारणार्थो अन्यत्रालीन एवेति । श्रुत्युक्तत्वादिति ॥ अवाच्ये वृत्त्यन्तरायोगात् श्रुत्युक्तत्वं वाच्यत्वं गमयतीति भावः । पूर्णत्वादिति ॥ अनेन सूत्रोक्तस्वाप्ययउपलक्षक इति सूचितम् । अपूर्णत्वादिति ॥ तथಾನुभवादित्यर्थः । अन्यस्मिन्निति ॥ 'यत् प्रयन्ति' इत्यादेरिति भावः । अन्यत्रालीनोपीति ॥ तथा च गौणो द्विविधः । अन्यत्रालीनोऽन्यत्रालीनश्चेति । तत्राद्य उक्तप्रकारेणानुभवसिद्धः । द्वितीयस्तु एतत् श्रुत्युक्त इति भावः । तर्हि निर्गुणाभावप्रसङ्ग इत्यत आह - निर्गुण इति ॥ एतत् श्रुत्यादन्य एव कश्चिदस्तीति भावः । इदम् अस्य जगतः । तत्र निर्गुणादन्यस्य लयं विनावस्थाननिषेधादिति भावः । अवस्थानेति ॥ 'अन्यत्रालीनता' इत्यर्थः । यत् प्रयन्तीति ॥ तदुक्तस्य 'तद् विजिज्ञासस्व' इति जिज्ञास्यत्वोक्त्या निर्गुणत्वावगमात् तस्मिन् सगुणानाम् 'इमानि भूतानि' इत्युक्तानां लयोक्तिरिति भावः । इयम् = स्वाप्ययरूपा । तथाच सूत्रे चशब्देन भाव्यमिति भावः । तत्र सूत्रे प्रकृतत्वात् निर्गुणस्येति वक्तव्ये निर्दोषस्येति वचनं किमर्थम्? इत्यत आह - अत्रेति ॥ सूत्रಾದौ इत्यर्थः । 'उक्तमस्ति' इत्यन्वयः ॥

|| ೬೦ ಸ್ವಾಪ್ರಯಾತ್ ೬೦ ||

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ -- 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಭಾರ ಮಾಡುವುದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಸ್ವಾಪ್ರಯಾತ್ = ಅವನು ಸ್ವತಃ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

'ಉದ್ವಿಚ್ಯತೇ' ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಸ್ಪಷ್ಟ = ಮೂಲರೂಪವು ಸ್ಪೃತಿ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು 'ವಿಕೇಭೂಯ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳ ವಿಕೇಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಲಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮನೈವ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ವಿ' ಕಾರವು ಅನ್ಯತ್ರಲೀನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

'ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್' ಎಂದರೆ ಅವಾಚ್ಯನಿಗೆ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಕೊಡುತ್ತದೆಂದು ಭಾವ. 'ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ 'ಸ್ವಾಪ್ಯಯ'ವು ಉಪಲಕ್ಷಕವೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಅಪೂರ್ಣಾತ್' ಎಂಬ ಪದವು ಗೌಣಾತ್ಮನು ಅಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧ. 'ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್' ಅಂದರೆ ಗೌಣಾತ್ಮನು ಅನ್ಯರಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುವುದು 'ಯತ್ ಪ್ರಯಂತಿ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಬರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

'ಅನ್ಯತ್ರಾಲೀನೋಽ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ವಿಧ ಗೌಣಾತ್ಮರಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯವರು ಅನ್ಯತ್ರಲೀನವಾಗುವರು, ಎರಡನೆಯವರು ಅನ್ಯತ್ರಲೀನ- ವಾಗದವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವರು ಒಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ('ಯತ್ ಪ್ರಯಂತಿ') ಅನುಭವಸಿದ್ಧರು. ಎರಡನೆಯವರು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿ ಎಂದು ಭಾವ. ಹಾಗೆದರೆ ಗೌಣನಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಇಲ್ಲದಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ 'ನಿರ್ಗುಣ' ಎಂದು ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ನಿರ್ಗುಣನು ಬೇರೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಭಾವ. 'ಇದಂ' ಎಂದರೆ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ('ಇದಂ ವಾಽಗ್ರೇ') ನಿರ್ಗುಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯರಿಗೆ ಲಯವಿಲ್ಲದೆ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ಜೀವ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವ.

'ಅವಸ್ಥಾನ' ಎಂದರೆ ಅನ್ಯತ್ರಲೀನವಾಗದಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. 'ಯತ್ ಪ್ರಯಂತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ತದ್ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯಸ್ತು' ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾದವನು ನಿರ್ಗುಣನೆಂದು ಹೇಳಿ, ಅವನಲ್ಲಿ 'ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಗುಣದಿಂದ ಕೊಡುವವರಿಗೆ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಂದು ಭಾವ.

'ಇಯಂ' ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಪ್ಯಯರೂಪಾ ಎಂದರ್ಥ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ, ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯಾವ ಅರ್ಥದಿಂದ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಟೀಕಾದಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಸಕಲವೇದಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ

೧) ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಮ್ - ನ ಚ ಕಾಸುಚಿಕ್ಷಾಸ್ವಾಸ್ವನ್ಯಥೋಚ್ಯತೇ ||

೨) ಸು - ೐ || ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ || ೐ || ೧೦ ||

‘ಸर्वे वेदा युक्तयः सुप्रमाणा ब्राह्मं ज्ञानं परमं त्वेकमेव ।

प्रकाशयन्ते न विरोधः कुतश्चिद् वेदेषु सर्वेषु तथेतिहासे ॥’

इति पैङ्गिश्रुतेर्गतेर्ज्ञानस्य साम्यमेव ॥

‘ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೆಲವು ವೇದಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರಬಹುದು’ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೇದಗಳು ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ‘ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ.

“ಅತ್ಯಂತಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಲ್ಲ ಯುಗಾದಿವೇದಗಳು, ಸತ್ಕರ್ತೃಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಒಂದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿವೆ. ಎಲ್ಲ ಯುಗಾದಿವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಸ್ಥಲ್ಪವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.” ಹೀಗೆ ವೈಂಗಿಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೇದದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ ಹೊರತು ಒಂದು ಕಡೆ ರುದ್ರನ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ -- ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇದ-
ಭಾಗಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು, ಆದರೆ ನಮಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ
ವೇದಭಾಗಗಳಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇಕೆ ವಾಚ್ಯರಾಗಿರಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ
ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಸುಚಿಕ್ ಶಾಪಾಸು = ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೆಲವು ವೇದಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ,
ಅನ್ಯಥಾ = ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು, ನ ಚ ಉಚ್ಯತೇ = ಸರ್ವಥಾ
ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ = ಸಕಲವೇದಭಾಗಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ
ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಏಕವಿಷಯತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ.

ಸುಪ್ರಮಾಣಾಃ = ಪರಮಪ್ರಮಾಣಗಳಾದ, ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ = ಸಕಲ
ಯುಗಾದಿಸಂಚ್ಛಾಸ್ತೃಗಳು, ಯುಕ್ತಯಃ = ಸತ್ಕರ್ತೃಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಂ = ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ,
ಪರಮಮ್ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಜ್ಞಾನಂ = ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಏಕಮೇವ =
ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ, ಪ್ರಕಾಶಯಂತೇ = ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ತಥಾ = ಹಾಗೆಯೇ,
ಸರ್ವೇಷು = ಎಲ್ಲಾ ವೇದೇಷು = ಯುಗಾದಿವೇದಗಳಲ್ಲಿ, ಇತಿಹಾಸೇ =
ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ, ವಿರೋಧಃ = ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವು, ನ ಕುತಶ್ಚಿತ್ = ಬರಲು
ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ವೈಂಗಿಶ್ರುತೇಃ = ವೈಂಗಿಶ್ರುತಿ
ಇರುವುದರಿಂದ, ಗತೇಃ = ಸಕಲವೇದಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ, ಜ್ಞಾನಸ್ಯ =

ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಯಕ್ತಂ, ಸಾಮ್ಯಮೇವ = ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇರುತ್ತದೆ^(೧).

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ನನ್ವಸ್ತು ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಬಾಚ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಮ್ । ತಬೋಪಕ್ರಮಾದಿಬಲಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಾಸ್ವೇವ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಾಢ್ಯತ್ವಪರ್ಯ-
ವಸಿತಮ್ । ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಾಸು ಪುನರನ್ಯೋಽಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಉಚ್ಯತಾಮ್ । ನ ಚ ತಾ ನ ಸಂತಿ,
ತಾಸಾಮಾನಂತರ್ಯೇನೇಯತಾಽನಿಶ್ಚಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ಚೋಽಪ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ -
'ಕಾಸುಚಿತ್' ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಾಸು 'ಅನ್ಯಥಾ' ಅನ್ಯೋ ನಿರ್ಗುಣಾತ್ ಸಗುಣೋಽಪಿ 'ಅನ್ಯಥಾ'
ಅಕಾರಣತ್ವಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಆತ್ಮಶಬ್ದಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ಮೋಕ್ಷಜನಕಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವೇನ ಚ, ನಿರ್ಗುಣೋ
ವಾ 'ಅನ್ಯಥಾ' ಅಕಾರಣತ್ವಾದಿನಾ 'ಉಚ್ಯತೇ' ಉಚ್ಯತಾಮಿತಿ 'ನ' ಇತಿ ಯೋಜನಾ । 'ನಾನ್ಯಥಾ'
ಇತ್ಯನೇನ ಸೂತ್ರೇ ಗೌಣಸೂತ್ರಾನ್ವೇತ್ಯಸ್ಯಾನುವೃತ್ತಿಃ, ಅನ್ಯಥೇತ್ಯಭ್ಯಾಹಾರಶ್ಚ ಸ್ಥಿತಃ । 'ತತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಾದನ್ಯಥಾ
ನೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

೨) ಕುತೋ ನೇತ್ಯತಸ್ತತ್ರ ಹೇತುತ್ವೇನ ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚಛೇ - ಗತೀತಿ ॥
ಉತ್ತರಸೂತ್ರಪದಾರ್ಕರ್ಷಣೇನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಸಾಧಾರಣಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿತಿ ಯೋಜನಾಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ
ಅಸಿದ್ಧಿಪರಿಹಾರಾಯ ತತ್ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಾಂ ಶ್ರುತಿಮಾಹ - ಸರ್ವೆ ಇತಿ ॥ ವೇದಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಣಂ 'ಸರ್ವೆ'
ಇತಿ । ತಥಾ ಚ - 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ತಥಾ 'ಸುಪ್ರಮಾಣಾಃ' ಸುಖ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಂ ಮೂಲಭೂತಂ ಯಾಸಾಂ
ತಾಃ 'ಯುಕ್ತಯಃ' । 'ತಥೇತಿಹಾಸೇ' ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನುರೋಧಾದ್ವೇತಿಹಾಸಾ ಅಪ್ಯುಪಲಕ್ಷ್ಯಾಃ । ತಥಾ
ಚೇತಿಹಾಸಾಶ್ಚ । 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ' ಬ್ರಹ್ಮಕವಿಷಯಮ್ 'ಏಕಮ್' ಏಕವಿಧಮೇವ ಪರಮಾರ್ಥವಿಷಯಕತ್ವಾತ್ 'ಪರಮಮ್'
ಉತ್ತಮಂ 'ಜ್ಞಾನಂ' 'ಪ್ರಕಾಶಂತಃ' ಉತ್ಪಾದಯಂತಿ, ನ ಪುನರನೇಕಮ್ । ಅತಃ 'ಸರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು' ತಥಾ ಯುಕ್ತಿಷು
'ತಥೇತಿಹಾಸೇ' ಇತಿಹಾಸೇಷು 'ಕುತಶ್ಚಿತ್' ಕಶ್ಚಿದಪಿ ವಿಷಯಕೃತೋ ವಾ ಪ್ರಕಾರಕೃತೋ ವಾ 'ವಿರೋಧೋ ನ'
ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಜ್ಞಾನರೂಪಮೇಕಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ಜ್ಞಾಪಯಂತೀತಿ ವಾ । ಶ್ರುತೇರಿತಿ ಪಶ್ಚಿಮೀ ತೃತೀಯಾಃ ।
ಗತೇರಿತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ ॥

ಸಾಮಾನ್ಯಾದಿತಿ ಸೌತ್ರಪದೇ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಮಾಹ - ಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ॥ ವಿಷಯಗುಣಾನಾಮನನ್ಯಥೋಕ್ತಯಾ
ಸಾಮ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । 'ನ ಹೇಕತ್ರ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಕಮುಕ್ತವಾಽನ್ಯತ್ರಾಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಚ್ಯತೇ' ಇತಿ
ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಃ ಕಥ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ನ ತು ವಿಷಮತ್ವಮಿತಿ ವಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತ್ವನ್ಯಮುಕ್ತೇನೆತಿ
ವಾ ಏವಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ॥

ತಥಾ ಚ - 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಗತಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ಪಾಢ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ಸಾಮಾನ್ಯಾದ್ ಏಕವಿಧತ್ವೋಕ್ತಃ ನ ಕಾಸುಚಿಕ್ಷಾಸ್ವಾಸ್ವನ್ಯಥೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ॥

ಅತ್ರ ಭಿನ್ನವಿಷಯಪ್ರಕಾರಕೇಷ್ವಪಿ ಜ್ಞಾನೇಷು ಜ್ಞಾನತ್ವೇನ ಸಾಮ್ಯಸತ್ತ್ವಾತ್ ಸಾಮ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತೌ ವಿಷಯಪ್ರಕಾರೈಕ್ಯಂ
ನ ಸಿದ್ಧವಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಸಮಾನತ್ವಾದ್ ಏಕವಿಧತ್ವಾದ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸೂತ್ರೇ । ಭಾಷ್ಯಪದಸ್ಯಾಪ್ಯಯಮೇವಾರ್ಥ
ಇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಸತ್ತಕದಿಪಾವತಿ: -

ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಶಾಖಾಂತರೇ ಅನ್ಯಥೋಕ್ತಿಸಮ್ಮಾಖ್ಯಾನಪಾಠಾನಿಶ್ಚಿತತತ್ವಶಾಖಾಂ ಪರಿಹರತ್ ಸ್ತುತುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇ - ಗತೀತ್ಯಾದಿನಾ || ಸರ್ವಜ್ಞೇ ಭಗವತಾ ಸ್ತುತಕಾರಣ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ವೃತ್ತಿ ವಿಷ್ಣೌ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ | 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯುಕ್ತಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಬಲಾಚ ತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತತತ್ವಾನ್ನಾದೃಶಶಾಖಾವಚನಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಂಬಲಿತಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಶಾಖಾನಿರ್ಮಿತೀತಿ |

1. ಶಿವಮಾನ್ಯಾತ್

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ (ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವ) ಅರ್ಥವು (ವಿಷಯವು) ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿರಬಹುದು ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ 'ಗತಿ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ, ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಂದ ಸಕಲವೇದಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು "ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯುಕ್ತಯಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದಲೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ನಾವು ನೋಡದ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಗುಣಬದ್ಧನು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ --

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಾಖೆಯಲ್ಲೂ ನಿರ್ಗುಣನೇ ವಾಚ್ಯ

ನನು 'ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೌ ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಖ್ಯಯೋನಿತ್ವಮ್, ತच्च ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖಾಸುಪಕ್ರಮಾದಿವಿಚಾರೇಽಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಾಠ್ಯತ್ವಮ್ | ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖಾಸು ಪುನರನ್ಯೋಽಪಿ ಕಾರಣತಯೋಚ್ಯತಾಮ್ | ತಾಸಾ-
ಮಾನಂತರ್ಯೇನಾನಿಶ್ಚಯಾತ್ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ || ತತ್ರ ಹೇತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಾಂ ಸ್ತುತುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇ || ಗತೀತಿ ||

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವೇದಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಡ್ವಿಧತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗ-
ಗಳಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ವೇದಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಿರಬಾರದು? ಏಕೆಂದರೆ

ಅಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

ವೇದಶಾಖೆಗಳು ಅನಂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವೇದಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದಷ್ಟೇ ? ಈ ಗೊಂದಲದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ "ನ ಚ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಹೊರಟಿದೆ.

ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿರಬಾರದು? ಎಂದು ಹೇತುವಿನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬಂದರೆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಗತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ.

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ

सर्वे वेदाः, सुष्ठु प्रमाणं मूलभूतं यासां ता युक्तयः, इतिहासश्च ब्रह्मविषयमेकविधमेव ज्ञानमुसादयन्ति । न पुनर्वेदादिषु कश्चिद्विरोधोऽस्तीति श्रुत्या स्वयमेव सर्वशाखायुत्पाद्यज्ञानस्यैकविधत्वकथनान्न^(१) कासुविच्छाखासु अन्यथोच्यत इत्यर्थः । एवं ब्रह्मणोऽवाच्यत्वं निराकृत्य तदेव शास्त्रयोनीत्युक्तम् ॥१०॥

ಸಕಲವೇದಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ, ಮತ್ತು ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳು, ಇತಿಹಾಸಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ. ಹೊರತು ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿರೋಧವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವತಃ ವೇದವೇ ಸಕಲಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಉಳಿದ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಅವನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.

‘ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್’ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

भावदीपः - ॥ॐ गतिसामान्यात् ॐ॥ सर्वशास्त्रयोनित्वसाधकगतिसूत्र-सम्बन्धभाष्यमवतारयन्नेव व्यनक्ति - नन्वस्त्वेवमिति ॥ भाष्यस्थान्यथापदार्थमाह - अन्योऽपीति ॥ तथा चातिव्याप्तं लक्षणमिति भावः । ‘अनन्ता वै वेदाः’ इति श्रुतेराह - आनन्त्येनेति ॥ ‘तथेतिहासः’ इत्युपरिश्रवणादाह - इतिहासश्चेति ॥ वेदादिष्विति ॥ प्रागुक्तयुक्तयः इतिहासश्चादिपदार्थः । तेन ‘श्रुतौ वेदेषु युक्तिषु

(१) विचित्रानन्तवाक्यैरेकज्ञानजननायोगात् । एकविधमित्युक्तम् । तच्चैकविधत्वं प्रकारैक्यस्याप्ययोगात् एकवाक्यस्यापरवाक्यानुकूलार्थकत्वमेव इति ज्ञेयम् ।

- (ಗುರ್ವರ್ಧದೀಪಿಕಾ)

ಇತಿಹಾಸೇ ಚ' ಇತ್ಯರ್ಥೋ ದರ್ಶಿತಃ । 'ಕಥನಾತ್' ಇತ್ಯनेन 'ಸೂತ್ರೇ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಶ್ರವಣಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸೂಚಿತಃ ॥೧೦॥

॥ ೬೦ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ೬೦ ॥ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕವಾದ ಗತಿಸೂತ್ರದ ಅವತರಣಿಕಾರೂಪವಾದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಅವತಾರಮಾಡುತ್ತಲೇ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು "ನನ್ನನ್ನು ವಿವರಮಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಅನ್ಯೋಽಪಿ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ಯಥಾಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ಅನಂತಾ ವೈ ವೇದಾಃ' (ವೇದಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ "ಅನಂತೇನ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ತಥೇತಿಹಾಸಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ "ಇತಿಹಾಸಶ್ಚ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ವೇದಾದಿಷು" ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅದಿ'ಪದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. 'ಕಥನಾತ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಶ್ರವಣ' ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ —

ತच्च प्रतिपाद्यत्वमिति सम्बन्धः । तत्राप्युपक्रमादिभिर्विचारे विष्णोरेव तत्सेत्स्यतीत्यत आह ॥ तासामिति ॥ अनन्ता वै वेदा इति श्रुतेरिति भावः ॥ ॐ गतिसामान्यात् ॐ ॥ नान्यत्रान्यथोच्यते । गतेः सर्वशाखोत्पाद्यज्ञानस्य सामान्यात् समानत्वात् । सर्वे वेदा इत्यादावेकरूपत्व श्रवणादित्यर्थः । तथेतिहास इति वक्ष्यमाणानुरोधेनाह ॥ इतिहासश्चेति ॥ वेदादिजन्मज्ञानानां व्यक्त्यैक्यायोगादाह ॥ एकविधमेवेति ॥ गतिसामान्यादिति सूत्रस्यान्ते निवेशे पृथगाधिकरणभ्रमः स्यादतो मध्येनिवेशः नचाधिकरणान्तरत्वमिष्टम् । तस्यापि संज्ञार्थ-समर्थनपरत्वेन पृथक् प्रयोजनशून्यत्वादिति सुधायां व्यक्तम् ॥

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿರಿಂದಗಳಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ತಾಸಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. 'ಅನಂತಾ ವೈ ವೇದಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ — ಅನ್ಯತ್ರ ಬೇರೆರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗತೇಃ - ಸಕಲ ಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಜ್ಞಾನವು, 'ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' - ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

'ತಥೇತಿಹಾಸಃ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ 'ಇತಿಹಾಸಶ್ಚ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನಗಳು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶಂಕಾ ಮಾಡಿದರೆ 'ಏಕವಿಧಮೇವ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಗತಿಶಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಇದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅಧಿಕರಣವೆಂದು ಭ್ರಮ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಗೂ ಸಹ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಬೇರೆ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಸೂತ್ರವೂ ಸಹ 'ಸಂ' ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ

೧) ಸ್ಮ - ಓಂ || ಶ್ರುತತ್ವಾಚ || ಓಂ || ೧೧ ||

‘एको देवः सर्वभूतेषु गूढः सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरात्मा ।

कर्माध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता केवलो निर्गुणश्च’ ।

(ಇವೇ.ಉ.೬-೧೧) ಇತಿ ।

ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ವೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ. "ಪ್ರಧಾನನಾದವನು ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಶ್ವವನ್ನು, ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನೂ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ, ಜೀವರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಕರ್ಮಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪ್ರೇರಕನೂ, ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನೂ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನೂ, ಜ್ಞಾನರೂಪನೂ, ಜಡದಿಂದ ಅಮಿಶ್ರಿತನು, ಪ್ರಾಕೃತಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ವಿದೂರನೂ" ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನಂತಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ^(೧).

(೧) ತತ್ವಪ್ರದೀಪ: -

‘यतो वाचो निवर्तन्ते’ इत्यादिश्रुतिबलादवाच्यत्वमुपपादितमिति चेत्, दुरुपपादनमेवेत्तु मन्यामहे । अवाच्यत्वादिशब्दोऽप्रसिद्धत्वादेव हि युज्यते । ‘अप्रसिद्धेरवाच्यं तत्’ इत्यादेः । अदभुतमपि चावाच्यमिति लौकिका वदन्ति । तस्मादवाच्यत्वादिवचनानामेव-मेवाभिसन्धिः । अन्यथा ‘यतो वाचो निवर्तन्ते’ इत्यत्र यत्पदविषयत्वाद् ब्रह्मणस्तस्या-वाच्यत्वं न वेदोदितं स्यात् । अपि च, ब्रह्मावाच्यमिति वदन् नादी, ब्रह्म वक्ति वा न वेति विकल्पयामः । यथाद्यपक्षकक्षीकारस्तर्ह्यवाच्यत्वं विवदिषतोऽस्मदभिमतवाच्यत्वा-नुमोदनात् स्वव्याहत्यादिनिग्रहमहाग्राह्यस्ततया पृथुलकथाप्रपथसागरे प्रमाणतर्कतदाभास-बीचीतरङ्गमालाजालावलेलिते निमज्जतो वादिनो निर्णयपारदर्शनं दुःशकं प्रसज्येत । अथ द्वितीये पक्षे पक्षपातं करोति, कदा कस्य वाच्यत्वमयं प्रतिजानीते? न ह्यनभिधीयमानस्य

धर्मिणो धर्मविधानमुपपद्यते । किञ्च, ब्रह्मशब्दोऽपि लक्षयति केवलं न पुनर्ब्रवीतीति चेत्, किं तल्लक्षयमिति वक्तव्यम् । येन केनापि वचनेनाभिधीयमाने, नावाच्यत्वं स्यात् । अतो 'माता मे बन्ध्या' इति वदत्यन्तविरुद्धोऽयमीदृशः प्रलापः ।

यदपीदमुदितं षष्ठ्यादीनां मुख्यवृत्तिहेतूनामभावादशब्दं ब्रह्मेति च, तदपि निखिल-वेदवाक्यसमन्वयपरिनिर्णयमानपरमपुरुषगतगुरुतरगुणगणागण्यताव(क?)र्णनं कर्णशूलमिव दुःसहमसहमानानां स्वमतमानदुर्बलानां बालिशानामिवाऽक्रोशमात्रमुत्पश्यामः । 'यः सर्वज्ञः' 'एष सर्वेश्वर एष भूताधिपतिः' 'गुणाः श्रुताः सुविरुद्धाश्च देवे' 'अथैनमाहुः सत्यकर्मति' 'सत्यं ह्येवेदं विश्वमरौ सृजते' 'नित्यो नित्यानां चेतनश्चेतनानां' 'कश्चिन्देशां योगमावेद धीरः' 'वचसां वाच्यमुत्तमम्' इत्यादि स्मृतिभ्यः सम्बन्धगुणक्रिया-जातियोगरूढिसम्भवात् । न च वेदस्य मिथ्यावादित्वम् । तत्त्वमसिवाक्यस्यापि तयात्व-प्रसङ्गात् । अपिच, षष्ठीगुणक्रियाजातिरूढ्यो हि शब्दवृत्तिहेतवः । तेषामन्यतमोऽपि नाऽत्मनीति चेन्नैष लक्ष्यः । न हि सम्बन्धादिभिर्विना लक्षणावृत्तिर्दृष्टा । नचावाच्यस्य लक्ष्यत्वम् । माधुर्यविशेषोऽपि नावाच्यो लक्ष्यते । माधुर्यविशेषशब्दवाच्यत्वात् । विविच्यानभिधानं तु विवेकापरिज्ञाननिबन्धनमेव, न पुनरवाच्यत्वात् । वदन्ति च तद्विदो माधुर्यविशेषान् विविच्य -

'विशदं क्षीरमाधुर्यं स्थिरमाज्यस्य तीक्ष्णकम् ।

गुडस्य पनसादीनां निर्हारीत्यभिधीयते' इत्यादि सूत्रशाले ।

तस्मान्नावाच्यस्य लक्ष्यत्वमिति सिद्धम् ।

यदपीदमधिकरणं साङ्ख्यपरिकल्पितप्रधानशब्दत्वनिराकरणपरमपरमेन्यन्ते । तदपि मुखतः पौर्यापर्यानुसन्धानाच्च सुप्रतीतं स्वमतनिरासमात्रपरत्वं सूत्राणां संबन्धितमुत्प्रेक्षितं; न पुनः सूत्रतात्पर्यपर्यालोचनयेति न बहुमन्यामहे ।

न हि साङ्ख्यानं प्रधानस्याशब्दत्वं सिद्धम् । सिद्धवदेव च तैः 'अशब्दं हि तत्' इति हेतुत्वेनोच्यते । अतः प्रकृताननुसारित्वाच्चायं प्रलापो महोन्मत्तानामिवावभाति । प्रधाने त्वसमन्वय उपरिष्ठात् प्रतिपादयिष्यते सूत्रकारेणैव - 'ईक्षतिकर्मव्यपदेशात् सः' 'न च स्मार्तम्' 'आनुमानिकम्' इत्यादि सूत्रेषु । तस्मात् 'ईक्षतेनाशब्दम्' इति ब्रह्मणो अशब्दत्वमेव निराक्रियते ।

इतश्च तदेवाभ्युपगन्तव्यम् । अन्वयो हि नाम शब्दानां मुख्यवृत्तिः । समन्वयस्तु परममुख्यवृत्तिः । तत्र शब्दानां ब्रह्मण्यनन्वयवादिनोऽन्वयमात्रप्रतिज्ञानेऽपि संरम्भ-मारभन्ते । किं पुनः समन्वयप्रतिज्ञायाम्? अतः 'तत्तु समन्वयात्' इति समन्वयं सूत्रितमाकर्ण्य, ब्रह्मावाच्यत्ववादिनः प्रत्यवतिष्ठन्ते । यावत् तदभिमतं ब्रह्मणोऽशब्दत्वं न

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ = ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯ-
ನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛೇ = ಅನೇಕ ಶ್ರುತಸ್ವ್ಯತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ) ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲ.

ವಿಕೇ = ಪ್ರಧಾನನಾದವನು, ದೇವಃ = ಕ್ರೀಡಾಡಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದವನು, ಸರ್ವ-
ಭೂತೇಷು = ಸಮಸ್ತಭೂತಗಳಲ್ಲಿ, ಗೂಢಃ = ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದವನು,
ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ = ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದವನು, ಸರ್ವಭೂತಾಂತರಾತ್ಮಾ = ಸಕಲಚೇತನ-
ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾದವನು, ಕರ್ಮಾರ್ಥಕ್ಷೇ = ಸಕಲಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನು,
ಸರ್ವಭೂತಾಧಿವಾಸಃ = ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು,
ಸಾಕ್ಷೀ = ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುವವನು, ಚೇತಃ = ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು, ಕೇವಲಃ =
ಜಡದಿಂದ ಆಮಿಶ್ರಿತನು, ನಿರ್ಗುಣಃ = ಪ್ರಾಕೃತಸತ್ವಾದಿಗುಣರಹಿತನು'' ಹೀಗೆ
ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನೇಕಗುಣಗಳನ್ನು ಶ್ಲೋಕಾತ್ಮಕರ ಉಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

೨) न ह्यशब्दः श्रूयते । न चाप्रसिद्धं कल्प्यम् । सर्वशब्दावाच्यस्य लक्षणाऽयुक्तेः

॥ ५ ॥

॥ इतीक्षत्यधिकरणम् ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಯಾವುದೇ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ
ವಿಷಯವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪು. ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾದವನಲ್ಲಿ
ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಾಚ್ಯನೇಕಾಗಬಾರದು?
ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಶಬ್ದಃ = ಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯನಾದವನು. ನಹಿ
ಶ್ರೋತೇ = ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲಾರದು.

ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಕೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬಾರದು?
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ = ಅತ್ಯಂತ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ
ವಿಷಯವನ್ನು ನ ಚ ಕಲ್ಪಮ್ = ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು.

ಗಂಗಾಪದರಿಂದ ಅವಾಚ್ಯವಾದ ತೀರವು ಗಂಗಾಪದರಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿದ್ದು
ಕಂಡಿಯಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ವಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯಃ =

निराकृतं, तावदन्वयोऽपि दूरस्थः । किमुत पुनः समन्वयः सन्निधीयेत । अतो मुखत एव
तन्मतव्युदासेन समन्वयप्राप्त्यसम्भवाशङ्कामुच्छिन्नत्पनेनाधिकरणेनेति श्लिष्यते ।

आनन्दमयाधिकरणे तु, अन्नमयाधानन्दमयान्तमब्रह्मरूपं क्रोशपञ्चकमत्यन्तहेयमु-
पन्यस्यन् आनन्दमयस्य ब्रह्मत्वमुपदिदिक्षूणि 'आनन्दमयोभ्यासात्' इत्यादीनि सूत्राणि
स्वयमेव मायी पूर्वपक्षीचकार । अनयैव दिशा उत्तरसूत्रेष्वपि सुखतरमूहनीयोऽयं न्यायः ।
प्रकटभावाद् ग्रन्थबाहुल्यभयाच्चैवमुपरम्यते ।

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದಗುಣದಲೂ ವಾಚ್ಯವಾಗದ ವಸ್ತುವಿಗ, ಲಕ್ಷಣಾ = ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯು,
ಅಯುಕ್ತೇ: = ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಒಂದಿಗೆ ಅಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು^(೧)

(೧) ಭಾಷ್ಯದೀಪಿಕಾ - ೧) ಇತಶ್ಚ ನಿರ್ಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ ಸ್ವಕೃತ್ - ಶ್ರುತತ್ವಾಚೇತಿ || ಚೋ ಹೇತುಸಮುಚಯೇ | ತದಶಬ್ದಂ ನೇತಿ ವರ್ತತೆ | ತಥಾ ಚ ತದ್ವಿಣ್ವಾಲ್ಯಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ನ ಕೇವಲಮಿಕ್ಷತ್ಯಾದಿभिಃ ನಾಶಬ್ದಂ ಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಮ್ | ಕಿಂತು 'ಏಕಃ' ಇತಿ ಇವೇತಾಃವತರಶ್ರುತೌ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ' ಸ್ವವಾಚಕನಾಮ್ನಾ ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ತತ್ವಾಚೇತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ ಸೂತ್ರೋಪಾತ್ತಶ್ರುತಿಂ ಪಠತಿ - ಏಕ ಇತಿ || 'ಏಕಃ' ಪ್ರಧಾನಃ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ಭೇದಾತ್ಯ ಇತಿ ವಾ 'ದೇವಃ' ಛೋತನಾದೇಃ 'ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಗುಢಃ' ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಗುಹಿತತ್ವಾಽ-ವಸ್ಥಿತಃ | ನ ಕೇವಲಂ ಭೂತೇಷು ಸ್ಥಿತಃ, ಕಿಂತು 'ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ' ಚ ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಗುಣತಶ್ಚ ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ರೋತೌತ್ಯರ್ಥಃ | ನ ಕೇವಲಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಸ್ಥಿತಿಮಾತ್ರಂ, ಕಿಂತು 'ಸರ್ವಭೂತಾಂತರಾತ್ಮಾ' ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಅಂತಃಸ್ಥಿತತ್ವಾ ಆ ಸಮ್ಯಕ್ ತಜ್ಞಿಯಂತಾ ಚ ಮಾತಾ ಚೇತಿ ವಾ | ಆದಾನಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ ವಾ ತಥೋಕ್ತಃ | 'ಕರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷಃ' ಕರ್ಮಾಧಿಪತಿಃ, 'ಕರ್ಮೋಪರಿ' ಅಸ್ಯಾಕ್ಷಾಣಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ವರ್ತಂತ ಇತ್ಯಪ್ಯಪ್ಯಕ್ಷಃ' ಇತಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತೇಃ | 'ಸರ್ವಭೂತಾಧಿವಾಸಃ' ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿನಾಮಾಶ್ರಯಃ | ಸರ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾದಿಕ್ಷತೇ ಪश्यತೀತಿ 'ಸಾಕ್ಷಾ' | ಇಕ್ಷಣಂ ಚ ನ ಪ್ರಾಕೃತಂ, ಕಿಂತು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಮಿತ್ಯಾಹ - 'ಚೇತಾ' ಜ್ಞಾನರೂಪ ಇತಿ | 'ಕೇವಲಃ' ಜಡಾಮಿಶ್ರಃ ಸಮಾಭ್ಯಧಿಕಶ್ಚ ಇತಿ ವಾ 'ಕೇವಲಂ ತಾದೃಶಾಭಾವಾತ್' ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯ-ತಾತ್ಪರ್ಯೋಕ್ತೇಃ | ಕೇವಲಂ ಚೈತನ್ಯೇನೇಕ್ಷಣಮಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಸ್ವಸ್ಯ ಯೋಗಿನೋಽಪಿ ಭವತೀತಿ ತದ್ವ್ಯಾವರ್ತನಾಪಾಽಹ - ನಿರ್ಗುಣ ಇತಿ | ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಬಂಧಹೀನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರಾಕೃತಗುಣಹೀನ ಇತಿ ವಾ | ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ 'ಶ್ರುತೌ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ' ಇತಿ ಪದದ್ವಯಾಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿತಿ ಸೂತ್ರೇಣಾನ್ವಯಃ ||
ಅತ್ರ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ ಸೂತ್ರಂ ತದುಪಾತ್ತಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣಪೂರ್ವಕಂ ಪಠತಿ - ಏಕ ಇತಿ || ಇತಿ ಕಾಚಿತ್ಕಡಿಕಾಪಾಠಾನುಸಾರೇಣ ಭಾಷ್ಯೇ ಕಞಿತ್ ಶ್ರುತಿಪಾಠಾನಂತರಂ ಸೂತ್ರಪಾಠೋ ದೃಶ್ಯತೇ | ತತ್ಪಕ್ಷೇ ತ್ವನ್ವಯಃ ಸುಲಭ ಏವೇತಿ ಧ್ಯೇಯಮ್ ||

೨) ಶ್ರುತತ್ವೇಽಪ್ಯಶಬ್ದಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಶಾಕ್ಷಪಾಮಾಹ - ನ ಹೀತಿ || 'ಹಿ' ಯತಃ 'ಅಶಬ್ದಃ' ಅವಾಚ್ಯಃ ಪದಾರ್ಥೋ 'ನ ಶ್ರುಯತೇ' ನ ಶ್ರುತಿಪದೇನೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತಃ ನಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ಹೇತೋರಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೋಭಃ | ವಿರೋಧಾದಿತ್ಯಪಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ||

ನನ್ವಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತತ್ವಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ || 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್' ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ನ ಕಲ್ಪ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕುತಃ? ಯತಃಽವಾಚ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಮಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ಅತಃ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪರತ್ವೇನಾಪೀದಂ ಯೋಜನೀಯಮ್ | ನನು ಕಯಮೇತತ್? ಗಣ್ಯಪದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತೀರಸ್ಯ ತತ್ಪದಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೀರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಸರ್ವೇತಿ || 'ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯ' ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಲಕ್ಷಣಯಾಃ ವೇದಪದಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಯುಕ್ತೇಃ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ನ ಲಕ್ಷ್ಯಂ, ಕೇನಾಪಿ ಪದೇನಾವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ತೀರವದಿತಿ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ -

ಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಲಿ: -

ॐ ಶ್ರುತವಾಚ ॐ ॥ 'ತ್ರಿಗುಣಾತಿತ ಏವೋಪನಿಷದ್ವಾಚ್ಯ: ಪರಮಾತ್ಮಾ' ಇತ್ಯೇತದ್
ಹೇವಂತರೇಣ ಸಾಧಯತ್, ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಚಢೇ - ಶ್ರುತವಾಚೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ 'ಸಾಕ್ಷೀ ಚೇತಾ
ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ನಿರ್ಗುಣಶಬ್ದೇನೋಕ್ತವಾತ್ ನ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತ್ರಿಗುಣ-
ಸಂಬಲಿತೋ ವಿರೋಧಾತ್ । ತ್ರಿಗುಣಾತಿತಸ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವೇ ನಿರ್ಗುಣಶಬ್ದೇನ ಶ್ರವಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ನ
ಚಾವಾಚ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ವಿರೋಧಾತ್ ನ ಚಾವಾಚ್ಯಂ ಗುಣಾತಿತಮತ್ರ ಶಬ್ದೈರಲಕ್ಷಯತ ಇತಿ ಕಲ್ಪಯಮ್ ।
ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಯತ್ವಾಪೋಗಾತ್ । ತೀರಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯೈವ ಲೋಕೇ ಗಣಾದಿಶಬ್ದ-
ಲಕ್ಷಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್ । ಗಣಾಪದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಗಣಾತ್ವವತ್ ಆತ್ಮಶಬ್ದಲಕ್ಷಯಪದೇನಾವಾಚ್ಯತ್ವೇ
ಗುಣಾತಿತಸ್ಯಾಲಕ್ಷಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ಅತಸ್ತ್ರಿಗುಣವಂಜಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯೇ ಜಗತ್ಕರ್ತರಿ
ಆತ್ಮಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ನಿಖಿಲಶ್ರುತೀನಾಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಮನ್ವಯೋ ನಾನುಪಪನ್ನ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಪನ್ನಾಭತೀರ್ಥವಿರಚಿತಸತ್ತರ್ಕದೀಪಾವಲ್ಯಾಮ್ ಲಕ್ಷಯಧಿಕರಣಮ್ ॥

ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಪರಮಾತ್ಮ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ
ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ "ಶ್ರುತವಾಚ್ಯ" ಎಂದು. 'ಸಾಕ್ಷೀ ಚೇತಾ ಕೇವಲೋ
ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ತ್ರಿಗುಣಸಂಬಲಿತ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು
ತ್ರಿಗುಣಾತೀತನು ಅವಾಚ್ಯನಾದರೆ 'ನಿರ್ಗುಣ' ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅವನ ಶ್ರವಣ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದಕ್ಕೆ ನಾವು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಅವಾಚ್ಯನಾದವನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ
ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅವಾಚ್ಯನಾದ ಗುಣಾತೀತನಾದವನು
ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಎಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಸಕಲ

ನಾಸ್ಮಾಭಿ: ಕೇವಲಾವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಯತ್ವಾಭಾವ: ಸಾಧಯತೇ । ಯೇನ ತೀರಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರ: ಶಾಸ್ತ್ರೇತ,
ಕಿಂತು ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವೇನ । ತಚ್ಚ ನ ತೀರಾದಿಗತಂ, ತಸ್ಯ ತೀರಾದಿಪದವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ । ಬ್ರಹ್ಮ ತು ನ
ತಥಾ, ತಸ್ಯ ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತಯೇವ ಪರೇಣಾಕ್ಷೀಕೃತವಾತ್ । ಅತೋ ನ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೋ
ದುಷ್ಪರಿಹರ ಇತಿ ಭಾವ: । ನನು ಲಕ್ಷಯತ್ವಾಭಾವವತಿ ಪ್ರವಾಹಾದೌ ಹೇವಭಾವಾದಸಾಧಾರಣಮಿತಿ ಚೇತ್ -
ನ । ಲಕ್ಷಣಾಯೋಗ್ಯಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷಯಪದಾರ್ಥತ್ವೇ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ ಕಿಂಚಿತ್ಪದಲಕ್ಷಣಾಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ
ತದಭಾವರೂಪಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಕುತ್ರಾಪ್ಯಭಾವೇನ ಸಪಕ್ಷಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್ ॥೧೧॥

॥ ಇತಿ ಲಕ್ಷಯಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾದವನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ತೀರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದ ತೀರಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳೇ ಗಂಗಾದಿ ಪದಲಕ್ಷ್ಯಗಳಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. 'ಗಂಗಾ' ಪದ ಅವಾಚ್ಯವಾದುದು ಹೇಗೆ ಗಂಗೆಯಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆ 'ಅತ್ಮ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಗುಣಾತೀತನು ಅವಾಚ್ಯನಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಎಂದಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತ್ರಿಗುಣರಹಿತನಾದ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಜಗತ್ಪ್ರಭಾವದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅತ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವು ಅನುಪಪನ್ನವಾದುದಲ್ಲ.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಸತ್ವರ್ತದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ
ಈಶ್ವರಧಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು ||

ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ--

ಯುಕ್ತಾಂತರದಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ

ಪುನಃ ಸಿಂಹಾವಲೋನನ್ಯಾಯೇನ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಯುಕ್ತವಂತರೇಣ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ಸೂತ್ರಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ತದ್ವಿಪಾತ್ತಶ್ರುತಿಮಿವೋದಾಹರತಿ - ಶ್ರುತತ್ವಾಚೇತಿ || 'ಏಕಃ' ಪ್ರಧಾನಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಗುಣತಯಾಽವಸ್ಥಿತಃ | ನ ಕೇವಲಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷು, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ ಚ | ನ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಸ್ಥಿತಿಮಾತ್ರಂ, ಸರ್ವಭೂತಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಚ | 'ಅಧ್ಯಕ್ಷೋ'ಽಧಿಪತಿಃ | ಸರ್ವಭೂತಾನಾಮಾಶ್ರಯಃ | ಸರ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾದೀಕ್ಷತ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಿ | 'ಚೇತಾ' ಜ್ಞಾನರೂಪಃ | 'ಕೇವಲೋ' ಜಡಾಮಿಶ್ರಃ | 'ನಿರ್ಗುಣಃ' ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಹೀನ ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ ನಾಸಾವಶಾಬ್ದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಪುನಃ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನನ್ಯಾಯದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ, ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು "ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಧಾನ- (ಮುಖ್ಯನಾದವನು)ಎಂದರ್ಥ. ಸಕಲಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಢವಾಗಿ ಅವಿಶುಕೊಂಡಿರುವವನು; ಹೊರತು ಕೇವಲ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವನೆಂದಲ್ಲ; ಅದರಂತೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಇರುವವನೆಲ್ಲ; ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದರ್ಥ. ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವವನ್ನೂ ನೇರವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷೀ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಚೇತಾ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಡದಿಂದ ಅವಿಶ್ರಿತನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸತ್ವಾದಿಗುಣರಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ನಿರ್ಗುಣ- ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ.

ಪದ ಅವಾಚ್ಯನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ

ಶ್ರುತತ್ವೇऽಪ್ಯಶಬ್ದಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ॥ ಅಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತತ್ವಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾ- ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ । ನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಮವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ಗಣ್ಯಪದಾಽವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತೀರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ವೇದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸರ್ವೇತಿ ॥ ಭವೇದೇವ ತೀರಾರ್ಥಗ್ನಾದಿಪದಾವಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ, ಪದಾಂತರವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ । ತಸ್ಯ ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ । ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಾಃ, 'ವಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷಂ ನ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಕೇನಾಪಿ ಪದೇನಾವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ ವೈಧರ್ಮ್ಯೇಣ ತೀರವತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವ- ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಯೋಗ್ಯತ್ವಾನ्न ಸಪಕ್ಷಸತ್ವಮ್ ।

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಏಕೆ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಹ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನಚ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವಾಚ್ಯಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ 'ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು ಅವಾಚ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು' ಎಂದರ್ಥ.

ಗಂಗಾಪದದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯವಾದ ತೀರಕ್ಕೆ ಗಂಗಾಪದದ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ವೇದಅವಾಚ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ವೇದಗಳಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸರ್ವ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತೀರಾದಿಗಳು ಗಂಗಾಪದದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಗಂಗಾಪದದಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತೀರವು ಗಂಗಾಪದದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ತೀರಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಅವನು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಾವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. 'ವಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷಂ ನ ಲಕ್ಷ್ಯಮ್' ಕೇನಾಪಿ ಪದೇನ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ವೈಧರ್ಮ್ಯೇಣ ತೀರವತ್' (ಯಾವುದೇ ಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗದ್ದು ಯಾವುದೇ ಪದದಿಂದಲೂ ವಾಚ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ತೀರವೆಂಬ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದರ್ಥ. ಸಕಲಪದಾರ್ಥವು ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಲು ಅಯೋಗ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಪಕ್ಷವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ವಾಚ್ಯವಾದದ್ದೇ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ

ನನು ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಲಕ್ಷಣಾयां ಕಥಮುಪಯೋಗಿ, ಯೇನ ತದಭಾವೇನ ಲಕ್ಷಣಾಽಯೋಗಃ । ಕಿಂ ಪ್ರಯಾಜಕಾಂತರಮಾಶಾಸ್ತೇ, ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಪ್ರಕಾರಮೇವ ವಾ ಪೃಚ್ಛಸಿ । ನಾಥಃ । ಕೇವಲಾನ್ಯಯಿನಿ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಿ ಚೋಪಾಧಿಶಾಸ್ತ್ರಾನುದಯಾತ್ । ಕೇವಲಾನ्वಯಿನಿ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾಭಾವೇನ ತದವಿನಾಭಾವ್ಯಭಾವತ್ವಾಭಾವಾತ್ । ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಿ ಚ ಸಪಕ್ಷಾಭಾವೇನ ವ್ಯಸ್ಯ-ನಿಶ್ಚಯಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸೇವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ಕಿಂ ನಿಬಂಧನಾಽಸಾವರೀತಿ ಚೇತ್ । ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತವಾದೌ⁽¹⁾ ಕಿಂ ನಿಬಂಧನಾ । ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾयां ಕಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ನಿರೂಪಿತತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ತದೇವ ಪದಂ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ನ ಹಿ ಗಜಾಪದೇನ ಕಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಗಜೈವೇತ್ಯುತ್ತರಮ್ । ಅಥ ತತ್ರ ಪದಾಂತರಮ್ । ತೇನಾಪಿ ಕಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯೋತ್ತರಾಭಾವಾತ್ । ಅಥ ಕಿञ್ಚಿತ್ಪದಮಸ್ತಿ ವಾಚಕಮಿತಿ ಚೇತ್ । ಕಿಂ ಪದಾಂತರೇಣಾಪರಾಧಮ್ । ⁽²⁾ಲಕ್ಷ್ಯಪರಪದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರಸ್ಯ(ಪರತ್ವೇನ) ವಾಚಕತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಪದಾಂತರಾಣಾಂ ಗುಣಾಭಿಧಾಯಿನಾಂ ನಿರ್ಗುಣೇ ವೃತ್ತೌ ಲಕ್ಷಣೈವ ಷರಣಮಿತಿ ಚೇನ್ । ಲಕ್ಷಣಪದಾನಾಮಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಗತವಿಶೇಷಾವಲಂಬೇನ ವಾಚಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಲಕ್ಷಣಪದಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರತೇತಿ ಚೇನ್ । ಪ್ರಯೋಜನಬಾಹುಲ್ಯಾದಪರ್ಯಾಯಯತೇತಿ ಚೇನ್, ವಾಚ್ಯವಿಶೇಷರಾಹಿತ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜನಶತೇನಾಽಪಿಪರ್ಯಾಯತಾಽಪರಿಹಾರಾತ್ । ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಕಥನಸ್ಯ ಪ್ರಶ್ನಾಽನುಗುಣ್ಯಾಚ್ಚ । ನ ಹಿ ಸ್ವರೂಪಮಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕಶ್ಚಂದ್ರಃ? ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೋ ಯುಜ್ಯತೇ । ಅತಃ ನ ಲಕ್ಷಣಪದಾನಾಮಪಿ ಲಕ್ಷಕತ್ವಮಿತ್ಯಸ್ತೇವ ವಾಚ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣೋಪಯೋಗಃ । ತಸ್ಮಾದ್ವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಖಿಲಜಗತ್ಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತಾ ಯುಕ್ತೇತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ನಾತಿವ್ಯಾಸಮ್ । ತತಶ್ಚ ತಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವಾದಯುಕ್ತೈವ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥೨೧॥

ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸರಿ? ಏಕೆಂದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವದ ಅಭಾವದಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯ ಅಭಾವವನ್ನಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಯೋಜಕವನ್ನು ನೀವು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಅಥವಾ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ

(೧) ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತವಾದೌ ಇತ್ಯತ್ರಾದಿಪದೇನ ರಸತ್ವರೂಪತ್ವಯೋಗ್ರಹಣಮ್ । - (ಗು.ದೀ.)

(೨) ಲಕ್ಷ್ಯಪರಪದಸ್ಯೇತಿ - ಈ ಪ್ರತೀಕಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಗುರ್ವರ್ಥದೀಪಿಕಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರೋ? ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ, ಕೇವಲಾನ್ವಯ ಮತ್ತು ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕ ಅನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಶಂಕಿಸುವುದೇ ತಪ್ಪು. ಕೇವಲಾನ್ವಯ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಧ್ಯಭಾವದಿಂದ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗದು. ಕೇವಲ ವ್ಯತಿರೇಕ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಪಕ್ಷವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವು ಅಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರೆ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇವೆ. 'ದ್ರವ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಸಂಯೋಗ ಇವುಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಏನು ಕಾರಣವಿದೆ? ಎಂದು ನಾವೂ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ' ಎಂದು. ಅವಾಚ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು. 'ಆ ಪದಕ್ಕೆ ಆದೇ ಪದವೇ ಲಕ್ಷ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಗಂಗಾಪದದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಗಂಗೆಯೆಂದು ಯಾರೂ ಉತ್ತರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪದವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಪುನಃ ಆ ಪದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಎಂದರೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪದವು ವಾಚಕವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬೇರೆ ಪದಗಳಾದರೂ ಏನು ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿವೆ? ಆದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪದಕ್ಕೆ ವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಬೇರೆಲ್ಲ ಪದಗಳು ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆ ಪದಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡುವ ಪದಗಳಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಧರ್ಮದ ಅವಲಂಬನೆಯೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಇನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡುವ ಪದಗಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಸ್ವರೂಪಬೋಧಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಪದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರ್ಯಾಯಗಳಾಗಬೇಕೆಂಬ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವುದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳಾಗಲಾರವು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ವಾಚ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ನೂರಾರು ಪ್ರಯೋಜಕಗಳಿದ್ದರೂ ಪರ್ಯಾಯತ್ವದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಅನೇಕ ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅನುಗುಣವೂ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪವೇ ತಿಳಿಯದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು 'ಯಾರು ಚಂದ್ರ?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಪದಗಳಿಗೂ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಮಸ್ತ-ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಂತಹ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ವಿಷ್ಣುವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ'.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ವೈತೀರ್ಥಶ್ರೀಮದ್ಭದ್ರಗುರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಕಾಟೀಕೆಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು ॥

॥ ಪಾದಪೀಠವೆನಿಸಿದ ಪಂಚಾಧಿಕರಣಗಳು ಸಮಾಪ್ತವಾದವು ॥

‘ಏಕೋ ದೇವಃ’ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ

ಭಾವದೀಪ: - ॥೐ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ ೐॥ ಶ್ರುತಿಮೇವೇತಿ ॥ ಏಕಾರೋ ನತ್ವರ್ಮಮಿತ್ಯಾಚ್ಛೇ ।
ತೇನ ‘एको देवः’ इति श्रुतिरिति सूचितम् । इतिशब्दान्तभाष्यस्य सूत्रेणान्वयः ।
भाष्ये ‘केवलो निर्गुणश्च’ इत्येतावदेव वाच्ये ‘एको देवः’ इत्यादिविशेषोक्ति-
गुणपदेन सत्त्वादिरेव ग्राह्यो न धर्ममात्रं धर्मविधायकपूर्ववाक्यविरोधादित्यभि-
प्रायेणेति मत्वा पदानां पौनरुक्त्यनिरासायार्थमाह - एकः प्रधान इत्यादिना ॥
जडामिश्रः = प्राकृतदेहहीनः । ‘तत्र हेतुः निर्गुण इति’ व्यक्तं कर्मनिर्णयटीकायाम् ।

‘ಶ್ರುತಿಮೇವ’ ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ವಿವ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಅಂದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ‘ಏಕೋ ದೇವಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಉದಾಹೃತಪ್ರಮಾಣವು ಶ್ರುತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಇತಿ’ಶಬ್ದದ ವರೆಗಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ’ ಎಂಬಷ್ಟೇ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ‘ಏಕೋ ದೇವಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗುಣಪದದಿಂದ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಪದಗಳಿಗೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರದಂತೆ “ಏಕಃ ಪ್ರಧಾನಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಜಡಾಮಿಶ್ರಃ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ‘ವ್ಯಾಕ್ಯತದೇಹದಿಂದ ಹೀನನಾದವನು’ ಎಂದರ್ಥ. ಇದಕ್ಕೆ (ಜಡಾಮಿಶ್ರಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಹೇತುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ‘ನಿರ್ಗುಣಃ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಲಕ್ಷಣಾಬೇಜ

ಭಾವದೀಪ: - भाष्ये ‘श्रुतौ’ इति, ‘निर्गुणस्य’ इति च पदद्वयं योज्यमिति
मत्वाऽन्वयमाह - इति श्रुताविति ॥ श्रुतत्वाच्चेति ॥ ‘न केवलमीक्षते: श्रुत्युक्तत्वाच्च

इत्युक्तहेतुद्वयेन' इत्यर्थः । अत्रापि 'तत् नाशब्दम्' इत्याद्यसूत्रादनुवर्त्यमित्युत्तर-
भाष्येण सूचनादाह - नासावशब्द इत्यर्थ इति ॥

भाष्ये 'लक्षणाऽयुक्तेः' इत्यत्र लक्षणाया अयुक्तेर्ಯुक्तिविरुद्धत्वादित्यर्थ इत्याह -
लक्षणाया इति ॥ केनापीति ॥ एतेन भाष्ये सर्वशब्दादवाच्यस्येति पूर्वभागो
हेतुसमर्पक इति सूचितम् । वैधर्म्येणेति ॥ 'यल्लक्ष्यं तत् केनापि पदेन वाच्यं
यया तीरादि' इत्यर्थः । लक्षणेति ॥ 'लक्षणां प्रति योग्यत्वात्' इत्यर्थः ।

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತೌ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತು 'ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ' ಎಂದು ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು
ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಇತಿ ಶ್ರುತೌ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. "ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ" ಎಂಬ
ಪದಕ್ಕೆ 'ಜ್ಞಾನವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ
ಕಾರಣದಿಂದಲೂ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೂ ಕೂಡ 'ತತ್ ನ
ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಅಂಶವು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ
ಮುಂದೆ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ನಾಸೌ ಅಶಬ್ದಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಲಕ್ಷಣಾಽಯುಕ್ತೇಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಲಕ್ಷಣಾವು ಯುಕ್ತವಿದ್ದದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ಲಕ್ಷಣಾಯಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
"ಕೇನಾಚ್" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಅಂಶವು
ಹೇತುವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ' ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ವೈಧರ್ಮ್ಯೇಣ' ಎಂಬ ಭಾಗಕ್ಕೆ 'ಯಾವುದು
ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ; ಇದಕ್ಕೆ
ತೀರಾದಿಗಳು ದೃಷ್ಟಾಂತ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. "ಲಕ್ಷಣಾಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು
ಕುರಿತು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಸಾಧಾರಣ ಅನ್ವೇಷಾಂತಿಕ ಇಲ್ಲ

भावदीपः - न सपक्षसत्त्वमिति ॥ 'सति सपक्षे तत्रावर्तमानो हेतुरसाधारणः'
इत्युक्तेरिह निश्चितसाध्यवतः सपक्षस्यैवाभावात् नासाधारण इति भावः ।
केवलान्वयिनीति ॥ दृष्टान्तत्वेन वा ब्रह्म वाच्यं लक्ष्यत्वात् इत्यभिप्रेत-
केवलान्वय्युपयोगतया वा तदुक्तिः । तद् व्यनक्ति - केवलेति ॥ तदविना-
भावीति ॥ 'साध्याभावाविनाभूताभावप्रतियोगिन एव उपाधित्वात्' इति
भावः । 'साध्याविनाभूताभावी स उपाधिर्यदत्ययः' इत्युक्तेः ।

"ನ ಸಪಕ್ಷಸತ್ವಮ್" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಪಕ್ಷವಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ
ಅಂತಹ ಅನುಮಾನವು ಅಸಾಧಾರಣ ಎಂಬ ದೋಷವುಳ್ಳದ್ದು' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ
ಪರಿವರ್ಣನಾಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಾಧ್ಯನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳ ಸಪಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಸಾಧಾರಣರೂಪವಾದ ದೋಷವಿಲ್ಲ - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಅಥವಾ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತಾತ್' ಎಂಬ ಕೇವಲಾನಯ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಲಿ ಎಂಬಂತೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು "ಕೇವಲ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ತದವಿನಾಭಾವಿ" ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ 'ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಇದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಇರುವ ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ಉಪಾಧಿ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದನ್ನು 'ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾವಿನಾಭಾವೀ ಸ ಉಪಾಧಿಯು'ದತ್ಯಯಃ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದೆ.

ವಿಪಕ್ಷ ಬಾಧಕತರ್ಕವಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠ

ಭಾವದೀಪ: - ವ್ಯಾಪ್ತೀತಿ ॥ 'ಸವ್ಯಾಪಕತ್ವಾನಿಶ್ಚಯಾತ್' ಇತ್ಯರ್ಥ: । ದ್ವಿತೀಯ ಇತಿ ॥ 'ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಪ್ರಕಾರಪ್ರಸಂಗ' ಇತ್ಯರ್ಥ: । ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾದೇವ ಧೂಮ್ರಾಗ್ರಾದಾವಿವ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಬಂಧನತ್ವಂ ಮತ್ವಾ ಪೃಚ್ಛತಿ - ಕಿಂ ನಿಬಂಧನೇತಿ ॥ ತಥಾತ್ವೇ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾದೌ ತದಭಾವಾತ್ ಸಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ - ದ್ರವ್ಯತ್ವೇತಿ ॥ ಸಂಯೋಗಿತಾಪಾ: ದ್ರವ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛೇದವಹಾನಿರೇವ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಿಕಾ ತಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಬಂಧನಂ ಚೇತ್ ತರ್ಹಿಹಾಪಿ ಕಿಂ ತತ್? ಇತ್ಯನವಸ್ಥಿತೀತಿರೀತ್ಯನುಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಾನವಸ್ಯಾ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಿಕೇತಿ ತಾಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯೇತಿ ॥ ವಾಚ್ಯಸಮ್ಬಂಧಿತಯಾ ಜ್ಞಾತಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾದೌಪನಿಷದಸ್ಯ ಚಾಶಬ್ದೇನಾಜ್ಞಾನಾತ್ ಕಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಾ ನಿರೂಪಿತ: ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥ: ।

"ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯಾತ್" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಸವ್ಯಾಪಕತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. 'ದ್ವಿತೀಯೇ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. "ಕಿಂ ನಿಬಂಧನಾ" ಎಂಬ ಅಂಶವು 'ಧೂಮ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣಭಾವರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಯಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ?' ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಾರೂಪವಾಗಿದೆ. ನಾವು ಲಕ್ಷಣಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜಕ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ನೀವು ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಮೂಲ ಯಾವುದು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಿರಾದರೆ 'ದ್ರವ್ಯತ್ವ ಸಂಯೋಗಿತಾದಿಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವರೂಪವಾದ ಮೂಲವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೇ ಇರಬೇಕಾದೀತು' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ "ದ್ರವ್ಯತ್ವ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. 'ದ್ರವ್ಯತ್ವ ಸಂಯೋಗಿತಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೇ ಹೋದರೆ ಸಂಯೋಗಿತಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಹೊಂದದೇ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತು' ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟಾಪ್ತರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವು ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರೊಡರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಇದೇ ಮೂಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಅಣುಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಕಿಂ ತದಿತ್ಯನವಸ್ಥಿತಃ' ಎಂಬುದಾಗಿ

ಅನವಸ್ಥಾರೂಪವಾದ ವಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು "ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಾವುದು ವಾಚ್ಯಸಂಬಂಧಿ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದೆಯೋ ಅದೇ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಗಮ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಶಬ್ದನಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವಾವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಉತ್ತರವಿಲ್ಲದೇ ಉಳಿದು ಬಿಡುತ್ತದೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಲಕ್ಷಣಾ ಒಪ್ಪುವವರಿಗೆ ಅನವಸ್ಥಾ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ಕುತೋ ನಿರುತ್ತರತ್ವಂ ತಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಯಜ್ಞಾಕ್ಷಣಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತದೇವ ಪದಂ ವಾ ಪದಾಂತರಂ ವೋತ್ತರಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತೋ ನ ದ್ವಯಮಪೀತಿ ಕ್ರಮೇಣೋಪಪಾದಯತಿ - ನ ಚ ತದೇವ-
ತ್ಯಾದಿನಾ || ಉತ್ತರಮಿತಿ || 'ತದರ್ಥಸ್ಯೈವಾಜ್ಞಾನಾತ್' ಇತಿ ಭಾವ: | ನನು ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪ-
ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯೇ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಪದಂ ವಾಚಕಮ್ | ಸತ್ಯಾದಿ ಪದಾನಿ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಾನೀತಿ ಶಾಕ್ತೇ
- ಅಥ ಕಿಂಚಿದಿತಿ || 'ತಥಾ ಚ ನಾನವಸ್ಥಾ' ಇತಿ ಭಾವ: |

ಇಲ್ಲಿ ನಿರುತ್ತರತ್ವವು ಹೇಗೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಯಾವುದು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯೋ ಅದೇ ಪದವನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಪದವನ್ನಾಗಲೀ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಈ ಎರಡೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ "ನ ಚ ತದೇವ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಮರ್ಥನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. "ಇತ್ಯುತ್ತರಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಗಂಗಾ ಪದದ ಅರ್ಥವೇ ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದ ಗಂಗಾಪದದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯ ಯಾವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗಂಗಾಪದವನ್ನೇ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ವಾಚಕವೇ ಆಗಿದೆ; ಸತ್ಯಾದಿಪದಗಳು ಲಾಕ್ಷಣಿಕಪದಗಳು ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು "ಅಥ ಕಿಂಚಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಹೀಗೆ ವಾಚಕವಾದ ಒಂದು ಪದ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾರೂಪದೋಷಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನೇ ವಾಚಕ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಉಳಿದ ಪದಗಳು ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಪದಗಳು ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಸತ್ಯ, ಜ್ಞಾನ, ಅನಂತ, ಈ ಪದಗಳೂ ಕೂಡ ವಾಚಕವೇ ಆಗಲಿ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯಪದವು ವಾಚಕ, ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದು ವಾಚಕ? ಯಾವುದು ಲಾಕ್ಷಣಿಕ? ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾರೂಪದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ.

ವಾಚಕತ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾ ಇಲ್ಲ

ಭಾವದೀಪ: - ನನು ವಾಚಕಪದಸ್ಯಾಪಿ ಗೃಹಿತಶಕ್ತಿಕಸ್ಯೈವ ಬೋಧಕತ್ವಾಜ್ಞಾತ ಏವಾರ್ಥೇ ಶಕ್ತೇಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇನ ಕಿಮಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಾಪರ್ಯವಸಾನೇನಾನವಸ್ಥಾ ಇತಿ चेन्न |

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅಭಿಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣೇ 'ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಸ್ತುನಃಶ್ಚೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗತಃ' ಇತ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-
ಸುಧಯೋಕ್ತದಿಶಾ ಯೋಗಿಕಾನಾಂ ಪದಾನಾಂ ವಾಕ್ಯತುಲ್ಯತಯಾ ಪೃಥಕ್ಸಂಕ್ರಾಂತಿಗ್ರಹಾನುಪೇಕ್ಷಣಾತ್ | एवं
ಚ ಪ್ರಾಗಭಿಪ್ರೇತಕೇವಲಾನ್ವಯಿನ್ಯನವಸ್ಥಾರೂಪತರ್ಕಪರಾಹಿತರಪರಾಸ್ತೇತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ | ಲಕ್ಷ್ಯ-
ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುವಿಶೇಷಾಭಾವೇನ ನ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಾಚಕತ್ವಮ್ | ತಥಾಪ್ಯ-
ಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ಲಕ್ಷಣಪದಾನಾಂ ತತ್ಸಾಧಯತಿ - ಲಕ್ಷಣೇತಿ ||

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ವಾಚಕವಾದ ಪದಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣ ಆದ ನಂತರವೇ
ಬೋಧಕತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದ, ಆ ಶಕ್ತಿಯಾದರೂ ಜ್ಞಾತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದರಿಂದ 'ಈ
ಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದುದು ಯಾವುದು?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಉಳಿದೇ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ
ಇದ್ದೇ ಇದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಅಭಿಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಸ್ತುನಶ್ಚೈವ
ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಂಗತಃ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಯೋಗಿಕವಾದ ಪದಗಳಿಗೆ
ವಾಕ್ಯಸಾಧೃತ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಗತಿಗ್ರಹಣವು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಹಿಂದೆ
ಆಲೋಚಿಸಿದ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತಾತ್' ಎಂಬ ಕೇವಲಾನವ್ಯಯ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾರೂಪವಾದ
ತರ್ಕದಿಂದ ಬಾಧಕವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು
ಪದವು ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡದೇ
ಇದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ವಾಚಕತ್ವವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಲಕ್ಷಣಪದಗಳಿಗೆ
"ಲಕ್ಷಣಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ದೋಷಗಳಿಂದ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡ ಅದ್ವೈತಿಗಳು

ಭಾವದೀಪ: - ನನು -

ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ವ್ಯವಚ್ಛೇದವಿಭೇದತಃ |

ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಪದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯವ್ಯರ್ಥತೇ ಕೃತಃ ||

'ಇತ್ಯುಕ್ತೇ: 'ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಮನೃತಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬೋಧ: ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ' ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರತೇ -
ಪ್ರಯೋಜನೇತಿ || ತದ್ಗುಣಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಕೇಪ್ಯೇವ ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಯಾ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ |

ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯಾವಿಶೇಷತ್ವೇ ತದರ್ಪಣಂ ಚ ಖಂಡಿತಮ್ ||' ಇತಿ |

ಪ್ರಶ್ನೇತಿ || 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ರೋತಿ ಪರಮ್' ಇತ್ಯುಕ್ತೌ 'ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ?' ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಶ್ನೇ 'ಸತ್ಯಂ
ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವ: | 'ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರ ಏವ
ಪ್ರಶ್ನೋಽಸ್ತು' ಇತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಹೀತಿ ||

ಇಲ್ಲಿ

“ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯವಿಭೇದತಃ |

ವಿಜ್ಞಾನಾನಂದಪದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯವ್ಯರ್ಥತೇ ಕುತಃ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸತ್ಯಾದಿಪದಗಳಿಗೆ ಅಸತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂಬುದಾಗಿ “ಪ್ರಯೋಜನ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶಂಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

“ವಾಚ್ಯವಿಶೇಷ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ‘ವಾಚ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡದೇ ಇದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದರೂ ವರ್ಯಾಯತ್ವವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ’ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು

‘ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಕೇಷೇವಂ ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ |

ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯಾವಿಶೇಷತ್ವೇ ತದಖಂಡಂ ಚ ಖಂಡಿತಮ್ ||’

ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

“ಪ್ರಶ್ನೆ” ಇತ್ಯಂಶದಿಂದ ‘ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾವೋತಿ ಪರಮ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ‘ಈ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಾರು?’ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯವು ಅಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು - ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಕೇವಲ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ “ನ ಹಿ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ.

ಅಧಿಕರಣದ ಫಲ

ಭಾವದೀಪಃ - ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥ ಫಲೋಕ್ತಿಯಾ ಉಪಸಂಹರತಿ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ || ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವ-
ಯುಕ್ತನುಗೃಹಿತವಾಚ್ಯತ್ವಬೋಧಕಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿರೂಪಶ್ರುತೃಕೃತ್ವರೂಪಶ್ರುತತ್ವರೂಪಸಾಧಕಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ
ಇಕ್ಷತೇರಿತ್ಯಾಶ್ರುಕಹೇತ್ವರ್ಥಾನುಬಾದಃ^(೧) | ತತ್ಸಿದ್ಧಂ ನಾಶಬ್ದಂ ಹಿ ತದಿತಿ ಸಾಧ್ಯಾಂಶಾರ್ಥ
ಹೇತುಕೃತ್ಯ ಫಲಮಾಹ - ವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ || ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಪೌರ್ವಾರ್ಪಣೀಜಂ ಟೀಕಾयां

(೧) ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ - ತಸ್ಮಾದಿತಿ || ತತ್ರಾಶ್ವಸ್ತೇ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕೇಕ್ಷಣೀಯ-
ತ್ವೋಕ್ತಿಃ | ದ್ವಿತೀಯೇ ತಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಶಾಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ ಆತ್ಮಶಬ್ದರೂಪಹೇತುಕಿಃ | ತೃತೀಯೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ
ಗೌಣಪರತ್ವನಿರಾಸಾಯ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶೋಕ್ತಿಃ | ಚತುರ್ಥೇ ತತ್ರೈವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ
ಅಹೇಯತ್ವಬಂಧನಂ ಹೇಯತ್ವಾಬಂಧನೋಕ್ತಿಃ | ಪಂಚಮೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕಶ್ರುತೃಕೃತ್ವಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಪರಿ-
ಹಾರಾಯ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಬಂಧನೋಕ್ತಿಃ | ಷಷ್ಠಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಗತಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮರ್ಪಣಮ್ | ಸಪ್ತಮೇ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕ-
ಶ್ರುತತ್ವರೂಪಹೇತುಕಿಃ | ತಸ್ಯಾಂ ಇತ್ಯನ್ಯಾನುಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್
ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ |

-(ತತ್ವಸುಬೋಧಿನಿ)

ಪ್ರತಿಸ್ತೂಮವತಾರಿಕಾದಿರಿವೊಪಲ(ಖ್ಯ)ಪ್ಪತೇ । ಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತಂ ಚ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮ್ ।

“ತಸ್ಮಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಫಲಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತವಾದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿಸ್ವತೀರೂಪವಾದ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವ ಎಂಬ ಶ್ರುತತ್ವರೂಪ ಹೇತು ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ‘ಈಕ್ಷತೇಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರಗತ ಹೇತುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು (‘ತಸ್ಮಾತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿ) ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ‘ನ ಆಶಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್’ ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಇದರಿಂದ ಬಂದ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ‘ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಬೇಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅವತರಣಿಕೆಯಿಂದಲೇ ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಮಾನುಜ ಮತ ನಿರಾಸ

ಭಾವದೀಪ: - ಯದತ್ರ ಕೇನಚಿದ್ ರಾಮಾನುಜೀಯೇನ ಪಾರಾಶರೈವಿಜಯೇ ಸ್ತೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಸ್ವಮತೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಸ್ಮನ್ಮತಾರ್ಯೇ ಚಾಸ್ವಾರಸ್ಯಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಮ್ । ತದಸಮಂಜಸಮ್ ।

‘ಪ್ರತಿಸ್ತೂಂ ಪ್ರಕಾಶಯೇತೇ ಘಟನಾಘಟನೇ ಮಯಾ ।

ಸ್ವೀಯಾನ್ಯಪಕ್ಷಯೋಃ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿದಾಂ ಕುರ್ವಂತು ಸೂರಯಃ ॥’

ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ತಥೈವ ಪ್ರತಿಸ್ತೂಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್ ।

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜೇಯ ಮತದ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು ‘ಪಾರಾಶರೈವಿಜಯ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮತದಂತೆ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮತದಂತೆ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಉತ್ತೇಕ್ತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಚಂದ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ

ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ ಘಟನಾಘಟನೇ ಮಯಾ ।

ಸ್ವೀಯಾನ್ಯಪಕ್ಷಯೋಃ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿದಾಂ ಕುರ್ವಂತು ಸೂರಯಃ ॥

ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲೂ ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪ: - ಕಿಂಚಿ । ಯದುಕ್ತಮಾಥಸೂತ್ರೇ ಜ್ಞಾನಾದಿತೀವ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನನ್ವೀಕ್ಷತೇರಿತಿ । ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇನೇಕ್ಷಣಪರ್ಯಂತತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾದिति । ತತ್ರ । ತಸ್ಯೈವ ತದರ್ಥತ್ವಾತ್ ।

ಈಕ್ಷತಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೧

‘ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ’ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಶ್ರುತಾವೀಕ್ಷತ ಇತ್ಯेतದೌಪದೇಶಿಕಜ್ಞಾನಪರಮಿತಿ ಸೂಚನಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ।

ಯದ್ವಾಪ್ಯಶಬ್ದಮ್ ಇತಿ ಪದಂ ಶಬ್ದಗುಣಕಂ ನೇತೃರ್ಯಸ್ಯೈವೋಪಸ್ಥಾಪಕಂ ನ ತು ವಾಚ್ಯಂ ನೇತೃರ್ಯಸ್ಯ ‘ಅಶಬ್ದಮಸ್ಪರ್ಶಮ್’ ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗುಣಾಹಿತೃಪ್ರಾಯಪಾಠಾದಿತಿ । ತದಪಿ ನ । ಅಶಬ್ದಮಿತ್ಯಾದೇವಾಚ್ಯಾರ್ಥತಾಃ ದ್ವಾರ್ಥತಾಃ ಟೀಕಾಯಾಮೇವೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಪರೈಸ್ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಚ್ಚ ।

ಅಲ್ಲದೆ, ಇಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು -- ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಈಕ್ಷತೇಃ’ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಬದಲು ‘ಜ್ಞಾತಾತ್’ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವೇ ಅಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಕ್ಷತಾತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೇತುವನ್ನು ಎಳೆದಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ - ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈಕ್ಷತೇಃ ಎಂಬ ಹೇತುವಿಗೆ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಅಲ್ಲದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ‘ಈಕ್ಷತೇಃ’ ಎಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ “ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಈಕ್ಷತೇ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪದೇಶದಿಂದ ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದೂ ಕೂಡ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುವುದರ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು -- ‘ಅಶಬ್ದಂ’ ಎಂಬ ಪದವು ‘ಶಬ್ದವೆಂಬ ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ; ಹೊರತು ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ವಾಚ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಅಶಬ್ದಮಸ್ಪರ್ಶಮ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಯವಾಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅಶಬ್ದಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು - ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ‘ಅಶಬ್ದಂ’ ಇತ್ಯಾದಿಪದಗಳಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪರದೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವದೀಪಃ - ಯದಪಿ ‘ಗೌಣಶ್ಚೇತ್’ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಜೀವ ಏವ ದೃಶ್ಯೋ ನ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶಾಕ್ಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದೃಶ್ಯತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯಾ ನೋದೇತುಮರ್ಹತೀತಿ ತದಪಿ ಪರೇಣ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಂವಿತ್ಕರ್ಮತ್ವಾನನ್ಯಕಾರೇಣ ತದೀಯಶಾಕ್ಷಾಽಯಾ ಏವ ಸೂತ್ರೇನುಬಾದಾದಿತ್ಯಾಶ್ಚಹ್ಯಮ್ । ಅಧಿಕಂ ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶೋಽಸ್ಮಾಭಿಃ ಕೃತಂ ಧ್ಯೇಯಮ್ । ಯದಪಿ ಕೇನಚಿತ್ ಶೈವೇನ ಪಂಚಾಧಿಕರಣೀಪ್ರಮೇಯದೂಷಣಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಂ ತದಪಿ ಗುರುಪಾದಕೃತಕಂಠಕೋದ್ಧಾರೆ ನಿಪುಣತರಂ ನಿರಸ್ತಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ -

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ದೇವೋತ್ತಮೈಲನೀಯೋ ಭಾಷ್ಯಕಾರನಿರೂಪಿತಃ ।

ಸ್ವಾರ್ಥಾನೇಕಮಾನೇತಃ ಸರ್ವಗ್ರಾಹ್ಯೋ ಬುಭುಷಿಃ ॥

'ಗೌಣಶ್ಲೇಷಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ - 'ಜೀವನೇ ದೃಶ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಶಂಕೆಯು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನು ದೃಶ್ಯನು, ಅದೃಶ್ಯನು ಎನ್ನುವ ಉಕ್ತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದೂ ಕೂಡ ಪರರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ತನಗಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಶಂಕೆಯನ್ನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಸಂಹರಿಸಿರುವರು. ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಾವೇ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಶೈವನು ಪಂಚಾಧಿಕರಣದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ದೂಷಣಮಾಡಲೆಂದು ಉತ್ತರೇಕ್ಷಮಾಡಿದ್ದಾನೋ ಅದೂ ಕೂಡ ಗುರುಗಳು ರಚಿಸಿದ 'ಕಂಟಕೋದ್ಧಾರ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರಾಕೃತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ -

ದೇವೋತ್ತಮೈಲನೀಯೋ ಭಾಷ್ಯಕಾರನಿರೂಪಿತಃ ।

ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋನೇಕಮಾನೇತಃ ಸರ್ವಗ್ರಾಹ್ಯೋ ಬುಭುಷಿಃ ॥

ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಲೇಬೇಕು.

॥ ಈಶ್ವರಾಧಿಕರಣದ ಭಾವದೀಪದ ಅನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು ॥

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿ —

ॐ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ ॐ ॥ ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚೇತಿ ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಹೀನಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾಢ-
ತ್ವಾಚ್ಚ ನಾಶಬ್ದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ಥಿತಿಮಾತ್ರಮ್ । ಆಕಾಶಾವತ್ ॥ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ॥ ನವೇತತ್ವಾಪ್ಯಯಾ-
ದಿತ್ಯನೇನ ಪುನರುಕ್ತಮಿತಿ चेन्न । ತತ್ರ ಸ್ವಾಪ್ಯಯತ್ವಪೂರ್ಣತ್ವರೂಪನಿರ್ಗುಣಧರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನದ್ವಾರಾ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ
ಶ್ರುತುಕ್ತವಮಭಿಪ್ರೇತಮ್ । ಅತ एव तत्र श्रुत्युक्तत्वाच्चेत्यध्याहृतसूत्रविन्यासः प्रदर्शितः । अत्र तु
साक्षादेव निर्गुणस्य श्रुतिप्रतिपाद्यत्वमभिप्रेतम् । अत एवात्र निर्गुणपदोपेतश्रुत्युदाहरणमिति
ध्येयम् ॥

वेदावाच्येति ॥ वेदगतपदवाच्येत्यर्थः । ननु घटादिपदार्थानामलक्ष्यवेन सपक्षत्वात्
तत्रावर्तमानो हेतुरसाधारण इत्यत आह - सर्वपदार्थानामिति ॥ प्रयोगविशेष इति शेषः ।
परिहरति - किं प्रयोजकान्तरमिति ॥ लक्ष्यत्व इति शेषः । प्रयोजकत्वप्रकारम् । वाच्यत्वस्य
केवलान्वयीति दृष्टान्तार्थम् । ब्रह्म वाच्यं लक्ष्यत्वादित्यभिप्रेतकेवलान्वयिनिर्वाहार्थं वा । तदेव
व्यनक्ति - केवलान्वयिनीति ॥ तदिति ॥ तेन साध्याभावेनाविनाभावोव्याप्तो योऽभाव
उपाधेःप्रतियोगितासंबन्धेन तद्वत्त्वाभावादित्यर्थः । साध्याभावव्याप्ताभावप्रतियोगिन एव

उपाधित्वम् । 'साध्याभावाविनाभाविसउपाधिर्यदत्यय' इत्युक्तेः । अन्यथोपाध्यभावेन साध्याभावसाधनायोग इति भावः । व्याप्त्यनिश्चयात् साध्योपाध्योरिति शेषः ॥ व्याप्तिरेवेति ॥ यथा मोक्षेभिहिते किन्तद् ब्रह्मेति प्रश्ने लक्षणकथनस्यैव सन्नतत्वादिति भावः । तर्हि स्वरूपविषय एवामप्रश्नोऽस्त्वित्यत आह - नहीति ॥ स्वरूपज्ञानाभावे धर्मिज्ञानाभावादिति भावः । अतः पर्यायतापत्तेः ननु वाच्यत्वपक्षेऽप्यनवस्था । तथाहि । वाच्यत्वेऽपि सत्यादिपदस्य वाच्यवाचक-सम्बन्धरूपसन्नतिज्ञानसहकृतस्यैव तत्प्रबोधकत्वं वाच्यम् । अन्यथातिप्रसङ्गात् । वाच्यवाचकसम्बन्धज्ञानञ्च सम्बन्धिज्ञानं विना न जायते । सम्बन्धिनौ वाच्यवाचकावेव । वाच्यञ्च ब्रह्मैव । न च तदज्ञानप्रत्यक्षादिनेति वाचकपदान्तरं वाच्यम् । तदपि वाच्यवाचकसम्बन्धज्ञानपूर्वक-मेव बोधकमिति परम्परापर्यवसानादिति चेन्न । सत्यज्ञानादिपदानां यौगिकत्वेन चक्यतुल्यत्वात् । वाक्ये च वाच्यवाचकसम्बन्धज्ञानानपेक्षात् । स्पष्टञ्चैतदभिमान्यधिकरणसुधाया ॥

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ -- 'ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳೇನಿರುವ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಶಬ್ದನಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

'ಸ್ಥಿತಮಾತ್ರಂ' ಎಂದರೆ ಆಕಾಶದಂತೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು 'ಸಾಪ್ತಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕಾ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಪ್ತಯಾತ್ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣತತ್ವರೂಪವಾದ ನಿರ್ಗುಣಾರ್ಥಮಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೂತ್ರದ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿರ್ಗುಣಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ವೇದಾವಾಚ್ಯ' ಎಂದರೆ ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಅಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಪಕ್ಷವೇ, ಅಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹೇತುವು ಅಸಾಧಾರಣ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದರೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು 'ಸರ್ವಪದಾರ್ಥನಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಯೋಗ ಏಕೇಷ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜಕಾಂತರಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಈ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಾಚ್ಯತೆಕ್ಕೆ ಕೇವಲಾನ್ವಯ ಎಂಬುದು ದೃಷ್ಟಾಂತೋಪಮೆ. ಅಥವಾ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಕೇವಲಾನ್ವಯ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ 'ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ತತ್' ಎಂಬ ಟೀಕಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ - ಸಾಧ್ಯಾಭಾವದಿಂದ ಅವಿನಾಭಾವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ಯೋಽಭಾವ ಉಪಾಧೇಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಸಂಬಧೇನ ತದ್ವತ್ತ್ವಭಾವಾತ್' ಎಂದರ್ಥ. ಉಪಾಧಿಯನ್ನು 'ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪಕಾಭಾವ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವಿ-
ನಾಭಾವಿ ಸ ಉಪಾಧಿಃ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉಪಾಧಿಯ ಅಭಾವದಿಂದ ಸಾಧ್ಯದ
ಅಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗದೆಂದು ಭಾವ. 'ವ್ಯಾಪ್ತನಿಶ್ಚಾತ್' ಮುಂದೆ 'ಸಾಧ್ಯೋಪಾಧ್ಯೋಃ' ಎಂದು
ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

'ವ್ಯಾಪ್ತೀವ' - ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಧೂಮವು ಅಗ್ನಿಯ ಇರುವಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಲು
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ನಿಯಾಮಕವೋ ಅದೇರೀತಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ
ಪ್ರಯೋಜಕ ಎಂದರ್ಥ. ಧೂಮಾದಿಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೇ ನಿಬಂಧನ, ಆದರೆ
ಇಲ್ಲಿ ಅರೀತಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ. 'ಕಿಂ ನಿಬಂಧನ' ಎಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ
ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಸಂಯೋಗಿತಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವದ ಹಾನಿಯೇ ವಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ.
ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನವಸ್ಥಾವು ವಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕ. ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಬಂಧನವು ಎಂಬ
ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಕಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ವ್ಯಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಪದದಿಂದ ಏನು ಲಕ್ಷ್ಯ
ಯಾವುದು? ಎಂಬುದು ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಅರ್ಥ. ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಸತ್ಯಪದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದರೆ, ಉತ್ತರವನ್ನು
'ನ ಚ' ಎಂಬ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ನ ಹಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಜ್ಞಾನಪದವು ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಲಿ ಎಂದು
ಶಂಕಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡು "ಅಥ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನಂತವೆಂಬಪದವು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವೆಂದು
ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಏನು ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲದೆ ಅನವಸ್ಥಾದಿ
ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆಂದು ಭಾವ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ಪ್ರಶೋತ್ತರ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿ
ಕೋಟಿಸ್ವರಣಾದಿಗಳಲ್ಲದೇನೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಶ್ನೆಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ - ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ನೀವು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಗಂಗಾವದದಿಂದ
ವಾಚ್ಯವಾದ ಪ್ರವಾಹದ ಸಂಬಂಧ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ತೀರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು ಕಂಡಿದೆ.
ಬ್ರಹ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಯನಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅವನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವನ ಜ್ಞಾನವು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಗಮ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅವನ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಶಬ್ದದ ಲಕ್ಷಕವಾಗಿದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಾಚ್ಯಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನದ ಸಲುವಾಗಿ ಬೇರೆ
ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಆದೂ ಸಹ ಲಕ್ಷಕವೇ ಎಂದು ಪರಂಪರೆಯ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗದೆ
ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನಪರಿಹಾರಕ್ರಮನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಹೊರತಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಾದ
ಪ್ರತೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರತ್ಯಾಯಿಕವಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಾ
ಮಾಡಿದರೆ ಮೂಲವೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಪರಂಪರೆಯ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂದು 'ಅಥ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಶಂಕಾ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

'ಕಿಮಪರಾದ್ಧಂ' ಎಂದು ಇದೆ. ಏನೂ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣವೆಂದು ಭಾವ. 'ಲಕ್ಷ್ಯಪರ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಶಂಕಾ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದ ಬಾಧವು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ವಾಚಕತವು ಇದೆ. ಸತ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳು ಸತ್ಯತತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಗುಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧವು ಇದೆ. ಗೂಢಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ಲಕ್ಷಣಪದಾನಾಮುಖ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸತ್ಯಾದಿಪದಗಳು ಸತ್ಯತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರ ಪರವಾದರೆ ಪರ್ಯಾಯತ್ವ ಪ್ರಸಂಗಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಸಮರ್ಪಕವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಬಾಧೆವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಾಚಕತವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಲಕ್ಷಣಪದಾನಾಂ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅವಿದ್ಯಾಸನು ಶಂಕಾ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷಾಲಂಬನವು ಅಸಿದ್ಧ ಎಂದು ಭಾವ. 'ಪರ್ಯಾಯತ' ಎಂಬುದರ ಆಶಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಸಹ ಪ್ರಯೋಗವು ಅನುಪಪನ್ನವೆಂದು ಭಾವ.

'ಪ್ರಯೋಜನಬಾಹುಲ್ಯಾತ್' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸತ್ಯಪದದಿಂದ ಅಸತ್ತ್ವ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನ ಪದದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಆಗುತ್ತದೆ ಹೀಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಪ್ರಶ್ನಾನಾನುಗುಣ್ಯಾಚ್ಛ' ಎಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಪೋತಿ ಪರಂ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಯಾರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವನ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವುದು ಸಂಗತವಾಗಿದೆಂದು ಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಯತಾ ದೋಷ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ - ವಾಚ್ಯತೃಪ್ತಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಇದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ವಾಚ್ಯತೃಪ್ತದ್ದರೂ ಸತ್ಯಾದಿಪದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಂಬಂಧರೂಪ ಸಂಗತಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಹಕೃತವಾದದ್ದೇ ಪ್ರಯೋಧಕತವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಸಂಬಂಧಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದರೂ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ವಾಚ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚಕವದಾಂತರವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅದೂಸಹ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕದಿಂದಲೇ ಬೋಧಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪರಂಪರೆಯ ಪರ್ಯವಸನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ಪದಗಳು ಯೌಗಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಕುಲ್ಪವಾಗಿವೆ. ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಾದರೂ ಕೊಡ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಂಬಂಧದ ಜ್ಞಾನವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದರ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿನ ತದಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಶರ್ಕರಾಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ

ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿಯಿತು.

|| ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತಅಭಿನೀಹಯಗ್ರೀವಾಭಿಷ್ಠಪ್ಲಾಪಣಮಸ್ತು ||

ಭಾಗ - ೨

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶ, ಗುರುರಾಜೀಯ,
ಭಾಟಪ್ರಸಂಗ್ರಹ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಭಾಮತೀ,
ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ ಇವುಗಳ ಆಯ್ದ ಭಾಗಗಳು

ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಸಾರ

ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ

ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಸಮನ್ವಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಂ' ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವಿವರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. 'ಸಮ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದಲ್ಲದೇ ಸಾಕಲ್ಪವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಷ್ಟು - ಭಗವಂತನು ಆಗಮದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲದೇ ಸಕಲ ವೇದಗಂಧಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದ ಮೊದಲಿನ ಆರು ಸೂತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯಸೂತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರ ಮಾತ್ರ ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶ? ವೇದಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ. ಆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶಾಖೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಈ ಗತಿಸೂತ್ರವು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅವಿರೋಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರ ಸೇರಬೇಕಿತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಕೇವಲ ಮೇಲುನೋಟದ ಚಿಂತನೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿರುವುದೇ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು. ಉಳಿದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗಳು ಕೇವಲ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ, ಹೊರತು ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾರವು. ಒಂದುವೇಳೆ ಗತಿಸೂತ್ರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥವೂ ದೃಢವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರ ಸಾರ್ಥಕ.

ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾರಣ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಸೂತ್ರ 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಮಾತ್ರ. ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕೈದು ಸೂತ್ರಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವದ ಸಮರ್ಥನಾಗಿ ಇರುವಂತಹವು. ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು. ಈ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿ ಹೇತುಗಳು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲೇ ಇರಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಇದನ್ನು ಕಡೆಯದಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಲು ಗತಿಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆಯ ಬುನಾದಿಯೇ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರವು ನೇರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸದ ಕಾರಣ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಬಾರದಂದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ವಿಷಯ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯಿತು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸದ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಸೂತ್ರವು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ಸಾನ್ನ ಪಡೆದಿದೆ.

ಎಂಬ ಬಗೆಯ ಚಿಂತೆಗಳು

ಸತ್ತಾದಿಗುಣರಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಹೇತುಗಳು ಬರಬೇಕು ಆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವು ಪಕ್ಕನಾದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಗೌಣಾತ್ಮನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂದು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಕೂಡದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ

ಈಶ್ವರೇಯನಾದವನು ಜೀವ. ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗದು. ಅಷ್ಟೂ ಮೀರಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಈಶ್ವರೇಯನಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ವೇದ್ಯನೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಶಬ್ದವು ವಾಚಕವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದೇನಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳುವಳಿಕೆಗೂ ನಿಲುಕುತ್ತಾನೆ. ಅವಾಚ್ಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಈಶ್ವರಧರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಈಶ್ವರೇಯನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ

ಶುದ್ಧವಾದ ಆತ್ಮನೇ ಈಶ್ವರೇಯನಾದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದ, ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹೇಯತ್ವಾವಚನವೆಂಬ ಮೂರು ಹೇತುಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೀವೂ ಕೂಡ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷಗುಣಗುಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರೇಯ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವಿಷಯನಿಂದರ್ಥ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಯಾವುದರಿಂದ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಅವನು ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಾಗ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯ ಅಧೀನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕಿಂತ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆನ್ನುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಿಯಿಂದ ಸೂಕ್ತ.

ಹೀಗೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಈಶ್ವರೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

(ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ) ನ್ಯಾಯೋಪೇತ ಶ್ರುತಿಯೇ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕ

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವನಿಷೇಧದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಕಲೇನ

ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವಾರ

ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ

ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಸಮನ್ವಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಂ' ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವಿವರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. 'ಸಮ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದಲ್ಲದೇ ಸಾಕಲ್ಪವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಷ್ಟು - ಭಗವಂತನು ಆಗಮದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲದೇ ಸಕಲ ವೇದಗಂಧಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದ ಮೊದಲಿನ ಆರು ಸೂತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯಸೂತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರ ಮಾತ್ರ ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶ? ವೇದಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ. ಆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶಾಖೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಈ ಗತಿಸೂತ್ರವು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅವಿರೋಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರ ಸೇರಬೇಕೆತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಕೇವಲ ಮೇಲುನೋಟದ ಚಿಂತನೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿರುವುದೇ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು. ಉಳಿದಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ಕೇವಲ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ, ಹೊರತು ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾರವು. ಒಂದುವೇಳೆ ಗತಿಸೂತ್ರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥವೂ ದೃಢವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರ ಸಾರ್ಥಕ.

ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾರಣ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಸೂತ್ರ 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಮಾತ್ರ. ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕೈದು ಸೂತ್ರಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಇರುವಂತಹವು. ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು. ಈ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿ ಹೇತುಗಳು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲೇ ಇರಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಇದನ್ನು ಕಡೆಯದಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಲು ಗತಿಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆಯ ಬುನಾದಿಯೇ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರವು ನೇರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸದ ಕಾರಣ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಬಾರದೆಂದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ವಿಷಯ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯಿತು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸದ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆತ್ತು. ಹೀಗೆ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಸೂತ್ರವು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವಾನ್ವಿತ ಪಡೆದಿದೆ.

ಎಂಬ ಬಗೆಯ ಚಿಂತೆಗಳು

ಸತ್ವಾದಿಗುಣರಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಹೇತುಗಳು ಬರಬೇಕು ಆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವು ಪಕ್ಷನಾದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಗೌಣಾತ್ಮನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂದು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಕೂಡದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ - ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ

ಈಶ್ವರೇಯನಾದವನು ಜೀವ. ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಅಷ್ಟೂ ಮೀರಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಈಶ್ವರೇಯನಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ವೇದ್ಯನೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಶಬ್ದವು ವಾಚಕವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದೇನಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳುವಳಿಕೆಗೂ ನಿಲುಕುತ್ತಾನೆ. ಅವಾಚ್ಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಈಶ್ವರಧರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತ - ಈಶ್ವರೇಯನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ

ಶುದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಈಶ್ವರೇಯನಾದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದ, ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹೇಯತ್ವಾಪಚನವೆಂಬ ಮೂರು ಹೇತುಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೀವೂ ಕೂಡ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷಮಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರೇಯ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವಿಷಯನೆಂದರ್ಥ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಯಾವುದರಿಂದ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಅವನು ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಾಗ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯ ಅಧೀನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆನ್ನುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಸೂಕ್ತ.

ಹೀಗೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಈಶ್ವರೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

(ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ) ನ್ಯಾಯೋಪೇತ ಶ್ರುತಿಯೇ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕ

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವನಿಷೇಧದಲ್ಲಿ ತಾರ್ಕರ್ಯವಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಕಲೇನ

ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ವೂತಿಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪೋದ್ರೃತವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವವು ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿಸ್ವೂತಿವಿರುದ್ಧ

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಈಕ್ಷಣೀ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿಗಳೆಂದಲೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

'ಗೌಣಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗ ಸಾಧುವೇ?

'ಗೌಣಶ್ಚೇನ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಗೌಣಃ' ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಿಂದ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊರತಾಗಿ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಅವರು 'ಸ ಈಕ್ಷಾಂ ಚಕ್ರೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. 'ಈಕ್ಷಾಂ' ಎಂಬುದು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಗೌಣಶಬ್ದವೂ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ ಈಕ್ಷತಿ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಧಾತುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಸಂಗತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಈಕ್ಷತಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಈಕ್ಷಣವೆಂದರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದಾಗ ಈಕ್ಷಣಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕವಾದ್ದರಿಂದ ಗೌಣಶಬ್ದವೂ ನಪುಂಸಕವಾಗಿರಿ ಎಂಬ ಅಪತ್ತಿ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಬಹುವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ

'ಈಕ್ಷಣೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸ ವಿಕಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಮ್' 'ಯಸ್ಯಾನುವಿಕ್ತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇಳುವ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳೂ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಪರಸ್ಪರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಾಭಾವ ಹೇಳುವುದೇ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಲು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದಾಗ ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮವು ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು

ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮೇಯ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಸಕಲಹೇತುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೂ ಅಸ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದರಿಂದ ದೂರಿಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ಲಾಭ ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಪದಾತ್ಪರತ್ವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪುರುಷಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂದಿದೆ. ಅದೇ ಶಬ್ದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮ ಮಾಡಿದಂತೆಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳೂ ಈಶ್ವರಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಸದೇವ' ಗೌಮೈ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡಬೇಕಾದವರು ನಾವು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹೇತುಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲೇಬೇಕು. ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯ, ಶ್ರುತತ್ವಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ನಯಾದಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಮೇಯವು ಆತ್ಮದ ದೃಢವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುಕೂಲವೇ ಹೆಚ್ಚು ಅನಾನುಕೂಲ ವನೂ ಇಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬಹಳ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆಗೆ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸೂತ್ರವಿಚಾರ - ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹಾಗೂ ಅಹೇಯತ್ವಲಿಂಗಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣಪರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರೇಯನು ನಿರ್ಗುಣವೆನ್ನಲೂ ಸಹ ನೇರವಾಗಿ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವ ಸಾಧನೆಗೆ ಅನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಈಶ್ವರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಐದು ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಬಹಳ ಅರ್ಥವಿದೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹೇತುವು ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಗೌಣತ್ವೇತ್' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಹೇತುವೂ ಸಹ ನಿರ್ಗುಣವಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮುಂದಿನದು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಈಶ್ವರೇಯತ್ವ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಹೇತುವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಐದನೆಯ ಸ್ವಾಪ್ನಯಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಸ್ವಾಪ್ನಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೂ ತೇಲರಬಹುದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ.

ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ವೃತಿಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರೇಶ್ವರತತ್ವವು ಉಪೋದ್ಧೃತವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವವು ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿಸ್ವೃತಿವಿರುದ್ಧ

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಈಶ್ವರೇ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಆದ್ವೈತಿಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಆದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯೋಪೇತಸ್ವೃತಿಗಳಿಂದಲೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

'ಗೌಣಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗ ಸಾಧುವೇ?

'ಗೌಣಶ್ಚೇನ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಗೌಣಃ' ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಿಂದ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊರತಾಗಿ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಆದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಅವರು 'ಸ ಈಶ್ವಾನ ಚಕ್ರೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. 'ಈಶ್ವಾನ' ಎಂಬುದು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಗೌಣಶಬ್ದವೂ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ ಈಶ್ವತಿ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಧಾತುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಸಂಗತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಈಶ್ವತಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಈಶ್ವರವೆಂದರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದಾಗ ಈಶ್ವರಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕವಾದ್ದರಿಂದ ಗೌಣಶಬ್ದವೂ ನಪುಂಸಕವಾಗಿರಲು ಅಪತ್ತಿ ಎಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಬಹುವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ

'ಈಶ್ವರೇರ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸ ಏಕಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಮ್' 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವ ಹೇಳುವ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳೂ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಪರಸ್ಪರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಹೇಳುವುದೇ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರೇರ್ನಾಮನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಲು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದಾಗ ಈಶ್ವರೇರ್ನಾಮತ್ವವು ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು

ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮೇಯ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಸಕಲಹೇತುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೂ ಅಸ್ತದಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದರಿಂದ ದೂರೆಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ಲಾಭ ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಪದಾತ್ಪರತ್ವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪುರುಷಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂದಿದೆ. ಅದೇ ಶಬ್ದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮ ಮಾಡಿದಂತೆಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳೂ ಈಶ್ವರಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡಬೇಕಾದವರು ನಾವು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹೇತುಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲೇಬೇಕು. ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗತಿನಾಮಾನ್ಯ, ಶ್ರುತತ್ವಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೊಳ್ಳರೆ 'ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ನಯಾದಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಮೇಯವು ಆತ್ಮಂತ ದೃಢವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುಕೂಲವೇ ಹೆಚ್ಚು ಅನಾನುಕೂಲ ವನೂ ಇಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬಹಳ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆಗೆ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸೂತ್ರವಿಚಾರ - ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹಾಗೂ ಅಹೇಯತ್ವಲಿಂಗಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣಪರವೆನ್ನಲು ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈಕ್ಷಣೀಯನು ನಿರ್ಗುಣನೆನ್ನಲೂ ಸಹ ನೇರವಾಗಿ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಸಾಧನೆಗೆ ಅನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಈಶ್ವರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಬಹಳ ಅರ್ಥವಿದೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹೇತುವು ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಹೇತುವೂ ಸಹ ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮುಂದಿನಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಹೇತುವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಐದನೆಯ ಸ್ವಾಪ್ನಯಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಸ್ವಾಪ್ನಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೂ ಹೇಳಲಬಹುದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗತಿನಾಮಾನ್ಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಗತಿನಾಮಾನ್ಯವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈಶ್ವರಾಧಿಕರಣ

ಸಾಂಖ್ಯರು ಪ್ರಧಾನವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಸತ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗದು. ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ. ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಈಶ್ವರಾಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳು -

- ೧) ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಈಶ್ವರಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತವಲ್ಲವೇ?
- ೨) ಪ್ರಧಾನವು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜಗತ್ಕಾರಣ ಆಗಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಧಾನವು ಪರಿಣಾಮಿಯೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜಗತ್ಕಾರಣ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತವೆ?
- ೩) 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಖಂಡಚಿನ್ಮಾತ್ರಪರವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಈಶ್ವರವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ಇದು ಹೇಗೆ?
- ೪) 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವೇ ಸೂತ್ರದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದರೆ 'ಸದೀಕ್ಷತೇ' ಎಂದು ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ?
- ೫) ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆಗಾಗಿ ಚತುರ್ಥವಾದ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನೂ ಅಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ?

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದವಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ನಿರಾಕರಣೆ

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳಿವೆ.

* ಪ್ರಧಾನವು ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಅಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಶಬ್ದವನ್ನು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಶ್ವರತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಈಶ್ವರತ್ವಹೇತುವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕಾರಣತ್ವಭಾವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ವೈಯಕ್ತಿಕರಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಅಶಬ್ದವು ಹೇತು ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇತುವಿಲ್ಲದೆ ಬರುತ್ತದೆ.

* ಪ್ರಧಾನವು ಅಶಬ್ದವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದವಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಧಾನವು ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದವಾಗುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಪ್ರತಿಪಾದವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಮತ್ತು 'ಮಾಯಾಂತು ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ.

- * ಪ್ರಧಾನವು ಅಶಬ್ದವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಗಮ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಇದು 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
- * ಪ್ರಧಾನವು ಅಶಬ್ದವೆಂದರೆ - ಸ್ವಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಪ್ರಧಾನವು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ.

'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ತಪ್ಪು.

- * 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈಕ್ಷತೃತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಇದರರ್ಥ. ಆದರೆ ಈಕ್ಷತೃತ್ವವನ್ನು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲೂ ಈಕ್ಷತೃತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.
- * ಈಕ್ಷತೃತ್ವವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಹೇರದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟ್ಯ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತತ್ಪದದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
- * 'ಗೌಣಾಕ್ಷತ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಹೇತುವು ಈಕ್ಷತೃತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಹ್ಲನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
- * ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದದೊಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ, ಅದೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಜೀವರಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು.
- * ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಉಳಿದಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಮತ್ತು ನಿರಾಕರಣೆ

ರಾಮಾನುಜರು ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅದ್ವೈತ ಮತದ ನಿಲುವನ್ನೇ ತಾಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಧಾನವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ರಾಮಾನುಜರು ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ನಮ್ಮ ಅನೇಕ ಸವಾಲುಗಳಿಂದ ಸೋಲಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

- * ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಆಸಂಗತ
- * ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಮತ್ತು ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ನೀವೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವಾಗ ಆದನ್ನೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೀರಿ?
- * ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಉಪಾದಾನತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಏನೂ ಲಾಭವಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ನೀವು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ

ಸಾಂಖ್ಯರು ಪ್ರಧಾನವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಸತ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗದು. ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ. ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳು -

- ೧) ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತವಲ್ಲವೇ?
- ೨) ಪ್ರಧಾನವು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜಗತ್ಕಾರ್ತ ಆಗಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಧಾನವು ಪರಿಣಾಮಿಯೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜಗತ್ಕಾರ್ತ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತವೆ?
- ೩) 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಖಂಡಚಿನ್ಮಾತ್ರಪರವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಈಕ್ಷಣವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ಇದು ಹೇಗೆ?
- ೪) 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವೇ ಸೂತ್ರದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದರೆ 'ಸದೀಕ್ಷತೇಃ' ಎಂದು ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ?
- ೫) ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆಗಾಗಿ ಚತುರ್ಥವಾದ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನೂ ಅಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ?

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದವ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ನಿರಾಕರಣೆ

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳಿವೆ.

- * ಪ್ರಧಾನವು ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಅಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಶಬ್ದವನ್ನು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ಯವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಈಕ್ಷತ್ಯಹೇತುವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕಾರಣತ್ವಭಾವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿಯೆಂದು ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಅಶಬ್ದವು ಹೇತು ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿ ಬರುತ್ತದೆ.
- * ಪ್ರಧಾನವು ಅಶಬ್ದವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಧಾನವು ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು

ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಮತ್ತು 'ಮಾಯಾಂತು ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ.

- * ಪ್ರಧಾನವು ಆಶಬ್ದವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಗಮ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಮತ್ತು 'ಇದು ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
- * ಪ್ರಧಾನವು ಆಶಬ್ದವೆಂದರೆ - ಸ್ವಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಪ್ರಧಾನವು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ.

'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ತಪ್ಪು.

- * 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಈಕ್ಷತೃತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಇದರರ್ಥ. ಆದರೆ ಈಕ್ಷತೃತ್ವವನ್ನು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲೂ ಈಕ್ಷತೃತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.
- * ಈಕ್ಷತೆಯನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತತ್ಪದದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
- * 'ಗೌಣಾತ್ಮತ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಹೇತುವು ಈಕ್ಷತೃತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
- * ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದದೊಗೆ ಏಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ, ಅದೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಜೀವರಿಗೂ ಏಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು.
- * ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಉಳಿದಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಮತ್ತು ನಿರಾಕರಣೆ

ರಾಮಾನುಜರು ಈಶ್ವರಧರಣೀರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅದ್ವೈತ ಮತದ ನಿಲುವನ್ನೇ ತಾಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಧಾನವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈಶ್ವರಧರಣೀ ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ರಾಮಾನುಜರು ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ನಮ್ಮ ಅನೇಕ ಸವಾಲುಗಳಿಂದ ಸೋಲಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

- * ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಆಸಂಗತ
- * ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಮತ್ತು ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ನೀವೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವಾಗ ಆದನ್ನೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೀರಿ?
- * ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಉಪಾದಾನತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಏನೂ ಲಾಭವಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ನೀವು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ.

- * 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಸಕಲ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿವೆಯೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ.
  - * ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರೀಕಸಮರ್ಥಿಗಮ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
  - * ಪ್ರಧಾನವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಆಂತರ್ಯಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣ ವ್ಯರ್ಥ.
  - * ಸಾಂಖ್ಯನು ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದಉಪದಾನತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ?
  - * ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಾಂತವಿಚಾರವು ಅನಾರಂಭನೇಯವೆಂದೇ ನೀವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳಂತೆ ಇದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಸಾಧಕವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.
- ಈ ಹತ್ತಾರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಉತ್ತರಗಳು ರಾಮಾನುಜರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತ ನಿರಾಕರಣೆ

ಟೀಕೆಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶದ ಅಧಿಕರಣರಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಿರಾಕರಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಇವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೋಷವೊಂದಿದೆ. ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸೂತ್ರ, ಗತಿಸೂತ್ರಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದರೆ ಸೂತ್ರಭೇದ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರಭೇದ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು.

* * * * *

॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವೋ ವಿಜಯತೇತಮಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಮದ್ವರಾಜೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ॥

ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಸೀರ್ಷಶ್ರೀವಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸಸೀರ್ಷವಿರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

॥ ಅಥ ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥

ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣ

ईक्षत्यधिकरणम्

॥ ओम् ईक्षतेर्नाशब्दम् ओम् ॥ आयसूत्रे ब्रह्मशब्देन जीवादिव्यावर्तकगुणपूर्तिं लक्षणत्वेन सूचयित्वा, द्वितीये तस्य गुणपूर्तिर्वाचितासिद्धये जीवपरतानिरासाय कारणतां जिज्ञास्यब्रह्मलक्षणत्वेनोक्त्वा, तृतीये पूर्तिकारणतयोरतिव्याप्ति-परिहाराय तत्र शास्त्रं प्रमाणीकृत्य, चतुर्थे तयोर्विष्ण्वेकनिष्ठत्वाय शास्त्रस्यान्यपरतां निषिध्य, सर्वशास्त्रस्यशब्दप्रवृत्तिनिमित्तसर्वगुणपूर्तिसिद्धये वचनवृत्त्या सर्वशास्त्र-तात्पर्यविषयतायां चोक्तायां, संशब्दार्थस्य वाच्यत्वस्य कात्स्न्यस्य चेहाक्षिप्य समाधानादनन्तरसङ्गतिः ।

अत एव “गतिसामान्यात्” इत्यस्य संशब्दार्थसमर्थनरूपतयैक्यादेतदधि-करणान्तर्भावः । अन्यथा गतिसूत्रस्य “अनन्ता वै वेदाः” इति श्रुतेर्वेदानामनन्तत्वेन शाखान्तरेऽन्यथात्वे शङ्किते “सर्वे वेदा युक्तयः” इति श्रुत्या प्रसिद्धशाखादृष्टान्तेन अन्यत्रापि तदनुमानात् शाखान्तरस्यापि प्रमाणत्वाच्च नैतच्छाखाविरोध इत्येवंपरत्वात्, सूत्रान्तराणां तु वाच्यत्वसाधकत्वादधिकरणभेदः स्यात् ।

युक्ता च शाखान्तरे सत्त्वादिगुणयुक्तेऽप्यात्मशब्दो मुख्यतयोच्यताम्, तज्ज्ञानान्मोक्षादिश्रोच्यताम्, अतश्च नात्मशब्दादिना निर्गुणस्येक्षणमिति

शङ्कानिरासकस्य गतिसामान्यस्य ब्रह्मकारणतादिरूपे अर्थान्तरेऽपि श्रुतीनां नान्योन्यं विरोध इति सूचकत्वेऽपि समन्वये हेतुवाच्यत्वसाधकेक्षत्यधिकरणान्तर्गतिः । अत एव भाष्यकृता गतिसूत्रं “न च कासुचिच्छाखास्वन्यथोच्यते” इति सामान्यपरतयैव व्याख्यातम् । सूत्रकृता च वाच्यत्वसाधकात् “श्रुतत्वाच्च” इत्यस्मात् प्रागेव तन्निवेशितम् ।

ಅನುವಾದ - ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ. ಅಲ್ಲನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸರ್ವಥಾ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು 'ಓಂ ಆಧಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸು ಓಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದವನೇ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದವನು 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಕ್ಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ಹೊರತು ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗದ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. ಇದು 'ಓಂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ ಓಂ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ತಪ್ಪು. ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಗುಣಪೂರ್ಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಓಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಓಂ' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸದಾಗಮಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಪಾಶುಪತಾದಿ ದುರಾಗಮಗಳು ಯಾರನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಅವು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ.

ಸದಾಗಮಗಳೇ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯೆಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಓಂ ತತ್ತ್ವ ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಓಂ' ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಸದಾಗಮಗಳೆಲ್ಲ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು.

ಇನ್ನು ವಿಷ್ಣುವು ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೇ ಅಲ್ಲ. ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದರೂ ಸಕಲವೇದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂಬ ಅಧಿಕಾಶಂಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಸಂ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ('ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಕಾತ್ಯಾಯನವನ್ನು, ಸೂತ್ರಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ.)

ಸಂಗತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಟೀಕೆಗೆ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಿಂದ ಇರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಂಗತಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೇ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸದಿದ್ದರೂ 'ಸಂ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇ ಆದ ಕಾರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸಂಶ್ಲಾಢ್ನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವೂ ಸಂಗತವಾಗಿದೆ. ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಶ್ಲಾಢ್ನತ್ವಕಥನರೂಪದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕರಣಭೇದವೆಂಬ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತವೆ. ಗತಿಸೂತ್ರವು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ "ಅನಂತಾ ವೈ ವೇದಾಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ವೇದಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ಬೇರೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಾದಿಗಳೂ ವಾಚ್ಯರಾಗಿರಬಹುದು" ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಗತಿಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ. 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯುಕ್ತಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೇ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶಾಖಾಂತರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಖಾಂತರಗಳ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖೆಗಳಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಗತಿಸೂತ್ರವು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅನಂತ ಸಕಲವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದೆ. ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ವಿಷಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣವೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಗಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎರಡೂ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಸಂಶ್ಲಾಢ್ನದ ವಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದ ದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರವು ಈಶ್ವರರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು ಸಮಂಜಸವೂ ಆಗಿದೆ. (ಆದು ಹೀಗೆ - 'ಬ್ರಹ್ಮವಾಚ್ಯಂ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವೇ ಅಸಿದ್ಧವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ 'ಪರಾತ್ಪರಂ ಪುರಿತಯಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಗೌಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೊರತು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಗೌಣಶ್ವೇನ್ನಾತ್ಮಶ್ವಾದ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿತು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಒಂದು ಕಾರಣ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ 'ತನ್ನಿಷ್ಯನ್ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್'. ನಿರ್ಗುಣನನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಫಲವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂದು ಅಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ 'ಪರಾತ್ಪರಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.)

ಇದರ ಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಬದ್ಧನಾದ ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಸಗುಣಜೀವಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಅಹೇಯತ್ವವನ್ನೂ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು ಈ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಅದರಂತೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖಾಂತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖೆಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಗತಿಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಈಕ್ಷತ್ವಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವು ಅತ್ಯಂತ ಅನಿವಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಂಜಸ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ನಚ ಕಾಸುಚಿಚ್ಛಾಮಾಸು ಅನ್ಯಥಾ ಉಚ್ಯತೇ' ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು' ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗತಿಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ, ವಾಚ್ಯತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿಲ್ಲ.

ವಸ್ತುತಃ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಗತಿಸೂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮೊದಲು ಹೇಳದೆ ಗತಿಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಗತಿಸೂತ್ರವೂ ಸಹ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ = ಸಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಎರಡು ಅರ್ಥ (೧) ವಾಚ್ಯತ್ವ ೨) ಕಾರ್ತೃತ್ವ ಇವರಡರ, ಆತ ಏವ = ವಾಚ್ಯತ್ವ ಕಾರ್ತೃತ್ವಗಳರಡೂ ಸಂಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇ ಆದ್ದರಿಂದ, ಅನ್ಯಥಾ = ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವೆಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ. ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ = ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತದನುಮಾನಾತ್ = ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರಿಂದ, ಯುಕ್ತಾ ಚ = ಗತಿಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಈಕ್ಷತ್ವಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಸತ್ವಾದಿಗುಣಯುಕ್ತೇಽಪಿ = ಸತ್ವಾದಿಗುಣಯುಕ್ತನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲೂ, ತತ್ ಜ್ಞಾನಾದಿನಾ = ಗೌಣಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಆತ ಏವ = ಪ್ರಧಾನ ಹಾಗೂ ಅನುಷಂಗಿಕ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಸಮ್ಯಕ್ವಾದದ್ದರಿಂದಲೇ, ತನ್ನಿವೇಶಿತಮ್ = ಗತಿ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ॐ ईक्षतेर्नाशब्दं ॐ ॥ पूर्वाधिकरणे हि परमते अधिकरणानाम-
साक्षत्यमुक्तं, नैवं सिद्धान्ते, सर्वेषां बद्धकामत्वादिति भावेन तेषां सङ्गतिं

स्मारयन्नेवास्यानन्तरसङ्गतिमाह - आद्यसूत्र इति ॥ यद्वा नन्वेतदधिकरणं व्यर्थं, वाच्यत्वसमर्थनस्यानुपयोगात्, समन्वयस्य लक्षणयाऽप्युपपत्तेरित्यतः-

“जन्माद्यस्येति सूत्रेण गुणसर्वस्वसिद्धये ।

ब्रह्मणो लक्षणं प्रोक्तं शास्त्रमूलं यतस्ततः ।

अन्वयस्सर्वशब्दानां गुणसर्वस्ववेदकः”

इत्यानन्दमयनयानुव्याख्यां हृदि कृत्वा सङ्गतिमाह - आद्येति ॥ क्त्वाप्रत्ययान्तानां ‘उक्तायां’ इत्यनेनान्वयः । ‘वचनवृत्त्या सर्वशास्त्र’ इति संशब्दार्थस्य सुधारीत्या अनुवादः । एतेन - “वचनवृत्त्या सकलशास्त्रप्रतिपाद्यं ब्रह्मेत्युक्तम् । तदाक्षिप्य समाधातुमिदमधिकरणम्” इति सुधा विवृता । पूर्वेणास्याक्षेपिकी सङ्गतिरित्युक्तं भवति । अर्थद्वयसमर्थनार्थत्वे कथमधिकरणैक्यमित्यत आह - अत एवेति ॥ द्वयोः संशब्दार्थत्वादेवेत्यर्थः । उक्तं च सुधायां - “आक्षेप-द्वयसमाधानस्य पूर्वसूत्रस्य संशब्दार्थसमर्थनमेकमेव प्रयोजनम्” इति ।

अन्यथेति ॥ ‘अधिकरणभेदस्स्यात्’ इत्यन्वयः । सुधायामिह नये गतिसूत्रव्यावर्त्यचोद्यमात्रस्यैवोक्त्या तत्परिहारानुकेस्तदनुवादपूर्वं तत्परिहारं विशदयन्, सूत्राणामर्थभेदं व्यनक्ति - गतिसूत्रस्येति ॥ ‘एवंपरत्वात्’ इत्यन्वयः । उपक्रमादिभिरेव वेदार्थो निर्णय इत्युक्तत्वादधीतवेदेषु तैस्तन्निर्णयसम्भवेऽपि, तेषामानन्त्येन सर्वाध्ययनायोगेनान्यत्र शिवादिकमपि कारणत्वेन प्रतिपाद्यतामिति वा, वक्ष्यमाणदिशा वा अन्यथात्वे शङ्किते इत्यर्थः । टीकाया ‘गतिसामान्यात्’ “सर्वे वेदाः” इति श्रुतौ गतिसामान्यकथनादित्यर्थं उक्तः । सुधायां तु

“अन्योऽप्यल्पमतिशशाखाचतुष्पञ्चगतं वसु ।

जानन्ननुमितत्वेन ब्रूयात्तस्य प्रसादतः” ॥

इति तार्तायानुव्याख्यानुरोधेन गतिसामान्यानुमानादित्यर्थं उक्तः । तत्र टीकार्थमाह - सर्वे वेदा इति । सुधोक्तमाह - प्रसिद्धेति ॥ सूत्रकृत्निर्णीत-प्रसिद्धशास्त्रेतित्यर्थः । शास्त्रात्वेन हेतुना विप्रतिपन्नशास्त्रान्तरस्यापि विष्णु-कारणत्वादिपरतानुमानादित्यर्थः ।

ಯದ್ವಾ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ದಾಡ್ಯಾರ್ಯ “ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾ ಚ ಸುಧೋಕ್ತಾರ್ಯಸ್ಯೈವಾಯ-
ಮನುವಾದ ಇತಿ ಬೋಧ್ಯಮ್ । ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಶಾಖಾಂತರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನಾಪ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಅಪ್ರಯೋಜಕಂ
ಶಾಖಾತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಶಾಖಾಂತರಸ್ಯೇತಿ ॥ ನೈತದಿತಿ ॥ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಶಾಖಾವಿರೋಧಃ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ಕೇವಲಂ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಯಸ್ಯೈಕತ್ವಾದತ್ರಾಂತಗತಿಃ, ಕಿಂತು
ಸತ್ವಾದಿಗುಣಹೀನಸ್ಯೈವೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಸಾಧಕಾನಾಮಾತ್ಮಶಬ್ದತಜ್ಞಾನಿಮೋಕ್ಷೋ-
ಪದೇಶಹೇಯತ್ವಾವಚನಾನಾಮನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಶಿಕ್ಷಾನ್ವಿನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವಾದಪೀತ್ಯಾಹ - ಯುಕ್ತಾ ಚೇತಿ ॥

ಯದ್ವಾ - ನನ್ವೇವಂ ಶ್ರುತಿನಾಂ ವಿರೋಧನಿರಾಸಪರೇ ದ್ವಿತೀಯೇ ನಿವೇಶಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -
ಯುಕ್ತಾ ಚೇತಿ ॥ ಇತಿ ಶಿಕ್ಷಾನ್ವಿನಿರಾಸಕಸ್ಯೇತಿ ॥ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಸ್ಯೈವ ಮುಖ್ಯಫಲತ್ವಾ-
ದನ್ಯಸ್ಯಾನುಷ್ಠಿಕತ್ವಾತ್ “ಗೌಣಶ್ಚೇತ್” ಇತ್ಯಾದೇರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಹೇತ್ವೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸಾಧಕತ್ವೇನಾ-
ತ್ರಾಂತಗತಿರಿವ, ಗತಿಸೂತ್ರಸ್ಯಾಪ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಹೇತುಸಾಧಕತ್ವೇನ ಪರಂಪರಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವ-
ಸಾಧಕತ್ವಾದತ್ರಾಂತಗತೀರ್ತಿಯುಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಟೀಕಾದೌ ತ್ವಾನುಷ್ಠಿಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯವಧಾನೇನ ದುರ್ಗಮತ್ವಾತ್
ತನ್ಮಾತ್ರಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ವ್ಯಕ್ತೀಕರಣಂ, ನ ತು ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಪರತ್ವರೂಪಾರ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ । ಅತಃ
ಏವೇತಿ ॥ ಪ್ರಧಾನಾನುಷ್ಠಿಕಯೋಃ ದ್ವಯೋರ್ವ್ಯರ್ಥಯೋರನುಮತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ಏವ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪೇ
“ನ ಚ ಸಗುಣಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ಚ ದ್ವಿವಿಧಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದೇಷು ಪ್ರತಿಪಾಢತ ಇತ್ಯಾಹ - ನ ಚ ಕಾಸು-
ಚಿದಿತಿ ॥” ಇತಿ । ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧನಪರತಯೈವ ಭಾಷ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।
ಭಾಷ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ किं बीजमित्यत आह - सूत्रेति ॥ “गतिसामान्यात्”
इति सूत्रं न ब्रह्मणो ‘वाच्यत्वसमर्थनार्थ’ इति सुधावाक्यं तु इतरसूत्रवत्तन्मात्र-
समर्थनार्थत्वनिषेधपरमिति भावः ।

ಗುರೂಜೀಯ - ॐ ईक्षतेर्नाशब्दं ॐ ॥ संशब्दार्थस्य वाच्यत्वस्य कात्स्नर्चस्य
चेहाक्षिप्य समाधानादित्येतावतैव सामञ्जस्ये आदित आरभ्य सूत्रचतुष्टयार्थकथन-
मनर्थकमित्यतः संशब्दार्थकथनार्थत्वेन वाच्यत्वस्य कात्स्नर्चस्य वर्णनमयुक्तम् ।
प्रकृतानुपयुक्तत्वात् । न च कथं प्रकृतानुपयुक्तमिति वाच्यम् ।

आदिसूत्रे ब्रह्मणिज्ञासाकर्तव्येत्युक्ते किं लक्षणकं ब्रह्म? इत्याकाङ्क्षायां
द्वितीयसूत्रेण जन्मादिकारणत्वं लक्षणमुक्तम् । तृतीये प्रमाणाकाङ्क्षायां कारणत्व एव
शास्त्रं प्रमाणीकृतम् । चतुर्थे समन्वयः प्रतिज्ञातः । तथा च यथाकथञ्चित्प्रमाण-
वाक्यानां ब्रह्मपरत्वसिद्धिमात्रेण कारणत्वरूपलक्षणस्यातिव्याप्त्यभावेन वाच्यत्व-

कात्स्न्ययोः कथनस्य व्यर्थत्वात् । न चानन्तगुणपूर्णत्वोपपादनार्थं वाच्यत्वस्य कात्स्न्यस्य च संशब्दार्थत्वेन वर्णनमिति वाच्यम् । तस्यादिसूत्रे मुखतोनुक्तत्वेन तदुपपादनस्यायुक्तत्वादित्याशङ्कानिरासायातिविस्मरणशीलानां मन्दानां सूत्र-चतुष्टयप्रमेयस्य बुद्धचारोहार्यं च पूर्वोक्तसूत्रचतुष्टयार्थानुवादपूर्वकं सङ्गतिमाह - आद्यसूत्र इत्यादिना ॥ तथा च पूर्वेर्मुखतोनुक्तत्वेपि ब्रह्मशब्देन सूचितत्वात् तदुपपादनार्थं वाच्यत्वकात्स्न्ययोः संशब्दार्थत्वोपपादनाय पूर्वाधिकरण-सङ्गत्युक्तिरिति भावः ।

नन्वनन्तगुणपूर्णत्वस्य लक्षणत्वे द्वितीयसूत्रे जन्मादिकारणत्वरूपलक्षण-कथनमनर्थकं स्यादित्यत आह - द्वितीय इति ॥ तस्य ब्रह्मशब्दस्य । सिद्धेः प्रयोजनमाह - जीवेति ॥ तथा च ब्रह्मशब्दार्थभूतगुणपूर्णत्वोपपादनार्थत्वान्न तत्कथनमनर्थकमिति भावः । तर्हि तृतीयसूत्र उभयत्रापि शास्त्रं प्रमाणीकर्तव्यं कारणत्वमात्र एव तस्य प्रमाणीकरणमयुक्तमित्यत आह - तृतीय इति ॥ एवं च गुणपूर्तावपि शास्त्रस्य प्रमाणीकृतत्वान्न दोषः । तयोरिति ॥ जगत्कारणत्वानन्त-गुणपूर्णत्वयोरित्यर्थः । विष्ण्वेकनिष्ठत्वं नाम विष्ण्वतरानिष्ठत्वे सति विष्णु-निष्ठत्वम् । तत्र विष्ण्वतरानिष्ठत्वसिद्ध्यर्थमाह - शास्त्रस्येति ॥ विष्णुनिष्ठत्व-सिद्ध्यर्थमाह - सर्वशास्त्रस्येत्यादि ॥ लक्षणया शास्त्रतात्पर्यविषयत्वे कथं गुणपूर्णत्वसिद्धिरित्यत उक्तं - वचनवृत्त्येति । वचनवृत्तिश्च महायोगविद्ब्रह्मद्विरूपा विवक्षिता । न रूढिमात्रम् । एवं च गुणपूर्णत्वसिद्धिरिति भावः । चशब्दस्तु निषिध्येत्यनेन समुच्चयार्थः ।

ननु समन्वयसूत्राक्षेपेण सङ्गतिकथनमयुक्तम् । टीकायामधिकरणत्रयेण सङ्गतिकथनात् । समन्वयसूत्रेण गतिसूत्रस्य टीकायां सङ्गतेरनुक्तत्वाच्चेत्यत आह - सङ्गत्यादीति ॥ आदिपदेन शास्त्रयोनित्वं विषय इति विषयसंशयटीकायि ग्राह्या । एवं च सङ्गतिटीका समन्वयसूत्रसङ्गतिपरत्वेन योज्या । संशयटीका समन्वयसूत्रार्थ विषयकसंशयपरत्वेन योज्येत्यर्थः । तच्चाधुनैवोपपादितम् । न च तर्हाधिकरण-त्रयार्थानुवादोऽयुक्त इति वाच्यम् । पूर्वाधिकरणोक्तार्थेन सङ्गतिकथनार्थं तथोक्तत्वादिति भावः ।

यद्वा ननु समन्वयसूत्रस्यसंशब्दार्थभूतवाच्यत्वस्य कात्स्न्यस्य चात्र समर्थनादवान्तरसङ्गतिरित्युक्तम् । टीकायामत्र “जगज्जन्मादिकारणत्वेन ब्रह्मैव शास्त्रस्य मुख्यार्थ इत्यभिहितम् । उपक्रमादिना निर्णीतस्य मुख्यार्थत्वात् । तच्च वाच्यत्व एव सम्भवति” इत्यादिना वाच्यत्वमात्रसाधकत्वाभिधानादित्यत आह - सङ्गत्यादिटीकापीति ॥ तथा च टीकायां वाच्यत्वोक्तिरुपलक्षणम् । कात्स्न्यमपि तत्र ग्राह्यमिति भावः ।

टीकायामुपक्रमादीत्यादिपदे श्रुत्यादिकं च ग्राह्यम् । ‘विषं भुङ्क्ष्व’ इत्यादे-
रुपक्रमादिनिर्णीतस्यापि मुख्यवृत्त्यविषयत्वात् । ‘गङ्गायां घोषः’ इत्यादौ श्रुत्यादि-
प्रतीतस्यापि तात्पर्यागोचरत्वात् । विशिष्टसंशब्दार्थभूतमुख्यत्वस्योपक्रमादि-
श्रुत्यादिसाध्यत्वादिति बोध्यम् ।

वस्तुतस्तु मुख्यवृत्त्या शास्त्रयोनित्वं विषय इति टीकायां शास्त्रयोन्यधिकरण-
सङ्गतत्वेन प्रतीयते । न तु कण्ठतः समन्वयसङ्गतत्वेन । अतः सङ्गत्यादि-
टीकापि समन्वयसूत्रसङ्गत्यादिपरत्वेन योज्येत्युक्तम् । नन्वीक्षतिगतिमूत्रयोरेकाधिक-
रणत्वमयुक्तम् । वाच्यत्वसर्वशास्त्रप्रतिपाद्यत्वरूपभिन्नप्रमेयप्रतिपादकत्वात् ।
प्रमेयभेदे चाधिकरणभेदस्यावश्यकत्वादित्यत आह - अत एवेति ॥ अत्र संशब्दार्थ
भूतवाच्यत्वकात्स्न्ययोः समर्थनादेवेत्यर्थः । अत एवेत्यस्य विवरणं संशब्दार्थेति ।
तथा च भिन्नप्रमेयप्रतिपादकत्वेपि संशब्दार्थसमर्थनरूपोपाध्यैक्यादेकत्वमिति
भावः । अन्यथेति ॥ संशब्दार्थसमर्थनरूपत्वे सत्यप्यैक्यानङ्गीकार इत्यर्थः । ननु
प्रसिद्धशाखाविरोधेन शाखान्तरस्याप्रामाण्यमेव किं न स्यादित्यत आह -
शाखान्तरस्यापीति ॥

नन्वीक्षतिगतिमूत्रयोर्वाच्यत्वसर्वशास्त्रप्रतिपाद्यत्वरूपभिन्नार्थप्रतिपादकत्वेपि
संशब्दार्थसमर्थनरूपोपाध्यैक्यमात्रेणैकाधिकरणत्वे समन्वयरूपैकार्थप्रति-
पादकत्वेनाद्याध्यायस्थानां सर्वेषामधिकरणानामैक्यं स्यात् । न च वाच्यत्वसाधक-
हेतूपयुक्तप्रमेयप्रतिपादकत्वेनैकाधिकरणत्वमिति वाच्यम् । तस्य ब्रह्मकारण-
वाक्यानां परस्परविरोधप्रतिपादकत्वेन तदुपयोगिप्रमेयप्रतिपादकत्वाभावात् । किं
चास्तु निवेशः । तथाप्यादावन्ते वा निवेशेन चरितार्थत्वान्मध्ये निवेशे बीजा-

ಭಾವ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಯುಕ್ತಾ चेति ॥ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರಸ್ಯೇಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಾಂತರ್ಗತಿ-
 ರ್ಪುಂಕ್ತೇತ್ಯನ್ವಯಃ । तथा चास्यां शाखायामात्मशब्दस्य निर्गुणपरत्वमस्तु ।
 तज्ज्ञानान्मोक्षोप्यस्तु । एवं च नात्मशब्देन निर्गुणस्येक्षणमिति शङ्कानिरासकत्वेन
 वाच्यत्वहेतूपयोगिप्रमेयप्रतिपादकत्वेनैकाधिकरणत्वस्य मध्ये निवेशस्य च
 युक्तत्वमिति भावः ।

ನನು तथाऽपि गतिसामान्यादिति सूत्रस्यैतदधिकरणान्तर्भावो न युज्यते ।
 एकार्थप्रतिपादकत्वाभावात् । न च संशब्दार्थकयनत्वेनास्यैतदधिकरणान्तर्भावः
 सम्भवतीति वाच्यम् । संशब्दस्यैकार्ಥत्वाभावेन कचिद्वाच्यत्वस्य कचिच्च कात्स्नರ್घ्यस्य
 प्रतिपादनेनैकार್थप्रतिपादकत्वाभावात् । यथा कथंचिदेकार್ಥत्वे च सर्वेषामधि-
 करणानामैक्यं स्यात् । सर्वत्र यथाकथञ्चिदेकार್ಥत्वस्य सम्भवादित्यस्वरसादाह -
 युक्ताचेति ॥

ನನು तथाप्येकाक्षयतावच्छेದಕಾभावेन संशब्दस्य सादिशब्दवಚನानಾರ್ಥತ್वात्
 परस्परासंसृष्टयोर्वाच्यत्व कात्स्नर्घ्ययोः प्रतिपादनेऽर्थैकत्वनिबन्धनैकवाक्यत्वाभावात्
 कथमेकाधिकरणत्वम् । समन्वयसूत्रस्यसंशब्दाक्षेपसमाधानेनोभयोरपि समन्वय-
 सूत्रेणैव सङ्गतिलाभादेकाधिकರणाक्षेपसमाधान मात्रेणैकाधिकरणत्वे अन्तस्या-
 काशाद्यधिकरणानಾಮप्येಕಾನಂದಮಯಾಕ್ಷೇಪಸमाधानೇನैकाधिकरण्य ಪ್ರಸङ್ಗಾದित्यತಃ ಬಾಹ -
 ಯುಕ್ತಾचेತಿ ॥ वाच्यत्वसाधकहेतूपपादकत्वेनैकाधिकरणत्वे भाष्यविरोध इत्यत आह
 - अत एवेति ॥ समन्वयहेतुवाच्यत्वसाधकेक्षणीयत्वोपपादकಾत्मशब्दाद्युप-
 पादकत्वादेवेत्यर्थः । सामान्यपरतಯैवेति ॥ सर्वशाखास्वात्मशब्दस्य निर्गुणत्वादि-
 प्रतिपादकत्वपरतया कारणत्वादिप्रतिपादकत्वश्रुतीनामविरोधपरतया चेत्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - 'ಓಂ ಈಶ್ವರೇನಾಶಬ್ದಂ ಓಂ' ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು
 ತೋರಿಸಲು ಒಂದು ಸ್ಮಾರಸ್ಯವಿದೆ - ಪರರು ಪಂಚಾಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಂಗತಿಗಳನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
 ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವು ಅಹಮರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು, ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರವು ಈಶ್ವರನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು, ಮೂರನೆಯ
 ಸೂತ್ರವು ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರವು ನಿರ್ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ
 ಶಾಸ್ತ್ರವಸ್ತುವನ್ನು ಮಾದುತ್ತದೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪರರ ಈ ಅಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈಗ ಏನೇ
 ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ತೋರಿಸಿದರು. ಹಾಗಾದರೆ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ
 ಸಂಗತಿ ಇದೆಯೇ? ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ

ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೂ ಸಂಗತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೂ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಬೇಡ. ಲಕ್ಷಣಾದಿಂದಲೂ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ : - ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ |

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮೂಲಯಂತಸ್ತತಃ ||

ಅನ್ವಯಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನ್ತಾನಾಂ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವವೇದಕಃ ||

'ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತೆಯ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆ ಲಕ್ಷಣವು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಗುಣಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.'

ಆನಂದಮಯಾಧಿಕರಣದ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಆದ್ಯಸೂತ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಆದ್ಯಸೂತ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಯಿತ್ತು, ಉಕ್ತಾ, ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತ್ಯ, ನಿಷಿದ್ಧ, ಮೊದಲಾದ ಕ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತ ಮತ್ತು ಲಬಂತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಉಕ್ತಾಯಾಂ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬೇಕು.

'ಆದ್ಯಸೂತ್ರೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ 'ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಸಿದ್ಧಯೇ' ಎಂಬುದರ ತನಕ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 'ವಚನವೃತ್ತ್ಯಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ವಚನವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಂ ತದಾಕ್ಷತ್ಯ ಸಮಾಧಾನಮಿದಮಧಿಕರಣಮ್' ವಚನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮ. ಇದರ ಮೇಲಿನ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆಯೆಂಬ ಸುಧೆಯ ಮಾತನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿಸಂಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ವಾಚ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಅತ ಏವ. ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡೂ ಪ್ರಮೇಯಗಳು 'ಸಂ' ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಭೇದದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದನ್ನೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ಆಕ್ಷೇಪದ್ವಯಸಮಾಧಾನಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಸ್ಯ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮರ್ಥನ-

ಮೇಕಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನಮ್' 'ಎರಡು ಆಕ್ಷೇಪಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಸಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ಸಮರ್ಥನ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರಯೋಜನ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಸುಧೆಯ ಈಶ್ವರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಗತಿಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರಸ್ತವಾದ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಕೂಡ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳಿಗಿರುವ ಅರ್ಥಭೇದವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಗತಿಸೂತ್ರಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ.

'ಗತಿಸೂತ್ರಸ್ಯ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಇತ್ಯೇವಂ ಪರತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ದೂರವಿರುವಪದದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ.

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿತ್ರಾರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದಲೇ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ನಾವು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಸಕಲವೇದಗಳನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೇದಗಳು ಅನಂತಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಆ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳನ್ನು ನಮ್ಮಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ನಾವು ಓದದ ಬೇರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ವೇದದಲ್ಲಿ ಶಿವಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ಮುಂದೆ ಶಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಗತಿಸೂತ್ರವು ಹೊರಟಿದೆ.

'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಗತಿ = ಸಕಲಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ, ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ = ಏಕರೂಪತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಲ.

ಅನ್ಯೋಪ್ಯಲ್ಪಮತಿಃ ಶಾಖಾಚತುಷ್ಪಂಚಗತಂ ವಸು |

ಜಾನನ್ನನುಮಿತತ್ಯೇನ ಬ್ರೂಯಾತ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದತಃ ||

ಅಲ್ಪಮತಿಯಾದರೂ ಸಹ ಜೀವನು ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ನಾಲ್ಕೈದು ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿನ ವಸು = ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು ಆದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅನಂತಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪದಾರ್ಥದ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ"

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ತೃತೀಯಪಾದದಲ್ಲಿನ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ = ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಾನಾತ್ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಟೀಕೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಎಂದು, ಸುಧೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಆತ್ಮಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಥವಾ ಸುಧೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಮಾನವನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸಲು 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು

- 'ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಶಾಖಾಂತರಾಣಿ ವಿಷ್ಣುಪರಾಣೇವ ಶಾಖಾತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಾಖಾವತ್' ಎಂದು. ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದಲೂ ಶಾಖಾತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಖಾತ್ವ ಇರಲಿ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವ ಬೇಡವೆಂಬ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಶಾಖಾಂತರಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಖಾಂತರಗಳನ್ನು ಹಾಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಸಕಲಶಾಖೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಏಕಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು.

'ಯುಕ್ತಾ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು - 'ಯುಕ್ತಾ ಚ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಾಂತರ್ಗತಿಃ' ಎಂದು. ಕೇವಲ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಗತಿಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವು ಯುಕ್ತವೆಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲು ೧) ಆತ್ಮಶಬ್ದ, ೨) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ, ೩) ಅಹೇಯತ್ವವಚನ, ಈ ಮೂರು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರು ಹೇತುಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಾಸಿದ್ಧಿಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಗತಿಸೂತ್ರವು ಹೊರಟದೆಯೆಂದು 'ಯುಕ್ತಾ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಗತಿಸೂತ್ರವು ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಅವಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಾರದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಯುಕ್ತಾ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದರೂ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆಯಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯಹತ್ಯಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮುಖ್ಯಹತ್ಯಾರ್ಥ ಉಳಿದ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲ ಅನುಷಂಗಿಕ. ಯಾವಿರೋಧಿಯಾಗಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದಿವೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಗತಿಸೂತ್ರವೂ ಸಹ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪರಂಪರೆಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವದಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ ಗತಿಸೂತ್ರ ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ತ್ವ್ಯ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು 'ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ತನಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಕಾರ್ತ್ವ್ಯವು ಈ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹಿತವಾದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇ ದುರ್ಗಮವಾದಾಗ ನೇರವಾಗಿ ಸಕಲಶಾಖಾಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕಾರ್ತ್ವ್ಯವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸದಿದ್ದರೆ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದೂ ಸಹ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತತ್ವಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ನ ಚ ಸಗುಣಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ಚ ದ್ವಿವಿಧಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದೇಷು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾಹ ನಚ ಕಾಸುಚಿದಿತಿ' ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ

ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಮಾತ್ರ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು 'ನಚ ಕಾಮಚಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂದು. ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರವೇ ಗತಿಸೂತ್ರವು ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ತತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹಾಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಸೂತ್ರಕೃತಾ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. - ಸೂತ್ರಸೂಚಿತವಾದದ್ದನ್ನೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಗತಿಸೂತ್ರವು ಕೇವಲ ಸಾಕಲ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳದೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರು ವಾಚ್ಯತ್ವಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕಾಕಾರರು ಉಪಲಕ್ಷಣಯಾ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಗತಿಸೂತ್ರವೂ ವಾಚ್ಯತ್ವಪರವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಸುಧಾರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮ್' 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಹೊರಟಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ ?

ಉತ್ತರ :- ಗತಿಸೂತ್ರವು ಇತರಸೂತ್ರಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಹೊರಟಿಲ್ಲ. ವಾಚ್ಯತ್ವದ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಕಲ್ಯವನ್ನೂ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಸುಧೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಗತಿಸೂತ್ರವು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆನ್ನಲು ಯಾವ ಆತಂಕವಿಲ್ಲ.

ಈಶ್ವರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಸಮನ್ವಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಂ' ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವಿವರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ. 'ಸಮ್' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದಲ್ಲದೇ ಸಾಕಲ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಷ್ಟು - ಭಗವಂತನು ಆಗಮದಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಸಕಲ ವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಶ್ವರಧಿಕರಣದ ಮೊದಲಿನ ಆರು ಸೂತ್ರಗಳು ಹಾಗು ಕೊನೆಯಸೂತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರ ಮಾತ್ರ ಸಕಲವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶ? ವೇದಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ. ಆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶಾಖೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಈ ಗತಿಸೂತ್ರವು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಆವಿರೋಧಾಯದಲ್ಲ ಈ ಸೂತ್ರ ಸೇರಬೇಕಿತ್ತು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಕೇವಲ ಮೇಲುನೋಟದ ಚಿಂತನೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈಶ್ವರಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿರುವುದೇ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು. ಉಳಿದಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳು ಕೇವಲ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ, ಹೊರತು ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾರವು. ಒಂದುವೇಳೆ

ಗತಿಸೂತ್ರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಷ್ಠೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥವೂ ದೃಢವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರ ಸಾರ್ಥಕ.

ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾರಣ - ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಸೂತ್ರ 'ಈಕ್ಷಣೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಮಾತ್ರ. ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕೈದು ಸೂತ್ರಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಇರುವಂತಹವು. ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಈಕ್ಷಣೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು. ಈ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಹೇತುಗಳು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲೇ ಇರಲು ಏನು ಕಾರಣ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಇದನ್ನು ಕಡೆಯದಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಲು ಗತಿಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗದೆ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೆಯ ಬುನಾದಿಯೇ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರವು ನೇರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸದ ಕಾರಣ ಈಕ್ಷತ್ವದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಬಾರದೆಂದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ಇಷ್ಟಲ್ಲ ವಿಷಯ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯಿತು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸದ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇಕೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಸೂತ್ರವು ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ಸಾಧನ ಪಡೆದಿದೆ.

• • • • •
ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಚಿಂತೆಗಳು

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯೋ ನ ಯುಕ್ತೋ ಯುಕ್ತೋ ವೇತಿ ಚಿಂತಾ । ತದर्थं शुद्धं ब्रह्म अवाच्यं वाच्यं वेति । तदर्थमवाच्यत्वश्रुतिर्वाच्यत्वाभावाभिप्राया उत अप्रसिद्धत्वाभिप्रायेति । तदर्थं वाच्यत्वाभावाभिप्रायत्वे बाधकं नास्त्युतास्तीति । तदर्थं शुद्धं ब्रह्म अनीक्षणीयमुतेक्षणीयमिति । तदर्थं “तमेवैकं जानय आत्मानम्” “आत्मन्येवात्मानं पश्येत्” इत्यादौ ईक्षणीयत्वेन श्रुतआत्मा सगुणो निर्गुणो वेति । तदर्थमात्मशब्दः किं गौणात्मनि मुख्यः किं वा निर्गुण एवेति । तदर्थं “यस्यानुवित्तः” इत्यादिश्रुत्युक्तमात्मनिष्ठस्य मोक्षोपदेशादिकं गौणात्मनि युक्तमुत नेति । यदि मोक्षोपदेशादिकं गौणात्मनि युक्तम्, तदा आत्मशब्दस्य गौणात्मनि मुख्यत्वे बाधकाभावात् “तमेवैकं” इत्यादौ ईक्षणीयत्वेनोक्तो गौण एवेति, अवाच्यत्वबाधकमीक्षणीयत्वं न निर्गुणस्येति न तस्य वाच्यत्वसिद्धिरिति

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಫಲಮ್ । यदि तु न युक्तम्, तदाऽऽत्मशब्दस्य गीणात्मनि मुख्यत्वे बाधकसद्भावात् “तमेवैकं” इत्याದಾವುಕ್ತಮವಾಚ್ಯತ್ವವಾಧಕಮೀಕ್ಷणीयत्वं निर्गुणस्यैवेति तस्य वाच्यत्वसिद्धिरिति सिद्धान्ते ಫಲಮ್ ।

ಅನುವಾದ - ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಸಂಶಯಕೋಟಿಗಳು ಹೀಗಿವೆ -

೧) ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅಥವಾ ಕೂಡುತ್ತದೋ?

ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ

೨) ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೋ? ವಾಚ್ಯನೋ?

ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ

೩) 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೊರಟದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನೆಂದು ಹೇಳಲು ಹೊರಟದೆಯೋ?

ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ

೪) 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದಾಗ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೋ? ಅಥವಾ ಬಾಧಕವಿದೆಯೋ?

ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ

೫) ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅಥವಾ ಬರುತ್ತದೋ?

ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ

೬) 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಂ ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ಶ್ರುತನಾದ ಆತ್ಮನು ಸಗುಣನೋ? ನಿರ್ಗುಣನೋ?

ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ

೭) ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದೆಯೋ? ಅಥವಾ ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದೆಯೋ?

ಈ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ

೮) 'ಯಷ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠವಾದ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಗಳು ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವೋ? ಅಥವಾ ಅಯುಕ್ತವೋ?

ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಸಂಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಟಿಯ ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ಹಿಂದಿನ ಸಂಶಯಗಳ ಕೋಟಿಯು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲಫಲಿಭಾವ - ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಗಳು ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾದರೆ ಆವಾಗ ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮ ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಲು ಏನೂ ಬಾಧಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತಮೇವೈಕಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ಉಕ್ತವಾದವನು ಗೌಣಾತ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಕಾರಣ ಸಮನ್ವಯವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಫಲಫಲಿಭಾವ - ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡದಿದ್ದರೆ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಸಮನ್ವಯವೂ ಸಹ ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಸಮನ್ವಯಃ = ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬ ಸಮನ್ವಯವು. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ = ಸತ್ಪಾದಿಗುಣರಹಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಅವಾಚ್ಯತ್ವಶ್ರುತಿಃ = 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾಭಿಪ್ರಾಯಾ = 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇರವಾಚ್ಯಂ ತತಃ' ಎಂಬಂತೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ್ದರಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನೆನಿಸುವುದೇನಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಉಳ್ಳದ್ದೋ? (ಸಾವಕಾಶವೋ?) ಸಗುಣಃ = ೧) ಸತ್ಪಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನೋ? (ಚೇಕೆ) ೨) ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನೋ? (ಸುಧಾ, ತತ್ಪ್ರಪದೀಪ) ಗೌಣಾತ್ಮನಿ = ೧) ಜೀವನಲ್ಲಿ, ೨) ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ, ನ ಯುಕ್ತಮ್ = ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಗಳು ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡದಿದ್ದಾಗ (ಬದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ದೂರವಿರುವುದು)

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ತನ್ಮುಖ್ಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ವಿಷಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಸಂಶಯದಿಂ ವಿಚಾರೇ - ಅತ್ರೇತಿ || ಸಮನ್ವಯ ಇತಿ || ವಚನವೃತ್ತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಪರವತ್ವರೂಪ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಆದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸೂಚಿತಚಿಂತಾ ಆಹ - ನ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ || ಶುದ್ಧಮಿತಿ || ಸತ್ವಾದಿಗುಣಹೀನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಶ್ರುತಿರिति || "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ" ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇ-
ತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇತಿ || "ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇರವಾಚ್ಯಂ ತತ್" ಇತ್ಯಾದಿನುಸಾರಾತ್ | ತಥಾ ಚ ಸಾವಕಾಶೇತಿ ಭಾವಃ | ಹೇತ್ವಂಸೂಚಿತಚಿಂತೇ ಆಹ - ತದರ್ಥಂ ವಾಚ್ಯತ್ವೇತಿ ||

"ಗೌಣಶ್ಚೇತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಚಿಂತಾಮಾಹ - ತದರ್ಥಂ ತಮೇವೇತಿ || "ಅತ್ರ ವಿವತಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವತೋ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥ" ಇತಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪೋಕ್ತಃ |

"ವಿವೃತಾವಪಿ ಸರ್ಗಃ ಸ್ವಾತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚ ಯತ್ರ ಹಿ |

ಸಮಾನೋತ್ತಮಹೀನತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ವಸ್ತುನೋಽಜ್ಞಸಾ"

ಇತ್ಯೇತरेयभाष्योक्तेः । सगुण इति ॥ सत्त्वादिगुणबद्धो जीव इत्यर्थः । यद्वा - सुधातत्त्वप्रदीपयोक्तदिशा मायाशबलो वा । “तन्निष्ठस्य” इत्यादिसूत्रसूचिते आह - तदर्थमात्मेति ॥ ‘गौणात्मनि’ जीवे, मायाशबले वा । यस्येति ॥ “यस्यानुवित्तः प्रतिबुद्ध आत्मा” इत्यत्र ‘यस्य’ येन पुंसा ‘प्रतिबुद्धः’ सर्वज्ञो भगवान् ‘अनुवित्तः’ ज्ञातः ‘तस्य लोकः स उ लोक एव’ इति विष्णुलोक एवोपासकस्येत्युच्यत इति भावः । आदिपदाद्वेयत्वावचनादिकं ग्राह्यम् ।

यद्यप्यत्र मुख्यत्वस्येव कात्स्न्यस्यापि संशब्दार्थत्वात् वाच्यत्वावाच्यत्व-
कोटिकचिन्ताप्रदर्शनवत्, सर्वसमन्वयो युक्तो न वा, तदर्थं शाखान्तरं अन्यपर-
मुत तदपि ब्रह्मपरमित्यादिचिन्ताऽपि गतिसूत्रसूचिताऽत्र प्रदर्शनीया । अत एव
सुधायां “अपर आह” इत्यादिना गतिसूत्रव्यावर्त्यपूर्वपक्षोऽपि दर्शितः । तथाऽपि
गतिसूत्रपूर्वोत्तरपक्षयोः प्राक्तनग्रन्थे सङ्ग्रहेण स्पष्टमुक्तत्वाद् वाच्यत्वोपयुक्तैव चिन्ता
प्रदर्शितेति, फलफलभावस्यास्फुटत्वात् स्वप्रतिज्ञानुरोधेन तमाह - यदीति ॥ न
युक्तमिति ॥ ‘भोक्षोपदेशादिकं गौणात्मनि’ इत्यनुषङ्गः । गुणबद्धात्मज्ञानाद्
गुणनिवृत्तिरूपमोक्षाऽयोगादिति भावः ।

गुरुराजीय - सङ्गत्यनुसारेण चिन्तामाह - अत्रेति ॥ न च समन्वयो न
युक्त इत्यादौ निषेधकोटेरादित्वेन सगुणो निर्गुणो वेत्यत्र विधिकोटेरादित्वेन
कथनमिति वैषम्यं किं निबन्धनम् । निषेधकोटेर्विधिकोटिज्ञानाधीनत्वेन विधिकोटेरेव
प्रथमं वक्तव्यत्वेन प्रथमतो निषेधकोटिकथनायोगाच्चेति वाच्यम् । कोटेः प्रथमं
वक्तव्यत्वे पूर्वपक्षकोटित्वस्यैव तन्त्रत्वेन निषेधकोटिविधिकोटित्वस्यातन्त्रत्वात् ।
तथा च निषेधकोटिविधिकोटिर्वा पूर्वपक्षकोटिश्रेत्सा आदित्वेन वक्तव्येति
वैषम्यमिति भावः । समन्वय इति ॥ मुख्यतो वचनवृत्त्या सर्वशास्त्रस्य तत्परत्व-
मित्यर्थः । अवाच्यत्वासिद्धिपरिहाराय यतो वाच इत्यादि श्रुत्युदाहरणम् ।

ವಿವರಣೆ - ‘ತನುಮುಖ್ಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ವಿಷಯಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ
ಟೀಕೆಯನ್ನು ‘ಅತ್ರ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

‘ಈಕ್ಷತ್ವೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ‘ನಾಶಬ್ದಮ್’ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ
ಚಿಂತೆಯನ್ನು ‘ನ ಯುಕ್ತಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಚಿಂತೆಗಳು ಈ
ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸೂಚಿತಗಳಾಗಿವೆ.

ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಚಿಂತೆಗಳು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಈಶ್ವತೇ:' ಎಂಬ ಹೇತುಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ. ಅದನ್ನು 'ತದರ್ಥಂ ವಾಚ್ಯತ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ತದರ್ಥಂ ತಮೇವೈಕಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಗೌಣಶ್ವೇನ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸರ್ವಣದೀರ್ಘಸಂಧಿ ಮಾಡಿದರೆ 'ಜಾನಥಾತ್ಮಾನಮ್' ಎಂದಾಗಬೇಕು. 'ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು? (ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ವಿವೃತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ) ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಭಗವಂತನು ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಭಕ್ತನಾಗಿ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಸಹ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೂ ಏತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ವಿವೃತಾವಪಿ ಸರ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚ ಯತ್ರ ಹಿ |

ಸಮಾನೋತ್ತಮಹೀನತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ವಸ್ತುನೋಽಂಜಸಾ |

ಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವಾಗಲೂ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಪದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು.

'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಎರಡು ಚಿಂತೆಗಳನ್ನು 'ತದರ್ಥಮಾತ್ಮಶಬ್ದಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಂದೋಹೇ ಗಹನೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ |

ಸ ವಿಶಕ್ಯತ್ ಸ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ತಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಸ ಉ ಲೋಕ ವಿವ || (ಬೃಹ)

'ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿವುರುಷನಿಂದ ಸಕಲಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಕನಾದ್ದರಿಂದ ವಾಯುದೇವನಿಗೂ ಜನಕನಾದ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಃ = ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ 'ಸಂದೋಹ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಧ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವಾದ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಅವನ ಲೋಕವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ'. ಈ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಫಲವು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಕೇವಲ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರದ ಚಿಂತೆಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಸಹ ತೋರಿಸಬಹುದು - ಎಂಟನೆ ಚಿಂತೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಭಾಷೆಗಳು ಅನ್ಯಪರವೋ? ಅಥವಾ ಅವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೋ? ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಇದು ಗತಿಸೂತ್ರ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಪರ ಆಹ' ಎಂಬ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಗತಿಸೂತ್ರದಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ ?

ಉತ್ತರ :- ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದೇ ತದರ್ಥ ಚಿಂತೆಯ ಫಲ. ಗತಿಸೂತ್ರದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಈಗಾಗಲೇ ಹಿಂದಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪುನಃ ಅದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆ ತೋರಿಸುವುದು ಅನುಪಯುಕ್ತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಚಿಂತೆಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರದ ಚಿಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಫಲಿಭಾವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಫಲಫಲಿಭಾವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ನಾವೇ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ 'ಯದಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಹಾಗು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಫಲಫಲಿಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸತ್ಯಾದಿಗುಣರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಹೇತುಗಳು ಬರಬೇಕು ಆವಾಗ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವು ಪಕ್ಷನಾದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಾಧಿ ಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಗೌಣಾತ್ಮನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂದು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯವು ಕೂಡದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ

ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತು - ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯೋ ಯುಕ್ತಃ, “ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ” ಇತ್ಯಾದಿ-
ಶ್ರುತಿಭಿರಸ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ।

ನನು “ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ” ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ಶ್ರುತಮ್ । ತಚ ನ ಶಬ್ದೇತರೇಣ, ಬ್ರಹ್ಮಣ ಔಪನಿಷದತ್ವಾತ್ । ಶಬ್ದೇನೇಕ್ಷಣಂ ಚ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಿನಾ ನ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ ತತ್ರೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನೋಕ್ತೋ ಹಿ ಸಗುಣ ಆತ್ಮಾ ಸ ಚ ವಾಚ್ಯ ಏವ । ಯಶ್ಚಾವಾಚ್ಯಃ ಶುಭಃ, ನ ತಸ್ಯೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಮ್, “ಯತ್ತದ್ದ್ರೇಶ್ಯಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿಃ ತಸ್ಯಾದ್ವೈತತ್ವಾತ್ । ಅಸ್ತು ವಾ ಶುಭಸ್ಯೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಮ್, ತಥಾಽಪಿ ನ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ, ಲಕ್ಷಣಯಾ ಬೋಧ್ಯತ್ವಾತ್ । ನನ್ವವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಲಕ್ಷಣಾಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಽಯೋಗಾತ್ । ತಥಾ ಹಿ - ಕಿಮಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ಅವಾಚ್ಯೇ ಲಕ್ಷಕಂ ಪದಾಂತರಮೇವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್, ತತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಾಪರ್ಯವಸಾನಾದನವಸ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ, ವಾಚಕಪದಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ಕಿಮಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಾಪರ್ಯವಸಾನೇನ ಅನವಸ್ಯಾಪಾತಾದಿತಿ ॥

ಅನುವಾದ - ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದಾದರು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಪುರಿ ಶಯಮ್ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪನಿಷದೇಕಗಮ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದ ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಶಬ್ದದಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ಜೀವ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಗುಣಾತ್ಮನಿಹಿದ ಜೀವನು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವಾಚ್ಯನಾದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಯತ್ರದದ್ರೇಶ್ಯಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಅಥವಾ ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗಲಿ. ಆದರೂ ವಾಚ್ಯನಾಗಲಾರ. ಶಕ್ತವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧ್ಯನಾದರೆ ಮಾತ್ರ ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾದರೆ ಲಕ್ಷಣಾವನ್ಮೂ ಸಹ ಮಾಡಲಾಗದು. ಸರ್ವಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಶಬ್ದದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರಿಸುವ ಪದವಾಚಕವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಕಪದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಪುನಃ ಲಕ್ಷಕಪದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ ?

ಉತ್ತರ :- ಈ ಅನವಸ್ಥಾ ನಿಮಗೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀವು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಾಚ್ಯನೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಆವಾಗ ಈ ಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಯಾರು? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸುವ ನೀವು ವಾಚಕಪದವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಪುನಃ ವಾಚ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವುದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಾಚಕತ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಪ್ರಕಾಶ: - "ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ" ಇತ್ಯಾದೀತಿಂ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೀತಿ || ನನು ಶ್ರುತೀನಾಮಿಕ್ಷಣೀಯತ್ವರೂಪಬಾಧಕವಶಾದಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾಭಿಪ್ರಾयेण ಸಕ್ಷೇಚಸ್ತ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವೇನ-

ಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯತ್ವೇ ಬಾಧಕತ್ವಂ ವ್ಯಕ್ತೀಕುರ್ವನ್ ಶಕ್ತೋ - ನನ್ವिति ॥ 'ಔಪನಿಷದತ್ವಾತ್' ಉಪನಿಷದೇಕಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ । ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿನಯೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನೆತಿ ಭಾವಃ । ಶುದ್ಧಂ ವಾಚ್ಯಮಿ-
ಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾದ್ವಿಧಾದಿವದಿತುಕ್ತಂ ಭವತಿ । "ಗೌಣಶ್ಚೇತ್" ಇತಿ ಸ್ವಸ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಾಂಶಸೂಚಿತಂ
ಪರಿಹಾರಮಾಹ - ನೇತಿ ॥ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಶ್ಚ ಜೀವ ಉ ಮುಖ್ಯಃ, ಅಥಾಪಿ ಸ ಭಗವತಿ
ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯನುಕೇರिति ಭಾವಃ । "ಔಪನಿಷದತ್ವಂ ತು ಲಕ್ಷಣಯಾಽಪಿ ಸಮ್ಭವನ್
ವಾಚ್ಯತಾಮಪೇಕ್ಷತೇ" ಇತಿ ಸುಧೌಕಂ "ಅವಚನೇನೈವ ಪ್ರೋವಾಚ" ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಶ್ರುತ್ಯಾಪಾತ-
ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪರಿಹಾರಾಂತರಮಾಹ - ಅಸ್ತು ವೇತಿ ॥ ತಥಾ ಚ ವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಀಕ್ಷಣೀಯತ್ವಮ-
ಪ್ರಯೋಜಕಮिति ಭಾವಃ । "ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಽಯುಕ್ತೇಃ" ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಂ
ಬಾಧಕಮಾಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಬನ್ಧೋತ್ತರಮಾಹ - ನನ್ವिति ॥ ಟಿಕೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಾಽಯೋಗಪ್ರಕಾರಮಾಹ -
ತಥಾ ಹೀತಿ ॥ ತಥಾ ಚ "ಯಶ್ಚೋಭಯೋಃ ಸಮೋ ದೋಷಃ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ನಾಯಂ ಪರ್ಯನುಯೋಜ್ಯಃ ।
ತಥಾ ಚ ಪ್ರತಿಕೂಲತರ್ಕಹಿತೀತಿ ಭಾವಃ ।

ಗುರುರಾಜೀಯ - ಅವಾಚ್ಯತ್ವರೂಪಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿಮಾಶಾಸ್ತ್ರೋ - ನನ್ವिति ॥ ನ ಚ ತರ್ಹಿ
ಶ್ರುತೇಃ ಕಾ ಗತೀರिति ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯಾರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವೋಪಪತ್ತೇರिति ಭಾವಃ । ನನು ಸರ್ವಥಾ
ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽದೃಶ್ಯತ್ವೇ ತದ್ವಿಷಯಕಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚ ಗೌಣಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾದೇವ
ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯ ಅತತ್ವೇನ ತದ್ವಿಷಯಕಜ್ಞಾನಸ್ಯಾತತ್ವಜ್ಞಾನತ್ವೇನ
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಾತ್ । ಸರ್ವಥಾಪ್ಯದೃಶ್ಯತ್ವೇ ಯತ್ತದಿತ್ಯಾದಿನಿರ್ದೇಶಯೋಗಾಚ್ಛೇತ್ಯುಚೇರಾಹ -
ಅಸ್ತು ವೇತಿ ॥ ನನು ಸರ್ವಥಾಽವಾಚ್ಯತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತಮುತ ಕೇನಪಿಚ್ಛೇದೇನ ।
ದ್ವಿತೀಯೇನಾವಾಚ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ । ಆಶ್ರಮುತ್ಯಾಪಯತಿ । ನನ್ವिति ॥ ನನು ಲಕ್ಷಣಯಾಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ
ಕಥಮುಪಯೋಗೀತ್ಯತ ಆಹ - ತಥಾಹೀತಿ ॥ ಅನವಸ್ಯಾಮಿಥಾ ಲಕ್ಷಣಾಪರೀತ್ಯಾಗೇನ
ವಾಚ್ಯತ್ವಾನ್ವೀಕರಣಮಯುಕ್ತಮ್ । ಅನವಸ್ಯಾದೋಷಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವೇಪಿ ತುಲ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶ್ರಯೇನ
ಸಮಾಧತೇ । ವಾಚಕಪದಪ್ರಯೋಗೇಪಿತಿ ॥ ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ । ಕಿಮತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯಮिति
ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯಾಸಾರ್ವತ್ರಿಕತ್ವೇನ ಪ್ರಶ್ನಾಕರಣೇ ಪದಾಂತರಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾನವಶ್ಯಕತ್ವಾಚ್ಛೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

ವಿವರಣೆ - 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಭೇದಯನ್ನು 'ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥದಿಂದ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಯತೋ ವಾಚೋ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯು ಅವಾಚ್ಯತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
ಈಶ್ವರನೇಯತ್ವವು ಬಾಧಕವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಶ್ರುತಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟಾದಿಪ್ರಾಯದಿಂದ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ 'ನನು' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಗೌಣಶ್ಲೇಷಾತ್ಪ್ರಬ್ಧಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷ' ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಆಕ್ಷೇಪಾಂಶವನ್ನು 'ನ' ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇದೆಯೆಂದೇನು ನೀವು ಸಮರ್ಥಿಸಿಲ್ಲ.

'ದೀಪನಿಷದತ್ವಂ ತು ಲಕ್ಷಣಯಾಃ ಸಂಭವನ್ವವಾಚ್ಯತಾಮಪೇಕ್ಷತೇ' 'ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದೀಪನಿಷದತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಬೇಕೆಂದೇನಿಲ್ಲ.' ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಸಹ 'ಅವಚನೇನೈವ ಪೂರ್ವಾಚ' 'ಲಕ್ಷಣಾದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದನು' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುಧೆಯ ಹಾಗೂ ಭಾಷ್ಯದ ಈ ಮಾತನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಆಪಾತಕಃ ತೋರುವ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಅಸ್ತು ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಽಯುಕ್ತೇ' ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಾತೇ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು, ಅಶಂಕಿಸಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಿ ಮೂಲಕ 'ನನು' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಆಪಾದಿಸಿದರೆ, ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಆಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಯತ್ಕೋಭಯೋಃ ಸಮೋ ದೋಷಃ' ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ದೋಷವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬಾರದೆಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಶಯ.

ನೀವು ಒಂದು ವೇಳೆ 'ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಅನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಆಪಾದಿಸಿದರೆ ನಾವೂ ಸಹ 'ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ತರ್ಹ್ಯಪಿ ಅನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಆಪಾದಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ತರ್ಕವು ಪ್ರತಿಕೂಲತರ್ಕಪರಾಹತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದವನು ಜೀವ, ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ಅಷ್ಟೂ ಮೀರಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ವೇದ್ಯನೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಶಬ್ದವು ವಾಚಕವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದೇನಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತಿಳುವಳಿಕೆಗೂ ನಿಲುಕುತ್ತಾನೆ. ಅನಾಚ್ಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

• • • • •

ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತು - ನ ತಾವಚ್ಛುಧ್ವಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ಜ್ಞೇಯತ್ವಮೇವ ನೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ಸೂತ್ರೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದತನ್ನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿभिಃ ಜ್ಞೇಯಸ್ಯ ಶುದ್ಧತ್ವೋಪಪಾದನಾತ್ । ತ್ವಯಾಽಪಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಜ್ಞಾನೇನೈವ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಸ್ವೀಕೃತತ್ವಾಚ್ಚ । ನಾಪಿ ತಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯತ್ವೇಽಪಿ ಲಕ್ಷಣಯೈವ ತದಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ವಾಚ್ಯಸಮ್ಬಂಧತಯಾ ಜ್ಞಾತಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾದೌಪನಿಷದಸ್ಯ ಚಾಶಬ್ದೇನಾಜ್ಞಾನಾತ್, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ನಿದಿಪ್ತಿಸಿದ್ಧಿ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯ್ಯರ್ಥಾತ್, ಅವಾಚ್ಯೇ ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲಕ್ಷಕಸ್ಯೈವ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್, ತತ್ರಾಪಿ ವಾಚ್ಯಸಮ್ಬಂಧಿತಯಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ತದರ್ಥೈ ಲಕ್ಷಕಾಂತರಪ್ರಯೋಗೇ ಅನವಸ್ಥಾನಾತ್ । ಟೀಕಾಯಾಮಪಿ ಇಯಮೇವಾನವಸ್ಥಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ । ನ ಚ ವಾಚಕಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಗೃಹೀತಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯೈವ ಬೋಧಕತ್ವಾತ್, ಸಮ್ಬಂಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಸಮ್ಬಂಧಿಜ್ಞಾನಾಧೀನತ್ವಾತ್, ಸಮ್ಬಂಧಿನಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಔಪನಿಷದತ್ವಾಚ್ಚಬ್ದಾಂತರೇಣೈವ ತದ್ಬೋಧ ಇತ್ಯನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶಿಕ್ಷ್ಯಮ್, ಯೌಗಿಕಾನಾಂ ಪದಾನಾಂ ವಾಕ್ಯತುಲ್ಯತಯಾ ಸಂಕ್ಷತಿಗ್ರಹಣಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ - “ಶ್ರೋತ್ರಿಯಂಶ್ಚಂದೋಽಧೀತೇ” “ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೈ ಪದಪ್ರಯೋಗಃ” ಇತಿ । ನ ಚ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನೋ ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಮೇವ, ನ ತ್ವೀಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವೇನೈವ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ಕಿಂಚ ನಿರ್ಗುಣಾವಾಚ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ಸಗುಣಂ ನ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಶುದ್ಧಸ್ಯೈವ ತದ್ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ವಿस्तೃತಶ್ಚೈತದನ್ಯತ್ರ ।

ಅನುವಾದ - ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೀಗಿದೆ - 'ಶುದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನು ಜ್ಞೇಯನು(ಈಕ್ಷಣೀಯನು)ಗಲಾರ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇ ತಪ್ಪು. ಸ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ 'ಗೌಣಶ್ಲೋಕಶಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದ, ತನ್ನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ. ಹೇಯತ್ವವಚನಾದಿ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೀನೂ ಸಹ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದೀಯಾ.

ಶುದ್ಧಾತ್ಮನು ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಷ್ಟೇ ಜ್ಞೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದವೂ ಹುರುಳುಗುದ್ದು. ವಾಚ್ಯರಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಯಾವುದು ಜ್ಞಾತವಾಗುತ್ತದೋ ಅದಷ್ಟೇ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಲಕ್ಷ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪನಿಷದೇಕಗಮ್ಯನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾರ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಯನೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ಮೊದಲೇ ಜ್ಞಾತನಾಗಿರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನವಸ್ಥಾವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ವಾಚಕತ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಅನವಸ್ಥಾ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದವು ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವೇ ಬೋಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಾಗಬೇಕಾದರೆ ಶಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕ. ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನ ಎಂದರ್ಥ. ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವು ಸಂಬಂಧಿಜ್ಞಾನದ ಅಧೀನ. ವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ವಾಚ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಬಂಧಿಗಳ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲೇ ಇರಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಔಪನಿಷದನಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಚಕಶಬ್ದವನ್ನೇ ಹುಡುಕಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುತ್ತದಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಹೀಗೆ ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಾವು ಯೋಗಿಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಯೋಗಿಕಪದಗಳು ವಾಕ್ಯತುಲ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಜ್ಞಾನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಪದವಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಜ್ಞಾನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪಾಣಿನಿಯೂ ಇದನ್ನು 'ಶೋತ್ರಿಯಂಶ್ಚಂದೋಽಧೀತೇ' ಎಂದು ಸಮೃತ್ತಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭಂದಃ = ವೇದವನ್ನು ಅಧೀತೇ = ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಶಬ್ದವು ನಿವಾತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಪದಪ್ರಯೋಗಃ' ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಪದಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ವಾರ್ತಿಕಕಾರ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. (ಸುಧಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲೂ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ನೋಡಬಹುದು)

ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ ಇದೆಯೇ ಹೊರತು ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತತ್ವದಿಂದಲೇ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ನಿರ್ಗುಣ ಅವಾಚ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಪದಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೋ? ಲಕ್ಷ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೋ? ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಂತಾಯಿತು. ಲಕ್ಷ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಿರ್ಗುಣಾದಿಪದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ವಾಚ್ಯವಾದದ್ದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು

ಹೇಳಿದರೆ ಲಕ್ಷಣಾ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಸ್ತಾರ ನ್ಯಾಯಾಮೃತದಲ್ಲಿ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಜ್ಞೇಯತ್ವಮೇವ = ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೇ (ಈಶ್ವರನೇಯತ್ವವೇ), ತಯಾಒ = ಆದ್ವೈತಿಯಿಂದಲೂ, ತಸ್ಯ = ಶುದ್ಧಾತ್ಮನು, ಆಶಚ್ಛೇನ = ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನದಿಂದ, ತತ್ರಾಒ = ಲಕ್ಷಕಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಇಯಮೇವ = ಪ್ರತೀತಿಮೂಲವೇ ಆದ, ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ = ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವು, ಸಂಬಂಧಿಜ್ಞಾನಾಧೀನತ್ವಾತ್ = ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಬ್ದಗಳ ಜ್ಞಾನಾಧೀನವಾದ್ದರಿಂದ, ಸಂಗತಿಗ್ರಹಣಾನವೇಕ್ಷಣಾತ್ = ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಸಂಗತಿಯು ಬೇರೆಡೆ ಗೃಹೀತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಧಂದಃ = ವೇದವನ್ನು, ಅಧೀಕೇ = ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವನಲ್ಲಿ, ವ್ಯಕ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಮ್ = ಅಂತಃಕರಣವ್ಯಕ್ತಿವಿಷಯತ್ವವು, ಅನ್ಯತ್ರ = ನ್ಯಾಯಾಮೃತದ ಅಮಾಚ್ಯತ್ವಭಂಗಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕಸ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಬಾಧಕಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್
ಅವಾಚ್ಯತ್ವಶ್ರುತೇರಪ್ರಸಿದ್ಧಚಮಿಪ್ರಾಯಕತ್ವೇನ ಸಂಜ್ಞಾ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಪಿಷ್ಯನ್ ತಸ್ಯ
ವ್ಯಾಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿಂ ಪರಿಹರನ್, ಪಕ್ಷನಿಷ್ಠತಾಮಾಹ - ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ತಿವತ್ಯಾದಿನಾ || ಜ್ಞೇಯತ್ವ-
ಮಿತಿ || ಆತೇನ ಸೌತೇಕ್ಷಣಂ ನಾಪರೋಕ್ಷಪರಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | 'ಸೂತ್ರೇ' 'ಗೌಣಶ್ಚೇನಾತ್ಮ-
ಶಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಗುಣಸೂತ್ರೇಽಽ | 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಯ ಆತಮಾನಮನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಷ್ಯಯ,
ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಸೇತುಃ' ಇತ್ಯೇಕತ್ರೈವ ಶ್ರೀಯಮಾಗೌರಾತ್ಮಶಬ್ದತನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಹೇಯತ್ವಾ-
ವಚನೇರಿತಿ ವಾ, ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತದಿಶಾ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಪಞ್ಚೇತ್' ಇತ್ಯತ್ರಾತ್ಮಶಬ್ದಃ,
'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ತನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಃ, 'ತಮೇವೈಕಂ' ಇತ್ಯತ್ರ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಮಿತ್ಯೇವ
ಮಾತ್ಮಶಬ್ದಾದಿರಿತಿ ವಾಽರ್ಥಃ |

ಅತ್ರ ಯಥಾಪ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದ ಏವೇಕ್ಷಣೀಯಸ್ಯ ಶುದ್ಧತ್ವಸಾಧಕಃ, ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿ ತು
ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಗೌಣಾತ್ಮಪರತ್ವೇನಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಶಾಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥ, ಟೀಕಾಽಯಾಂ ತಯೋಕ್ತೇಃ,
ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾಬಾತ್ರಾಪಿ | ತಥಾಽಪಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಿಶಾ ಸಾಕ್ಷಾದಪಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದೇರಾತ್ಮ-
ಶಬ್ದವತ್ತತ್ರ ಹೇತುತ್ವಂ ಯೋಜಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ವರ್ಣಕಾಂತರಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ವಾ, ಪರಮ್ಪರಯಾಽಪಿ
ತದ್ವೇತುತ್ವಮಸ್ತೀತಿ ವಾ ಏವಮುಕ್ತಮ್ | ಆತ್ಮಶಬ್ದೇ ವಿವಾದೇಽಪಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಸ್ಯ ಶುದ್ಧತ್ವೇ
ಹೇತುತ್ವಮವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಹ - ತ್ವಯೇತಿ || ಅವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಬ್ರೂತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿಂ
ನಿರಸ್ಯ, ಯತ್ ಪ್ರಾಕ್ 'ಅಸ್ತು ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮಾಶಾಸ್ತಮ್, ತದನ್ಯಥಾ ವಿಪಕ್ಷೇ

ಅನವಸ್ಯಾರೂಪತರ್ಕಪರಾಹತ್ಯಾ ಹೇತುಛಿತ್ತಿರೇವ ಬಾಧಿಕೇತಿ ನಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮಿತಿ ಭಾವೇನ “ಕಿಂ ತದಿತ್ಯನವಸ್ಥಿತಿ:” ಇತ್ಯನುಪ್ಪಾಖ್ಯಾನಸುಧೋಕ್ತಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಕಾರಮುಪಪಾದಯತಿ - ನಾಪಿತಿ ॥

ವಾಚ್ಯೇತಿ ॥ “ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೆ ತದೋಗೇ ರೂಢಿತೋಽಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾತ್ । ಲಕ್ಷಣಾ” ಇತಿ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಿಕಾಶ್ರುತೇರಿತಿ ಭಾವ: । ತತ: ಕಿಮಿತಿ ಚೇತಥಾ ಜ್ಞಾನಂ ಕಿಂ ಮಾನಾಂತರೇನ, ಉತ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ, ಅಥ ಲಕ್ಷಕಶಬ್ದಾಂತರೇನ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪವ್ಯಾಧ್ಯಂ ನಿರಾಹ - ಔಪನಿಷದಸ್ಯ ಚೇತಿ ॥ ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಹ - ಸ್ವೇತಿ ॥ ತೃತೀಯೇಽನವಸ್ಥಾಮಾಹ - ಅವಾಚ್ಯೇ ಚೇತಿ ॥ “ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಕಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಾಪರ್ಯವಸಾನಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಢಿಕಾಯಾಮನ-ವಸ್ಥಾಯಾ ಅಸ್ಕುಟತ್ವಾಢಾಹ - ಢಿಕಾಯಾಮಪಿತಿ ॥

“ವಾಚ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸಮ್ಬಂಧಗ್ರಹಣಾಯ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಿರಪೇಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ಅನವಸ್ಥಿತೀರಿತಿ ಚೇನ । ಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣೇ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಸುಧಾಂ ವಿವೃಷ್ಣವನ:; ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರತಿಬಂಢಿ-ನಿರಸಿತುಮನವಸ್ಥಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವದತಿ - ನ ಚೇತಿ ॥ “ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಸ್ತುನಶ್ಚೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ: ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗತ:” ಇತ್ಯಭಿಮಾನಿನಯಾನುಪ್ಪಾಖ್ಯಾನಸುಧೋಕ್ತಮಾಹ - ಯೋಗಿಕಾನಾಮಿತಿ ॥ ತತ್ರ ಯಥಾ ಹಿ ‘ಛಂಢೋಽಧೀತೇ’ ಇತ್ಯನಯೋ: ಪದಯೋಗ್ಢಿಹಿತಶಕ್ತಿಕಯೋರರ್ಥೇ ಸಂಸೃಷ್ಟರೂಪವಾಕ್ಯಾರ್ಥ-ಮರ್ಯಾದಯೋಪಸ್ಥಿತೇ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಪಢಂ ನಿಪಾತ್ಯತ ಇತಿ ಪಶ್ಚಮೇ ದ್ವಿತೀಯಪಾಢೇ “ಶ್ರೋತ್ರಿಯಂ ಶ್ಛಂಢೋಧೀತೇ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇನ ಪಾಣಿನಿರಾಹ, ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಢಿಪದಸ್ಯಾಪಿ ಯೋಗಿಕತ್ವೇನ ಕ್ಷುಪಾವಯವಶಕ್ತವಾಽಪೂರ್ವಾರ್ಥಬೋಧಸಮ್ಭವೇನಾನ್ಯಾನಪೇಕ್ಷಣಾಢಿತೀರ್ಯ: । ‘ಅಧೀತೇ’ ಇತ್ಯನ್ತಂ ಸೂತ್ರಮ್ । ‘ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ’ ಇತ್ಯಾಢಿ ವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯಮ್ ।

ನನ್ವೀಕ್ಷಣವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಶುಢ್ಢಸ್ಯ ನ ತತ್ಕರ್ಮಕಾರಕತ್ವಂ, ಸರ್ವಕಾರಕಶಕ್ತಿವಿಧುರತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ, ಕರ್ಮತ್ವಂ ಚ ವಾಚ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಮಿತ್ಯಾಶಿಕ್ಷಾಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ಁವಮಿಯತಾ ಗ್ರನ್ಥೇನ ಸೂತ್ರೇ ಕಣ್ಢೋಕ್ತಾಮೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ಅನವಸ್ಥಾರೂಪಬಾಧಕತರ್ಕೋಕ್ತವಾ ತಸ್ಯಾ: ಪ್ರತಿಬಂಢಿ-ರೂಪತರ್ಕಾಪ್ರತಿಹತ್ಯುಕ್ತವಾ ಚಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವನಿರಾಸೇನಾಸಿದ್ಧಿನಿರಾಸೇನ ಚ ಸಮರ್ಥ್ಯ, ಇಢಾರ್ಣಿ ಅವಾಚ್ಯಪದಪರ್ಯಾಯಸೌತ್ರಾಽಶಬ್ದಪದಸೂಚಿತಾಂ “ಪಢಂ ಚ ನಿರ್ಗುಣ ಇತಿ ಕಥಂ ಗೌಣಂ ವಢಿಷ್ಯತಿ ।” ಇತ್ಯನುಪ್ಪಾಖ್ಯಾನೋಕ್ತಾಂ ಯುಕ್ತಿಮಾಹ - ಕಿಶ್ಚೇತಿ ॥ ನ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ॥ ವ್ಯಾಹತೇರಿತಿ ಭಾವ: । ತಥಾ ಚಾವಾಚ್ಯಾಢಿಪಢಾನಾಂ ವಾಚ್ಯಾಂತರಾಭಾವಾಶ್ಚುಢ್ಢಮೇವ ವಾಚ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಥಾ ವಾಚ್ಯಹೀನಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶುಢ್ಢಬೋಧಕತ್ವಾಯೋಗಾಢನ್ಯಥಾ ಘಟಾಢಿಶಬ್ಢೋಽಪಿ

स्वार्थलक्षकस्यादिति भावः । ननु निर्गुणादिशब्दानां गुणाभावादिविशिष्टं वाच्यं, तच्च न शुद्धं ब्रह्म, तस्य गुणाभावाद्युपलक्षितत्वादिति चेत् तर्हि गुणाभावोप-
लक्षितशब्दवाच्यत्वमनिवार्यमिति भावेनाह - विस्तृतमिति ॥ न्यायामृते
अवाच्यत्वभङ्ग इत्यर्थः ।

गुरुजीय - अत्र किं शुद्धस्यात्मनो ज्ञेयत्वमेव नेति पूर्वपक्षिणोऽभिप्रायो
लक्षणया ज्ञेयत्वमिति वा । आद्यं दूषयति - न तावदिति ॥ सूत्रे ज्ञेयस्य
शुद्धत्वोपपादनादित्यन्वयः । कैर्हेतुभिरित्यत उक्तमात्मशब्देति । किञ्च शुद्धस्य
ज्ञेयत्वाभावे विशिष्टस्य तद्वक्तव्यं तस्य मिथ्यात्वेन तज्ज्ञानस्य मोक्षहेतुत्वासम्भवेन
शुद्धस्यैव ज्ञेयत्वं वक्तव्यमित्याह - त्वयापीति ॥ द्वितीयं दूषयति - नापीति ॥
वाच्यत्वाभावे लक्षणैव न स्यादिति भावः । ननु लक्ष्यत्वे वाच्यत्वं कथमुपयोगीत्यत
आह - वाच्यसम्बन्धितयेति ॥ लक्ष्यत्वे वाच्यसम्बन्धितया ज्ञानस्य तन्त्रत्वेन
ब्रह्मणो लक्ष्यत्वाङ्गीकारे वाच्यसम्बन्धितया तज्ज्ञानं वक्तव्यम् । तद्धि शब्देतरेण वा
शब्देन वा । नाद्य इत्याह - औपनिषदस्य चेति ॥ ननु मास्तु शब्देतरेण शब्देन
वा तस्य सिद्धिः । न च तर्ह्यसिद्धिरेव तस्य स्यादिति वाच्यम् । स्वप्रकाशत्वेन
नित्यसिद्धत्वादित्यत आह - स्वप्रकाशतयेति ॥

नन्वस्तु तर्हि शब्देन तज्ज्ञानमिति चेच्छब्देन तज्ज्ञानं हि वचनवृत्त्या भवेत्
लक्षणया वा । आद्ये मदित्यसिद्धिः । द्वितीयं प्रत्याह - अवाच्ये चेति ॥ अस्त्ववाच्ये
लक्षकशब्दप्रयोगः । ततः किमित्यत आह - तत्रापीति ॥ लक्षकशब्दप्रयोगे-
पीत्यर्थः । नन्वेवं पूर्वमनुपस्थितस्य लक्षणया बोधासम्भवेन लक्षणया ब्रह्मोपस्थितिं
वदता तत्कारणीभूतार्थप्रतीतेरावश्यकत्वेन तस्याश्च शब्देनैव वक्तव्यतया तेनापि
शक्त्याऽसम्भवेन लक्षणयैव तत्प्रतीतेर्वक्तव्यतया तस्या अपि पूर्वमुप-
स्थित्यभावेऽसम्भवानानवस्था स्यादिति प्रतीतिमूलकानवस्थाया उक्तौ टीकायां
प्रश्नमूलकानवस्थाया उक्तत्वात् तद्विरोध इत्यत आह - टीकायामपीति ॥
इयमेवेति ॥ प्रतीतिमूलैवेत्यर्थः । अन्यथा प्रश्नस्यासङ्गतत्वं स्यादिति भावः ।

ननु लक्ष्यत्वाङ्गीकार इव वाच्यत्वाङ्गीकारेऽप्यनवस्थादोषस्य तुल्यत्वाच्च
तदङ्गीकरणं युक्तमित्याशङ्कते । न चेति ॥ स्वरूपेण ज्ञातमात्रशब्दादर्थबोध-

ಭಾವೇನಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಗೃಹಿತಸಕ್ಲತಿಕಸ್ಯೈವಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ತು ಗೃಹಿತಸಕ್ಲತಿಕಸ್ಯೈವ ಬೋಧಕತ್ವಂ ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸಮ್ಬಂಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚೇತಿ ॥ ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಶಬ್ದೇತರೇಣ ಸಮ್ಬಂಧಿಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸಮ್ಬಂಧಿನಶ್ಚೇತಿ ॥ ಯೌಗಿಕಾನಾಮಿತಿ ॥ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಪೂರನ್ಯತ್ರ ಸಕ್ಲತೇಗೃಹಿತತ್ವೇನ ಚಿತ್ರಗುಶಬ್ದಾದಿವತ್ ಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟರೂಪೇಣೈವ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುನಾರಾಯಣಾದಿಶಬ್ದೇರ್ಪೂರ್ವಪ್ರತೀತಿ ಸಮ್ಬವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನ ಚ ಪರೇಣಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತೀತಿಃ ಸಂಸರ್ಗಮರ್ಯಾದಿಪಾಕ್ಷೀಕಾರೇಣಾನವಸ್ಥಾಪರಿಹತುಂ ಶಕ್ಯಾ । ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಖಂಡತ್ವಹಾನಿಭವೇನ ಸಂಸರ್ಗಸೃಷ್ಟಾನೃತರತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತಿ ।

ನನ್ವೇದಮನವಸ್ಥಾಪರಿಹಾರೆ ಔಪನಿಷದೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್ । ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶಕ್ತವ್ಯಭಾವೇಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವವ್ಯಯೈಗಿಕ-ಪದಾನಾಮರ್ಪ್ಯರ್ಥಬೋಧಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಯೌಗಿ-ರೌಗಿಣೋರಪಿ ಪೀನತ್ವೇನ ರಾತ್ರಿಭೋಜನಕಲ್ಪನಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್ । ಪದಾನಾಂ ಸರ್ವಧಾನನ್ವಿತೇ ಕೇವಲೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಶಕ್ತೌ ಶತಮರ್ಪ್ಯಧಾನಾಂ ನ ಪಞ್ಚತೀತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ಪದಸಹಸ್ರೇಣಾಪ್ಯಬೋಧಾಪತ್ತೇಃ ಸಂಸರ್ಗಜಿಜ್ಞಾಪಯಿಷಯಾ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗಾಯೋಗೇನ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಯೋರ್ಮಾನಮೌಢ್ಯಾಪತ್ತ್ಯಾಽನ್ವಿತೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಶಕ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ । ತತ್ರಾಽಪಿ ವಿಶೇಷತೋನ್ಯಾನ್ವಿತೇ ಶಕ್ತೌ ಪದಾಂತರವೈಯರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಯೋಗ್ಯೇತರಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥೇ ಏವ ಶಕ್ತೇಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ವಾಕ್ಯತುಲ್ಯೇ ಯೌಗಿಕಾದಿಶಬ್ದೇಪಿ ಪದಸ್ಯಾನೀಯಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾಭವಯವಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಸಮಯಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವೋಪನಿಷದ್ವೇದಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಕ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ನತಯಾನ್ಯತೋ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾತ್ ಸಮ್ಬಂಧಿಜ್ಞಾನವಿಶೇಷಾಪೇಕ್ಷಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವೇಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತ್ಯಾ ವಾ ಸಾದೃಶ್ಯೇನ ವಾಽಭವಯವಾರ್ಥಪ್ರತೀತೈವ ತದವಚ್ಛೇದಕಸಂಸರ್ಗರೂಪತಯಾ ಪ್ರತೀತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿ-ಪ್ರತ್ಯಯಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಶೇನ ವಿಶೇಷತ ಏಕೈಕಾವಯವಾಪ್ರತೀತಿಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಸಮ್ಭವೇಪಿ ತಸ್ಯಾ ಏವ ಪ್ರತೀತೇರ್ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನೇ ಸಾಪೇಕ್ಷಸಮುದಾಯಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣನಿರಪೇಕ್ಷಾಯಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ-ಪ್ಯವಯವಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗರೂಪೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಿದ್ಧೇರವಿಧಾತಾತ್ । ರೂಢಿಸಿದ್ಧೇಸ್ತು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಮಾನಾಂತರೇಣಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್ । ಲಾಕ್ಷಣಿಕಪದಸ್ಯ ತು ಯೌಗಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಶಕ್ಯಸಮ್ಬಂಧಿತಯಾ ಲಕ್ಷ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವೇನ ಚ ಲಕ್ಷ್ಯೋಪಸ್ಥಿತಿಂ ವಿನ್ಯಾ ಲಕ್ಷಣಯಾ ತದುಪಸ್ಥಾಪಕತ್ವಸ್ಯ ಕ್ಷಾಪ್ಯದರ್ಶನಾನುಪರಮತೇಽನ-ವಸ್ಥಾಪರಿಹಾರೋಪಾಯಃ । ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಪದಪ್ರಯೋಗಃ ಕ ದೃಢ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಯಥೋಕ್ತಮಿತಿ ॥ ಛಂದೋಧೀತೇ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಿತಿ ಪದಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಮ್ । ಇಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವರೂಪಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾನಜ್ಞೀಕಾರಾತ್ । ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಸ್ಯೈವ-

ಶ್ರೀಕಾರಾದಿತ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಷೇಧತಿ - ನ चेति ॥ वृत्तिव्याप्यत्वं हि वृत्तिविषयत्वम् । तत्रौपनिषदत्वाच्च्येतरजन्यवृत्तिविषयत्वासम्भवेन शब्दजन्यवृत्तिविषयत्वमेव वक्तव्यम् । तद्धि न लक्षणया । अनवस्थानात् । किन्तु वचनवृत्तैव । एवं च वाच्यत्वसिद्धिरप्रत्यूह्याह - वृत्तिव्याप्यत्वेनैवेति ॥ ननु निर्गुणादिशब्दानां गुणाभावादिविशिष्टं वाच्यम् । तच्च न ब्रह्म । तस्य विशेषाभावाद्युपलक्षितत्वा-
दित्यत आह - विस्तृतं चैतदिति ॥

“एवं तर्हि विशेषाभावोपलक्षितशब्दवाच्यत्वमनिवार्यम्” इत्यादिना
न्यायामृतेऽवाच्यत्वमङ्गे विस्तृतमित्यर्थः ।

ವಿವರಣೆ - 'ಶುದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಸಾಧಿಸುವ ಪ್ರಧಾನ ಅನುಮಾನ. ಯಾವುದು ಈಕ್ಷಣೀಯವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಅದು ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಾಚ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಈಕ್ಷಣೀಯವೂ ಆಗಿರಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುವು ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿದೆ. ಅವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವೂ ಆಗಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಂತೂ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಸುವಾಚಕವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಹೇತು ಜೀವನಲ್ಲಿದೆ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೆಯೆಂದು ವೈದಿಕರಣಸಿದ್ಧಿದೋಷ ಹೇಳಿದ್ದ. ಆದರೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಹೇತುವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ವೈದಿಕರಣಸಿದ್ಧಿದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಸಿದ್ಧಾಂತಸು' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಈಕ್ಷಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಸಾಮಾನ್ಯ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಜ್ಞಾನಗೋಚರನಾದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆನ್ನಲು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ೧) ಆತ್ಮಶಬ್ದ ೨) ತನ್ನಿಷ್ಟಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ೩) ಹೇಯತ್ವಾವಚನ ಎಂದು. ಈ ಮೂರು ಹೇತುಗಳು 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಂಚಥ, ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅಥವಾ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ಯುಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಷ್ಟಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವು 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಯತ್ವಾವಚನವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಸಾಧಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಮಾತ್ರ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಶುದ್ಧನಲ್ಲದೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣಾತ್ಮಪರವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನ್ವಯಸಿದ್ಧಿಕೆಯ ನಿವಾರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಇರುವಂತಹವುಗಳು. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದೆ

ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಂತೆ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಗಳೂ ಸಹ ನೇರವಾಗಿ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ತತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಮೂರು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವನಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಕಥಂಚಿತ ಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಜೀವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ನೀನೂ ಸಹ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹೇತುವು ಅವಿಪ್ರತಿಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ತತ್ವಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನು 'ಅಸ್ತು ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. 'ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ಅಸ್ತು ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಮಾಸ್ತು' ಎಂದು ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವವನ್ನು ಆಪಾದಿಸಿದರೆ 'ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಅವಾಚ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಅನವಸ್ಥಯಾ ಈಕ್ಷಣೀಯಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಕೂಲತರ್ಕವಿರುವುದರಿಂದ ಹೇತೂಚ್ಛಿತ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವು ನಿಮ್ಮ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು 'ನಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಕಿಂ ತದಿತ್ಯನವಸ್ಥಿತಃ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಕಾರವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ ತದ್ಯೋಗೇ ರೂಢಿತೋಽಥ ಪ್ರಯೋಜನಾತ್ ಲಕ್ಷಣಾ' ಎಂದು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕು. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ಆ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬರುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದಲೋ? ಅಥವಾ ಲಕ್ಷಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದದಿಂದಲೋ? ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಔಪನಿಷದಸ್ಯ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷಕಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು 'ಅವಾಚ್ಯೇ ಚ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಮ್ ಕಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಪಣವಾನುತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತವಾಗಿ ಅನವಸ್ಥಾ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ 'ಟೀಕಾಯಾಮ್' ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ವಾಚ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸಂಬಂಧಗ್ರಹಣಾಯ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧೇರಪೇಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ಅನವಸ್ಥಿತರಿತಿ ಚೇನ್ನ, ಅಭಿಮಾನೈಧಿ ಕರಣೇ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್' 'ವಾಚ್ಯತ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೊದಲು ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನೈಧಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಇದೆ' ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಸುಧೆಯ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯನ್ನು 'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಸ್ತುನತ್ವವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಂಗತಃ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನೈಧಿಕರಣ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ 'ಯೋಗಿಕಾನಾಮ್' ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಶ್ರೋತ್ರಿಯಂಶ್ಚಂದೋಧೀತೇ' ಎಂದು ಪಾಣಿನಿಯು ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯದ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಛಂದಃ ಅಧೀತೇ ಎಂಬ ಪದಗಳ ಶಕ್ತಿಯು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ಪದಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃಪ್ತರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಉಪ್ಪತ್ತವಾದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಪದವು ನಿವಾತವಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಪದಗಳೂ ಸಹ ಯೌಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಆವಯವಶಕ್ತಿಯು ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನಮ್ಮಿಂದ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಗತಿ ಗ್ರಹಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಈಕ್ಷಣವಿಷಯನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಕಲಕಾರಕಶಕ್ತಿದ್ವಂದ್ವರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕಾರಕತ್ವವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತದ್ ವಿಶೇಷವಾದ ಕರ್ಮತ್ವವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವವೇ ವಾಚ್ಯತ್ವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ಯವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ವಾಚ್ಯತ್ವವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಈಕ್ಷಣವಿಷಯತ್ವ ಎಂದರೂ ಒಂದೇ ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವ ಎಂದರೂ ಒಂದೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ್ದು.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು? ಎಂದರೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ವಿವಕ್ಷೇ ಬಾಧಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಈ ಬಾಧಕರ್ತೃಕೃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಪ್ರತಿಬಂಧಿರೂಪತರ್ಕದ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಆವಾದಿಸಿದ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವ ಹಾಗೂ ಅಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಅವಾಚ್ಯ ಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಪದವಾಗಿರುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಶಬ್ದವೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಯುಕ್ತಿಯು 'ಪದಂ ಚ ನಿರ್ಗುಣ ಇತಿ ಕಥಂ ಗೌಣಂ ವದಿಷ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಮಾತಿನಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವಥಾ ವಾಚ್ಯಹೀನವಾದ ಒಂದು ಪದವೇ ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಘಟಾದ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿಪದಗಳು ಲಕ್ಷಕವಾಗಬೇಕಾದೀತು.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ನಿರ್ಗುಣಾದಿಪದಗಳಿಂದ ಗುಣಾಭಾವವಿತಿಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತುವು ವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು ವಾಚ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು ಗುಣಾಭಾವವಿತಿಷ್ಠನಲ್ಲ. ಹೊರತು ಗುಣಾಭಾವದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ 'ಗುಣಾಭಾವೋಪಲಕ್ಷಿತ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶುದ್ಧವು ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಪದದಿಂದಲೂ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವು ನ್ಯಾಯಾಮೃತದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ.

ಶುದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಸೂತ್ರಕಾರರು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದ, ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹೇಯತ್ವಾವಚನವೆಂಬ ಮೂರು ಹೇತುಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೀವೂ ಕೂಡ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈಕ್ಷಣೀಯ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವಿಷಯನಂದರ್ಥ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಯಾವುದರಿಂದ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಅವನು ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಾಗ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯು ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯು ಅಧೀನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಜ್ಞಾನ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕಿಂತ ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆನ್ನುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಸೂಕ್ತ.

ಹೀಗೆ ಶುದ್ಧಜ್ಞಾನ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದು ಆತ್ಮಂತ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

(ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ)

ನ್ಯಾಯೋಪೇತ ಶ್ರುತಿಯೇ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೇಯತ್ವಾದಿಶ್ರುತಿस्तು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇತಿ ಭಾಷ್ಯೇ ಏವೋಕ್ತಮ್ ।
ಅನ್ಯಥಾ “ಅಶಬ್ದ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ ‘ಅಶಬ್ದ’ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಽಪಿ ನಿಷಿಧ್ಯತೇ ಚೇತ್,
ಗಣಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಗಣಾತ್ವಾಭಾವವತ್ ಅಶಬ್ದಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಅಶಬ್ದತ್ವಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ ।
ನ ನಿಷಿಧ್ಯತೇ ಚೇತ್, ‘ಅಶಬ್ದ’ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತस्ಮಾತ್ “ನ
ಚೈತದ್ವಿಶೋ ವಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ” ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಇಹಾಪ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಚನಂ ದುರ್ಜ್ಞಾನತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ ।
ತದುಕ್ತಮನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ -

“ಅಜ್ಞತತ್ವಾದವಾಚ್ಯಂ ತತ್ ಅತರ್ಕ್ಯಾಙ್ಗೇಯಮೇವ ಚ ।

ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿತ್ಯುದೇ ಪೈಕ್ಷಿಣಾಂ ಶ್ರುತಿಃ ॥”

ಇತಿ । ಯಥಾಪಿ ವಾಚ್ಯತ್ವೇ “ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾಮನಂತಿ” “ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ
ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ” “ತತ್ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ” “ಯಮಿನ್ದ್ರಮಾಹುರ್ವರ್ಣಂ ಯಮಾಹುಃ” “ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ

एतमेव सन्तं” “तस्मादुच्यते परं ब्रह्म” इत्यादिका श्रुतिः, “वचसां वाच्यमुत्तमम्” । परमात्मेति चाप्युक्तो देहेऽस्मिन् पुरुषः परः ।” इत्यादिका स्मृतिश्च अस्ति, तथाऽप्यवाच्यत्वेऽपि श्रुतेः सत्त्वात्, वाच्यत्वश्रुतिर्विशिष्टविषया, न तु शुद्धविषयेति शङ्कोदयाच्च । न श्रुत्यादिमात्रेण वाच्यत्वनिश्चय इति, सूत्रे प्रसिद्धश्रुत्यनुग्राहकन्याय एवोक्तः ।

ಅನುವಾದ - 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ 'ಯತ್ತದ್ರೇಶ್ಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅಜ್ಞೇಯನೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದಷ್ಟೇ ಆ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೀಗೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಜ್ಞೇಯತ್ವಗಳನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಗಳು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಶಬ್ದತ್ವವೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಾರದಿರಬೇಕಾದೀತು. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುತ್ತಿರೋ? ಅಥವಾ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಶಬ್ದದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯವಾದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೆನಿಸಿದ ಗಂಗಾತ್ವ ಇರುವುದು ಕಂಡಿಲ್ಲ; ಆದರಂತೆ ಅಶಬ್ದಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತ್ತ ಅಶಬ್ದತ್ವ, ಇದು ಅಶಬ್ದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅಶಬ್ದಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಬಂತು. ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದಗಳ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ನ ಚೈತದ್ವಿದ್ಯೋ ವಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ' 'ನಾವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದು ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂಬಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಅಜ್ಞೇಯ' ಇತ್ಯಾದಿಪದಗಳಿಗೆ ಕಷ್ಟದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾರನೆಂದರ್ಥ -

ಇದನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ

ಅದ್ಭುತತ್ವಾದವಾಚ್ಯಂ ತದರ್ಥಾಜ್ಞೇಯಮೇವ ಚ ।

ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿತ್ಯಾದೇ ಪೈಂಗಿನಾಂ ಶ್ರುತಿಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತರ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದ ಕಾರಣ ಅಜ್ಞೇಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವ. ಹೀಗೆ ಪೈಂಗಿಗಳ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಸೂತ್ರಕ್ರಮ ವಿಚಾರ - 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು? 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ

ಯತ್ತದಮಾಮನಂತಿ' 'ಸಕಲ ವೇದಗಳು ಯಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೋ' (ಅಮನಂತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.) 'ಅಥ ಕಸ್ತಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ' 'ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' (ಉಚ್ಯತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.)

'ತತ್ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' 'ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸತ್ಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ' (ಆಚಕ್ಷತೇ ಎಂದಿದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ) 'ಯಮಿಂದ್ರಮಾಹುರ್ವರುಣಂ ಯಮಾಹುಃ' 'ಯಾರನ್ನು ಇಂದ್ರ, ವರುಣ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ' (ಆಹುಃ ಎಂಬುದು ವಾಚ್ಯತ್ವ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ)

'ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಏತಮೇವ ಸಂತಂ' 'ಇವನನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನುತ್ತಾರೆ' (ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಚಕ್ಷತೇ ಎಂದಿದೆ)

'ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನುತ್ತಾರೆ' (ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ 'ಉಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ) ಮತ್ತು

'ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುತ್ತಮಮ್' ।

ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಚಾಪ್ಯುಕ್ತೋ ದೇಹೇಷ್ವಿನ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ॥'

ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಸಹ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗೃಹೀತಕಾರರ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು?

ಎಂದರೆ ಹೌದು; ಆದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೃಹೀತ ಆವಾಚ್ಯತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಗೃಹೀತ. ಇದರಿಂದ ಏನೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಾಚ್ಯತ್ವ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಲ್ಲ. ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಷಯಕವೆಂದು ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಉತ್ತರ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಆವಾಚ್ಯತ್ವ ಅರ್ಥೇಯತ್ವಶ್ರುತಿಃ = 'ಯತೋ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಆವಾಚ್ಯತ್ವಶ್ರುತಿಯು, 'ಯತ್ತದದ್ರೇಶ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥೇಯತ್ವ ಶ್ರುತಿಯು, ಅನ್ಯಥಾ = ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸುವುದಾದರೆ, ದುರ್ಜನತ್ವಾದ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮ್ = ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದ್ಭುತತ್ವಾತ್ = ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ, ಊದೇ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಮನಂತಿ = ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆಚಕ್ಷತೇ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - एवं स्वाभिमतं वाच्यत्वं समर्थं पराभिमतं प्रमाणं सावकाशमित्याह - अवाच्यत्वेति ॥ "यतो वाचः" इत्यादिश्रुतिरित्यर्थः । तेनेक्षणीयत्वेन वाच्यत्व-साधनं श्रुतिबाधितमिति निरस्तम् । श्रुतेस्साकल्येनागोचरत्वरूपाप्रसिद्धत्वाभि-

प्रायकत्वस्य “अप्रसिद्धेवाच्यं तत्” इत्यादिस्मृत्यैवोक्तत्वादित्यर्थः । कुत एवं श्रुतेः सङ्कोच इति चेन्निरवकाशेक्षणीयत्वयुक्तेः स्मृत्यैव तथा व्याख्यानाद्धेति ब्रूमः ।

“..... यत इत्यादिकैर्वदन् ।

अवाच्यत्वं कथं ब्रूयान्मूकोऽहमिति वत्सुधीः ।”

इत्यनुव्याख्याने न सौत्राऽशब्दपदेन च सूचितं व्याघातरूपं बाधकमप्याह – अन्यथेति ॥ वाच्यत्वसामान्यनिषेध इत्यर्थः । “अशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययं” इत्यादिश्रुतौ ‘अशब्दं’ इत्यादिवाच्यताऽपि निषिद्धयते न वेति विकल्प्याह आह – अशब्दमिति ॥ अन्त्य आह – नेति ॥ ननु श्रुतेर्युक्तिबाधमात्रेण कथं सङ्कोच इत्यतः सावकाशत्वाद् बाधो युक्त इति भावेन, दृष्टान्तोक्त्योपपादयन्नुपसंहरति – तस्मादिति ॥

न चैतदिति ॥ अर्थवादाधिकरणे “शास्त्रदृष्टविरोधात्” इति पूर्वपक्षगुणसूत्रे दृष्टविरोधस्योदाहरणं “न चैतद् विद्मो ब्राह्मणास्मो वयमब्राह्मणाः” इति । तत्र “न चैतद् विद्मः” इति ब्राह्मण्यस्याज्ञानं, ब्राह्मणा वा अब्राह्मणावेति सन्देहः अब्राह्मणा एवेति विपर्ययश्च प्रतीयते । तत्र यथा ब्राह्मण्याज्ञानादेः “स्त्रचपराधात् कर्तुश्च पुत्रदर्शनम्” इति सिद्धान्तगुणसूत्रेण दुर्ज्ञानत्वाभिप्राय उच्यते, तथेह ‘अप्राप्य मनसा सह वाचो निवर्तन्ते’ इत्यादिश्रुतेर्दुर्ज्ञानत्वदुर्वचत्वाद्यभिप्रायत्वमित्यर्थः । ननु तत्र स्त्रीणां प्रायोऽपराधदर्शनात् “ब्राह्मण्यां ब्राह्मणाज्जातः” इत्यादिस्मृतेः ब्राह्मणपितृसम्बन्धस्य दुर्ज्ञानत्वेन ब्राह्मण्यस्य दुर्ज्ञानत्वेऽपि, इह कुतो दुर्ज्ञानत्वमित्यतः संवादव्याजेन हेतुमाह – तदुक्तमिति ॥

‘अद्भुतत्वात्’ आश्चर्यतमत्वादित्यर्थः । कथमाश्चर्यतमत्वम्, अनन्तगुण-पूर्णत्वात् । ‘ऊदे’ स्पष्टमुवाचेत्यर्थः । “भासनोपसम्भाषाज्ञानयत्नविमत्युप-मन्त्रणेषु वदः” इत्यात्मनेपदम् । इतः परं “सूत्रक्रमस्तु” इत्यन्त उत्तरो ग्रन्थः सूत्राक्षराणां स्वारस्योक्तिपरः । तत्राद्ये “ईक्षतेर्नाशब्दम्” इतीक्षणीयत्वयुक्त्या वाच्यत्वं प्रसाध्य, “यतः” इत्यादिश्रुतेरप्रसिद्धत्वाभिप्रायत्वमुक्तम् । तत्र “सर्वे वेदाः” इति न्यायविवरणटीकायां “ननूपपत्तिः कथं श्रुतिबाधनायालं” इत्याशङ्क्य

“ಯद्यಪಿ केवलानुमानं न श्रुतितो बलवत्तथाऽपि श्रुतिसहितस्य केवलश्रुतितो बलवत्त्वाद्युक्तं तेन श्रुतिबाधनम्” इत्युक्तम् । अत्रापि टीकायामेतदेवाशङ्क्य “श्रुतिस्मृतीचाह” इत्युक्तम् । तथा सति सूत्रे ‘शब्दान्नाशब्दम्’ इत्युक्तिः स्यान्न त्वीक्षणोक्तिर्युक्तेत्याशङ्क्य समाधत्ते - यद्यपीति ॥

‘आमनन्ति’ इति काठकश्रुतिः । मुख्यत्वमाङ्गोऽर्थ इति भावः । ‘आचक्षते’ इति ब्रह्मवल्लीस्यवाक्येऽप्येवं ध्येयम् । ‘आहुः’ इति तैत्तिरीयश्रुतौ व्यक्तवागर्थक-ब्रूज्धातोर्लटः “ब्रुवः पञ्चानामादित आहो ब्रुवः” इति आह्लादेशविधानेन वचनवृत्त्या वदन्तीत्येवार्थ इति भावः । ‘इत्याचक्षते’ इत्यैतरेये यच्छतं वर्षाण्यभ्यार्छत्, तस्माच्छतर्चिन इत्याचक्षते ‘एतमेव सन्तं’ प्रवृत्तिनिमित्तवत्तया सन्तमित्यर्थः । वचसामिति ॥

“कार्याणां कारणं पूर्वं वचसां वाच्यमुत्तमम् ।

योगानां परमां सिद्धिं परमं ते पदं विदुः॥

इति चतुर्थपादीयानुव्याख्यानोक्ता । “परमात्मेति चाप्युक्तः” इति गीता । न्याय एवेति ॥ तथा च न्यायानुगृहीतया प्रबलया वाच्यत्वश्रुत्या अवाच्यत्वश्रुते-र्बाध इति भावः । तथा च ‘ईक्षतेः’ इत्यस्येक्षतिरूपन्यायानुगृहीतया श्रुत्या वाच्यत्वस्योक्तत्वादित्युक्तं भवति ।

गुरुराजीय - तर्ह्यवाच्यत्वादिश्रुतेः का गतिरित्यत आह - अवाच्यत्वेति ॥

नन्वशब्दमित्यादिश्रुत्या सर्वशब्दावाच्यत्वस्य स्वरसतः प्रतीतेस्तत्प्रागेना-प्रसिद्धत्वाभिप्रायवर्णनमयुक्तमित्यत आह - अन्यथेति ॥ अवाच्यत्वश्रुतेर-प्रसिद्धत्वाभिप्रायत्वानङ्गीकार इत्यर्थः । अत्र सकलशब्दान्तर्गतशब्दशब्दवाच्यत्वं निषिध्यते न वा । आद्य आह - अशब्दमित्यादीति ॥ द्वितीय आह - न निषिध्यते चेदिति ॥ एवं चाशब्दशब्दवाच्यत्वनिषेधानिषेधाभ्यां वाच्यत्वमेवापद्यत इति व्याघात इति भावः । ननु श्रुत्यादिना पूर्वपक्षिते श्रुतिस्मृतिभिरेव सूत्रे वाच्यत्वसाधनमुचितं न न्यायमात्रेण । नच वाच्यत्वे श्रुत्यादिकमेव नास्तीति वाच्यम् । तथात्वे ह्यवाच्यत्वसाधकश्रुत्यपेक्षया न्यायमात्रस्यातिदुर्बलत्वेन तेन

ಸಿದ್ಧಾಂತಾಭಿಪ್ರಾಯಾಃ ನಿರಾಕರೋತಿ । ಯಥಾಪಿತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಆಮನಂತೀತ್ಯತ್ರಾಙಾ
ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರिति भावः । तथापीति ॥ तथा च वाच्यत्वसाधकश्रुतेरन्यायानु-
गृहीतत्वेन प्रबलत्वात्तद्वಿरोಧेनावಾच्यत्वश्रुतेरान्तरपरत्ववर्णनमेव युಕ್ತमिति भावः ।
अत्र न्यायोपोद्बलितश्रुतेरेव वाच्यत्वसाधकत्वमित्यभिप्रायेण सूत्रे न्यायकथनम् । न
तु न्यायमात्रस्य साधकत्वमित्यभिप्राय इति द्रष्टव्यम् ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ
ಅವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವ'
ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಮ್ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವದಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು
ಸಾಧಿಸಿದರೆ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸಹ ಈಗ
ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಾಚ್ಯ ಎಂದರೆ ಸಾಕಲೇನ ತಿಳಿಯಲಾರನೆಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಅಪ್ರಸಿದ್ಧನೆಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಚ್ಯಂ ತತ್' 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ'
ಹೀಗೆ ಸ್ಫುಟಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಶ್ರುತಿಗೇಕೆ ಹೀಗೆ ಸಾವಕಾಶ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು? ಎಂದರೆ
ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ನಿರವಕಾಶವೆಂದರೆ ಪ್ರಮಿತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಕಾರಣ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಅನಾಸಂದಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದರ್ಥ. ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸ್ಫುಟಿಯೇ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶವೆನ್ನಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನಾವಾಚ್ಯಂ ತೇನ ಕಿಂಚತ್ ಸ್ಯಾದ್ಯತ ಇತ್ಯಾದಿಕೈರ್ವದನ್ ।

ಅವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಕಥಂ ಬ್ರೂಯಾನ್ ಮೂಕೋಽಹಮಿವತ್ ಸುಧೀಃ ॥

ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಾಚ್ಯವಾದ ವಸ್ತು ಯಾವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಯತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಂದಲೇ
ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಿ ಶ್ರುತಿಗೆ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವ' ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಯಾವ ಪಂಡಿತ ತಾನೇ ಹೇಳಿಯಾನು? ಹಾಗೆ
ಹೇಳಿದರೆ 'ಮೂಕೋಽಹಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಸ್ವತ್ತಿಯಾವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಈ ಮಾತು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಶಬ್ದಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು
ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಅನ್ಯಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
'ಅಶಬ್ದಮರ್ಪಣಮರೂಪವಪ್ಯಯಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ
ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅಥವಾ ಒಪ್ಪುತ್ತಿಯೋ? ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಗೆ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾದ್ದರಿಂದ
ಬಾಧೆವು ತಪ್ಪಲವೆಂದು ದೃಢಾಂತಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ 'ತಸ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯ ಅರ್ಥ - ವಾದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟವಿರೋಧಾತ್' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಗುಣಸೂತ್ರ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದೃಷ್ಟವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ - 'ನ ಚೈತದ್ವಿದ್ಯಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸ್ಯೂ ವಯಮಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ' ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನ ಚೈತದ್ವಿದ್ಯಃ' ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅಜ್ಞಾನ. 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ವಾ ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ವಾ' ಎಂದು ಸಂದೇಹ. 'ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಏವ' ಎಂದು ವಿಪರ್ಯಯ. ಇವು ಮೂರು ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವಪದಾಧಾತ್ ಕರ್ತುಶ್ಚ ಪುತ್ರದರ್ಶನಮ್' ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದು ನಮಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು.

ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ನಚೈತದ್ವಿದ್ಯಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನಸಾ ಸಹ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ 'ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ದುರ್ಜ್ಞೇಯತ್ವ ದುರ್ವಚನತ್ವಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ, ಹೊರತು ಸರ್ವಥಾ ಅಜ್ಞೇಯತ್ವ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ದುರ್ಜ್ಞೇಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಬಾಹ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿಯುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಒತ್ತಿವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಜ್ಞೇಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನೇಕೆ ದುರ್ಜ್ಞೇಯನಾಗಬೇಕು?

ಉತ್ತರ :- ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಜ್ಞೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

'ಊದೇ' 'ವದ ವೈಶ್ವಾಯಾಂ ವಾಚಿ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಆತ್ಮನೇಪದಿರಿಟ್‌ರೂಪ ಭಾಸನೆ, ಉಪಸಂಭಾಷಾ, ಜ್ಞಾನ, ಯತ್ನ, ವಿಮತಿ, ಉಪಮಂತ್ರ, ಇಷ್ಟು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವದಧಾತುವಿಗೆ ಆತ್ಮನೇಪದ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಉವಾಚಿ' ಎಂದಾಗದೇ 'ಊದೇ' ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಈ ಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಸೂತ್ರವದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಚತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ 'ಯತೋ ವಾ ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾವಕಾಶಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನನುಉಪಪತ್ತಿಃ ಕಥಂ ಶ್ರುತಿಬಾಧನಾಯಾಲಮ್' ಯುಕ್ತಿಯು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ' ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ 'ಯದ್ವಚಿ ಕೇವಲಾನುಮಾನಂ ನ ಶ್ರುತಿಕೋ ಬಲವತ್ ತಥಾಪಿ ಶ್ರುತಿಸಹಿತಸ್ಯ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಕೋ ಬಲವತ್ಪಾದ್ಯುಕ್ತಮ್' ತೇನ ಶ್ರುತಿಬಾಧನಮ್' 'ವಸ್ತುತಃ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವು ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಸಹಿತವಾದ ಅನುಮಾನವು ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಬಾಧವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ 'ಶ್ರುತಿಸ್ವತೀಬಾಹ್' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸೂತ್ರ 'ಶಬ್ದಾನ್ವಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂದಿರಬೇಕಿತ್ತು. ಹೊರತು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯು ಬೇಡ. ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು 'ಯದ್ಯಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಚ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಆಹುಃ' ಎಂಬುದು 'ಬ್ರೂಇ' ಧಾತುವಿನ ರೂಪ. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ವಾಗರ್ಥ ಎಂದರ್ಥ. 'ಬ್ರುವಃ ಪಂಚಾನಾಮಾದಿತಃ ಆಹೋ ಬ್ರುವಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ಬ್ರೂಇ' ಧಾತುವಿಗೆ ಆಹವೆಂಬ ಆದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಚನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

'ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಐತರೇಯದಲ್ಲಿ 'ಯಚ್ಚಿತಂ ವರ್ಷಾಣ್ಯಾಭ್ಯಾಚತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಶತರ್ಚಿನ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಏತಮೇವ ಸಂತಂ' ಎಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಕೂಡಬೇಕಾದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

'ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುತ್ತಮಮ್' ಎಂಬ ಸ್ವೃತಿಯನ್ನು ಚತುರ್ಥಪಾದದ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಕಾರಣಂ ಪೂರ್ವಂ ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುತ್ತಮಮ್ |

ಯೋಗಾನಾಂ ಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಪರಮಂ ತೇ ಪದಂ ವಿಧುಃ || ಎಂದು

ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಾನುಗೃಹೀತವಾದ ಪ್ರಬಲವಾದ ವಾಚ್ಯತ್ವಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ನ್ಯಾಯಾನುಗೃಹೀತವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಎಂದೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವನಿಷೇಧದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಆ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಸ್ವೃತಿಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪೋದ್ಧೃತವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವವು ನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿರುದ್ಧ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ एव वाच्यत्वस्य श्रुतत्वादित्यर्थस्येक्षितिसूत्र एव विवक्षितत्वात्
 “श्रुतत्वाच्च” इति सूत्रं तत्परतया भाष्ये न व्याख्यातम् । न च “तस्मादुच्यते
 परं ब्रह्म” इत्यादि श्रुतिर्लक्षणया ब्रह्ममात्रपरेति न तथा वाच्यत्वसिद्धिरिति शङ्क्यम्,
 अन्योन्याश्रयात् । “यतो वाचः” इत्यादेरपि लक्षणया स्वरूपमात्रपरत्वेन
 तयाऽप्यवाच्यत्वासिद्ध्यापत्तेश्च । तस्मादनुभवादिविरुद्धं सर्वशब्दावाच्यत्वम् ।
 तदुक्तं न्यायविवरणे - “सर्वे वेदा यत्पदमामनन्तीत्यादिश्रुतिसहितानुभवस्य
 बलवत्त्वात्” इति ।

ಅನುವಾದ - ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪೋದ್ಭವಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯೇ ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು
 ಈಕ್ಷಿಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ‘ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ
 ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ
 ‘ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ಗುಣಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ
 ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ - ‘ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು
 ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಸಮಾಧಾನ - ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು
 ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಲಕ್ಷಣಯಾ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯು
 ಲಕ್ಷಣಯಾ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ
 ಕಾರಣ ಅವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಮತ್ತೊಂದು ದೊಡ್ಡ ತೊಂದರೆ - ‘ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ
 ‘ಯತೋ ವಾಚೋ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ ಪರವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
 ಅವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವವಾದವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ
 ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ - ‘ಸರ್ವೇ

ವೇದಾ ಯತ್ರದಮಾಮನಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸಹಿತ ಅನುಭವಸ್ಯ ಬಲವತ್ವಾತ್' ವಾಚ್ಯತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಯುಕ್ತಿಯು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಆತವಿವ = ನ್ಯಾಯೋಪೇತವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ್ದರಿಂದಲೇ, ಅನುಭವಾದಿವಿರುದ್ಧಮ್ = ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕ ಈಕ್ಷಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದ ಸ್ವತೀಗ೦ದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. (ಅನುಭವತಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ). ಅನುಭವಸ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕ ಈಕ್ಷಣಕ್ಕೆ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ವಾಚ್ಯತ್ವಶ್ರುತೀನಾಮನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಮಾಶಂಕಾ ನಿರಾಹ - ನ ಚೇತಿ ||
ಅನ್ಯೋನ್ಯೇತಿ || ಅವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವಶ್ರುತೇಶ್ಚಿನ್ಮಾತ್ರಪರತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ, ತತ್ತಿಸಿದ್ಧಿ
ಚಾವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರित್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನುಭವಾದೀತಿ ||
ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯೇಕ್ಷಣಶ್ರುತಿಃ ಸ್ಮೃತಿವಿರುದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಆದಿಪದಾತ್ಪ್ರಾಗುಕ್ತಶ್ರುತಯಃ | ಅನುಭವಸ್ಯೇತಿ ||
ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯೇಕ್ಷಣಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏತೇನ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾಂಕ್ಯುಕ್ತಿಃ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯದೇಶ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ |

ಗುರುರಾಜೀಯ - ಅತ್ರ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯಂ ಜಾಪಕಮಾಹ - ಅತ ಏವೇತಿ || ನ್ಯಾಯೋಪೋದ
ಬಲಿತಶ್ರುತೇರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ನನು ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕಶ್ರುತೇರ್ವಾಭಾವಾತ್ಕಥಂ
ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ | ನ ಚ "ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರೇವ ತತ್ರ ಮಾನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ |
ತಸ್ಯಾಃ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರತ್ವೇನ ತದಸಾಧಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಿರಾಕರೋತಿ | ನ
ಚೇತಿ || ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾದಿತಿ || 'ತಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಲಕ್ಷಣಯಾ
ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರತ್ವೇ ಸಿದ್ಧಿ ತಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವಸಿದ್ಧಿಃ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ ಸಿದ್ಧಿ ಚ
ಲಕ್ಷಣಯಾ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರತ್ವಸಿದ್ಧಿರित್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಕಿಂಚ ಯತೋ ವಾಚ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಕಿಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥಕಂ ಕಿಂ ವಾಽಖ್ಯಂದಾರ್ಯಕಮ್ | ನಾಥಃ |
ಸರ್ವೇಷಾಂ ವೇದಾಂತಾನಾಮಖ್ಯಂದಾರ್ಯತ್ವಾಭಾವಾಪಾತಾತ್ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ | ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರತ್ವೇನಾ-
ವಿರೋಧಿತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ - ಯತೋವಾಚ ಇತಿ || ನನು ಯತೋ ವಾಚ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯಂತರೇಣ
ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಪಶ್ಚಾತ್ತಕ್ಷಣಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಂ ತಸ್ಯಾ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯತೋ
ವಾಹ - ಯತೋ ವಾಚ ಇತ್ಯಾದೇರಿತಿ || ಅನುಭವಾದಿವಿರುದ್ಧಮಿತಿ || ಅನುಭವಶಬ್ದೇನ ಮಹತಾಂ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾದಿಶಬ್ದೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ | ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುಕ್ತಮಿತಿ ತದ್ವಚನಾದೇವೇತಿ
ಭಾವಃ | ಅನುಮಿತಿರ್ವಾಽತ್ರಾನುಭವಶಬ್ದೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯೇತಿ ದೃಢವ್ಯಮ್ | ಕಿಂಚ ತತ್ಪಕ್ಷೇ ಗೌಣ ಇತಿ

ಪುಞ್ಜಿಂ ಕಿಂ ಪೂರ್ವಸ್ತಾನುಸಾರೇಣೋ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಾನುಸಾರೇಣ । ತರ್ಹಿ ಭವನ್ಮತೇಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ಸೂತ್ರೇ
ಪುಞ್ಜಿನ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ ।

ವಿವರಣೆ - ವಾಚ್ಯತ್ವಶ್ರುತಿಗಳಿಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರವಾದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂದು
'ನಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯ ಮಾತನ್ನು 'ತದುಕ್ತಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸೂತ್ರರೂಢ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಈಶ್ವರಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಸಹಜವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಆದ್ವೈತಿಗಳು ವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಆದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ ನ್ಯಾಯೋಪೇತ-ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯೋಪೇತಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

'ಗೌಣಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗ ಸಾಧುವೇ?

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅತ್ರಾಯಸೂತ್ರೇ ಅನುಷ್ಠೇನ 'ತತ್' ಇತ್ಯನೇನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾಯ 'ಅಶಬ್ದ' ಇತಿ ನಪುಂಸಕತ್ವೇಽಪಿ ದ್ವಿतीयಸೂತ್ರೇ "ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ ಪश्यೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿ 'ಆತ್ಮಾ ನ ಗೌಣಃ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾಯ "ಗೌಣಶ್ಚೇತ್" ಇತಿ ಪುಞ್ಜಿನ್ಯಾನಿರ್ದೇಶಃ । ಪ್ರತ್ಯುತ ಪರಸ್ಯೇವ "ईक्षतेरिति न धातुनिर्देशः, किन्तु तदर्थस्य । तेन 'यस्सर्वज्ञः' इत्यायुदाहर्तव्यम् इति चदतो "गौणश्चेत्" इति पುಞ್ಜಿನ್ಯಾನಿರ್ದೇಶಃ, ईक्षणस्य पुಞ್ಜಿನ್ಯಾನಿರ್ದೇಶಾತ್ । "स ईक्षाञ्चक्रे" इति परोदाहृते स्त्रीलिङ्गनिर्देशाच्च ।

ಅನುವಾದ - ಪ್ರಶ್ನೆ : - 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಗೌಣಃ' ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂದು ನಪುಂಸಕ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟೇ?

ಉತ್ತರ :- ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಿಂದ 'ತತ್' ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸುಗುಣವಾಗಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪಕ್ಷಮಾಡಿ 'ಆತ್ಮಾ ನ ಗೌಣಃ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಒರುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಗೌಣಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗವು ಸಾಧುವಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ. ಪರರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲೇ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರರು 'ಪ್ರಧಾನಂ ನ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್ ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಈಕ್ಷತೇಃ" ಎಂದರೆ 'ಈಕ್ಷ' ಧಾತುವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಧಾತುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಸಂಗತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗ ಈಕ್ಷಣಾತ್ (ಜ್ಞಾನವತ್ವಾತ್) ಎಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ 'ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂದರೆ ಈಕ್ಷಣಾತ್ ಎಂಬರ್ಥವೇ ನಿಮಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಈಕ್ಷಣ ಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ 'ಗೌಣಮ್' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಹೇಳಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಪುಲ್ಲಿಂಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೆ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ 'ಗೌಣಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗವು ಸಾಧುವಾಗುತ್ತದೆಂದರೆ, ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸ ಈಶ್ವಾನಂ ಚಕ್ರೇ' ಎಂದು 'ಈಶ್ವಾಮ್' ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಗೌಣಶಬ್ದವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾದೀತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅನುಪಕ್ಷೇನ = ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತವಾದ, ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾಯ = ಸಮಾನಲಿಂಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಕ್ಲಿಷ್ಟಮ್ = ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿದೆ.
ಈಶ್ವಾಮ್ = ಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ)

ಪ್ರಕಾಶಃ - "ಗೌಣಶ್ಚೇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್" ಇತಿ ಡ್ವಿತೀಯೇ "ಅಶಬ್ದಮ್" ಇತ್ಯಾಶ್ಚನುರೋಧಾತ್ 'ಗೌಣಂ' ಚೇತ್ ಇತಿ ಸ್ವಾದೀತ್ಯತ ಆಹ - ಅತ್ರಾಘೇತಿ || 'ಅನುಪಕ್ಷೇನ' ಪೂರ್ವಸ್ಮಾದ-ನುಬೃತ್ತೇನ || ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾಯೇತಿ || ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್, "ಅಶಬ್ದಮಪ್ಯಸಿ" ಇತಿ

ಶ್ರುತ್ಯನುಸರಣಾಯ ಚೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ ॥ ನ ಧಾತ್ವಿತಿ ॥ येन 'स गौणः' इति सामानाधिकरण्यं स्यादिति भावः ॥ छिष्टमिति ॥ 'चेतनत्वसाधकमीक्षणं गौणं' इति वक्तव्ये 'ईक्षणवाचकः "तदैक्षत यस्सर्वज्ञः"' इत्यादिशब्दो गौणः' इत्यर्थोक्तेः छिष्टत्वादित्यर्थः। ननु श्रुत्यनुसारात् पुल्लिङ्गनिर्देश इत्यत आह - स इति ॥

गुरुराजीय - पूर्वसूत्रे चाशब्दमिति नपुंसकलिङ्गानुपपत्तिरित्याशङ्कं परिहरन्नेव परपक्षे तदनुपपत्तिं दर्शयति ॥ अत्रेति ॥ तथा चास्मन्मते पूर्वसूत्रानुसारेण नपुंसकलिङ्गम् । आत्मन्येवेत्यादिविषयवाक्यानुसारेण गौण इति पुल्लिङ्गोपपत्तिरिति भावः ॥ परस्यैवेति ॥ "ईक्षतेरिति" च धात्वर्थनिर्देशोऽभिप्रेतो यजतेरिति वचन धातुनिर्देशः । तेन "यः सर्वज्ञ इत्यादीन्युदाहरतव्यानि" इति साङ्ख्यभाष्यम् । साङ्ख्यभाष्यव्याख्यानं लिख्यते । "इक्षितपौधातुनिर्देश" इति स्मरणादीक्षतेरिति स्तिपा धातुस्वरूपकथनान्न तस्य चेतनोपादानत्वसाधनतेत्याशङ्क्याह ईक्षतेरितीति । विषयिणा विषयस्य लक्षणादित्यर्थः । प्रसिद्धा चेयं लक्षणेत्याह यजतेरिति । सप्तमे स्थितं इतिकर्तव्यतावाचिविधेयजतेः पूर्ववत्त्वमिति कर्तव्यतायाः सौर्यादिष्वविधानादनितिकर्तव्यताकत्वे प्राप्ते प्रत्युच्यते । यथा लोके शाकादिषु सिद्धेषु वदत्योदनं पचेति तथेह सिद्धवत्कृत्य सामान्येनेतिकर्तव्यताकरणं विहितम् । तस्याश्च विकृतिष्वविधेः सौर्यादीनां विकृतियागानां दशादिप्रकृतिविहितपूर्वेतिकर्तव्यताकत्वमिति । तत्र यथा यजतेरिति योगो गृहीतस्तथेहापीक्षतेरितीक्षणमित्यर्थः । ईक्षतेरिति धात्वर्थपरत्वे वाक्यान्तराण्यपि प्रधानपक्षप्रतिक्षेपाय सूत्रितानि भवन्तीत्याह तेनेत्" इत्यादि ॥ तथा च परभाष्ये तद्व्याख्यातृमिश्रोक्तत्वानुकोपालम्भ इति भावः । अनेनैवाभिप्रायेण टीकाकारैरीक्षतेरिति धातुनिर्देश इत्युक्तम् ॥ स ईक्षांचक्र इति परोदाहृत इति ॥ यद्यप्यत्र 'स ईक्षां चक्रे' इत्येतद्वाक्यवत् 'सदेव सोम्येदमग्र आसीत्' इत्युपक्रम्य 'तदैक्षत बहुस्यां प्रजापेय' इति 'तत्तेजोऽसृजत' इति तथा 'आत्मा वा इदमेक एवाग्र आसीन्नान्यत्किञ्चन मिषत् स ऐक्षत' इत्येतदपि वाक्यत्रयं परैरुदाहृतमिति 'स ईक्षांचक्रे' इत्यस्यैवोदाहरणमयुक्तम् । तथापि तद्वाक्यद्वये ऐक्षतेति ईक्षणकर्तृत्वप्रतिपादनेनेक्षणस्य पुल्लिङ्गेन वा स्त्रीलिङ्गेन वाऽप्रकृतत्वात् तद्वाक्यद्वयमनुदाहृत्य स ईक्षामित्येतदेव परोदाहृतत्वेनोक्तमिति ज्ञेयम् ।

ವಿವರಣೆ - 'ಗೌಣಶ್ಲೋಕ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ 'ಗೌಣಮ್' ಎಂದಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ 'ಅತ್ರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ. ಆದ್ವೈತಿಗಳು ಧಾತುವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದರೆ 'ಗೌಣಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಕೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರು ಈಕ್ಷಣವೆಂಬ ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ 'ಗೌಣಃ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವು ಆದ್ವೈತಿಮತದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈಕ್ಷಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈಕ್ಷಣವಾಚಕ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದರೆ ಕ್ಷಿಪ್ಪಕ್ಷಲನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

'ಗೌಣಶ್ಲೋಕಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಗೌಣಃ' ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಿಂದ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊರತಾಗಿ 'ಆತ್ಮೈವಾತ್ಮಾನಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಜೊತೆ ಅನ್ವಯ ಹೊಂದಿದೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಆದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಅವರು 'ಸ ಈಕ್ಷಾಂ ಚಕ್ರೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. 'ಈಕ್ಷಾಂ' ಎಂಬುದು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಗೌಣಶಬ್ದವೂ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ ಈಕ್ಷತಿ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಗೆ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಧಾತುವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಸಂಗತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಈಕ್ಷತಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಈಕ್ಷಣವೆಂದರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಅವಾಗ ಈಕ್ಷಣಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕವಾದ್ದರಿಂದ ಗೌಣಶಬ್ದವೂ ನಪುಂಸಕವಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಪತ್ತಿ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಬಹುವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यद्यप्यत्र “स एतस्मात्” इति यत्र वाक्ये ईक्षति; तत्रात्मशब्दो नास्ति । एवं “आत्मन्येवात्मानं पश्येत्” इत्यत्रात्मशब्दस्य सद्भावेऽपि तनिष्ठस्य मोक्षोपदेशादिकं नास्ति । ततश्च “गौणश्चेवात्मशब्दात्” इत्यादि व्यधिकरणमिवाभाति । तथाऽपि “ईक्षते” इत्यनेन शब्दमात्रस्यासाधकतया ज्ञानकर्मत्वस्यैव विवक्षणीयत्वात्, तस्य च “स एतस्मात्” इति वाक्य इव “आत्मन्येव” इत्यादिवाक्येष्वपि सत्त्वेन तेषामपि भाष्यकृतेक्षतिसूत्रे उदाहृतत्वात्, तेषां च वाक्यानामेकार्थत्वादात्मशब्दादिमत एकस्य वाक्यस्य निर्गुणपरत्वे

अन्यस्यापि तत्परतायाः अपरिहार्यत्वादेकस्य निर्गुणपरत्वमात्रेण तस्य वाच्यत्व-
सिद्धेश्च न वैय्यधिकरण्यम् ।

यद्यपि “तमेवैकं जानय” इति वाक्ये ईक्षणीयत्वात्मशब्दतन्निष्ठमोक्षो-
पदेशहेयत्वावचनानि सन्तीति तदेव वाक्यं आद्यसूत्रचतुष्टये उदाहृतं शक्यम् ।
स्वाप्ययश्रुतत्वयोस्तु तन्निष्ठमोक्षोपदेशहेयत्वावचनयोरिवात्मशब्दस्य गौणात्म-
परत्वनिरासकत्वाभावात्, स्वातन्त्र्येणैव च निर्गुणस्य वाच्यत्वे हेतुत्वात्,
“तमेवैकम्” इति वाक्ये तयोरभावेऽपि न दोषः ।

तथाऽपि सौत्रात्मशब्दः “स एतस्मात्” इत्यादिवाक्यस्थಪುರುषादि-
शब्दानां परात्परत्वादिलिङ्ಗानां चोपलक्षकः, तथा ईक्षणीयत्वं बहुश्रुतिसिद्धत्
नापलापाईम्, तथा “स एतस्मात्” इति वाक्ये सूत्रोपात्तेक्षतिधात्वनुगतिरप्य-
स्तीत्यादि दर्शयितुं भाष्ये “स एतस्मात्” इत्यादिवाक्यान्प्युदाहृतानि ।

ಅನುವಾದ - ವಸ್ತುತಃ ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ ‘ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
ಈಕ್ಷತಿ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ‘ಗೌಣಶ್ಚೇತ್’ ಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿದ
‘ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠವಾದ
ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಗೌಣಶ್ಚೇವಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವೈದಿ
ಕರಣವಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ‘ಈಕ್ಷತೇಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಈಕ್ಷತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾಧಕವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಯೇ
ಇಲ್ಲ. ಈಕ್ಷತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವು
‘ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ‘ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಮ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ
ಆ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈಕ್ಷತಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೇ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತು ಆ ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ
ನಿರ್ಗುಣಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಉಳಿದ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಸಹ ನಿರ್ಗುಣಪರವೆಂದು ಸಹಜವಾಗಿ
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆ ವಾಕ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವು ನಿರ್ಗುಣಪರವಾದರೂ ಸಾಕು,
ಅದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯದೋಷ
ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಸ್ತುತಃ ‘ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ’ ಎಂಬ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಆತ್ಮಶಬ್ದ.

ತನ್ನಿಷ್ಟಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ, ಹೇಯತ್ವಾವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುವುದು ಅನುಕೂಲ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ನಯ ಮತ್ತು ಶ್ರುತತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ತನ್ನಿಷ್ಟಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಗಳು ಹೇಗೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೌಣಾತ್ಮಪ್ರರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಲು ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಅದರಂತೆ ಇವೆರಡು ಕಾರಣಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತು ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನೆನ್ನಲು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ತಮೇವೈಕಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ನಯ ಶ್ರುತತ್ವಗಳು ಕೇಳಿಸದಿದ್ದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಆದರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು 'ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಪರಾತ್ಪರತ್ವಲಿಂಗಗಳಿಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು 'ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈಕ್ಷತಿಧಾತುವಿನ ಅನುಗತಿಯೂ ಇದೆ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ತತ್ರ = 'ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ಏವಮ್ = ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಿರುವ, ತಸ್ಯಚ = ಈಕ್ಷತಿಕರ್ಮತ್ವವಾದರೂ, ತೇವಾಮುಖ = 'ಆತ್ಮಸ್ತೇವಾತ್ಮಾನಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಏಕಾರ್ಥಶ್ಚಾತ್ = ಈಕ್ಷಣಿಕರ್ಮತ್ವದಲ್ಲಿನ ಕಾರ್ತವ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ, ತದೇವ ವಾಕ್ಯಮ್ = 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣೈವ = ನೇರವಾಗಿಯೇ, ತಯೋಃ = ಸ್ವಾಪ್ನಯಶ್ರುತತ್ವಗಳು

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಭಾಷ್ಯೇ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಾಂ ವಿಷಯತಯಾ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತಮ್ । ತತ್ರ ದೋಷಮಾಶಾಂಕೋ - ಯಥಾಪೀತಿ ॥ "ಸ ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಿವಿಧನಾತ್ಪರಾತ್ಪರಂ ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ" ಇತ್ಯಾಥಸೂತ್ರವಿಷಯವಾಕ್ಯೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋ ನಾಸ್ತೀತಿರ್ಯಃ ॥ ಏವಮಿತಿ ॥ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರ ವಿಷಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯತ್ರ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಃ "ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ" ಇತ್ಯಾದೌ, ನ ತತ್ರ ಹೇಯತ್ವಾವಚನ-ಮಿತ್ಯಾದಿರಾದಿಪದಾರ್ಥಃ ॥ ವ್ಯಾಧಿಕರಣಮಿತಿ ॥ "ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ" ಇತಿ ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇ-ನೋಕ್ತಃ ಪುರುಷೋ ಗೌಣ ಇತಿ ಚೇನ, ಆತ್ಮಾನಂ ಪश्यೇತ್" ಇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಾದಿತಿ, ಸ ಚಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ಗೌಣಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ, "ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ" ಇತ್ಯಾದಾಬಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್, "ತಮೇವೈಕಂ" ಇತ್ಯಾದೌ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚೇತಿ । ತಥಾ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ವೈವ್ಯಧಿಕರಣ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಬೋಧಕವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪ್ಯಾಥಸೂತ್ರೇ ಉದಾಹರಣತ್ವಾನ್ ವೈವ್ಯಧಿಕರಣ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಸಮಾಧತೇ - ತಥಾಽಪೀತಿ ॥ ನನು ಕಯಂ "ಪश्यೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಾಥ

ಎವೋದಾಹರಣತ್ವಂ, ತತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟೇಕ್ಷತೇರೇವೋಪಾದಾನೇನ “ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ” ಇತ್ಯಸ್ಯೈವೋಪಾದಾನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಶಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ ॥ ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಹೀನಸ್ಯೇಕ್ಷತಿಶಬ್ದಸ್ಯೇತರ್ಥಃ ॥ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವಸ್ಯೈವೇತಿ ॥ ಸುಧಾರ್ಥಾ - “ईक्षतेरिति धातुनिर्देशः । न चाविवक्षितार्थं शब्दमब्रूव ब्रह्मणो वाच्यत्वे हेतुर्भवितुमर्हतीति तदर्थोऽनेनोपलक्ष्यते । न च ब्रह्मासम्बन्धीक्षणमप्यत्र हेतुर्भवति, अतिप्रसङ्गात् । सम्बन्धश्च न कर्तृत्वादिरूपः, श्रुत्यननुगमाद्विपक्षे बाधकाभावप्रसङ्गाच्च । अत ईक्षणं ब्रह्मकर्मकमेव हेतुत्वेन वाच्यम् । न चैतदपि युक्तं, व्यधिकरणत्वप्रसङ्गात् । तस्मादीक्षणकर्मत्वमेव हेतुतया विवक्षितम्” इत्युಕ್तेरिति भावः । ‘तस्य’ ईक्षतिकर्मत्वस्यೇತರ್ಥಃ ।

ನನ್ವೇಕಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಾದಿನಾ ಸತ್ತಾದಿಗುಣಹೀನಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇ ಆತ್ಮಾದಿಪದಹೀನಸ್ಯಾಪಿ ಕುತಸ್ತತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ - ಏಕಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ॥ ನನ್ವೇವಂ ಸರ್ವವಾಕ್ಯಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ಸರ್ವತ್ರೋಕ್ತೇಕ್ಷತಿಕರ್ಮಣ, ಗೌಣಾತ್ಮತ್ವನಿರಾಸಾಯ ಸಾಧಾರಣಹೇತುರೇವೋಪನ್ಯಸಿತವ್ಯಃ, ನ ತು ಕಾचित್ಕ ಆತ್ಮಶಬ್ದಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿರತ್ಯತ ಆಹ - ಏಕಸ್ಯೇತಿ ॥ ನನ್ವೀಕ್ಷಣಾತ್ಮ-ಶಬ್ದಾಛುಪೇತಮೇಕಮೇವ ವಾಕ್ಯಂ ಸರ್ವತ್ರ ಕುತೋ ನೋದಾಹರತಂ, एवं ಸತಿ ನ ವೈಯ್ಯಧಿಕರಣ್ಯ-ಗಂಧೋಽಪಿತ್ಯಾಶಂಕಾನ್ವಾನೇಕಗುಣಲಾಭಾನಾನಾವಾಕ್ಯೋಕ್ತಿರित್ಯಾಹ - ಯಥಪೀತಿ ॥

ನನು ಗತಿಸೂತ್ರಸ್ಯ ಮಿನ್ನಾರ್ಥತ್ವೇನ ತದರ್ಥಸ್ಯಾಭಾವೇನಾದೋಷೇಽಪಿ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಶ್ರುತತ್ವ-ಸೂತ್ರೋಕ್ತಯೋರ್ಹೇತೋರನಿರ್ದೇಶಾನ್ ಸರ್ವಸೂತ್ರೇಷ್ವೇಕಮುದಾಹರಣಂ ಲಭ್ಯತೇ । ತತ್ರ “पूर्णमदः पूर्णमिदं” “एको देवः” इति वाक्ययोरेवोक्तेः कथमेवमाशङ्क्यत आह - स्वाप्ययेति ॥ न दोष इति ॥ वैयाधिकरण्यदोषो नेत्यर्थः ॥ सौत्रेति ॥ गौणश्चेन्नात्मशब्दात्, इत्यत्रात्मशब्दः “आत्मानं पश्येत्” इत्यत्रत्यात्मशब्दमात्रपरो न, किन्तु “परात्परं पुरिशयं पुरुषमीक्षते” “यस्यानुवित्तः प्रतिबुद्ध आत्मा” इत्यादि-वाक्यस्यश्रुतिलिङ्गपरोपीत्यर्थः । अत एव सुधायां “आत्मब्रह्मादयः शब्दाः साक्षात् पूर्णाभिधायिनः” इत्यनुव्याख्यानानुरोधेन “आत्मशब्दादित्युपलक्षणं, ईक्षणीये वस्तुन्यात्मब्रह्मपुरुषादिशब्दश्रवणात्तेषां च पूर्णाभिधायित्वेन निर्गुणज्ञापकत्वात्” इत्यनेकवाक्यसाधारण्येन व्याख्यातमिति भावः । यद्यप्यत्र लिङ्गोपलक्षणोक्ति-र्नास्ति, तथाऽपि “परात्परं” इत्यादिवाक्येषु निर्गुणज्ञापकोक्त्या हेतुसिद्धिः समर्थिता” इत्युत्तरत्र सुधायामनुवादात् “परात् परत्वादिलिङ्गानां” इत्युक्तम् ।

ಅನ್ಯಥಾ “ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ” ಇತ್ಯೇವಾನ್ವೇತೇತಿ ಭಾವಃ ॥ ತಥೇತಿ ॥ ಏತಚ್ಚಾನೇಕ-
ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಾವೇವ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥ ತಥೇತಿ ॥ “ತಮೇವ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೈವೋಕ್ತೌ ನ
ಸ್ಮಾನ್ಯುಗುಣ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಗುರೂಜೀಯ - ನನ್ವೀಕ್ಷತಿಸೂತ್ರೇ ಹರೇರ್ಬಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧನಾಪೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ಹೇತುತ್ವೇನೋಕ್ತಮ್ |
ತದಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಘಾಂ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಸ ಏತಸ್ಮಾದಿತಿಕ್ಷಣೀಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ವಾಕ್ಯ-
ಮುದಾಹೃತಮ್ | ತತ್ರೇಕ್ಷಣೀಯೋ ಗೌಣಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾಘಾಂ ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮಾತ್ಮಶಬ್ದೋ
ಹೇತುಕೃತಃ | ಸ ನ ಯುಕ್ತಃ | ಇಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾಭಾವಾತ್ | ಏವಮಾತ್ಮಶಬ್ದೋ
ಗೌಣಪರಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಃ ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿಕಂ ಹೇತುಕೃತಮ್ |
ತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್ | ಆತ್ಮಶಬ್ದಯುಕ್ತವಾಕ್ಯೇ ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದೇರ್ಭಾವಾತ್ | ತಥಾ ಚ
ವೈಷ್ಯಧಿಕರಣ್ಯಮ್ | ಕಿಂಚ “ಇಕ್ಷುತಿಪಿ ಧಾತುನಿರ್ದೇಶ” ಏವ ತ್ರಿತಪೋವಿಧಾನಾದೀಕ್ಷತಿಸ್ತಶಬ್ದಸ್ಯೈವ
ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾತ್ತದ್ರಹಿತವಾಕ್ಯೇನ ಕಥಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧನಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಘಾಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -
ಯಯಿತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಅಸ್ತವೀಕ್ಷತೇರಿತ್ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವಿವಕ್ಷಣಮ್ | ತಥಾಽಪಿ ವೈಷ್ಯಧಿಕರಣ್ಯಂ
ಕಥಂ ಪರಿಹೃತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ತಸ್ಯೇತಿ ॥ ನನು ತಸ್ಮಾತ್ಮಶಬ್ದಯುಕ್ತವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಮೇವ
ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವರೂಪೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಸತ್ತ್ವಾತ್ | ಏವಂ ಚಾತ್ಮ-
ಶಬ್ದರಹಿತವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ತೇಷಾಂಚೇತಿ ॥ ಏಕಾರ್ಥತ್ವಾದ್ವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಂ
ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ॥

ನನು ಸೂತ್ರಚತುಷ್ಠಯೋಕ್ತಹೇತುನಾಂ ‘ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಯ’ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಸತ್ತ್ವಾತ್ತದೇವೋದಾಹರಣಂ
ನಾನ್ಯವಾಕ್ಯಾನೀತ್ಯಾಶಂಕಾಘಾಂ ನಿರಾಕರೋತಿ - ಯಯಿತಿ ॥ ನನು ಸೂತ್ರಚತುಷ್ಠಯೋಕ್ತಹೇತುನಾಂ
ತಮೇವೈಕಮಿತ್ಯತ್ರ ಶ್ರವಣೇಪಿ “ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರದ್ವಯೋಕ್ತಸ್ವಾಪ್ಯಯ-
ಶ್ರುತತ್ವಯೋಶ್ರವಣೇನ ನ್ಯೂನತ್ವರೂಪದೋಷಸಾಮ್ಯಾಚ್ಚ ತದುದಾಹೃತಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸ್ವಾಪ್ಯಯೇತಿ ॥
ಅನ್ಯವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ - ಸೌತ್ರಾತ್ಮಶಬ್ದ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೇವ
ಪುರುಷಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಿಂಗಾನಾಂ ಚ ನಿರ್ಗುಣಪರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ |

ವಿವರಣೆ - ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಒಂದೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ವೈಯಕ್ತಿಕರಣ್ಯದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ‘ಯದೈವ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ
ಆಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- ‘ಸ ವಿಶ್ವಾಜ್ಞೇವಘನಾತ್ ಪರಾತ್ ಪರಂ ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು
ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷತಿಸಬ್ದವಿದೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ‘ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾತ್ಮನಂ

ಪಶ್ಚೇತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿದೆ. ಆದರೆ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವಿಲ್ಲ. 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು 'ತನ್ನಿಷ್ಟಕ್ಕ' ಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವಿದೆ, ಆದರೆ ಹೇಯತ್ವಾವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ಉಕ್ತನಾದ ಪುರುಷನು ಗೌಣನಾದ ಜೀವನೇಕೆ ಆಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ 'ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುವುದು ವ್ಯಧಿಕರಣ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲೇಕೆ ಬರಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವನ್ನು ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯಧಿಕರಣ. ಇದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶವು ಗೌಣನಾದ ಜೀವನಲ್ಲೇಕೆ ಬರಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಹೇಯತ್ವವಚನವನ್ನು ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುದೂ ಸಹ ವ್ಯಧಿಕರಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬಾರದು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ಹೇಳಬಾರದು.

ಸಮಾಧಾನ :- ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಬೋಧಕವಾದ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳೂ ಮೊದಲನೆಯ ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಈಕ್ಷತೇಃ' 'ಪಶ್ಚೇತ್' 'ಜಾನಥ' ಎಂದು ಈಕ್ಷಣಿಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇಳುವ ಪದಗಳಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಲು ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. 'ತಥಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥದಿಂದ ಈ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- 'ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಚೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈಕ್ಷತಿಸಬ್ದವನ್ನೇ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಈಕ್ಷತಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಕ್ಕೆವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಹೊರತು ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಈಕ್ಷತಿಸಬ್ದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಶಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಸುಧೆಯ ಸಮ್ಮಿತಿಯೂ ಇದೆ. 'ಈಕ್ಷತೇರಿತಿ ಧಾತುನಿರ್ದೇಶಃ' ನ ಚ ಅವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಂ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಮ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುರ್ಭವಿತುಮಹರ್ವಾತಿ ತದರ್ಥೋನೇನೋಪಲಕ್ಷತೇ 'ನ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಂಬಂಧೀಕ್ಷಣಮಪ್ಯತ್ತ ಹೇತುರ್ಭವತಿ | ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ಸಂಬಂಧಶ್ಚ ನ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿರೂಪಃ | ಶ್ರುತ್ಯನನುಗಮಾತ್ | ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಪ್ರಸಂಗಾಚ್ಚ | ಆತ ಈಕ್ಷಣಮ್ ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮಕಮೇವ ಹೇತುತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯಮ್ | ನ ಚೈತದಪಿ ಯುಕ್ತಮ್ | ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ತಸ್ಮಾದೀಕ್ಷಣಕರ್ಮಕತ್ವಮೇವ ಹೇತುತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್'

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಪದವು ಈಕ್ಷಾಧಾತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಕೇವಲ ಶಬ್ದವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರಿ ಶಬ್ದವು ಈಶ್ವರಾತುರಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ ಈಶ್ವರವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದು. ಹಾಗೆ ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿರೂಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಾಧಕವಾದ ಈಶ್ವರವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮಕವಾದುದೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮಕವಾದ ಈಶ್ವರವೂ ಯುಕ್ತಿಯನಿಸಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ವ್ಯಾಧಿಕರಣವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮನಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡತಕ್ಕದ್ದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವು ಯಾವ ಯಾವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗುತ್ತದೋ, ಆ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಗಳು ಈಶ್ವರಿಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಗಳು ಗೌಣಾತ್ಮಪರವೆಂದು ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು 'ಗೌಣಶ್ಲೋಕ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿರುವ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿಲ್ಲದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಒಂದು ಶ್ರುತಿ ನಿರ್ಗುಣಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾದರೆ ಸಕಲ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ ನಿರ್ಗುಣಪರವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚಾತುರ್ಯ ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವಾಕ್ಯಸಾಧಾರಣವಾದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಗೌಣಾತ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ನಿರ್ಗುಣಪರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಾಧಾರಣಹೇತುವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊರತು ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದ, ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಗಳನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಆಯುಕ್ತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕಲವಾಕ್ಯಸಾಧಾರಣವಾದ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷನಿಷ್ಠವಾದ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಚಾತುರ್ಯವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಹೌದು ಸಕಲವಾಕ್ಯಸಾಧಾರಣವಾದ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಗುಣಪರತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಸಾಕು; ಅದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಉದ್ದೇಶ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲವಾಕ್ಯಸಾಧಾರಣವಾದ ಹೇತುವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದು ಬೇಡ. ಕೇವಲ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಂ ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಂಚಥ ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಸೇತುಃ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ತಮೇವ ಜಾನಥ' ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದವೂ ಇದೆ. ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಸೇತುಃ ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಹೇತು ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೂ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಂಚಥ' ಎಂದು ಅಹೇಯತ್ವವಚನವೂ ಸಹ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮಗಳು ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದಾಗ ವೈಯೃಧಿಕರಣ್ಯದೋಷದ ಗಂಭೀರವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು ಗತಿಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಗತಿಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಕೇಳಿಸುವುದು ಬೇಡ. ಆದರೆ ಸ್ವಾಪ್ಯಯ ಮತ್ತು ಶ್ರುತತ್ವಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಸೂತ್ರಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಆ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಮ್' ಮತ್ತು 'ಏಕೋ ದೇವಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಉತ್ತರ - ಸ್ವಾಪ್ಯಯ ಮತ್ತು ಶ್ರುತತ್ವಗಳು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ :- 'ಗೌಣಶ್ಲೋಕಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇತುಪರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದು ಕೇವಲ 'ಆತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದಮಾತ್ರ ಪರವಲ್ಲ. ಹಿಂತು 'ಪರಾತ್ತರಂ ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಶ್ರುತಿ ಪರಾತ್ತರತ್ವವೆಂಬ ಲಿಂಗಪರವೂ ಆಗಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

'ಆತ್ಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪೂರ್ಣಾಭಿಧಾಯಿನಃ' ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪೂರ್ಣವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

'ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿತಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಮ್' | ಈಕ್ಷಣೀಯೇ ವಸುನಿ ಆತ್ಮಾಬ್ರಹ್ಮಪುರುಷಾದಿಶಬ್ದಶ್ವವಣಾತ್ | ತೇಷಾಂ ಚ ಪೂರ್ಣಾಭಿಧಾಯಿತ್ವೇನ ನಿರ್ಗುಣಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾದಿತಿ'

'ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಆತ್ಮ - ಬ್ರಹ್ಮ - ಪುರುಷ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಆ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಪೂರ್ಣನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನನ್ನೇ ಅವು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.'

ಹೀಗೆ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಸಾಧಾರಣವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಸುಧೆಯ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷಾದಿಶ್ರುತಿಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಉಪಲಕ್ಷಣಿಯಾ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಪರಾತ್ತರತ್ವಲಿಂಗವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮುಂದೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ಪರಾತ್ತರಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು

ನಿರ್ಗುಣಜ್ಞಾಪಕೋಕ್ತಾ ಹೇತುಸಿದ್ಧಿಃ ಸಮರ್ಥಿತಾ' 'ಪರಾತ್ಪರವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣಜ್ಞಾಪಕವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹೇತುಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದೆ' ಎಂದು ಟೀಕಾಕಾರರಿಗೆ ಕೇವಲ ಪುರುಶಬ್ದವನ್ನಷ್ಟೇ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯೇಷು' ಎಂದೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ಪರಾತ್ಪರಮ್' ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಪರಾತ್ಪರತ್ವಲಿಂಗವೂ ಅವರಿಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರದಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ಸ ವತಸ್ತಾತ್' ಎಂದೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ವೈಯ್ಯಧಿಕರಣ್ಯದೋಷವನ್ನು ಸೂತ್ರಕ್ಕಾಗಲೀ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕಾಗಲೀ ತೋರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸ ವತಸ್ತಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. 'ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಮ್' 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವ ಹೇಳುವ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳೂ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಪರಸ್ಪರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಹೇಳುವುದೇ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಲು ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅವಾಗ ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವವು ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮೇಯ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಸಕಲಹೇತುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೂ ಅಸ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ಲಾಭ ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಪರಾತ್ಪರತ್ವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪುರುಷಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಎಂದಿದೆ. ಆದೇ ಶಬ್ದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮ ಮಾಡಿದಂತೆಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಸರಿಯಲ್ಲ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

न च परेषामिवास्माकमिदमधिकरणं वाक्यविशेषसमन्वयाय, किन्तु वाच्यत्वसाधनार्थम् । न चैकप्रकरणस्यैरेव वाच्यत्वं साध्यमित्यत्र नियामक-
मस्ति । परैरपि प्रकृत्यधिकरणे नानाप्रकरणस्यैः प्रतिज्ञादृष्टान्तानुपरोधसाक्षा-
दुभयाभ्यानात्मकृत्यादिभिरुपादानत्वसाधनात् । इहापि परोदाहृते "सदेव"

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯ ಇಕ್ಷತಿಛಾತ್ವಾತ್ಮಶಬ್ದತನ್ನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಐಯತ್ವಾವಚನಸ್ವಾಪ್ಯಯಾನಾಂ ಭಾವೇಽಪಿ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಶ್ರುತತ್ವಯೋರಭಾವಾಚ್ಚ | “ಯಸ್ಸರ್ವಜ್ಞಃ” ಇತ್ಯಾದೌ ಪರೋದಾಹೃತೇ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದೇರ-
ಭಾವಾಚ್ಚ | ಯಥಾಪಿ “ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತತ್ಪ್ರದ್ವಯಮಪಿ “ಗೌಣಶ್ಚೇತ್” ಇತಿವತ್
ಇಕ್ಷಣೀಯಸ್ಯ ಸಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವಂ ನೇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಹೇತುಃ ಸಮ್ಮಭವತಿ | ತಥಾಽಪಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋ
ಗೌಣಾತ್ಮಪರೋಽಸ್ತಿತ್ವಿತಿ ಶಾಙ್ಕಾನಿರಾಸಕಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ “ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ” ಇತ್ಯತ್ರ
ಚಶಬ್ದಾಭಾವಾಚ್ಚಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ಯಪರತ್ವಶಾಙ್ಕಾನಿರಾಸಕತಯಾಽಪಿ ಭಾಷ್ಯटीकयो-
ರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ |

ಅನುವಾದ - ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವು ‘ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷದ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಾವು ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.
ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧನೆಗೋಸ್ಕರ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟದೆ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ
ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದೇನು ನಿಯಾಮಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ಅದ್ವೈತಿಗಳೇ
ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದ ‘ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೃಷ್ಟಾಂತಾನುಪರೋಧಾತ್’ ‘ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛೋಭಯಾಮ್ನಾನಾತ್’ ‘ಆತ್ಮಕ್ಷತೇಃ
ಪರಿಣಾಮಾತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ
ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ
ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ‘ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದೂ ಕೂಡ ಅಸ್ವರಸ.
ವಿಕೇಂದರ ಈಕ್ಷತಿಧಾತು, ಆತ್ಮಶಬ್ದ, ತನ್ನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ, ಹೇಯತ್ವಾವಚನ, ಸ್ವಾಪ್ಯಯಗಳನ್ನು
ಸದೇವಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ‘ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ’ ಎಂಬುದನ್ನೂ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ
ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷ. (ಇಲ್ಲಿಗೆ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ
ಚರ್ಚೆ ಮುಗಿಯಿತು.)

ವಸ್ತುತಃ ‘ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್’ ‘ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ’ ಎಂಬೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳು
ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣಪರವೆನ್ನಲು ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಈಕ್ಷಣೀಯನು
ಸಗುಣಾತ್ಮನಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇತುವಾದಂತೆ ಇವುಗಳೂ ಸಹ ನೇರವಾಗಿ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಆದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣಾತ್ಮಪರವೆಂದು ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಈ ಎರಡು
ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುದಾದರೆ
‘ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಚ’ ಶಬ್ದವಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗು ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ

ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಪರತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಈ ಎರಡು ಹೇತುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಪರೇವಾಮಿವ = ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ, ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷಸಮನ್ವಯಾರ್ಥಮ್ =
ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಲು, ಇಹಾಪಿ =
ಈಕಡ್ಡಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ನನು ಪರಮತೆ “ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ” ಇತ್ಯೇಕಮೇವ ವಾಕ್ಯಂ ಸರ್ವಸೌತ್ರಹೇತುಪುಕ್ತಂ ವಿಷಯ ಇತಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ || ಪರೇರिति || “ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ” ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾದಾನತ್ವಮಪ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಪೇತ್ಯ, ತತ್ಸಾಧನಾಯಾಘಸೂತ್ರೇ “ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ” ಇತ್ಯೇಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಃ, “ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೇಕೇನ ಮೃತ್ಪಿण्डೇನ” ಇತ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ಯ ಚಾನುರೋಧಾದಿತ್ಯುದಾಹೃತತ್ವಾತ್, “ಸಾಕ್ಷಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ “ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯಾಕಾಶಾದೇವ ಸಮುತ್ಪದಂತೇ ಆಕಾಶಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಂ ಯಂತಿ” ಇತಿ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಲಯಯೋಃ ಶ್ರುತತ್ವಾದिति, “ಆತ್ಮಕೃತೇಃ” ಇತ್ಯತ್ರ “ತದಾತ್ಮಾನಮೇವ ಸ್ವಯಮಕುರುತ” ಇತ್ಯಾತ್ಮನ ಏವ ಸೃಷ್ಟಿ ಕರ್ಮತ್ವಕರ್ತೃತ್ವೋಕ್ತೇರಿತಿ, “ಪರಿಣಾಮಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ “ಸಚ್ಚ ತ್ಪಚ್ಚಾಭವತ್” ಇತಿ ಪರಿಣಾಮೋಕ್ತೇರಿತಿ, “ಯೋನಿಶ್ಚ ಹಿ” ಇತ್ಯತ್ರ “ಯದ್ಭೂತಯೋನಿ” ಇತಿ ಚೋದಾಹೃತತ್ವಾದिति ಭಾವಃ ||

ईक्षतिधात्वित्यादि || एतच्चान्यपक्षविवरणे स्पष्टयिष्यते || यः सर्वज्ञ इति || ईक्षणरूपहेतुनिर्वाहायोदाहृत इत्यर्थः । “तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात्” “हेयत्वा-
वचनाच्च” इति सूत्रद्वयं, तत्त्वप्रदीपे “तस्मिन्” ईक्षणीयत्वेनोक्ते आत्मनि निष्ठस्य मोक्षोपदेशाच्च स निर्गुण इत्याद्युक्त्या, तथा हेयत्ववचनाच्च नायं गौण इत्याद्युक्त्या च, तथा ‘नन्वीक्षणीयत्वेन वाच्यत्वं मायाशबलस्य ब्रह्मणो न शुद्धस्येत्याशङ्कापरिहारत्वेन तावत् “गौणश्चेत्” इति “तन्निष्ठस्य” इति च सूत्रद्वयं विवृणोति’ इत्यादिसञ्चारल्लावल्पुक्त्या च ईक्षणीयस्य सगुणात्मत्व-
निरासपरतया व्याख्यातं भाति । टीकायां तु ‘आत्मशब्दात्’ इत्युक्तहेतुसाधन-
परतया । तत्र टीकायामेवं योजने बीजमाह - यद्यपीति || निरासकतयापीति ||
यद्यपि भाष्यटीकयोः प्रागुक्तार्थान्तरपरत्वेन व्याख्यानं न प्रतीयते तथाऽपि

ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾರ್ಥಪರತ್ವೇನಾಪಿ ತತ್ತ್ವಪ್ರದೀಪದಿಶಾ ಯೋಜಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಡೀಕಾಢಾಂ ತಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ “ಅನ್ಯಪರತ್ವಶಾಕ್ಲಾನಿರಾಸಕ-
ತಯಾಽಪಿ” ಇತ್ಯಪಿಪದಮ್ ।

ಗುರಾಜೀಯ - ನನು ತಢಾಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕರಣೇ ಪರೀಕಪ್ರಕರಣಸ್ಯಢೇತುಢಿಃ ಪ್ರಮೇಯ-
ಸಾಧನಾಢ್ವಬಢ್ವಿರ್ಢಿನ್ನಪ್ರಕರಣಸ್ಯವಾಕ್ಯೈರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧನಂ ನೂಚಿತಮಿತ್ಯತ ಆಢ -
ಇಢಾಪೀತಿ ॥ ಕಿಞ್ಚ ವಿಷಯವಾಕ್ಯತ್ವೇನೂಢ್ವತೇ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರೇ ಸೂತ್ರಸವಾಪ್ಯಪಾಢಿಢೇತ್ವನುಗಮೂ
ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಢ - ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತ್ಯಾಢಾವಿತಿ ॥ ನನು “ತನ್ನಿಢ್ವಸ್ಯ ಮೂಕ್ಷೂಪಢೇಶಾತ್
ಢೇಯತ್ವಾಬಚನಾಚ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರಢ್ವಯೂಕಢೇತುಢ್ವಸ್ಯಾತ್ಮಶಾಢ್ವಸ್ಯ ಗೂಣಪರತ್ವನಿರಾಸಕತ್ವಬತ್
ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸ್ಯ ಸಗುಣಾತ್ಮತ್ವನಿರಾಸಾಪರತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮಬೇನ ಭಾಷ್ಯಡೀಕಯೂರಾತ್ಮಶಾಢ್ವಸ್ಯೈವ
ಗೂಣಾತ್ಮನಿರಾಸಪರತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಶಾಕ್ಲಾಚ್ಚ ನಿರಾಕರೂತಿ - ಯಢೀತಿ ॥ ತಢಿ
ತತ್ಪರತ್ವೇನ ಕುತೂ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತ ಇತ್ಯತ ಆಢ - ಆತ್ಮಶಾಢ್ವ ಇತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - ಅಕ್ಷೇಪ :- ಅದ್ವೂತಿಗಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಢಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗ್ರಹಣವು ಒಹಲ ಸ್ವರಸವಾಗಿದ. ಀ
ಅಧಿಕರಣಢ ಪ್ರತಿಯೂಢು ಸೂತ್ರಗಲಲ್ಲಿಯೂ ‘ಸಢೇವ ಸೂಮ್ಯ’ ಂಬುದೂಢಢೇ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ.
ಪ್ರತಿಯೂಢು ಸೂತ್ರಗಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಢ ಹೇತುವು ಇಢೂಢಢೇ ವಾಕ್ಯಢಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದ. ಅಢರೆ ನಿಮ್ಮ
ಸಿದ್ಧಾಂತಢಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಲನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಲನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುಢು ಅಸ್ವರಸವಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಢಾನ :- ಅದ್ವೂತಿಗಲು ‘ಸಢೇವ ಸೂಮ್ಯ’ ಇತ್ಯಾಢಿ ವಾಕ್ಯಸಮನ್ವಯಕ್ಕೂಸ್ವರ ಀ ಅಧಿಕರಣ
ಹೂರಟಢ ಂನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಢರೆ ನಾವು ಇಢನ್ನು ಒಪ್ಪುವುಢಿಲ್ಲ. ಅನಢಢಮಯಾಧಿಕರಣಢಿಢಢ ಸಮನ್ವಯವು
ಪುರಂಭವಾಗುತ್ತಢ. ಀ ಅಧಿಕರಣಢಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದ. ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು
ಒಢೇ ಶ್ರುತಿಯಿಢಢ ಸಮರ್ಥಿಸ ಬೇಕೆಢಢೇನು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಲಿಢಢಲೂ
ಸಮರ್ಥಿಸಬಹುಢು. ಅದ್ವೂತಿಗಲೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಢಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಢಾನತ್ವವನ್ನು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಲಿಢಢ
ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ಧಾರೆ. ಅಢು ಹೀಗೆ - ‘ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದ್ವಪ್ಪಂತಾನುಪರೂಢಾತ್’ ಂಬ ಸೂತ್ರಢಲ್ಲಿ
ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಢ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಢಾನತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕು. ಀ ಉಪಾಢಾನತ್ವ ವಿಷಯಢಲ್ಲಿ
‘ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ’ ಂಬ ವಿತವಿಜ್ಞಾನಢಿಢಢ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ
ಹೇಳಲಾಗಿದ. ಇಢಕ್ಕೆ ‘ಯಥಾ ಸೂಮ್ಯ ವಿಕೇನ ಮೃತ್ಒಢಢೇನ’ ಂಬ ಢ್ವಪ್ಪಾಂತಢ ಅನುಗುಣವನ್ನು
ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ಧಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ‘ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೂಭಯಾಮೂನಾತ್’ ಂಬ ಸೂತ್ರಢಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವಾಣಿ ಹವಾ
ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯಾಕಾಢಾಢೇವ ಸಮುತ್ಪಢ್ಯಂತೇ ಆಕಾಶಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಂ ಯಂತಿ’ ಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ
‘ಸಮುತ್ಪಢ್ಯಂತೇ’ ಂಬುದರಿಢಢ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವು ‘ಅಸ್ತಂ ಯಂತಿ’ ಂಬುದರಿಢಢ ಉಪಾಢಾನಕಾರಣವು
ಶ್ರುತವಾಗಿದೆಯೆಢು ಹೇಳಿದ್ಧಾರೆ.

'ಆತ್ಮಕೃತೇ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತದಾತ್ಮಾನಮೇವ ಸ್ವಯಮಕುರುತ' ಎಂದು ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮತ್ವ ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃತ್ವಗಳು ಶ್ರುತವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಉಪಾದಾನತ್ವ ಮತ್ತು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

'ಪರಿಣಾಮಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸಚ್ಚತ್ವಚ್ಛಾಸ್ತವತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು 'ಯೋನಿಶ್ಚ ಹಿ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಯದ್ಭೂತಯೋನಿಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಂತೆ ನಾವು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ವಸ್ತುತಃ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವ ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲೂ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ಮುಂದೆ ಅದ್ವೈತಮತವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವಾಗ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತಪಕ್ಷದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲೇ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಈ ವಿಷಯ ಸಾಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದದ್ದು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದದ್ದು ಆತ್ಮಶಬ್ದ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದದ್ದು ತನ್ನಿಷ್ಟಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಅಹೇಯತ್ವವಚನಗಳೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ತತ್ವ ಪ್ರದೀಪದಲ್ಲಿ 'ತನ್ನಿಷ್ಟ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. 'ತನ್ನಿಷ್ಟ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನೋಕ್ತ ಆತ್ಮನಿಷ್ಟ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾಚ್ಚ ಸ ನಿರ್ಗುಣ' 'ಆತ್ಮನಿಷ್ಟನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದರಿಂದಲೂ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ಉಕ್ತನಾದವನು ನಿರ್ಗುಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ 'ಅಹೇಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚ ನಾಯಂ ಗೌಣಃ' 'ಅಹೇಯತ್ವವಚನದಿಂದಲೂ ಇವನು ಗೌಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ.' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸನ್ನಾಹಯರತ್ನಾವಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಸಮ್ಪ್ರತಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನನು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಮಾಯಾಶಬ್ದಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕೋ ನ ಶುದ್ಧಸ್ಯೇತ್ಯಾಶಂಕಾಪರಿಹಾರತ್ವೇನ ತಾವದ್ಗೌಣಶ್ಲೇಷಿತಿ ತನ್ನಿಷ್ಟೇತಿ ಚ ಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ವಿವ್ರಣೋತಿ' 'ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಹೊರತು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲವೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷ' 'ತನ್ನಿಷ್ಟ' ಎಂಬ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು. ಇದರಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯನನ್ನು ಸಗುಣಾತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಗೆ ಈಕ್ಷಣೀಯನು ನಿರ್ಗುಣನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೋ, ಆದರಂತೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟ' 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳು ಈಕ್ಷಣೀಯನು ನಿರ್ಗುಣನಾಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಹೇಳಬಹುದು ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈಕ್ಷತ್ವಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಸಾಧಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗದಿರಬೇಕಾದೀತು.

ವಸ್ತುತಃ ಭಾಷ್ಯ ಹಾಗು ಟೀಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರದೀಪ, ಸನ್ನಿಯರತ್ನಾವಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅವತಾರತಃ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಭಾಷ್ಯವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಅದು ಸಮತವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತತ್ವಪ್ರದೀಪಕಾರರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಟೀಕಾಕಾರರಿಗೂ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಅನ್ಯಪರತ್ವಶಂಕಾನಿರಾಸಕತಯಾಃ' ಎಂದು ಅಪಿ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳೂ ಈಶ್ವರತತ್ವಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡಬೇಕಾದವರು ನಾವು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹೇತುಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲೇಬೇಕು. ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯ, ಶ್ರುತತ್ವಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ನಯಾದಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಮೇಯವು ಆತ್ಮಂತ್ ದೃಢವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುಕೂಲವೇ ಹೆಚ್ಚು ಅನಾನುಕೂಲ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಬಹಳ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆಗೆ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಚಾರ - ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ ಹಾಗು ಅಹೇಯತ್ವಲಿಂಗಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣಪರವೆನ್ನಲು ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರೇಯನು ನಿರ್ಗುಣಾನೆನ್ನಲೂ ಸಹ ನೇರವಾಗಿ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವ ಸಾಧನೆಗೆ ಅನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

////////////////////

ಸೂತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಸ್ವಕ್ರಮಸ್ತು - ಆಯಸ್ತ್ರೇ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಾಚ್ಯತ್ವಹೇತೋರೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತಿಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ
ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧ್ಯುದ್ಧಾರಃ । ತೃತೀಯಚತುರ್ಥಯೋಸ್ತು ತದ್ವಿಧಾರಕಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಶಾಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ । ತತ್ರಾಪಿ ಸಗುಣಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯಾಪಿ ಪರಂಪರಯಾ ಮೋಕ್ಷೋ ಯುಕ್ತಃ ಇತಿ ಶಾಙ್ಕಾಯಾ ಅಪಿ “ತಮೇವೈಕಂ” ಇತಿ ಸಾವಧಾರಣಾಛೇಯತ್ವವಚನಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವದತಾ “ಛೇಯತ್ವ” ಇತ್ಯनेನ ನಿರಾಸಾದಭಾವರೂಪತ್ವಾಚ್ಚ ಛೇಯತ್ವಾವಚನಸ್ಯ “ತನ್ನಿಷ್ಟ” ಇತ್ಯೇತದಾನಂತರ್ಯಮ್ । ಸ್ವಾಪ್ಯಯಸ್ಯ ತು ‘ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ನಿರ್ಗುಣೋ ವಾಚ್ಯಃ ಇತಿ ಬಹಿರೇವೋಕ್ತೇ ಕುತೋಽಯಂ ನಿರ್ಗುಣಃ ಇತಿ ಶಾಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ಚ ಶಬ್ದಾಭಾವಃ’ ಇತಿ ಟೀಕೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಪರಂಪರಯಾ ಹೇತುತ್ವಾತ್, ತಥಾ “ಆತ್ಮಾನಂ ವಿಲಾಪಯತಿ” ಇತ್ಯಾತ್ಮನೋ ನಾಶಿತವೇನ ಛೇಯತ್ವವಚನಾತ್ ತದವಚನಮಸಿದ್ಧಿಮಿತಿ ಶಾಙ್ಕಾಯಾ ಅಪಿ, ನಾತ್ರ ನಾಶಃ ಉಚ್ಯತೇ ಕಿಂ ತ್ವೇಕೀಭಾವಃ ಇತಿ ವದತಾ “ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್” ಇತ್ಯनेನ ನಿರಾಸಾತ್ ಪಚ್ಚಮತಾ । ತತ್ರ ಚ ಶಬ್ದಾಭಾವೇ ಟೀಕಾಯಾಮೇವ ಹೇತುರೂಕ್ತಃ । ಷಠೇ ತು ಗೌಣಾತ್ಮನನ್ಯಪಿ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿಃ ಶಾಖಾಂತರೇ ಉಚ್ಯತಾಮಿತಿ ಶಾಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ । “ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ” ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾನ್ತರ್ಯತೇತಿ ॥

ಅನುವಾದ - ಸೂತ್ರಗಳ ಕ್ರಮ ಹೀಗಿದೆ - ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಸಗುಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ವೈದಿಕರೇಕಾಸಿದ್ಧಿದೋಷ ಬಂದರೆ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ.

‘ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೂ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ‘ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಜೀವಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಪರಂಪರೆಯೂ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಆಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆವಾಗ ‘ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ‘ಒಂದು ವೇಳೆ ಜೀವಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಾದರೆ ‘ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ’ ಎಂಬ ಸಾವಧಾರಣಾವಾದ ಆಹೇಯತ್ವವಚನವು ಕೂಡದಿರಬೇಕಾದೀತು’ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇತುತ್ವಸೂತ್ರವನ್ನು ‘ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಭಾವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅನಂತರ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮುಂದಿನದ್ದು ಸ್ವಾಪ್ಯಯಸೂತ್ರ. ಇದು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪರಂಪರೆಯೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಚ’ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ದೋಷವಲ್ಲವೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - “ಶ್ರುತುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಈಶ್ವರೈಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ನಿರ್ಗುಣೋ ವಾಚ್ಯಃ ಇತಿ ಬಹಿರೇವೋಕ್ತೇ ಕುತೋಯಂ ನಿರ್ಗುಣಃ? ಇತಿ ಶಂಕಾಪರಿಹಾರಾತ್ಕೃತ್ಪಾತ್ರ ಚ ಶಬ್ದಭಾವಃ'' 'ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಸಾಧಿಸಿದಾಗ ಇವನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಏಕಾಗಬೇಕು? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಪ್ನಯಹೇತು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಚ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲ' ಎಂದು

ಹೇತುತ್ವಸೂತ್ರದ ಅನಂತರವೇ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾನಮ್ ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂದು ಆತ್ಮನು ನಾಶಿಯೆಂದು ಹೇಯತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಹೇಯತ್ವದ ಅವಚನವು ಅಸಿದ್ಧವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೇಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸ್ವಾಪ್ನಯಸೂತ್ರ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದೆ. ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಹೇತುವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವೆಂಬುದು ಟೀಕೆಗೆ ಸಮುತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಆರನೆಯ ಗತಿಸೂತ್ರವು ಸ್ವಾಪ್ನಯಾದಿಗಳು ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಾ ಇರಬಹುದು? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಪ್ನಯಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ ಹೇಳದ್ದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಏಳನೆಯ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ' ಸೂತ್ರವು ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೇ ಹೇಳದ್ದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ದ್ವಿತೀಯಃ = 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷಾತ್ಕೃತ್ಪಾತ್ರ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ತ್ವತೀಯಚತುರ್ಥಯೋಸ್ತು = 'ತನ್ನಿನ್ನಿಪ್ಪಕ್ಕ ಮೋಕ್ಷಪದೇಶಾತ್' 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂಬೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ತದುದ್ಧಾರಕಸ್ಯ = ಅಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ, ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಶಂಕಾನಿರಾಸಃ = ಸಗುಣನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ತತ್ಪಾತ್ರ = ಆ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪರಂಪರಯಾ = ನಿರ್ಗುಣನ ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ, ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ = 'ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ತತ್ರ = ಸ್ವಾಪ್ನಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮಾನಂ ವಿಲಾಪಯತಿ = 'ಸ ಆತ್ಮಾನಃ ಆತ್ಮಾನಮುದ್ಧೃತ್ಯಾತ್ಮನೈವ ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ, ಶಂಕಾಯಾ ಅಪಿ = ಕೇವಲ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಗೌಣಾತ್ಪರವೆಂಬ ಶಂಕೆಯೂ ಕೂಡ, ತತ್ರ = ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಅರ್ಥದ್ವಯದಲ್ಲಿ, ಷಷ್ಠಃ = 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ದ್ವಿತೀಯ ಇತಿ || "ಗೌಣಶ್ವೇತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಹೇತುತ್ವನಂತರಮಾಭಾಸೋ-
ದ್ವಾರಸ್ಯಾವಸರಾದಿತಿ ಭಾವಃ | ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸ್ಯ ಸಗುಣನಿಷ್ಠತಯಾ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇ ಶುಭ್ರೇ ಯಾ

असिद्धिस्तदुद्धार इत्यर्थः । “निर्गुणज्ञापकोक्त्या हेतुसिद्धिः समर्थिता” इति सुधोक्तेरिति भावः ॥ तृतीयेति ॥ “तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात्” “हेयत्वावचनाच्च” इत्यनयोरित्यर्थः । ‘तदुद्धारकस्य’ असिद्ध्युद्धारकस्यात्मशब्दादेः ॥ अन्यथेति ॥ सगुण एव मुख्यत्वशङ्कानिरास इत्यर्थः । “ज्ञापकस्यान्यथासिद्धिरुत्तरसूत्रे परिहृता” इत्यादिसुधोक्तेः टीकायां तथाऽवतारितत्वाच्चेति भावः । ‘तत्रापि’ द्वयोर्मध्येऽपि । ‘परम्परया’ निर्गुणज्ञानद्वारा ॥ शङ्काया अपीति ॥ न केवलं टीकाद्युक्तरीत्या आत्मशब्दादेरन्यथासिद्धिशङ्कायाः, अपि तु तन्निष्ठमोक्षोपदेशस्यान्यथासिद्धिशङ्काया अपीत्यपेरर्थः । एवमपि योजयितुं शक्यत्वादिति भावः । टीकोक्तमुपलक्षणमिति हृदयम् । टीकायामेतच्छङ्कानुक्तिस्तु चशब्दस्वारस्यानुरोधेन । अन्यथा “मुक्तोप-सृप्यव्यपदेशात्” इत्यादाविव चशब्दो न स्यादिति ध्येयम् ।

अहेयत्वेति ॥ “हेयत्वावचनात्” इति नञ्व्यत्यासेनार्थोक्तिः । टीकोक्तार्थेऽपि क्रमो युक्त इति भावेनाह - अभावेति ॥ “स्वाप्ययात्” इत्यस्य “हेयत्व” इति सूत्रानन्तर्ये टीकोक्तरीत्यैकं हेतुं वदन्, तन्निष्ठसूत्रटीकया तुल्यन्यायतया सूचितं स्वयं वर्णकान्तरमप्यभिप्रेत्य हेत्वन्तरं चाह - स्वाप्ययस्य त्विति ॥ श्रुतीति ॥ “पूर्णमदः पूर्णमिदं” इत्यादिश्रुत्युक्तत्वाच्चेत्यर्थः । तत्र, स्वाप्ययसूत्रे ॥ आत्मानमिति ॥ “स आत्मन आत्मानमुद्धृत्यात्मन्येव विलापयति” इत्यादिश्रुतावित्यर्थः ॥ इतिशङ्काया अपीति ॥ न केवलं टीकारीत्या गौणात्मपरत्वशङ्काया इत्यपेरर्थः । ‘तत्र’ सूत्रे, अर्थद्वयेऽपीति बाऽर्थः । शङ्कापरिहारात्मकत्वात्” इत्युक्तहेतोर्वर्णकद्वयेऽपि तुल्यत्वादिति भावः ॥ षष्ठ इति ॥ गतिसूत्रे वर्णकान्तरमभिप्रेत्यैवमुक्तम् ॥ श्रुतत्वादिति ॥ “सर्वे वेदा युक्तयः” इत्यादौ श्रुतत्वादिति वर्णकान्तरमभिप्रेत्यैतत् । न केवलं टीकोक्तरीत्या वाच्यत्वहेतुत्वस्येत्यपेरर्थः । टीकादावेवमेवानुक्तिस्तु चशब्दस्वारस्यानुरोधेनेति ज्ञेयम् । सूत्राणामर्थस्तु टीकादौ स्पष्ट इति भावः ।

यदत्र कश्चिदाह - इयता सूत्रसन्दर्भेणात्र नये ब्रह्मणो वाच्यत्वोक्तिस्त्वन्मते न युक्ता, त्वया हि “तथाऽन्यत्प्रतिषेधात्” इत्यत्र “तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि” इत्यादिश्रुत्योपासनाकालेषूपासकचित्ते प्रतीतप्रतिबिम्बविशेषस्यैवोपासना-

ಲಮ್ಬನತ್ವೇನೋಕ್ತಾ ಬಿಂಬಭೂತಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವನಿಷೇಧಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಮಾನಸಾವಲೋಕನ-
ರೂಪಧ್ಯಾನವಿಷಯತ್ವೇಽವ್ಯಕ್ತವಾಸಿದ್ಧಿಃ । ತಥಾ ಚಾನುಪಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಉಪಾಸನಾವಿಧಿಷ್ಠು-
ಪಾಸ್ಯಸಮರ್ಪಕೈಃ ಪದೇರ್ವಾಚ್ಯತ್ವತಯಾವಶ್ಯಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್, ತಥಾ ಸೃಷ್ಟಾದಿಸರ್ವವೇದಗತಪದೇರ್ಬ್ರಹ್ಮ-
ಗುಣವರ್ಣನಸ್ಯೋಪಾಸನಾರ್ಥಕತ್ವಂ “ಆಧ್ಯಾನಾಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್” ಇತ್ಯತ್ರ ತ್ವಯೈವೋಕ್ತ-
ಮಿತಿ ಸರ್ವವೇದಗತಾನಂತಪದೇರ್ವಾಸನಾಕಾಲೇಷುಪಾಸಕಾನಾಂ ಚित್ತೇ ಪ್ರತೀತಪ್ರತಿಬಿಂಬ-
ವಿಶೇಷಸ್ಯೈವ ವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ಬಿಂಬಭೂತಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಚಿಪದೇಃ ಲಕ್ಷಣಯಾ
ಪ್ರತಿಪಾದನಮಿತ್ಯವಶ್ಯಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್, ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿ,

ತತ್ಪುಂಜಮ್, ಉಪಾಸನಾಕಾಲೇಷುಪಾಸಕಚಿತ್ತೇ ಪ್ರತೀತಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪಾದ್ವಿಂಬಭೂತಂ
ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ಯಾದಿತ್ಯಗ್ನಿಕಾರೇಽಪಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಾನ್ಯುಪಾಸನಾಪೇಕ್ಷಿತಬ್ರಹ್ಮಗುಣಸಮರ್ಪಕಾಣೀತಿ
ಚಾಗ್ನಿಕಾರೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಽನುಪಾಯಾತ್ । ವಾಸನಾಮಯರೂಪಸ್ಯ ಮನಸಾ-
ವಲೋಕನಂ ಧ್ಯಾನಮಿತಿ ಚಿತ್ತೇ ಪ್ರತೀತಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪಸ್ಯ ವಾಸನಾಮಯತ್ವೋಪಗಮಾತ್,
ಸಂಸ್ಕಾರಾಪರನಾಮಕವಾಸನಾಯಾಶ್ಚ ಪೂರ್ವಾನುಭವಜನ್ಯತ್ವಾದೌಪನಿಷದಸ್ಯ ಮಾನಾಂತರಾಗೋಚರಸ್ಯ
ವಸ್ತುನೋಽನುಭವಸ್ಯ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈವೋತ್ಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್ ಉಪಾಸನಾಕಾಲಪ್ರತೀತಪ್ರತಿಬಿಂಬಜನಕ-
ವಾಸನಾಹೇತ್ವಾನುಭವೋತ್ಪಾದನಾಯಾಖಿಲವೇದವಾಕ್ಯೈರ್ಬ್ರಹ್ಮಗುಣವರ್ಣನಾತ್ ತದ್ವರ್ಣನಸ್ಯ ವಚನವೃತ್ತಿಂ
ವಿನಾಽಯೋಗಾತ್ । ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಾಸನಾರ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಖಿಲವೇದವಿಷಯಶ್ರವಣಮನನಜನಿತಾನು-
ಭವೋತ್ಪನ್ನಸಂಸ್ಕಾರದ್ವಾರೋಪಾಸನಾರ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಾತ್ । ಏವಮೇವ ಸರ್ವೇರಪಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಾच्च ।
ಬಿಂಬಭೂತಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ ಸಾಕ್ಷಾದುಪಾಸ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವೇನಾಪಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಾವಶ್ಯಂ-
ಭಾವಾच्च । ಉಪಾಸನಾವತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ । “ಗುಣಾಸ್ಸರ್ವೇಽಪಿ ವೇತ್ತವ್ಯಾ
ಧ್ಯಾತವ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಸರ್ವಶಃ” ಇತ್ಯಾದೇಃ । ಪ್ರತಿಬಿಂಬೇ ಸನ್ನಿಹಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೋ-
ಪಾಸನಾಕಾಲೇಽಪ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾच्च । “ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬೇ ಯದತಸ್ತೇಷಾಂ ಫಲಪ್ರದಮ್”
ಇತ್ಯಾದೇಃ । ಉಪಾಸನಾವಿಧಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪ್ಯುಪಾಸ್ಯಾರ್ಪಕವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನುಭವಜನಿತವಾಸನಾಮಯ-
ರೂಪಾವಲೋಕನಾಖ್ಯಧ್ಯಾನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಸರ್ವೇರಪಿ ವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ತತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ
ನಾವಾಚ್ಯತ್ವಶಙ್ಕೇತಿ ನ ಕಿञ್ಚಿದನುಪಪನ್ನಮಿತಿ, ತತ್ತ್ವವಿಧ್ವೇಷಕಲುಷಿತಮನಿಷಯಾ ಭಾಷಿತಮಿತಿ
ನೈತದಾದರಣೀಯಮ್ । ವಿಷ್ಣುಕಂಡೋದ್ಧಾರೆ ।

ಗುರುರಾಜೀಯ - ನನ್ವೀಕ್ಷತೇರಿತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಾಮುಕ್ತಕ್ರಮೇ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದನ್ಯಥಾಪಿ ಕ್ರಮಃ
ಸಮ್ಭಾವ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಸೂತ್ರಕ್ರಮಸ್ತಿವಿತಿ ॥ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಾದೌ ಪರಂಪರಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವ-

ಸಾಧಕಹೇತೋರ್ಪ್ಯುಕ್ತವಾತ್ತದ್-ವ್ಯಾವೃತ್ಯರ್ಥ ಸಾಕ್ಷಾದಿತಿ || ವ್ಯधिकರಣಾಸಿದ್ಧಿತಿ || ವಾಚ್ಯತ್ವಂ
 परब्रह्मणि तत्साधकमीक्षणीयत्वं सगुण इति व्यधिकरणासिद्धिरित्यर्थः ||
 अन्यथासಿದ್ಧಿತಿ || आत्मशब्दस्य विष्णुपरत्वमिव गौणपरत्वमप्यस्त्विति
 याऽन्यथासिद्धिशङ्का तन्निरास इत्यर्थः।

ನು तथाऽपि तन्निष्ठमोक्षोपदेशहेयत्वावचनयोरुभयोरप्यात्मशब्दस्या-
 न्यथासिद्धिशङ्कಾನिरಾಸकत्वಸಾಮ್ಯಾತ್ತन्निष्ठेतदानन्तर्यं हेयत्वावचनस्यापुಕ್ತमित्यत
 आह - तत्रापीति || सूत्रद्वयेपीत्यर्थः । न केवलं हेयत्वावचनस्यात्मशब्दस्य
 प्रासान्यथासिद्धिनिरासकत्वं अपितु तन्निष्ठस्यमोक्षोपदेशस्याप्यन्यथासिद्धिशङ्का-
 निरासकत्वात्तदानन्तर्यमिति भावेनोक्तं इति शङ्काया अपीति || ननु हेयत्वेत्यनेन
 तन्निष्ठमोक्षोपदेशस्य कथमन्यथासिद्धिः परिहृतेत्यत उक्तं तमेवैकमितीति || ननु
 स्वाप्ययादिति सूत्रस्यवाच्यत्वसाधकत्वाद्धितीयत्वं स्यान्नतुपंचमत्वमित्यत आह -
 स्वाप्ययस्यत्विति || तथापि पञ्चमत्वं कथं तृतीयत्वं किं न स्यादित्यत आह -
 तथेति || तर्हि वाच्यत्वसाधकहेतुपरत्वाच्च शब्दस्तत्र स्यादित्यत आह - तत्रेति ||
 “श्रुत्युक्तत्वाभिर्गुणो वाच्य इत्युक्ते कुतोयं निर्णय इत्याशङ्कापरिहारात्मकत्वात्”
 इति टीकायामेव हेतुरुक्त इत्यर्थः । ननु गतिसूत्रस्य स्वाप्ययादित्येतदानन्तर्य-
 मपुक्तम् । तस्य शास्त्रान्तरेऽन्यस्यापि जगत्कर्तृत्वमुच्यत इत्याशङ्कानिरासकत्वेन
 स्वाप्ययादित्युक्तप्रमेयोपयोगिप्रतिपादकत्वाभावादित्यत आह - षष्ठेत्विति || ननु
 श्रुतत्वादित्यस्य गतिसूत्रानन्तर्यमपुक्तम् । तस्यसाक्षाद्वाच्यत्वसाधकहेतुपरत्वेन
 द्वितीयत्वस्यैव न्याप्यत्वादित्यत आह - श्रुतत्वाच्चेत्यत्रत्विति ||

ವಿವರಣೆ - ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೇ ಸೂತ್ರಗಳಿದ್ದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರಕ್ರಮ
 ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ.

೧) ಈಕೃತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್ ೨) ಗೌಣಶ್ವೇನ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ೩) ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್
 ೪) ಹೇಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚ ೫) ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ ೬) ಗತಿಮಾನ್ಯಾತ್ ೭) ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ. ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
 ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಏಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು? ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ
 ಮೊದಲಿನ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಅನಂತರವೂ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು
 ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಮುಂದಿನ
 ಸೂತ್ರ ರಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ರಮದ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲೂ ನಿಗೂಢಪ್ರಮೇಯ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು
 ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಕೃತ 'ಈಕ್ಷಣೇರ್ನಾಶಬ್ರಮ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧನೆಗೆ ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವಹೇತುವು ಪಕ್ಷನಾದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಆಶಂಕೆ ಬಂದರೆ 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ ಈಕ್ಷಣೀಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ ಇರದಿದ್ದರೆ ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವವು ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನನಾದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಸಿದ್ಧಿಯು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಗುಣಜ್ಞಾಪಕೋಕ್ತಾ ಹೇತುಸಿದ್ಧಿಃ ಸಮರ್ಥಿತಾ' ಈಕ್ಷಣೇಯನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಹೇತು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಸಿದ್ಧಿ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು' ಎಂದು

ಇದರಂತೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರಗಳ ವಿದ್ಯಾಸಮಾಚಾರ್ಯರ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಸಗುಣನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಸಿದ್ಧಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಿರುತ್ತರಸೂತ್ರೇ ಪರಿಹ್ರಿಯತೇ' ಹೇತುವಿಗೆ ಬರುವ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಯ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಗಳ ಅವತಾರಿಕೆ ಹೀಗೆಯೇ ಇದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಗಮನೀಯ ಅಂಶ - ಹೇಯತ್ವಾವಚನವು ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಸಾಧನೆಗೆ ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ 'ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇವಲ ಉಪಲಕ್ಷಣ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದದ್ದು ತನ್ನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶ. ತನ್ನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದದ್ದು ಹೇಯತ್ವಾವಚನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಯತ್ವಾವಚನವು ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಧಕ, ತನ್ನಿಷ್ಠಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಕ್ಕೂ ಸಾಧಕ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಚಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತೋರಿಸಲು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಚಕಾರವು ಅಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ 'ದುಘ್ನಾದ್ಯಾಯತನಮ್ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ 'ಮುಕ್ತೋಪಸ್ಯಪ್ರವೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಹೇತುಸಾಧಕಹೇತುರೂಪವಾದ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಚ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಹೇತುಸಾಧಕ-ಹೇತುರೂಪವಾದ 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಚಶಬ್ದವಿರಬಾರದಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಟೀಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಲು ಏನು ಕಾರಣ?

ಉತ್ತರ :- 'ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಅಭಾವರೂಪವಾಗಿದೆ. 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ಎಂಬುದು ಭಾವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಭಾವರೂಪಹೇತುವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಅಭಾವರೂಪಹೇತು ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರವಿದ್ಯಾಸಮಾಚಾರ್ಯರು ಟೀಕೆಯ ಪ್ರಕಾರವೂ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು

ಸಾಧಿಸಿದರು. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುವಿಗೆ ವೈಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿತು. 'ಶುದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಈಕ್ಷಣೀಯಮ್ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಯಿತು. ಆತ್ಮಶಬ್ದಹೇತುವಿಗೆ ಅನ್ಯಾಧಾಸಿದ್ಧಿಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಮೂರು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿದ್ದವು. ಐದನೆಯ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ 'ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್' ಎಂಬುದು. ವಾಚ್ಯತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತುವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಚ' ಶಬ್ದವಿರಬೇಕಿತ್ತು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲೇ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ನಿರ್ಗುಣಃ ವಾಚ್ಯಃ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಉಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ 'ಸ್ವಾಪ್ಯಯತ್ವ'ವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಸೂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಅವತಾರರೂಪಗಳು ಪುನಃ ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ರೀನವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸಗುಣನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟನಾದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸ್ವಾಪ್ಯಯಸೂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಪ್ಯಯವೆಂಬುದು ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧನೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹೇತುವಾಗಿಲ್ಲ. ಪರಂಪರೆಯಾ ಹೇತುವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪಂಚಮತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದ ಅನಂತರವೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಬರುವ ವೈಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿ ಅನ್ಯಾಧಾಸಿದ್ಧಿಶಂಕೆಗಳನ್ನು ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪ್ರಕೃತ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪರಂಪರೆಯಾ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಸ್ವಾಪ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ತರಹದ ಸೂತ್ರವಿನ್ಯಾಸವು ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಾಪ್ಯಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪಂಚಮತ್ವವೇ ಯುಕ್ತವೆನ್ನಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ - ಹಿಂದಿನ ಹೇಯತ್ವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಗುಣನು ಹೇಯನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಹೇಯನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಆಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಸ ಆತ್ಮಾನಮ್ ಆತ್ಮಾನಮುದ್ಯತ್ಯಾತ್ಮನೈವ ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ನಿರ್ಗುಣನಿಗೆ 'ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂದು ನಾಶವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ನಾಶಯುಕ್ತನಾದ ನಿರ್ಗುಣನು ಹೇಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಶಂಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಸ್ವಾಪ್ಯಯಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. 'ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ನಾಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ವಿಕೀಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಯತ್ವಸೂತ್ರದ ಅನಂತರ ಈ ಸೂತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರಬಹುದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಆರನೆಯ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಉಪಪಾದಿಸಲು 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಇದು

ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೇ ಏಕೆ ಹೇಳಿದರು? ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಶೈವಮತನಿರಾಕರಣೆ

ಶೈವರು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಏಳು ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದಿರಿ. ಇದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರವೇ ವಾಚ್ಯತ್ವ ದುರ್ಲಭವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ -

ತಥಾನ್ಯತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ (೩ - ೨ - ೩೭)

ಯಥಾ = ಜೀವನ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆಯೋ, ತಥಾ = ಅದರಂತೆ ಅನ್ಯತ್ = ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ = ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ.

'ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ವಂ ವಿದ್ಧಿ ನೇದಂ ಯದಿದಮುಪಾಸತೇ' ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಪ್ರತಿಮೆಯು ಪ್ರಾಕೃತ. ಮಾನಸವಾಸನಾಮಯವಾದದ್ದು ಅನೇಕ ದುರ್ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದದ್ದು. ಭಗವಂತನು ಅಪ್ರಾಕೃತ. ಅನಂತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ. ದೋಷರಹಿತ ಹೀಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರುವಾಗ ಧ್ಯಾನ ಪ್ರತಿಪಾದವಾದದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? 'ಪಶ್ಯಂತಿ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ ವಾಸನಾಮಯ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಫಲದಾತೃ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನೀವು ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬಿಂಬನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಿಗಷ್ಟೇ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವ ಇರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮಾನಾಸವಲೋಕನರೂಪವಾದ ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕಾಣುವುದಾದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತವೇ ಅವನಿಗೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ' 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಲಕವಾಕ್ಯಗಳು ಉಪಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ನೀವು ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಮತ್ತು ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲಪದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರವೆಂದು ಆಧ್ಯಾನಾಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀವೇ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ -

ಓಂ ಆಧ್ಯಾನಾಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ (೩ - ೩ - ೧೫)

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಆಧ್ಯಾನಾಯ = ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ = ಗುಣಗಳ ಕಥನಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು.

ಆದ್ದರಿಂದ 'ಯತೋ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೃಷ್ಟಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೃಷ್ಟಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಗೋಸ್ಕರ. ಉಪಾಸನೆಗೆ ವಿಷಯನಾದವನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೇ ಹೊರತು ಬಿಂಬನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೇ ಹೊರತು ಬಿಂಬನಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಚಕವಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಶೈವಮತ ನಿರಾಕರಣೆ - ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಉಪಾಸಕನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಚಿತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. ಅದು ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬುದು ಸಮ್ಯಕ್. ಆದರೂ ಸಹ ಸಕಲ ಶ್ರುತಿಗಳು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆನು ಚ್ಯುತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಹೀಗೆ - ವಾಸನಾಮಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನೋಡುವುದೇ ಧ್ಯಾನ. ಉಪಾಸಕನ ಚಿತ್ರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ವಾಸನಾಮಯವಾಗಿದೆ. ವಾಸನಾ ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಇದು ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದಿಂದ ಜನ್ಯವಾದದ್ದು. ಯಾರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನುಭವವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಕೇವಲ ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ತಿಳಿಯುವನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನುಭವ ಬರಲಾರದು. ಕೇವಲ ಶಬ್ದದಿಂದಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನುಭವ ಬರಬೇಕು. ಅನುಭವ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಕಲವೇದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆ ವರ್ಣನೆಯು ವಚನವೃತ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಶೇವಾದದ್ದು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಅದಕ್ಕೆ ಜನಕವಾದದ್ದು ವಾಸನಾ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೇತುಭೂತವಾದದ್ದು ಅನುಭವ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪಾದಕವಾದದ್ದು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ. ಇದು ಕೂಡಬೇಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. 'ಅಧ್ಯಾನಾಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಸಕಲಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

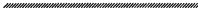
ಬಿಂಬನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಉಪಾಸ್ಯನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜ್ಞಾನವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ಅವನ ಉಪಾಸನೆ ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ ಅವನ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ. 'ಗುಣಾಸರ್ವೇಷು ವೇತ್ತ್ವಾ ಧ್ಯಾತವ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಸರ್ವಶಃ' ಎಂದು ಧ್ಯಾನದ ಸಮಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು ವಿಷಯನಾದರೂ ಆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬನು ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಜ್ಞಾನ ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಬಿಂಬನು ಫಲವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ಪರಿಹೃತವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬೇ ಯದತಸ್ತೇಷಾಂ ಫಲಪ್ರದಮ್' ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬನು ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ ಫಲ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಇನ್ನು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ಉಪಾಸನಾವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಯಾವ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅನುಭವ ಬರುತ್ತದೋ, ಆ ಅನುಭವದಿಂದ ಬರುವ ವಾಸನಾಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೂಪ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಆ ರೂಪವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನೋಡುವುದೇ ಧ್ಯಾನ. ಈ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಪಾಸನಾವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೇನು

ಹೇಳದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ದೋಷವಿಲ್ಲದ ತತ್ತ್ವವಾದದ ಮೇಲೆ ಶೈವರು ಮಾಡಿದ ಆಕ್ಷೇಪ ಕೇವಲ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಮೇಲಿನ ದ್ವೇಷದಿಂದ. ಇಂತಹ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಹಾಳಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಶೈವರ ಭಾಷಣ ಆತ್ಮಕ ಹೇಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಕಂಠಕೋದ್ಧಾರಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲೂ ಬಹಳ ಅರ್ಥವಿದೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವದ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹೇತುವು ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಗೌಣಶ್ವೇತ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಹೇತುವೂ ಸಹ ನಿರ್ಗುಣನಲ್ಲೇ ಇದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮುಂದಿನರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿವೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಹೇತುವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಐದನೆಯ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೂ ಹೇಳಬಹುದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ. ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಛ' ಎಂಬ ಏಳನೆಯ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟಿದೆ.

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ಅನ್ಯೇ ತು - "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಕಾರಣವಾಕ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿವಾದಿ-
ಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಾಽಚೇತನಕಾರಣಾನುವಾದೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಇಕ್ಷಣೇನ ಚೇತನಕಾರಣತಾಪ್ರಾಪಕಮಿತಿ
ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತ್ಯಾಹುಃ^(೧) ।

(೧) ಶಾಕ್ಷರಭಾಷ್ಯಮ್ - ನ ಸಾಕ್ಷಿಕಲ್ಪಿತಮಚೇತನಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಜಗತಃ ಕಾರಣಂ ಶಕ್ಯಂ ವೇದಾಂತೇಷ್ವಾ-
ಶ್ರಪಿತುಮ್ । ಅಶಾಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್ । ಕಥಮಶಾಬ್ದತ್ವಂ, ಇಕ್ಷಣೇತಃ - ಇಕ್ಷಿತೃತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ ।
ಕಥಮ್? एवं ಹಿ ಶ್ರೂಯತೇ - 'ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಅಸೀದೇಕಮೇವಾಕ್ಷಿತ್ಯಮ್' (ಛಾಂ. ೬/೨/೧)
ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ 'ತದೇಕತಃ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ' ಇತಿ 'ತತ್ ತೇಜೋಽಸ್ಮಜತ' (ಛಾಂ. ೬/೨/೩) ಇತಿ ।
ತತ್ರೇದಂಶಾಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕೃತಂ ಜಗತ್ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸದಾತ್ಮನಾವಧಾರ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ
ಸಚ್ಚಿದ್ವಾದಾಚ್ಯಸ್ಯೇಕ್ಷಣಪೂರ್ವಕಂ ತೇಜಃಪ್ರಭೃತೇಃ ಸೃಷ್ಟೃತ್ವಂ ದರ್ಶಯತಿ । ತಥಾನ್ಯತ್ರ - 'ಆತ್ಮಾ ವಾ ಇದಮೇಕ

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ - 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬುದು ವಿಷಯವಾಕ್ಯ. ಇದು ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಮೃತಿ ಗೌತಮಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

'ತದೈಕ್ಷತ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಶೇಷವು ಈಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಜಡದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವ ಕೂಡದ ಕಾರಣ ಚೇತನವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು 'ಸದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಪ್ರಕಾಶ: - अन्ये त्विति ॥ "सदेव सोम्येदमग्र आसीतैकमेवाद्वितीयं" "तदैक्षत बहुस्यां प्रजायेयेति तत्तेजोऽसृजत" इति, तथा "यस्सर्वज्ञस्सर्ववित् यस्य ज्ञानमयं तपः । तस्मादेतद् ब्रह्म नामरूपमन्नं च जायते ॥" इति छान्दोग्याथर्वणयोः श्रुतं यदीक्षित् सर्वज्ञं जगदुपादानं, तच्चेतनमचेतनं वेति संशये,

तत्र यत्साङ्ख्याच्च मन्यन्ते - जगत्कारणस्य चेतनत्वे अपरिणामिनस्तस्य सर्वज्ञानक्रियाकर्तृत्वलक्षणसर्वज्ञत्वसर्वशक्तित्वयोरसम्भवात्, प्रधानस्य त्वचेतनस्य परिणामितया तपोः सम्भवात् अचेतनमेव जगत्कारणमिति, तदेव च "सदेव सोम्य" इत्यादिवाक्यान् अनुवदन्तीति प्राप्ते,

"तदैक्षत" इति चेतनधर्मस्यೇಕ್ಷಣಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣೇ ಶ್ರವಣಾನ್ವೇಷಿತಮೇತನಮ್ । ನ ಚೈತದೀಕ್ಷಣಂ "ತತ್तेಜ ಏಕ್ಷತ" ಇತ್ಯೇತನೇಕ್ಷಣಪ್ರಾಯಪಾಠಾತ್ ಗೌಣಂ, "ಅನೇನ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾಽನುಪ್ರವಿಷ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರವಾಣಿ" ಇತಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಿತ್ತೇ ಜಗತ್ಕಾರಣೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣೇನೇಕ್ಷಣಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ । ನ ಚ "ಮಮಾತ್ಮಾ ಭದ್ರಸೇನ:" ಇತಿವದಾತ್ಮನೀಯೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಅಯಮಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ಗೌಣ ಇತಿ ಗೌಣಮೀಕ್ಷಣಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, "ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ" ಇತಿ ಮೋಚಯಿತವ್ಯೇತನಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಸನ್ಮಾನನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಶ್ವೇತಕೇತೋ: "ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಂ ಯಾವನ್ನ

एवाग्र असीत् । नान्यत् किञ्चन मिषत् । स ईक्षत लोकान् सृजा इति । स इमॉल्लोकानसृजत' (ऐत.१/१/१) इतीक्षापूर्विकामेव सृष्टिमाचष्टे । क्वचिच्च षोडशकलं पुरुषं प्रस्तुत्याह - 'स ईक्षाञ्चक्रे । स प्राणमसृजत' (प्रश्न.६/३) इति । ईक्षतेरिति च धात्वर्थनिर्देशोऽभिप्रेतः, यजतेरिति वत् । न धातुनिर्देशः । तेन 'यः सर्वज्ञः सर्वविद्यस्य ज्ञानमयं तपः । तस्मादेतद् ब्रह्म नाम रूपमन्नं च जायते' (मुण्ड. १/१/९) इत्येवमादीन्यपि सर्वज्ञेश्वरकारणपराणि वाक्यान्युदाहर्तव्यानि । - (प.१०४)

ವಿಮೋಹ್ಯೇ ಅಥ ಸಂಪತ್ಸ್ಯತೇ" ಇತಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾನ್ಮುಖ್ಯಂ ಚೇತನಂ ಪ್ರತಿ "ತತ್ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯುಚೇನಾತ್ಮತೋಕ್ತೌ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ಯಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ । ನ ಚಾರುಂಧತೀಜ್ಞಾನಾಯ ಸ್ಥೂಲತಾರಕಾಪ್ರದರ್ಶನವತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾವಗತ್ಯರ್ಥಮಾತ್ಮಶಬ್ದೇನ ತತ್ಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯಾಚೇತನಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವದಿತಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೋಕ್ತೇರಮುಖ್ಯ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಥಾತ್ವೇ ಸ್ಥೂಲತಾರಕಾಃ 'ನೇಯಮರುಂಧತೀ' ಇತಿವತ್ 'ನಾಯಮಾತ್ಮಾ' ಇತಿ ಹೇಯತ್ವವಚನಪ್ರಸಂಗದತ್ತ ಚ ತದಭಾವಾತ್ । ನ ಚ "ಯತ್ರೈತತ್ಪುರುಷಃ ಸ್ವಪಿತಿ ನಾಮ ಸ್ವಮಪಿತಿ ಭವತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಲಯಾಧಾರತ್ವೋಕ್ತೌ ಪ್ರಧಾನಮೇವಾತ್ರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವದಿತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಜೀವಸ್ಯಾಚೇತನೇ ತತ್ಸ್ವರೂಪಾಪತ್ತಿರೂಪಲಯಾಪೋಗೇನ ಸ್ವಸ್ಥಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಚೇತನ ಏವ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಮುಕ್ತರೂಪಲಯಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತಯಾ ಚೇತನಸ್ಯೇವ ಕಾರಣತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ । ಸರ್ವವೇದಾಂತೇಷು ಚೇತನಕಾರಣತ್ವಾವಗತೇಃ ಸಮಾನತ್ವಾಚ್ಚ ।

ಸಕಾರಣಂ ಕಾರಣಕಾರಣಾಧಿಪೋ ನ ಚಾಸ್ಯ ಕಶ್ಚಿಜ್ಜನಿತಾ ನ ಚಾಧಿಪಃ । ಇತ್ಯಾದಿಷು ಚೇತನಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾಚ್ಚ । ನ ಚೇಕ್ಷಣರೂಪಸ್ಯೇಕ್ಷಿತೃತ್ವಮಸಂಭವೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂ, ಕೇವಲಸ್ಯಾಗ್ರೇರದೃಗ್ವೇತ್ಯಪ್ಯಃ ಪಿಂಡಸಮಾರೂಢಸ್ಯ ದೃಗ್ವತ್ವವದವಿಧೋಪಹಿತಸ್ಯ ತತ್ಸಂಭವಾತ್ । ಅತಃಚೇತನಮೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಸೂತ್ರಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾಹುರಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಗುರೂಜೀಯ - ಅಚೇತನಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ಕಥಂ ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯಾ-
ನುವಾದಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸಾಕ್ಷ್ಯಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧೇತಿ ।

ವಿವರಣೆ - ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸ್ವಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಆದ್ವೈತಿಗಳು ರಚಿಸಿದ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಅಸೇದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ' 'ತದೈಕ್ಷತ ಬಹುಷಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ ತತ್ತೇಜೋಽಪೃಜತ' (ಛಾಂದೋಗ್ಯ)

"ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿದ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮಯಂ ತಪಃ ।

ತಸ್ಮಾದೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಮರೂಪಮನ್ಯಂ ಚ ಜಾಯತೇ" (ಅಥರ್ವಣ)

ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷತ್ಯ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಚೇತನರಲ್ಲಿರುವವೋ? ಅಥವಾ ಅಚೇತನರಲ್ಲಿರುವವೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣವು ಚೇತನನಾದರೆ ಅವಾಗ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಗಳು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಚೇತನನಾದ್ದರಿಂದ ಪರಿಣಾಮನಾಗಲಾರ. ಸರ್ವವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವೆಂಬ

ಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ. ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾವೇಶವಾಗುವಿಕೆಯೇ ಕರ್ತೃತ್ವ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ವಿಶಾರರೂಪವಾಗಿದೆ. ಚೇತನನಿಗೆ ವಿಶಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಯಾವುದೇ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗದು. ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಚೇತನನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶಾರವಿಲ್ಲದ ಚೇತನನಿಗೆ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವವಸ್ತುರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದಿದರೆ ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಚೇತನನಿಗೆ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಜಗತ್ಕಾರಣ. 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಇಷ್ಟು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

'ತದೈಕ್ಷತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಚೇತನನಲ್ಲಿರುವ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು 'ತತ್ತೇಜ ಏಕ್ಷತ' 'ತಾ ಆಪಃ ಏಕ್ಷಂತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವು ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ ಗೌಣವಾದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ವ್ಯಾಯಾಪಿತರಿಂದ 'ತದೈಕ್ಷತ ಬಹುಷ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ' ಎಂಬುದನ್ನೂ ಗೌಣವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಅನೇನ ಜೀವೇನ ಆತ್ಮನಾ ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರವಾಣಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸತ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಈ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಅಚೇತನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಾರದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಮಮಾತ್ಮಾ ಭದ್ರಸೇನಃ' 'ಭದ್ರಸೇನನು ನನ್ನ ಆತ್ಮಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಆತ್ಮೀಯ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಈಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಗೌಣವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- 'ಮಮಾತ್ಮಾ ಭದ್ರಸೇನಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಏಕೈಕವನ್ನು ತಿಳಿದ ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ವೇತಕೇತು ಮುಮುಕ್ಷು ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ 'ತಸ್ಯ ತಾವದೇವಾಚರಮ್ ಯಾವನ್ನವಿಮೋಕ್ಷೇ ಅಥ ಸಂಪತ್ಸ್ಯತೇ' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಮುಂದೆ 'ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ' ಎಂದು ಸತ್ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಏಕೈಕವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷ ಬಯಸಿದ ಚೇತನನಿಗೆ ಅಚೇತನ ಸ್ವರೂಪ ಹೇಳಿದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕಾಗಲೀ ಈಕ್ಷಣಶಬ್ದಕ್ಕಾಗಲೀ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಆರುಂಧತೀ ನಕ್ಷತ್ರ ಕಾಣದಿದ್ದಾಗ ಸೂಲವಾದ ನಕ್ಷತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ತೋರಿಸಿ ಅನಂತರ ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಆರುಂಧತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಭೇದವನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ತಿಳಿಯದಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಧಾನದಿಂದ

ಐಕ್ಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಧಾನವು 'ಸತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣವೂ ಆಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಸ್ಥೂಲ ನಕ್ಷತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಆರುಂಧತಿಯೆಂದು ಪರಿಚಯಿಸಿ ಅನಂತರ ಇದು ಆರುಂಧತಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲು ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ವಿಪ್ರಾರವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಿ ಅನಂತರ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಆತ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಆದರೆ ಆ ತರಹದ ಮಾತು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- "ಯತ್ಯತತ್ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಪಿತಿ ನಾಮ ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ ಪದಾರ್ಥವು ಲಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಲಯಾಧಾರನಾಗದ ಕಾರಣ ಪ್ರಧಾನವೇ ಸತ್ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಲಯ ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪದ ಐಕ್ಯವೆಂದರ್ಥ. ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಐಕ್ಯ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜೀವರ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದೇ ಸೂಕ್ತ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸಕಲವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಚೇತನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು 'ಸ ಕಾರಣಂ ಕಾರಣಾಧಿಪಾಧಿಪೋ ನ ಚಾಸ್ಯ ಕಕ್ಷಿಜ್ಜನಿತಾ ನಚಾಧಿಪಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಬ್ರಹ್ಮನು ಜ್ಞಾನ (ಈಕ್ಷಣ) ರೂಪನಾದ್ದಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃತ್ವ (ಈಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವ)ವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಉತ್ತರ :- ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಯು ಸುಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಯಃಪಿಂಡ ಸಮಾರೂಢವಾದಾಗ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುಡುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವಿದ್ಯೋಪಹಿತನಾದ ಚೇತನನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃತ್ವವು (ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವವು) ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚೇತನವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣ, ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಇಷ್ಟು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ.

ಸಾರ

ಸಾಂಖ್ಯರು ಪ್ರಧಾನವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಸತ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗದು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ. ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು.

////////////////////////////////////

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯೇ ಇಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

ತತ್ರ, ಕಿಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಮೇತದ್ವಾಕ್ಯಬೋಧ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೀಯಃ, ಕಿಂ ವಾ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಬೋಧ್ಯಮಿತಿ, ಯದ್ವಾ ಶುದ್ಧಸ್ಯ ಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಟಾನತ್ವಂ ಬೋಧ್ಯಮಿತಿ । ನಾಪದ್ವಿತೀಯಿ, ವಿಶಿಷ್ಟೇ “ಸದೇವೇ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸತ್ತತ್ವಾಯಯೋಗಾತ್ । ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಅಖಂಡೇ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯೈವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತತ್ವೇನ ಅತ್ರಾಖಂಡಸ್ಯೈವ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾच्च । ದ್ವಿತೀಯೇ ವೈವ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಚ । ನ ಹಿ ಪ್ರಧಾನಂ ಪರಿಣಾಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಬ್ರಹ್ಮ ಕರ್ತ್ರೀತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೋ ಯುಕ್ತಃ । ಅತಃ ಏವ ನ ತೃತೀಯಃ । ಪ್ರಧಾನಂ ಪರಿಣಾಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಷ್ಟಾನಮಿತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ । ಕಯಚ್ಚಿದವೈವ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯೇಽಪಿ “ತದೈಕ್ಷತ” “ಸೇಯಂ ದೇವತೈಕ್ಷತ” “ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರೋತ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಮಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಪರತ್ವೇ ಚ, ಸರ್ವಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರಧಾನಪರಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಸೂತ್ರೇ ‘ಐಕ್ಷತೇಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇತುಕ್ತಿಶ್ಚ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಾವಿಷಯೇಣ ಪ್ರಧಾನನಿರಾಸಃ । ಅಪಿ ಚಾತ್ರ “ಸದೇವ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯ-ಸಮನ್ವಯೋಕ್ತಿಶ್ಚೇತ್, “ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ‘ಸದಿಕ್ಷತೇಃ’ ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಾಬ್ದತ್ವನಿರಾಸಮಾತ್ರಂ ಚೇದಿದಮಧಿಕರಣಂ ತನಿರಾಸಕೇ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ ತಪ್ಪು - ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವು ಜಗದಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ ಹೀಗೆ ನೀವು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಶ್ರುತಿಬೋಧ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಶುದ್ಧಭೂತವು ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದೋ?

ಮೊದಲೆರಡು ಪಕ್ಷಗಳು ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ‘ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯವು ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡಭೂತನಲ್ಲೇ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಖಂಡಭೂತನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಹೇಳಬೇಕು. ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತನಲ್ಲಿ ನೀವು ಸಮನ್ವಯ ಹೇಳಿದರೆ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕರಣ್ಯವೆಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೋಷವಿದೆ - ಪ್ರಧಾನವು ಪರಿಣಾಮಿ-ಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಕರ್ತೃವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ

ಪರಿಣಾಮಿಯಾದರೇನು? ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಆಗಬಹುದು. ಇವರಡಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ?

ಈ ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯ ದೋಷವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಧಾನವು ಪರಿಣಾಮಿಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭ್ರಮೆಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಮಾತು ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯವಾಗಿದೆ.

ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ನೀವು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ನೀವು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ತದೈಕ್ಷತ ಸೇಯಂ ದೇವತೈಕ್ಷತ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರೋತ್' ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಈಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕೂಡಿಸಲಾಗದು. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಪರವೆಂದು ನೀವು ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದೇ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಧಾನಪರವೆಂದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಏನು ಉತ್ತರ? ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಈಕ್ಷತೃತ್ವವನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಸಹ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಈಕ್ಷತೃತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈಕ್ಷಣವು ಆ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಖಂಡಚಿನ್ಮಾತ್ರನಲ್ಲೇ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಈಕ್ಷಣದಿಂದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನಿರಾಸ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ? ಮತ್ತು 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ ಇದಮಗ್ರೇ ಆಸೀತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ, ಹಾಗಾದರೆ 'ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಶ್ರುತಿ ಸಂವಾದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ, ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಸದೀಕ್ಷತೇಃ' ಎಂದು ಸೂತ್ರ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಶಾಬ್ದತ್ವ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಚತುರ್ಥಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಇಲ್ಲೇಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ?

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಸತ್ವಾದ್ಯೋಗಾತ್ = ಸತ್ವ ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವಾದಿಗಳು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮ = ೧)
ಸದೇವ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ, ೨) ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ, ಆತ ಏವ = ವೈಯುಧಿ
ಕರಣ್ಯದೋಷವಿರುವುದರಿಂದಲೇ.

प्रकाशः - तत्र सूत्रार्थमग्रे निरसिष्यन् सिद्धान्तप्रमेयं निराचिकीर्तु-
र्विकल्पयति - तत्रेति ॥ “बहु स्या” इति । “ऐक्षत” इति चश्रवणात् पक्षद्वयम् ।
“बहु स्या” इति श्रुतमुपादानत्वं न परिणामित्वं, अविकारित्वात्,
किन्त्वारोपाधिष्ठानत्वमेव वाच्यमिति भावेनाह - शुद्धस्येति ॥ सत्त्वादीति ॥

ಆದಿಪದೇನಾದ್ವಿತೀಯತ್ವಾದೇರ್ಗ್ರಹಃ । ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದिति भावः। नन्वत्र सत्त्वं न पारमार्थिकमिति चेन्न, लयकालीनत्वात् तदा व्यावहारिकस्य सर्वस्य विलयात् अद्वಿತೀयत्वादेरयोगाच्च । दोषान्तरमाह - पूर्वसूत्र इति ॥ 'अत्र' 'सदेव' इत्यादिवाक्ये, एतदधिकरणे च । अन्यथा प्रतिज्ञाव्याकोप इत्यर्थः । कर्तृत्वपक्षे दोषान्तरं चाह - द्वितीय इति ॥ तद्वचनक्ति - न इति ॥ पूर्वपक्षयुक्तस्यानिरासादिति भावः । अतः शब्दार्थमेवाह - प्रधानमिति ॥ ब्रह्म परिणामीत्यस्यैव वाच्यत्वादिति भावः ।

ननु प्रधानं कारणतयैतद्वाक्यबोध्यमिति प्राप्ते, ब्रह्मैव अत्रेक्षणश्रवणादिति सिद्धान्तः । अतो न दोष इत्यत आह - कथञ्चिदिति ॥ अयुक्तमिति ॥ शुद्धस्येक्षणरूपतया 'ऐक्षत' इत्युक्तेक्षितृत्वं नामादिव्याकर्तृत्वं चायुक्तमित्यर्थः । नन्वियं श्रुतिर्नेक्षितृत्वपरा, येनायुक्तता, किन्तु लक्षणाया चिन्मात्रपरेत्याशङ्क्य, न तर्हि पूर्वपक्षभङ्ग इत्याह - तस्येति ॥ सूत्रार्थानपि निराचिकीर्षुराह - अपि चेति ॥ तत्राद्यसूत्रं स्वपक्षसाधकं परपक्षनिरासकं वेति विकल्प्य, क्रमेण निराह - अत्रेति ॥ सदिति ॥ सच्छब्दस्यैव समन्वयादिति भावः ॥ प्रधानस्येति ॥ "प्रधानं न जगत्कारणं, अशब्दं हि तत् तदेव कुतः, ईक्षतेः" इत्युक्तेरिति भावः ॥ तन्निरासक इति ॥

गुरुराजीय - सत्त्वाद्ययोगादिति ॥ आदिपदेन एकमेवाद्वितीयमित्यादि-
वाक्योक्ताद्वितीयत्वादिपरामर्शः । ननु विशिष्टे वस्तुतः सत्त्वाद्यभावेऽपि कल्पितं
तदस्तीति वाक्यस्य तत्परत्वं स्यादित्यत आह - पूर्वसूत्रेति ॥ तथा च
क्रमासङ्गतिरिति भावः ॥ वैष्यधिकरण्यं चेति ॥ परिणामित्वेन कारणत्वं
प्रधानस्येति प्राप्ते परिणामित्वेन कारणत्वं विशिष्टस्येति प्रथमपक्षे वैष्यधि-
करण्यासम्भवेऽपि द्वितीये कर्तृत्वं ब्रह्मण इति सिद्धान्तकारणे वैष्यधिकरण्यं
स्यादित्यर्थः ।

ननु शुद्धस्य भ्रमाधिष्ठानत्वेऽप्यविद्यावशेन तस्यैव परिणामाङ्गीकारेण
मायासम्बन्धेन कर्तृत्वसार्वज्ञाङ्गीकारेण परिणामित्वेन कारणत्वस्य कर्तृत्वेन
भ्रमाधिष्ठानत्वस्य च शुद्ध एव सत्त्वान्न वैष्यधिकरण्यमित्यत आह - कथञ्चिदिति ॥

ಯದ್ವಾ ನನು ಕಾರಣವಾಕ್ಯೇ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವೇನ ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಭ್ರಮಾಭಿಧಾನತ್ವೇನ
 ಬ್ರಹ್ಮೇವ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಃ ಕ್ರಿಯತೇ । ತತ್ಕಥಂ ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -
 ಕಥಶ್ಚಿದಿತಿ ॥ ಪ್ರಕಾರಭೇದಾಚ್ಚ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಿತಿ ಕಥಶ್ಚಿಚ್ಛಬ್ದಃ । ಅವಿಧಾಸಮ್ಬಂಧೇ
 ಶುಭ್ರತ್ವಹಾನೇಃ ಪುನರ್ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಂ ತದವಸ್ಥ್ಯಮಿತಿ ವಾ ಕಥಶ್ಚಿಚ್ಛಬ್ದಃ । ನನ್ವೀಕ್ಷಣಸ್ಯ
 ವಿಶಿಷ್ಟನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ಶುಭ್ರಸ್ಯ ತದಭಿಧಾನತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಣಯೇಕ್ಷಣಾದಿವ್ಯಪದೇಶ ಇತ್ಯತ ಆಹ -
 ತಸ್ಯೇತಿ ॥ ಸ್ವಃ ಇತಿ ॥ ಇಕ್ಷಣಸ್ಯ ಶುಭ್ರಽಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಪ್ರಧಾನನಿರಾಸಾರ್ಥ
 ಹೇತುಕ್ತಿರೀತ್ಯತ ಆಹ - ನ ಚೇತಿ ॥ ನನು ನ ಹೇತುಕ್ತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ । ಸಮನ್ವಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್
 ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಾಬ್ದತ್ವನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ । ಇಕ್ಷಣಽವಾಂತರತಾತ್ಪರ್ಯಸತ್ವೇನ ತನಿರಾಸೋಪಪತ್ತೇಃ ।
 ನ ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವೇ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಸ್ಯೇವ
 ಸತ್ಯತ್ವಾಜ್ಞಿಕಾರಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಪಿ ಚೇತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ರಚಿಸಿದ
 ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಭಾಗವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಬಹುಷ್ಯಾಮ್' ಎಂದು 'ವಿಕೃತ' ಎಂದು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲರಡು
 ವಿಕಲ್ಪಗಳು. 'ಬಹುಷ್ಯಾಮ್' ಎಂದು ಶ್ರುತವಾದ ಉಪಾದಾನತ್ವವೆಂದರೆ ವಿಹಾರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ
 ಪರಿಣಾಮಿತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೊರತು ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ
 ಮೂರನೆಯ ವಿಕಲ್ಪ ಹೊರಟಿದೆ.

'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' 'ವಿಕಮೇವ ಅದ್ವಿತೀಯಮ್' ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ.
 'ವಿಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವಗತಭೇದಾಭಾವವು ವಿವ ಶಬ್ದದಿಂದ
 ಸಜಾತೀಯಭೇದಾಭಾವವು ಅದ್ವಿತೀಯಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಜಾತೀಯಭೇದಾಭಾವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇವು
 ಮೂರನ್ನೂ ಸಹ ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ವಿಶಿಷ್ಟನು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತನಾದ್ದರಿಂದ.

'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತ್ಯವೇ ಬೋಧ್ಯವಾಗಿರಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ಯ ಬೇಡವೆಂದರೆ
 ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ
 ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇದು ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ವೈದಿಕರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಪ್ರಧಾನವನ್ನೂ ಪರಿಣಾಮಿಯೆಂದು
 ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪರಿಣಾಮಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅಧಿ
 ಷ್ಠಾನವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವು ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.
 ಈಕ್ಷತ್ಯವನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದ್ದರಿಂದ
 ದೋಷವಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ?

ಉತ್ತರ :- ಹೀಗೆ ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟು ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಈಶ್ವರರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ನಾಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲ. ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆನ್ನುತ್ತೇವೆ?

ಉತ್ತರ :- ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಧಾನವು ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಭಂಗವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಧಾನಪರವಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಇದನ್ನು 'ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಅಽ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವು ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಸಕವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಎಂದು ವಿಶಲಿಸಿ 'ಅತ್ರ ಸದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಪ್ರಧಾನಂ ನ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್' ಅಶಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್ ತದೇವ ಕುತಃ ಈಕ್ಷತೇ: 'ಪ್ರಧಾನವು ಶಬ್ದವೇದ್ಯವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಶಬ್ದವೇದ್ಯ ಯಾಕಲ್? ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ' ಎಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಶಾಬ್ದತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಸಾಂಖ್ಯಮತನಿರಾಸಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾಲ್ಕನೇಪಾದ ಹೊರಟದೆಯೆನ್ನುವ ನಿಮ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಈಶ್ವರತ್ವಾಧಿಕರಣವನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು.

ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳು -

- ೧) ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಧಿಕರಣಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಈಶ್ವರಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಅನುಚಿತವಲ್ಲವೇ?
- ೨) ಪ್ರಧಾನವು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಆಗಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಧಾನವು ಪರಿಣಾಮಿಯೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತವೆ?
- ೩) 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಖಂಡಚಿನ್ಮಾತ್ರಪರವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಈಶ್ವರವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ಇದು ಹೇಗೆ?
- ೪) 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯವೇ ಸೂತ್ರದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದರೆ 'ಸದೀಕ್ಷತೇ:' ಎಂದು ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ?

೫) ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆಗಾಗಿ ಚತುರ್ಥಪಾದ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣವನ್ನೂ ಅಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತಲ್ಲವೇ?

////////////////////

• • • • •

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

किञ्चास्मन्मते 'आनन्दमयस्तद् ब्रह्मैव' इत्यादिरूपेण विधेयार्पणाया-
नुषञ्जनीयस्य तत्पदस्येह 'तदशब्दं न ईक्षतेः' इत्युद्देश्यसमर्पकतयाऽन्वयः, हेतु-
साध्ययोस्सामानाधिकरण्यं च, तव तु 'अशब्दं प्रधानं कारणं न, कारणस्ये-
क्षितृत्वात्' इति वदतः हेतुविभक्त्यभावेन साध्यत्वयोग्यश्रुताशब्दत्वरूप-
साध्यत्यागेन साध्यकल्पनार्थमध्याहृतस्य कारणपदस्य विभक्तिपरिणामेना-
वृत्तिर्वैय्यधिकरण्यं च । 'कारणमशब्दं प्रधानं न' इति कारणस्योद्देश्यत्वे च,
“अशब्दं हि तत्” इति हेतुकृतस्याशब्दत्वस्य कारणेऽसिद्धिः ।

किञ्च अशब्दत्वमवाच्यत्वं वा, शब्दवृत्तिमात्राविषयत्वं वा, वेदासिद्धत्वं वा,
कारणत्वेन वेदासिद्धत्वं वा । चतुष्टयमपि ब्रह्मण एव, त्वन्मते शास्त्रप्रतिपाद्यस्य
शुद्धस्यावाच्यत्वात्, अवाच्ये वृत्त्यन्तरायोगात् । न तु प्रधानस्य, साङ्ख्यमते तस्य
वाच्यत्वात् । कारणत्वेनैव “अजां” इत्यादिश्रुतिसिद्धत्वाच्च । त्वयाऽपि
त्रिगुणस्योपादानतया “मायान्तु प्रकृतिम्” इत्यादिश्रुतिसिद्धत्वाङ्गीकाराच्च ।
त्रिगुणस्य पारमार्थिकत्वादावेव हि तव विवादः ।

ननु “आनुमानिकमप्येकेषां” इत्यत्र आनुमानಿಕशब्देन साङ्ಖ्यानು-
मानकल्पितत्वं यत्त्वया विवक्ष्यते, तदेव मयाऽत्र अशब्दशब्देन लक्ष्यत इति चेत्,
न, साङ्ಖ्यೋत्ಪ್ರೇक्षಿತಾನುमानಗಮ್ಯತ್ವಸ್ಯ प्रधानं “सदेव” इत्यादि वाक्यार्थो नेत्यत्र
अहेतुत्वात् । अन्यथा तार्किकोत्प्रेक्षितानुमानगम्यत्वादीश्वरस्यापि “सदेव”
इत्यादिवाक्यार्थत्वं न स्यात् । त्वया च “अशब्दं हि तत्” इति तस्य तत्र

हेतुत्योक्तेः । किञ्च - त्वयाऽत्रोक्ताशब्दत्वसिद्धयर्थं चतुर्थपादेऽव्यक्ताजादिशब्दानां सूक्ष्मशरीरादिपरतामुक्त्वा प्रधानपरतां निषेधता तस्य सर्वथा वेदासिद्धत्वमेवाशब्दत्वं वाच्यम् । तच्चाशक्यमित्युक्तम् । एतेन - स्वप्रधानतया वेदाप्रतिपाद्यत्वम-
शब्दत्वमिति निरस्तम् । तदेतदभिप्रेत्योक्तं भाष्ये - “न चाशब्दत्वमितरसिद्धम्”
इति । अनुव्याख्याने च “न ह्यशब्दत्वं प्रधानेऽङ्गीकरोत्यसौ” इति ।

ಅನುವಾದ - ನಮ್ಮ ಮತದ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ-

'ಆನಂದಮಯಃ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಅಧ್ಯಾಯ ಮುಗಿಯುವ ತನಕ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವಿಧೇಯಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ 'ತತ್' ಶಬ್ದವು ಅನುವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ 'ತತ್' ಶಬ್ದವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ದೇಶಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ (ಅಶಬ್ದಂ ನ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಕಿಂ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ತತ್ ಶಬ್ದ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ) ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಹೇತುಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ವೈಯೃಧಿಕರಣ್ಯವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಹಾಗು ಅಶಬ್ದತ್ವಾಭಾವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯ ಎರಡೂ ತತ್ ಪದಾರ್ಥನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಇವೆ.

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಶಬ್ದತ್ವವನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಸಮರ್ಪಕವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ. 'ನ ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಶಬ್ದಮ್ ಪ್ರಧಾನಮ್ ನ ಕಾರಣಮ್ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಅಶಬ್ದತ್ವವು ಉದ್ದೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾರಣಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾರಣ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಶಬ್ದತ್ವವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳದೆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸದ ಕಾರಣಪದವನ್ನು ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಅಪ್ರೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಾರಣಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಭಕ್ತಿ ವಿಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಅವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ. 'ಕಾರಣಸ್ಯ ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವ ಹೇತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲದೆಯೆಂದು ವೈಯೃಧಿಕರಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು 'ಕಾರಣಮ್ ಪ್ರಧಾನಮ್ ನ ಭವತಿ' ಎಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಅಶಬ್ದಮ್ ಹಿ ತತ್' ಎಂದು ಅಶಬ್ದತ್ವವನ್ನೂ ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಪಕ್ಷೀಭೂತವಾದ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನಮ್ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್ ನ ಭವತಿ' ಎಂದು ಉದ್ದೇಶವಿಧೇಯಭಾವ ಹೇಳಿದರೆ ಅಶಬ್ದತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು, ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವರೂಪ ಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವೈಯೃಧಿಕರಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ
ಈಶ್ವರಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

'ಕಾರಣಮ್ ಪ್ರಧಾನಂ ನ ಭವತಿ' ಎಂದು ಉದ್ದೇಶವಿಧೇಯಭಾವ ಹೇಳಿದರೆ ಈಕ್ಷಿತ್ವತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಅಶಬ್ದತ್ವರೂಪವಾದ ಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾರದ ಕಾರಣ ವೈಯುಧಿ ಕರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ನಿಮಗೆ ಏಕಂ ಸಂದಿಹತ್ವೋ ಅಪರಂ ಪ್ರಚ್ಯವತೇ ಎಂದು ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.)

ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಅಶಬ್ದವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅಶಬ್ದತ್ವ ಎಂದರೇನು? ವಾಚ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವೋ? ಯಾವುದೇ ಶಬ್ದವೃತ್ತಿಗೂ ವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವೋ? ಅಥವಾ ವೇದದಿಂದಷ್ಟೇ ಪ್ರಧಾನವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥವೋ? ಅಥವಾ ವೇದದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ವೇದದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥವೋ?

ಇವು ನಾಲ್ಕು ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತವೆ ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧನು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ. ಆದರೆ ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾದ ಶುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾದಿವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗದೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಲಾಗದ ಕಾರಣ ಕಾರಣತ್ವೇನ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸುತರಾಂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷಗಳು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಂಖ್ಯಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯರು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು. ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಧ್ಯವು ಪರನಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಹೇತುವು ಪರನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಅಶಬ್ದತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತ ಅಶಬ್ದತ್ವವನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದಾಗ ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೆ 'ಈಕ್ಷಿತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಅಜಾಮೇಕಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಕಾರಣರೂಪವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಧಾನವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಶಬ್ದವೆಂಬ ಹೇತುವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೀವೂ ಸಹ ಸತ್ಸಗುಣಾದಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಧಾನವು 'ಮಾಯಾಂತು ಪ್ರಕೃತಿಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ತ್ರಿಗುಣವಾದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೆ ನೀವೇ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಪ್ರಧಾನವು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಕಾರಣತ್ವೇನ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಾಗಲೀ ನಿಮಗೆ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಾದ್ಯಂಶದಲ್ಲಷ್ಟೇ ವಿವಾದ.

ಅಕ್ಷೇಪ :- 'ಅನುಮಾನಿಕಮಪ್ಯೇಕೇಷಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಮಾನಿಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಂಖ್ಯರ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ, ಅದೇ

ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾವೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಅಶಬ್ದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಗ್ರಂಥ ಅನ್ಯವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಪ್ರಧಾನವು 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯರಿಂದ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಅನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವವು ಹೇತುವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇತು ಆಗುವದಾದರೆ ಈಶ್ವರನು 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾರ್ಕಿಕರಿಂದ ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಅನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವವೂ ಹೇತುಮಾಗಬೇಕಾದೀತು. ನೀವೂ ಸಹ 'ಅಶಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದೀರಿ. ನಾವು ಅನುಮಾನಿತಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇತುತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಅಶಬ್ದತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಚತುರ್ಥಪಾದ ಹೊರಟಿದೆ. ಈ ಚತುರ್ಥಪಾದದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತ, ಅಜಾ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಶರೀರಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾದ ತೇಜೋಬಿನ್ನಾದಿಪರವೆಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು. ಹಾಗಾದರೆ ಅಶಬ್ದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಶಬ್ದಾನ್ಯವಾದ ಅನುಮಾನಕಲ್ಪಿತವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಆದರೆ ನೀವೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಾಸಿದ್ಧತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಶಬ್ದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ರಧಾನತೆಯಾ ವೇದಾಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ.

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - 'ನ ಚಾಶಬ್ದತ್ವಮಿತರಸಿದ್ಧಮ್' 'ಅಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವು ಸಾಂಖ್ಯನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಂತೂ 'ನ ಹ್ಯಶಬ್ದತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನೇ ಅಂಗೀಕರೋತ್ಯಸೌ' ಅಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಿಯೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

'ಇಹ' = ಈಕ್ಷತಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಅಶಬ್ದಮ್ = ಅವ್ಯಕ್ತ, ವ್ಯಕ್ತಂತರಾಯೋಗಾತ್
= ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ ಹೇಳಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾ ಬರುತ್ತದೆ, ತಸ್ಯ = ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ, ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ =
ಪ್ರಧಾನಾಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಬರುವುದರಿಂದ, 'ತದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ನ'
= ಪ್ರಧಾನವು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದರೆ 'ಸದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂದ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ, ಕಿಂಚ ತ್ವಯಾ = 'ಕಿಂಚ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ತ್ವಯಾ' ಎಂದು
ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ = 'ತ್ವಯಾಽಽ

ತೃಗುಣ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏತೇನ = 'ಅಶಕ್ಯಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, 'ಇತರಸಿದ್ಧಮ್' ನ = ಸಾಂಖ್ಯರಿಗಿಂತ ಮಾರ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲ, ಅಸೌ = ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಯಾದಿಯು.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಪರೀತಯಾ ಸ್ತಾಕ್ಷರಾರ್ಥಾಸಾಮಂಜಸ್ಯಂ ಸ್ವಮತೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯಪೂರ್ವಮಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || 'ತತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ತೋರೈವೇತಿ | 'ಅಶಬ್ದಂ' ಅವಾಚ್ಯಂ ನೇತರ್ಯ: || ಹೇತುವಿಭಕ್ತೀತಿ || ಪ್ರಧಾನಂ ಕುತೋ ನ ಕಾರಣಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾ "ಅಶಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್" ಇತಿ 'ಅಶಬ್ದಂ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇನ ತ್ವಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್, ತತ್ರ ಚ ತೃತೀಯಾಪಂಚಮಾದಿಲಕ್ಷಣಹೇತುವಿ ಭಕ್ತವಿಭಾವೇನ ಸಾಧ್ಯತ್ವಯೋಗ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥ: || ಅಸಿದ್ಧಿರೀತಿ || ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯೇತಿ ಭಾವ: | ಪ್ರಧಾನೋದೇಶ್ಯತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪ್ಯಸಿದ್ಧಿರೀತ್ಯಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || "ಚತುರ್ದಶಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ" ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ - ತ್ವನ್ಮತ ಇತಿ || ವೃತ್ಯಂತರೇತಿ || ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾನವಸ್ಥಾಪತೇರೀತಿ ಭಾವ: | ತತ ಏವ ವೇದಾಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಕಾರಣತ್ವೇನ ವೇದಾಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಚ ಬೋಧ್ಯಂ, ವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಾವಿಷಯೇ ವೇದಾಸಿದ್ಧತ್ವಾಭಾವಾತ್ || ವಾಚ್ಯತ್ವಾದೀತಿ || ಪ್ರಧಾನಾದಿಶಬ್ದೈ: | ತತ ಏವ ವೃತ್ಯಂತರವಿಷಯ ತ್ವಾದಿಕಮಪೀತಿ ಭಾವ: |

ಏತೇನ "ಅಶಬ್ದತ್ವಂ ನಾಮ ಶಬ್ದಾಗೋಚರತ್ವಂ ವಾ ಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾಽವೈದಿಕತ್ವಂ ವಾ ಕಾರಣತಯಾಽವೈದಿಕತ್ವಂ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಧಾ ವಿವೃತಾ | ನನು "ಅಜಾಮೇಕಾಂ ಲೋಹಿತಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಾಂ ಬಹ್ನಿಂ ಪ್ರಜಾಂ ಜನಯಂತಿ ೫ ಸ್ವರೂಪಾಃ" ಇತ್ಯಾದಾವಜಾದಿಶಬ್ದಾ: ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಪರಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ತ್ವಯಾಽಪೀತಿ || ತಥಾ ಚ ಸ್ವಮತೇ ನಾಂ ಹೇತುರೀತ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವ: | ನನು 'ಅಶಬ್ದಂ' ಇತಿ ಶಬ್ದಾನ್ಯಾನುಮಾನಕಲ್ಪಿತತ್ವಂ ಹೇತುತಯಾ ವಿವಕ್ಷಯತೇ, ಯಥಾ ತ್ವನ್ಮತೇ 'ಆನುಮಾನಿಕಂ' ಇತ್ಯನೇನೇತ್ಯಾಶಂಕಾಮನುಷ್ಠ ನಿರಾಹ - ನನ್ವೀತಿ || ಸದೇವೇತಿ || 'ಪ್ರಧಾನಂ ಕಾರಣಂ ನ' ಇತ್ಯಸ್ಯ 'ಸದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿಕಾರಣವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾಢಂ ನೇತರ್ಯಸ್ಯಾಭಿಮತತ್ವಾದೀತಿ ಭಾವ: || ತ್ವಯಾ ಚೇತಿ || ಮನ್ಮತೇ ಆನುಮಾನಿಕಶಬ್ದೇನ ತಸ್ಯಾಹೇತುತ್ವೋಕ್ತೇನ ದೋಷ ಇತಿ ಭಾವ: | 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಯಾನುಮಾನಕಲ್ಪಿತತ್ವವಿವಿಕ್ಷಾಮುಪೇತ್ಯ ದೋಷ ಉಕ್ತ: ಸಾ ವಿವಕ್ಷೇವಾಯುಕ್ತೇತ್ಯಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || 'ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ' ಇತಿ ಶೇಷ: || ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ || "ತ್ವಯಾಽಪಿ ತ್ರಿಗುಣಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿನೇತಿ ಭಾವ: | 'ಏತೇನ' ಅಶಕ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವೇನೇತರ್ಯ: || ಇತರೇತಿ || ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯಸ್ಯ ಮಾಯಿನಶ್ಚೇತರ್ಯ: | 'ಅಸೌ' ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯ: ಮಾಯಿ ಚ |

ಗುರುರಾಜೀಯ - ನನು ಪ್ರಧಾನಶಬ್ದತ್ವನಿರಸನಮುಖೇನ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಾಶಾಸಕ್ತೀತಿರೀತ್ಯತ ಆಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || ಪರಮತೇ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ್ವ-

योग्यस्याशब्दमित्यस्य साध्यत्वपरित्यागः अश्रुतस्य कारणमित्यस्य साध्यस्य कल्पना तस्यैव चावृत्तिः आवृत्तस्य कारणमिति प्रथमान्तस्यैकतेरित्यनेन हेतुवचनेनान्वयानुपपत्त्या षष्ठ्यन्तत्वेन विभक्तिविपरिणामः कारणत्वाभावरूपसाध्यं प्रधाननिष्ठ ईक्षतेरिति हेतुश्च कारणनिष्ठ इति वैयधिकरण्यं चेत्पनेकानि दूषणानि । ननु भवन्मतेष्यश्रुतकल्पना । अशब्दं नेत्यत्रोद्देश्यसमर्पकपदस्याश्रुतस्य कल्पनीयत्वादित्यत उक्तम् - आनन्दमयस्तद्गोलेत्यादि । तथाचानन्दमयसूत्रे श्रुतस्य तदित्यस्यात्रोद्देश्यसमर्पकतयान्वयान्नाश्रुतकल्पनेति भावः । नन्वानन्दमयसूत्रे तदित्यस्याश्रवणादुभयत्रापि तत्कल्पने कल्पनागौरवमित्यत उक्तं विधेयार्पणायेति ।

अयं भावः - तच्च समन्वयादित्यत्र तदिति पदं श्रूयते । तस्यैवानन्दमयस्तद्गोलेति विधेयसमर्पकतयानुक्तस्यात्र पुनरुद्देश्यसमर्पकतयानुषङ्ग इति नाश्रुतकल्पनेति । ननु कारणस्योद्देश्यत्वान्नावृत्तिवैयधिकरण्यं चेति चेन्न । तथात्वेऽशब्दमित्यस्य वैयर्थ्यं स्यात् । ननु तस्य हेतुकृतत्वाच्च वैयर्थ्यमित्यत आह - कारणमिति ॥ ननु नाशब्दत्वस्य प्रधानेऽसिद्धिः । मया ब्रह्मण एव सर्ववेदप्रतिपाद्यत्वाङ्गीकारेण प्रधानस्य कुत्राप्यप्रतिपाद्यत्वादित्यत आह - किञ्चेति ॥

ननु शुद्धस्य लक्षणया शब्दप्रवृत्तिविषयत्वादिकं भविष्यतीत्यत आह - अवाच्य इति ॥ नन्वस्तु ब्रह्मणो वाच्यत्वम् । प्रधानेऽवाच्यत्वसत्त्वादशब्दत्वं सिद्धमेवेत्यत आह - नत्विति ॥ ननु तथापि कारणत्वेन वेदासिद्धत्वान्नाशब्दत्वासिद्धिरित्यत आह - कारणत्वेनेति ॥ ननु त्रिगुणात्मकप्रधानस्याङ्गीकारे साङ्ख्येन विवादो न स्यादित्यत आह - त्रिगुणस्येति ॥ नन्विति ॥ तथा च नासिद्धिरिति भावः ॥ साङ्ख्येति ॥ अप्रयोजकत्वादिति भावः । ननु तार्किकोत्प्रेक्षितानुमानगम्यत्वेपि सदेवेत्यादिवाक्यार्थत्वाभावः कुत इत्यत आह - त्वया चेति ॥ तस्य वायुत्प्रेक्षितानुमानगम्यत्वस्य ॥ तच्चाशक्यमित्युक्तमिति ॥ त्वयापि त्रिगुणस्योपादानतया ‘मायां तु प्रकृतिम्’ इत्यादिश्रुतिसिद्धत्वाङ्गीकारेण सर्वथा शब्दावाच्यत्वं वक्तुमशक्यमित्यर्थः ॥ एतेनेति ॥ अव्यक्तादिशब्दानां सूक्ष्मशरीरादिपरत्वमुक्त्वा प्रधानपरत्वं निषेधता सर्वथा वेदप्रतिपाद्यत्वस्यैव वक्तव्यत्वोपादानेनेत्यर्थः । अथवा ‘मायां तु प्रकृतिम्’ इत्यादौ स्वप्रधानतया प्रतिपाद्यत्वोपादानेनेत्यर्थः । स्वोक्तमशब्दत्वस्यासिद्धत्वं भाष्यानुव्याख्यानाभ्यां

ಸಂವಾದಯತಿ || ತದೇತದಿತ್ಯಾದಿನಾ || “ತದೇಕತೇತೀಕ್ಷಣಶ್ರವಣಾದಶಬ್ದಂ ಹಿ ತ” ಇತಿ
 ಟೀಕಾಪಾ ಅಯಮರ್ಥಃ | ಪ್ರಧಾನಂ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾಢಂ ನ ಭವತಿ | ಕಾರಣ-
 ವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಧಾನಬೋಧಕಶಬ್ದಾಭಾವಾತ್ |

ನ ಚ ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ಸಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಧಾನಬೋಧಕತ್ವಾತ್ಕಥಂ ತತ್ಪ್ರತಿ-
 ಪಾದಕಶಬ್ದಾಭಾವ ಇತಿ ಶಾಕ್ವಮ್ | ತತ್ರ ಸಚ್ಚಬ್ದೋಕ್ತಸ್ಯೈವೋತ್ತರತ್ರ ತದೇಕತೇತೀಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವೋಕ್ತವಾ
 ಸಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವೇ ತಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವೇನೇಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವಾಸಮ್ಮವೇನ ತಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯ
 ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವಾಸಮ್ಮವಾದಿತಿ | ಟೀಕಾಪಾಮಶ್ರಿತತ್ವಮಿತಿ || ಕಾರಣವಾಕ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರತಿ-
 ಪಾದಕಶಬ್ದಾಭಾವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ತೇನೆತಿ || ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯೇನ ಸದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವಾ-
 ಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಕಾರಣವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಧಾನಪರಶಬ್ದಾಭಾವಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಯಮತಃಸಿದ್ಧಃ | ನ ಚೋಕ್ತದೋಷಃ |
 ಸತ್ತ್ವಾತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಃ ತಸ್ಯೇಕ್ಷಣೋಪಾದಾನತ್ವೇನೇಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವೋಪಚಾರೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ
 ಭಾವಃ || ಸ್ವನ್ಯಾಯೇನೆತಿ || ಮಾಯಿನ್ಯಾಯೇನೆತ್ಯರ್ಥಃ || ಶ್ರುತತ್ವಾದಿತಿ || ಅಜಾಮೇಕಾ-
 ಮಿತ್ಯಾದಿಕಾರಣವಾಕ್ಯೇಷ್ವಜಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವೇನ ಸ್ವನ್ಯಾಯೇನಾಪಿ ಕಾರಣವಾಕ್ಯೇಷು
 ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವಾಭಾವೋ ನೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ |

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಸುಂದರವಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಸುಂದರವೆಂದು 'ಕಿಂಚ'
 ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ತತ್ತ್ವ ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ತತ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು 'ತು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವ ಎಂದು
 ಅರ್ಥ. ಆದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಬ್ರಹ್ಮವ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಧಾನವು ಏಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ನೀವು 'ಅಶಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದೀರಿ.
 ಇಲ್ಲಿ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಪದವು ಹೇತುವಾಚಕವಾಗಬೇಕಾದರೆ ತೃತೀಯಾ ಅಥವಾ ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಗಳು
 ಇರಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಕಾರಣವನ್ನು ಪಕ್ಷ
 ಮಾಡಿದಾಗ ಅಶಬ್ದತ್ವಹೇತು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಯೆಂದು ಹಿಂದೆ
 ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಾಗಲೂ ಅಶಬ್ದತ್ವಹೇತು ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಕಿಂಚ
 ಅಶಬ್ದತ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ವಿಶ್ಲೇಷಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ
 ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸುಧೆಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು - 'ಅಶಬ್ದತ್ವಂ ನಾಮ ಶಬ್ದಗೋಚರತ್ವಂ
 ವಾ, ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾ, ಅವೈದಿಕತ್ವಂ ವಾ, ಕಾರಣತಯಾ ಅವೈದಿಕತ್ವಂ ವಾ' ಅಶಬ್ದವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
 ವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂದೋ? ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೋ? ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೋ? ಕಾರಣತಯಾ
 ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೋ?' ಎಂಬ ಸುಧೆಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

'ಅಜಾಮೇಕಮ್' ಲೋಹಿತಶುಕ್ಲಜ್ಞಾಂ ಬಹ್ವೀಂ ಪ್ರಜಾಂ ಜನಯಂತೀಂ ಸರೂಪಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ
 ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಶ್ರುತಿಯಿರುವ ಅಜಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ 'ತ್ವಯಾಽ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. (ಉದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ.)

ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳಿವೆ.

- * ಪ್ರಧಾನವು ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಅಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಶಬ್ದವನ್ನು ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ವತ್ವವೆಂಬ ಹೇಳುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಈಕ್ಷತ್ವತ್ವಹೇಳುವು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲದರೆ ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕು. ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿದ್ದೆಯೆಂದು ವೈಯಥಿಕರಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಅಶಬ್ದವು ಹೇಳುವ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ ಬರುತ್ತದೆ.
- * ಪ್ರಧಾನವು ಅಶಬ್ದವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಧಾನವು ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಸಕಲಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಮತ್ತು 'ಮಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ಯಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ.
- * ಪ್ರಧಾನವು ಅಶಬ್ದವೆಂದರೆ ಶಬ್ದಗುಣ ಬೇರೆಯಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಗಮ್ಯವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಇದು 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
- * ಪ್ರಧಾನವು ಅಶಬ್ದವೆಂದರೆ - ಸ್ವಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಪ್ರಧಾನವು ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ.

'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ತಪ್ಪು.

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

किञ्च आत्मन ईक्षारूपस्य न स्वरूपेणेक्षितत्वं । अव्यक्तादिजडविशिष्टस्य तत्सम्भवेऽप्यव्यक्तस्याप्यात्माविवेकेन आत्मविशिष्टस्य तत् स्यात् । “तनिष्ठस्य” इत्याद्युत्तरसूत्रविरोधश्च । ‘आत्मशब्दात्’ इत्यत्रापि आत्मशब्दवाच्यत्वं हेतुश्रेयसिद्धिः । तल्लक्ष्यत्वतत्प्रतिपाद्यत्वमात्रे तु प्रधानस्यापि ।

किञ्च किमात्मशब्दस्य चेतनार्थत्वादचेतने प्रधाने तदनुपपत्तिर्विवक्षिता? किं वा तस्य स्वरूपार्थत्वात् “अनेन जीवेनात्मना” इति चेतनतया प्रसिद्धजीवस्वरूपतायाः अचेतनेऽनुपपत्तिः? नायः, चेतनत्वस्य ज्ञातृत्वरूपत्वे ब्रह्मण्यपि शुद्धे तदभावात् । विशिष्टे चेत् प्रधानेऽप्युक्तरीत्या तत्सम्भवात् । ज्ञानत्वरूपत्वे तु तदर्थस्यात्मशब्दस्य ईक्षितृत्वं गौणमित्यत्रैव हेतुत्वेन गौणत्वाभावे हेतुत्वायोगात् । नान्त्यः, सार्वज्ञ्यादिविरुद्धांशत्यागेन चिद्रूपेण जीवे ब्रह्मैक्य-वज्जडत्वादिविरुद्धांशत्यागेन सद्रूपेण प्रधानैक्यस्यापि सम्भवात् । “तन्निष्ठस्य” इति सूत्रेऽपि तच्छब्दार्थः शुद्धः आत्मा, विशिष्टो वा । नायः, तस्याथसूत्रोक्तेक्षितृत्वायोगात् । नान्त्यः, विशिष्टनिष्ठस्य साक्षान्मोक्षानन्वयात् । परम्परया तदन्वयस्तु प्रधाननिष्ठस्यापि । एवं सूत्रान्तरेऽपि सुधोक्तरीत्या दूषणं द्रष्टव्यम् ।^(१)

(१) शाङ्करभाष्यम् - न प्रधानमचेतनमात्मशब्दालम्बनं भवितुमर्हति, ‘स आत्मा’ इति प्रकृतं सदणिमानमादाय ‘तत्त्वमसि श्वेतकेतो’ इति चेतनस्य श्वेतकेतोर्भक्षयितव्यस्य तन्निष्ठामुपदिश्य ‘आचार्यवान् पुरुषो वेद तस्य तावदेव चिरं यावन्न विमोक्ष्येऽथ सम्पत्स्ये’ (छां. ६/१४/२) इति मोक्षोपदेशात् । यदि ह्यचेतनं प्रधानं सच्छब्दवाच्यं तदसीति ह्येनं मुमुक्षुं चेतनं सन्तमचेतनोऽसीति तदा विपरीतवादि शास्त्रं पुरुषार्थस्यानर्थायेत्य-प्रमाणं स्यात् । नतु निर्दोषं शास्त्रमप्रमाणं कल्पयितुं युक्तम् । यदि चाज्ञस्य सतो मुमुक्षोरचेतनमनात्मानमात्मेति उपदिशेत् प्रमाणभूतं शास्त्रं स श्रद्धानतयान्धगोलाङ्गल-न्यायेन तदात्मदृष्टिं न परित्यजेत्, तद् व्यतिरिक्तं चात्मानं न प्रतिपद्येत, तथा सति पुरुषार्थाद् विहन्येतानर्थं च क्रुच्छेत् । तस्माद् यथा स्वर्गाद्यर्थिनोऽग्निहोत्रादिसाधनं यथाभूतमुपदिशति तथा मुमुक्षोरपि ‘स आत्मा तत्त्वमसि श्वेतकेतो’ इति यथाभूतमेवा-त्मानमुपदिशतीति युक्तम् । एवं च सति तत्सपरशुग्रहणमोक्षदृष्टान्तेन सत्याभिसन्धस्य मोक्षोपदेश उपपद्यते । अन्यथा ह्यमुख्ये सदात्मतत्त्वोपदेशे ‘अहमुक्त्यमस्मीति विद्यात्’ (ऐ.आ.२/१/२/६) इतिवत् सम्पन्मात्रमिदमनित्यफलं स्यात् । तत्र मोक्षोपदेशो नोपपद्येत । तस्मात् सदणिमन्यात्मशब्दस्य गौणत्वम् । भृत्ये तु स्वामिभृत्यभेदस्य प्रत्यक्षत्वादुपपन्नो गौण आत्मशब्दो ममात्मा भद्रसेन इति । अपिच कचिद् गौणः शब्दो दृष्ट इति नैतावता शब्दप्रमाणकेऽर्थे गौणी कल्पना न्याय्या, सर्वत्रानाशवासप्रसङ्गात् । यत्कंच चेतनाचेतनयोः साधारण आत्मशब्दः क्रतुज्वलनयोरिव ज्योतिःशब्द इति, तत्र,

ಅನುವಾದ - ಶುದ್ಧನಾದ ಆತ್ಮನು ಜ್ಞಾನ(ಈಶ್ವರ)ರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವ (ಈಶ್ವರತ್ವ) ವು ಸ್ವರೂಪತಃ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಜಡವಿಶಿಷ್ಟನಿಗೆ ಈಶ್ವರತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯರು ಮಾಡುವ - 'ಅವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದಜ್ಞಾನವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರತ್ವವಿದ್ದಂತೆ ಆತ್ಮವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರತ್ವ ಬರಲಿ?' ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಪರವಾದ 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದರೆ ಪಕ್ಷನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆಸಿದ್ಧಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಲಕ್ಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಥವಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನಷ್ಟೇ ಹೇತು ಮಾಡಿದರೂ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು 'ಗೌಣಶ್ಲೇಷಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚೇತನವೆಂದರ್ಥ. ಪ್ರಧಾನವು ಅಚೇತನವಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಅನುಪಪನ್ನ ಎಂದೋ? ಅಥವಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪ ಎಂಬರ್ಥವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅನೇನ ಜೀವೇನ ಆತ್ಮನಾ' ಎಂದು ಚೇತನತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವನಲ್ಲೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಚೇತನತ್ವವು ಜ್ಞಾತೃತ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಚೇತನತ್ವವನ್ನು ಜ್ಞಾನತ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ

अनेकार्थत्वस्यान्याप्यत्वात् । तस्माच्चेतनविषय एव मुख्य आत्मशब्दश्चेतनत्वोपचाराद् भूतादिषु प्रयुज्यते भूतात्मेन्द्रियात्मेति च । साधारणत्वेऽप्यात्मशब्दस्य न प्रकरणमुपपदं वा किञ्चिन्निश्चायकमन्तरेणान्यतरवृत्तिता निर्धारयितुं शक्यते । न चात्राचेतनस्य निश्चायकं किञ्चित्कारणमस्ति । प्रकृतं तु सदीक्षित, सनिहितश्चेतनः श्वेतकेतुः, नहि चेतनस्य श्वेतकेतोरचेतन आत्मा सम्भवतीत्यवोचाम । तस्माच्चेतनविषय इहात्मशब्द इति निश्चीयते । ज्योतिःशब्दोऽपि लौकिकेन प्रयोगेण ज्वलन एव रूढोऽर्थवादकल्पितेन तु ज्वलनसादृश्येन क्रतू प्रवृत्त इत्यदृष्टान्तः । अथवा पूर्वसूत्र एवात्मशब्दं निरुस्तसमस्त- गौणत्वसाधारणत्वशङ्कतया व्याख्याय ततः स्वतन्त्र एव प्रधानकारणनिराकरणहेतु- व्याख्येयः - 'तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात्' इति । तस्मात् नाचेतनं प्रधानं सच्छब्द- वाच्यम् ॥

-(प.११०-११२)

ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನರೂಪ ಚೇತನವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆವಾಗ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವೆನಿಸಿದ ಈಕ್ಷಿತ್ವವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಗೌಣವಾಗಿ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಜ್ಞಾನರೂಪನಿಗೆ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಹೇತುವು ಈಕ್ಷಿತ್ವವು ಗೌಣಪರವನ್ನೇ ಹೇತುವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಗೌಣವಲ್ಲವನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ತಪ್ಪು. ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವಿರುದ್ಧಾಂಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಚಿದ್ರೂಪದಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ನೀವು ಐಕ್ಯ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಜೀವರಿಗಿರುವ ಜಡತ್ವ ಅಜಡತ್ವಗಳೆಂಬ ವಿರುದ್ಧಾಂಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸದ್ರೂಪದಿಂದ ಜೀವಪ್ರಧಾನರಿಗೂ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. (ಗೌಣ: ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಹ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

'ತನ್ನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ 'ತತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ಶುದ್ಧನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ವಿಶಿಷ್ಟನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷ ತಪ್ಪು. ಈಕ್ಷಿತ್ವವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಯಾರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆಯೋ ಅವನನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತತ್ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಶುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ತಪ್ಪು. ವಿಶಿಷ್ಟನಿಷ್ಟನಾದ ಉಪಾಸಕನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಮೋಕ್ಷ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರ್ಗುಣನಿಷ್ಟದ್ವಾರಾ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೂ ಪರಂಪರೆಯಾ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆಯೇ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಧೆಯ ಪ್ರಕಾರ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಅವಿವೇಕೇನ = ಭೇದಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ = ಆತ್ಮನಿಂದ
ಭೇದಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ, ತದರ್ಥಸ್ಯ = ಜ್ಞಾನತ್ವರೂಪ
ಚೇತನಾರ್ಥವುಳ್ಳ, ತಸ್ಯ = ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಿಗೆ, ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾಃ = ಪ್ರಧಾನದ ಉಪಾಸಕನಿಗೂ.

ಪ್ರಕಾಶ: - ಏವಮಾಚಸೂತ್ರೇ 'ಅಶಬ್ದ' ಇತಿ ಭಾಗಸ್ಯಾಭಿಮತಾರ್ಥ ನಿರಸ್ಯೇದಾನಿ 'ಈಕ್ಷತೇ:'
ಇತಿ ಭಾಗಸ್ಯ ತಂ ನಿರಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ || 'ಅವಿವೇಕೇನ' ಭೇದಾಂಗ್ರಹೇನ | ತಥಾ ಚ ನ ತೇನ
ಪ್ರಧಾನನಿರಾಸಸಿದ್ಧಿರिति ಭಾವ: || ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯೇತಿ || ತ್ವನ್ಮತೇ "ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ"
ಇತಿ ಶುದ್ಧನಿಷ್ಟಸ್ಯೇವ "ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಂ" ಇತಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾದಿತ್ಯರ್ಥೋಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವ: |
ಆತೇನ "ಈಕ್ಷಿತೃತ್ವಂ" ಚೇಕ್ಷಣಗುಣಯೋಗಿತ್ವಂ | ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ಗೌಣಮೇವ" ಇತಿ ಸುಧಾ
ವಿವೃತಾ | ಏವಮಾಚಸೂತ್ರಾರ್ಥ ನಿರಸ್ಯ, ಯದ್ವಕ್ತುಂ ದ್ವಿತೀಯೇ "ಈಕ್ಷಣಸ್ಯಾಗೌಣೀಕತ್ವೇ 'ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್'"

ಬ್ರಹ್ಮ ನೇಕ್ಷಣಕರ್ತೃ ಇಕ್ಷಾರೂಪತ್ವಾತ್ ಯೋ ಯದ್ರೂಪಃ ಸ ನ ತತ್ಕರ್ತಾ ಯಥಾ ಗಮನಂ ಗಮನರೂಪಂ ನ
 ಸ್ವಕತ್ರಿತೀಶಿತೃತ್ವಾಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನ
 ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಅವ್ಯಕ್ತಾದೀತಿ ॥ ನನ್ವವ್ಯಕ್ತಸ್ಯಾತ್ಮವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ನಾತ್ಮಾಸಮ್ಮಿಶ್ರತತ್ವಂ
 ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಡತ್ವೇನಾತ್ಮಾಸಮ್ಮಿಶ್ರತತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮಾತ್ಮಾವಿವೇಕೇನೇತಿ । ತಥಾ ಚ
 ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

ನನ್ವೀಶಿತೃತ್ವೇನ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾಸಮ್ಮಿಶ್ರವೇಪಿ ದೇವತಾತ್ವ-
 ನಾಮರೂಪಾದಿವ್ಯಾಕರಣಲಿಂಗೇನ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಃ ಅವ್ಯಕ್ತವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ
 ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯೇತ್ಯಾದೀತಿ ॥
 ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನೇನ ಮೋಕ್ಷಾಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ಮಾಸ್ತ್ವೀಶಿತೃತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಧಾನ-
 ನಿರಾಕರಣಮ್ । ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿನಾ ತು ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ - ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿತಿ ॥ ನ ಚ
 ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಸ್ತಿವತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ ತನ್ನಿಷ್ಟಸೂತ್ರವಿರೋಧಸ್ಯೋ-
 ಕ್ತತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಶುದ್ಧಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದಿಸಿದ್ಧಿರೇವೇತಿ ಭಾವಃ । ನನ್ವಾತ್ಮಶಬ್ದ-
 ವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । एवं ಚ ಪ್ರಧಾನೇನಾತ್ಮತ್ವಾಭಾವೇನ ತದರ್ಥಕಾತ್ಮಶಬ್ದಾ-
 ಭಾವಾನಾತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯುಕ್ತೇರಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥ ನದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ - ವಿಶಿಷ್ಟ ಇತಿ ॥
 ಉಕ್ತೀತೀತ್ಯೇತಿ ॥ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಜಡವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವದವ್ಯಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣ
 ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾಭಾವೇಪ್ಯಾತ್ಮಾವಿವೇಕೇನಾತ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾದಿತುಕ್ತೀತೀತ್ಯೇರ್ಥಃ । ದ್ವಿತೀಯಂ
 ಪ್ರತ್ಯಾಹ - ಜ್ಞಾನತ್ವರೂಪತ್ವ ಇತಿ ॥ ಹೇತುತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ॥ ನಿಯತ್ವಸಾಧಕಕೃತಕತ್ವವದ್
 ಗೌಣತ್ವಾಭಾವಸಾಧನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೇಶಿತೃತ್ವಂ ಗೌಣಮಿತ್ಯತ್ರೈವ ಹೇತುತ್ವೇನ
 ವಿರುದ್ಧತ್ವಾಪಾತಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಯದಿ ಚೇತನತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಜೀವಸ್ವರೂಪತಾಪ್ರಧಾನೇನ ಸಮ್ಮಿಶ್ರವತಿ
 ತಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವಾದಿತಿ ತರ್ಹಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇಣ ಸಹ ಜೀವಸ್ಯಾಪ್ಯೇಕ್ಯಂ ನ
 ಸ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಯಾಜ್ಞತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಚ ಜೀವಪ್ರಧಾನಯೋರೈಕ್ಯಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾದಾತ್ಮಶಬ್ದೇನ
 ತನ್ನಿರಾಕರಣಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹ - ಸಾರ್ವಜ್ಞಾಸಾರ್ವಜ್ಞಾದೀತಿ ॥ ನ ಚ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ
 ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾನ್ ನಿವೃತ್ತಿರिति ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾದೇರಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವೇನ
 ನಿವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ನನು ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪರಂಪರಾಽವಿಶಿಷ್ಟದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಾ-
 ನ್ವಯೋಸ್ತೇವೇತ್ಯತ ಆಹ - ಪರಮ್ಪರೇತಿ ॥ ತಥಾಪಿ ಹೇತುತ್ವವಚನೇನ ಪ್ರಧಾನನಿರಾಕರಣಂ
 ಸ್ಯಾದೇವೇತ್ಯತ ಆಹ - ಏವಮಿತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - 'ಓಂ ಈಶ್ವರೇನಾರ್ಥಮ್ ಓಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ 'ಅಶಬ್ದಮ್'; ಎಂಬ ಭಾಗಕ್ಕೆ

ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂಬ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುವೆಂಬ ವಾದವೇ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಿತಿಪ್ರವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಈಕ್ಷಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಅವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂತು. ದೇಹಾದಿರೂಪವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಪುರುಷನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಭೇದಗ್ರಹ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮವಿತಿಪ್ರವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಈಕ್ಷಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬರಲಿಯೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದು.

ಮತ್ತು 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ವಿತಿಷ್ಠನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ 'ಈಕ್ಷಿತ್ವಚೇಕ್ಷಣಗುಣಯೋಗಿತಮ್' ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ಗೌಣಮೇವ' 'ಈಕ್ಷಿತ್ವವೆಂದರೆ ಈಕ್ಷಣಗುಣಯೋಗಿತವೆಂದರ್ಥ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಗೌಣವಾಗಿದೆ' ಎಂಬ ಸುಧೆಯ ಮಾತನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಈಕ್ಷಣಸ್ಯ ಗೌಣತೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂದು ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ವಿಶಲ್ಪ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಗೌಣಶ್ಚೇನ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ - ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣವು ಗೌಣವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವೂ ಸತ್‌ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯವಾಗಲಿಯೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಾರದೆಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಹೀಗಿದೆ- 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್' ಪ್ರಧಾನಮ್ ನ ಭವತಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಿವಕ್ಷಾತ್' ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದರೆ ಪಕ್ಷವಾದ ಶುದ್ಧನಲ್ಲೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧನನ್ನು ನೀವು ಆವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಇನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವನ್ನು ಹೇತು ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವು ವಾಚ್ಯತ್ವ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌಣವಾದ ಈಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲೂ ಹೇತು ಬರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿದೆ.

ಆದ್ವೈತಿಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಇದರಂತೆ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. ಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೀಗೆ - 'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಗೌಣಪರವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಗೌಣವಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ ಹೇಯತ್ವಾವಚನವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಒಂದೆರಡು ಅರುಂಧತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸ್ಥೂಲತಾರಕವನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಆದ್ವೈತಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಧಾನದ

ಉಪದೇಶ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದರೆ ಆವಾಗ 'ನೇಯಂ ಅರುಂಧತೀ' ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ 'ನೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಹೇಯತ್ವವಚನ ಇರಬೇಕಿತ್ತು ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುವುದು ಸಂಗತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಿರೀಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯನು ಅದ್ವೈತವನ್ನೇ ಒಪ್ಪದ ಕಾರಣ ಹಾಗೆ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಯತ್ವಸೂತ್ರವು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಸಂಗತವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವೇ ವಾಚ್ಯವಾದರೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅನ್ನಮಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ 'ನೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಅನ್ನಮಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ನೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಯತ್ವ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಅನ್ನಮಯಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಅನ್ನಮಯನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾಣಮಯನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅನ್ನಮಯನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಮುಂದೆ ಮನೋಮಯನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಮಯನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆಲ್ಲವೇ?

ಸಮಾಧಾನ :- ಹಾಗಾದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಏಹು ಸ್ಯಾಮ್ ಪ್ರಜಾಯೇಯ' ಎಂದು ಪರಿಣಾಮ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಲ್ಲ. ಪ್ರಧಾನವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈಕ್ಷಿತ್ಯತ್ವವು ಗೌಣವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮೀಯ ಎಂದರ್ಥ. ಮೋಕ್ಷವು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು.

ಇನ್ನು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ತಪ್ಪು. 'ಸಮಪೀತೋ ಭವತಿ' ಎಂದು ಜೀವನ ಲಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ಸೆಯವೆಂದರೆ ಜೀವನು ಸುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಏಕೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ? ಆಲಿಂಗನ ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ? ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಏಕೆವಾಗುವುದಾದರೆ ಸುಪ್ತಿಯಲ್ಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಇನ್ನು ಆಲಿಂಗನವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಜೀವನು ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಆಲಿಂಗನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಏನು ತಪ್ಪು? ಆದ್ದರಿಂದ 'ಸ್ವಾಪ್ಸೆಯ' ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಆರನೆಯ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ತಪ್ಪು. ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳು ಚೇತನಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದರೆ ಸಾಂಖ್ಯನು ವೇದವ್ಯಾಮಾನ್ಯ ಒಪ್ಪಿ ಪ್ರಧಾನ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಚೇತನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಳಿ ಅಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಕ್ಷೇಪದಿಗಿಂತ ಚೇತನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಿಂದ ಗತಾರ್ಥತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ತಪ್ಪು. 'ಸ ಕಾರಣಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಚೇತನಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಸಾಂಖ್ಯನು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಲ್ಲ. ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಧಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವಾಗ ಈ ವಾಕ್ಯವೂ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದಾಗ ಈಶ್ವರಾದಿಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹೊರಟರೆ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಿಂದ ಗರ್ವಾಭಾಸ ಬರುತ್ತದೆ. ಗತಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಪುನಃ ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರಾಧಿಕರಣದ ಎಳು ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಗತವಾಗಿದೆ, ಹಾಗೂ ಅಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ.

- * 'ಈಶ್ವರೇಃ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈಶ್ವರತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಇದರರ್ಥ. ಆದರೆ ಈಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ಕುದ್ಧಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲೂ ಈಶ್ವರತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.
- * ಈಶ್ವರಿಯನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟ' ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತತ್ಪದದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
- * 'ಗೌಣಶ್ಚೈತ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೆಂಬ ಹೇತುವು ಈಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ, ಹೊರತು ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
- * ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತದಿಗೆ ವಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ, ಅದೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಜೀವರೂ ವಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು.
- * ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಉಳಿದಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಮತ್ತು ನಿರಾಕರಣೆ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

एतेनेदमधिकरणं प्रधानादेर्जडस्य हेतुत्वनिरासकमिति केषाञ्चित्पक्षोऽप्य-
पास्तः । समन्वयासङ्गत्यादेः^(१) । किञ्च न तावत् प्रधानस्य कारणत्वमुपादानत्वं

(१) रामानुजभाष्यम् - 'यतो वा इमानि' इत्यादिजन्यकारणवादिवाक्यप्रतिपाद्यं सर्वज्ञं सर्वशक्तिसमस्तहेयप्रत्यनीककल्याणगुणैकतानं ब्रह्म जिज्ञास्यमित्युक्तम् । इदानीं
ಈಶ್ವರಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ವಾ ನಿರಸಿತುಮಿದಮधिकरणम्, तयोस्त्वन्मतेऽपि प्रधाने सत्त्वात् । उक्तं हि “तदधीनत्वात्” इति सूत्रे त्वयैव “न वयमव्यक्तं तत्परिणामविशेषांश्च स्वरूपेण

जगत्कारणवादिवाक्यानामानुमानिकप्रधानादिप्रतिपादनानर्हतोच्यते
इत्यादिना ।

‘ईक्षतेर्नाशब्दम्’

इदमाम्नायते छान्दोग्ये ‘सदेव सोम्येदमग्र असीदेकमेवाद्वितीयम् । तदैक्षत बहु स्यां प्रजायेय’ इति । ‘तत् तेजोसृजत’ इत्यादि । तत्र सन्दिह्यते - किं सच्छब्दवाच्यं जगत्कारणं परोक्तमानुमानिकं प्रधानम् उतौक्लक्षणं ब्रह्मेति । किं प्राप्तम् ? प्रधानमिति । कुतः ? ‘सदेव सोम्येदमग्र असीदेकमेव’ इतीदंशब्दवाच्यस्य चेतनभोग्यभूतस्य सत्त्वरजस्तमोमयस्य विपदादिनानारूपविकारावस्थस्य वस्तुनः कारणावस्थां वदति । कारणभूतद्रव्यस्यावस्थान्तरापत्तिरेव हि कार्यता । अतो यत् द्रव्यं यत् स्वभावं च कार्यावस्थम्, तत्स्वभावं तदेव द्रव्यं कारणावस्थम् । सत्त्वादिमयं च कार्यमिति गुणसाम्यावस्थं प्रधानमेव हि कारणम् । तदेवोपसंहृतसकलविशेषं सन्मावमिति, सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयम्’ इत्यभिधीयते । तत एव च कार्यकारणयोरन्यत्वम् । तथा सत्येवैकविज्ञानेन सर्वविज्ञानप्रतिज्ञोपपत्तिः । अन्यथा ‘यथा सोम्यैकेन मृत्पिण्डेन’ इत्यादिमृत्पिण्डतत्कार्यदृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्वैरूप्यं चेति जगत्कारणवादिवाक्येन महर्षिणा कपिलेनोक्तं प्रधानमेव प्रतिज्ञादृष्टान्तरूपेण अनुमानवेषमेव चेदं वाक्यमिति सच्छब्दवाच्यमानुमानिकमेवेति ।

एवं प्राप्तेऽभिधीयते - ईक्षतेर्नाशब्दमिति ॥ यस्मिन् शब्द एव प्रमाणं न भवति, तत् आनुमानिकम् । प्रधानमित्यर्थः । न तत् जगत्कारणवादिवाक्यप्रतिपाद्यम् । कुतः ? सच्छब्दवाच्यसम्बन्धिव्यापारविशेषाभिधायिन ईक्षतेर्धातोः श्रवणात्, ‘तदैक्षत बहु स्यां प्रजायेय’ इति । ईक्षणक्रियायोगइवाचेतने प्रधाने न सम्भवति । अत ईदृशेक्षणक्षमः चेतनविशेषः सर्वज्ञः सर्वशक्तिः पुरुषोत्तमः सच्छब्दाभिधेयः । तथाच सर्वेष्वेव सृष्टिप्रकरणेष्वीक्षापूर्विकैव सृष्टिः प्रतीयते, ‘स ईक्षत लोकां सृजा इति । स इमांल्लोकानसृजत’, ‘स ईक्षाञ्चक्रे स प्राणमसृजत’ इत्यादिषु ।

ननु च कार्यानुगुणैर्नैव कारणेन भवितव्यम् । सत्यम् । सर्वकार्यानुगुण एव सर्वज्ञः सर्वशक्तिः सत्यसङ्कल्पः पुरुषोत्तमः सूक्ष्मचिदचिद्वस्तुशरीरकः । यथाऽऽह ‘पराऽस्य शक्तिर्विविधैव श्रूयते स्वाभाविकी ज्ञानबलक्रिया च’, ‘यः सर्वज्ञः सर्ववित् यस्य ज्ञानमयं तपः’ ‘यस्याव्ययं शरीरं यस्याक्षरं शरीरं यस्य मृत्युः शरीरम् एष सर्वभूतान्तरात्मा’ इति । तदेतत् ‘न विलक्षणत्वात्’ इत्यादिषु प्रतिपादयिष्यते । अत्र सृष्टिवाक्यानि न प्रधानप्रतिपादनयोग्यानीत्युच्यते वस्तुविरोधस्तु तत्रैव परिहरिष्यते । -प. (१७३-१७८)

ನಾಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ, ಅಪಿ ತು ಪರಮಪುರುಷಶರೀರತಯಾ ತದಾತ್ಮಕತ್ವವಿರೋಧೇನ” ಇತಿ । ಯಥಾ ಚ ಪ್ರಧಾನಂ ಕೇವಲಂ ಅಕಾರಣಂ, ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ, ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೈವ ಕಾರಣತ್ವಾತ್ । ನಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾಂತರಾತ್ ಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ, “ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಂ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸದ್ವಿಚಾರಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವಪರತ್ವಮಿತಿ ವಕ್ತುಮಿದಮ್, ಯದಿ ಸದ್ವಿಚಾರಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರಾ, ತದಾ ತದೈಕಾರ್ಥ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಪರಾಣಿತಿ ತ್ವವೈವೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಯೇಷತ್ಯಧಿಕರಣಂ ಕಾರಣಸ್ಯಾಚಿತ್ತವಿನಿರಾಸಕಮಿತಿ ತ್ವದಭಿಪ್ರೇತಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಃ ।

ನ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನಕಾರಣತಾಯಾ ಮಾನಾಂತರಾತ್ ಸಿದ್ಧಿಃ, ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ । ನಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೇಶ್ವರನಿಯಮ್ಯತ್ವಾದಿರೂಪ-
ತಚ್ಛರೀರತ್ವನಿರೂಪಣಾರ್ಯಮಿದಮ್, ಅತ್ರ ತದಪ್ರತಿತೆಃ । ಅನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣೇ “ತದಧೀನತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದೌ ಅನ್ಯತ್ರೈವ ತನ್ನಿರೂಪಣಾಚ್ಚ । ನಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ವಾ, ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಸತ್ಯುಪಾಧಾನತ್ವಂ ವಾ ನಿರಸಿತುಮಿದಮ್, ತಯೋಃ ಪ್ರಧಾನೇ ಸಾಕ್ಷ್ಯಬೋಧಾಪ್ಯನಿರಾಕಾರಾತ್ । ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣೇನ ಪುನರುಕ್ತೇಶ್ಚ । ಕಿಂಚ ತ್ವತ್ಪಕ್ಷೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸ್ತತ್ರೇ ವೇದಾಂತಾನಾಮನುಮಾನಪ್ರಾಪ್ತ ಕಾರಣಾನುವಾದಿತ್ವೇನ ಅವಿಚಾರ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವದಿಹಾಪಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯತ್ವಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಪ್ತಾನು-
ವಾದಿತ್ವೇನಾವಿಚಾರ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಮ್ಮತವಾದಿದಮಧಿಕರಣಂ ಚತುಸ್ಸತ್ತ್ವೀವತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಮ್ಭ-
ಸಮರ್ಪನಾರ್ಯ ಸತ್ ಸಮನ್ವಯಸ್ತತ್ರಾತ್ ಪೂರ್ವ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಅನುವಾದ - ರಾಮಾನುಜರ ಈಶ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣರಚನೆಯನ್ನು ಇದರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು - ಜಡವಾಗಿರುವ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈಶ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣ ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಗತಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯವೇ ತಪ್ಪು. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅಥವಾ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಕಾರಣತ್ವ ಮತ್ತು ಉಪಾದಾನತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ನೀವೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ. ‘ತದಧಿ-
ೇನತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಹೀಗಿದೆ - ‘ನ ವಯಮವ್ಯಕ್ತಂ ತತ್ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷಾಂಶ್ಚ ಸ್ವರೂಪೇಣ ನಾಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ ಅಪಿ ತು ಪರಮಪುರುಷಶರೀರತಯಾ ತದಾತ್ಮಕತ್ವವಿರೋಧೇನ’ ನಾವು ಅವ್ಯಕ್ತದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಹದಹಂಕಾರಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು
ಈಶ್ವತ್ವಾಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದೇನು ಇಲ್ಲ. ಪರಮಪುರುಷನ ಶರೀರವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು.

ಮತ್ತು ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ನೀವು ಕೇವಲ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಪ್ರಧಾನವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮನಿಗೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವಿದೆಯೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಮೇಯವೇ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- 'ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೂ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸದ್ವಿದ್ಯೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ' ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ

ಸಮಾಧಾನ :- ಹೀಗೂ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದುವೇಳೆ ಸದ್ವಿದ್ಯೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗುವುದಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥವಾದ ಸಕಲಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರವೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಎಂದು ನೀವೇ ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ, ಹೀಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವು 'ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅಚಿತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಲು ಹೊರಟದೆಯೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಮನೋಭಿಲಾಷೆಯೂ ಈಡೇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅಥವಾ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಹೀಗೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಪ್ರಧಾನವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನ ಶರೀರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಯಾವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದ 'ತದಧೀನತ್ವಾದರ್ಥವತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನಿಯಮ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಇಲ್ಲೇಕೆ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು.

ಆಕ್ಷೇಪ :- ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕರ್ತೃತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಉಪಾದಾನತ್ವವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟಿದೆ.

ಸಮಾಧಾನ :- ಸಾಂಖ್ಯನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಜಗತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಕರ್ತೃತ್ವವಿತಿಷ್ಠ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದನ್ನೇಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು? ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತು ವೇದಾಂತಗಳೆಲ್ಲವು ಅನುಮಾನಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಾಣತ್ವವನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತವಿಚಾರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸೂತ್ರವು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣವು ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಸಾಧಕವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ ಅದರಂತೆ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಾಣತ್ವವನ್ನೇ ವೇದಾಂತಗಳು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಂತವಿಚಾರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದಾಗ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಸಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭದ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಂತೆ ಈ ಅಧಿಕರಣವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಸಾಧಕವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಂತೆ ಸಮಾನವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಇರಬೇಕಿತ್ತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ವಿತೇನ = ಅದ್ವೈತಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಸಮನ್ವಯಾಸಂಗತೇಃ = ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಅಸಂಗತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿರುವುದರಿಂದ, ತಯೋಃ = ಕಾರಣತ್ವ ಮತ್ತು ಉಪಾದಾನತ್ವಗಳು, ತದ್ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥಾಃ = 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬುದರ ಜೊತೆ ಸಮಾನಾರ್ಥ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಅನ್ಯಥಾ = ಕಾರಣವಾಕ್ಯಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಆತ್ರ = ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದ ಯಾವುದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ತದಪ್ರತೀತೇಃ = ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರಶರೀರತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಚತುಃ ಸೂತ್ರೀವತ್ = ಪ್ರಾರಂಭದ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳಂತೆ

ಪ್ರಕಾಶಃ - ॥ ಏತೇನೇತಿ ॥ "ಸದೇವ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಬೋಧ್ಯಂ ಪ್ರಧಾನಮುತ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸಂಶಯೇ, "ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ" ಇತಿ "ಯಾ ಸೌಮ್ಯೇಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇನ" ಇತ್ಯನು- ಮಾನಾಕಾರವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾಢಸ್ಯಾನುಮಾನಿಕತ್ವಾವಗಮಾತ್ ಪ್ರಧಾನಮೇವ । ನ ಚಕ್ಷಣಾಪೋಗಃ, ತೇಜಃಪ್ರಭೃತಿಗತಗೌಣೇಕ್ಷಣಸಾಹಚರ್ಯೇಣ ಗೌಣತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಇಕ್ಷಣಾನ್ವಯಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮೇವ । ನ ಚಾನುಮಾನಿಕತ್ವಾವಗಮವಿರೋಧಃ, "ಯೇನಾಶ್ರುತಂ" ಇತ್ಯಾದೌ ಹೇತ್ವನುಪಾದಾನೇನಾನುಮಾನಾಕಾರತ್ವಾ-

ಭಾವಾತ್ । ನ च “यथा सोम्य” इत्यादि दृष्टान्तेनैवास्यानुमानाकारत्वसिद्धिः, तस्यान्यज्ञानेनान्यज्ञानासम्भवशङ्कासमाधानार्थकतया अन्यथासिद्धत्वात् । न चेक्षणं गौणमिति वाच्यम्, “तदैक्षत” इतीक्षितरि “ऐतदात्म्यमिदं सर्वं” इति चेतनवाच्यात्मशब्दात् । “तत्त्वमसि” इतिवदात्मतया प्रत्यगात्मानुसन्धाननिष्ठस्य “तस्य तावदेव चिरं” इति मोक्षोपदेशाच्च । हेयत्वावचनाच्च सद् ब्रह्मैव, प्रधानस्य मोक्षविरोधित्वेन हेयत्ववचनप्रसङ्गात् । “सता सोम्य” इति जीवस्य स्वकारणे सति अप्ययस्य श्रवणात्, प्रधानस्य जीवकारणत्वाभावात् । अन्योपनिषत्सु – “तस्मादेतद् ब्रह्म नामरूपमन्नं च जायते ।” इति “तस्माद् वा एतस्मादात्मन आकाशसम्भूतः” इति च पुरुषोत्तमस्यैव हेतुत्वोक्त्या तद्वतिसामान्यात् अत्रापि “आत्मन् एवेदं सर्वं” इति ब्रह्मकारणत्वस्य श्रुतत्वाच्चेति सिद्धान्त इत्याहुरित्यर्थः ।

एतेनेत्युक्तं व्यनक्ति – समन्वयेति ॥ सूत्राक्षरार्थासामञ्स्यादिरादिपदार्थः । अधिकरणप्रमेयं निराह – किञ्चेति ॥ प्रधानस्य कारणत्वं वा, उपादानत्वं वा, वाक्यान्तरसिद्धकारणत्वेऽप्येतद्वाक्यबोध्यत्वं वा, भगवदशरीरत्वं वा, कर्तृत्वं वा, कर्तृत्वे सत्पुपादानत्वं वा निरस्यत इति विकल्प्याद्यद्वितीयौ निराह – न तावदिति ॥ विशिष्टस्येति ॥ प्रधानादिना । तृतीयं निरस्यति – नापीति ॥ सर्वाणीति ॥ तथा च न कापि प्रधानस्य कारणत्वसिद्धिरिति भावः ॥ अचित्त्वेति ॥ एतच्च कारणवाक्येषु सर्वत्र जडं नोच्यत इत्यर्थसमर्थनपरत्वं एवास्य अधिकरणस्य सम्भवतीति भावः ।

ननु कारणवाक्यमात्राबोध्यस्यानुमानादिना कारणत्वसिद्धिरित्याशङ्क्य समाधिमाह – न चेति ॥ चतुर्थं प्रत्याह – नापीति ॥ पञ्चमषष्ठौ प्रत्याचष्टे – नापि प्रधानस्येति ॥ पुनरुक्तेऽप्येति ॥ “प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टान्तानुपरोधात्” इत्यत्र कर्तृत्वे सत्पुपादानत्वस्य ब्रह्मण एवोक्तत्वादिति भावः । अधिकरणक्रमं निराह – किञ्चेति ॥ चतुरधिकरण्याः “व्युत्पत्त्यभावः प्रतिपत्तिदौस्थ्यं” इत्यादिनाऽऽ-रम्भार्थत्वोक्तेरस्यापि तदन्तर्भावः । तत्रापि शास्त्रयोनिःसूत्रेणैकार्थ्यात्तदानन्तर्यमेव स्यात् । तथा च पञ्चानामपि तदारम्भोपयुक्तत्वमेवापन्नमिति भावः ।

गुरुराजीय - अतिदेशेन रामानुजमतं दूषयति ॥ एतेनेति ॥ अतिदेशार्थमाह - समन्वयासङ्गत्यादेरिति ॥ समन्वयाध्याये समन्वयसूत्रोक्तलक्षणासम्भवनिरासके प्रथमपादे चातिव्याप्तिनिरासकस्यासङ्गतेः । समन्वयप्रतिपादने तु स ईक्षतेरिति निर्देशापत्तेरित्यर्थः । प्रधानस्य कारणत्वमात्रनिरासकेक्षितृत्वाद्ययोगो वाऽऽदि-
शब्दार्थः । ननु न समन्वयासङ्गतिः । प्रधानकारणत्वनिरासद्वारेण ब्रह्मकारणत्व-
प्रतिपादनेन कारणवाक्यसमन्वयप्रतिपादकत्वात् । नापीक्षितृत्वाद्यनुपपत्तिः ।
सदेवेत्यादिवाक्यं न प्रधानकारणत्वपरम् । ईक्षणप्रतिपादकत्वात् । तथा च
नासङ्गत्यादिकमित्यत आह - किञ्चेति ॥ किमत्र प्रधानस्य कारणत्वमेव निरस्यते
किं वा सद्भिद्यां ब्रह्मकारणत्वं प्रतिपाद्यते उत प्रधानस्येश्वरशरीरत्वं यद्वा प्रधानस्य
कर्तृत्वे सत्युपादानत्वाभावः । तत्र नाद्य इत्याह - न तावदिति ॥

ननु प्रधानस्वरूपमेव नाङ्गीक्रियते । तथा च कारणत्वोपादानत्वयोः कथं प्रधाने सत्त्वादित्युच्यत इत्यत आह - उक्तं हीति ॥ तदात्मकत्वेति ॥ तदात्मकत्वविरहेण नाभ्युपगच्छामः । किन्तु तदात्मकत्वेन । तदात्मकत्वमपि कीदृशमित्यत उक्तं परमपुरुषशरीरतयेति । तथा च तदात्मकत्वं तत्त्वामिकत्वं तन्नियम्यत्वं तद्विरहेण स्वातन्त्र्येण साङ्ख्यब्रह्माभ्युपगच्छाम इत्यर्थः ।

ननु प्रधानस्य परमपुरुषशरीरतया कारणत्वेऽपि केवलस्य तन्निषिध्यत इत्यत आह - यथाचेति ॥ कुतो नेत्यत आह - विशिष्टस्यैवेति ॥ शुद्धस्य निर्धर्मकत्वेन कारणत्वाद्यभावादिति भावः । द्वितीयं प्रत्याह - नापीति ॥ यदीति ॥ तथा च वाक्यान्तरे प्रधानस्य कारणत्वेन प्रतिपादितत्वाङ्गीकारे व्याहतिरिति भावः ॥ अन्ययेति ॥ कारणवाक्यमात्रस्य ब्रह्मपरत्वानङ्गीकार इत्यर्थः ॥ न चेति ॥ तथा च मानान्तरेण प्रधानकारणतायाः सिद्धत्वाच्च व्याहतिरिति भावः । तृतीयं दूषयति ॥ नापीति ॥ अत्र तदप्रतीतेरिति ॥ अस्मिन्नधिकरणे प्रधानस्येश्वरशरीरत्व-प्रतिपादकत्वाद्यप्रतीतेरित्यर्थः ।

ननु प्रधानस्येश्वरशरीरत्वनिरूपणाभावे तदभावापातेन शरीरत्वप्रतिपादक-
श्रुत्यादिविरोध इत्यत आह - अन्तर्यामीति ॥ चतुर्थं प्रत्याह - नापीति ॥
तयोरिति ॥ यद्यपि साङ्ख्येन प्रधाने कर्तृत्वादिकमङ्गीकृतं तथाप्युपादानगोचरा-

ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾಪಿಸಿಚಿಕಿರ್ಷಾಕೃತಿಮತ್ತವರೂಪಂ ತನ್ನಾತ್ಮಿಕೃತಮಿತ್ಯಾಶಾಃ | ಯದೈತದಸ್ವರಸಾದಾಹ -
 ಪ್ರಕೃತಿತಿ ॥ ನನು ನ ಪೀನರುಕ್ತಯಂ ವೇದಾಂತಾ ನ ವಿಚಾರ್ಯಾಃ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ-
 ಪ್ರಾಪ್ತಕಾರಣಾನುವಾದಿತ್ವಾದಿತ್ಯವಿಚಾರ್ಯತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತೆ ವಿಚಾರ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥಮೇತದಪಿ-
 ಕರಣಮಿತ್ಯರೂಪಾಹ - ಕಿಂಚೇತಿ ॥

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ - 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದು ಪ್ರಧಾನವೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ' 'ಯಥಾ ಸೌಮ್ಯೇಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಂಡೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುಮಾನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಧಾನವೂ ಸಹ ಅನುಮಾನಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದು ಪ್ರಧಾನವೇ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಮುಂದೆ ತೇಜ ಅಪ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ 'ಏಕೈಕತ' ಎಂದು ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಾಯಶಾಠದ ಬಲದಿಂದ ಮೊದಲು ಶ್ರುತವಾದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಗೌಣವಾದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಈಕ್ಷಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣ ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದುವೇಳೆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅನುಮಾನರೂಪವೆನ್ನಬಹುದಿತ್ತು. 'ಯಥಾ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತದ ಬಲದಿಂದ ಅನುಮಾನವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕಥಂನು ಭಗವಃ' ಎಂದು ಅನ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನ್ಯಜ್ಞಾನವು ಅಸಂಭಾವಿತವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದೈಕೈತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರುತನಾದ ಈಕ್ಷಿತನಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ಏತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಮ್' ಎಂದು ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ಸದಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಯಾರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ 'ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚರಮ್' ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಯತ್ವ, ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಧಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ.

ಮತ್ತು 'ಸತಾ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂದು ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಲಯ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ತಸ್ಮಾದೇತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಮರೂಪಮನ್ಯಂ ಚ ಜಾಯತೇ' ಎಂದು 'ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ' ಎಂದು ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ಲಿಂಗಗಳೇ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ 'ಸದೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಶರೀರ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯವನ್ನು 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಧಾನವು ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು?

೧) ಪ್ರಧಾನವು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದೋ? ೨) ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದೋ? ೩) ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕಾರಣವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದರೂ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೋ? ೪) ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರವಲ್ಲವೆಂದೋ? ೫) ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದೋ? ೬) ಕರ್ತೃತ್ವ ಹಾಗು ಉಪಾದಾನತ್ವಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದೋ?

ಪ್ರಥಮ ಹಾಗು ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಗಳು ಅಸಾಧುವೆಂದು 'ನ ತಾವತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಾಽ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ನೀವೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದೀರಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮತ್ತು ಸಕಲ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಜಡವಾದ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ಈಶ್ವತ್ವಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ ಹೇಳಬಹುದು. ಈಗ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಇತರವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕಾರಣತ್ವ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಸಾರ್ಥಕ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬೋಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅನುಮಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ನ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಾಽ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಐದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು 'ನಾಽ' ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಧಿಕರಣಕ್ರಮವನ್ನು 'ಕಿಂಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭದ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾರಂಭದ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಹೊರಟವೆಯೆಂದು 'ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭಾವಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿದೌಸ್ಥಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಈಶ್ವತ್ವಧಿಕರಣವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭದ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ ಹೊರಟವೆಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. ಒಟ್ಟು ಐದೂ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭ ಸಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ರಾಮಾನುಜರು ಈಶ್ವತ್ವಧಿಕರಣರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಆದ್ವೈತ ಮತದ ನಿಲುವನ್ನೇ ತಾಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಧಾನವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈಶ್ವತ್ವಧಿಕರಣ ಹೊರಟದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ರಾಮಾನುಜರು ಆದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ನಮ್ಮ ಆನೇಕ ಸವಾಲುಗಳಿಂದ ಸೋಲಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

परोक्षज्ञासिचिकीर्षाकृतिमत्त्वरूपं तन्नाश्रीकृतमित्याशयः । यद्वैतदस्वरसादाह -
प्रकृतीति ॥ ननु न पौनरुक्त्यं वेदान्ता न विचार्याः साङ्ख्यस्मृति-
प्रासकारणानुवादितादित्यविचार्यत्वेन पूर्वपक्षिते विचार्यत्वप्रतिपादनार्थमेतदधि-
करणमित्यरुचेराह - किञ्चेति ॥

ವಿವರಣೆ - ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣರಚನೆ ಹೀಗಿದೆ - 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದು ಪ್ರಧಾನವೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನೋ? ಎಂದು ಸಂಶಯ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ :- 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ' 'ಯಥಾ ಸೌಮ್ಯೇಕೇನ ಮೃತ್‌ಪಿಂಡೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುಮಾನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಧಾನವೂ ಸಹ ಅನುಮಾನಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದದ್ದು ಪ್ರಧಾನವೇ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಾರದು. ಮುಂದೆ ತೇಜ ಅಪ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ 'ಐಕ್ಯಂ' ಎಂದು ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಾಯವಾಠದ ಬಲದಿಂದ ಮೊದಲು ಶ್ರುತವಾದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಗೌಣವಾದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ :- ಈಕ್ಷಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕೇಳಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್‌ಕಾರಣ ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಒಂದುವೇಳೆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅನುಮಾನರೂಪವೆನ್ನಬಹುದಿತ್ತು. 'ಯಥಾ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತದ ಬಲದಿಂದ ಅನುಮಾನವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕಥಂನು ಭಗವಃ' ಎಂದು ಅನ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನ್ಯಜ್ಞಾನವು ಅಸಂಭಾವಿತವೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ತದೈಕ್ಷತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರುತನಾದ ಈಕ್ಷಿತನಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ಏತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಮ್' ಎಂದು ಆತ್ಮಶಬ್ದ ಕೇಳಸುತ್ತಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ಸದಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಯಾರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ 'ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್' ಎಂದು ಮೋಕ್ಷ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಸತ್‌ಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಯತ್ವ, ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಧಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ.

ಮತ್ತು 'ಸತಾ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂದು ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾರಣನಾದ ಸತ್ ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವು ಕೇಳಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಲಯ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ತನ್ಮಾದೇಕದ್ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಮರೂಪಮನ್ಯಂ ಚ ಜಾಯತೇ' ಎಂದು 'ತನ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ' ಎಂದು ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ಲಿಂಗಗಳೇ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್‌ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ 'ಸದೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಕರೀರ.

ರಾಮಾನುಜರ ಅಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯವನ್ನು 'ಕಿಂಚಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಧಾನವು ಜಗತ್ಕಾರಣವಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು?

೧) ಪ್ರಧಾನವು ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದೋ? ೨) ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದೋ? ೩) ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕಾರಣವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದರೂ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೋ? ೪) ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರವಲ್ಲವೆಂದೋ? ೫) ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದೋ? ೬) ಕರ್ತೃತ್ವ ಹಾಗೂ ಉಪಾದಾನತ್ವಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದೋ?

ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಗಳು ಅಸಾಧುವೆಂದು 'ನ ತಾವತ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಾಪಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ನೀವೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದೀರಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮತ್ತು ಸಕಲ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಜಡವಾದ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ ಹೇಳಬಹುದು. ಈಗ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಇತರವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕಾರಣತ್ವ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಸಾರ್ಥಕ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಬೋಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅನುಮಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು 'ನ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು 'ನಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಐದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು 'ನಾಪಿ' ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ವಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಧಿಕರಣಕ್ರಮವನ್ನು 'ಕಿಂಚಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭದ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾರಂಭದ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳು ಹೊರಟವೆಯೆಂದು 'ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭಾವಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿರೈಸ್ಸಮಾ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ರಾಮಾನುಜರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭದ ಸಮರ್ಥನೆಗೋಸ್ಕರ ಹೊರಟವೆಯೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಬೇಕು. ಒಟ್ಟು ಐದೂ ಅಧಿಕರಣಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭ ಸಾಧಕವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ರಾಮಾನುಜರು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅದ್ವೈತ ಮತದ ನಿಲುವನ್ನೇ ತಳೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಧಾನವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣ ಹೊರಟವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ರಾಮಾನುಜರು ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೆ ನಮ್ಮ ಆನೇಕ ಸವಾಲುಗಳಿಂದ ಸೋಲಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

- * ಸಾಂಖ್ಯಮತ ನಿರಾಕರಣೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಗತ
- * ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಮತ್ತು ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ನೀವೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವಾಗ ಅದನ್ನೇಕೆ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೀರಿ?
- * ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಉಪಾದಾನತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಏನೂ ಲಾಭವಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ನೀವು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ.
- * 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಪ್ಪೇ ಪ್ರಧಾನವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಸಕಲ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿವೆಯೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದೀರಿ.
- * ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮರ್ಥಿಗಮ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗದು. ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವೂ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
- * ಪ್ರಧಾನವು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣ ವ್ಯರ್ಥ.
- * ಸಾಂಖ್ಯನು ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಹಿಷ್ಣುವಾದ ಉಪದಾನತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ?
- * ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಾಂತವಿಚಾರವು ಅನಾರಂಭಣೀಯವೆಂದೇ ನೀವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕರಣಗಳಂತೆ ಇದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾರಂಭಸಾಧಕವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಹತ್ತಾರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಉತ್ತರಗಳು ರಾಮಾನುಜರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

~~~~~

● ● ● ● ●

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತ ನಿರಾಕರಣೆ

ಟೀಕೆಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾ

यादवप्रकाशीये तु - “स्वाप्ययात्” इत्यस्य “सता सोम्य तदा सम्पन्नो भवति” इति वाक्यं विषयः । “गतिसामान्यात्” इत्यस्य तु “सति सम्पद्य न विदुः सति सम्पत्स्यामहे” इति वाक्यं विषय इत्युक्तम् । तन्न, वाक्यभेदेन सूत्रभेदे अतिप्रसङ्गात् ॥

टीकाक्षरार्थस्तु - न तच्छब्दगोचरमिति युक्तमिति ॥ उपलक्षणं चैतत् - शब्दानां 'गवां' ज्ञानानां च 'चरः' चरणं वृत्तिर्यस्मिन् तत् शब्दगोचरमिति व्यधिकरणबहुव्रीहिं वा, 'चरः' चरणमस्यास्तीति मत्वर्थीयाच्चरत्ययान्तत्वं वाऽऽश्रित्य 'शब्दगोचरं' इत्यस्य साधुत्वं द्रष्टव्यम् । ततश्च "यतो वाचः" इत्यादिश्रुतौ "मनसा सह" इत्यदृश्यत्वस्याप्युक्तत्वादीक्षणीयत्वमसिद्धमिति पूर्वपक्ष्यभिप्रायः ।

पूर्वमर्यापत्तिपरतया व्याख्यातमिदानीं परिशेषपरतया व्याचष्टे - परिशेषप्रमाणेन वा इति ॥ यद्यपि स्वमते अर्थापत्तिपरिशेषयोरनुमानता, तथापि तयोर्भेदमुपेत्य वा अनुमानत्वावान्तरभेदमाश्रित्य वा पक्षान्तरोक्तिः ॥ श्रुतिस्मृतौ चाहेति ॥ श्रुतौ "आमनन्ति" इति साक्षाद् वाच्यत्वोक्तेः, स्मृतौ च 'अहमेव' इत्यवधारणोपपत्तये मुख्यतया वेद्यत्वस्य विवक्षणीयत्वात्, तस्य च वाच्यत्वं विनाऽयोगात्, सर्ववेदलक्षणाया अयोग्यत्वाच्च वाच्यत्वसिद्धिरिति भावः ।

ननु न विशिष्टमीक्षितु, येन जिज्ञास्यत्वायोगः । किन्तु शुद्धमेव मायासम्बन्धादीक्षित्रिति पूर्वत्रारुच्या दोषान्तरमाह - किञ्च माययेक्षणमिति ॥ "गौणग्रहणे बाधकस्य" इत्यादौ गौणशब्देन "मुख्यासम्भवे गौणाश्रयणात्" इत्यत्रेव अमुख्यार्थो न विवक्षितः, किन्तु सत्त्वादिगुणयुक्तजीवरूपमुख्यार्थ इति द्रष्टव्यम् । स्वरूपप्रतिमारूपाभिप्राय इति ॥ आत्मनि स्वरूपाभिप्रायः, अनात्मनि प्रतिमारूपाभिप्राय इत्यर्थः ॥ श्रुतेरार्जवसम्भवादिति ॥ आत्मानात्म-शब्दयोश्चेतनाचेतनविषयतया प्रसिद्धेः रूपशब्देऽनेकार्थत्वस्याकल्प्यत्वाच्च, तद्विषयत्वे श्रुतेरार्जवं सम्भवतीत्यर्थः ॥ स्वभावविषयत्वोपपत्तेरिति ॥ जीवात्मन्यपि हि दुःखादिदोष औपाधिक एवेति भावः । "यस्य" इति श्रुतौ विश्वशब्दो "विश्वो हिरण्यगर्भोऽग्रियमः" इत्यादाविव वाच्यर्थः । तेन 'सर्वस्य कर्ता' इत्यनेन न पुनरुक्तिरित्याह - वायुकर्तेति ॥ प्रतिबुद्धशब्दार्थमाह - सर्वज्ञ इति ॥ अनुवित्तशब्दार्थमाह - ज्ञात इति ॥ ततश्च तयोर्न पौनरुक्त्यमिति भावः ॥

ನ ಸಪಕ್ಷಸತ್ವಮಿತಿ || “ತತಶ್ಚ ನಾಸಾಧಾರಣಾನೈಕಾಂತಿಕತಾ” ಇತಿ ಶೇಷಃ |
 ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನಿತಿ | ಕೇವಲಾನ್ವಯಿ ದೃಶ್ಯಾಂತತಯೋಕ್ತಃ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯ-
 ಮಿಪ್ರೇತಕೇವಲಾನ್ವಯ್ಯುಪಯೋಗಿತಯಾ ವಾ || ತದವಿನಾಭಾವ್ಯಭಾವತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ || ಸಾಧ್ಯಾ-
 ಭಾವಾವಿನಾಭೂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿನ ಏವೋಪಾಧಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ || ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯಾದಿತಿ ||
 ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಾನಿಶ್ಚಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾದೇವ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಬಂಧನತ್ವೇ
 ತದಭಾವಾತ್ ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವಯೋರಪಿ ಸಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ - ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವಯೋ-
 ರಿತಿ ||

ನನು ಸಂಯೋಗಿತಾಯಾ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವಹಾನಿರೇವ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಿಕಾ
 ತಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಬಂಧನಮಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ, ತದ್ವಿಹಾಪಿ ಅನವಸ್ಥಾ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಿಕೇತ್ಯಮಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ -
 ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಮಿತ್ಯಾದಿನಾ || ನನು ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಪಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಪದಂ
 ವಾಚಕಮೇವ, ಸತ್ಯಾದಿನಿ ಲಕ್ಷಣಪದಾನಿ ತು ನ ವಾಚಕಾನಿತಿ ಶಂಕತೇ - ಲಕ್ಷ್ಯಪರ-
 ಪದಸ್ಯೇತಿ || ಛ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಪಾದಶಿಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕಾಯಾಮ್‌ ಲಕ್ಷ್ಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಂ ||

ಅನುವಾದ - ಯಾದವಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ - 'ಸತಾ ಸೌಮ್ಯ ತದಾ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ' ಎಂಬ
 ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವಾಪ್ನಯಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ ಸತಿ ಸಂಪತ್ಕ್ಯಾಮಹೇ'
 ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು 'ಗತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯ ಎಂದು.

ಇದು ತಪ್ಪು. ಕೇವಲ ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಸೂತ್ರಭೇದ ಹೇಳುವುದಾದರೆ
 ಜಿಜ್ಞಾಸುಸೂತ್ರವೂ ಅನೇಕವಾಗಲಿಯೆಂಬ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಟೀಕಾ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ - "ಗೋಚರಾ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾಶ್ಚ" ಎಂಬ ಕೋಶವಾಕ್ಯದಂತೆ
 ಗೋಚರಪದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ
 ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ತ್ರಯೇ ನ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ
 ಹೊರಟಿದೆ. ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ "ಸ್ತ್ರೀಶೂದ್ರಬ್ರಹ್ಮಬಂಧೂನಾಂ ತ್ರಯೇ ನ
 ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೋಚರ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗ
 ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ
 ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಸಮಾಧಾನವು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ಯದಿ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್'

ಅಗೋಚರಂ' ಎಂಬ ಅನುಷ್ಠಾಪನವಾಕ್ಯದ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ 'ಶಬ್ದಾನಾಂ ಗವಾಂ ಚರಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ತತ್ ಶಬ್ದಗೋಚರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವೈಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶಬ್ದಗಳ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ವೃತ್ತಿಯು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅದು ಶಬ್ದಗೋಚರವಾದದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ 'ಶಬ್ದಗೋಚರಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟಾದ್ಯಾಯಿಯು 'ಗ್ರಹವೃಧನಿಶ್ಚಿಗಮಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಘೌರ್ವೇ ಕವಿಧಾನಮ್" ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕೋಕ್ತಿಯಂತೆ ಚರಧಾತುವಿಗೆ ಕಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ 'ಚರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಗೋಚರಸಂಚರವಹವೃಜಾಪಣನಿಗಮಾಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂಜರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಶಬ್ದವು ರೂಢಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ.

ಈಶ್ವತಿಸೂತ್ರವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರು. ಈಗ 'ಪರಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಸ್ತು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪರಿಶೇಷ ಎರಡೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಅನುಮಾನರೂಪವೇ ಆಗಿವೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಇವೆರಡನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲು ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿವೆ ೧) ಪರರು ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ೨) ಸ್ವಾರ್ಥ ಪರಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರಭೇದವಿರುವಂತೆ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅವಾಂತರಭೇದವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು.

ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತಿಸ್ತೃತೀ ಚಾಹ' ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - 'ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆಮನಂತಿ' ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸ್ತೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ' ಎಂಬ ಅವಧಾರಣೆಯಿಂದ ಮುಖ್ಯವೇದ್ಯತ್ವವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯವೇದ್ಯತ್ವವು ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶಿಷ್ಟಭೂತವು ಈಶ್ವತ್ಯ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವ ಕೂಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಶುದ್ಧಭೂತವು ಮಾಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಈಶ್ವತ್ಯ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ವಿಶಿಷ್ಟಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕಿಂಚ ಮಾಯಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ದೋಷಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ಗೌಣಗ್ರಹಣೇ ಬಾಧಕಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗೌಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥ ಕೂಡದಿದ್ದಾಗ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕೆಂಬಂತೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊರತಾಗಿ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಯುಕ್ತವಾದ ಜೀವನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

'ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಮಾರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಯಃ' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರೂಪಶಬ್ದವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮುಂದೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತೇರಾರ್ಜವಸಂಭವಾತ್' ಎಂದಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ - ಆತ್ಮ ಅನಾತ್ಮಶಬ್ದಗಳು ಚೇತನ ಮತ್ತು ಅಚೇತನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ರೂಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚೇತನಾಚೇತನ ವಿಷಯವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಶ್ರುತಿಗೆ ಯಜುವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

'ಸ್ವಭಾವವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ = ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳು ಔಪಾಧಿ ಕವಾಗಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ಯಸ್ಯೇತಿ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಶ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಎಂದರ್ಥ. 'ವಿಶ್ವೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋಗ್ನಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದಾಗ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞ ಎಂದರ್ಥ. ಅನುವಿತ್ತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾತನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದರಿಂದ ಅನುವಿತ್ತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

'ನ ಸಪಕ್ಷಸ್ತಮ್' ಎಂದು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಾಧಾರಣ ಅನೈಕಾಂತಿಕದೋಷ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶೇಷಪೂರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮುಂದಿನ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇವಲ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಅಥವಾ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಕೇವಲಾನ್ವಯ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಉಪಾಧಿದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಲು 'ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ತದವಿನಾಭಾವ್ಯಭಾವತ್ವಾಭಾವಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ - ಸಾಧ್ಯಾಭಾವದ ಜೊತೆಗೆ ಯಾವ ಅಭಾವವಿರುತ್ತದೋ, ಆ ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಾಧಿಯು ದೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲಾನ್ವಯಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಉಪಾಧಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು.

'ವ್ಯಾಪ್ತನಿಶ್ಚಯಾತ್' ಎಂಬ ಟೀಕೆಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ - ಸಾಧ್ಯವಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಇದ್ದರೆ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಾಧಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವ ವಾಚ್ಯತ್ವಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಲಿವೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾದಿಗಳೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿಲ್ಲದ ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳದಿರಬೇಕಾದೀತು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವಯೋಃ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತ್ವಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವಚ್ಛೇದ್ಯ ಅವಚ್ಛೇದಕಭಾವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕತರ್ಕವಿದೆ. ಈ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕ ತರ್ಕವೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ವಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ವಾಚಕವೇ ಆಗಿದೆ ಸತ್ಯಾದಿಪದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಲಕ್ಷ್ಯಕವಾಗಿವೆ, ವಾಚಕವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಲಕ್ಷ್ಯಪರಪದಸ್ಯ' ಎಂದು ಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಮದ್‌ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥಗುರುಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಚಂದ್ರಿಕೆಯ

ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಈಕೃತ್ಪ್ರಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಕಠಿಣಪದಾರ್ಥ

ಪೂರ್ವಮ್ = ಔಪನಿಷದತ್ತಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ತಯೋಃ = ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪರಿಶೇಷಗಳಿಗೆ, ಭೇದಮ್ = ಪರರೀತಿಯಿಂದ ಭೇದವನ್ನು, ಸರ್ವವೇದಲಕ್ಷಣಯೋಃ = ಸಕಲವೇದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವು, ತದ್‌ವಿಷಯತ್ವೇ = ಚೇತನ ಮತ್ತು ಅಚೇತನವಿಷಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಾಗ, ಅರ್ಜಮ್ = ಋಣವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು. ವಾಯುರ್ಥಃ = ವಿಶ್ವಶಬ್ದವು ವಾಯುವೆಂಬರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು.

ಪ್ರಕಾಶಃ - ಉತ್ತಮತದ್ವಯದ್ವಿಷಯೇನೈವ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಾಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯಮಪಿ ನಿರಸ್ತಪ್ರಾಪ್ಯ ಮನ್ವಾನೌಽಧಿಕಂ ವಕ್ತುಮಾಹ - ಯಾದವೇತಿ || ಏಕಾರ್ಥಕವಾಕ್ಯಬೇದಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ವರೂಪೇದೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾದಿಸೂತ್ರಬೇದಸ್ತ್ಯಾತ್, ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಕಾರಣಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಚ ನಾನಾತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಆತೇನ - "ಸದೇವ" ಇತ್ಯಾದೌ "ಬಹು ಸ್ಯಾಂ" ಇತಿ ಪರಿಣಾಮಶ್ರವಣಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್‌ಚ್ಛೇದಂ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಲಕ್ಷಣಾತ್ಮಶ್ರುತ್ಯಾದೇಃ ಶಿವ ಏವ ಸತ್ಪದವಾಚ್ಯಂ ಕಾರಣಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ಕೇನಚಿದುಕ್ತಂ ನಿರಸ್ತಮ್ | ಸಮನ್ವಯಾಸಂಗತೇಃ | 'ಸದೀಕ್ಷತೇಃ' ಇತಿ ವಿನ್ಯಾಸಾಪತ್ತೇಶ್ಚ | ಶಿವಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನೇಕಮಾನೇಃ ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣೇನ ಚ ವಿರೋಧಾಚ್ಚ | "ಲಕ್ಷಿತಕರ್ಮ"

इत्यत्रास्य वाक्यस्य विष्णुपरतायाः वक्ष्यमाणत्वाच्च । “सर्वोत्तमत्वात् सन्नामा हरिर्नारायणः प्रभुः ।” इत्यादिना छान्दोग्यभाष्ये षष्ठे प्रमाणेनैवास्य वाक्यस्य विष्णुपरतया व्याख्यातत्वाच्च ।

“तेजोऽभिमानवान् ब्रह्मा वायुश्चाबिमानवान् ।

रुद्रः क्षित्यभिमानी चाप्येतन्मयमिदं जगत् ॥

इत्यादिना “इत्यादि ब्रह्माण्डे” इत्यन्तेन बृहदारण्यकभाष्ये प्रथमेऽध्यायेऽस्य प्रकरणस्य विष्णुपरतायाः स्पष्टमुक्तत्वाच्च । “साधुत्वात् सन् हरिः स्मृतः” इत्याद्यनेकमानोदाहरणेनास्य प्रकरणस्य विष्णुपरतायास्तत्त्वनिर्णयेऽप्युक्तत्वाच्च । कारणत्वोपादानत्वयोः प्रधाने सत्त्वेन तन्निरासायोगाच्च । कर्तृत्वस्य साङ्ख्येनानङ्गीकाराच्च । केवलप्रधाने तयोरभावे केवले शिवे तदभावस्य सुवचत्वाच्च । अशब्दमानुमानिकं प्रधानं न जगत्कारणमित्यध्याहाराद्यापाताच्च । ‘गौणः’ इति पुल्लिङ्गायोगाच्च । प्रागुक्तवचनैर्भाष्योक्तदिशा चात्मशब्दस्य विष्णावेव मुख्यतया शिवपरत्वायोगाच्च । यदपि, माऽस्त्वचेतनं सत्पदवाच्यं, जीवस्तु स्यादीक्षणात्मशब्दादेस्तत्र सम्भवादित्यतः “तन्निष्ठ” इति सूत्रमिति, तदपि न, “बहु स्यां” इति प्रथमश्रुतबहुभवनविरोधेन जीवशङ्काऽनुदयात् । साङ्ख्येषु जीवकारणत्वानङ्गीकाराच्च । शिवस्यापि प्रागुक्तदिशा जन्मादिमत्तया जीवत्वेन “परो हि पुरुषो विष्णुस्तस्मान्मोक्षः” इति भाष्योक्तस्मृतिविरोधेन तन्निष्ठस्य मोक्षायोगाच्च । सूत्रान्तराण्यप्युक्तदिशा दूषितप्रायाणीति यत्किञ्चिदेतत् ॥

न केवलं टीकोक्तदिशा प्रयोगवशादेव साधुत्वम्, किन्तु “यदि तत् स्यादगोचरम्” इत्यनुव्याख्यानसुधोक्तदिशाऽवयववृत्त्या विशेष्पनिघ्नतयाऽपीति भावेनाह - उपलक्षणमिति ॥ ‘गवां’ इत्यस्यार्थो ज्ञानानामिति ॥ चरश्चरण-मिति ॥ चरतेः, तृतीये “ग्रहवृधनिश्चिगमश्च” इति सूत्रे “घञर्थे कविधानम्” इति वार्तिकोक्त्या कप्रत्यये रूपम् । “गोचरसञ्चरवह्व्रजव्यजापणनिगमाश्च” इति सूत्रे मञ्जर्या “रूढिशब्दोऽयं विषयपर्यायस्तस्य यथा कथंचिन्निर्वचनम्” इत्युक्तेरिति भावः ॥ व्यधिकरणेति ॥ “सप्तमीविशेषणे बहुव्रीहौ” इत्यत्र द्वितीये

ಜ್ಞಾಪಿತತ್ವಾದिति भावः ॥ अच्यप्रत्ययेति ॥ “अर्शआदिभ्योऽच्” इति सूत्रादिति भावः । तेन “गवां ज्ञानानां चरो वृत्तिरस्मिन्निति गोचरं” इति सुधावाक्यं द्वेधा योज्यमित्युक्तं भवति ।

एवमाश्रयणस्य फलान्तरमप्याह - ततश्चेति ॥ अत एव सिद्धान्ते अज्ञेयत्वस्य गत्युक्तिर्भाष्ये इति भावः । एतेन कस्यचिदसाधुत्वकल्पनं प्रत्युक्तं बोध्यम्, अकुशलता च भाष्यकृतो निरस्ता । एतत्प्रयोजनाशयेन तदुक्तेरिति । ‘परिशेष’ इत्यादेरुद्गम्यत्वभ्रमं निराह - पूर्वमिति ॥ ‘औपनिषदत्वात् इति भाष्यं’ इति शेषः ॥ भेदमिति ॥ पररीत्येति भावः । ननु ‘अवाच्यत्वनिरासाय श्रुतिस्मृती चाह’ इति टीका न युक्ता, श्रुत्यादौ वाच्यत्वस्यावाच्यत्वनिरासस्य बाऽप्रतीतेरित्यत आह - श्रुतीति ॥ आङो मुख्यार्थत्वादिति भावः ॥ अवधारणेति ॥ स्वस्या- मुख्यत्वे मुख्यान्तरे वा सति, तदयोगादिति भावः । ननु सर्वैर्वैदैरहमेव लक्षणया वेद्य इत्यर्थः स्यादित्यत आह - सर्वेति ॥ अनवस्थापातादिति भावः ।

ननु “किं च मायया” इति टीका न युक्ता, प्राग्विशिष्टस्येक्षितृत्वोक्त्या मायया शुद्धस्येक्षणमित्यस्यानुक्त्या विकल्पानवकाशात्, विशिष्टस्यैवेत्यं विकल्पे “आद्ये दृश्यत्वाद्यपि किं न स्यात्” इति ग्रन्थायोगादित्यत आह - नन्विति ॥ एतेन ‘ईक्षणं’ इत्यस्येक्षित्रित्यर्थ उक्तो भवति । “गौणग्रहणे” इत्यत्र गौणपदस्या- मुख्यार्थत्वे पूर्वोत्तरासङ्गतेराह - गौणेति ॥ स्वरूपेति ॥ कस्य स्वरूपत्वादीत्यत आह - स्वरूपेति ॥ अस्फुटत्वादार्जवं व्यनक्ति - आत्मेति ॥ ‘तद्विषयत्वे’ चेतनाचेतनविषयत्वे । स्वभावस्य सदोषत्वानुभवात् कथं निर्दोषत्वमित्यत आह - स्वभावेति ॥

‘वायुकर्ता’ इत्यादीनां व्याख्येयादृष्टेराह - यस्येति ॥ विश्व इति ॥ “रूपोपन्यासात्” इत्यत्र भाष्योक्तश्रुतौ यथा तथेत्यर्थः । “सर्वपदार्थानां लक्षणायोग्यत्वान्न सपक्षसत्त्वं” इत्यस्योपयोगादृष्टेराह - ततश्चेति ॥ केवलव्यतिरेकिण एव प्रस्तुतत्वात् “केवलान्वयिनि केवलव्यतिरेकिणि चोपाधिज्ञानानुदया”दिति कथमित्यत आह - केवलान्वयिनीति ॥ ब्रह्मेति ॥

टीकायां केवलव्यतिरेकिप्रदर्शनमुपलक्षणमिति भावः । कथमनेन हेतुना केवल-
न्ययिन्युपाधिशङ्कानुदय इत्यत आह - तदिति ॥ “व्याप्त्यनिश्चयात्” इति
हेतुसाध्ययोरिति भ्रमं निवारयति - साध्येति ॥ “किं निबन्धना” इति
सामान्यशब्दस्याभिप्रायमाह - कार्येति ॥ “अवाच्यस्य” इति ग्रन्थस्यानन्वयमाशङ्क्याह
- नन्विति ॥ “लक्ष्यपरपदस्य” इति शङ्काभिप्रायं दुर्गमत्वादाह - नन्विति ॥
शिष्टं स्पष्टमिति भावः । सूत्रार्थस्तु - ‘तत्’ ब्रह्म ‘अशब्दं’ अवाच्यं न,
ईक्षणीयत्वात्, किन्तु वाच्यमेवेति । ननु लाघवादीक्षतेर्वाच्यमित्येव कुतो नोक्तमिति
चेत्, “अशब्दमस्पर्श” इति श्रुत्यनुगमायेत्येवेहि । परपक्षनिरास-
स्वपक्षस्थापनयोर्द्वयोरपि लाभाय चेति ॥ छ ॥

॥ इति श्रीमद्राघवेन्द्रतीर्थविरचितचन्द्रिकाप्रकाशे ईक्षत्यधिकरणं सम्पूर्णम् ॥

गुरुराजीय - ननु गोचरशब्दस्य नित्यपुल्लिङ्गत्वेन न शब्दगोचर इति भाष्ये
वक्तव्यम् । शब्दगोचरमिति कथमुक्तमित्यतः तत्समाधानार्थं टीकायां “त्रयी न
श्रुतिगोचरेति गोचरशब्दस्य विशेष्यलिङ्गतया प्रयोगात् तच्छब्दगोचरमिति युक्तम्”
इत्युक्तम् । तथा च सिद्धान्त्यभिप्रेतवाच्यत्वसाधकेक्षणीयत्वस्यासिद्धिः । कथं
शब्देनेक्षणासम्भवेऽपि मनसेक्षणीयत्वसम्भवादित्यत ईक्षणीयत्वासिद्धिकथनपरतया
तद्व्याचष्टे ॥ उपलक्षणं चैतदिति ॥ वृत्तिरिति ॥ शब्दपरत्वे वृत्तिर्वाच्यवाचकभाव
सम्बन्धः ज्ञानपक्षे विषयविषयिभाव इति भावः । नन्वत्र शब्दवाच्यत्वमात्रस्यैव
वक्तव्यत्वेन शब्दगोचरं नेत्यनेन ज्ञानाविषयत्वोपपादनमसङ्गतं पूर्वपक्ष्यनभि-
प्रेतत्वादित्यत आह - ततश्चेति ॥ ननु “परिशेषप्रमाणेन वाच्यत्वं साध्यत” इति
टीकायां वाच्यत्वसाधनार्थं स्वयमेव प्रमाणान्तरमुच्यत इति प्रतीयते । तदयुक्तम् ।
भाष्यानारूढस्य स्वेन वक्तुमनुचितत्वादित्यतो भाष्यारूढमेवैतदित्याह -
पूर्वमिति ॥ श्रुतिस्मृती चाहेति टीकायां भाष्यकारेण वाच्यत्वसमर्थनार्थं श्रुतिस्मृती
उदाहृते इत्युक्तम् । तत्र श्रुतौ वाच्यत्वप्रत्यायकपक्षाभावात् स्मृतावप्युक्तस्य
वेद्यत्वस्य लक्षणयापि सम्भवात्कथं तयोरुदाहरणमित्यत आह - श्रुताविति ॥
आहपूर्वकप्राधात्वर्थस्य सम्यगभ्यसनस्य वाच्यत्वं विनाऽसम्भवादिति भावः । तथा
च स्मृतावपि लक्ष्यत्वेऽन्यस्य वाच्यत्वं वक्तव्यं तथाचावधारणानुपपत्तिरिति भावः ।

ननु लक्ष्यत्वेऽपि वेदतात्पर्यविषयत्वान्मुख्यवेद्यत्वं भविष्यतीत्यत आह -

ಸರ್ವೇತಿ ॥ ನನು “ಗೌಣಗ್ರಹಣೇ ವಾಧಕಸ್ಯೇ” ಇತಿ ಟೀಕಾयां ಗೌಣಿವೃತ್ತಿವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ । ತಥಾತ್ವೇ “ಇತರಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯಾಭಾವಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಗೌಣಸ್ಯಾಮುಖ್ಯತ್ವೇನೇತರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥರೂಪಸಾಧಕಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಗೌಣಗ್ರಹಣ ಇತಿ ॥ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋ ಗೌಣಾರ್ಥಪರೋ ನ ಕಿಂತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರ ಏವೇತ್ಯತ್ರ ದ್ವೇವಾಽವೇತಿ ಶ್ರುತುದಾಹರಣಂ ಭಾಷ್ಯೇ ಕೃತಂ ತತ್ರ ರೂಪಶಬ್ದಸ್ಯಾತ್ಮನಾತ್ಮನೋಃ ಸಾಧಾರಣ್ಯಪ್ರತೀತಿಂ ವಾರಯಿತುಂ “ರೂಪಶಬ್ದಃಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಮಾರೂಪಾ-
 ಮಿಪ್ರಾಯ” ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಟೀಕಾಪಾಮ್ । ತತ್ರ ರೂಪಶಬ್ದ ಆತ್ಮನಿ ಪ್ರತಿಮಾಮಿಪ್ರಾಯೋಽನಾತ್ಮನಿ ಸ್ವರೂಪಾಮಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಅತೋ ವ್ಯಾಚ್ಛೇ - ಆತ್ಮಮನೀತಿ ॥ ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮ-
 ಶಬ್ದಯೋಶ್ಚೇತನಾಚೇತನವಿಷಯತ್ವಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಶ್ರುತೇರಾರ್ಜವಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದಾರ್ಜವಂ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮಶಬ್ದಯೋರಿತಿ ॥ ನನು ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವೇ ಮುಖ್ಯತ್ವೇ ತತ್ರ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿಕಂ ಕಥಮಿತ್ಯತಃ “ಸ್ವಭಾವವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದಯುಕ್ತಮ್ । ದೋಷಿತ್ವಾದೇಃ ಸ್ವಭಾವೇನ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಜೀವೇತಿ ॥
 ವಿಷ್ಣೋರ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾಯೋದಾಹರಣಾयां ಯಸ್ಯೇತಿ ಶ್ರುತೌ ವಿಶ್ವಕೃತ್ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತೇತಿ ಪದಯೋಃ ಪೌನರುಕ್ತವನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ವಿಶ್ವಕೃದಿತ್ಯತದ್ವಾಯುಕ್ತೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ತತ್ರ ವಿಶ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಯಾವಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ - ಯಸ್ಯೇತಿ ಶ್ರುತಾವಿತಿ ॥
 ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಾನುವಿತ್ತಶಬ್ದಯೋಃ ಪೌನರುಕ್ತವನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ಜ್ಞಾತ ಇತಿ ಪದದ್ವಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ತತ್ರ ಕಸ್ಯ ಕಿಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ನ ಪ್ರತೀಯತೇ ಅತ ಆಹ - ಪ್ರತಿಬುದ್ಧೇತ್ಯಾದಿನಾ ॥ ಬುಧೇಃ ಕರ್ತೇರಿ ಕಪ್ರತ್ಯಯಯೋಗಾನ್ವಿಷ್ಣುನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಶಬ್ದಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ಭಾವಃ ।
 ನನು ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾಭಾವಸಾಧಕೇಽನುಮಾನೇಽಸಾಧಾರಣ್ಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ನ ಸಪಕ್ಷಸತ್ತ್ವ-
 ಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಕಿಮನೇನ ಕೃತಮಿತಿ ನ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಅತ ಆಹ - ತತಶ್ಚೇತಿ ॥

ನನು ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನೀತ್ಯಾದಿಟೀಕಾयां ಕೇವಲಾನ್ವಯಿಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣೋರೂಪಾಧಿಶಾಕ್ಷಾ ನೋದೇತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದಯುಕ್ತಮ್ । ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧಕತ್ವೇನ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನೋಽನುಪನ್ಯಸ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನೀತಿ ॥ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನ್ಯುಪಾಧಿಶಾಕ್ಷಾನುದಯೋಪಪಾದನಾರ್ಥಂ “ತದವಿನಾ-
 ಭಾವ್ಯಭಾವತ್ವಾಭಾವಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾವಿನಾಭಾವ್ಯಭಾವತ್ವಾಭಾವೇಪಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವೇನೋಪಾಧಿಶಾಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾದೇವೇತ್ಯತ ಆಹ - ಸಾಧ್ಯಾಭಾವೇತಿ ॥ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾ-
 ವಿನಾಭೂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾಭಾವೇ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಮೇವ ದುರ್ನಿರ್ಣಯಮಿತಿ ಭಾವಃ ।
 ವ್ಯತಿರೇಕಿಣಿ ತದುಪಪಾದನಾರ್ಥಂ ಸಪಕ್ಷಾಭಾವೇನ ವ್ಯಾಪ್ಯನಿಶ್ಚಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತದಯುಕ್ತಂ ತತ್ರ ಸಪಕ್ಷಾಭಾವೇನ ಸಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವೇತಿ ॥

ನನು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾದೇವ್ಯಾಸಿನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ತದಭಾವಾನಾನ್ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ
ನಾಲ್ಪತ್ಯವಸಾಧನಮಿತ್ಯಾಶಾಕ್ಷಾನ್ ಪರಿಹರತೀತ್ಯಾಹ - ಕಾರ್ಯೇತಿ ॥ ನನು ತತ್ರ ವಿಪಕ್ಷೇ
ಬಾಧಕಸತ್ವಾನಾನ್ ವ್ಯಾಸಿಂಭಕ್ತಃ ಪ್ರಕೃತೇ ತದಭಾವಾತ್ಕಥಮೇತದಿತ್ಯಾಶಾಕ್ಷಾನ್ ಪರಿಹರತೀತ್ಯಾಹ -
ನನ್ವಿತಿ ॥

॥ ॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಕೇಶವಬಹ್ವಾರಕೇಣ ವಿರಚಿತಾयां ಭಾವದೀಪಿಕಾಯಾं
ईक्षत्पथिकरणं सम्पूर्णम् ॥

ವಿವರಣೆ - ಅದ್ವೈತಮತ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ
ಯಾದವಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕರಣವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಆದರೂ ಅಧಿಕರಣೋಪಪನ್ನ ಇವರಿಗೆ
ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾದವಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ 'ಸತಾ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವಾಪ್ನಯಸೂತ್ರದ
ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು 'ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯ' ಎಂಬುದು ಗತಿಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಭಿನ್ನಾರ್ಥವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಸೂತ್ರಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಏಕಾರ್ಥವೇ ಆದ
ವಿಷಯವಾಕ್ಯಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಸೂತ್ರಭೇದ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಾಗೆ
ಹೇಳಿದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಅನೇಕ ಇರುವುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರಗಳೂ ಅನೇಕ
ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗೆಯೇ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳೂ ಬಹಳ ಇರುವುದರಿಂದ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರವೂ ಅನೇಕ
ಇರಬೇಕಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಭೇದದಿಂದ ಸ್ವಾಪ್ನಯಸೂತ್ರ ಹೊರಟದೆಯೆಂಬ
ಯಾದವಪ್ರಕಾಶದ ಮಾತು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದೆಂದು ಸಾಬೀತಾಗುತ್ತದೆ.

ಶೈವರ ಅಧಿಕರಣ ನಿರಾಕರಣೆ

'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ್ತು 'ಬಹು ಸ್ಯಾಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ
ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಧಾನವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಜಡವಾದ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಲೀ
ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿವನೇ 'ಸತ್' ಪದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.
ಮತ್ತು ಜಗತ್ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ.

ಅದ್ವೈತ ಮೊದಲಾದ ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಶೈವರ ಮತವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.
ಹೆಚ್ಚಿನ ದೋಷಗಳೂ ಇವರಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಸಮನ್ವಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಮತನಿರಾಕರಣ
ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸದೀಕ್ಷತೇ' ಎಂದು ಸೂತ್ರವಿರಬೇಕಿತ್ತು. ಶಿವನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ
ಹೇಳಿದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಕ್ಕುರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ವಿರೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ.

'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷ್ಣುಪರವಾಗಿದೆಯೆಂದು 'ಈಕ್ಷತಿಕರ್ಮವ್ಯಪದೇಶಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವವರಿದ್ದೇವೆ. ಮತ್ತು 'ಸತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾತ್ಪನ್ನಮಾ ಹರ್ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ' 'ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಡೆಯನಾದ ನಾರಾಯಣನೇನಿಸಿದ ಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ 'ಸತ್' ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು. ಛಂದೋಗೈಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತೇಜೋಭಿಮಾನವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಾಯುಶ್ಚಾಭಿಮಾನವಾನ್ |

ರುದ್ರಃ ಕ್ಷತ್ರಿಭಿಮಾನೀ ಚ ಅಜೈತನ್ಮಯಸಿದಂ ಜಗತ್ || (ಬೃ-ಭಾಷ್ಯ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ)

ಬ್ರಹ್ಮನು ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಆವಾಂತರಾಭಿಮಾನಿ, ವಾಯು ಆಬ್ಗೆ ಆಭಿಮಾನಿ, ರುದ್ರನು ಕ್ಷಿತಿಗೆ ಆಭಿಮಾನಿ, ಈ ಜಗತ್ತು ತೇಜೋಬನ್ನಾತ್ಮಕವಾದುದು. (ತೇಜೋಬನ್ನ ಸಹಿತವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಆಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರು) ಇಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ 'ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕರಣವು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ವನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ 'ಸಾಧುತ್ತಾತ್ ಸನ್ಮಹರಿಃ ಸ್ವತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ಮೂಲಕ 'ಸದೇವ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪರವೆಂದು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತು ಕಾರಣತ್ವ ಉಪಾದಾನತ್ವಗಳು ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಾಂಖ್ಯನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನೇ ಖಂಡಿಸುತ್ತೀರಿ? ಒಂದೇ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವ ಮತ್ತು ಉಪಾದಾನತ್ವ ಎರಡೂ ಬರಲಾರವು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಶಿವನಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

'ಮತ್ತು 'ಆಶಬ್ದಮ್ ಅನುಮಾನಿಕಮ್ ನ ಪ್ರಧಾನಮ್ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್' ಎಂದು ಅನೇಕ ಪದಗಳನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಧಾನಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ 'ಗೌಣ' ಎಂಬ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವೂ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಆತ್ಮಶಬ್ದವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶಿವನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗದು.

ಇನ್ನು ಶೈವರ 'ತನ್ನಿಷ್ಯಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ. 'ಸತ್' ಪದದಿಂದ ಆಚೇತನವು ವಾಚ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಜೀವನು ವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತವೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಯಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರ ಹೊರಟದೆಯೆಂದು.

ಇದೂ ಸಹ ತಪ್ಪು. ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಬಹು ಸ್ಯಾಮ್' ಎಂದು ಬಹುಭವನವು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಜೀವನು ಸತ್ಪದವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಶಂಕೆಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೈವಮತ ಅಸಾಧುವಾಗಿದೆ.

ಟೀಕೆಯ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ - "ಗೋಚರಾ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾಶ್ಚ" ಎಂಬ ಗೋಚರವಾಕ್ಯದಂತೆ ಗೋಚರಪದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ "ತ್ರಯೀ ನ" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಹೊರಟಿದೆ. ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ "ಸ್ವೀಕೂದ್ರಬ್ರಹ್ಮಬಂಧೂನಾಂ ತ್ರಯೀ ನ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೋಚರ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಸಮಾಧಾನವು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ಯದಿ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಆಗೋಚರಂ' ಎಂಬ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಕ್ಯದ ಸುಧಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ 'ಶಬ್ದಾನಾಂ ಗವಾಂ ಚರಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ತತ್ ಶಬ್ದಗೋಚರಂ' ಎಂಬುದಾಗಿ ವೈಧಿಕರಣಬಹುಪ್ರೀತಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶಬ್ದಗಳ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ವೈತ್ರಿಯು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅದು ಶಬ್ದಗೋಚರವಾದದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ 'ಶಬ್ದಗೋಚರಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟಾದ್ಯಾಯಿಯು 'ಗ್ರಹವ್ಯಧಿನಿಶ್ಚಿಮಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಘೌರ್ವಾಫೇ ಕವಿಧಾನಮ್" ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕೋಕ್ತಿಯಂತೆ ಚರಧಾತುವಿಗೆ ಕಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ 'ಚರ' ಎಂಬುದಾಗಿ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಗೋಚರಸಂಚರವಹವಜವಜಾಪಣಾಗಮಾಶ್ಚ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂಜರಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಶಬ್ದವು ರೂಢಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಅರ್ಥಾಪತಿಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವೇ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಗೋಚರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗಮದಿಂದಷ್ಟೇ ಗೋಚರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷಣಯೋ ಆಗಮಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಲಾರ ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಬೇಕು. ಈಗ ವಾಚ್ಯನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಟೀಕಾಕಾರರು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದರೆ ಆಗಮದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು ಪರಿಶೇಷದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪರಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ 'ಔಪನಿಷದ್ವಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾವ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯವು ಅರ್ಥಾಪತ್ರಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೋ, ಅದೇ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯವು ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು 'ಪೂರ್ವಮ್' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು 'ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀಪಾಹ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯು ಹೊರಟಿದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವೂ ತೋರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವಾಚ್ಯತ್ವದ ನಿರಾಸವೂ ತೋರುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ ?

ಉತ್ತರ :- ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಮನಂತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಮನ ಶಬ್ದೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ 'ಆಪ್' ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದೆ. ಇದು ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆಂದು 'ಅಮನಂತಿ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ 'ಅಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಕರ್ಮ, ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಒಂದುವೇಳೆ ತಾನೂ ಅಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದರೆ 'ಎವ' ಕಾರ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ. ಉಳಿದವುಗಳು ಅಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು 'ಸಕಲವೇದಗಳಿಂದ ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಲಕ್ಷಣಾವತ್ತಿಯಿಂದ ವೇದ್ಯನಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು' ಹೇಳಿದರೆ 'ಸರ್ವವೇದಲಕ್ಷಣಾಯಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥವು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಸರ್ವವೇದಕ್ಕೂ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು.

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಮುಂದಿನ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ ಹೀಗಿದೆ -

"ಕಿಂಚ ಮಾಯಯಾ ಈಕ್ಷಣಂ ಭವತಿ ಉಪಚರ್ಯತೇ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪ್ರಧಾನೇಽಪಿ ಸಂಭವಾದಿತಿ || " "ಮಾಯೆಯಿಂದ ಈಕ್ಷಣವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗಳೂ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದರೆ ಪ್ರಧಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು" ಎಂದು.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಕಿಂಚ ಮಾಯಯಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಶುದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಈಕ್ಷಣ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಏನು ಅರ್ಥ? ಮಾಯೆಯಿಂದ ಈಕ್ಷಣವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ? ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಔಪಚಾರಿಕಪ್ರಯೋಗವೋ? ಎಂಬ ವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ವಿಶಿಷ್ಟನಿಗೆ ಈಕ್ಷಿತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಂಕೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ನಿರಾಸ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಶುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿತ್ವವು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದು ಪ್ರಸಕ್ತವೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಸರಿ?

ಇನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲೇ ಮಾಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ 'ಈಕ್ಷಿತ್ವಾದ್ಯಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂಬುದು ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಟೀಕೆಯ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಏನು ಅರ್ಥ?

ಉತ್ತರ :- ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ನನು ನ ವಿಶಿಷ್ಟಮೀಕ್ಷಿತ್ವ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರೋ ಅವನನ್ನೇ ಜಗತ್ಪರಗಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಈಗ ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಿತ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈಕ್ಷಿತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ 'ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನು ವಿಶಿಷ್ಟನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯನೂ ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಕ್ಷಿತ್ವವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು. ಶುದ್ಧನಲ್ಲೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಮುಂದಿನ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ - "ಗೌಣಗ್ರಹಣೇ ಬಾಧಕಸ್ಯೇತರಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯ ಚಾಭಾವಾತ್" 'ಗೌಣನನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದರೆ ಬಾಧಕವಾಗಲೀ ಬೇರೆ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಲೀ ಇರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು.

ಇಲ್ಲಿ ಗೌಣಪದಕ್ಕೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬ ಛಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದು ಪೂರ್ವೋತ್ತರಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅಸಂಗತ. ಅದಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಗೌಣಗ್ರಹಣೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವನನ್ನು ಮುಖ್ಯನೆಂದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೌಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಜೀವನೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

ಮುಂದಿನ ಟೀಕಾವಾಕ್ಯ -

"ರೂಪಶಬ್ದಃ ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಮಾರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಯಃ" "ರೂಪಶಬ್ದವು ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಮೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ" ಎಂದು. ತಲವಕಾರಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ 'ದ್ವೇ ವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂದು ಜೀವನನ್ನು ಅನಾತ್ಮನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೂಪ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಮೆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಆತ್ಮನಿ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

'ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರದ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿದೆ 'ತಥಾ ಚ ಶ್ರುತೇರಾರ್ಜವಸಂಭವಾತ್' ಎಂದು.

ತಲವಕಾರಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮ; ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಜೀವನೆಂದೇನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಚೇತನ ಅಚೇತನ ಎಂದೂ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಅವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜೀವ ಮತ್ತು ಜಡವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೂಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದಂತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಋಜುವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಅನಾತ್ಮಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಚೇತನ ಅಚೇತನ ಎಂಬರ್ಥವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವವೆಂಬರ್ಥವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಹೇಳುವ ಮಾತಿದು,

ಮುಂದೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ. 'ನಿದೋಷಷಟ್ಪಾದೇಃ ಸ್ವಭಾವವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ' 'ನಿದೋಷಷಟ್ಪಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಭಾವವಿಷಯವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕು.

ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ಜೀವ ಅನಾತ್ಮವೆಂದರೆ ಜಡವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಮುಂದೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸುವುದು? ಜೀವನಿಗೆ ದೋಷವಿರುವಾಗ ಶುದ್ಧನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಇದನ್ನು ಸ್ವಭಾವವಿಷಯವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳೆಲ್ಲ ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿರುತ್ತವೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮುಂದಿನ ವಾಖ್ಯೆಯಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿ - 'ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸ ವಾಯುಕರ್ತಾ ಸರ್ವಜ್ಞೋಽಸ್ಮಿ' ದೇಹೇ ಗುಹಾಸ್ಥಾನೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟ ಆತ್ಮಾಯೇನೋಪಾಸಕೇನ ಜ್ಞಾತೋ ಭವತಿ? ಸರ್ವಕರ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ವಾಯುಕರ್ತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಸರ್ವಜ್ಞನು ಮತ್ತು ದೇಹದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನು ಯಾವ ಉಪಾಸಕನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ' ಎಂದು.

ಈ ಟೀಕೆಯು 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವಾಯುಕರ್ತಾ' ಎಂಬ ಪದವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಪದದ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಯಸ್ಯೇತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ವಿಶ್ವಕೃತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ವಾಯುಕರ್ತಾ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತಾಯಿತು. 'ರೂಪೋಪನ್ಯಾಸಾಚ್ಚ' ಎಂಬ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿ ಕರಣದ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಯು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಃ' ಮತ್ತು 'ಅನುವಿತ್ತಃ' ಎಂಬೆರಡು ಪದಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಇವೆರಡರ ಅರ್ಥವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಃ = ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯಿಂದ ಅನುವಿತ್ತಃ = ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೋ' ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಮುಂದಿನ ವಾಖ್ಯೆಯವಾದ ಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿ ಹೀಗಿದೆ -

'ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಾಯಾ 'ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ನ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಕೇನಾಪಿ ಪದೇನ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ವೈಧರ್ಮ್ಯೇಣ ತೀರವತ್' ಇತಿ ಯುಕ್ತಿ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ' । ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಯೋಗ್ಯತ್ವಾನ್ವ ಸಪಕ್ಷಪತ್ತಮ್ । 'ಸರ್ವಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯನಾದರೂ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದರೆ 'ಸರ್ವ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಅವಾಚ್ಯವಾದದ್ದು ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಯಾವ ಪದದಿಂದಲೂ ವಾಚ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ವೈತೀಕ ದೃಷ್ಟಾಂತ - ತೀರ. ಈ ಯುಕ್ತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸರ್ವಪದಾರ್ಥವೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಪಕ್ಷವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ'

ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಾರೂ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಹೇಳದಿದ್ದಾಗ ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಾಚ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವವೆಂಬ ಹೇತು ಬಾರದ ಕಾರಣ ಅಸಾಧಾರಣ ಅನೈಕಾಂತಿಕದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ಸಪಕ್ಷಪತ್ತಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸಾಧಾರಣ ಅನೈಕಾಂತಿಕದೋಷಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮುಂದಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಟೀಕಾಪಂಕ್ತಿ -

ಈಶ್ವರಧಿಕರಣ ಭಾಗ - ೨

'ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನಿ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೀಣಿ ಚೋಪಾಧಿಶಂಕಾಸ್ತುನದಯಾತ್ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನಿ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾ ಭಾವೇನ ತದವಿನಾಭಾವ್ಯಭಾವತ್ವಾಭಾವಾತ್ | ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೀಣಿ ಚ ಸಪಕ್ಷಾಭಾವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತನಿಶ್ಚಯಾತ್ |

'ಕೇವಲಾನ್ವಯಿ ಮತ್ತು ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಶಂಕೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಲಾಗದು. ಕೇವಲಾನ್ವಯಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವೇ ಇರದ ಕಾರಣ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವಿನಾಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಕೇವಲ ವ್ಯತಿರೇಕಿಯಲ್ಲಿ ಸಪಕ್ಷವಿರದ ಕಾರಣ ವ್ಯಾಪ್ತನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು.

'ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ನ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಕೇನಾಪಿ ಪದೇನ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ದೋಷವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿ ಮತ್ತು ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಶಂಕೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪಸ್ತುತವಾದದ್ದು ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಯಾದ ಅನುಮಾನ ಮಾತ್ರ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಪ್ರಸ್ತುತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ಗ್ರಂಥಕಾರರು 'ಕೇವಲಾನ್ವಯೀತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಕೇವಲ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲಾನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥವಾ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿಯಾದ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಶಂಕಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕನುಮಾನವು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಕೇವಲಾನ್ವಯಿ ಅನುಮಾನವನ್ನೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕೇವಲಾನ್ವಯಿಯಾದ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಶಂಕಿಸಬಾರದೆಂದರೆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ತದವಿನಾಭಾವ್ಯಭಾವತ್ವಾಭಾವಾತ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಶಂಕಿಸಬಾರದು? ಎಂದರೆ 'ವ್ಯಾಪ್ತನಿಶ್ಚಯಾತ್' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

'ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತಯೋಃ ಕಿಂ ನಿಬಂಧನಾ | ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಕಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ನಿರುತ್ತರತ್ವಾತ್' | 'ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಏನು ನಿಮಿತ್ತ? ಅವಾಚ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ಲಕ್ಷಣಾದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥ ಯಾವುದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ'

ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಯೋಗಿತಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕತರ್ಕ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಯೋಗಿತವು ದ್ರವ್ಯತ್ವದಿಂದ ಅವಚ್ಛೇದಕ. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಅವಚ್ಛೇದ್ಯವಚ್ಛೇದಕಭಾವಗಳು ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾರೂಪವಾದ ಬಾಧಕವಿದೆ. ಈ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವನ್ನು 'ಅವಾಚ್ಯಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಟೀಕೆ - 'ಲಕ್ಷ್ಯಪರಪದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರಸ್ಯ ವಾಚಕತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ |' 'ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸ್ವರೂಪಬೋಧಕ ಪದಕ್ಕೆ ವಾಚಕತ್ವವು ಯುಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.' ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ

ಬ್ರಹ್ಮಪದವು ಮಾತ್ರ ವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷಕವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ 'ಲಕ್ಷ್ಯಪರಪದಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ಟೀಕೆಯು ಹೊರಟಿದೆ.

ಸೂತ್ರಾರ್ಥ - 'ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಅವಾಚ್ಯಂ ನ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್' ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಾಗಿಲ್ಲ. ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನೆಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಈಕ್ಷಣೀಃ' ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ 'ಅಶಬ್ದಮುಪ್ಪರ್ವಮ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಅನುಗಮಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅವಾಚ್ಯನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಸ್ವಮತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನ ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಪ್ರಕಾಶಿಕ ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶದ ಅಧಿಕರಣರಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಿರಾಕರಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಇವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೋಷವೊಂದಿದೆ. ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಪ್ನೆಯಸೂತ್ರ, ಗತಿಸೂತ್ರಗಳ ವಿಷಯವಾಕ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿಷಯವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದರೆ ಸೂತ್ರಭೇದ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸೂತ್ರಭೇದ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು.

=====

॥ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತಅಶ್ವಿನೀಹಯಗ್ರೀವಾತ್ಮಕಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

ಭಾಗ - ೨

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ, ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪಂಚಿಕಾ,
ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತತ್ವಮಂಜರಿ,
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲೀ,
ಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಲೀ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್

ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಪञ್ಚಿಕಾ

ईक्षत्यधिकरणम्

ನ್ಯಾಯವಿವರಣಮ್ - ನ ಚ ತಸ್ಯಾಽವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯभिप्रायः । “सर्वे वेदा यत्पदमामनन्ती”त्यादिश्रुतिसहिताऽनुभवस्य बलवत्त्वात् ॥ ५ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ; ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾಮನಂತಿ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ಸಹಿತ ಅನುಭವ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ॐ ईक्षतेनाशब्दम् ॐ ॥ न ब्रह्मणो मुख्यया वृत्त्या शास्त्रप्रतिपाद्यत्वं युक्तम् । “यतो वाचः” इत्यादिश्रुत्या तस्याऽव्याच्यत्वोक्तेरितिप्राप्ते, प्रतिविधत्ते - न चेति ॥ स्यादेवं, यदि, तस्य ब्रह्मणोऽव्याच्यत्वं, “यतो वाचः” इत्यादि श्रुत्यभिप्रायः स्यात् । न चैवम् । किं तर्हि । अप्रसिद्धत्वमेव । ईक्षणीयत्व-श्रवणात् । ननूपपत्तिः कथं श्रुतिबाधनायाऽलमित्यत आह - सर्वं इति ॥ अनुभवस्य, ब्रह्मविषयस्येक्षणस्य । यद्यपि, केवलमनुमानं न श्रुतितो बलवत् । तथाऽपि श्रुतिसहितस्य केवलश्रुतितो बलवत्त्वाद्युक्तं तेन श्रुतिबाधनमिति भावः ॥ ५ ॥

ನ್ಯಾಯವಿವರಣ ಟೀಕಾ

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತೋ ವಾಚೋ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದರೆ ಉತ್ತರಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

'ನಚೇತಿ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು, 'ಯತೋ ವಾಚೋ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದರೆ ಸರಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವವೇ ಆಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ಆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ (ಔಪನಿಷದನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ವಾಚ್ಯತ್ವ ಇಲ್ಲದೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ).

ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯು ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬಾಧಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥವಾಯಿತು ಎಂದರೆ 'ಸರ್ವಂ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಭವಸ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಕೇವಲಾನುಮಾನವು ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವಲ್ಲ ಹಾಗಿದ್ದರೂ, ಶ್ರುತಿ ಸಹಿತವಾದ ಅನುಮಾನವು. ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗಬಹುದು.

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಭಿಕ್ಷುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವರಣಟೀಕೆಯ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಈಕೃತ್ಯಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್

ಅಣುಭಾಷ್ಯಮ್

ईक्षत्यधिकरणम्

अणुभाष्यम् — ईक्षतेइच .....

ಜ್ಞಾನವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅಣುಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ
ಈಕೆತ್ತಕ್ಕಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

श्री राघवेन्द्रतीर्थविरचिता

तत्वमअरी

ईक्षत्यधिकरणम्

ननु समन्वयान्मुख्यतः कात्स्न्येनागमोदितो विष्णुरित्ययुक्तम् । तस्य 'यतो
वाचो निवर्तन्ते अप्राप्य मनसा सहे'त्यवाच्यत्वाज्ञेयत्वयोरुक्तेः । नहि तादृशस्य
मुख्यवृत्त्याऽऽगमोदितत्वं हरेः कात्स्न्येनेत्यतः प्राप्तम् -

॥ ईक्षतेनांशब्दमित्यादिसूत्रसप्तकम् ॥

तदर्थः ॥ ईक्षतेऽथेति ॥ समिति, आगमोदितो विष्णुरेवेति च वर्तते । एवेति
भिन्नक्रमः सम्पदेनान्वेति । ईक्षतेः ईक्षणात् । तस्यासम्बद्धस्याहेतुत्वाद्योग्यतया
ईक्षणीयत्वादिति लभ्यते । तथाचेक्षणीयत्वाज्ज्ञानविषयत्वात् सम्यगेव
मुख्यवृत्त्यैवागमोदितो विष्णुः नतु लक्षणादिनाऽनवस्थानादित्यर्थः । आगमैकजन्य-
ज्ञानविषयत्वस्य मुख्यवृत्त्या तदुदितत्वं विनाऽयोगादितिभावः ।

चशब्दस्तु वाच्यत्वहेत्वीक्षणीयत्वसहितस्यैव पूर्वहेतोर्मुख्यतो विष्णोरागमो-
दितत्वसाधकत्वादुक्तसमुच्चये । 'तदभावे कुतोऽन्वय' इत्युक्तेः ।

ಅಥವಾ ನ ಕೇವಲಮೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್ ಕಿಂತು ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಯುಕ್ತನುಗೃಹೀತಾತ್ 'ಆಮನಂತಿ
 ಆವಿಶಂತಿ' 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತ' ಇತಿ 'ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುತ್ತಮಮಿ'ತಿ 'ಅಹಮೇವ ವೇದ'
 ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿತ್ವಾತ್ ಬಲಾದಿತಿ ವಾ, ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾಚೇತಿವಾನುಕ್ತಸಮುಚ್ಯೇ | ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ಪಾಥ
 ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈಕರೂಪ್ಯರೂಪಹೇತ್ವಸಹಕೃತಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತೋಪಕ್ರಮಾದಿಹೇತೋಃ ಕಾತ್ಸರ್ಯೇನಾಗಮೋ-
 ದಿತತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್ |

'ಸर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति' 'सर्वे वेदा यत्रैकं भवन्ति' 'सर्वे वेदा एकैव
 व्याहृतिः' ब्राह्मं ज्ञानं परमं त्वेकमेव' 'वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यः' 'वेदे रामायणे चैव'
 त्यादिश्रुतिस्मृतिशतैरनन्तागमानां विष्णुरूपैकार्थनिष्ठत्वोत्तया गतिसामಾನ್ಯ-
 दीक्षणीयत्वाच्च मुख्यवृत्तयैव कात्सर्त्येनागमोदितः सर्वकर्ताऽनन्तगुणो विष्णुरेव
 जिज्ञास्य इति भावः || ५ ||

ತತ್ವಮಂಜರಿ

ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದಾಗ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾ
 ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದವನ್ನು ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾಚೋ
 ನಿವರ್ತಂತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ 'ಅವಾಚ್ಯತ್ವ'ವನ್ನು ಅಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ
 ಅವಾಚ್ಯತ್ವ, ಅಜ್ಞೇಯತ್ವವುಳ್ಳಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಲು
 ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರರೂಪವಾಗಿ 'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ' ಮುಂತಾದ
 ವಿಳಾಸಾತ್ಯಗಳು ಹೊರಟವೆ.

ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು "ಈಕ್ಷತೇಶ್ಚ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಮಾ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು 'ಆಗಮೋದಿತ ವಿಷ್ಣುರೇವ' ಎಂಬುದನ್ನು
 ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ವಿವ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ವಿಷ್ಣು ಎನ್ನುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಬಿಟ್ಟು 'ಸಮಾ' ಎಂಬ
 ಪದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಈಕ್ಷತೇಃ' ಎಂದರೆ ಈಕ್ಷಣವು ಶ್ರುತವಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ
 ಇಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರಾಕೃತಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಪ್ರಸಂಗಾತ್)
 ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವಾತ್ = ಜ್ಞಾನವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥ
 - ಈಕ್ಷಣೇಯತ್ವಾತ್ = ಜ್ಞಾನವಿಷಯನಾದ್ದರಿಂದ, ಸಮೇವ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂದರೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ
 ಆಗಮಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವವನು ಹೊರತು ಲಕ್ಷಣಾ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ
 ಅನವಧಾ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವು ಆಗಮಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಎಂದು
 ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಲಾರದು ಎಂದು
 ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಈಶ್ವರೇಶ್ವ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಚ' ಶಬ್ದವು, ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಾಧಕವಾದ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಸಾಧಕವಾಗಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ 'ತದಭಾವೇ ಕುತೋಽನ್ವಯಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ 'ಚ' ಶಬ್ದವು ಕೇವಲ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದಲ್ಲ; ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ 'ಅಮನಂತಿ ಅದಿಶಂತಿ', 'ಅಥ ಕಸ್ಯಾದ್ಭುತೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ 'ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುತ್ಪಮಮಾ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ 'ಅಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ತೋತಿಗಳಿಂದಲೂ ಎಂದು ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಚ' ಎಂದು ಸಮುಚ್ಚಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದುದು ಎಂಬ ಹೇತುವಿನ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದೆ 'ಸಮನ್ವಯಾತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ-ಗಳಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಜೋಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ ಪದಮಾಮನಂತಿ' 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಯೇಕೀಭವಂತಿ' 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ ಏಕೈವ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ' 'ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪರಮಂ ತ್ವೇಕಮೇವ', 'ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹವೇವ ವೇದ್ಯಃ' 'ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ ಚೈವ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಶ್ರುತಿಸ್ತೋತಿಗಳು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ವಿಷ್ಣುರೂಪ ಏಕಾರ್ಥನಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಮತ್ತು 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್' ಹೇತುವಿನಿಂದಲೂ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದಲೂ "ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಸರ್ವಕರ್ತೃವಾದ ಅನಂತಗುಣವುಳ್ಳ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ" ಎಂದು ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
ತತ್ವಮುಂದರಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರೈಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

* * * * *

||ಶ್ರೀ: ||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಾ

ತನ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ

ईक्षत्यधिकरणम् - ५

॥ ॐ ईक्षतेर्नाशब्दम् ॐ ॥ १-१-५

अत्र नये संशब्दोक्तवाच्यत्वं सर्वशास्त्रयोनित्वं च समर्थ्यते । तदिति वर्तते ।
न विद्यते शब्दः वाचकः यस्य तदशब्दं अवाच्यम् । ईक्षतेरिति धातुनिर्देशेन तदर्थः
ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ईक्षणं लक्ष्यते । तस्य च असम्बद्धस्य अहेतुत्वात् सम्बन्धस्य च कर्तृत्वादिरूपस्य श्रुत्यननुगमेन विपक्षे बाधकाभावप्रसङ्गेन च अयोगात् क्रियाकर्मभावस्यैव सिद्धिः । ईक्षतेः ईक्षणीयत्वात् तद्वत् अशब्दं न किंतु वाच्यमेव इत्यर्थः । न च असिद्धो हेतुः । “पुरिशयं पुरुषं ईक्षते” इति श्रुतेः । न चाप्रयोजकत्वम् । अक्षानुमानावेद्यस्य शब्दात् ईक्षणं वचनवृत्तिमन्तरा न युक्तमिति तात्पर्यात् । न अशब्दं ईक्षतेरिति वाच्ये ईक्षतेरित्याद्युक्तिरनियमसूचानार्था । आमनन्ति कस्मात् उच्येत ब्रह्मेति वाच्यत्वश्रुत्यादिसत्त्वेपि तस्य अवाच्यत्वश्रुत्यादिना प्रतिरुद्धत्वेन अनिर्णायकत्वाच्छब्दात् नाशब्दं इत्यनुज्वा तदनुग्राहकन्याय एव ईक्षणीयत्वमुक्तम् । तेन श्रुतिप्राप्तं युक्तिमात्रात् कथं निरस्यमिति प्रत्युक्तम् । अवाच्यमिति वाच्ये अशब्दमित्युक्तिः अशब्दमस्पर्शमिति श्रुत्यनुगमाय । ईक्षतेर्वाच्यमिति वाच्ये अशब्दं नेत्युक्तिः वाच्यत्वविधिः अवाच्यत्वनिरासश्च श्रुत्यर्थाभ्यां कृतो यथा स्यादिति ।

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ 'ಸಮ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿವಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಶಬ್ದ ಎಂದರೆ ವಾಚಕವಾಗಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ ಇಲ್ಲವೋ ಅದು ಅಶಬ್ದ ಎಂದರೆ ಅವಾಚ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. 'ಈಕ್ಷತೇ' ಎಂದು ಧಾತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವಾದ ಈಕ್ಷಣ(ಜ್ಞಾನ) ವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅದು ಕೂಡ (ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ) ಸಂಬಂಧಪಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಅದಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಟ್ಟ ಶ್ರುತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಏಕಾರ್ಥ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಅನುಗಮಮಾಡುತ್ತಿದೆ) ಹಾಗಾದಾಗ ಈಕ್ಷಣಕರ್ತೃತ್ವ ಇದ್ದರೂ ಅಶಬ್ದ ಏಕಾಗಬಾರದು? ಎಂದು ಅಪ್ರಯೋಜಕಶಂಕೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅನುಕೂಲತರ್ಕ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ಮಭಾವ'ರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆಗ ಈಕ್ಷತೇ = ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದ್ದರಿಂದ. ತತ್ = ಬ್ರಹ್ಮ, ಅಶಬ್ದಂ ನ = ಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯನು ಅಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನೇ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುವೇ ಅವ್ಯಸಿದ್ಧ ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು. "ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ" ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ. ಹೇತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ಹೇತುವು ಅಪ್ರಯೋಜಕ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. (ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವದಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದ ಅವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿರಲಿ ಎಂದು). ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಅವೇದ್ಯನಾದವನಿಗೆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಈಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳದರೆ ಅದು ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಅಶಬ್ದಮ್ ಈಕ್ಷತೇಃ" ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. (ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ತಾರ್ಕಿಕರ ನಿಯಮ) ಆದರೂ "ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಆ ರೀತಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಲು.

'ಅಮನಂತಿ', ಅಥ ಕಸ್ಮಾದಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಸ್ಫುಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ 'ಶಬ್ದಾತ್ ನ ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ರೀತಿ ವಿವಕ್ಷೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾದ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಗೆ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅವಾಚ್ಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ ಎಂದರೆ 'ಅಶಬ್ದಮಸ್ಪರ್ಶಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಅನುಗಮಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.

'ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಚ್ಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೂ 'ಅಶಬ್ದಂ ನ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಸಮಾಡುವುದು ಇವೆರಡನ್ನೂ ಶ್ರುತಿ (ಶಬ್ದ), ಅರ್ಥ (ತತ್ಪರ್ಯ) ಇವೆರಡರಿಂದ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ.

॥ ॐ ಗೌಣಇಚೇನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ॐ ॥ ೧-೧-೬

ಉಕ್ತಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧತೇ - ॐ ಗೌಣಇಚೇನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ॐ ॥ ಪುರುಷನಿಷ್ಕತ ಇತ್ಯಾದಾವೀಕ್ಷಣೀಯಃ ತ್ರಿಗುಣಬದ್ಧೋ ಜೀವಃ, ನ ವಿಣ್ಣುರತ ಇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ತತ್ರಾಸಿದ್ಧಿರिति चेन्न । 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪश्यೇತ್' ಇತ್ಯಾದೌ ಇಕ್ಷಣೀಯೇ ಆತ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್ । ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ । ಪುರುಷಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾದಿತರ್ಯಃ । ಪ್ರಾಕ್ ತದಿತ್ಯನ್ವಯಾಯ ಅಶಬ್ದಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಾವಪಿ ಇಹ ಆತ್ಮಪದಾನ್ವಯಾಯ ಗೌಣ ಇತಿ ಪುನರ್ನಿರ್ದೇಶಃ ॥

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. 'ಗೌಣಶ್ಚೇತ್ ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ.

'ಪುರಷಮೀಕ್ಷತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು (ಸತ್ಯಾದಿ) ತ್ರಿಗುಣಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನೇ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುಫಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಸಿದ್ಧ ಎಂದರೆ, 'ಅತ್ಯಾನ್ತಂ ಪಶ್ಯೇತ್' ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಅಸಿದ್ಧಿ ಇಲ್ಲ. 'ಆತ್ಮಶಬ್ದ' ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ; 'ಪುರಷ' ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಲು 'ಅಶಬ್ದಮ್' ಎಂದು

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ನಪುಂಸಕರಿಂಗದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಪದದೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯ-
ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ಗೌಣಃ' ಎಂದು ಪುಲ್ಲಿಂಗದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

॥ ॐ ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ ॐ ॥ ೧-೧-೭

ನನು ತಯಾಪಿ ಜೀವಃ ಕಿಂ ನ ಇತ್ಯತಃ ಆಹ - ॐ ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ ॐ ॥
ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ = ಆತ್ಮನಿಷ್ಟಸ್ಯ । 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ, ತಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಸ ತ
ಲೋಕ ಏವ' ಇತಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ ನ ಗೌಣಃ ಆತ್ಮಶಬ್ದೇನೋಕ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಗೌಣಜ್ಞಾನಾತ್
ಗುಣನಿವೃತ್ತಿರೂಪಮುಕ್ತಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಅತಃ ಏವ ಪ್ರಾಗ್ ಜೀವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯೇ ಗೌಣ
ಇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ॥

ಆತ್ಮಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಜೀವ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?
ಎಂದರೆ 'ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ = ಆತ್ಮನಿಷ್ಟನಾದವನಿಗೆ, 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ ತಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಸ ಉ ಲೋಕ
ಏವ' ಎಂದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಗೌಣನಾದ
ಜೀವನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗುಣನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿಯು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಜೀವ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಿದ್ದರೂ ಜೀವನನ್ನು 'ಗೌಣ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

॥ ॐ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ ॐ ॥ ೧-೧-೮

ಇತರಃ ನ ಗೌಣಸ್ತಥೇತ್ಯಾಹ - ॐ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ ॐ ॥ 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಯ
ಆತ್ಮಾನಮ್ ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಚ್ಛಯ' ಇತಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾತ್
ಪ್ರತ್ಯುತಾಹೇಯತ್ವಾವಚನಾತ್ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸುಧಾರ್ಥಾ ತು ಗೌಣಶಬ್ದಸ್ಯ
ಮಾಘಾಶಬಲಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ಸೂತ್ರತ್ರಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ತತ್ವಪ್ರದಿಪಸಂಖ್ಯಾಪರದ್ವಾವಲ್ಯೋಸ್ತು ನ
ಕೇವಲಮಾತ್ಮಶಬ್ದಾದಿಬಲಾದೀಕ್ಷಣೀಯೋ ನ ಗೌಣಃ । ಕಿಂತು 'ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದ್ವಯೋಕ್ತ-
ಹೇತುಭ್ಯಾಮಪಿತಿ 'ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ಯ' ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದ್ವಯಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ॥

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಆತ್ಮ ಪದದಿಂದ ಗೌಣನು (ಜೀವನು) ವಾಚ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
"ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಛ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಯ ಆತ್ಮಾನಂ ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ
ವಿಮುಚ್ಛಯ' ಎಂದು ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೇಯತ್ವವನ್ನು (ಬಿಡುವಿಕೆ) ಹೇಳದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು
ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಹೇಯತ್ವವನ್ನು (ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿಕೆ) ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮ
ಶಬ್ದಾರ್ಥಭಿನ್ನವಾದುದಕ್ಕೆ ಹೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಜೀವನು ಆತ್ಮಪದವಾಚ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದು
ಅರ್ಥ.

ಸುಧಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಗೌಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾಯಾಶಬಲಬೃಹತ್ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಿಂದಿನ ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತತ್ವಪ್ರದೀಪ, ಸನ್ನಾಹಯರತ್ನಾವಳಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಬಲದಿಂದ ಈಶ್ವರನೇಯನಾದವನು ಗೌಣನು ಅಲ್ಲ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; 'ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ತು ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹೇತುಗಳಿಂದಲೂ ಎಂದು 'ತನ್ನಿಷ್ಟಸ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

इतश्च निर्गुणो वाच्य इत्याह -

ॐ स्वाप्ययात् ॐ ॥

'ನಾಶಬ್ದಮ್' ಇತಿ ವರ್ತते । निर्गुणमिति च प्रकृतम् । 'आत्मन्येवात्मानं विलापयति' इति श्रुत्युक्तत्वाच्च निर्गुणं ब्रह्म नाशब्दं किन्तु वाच्यमेवेति बहिरेव योज्यम् । कुतोऽयं श्रुत्युक्तो निर्गुण इति चेत् स्वाप्ययात् । स्वेति तन्त्रम् । स्वस्य स्वस्मिन् अप्ययवचनादिति योज्यम् । एवं च स्वाप्ययाच्चेति स्यादिति नाशङ्क्यम् ।

ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನು ವಾಚ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್' ಎಂದು.

'ನ ಆಶಬ್ದಮ್' ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ನಿರ್ಗುಣಂ' ಎಂದು ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆತ್ಮನೇವಾತ್ಮನಂ ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣಬೃಹತ್ನು ಆಶಬ್ದವಲ್ಲ ಕಿಂತು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನು ನಿರ್ಗುಣನೇ ಏಕೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ ಎಂದು ಉತ್ತರ. 'ಸ್ವ' ಎಂಬುದನ್ನು ತಂತ್ರದಿಂದ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ತಸ್ಮಿನ್ = ತನಗೆ, ಸ್ವಸ್ತು = ತನ್ನಲ್ಲಿ, ಆಪ್ಯಯವಚನಾತ್ = ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಸೂತ್ರವು 'ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾಚ್ಛ' ಎಂದಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತ್ವ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ಮತ್ತೊಂದು ಹೇತು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಹಾಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು. 'ಆತ್ಮನಂ ವಿಲಾಪಯತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ನಿರ್ಗುಣ ಏಕೆ ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸೂತ್ರವಿನ್ಯಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

॥ॐ गतिसामान्यात् ॐ॥

शाखान्तरेषु 'रुद्रादि जगद्धेतुत्वेन उच्यताम्' इत्यतः सर्वशास्त्रयोनित्वं विष्णोरेवेत्याह - ॥ॐ गतिसामान्यात् ॐ॥ 'तत्तु शास्त्रयोनि' इति वर्तते । गतेः सर्वशास्त्रोत्पाद्यज्ञानस्य सामान्यात् समानत्वात् एकरूपत्वश्रवणात् 'सर्वे वेदा

ಯುಕ್ತಯಃ' ಇತ್ಯಾದೌ ತದೇವ ವಿಷ್ಣವಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವನ್ಯತ್ರ
ಅನ್ಯಥಾ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ವೃತ್ತ್ಯಂತರಂ ತು ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಾನಾತ್
ಇತಿ । ಸ್ತೃತಕೃಚ್ಛಿಣ್ಣಿತ್‌ಶಾಖಾದೃಶಾಂತೇನ ಶಾಖಾತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಶಾಖಾಂತರೇಪ್ಯೇತದನುಮಾನಾದಿ-
ತ್ಯರ್ಥಃ । ಚಂದ್ರಿಕಾಢಾಂ ತು ಆತ್ಮಶಾಬ್ದೋಪದೇಶಹೇಯತ್ವಾನುಕ್ತಿಸ್ವಾಪ್ಯಯಾಃ ಶಾಖಾಂತರೇ
ಗೌಣಾತ್ಮನ್ಯಪಿ ಸ್ಫುರೀತ್ಯವತಾರ್ಯ ಗತೇಃ ಸರ್ವತ್ರೈಕರೂಪ್ಯಮೇವೇತ್ಯಪ್ಯರ್ಥಃ ಉಕ್ತಃ ।

ವೇದಗಳ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ?
ಎಂದು ಸಂದೇಹ ಬಂದರೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ 'ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್'
ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ.

ತತ್, ತು, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗತೇಃ = ಸಕಲ
ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವು, ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ = ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ
(ಏಕರೂಪದಿಂದ) "ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯುಕ್ತಯಃ" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ತದೇವ
= ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಕಾರಣತ್ವೇನ (ಜಗತ್ಕಾರಣನಾಗಿ) ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ, ಹೊರತು ಬೇರೆ
ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ಅರ್ಥ.

ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗಿದೆ - ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ = ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯದ
(ಜ್ಞಾನದ ಏಕರೂಪತೆಯ) ಅನುಮಾನದಿಂದ ಎಂದು. ಸೂತ್ರಕಾರರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ಶಾಖೆಯ
ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಶಾಖಾತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು (ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ
ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ) ಅನುಮಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಚಂದ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿಯಾದರೂ "ಆತ್ಮ ಶಬ್ದ,
ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಹೇಯತ್ವಾನುಕ್ತಿ ಸ್ವಾಪ್ಯಯ. ಇವುಗಳು ಬೇರೆ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ
ಇರಬಹುದು ಎಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವತರಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇದೆ
ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

॥ ೐ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ ೐ ॥ (೧-೧-೧೧)

ಇತಃ ನಿರ್ಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ - ॥ ೐ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ ೐ ॥ 'ತತ್ ನಾಶಬ್ದಮ್'
ಇತಿ ವರ್ತತೆ । 'ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ' ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಮ್ । 'ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಃ' ಇತಿ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಹೀನಸ್ಯ
ಶ್ರುತತ್ವಾಚ ತತ್ ನಾಶಬ್ದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತತ್ವಸ್ಯ ಅನವಸ್ಯಾದುಃಸ್ಯತ್ವಾದಿತಿ
ಭಾವಃ ॥೧॥

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನೇ ವಾಚ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಶ್ರುತತ್ವಾಚ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ ನಾಶಬ್ದಮ್ ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್

ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೇವಲ, ನಿರ್ಗುಣಃ ಎಂದು ಸತ್ವಾದಿಗುಣಹೀನನು ಶ್ರುತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ = ಆ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತವಾದ ವಸ್ತುವು ಅಶಬ್ದವಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರುತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ತತ್ವಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ)

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ತಂತ್ರದೀಪಿಕಾದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಈಕೃತ್ಕೃತಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಳಿ

ईक्षत्यधिकरणम्

॥ ॐ ईक्षतेनाशब्दम् ॐ ॥ ५ ॥

॥ ॐ गौणश्चेत्तात्मशब्दात् ॐ ॥ ॥ ॐ तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात् ॐ ॥ ॥
ॐ हेयत्वावचनाच्च ॐ ॥ ॥ ॐ स्वाप्ययात् ॐ ॥ ॥ ॐ गतिसामान्यात् ॐ ॥
॥ ॐ श्रुतत्वाच्च ॐ ॥

मुख्यवृत्त्या सर्वशास्त्रतात्पर्यविषयो ब्रह्मेति पूर्वोक्ताक्षेपेण पूर्वपक्षोत्ಥಾನादा-
ಕ್ಷೇಪिकी सङ्गतिः । मुख्यतः सर्वशास्त्रयोनित्वं ब्रह्मणो युक्तं न वेति सन्देहः । न
युक्तमिति प्राप्तम् । यतो बाचो निवर्तन्ते (तै. २-४-१) इत्यादिश्रुतिभिः
तस्यावाच्यत्वोक्तेः । न च पुरिशयं पुरुषमीक्षते (घ.प्र. ५-५) इति ब्रह्मणः
ईक्षणीयत्वोक्तेः औपनिषदस्य च शब्देतरेणैक्षणयोगात् शब्देनेक्षणं वाच्यत्वं विना
अयुक्तमिति वाच्यम् । ईक्षणश्रुतेर्गौणात्मपरत्वात् तस्य च वाच्यत्वात्
शुद्धात्मनोऽप्यवाच्यस्य लक्षणया शब्देनेक्षणोपपत्तेश्च “अवचनेनैव प्रोवाच” इति
श्रुतेर्वचनवृत्तिं विना लक्षणयोपदिदेशेत्यर्थात् । न च लक्षणापक्षे किमस्य पदस्य
लक्ष्यमिति पक्षेऽवाच्ये लक्षकपदान्तर एव प्रयोक्तव्ये तदर्थं वाच्यसम्बन्धितया
ज्ञानस्यापेक्षितत्वात्तदर्थं लक्षकान्तरपदप्रयोगेऽनवस्थेति वाच्यम् । वाच्यत्वपक्षेऽपि

वाचकस्य गृहीतसम्बन्धस्यैव बोधकत्वात् सम्बन्धग्रहस्य च सम्बन्धिग्रहाधीनत्वात् सम्बन्धिनो ब्रह्मण औपनिषदत्वाच्छास्त्रान्तरेणैव तद्बोध इत्यनवस्था तौल्यान्मुख्य-वृत्त्येत्युक्तम् । यदपि सर्वशास्त्रयोनित्वं ब्रह्मण इति तदपि न । अनन्ता वै वेदा इति श्रुतेर्वेदानामानन्त्येन स्वल्पायुर्ज्ञानादियुतैः पुरुषैरनन्तवेदस्वरूपस्यैव दुर्ग्रहत्वेन सर्वशास्त्रं ब्रह्मपरमित्यस्य दुर्ज्ञानत्वादिति पूर्वः पक्षः ।

सिद्धान्तस्तु ॥ “आत्मन्येवात्मानं पश्येत्” बृ. ६-४-२३) “यस्यानुवित्तः प्रतिबुद्ध आत्मा तस्य लोकः स उ लोक एव” इत्यादौ (बृ. ६-४-१३) ईक्षणीयस्य आत्मशब्दतन्निष्ठमोक्षोपदेशादिभिः शुद्धात्मत्वात् तस्य च लक्षणयेक्षणीयत्वे प्रागुक्तानवस्थानात् । स्वप्रकाशतया नित्यसिद्धे लक्षणेत्यस्य शास्त्रवैयर्थ्यापाते-नायोगात् वाच्यत्वपक्षे यौगिकपदानां वाक्यतुल्यतया पृथक्सङ्गतिग्रहानपेक्षत्वेन अनवस्थाभावात्, यतो वाच इत्यादिश्रुतेः साकल्येन वागविषयत्वेनोपपत्तेः । वेदानामानन्त्येऽपि “सर्वे वेदा युक्तयः” इति गतिसामान्यश्रवणात् सर्वज्ञसूत्रकृन्निर्णीतार्थकशाखादृष्टान्तेन शास्त्रान्तरेऽपि शाखात्वहेतुनैतदर्थकत्वस्यै-वानुमानादवगमात् मुख्यतः सर्वशास्त्रयोनित्वं विष्णोर्युक्तमिति फलं स्पष्टम् । अर्थद्वयसमर्थनार्थत्वेऽपि एकसंशब्दार्थसाधनार्थत्वादधिकरणैक्यं ध्येयम् ॥

सर्वे वेदा यत्पदमामनन्तीति (कठ. १-२-१५) श्रुत्युक्तस्यापि समन्वयस्य बाधकोद्धारदिना स्थापनार्थमयमध्यायशेषः सफलः । अत्र समन्वयसूत्रप्रतिज्ञात-समन्वयहेतौ वाच्यत्वे ईक्षतिनयोक्ते अध्यायशेषेण प्रतिज्ञातसमन्वय उपपाद्यते । वैदिकशब्दानां तत्रान्यत्रोभयत्रान्यत्रैव प्रसिद्धभेदेन चतुर्विधानां मध्ये ब्रह्मणि प्रसिद्धानां समन्वयस्यावक्तव्यत्वात् । इतरेषां च नामलिङ्गभेदेन प्रत्येकं द्वैविध्यान्महामल्लभङ्गन्यायेन आदावन्यत्रप्रसिद्धस्य तत्रापि साक्षाद्भिर्वाचित्वेन प्राधान्यादाद्ये पादे नाम्नः धर्मद्वारा धर्मिबोधकलिङ्गानां द्वितीयपादे उभयत्र प्रसिद्धानां द्विविधानामपि तृतीये समन्वयः । अन्यत्रैव प्रसिद्धशब्दसमन्वयस्य महाप्रयत्न-साध्यत्वेऽप्यसर्वाधिकारिकतया प्रथमं दुर्बोधतया चान्त्ये तत्समन्वय उच्यत इति पादानां भेदः क्रमश्च । अन्यत्रप्रसिद्धादीनामसाङ्ख्यं रूढयौगिकतया नामलिङ्गभेद इत्यादि चन्द्रिकातोऽवसेयम् ॥

ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲಿ

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಿಂದ ಈ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಣೀಸಂಗತಿ ಇರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವು ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹ. ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಸರಿ ಏಕೆಂದರೆ 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಅವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- 'ಪುರಿತಯಂ ಪುರುಷಮೀಕೃತೇ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ (ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವ)ವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಉಪನಿಷದೇಕಗಮ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಶಬ್ದದಿಂದ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ 'ವಾಚ್ಯತ್ವ'ವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ :- 'ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವ'ವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಗೌಣಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಮುಖ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅಲ್ಲ. ಗೌಣಾತ್ಮನು ವಾಚ್ಯನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಈಕ್ಷಣೀಯ-ನಾಗುತ್ತಾನೆ) ಎಂದು ಕೂಡಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು 'ಅವಚನೇನೈವ ಪೋವಾಚ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ 'ಅವಚನೇನ' = ವಚನವೃತ್ತಿ (ಶಕ್ತಿವೃತ್ತಿ)ಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ 'ಪೋವಾಚ' = ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಪ್ರಶ್ನೆ :- ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುವ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಯಾವುದು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಕವಾದ ಬೇರೆ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಲಕ್ಷಕವಾದ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಅದು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ತಿಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಪುನಃ ಲಕ್ಷಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಪುನಃ ಇದೇ ರೀತಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ ಹಾಗಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನು ಈಕ್ಷಣೀಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಉತ್ತರ :- ಈ ರೀತಿ ಅನವಸ್ಥೆಯು ಬ್ರಹ್ಮನು ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯ ಎಂದು ವಾಚಕತ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ - ವಾಚಕವಾದ ಪದವು ಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೋಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವು ಸಂಬಂಧಿಜ್ಞಾನದ (ಸಂಬಂಧವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನ) ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪನಿಷದೇಕಗಮ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕವಾದ ಬೇರೇ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು) ಪುನಃ ಅಲ್ಲಿ ಇದೇ ರೀತಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವಾಚಕತ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಅನವಸ್ಥೆಯು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಿಕಾ

ಹಾಗಾಗಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮನ್ವಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ 'ಅನಂತಾ ವೈ ವೇದಾಃ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ವೇದಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯಸ್ಸು, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುರುಷರಿಂದ ಅನಂತ ವೇದಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹೀಗಿದೆ :- 'ಆತ್ಮೋಪಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್' 'ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಃ ಆತ್ಮಾ ತಸ್ಯ ಲೋಕ ಸ ಉ ಲೋಕ ಏವ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣೀಯನಾದವನನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಆ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ಆತ್ಮನು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನೇಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ಆತ್ಮನು ಲಕ್ಷಣಯಾ ಈಕ್ಷಣೀಯನೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನವಸ್ಥಾ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದವನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾ ಎಂಬುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವಾಚಕತ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಅನವಸ್ಥಾ ಇದೆಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಯೌಗಿಕಪದಗಳು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಚನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಅಪಾಚ್ಯನೆಂದಲ್ಲ.

ಅದರಂತೆ ಅನಂತ ವೇದಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಹಾಗಿರುವಾಗ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ ವೇದಗಳು ಅನಂತವಾಗಿದ್ದರೂ "ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯುಕ್ತಯಃ" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಒಂದು ಶಾಖೆಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳೂ ಕೂಡ ವೇದದ ಶಾಖೆಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಿತವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಆ ಶಾಖೆಗಳ ಅರ್ಥ ಎಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲು ಬರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತವು ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಫಲವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದರೂ ಆ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳೂ ಒಂದೆ 'ಸಮ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ನ್ಯಾಯಮುಕ್ತಾವಲಿಯ ಕನ್ನಡಾನುವಾದದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

* * * * *

॥ ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾರ್ಥರತ್ನಾವಳಿ ॥

- ಇಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ -

ಅತ್ರ ಸಂಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಕಾತ್ಮರ್ಯೇ ವಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧೀಯತೇ ।

(೪) ॐ ॥ ಇಕ್ಷತೇನಾಶಬ್ದಮ್ ॥ ॐ

ನು ನು ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ತಚ್ಛಬ್ದೋಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಗೋಚರಂ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಕಾರಣಂ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ನ । ಕುತಃ? ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ । ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಚ 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ' (ತೈ.ಉ.೨/೪/೧) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನ ಹವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾ ಸಂಭವತೀತಿ ನ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ತಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಸೂತ್ರಮಾಹ -

॥ ॐ ॥ ಇಕ್ಷತೇನಾಶಬ್ದಮಿತಿ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ತತ್ ಬ್ರಹ್ಮ । ಅಶಬ್ದಂ ನ ಅಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ನ ಕಿಂತು ವಾಚ್ಯಮೇವ । ಕುತಃ? ಇಕ್ಷತೇಃ ಇಕ್ಷತಿಜ್ಞಾನಮ್ । ತದ್ವಿಷಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಏವಂ ಚೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾಽನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವಸ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವೇನಾವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಃ । ನ ಚೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಮಸಿದ್ಧಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । 'ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' (ಪ್ರ.೪/೪) ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನ ಚ ವಾಚ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯ 'ಯತೋ ವಾಚಃ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಾಧಃ । 'ಯತೋ ವಾಚಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾ- ವಿಧಾಯಕತ್ವೇನಾವಾಚ್ಯತ್ವಾನವಿಧಾಯಕತ್ವಾತ್ । 'ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇವಾಚ್ಯಮ್' (ಗಾರುಡೇ) ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಃ । ತತಃಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವರೂಪವಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ಕಾರಣತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥

(೬) ॐ ॥ ಗೌಣಇಚೇನ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ॥ ॐ

ನನ್ವೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುರ್ವ್ಯಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । 'ಆತ್ಮಾನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ ಪश्यೇತ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತುಕ್ತ ಆತ್ಮಾ ಗೌಣೋ ನಾಮ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಬದ್ಧೋ ಜೀವ ಏವ । ಅತಃತದನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ವಾಚ್ಯೋಽಪಿ ಸ ಏವ ಸ್ಯಾನ್ಮ ನಿರ್ಗುಣಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಸೂತ್ರಮಾಹ -

ॐ ॥ ಗೌಣಇಚೇನ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಾದಿತಿ ॥ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ - ಗೌಣಃ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಬದ್ಧೋ ಜೀವ ಏವ । 'ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' (ಪ್ರ.೪/೪) ಇಕ್ಷತಿಶ್ರುತುಕ್ತ ಇತಿ ಚೇನ । ಕುತಃ? ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ಇಕ್ಷಣೀಯವಸ್ತುನಿ 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪश्यೇತ್' ಇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಏವಂ ಚ 'ಯೋ ಗುಣೈಃ ಸರ್ವತಃ' ಇತಿ, 'ದ್ವೇ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ' (ತಲವಕಾರಬ್ರಾಹ್ಮಣಮ್) ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ಆತ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್ । ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಶೂನ್ಯತ್ವೇನೋಕ್ತಮ್ । 'ಸ ಏತಸ್ಮಾತ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೇ- ಸ್ತತ್ಪರತ್ವಸ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ । ಸಮಾಖ್ಯಾಲಬ್ಧಸ್ಯೇವ ಶ್ರುತೀಯತ್ವಾತ್ । ಆತ್ಮಪದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ನಿರ್ಗುಣೇ ದೃಶ್ಯತಯೇಕ್ಷತಿಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾಢೇ ಸಂಭವತಿ ಸತ್ಯಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಗೌಣಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಾಯೋಗಾತ್ । ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮೇವೋದಿತಮ್ । ಅತಃ ಸ ಏವ ವಾಚ್ಯೋ ನ ಜೀವ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

(७) ॐ ॥ तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात् ॥ ॐ

नन्वात्मशब्दो मुख्यत एव गौणात्मपरः स्यात् । उक्तश्रुतिस्मृतिष्वात्मशब्दस्य निर्गुणे विष्णौ मुख्यत्वेन जीवेष्वमुख्यत्वेनेत्यनुकेनात्मानात्मशब्दयोश्चेतनाचेतनविषयत्वसम्भवात् । तच्छब्दयोः प्रसिद्धचेतनाचेतनपरत्वे श्रुतेराजं स्यात् । प्रसिद्धार्थापरित्यागाद् रूपशब्दस्या-
नेकार्थकल्पनाच्च । दुःखादिदोषस्वीपाधिकत्वेन जीवस्यापि स्वभावतो निर्दोषतया श्रुतेः स्वभावविषयत्वोपपत्तेरित्याशङ्कां परिहर्तुं सूत्रं पठति -

॥ॐ॥ तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशादिति ॥ अस्यार्थः - तन्निष्ठस्य परमात्म-
ज्ञानिनः । मोक्षोपदेशात् 'यस्यानुवित्तः' (बृ.उ.६/४/१३) इत्यादौ मोक्षस्य
श्रुतत्वात् । आत्मशब्दमुख्यवाच्यो न जीव इत्यर्थः ।

एवं च गुणबद्धजीवज्ञानिनः तत् ज्ञानादगुणबन्धनिवृत्तिरूपो मोक्षो न सम्भवति ।
'यस्यानुवित्तः' इति श्रुतौ ब्रह्मज्ञानिनो मोक्षोपदेशस्य श्रवणात् । 'आयमात्मा ब्रह्म'
(मां.उ.१/२; बृ.उ. ४/५/१९) इति श्रुत्याऽऽत्मशब्दस्य विष्णावेव मुख्यत्वात् । न गौण
आत्मा, किन्तु निर्गुणब्रह्म एवेति सिद्धम् ।

(८) ॐ ॥ हेयत्वावचनाच्च ॥ ॐ

युक्त्यन्तरेण आत्मशब्दोदितो न गौण इत्याह सूत्रकृत् -

॥ॐ॥ हेयत्वावचनाच्चेति ॥ अस्यार्थः - हेयत्वावचनात् ब्रह्मणो मोक्षार्थं
प्राधान्येनाज्ञेयत्वरूपहेयत्वस्याप्रतिपादनात् प्रत्युत 'जानय' इति अहेयत्व-
वचनाच्च । न गौण आत्मशब्दवाच्यः । किन्तु निर्गुणविष्णुरेवेत्यर्थः ।

एवं च न केवलं तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात् किन्तु 'तमेवैकम्' (मुं.उ.२/२/५) इति
श्रुतावात्मनो हेयत्वावचनात् । 'अन्या वाचो विमुञ्चय' इति मुमुक्षुभिर्हेयत्ववचनाच्च । गौण
आत्मशब्दवाच्यो न किन्तु निर्गुणो विष्णुरेवेत्याशयः । तथा चात्मशब्दाद् ईक्षतिश्रुत्युक्तोऽपि
निर्गुण एवेति सिद्धम् । तस्यैकत्वव्याप्यपत्त्या वाच्यत्वमिति सिद्धम् ॥

(९) ॐ ॥ स्वाप्ययात् ॥ ॐ

युक्त्यन्तरेणापि निर्गुणस्य विष्णोर्वाच्यत्वमुपपादयत् सूत्रमुपन्यस्यति -

॥ॐ॥ स्वाप्ययादिति ॥ अस्यार्थः - स्वस्य स्वस्मिन् अप्ययात् अप्यय-
पदोक्तलयवचनात् । 'आत्मानं विलापयति' इति श्रुत्युक्तो निर्गुण एव न गौणः ।

एवं च 'पूर्णमदः' इति (बृ.उ. ७/१/१) श्रुतौ स्वाप्ययपदोपलक्षितपूर्णत्वस्य
वचनात् । स्वस्य स्वस्मिन्नेवाप्ययवचनाच्च । 'स देवः' (स्कान्दे) इति स्पष्टस्मृतौ 'आत्मन्येव

ವಿಲಾಪಯತಿ' इति स्वस्य स्वस्मिन्नेवाप्ययवचनात् । तस्य च हरिगुणनिष्ठतायाः स्मृतौ वचनात् । गौण आत्मनि निर्दोषस्य लयाभावाच्च । अयं निर्गुण एव न गौण इति सिद्धम् ॥

(१०) ॐ ॥ गतिसामान्यात् ॥ ॐ

नन्वस्तु निर्गुणस्य विष्णोर्वाच्यत्वोपपत्तौ सत्यां कारणत्वेन शास्त्रगम्यत्वम् । तथा चोपक्रमादिबलात् प्रसिद्धशाखास्वेव कारणत्वेन प्रतिपाद्यत्वं पर्यवसितम् । अप्रसिद्धशाखासु पुनरन्योऽपि कारणत्वेनोच्यताम् । न च ता न सन्ति । तासामानन्त्येनेपत्ताऽनिश्चयादिति प्राप्ते, सूत्रकृदाह -

॥ॐ॥ गतिसामान्यादिति ॥ अस्म्यर्थः - गतेः नानाशाखाजन्यज्ञानस्य । सामान्यात् एकरूपत्वश्रवणात् । न विष्णोरन्यः कारणत्वेन शाखान्तरप्रतिपाद्य इत्यर्थः ।

एवं च 'सर्वे वेदाः' इति पैक्लिश्रुत्या सर्वे वेदा इतिहासाश्च विषयकृतो वा प्रकारकृतो वा विरोधाभावेन ज्ञानरूपमेकमेव ब्रह्मस्वरूपं ज्ञापयन्ति । एवं सर्वशाखोत्पाद्यज्ञानस्यैक-विधत्वोक्तेर्न कासुचिच्छाखास्वन्ययोक्तेश्च विष्णुरेव कारणत्वेन सर्वशाखासु प्रतिपाद्य इति फलितम् ॥

(११) ॐ ॥ श्रुतत्वाच्च ॥ ॐ

इतश्च निर्गुणं ब्रह्म वाच्यमिति सिंहावलोकनन्यायेनाह सूत्रकृत् -

॥ॐ॥ श्रुतत्वाच्चेति ॥ अस्म्यर्थः - 'एको देवः' (श्वे. ६/११) इति श्रुत्युक्तत्वाच्च नाशाब्दवाच्यं ब्रह्मेत्यर्थः ।

एवं च 'एको देवः सर्वभूतेषु' इति श्वेताश्वतरश्रुतौ सत्त्वादिगुणबन्धविधुरस्य निर्गुणस्य वाच्यत्वोक्तेः । अवाच्यस्य पदार्थस्य न श्रुतिपदेनोक्तत्वात् । अवाच्यस्य ब्रह्मणो लक्ष्यत्व-कल्पनस्यान्याप्यत्वात् । तस्य सर्वशब्दवाच्यतयैव परेणाङ्गीकृतत्वात् । ततश्चावाच्यत्व-रूपबाधकाभावादुपक्रमादिलिङ्गैर्विचारे क्रियमाणे तस्यैव कारणत्वावगतेर्गतिसामान्याच्च कारणत्वं तस्यैवेति सिद्धम् ॥

॥ इति ईक्षत्यधिकरणम् ॥

॥ श्रीमध्वान्तर्गतअश्विनीहयग्रीवात्मककृष्णार्णमस्तु ॥

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದಾಯಿತು.....ಮುಂದೇನು?

ಹಗತ್ತು ಬಹುಚಿತ್ರ. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಷ್ಟು ಅಗಾಧ. ಇದರ ಎಲ್ಲಾ ಅಗುಚೋಗುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಕಲ್ಪನಾಸೀತ. ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದೆಂದರೆ ಉತ್ತತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಳಯ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷ - ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಲೇಪವಿಲ್ಲದೆಯೇ ನಡೆಸುವುದು. ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು. ಹೌದು.....ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಬೇರಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಇವನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ || ಓಂ ಜಿನ್ಮಾದ್ಯನ್ಯ ಯತಃ ಓಂ || ಎಂಬ ಸೂತ್ರ.

" ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ನಿಯಾಮಕ " ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಾಗಲೀ, ಕೇವಲ ಊಹೆಯಿಂದಾಗಲೀ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ..... ಮರಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಂಬಿಕೊಂಡರೆ ಅನರ್ಥ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ವೇದಗಳು, ಪಂಚರಾತ್ರ, ಮೂಲರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಇವೇ ಸದಾಗಮಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಇಂತಹ ಸದಾಗಮಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವನಿಯಾಮಕನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವನು ಮಹಾವಿಷ್ಣು. ಇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸಣ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದೇ || ಓಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಶ್ಚಿತು ಓಂ || ಎಂಬ ಸೂತ್ರ.

ಸಣ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವನ್ನಲ್ಲದೆಯೇ ಇತರರನ್ನೂ ಜಗಜ್ಜಿನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃಗಳನ್ನಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ತೋರುವುದು ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕಲಂಗಗಳೂ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೇ ನೋಡಿದಾಗ. ಇದುವೇ || ಓಂ ತತ್ತು ಸಮಸ್ತಯಾತ್ ಓಂ || ಸೂತ್ರದ ಹೃದಯ.

ಛಗವಂತನು ಶಬ್ದಗೋಚರನೇ ಅಲ್ಲ. ಅಂತಹುದರಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ಹಾಗೂ ಸಕಲಸಣ್ಣಾಸ್ತ್ರಪರಮಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಿತವನ್ನು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿರುವುದೇ ಮುಂದಿನ ಅಧಿಕರಣ. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಗೋಚರನೂ ಹೌದು " ನಾನಾವಿಧವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳ ಪರಮಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ ಹೌದು. ಅಂತೆಯೇ, ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವು || ಓಂ ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್ ಓಂ || ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಘೋಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಈ ಐದು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯ ಬಾದ ಪೀಠವೆನ್ನುವರು. ಪ್ರಸ್ತುತ ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣದವರೆಗಿನ ವಿಷಯಗಳು ಸಂಪನ್ನವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಕಾಶಕರು : ಶ್ರೀಹರಿವಾಯುಪ್ರಕಾಶನ ಮೈಸೂರು

सुखदीप उत्सवनापाकमप्रियापः

समस्तवेदान्मुखवस्त्रमुद्रिस्तनयपद्माधिककान्तिसमुखः

सत्यध्यान विद्यापीठ, मुंबई

संपादक : - पं. पाच्छापर मुकुंदाचार्यः

सत्यध्यान विद्यापीठ, मुंबई